

T.C

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

FİKİRLER MECMUASI İNCELEME, FİHRİST VE SEÇME METİNLER

(1-30. SAYILAR)

**EXAMINATION ON THE FİKİRLER MECMUASI (IDEAS JOURNAL),
INDEX AND SELECTED TEXTS**

(1-30. SAYILAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MERYEM TOKMAK

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ALİ İHSAN KOLCU

GİRESUN-2021

T.C
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

FİKİRLER MECMUASI İNCELEME, FİHRİST VE SEÇME METİNLER

(1-30. SAYILAR)

**EXAMINATION ON THE FİKİRLER MECMUASI (IDEAS JOURNAL),
INDEX AND SELECTED TEXTS**

(1-30. SAYILAR)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

MERYEM TOKMAK

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. ALİ İHSAN KOLCU

GİRESUN-2021

JURİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün .../.../2021 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Meryem Tokmak'ın "FİKİRLER MECMUASI İNCELEME, FİHRİST VE SEÇME METİNLER (1-30. SAYILAR)" başlıklı tezini incelemiş olup aday 28.06.2021 tarihinde saat 10.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Ünvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU	
Üye	Prof. Dr. Fatih Arslan	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Akif Korkmaz	

ONAY

.../.../...21

Prof. Dr. Güven ÖZDEM

Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “FİKİRLER MECMUASI İNCELEME, FİHRİST VE SEÇME METİNLER (1-30. SAYILAR)” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/06/2021

Meryem TOKMAK

ÖN SÖZ

Basın yayın hayatının edebiyatta dâhil birçok alanda tarihi aydınlattığı, dönemin özellikleri hakkında bilgi verdiği hatta içinde bulunulan dönemi yönlendirdiği bilinmektedir. Bu aydınlatma ve yönlendirme gazete ve dergiler ile sağlanmakta ve geleceğe incelenmesi gereken resmi birer belge olarak kalmaktadır.

Bu çalışmada ilk sayısı 1 Temmuz 1927’de çıkmaya başlayan Fikirler Mecmuasının 1-30. sayıları incelenmiş ve edebiyattaki yerine değinilmiştir. Fikirler Mecmuası Cumhuriyet döneminin birçok yeniliğini yaşamış ve yaşatmaya çalışmış bir mecmuadır. Cumhuriyet döneminin inkılaplarından biri olan harf inkılabı dönemine denk gelmiş ve 31. sayıdan itibaren Latin harfleri ile çıkmaya başlamıştır. Dilin sadeleşmesi ve harflerin değişmesi meselesine destek veren yayınlar arasında yerini almıştır. Mecmua içerisinde edebiyat, eğitim, psikoloji, sosyoloji, felsefe, tarih gibi birçok alanda dönemin aydınları tarafından kaleme alınan yazılar yer almaktadır. 1927’den 1950’ye kadar yayın hayatında kalan mecmua birçok edibin yetişmesine de öncülük etmiştir.

Çalışmamız üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde çalışma konumuz süreli yayınlar dâhilinde bulunduğundan dolayı gerek Tanzimat’tan Cumhuriyet’e basın yayın hayatına ve gerekse çalışmamızın çıktığı şehir olan İzmir’de basın yayın hayatına değinilmiştir. Aynı zamanda çalışmamız harf devrimini yaşayan bir mecmua olduğundan Cumhuriyet dönemi ve harf devrimi konusuna da yer verilmiş, harf devrimi meselesi Tanzimat aydınlarının dilde sadeleşme düşüncesinden hareketle detaylı bir şekilde dönemsel olarak ele alınmıştır. Mecmuanın İzmir kökenli olması dolayısıyla İzmir’deki edebî faaliyetler, süreli yayınlar ve İzmir’in kültür sanattaki yeri hakkında bilgiler de çalışmaya eklenmiştir. Bu bölüm genelde Tanzimat’tan Cumhuriyet’e kadar ki dönemi, özelde ise İzmir’i ve kültür sanattaki yerini kapsamaktadır.

İkinci bölümde mecmuanın şekil özelliklerine, muhtevasına, yazar kadrosuna, yazar adına ve konularına göre tahlilî fihristine yer verilmiştir. Yazarlar alfabetik sıraya göre, metinler de konularına göre ayrılarak listelenmiştir. Aynı zamanda dergide yer alan ilan, reklam, fotoğraflarda bu bölümünde detaylı bir şekilde ele

alınıp çalışmaya eklenmiştir. Mecmuada yer alan yazar kadrosu çok geniş olduğu için bütün yazarların hayatına değinilmemiş, sadece seçilen metinlerin yazarlarından bazıları incelenerek, hakkında bilgi elde edilenler yazar kadrosu başlığı altında ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise seçilen metinler Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktarılmış ve okuyucuya sunulmuştur. Metinlerdeki yabancı kelimeleri kendi dillerindeki asıl yazımları bulunarak eklenmiş, Arapça-Farsça terkiplerin okunuşuna ve yazımına dikkat edilmiştir.

Son olarak yararlanılan kaynakları belirttiğimiz bir kaynakça ve dizin eklenip çalışma sonlandırılmıştır.

Bu çalışma sürecinde maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen aileme, arkadaşlarıma ve özellikle çevirisinde zorlandığım bölümlerde yardımına başvurduğum Bilal Baltacı'ya teşekkür ediyorum.

Gerek ders döneminde ve gerekse tez sürecinde kendisinden çokça istifade ettiğim ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU' ya çok teşekkür ediyorum.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Fikirler Mecmuası İnceleme, Fihrist ve Seçme Metinler (1-30. Sayılar)

Meryem TOKMAK

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU

Giresun - 2021

Cumhuriyet döneminin uzun soluklu mecmualarından biri olan ve İzmir’de yayın hayatına başlayan Fikirler Mecmuası (1-30. Sayılar) çalışmamızın inceleme konusudur. Mecmua 1 Temmuz 1927’de yayın hayatına başlamış ve 1950 yılına kadar devam ederek 370 sayı çıkmıştır. İlk 30 sayısı eski harflerle yayınlanmış, Kasım 1928’de harf inkılâbı dolayısıyla 31. sayıdan itibaren mecmua Latin harfleri ile yayın hayatına devam etmiştir. Mecmua, içerisinde edebiyat, felsefe, sosyoloji, tarih, eğitim gibi birçok alanda esere yer vermiştir. Çalışmamız inceleme, tahlilî fihrist ve seçme metinler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Tanzimat’tan Cumhuriyet’e basın yayın hayatı, İzmir’de basın yayın hayatı ve harf devrimi konularına değinilmiştir. Mecmuanın şekil özellikleri, yayın politikası, yazar kadrosu ve yazıların ihtiva ettiği konular da bu bölümde ele alınmıştır. Çalışmamızın ikinci bölümünü, mecmuanın tahlilî fihristi oluşturmaktadır. Yazar adına ve konulara göre ayırdığımız fihrist bölümü detaylı ve eksiksiz bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünü ise mecmuadan seçme metinler oluşturmaktadır. Seçilen metinler tasniflenmiş, aslından kopmadan okunup Latinize edilmiştir. Dizin ve kaynakça eklenmiş, mecmuadan birkaç görsel eklenerek çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fikirler Mecmuası, İzmir, Harf Devrimi, Cumhuriyet Dönemi, Mehmet Mithat, Ahmet Hikmet

ABSTRACT

Master's Thesis

Examination on the Fikirler Mecmuası (Ideas Journal), Index and Selected Texts

(1-30. sayılar)

Meryem TOKMAK

Institute of Social Sciences

Departman of Turkish Language and Literature Education

Supervisor: Prof. Dr. Ali İhsan KOLCU

Giresun-2021

Fikirler Mecmuası (Ideas Journal), which was one of the long-termed journals in the Republican period, in the subject of our study. The journal was started broadcasting on July 1, 1927 and 370 issues were published by lasting until 1950. The first 30 issues were published in old letters, and the journal continued to be published with Latin letters from the 31st issue due to the letter revolution in November 1928. The journal included a lot of fields such as literature, philosophy, sociology, history, and education. The study consists of three main sections: review, index analysis, and selected texts.

In the first section, the press publishing life from the Republic period to the Tanzimat reform period and the press publishing life in İzmir, and the alphabet revolution are mentioned. Shape characteristics of the journal, publication policy, the staff of the authors and the subjects involved in the articles are also discussed in this section. The second part of our study is composed of index analysis of the journal. The index analysis section, separated according to name of authors and subjects, is discussed in detail and in full. The third section is consisted of selected texts from the journal. The selected texts are sorted, read and latinized without breaking from the original. Index and bibliography are added, and the study is terminated by adding a number of pictures from the journal.

Key words: Fikirler Mecmuası (Ideas Journal), İzmir, Letter Revolution, Republic period, Mehmet Mithat, Mehmet Necip, Mustafa Rahmi

İÇİNDEKİLER

JURİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	I
YEMİN METNİ.....	II
ÖN SÖZ.....	I
ÖZET	III
ABSTRACT.....	IV
KISALTMALAR.....	XVI
GİRİŞ.....	1
1. TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ	1
2. İZMİR'DE BASIN-YAYIN HAYATI	7
3. HARF DEVRİMİ.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	21
1. FİKİRLER MECMUASININ TÜRK KÜLTÜR VE SANAT HAYATINDAKİ YERİ	21
1.1. FİKİRLER MECMUASININ MUHTEVASI	21
1.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	24
1.3. YAZAR KADROSU	27
1.3.1 AHMET HİKMET.....	28
1.3.2 ASİM İSMET [KÜLTÜR] (1898-5 Eylül 1960)	29
1.3.3. BENAL NEVZAT [İŞTAR] ARIMAN (1901-19 Temmuz 1990)	30
1.3.4. FUAT HÜSNÜ (1903-1929)	31
1.3.5. H. SURURİ [GÖKBAŞ] (?- 1973?).....	31
1.3.6. HAŞİM NEZİHİ [OKAY] (1904- 9 Mayıs 1998)	32
1.3.7. KEMAL EMİN [BARA] (1875?-10 Nisan 1957).....	32
1.3.8. KEMALETTİN KAMU (1901-1948).....	33
1.3.9. MEHMET MİTHAT [ARUKAN] (1896-1 Haziran 1966)	34
1.3.10. MEHMET NECİP [TÜRKÇÜ] (1872-22 Şubat 1950)	34
1.3.11. MUSTAFA RAHMİ [BALABAN] (1888-18 Temmuz 1953).....	35
1.3.12. MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ (1886-1958).....	37
1.3.13. RIFAT AHMET [MORALI] (8 Temmuz 1900-6 Mayıs 1977).....	37
1.3.14. SÜLEYMAN SİDDİK [SEVGEL]	38
İKİNCİ BÖLÜM	39
2. TAHLİLİ FİHRİST	39

2.1. YAZAR ADINA GÖRE	39
2.2. KONULARINA GÖRE YAZILAR	60
2.2.1. EDEBÎ YAZILAR.....	60
2.2.1.1 Şiirler	60
2.2.1.2 Hikâyeler	67
2.2.1.3 Edebi Makaleler	68
2.2.1.4 Edebi Denemeler.....	69
2.2.1.5 Günlükler.....	70
2.2.1.6 Piyesler	70
2.2.1.7 Mensur-Nesir Eserler	71
2.2.1.8 Mektuplar.....	73
2.2.1.9 Edebî Tenkit	73
2.2.1.10 Yaşantı.....	73
2.2.1.11 Tartışma	74
2.2.2. SOSYOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR.....	75
2.2.3. FELSEFE İLE İLGİLİ YAZILAR	78
2.2.4. PSİKOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR.....	79
2.2.5. TARİHÎ-SİYASÎ YAZILAR	79
2.2.6. EĞİTİM-ÖĞRETİME İLE İLGİLİ YAZILAR	81
2.2.7. GÜZEL SANATLAR İLE İLGİLİ YAZILAR	84
2.2.8. BASIN-YAYIN HAYATINA DAİR YAZILAR.....	84
2.2.9. REKLAM VE TANITIM.....	85
2.2.10. FOTOĞRAF VE TABLOLAR.....	90
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	92
3. SEÇME METİNLER.....	92
3.1. DİL VE EDEBİYATA DAİR YAZILAR	92
3.1.1. ŞİİRLER.....	92
3.1.1.1. HİCRAN BUCAĞINDA	92
3.1.1.2. ANKARA'DA BAHAR.....	94
3.1.1.3. ŞARKI	95
3.1.1.4. HAZAN AKŞAMI	96
3.1.1.5. YIKIK GÖNÜL.....	97
3.1.1.6. BABAMIN MEZARINDA.....	98

3.1.1.7. YANIK AYDIN	99
3.1.1.8. İZMİR'İN GÜZELLERİ	100
3.1.1.9. ÜMİT.....	101
3.1.1.10. LEYLA.....	102
3.1.1.11. MECNUN	104
3.1.1.12. MAĞRUR	105
3.1.1.13. GURUB	107
3.1.1.14. ILICA AKŞAMLARI	109
3.1.1.15. NİSYAN	110
3.1.1.16. ÇOCUKLUKLARIMDAN.....	111
3.1.1.17. BAŞIMDAN GÖNLÜME	112
3.1.1.18. SULARDA AKŞAM	113
3.1.1.19. VEDA	114
3.1.1.20. TERK EDİLMİŞ	115
3.1.1.21. MERSİYE	116
3.1.1.22. DUVARLAR.....	117
3.1.1.23. MANİ	118
3.1.1.24. AYRILIK ACILARI.....	119
3.1.1.25. O.....	120
3.1.1.26. YURDUMUN GÜZELLERİ.....	121
3.1.1.27. MEÇHUL ŞEHİDE.....	122
3.1.1.28. GİTTİĞİN GÜN	124
3.1.1.29. SEFİL KIZLAR	126
3.1.1.30. ÂDEM	127
3.1.1.31. GÖNLÜM	128
3.1.1.32. BİR GECE HATIRASI.....	130
3.1.1.33. FERAGAT	131
3.1.1.34. CANDAN SÜZÜLEN	133
3.1.1.35. RUBAİ	134
3.1.1.36. KALBİMİ AVLAYANA	135
3.1.1.37. MANİLER	136
3.1.1.38. AYRILIK	138
3.1.1.39. BİR YILDÖNÜMÜDEN MÜLHEM	140

3.1.1.40. RUBAİ	141
3.1.1.41. RUBAİ	142
3.1.1.42. GURBETTEN GURBETE.....	143
3.1.1.43. KIZIMA NASİHATLER.....	144
3.1.1.44. IZDIRAP.....	146
3.1.1.45. MUKADDER AKIBET.....	147
3.1.1.46. SEVDA.....	148
3.1.1.47. SENELER	149
3.1.1.48. HEZEYANDAN HAKİKATE.....	150
3.1.1.49. RUBAİ	152
3.1.1.50. RUBAİ	152
3.1.1.51. AYŞE’NİN TÜRKÜSÜ.....	153
3.1.1.52. KENDİ GÖNLÜM	154
3.1.1.53. ÖLEN GÜN	155
3.1.1.54. İSYAN.....	156
3.1.1.55. MEZARININ BAŞINDA.....	157
3.1.1.56. BİR KADIN.....	158
3.1.1.57. DAĞ YOLLARINDA GENE OKUDUM.....	159
3.1.1.58. RUBAİ	160
3.1.1.59. RUBAİ	161
3.1.1.60. AYRILIK ACILARI.....	162
3.1.1.61. AKİSLER	164
3.1.1.62. BİR ARZU... BİR ÜMİD	165
3.1.1.63. AYRILIK	167
3.1.1.64. VAHİM	168
3.1.1.65. SAKARYA BEKÇİSİ	169
3.1.1.66. KEZBAN.....	170
3.1.1.67. ARZU.....	171
3.1.1.68. GURBET YOLUNDA	172
3.1.1.69. ÇAL!	173
3.1.1.70. KARGALAR VE HAYAT	174
3.1.1.71. ANKARA’DA GECELER.....	176
3.1.1.72. YOLLAR.....	177

3.1.1.73. MAHALLE AKŞAMLARI.....	178
3.1.1.74. LEYLA.....	179
3.1.1.75. KİM DERDİ Kİ	181
3.1.1.76. YABANCI	182
3.1.1.77. İLİM YOLCULARI	183
3.1.1.78. SULARDA KUĞULAR	184
3.1.1.79. ÖĞÜT.....	185
3.1.1.80. TEBRİKE CEVAP.....	186
3.1.1.81. PINAR YOLLARINDA.....	186
3.1.1.82. EFENİN TÜRKÜSÜ	188
3.1.1.83. BEN GÜNEŞLE GÖRÜŞTÜM	189
3.1.1.84. BAHTİYAR ULU	191
3.1.1.85. SERSERİ.....	192
3.1.1.86. TESADÜFLER.....	193
3.1.1.87. SANA HİSSİZ Mİ DEDİM?	194
3.1.1.88. TEMENNİ	195
3.1.1.89. BENZEYİŞ	196
3.1.1.90. ÇİNGENELER	196
3.1.1.91. GURÛBDA.....	198
3.1.1.92. BİN AZAP, BİR ŞİFA	198
3.1.1.93. ANNEMİN MEZARINDA	200
3.1.1.94. KAHPENİN ÖLÜMÜ.....	202
3.1.1.95. NASİP	203
3.1.1.96. DENİZİMDE.....	204
3.1.1.97. KIZIL BUSE	205
3.1.1.98. O GECE	206
3.1.1.99. BİR BAHARDAN	207
3.1.1.100. İHTİYARLADIKTAN SONRA.....	208
3.1.1.101. ZELZELEYE.....	209
3.1.1.102. SORARIM.....	209
3.1.1.103. EFEYLE	210
3.1.1.104. DARILMAYINIZ.....	211
3.1.1.105. NEREDESİN?	212

3.1.1.106. BAKIŞLARIN	213
3.1.1.107. BÜYÜK ULU	214
3.1.1.108. ÖPTÜM.....	216
3.1.1.109. BİRİNCİ	217
3.1.1.110. KAHBE	218
3.1.1.111. İHTİLAL	219
3.1.1.112. HAYIR.....	221
3.1.1.113. MANDOLİN.....	222
3.1.1.114. SON TEMENNİ	223
3.1.1.115. BU MISRALAR.....	224
3.1.1.116. GÖNÜLDEN MISRALAR.....	225
3.1.1.117. MABED	226
3.1.1.118. SEVGİLİYE SON SÖZLER	227
3.1.1.119. DOĞAN DÜNYA	228
3.1.1.120. GEÇEN HER GÜZEL ŞEYDEN UZAK	229
3.1.1.121. GÖNÜL	230
3.1.1.122. GELMEDİ	232
3.1.1.123. İLHAM.....	234
3.1.1.124. VEDA	235
3.1.1.125. GİRİT SULARI	236
3.1.1.126. YUVAMIN KUŞU UÇTU	237
3.1.1.127. AŞK KIZI	239
3.1.1.128. KOTRA	240
3.1.1.129. AĞLAMAK.....	241
3.1.1.130. SON MİRASI.....	242
3.1.1.131. KARAVAN	243
3.1.1.132. GÖZLERİ SİYAH KADIN	244
3.1.1.133. VENEDİK GECELERİ	245
3.1.1.134. SEYYAH	246
3.1.1.135. GÖL VE AY	247
3.1.1.136. KENDİ ŞARKIM.....	248
3.1.1.137. SON DAKİKALAR	249
3.1.1.138. İNTİZAR.....	250

3.1.1.139. YIKILAN DİN	252
3.1.1.140. VEDA AKŞAMI.....	254
3.1.1.141. ŞÜPHE.....	255
3.1.1.142. GÜL BİRAZ	256
3.1.1.143. GELİYORUM.....	257
3.1.1.144. DÖNÜŞ	258
3.1.1.145. İHTİRAS.....	259
3.1.1.146. GÜZEL.....	260
3.1.1.147. YOL	261
3.1.1.148. HODBİN	262
3.1.1.149. İHANET	263
3.1.1.150. SON GELEN.....	264
3.1.1.151. BEN GELİYORUM DİYE.....	265
3.1.1.152. GÜLÜNÜZ!.....	266
3.1.1.153. BENİM ŞARKIM.....	268
3.1.1.154. ÇILGINLIK.....	269
3.1.1.155. GEÇİT	270
3.1.1.156. BOZGUN	271
3.2. HİKÂYELER.....	272
3.2.1. ON BEŞ KAVAL BİR ŞİŞHANE.....	272
3.2.2. HIÇKIRIK.....	283
3.2.3. BATAKLİK.....	287
3.2.5. SERSERİ.....	304
3.2.6. KIYMETLİ BİR HATIRA	307
3.2.7. ÇEŞME BAŞINDA.....	315
3.2.8. YOLDAŞIM	324
3.2.9. KIRLANGIÇ.....	357
3.2.10. ÇAKI	365
3.2.11. SİZİ AFFEDEMİYİM!	368
3.2.12. NALBANT OĞLU.....	375
3.2.13. BADEM ŞEKERİ	381
3.2.14. ALO DOKTOR.....	387
3.2.15. KALP HIRSIZI	392

3.2.16. İLAHİ BİR FEDAKÂRLIK	395
3.2.17. EYLÜL GECEŚİ	397
3.2.18. MAYIS GECEŚİ	400
3.2.19. BİR GENÇ KIZIN AŞKLARI	403
3.2.20. BİR MÜNAKAŞA	407
3.2.21. ZÜLEYHA	411
3.2.22. BEKLEMEK	420
3.2.23. TATAYLA KÜLHANBEYİ	426
3.3. PİYESLER	432
3.3.1. VAAZ-I MUHTEREM ÇARLİSTON HAZRETLERİ	432
3.3.2. BİR KÖY MUALLİMİ	440
3.3.3. AY	473
3.4. MEKTUP	487
3.4.1. EN BÜYÜK SAADET	487
3.4.2. BURGU	490
3.3.3. GÖNLÜMÜ İHTİYARLATAMADIM	494
3.3.4. DİNMEYEN PINAR	497
3.3.5. SIRNAŞIK	500
3.5. GÜNLÜK	503
3.2.1. BÜTÜN BİR SERGÜZEŞT	503
3.5.1. HASTANIN NOTLARI	510
3.5.2. BİR YAZ HATIRASI	519
3.6. NESİR	523
3.6.1. ZÜLEYHA İLE ÇÖL RÜZGÂRI	523
3.6.2. ÜMİDİN AŞKI	526
3.7. MENSUR	531
3.7.1. TAGOR'DAN	531
3.7.2. TAGOR'DAN	533
3.7.3. TAGOR'DAN	536
3.7.4. TAGOR'DAN	539
3.7.5. TAGOR'DAN	541
3.8. YAŞANTI	543
3.8.1. MUJİK MAREY	543

3.8.2. BİR MEYDAN ŞAİRİYLE GÖRÜŞTÜM	550
3.9. EDEBİ MAKALELER.....	556
3.9.1. MAKSADIMIZ VE MESLEĞİMİZ	556
3.9.2. İZMİR' DE YENİ LİSAN -1-.....	559
3.9.3. İZMİR'DE YENİ LİSAN -2-.....	564
3.9.4. İZMİR'DE YENİ LİSAN -3-.....	568
3.9.5. İZMİR'DE YENİ LİSAN -4-.....	572
3.9.6. İZMİR'DE YENİ LİSAN -5-.....	576
3.9.7. İZMİR'DE YENİ LİSAN -6-.....	580
3.9.8. İZMİR'DE YENİ LİSAN -7-.....	584
3.9.9. İZMİR'DE YENİ LİSAN -8-.....	588
3.9.10. İZMİR'DE YENİ LİSAN -9-.....	593
3.9.11. İZMİR'DE YENİ LİSAN -10-.....	601
3.9.12. İZMİR'DE YENİ LİSAN -11-.....	606
3.9.13. İZMİR'DE YENİ LİSAN -12-.....	611
3.9.14. İZMİR'DE YENİ LİSAN -13-.....	615
3.9.15. İZMİR'DE YENİ LİSAN -14-.....	620
3.9.16. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -1-	624
3.9.17. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -2-	630
3.9.18. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -3-	638
3.9.19. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -4-	654
3.9.20. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -5-	664
3.9.21. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -6-	673
3.9.22. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -7-	682
3.9.23. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -8-	692
3.9.24. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -9-	701
3.9.25. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -10-	711
3.9.26. DİLİMİZEDAİR YAZILANLAR HAKKINDA -11-	723
3.9.27. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -12-	738
3.9.28. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -13-	748
3.9.29. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME - 1-	757
3.9.30. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME -2-	765
3.9.31. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME -3-	773

3.9.32. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME -4-	778
3.9.33. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAMESİ -5-	784
3.9.34. KAZIM PAŞA'NIN MERSİYELERİ	789
3.9.35. KERKÜKLÜ ŞEYH RIZA EFENDİ	797
3.9.36. DANTE ALIGHIERI -1-	804
3.9.37. DANTE ALIGHIERI -2-	807
3.9.38. DANTE ALIGHIERI -3-	812
3.9.39. TOLSTOY	816
3.10. EDEBİ DENEMELER	835
3.10.1. HAYAT KARŞISINDA TEK BİR MEZHEPLE Mİ YAŞANIYOR?	835
3.10.2. YENİ NESİL İÇİN İSTEDİKLERİMİZ	840
3.10.3. İNKILÂP NESLİ	843
3.10.4. SANAT ÂLEMİ	845
3.10.5. SANAT VE FEN	848
3.10.6. SANAT NEDİR?	851
3.10.7. ESTETİK NEDİR?	856
3.10.8. DİL BİRLİĞİ	858
3.10.9. TÜRKÇE'NİN TEDRİSİ	860
3.10.10. TÜRKÇE TEDRİSİ HAKKINDA	869
3.10.11. VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ	871
3.10.12. YENİ HARFLER	875
3.10.13. TİYATRO SANAYİ-İ NEFİSEDEN MİDİR?	877
3.10.14. SUDA HALKALAR	881
3.11. TARTIŞMA	887
3.11.1. MUHTEREM KAZIM NAMİ BEYEFENDİ'YE	887
3.11.2. PEK NEZİH ŞÜKRİYE EMEL HANIMEFENDİ'YE	890
3.11.3. YAKUP KADRİ BEY VE AKADEMİ MESELESİ	893
3.11.4. BİZE MUTLAKA BİR AKADEMİ LAZIM MI?	897
3.12. EDEBİ TENKİT	901
3.12.1. ÇAKIL TAŞLARI	901
3.12.2. MİRAS	908
4. SOSYOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR	915
4.1. BİR TABİAT MEKTEBİ	915

4.2. HERBERT SPENCER	918
4.3. DURKHEİM	926
4.4. AUGUSTE COMTE	930
4.5. CARLYLE.....	935
4.6. MONTESQUIEU	938
5. EĞİTİM-ÖĞRETİM İLE İLGİLİ YAZILAR	942
5.1. İÇTİMAİ İNKILÂP VE MAARİF İNKILÂBI	942
5.2. MAARİF SİYASETİMİZ.....	946
6. TARİHİ YAZILAR	950
6.1. ÇARLAR VE SULTANLAR -1-	950
6.2. ÇARLAR VE SULTANLAR -2-	954
6.3. ÇARLAR VE SULTANLAR -3-	956
6.4. ÇARLAR VE SULTANLAR -4-	959
6.5. ÇARLAR VE SULTANLAR -5-	963
6.6. HARFİYATTAN DOĞAN TARİH.....	966
6.7. EYLÜLÜN DOKUZU.....	971
6.8. 30 AĞUSTOS DUMLUPINAR	974
6.9. KABLETTARİH DEVRİNDE TÜRKLER	976
7. FELSEFİ YAZILAR	980
7.1. FRIEDRICH NIETZSCHE.....	980
7.2. FELSEFİ TABİR VE İSTİLAHLARIMIZA DAİR BİR MÜTALAA.....	986
7.3. SOKRAT.....	996
8. PSİKOLOJİ İL İLGİLİ YAZILAR.....	1003
8.1. MONTESSORI USULÜNÜN HAYATÎ ESASİLERİ	1003
9. BASIN-YAYIN HAYATI İLE İLGİLİ YAZILAR	1007
9.1. SANSÜR İŞİNDE BENİM DÜŞÜNÜŞÜM	1007
SONUÇ.....	1010
KAYNAKÇA.....	1012
ÖZ GEÇMİŞ	1016

KISALTMALAR

s.: Sayfa

nr.: Numara

a.g.e.: Adı geçen eser

bk.: Bakınız

yay.: Yayınevi/Yayınları

TDK : Türk Dil Kurumu

GİRİŞ

1. TANZİMAT'TAN CUMHURİYET'E TÜRKİYE'DE BASIN-YAYIN FAALİYETLERİ

Dönemlerin basın yayın faaliyetlerine geçmeden önce bu faaliyetlere öncülük eden matbaanın Osmanlı topraklarına gelişine ve gelişmesine değinmek yerinde olacaktır. Çünkü sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik birçok sahada ilerlemenin, olumlu ve olumsuz birçok meselenin en önemli basamağını eğitim ve dolayısıyla da matbaa oluşturmaktadır.

Matbaanın Osmanlı'ya gelişi Avrupa'da kullanılmaya başlanmasından (1455), 272 yıl sonra (1727) olmuştur. Bu gecikmişlik Osmanlı'yı birçok sahada Avrupa'nın gerisinde bırakmış ve ilerlemeleri takip etmesini zorlaştırmıştır. Matbaanın bu kadar geç kullanılmaya başlanmasının belli başlı sebepleri arasında; okuma yazmaya duyulan ilginin azlığı ve dolayısıyla okuma yazma oranının düşük olması, hattatların işlerinden olma korkusu, dini kitapların basılması konusunun tedirginliklere sebep olması ve teknik yetersizlikler gösterilebilir. Bu gibi sebeplerden dolayı matbaanın Müslümanlar arasında kullanımı ve yayılması hayli bir zaman almıştır. Ancak Osmanlı toprakları üzerinde yaşayan çeşitli azınlık gruplarının kendi toplulukları için dar sahalarda da olsa matbaa çalışmaları yaptığı görülmektedir. *İlk matbaa Yahudiler tarafından II. Bayezit zamanında açılmıştır. İbrani harflerinin İtalya'da 1480'de döküldüğü, İstanbul'da 1495'te İbrani basımevi açıldığı, daha sonra 1500 ya da 1515'te Selanik'te, 1579'da İstanbul'da başka İbrani basımevleri olduğu anlaşıyor.*¹ O dönemlerde azınlıkların bu faaliyetleri Müslüman Türkler arasında pek yaygınlık gösterememiştir. İlerleyen dönemlerde ise basın yayın hayatındaki gelişmeleri geçte olsa yakalamak adına çeşitli girişimler başlamıştır. Bu girişimlerden ilki İbrahim Müteferrika tarafından İstanbul'da Türkçe eserler basmak için olmuştur. İbrahim müteferrika düşüncelerini bir risale ile dönemin sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya iletir ve gerekli izinler alındıktan sonra Said Efendi ile birlikte gerekli hazırlıklar tamamlanır ve ilk matbaa kurulmuş olur. Matbaada basılan ilk eserde Vankulu Lügati olmuştur. Matbaa hızlı bir şekilde çalışmasına devam etmiş ve Müteferrika'nın ölümü üzerine bir süre işlevsiz

¹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, YKY Yay., İstanbul 2019, s. 58-59

kalmıştır. Çeşitli girişimlerle dönem dönem açılarak çalışmalar yapılmış ancak 1794 yılına kadar ki 66 yıllık süreçte toplamda 18 yıl çalışmış 48 yıl atıl durumda kalmıştır. Bu matbaanın açılması Türk basın hayatının başlamasına da öncülük etmiştir.

Osmanlı topraklarında yerli basın hayatı başlamadan önce yabancılara ait basın hayatı matbaanın ilk önce yabancılar tarafından kullanılmasıyla gelişmeye başlamıştır. Özellikle Fransızlar tarafından İstanbul ve İzmir gibi şehirlerde çeşitli yayın faaliyetleri yapılmakmış ve ilk gazeteler çıkmaya başlamıştır. Bu da o dönemlerde Fransız basınının etkin olduğunu göstermektedir. Osmanlı'nın ilk Türkçe yayını II. Mahmut döneminde 1 Kasım 1831'de Takvim-i Vekayi ile başlar. Gazeteye ismini II. Mahmut vermiş ve hükümetin yaptığı işlerin halka ulaştırılması amaç edinilmiştir. Kabacalı'nın ifadesi ile *"başka bir deyişle, Takvim-i Vekayi, hem bir tarih belgesi olarak düşünülmüş hem eğitim aracı hem de Osmanlı devlet düzeninin savunucusu olarak görülmüştür."*² Takvim-i Vekayi'den sonra yarı resmi gazete olma özelliğini taşıyan Ceride-i Havadis yayın hayatına katılmıştır. Ardından ilk özel gazete olan, Agâh Efendi tarafından Şinasi'nin de desteği ile çıkarılan Tercüman-ı Ahval gazetesi 1860'ta yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete halkın anlayacağı bir dille çıkarılmaya çalışılmış ve fikir gazeteciliğinin öncülüğünü yapmıştır. Daha sonra Şinasi Tercüman-ı Ahval'den ayrılarak kendi çabası ile 1861'de Tasvir-i Efkâr'ı kurar. Bu gazete Şinasi'nin fikir hayatının yansıması olarak görülebilir. Şinasi, gazeteyi dil olarak halka ulaşması ve onu bilgilendirmesi gereken bir araç olarak görür. Gazeteye ilerleyen süreçlerde Namık Kemal, onun ayrılması üzerine Rezaizade Mahmut dâhil olur. Bu gazetelere sonraki dönemlerde Muhbir, Basiret, İbret, Ulum, Hürriyet, Hadika gibi yurt içinde ve yurt dışında çıkan gazetelerde dâhil olur. Özellikle 1839 Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile başlayan, 1876 ile son bulan ve Tanzimat dönemi olarak adlandırılan dönemde matbaaların yaygınlaşması, Avrupa'da yetişen aydınlar - Agâh Efendi, Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Rezaizade Ekrem gibi isimler Tanzimat döneminin ve fikir hayatının önemli isimleridir- ve fikirlerinin yaygınlaşması basın yayın hayatının gelişmesine, gazetelerin yanında dergilerinde yayın hayatına girmesine katkı sağlar. Osmanlı'da

² Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yay., İstanbul 2000, s.49

çıkarılan ilk dergi Vakayi-i Tıbbiye (6 Mart 1849) olduğu bilinmektedir. Yine 1870’de çıkan Diyojen de ilk mizah dergimiz olarak basın hayatına giren dergilerimizdendir.

1881-1908 I. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde basın yayın hayatının sansürden dolayı kısıtlandığı buna rağmen gazetelere duyulan ihtiyacın arttığı görülür. Yönetim değişikliği ile basın hayatı zorlu süreçlerden geçmiş, çeşitli kısıtlamalara, yasaklamalara ve kapatmalara tanıklık etmiştir. İnuğur bu dönemi, “II. Abdülhamid’in 33 yıllık yönetimi sırasında gittikçe sertleşen aşırı bir sansür hüküm sürdüğünden ülkede “basın yoktur” demek daha doğru olacaktır”³ ifadeleriyle açıklar. Bu sansür dönemi yaklaşık 30 yıl sürmüş, gazete ve dergilerin sayıları düşmüş ancak bu durum halkın gelişmelerden haberdar olma ihtiyacı ve isteğini arttırmıştır. Bu ihtiyacı kısıtlı şartlarda karşılayan gazetelere; Sabah, Tercüman-ı Hakikat, İkdâm, Mizan, dergiler ise; Servet-i Fünun, Malumat, Macmua-i Ebuzziya, Mirat-ı Âlem örnek gösterilebilir.

II. Meşrutiyet dönemine geçmeden önce 1880-1895 yılları arasını kapsayan ve “Ara Nesil” olarak adlandırılan döneme de değinmek gerekmektedir. Çeşitli kaynaklarda tarihleri ve bu nesli oluşturan kadroların kesinliği ile ilgili farklı görüşler mevcuttur. *Ahmet Rasim, Andelib (Faik Es’ad), Alişanzade İsmail Hakkı, Emine Seniye, Fatma Aliye Hanım, Menemenlizade Mehmed Tahir, Nabizade Nazım, Nigar Hanım, Tevfik Nevzat, Müstecabizade İsmet* ⁴ gibi isimler dönemin önemli isimlerinden birkaçıdır. Dönemin basın yayın hayatına baktığımızda *Saâdet, Peyam, Sabah, Tarık, Vakıf, Hizmet, Mizan, Tanin, İkdâm, İbret, Devir, Tercüman-ı Hakikat, Ulûm* ⁵ gibi gazeteler Ara Nesil dönemi içerisinde yayın hayatında olan ve bu dönem gençlerine kendini yetiştirme imkânı veren gazeteler olarak göze çarpar. Dönemin mecmualarında ise; *Hazineyi Evrak, Hazine-i Fünûn, Mektep, Maarif, Mahumat, Resimli Kitap, Servet-i Fünun, Fevaid, Nilüfer, Marifet, Envâr-ı Zekâ, Manzara, Muktebes, İrtika, Resimli Gazete, Terakki, Musavver Fen ve Edeb, Mecmua-i Muallim, Kevkebü’l-İlm, Mir’ât-ı Âlem, Beyanü’l-Hak, Pul Mecmuası dikkati çeken*

³ M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yay., İstanbul 2002, s. 305

⁴ Ali İhsan Kolcu, **Ara Nesi Edebiyatı Tarihi**, Salkımsöğüt Yay., Erzurum 2018, s. 20

⁵ Kolcu, a.g.e., s. 132-134

*mecmualardır ki Ara Nesil edebiyatını asıl temsil eden yayın organları da mecmualar olmuştur.*⁶

1908-1918 II. Meşrutiyet dönemine baktığımızda, gazete ve dergiler için bir özgürlük döneminin başladığı görülür. *Halkın gazetelere rağbeti artmış, basın her türlü frenden yoksunlaşmış, tam bir anarşi havası hâkim olmuştur. Kısa süre içinde çıkarılan dergi ve gazetelerin sayısı 353'ü bulmuştur.*⁷ Bu dönemde mizah dergileri ön plana çıkmıştır. Basındaki özgürlük ortamı farklı görüşlerin seslerini çıkarmalarına da ortam hazırlamıştır. İslamcı, Osmanlıcı, Türkçülüğü savunan isimler ve yayınlar dikkat çekmiştir. Karagöz, Mizah, Kalem, Cem bu dönemin dergileri, Tanin, Yeni Gazete, Geveze dönemin gazeteleri olarak göz önüne çıkar.

Mütareke ve Kurtuluş Savaşı dönemi olan 1918-1923 yıllarında basın hayatının iki başlı ilerlediği görülmektedir. İstanbul ve Ankara'da birbirine karşı iki cephe oluşmuştur. I. Dünya Savaşı, Kurtuluş Savaşı, Milli Mücadele, TBMM'nin kuruluşu bu dönemin hareketliliğinin ne kadar fazla olabileceğini göstermektedir. Bu şartlar altında gazeteler ve dergiler halkın bilgilendirilmesi için zorda olsa çıkarılmaya çalışılmıştır. İleri, Akşam, Yeni Gün, Vakit, Ses, İzmir'e Doğru gibi yayınlar dikkat çeker.

1923'e gelindiğinde savaştan yorgun ve yoksul şekilde çıkmış bir halk vardır. Ve gerek içerde gerekse dışarda birçok sorunla mücadele edecek olan yeni bir hükümet mevcuttur. Özellikle halifeliğin kaldırılması, İzmir suikastı, Takrir-i Sükûn kanununun çıkarılması, İstiklal mahkemelerinin kurulması sürecin zorluğunun ne derece olduğunu ya da olacağının göstergesi olmuştur. Mevcut hükümet otoritesini sağlamak, aleyhinde çıkan yayınlar ve öne sürülen fikirleri engellemek için çeşitli çalışmalara girişmek durumunda kalmış, sansür ve ceza uygulamaları getirmiştir. Her dönemin mevcut yönetimi, kendi ideoloji çerçevesinde bir basın yayın hayatının var olması ve ideolojilerinin bu yolla halka benimsetilmesi yoluna gider. Cumhuriyet döneminde de Atatürk ilke ve inkılaplarını içerisinde barındıran ve bunu halka ulaştıran, devrin edebiyat, sanat, kültür hayatına yön veren bir basın yayın hayatı oluşturulmuş ve mevcut ideolojiler bu yolla desteklenmiştir.

⁶ Kolcu, a.g.e., s. 133

⁷ İnuğur, a.g.e., s. 306-307

Harf devrimiyle beraber gazete ve mecmualar yeni bir şekle kavuşmuştur. Ancak bu yenilik toplum tarafından hemen benimsenememiş, okuyucular yeni harflerle çıkan yayınlara ilk zamanlar uzak durmuştur. Bu durum basın yayın hayatını sekteye uğratmış, tirajlar düşmüş ve kimi yayınlar kapanmak zorunda kalmıştır. Bunun üzerine 1929'daki ekonomik bunalım, süreci daha da çıkılmaz bir hale getirmiştir. Ancak cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren halka ulaşmak, inkılapları ve gelişmeleri anlatmak için zorlu şartlarda çıkmaya çalışan gazetelerin var olduğu da bilinmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinden itibaren çıkmaya başlayan ve uzun ömürlü olan gazeteler arasında, Cumhuriyet, Milliyet, Vakit, İkdam, Son Saat, Akşam gösterilebilir. Politika ve İnkılap kısa bir dönem yayın hayatında rol alan gazetelerdir. 1929'da Yarın, 1930'da Son Posta gazeteleri yayın hayatına atılır. 1934'te çıkan Zaman gazetesi –daha sonra sahibi ve ismi değişir- 1959'a kadar yayınına devam eder. 1935'te Tan gazetesi –eski adı Milliyet- çıkar ve 1945'e kadar çıkmaya devam eder. 1938'de Yeni Sabah ve Bugün gazeteleri de yeni çıkan gazeteler arasında kendine yer edinir ve Bugün daha sonra kapanarak yerine İkdam çıkmaya başlar.

Dönemin mecmua kültürüne baktığımızda 1921 yılında ilk göze çarpan dergiler arasında Mustafa Nihat Özön öncülüğünde çıkan Dergâh mecmuası gösterilebilir. Dergi 1923 yılına kadar yayınına devam etmiştir. Yazar kadrosu arasında Yahya Kemal, Ahmet Hamdi, Halide Edip, Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Mehmet Emin Yurdakul gibi isimler yer alır. 1922'de Akbaba dergisi yayın hayatına katılmış, bir süre sonra kapanmış ve 1933'te yeniden çıkmaya başlamıştır. 1926'da Hayat Mecmuası, 1933'te M. Fuad Köprülü öncülüğünde Ülkü Mecmuası, 1933'te yayın hayatına başlayan ve Şevket Süreyya, Yakup Kadri gibi isimlerin öncülüğünde çıkan Kadro Mecmuası, 1933'te Yaşar Nabi Nayır'ın Varlık Mecmuası, yine aynı yıl Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkardığı Fikir Hareketleri Mecmuası, 1935'te Fehmi Enata tarafından çıkarılan Yücel Mecmuası, 1936'da Peyami ve İlhami kardeşlerin çıkardığı Kültür Haftası Mecmuası, yine aynı yıl Necip Fazıl öncülüğünde Ağaç Mecmuası dönemin önemli mecmuaları arasında gösterilir. Bu mecmualar dönemin kültür, sanat, edebiyat hayatına önemli katkıları olan ve bünyesinde birçok isme, fikre yer veren ve birçok yeni ismin yetişmesini sağlayan mecmualardır. Bunlar dışında bahsedilmeden geçilemeyecek olan diğer mecmualar

arasında, Gündüz, İnsan, Güneş, Meşale, Kalem, Görüş, Marmara, Çığır, Aramak, Oluş ve çalışma konumuz olan Fikirler Mecmuası yer alır.

Gazete ve dergi yayınları dışında mevcut basını değerlendirmek ve basın hayatına yenilikler getirmek amacıyla çeşitli kongrelerde yapılmıştır.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar olan basın yayın faaliyetlerine kısaca değindikten sonra çalışma konumuzu kapsayacak olan İzmir'de basın yayın faaliyetlerinden, çıkan gazete ve mecmualarından bahsetmek de gerekmektedir. İzmir'in bu anlamda ülkedeki edebiyat, kültür ve sanata katkıları, İstanbul'dan sonra basın yayın faaliyetlerinin hızla geliştiği hatta basın yayındaki birçok ilkler bakımından İstanbul'dan daha köklü bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Bu köklü geçmiş genelden özele olacak şekilde ele alınacaktır.

2. İZMİR'DE BASIN-YAYIN HAYATI

Osmanlı'nın en büyük kültür merkezi İstanbul, İzmir'de dâhil birçok şehrin kültür hayatını katkı sağladığı bilinmektedir. İzmir Osmanlı'dan beri Ege bölgesinin en önemli ticaret, sanayi, kültür ve sanat merkezi olma vasfına sahip bir şehir olmuş ve İstanbul gibi çevresindeki illeri birçok yönden etkilemiştir. İzmir dini ve etnik köken bakımından da geçmiş yıllardan itibaren geniş bir yapıya sahip olmuştur. Türk ve Müslüman topluluklar yanında, Fransız, Rum, Ermeni, Levanten, Musevi azınlıklarda şehrin büyük bir kısmına yayılmış durumdadır. Bu çok çeşitlilik beraberinde çok kültürlülüğü de getirmiştir ve İzmir bu anlamda Osmanlı'nın en gözde şehirleri arasına girmiştir.

Matbaanın Osmanlı'ya geç gelişi doğal olarak basın yayın faaliyetlerinin gelişmesini de geciktirmiştir. Ancak İzmir'de yerleşmiş olan bazı azınlık topluluklar daha matbaa gelmeden kendi memleketlerinden getirdikleri teknoloji ile kendi matbaa sistemleri kurmuşlardı. *İzmir'de ilk basımevi 1646 yılında Museviler tarafından kurulmuş, din tarih ve dil bilgisi kitapları basılmıştır.*⁸ Bu yüzden İzmir birçok ilke ev sahipliği yapan bir şehir olmuştur. *İmparatorlukta ilk Fransızca gazete olan Le Smyrneen adıyla 1824'te çıkmıştır. Yine ilk Rumca gazete olan Filos Ton Neon adıyla 1831 yılında İzmir'de çıkmıştır.*⁹ Özellikle Tanzimat'tan sonraki süreçler birçok şehirde olduğu gibi İzmir'de de basın yayın hayatında yeni gelişmelere imkân sağlamıştır. 1868 yılında da Aydın vilayeti matbaası kurulmuş ve sürekli Türkçe eserler basan matbaa olmuştur. Azınlıklar dışında İzmir'de Türklerin öncülüğünde gazete ve dergiler çıkmaya başlamıştır. *Bunlar arasında 1869'da Mehmet Salim Efendi'nin çıkardığı vilayet gazetesi olan Aydın gazetesi ilk Türkçe gazetedir. Yine Mehmet Salim Efendi'nin 1872'de çıkardığı Devir gazetesi ilk yarı resmi gazete olma özelliğine sahiptir. Bunun arkasından ilk Türkçe mizah gazetesi olan Kara Sinan 1875'te, ilk edebiyat dergisi olan Nevruz ise 1884'te yayın dünyasında gözüktür. 1850-1950 arasında uzun süre yaşayan ve oldukça etkili olan gazete ve dergiler arasında Hizmet, Ahenk, İzmir, Köylü, Anadolu, Sada-yı Hak (sonradan Halkın Sesi), Yeni Asır, Demokrat İzmir gazeteleri, Muktebes, Gencine-i Edep, Fikirler, Ziraat ve ticaret Gazetesi, Kültür ve Kovan dergileri sayılabilir. 1928*

⁸ M. Nuri İnüç, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 2002, s. 152

⁹ Ö. Faruk Huyugüzel, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları**, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara 2000, s. 5

*Latin harflerinin kabulüne kadar olan dönemde İzmir’de 136 gazete ve derginin çıktığı söylenebilir.*¹⁰

Mehmet Salim Efendi Aydın ve Devir gazetelerinden sonra İntibah gazetesini de çıkarmıştır. Aydın gazetesi Eski edebiyata bağlı bir gazete olmuştur. Devir, İzmir’in şahsiyetli, özgürlükçü ve inkılapçı fikirlere sahip ilk Türkçe gazetesi olarak bilinir. Mehmet Salim Efendi’nin bu girişimleri sayesinde, “*O başka bir deyişle İzmir’de Türkçe yerel basının ilk büyük ismidir.*”¹¹ diye anılmaktadır.

Hizmet, Ahenk ve İzmir gazeteleri İzmir kültür ve edebiyatının en önemli üç gazetesi olarak ele alınır. Hizmet 1886-1931 yılları arasında yayınlanmıştır. Hizmet gazetesi dışında, İzmir’in kültürel hayatına katkısı olan bir diğer gazete de Ahenk gazetesidir. Bu gazete 1895-1930 yılları arasında yayın hayatını sürdürmüş, hem geleneği hem yeniliği içinde barındırmayı başarmıştır. İzmir gazetesi ise Bıçakçızade Hakkı öncülüğünde 1896-1909 yılları arasında çıkarılmış, gelenekçi ve muhafazakâr bir tutum sergilemiştir.

II. Abdülhamit’in uyguladığı sansürün İzmir’de çok fazla bir karşılığının olmadığı görülmektedir. Bu sansürün özellikle İstanbul gazete ve dergilerinde şiddetini gösterdiği ve diğer şehirlere çok dokunmadığı, çıkan gazete ve dergilerden ve içeriklerinden anlaşılmaktadır. *Abdülhamit döneminde İzmir’de 17, Meşrutiyetten Cumhuriyet’e kadar 59 gazete ve derginin yayımlandığı söylenebilir.*¹²

Edebiyatımızda Ara Nesil olarak adlandırılan devrede meydana gelen gelişmelerden biri İzmir’de yaşanmıştır. *Bu dönemde İzmir’de Ukâz-ı Şübbân adlı bir topluluk baş göstermiştir. Bu topluluğun asıl gayesi şiir söylemek ya da edebiyatımızın gelişmesi için harareti yüksek eleştiri yazıları yazmak değil, bir bahane ile Muallim Naci’ye sataşmak ve onu itibarsızlaştırmaktır. Topluluğu oluşturan isimler Halit Ziya, Abdülhalim Memduh, Ali Kemal, İbnürreşad Ali Ferruh, Tevfik Nevzat ve Süleymanpaşazâde Sami Bey’dir.*¹³

¹⁰ Huyugüznel, a.g.e, s. 5

¹¹ Ö. Faruk Huyugüznel, *İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, İzmir B.B Kültür Yayını, İzmir 2004, s. 52

¹² Huyugüznel, *Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar*, s. 57

¹³ Kolcu, a.g.e., s. 38

II. Meşrutiyet dönemi getirdiği özgürlükçü ortam bütün yurttaki olduğu gibi İzmir’de de basın yayın hayatını etkilemiş ve çok sayıda gazete ve derginin çıkmasını sağlamıştır. Ancak bu gazetelerin çoğu uzun ömürlü olmaz. Bu devirde özellikle Anadolu ve Köylü gazeteleri yayın hayatını uzun süre devam ettiren gazeteler olarak kalmıştır. *Bu devirde, yani 1908-1918 yılları arasında İzmir’de tam elli gazete ve derginin çıktığı söylenebilir.*¹⁴

Bu gazete ve dergileri çıkaran ve bu yayınların içerisinde yetişmiş birçok isimde sayılabilir. Halit Ziya, Tevfik Nevzat, Bıçakçızade Hakkı, Türkçü Necip, Mahmut Esat, Mehmet Şeref, Tokadizade Şekip, Ahmet Cemil, Baha Tevfik, Şehabettin Süleyman, Hüseyin Rıfat, Hüseyin Avni Ozan, Orhan Rahmi Gökçe, Mehmet Sırrı Sanlı gibi isimler İzmir’de yetişmiş önemli fikir adamlarıdır. Bu isimlerden Halit Ziya, Tevfik Nevzat ve Bıçakçızade Hakkı İzmir’in ilk edebiyat dergisi olan Nevruz’u çıkarmışlardır. Bu üç isimde İzmir’deki edebiyat faaliyetlerinin öncüsü isimlerdir. Ve özellikle Halit Ziya gerek fikirleri ve gerek yazdığı eserler ile Türk edebiyatına birçok yeniliğin girmesine öncülük etmiştir. Yine Halit Ziya ve arkadaşlarının öncülüğünde İzmir’in önemli ve uzun soluklu gazetelerinden biri olan Hizmet gazetesi çıkmış ve özellikle dil konusu üzerine tartışmaların yoğunlaşmasını sağlamıştır. Dilin sadeleşmesi meselesi Tanzimat’tan itibaren konuşulan bir mesele idi. İzmir bu anlamda dilde sadeleşme hareketlerinin hararetle konuşulduğu dönemler yaşamıştır. Özellikle Türkçü Necip’in Hizmet gazetesinde başlattığı dil hareketi dikkat çeker. Bu yazılar Hizmet gazetesi ile sınırlı kalmamış, Fikirler mecmuasında da “Dilimize Dair Yazılanlar Hakkında” başlıklı seri yazı ile 12. Sayıdan 24. Sayıya kadar kalem oynatmış ve fikirlerini dile getirmiştir. İzmir sadece gazete ve dergilerle değil çeşitli tiyatro faaliyetleri ile de sosyo-kültürel hayatı canlandırılmaya çalışılmış bir şehir olmuştur. Bu tiyatro faaliyetlerine öncülük edenlerde yine azınlık toplulukları olmuştur.

Görüldüğü üzere gerek basın yayında gerekse diğer birçok sahada gelişme evreleri Türk ve Müslümanlar arasında her zaman yavaş adımlarla ilerlemiştir. Özellikle kırsalda ki eğitim, öğretim, kültür, sanat faaliyetleri büyük şehirlere göre daha geride olduğu söylenebilir. Yetişmiş aydınların birçoğu İstanbul, İzmir gibi

¹⁴ Huyugüzel, a.g.e., s. 55

büyük şehirlerde yaşamış ve buradaki kültür hayatını canlandırmaya çalışmıştır. Bu canlılık büyük şehirlerden iç kesimlerdeki şehirlere doğru yayılmıştır. Kültür, sanatta dâhil birçok alandaki ilkler Türk ve Müslüman topluluklar tarafından geç takip edilmiştir. Bu durum ülkedeki okur-yazar oranı ve sanata olan ilgiye dair az çok bilgi vermektedir. Eğitimin daha çok büyük şehirlerde yaygınlık gösterdiğine de buralardaki basın yayın faaliyetlerine bakılarak bir çıkarım yapılabilir. Eğitimin bu derece düşük olması, matbaanın geç gelişine, ilginin az olmasına, harflerin okuma yazma öğrenimini zorlaştırmasına, eğitim dili- edebiyat dili- halk dili ayrımının toplumsal bir sorun haline almasına bağlanabilir. Özellikle halk ve aydın kesim arasındaki uçurum kullanılan dilden dolayı - Arapça-Farsça-Türkçe karışımı- zamanla daha da artmış ve kırsalda yaşayan halk eğitimden, okur-yazarlıktan uzak kalmıştır. Ülkedeki okur-yazar oranının büyük bir bölümü de İstanbul ve çevresinde toplanmış bulunmaktadır. Bu durum Tanzimat'tan itibaren bazı aydınları rahatsız etmeye başlamış ve çeşitli girişimler ortaya atılmıştır. Bunlar arasında en önemli olan dilin sadeleşmesi meselesi olmuştur. Dönemin aydınları halk ile yönetim arasındaki ilişkiyi kuracak ve güçlendirecek olan bir dile ihtiyaç duymuş ve bu ihtiyacı yönetimden halka yaymaya çalışmıştır. Bunun yapılmasına öncülük edecek olanın basın olduğu ve bu alanda dönemin basın yayın çalışmalarında çeşitli iyileştirmelere gidilmiş ve halka ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu girişimler Tanzimat'ı izleyen dönemlerde çeşitli tartışmalara sebep olmuş ve dilin sadeleşmesi meselesi 1928'de harflerin değiştirilmesi meselesine kadar gitmiştir. 1928'de harf devrimi ile Türkiye Cumhuriyeti ve vatandaşı için yeni bir süreç başlamıştır.

Çalışma konumuz olan Fikirler Mecmuasını da etkileyen harf meselesini Tanzimat'tan başlayıp Cumhuriyet'e kadar olan süreçler dâhilinde inceleyecek ve etkilerine kısaca değineceğiz.

3. HARF DEVRİMİ

Türkler tarih boyunca gerek coğrafi şartların getirdiği etkiler gerek karşılaştıkları topluluklarla olan sosyo-kültürel etkiler ve gerekse kabul ettikleri dinlerin etkileri ile çeşitli harf sistemleri kullanmışlardır. Kullanılan dil değişmemiş ancak harf sistemi zaman zaman değişikliğe uğramıştır. *(Gök)Türklerden başlayıp günümüze kadar kullanılan dil bir tanedir ve adı Türkçedir.*¹⁵ Türkler tarafından *başlangıçtan bugüne kadar geniş ölçüde kullanılan dört alfabe vardır. Bunlar Orhun (Göktürk) alfabesi, Uygur alfabesi, Arap alfabesi ve Latin alfabesidir.*¹⁶ Bu dili yazıya geçirme ihtiyacından doğan ve ilk kullanılan alfabe de yine (Gök)Türkler tarafından oluşturulan (Gök)Türk alfabesi olmuştur. (Gök)Türklerden sonra Uygurlarda çeşitli alfabelerden yararlanarak oluşturdukları kendilerine ait alfabe sistemini Uygur Türkçesi alfabesi olarak adlandırmışlardır. *(Gök)Türkçe 6-8. yüzyıllar arasında, Uygur Türkçesi 9-15. yüzyıllar arasında varlığını sürdürmüştür.*¹⁷

X. yüzyılda Karahanlıların Müslümanlarla karşılaşp İslamiyet'i kabul etmesi ile birlikte Türkler için yeni bir dönem başlamıştır. Bu süre zarfında Karahanlı Türkçesi de kullanılmış ve bir süre sonra terk edilmiştir. İslamiyet'in kabul edilmesi ile Arap alfabesi kullanılmaya başlanmış ve 20. yüzyılın ilk yarısına kadar devam ederek kullanılan en uzun ömürlü alfabe olmuştur. Arap alfabesi Osmanlı devletinin kuruluşundan (1299), 1928'e kadar kullanılmaya devam etmiştir. Osmanlı'nın büyümesi ile İslam'ın ve buna paralel olarak da Arapçanın önemi ve kullanım alanı da yaygınlık kazanmıştır.

Arapça Hami-Sami dil ailesine mensup, çekimli ve ünsüz harflere dayanan bir dildir. Ünlü harfler sadece (اوى) harfleri ile gösterilmekte ve harfler başta, ortada, sonda farklı biçimlere girmektedir. Türkçe ise Ural-Altay dil ailesine mensup, eklemeli ve ünlü ses yapısının hâkim olduğu bir dildir. Bu bakımdan Arapça ve Türkçe birbirine uymayan iki dil olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu zıtlıklara rağmen Osmanlı döneminde Arapça medresede eğitim dili olarak kullanılmıştır. Arapçayla beraber Farsça da kullanılan dillerden biri halini almış ve edebiyat diline hâkim

¹⁵ Ahmet Buran, Ercan Alkaya, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2015, s. 29

¹⁶ Muharrem Ergin, **Osmanlıca Dersleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1995, s. 2

¹⁷ Ahmet Buran, Ercan Alkaya, a.g.e., s. 40

olmuştur. Bunun sonucunda Arapça-Farsça kelime ve tamlamalar dile girmiş ve Arapça-Farsça-Türkçeden oluşan Osmanlı Türkçesi meydana gelmiştir. Osmanlı Türkçesi Arap harflerine yapılan eklemelerle geliştirilmiş ve yazılmıştır. Buna rağmen bu alfabe Türkçenin ses yapısını yansıtmakta yetersiz kalmış, öğrenilmesi zor olduğu için de medrese öğrenimi gören aydınlar dışında halk arasında anlaşılması ve yazılmasında güçlük çekildiğinden dolayı yaygınlaşamamıştır. Medresenin dili ile halk dili arasındaki uçurum zamanla daha da çok artmıştır. *Medresenin düşün hayatını tekeline alması sonucunda, yalnız halk diline yabancı kalmamış, yeni düşün biçimlerine de kendini uyduramamıştır.*¹⁸ Bu durum ilk zamanlar önemsenmemiştir ancak toplumsal yapılanmanın çeşitliliğinin bir sonucu olan ulus-devlet bilincinin gelişmesi ile yönetim ve halk arasında ortak bir dil bulma gereği hissedilmiş ve dönemin aydınları arasında, yönetimde kullanılan ağır ve tamlamalarla dolu dilin sadeleşmesi gerektiği fikri doğmaya başlamıştır. Bununla beraber batının tanınmaya başlanmasıyla, batıdaki gelişmelerin ve dillerin öğretildiği yeni kurumlar ortaya çıkmış ve bu sebeple medreseye verilen önem azalmış, Arapça da eski ihtişamını kaybetmeye başlamıştır. Ancak ilerleyen süreçlerde dilin sadeleşmesi konusundaki tartışmalardan da görüleceği üzere Arapçanın Kur'an harfleri olması bu alfabeye kutsiyet yüklenmesine sebep olmuş ve terk edilmesinin önünde büyük bir engel teşkil etmiştir.

Osmanlı devletinde, zamanla toplumsal hayatta, dilde dâhil olmak çeşitli sebeplerden meydana gelen sınıfsal farklar belirginleşmiştir. Tanzimat'la beraber içinde bulunulan sosyal, siyasal, kültürel durum yeniden şekillenme sürecine girmiştir. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi'nin çıkması, Bab-ı Âlî'de Tercüme Odalarının kurulması ve Batı ile münasebetlerin başlaması ilk adımların atıldığıнын göstergesidir. Tercüme odalarında Avrupa ile buluşacak ilk aydınlar yetişmiş, Fransızca, Fransız edebiyatı ve eserleri ile tanışılmış ve Tanzimat edebiyatının başlamasına da ön ayak olunmuştur. Ancak bu dönemde basın-yayın hayatının tam anlamıyla oluşamaması, konuşulan fikirlerin halka ulaşmasını yavaşlatmış ve meselelere tam anlamıyla çözümler de bulunamamıştır.

¹⁸ Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, YKY, İstanbul 2019, s. 257

Matbaanın Osmanlı'ya geç gelişi, özellikle medresenin dilinin Arapça olması, bu dilin halka ulaşamaması ve ulemanın kendini yenileyememesi, çağın gereksinimlerine uygun eğitim sisteminin oluşturulamaması, okutulan derslerin günlük ihtiyaçlara ve dini bilgilere yönelik olması, basın-yayın hayatının yetersizliği gibi sebeplerden belli başlı şehirler dışında okur-yazarlık ve eğitim geniş halk kitleleri arasında yaygınlaşamamıştır. Bu sebepler toplumsal bir yeniliğe ihtiyaç duyulduğunun sinyallerini vermektedir. Özellikle kullanılan dilin halka ulaşamaması dönemin bazı aydınlarını rahatsız etmiş ve dilin sadeleşmesi gerektiği fikri ortaya atılmıştır. Çeşitli yayın organları ile bu fikri ortaya atan aydınlar olmuştur. Bunlardan biri de dönemin devlet adamlarından olan Reşit Paşa'dır. *Yazı dilinin sadeleşmesi yolunda ilk girişime başlayan Reşit Paşa'dır. Reşit Paşa maarifin halk arasında kolayca yayılabilmesi için fenne ve sanata ait kitapların herkesin anlayabileceği bir dille yazılması gerektiği üzerinde durmuştur.*¹⁹ Reşit Paşa aynı zamanda Encümen-i Daniş'in açılarak, okutulacak kitapların telif ve tercüme edilmesi, halkın eğitim ve kültür hayatının şekillenmesine ön ayak olan isimlerden biridir. Encümen-i Daniş, Tercüme odaları vb. atılımlar, içinde bulunulan koşulların düzeltilmesi fikrinin devlet kadrolarında da kendini hissettirmeye başladığının göstergesidir. Zira halkın fikir hayatının gelişmesi ve ilerlemesi için yazının üzerindeki ağırlığın giderilmesi gerekliliği fikri konuşulmakta ve her geçen gün önem kazanmaktadır. Özellikle basın-yayın yoluyla halka ulaşılması gerektiği konusu üzerinde durulmuş ve yolda ilk adım Agâh Efendi ve Şinasi tarafından atılmıştır. 1860 yılında Agâh Efendi ile Şinasi'nin birlikte çıkardığı Tercüman-ı Ahval gazetesi hem basın hayatının gelişmesine hem de dilin sadeleşmesine öncülük eden çalışmalardan biri olmuştur. Şinasi gazetesinin ilk sayısının önsözünde yazılarının herkesin anlayacağı bir dille kaleme alınacağını belirtmiş ve gazeteyi bu yolda kullanmayı amaç edinmiştir.

Dilin sadeleşmesi fikri beraberinde harflerin ıslahı konusunu da getirmiştir. *"Harf meselesi yeni bir gündem maddesi değildir. Tanzimattan bu yana Arap alfabesinin geliştirilmesi yönünde öneriler yapılmış ancak ortaya çıkmamıştı. Arap alfabesinin tamamen terk edilip yerine Latin harflerinin geçirilmesi yönündeki bu radikal fikir Türkiye'de 1923 ve 1924 yıllarında ileri sürüldü ve tartışıldı. Ama kesin*

¹⁹ Agâh Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme Sadeleşme Evreleri**, Dil Derneği Yayınları, Ankara 2010, s. 81

*biçimde reddedildi.*²⁰ Harflerin ıslah edilmesi ile ilgili tartışmayı başlatan isimlerin başında Münif Paşa gelmektedir. Paşa 1862’ de Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye adlı derneğin çıkardığı Mecmua-i Fünun’da düşüncelerini açıklamış ve herkesin anlayacağı şekilde çıkacağını bildirmiştir. Münif Paşa verdiği konferansta, yazıda hareke kullanılmamasının, Arapça-Farsça kelime terkiplerinin okuma-yazmayı zorlaştırdığını ve okuma-yazma güçlüğünün eğitim seviyesini düşürdüğünü bunun da fikren gelişimi engellediğini konferansında belirtmiştir ve ünlülerin okunmasını kolaylaştırmak için harekelerin eklenmesi, harflerin birleştirilmeden yazılması gibi öneriler sunmuştur. Bu konferanstan bir süre sonra Azerbaycanlı şair Ahunzade Mirza Feth Ali, Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye’ ye bir tasarı sunar ve bu tasarıda Arap harflerinin zorluğunu ve kullanımının dinî bir zorunluluk olmadığını, yeni bir harf sisteminin alınabileceğini bildirir. Bu tasarı cemiyet tarafından incelenir ancak yeni harf sisteminin kabul edilmesinin mümkün olmadığını belirten bir karşı rapor hazırlanarak reddedilir. Mirza Feth Ali bir süre sonra da İslav alfabesini esas alan bir harf sistemi önermiş ve bu da reddedilmiştir. Namık Kemal de, Melkun Han ile Hürriyet gazetesinde bu konu üzerine tartışmışlardır. *Terakki gazetesi yazarlarından Hayrettin ve Ebuzziya Tevfik, Terakki gazetesinde bir tartışmaya girişmiş ve tartışma Ruzname-i Ceride-i Havadis gazetesinde devam etmiştir. Terakki Arap harflerinin okuyup yazmayı güçleştirdiğini ve değişmesi ya da esaslı olarak düzeltilmesi gerektiğini savunurken, Ruzname ise güçlüğü kabul etmekle birlikte harflere dokunulmasına karşıdır.*²¹

Yine Tanzimat döneminde, Ziya Paşa Şi’r ve İnşa ile Şemsettin Sami Lisan-ı Türkî-i Osmanî ile Ali Suavi, Ebuzziya Tevfik, Şinasi, Ahmet Midhat kaleme aldıkları yazılar ile dil konusuna temas eden isimler arasında gösterilir. Tanzimat dönemi aydınlarının dil ve harf tartışmaları bir süre devam etmişse de bir sonuca vardırılamamış, sadece konuşulup yaygınlık kazanmasına katkı sağlamış denilebilir. Bu isimlerden bazıları harflerin değiştirilmesini savunurken bazıları da ıslah edilmesi gerektiği üzerinde durmuştur. Ayrıca değinmek gerekir ki, tartışılan konular sadece dilin sadeleştirilmesi ya da harflerin ıslahı değildir. Kullanılan dile verilen isimlerde tartışma konusu yapılmıştır. Türkçe - Osmanlı Türkçesi - Osmanlıca tartışması dikkat

²⁰ Bernard Lewis, **Modern Türkiye’nin Doğuşu**, Arkadaş Yay., Ankara 2017, s. 371

²¹ Levend, a.g.e., s. 159

çekmiştir. *Namık Kemal Osmanlıca namıyla bir lisan tanııyordu. Dilimizin üç lisanı mürekkep oluşu ona çok garip geliyordu. Ziya Paşa ise bu yolda daha ileriye gidiyordu. Lisanımızın gayrı tabii teşekküllerini münakaşa ve eski edebiyatın bizim olmadığını ilan ediyordu.*²² ifadeleri tartışmanın mahiyetini gösterir. Levend *“Osmanlıca” Tanzimat’ın ortaya attığı deyimlerdendir.*²³ diyerek konuya kendince açıklık getirmiştir. Kimi aydınlar kullanılan Osmanlı Türkçesini “Osmanlıca” olarak adlandırmakta kimisi ise dilin Türkçe olduğunu bu sebeple Türkçe denilmesi gerektiğini savunmaktadır.* Akar ise, *Oğuz Türkçesinin ilk yazı dili Eski Anadolu Türkçesinin oluşumundan sonra İstanbul’un fethi olan 1453 tarihiyle birlikte “Osmanlı Türkçesi” evresi başlar*²⁴, der ve Osmanlı dönemi Türkçesinin, Osmanlı devletinin imparatorluk olmaya başlamasıyla geliştiğini ifade eder.

Dilde sadeleşme tartışmaları Tanzimat’tan sonra meşrutiyet döneminde de devam etmiştir. Bu dönemde çeşitli dernekler kurulmuş, dergiler çıkarılmış ve tartışmalar daha özgür ve genişletilerek yapılmıştır. Türk Derneği’nin Türkoloji çalışmaları**, Genç Kalemler- Ömer Seyfettin -Yeni Lisan Hareketi, Ziya Gökalp ve Türkçülük Hareketi***, Türk Yurdu Dergisi, Halka doğru ve Türk Sözü Dergileri de bu dönemde dilin sadeleşmesi adına yapılan çalışmaların önemini göstermektedir.**** 1908 II. Meşrutiyet dönemi Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesinin sekteye uğradığı ve Türkçülük akımının kuvvetlenme ortamının hazırlandığı bir dönemdir. Yukarıda zikredilen isimler ve yayınlarda milliyetçi fikirlerin yayılmasını, milli bir edebiyat hareketinin başlamasını ve çeşitli eserler verilmesini, eserlerin milli bir dile dayandırılmasını sağlamıştır.

²² M. Esat, “İzmir’de Yeni Lisan -1-”, Fikirler Mecmuası, nr. 1, s. 2-3

²³ Levend, a.g.e., s. 11

* Cevdet Paşa “Osmanlıca” olarak adlandırırken, Ali Suavi ve Şemsettin Sami Recaizade ise Türkçe olarak adlandırmanın doğru olduğu görüşünü savunmaktadır. Bk. İnci Enginün, “Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyete”, Dergâh Yay., İstanbul 2018, s. 749-753

²⁴ Ali Akar, **Türk Dili Tarihi**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 279

** Dernek Türkiye’de Türkoloji çalışmalarının, sistemli olmasa bile, dağınıklığından topluluğa doğru giden önemli bir evresi sayılmalıdır. (Levend, a.g.e., s. 303)

*** Ziya Gökalp için dil sorunu, Türkçülük hareketinde aşılması gereken yolların en önemlilerinden biri idi. (Levend, s. 331)

**** Türk Yurdu dergisi Türkleri uyarak milliyet kavramı çevresinde toplamak, bir yandan Türk milletinin tarihine ait araştırmalar yaparken, öte yandan da gençliğin dikkatini sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine çekmek amacını güderken; Halka doğru ve Türk Sözü dergileri de halka anlayabilecekleri bir dille seslenerek onu milliyet bilinci çevresinde toplamak ve bu yolla yalın dil davasını yaymak amacını güder. (Levend, a.g.e, s. 336-339)

Ayrıca, II. Meşrutiyet döneminden kısa bir süre sonra “harf” ve “imla”yı düzeltme (ıslah), düzenleme (tanzim) yolunda resmi ve özel girişimler yapılmış, maarif nazırı Şükrü Bey (maslap) zamanında “sarf-imla-lügat” encümenleri ile “İstilahat-ı İlmiye Encümeni” (Bilimsel Terimler Kurulu) adı altında dört encümen kurulmuş, yazımda (imlada) bazı kolaylıklarla beraber bir düzenlilik aranmıştır. Resmi nitelikli olan bu encümenler tarafından ayrıca birer “sarf” ve “imla” risaleleri de bastırılmıştır. Bu resmi girişimlerin yanında “İslah-ı Huruf Cemiyeti” gibi özel dernekler de kurulmuştur.²⁵ Bu çalışmalarla beraber ıslah-ı haruf ve haruf-i munfasıla tartışmaları da yapılmıştır. II. Meşrutiyet döneminde Latin harfleri konusu bir ara gündeme gelmiş ve Meclis-i Mebusan’a İslah-ı Huruf’a dair Musullu Dr. Davut Bey tarafından bir layiha da verilmiştir ve bunda Arap harflerinde çok şekiller ezberlemek mecburiyeti oluşumu, örnekleriyle göstererek Latin harflerinin kabulünü önermiştir.²⁶ Yine bu dönemde ıslah-ı haruf, haruf-i munfasıla girişimleri karşısında yazar Hüseyin Cahit Yalçın, İctihad dergisi sahibi Dr. Abdullah Cevdet, gazeteci Celal Nuri (İleri), yazar Kılıçzade Hakkı gibi aydın kişiler Latin harfleri ve buna dayanan yeni bir Türk alfabesinin vücuda getirilmesi üzerine hayli cesaretle yayımlar yapmışlardır. ²⁷Her dönemde olduğu gibi bu dönemde yapılan tartışmalarda da aydınlar ikiye ayrılmış, bazı aydınlar harflerin değiştirilmemesi gerektiğini savunmakta, bazıları ise yeni işaretler ve harflerle meselenin çözüleceğini iddia etmiştir.

1909 yılında konuyla ilgili ilk resmi girişimlerden biri olan “İmla Komisyonu” Maarif Nezareti tarafınca kurulmuştur. 1910 yılında da “Maarif Terakkisi ve Halkın cehaletten kurtarılması” düşüncesi yayılmaya başlamıştır. 1911 yılında da Recaizade Ekrem’in öncülüğünde kurulan “İslah-ı Huruf Cemiyeti” yarı resmi bir teşebbüs olarak çalışmıştır. ²⁸

1913’te İttihat ve Terakki’nin iktidara geldiği dönemde, Enver Paşa harbiye nazırı iken harflerin ıslahı ile ilgili bir çalışmaya girişmiş ve daha sonradan “Ordu Elifba’sı, Enver Paşa yazısı, Hatt-ı Cedit” olarak adlandırılacak olan bir yazı sistemi oluşturmuştur. Bu yazı sistemi kelimelerin okunduğu gibi yazılması üzerine

²⁵ M. Şakir Ülkütaşır, **Atatürk ve Harf Devrimi**, TDK Yayınları, Ankara 1981, s. 22

²⁶ Afet İnan, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimi**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1998, s. 182

²⁷ Ülkütaşır, a.g.e., s. 28

²⁸ Ülkütaşır, a.g.e., s. 33

oluşturulmaya çalışılmış, ünlü harf sistemine dayandırılan bir yazı olmuştur. Enver Paşa'nın zaman zaman baskı altında da olsa kullanıma zorladığı yazı sistemi, ordu da işleri yavaşlattığı ve geciktirdiği için kullanımdan düşmüş ve Latin harfleri kullanılmaya başlanmıştır. Bu dönemde Latin harfleri resmi kullanım aşamasına geçmeden önce dar bir alanda da olsa kendine kullanım sahası bulduğu görülür.

1919 yılına gelindiğinde, Mustafa Kemal Atatürk, *Erzurum kongresinin bittiği akşam Mazhar Müfit Kansu'ya sıra ile hatıra defterine yazdırdığı kısımda* “5. Olarak Latin harfleri kabul edilecek” diyor.²⁹ Bu ifadeler harflerin değiştirileceğinin ilk kesin göstergesi olarak tarihe geçmiştir.

Milli mücadele zaferinin ardından Kazım Karabekir öncülüğünde, 1923 yılında “İzmir İktisat Kongresi” toplanmış ve sosyal, ekonomik vs. alanlarda kalkınma planları konuşulmuştur. Bu konular arasında Latin harflerinin kabulü yönünde bir önerge de meclise sunulmuş ancak bu önerge reddedilmiştir. Kongre başkanı Karabekir Paşa, Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde Latin harflerinin kabul edilemeyeceğine dair bir yazı kaleme alır ve Latin harflerinin neden kabul edilemeyeceğini, kabul edildiği takdirde yabancı devletlerin hakkımızda düşüneceği kötü fikirleri, bu harflerin toplumdaki kutsiyetine ve değiştirilmesinin oluşturacağı etkiye dair çekincelerini anlatmıştır. *Yine 1924 yılında toplanan “Maarif Vekâleti” bütçe görüşmeleri toplantısında TBMM kürsüsünde de ilk defa Latin harfleri konusu gündeme gelmiştir. Dönemin İzmir Mebusu Şükrü Saraçoğlu, bu kadar fedakârlık yapılmasına rağmen halkın hâlâ okuyup yazma bilmediğinden yakınır.*³⁰ Akşam gazetesinin 28 Mart 1926'da “Latin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?” başlıklı soruşturması ve diğer gazete ve dergilerin dâhil olması ile tartışmalar sürekli alevlenir. 1924-28 arası yıllarda lehte ve aleyhte birçok yayın yapılmış, görüşler ortaya atılmıştır ancak resmi bir girişim henüz yapılmamıştır. 1 Haziran 1928'de milletlerarası rakamların uygulanmaya konulması ise sıranın harflere geldiğinin de bir göstergesi olmuştur.

23 Mayıs 1928 tarihli bakanlar kurulu toplantısında “Lisanımızda Latin Harflerinin Suret ve İmkân-ı Tatbiki”ni düşünmek üzere bir “Dil Encümeni”

²⁹ İnan, a.g.e., s. 182

³⁰ Levend, a.g.e., s. 392-395

*oluşturulması kararı alınmıştır. Encümen’de Falih Rifkî Atay, Fazıl Ahmet Aykaç, Ruşen Eşref Ünaydın, Ragıp Hulusi Özden, Ahmet Cevat Emre, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Mehmet Emin Erişirgil, İhsan Sungu ve İbrahim Grantay gibi isimler yer almış ve 10 yıllık bir süre biçilmiştir.*³¹ Bu encümen alfabe ve gramer komisyonu olarak ikiye ayrılmış ve alfabe raporunu İbrahim Grantay, gramer raporunu Ahmet Cevat yazmıştır. 26 Haziran’da Ankara’da toplanan kurul birkaç gün sonra İstanbul Dolmabahçe Sarayı’nda M. Kemal Atatürk’ün başkanlığında bir araya gelerek yeni harflerin son halini belirlemiştir. *Komisyon, yazı devrimine halkın hazırlanması sorunu üzerinde duruyor, gazetelerde eski harflerin yanı sıra yeni harflerinde öğretilmesini planlıyordu. Mustafa Kemal bu görüşe karşı çıkarak, “Bu iş ya üç olur ya da hiç olmaz”*³² diyerek konuya son noktayı koyar.

Harf inkılabını başlatan asıl olay 9 Ağustos 1928’de Atatürk’ün Sarayburnu’nda yaptığı konuşma olmuştur.

*“Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için Yeni Türk Harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, ahenktar, zengin lisanımız, yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir.”*³³ sözleri harf devriminin başladığının işareti olmuştur. Bu sözler yurt içinde ve yurt dışında büyük yankılar uyandırmıştır. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra gazeteler yeni harflere yer vermeye başlamıştır. 22 Eylül’de Encümen çalışmalarını tamamlamış ve bazı düzeltmelerle alfabeye son şekli verilmiştir. 1 Kasım 1928’de Latin esasından alınan Türk harfleri kanunu TBMM’de görüşülür ve 3 Kasım 1928’de 1353 sayılı kanun ile resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer. Bunu izleyen süreçte kitaplar, kurumlar, gazete ve dergiler yeni harflerle çalışmalarına devam etmiştir.

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesinin ardından, bu harflerin halka öğretilmesi için alfabe seferberliği başlamış ve bütün yurda yayılmıştır. Bu yolda Atatürk şehir şehir gezerek yeni harfleri vatandaşa tanıtmak için mücadele etmiştir. Millet mektepleri açılmış, halk dershaneleri kurulmuş, darülfünunda konferanslar verilmiştir. Halkevleri ve bünyesinde açılan halk odaları ile de halkın eğitime ve kültürüne katkı sağlamak amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmış, kurslar açılmış ve

³¹ Levend, a.g.e., s. 401

³² Alpay Kabacalı, **Bilinmeyen Yönleriyle Cumhuriyet Tarihi**, Denizbank Finansal Hizmetler Grubu, s. 94

³³ Ülkütaşır, a.g.e., s. 64

Anadolu şehirlerine, kasaba ve köylerine öğretmenler gönderilmeye başlanmıştır. Sadece harflerin öğretilmesi amaçlanmamış, eğitim başlı başına kitlesel bir hal almıştır.

Cumhuriyet, Osmanlı'nın batı karşısında yaşadığı bunalım ve çatışmanın aksine, kendini yenileyen, aklın, bilimin ve teknolojinin ön plana alınması gerektiğini savunan ve bu şekilde muasır medeniyetler seviyesine ulaşmayı amaç edinen bir süreçtir. Bu sürece girme ihtiyacı Tanzimat aydınlarından beri dile getirilmekte ancak uygulamada geri kalınmaktaydı. Yapılan inkılaplar bunları amaç edinmiş ve halk bu amaçlarla yönlendirilmeye çalışılmıştır. Bayraktar'a göre; *“Cumhuriyet, Türk modernleşmesinin bilinçli bir ivme kazanması ve modern dünyaya entegre olması projesi olarak okunabilmektedir.”*³⁴ Bu proje kapsamında atılan her adım hem Türkiye'ye hem de cumhuriyet ilke ve inkılaplarına hizmet amacı taşımıştır. Devrimler basın yayın yoluyla desteklenmiş ve halka ulaştırılmış eğitim kurumları Cumhuriyet ilkeleri doğrultusunda şekillenmeye ve öğrenci yetiştirmeye çalışmıştır. Bu yenilikler zaman zaman sekteye uğramış, istenen başarıyı vermemiş olsa da bir halk kitlesi mücadelesine dönüşüp zaman içerisinde meyvelerini vermeye başlamıştır.

Harf devriminin İzmir'deki yansımalarına bakacak olursak, dönemin birçok gazete ve dergisinde cumhuriyeti ve devrimleri destekleyen yazıları görmek mümkündür. İzmir'in kültür sanat alanında köklü bir geçmişe sahip olduğu, cumhuriyet döneminde de bunu devam ettirdiği bilinmektedir. Gerek Türk ocağı dergileri gerekse Halkevi dergileri bu köklü geçmişi ayakta tutan ve devam ettiren alanlar olmuştur. Dönemin birçok dergisinde harf devrimi meselesi hararetle konuşulmuş ve birçok kalem bu devrime destek vermiştir. Bu yayınlar arasında Fikirler'i görmekte mümkündür. Zira Fikirler, yayınlanmaya başladığı ilk günden itibaren dil meselesi üzerinde çokça durmuş ve Türk dilinin büyüklüğünü, zenginliğini, yabancı kelime ve terkiplerden kurtarılması gerektiğini şiddetle vurgulamıştır. Bu konularla ilgili seri makaleler yazılmış ve Türk dilinin özellikleri anlatılmaya çalışılmıştır. Buna en büyük desteği veren isimlerden biri Necip Türkçü olmuştur. M. Esat'ta “İzmir'de Yeni Lisan” başlıklı seri halde 14 sayı boyunca

³⁴ Levent Bayraktar, **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- 1920-1938 Atatürk Dönemi C. 2**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 2009, s. 535

devam eden bir makale kaleme almıştır. Yine Mehmet Midhat, Kazım Nami’de Türkçe ve harf meselesi ile ilgili kalem oynatmış isimlerdir.

*Hâlbuki vasf-ı terkîbînin zararı bununla da kalmıyordu. Şairlerin bu “terkiplerle süslü yazmak” temayülleri çoğala çoğala (Türk adeta dilsiz bir hale) gelmişti. Vasef-ı terkîbîlerin süslediği dili yalnız halk değil münevverlerin bile kolay kolay anlamasına imkân yoktu.*³⁵

*Türkçe, Arapça ve Acemce teşekkülleri itibariyle birbirlerinden tamamen ayrı üç dildi. Ayrı ayrı bünyelere ve ayrı ayrı teşekküllere tabi olan bu üç dilden - kendi kaideleri dairesinde- bir dil çıkarmak ve o dilden yukarıda saydığımız vazife ve faydaları beklemek akıl ve mantığın kabul edeceği bir şey değildi.*³⁶

*Latin harfleri esas ittihaz olunarak bir Türk alfabesi meydana getirmek meselesi artık bir hakikat oldu. Komisyon tetkikatını yaptı. Ortaya çıkan alfabe, bilhassa Türk dâhisinin alâka ve teveccühünü kazandı. Geçen haftalar içinde Sarayburnu’ndaki hitabeden sonra yeni harfler -berkî bir süratle- münevverlerimiz arasında taammüm etmektedir. Gazetelerimiz her gün bu harflerle yazı faidelerinin komisyondan çıkan kısımlarını ve bu kısımlarla dizilen numuneleri neşrediyorlar. Maarif vekâlet-i celilesi irfan ordusuna bu harfler hakkında vereceği veciheyi hazırlamaktadır. Halk fırkası şubeleri, Türk ocakları, muallimler birliği gibi cemiyetler yeni alfabeyi ta’min yolunda çalışmak için komisyonun ikmal mesaisini bekliyorlar. İstanbul, Ankara ve İzmir’de yeni yazımızla çok candan alakadar mühim ve münevver kitleler var.*³⁷

Görüldüğü gibi gerek Türkçe’nin Arapça ve Acemceden farkına gerek harflerin değiştirilmesi noktasına temas eden tartışmalar yapılmıştır. Fikirler bu noktada da dil, edebiyat, kültür, sanat ve fikir hayatımızı canlı tutan yayınlar arasında yer almaktadır.

³⁵ M. Esat, “İzmir’de Yeni Lisan-10-”, Fikirler Mecmuası, nr. 11, s. 12

³⁶ M. Esat, “İzmir’de Yeni Lisan -9-”, Fikirler Mecmuası, nr. 10, s. 2

³⁷ Mehmet Midhat, “Yeni Harfler”, Fikirler Mecmuası, nr. 25, s. 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. FİKİRLER MECMUASININ TÜRK KÜLTÜR VE SANAT HAYATINDAKİ YERİ

1.1. FİKİRLER MECMUASININ MUHTEVASI

Fikirler Mecmuası, eski Milli Eğitim Bakanı Mustafa Necati Bey'in katkılarıyla, İzmir Mıntıkası Maarif Eminliği tarafından, 1 Temmuz 1927'de İzmir'de Mehmet Midhat, Ahmet Hikmet ve Fuat Bey öncülüğünde çıkmaya başlayan ilim ve sanat mecmuasıdır. Mecmua yayın hayatını 23 yıl sürdürmüş, son sayısı olan 370. sayısını Haziran 1950 tarihinde çıkararak İzmir'in en uzun ömürlü dergisi olarak da kayda geçmiştir. Dergi ilk önce Maarif Eminliği desteğiyle yayımlanmış daha sonra 1936'da Halkevlerinin kurulmasıyla İzmir Halkevine bağlanmıştır. Mecmuanın hangi kurum tarafından yayımlandığına dair çeşitli görüşler de mevcuttur. Güneş'e göre *Türk Ocağı İzmir şubesi tarafından yayımlandığı, MEB neşriyatında da Türk Ocağı ibaresinin bulunduğu dile getirilmektedir.*³⁸ Mecmuanın Latin harfleriyle basılan 33-38. Sayılarının sol üst köşesinde idarehanesi olarak "Türk Ocağı Daire-i Mahsusası" ibaresi yer almaktadır. 39. Sayı itibari ile bu ibareye rastlanmamaktadır. Çalışmamız mecmuanın eski harflerle çıkan ilk 30 sayısı üzerine olacağı için yoğun olarak bu sayılar ve dönem üzerinde durulacak ancak yayın hayatının sonlandığı tarihe kadar olan kısmı ile ilgili de bilgiler verilecektir.

1 Temmuz 1927'de yayın hayatına başlayan Fikirler, 1 Temmuz 1935'e kadar ki süreçte belirli aralıklarla düzenli olarak çıkmış ancak 1935'te çıkan 131. sayısından itibaren dönemin içinde bulunduğu ekonomik buhran ve kâğıt sıkıntısı sebebiyle yayın hayatına 6 ay ara vermek zorunda kalmıştır. 1 Ocak 1936'da 132. sayısını çıkararak kaldığı yerden devam etmiştir. Bu duraksama CHP İzmir Vilayet İdare Heyeti reisi ve İzmir Halkevi başkanı Yozgat Milletvekili Avni Doğan'ın dikkatini çekmiş ve onun isteğiyle 1 Şubat 1936'da 133. sayıdan itibaren İzmir Halkevi himayesine girmiştir. Bu tarihten sonra 1950 yılına kadar Halkevi dergisi olarak devam etmiştir. Mecmua iki seri halinde yayımlanmış, ilk seri 1947'ye kadar

³⁸ Mustafa Özsan, *Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebi ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme*, İzmir 2002, s. 48

süren ve 334. sayıyı kapsayan seri, ikinci seri de 1947'den sonra yeniden başlayan ve 36. sayı ile son bulan seridir. Mecmua 1936-1937 yılları arasında da bir süre daha yayın hayatına ara vermek durumunda kalmıştır. 20 Şubat 1937'den sonra "bir daha durmamak ümidiyle" yeniden başlamıştır. Derginin 166-167-168. sayıları özel sayı şeklinde tek fasikül olarak yayımlanır ve bu sayı İzmir Halkevi faaliyetlerine ayrılmıştır.³⁹

Mecmua ilerleyen tarihlerde bazen 15 günde bir, bazen aylık olarak yayın hayatına devam eder. Bazı sayılarının tek bazı sayıların ise fasikül halinde yayınlandığı da olmuştur. 1950 yılına kadar istikrarlı bir şekilde yayın hayatına devam etmiş ve 370 sayıya ulaşmıştır. Ancak Haziran 1950 yılında Halil Dumanoglu'nun yazı işleri müdürlüğünü bırakması ile yayın hayatına son vermiştir.

İzmir'de fikir, kültür, sanat, eğitim vb. birçok alanda çeşitli kalemlerden eserlerin yer aldığı mecmua, sadece İzmir'in değil, İstanbul'da dâhil ülkenin birçok yerinden takip edilmiş, yazılar ve teşekkür mektupları almış bir mecmua olmuştur. İlk çıktığı günden itibaren gerek kendi döneminde yetişmiş önemli fikir adamlarına gerekse sonraki dönemlerde yetiştirdiği önemli isimlerle yoluna devam etmiş ve yurdun nabzını tutmuştur. Özellikle eğitim konusu üzerinde titizlikle durulmuş, sadece ülkemizin değil diğer ülkelerin eğitim faaliyetlerine mecmuada yer verilmiştir. Ayrıca mecmua, cumhuriyet dönemi inkılaplarını ve yeni insan modelinin (muasır medeniyet seviyesine ulaşacak, eğitilmiş, yetişmiş) destekçisi olmuştur. İdeal insan, ideal eğitim, ideal bir memleket kaygısı gütmüş ve yayınlanan eserlerde de bunu hissettirmiştir. Mecmuanın çıkış gayesi ilk sayıda da belirtilmiştir. "Maksadımız ve Mesleğimiz" başlıklı yazıda;

"(Fikirler) güzide ve münevver tabakaya mülkiyet itibariyle memleketin en bahtiyar guşelerinden biri bulunan bir muhitteki boşluğu doldurmak yolunda yapılmış bir teşebbüs ve atılmış bir adımdır. İzmir ve garbî Anadolu, feyizli bir gençliği ve çok münevver bir kitleyi sinesinde taşıyor. Türk âtisinin azimetini, kudretini bariz bir şekilde hissettiren noktalardan biri şüphe yok ki muhitimizdir. [Fikirler] Bu zayı iktidar muhitin, bu zinde varlığın ortasına iddialarla çıkamazdı. Hatta onun için isminin nihayetine [ler] edatını ilaveyi zaruri buldu.

³⁹ Özsanı, a.g.e., s. 49

[Fikirler]in ilk sayısı gençliğe, irfana hizmet etmek vazifesiyle mükellef bir heyet tarafından memleket gençliğine ve memleket irfanına yeni bir hizmet emeliyle ortaya atıldı. Bu sayı böyle bir hizmet gayesinde birleşim bir tahrir ailesinin gönüllerinden belirmiş bir goncedir. Bu goncenin inkişafı ümidi, ilk mesaiyi doğurdu. Ve içimizde kısmen memnuniyet kelimeleriyle ifade edebildiğimiz hissi varlığı meydana getirdi. İşte bu sebeptendir ki samimi ve menfaatten tamamen münezzeh hislerle ortaya atılan bu ilk sayı münteha değil mebdedir. Her mebde-i mahdud ve mütevazı olur. Her gonce kadar renk itibariyle de, rayiha itibariyle de inkişaf etmiş bir gül sayılamaz. [Fikirler] içinde bu nokta variddir, hakikattir.

[Fikirler], uğrunda hizmet etmek için çıktığı gençlik ve münevver tabaka gibi milliyetçidir. Şu halde mündericatına garbi Anadolu'nun ve Türk İzmir'in mefkûresi ve şahsiyeti in'ikâs etmiştir. Bu mefkûre Türk milletin de mefkûresidir. Bu şahsiyet ise her şeyden evvel Türk inkılâbı ve Türk tekâmülünü ifade ve temsil eder. Birinci sayısından itibaren gençliğimize ithaf ve tevdî edilen [Fikirler] de tabîi bir surette İzmir'in ve muntıkamızın hususiyetleri tecelli edecektir. Tahrir ailemiz, muntıkamızı alâkadar eden tetkikleri sahifelerimizde toplamayı birinci vazife addeder.⁴⁰ ifadeleri ile gayelerini açıklamışlardır.

Kısaca mecmuada yer alan eser içeriklerine de bakacak olursak; Mecmuada yer alan eserler tür bakımından çeşitlilik göstermektedir. Makaleler genellikle eğitim, dil ve sosyoloji, felsefe, psikoloji ağırlıklı olmuştur. Eğitim ile ilgili makalelerde maarif sistemimiz, başka ülkelerin maarif sistemleri, mektepler, uygulamalar, öğrencilerin ahlâk ve terbiyeleri ile ilgili içeriklere sahiptir. Sosyoloji, psikoloji ve felsefe ile ilgili olan makalelerde genel olarak bu alanlara büyük katkıları olan fikir adamları konu edilmiştir. Spencer, Durkheim, Bergson, Rousseau, Comte, Aristo, Sokrat ve Nietzsche gibi isimler, hayatları ve sanat anlayışları ele alınmıştır. Tarih alanında da kaleme alınan yazılar mevcuttur. Özellikle Ziya Paşa ve Zafername, Çarlar ve Sultanlar adlı seri makaleler dikkat çekmektedir. Edebiyat alanında ise özellikle dil konusu üzerinde sıkça durulmuş ve seri yazılar kaleme alınmıştır. Bunun yanında hikâyeler, piyesler, nesir ve manzum eserler ve bol bol şiir yayınlandığı

⁴⁰ Fikirler, İzmir 1 Temmuz 1927, nr. 1, s. 1

görülmektedir. Şiirler genellikle aşk, ayrılık, umut, umutsuzluk, gurbet, doğa, kahramanlık, yurt sevgisi gibi temalar üzerinde durmuştur.

Görüldüğü üzere Fikirler, çıktığı tarihten son bulduğu tarihe kadar memleket ve gençlik için ideal bir yayın olmuş ve bünyesinde birçok insanın yetişmesini sağlamıştır.

1.2. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Mecmuanın ön dış kapak kısmında büyük puntolarla “Fikirler...” başlığı yer almaktadır. Başlığın hemen alt kısmında “İlim ve Sanat Mecmuası” mottosu ve bu mottonun alt kısmında ise “Bu Nüshada” başlığı ile mecmuanın içindekiler kısmı bulunmaktadır. Yine aynı sayfanın en alt bölümünde ise mecmuanın sayı numarası, senesi, kaç kuruşa satıldığı ve hangi matbaada basıldığına dair bilgiler yer almaktadır. Mecmuanın dış kapağı sayfa düzeni için eklenen kenar süsleri ile çevrelenmiştir. Kapakta yer alan yazılar ve numaralar da bu kenar süsü içine orantılı bir şekilde yerleştirilmiştir.

25. sayı itibarı ile mecmuanın içindekiler bölümünü oluşturan kapak kısmı iptal edilmiş ve diğer sayılarda iç kısımda bulunan sayfa düzeni kapağa taşınarak devam edilmiştir.

Mecmuanın 3. sayısından itibaren iç kapak bölümüne, gelecek nüshada yer alacak yazılarla ilgili bilgi veren bir bölüm, muhterem karilerimize başlığını taşıyan yazılar, kısa teşekkür ya da tavsiye metni, reklam ve tanıtım yazılarının da bulunduğu sayfa/sayfalar yer almıştır. Bu bölümün bazı sayılara eklenmediği görülmektedir. (16. ve 17. sayı). Takip eden sonraki iç sayfasında yine büyük puntolarla “Fikirler” başlığı yer alır. Başlığın hemen altında sağdan başlayarak sayı numarası, çıktığı tarih-yer ve cilt numarası bulunmaktadır. Mecmuanın iç ilk sayfalarını genellikle “Musahabe” yazıları oluşturmaktadır. Musahabe başlığı genellikle sabit kalmakta ve bu başlık altındaki yazılar her sayıda değişmektedir.

Mecmuanın sayfa sayısı genel olarak 16 ve 20 sayfadan ibarettir. Sayfa sayılarının bazen 8-10 sayfaya düştüğü de görülmektedir. Bu düşüş dönemin ekonomik buhranı ve kâğıt yetersizliğinden olduğu düşünülebilir. *Halkevi bünyesine girdikten sonra bu sıkıntı giderilmiş, sayfa sayıları 18-20-22-24-32'ye kadar*

*yükselmiştir. Kasım 1946'dan sonra 40-42-46-48'e kadar yükseldiği görülür.*⁴¹ Her sayının en son yazısının sol alt kısmında mecmuanın “İmtiyaz sahibi: Mehmet Midhat, Mes’ul Müdürü Ahmet Hikmet” yazısı yer almaktadır. İç sayfalarda yer yer resim ve fotoğraflara yer verilmiştir. Fotoğraflar genellikle tarihi metinlerde ve şehirlerin anlatıldığı metinlerde yer almaktadır. Bu fotoğraflarda şahsiyetler, tarihi mekânlar ve insan portrelerinin bulunduğu çizimler yer almaktadır.

Mecmuanın son iki sayfasını da reklam ve ilan tabloları oluşturmaktadır. Bazı reklam ve tanıtımlar mecmuanın ikinci sayısından başlayıp yirmi ikinci sayısına kadar devam etmiştir. Verilen ilanlardan biri de mecmuanın abonelik ilanıdır. İlanda altı aylık ve yıllık abonelikler ve ücretleri belirtilmiştir. İlanların, tanıtım ve reklamların yer aldığı iki sayfa mecmuanın numaralandırılmış sayfaları arasına dâhil edilmemiştir.

Tek nüshası 4. sayıya kadar 10 kuruştan satılan mecmua 5. sayı itibari ile 15 kuruşa satışa sunulmuştur. 24 nüshası yıllık abonelik ücreti 3 lira olarak belirlenmiş ve ilan edilmiştir. 6 aylık abone bedeli ise 160 kuruştur. Senelik abone bedeli 3 lira olarak fiyatlandırılmıştır. Ayrıca Fikirler Mecmuası ilan vermek isteyenler için de imkân tanımaktadır. Alınan ilan bedeli ise 10 kuruş olarak belirlenmiştir.

Mecmua basım yeri olarak dördüncü nüshaya kadar maarif matbaasını verirken 5. nüsha itibari ile Ispartalı Hafız Ali Matbaası verilmektedir.

Fikirler mecmuası ilk 30 sayısı Osmanlıca harfleriyle çıkmış ve 1 Kasım 1928 Harf Devrimini takip eden sonraki süreçte çıkan 31. sayıdan itibaren Latin harfleriyle neşredilmeye devam etmiştir. Mecmuanın birinci cildi 24. sayıya kadar sürmüştür. 25. sayı itibari ile ikinci cilt olarak devam etmiştir.

Mecmua uzun süre yayın hayatında kaldığı için bazı dönemlerde yayın ekibinde değişiklikler olduğu görülmektedir. Mes’ul müdürü, imtiyaz sahibi, neşriyat müdürü, yazı ve teknik işlerle ilgilenen isimler değişmiştir.

⁴¹ Özsanı, a.g.e., s. 50

İmtiyaz Sahibi: Mehmet Midhat (Arukan): nr. 1-30, 1 Temmuz 1927-30 Teşrinisani/Kasım 1928; Ahmet Hikmet (Türk): nr. 31-106, 1 İkincikânun/Ocak 1928-15 Mart 1934; Haydar (Candanlar): nr. 107-300/301, 15 Nisan 1934-1 Kasım 1945; Dr. Memduh Say: nr. 302/303-333, 1 Aralık 1945-Mayıs 1947; Vedide Baha Pars: nr. 334-Yeni Seri 36, Haziran 1947-Haziran 1950.

Mes'ul Müdür: Ahmet Hikmet (Türk): nr. 1-74, 1 Temmuz 1927-1 Kânunuevvel/Aralık 1931; Mustafa Rahmi (Balaban): nr. 75-132, 1 Kânunuevvel/Aralık 1932-1 İkincikânun/Ocak 1936.

Neşriyat Müdürü: Ahmet Hikmet Türk: nr. 107-132, 15 Nisan 1934-1 İkincikânun/Ocak 1936; Mustafa Rahmi Balaban: nr. 133-300/301, 1 Şubat 1936-1 Kasım 1945; Dr. Memduh Say: nr. 302/303- 333, 1 Aralık 1945- Mayıs 1947.

Yazı ve Teknik İşlere Bakan: Behzat Minez: nr. 308/309-333, 1 Mart 1946-Mayıs 1947; Emin Aktuna: nr. 334-Yeni Seri:4, Haziran 1947-Ekim 1947; Halil Dumanoglu: Yeni Seri: nr. 4-Yeni Seri: nr. 36, Kasım 1947- Haziran 1950.⁴²

⁴² Özsanı, a.g.e., s. 51

1.3. YAZAR KADROSU

Çalışma konumuz olan Fikirler Mecmua 'sının yazar kadrosuna göz attığımızda hiçte yadırganmayacak derecede kalabalık bir kadronun bulunduğunu görmekteyiz. İnceleme alanımız olan ilk 30 sayıya baktığımızda, yaklaşık olarak 103 yazar ve şairin yer aldığı mecmua haliyle yazı çeşitliliği bakımından da zengindir. Dergide yer alan yazarların büyük çoğunluğu hemen hemen her sayıda uzun süre yazmaya devam etmiştir. İlk 30 sayıda yazıları ve şiirleriyle mecmuaya katkıda bulunan isimler şunlardır:

Abdullah Nafiz, Ahmet Alp, Ahmet Hikmet, Aka Gündüz, Ali Rıza, Asım İsmet [Kültür], Avni, A(yın) Faruk, Benal Nevzat [İştar Arıman], Bülent Nuri, Celal Enver, Çiftçi Necati, E(lif) Aziz, Emin Ali [Sipahi], Esad Nuri, Eşref Sabit, Ethem Vassaf, Fuad, Fuat Hüsnü, Güzide Osman, Hakkı Şakir, Halil Fikret, Halit Ahmet, Hamdi Nüzhet [Çançar], Hasan Ali, Haşim Sururi [Gökbaş], Haşim Nezihi [Okay], Haydar, Hikmet Şevki, Hüseyin Rıfat [Işıl], Kadircan [Kafı], Kami Refet, Kazım Nami [Duru], Kemal Emin [Bara], Kemal Kamil, Kemal Nevzat, Kemal Turan, Kemalettin Kamu, M. Aziz, Mahir Said, Mahmut İsmet, Mahmut Nedim [Şehitoğlu], Mansur Tekin, M. Enver, Mehmet Esat [Çınar], M. Fuad, M. Lemi, M. Mazhar, M. M, M. Remzi, Mehmet Midhat [Arukan], Mehmet Necip [Türkçü], Mehmet Reşat, Mehmet Sadık, Mehmet Sezai [Söker], Mehmet Sırrı [Sanlı], Mesih Semih, Mesud Refik, Mihriban Sıdkı, Muammer Lütfü, Mustafa Rahmi [Balaban], Mustafa Turgut [Türkoğlu], Mustafa Şekip [Tunç], Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], Muzaffer Şerif, Müderris İsmail Hakkı, Nazım Hikmet [Ran], N. Kamil, Nahit Nafiz [Ergüer], Necati Kemal [Kip], Necmettin Halil [Onan], Nesimi Sârim, Nurettin İbrahim, Orhan Rahmi [Gökçe], Osman Faruk, Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], Ömer Bedrettin [Uşaklı], Ömer Selahattin [Kantar], Remzi Oğuz [Arık], Reşat Nuri [Güntekin], Rıdvan Nafiz, Rıfat Ahmet [Moralı], Rıfat Necdet [Evrimer], S. Necdet, Seniye Ümit, Sabih İzzet [Alaçam], Salih Faik, Semih İzzet, Selim Sırrı [Tarcan], Suad Derviş [Boraner], Suad Sali, Süleyman Sıddık, Süleyman Ferit, Şekur Çağatay, Şevket Kazım, T. S, Tahir Nafiz mecmuada şiir, hikâye, makale, mektup ve piyesleriyle yer alan isimlerdir.

Bu isimler dışında ilerleyen dönemlerde mecmuaya, Cahit, Irgat, Ceyhun Atuf Kansu, Edip Cansever, Hakkı Baha Pars, Hüseyin Avni Ozan, İlhan İleri, Metin

Eloğlu, Necati Cumalı, Samim Kocagöz, Şükran Kurdakul, Talip Apaydın, Ziya Somar gibi önemli isimlerin katıldığı da görülmektedir.

Mecmuada toplamda 156 adet şiir, 23 adet hikâye, 3 adet piyes, 125 civarında makale, deneme, günlük, mektup, nesir türlerinde de eserler bulunmaktadır.

Mecmuada çok sayıda yazar ve şair yer aldığı için çalışmamıza incelediğimiz 30 sayı boyunca hemen hemen her sayıda eserleri ile katkısı olan ve derginin devam etmesini sağlayan bazı isimlerin hayatı ve sanatı hakkında kısaca bilgi verilmiştir. Üzerinde durduğumuz isimlere farklı kaynaklardan ulaşılmıştır. Bununla beraber hakkında bilgi sahibi olamadığımız isimlerde mevcuttur. Biyografisine ulaştığımız yazarların bir kısmı hakkında bilgiler çalışmamıza eklenmiştir. Çalışmamızın içeriği ile bütünlük göstermesi açısından özellikle seçilen metinlerin yazarları üzerinde durmaya gayret gösterilmiştir.

1.3.1 AHMET HİKMET

Hayatı hakkında çok fazla bilgi yoktur. 1920 yılında Darülfünun Felsefe Şubesinden mezun olmuştur. İzmir Erkek Mektebi'nde öğretmen olarak görev yapmıştır. İlk yazıları Yeni Lisan Müdafii Yeni Hayat dergisinde yayınlamaya başlamıştır. Türk Sesi, Türk Gençleri, Fikirler gibi yayınlarda yazılar yazmış ve sorumlu müdür olarak görev almıştır. Özellikle terbiye, ruhiyat ve pedagoji gibi sahalarda yazılar kaleme almış ve 1932 yılında İzmir'de bazı kitaplar yayınlamıştır. Yazılarında Türkçü-milliyetçi bir anlayış hâkimdir. A. Sluyi'den çevirdiği Mektep ve Sinema adlı eseri İzmir Türk Ocağı tarafından yayımlanmıştır. Yazarın yayımlanan diğer iki kitabı da Decroly'nin görüş ve uygulamalarını anlattığı kitaplardır.⁴³

Fikirler Mecmuasının sorumlu müdürü olan Ahmet Hikmet, mecmuada terbiye ve ruhiyat alanında çokça yazı kaleme almıştır. 1933 yılına kadar dergide yazılar yayınlamıştır. Eğitim-öğretim, eğitim akımları, mektepler, çocukların ve gençlerin eğitimi gibi birçok konuya değindiği görülmektedir.

⁴³ Ö. Faruk, Huyugüzel, "İzmirli Fikir ve Sanat Adamları", Kültür Bakanlığı, 2000, s. 33-35

1.3.2 ASIM İSMET [KÜLTÜR] (1898-5 Eylül 1960)

İzmir'in tanınan eğitimci yazarlarından olan Asım İsmet Makedonya bölgesinde bulunan Kıratova'da dünyaya gelmiştir. İlköğretimini orada tamamlamıştır ve ortaöğretime devam ettiği dönemde baş gösteren Balkan Savaşı nedeni ile ailesi ile birlikte Balıkesir'e göç etmişlerdir. Yarıda kalan eğitim hayatını burada devam ettirmiş ve Aydın, Muğla ve Manisa olmak üzere çeşitli vilayetlerde bulunmuşlardır. Suriye cephesinde, Deyrizor Menzil müfettişliği karargâhında, Yıldırım Orduları Grup Kumandanlığında bulunmuş daha sonra Kanal harekâtına katılmış ve burada İngilizlere esir düşerek Mısır'da görevlendirilmek üzere sürülmüştür. Orada üç yıl kaldıktan sonra Milli Mücadele'nin başladığını haber alarak arkadaşlarıyla beraber kaçarak ülkeye geri döner ve bir birliğe dâhil olur. Mısır'da kaldığı süreçte Fransızcasını ilerletmiştir. Birlikte bulunduğu süreçte tercümanlıkta yapmıştır. Bu dönemde Ankara'ya gelerek Atatürk ile de görüşen Asım İsmet, zaferden sonra istiklâl madalyasıyla onurlandırılmıştır.

Milli mücadeleden sonra çeşitli bölgelerde tedrisat müfettişliği görevi yapmış ve teklif edilen Çanakkale ve Zonguldak milli eğitim müdürlüğü görevini kabul etmeyerek 1927 yılında İzmir'e yerleşmiştir. İzmir'de edebiyat ve Fransızca öğretmeni olarak farklı kademelerde görev almış ve 1946'da emekliye ayrılmıştır. İzmir'de aktif olarak çeşitli görevler yürüten yazar halkevi başkanlığı da yürütmüştür. Atatürk ilke ve inkılâplarını halka benimsetmeyi kendine amaç edinmiş ve bütün faaliyetlerini bu ilke doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Fransızca, Arapça ve Bulgarca bilen yazar İzmir'in fikir hayatına önemli katkılarda bulunmuş ve basın-yayın faaliyetlerinde çokça rol almıştır. 1927'de yayın hayatına başlayan ve çalışmamıza konu olan Fikirler Mecmuası da dâhil olmak üzere çeşitli dergi ve gazetelerde yayınlar yapmıştır. Fikirler' in 1948 yılına kadar çıkan sayılarında çeşitli aralıklarla yazılar yayınlamıştır. Yeni Asır gazetesi, Hizmet, kendi çıkarmış olduğu ve tirajı da çok yüksek olan Kültür dergisi, İzmir Kültür dergisi gibi süreli yayınlarda özellikle Atatürk ilke inkılâplarını benimsetme, eğitim ve pedagoji konuları ve batı edebiyatından çevirilerle yer almıştır. Fikirler Mecmuasında Rus edebiyatından çeviri bir metin, hikâye, yaşantı ve makale türlerinde eserler kalemler almıştır.⁴⁴

⁴⁴ Huyugüzel, a.g.e, s. 76-79

1.3.3. BENAL NEVZAT [İŞTAR] ARIMAN (1901-19 Temmuz 1990)

İzmir'in ünlü gazeteci ve Jön Türklerinden Tevfik Nevzat'ın kızı ve Jön Türklerden Refik Nevzat'ın yeğenidir. Cumhuriyet sonrası dikkatleri üzerine çeken İzmir'in önemli yazar ve şairlerindendir. İzmir'de doğmuş, ilköğrenimini İrfan adlı bir özel okulda, ortaöğrenimini ise bir Fransız okulunda tamamlamıştır. Ardından Paris'e gidip Sorbon Üniversitesinde edebiyat öğrenimi görmüştür. 1924 yılında tekrar İzmir'e dönmüştür.

İzmir'e döndükten sonra İzmir Halkevi, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Veremle Mücadele gibi sivil toplum kuruluşlarında görev almış ve Cumhuriyet Halk Fırkası'na İzmir'de partinin ilk kadın üyesi olarak 1926'da kaydolmuştur ve dört sene partinin vilayet idare heyetinde üye olarak çalışmıştır. 1930 ve 1934 yıllarında yapılan belediye seçimlerinde de ikincisinden en fazla oyu alarak belediye meclis üyeliğine seçilir. 1935'de yapılan genel seçimlerde ise bizzat Atatürk'ün isteğiyle ve partinin adaylığını alması sonucunda İzmir milletvekili olarak meclise girer ve mecliste 1935-1950 yılları arasında on beş yıl İzmir'i temsil eder. 89 yaşında iken 15 Temmuz 1990'da İstanbul'da hayata veda eder.

Yazı hayatına 1924'te Sada-yı Hak gazetesinde başladığı bilinmektedir. Bu gazetede 1925 Şubat'ına kadar hikâye ve şiirler yayımlamıştır. Yazar 1926-1932 yılları arasında Hizmet'te, 1927-1929 yılları arasında Ahenk'te, 1927-1928'de çalışma konumuzda olan Fikirler Mecmuası'nda, 1929-1934 'de Anadolu'da ve 1932 'de Halkın Sesi'nde şiir, hikâye, makale ve çeviriler yayımlamıştır. Bazı şiir ve makalelerinde - mesela 1946 yılına kadar Fikirler 'de - Benal Arıman imzasını kullanmıştır.

Benal Nevzat'ın basılmış, bilinen iki eseri bulunmaktadır. Bunların ilki Kara Osman adlı manzum bir tarihî tiyatro, diğeri ise toplu şiirlerinin bulunduğu Aytım adlı eserdir.⁴⁵

Fikirler mecmuasında yazarımızın iki şiiri ve bir küçük hikâyesi mevcuttur.

⁴⁵ Huyugüzel, a.g.e, s. 100-103

1.3.4. FUAT HÜSNÜ (1903-1929)

1903 yılında İzmir’de doğmuştur. İlk tahsilden sonra öğretmen okulunu bitirmiş, daha sonra İstanbul’da darülfünun edebiyat şubesine girmiş ve buranın son sınıfına kadar okumuştur. Fakat son sınıfta verem hastalığı yüzünden 1929 yılında genç yaşta hayatını kaybetmiştir. Şiire küçük yaşlarda başlamış, Güneş, Fikirler ve birçok edebi dergide eserler yayımlamıştır. 70 sayfaya yakın basılmamış bir mecmuası bulunmaktadır.⁴⁶

Fikirler mecmuasında yayımlanmış iki adet makalesi (edebi tenkit) ve bir şiiri yer almaktadır.

1.3.5. H. SURURİ [GÖKBAŞ] (?- 1973?)

Hayatı hakkındaki bilgilerin doğruluğu şüphelidir. Şairin İzmir basınındaki şiirlerine ilk defa Hali Zeki’nin çıkardığı Şark gazetesinde 1922 Mayıs’ından itibaren rastlanmaktadır. 1924-1925 yılları arasında Sada-yı Hak’ta şiirler yayımlar. 1927-33 yılları arasındaki şiirleri ise Ahenk, Fikirler ve Hizmet gibi gazete ve dergilerde çıkmıştır. H. Sururi bu yıllarda çıkan şiirlerinin bir kısmını bazı şair arkadaşlarıyla birlikte 1931 yılında “Yediveren” adlı bir kitapta toplamıştır. Şairin Ahmet Haşim’le dost olduğu ve ondan etkilendiği bilinmektedir. Yediveren kitabının adından da anlaşılacağı üzere kitap, Ahmet Haşim’in etkisiyle ortaya çıkan Yedi Meşale hareketinin İzmir’deki devamıdır. Son yıllarda gittikçe azalan şiirlerini H. Sururi Gökbaş imzasıyla Yeni Yol, Aramak, Bağ ve İzmir’in Sesi gibi dergilerde yayımlamıştır. Şiirleri liriktir. Ahmet Haşim’in yol açtığı rüya ve hayale dayanan müphemiyetlerle dolu izlenimci şiir modasına bağlı bir şair olarak karşımıza çıkar.⁴⁷

Fikirler Mecmuasında şiir ve nesir türünde eserler kaleme almıştır. 7 adet şiir ve 3 adet nesir türünde eseri yer almaktadır.

⁴⁶ Huyugüzel, a.g.e, s, 159

⁴⁷ Huyugüzel, a.g.e, s. 166-167

1.3.6. HAŞİM NEZİHİ [OKAY] (1904- 9 Mayıs 1998)

Hakkında çok fazla bilgi bulunmayan şair, 1904 yılında Amasya’da doğmuştur. İlköğrenimini Amasya’da gördükten sonra 1919 ‘da Trabzon Muallim mektebine kaydolmuş ve 1924’te mezun olmuştur. İlk şiir denemelerine de bu yıllarda başlamıştır. Trabzon’da bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra İzmir’in Çeşme ilçesine, oradan da İzmir’e tayin olmuştur. Bu dönemlerde Fikirler Mecmuasına şiirler göndermeye başlamıştır. Daha sonra İstanbul üniversitesinin açtığı Türkçe öğretmenliği sınavını kazanarak Türkçe öğretmeni olarak Sinop lisesine tayin edilir. Halk şiiriyle olan ilk karşılaşması da burada olmuş ve birçok halk şairinden derlemeler yapıp yayımlamıştır. Ardından 1935 yılında Tokat’ın Zile ilçesine tayin olur ve burada üç yıl görev, sonrasında Kayseri de müdürlük ve Bursa’da Halkevi’nde Dil-Edebiyat Şubesi başkanlığı yapar.

İzmir basınında Haşim Nezihi Fikirler ve Hizmet’te yayımlanan çok sayıda şiiriyle ve İzmir’den Sesler adlı şiir kitabıyla tanınmaktadır. İzmir’de kurulan Edebiyat Cemiyeti’nde faaliyet göstermekte ve Tokadizade Şekip, Benal Nevzat, Asım İsmet, Hakkı Baha, Hüseyin Avni gibi tanınmış İzmirli yazarlarla birlikte bulunmaktadır. Şairin gazete ve dergilerde yayımlanmış şiirleri 1935’te “Akşam Şarkıları” adıyla yayımlanmıştır. Son şiirleri 1978’de “Ömrümden Yapraklar” kitabında toplanmıştır. Şairin şiirlerinde Ahmet Haşim, Yahya Kemal ve Faruk Nafiz’in etkilerini görmek mümkündür.⁴⁸

Fikirler Mecmuasında 1 Ağustos 1927’den 1946 yılına kadar şiirler ve makaleler yayımlamıştır.

1.3.7. KEMAL EMİN [BARA] (1875?-10 Nisan 1957)

Kemal Emin, İstanbul’da doğmuş, Soğukçeşme askeri rüştiyesinde ve Kırklareli idadisinde eğitim aldıktan sonra Yemen’de teğmen rütbesiyle ordunun levazım şubesinde görev almıştır. Ardından Beyrut’a gelerek Fransız kolejinde lise öğrenimini tamamlamıştır. Bir süre Beyrut’ta tıp fakültesine devam etsene burayı bitirmeden İstanbul’a gelmiş ve Balkan Savaşı’na subay olarak katılmıştır. İzmir Kız Lisesi’nde Fransızca öğretmenliği yapmıştır. Besteci, öğretmen, şair, tiyatro yazarı,

⁴⁸ Huyugüzel, a.g.e, 213-216

eleştirmen, ressam, heykeltıraş, sahne ve film oyuncusu olarak çok yönlü bir kişiliğe sahip olduğu bilinmektedir ancak asıl ününü tiyatrocu olarak kazanmıştır. Tiyatrocu geçmişi II. Meşrutiyete dayanmaktadır. Tiyatro da hem aktif olarak görev almış hem de tiyatro topluluklarının kurulmasına öncülük etmiştir. Özellikle 1914'te kurulan ve II. Meşrutiyet'in en önemli tiyatro hareketi olan Darülbedayi ile yakından ilgilenmiştir. Hatta sahne yönetmenliği de yapmıştır. Muhsin Ertuğrul'un 1913'te Paris'ten döndükten sonra kurduğu Bursa Millet Tiyatrosu'nun sorumlu yöneticisi Kemal Emin olmuştur. Temaşa sanatlarının yanı sıra yazı ve gazetecilik hayatı da dikkate değerdir. Yazı hayatına ne zaman başladığıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. 1910'da basılmış Victor Hugo'dan yaptığı Lükreçya Borgiya (Lucr'ce Borgia) adlı bir çeviri eseri mevcuttur. Çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış yazıları mevcuttur. Temaşa, Karagöz Mizah gazetesi, Yirminci Asırda Zekâ dergisi, Ahali gazetesi, Türk Sesi, Sada-yı Hak, Hizmet, Fikirler gibi dergilerde çeşitli konularda yazılar yayımlamıştır.⁴⁹

Kemal Emin, çalışma konumuz olan Fikirler mecmuasının kurulması aşamasında etkin rol almıştır. 1927-1928 yılları arasında dergide şiir, makale, hikâye, yaşantı türlerinde eserler yayımlamıştır. Ziya Paşa ve Zafername başlıklı yazısını beş sayı devam ettirmiştir.

1.3.8. KEMALETTİN KAMU (1901-1948)

Şiire kurtuluş savaşı yıllarında başlamıştır. Duygusal önü ağır basan, gurbetin ve memleketin uzak köşelerini anlatan lirik şiirleriyle tanındı. Milli mücadele yıllarında Ankara'ya gelerek hem şiirleriyle hem de haberciliğiyle Kurtuluş savaşını desteklemiştir.⁵⁰ Ajans temsilcisi olarak 1933'te Paris'e gönderildi. Beş yıl kaldığı Paris'te Siyasal Bilgiler okulunda yükseköğrenim görmüştür. İstanbul'a geldikten sonra Rize ve Erzurum Milletvekilliği yapmıştır. Dergâh, Varlık, Oluş gibi dergilerde şiirler yazmıştır.⁵¹

Kamu, Fikirler mecmuasının 6. ve 7. Sayılarında birer şiir ile yer almıştır.

⁴⁹ Huyugüzel, a.g.e, s. 295-299

⁵⁰ N. Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II**, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 80

⁵¹ Necatigil, a.g.e., s. 153

1.3.9. MEHMET MİTHAT [ARUKAN] (1896-1 Haziran 1966)

İstanbul’da doğmuş, lise eğitimini tamamladıktan sonra mülkiyeden iyi derece ile mezun olmuştur. İstanbul ve İzmir’de çeşitli kurumlarda tarih ve coğrafya öğretmenliği ve müdürlük görevleri yapmıştır. Türk Ocağı’nın faaliyetlerine katılmış ve ocağın çıkardığı Türk Yurdu dergisinde çalışmıştır. Milli Mücadele sürecinde çeşitli çalışmalarda bulunmuştur. İzmir Halkevi ve Çocuk esirgeme Kurumu başkanlıklarını yürütmüştür. Kendi kütüphanesini ve evini Milli Eğitim Bakanlığı’na bağışlamış ve kütüphanenin ismi Milli Eğitim Bakanlığı Hoca Midhat Kütüphanesi adını almıştır.

Mehmet Midhat’ın Divan edebiyatı araştırmalarına meraklı olduğu bilinmektedir. Türk Yurdu’nda imzasız yayımladığı yazılarından sonra ilk yazıları Türk Sesi gazetesinde yayımlanmaya başlamıştır. Bu gazetede tarihî makaleler, tefrikalar, tiyatro eleştirileri ve başmakaleler yazmıştır. Türk İli’nin kapanmasının ardından İzmir Erkek Lisesi öğretmenleri tarafından çıkarılan Fikirler Mecmuasının yayımına aktif bir şekilde katkıda bulunmuştur.⁵²

Fikirler Mecmuanın imtiyaz sahibi olarak gözüken yazar 1928 yılına kadar mecmuada tarihî içerikli çeşitli yazılar kaleme almıştır.

1.3.10. MEHMET NECİP [TÜRKÇÜ] (1872-22 Şubat 1950)

İzmir’in önemli Türk dil bilimci ve fikir adamlarından olan Mehmet Necip, 1872 yılında Edirne’de doğmuştur. Çeşitli sebeplerle eğitimini yarıda bırakarak askere girmek zorunda kalır. 6 yıllık askerliğinin sonuna doğru bazı çevrelerce tevkif edilir ve İttihat cemiyeti kurmak suçundan hapis cezasına çarptırılır. 2 yıllık hapis cezasından sonra padişah iradesiyle başka vilayette oturmak şartıyla affedilir. İzmir’de bulduğu gümrük memurluğu işi ile hayatını yeniden düzene sokar ve mütevazı bir memur olarak hayatını sürdürür.

Mehmet Necip II. Meşrutiyet’ten sonra 1912’de İzmir’de Türk Ocağı başkanlığı yapar. 1913’te Şark Mektebi’nde bir süre “ilm-i lisan” dersleri verir. Hapis hayatı sürecinde Fransızca, Almanca, İngilizce, Arapça ve Farsça öğrenmiş ve

⁵² Huyugüzel, a.g.e, s. 350-351

kendi kendini yetiştirmiştir. Çeşitli dillerde yazılmış sosyal bilim eserlerine, dil bilimine, Türklük ve Türkçeye dair okumuş ve hâkimiyet kazanmıştır. Özellikle Osmanlı'nın kurtuluşu için Türkçülük fikrine sınıksı sarılır. Türklerin ilerlemesinin ve kalkınmasının dil ile olacağını, bu yüzden milli bir dil bilincini uyandırmak ve kuvvetlendirmek gerektiğine inanır. Bunun içinde Türklerin anlaşılabileceği bir yazı dili geliştirmek gerektiğini düşünür.

Mehmet Necip İzmir'e döndükten sonra Tefvîk Nevzat'ın çıkardığı Hizmet gazetesinde 1901'den itibaren dile, Türk diline ve Türkçülüğe dair seri yazılar yazmaya başlamış ve İzmir'in fikir hayatında birçok tartışmanın doğmasını sağlamıştır. Yazdığı yazılar dilbilimine felsefî, psikolojik, sosyolojik ve estetik açıdan bakış açıları taşıyan ilmî yazılardır. Ve yazılarının asıl amacı Türkçe'nin Arapça ve Farsça ile ilişkisini kesmek, Anadolu ve Rumeli Türklerinin konuşma dilini yazı dilinin temeli yapmaktır. Bu fikirleri ve çalışmaları ile Şemseddin Sami'den sonra dildeki ıslahat hareketini ilmî ve felsefî temele oturtan modern anlamdaki ilk dilbilimcisi olarak kabul edilir. 1913'te Tan dergisinde yazdığı makalelerde Ziya Gökalp'a ve savunduğu Turancılık anlayışına karşı çıktığı görülmektedir. Gökalp'ın aksine Mehmet Necip toplumdan daha çok ferde önem verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Yani ferdiyetçi ve realist bir Türkçülük anlayışını savunur.⁵³

Fikirler mecmuasında "Dilimize Dair Yazılanlar Hakkında" başlıklı yazı serisi ile yer almıştır. 12. Sayıdan başlayan yazı 24. Sayıya kadar devam etmiştir. Bu yazı serisinde Türkçe'nin problemlerine, dünyada kullanılan alfabelere, dil ile yazı arasındaki ilişkiye değinmiştir ve kültür hayatımızın olumsuz etkileneceğini düşündüğünden dolayı Latin harflerine karşı çıkmıştır.

1.3.11. MUSTAFA RAHMÎ [BALABAN] (1888-18 Temmuz 1953)

1888'de Bergama'nın Balaban köyünde doğmuştur. İlk bilgilerini köy hocaları İbrahim Efendi'den aldıktan sonra Bergama rüştiyesine kaydolmuştur. Çeşitli hocalardan Arapça, Farsça ve matematik dersleri almıştır. 1904'te İstanbul

⁵³Huyugüzel, a.g.e, s. 353-355

Darülmualimin'e kabul alır ve okulu birincilikle bitirir. Burada hocaları İsmail hakkı ve Satı Bey olmuştur. Buradaki eğitimi sırasında cami derslerine devam eder, mantık ve akaid dersleri alır. Bu dersler onun hem doğu hem batı ilmi sahasına bağlılığını göstermiştir. 1910'da Üsküp Darülmualimin'inde öğretmenliğe başlamış ve burada 45 gün çalıştıktan sonra Adana Darülmualimin'i kurmakla görevlendirilmiştir. Balaban, kurduğu bu okulda 1913 yılına kadar çalışmış ve yeni bir eğitim sistemi uygulamaya çalışmıştır. Ardından Maarif Nezareti'nin Avrupa'ya tahsile göndermek için seçtiği öğretmenler arasında yer almış ve Cenevre'ye giderek pedagoji tahsili ve öğrenci müfettişliğine görevlendirilmiştir. Cenevre Üniversitesi'nde Jean Jack Rousseau Terbiye Enstitüsü'nde pedagoji tahsili yapmış ve Avrupa'nın ünlü bilim ve fikir adamlarından olan Pierre Bovet, Edouarda Claparade, Adolf Ferrierre, Theodor Flournoy'dan ders almıştır. İsviçre'de aynı dönem Mustafa Şekip Tunç, Şükrü Saraçoğlu, Mahmut Esat bozkurt, Numan Menemencioğlu, Selim Nüzhet Gerçek, İbrahim Alaattin Gövsa gibi isimlerle eğitim almıştır. Yazı hayatına Avrupa'da iken başlamış, iyi derecede Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca öğrenmiş ve çeviriler yapmaya başlamıştır. İkdâm gazetesine ve Türk Yurdu dergisine haber ve eğitim yazıları, göndermiştir. 1920'de tahsil hayatını tamamlayarak yurda geri dönmüştür. Ziya Gökalp'in kurduğu Telif ve Tercüme Encümeni'ne üye olarak atanmış ve çeviri faaliyetlerini artırarak "TBMM Maarif Vekâleti Neşriyatı" serisi içinde yaptığı çevirileri yayımlanmıştır. Özellikle İzmir başta olmak üzere çeşitli kurumlarda öğretmenlik görevini yerine getiren Mustafa Rahmi Bey, İzmir'in cumhuriyet devrinde en çok eser veren fikir adamı ve eğitimcisi olmuş ve İzmir'in fikir hayatına katkı sağlamıştır. Halkevlerinde aktif olarak görev almış, halk kültürünü yükseltmek için eserler yazmıştır. Türk Yurdu, İkdâm, Yeni Gün, Ahenk, Tük Sözü, Hâkimiyet-i Milliye, Anadolu gibi yayın organlarında makaleler yazmıştır.⁵⁴

Mustafa Rahmi'yi uzun süre ve istikrarlı olarak Fikirler Mecmuası'nda görüyoruz. 1932'den itibaren bir süre sorumlu müdürlüğünü yaptığı mecmuada 1927-1950 yılına kadar çeviri ve telif yazılar yayınlamıştır. Fikirler mecmuasında yazarın piyes, eğitim-öğretim ile ilgili ve Avrupalı fikir adamları ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin maarif hayatı hakkında yazılar kaleme almıştır. Yazar dergi ve

⁵⁴ Huyugüzel, a.g.e, s.448-455

gazetelerde yayınladığı yazıları daha sonra derleyerek kitaplarında toplamıştır. Yazılarında özellikle felsefe, pedagoji, psikoloji ve eğitim ile ilgilidir. Az sayıda da olsa Mevlana, Kutadgu Bilig, Dede Korkut gibi eserler-şahsiyetler, Türk tarihi ve arkeoloji üzerine de yazılar kaleme almıştır. 85'e yakın kitabı bulunmaktadır ve yazar bu kitapları ile ideal bir Türk milleti yetişmesini ve Türk kültürünün yetişmesini amaç edinmiştir.

1.3.12. MUSTAFA ŞEKİP TUNÇ (1886-1958)

1886 yılında İstanbul'da doğmuştur. 1908 yılında Mülkiye'yi bitirdikten sonra Balıkesir lisesinde edebiyat öğretmeni iken devlet tarafından İsviçre'ye gönderilir. Cenevre'de üç yıl pedagoji ve psikoloji okur ve yurda döndükten sonra bir süre ortaöğretim kurumlarında çalışır. Daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliğine başlar. Psikoloji alanında çeviri ve telif birçok eserin yanı sıra, dönemin gazete ve dergilerinde de sanat ve edebiyat üzerine makaleleriyle Türk fikir hayatını besleyen eserler kaleme almıştır.⁵⁵

Tunç, Fikirler mecmuasında “Hayat Karşısında Tek bir Mezheple Yaşanabilir mi?” başlıklı yazısı ile 4. sayıda yer almıştır.

1.3.13. RIFAT AHMET [MORALI] (8 Temmuz 1900-6 Mayıs 1977)

İzmir'de doğan Rıfat Ahmet, eğitimini orada almış ancak okuduğu okul Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla kapanınca eğitimi yarıda kalmıştır. Köklü bir aile olan Moralızadeler, ülkenin içinde bulunduğu savaş ve siyasi olaylarda İzmir'de aktif bir rol üstlenmişler. Cemiyet kurmuşlar ve mücadele etmişlerdir. Ancak daha sonra haksız bir şekilde İtalyan taraftarlığı ile suçlanmışlardır. İzmir-İstanbul arasında bir hayat kurmaya çalışmışlardır. Rıfat Ahmet bir süre İstanbul'da kaldıktan sonra İzmir'e tekrar dönmüştür. 1925'te İzmir'de İş bakası şubesinde görev yapmış ardından

⁵⁵ Necatigil, a.g.e., s. 283

Ordu, Isparta, Ödemiş'te de müdürlükler yapmıştır. Şair Rıfat Ahmet şiir denemelerine Darülrifan'da öğrenci iken başlamıştır. İlk şiiri 1913'te Çocuk Dünyası'nda yayınlanmış Fransızcadan çevrilmiş bir şiirdir. Kendisine ait ilk şiiri Muallim dergisinde yayınlanmıştır. İzmir basınındaki ilk yazısı Sada-yı Hak gazetesinde çıkmıştır. Zilal ve Yıldız, Türk Gençleri, Fikirler, Hizmet dergileri ve Hilâl-i Ahmer, Sada-yı Hak, Anadolu gazetelerinde, Şebab, İnci, Yarın, İçtihat ve Güneş gibi dergilerde de şiirler yayımlamıştır. Şairin şiirleri incelendiğinde çoğunluğu arzu vezniyle yazıldığı ancak zaman zaman heceyi de kullandığı görülmektedir. Şiirleri liriktir ve Rıza Tevfik, Ahmet Haşim ve Yahya Kemal'den etkilendiği görülmektedir. Kendine Tokadizade Şekib'i üstat olarak seçtiği bilinmektedir. En verimli olduğu dönemlerinin İzmir'in işgali ve kurtuluşu yıllarında yazdığı ve İzmir üzerine yoğunlaştığını bir röportajında dile getirir. Şair, Ömer Hayyam'dan çeviriler de yapmıştır. Altı arkadaşı ile birlikte "Yediveren" adlı bir şiir kitabı da çıkarmıştır.⁵⁶

Fikirler Mecmuası'nda 1927-1928 yılları arasında 10 adet şiiri yayımlamıştır.

1.3.14. SÜLEYMAN SİDDİK [SEVGEL]

Cumhuriyet döneminde 1950 yılına kadar yayımladığı şiirleriyle tanınan bir şairdir. Hayatı hakkında çok fazla bilgi mevcut değildir. İzmir'de doğup büyümüş ve eğitimini burada tamamlamıştır. Hukuk eğitimi almıştır. Fikirler dergisinde çokça şiir, Hizmet ve Yeni Asır 'da da az sayıda şiir ve makale yayımlamıştır. Fikirler dergisinde yayınlanan şiirlerini bir süre sonra "Bir Gönül Dile Geldi" adı altında toplayarak kitaplaştırmıştır. Bu kitap dışında herhangi bir kitabı bulunmamaktadır. Budapeşte cinayeti adlı bir dedektif romanı çevirmiş ve 1963'te İstanbul'da yayımlamıştır. Şiirlerinde Faruk Nafiz'in etkisi görülmemektedir. Aşk, ayrılık acıları gibi konuları işlemiş, yer yer İzmir'le ilgili duygularını da anlatmıştır.⁵⁷

İlk defa 1927 yılında Fikirler mecmuası ile basın hayatında yer almaya başlamıştır. 1946 yılına kadar burada birçok şiiri yayınlanmıştır. (25 şiir, 1 Makale)

⁵⁶ Huyugüznel, a.g.e, s. 516-519

⁵⁷ Huyugüznel, a.g.e, s. 550-551

İKİNCİ BÖLÜM

2. TAHLİLİ FİHRİST

2.1. YAZAR ADINA GÖRE

Abdullah Nafiz “Bir Yaz Hatırası”, Günlük, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 14

Abdullah Nafiz “Tatayla Külhan Beyi”, Hikâye, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 14-16

Ahmet Alp, “Bu Mısralar”, Şiir, nr. 23, 15 Teşrinisânî 1927, s. 10

Ahmet Alp, “Son Temenni”, Şiir, nr. 23, 1 Teşrinisânî 1927, s. 9

Ahmet Hikmet, “Bir Tabiat Mektebi”, Musahabe, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 1-2

Ahmet Hikmet, “Cinsi Terbiye”, Makale, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 10-11

Ahmet Hikmet, “El İşleri”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 5-6

Ahmet Hikmet, “Her İnzibat”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 10-11

Ahmet Hikmet, “Hürriyet, Vilayet, Müeyyideler, Muallimler”, Makale, nr. 7, 1 Teşrin-i Evvel 1927, s. 8-13

Ahmet Hikmet, “Locarno Kongresi”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 15

Ahmet Hikmet, “Mektep İnzibatına Dair”, Makale, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 10-11, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 13-14, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 7-8, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 6-7, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 6-7

Ahmet Hikmet, “Montessori Usulünün Hayati Esasileri”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 8

Ahmet Hikmet, “Ocağımız”, Makale, nr. 10, 15 Teşrinisânî 1927, s. 2

Ahmet Hikmet, “Sıhhat ve Beden Terbiyesi”, Makale, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 7-8

Ahmet Hikmet, “Terbiye-i İnzibatta Self Gouvernement Usulü Nedir?”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 8-10

Ahmet Hikmet, “Yeni Mektep Nedir? ”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 12-13, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 12-13

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Muhit ve Bina”, Makale, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 8-10

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 2, nr. 29, 15 Teşrîn-i Sani 1928, s. 1-3, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 5-6

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Ziraat İşleri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 4-6

Ahmet Hikmet, “Zevk-i Bedîî, Sanat, Musiki ve Gına Terbiyesi”, Makale, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 11-12

Ahmet Hikmet, “Kimi Mekteplerde El İşleri”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 2

Aka Gündüz, “Neşriyat Âleminde Mavi Beldenin Meyveleri”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 16

Ali Rıza, “Adolf Ferriere’den”, Makale, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 9

Ali Rıza, “Ahlakîyat”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 13

Ali Rıza, “Dante Alighieri 1”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 10-11, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 4-6, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 7-8

Ali Rıza, “Hayatın Kuvvet ve Mukavemet İksiri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 8-9

Ali Rıza, “İlahi Bir Fedakarlık”, Hikâye, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 15

Ali Rıza, “Mekteplerin Kendi Kendilerini Serbest İdareleri”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 4-5

Ali Rıza, “Mürebbilere, Muallimlere Nasihatlerim”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 15-17

Ali Rıza, “Profesör Garossini'den”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 12-13, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 10-11, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 13-14, , nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 10-11

Ali Rıza, “Sanat Nedir? (Bergson'dan)”, Deneme, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 8-(13-14)

Ali Rıza, “Seciye”, Makale, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 11-12

Ali Rıza, “Sevk-i Tabiî ve Zekâ ”, Makale, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 9-11, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 11-12, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 13-14, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 11

Ali Rıza, “Vicdan”- Rousseau'dan, Söylev, nr.4, 15 Ağustos 1927, s. 16

Asım İsmet [Kültür], “ Bir Münakaşa”, Hikâye, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 15-16

Asım İsmet [Kültür], “Mujik Marey”, Günlük, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 12-14

Asım İsmet [Kültür], “Örfî Asalet”, Makale, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 1-2

Asım İsmet [Kültür], Tolstoy, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 10-12, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 5-6, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 6-8

Asım İsmet [Kültür], “Üç Kuvvet”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 13-14

Asım İsmet [Kültür], “Yoldaşım-(Maksim Gorki'den)”, Hikâye, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 19, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 15-16, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 16-18, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 15-16, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 11-14

Avni, “Bütün Bir Sergüzeşt”, Günlük, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 14-15

A(yın) Faruk, “Gurbetten Gurbete”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5

A(yın) Faruk, “Sakarya Bekçisi”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 12

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Leyla”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 7

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Meçhul Şehide”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 7

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Sanat ve Fen”, Deneme, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 8-9

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Serseri”, Kùçùk Hikâye, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 15

Bùlent Nuri, “Venedik Geceleri”, şiir, nr. 26, 15 Eylùl 1928, s. 5

Celal Enver, “Mai Pençe”, Mensur, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 9

Celal Enver, “Sırnaşık”, Mektup, nr. 25, 1 Eylùl 1928, s. 15

Celal Enver, “Ankara’da Geceler”, şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 9

Celal Enver, “Benzeyiş”, şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 8

Celal Enver, “Çılgınlık”, şiir, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 2

Celal Enver, “Darılmayınız”, şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 5

Celal Enver, “Geçen Her Güzel şeyden Uzak”, şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 6

Celal Enver, “Gùl Biraz”, şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 9

Celal Enver, “İlham”, şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 9

Celal Enver, “Kendi Gùnlùm”, şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 7

Celal Enver, “Kim Derdi ki”, şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 15

Celal Enver, “Öptùm”, şiir, nr.22, 15 Mayıs 1928, s. 6

Celal Enver, “Son Gelen”, şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 6

Celal Enver, “Son Mirası”, şiir, nr. 25, 1 Eylùl 1928, s. 7

Celal Enver, “Yurdumun Güzelleri”, şiir, nr. 5, 1 Eylùl 1927, s. 6

Celal Enver, “İhtiyarladıktan Sonra”, şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 5

Çiftçi Necati, “İktisat Devri”, Makale, nr. 25, 1 Eylùl 1928, s. 12

E(lif) Aziz, “Asar-ı Atika Hafriyatından Beklenen Gayeler”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9-11

E(lif) Aziz, “Denizlerde Ölmüş Şehirler”, Makale, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 9-12

Emin Ali [Sipahi], “Çocuklar İçin Mahkemeler”, Makale, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 6-7, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 12

Emin Ali [Sipahi], “Rusya Şurular İttihadi Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 11-13, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 14-15, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 11-12, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 14-16

Esad Nuri, “Ahlak ve Sosyete”, Makale, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 13

Eşref Sabit, “Bahtiyar”, Nesir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 16-17

Eşref Sabit, “Beklemek”, Mensur, nr. 28, 1 Teşrînîsânî 1928, s. 10

Eşref Sabit, “Çal!”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 6

Eşref Sabit, “Gönül”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 7

Eşref Sabit, “İntizar”, Nesir, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 5

Eşref Sabit, “Kudret”, Mensur, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 12

Eşref Sabit, “Mandolin”, Şiir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 5

Eşref Sabit, “Maniler”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 9

Eşref Sabit, “O’nun Sesi”, Nesir, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 14

Eşref Sabit, “Rüzgârın Efendisi”, Nesir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 19

Eşref Sabit, “Sevgilim Sevgilim”, Nesir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 9, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 4

Ethem Vassaf, “Kırlangıç”, Hikâye, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 13-16

Ethem Vassaf, “Ümit”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 9

Fuad, “Maarif Siyasetimiz”-İçtimaiyat, Deneme, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 7-8

Fuad, “Yeni Nesil İçin İstediklerimiz”, Deneme, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 4

Fuad, “Yeni Terbiye Cereyanları”, Musahabe, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 1-2

Fuat Hüsnü, “Çakıl Taşları”, Edebi Tenkit, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 13-14

Fuat Hüsnü, “Miras”, Edebi Tenkit, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 11-13

Fuat Hüsnü, “Terk Edilmiş”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8

Güzide Osman, “Aşk Kızı”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 4

Güzide Osman, “Hastanın Notları”, Günlük, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 15, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 14-15, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 16, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 11

Güzide Osman, “Şarap ve Aşk”, Mensure, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1928, s. 14

H. Sururi [Gökbaş], “Ölen Gün”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrin-i Evvel 1927, s. 14

H. Sururi [Gökbaş], “Bir Bahardan”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 4

H. Sururi [Gökbaş], “Çocukluklarımdan”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 9

H. Sururi [Gökbaş], “Gönülden Gönüle”, Mensur, nr. 30, 30 Teşrinisânî 1928, s. 13-14

H. Sururi [Gökbaş], “İhanet”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrinisânî 1928, s. 5

H. Sururi [Gökbaş], “Karanlık Dehlizler”, Nesir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8

H. Sururi [Gökbaş], “Kızıl Buse”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 8

H. Sururi [Gökbaş], “Şüphe”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrin-i Evvel 1928, s. 7

H. Sururi, “Sana Yazıktır”, Nesir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 16

Hakkı Şakir, “Mani”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9

Halil Fikret, “İçtimai İnkılâp ve Maarif İnkılâbı”, Makale, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 5-6

Halit Ahmet, “İhtiras”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 12-13

Hamdi Nüzhet [Çançar], “Vaaz-ı Muhterem Çarliston Hazretleri”, Piyes, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 11-12

Hasan Ali, “Bize Mutlaka Bir Akademi Lazım mı?”, Tartışma, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 3-4

Haşim Nezihi [Okay], “Ayrıldığıımız Gün(Yitirdiğim Gün)”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 7

Haşim Nezihi [Okay], “Büyük Ölü”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 5

Haşim Nezihi [Okay], “Çingeneler”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 3

Haşim Nezihi [Okay], “Geliyorum”, Şiir, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 2

Haşim Nezihi [Okay], “Gurbet Yolunda”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 5

Haşim Nezihi [Okay], “Ilıca Akşamları”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 7

Haşim Nezihi [Okay], “İhtilal”, Şiir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 3

Haşim Nezihi [Okay], “Kalbimi Avlayana”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 8

Haşim Nezihi [Okay], “Mahalle Akşamları”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 5

Haşim Nezihi [Okay], “Sevgiliye Son Sözler”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 5

Haşim Nezihi [Okay], “Sularda Akşam”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8

Haşim Nezihi [Okay], “Yıkılan Din”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 5

Haşim Nezihi [Okay], “Yuvamın Kuşu Uçtu”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 3

Haydar, “Akdeniz ve İnsan”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 5-6

Haydar, “Adalarda İkbal Devri”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 3-5

Haydar, “Adalarda Seraplar Zamanı”, Makale, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 9-10

Haydar, “Girit ve Siklad Tarihleri”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 5-6

Haydar, “Hafriyattan Doğan Tarih”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 8-9

- Haydar, “Tarihi Muntakalar ve Şark Meselesi”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 6
- Haydar, “Akdeniz”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 3
- Haydar, “Merkezi Avrupa’da Şark Meselesi”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 9-10
- Haydar, “Şark Meselesi”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 3-4
- Hikmet Şevki, “Badem Şekeri”, Hikâye, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 14-16
- Hikmet Şevki, “Burgu”, Mektup, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 15-16
- Hikmet Şevki, “Dinmeyen Pınar”, Mektup, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 13-14
- Hikmet Şevki, “En Büyük Saadet”, Mektup, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 18-19
- Hikmet Şevki, “Gönlümü İhtiyarlatamadım”, Mektup, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 15-16
- Hikmet Şevki, “Hıçkırık”, Küçük Hikâye, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 12-13
- Hikmet Şevki, “Kalp Hayırsızı”, Hikâye, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 14-15
- Hüseyin Rıfat [Işıl], “Rubailer- (Hayyam’dan/ Sihabi’dan)”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 7, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 4, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 6-7
- Kadir Can [Kafı], “Gönlüm”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 14
- Kâmi Rafet, “Nisyan”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 8
- Kâzım Nâmi [Duru], “Laisizm”, İlmi Musahabe, nr. 23, 1 Haziran 1923, s. 1-2
- Kazım Nami [Duru], “Sansür İşinde Benim Düşünüşüm”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 1-2
- Kazım Nami [Duru], “Şükriye Emel Hanımefendi’ye”, Tartışma, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 14-15
- Kazım Nami [Duru], “Tarih Tedrisi Hakkında”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 6-7
- Kazım Nami [Duru], “Terbiye İle Hayat”, Makale, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 11

Kazım Nami [Duru], “Türkçe’nin Tedrisi”, Deneme, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 6-8

Kemal Emin [Bara], “Bir Gece Hatırası”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 3

Kemal Emin [Bara], “Hicran Bucağında”, Şiir, nr.1, 1 Temmuz 1927, s. 3

Kemal Emin [Bara], “İzmir’de İlk Resim Sergisi”, Tenkit, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 9-10

Kemal Emin [Bara], “Kazım Paşa’nın Mersiyeleri”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 2-3

Kemal Emin [Bara], “Kerküklü Şeyh Rıza”, Yaşantı, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 2-4

Kemal Emin [Bara], “Kıymetli Bir Hatıra”, Hikâye, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 14-16

Kemal Emin [Bara], “Leyla”, Şiir, nr.3, 1 Ağustos 1927, s. 3

Kemal Emin [Bara], “Sanat Âlemi”, Deneme, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 13

Kemal Emin [Bara], “Tiyatro Sanayi-i Nefiseden midir?”, Deneme, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 9-10

Kemal Emin [Bara], “Yıkık Gönül”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 4

Kemal Emin [Bara], “Ziya Paşa ve Zafername 1”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 2-5, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 2-4, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 4-6, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 6-7, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 8-12

Kemal Kamil, “Her Türk Bir Metaliğini İhmal Etmemelidir”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 9

Kemal Kamil, “Her Türk Mutlak Muktesid Olmalıdır”, Makale, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 13-14

Kemal Kamil, “Yerli Malını Tercih Etmenin Psikolojisi”, Makale, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 12-14

Kemal Kamil, “Manası Güç Tefsir Edilir Adetlerimizden”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 15-16

Kemal Nevzat, “Cihanın İnkişaf-ı Hazırı”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 18-19, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 17-18

Kemal Turan, “Kısa Hakikatler”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 10, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 15

Kemal Turan, “Bazı Fikirler”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 20

Kemal Turan, “Bir Genç Kızın Aşkları”, Hikâye, nr. 30, 30 Teşrînîsânî 1928, s. 11

Kemal Turan, “Fen ve Ahlâk”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 9- 12

Kemal Turan, “Mektepler Açılırken”, Musahabe, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 1-2

Kemal Turan, “Siyasi Psikoloji Hataları ve Neticeleri”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînîsânî 1928, s. 7-8

Kemalettin Kâmi[Kamu], “Feragat”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 4

Kemalettin Kâmi [Kamu], “Seneler”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5

M. Aziz, “Denizli Civarında Asar-ı Selçukiye’den Akhan”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9-10

M. Enver, “Şarkı”, Şiir, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 6

M. Esat [Çınar], “İzmir’de Yeni Lisan”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 2-3, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 2-3, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 4-5, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 3-4, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 4-5, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 2-3, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5-6, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 4-7, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 2-4, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 5-6, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 11-13, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 8-9, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 9-10, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 12-13

M. Esat [Çınar], Mecnun, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 4

M. Fuad, “Yeni Türk Harfleri Kanunu”, Musahabe, nr. 28, 1 Teşrînîsânî 1928, s. 1

- M. M., “İrfan Âleminde”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 16, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 15-16
- M. M., “Maarif Âleminde”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 19-20
- M. M., “Neşriyat Âleminden”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 16, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 16
- M. Mazhar, “Fransız Edebiyatından Numuneler” – Eylül Gecesi, Hikâye, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 8
- M. Mazhar, “Mayıs Gecesi”, Mensure, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 7
- M. Rahmi [Balaban], “Ay”, Oyun, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 10-12, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 15
- M. Rahmi [Balaban], “Romanın Teâlî ve İnhitati Sebepleri”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 3
- M. Rahmi [Balaban], “Tecerrüd Teşebbüsleri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 2-4
- M. Remzi, “Ben Geliyorum Diye”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînîsânî 1928, s. 7
- M. Remzi, “Son Dakikalar”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 11
- M. Said, “Batakılık- Rus Edebiyatından”, Hikâye, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 13-16, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 20, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 16
- M. Said, “Hint Şair Tagor’dan”, Mensure, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 12, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 7, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 9, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 10, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 8
- M. Turgut, “Halıcılık Sanatı Ne Merkezdedir?”, Makale, nr.2, 15 Temmuz 1927, s. 7-8
- M. Turgut, “Hayat Pahalılığı”, Musahabe, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 1-4
- M. Lem'i, “Gönülden Gönüle”, Mensur, nr. 29, 15 Teşrînîsânî 1928, s. 14-15

Mahir Sacid, “Ona”, Nesir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9

Mahmut İsmet, “Kahbe”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 10

Mahmut Nedim [Şehitoğlu], “Karavan”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 9

Mahmut Nedim [Şehitoğlu], “Kendi Şarkım”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 10

Mansur Tekin, “İlim ve Demokrasi”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 7-9

Mansur Tekin, “Talim ve Terbiye Hakkında”, Makale, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 10

Mehmet Midhat [Arukan], “15 Mayıs”, Makale, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “9 Eylül Sergisi”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “9 Eylül”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 1-2, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Cumhuriyet Günleri”, Musahabe, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Çarlar ve Sultanlar”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 5-6, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 11, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 7, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 9-10, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 2-3, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 7-8

Mehmet Midhat [Arukan], “Dil Birliği”, Musahabe, nr. 8, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Fikirlerin İlk Senesi”, Makale, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “İçimizde Yaşayanlara”, Musahabe, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “İnkılap Nesli”, Musahabe, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Maarif Cemiyeti”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1927, s. 14-15

Mehmet Midhat [Arukan], “Maksat ve Mesleğimiz”, Musahabe, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 1

Mehmet Midhat [Arukan], “Mefkure ve Fazilet”, Musahabe, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “30 Ağustos Dumlupınar”, Musahabe, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Sansür Hadisesi ve Sebepleri”, Musahabe, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 1-4

Mehmet Midhat [Arukan], “Sevimli Netice”, Musahabe, nr. 11, 1 Kanun-ı Evvel 1927, s. 1

Mehmet Midhat [Arukan], “Vatandaş Türkçe Konuş”, Musahabe, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Yakup Kadri Bey ve Akademi Meselesi”, Musahabe, nr. 9, 1 Teşrinisânî 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Yeni Harfler”, Deneme, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 1

Mehmet Necip [Türkçü], “Dilimize Dair Yazılanlar Hakkında”, Makale, nr. 12, 15 Kanun-ı Evvel 1927, s. 2-4, nr. 13, 1 Kanun-ı Sâni 1927, s. 5-7, nr. 14, 15 Kanun-ı Sâni 1927, s. 6-11, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 2-5, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 3-7, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 3-6, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 4-7, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 4-7, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 2-6, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 3-7, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 2-7, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 3-7, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 2-6

Mehmet Necip [Türkçü], “Felsefe Tabiri ve İstılahlarımıza Dair Bir Mütalaa”, Makale, nr. 9, 1 Teşrinisânî 1927, s. 6-9

Mehmet Reşad, “Ümidin Aşkı”, Nesir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 13-15

- Mehmet Reşad, “Züleyha”, Hikâye, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 14-16
- Mehmet Reşad, “Nalbant Oğlu”, Hikâye, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 19-20
- Mehmet Reşad, “Tufan”, Nesir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 16
- Mehmet Sadık, “Sokrat”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 10-12
- Mehmet Sari, “Bir Avuç Fikir”, Nesir, nr. 10, s. 5
- Mehmet Sezai [Söker], “Fantezi”, Makale, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 16
- Mehmet Sırrı [Sanlı], Bir Avuç Fikir, Nesir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 15
- Mesih Semih, “İstemiyorum”, Nesir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 10
- Mesud Refik, “İtibar-ı Zirai Birlikleri ve Esnaf-ı Ahali Bankası”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 14-15
- Mihriban Sıdkı, “Seyyah”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 8
- Mihriban, “Züleyha İle Çöl Rüzgârı”, Nesir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 15
- Muammer Lütfi, “Göl ve Ay”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 9
- Mustafa Rahmi [Balaban], “Konya Selçukileri”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 11-13
- Mustafa Rahmi [Balaban], “Kable't Tarih Devrinde Türkler”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 9-10
- Mustafa Rahmi [Balaban], “Goyau”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 8-(13-14)
- Mustafa Rahmi [Balaban], “Almanya’da Maarif”, Makale, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 7-11
- Mustafa Rahmi [Balaban], “Aristo”, Makale, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 6-(8), nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 7-8
- Mustafa Rahmi [Balaban], “Auguste Comte”, Makale, nr. 6 15 Eylül 1927, s. 6-7

Mustafa Rahmi [Balaban], “Avusturya’da Maarif”, Makale, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 8-10

Mustafa Rahmi [Balaban], “Carlyle”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 7-8

Mustafa Rahmi [Balaban], “Dalton Planı”, Makale, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 12-14

Mustafa Rahmi [Balaban], “Durkheim”, Makale, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 5-6

Mustafa Rahmi [Balaban], “Ay”, Mektep Piyesi, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 16

Mustafa Rahmi [Balaban], “Friedrich Nietzsche”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 6-7

Mustafa Rahmi [Balaban], “Herbert Spencer”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 6-10

Mustafa Rahmi [Balaban], “Hobbes”, Makale, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 10-11

Mustafa Rahmi [Balaban], “Islahiyat”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 2-3

Mustafa Rahmi [Balaban], “Kimi Mektepler”, Makale, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 3-5

Mustafa Rahmi [Balaban], “Konya Selçukileri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 12-14

Mustafa Rahmi [Balaban], “Montesquie”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 7-8

Mustafa Rahmi [Balaban], “Muhtelit Terbiye”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 2-3

Mustafa Rahmi [Balaban], “Rusya’da Maarif”, Makale, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 6-9

Mustafa Rahmi [Balaban], “Süjenin Islahiyat Âleminin Esasları”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 7, (9-12)

Mustafa Şekip [Tunç], “Hayat Karşısında Tek Bir Mezheple mi Yaşanıyor?”, Deneme, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 2-4

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Adem”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 10

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Akisler”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 9

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Bin bir Azap, Bir Şifa”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 9

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Birinci”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 7

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Gelmedi”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 8

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Gülünüz”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 8

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “İsyân”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 15

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Nerdesin”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 8

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Veda Akşamı”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 6

Muzaffer Şerif, Çeşme Başında, Hikâye, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 16-18

Müderriş İsmail Hakkı, “Seciye, İctimai Bir Mahsul”, Musahabe, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 1

Müderriş İsmail Hakkı, “Estetik Nedir?”, Deneme, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 1

Münire Nevzad Rahmi, “İnsanlık Burcu”, Makale, nr. 6, s.

N. Hikmet [Ran], “Gözleri Siyah Kadın”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 3

N. Kamil, “Beklemek”, Hikâye, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 13-14

Nahit Nafiz [Ergüer], “Efenin Türküsü”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 7

Necati Kemal [Kip], “Basiret-i İctimai”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 13

Necati Kemal [Kip], “Mâde Terbiyesi”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 12-14

Necmettin Halil [Onan], “Öğüt”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 3

Nesimi Sarim, “Ayrılık Acıları”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 4, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 8

Nezihi, “İtiraf” Mensure, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 19

Nureddin İbrahim, “Eski Türk Evleri”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 7-9

Orhan Rahmi [Gökçe], “Ayşe’nin Türküsü”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 6

Orhan Rahmi [Gökçe], “Dağ Yollarında Gene Okudum”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 5

Osman Faruk, “Efeyle”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 4

Osman Faruk, “Arzu”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 4

Osman Faruk, “Beyler Yollarında”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 6

Osman Faruk, “Doğan Dünya”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 6

Osman Faruk, “İlim Yolcuları”, Şiir, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 6

Osman Faruk, “Mersiye”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9

Osman Faruk, “Mezarının Başında”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 3

Osman Faruk, “Sefil Kızlar”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 9

Osman Nazif, “Grub”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 6

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Ah Bu akşam, Bu Akşam”, Mensur, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 16

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Aşk Kaynağı”, Mensur, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 12-13

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Aşk Mabudesi-1”, Mensur, nr. 18, s. 8

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Erenlerin Sırrı”, Mensur, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 14-15

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Gönlümüzün Sesi”, Mensur, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 10-11

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Hodbin”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 4

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “İhtiras”, Şiir, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 14

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Yıldızlar ve İnciler”, Mensur, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 14, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 6, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 12-12

Ömer Bedreddin [Uşaklı], “Denizimde”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 7

Ömer Selahaddin [Kantar], “On Beş Kaval Bir Şişhane”, Hikâye, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 14-15, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 13-14

Profesör Pierre Bovet, -(Cenevre Darülfünunu Terbiye Müderrisi ve Jean Jacques Rousseau Enstitüsü Müdürü)-, “Amerika’da Maarif”, Makale, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 7-11

Profesör Pierre Bovet, “Çocuğun Sevk-i Tabîileri”, Makale, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 2-5, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 3-5

Remzi Oğuz [Arık], “Kahbenin Ölümü”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 3

Reşat Nuri [Güntekin] [Güntekin], “Bir Köy Muallimi”, Piyas Tefrikası, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 11-12, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 12-13, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 12-14, nr. 10, 15 Teşrîn-i Sani 1927, s. 11, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 14, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 12-13, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 19-20, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 12-13

Rıdvan Nafiz, “Bir Meydan Şairiyle Görüştüm”, Musahabe, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 1-2

Rıfat Ahmet [Moralı], “Başımdan Gönlüme”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 4

Rıfat Ahmet [Moralı], “Bir Yıldönümünden Mülhem”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Gönülden Mısralar”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Hazan Akşamı”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Sana Hissiz mi Dedim?”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 4

- Rıfat Ahmet [Moralı], “Tebrike Cevap”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 5
- Rıfat Necdet [Evrimer], “Ayrılık”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 5
- Rıfat Necdet [Evrimer], “Bin Güneşle Görüştüm”, Şiir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 5
- Rıfat Necdet [Evrimer], “Geçit”, Şiir, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 4
- Rıfat Necdet [Evrimer], “Yol”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 3
- S. Necdet, “Babamın Mezarında”, Şiir, nr.2, 15 Temmuz 1927, s. 5
- S. Necdet, “Yanık Aydın”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 7
- S(sin).Ümit, “Aşk ne İmiş”, Mensur, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 16
- Sabih İzzet [Alaçam], “Ağlamak”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 5
- Sabih İzzet [Alaçam], “Ayrılık”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 12
- Sabih İzzet [Alaçam], “Hezeyandan Hakikate”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5
- Sabih İzzet [Alaçam], “Kargalar ve Hayat”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 8
- Sabih İzzet [Alaçam], “Neşideler”, Mensur, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 12-13, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 11
- Sabih İzzet [Alaçam], “Temenni”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 7
- Sabir İzzet, “Vahim”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 5
- Salih Faik, “Hollanda ve Hollanda’da Hayat”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 10-11
- S(sin). , “Alo Doktor”. Hikâye, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 14-15
- Selim Sırrı [Tarcan], “Çocuk Velileri Terbiye-i Bedeniye’nin Ne Olduğunu Bilmelidir,” Makale, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 8
- Sabih İzzet [Alaçam], “Serseri”, Şiir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 5

- Seniye Ümid, “Çakı”, Hikâye, nr.13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 20
- Seniye Ümid, “Solun Menekşeler”, Nesir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 16
- Suad Derviş, “Sizi Affedemem”, Hikâye, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 17-19
- Suad Sali, “Duvarlar”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9
- Suad Sali, “İstirap”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrin-i Evvel 1927, s. 7
- Suad Sali, “Sevda”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrin-i Evvel 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Kotra”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Dönüş”, Şiir, nr. 28, 1 Teşrinisânî 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “29 Teşrin-i Evvel”, Makale, nr. 28, 1 Teşrinisânî 1928, s. 9
- Süleyman Sıddık, “Ankara’da Bahar”, Şiir, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Bahtiyar Ulu”, Şiir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Bakışların”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Bir Arzu... Bir Ümid”, Mensure, nr. 10, 15 Teşrinisânî 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Bir Kadına”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrinisânî 1927, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Candan Süzülen”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s.7
- Süleyman Sıddık, “Gurûbda”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Güzel”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrinisânî 1928, s. 2
- Süleyman Sıddık, “Hayır”, Şiir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “İntizar”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrin-i Evvel 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “İzmir’in Güzelleri”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 8
- Süleyman Sıddık, “Kezban”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Kızıma Nasihatler”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrin-i Evvel 1927, s. 6

- Süleyman Sıddık, “Mabed”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Mağrur”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Mukadder Akıbet”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 4
- Süleyman Sıddık, “O Gece”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Sorarım”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Suda Halkalar”, Deneme, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 13-14
- Süleyman Sıddık, “Sularda Kuğular”, Şiir, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Tesadüfler”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Veda”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8
- Süleyman Sıddık, “Yabancı”, Şiir, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Yollar”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 3
- Süleyman Ferit, “Zelzeleye”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 10
- Şekûr Çağatay, “Kanmadım”, Nesir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8
- Şekur Çağatay, “Kleopatra”, Nesir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 16-18
- Şevket Kazım, “Yıldızlarla Hasbihal”, Nesir, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 14
- Şükriye Emel, “Türkçe Tedrisi Hakkında”, Deneme, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 11
- Şükriye Emel, “Kazım Nami Bey’e”, Tartışma, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 16
- T. S., “İftirâk”, Makale, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 15
- T. S. “Serap- Bir Serap”, Günlük, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 15
- Tahir Nafiz, “Annemin Mezarında”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 10
- Tahir Nafiz, “Benim Şarkım”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 10
- Tahir Nafiz, “Girit Suları”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 9

Tahir Nafiz, “Nasip”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 5

Tahir Nafiz, “Bozgun”, Şiir, nr. 30, 30 Teşrinisânî 1928, s. 7

2.2. KONULARINA GÖRE YAZILAR

2.2.1. EDEBÎ YAZILAR

2.2.1.1 Şiirler

Ahmet Alp, “Bu Mısralar”, Şiir, nr. 23, 15 Teşrinisânî 1927, s. 10

Ahmet Alp, “Son Temenni”, Şiir, nr. 23, 1 Teşrinisânî 1927, s. 9

A(yın) Faruk, “Gurbetten Gurbete”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrin-i Evvel 1927, s. 5

A(yın) Faruk, “Sakarya Bekçisi”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrinisânî 1927, s. 12

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Leyla”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 7

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Meçhul Şehide”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 7

Bülent Nuri, “Venedik Geceleri”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 5

Celal Enver, “Ankara’da Geceler”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 9

Celal Enver, “Benzeyiş”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 8

Celal Enver, “Çılgınlık”, Şiir, nr. 30, 30 Teşrinisânî 1928, s. 2

Celal Enver, “Darılmayınız”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 5

Celal Enver, “Geçen Her Güzel Şeyden Uzak”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 6

Celal Enver, “Gül Biraz”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrin-i Evvel 1928, s. 9

Celal Enver, “İlham”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 9

Celal Enver, “Kendi Gönlüm”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrin-i Evvel 1927, s. 7

- Celal Enver, “Kim Derdi ki”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 15
- Celal Enver, “Öptüm”, Şiir, nr.22, 15 Mayıs 1928, s. 6
- Celal Enver, “Son Gelen”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 6
- Celal Enver, “Son Mirası”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 7
- Celal Enver, “Yurdumun Güzelleri”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 6
- Celal Enver, “İhtiyarladıktan Sonra”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 5
- Eşref Sabit, “Çal!”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 6
- Eşref Sabit, “Gönül”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 7
- Eşref Sabit, “Mandolin”, Şiir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 5
- Eşref Sabit, “Maniler”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 9
- Ethem Vassaf, “Ümit”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 9
- Fuat Hüsnü, “Terk Edilmiş”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8
- Güzide Osman, “Aşk Kızı”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 4
- H. Sururi [Gökbaş], “Ölen Gün”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 14
- H. Sururi [Gökbaş], “Bir Bahardan”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 4
- H. Sururi [Gökbaş], “Çocukluklarımdan”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 9
- H. Sururi [Gökbaş], “İhanet”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 5
- H. Sururi [Gökbaş], “Kızıl Buse”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 8
- H. Sururi [Gökbaş], “Şüphe”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 7
- Hakkı Şakir, “Mani”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s.9
- Haşim Nezihi [Okay], “Ayrıldığıımız Gün(Yitirdiğim Gün)”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 7

- Haşim Nezihi [Okay], “Büyük Ölü”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 5
- Haşim Nezihi [Okay], “Çingeneler”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 3
- Haşim Nezihi [Okay], “Geliyorum”, Şiir, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 2
- Haşim Nezihi [Okay], “Gurbet Yolunda”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 5
- Haşim Nezihi [Okay], “Ilıca Akşamları”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 7
- Haşim Nezihi [Okay], “İhtilal”, Şiir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 3
- Haşim Nezihi [Okay], “Kalbimi Avlayana”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 8
- Haşim Nezihi [Okay], “Mahalle Akşamları”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 5
- Haşim Nezihi [Okay], “Sevgiliye Son Sözler”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 5
- Haşim Nezihi [Okay], “Sularda Akşam”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8
- Haşim Nezihi [Okay], “Yıkılan Din”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 5
- Haşim Nezihi [Okay], “Yuvamın Kuşu Uçtu”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 3
- Hüseyin Rıfat [Işıl], “Rubailer- (Hayyam’dan/ Sihabi’dan)”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 7, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 4, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 6-7
- Kadir Can [Kafıl], “Gönlüm”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 14
- Kâmi Rafet, “Nisyan”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 8
- Kemal Emin [Bara], “Bir Gece Hatırası”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 3
- Kemal Emin [Bara], “Hicran Bucağında”, Şiir, nr.1, 1 Temmuz 1927, s. 3
- Kemal Emin [Bara], “Leyla”, Şiir, nr.3, 1 Ağustos 1927, s. 3
- Kemal Emin [Bara], “Yıkık Gönül”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 4
- Kemalettin Kâmi [Kamu], “Feragat”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 4
- Kemalettin Kâmi [Kamu], “Seneler”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5

- M. Enver, “Şarkı”, Şiir, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 5
- M. Esat [Çınar], Mecnun, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 4
- M. Remzi, “Ben Geliyorum Diye”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 7
- M. Remzi, “Son Dakikalar”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 11
- Mahmut İsmet, “Kahbe”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 10
- Mahmut Nedim, “Karavan”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 9
- Mahmut Nedim, “Kendi Şarkım”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 10
- Mihriban Sıdkı, “Seyyah”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 8
- Muammer Lütfi, “Göl ve Ay”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 9
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Adem”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 10
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Akisler”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 9
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Bin bir Azap, Bir Şifa”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 9
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Birinci”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 7
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Gelmedi”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 8
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Gülünüz”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 8
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “İsyan”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 15
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Nerdesin”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 8
- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], “Veda Akşamı”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 6
- N. Hikmet [Ran], “Gözleri Siyah Kadın”, Şiir, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 3
- Nahit Nafiz [Ergüer], “Efenin Türküsü”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 7
- Necmettin Halil [Onan], “Öğüt”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 3

Nesimi Sarim, “Ayrılık Acıları”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 4, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 8

Orhan Rahmi [Gökçe], “Ayşe’nin Türküsü”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 6

Orhan Rahmi [Gökçe], “Dağ Yollarında Gene Okudum”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 5

Osman Faruk, “Efeyle”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 4

Osman Faruk, “Arzu”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 4

Osman Faruk, “Beyler Yollarında”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 6

Osman Faruk, “Doğan Dünya”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 6

Osman Faruk, “İlim Yolcuları”, Şiir, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 6

Osman Faruk, “Mersiye”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9

Osman Faruk, “Mezarının Başında”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 3

Osman Faruk, “Sefil Kızlar”, Şiir, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 9

Osman Faruk, “Grub”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 6

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Hodbin”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 4

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “İhtiras”, Şiir, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 14

Ömer Bedreddin [Uşaklı], “Denizimde”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 7

Remzi Oğuz [Arık], “Kahbenin Ölümü”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Başımdan Gönlüme”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 4

Rıfat Ahmet [Moralı], “Bir Yıldönümünden Mülhem”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Gönülden Mısralar”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Hazan Akşamı”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 3

Rıfat Ahmet [Moralı], “Sana Hissiz mi Dedim?”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 4

Rıfat Ahmet [Moralı], “Tebrike Cevap”, Şiir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 5

Rıfat Necdet [Evrimer], “Ayrılık”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 5

Rıfat Necdet [Evrimer], “Bin Güneşle Görüştüm”, Şiir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 5

Rıfat Necdet [Evrimer], “Geçit”, Şiir, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 4

Rıfat Necdet [Evrimer], “Yol”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 3

S. Necdet, “Babamın Mezarında”, Şiir, nr.2, 15 Temmuz 1927, s. 5

S. Necdet, “Yanık Aydın”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 7

Sabih İzzet [Alaçam], “Ağlamak”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 5

Sabih İzzet [Alaçam], “Ayrılık”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 12

Sabih İzzet [Alaçam], “Hezeyandan Hakikate”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s.

5

Sabih İzzet [Alaçam], “Kargalar ve Hayat”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-i Evvel 1927, s. 8

Sabih İzzet [Alaçam], “Temenni”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 7

Sabir İzzet, “Vahim”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 5

Sabih İzzet [Alaçam], “Serseri”, Şiir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 5

Suad Sali, “Duvarlar”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9

Suad Sali, “İstirap”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 7

Suad Sali, “Sevda”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5

Süleyman Sıddık, “Katro”, Şiir, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 4

Süleyman Sıddık, “Dönüş”, Şiir, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 4

Süleyman Sıddık, “Ankara’da Bahar”, Şiir, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 4

- Süleyman Sıddık, “Bahtiyar Ulu”, Şiir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Bakışların”, Şiir, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Bir Arzu... Bir Ümid”, Şiir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Bir Kadına”, Şiir, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Candan Süzülen”, Şiir, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Gurûbda”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Güzel”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 2
- Süleyman Sıddık, “Hayır”, Şiir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “İntizar”, Şiir, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “İzmir’in Güzelleri”, Şiir, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 8
- Süleyman Sıddık, “Kezban”, Şiir, nr. 11, 1 Kanun-i Evvel 1927, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Kızıma Nasihatler”, Şiir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 6
- Süleyman Sıddık, “Mabed”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 4
- Süleyman Sıddık, “Mağrur”, Şiir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Mukadder Akıbet”, Şiir, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 4
- Süleyman Sıddık, “O Gece”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Sorarım”, Şiir, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Sularda Kuğular”, Şiir, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Tedadüfler”, Şiir, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 3
- Süleyman Sıddık, “Veda”, Şiir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8
- Süleyman Sıddık, “Yabancı”, Şiir, nr. 13, 1 Kanun-i Sâni 1927, s. 5
- Süleyman Sıddık, “Yollar”, Şiir, nr. 12, 15 Kanun-i Evvel 1927, s. 3

Süleyman Ferit, “Zelzeleye”, Şiir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 10

Tahir Nafiz, “Annemin Mezarında”, Şiir, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 10

Tahir Nafiz, “Benim Şarkım”, Şiir, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 10

Tahir Nafiz, “Bozgun”, Şiir, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 7

Tahir Nafiz, “Girit Suları”, Şiir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 9

Tahir Nafiz, “Nasip”, Şiir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 5

2.2.1.2 Hikâyeler

Abdullah Nafiz, “Tatayla Külhan Beyi”, Hikâye, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 14-16

Ali Rıza, “İlahi Bir Fedakarlık”, Hikâye, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 15

Asım İsmet [Kültür], “Bir Münakaşa”, Hikâye, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 15-16

Asım İsmet [Kültür], “Yoldaşım-(Maksim Gorki'den)”, Hikâye, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 19, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 15-16, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 16-18, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 15-16nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 11-14

Benal Nevzad [İştar Arıman], “Serseri”, Küçük Hikâye, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 15

Ethem Vassaf, “Kırlangıç”, Hikâye, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 13-16

Hikmet Şevki, “Badem Şekeri”, Hikâye, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 14-16

Hikmet Şevki, “Hıçkırık”, Küçük Hikâye, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 12-13

Hikmet Şevki, “Kalp Hayırsızı”, Hikâye, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 14-15

Kemal Emin [Bara], “Kıymetli Bir Hatıra”, Hikâye, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 14-

Kemal Turan, “Bir Genç Kızın Aşkları”, Hikâye, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 11

M. Mazhar, “Fransız Edebiyatından Numuneler” - Eylül Gecesi, Hikâye, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 8

M. Said, “Bataklık- Rus Edebiyatından”, Hikâye, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 13-16, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 20, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 16

Mehmet Reşad, “Züleyha”, Hikâye, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 14-16

Mehmet Reşad, “Nalbant Oğlu”, Hikâye, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 19-20

Muzaffer Şerif, Çeşme Başında, Hikâye, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 16-18

N. Kamil, “Beklemek”, Hikâye, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 13-14

Ömer Selahaddin [Kantar], “On Beş Kaval Bir Şişhane”, Hikâye, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 14-15, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 13-14

S(sin). 📄, “Alo Doktor”. Hikâye, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 14-15

Seniye Ümid, “Çakı”, Hikâye, nr.13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 20

Suad Derviş [Boraner], “Sizi Affedemem”, Hikâye, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 17-19

2.2.1.3 Edebi Makaleler

Ali Rıza, “Dante Alighieri 1”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 10-11, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 4-6, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 7-8

Asım İsmet [Kültür], Tolstoy, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 10-12, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 5-6, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 6-8

Halit Ahmet, “İhtiras”-İngilizceden Çeviri-, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 12-13

Kemal Emin [Bara], “Kazım Paşa’nın Mersiyeleri”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 2-3

Kemal Emin [Bara], “Ziya Paşa ve Zafername”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 2-5, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 2-4, nr. 9, 1 Teşrînîsânî 1927, s. 4-6, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 6-7, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 8-12

M. Rahmi [Balaban], “Romanın Teâli ve İnhitati Sebepleri”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 3

Rıdvan Nafiz, “Bir Meydan Şairiyle Görüştüm”, Musahabe, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 1-2

2.2.1.4 Edebi Denemeler

Ali Rıza, “Sanat Nedir? (Bergson’dan)”, Deneme, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 8-(13-14)

Benal Nevzad [İştar Arıman] [İştar Arıman], “Sanat ve Fen”, Deneme, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 8-9

Fuad, “Yeni Nesil İçin İstediklerimiz”, Deneme, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 4

Fuad, “Maarif Siyasetimiz”-İçtimaiyat, Deneme, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 7-8

Fuad, “Yeni Terbiye Cereyanları”, Musahabe, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 1-2

Kazım Nami [Duru], “Türkçe’nin Tedrisi”, Deneme, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 6-8

Kemal Emin [Bara], “Sanat Âlemi”, Deneme, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 13

Kemal Emin [Bara], “Tiyatro Sanayi-i Nefise’den midir?”, Deneme, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 9-10

Mehmet Midhat [Arukan], “Dil Birliği”, Musahabe, nr. 8, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “İnkılap Nesli”, Musahabe, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Vatandaş Türkçe Konuş”, Musahabe, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Yeni Harfler”, Deneme, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 1

Mustafa Şekip [Tunç], “Hayat Karşısında Tek Bir Mezheple mi Yaşanıyor?”, Deneme, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 2-4

Müderres İsmail Hakkı, “Estetik Nedir?”, Deneme, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 1

Süleyman Sıddık, “Suda Halkalar”, Deneme, nr. 29, 15 Teşrînîsânî 1928, s. 13-14

Şükriye Emel, “Türkçe Tedrisi Hakkında”, Deneme, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 11

2.2.1.5 Günlükler

Abdullah Nafiz, “Bir Yaz Hatırası”, Günlük, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 14

Asım İsmet [Kültür], “Mujik Marey”, Günlük, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 12-14

Avni, “Bütün Bir Sergüzeşt”, Günlük, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 14-15

Güzide Osman, “Hastanın Notları”, Günlük, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 15, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 14-15, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 16, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 11

T. S. “Serap- Bir Serap”, Günlük, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 15

2.2.1.6 Piyesler

Hamdi Nüzhet [Çançar], “Vaaz-ı Muhterem Çarliston Hazretleri”, Piyes, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 11-12

M. Rahmi [Balaban], “Ay”, Oyun, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 10-12, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 15

Mustafa Rahmi [Balaban], “Ay”, Mektep Piyesi, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 16

Reşat Nuri [Güntekin], “Bir Köy Muallimi”, Piyes Tefrikası, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 11-12, nr.8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 12-13, nr. 9, 1 Teşrînîsânî 1927, s. 12-14, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 11, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 14, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 12-13, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 19-20, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 12-13

2.2.1.7 Mensur-Nesir Eserler

Celal Enver, “Mai Pençe”, Mensur, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 9

Eşref Sabit, “Bahtiyar”, Nesir, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 16-17

Eşref Sabit, “Beklemek”, Mensur, nr. 28, 1 Teşrînîsânî 1928, s. 10

Eşref Sabit, “İntizar”, Nesir, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 5

Eşref Sabit, “Kudret”, Mensur, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s.12

Eşref Sabit, “O’nun Sesi”, Nesir, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 14

Eşref Sabit, “Rüzgârın Efendisi”, Nesir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 19

Eşref Sabit, “Sevgilim Sevgilim”, Nesir, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 9, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 4

Güzide Osman, “Şarap ve Aşk”, Mensure, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1928, s. 14

H. Sururi [Gökbaş], “Gönülden Gönüle”, Mensur, nr. 30, 30 Teşrînîsânî 1928, s. 13-14

H. Sururi [Gökbaş], “Karanlık Dehlizler”, Nesir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8

H.Sururi, “Sana Yazıktır”, Nesir, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 16

M. Mazhar, “Mayıs Gecesi”, Mensure, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 7

M. Said, “Hint Şair Tagor’dan”, Mensure, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 12, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 7, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 9, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 10, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 8

M. Lem’i, “Gönülden Gönüle”, Mensur, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 14-15

Mahir Sacid, “Ona”, Nesir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 9

Mehmet Reşad, “Ümidin Aşkı”, Nesir, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 13- 15

Mehmet Reşad, “Tufan”, Nesir, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 16

Mehmet Sezai, “Fantezi”, Nesir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 16

Mehmet Sırrı [Sanlı], Bir Avuç Fikir, Nesir, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 15

Mesih Semih, “İstemiyorum”, Nesir, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 10

Mihriban, “Züleyha İle Çöl Rüzgârı”, Nesir, nr. 18, 15 Mart 1928, s.15

Nezihi, “İtiraf” Mensure, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 19

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Ah Bu akşam, Bu Akşam”, Mensur, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 16

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Aşk Kaynağı”, Mensur, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 12-13

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Aşk Mabudesi-1”, Mensur, nr. 18, s. 8

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Erenlerin Sırrı”, Mensur, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 14-15

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Gönlümüzün Sesi”, Mensur, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 10-11

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], “Yıldızlar ve İnciler”, Mensur, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 14, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 6, nr. 30, 30 Teşrînisânî 1928, s. 12-12

S.Ümit, “Aşk Ne İmiş”, Mensur, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 16

Sabih İzzet [Alaçam], “Neşideler”, Mensur, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 12-13, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 11

Seniye Ümit, “Solan Menekşeler”, Nesir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 16

Şekûr Çağatay, “Kanmadım”, Nesir, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 8

Şekur Çağatay, “Kleopatra”, Nesir, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 16-18

Şevket Kazım, “Yıldızlarla Hasbihal”, Nesir, nr. 13, 1 Kanun-i Sâni 1927, s. 14

T. S., “İftirâk”, Nesir, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 15

2.2.1.8 Mektuplar

Celal. Enver, “Sırnaşık”, Mektup, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 15

Hikmet Şevki, “Burgu”, Mektup, nr. 13, 1 Kanun-i Sâni 1927, s. 15-16

Hikmet Şevki, “Dinmeyen Pınar”, Mektup, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 13-14

Hikmet Şevki, “En Büyük Saadet”, Mektup, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 18-19

Hikmet Şevki, “Gönlümü İhtiyarlatamadım”, Mektup, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 15-16

2.2.1.9 Edebî Tenkit

Fuat Hüsnü, “Çakıl Taşları”, Edebî Tenkit, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 13-14

Fuat Hüsnü, “Miras”, Edebî Tenkit, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 11-13

2.2.1.10 Yaşantı

Kemal Emin [Bara], “Kerküklü Şeyh Rıza”, Yaşantı, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 2-4

2.2.1.11 Tartışma

Kazım Nami [Duru], “Şükriye Emel Hanımefendi’ye”, Tartışma, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 14-15

Şükriye Emel, “Kazım Nami Bey’e”, Tartışma, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 16

Mehmet Midhat [Arukan], “Yakup Kadri Bey ve Akademi Meselesi”, Musahabe, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 1-2

Hasan Ali, “Bize Mutlaka Bir Akademi Lazım mı?”, Tartışma, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 3-4

2.2.2. SOSYOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR

Ahmet Hikmet, “Bir Tabiat Mektebi”, Musahabe, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 1-2

Ahmet Hikmet, “Cinsi Terbiye”, Makale, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 10-11

Ahmet Hikmet, “El İşleri”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 5-6

Ahmet Hikmet, “Hürriyet, Vilayet, Müeyyideler, Muallimler”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 8-13

Ahmet Hikmet, “Terbiye-i İnzibatta Self Gouvernement Usulü Nedir?”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 8-10

Ahmet Hikmet, “Zevk-i Bedî, Sanat, Musiki ve Gına Terbiyesi”, Makale, nr. 9, 1 Teşrînîsânî 1927, s. 11-12

Ali Rıza, “Ahlakiyat”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 13

Ali Rıza, “Seciye”, Makale, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 11-12

Ali Rıza, “Sevk-i Tabî ve Zekâ”, Makale, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 9-11, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 11-12, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 13-14, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 11

Ali Rıza, “Vicdan”- Rousseau’dan-, Söylev, nr.4, 15 Ağustos 1927, s. 16

Asım İsmet [Kültür], “Örfî Asalet”, Makale, nr. 30, 30 Teşrînîsânî 1928, s. 1-2

Asım İsmet [Kültür], “Üç Kuvvet”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 13-14

Çiftçi Necati, “İktisat Devri”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 12

Emin Ali [Sipahi], “Çocuklar İçin Mahkemeler”, Makale, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 6-7, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 12

Esad Nuri, “Ahlak ve Sosyete”, Makale, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 13

Haydar, “Akdeniz ve İnsan”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 5-6

Haydar, “Adalarda İkbal Devri”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 3-5

- Haydar, “Adalarda Seraplar Zamanı”, Makale, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 9-10
- Kazım Nami [Duru], “Laisizm”, İlmî Musahabe, nr. 23, 1 Haziran 1923, s. 1-2
- Kazım Nami [Duru], “Terbiye İle Hayat”, Makale, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 11
- Kemal Kamil, “Her Türk Bir Metaligini İhmal Etmemelidir”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 9
- Kemal Kamil, “Her Türk Mutlak Muktesid Olmalıdır”, Makale, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 13-14
- Kemal Kamil, “Yerli Malını Tercih Etmenin Psikolojisi”, Makale, nr. 11, 1 Kanun-ı Evvel 1927, s. 12-14
- Kemal Kamil, “Manası Güç Tefsir Edilir Adetlerimizden”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 15-16
- Kemal Nevzat, “Cihanın İnkişaf-ı Hazını”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 18-19, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 17-18
- Kemal Turan, “Kısa Hakikatler”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 10, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 15
- Kemal Turan, “Bazı Fikirler”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 20
- Kemal Turan, “Fen ve Ahlâk”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 9- 12
- M. Rahmi [Balaban], “Tecerrüd Teşebbüsleri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 2-4
- M. Turgut, “Halıcılık Sanatı Ne Merkezdedir?”, Makale, nr.2, 15 Temmuz 1927, s. 7-8
- M. Turgut, “Hayat Pahalılığı”, Musahabe, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 1-4
- Mansur Tekin, “İlim ve Demokrasi”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînîsânî 1928, s. 7-9
- Mehmet Midhat [Arukan], “Mefkure ve Fazilet”, Musahabe, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Sevimli Netice”, Musahabe, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 1

Mesud Refik, “İtibar-ı Zirai Birlikleri ve Esnaf-ı Ahali Bankası”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 14-15

Mustafa Rahmi [Balaban], “Auguste Comte”, Makale, nr. 6 15 Eylül 1927, s. 6-7

Mustafa Rahmi [Balaban], “Carlyle”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 7-8

Mustafa Rahmi [Balaban], “Durkheim”, Makale, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 5-6

Mustafa Rahmi [Balaban], “Herbert Spencer”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 6-10

Mustafa Rahmi [Balaban], “Islahiyat”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 2-3

Müderriş İsmail Hakkı, “Seciye, İçtimai Bir Mahsul”, Musahabe, nr. 13, 1 Kanun-i Sânî 1927, s. 1

Münire Nevzad Rahmi, “İnsanlık Burcu”, Makale, nr. 6, s. 10-11

Necati Kemal [Kip], “Basiret-i İçtimai”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 13

Necati Kemal [Kip], “Mâde Terbiyesi”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 12-14

Nureddin İbrahim, “Eski Türk Evleri”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 7-9

Profesör Pierre Bover, “Çocuğun Sevk-i Tabîileri”, Makale, nr. 13, 1 Kanun-i Sânî 1927, s. 2-5, nr. 14, 15 Kanun-i Sânî 1927, s. 3-5

Salih Faik, “Hollanda ve Hollanda’da Hayat”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 10-11

Selim Sırrı [Tarcın], “Çocuk Velileri Terbiye-i Bedeniye-i Ne Olduğunu Bilmelidir,” Makale, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 8

2.2.3. FELSEFE İLE İLGİLİ YAZILAR

Mehmet Necip [Türkçü], “Felsefe Tabiri ve Istılahlarımıza Dair Bir Mütalaa”, Makale, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 6-9

Mehmet Sadık, “Sokrat”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 10-12

Mustafa Rahmi [Balaban], “Goyau”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 8-(13-14)

Mustafa Rahmi [Balaban], “Aristo”, Makale, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 6-8, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 6-(8)

Mustafa Rahmi [Balaban], “Friedrich Nietzsche”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 6-7

Mustafa Rahmi [Balaban], “Hobbes”, Makale, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, s. 10-11

2.2.4. PSİKOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR

Ahmet Hikmet, “Her İnzibat”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 10-11

Ahmet Hikmet, “Montessori Usulünün Hayati Esasileri”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 8

Ahmet Hikmet, “Sıhhat ve Beden Terbiyesi”, Makale, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 7-8

2.2.5. TARİHİ-SİYASÎ YAZILAR

Ahmet Hikmet, “Locarno Kongresi”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 15

Ahmet Hikmet, “Ocağımız”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 2

E(lif) Aziz, “Asar-ı Atika Hafriyatından Beklenen Gayeler”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9-11

E(lif) Aziz, “Denizlerde Ölmüş Şehirler”, Makale, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 9-12

Haydar , “Girit ve Siklad Tarihleri”, Makale, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 5-6

Haydar, “Hafriyattan Doğan Tarih”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 8-9

Haydar, “Tarihi Muntakalar ve Şark Meselesi”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 6

Haydar, “Akdeniz”, Makale, nr. 29, 15 Teşrînisânî 1928, s. 3

Haydar, “Merkezi Avrupa’da Şark Meselesi”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 9-10

Haydar, “Şark Meselesi”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 3-4

Kemal Turan, “Siyasi Psikoloji Hataları ve Neticeleri”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 7-8

M. Aziz, “Denizli Civarında Asar-ı Selçukiye’den Akhan”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9-10

Mehmet Midhat [Arukan], “15 Mayıs”, Makale, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “9 Eylül”, Makale, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 1-2, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Cumhuriyet Günleri”, Musahabe, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Çarlar ve Sultanlar”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 5-6, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 11, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 7, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, s. 9-10, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 2-3, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 7-8

Mehmet Midhat [Arukan], “İçimizde Yaşayanlara”, Musahabe, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “30 Ağustos Dumlupınar”, Musahabe, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 1-2

Mustafa Rahmi [Balaban], “Konya Selçukileri”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 11-13

Mustafa Rahmi [Balaban], “Kalbe't Tarih Devrinde Türkler”, Makale, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, s. 9-10

Mustafa Rahmi [Balaban], “Konya Selçukileri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 12-14

Mustafa Rahmi [Balaban], “Montesquie”, Makale, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 7-8

Süleyman Sıddık, “29 Teşrîn-i Evvel”, Makale, nr. 28, 1 Teşrînisânî 1928, s. 9

2.2.6. EĞİTİM-ÖĞRETİME İLE İLGİLİ YAZILAR

Ahmet Hikmet, “Mektep İnzibatına Dair”, Makale, nr. 12, 15 Kanun-ı Evvel 1927, s. 10-11, 15 Kanun-ı Sâni 1927, s. 13-14, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 7-8, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 6-7, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 6-7

Ahmet Hikmet, “Yeni Mektep Nedir? ”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 12-13, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 12-13

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Muhit ve Bina”, Makale, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 8-10

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Zihin Terbiyesi”, Makale, nr. 28, 1 Teşrinisani 1928, s. 2, nr. 29, 15 Teşrinisani 1928, s. 1-3, nr. 30, 30 Teşrinisani 1928, s. 5-6

Ahmet Hikmet, “Yeni Mekteplerde Ziraat İşleri”, Makale, nr. 27, 1 Teşrin-i Evvel 1928, s. 4-6

Ahmet Midhat, “Kimi Mekteplerde El İşleri”, Makale, nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 2

Ali Rıza, “Adolf Ferriere’den”, Makale, nr. 30, 30 Teşrinisani 1928, s. 9

Ali Rıza, “Mekteplerin Kendi Kendilerini Serbest İdareleri”, Makale, nr. 29, 15 Teşrinisani 1928, s. 4-5

Ali Rıza, “Mürebbilere, Muallimlere Nasihatlerim”, Makale, nr. 8, 15 Teşrin-i Evvel 1927, s. 15-17

Ali Rıza, “Profesör Garossini’den”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 12-13, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 10-11, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 13-14, , nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 10-11

Emin Ali [Sipahi], “Rusya Şurular İttihadi Sosyalist Cumhuriyetinde Maarif”, Makale, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 11-13, nr. 7, 1 Teşrin-i Evvel 1927, s. 14-15, nr. 11, 1 Kanun-ı Evvel 1927, s. 11-12, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 14-16

Halil Fikret, “İçtimai İnkılâp ve Maarif İnkılâbı”, Makale, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 5-6

Kazım Nami [Duru], “Tarih Tedrisi Hakkında”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 6-7

Kemal Turan, “Mektepler Açılırken”, Musahabe, nr. 27, 1 Teşrîn-i Evvel 1928, s. 1-2

M. Esat [Çınar], “İzmir’de Yeni Lisan”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 2-3, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 2-3, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 4-5, nr. 4, 15 Ağustos 1927, s. 3-4, nr. 5, 1 Eylül 1927, s. 4-5, nr. 6, 15 Eylül 1927, s. 2-3, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 5-6, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 4-7, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, s. 2-4, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, s. 5-6, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 11-13, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 8-9, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 9-10, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 12-13

M. Fuad, “Yeni Türk Harfleri Kanunu”, Musahabe, nr. 28, 1 Teşrînîsânî 1928, s. 1

M. M., “İrfan Aleminde”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 16, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 15-16

M. M., “Maarif Âleminde”, Makale, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 19-20

Mansur Tekin, “Talim ve Terbiye Hakkında”, Makale, nr. 30, 30 Teşrînîsânî 1928, s. 10

Mehmet Midhat [Arukan], “Maarif Cemiyeti”, Makale, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 14-15

Mehmet Necip [Türkçü], “Dilimize Dair Yazılanlar Hakkında”, Makale, nr. 12, 15 Kanunî Evvel 1927, s. 2-4, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 5-7, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, s. 6-11, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 2-5, nr. 16, 15 Şubat 1927, s. 3-7, nr. 17, 1 Mart 1928, s. 3-6, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 4-7, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 4-7, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 2-6, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 3-7, nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 2-7, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 3-7, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 2-6

Mustafa Rahmi [Balaban], “Almanya’da Maarif”, Makale, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 7-11

Mustafa Rahmi [Balaban], “Avusturya’da Maarif”, Makale, nr. 23, 1 Haziran 1928, s. 8-10

Mustafa Rahmi [Balaban], “Dalton Planı”, Makale, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, s. 12-14

Mustafa Rahmi [Balaban], “Kimi Mektepler”, Makale, nr. 30, 30 Teşrinisani 1928, s. 3-5

Mustafa Rahmi [Balaban], “Muhtelit Terbiye”, Makale, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 2-3

Mustafa Rahmi [Balaban], “Rusya’da Maarif”, Makale, nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 6-9

Mustafa Rahmi [Balaban], “Süjenin Islahiyat Âleminin Esasları”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 7-12

Profesör Pierre Bovet - (Cenevre Darülfünunu Terbiye Müderrisi ve Jean Jacques Rousseau Enstitüsü Müdürü)-, “Amerika’da Maarif”, Makale, nr. 21, 1 Mayıs 1928, s. 7-11

2.2.7. GÜZEL SANATLAR İLE İLGİLİ YAZILAR

Kemal Emin [Bara], “İzmir’de İlk Resim Sergisi”, Tenkit, nr. 2, 15 Temmuz 1927, s. 9-10

Mehmet Midhat [Arukan], “9 Eylül Sergisi”, Makale, nr. 7, 1 Teşrin-i Evvel 1927, s. 1-2

2.2.8. BASIN-YAYIN HAYATINA DAİR YAZILAR

Aka Gündüz, “Neşriyat Âleminde Mavi Beldenin Meyveleri”, Makale, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 16

Kazım Nami [Duru], “Sansür İşinde Benim Düşünüşüm”, Makale, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 1-2

M. M., “Neşriyat Âleminde”, Makale, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s. 16, nr. 3, 1 Ağustos 1927, s. 16

Mehmet Midhat [Arukan], “Fikirlerin İlk Senesi”, Makale, nr. 24, 15 Temmuz 1928, s. 1-2

Mehmet Midhat [Arukan], “Maksat ve Mesleğimiz”, Musahabe, nr. 1, 1 Temmuz 1927, s.1

Mehmet Midhat [Arukan], “Sansür Hadisesi ve Sebepleri”, Musahabe, nr. 18, 15 Mart 1928, s. 1-4

2.2.9. REKLAM VE TANITIM

Fikirler, Abone ve İlan Şeraiti, İlan, nr. 1, 1 Temmuz 1927, nr. 3, 1 Ağustos 1927, nr. 4, 15 Ağustos 1927, nr. 5, 1 Eylül 1927, nr. 6, 15 Eylül 1927, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînîsânî 1927, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, nr. 13, 1 Kanun-i Sani 1927, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, nr. 15, 1 Şubat 1927, nr. 16, 15 Şubat 1927, nr. 17, 1 Mart 1928, nr.18, 15 Mart 1928, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, Dış Kapak, (Dergi satış ve abone bedelleri hakkında)

Ahmet Hikmet, Mektep ve Sinema, A. Sluys'den Tercüme Kitap Tanıtımı, nr. 2, 15 Temmuz 1927, nr. 3, 1 Ağustos 1927, nr. 4, 15 Ağustos 1927, nr. 5, 1 Eylül 1927, nr.6, 15 Eylül 1927, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînîsânî 1927, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, nr. 13, 1 Kanunu Sani 1927, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, nr. 15, 1 Şubat 1927, nr. 16, 15 Şubat 1927, nr. 17, 1 Mart 1928, nr.18, 15 Mart 1928, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, Dış Kapak (Sinema'nın yeni mektep terbiyesindeki rolü üzerine inceleme bir eser hakkında)

Mustafa Rahmi [Balaban], Kalmuk Türkleri, Pallas'tan Tercüme Kitap Tanıtımı, nr. 2,15 Temmuz 1927, nr. 3, 1 Ağustos 1927, nr. 4, 15 Ağustos 1927, nr. 5, 1 Eylül 1927, nr. 6, 15 Eylül 1927, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînîsânî 1927, nr. 10, 15 Teşrînîsânî 1927, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-i Evvel 1927, nr. 13, 1 Kanun-i Sani 1927, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, nr. 15, 1 Şubat 1927, nr. 16, 15 Şubat 1927, nr. 17, 1 Mart 1928, nr.18, 15 Mart 1928, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, Dış Kapak (Kalmuk Türkleri kitabı hakkında)

Fikirler, Gelecek sayımızda muhterem ve pek kıymetli sanatkârimız Reşat Nuri Bey'in en son yazdığı piyesi tefrika etmeye başlayacağız, İlan, nr. 3, 1

Ağustos 1927, nr. 4, 15 Ağustos 1927, nr. 5, 1 Eylül 1927, nr. 6, 15 Eylül 1927, İç kapak

Fikirler, Bir kadın Düşmanı, Kitap İlanı, nr. 3, 1 Ağustos 1927, nr. 4, 15 Ağustos 1927, nr. 5, 1 Eylül 1927, nr. 6, 15 Eylül 1927, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, İç kapak (Reşat Nuri Bey'in en son eseri)

Fikirler, Gelecek nüshamızda darülfünun ruhiyat müderrisi Mustafa Şekip Bey'in mühim bir makalesi, İlan, nr. 4, 15 Ağustos 1927, İç kapak

Fikirler, Üstat Selim Sırrı Bey'in "Aile Muhitinde Bedeniye'ye Dair" kıymetli bir musahabesi istişâr edilecek, İlan, 15 Temmuz 1927, İç kapak

Fikirler, Manzumeler-Çocuklarımız İçin-,Tanıtım, nr. 4, 15 Ağustos 1927, nr. 5, 1 Eylül 1927, nr. 6, 15 Eylül 1927, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, İç kapak (Emin Ali Bey'in çocuklar için yazdığı eser hakkında)

Fikirler, Aydınoğulları- Köprülü-zade Fuad Beyefendi, İlan, nr. 6, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, İç kapak (Aydınoğullarının Osmanlı istilasından evvelki hayatlarına dair tetkikler hakkında)

.....Rehberi, Tanıtım, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, nr. 9, 1 Teşrînisânî 1927, nr.10, 15 Teşrînisânî 1927, İç kapak (İzmir ve havalisi asârı atike muhibleri cemiyeti meyanında bir eser hakkında)

Fikirler, Kimi Terbiye Cereyanları, İlan, nr. 10, 15 Teşrînisânî 1927, İç Kapak (Profesör Pierre Bovet'den bir makale)

Suveri ve Tatbiki Mantık, İlan, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, İç kapak (Liseler için yazılmış bir eserin telif edildiğini tanıtan bir yazı)

Fikirler, Yeni Eserler, Tanıtım, nr. 11, 1 Kanun-î Evvel 1927, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, nr. 15, 1 Şubat 1927, nr. 16, 15 Şubat 1927, nr. 17, 1 Mart 1928, nr.18, 15 Mart 1928, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, İç kapak, (Dönemin neşredilen mecmua içerikleri hakkında bir yazı)

Fikirler, Estetik Nedir? ve Seciye- İçtimai Bir Mahsul, İlan, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, İç Kapak (İsmail Hakkı Bey'in gelecek sayılarda yer alacak makaleleri hakkında)

Fikirler, Çocuğun Sevk-i Tabiileri, nr. 12, 15 Kanun-î Evvel 1927, İç kapak (Profesör Pierre Bovet 'den bir makale)

Fikirler, Her Türk Münevveri İçin, Tanıtım, nr. 13, 1 Kanun-î Sâni 1927, nr. 14, 15 Kanun-î Sâni 1927, nr. 15, 1 Şubat 1927, İç kapak (Yerli malı kullanımına dair tanıtım yazısı.)

Diş Doktoru Abdullah Naci, İlan, nr. 15, 1 Şubat 1927, nr. 16, 15 Şubat 1927, nr. 17, 1 Mart 1928, nr.18, 15 Mart 1928, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, İç kapak (Diş muayenehanesi hakkında)

Emraz-ı Akliye ve Asabiye Mütihazsısı Doktor Ethem Vassaf, İlan, nr. 15, 1 Şubat 1927, nr. 16, 15 Şubat 1927, nr. 17, 1 Mart 1928, nr.18, 15 Mart 1928, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, İç kapak (Doktor Bey'in hasta kabulü hakkında)

Mürekkepli Kalem kullananlar (Refik Lütü), İlan, nr. 18, 15 Şubat 1927, nr. 19, 1 Nisan 1928, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, İç kapak (Kalem kullanımı ve kırtasiye mağazası hakkında)

Diş Tabibi Ali Halim, İlan, nr. 20, 15 Nisan 1928, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, İç kapak (Diş muayenehanesi ilanı)

Gençlik, Tanıtım, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, İç kapak (Mecmua Tanıtımı)

Yedi Meşale, Tanıtım, nr. 21, 1 Mayıs 1928, nr. 22, 15 Mayıs 1928, İç Kapak (Eser Tanıtımı)

Williamson Pansiyonu, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Pansiyon İlanı)

Compagnie Française Du Levent, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç kapak (İş Yeri İlanı)

Türkiye İş Bankası, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, İç kapak (Banka ve şube ilanı)

Selanik Bankası, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç kapak (Banka ve Şube ilanı)

Macar Ziraat Merkezleri Fabrikası, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, İç kapak (Fabrika Şubeleri Tanıtımı)

İzmir ve Civarı Telefon Anonim Şirketi, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Telefon Aboneliği hakkında)

Çok Şükür, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Sabun Satışı İlanı)

Pansiyon Narik Karşıyaka'ya Karşı, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Pansiyon Tanıtımı)

İzmir Hava Gazı Şirketi, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, İç kapak (İş Yeri İlanı)

İstandardavil Company **ا.نوبرن**, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Benzin vb. Satış Şube İlanı)

520 Model Fiat Otomobiller Gelmiştir, İlan, nr. 23, 1 Haziran 1928, nr. 24, 15 Temmuz 1928, Dış Kapak (Otomobil Satış İlanı)

Perteres Makineleri, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (İş Makineleri İlanı)

İzmir Esnaf ve Ahali Bankası, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Banka İlanı)

Hofştras ve Şükerası, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak

Emlak ve Eytam Bankası, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Banka İlanı)

Banco Do Roma, ilan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Banka İlanı)

Asya'nın Petrolüm "Türkiye" Limited, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Benzin vs. İlanı)

İzmir-Göztepe Amerikan Kız Mektebi, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, İç Kapak (Mektep İlanı)

B.O.C- Assicurazıonı Generali, İlan, nr. 24, 15 Temmuz 1928, İç Kapak (Sigorta Şirketi İlanı)

Aydın Birası, İlan, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Alkol Reklamı)

Aspirin, İlan, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (İlaç Reklamı)

9 Eylül Sergisi, İlan, nr. 25, 1 Eylül 1928, İç Kapak (Sergi İlanı)

2.2.10. FOTOĞRAF VE TABLOLAR

(Fikirler) Ailesinin Kıymetli uzvî Maarif Vekilimiz Mustafa Necati Beyefendi,

Fotoğraf, nr. 2, 10 Temmuz 1927, İç Kapak

Denizli'ye altı kilometre mesafede kâin "Akhan", Fotoğraf, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9

Akhan'ın Musanna' Kapısı, Fotoğraf, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 10

Akhan'ın Dâhilinde Bir Kısım, Fotoğraf, nr. 7, 1 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 10.

Efes Harabelerinde Celsus Kütüphanesi, Fotoğraf, nr. 7, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9

Mimar Wilberg Tarafından Kütüphanenin Hal-i Kadimini Mer'i, Fotoğraf, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 9

Agoranın Cenup veya Mithridates Kapısı, Fotoğraf, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 10

Mithridates Kapısının Wilberg Tarafından Vaziyet-i Asliyesini Mer'i Olarak Vücuda Getirilen Görüntüsü, Fotoğraf, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 10

Agoranın Garp Kapısı, Fotoğraf, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 11

Agoranın Garp Kapısı Olup Mimar Mösyö Niman Tarafından Hali, Fotoğraf, nr. 8, 15 Teşrîn-i Evvel 1927, s. 11

Milli Mabedin Deniz Cephesinden Görüntüsü, Fotoğraf, nr. 13, s. 9

Milli Mabedin Tramvay Caddesinden Görünüşü, Fotoğraf, nr. 13, s. 10

Ocağımızın İkinci Kat Balkonundan Sahne ve İçtimai Salonunun Manzarası, Fotoğraf, nr. 13, s. 10

Sahnedeki Balkonun Görünüşü, Fotoğraf, nr. 13, s. 11

Ocaklı Gecesinden Bir İntiba', Fotoğraf, nr. 13, s. 11

Laodiceia Harabelerinde bir Saray Enkazı, Fotoğraf, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 9

Laodiceia'de Gimnazyum Harabelerinden, Fotoğraf, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 10

Heirapolis Hamamları, Fotoğraf, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 10

Heirapolis Hamamlarından Büyük Salon, Fotoğraf, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 11

Heirapolis Tiyatro Harabesi, Fotoğraf, nr. 15, 1 Şubat 1927, s. 11

Bir Ankara Evinde Pencere, Fotoğraf, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 8

Bir Ankara Evinde Ocak, Fotoğraf, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 8

Ankara Evinden Birinden Bir Saçak, Fotoğraf, nr. 20, 15 Nisan 1928, s. 8

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SEÇME METİNLER

3.1. DİL VE EDEBİYATA DAİR YAZILAR

3.1.1. ŞİİRLER

3.1.1.1. HİCRAN BUCAĞINDA

Gözlerimde her an hayalin yaşar

Beklerim yolunu güneş batarken...

Yorgun gönül vuslat semtine koşar,

Fakat yetişmeden gün doğar erken...

*

Her taraf tehlike, korkunç hasarlar

Kaldım yol üstünde kayalar yarlar

Çarptı ak saçıma esen rüzgârlar

Selam getirdi mi hiç sana benden?

*

Bir vakit seninle ne şendi dağlar,

Çağlayanlar şimdi ne hazin çağlar.

Tenha, elemli de, ovalar ağlar,

İssız ilde kaldım ne yer ne mesken!

*

Yar oldu hayatın gamı, ekdâri,

İnlerim yurdunda görüp ağyarı
Herkes yüz çevirdi, latif etti yârî
Bu bî-kes gönlüme sen olma düşman

*

Vuslatınla geçen, o nasıl gündü...
O neşeler, zevkler bugün hep söndü.
Firkatinle yetim yurduna döndü.
Yıktığın gönlümü şimdi bir görsen.

Kemal Emin [Bara], nr. 1, s. 3

3.1.1.2. ANKARA'DA BAHAR

Ne zamandır baharın hicrini çeken dağlar,

Bugün sabaha karşı yine karla örtüldü.

Dağlarda kar, yerde kar, bütün her tarafta kar,

Dalların, yaprakların birden boynu büküldü.

Kokluyordum içimden bu güzel manzaraya

Baktım beyaz tüllerle örtülen Çankaya'ya,

Bu gece sakın sakın uyuyan Ankara'ya

Tabiatın o ipek saçları döküldü

Süleyman Sıddık, nr. 1, s. 4

3.1.1.3. ŞARKI

Her gün o güzel sahile yalnızca inerdi

Yüksek bakışı ruhuma hülyaları verdi

Fısıldardı deniz “sev bunu sen sev bunu” derdi

Yüksek bakışı ruhuma hülyaları verdi

*

İlhamı alır aşkım, o şuh handelerden

Bir bilmediğim his duyarım sanki derinden

Olsaydım onun ben ezeli bendelerinden

Yüksek bakışı ruhuma hülyaları verdi.

M. Enver, nr. 1, s. 5

3.1.1.4. HAZAN AKŞAMI

Gölgeler yürüdü durgun suları.

Benzin sevda yüzün yapraktan sarı.

Alnını okşuyor akşam rüzgârı.

Teselli verici bir kardeş gibi...

Senenin bu baygın, tatlı güzünde

Dertli gönül gibi her şey hazında,

Bak, güneş akşamın solgun yüzünde

Titriyor bir damla kanlı yaş gibi...

Aşkla bülbüller geliyor dile,

Ağlıyor halka felekler bile

Uğrunda can versek yine nafîle

Gönül verdiğin kalbi taş gibi...

Rıfat Ahmet [Moralı], nr. 2, s. 3

3.1.1.5. YIKIK GÖNÜL

Göğsünde yatarken neden giryandım,

Gözlerden elime akardı selleri!

Yalan sözlerine kandım, inandım,

Sevda ellerini dolaştım bir bir.

*

Varayım o yâri arayım dedim,

Şu yanan sineme sarayım dedim,

Saçını ben çözüp tarayım dedim,

Bilmem ne diyara gitmiş o dilber!

*

Gittim gülistanda aradım seni,

Bülbüllere batmış gülün dikeni.

Dağıtmış, yatırmış koca kaşını

Denizlerden esen bir bad-ı sar sar.

*

O harabelerde kalmak istedim,

Yine hayallere dalmak istedim,

Dâsitân aşkı çalmak istedim,

Yaktım ki, hep kopmuş sazımda.

*

Aşkın sahrasında eyvanın vardı,

Daima kurulu divanın vardı,
 Görmek, ihsanın, fermanın vardı,
 Şimdi o yerlerde yeller mi eser?
 Kemal Emin [Bara], nr. 2, s.4

3.1.1.6. BABAMIN MEZARINDA

Bir taze çocuktum, mezar taşında,
 Bükük boynum ile açmaya geldim,
 Kalk, kalk babacığım! Yıkık başında
 Evlat kokusunu saçmaya geldim!...

*

Daha erişmeden senem çağına
 Neden attın beni elem dağına?
 Yaralı bir kuşum, aç kucağa
 Bir tek kanadıyla kaçmaya geldim!..

S(sin) Necdet, nr. 2, s. 5

3.1.1.7. YANIK AYDIN

İsmail Bey'e

Felaket Günlerden

Coştukça yine serseri tufan üzerimde

Bir hâtıra-i hûn dolaşır rehğüzerda...

Ey yâd-ı hazinem seni ben yâd ile yandım!

Tam üç sene ruhumdaki feryat ile yandım!

Ufkunda doğan ilk güneşim gülmeyecek mi?

Küskün mü nedir, yaşlı eşim gelmeyecek mi?

Bak can bakışın yüreğe, sînende uyuklar

Zulmetlere mahkûm ebediyyen bu ufuklar...

Yok hüznün ki payan,

Bir hailenin mebdeyi fevkinde nümâyân...

Bağrın dönüşürken o kızıl levhi semada

Avare, perişan dolaşır ahter-i bâtab...

Ağlar, bu fecayi gecesi, ruh semada

Bir serseri mehtap...

Ufuk hazînindeki o ruh perişan

Al kanda püryan!

O güzelliğinin şarabına dalmış gibi

Ak göleğinin üstü kızıl kanlı yavuklun...

*

Ey sîne-i meşhedde açan, gül olan aydın!

Ey kızgın alevlerle yanan, kül olan aydın!

Kopsun o senin sineni hançerleyen eller

Kopsun ve yıkılsın kurulan vahşi temeller!

S (sin) Necdet, nr. 2, s. 7

3.1.1.8. İZMİR'İN GÜZELLERİ

Biri birinden güzel, biri birinden ince,

Uzaktardan bu bahar güllerini süzünce,

Bütün gözler kararır, bütün sözler sararır

Gençler feryat ederken, ihtiyarlar yalvarır.

Kaç erkeğin gönlüne bunlar heyecan vermiş,

Kaçarken bunlar için seve seve can vermiş.

Engin bakışlarda haklı bir gurur gizli,

Bembeyaz tenlerinde ilahi bir nur gizli.

Her bahar, bin bir gönül çarpıyor bunlar için,

Çarpıyor bin bir gönül belki de bir yar için,

Eller bilmez, tanımaz bu şirin güzelleri,
Meçhul birer eserdir İzmir'in güzelleri!

Süleyman Sıddık, nr. 2, s.8

Göztepe - Haziran 1927

3.1.1.9. ÜMİT

-M. Esad'a-

Bir teşrin günüydü, sıcak yuvanda,
Kalbimin yalnızlık hicranı dindi.
Ne kadar yakındın bana o anda,
Bakışın zannettim ruhuma sindi...

*

Sessiz akşamlarda, uzun günlerde,
Sahilde neşeli gezinirdik biz,
Gönlümün gizlice düştüğü derde,
Şiirler söylerdi mehtapta deniz.

*

Bir gün terk edildim hicranla hasta,
Yıllarca bekledim bir davetini,

Ümit bağladım bu ümitsiz aşka,
Görmeden sevdim ben çok romansı.

*

Gurbette böylece ağlıyorken ben,
Kaldı mı bir nida benden gönlünde?
Ağlasam yalvarsam gelir misin sen?
Bir defa görmeye öldüğüm günde!

Ethem Vassaf, nr. 2, s. 9

Gündoğdu

3.1.1.10. LEYLA

Kendi Leyla'ma

Koynuma sokul suyu

Gönül serveri Leyla,

Kalbim seninle dolu

Ruhun gururu Leyla.

*

Bırak göğsünü açık,

Şafaklara bürün çık.

Sensiz dünya karanlık,

Gözümün nuru Leyla.

*

Senin kıyafetinde,

Hüsünde, hilafetinde,

Allah'ın cennetinde

Var mı bir huri Leyla?

*

Saçın siyah yüzün ak,

Gülüşün nurdan parlak...

Aşkların - dön de bak-

Koca bir sürü, Leyla.

*

Vücudun yüzüne denk.

Çehrende başka ahenin...

Göğsündeki pembe renk,

Kardan da duru, Leyla!

*

Hülagû'den mi kaldın?

Harap yurtlara daldın,

Gönül mülkünü aldın,

Haydi, var yürü Leyla...

Kemal Emin [Bara], nr. 3, s. 3

3.1.1.11. MECNUN

Süleyman Sıddık'a

Dünya ki görmeden gönül bağında

Alevden goncalar derdik uyandık.

Rüya ki kanmadan emel çağında

Sevdanın damına düştükte yandık.

*

Ağladık bahtının lalezarında

Hasrete kavuştuk gülizârında

Fenadan kâm alıp nalezarında

Almadan cam içinde şifaya kandın

*

Sevdiğin yar değil, taştan sanemdi

Ümîdin, tesellin cefa, elemdi

Gözyaşı canandan sana keremdi

Vuslatın dizinde fakat giryandın.

*

Gönlünde gurbetten bir cihan vardı

Ahında bir coşkun çağlayan vardı

Bahtına ne gülen ne yanan vardı

Bu yaman rüyaya nasıl inandın?

*

Firkati okuduk aşk kitabında

Didarı aradık dil serabında

Ellerin kapandı yar mihrabında

Zahmını eliyle açan, sarandın.

*

Hayalin ardından koştun, yoruldun

Bir masal uğruna candan vuruldun

Hakikat ararken bir mezar buldun

Cananda yalandı, sen de yalandın

M. Esat [Çınar], nr. 3, s. 4

3.1.1.12. MAĞRUR

Gönül verdim, fakat yer bulmadımsa yanında,

Varsın başka gönüller senin derdinle yansın!

Gururunun o yalçın, sert kayalıklarında,

Hislerini kaybeden vücutlar parçalansın!

*

İlham alsın şairler, yüzünün benlerinden,

Sana bakıp dünyanın en güzeli desinler!

Bestekârların kalbi sızlasın da derinden,

Uğrunda en ateşli hisler bestelesinler!

*

Ben bu taşkın ruhumla sevdım iki yıl seni,

Sense hayalindeki meçhul bir gence taptın.

En nihayet o kıskanç gururunla sen beni

Zevke düşman kesilen içli bir şair yaptın!

*

İki yıllık aşkıma bedel senin bu lütfun

Yaratıyor kalbimde en mukaddes şükranlar.

Ey ilk ve son sevgilim emin ol artık bugün

Senin için göğsümde ebedi bir mezar var.

*

Gönül verdim, fakat yer bulmadımsa yanında,

Varsın başka gönüller senin derdinle yansın!

Gururunun o yalçın, sert kayalıklarında,

Hislerini kaybeden vücutlar parçalansın!

Süleyman Sıddık, nr. 3, s. 5

Göztepe 8 Temmuz 1927

3.1.1.13. GURUB

Güneş kızıl bir yolcu... Elinde asası yok,

Neden bugün pek gamlı... Neden bugün ahı çok?

Dayanmış kayalara pek dalgın düşünüyor,

Yoksa kül mü bağladı gönlündeki kızıl kor?

Titriyorken denizde bir demet kızıl çiçek

Yolcu bazen dalıyor, sanki birden düşecek...

Kalbinde doğan vahşi bir hisle irkiliyor,

“Bu halin sonu ölüm...” bunu o da biliyor...

Sızıyor kanlı yaşlar denize damla damla...

Ona diyor dalgalar: “kalbimizde akşamla!”

Canlandı gözlerinde macerası hep birden

Dalgaların koynuna o gömülmek isterken...

Kanla dolan gözleri uzaklarda süzüldü,

Yamaçlara bağlanan sarı saçlar çözüldü...

Gurubun hicranıyla sarardı bütün güller

Mersiyeler söyledi bu yolcuya bülbüller!

Sindi şehrin kalbine sivri oklu bir matem

Gurbetteki ruhlara teselli midir matem?

Bu gurubtan her kalbe yine hicran uzandı,

Bu akşamda bir hisle serseri gönül yandı'

Şekil aldı gözlerimde gurbet başka biçimde

Bu gurubun anısını seyrettim ben içimde!

Osman Faruk, nr. 3, s. 6

İzmir

3.1.1.14. ILICA AKŞAMLARI

-Kemal Ahmet-

Kızıl ufukların ardında gizlenen belde
 Günün su içtiği sahaların bugün nerde?
 İçince zehrini tas tas yabancı beldelerin
 Döküldü bağrıma birden alevlenen kederin
 Bir ince hatıra, senden bugün kalan arda
 Günün ışıkları yandıkça karşı dağlarda
 Kızıl güneşleri içmiş sular uyur sessiz
 O sisli sahile ait gözümde bir iki iz
 Beyaz vücutları okşar suyun o mai eli
 O yanda koyda soyunmuş bu şehrin en güzeli
 Akar uzaklara kuşlar kanatlarında alev
 Dumanlı dağları bekler o yanda bir iki ev
 Ve sonra rüzgarı içmiş ziyalı bir yılgın
 Düşer bu sahile sarhoş açık denizlerden
 Sularda gün minelerken alevli akşamını
 Yakar bakışları yorgun gönüllerin gamını
 Soluk alevleri damlar uzak ufuklardan
 Ve sonra bunları örter siyah etekli duman.

Haşim Nezihi [Okay], nr. 3, s. 7

3.1.1.15. NİSYAN

Sık ağaçlı yollarda o kızlar beklediler

Bir hicran kadar uzun yolları dinlediler

Sazler yürekte yanan sevdayı anladılar

Sarışın, saz benizli, kumraldı ah o kızlar

*

O kızlar yediveren güllerinden güzeldi

Birinin ismi Emel, ötekinin Ezeldi

Ne sevdalı gençlere yâdgâr etmişlerdi

Manalı gözlerinin bakışını o kızlar...

*

Sizinde bir gün olur, düşer ise yolunuz

Sık ağaçlı yollarda o kızları bulunuz...

Deyiniz ki onlara müebbeden öldünüz.

Bir fecr vaktinde ah... Kararırken yıldızlar...

Kâmi Rafet, nr. 3, s. 8

11 Temmuz 1927

3.1.1.16. ÇOCUKLUKLARIMDAN

Orhan Rahmi'ye

Bir zaman göğsüme oklar gibi girmişti bu his

Ürperirdim yanarak nazla anladıkça kadın

Şimdi kalbim, o tutulmaz kuşa bir eşsen de,

Sende beyhude o yollarda süründün, kanadın

*

Ben ki boğdum bugün ateşli düşüncemde bunu

Yüz bin aşık bu saadetleri, ölsün bulamaz

Kara sevda diye zincir geçirip başlarına

Bil ki, yangın dolu çöllerden aşıp kurtulamaz.

G. Sururi, nr. 3, s. 9

3.1.1.17. BAŞIMDAN GÖNLÜME

Coşkun rebabının ince telinden

Neden çıkmaz oldu ses deli gönül!

Şetâret dersi al poyraz yelinden

Gönül den Gönüle es deli gönül...

*

Doğru mu bir hissiz şûhe bağlanmak!

İki kalp birlikte çarpmalı ancak!

Seni anlamıyor, anlamayacak

Ondan ümidini kes deli gönül!

*

“Haydi, vazgeç” dedim, dinletemedim,

“Alsın hevesini bakalım” dedim.

Seninle beraber bende inledim

Sonunda dedim ki pes deli gönül!

Rıfat Ahmet [Moralı], nr. 4, s. 4

3.1.1.18. SULARDA AKŞAM

Sandalımız yararken mai suyun göğsünü

Seyrettin uzun uzun ufukta solan günü

Uzaklaştık kıyıdan enginlere süzüldük

Bu kayıp kızıl akşamdan hicran içtik süzüldük

Rüzgâr uzak sularda kıvrılarak ölürlen

Sararken ufku günün kıpkızıl alevleri

Dumanlandı uzakta beldenin sık evleri

Sulardaki kuşların gölgeleri kısaldı

Sanki onlarda yanmış onlarda kıpkızıldı

Günün son ışıkları dolarken içimize

Mor kanat açtı akşam alevlenen deniz

Dumanlı bir grilik düştü yorgun sulara

Eriyip aktı renkler gölgeli kuytulara

Bu alev diyarında kalplerimiz tutuştu

Onlarda içlerinden vurulan birer kuştı.

Haşim Nezihi [Okay], s. 4, nr. 8

3.1.1.19. VEDA

Akrostiş

Leyla'dan güzelsin, dedim de sana,
 Mecnuna benzettik hicrinle beni!
 Aşkında ebedi bir zevk olmasa
 Allah göstermesin solgun çehreni!
 Ne Elham isterim senden ne hicran...

*

Leyla'dan çirkinsin, gözümde bu an,
 Mecnun'dan farklıyım ihtimal bende!
 Aşkımda yok artık o neşe, o haz,
 Unuttu emin ol, unuttu bu yaz,
 Nihayet seni bak en çok sevende!

Göztepe- Temmuz 1927

Süleyman Sıddık, nr. 4, s. 8

3.1.1.20. TERK EDİLMİŞ

Çehresinde ilahi, hisli bir gam taşıyor,

Gözlerinin içine derin bir acı sinmiş.

Böyle herkesten uzak ve münzevi yaşıyor

Diyorlar ki: “bu yaşta hayatından bezginmiş.”

*

Bazen elâ gözleri bir noktaya dalıyor,

Uzun kirpiklerini ıslatıyor gözyaşı.

Bazen daldığı yerde saatlerce kalıyor,

Bir heykel sükûtuyla kımıldanmıyor başı.

*

Anlattılar: “vefasız bir genci seviyormuş”

Bütün saadetini hep bu aşka bağışlamış.”

Bir gün artık gelmeyen genci herkese sormuş

Bir çılgın gibi onun arkasından ağlamış.

*

İşte o günden beri pembe gül dudakları

Mateminin önünde hazin bir gamla susmuş

-Maziyi hayaline aşk için- o zamanları

Süzen elâ gözleri dalgınmış, duygusuzmuş.

Karşıyaka

Fuat Hüsnü, nr.4, s. 8

3.1.1.21. MERSİYE

Ruhumdan yıldız aktı servilerin altına

Mai ufuklarımda söndü bir ton yıldızı

Melekler çıkardılar göğün yedi katına

Topraktan bulutların sakladığı bu kızı!

*

Cismi servi altında, ruhu ruhumda benim,

Gülistanlar içinde kuruyan bir gül gibi.

Bu gülün yaprakları olsun benim kefenim,

Ağlasın yanık gönlüm Şeyda bir bülbül gibi.

*

Mezarına sevgimden bir demet bağlasınlar,

Açsın gözyaşlarımdan başucunda çiçekler.

Sana benle beraber melekler ağlasınlar,

Çünkü kavuşmak için ruhum mahşeri bekler.

*

Ey ömrünün baharı topraklarda çürüyen,

Ey aşkımın yıldızı, hiç düşünme beni sen

Çünkü benle beraber gökte senin yasında.

*

Kefeninle silsinler şu gözlerimden yaşı

Ruhum sana türbedar cismim bir mezar taşı

Servilerin altında, serviler arasında!

Osman Faruk, nr. 4, s. 9

3.1.1.22. DUVARLAR

Babama

Bir beyaz alın gibi duvarlar yükseliyor,

Mazinin sesi bu taş duvarlardan geliyor!

Odalarda ağlıyor bir inziva adamı.

Ve dışarıda bu saat ölü bir yaz akşamı!

Şimdi duvarlar mazlum odalar loş ve korkunç

Bir masal anı gibi demirli kapılar, tunç.

Nice kadınlar böyle ağladılar bir zaman,

Bu kapanan demirden kapılar arkasından!

*

Şimdi bende âlemde sarı, ölgün bir yaprak,

Senelerin sildiği bir hayale dalarak

Çılgın bir deniz gibi çekilip bir kenara,

Sonra vurmak isterim başımı duvarlara!

Suad Sali, nr. 4, s. 9

3.1.1.23. MANİ

Bilmem bana ne oldu

İçim ateşle doldu

Henüz açan gençliğim

Sevda içinde soldu

*

Zindan cihan gözüme

Yar inanmaz sözüme

Öldüğüme yanmazdım

Gülse bir gün yüzüme

*

Sarı akşam güneşi

Yârimin yoktur eşi

Söndürür mü söyleyin

Yar yaktığı ateşi

*

Kış geçer bahar gelir

Dünya bana dar gelir

Güller diken kırma

Belki kurur yar gelir

Hakkı Şakir, nr. 4, s. 9

3.1.1.24. AYRILIK ACILARI

Akşam dolaşırken bu güzel göl kenarında

Sahilden uzak noktada bir sandal içinden

Bir kakhaha aks edildi afaka derinden

Gaşy oldu gönül, şen gölün oynak sularında

Mehtap uzanıp dalgalara buse verirken

Andım sizi ey sevgililer ağlayarak ben

*

Dalgın uyuyan çamların avare zılâli

Altında düşündüm geçen asude leyâlî

Bin türlü latif hatıra, şefkat dolu lânem

Canlandı hayalimde bu şeb... Şimdi bu âlem

Neşeyle, şet'aretle gülüp eğleniyorken

Andım sizi ey sevgililer ağlayarak ben

*

Mehtapla konuştum, sizi yıldızlara sordum

Bin türlü mahâllâtla yine ruhumu yordum

Çamlıkta gezen gölgelerin gölgesi oldum

Hicranla bu şeb ben yine âlâm ile doldum

Herkes gülüyor, o geliyor, zevk ediyorken

Andım sizi ey sevgililer ağlayarak ben

İsviçre- Davos

Nesimi Sârim, nr. 5, s. 4

3.1.1.25. O

Yalnız ondan bahsetme; bana onu sormasın,

Varsın ismi yabancı gönüllere dert olsun!

Ne çıkar bir vefasız güzeli yâd etmekten.

Neden senin kalbinde bin bir şüphe yer bulsun?

*

Bana ruhum bir daha onu artık sormasın,

Eğer cevap vermezse, yanarım sözlerine

İki yıllık ömrümü feda ettim de neden,

Daha önce sevmedim seni onun yerine?

*

Varsın herkes kıskansın, yaşayalım biz bize,

Yeni ilhâmlar versin engin neşemiz bize,

Onun ruhu çekilsin ufkumuzdan büsbütün!

*

Çehresi de, ruhu da bize yabancı bugün.

Ne dostlar bilsin onu, ne eller bilsin onu,

Senin tatlı hislerin kalbimden silsin onu!

Kokaryalı-Temmuz 1927

Süleyman Sadık, nr. 5, s. 5

3.1.1.26. YURDUMUN GÜZELLERİ

Süleyman Sıddık'a

Gün yavaş yavaş indi... Su da akan bir akşam,

Esmer alevleriyle ruhu yakan bir akşam.

Bağ dolu, bahçe dolu bak kapladı her yeri

Yurdumun güzelleri...

*

Uğultulu yollarda kaynayan bu heves ne?

“Elem burada değil git başka yerde esne!”

Diyen tatlı çehreler hepsi bir başka peri,

Yurdumun güzelleri...

*

Gençlik bu şen yurdumun güzellerine esir,

Gözlerindeki mana, sözlerindeki tesir

Yabancı göze batar kıskandırır elleri,

Yurdumun güzelleri...

Celal Enver, nr. 5, s. 6

3.1.1.27. MEÇHUL ŞEHİDE

Kimsin ey şanlı Gazanfer? Vatanın göz bebeği

Ömrünün belki şehadet idi yektâ dileği.

Hangi Türk annesi basmıştı seni sinesine?

Sana, ecdadını anlatmış idi, hangi nene?

Hangi gazi, ya şehit ced ki imrenmiş idik,

Hangi cenk, hangi zafer, kalbini titretti peşin?

Hangi destan hamaset ile yoğruldu senin

Kim bilir, körpe dimağın ile kalbin, bedenin...

Kim bilir hangi yeşil köyde yetiştin, büyüdün?

Beşiğin belki dalıydı kocaman bir söğüdün!

Irmağın ninnileriyle büyüdün belki de sen!

Sana, en debdebeli köşk idi belki mesken

Belki tek oğlu idin, sevgili bir ailenin

Belki evladı idin gördüğümüz sailenin!

Kim bilir, hangi temiz kalpli şehidin kanısın?

Kim bilir hangi yunan kurşununun kurbanısın?

Kim bilir, şimdi seninle burada, hangi ana,

Hangi biçare kızın kalbi gömüldü acaba?

Hangi ak saçlı nene ağlıyor arkanda bugün,

Hangi ev, hangi ocak söndü, hayal oldu düğün.

Kim bilir hangi güzel kız tutuyor matemini,

Kim bilir hangi küçük en taşıyor hatemini!
 Ve senin öldüğüne belki inanmaz da daha,
 Kim bilir nerede nişanlın seni bekler hala!
 Belki de kalbi kırık, gözleri nemnâk ve hazin,
 Ağlıyor şimdi senin için yeni bir taze gelin!
 Kimsin ey şanlı şehit? Neydi adın? Neydi adın?
 Kim yetiştirdi seni? Hangi baba? Hangi kadın?

*

Ne dedim şanlı şehit... Sen, beni affet... Hatta
 Bugün, herkes biliyor ismini, senden mâadâ!
 Bütün evlad-ı vatan imreniyor mevkiine
 Bugün herkes ediyor gıpta, senin tâline
 Şehit asker gibi, âlî ebedi nam mı olur?
 Senin ismin gibi ulvî, büyük in'âm mı olur?
 O soğuk toprağa dökmekle, sıcak kanlarını
 Yurdu kurtardık o gün, Türklüğü, ırkı, yarını
 Vermeseydin o sıcak kanlarını sen vatana,
 Ne ocak, yurt kalacaktı, ne vatan, ne o, ne ana
 Olmasaydın vatanın uğruna sen böyle şehit,
 Görecek miydi sanırsın bu vatan bir daha ıyd.
 Ölmeseydin, bulacaktı bugün ırk belki fena!
 Bütün ecdadının ervahı eder gıpta sana

Bugün öldün bize, ey nam-ı müebbed, evrenin
 Her vatandaş, izini şevk ile takip edecek.
 Hürmet, ey şanlı gazanfer sana, ey merd-i benâm.
 Sana şükran ve muhabbet... Sana binlerce selam...

Kokaryalı

Benal Nevzat [İştar Arıman], nr. 5, s.7

3.1.1.28. GİTTİĞİN GÜN

Kadircan Bey'e

Son ayrılık günümüz bu yolda başlamıştı.
 Kalbimize zehirden bir alev aktı burada.
 Sen gülmeden ağladın bahtına dert karıştı.
 Bense bütün ömrümü yok ettim bu uğurda.

*

Bu son zehir, son yara, ateş saçan son ölüm
 Biz bu yakıcı zehri o günden beri içtik
 Senin bağrın tutuştu benim kül oldu gönlüm
 Biz işte bu dar yolu o gün böyle geçmiştik

*

Hayat o günden beri bir kanlı nehir izi

Senin bahtın karardı benim öldü sevincim

O alev, o kasırga dağladı ikimizi

Senin yaşların zehir benim bir volkan içim.

Haşım Nezihi [Okay], nr. 5, s. 7

3.1.1.29. SEFİL KIZLAR

M. Esad Bey Üstadıma

Kalplerini hayatın bulutları sarar da,
Görünmez yaraları ta derinlerde sızlar.
Gündüz tütün işinde, isli duvarda,
Çürütür gözlerini zavallı sefil kızlar.

*

Elbet onların var mukaddes günahları,
Kalplerinde bir ümit, beklerler sabahları.

*

Yüzlerinde bırakır gölgesini bu günler,
Bin dertle sırma saçlar gümüşlerden renk alır.
Yanar, hayatlarında sönük mum gibi dünler,
Aktıkça kaderleri ruhlarında iz kalır.

*

Dolaşırlar hayatı mahmur gözlerinde nem,
Şu kalplerinde elem, gönüllerinde elem.

*

Oklarını kalbine batırır her görenin,
Hayatı tahkir eden manalı gülüşleri.
Yüzlerdeki çizgiler pek manalı pek derin
Başlamış çizilmeye doğduklarından beri!

*

Ufuklara doğmadan sönen birçok yıldızlar!

Zavallı sefil kızlar, zavallı sefil kızlar!

İzmir

Osman Faruk, nr.5, s. 9

3.1.1.30. ÂDEM

Mahmut İsmet'e

O yalçın sahalarda evvelki akşam yine

Hicrana yas bağlatan garip bir yolcu vardı.

Ümitsiz bir gönülle secde edip engine,

Kuduran dalgalara kesik kesik yalvardı:

Sırtımda bir hırka yok, elimde asâ kırık

Gönlümün defterini görseniz, yanık, yırtık

Ah ederek yanarım bir vefasız peşinde,

Yanarım hakikati görülmeyen bir dinde

Kükrüyor “Leyla!” diye bağrımda bir yanardağ,

Hayatımın nurunu bitirdi kara sevda.

İzini bulamadım benden başka, eşim yok,

Kıpkızıl hicranından başka bir güneş yok.

Acep sevdadan ayrı nedir suçumun adı?
 Hürmet, ey dalgalar, tahammülüm kalmadı!
 Anladınız ya artık derdimi, çare bulun,
 Dinlenmek ihtiyacı var zavallı ruhumun
 Açınız koynunuzu gireyim sessiz sessiz,
 Eğer bir dem gönlümü söndürebilirseniz!
 Diyerek bu gök bu gök aks edince feryadı,
 Bir hayal öper gibi suları kucakladı.
 Dalgalarda erirken ayın kanlı sorgucu,
 Adem kervanları ile “adem” göçtü yolcu!

İzmir

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 5, s. 10

3.1.1.31. GÖNLÜM

Ey gönül! Durma, kalk, üzülme öyle,
 Oyna, gül, neşeli şarkılar söyle.
 Ey gönül, kalkmadın, hislerin bezgin,
 Ölüm müdür yoksa senin isteğin!
 Ey gönül, durma, kalk, sevin, oyna, gül,
 Neşenin bulutsuz ufkuna süzül.
 Ölümün gözleri seni en sıcak,

Raksın kollarında görmeli ancak.

Ölümün kolları seni en tatlı şarkılarla her an mesut bulmalı.

*

Ey gönül, karşımda hep ölgün yatma:

Bana öyle hazin bakışlar atma.

Gözlerinde hasta bir felsefe var

Okudum ben onu fakat ne çıkar.

Kırık bardağına ister kan dolsun,

İsterse içtiğin hep şarap olsun

Sen şarkını söyle, oyna, sevin, gül.

Neşenin bulutsuz ufkuna süzül.

*

Pınarlar isterse bal versin sana,

İsterse zehir döksün avuçlarına.

Ölümün elleri seni en tatlı,

Şarkılarla her an mesut bulmalı.

*

İsterse ateş yağsın yoluna doğru,

İsterse boşansın elmas yağmuru.

Ölümün gözleri seni en sıcak

Raksın kollarında görmeli ancak.

Kadir Can [Kafı], nr. 5, s. 14

3.1.1.32. BİR GECE HATIRASI

Kudretin ne mûciz eserisin sen,

Sesini duyanlar oluyor âşık!

Eysevîm-i ilâhî! Yüzünü gören

Dünyan mı, Venüs mü ne dese layık.

*

Büklüm büklüm olmuş toplanmış yer yer,

Sümbüllerde var mı zülfünden eser?

Gülüşün bir ilkbahara benzer,

Göğsünün beyazı [bir subh sadık].

*

On sekiz mi, kaçtır söyle yaşını.

Hilale benzettim ince kaşını.

Başıma yasladın zarif başını,

Omuzların çıplak, kolların açık.

*

Süzerek çeşmini edince nihâg

Ne efsun eyledin, olmadım agâh.

İman gibi girdi ruhuma billah

Gölgeli gözünden süzülen ıfık.

*

O sarı saçların altın nur saçar,

Gönüller ısıtan güneş yüzün var.

Bu gece uzasın ta haşre kadar,

Sevdiceğim, sabah olmasın artık.

Kemal Emin [Bara], nr. 6, s.3

3.1.1.33. FERAGAT

Geçip karşısına sönen ateşin,

Boynunu bükmüşsün yok diye eşin

Sakın bu gözyaşın, bu ah edişin

Hıyanet olmasın aşka yiğit!

*

Beka menbaından içerken atın

Yüzüne bakmadın ab-ı hayatın.

Saadet mal olsa almazdın satın

Acıma beyhûde tahtına yiğit!

Soran aşkının nihayetini

Oku elhamın son ayetini;

Gönlün geri dönmez feragatini

Değişme sultanlar tahtını yiğit!

Kemalettin Kâmi [Kamu], nr. 6, s. 4

3.1.1.34. CANDAN SÜZÜLEN

Senin o Şen gönlün, o mesut gönlün

Dünkünden daha çok kederli bugün,

Belli ki ruhunun derdi var Şair.

*

Sevinçli çehrenin sararmış rengi,

Kalmamış sesinin eski ahengi,

Değilsin her günkü bahtiyar Şair.

*

Kayıp etmiş gittiğiyolu, yorgun,

Gençlik ateőiyile dolu yüreğın

Bu dünyada yalnız onu mu ansın?

Süleyman Sıddık, nr. 6, s. 5

3.1.1.35. RUBAİ

Hayyam'dan

Destçü menî, ki câm-u ve sagar gired,

Hayf est key o mushaf ve minber gired,

Tû zâhid heşkî o menem fâsık-ter

Ateş ne şenîde'em ki der ter gired

*

Ben asıl hazret kar-ane gider el sürerim

Oldular çünkü hayatımca şarap arkadaşı,

İşlerim taze günah ey koru zahid, çünkü

Koru varken ateşin yakması kabil mi yaşı?

*

Şebhâ güzered ki dîde ber hem nez niyem,

Tâ pâ-y-i firâk ber ser-gam nez-i nim

Ber hîz ki “dem” zenim pîş ez dem-i subh

Kîn subh besi demed ki ma “dem” nez niyem

*

Gam hicranını visalinle dağıtmazsam eğer

Kırpmadan gözlerime dolmada her şeb-i hunab

Çok sabahlar olacak bizde hayat olmayacak

O, sabah olmadan evvel içelim cem-i şarap

Hüseyin Rıfat [İşıl], nr. 6, s. 7

3.1.1.36. KALBİMİ AVLAYANA

Seni böyle bilseydim kalbimi açar mıydım?

Gözlerinde eriyen taze ömrüme kıydım

Ateş nedir bilmeyen taştan yüreğin varmış

Meğer bu ilk aşkımı doğmadan ölüm sarmış

*

Beni ne kadar ince bir yerimden vurmuşsun

İçimde ateş saçan bir saltanat kurmuşsun

Gururunu beslerken benim her yalvarışım

Seni benden soğuttu biraz daha gözyaşım

*

Bugün öksüz aşkımın bahtına yanmadayım

Yavrusunun ardından ağlayan bir anayım

Dilerim elhamdan sana da ateş versin

Gönüllere sığmayan gururunu devirsin

*

Mademki duygusuzdun niçin yoluma çıktın

Nasıl tuttuğumu görmeye mi âşıktın

Mademki eğilmezdin niçin bana bakmıştın

Ey gururundan başka bir şey bilmeyen kadın

*

Varsın artık birazda başka gönüller yansın

Önünde diz çökerek saatlerce kıvransın

Fakat bir başka sarınca fırtına, kar

Zannetme bu baharın daha dönüşü var.

Haşım Nezihi [Okay], nr. 6, s.8

3.1.1.37. MANİLER

Ah neşeli kız şen kız

Baharla öpüşen kız

Sana bir isim koydum:

“Her gün güzelleşen kız!”

*

Bülbül öter kuytuda

Dağlar kırlar uyurda

Ötme bülbül ötme sen

Benim yârim uykuda

*

Demet demet çiçekler

Serpiyorlar melekler

Sevişirken ikimiz

Gıpta eder hep “ten”ler

*

Gelin olmuş teli var

Ne incecik beli var

Benim güzel yârimin

Yanağında beni var

*

Güneş doğdu tepeden

Görünüyor her yerden

Yar kendini öptürtmez

İstiyorum demeden

*

Çarpan kalbim senindir

Yaraları derindir

Kız kız üzdüğün yetmez mi?

Artık beni sevindir.

Eşref Sabit, nr. 6, s.9

3.1.1.38. AYRILIK

Akşam güneşi kızıl bulutlarla silindi,
 Siyah eli gecenin, ördü kederden bir ağ
 Karşıkı yamaçlardan yorgun sürüler indi
 Gölgelendi peşimde bıraktığım ulu dağ!

*

Kimsesiz gidiyorum şu ölümlü yollara,
 Rehberim yok, eşim yok... Yıldızlar içli durgun.
 Ümidimi çiğnedim, güneşsiz bahtım kara
 Gecenin füsuna dalan ufuklar yorgun...

*

Yemyeşil çimenlerin loş koynuna uzandım,
 Gözümde tüten yurdum benliğimi dağladı
 Zeynep'imın hasreti bağrımda yandı, yandı.
 Bu ayrılık alnıma kara çevre bağladı!

*

Gönlüm, gözüm içinden eylerken derin derin,
 Günden düştü bahtıma sönük, ulu bir yıldız!
 Rüyama girdi senin iri, kara gözlerin,
 Uyanınca haykırdım; neredesin neredeniz kız?
 İstanbul 1927

Sabih İzzet [Alaçam], nr. 6, s. 12

3.1.1.39. BİR YILDÖNÜMÜDEN MÜLHEM

“İlk çarşaf” mübdâne hürmetlerimle”

Dün bir çocuktunuz, bugün bir hanım.

Pek şerefli buldum bu tahavvülü.

Bu sene girmekle on beş yaşına

Sizsiniz açılan ilk mayıs gülü.

*

Ne kadar yakışmış bir hanım olmak

Bu nazlı tavır ile bilseniz size!

Sarâhatle vermiş hanımlık bugün

Başka bir güzellik her halinize.

*

İnce raksınızı temaşa eden

O latif evzâ’a hayran oluyor.

Paslanmış, yıpranmış bir gönül bile

Sizinle birlikte raksan oluyor.*

*

İki eş güvercin gibi naz ile

O narin ayaklar pervaz ediyor.

Sema aguş açmış, diyor “yükselin!”

Zemin “kalk!” diye niyaz ediyor.

*

Şehlâ gözleriniz zühreden güzel!

Felek canlandırmış ruhu gaşy eden

Tatlı simanızda şiir emeli.

*

Fusun âleminin dudaklarına

Sizi bir mazhar hande şeklinde

Kondurmuş hilkatın ibdâkâr eli

İzmir- 1 Mayıs 1926

Rıfat Ahmet [Moralı], nr. 7, s. 3

3.1.1.40. RUBAİ

Sehabi Esterâbâdî'den

Âlem heme “derd” est ve devâ mîhâhed

Ez hevan kerim berk ve nevâ mîhâhed

Kes bi hacet nemi tevand buden

Derviş gada, şeh iştiâ mîhâhed

*

Herkesin bir derdi vardır, derdine ister deva

Âlemin pis sofrasından daima bekler garra
 İhtiyaç arz etmeyen bir kimse bu korur hüda
 Âcizi bir lokma ister, padişahı iştihâ!

Hüseyin Rıfat [Işıl], nr. 7, s. 4

3.1.1.41. RUBAİ

Hayyam'dan

İn cem-i ekber ki münasib darend
 Ez gasa ve gam zican hod bizarend
 Ve an kes ki esir hırs çün îşân nist
 İn tafra ki âdemiş mineşomârend

*

O ekber ki bugün saib münasiptirler
 Canlarından bile bıkmış gider gaileden
 Her kim onlar gibi olmazsa haris mevki
 Saymıyorlar onu-hayret- beşeri aileden.

Hüseyin Rıfat [Işıl], nr. 7, s. 4

3.1.1.42. GURBETTEN GURBETE

Homurdanıp içiyor zulmeti derin derin

Önümüzde kuduran en korkuncu devlerin

Atlıyor ileri, lav saçarak etrafa,

Kâbe'sini gurbetin bin kurbanlar tavaf...

Raylarda uzanıyor garip kervansarayı,

.... tunçtandır adağı uyuyor

دوبوك طر مجده دواغى ادوبور كوموسه راني

Sana müjde ey garip! Bağladın esirleri!

Biz geri gidiyoruz, kervansaray ileri!

Sürüklüyor bunları cennetten cihanı

Bu dev homurdanarak söylüyor: “benim neme!”

Eli bağlı mahkûmun, esir olduk gurbet!

Benzedi hicranın kalbimiz kızıl ateşe

Yol veriyor, mor dağlar, garip yolcularına

Bir tutam ah kalacak hep bunlardan yarına!

Ankara

A. Faruk, nr. 7, s.5

3.1.1.43. KIZIMA NASİHATLER

Hassassın, acın büyük

Kalbin melâl, kızım.

Yarın, kapanır gönlün

Elbet bu hal, kızım

*

Mütebessim çehreni,

Görenler sevsin seni,

Görür vücudun yeni

Açılan lâl, kızım.

*

Sözümü iyi dinle,

Konuş kendi dilinle,

Yaratıcı bilginle

Bak istikbale, kızım.

*

Yolun dikensiz değil,

Azmin önünde eğil,

Yapacağın şeyi bil

Bakma mahall, kızım.

*

Şakra fakat evvel metin,

Gurur, ruhu zilletin...

Altında faziletin

Olsun bu hal kızım

*

Doğduğun gün konuş,

Verdin hüznün güneşe,

Benzer yüzün güneşe,

Ruhun helal kızım.

*

Nedir acı, ne enin?

Afaka varsın senin,

Taşmayan neşenin

Göğsünde jale kızım.

İzmir Göztepe 1927

Süleyman Sıddık, nr. 7, s. 6

3.1.1.44. IZDIRAP

Akşam, bu yollarda insanlardan uzak,
Ücra yıldızlara bakıp ağlayarak
Ölmek istiyorum bir taş üzerinde
Bir ejder yatıyor, kalbimin yerinde!
Akşam örtülüyor... Gece, alçalıyor,
Ruhumla bir olup beni parçalıyor!
Hayata yıldızlar beni bağlamakta.
Hayata ben değil, onlar ağlamakta!
Yaşayamam: belki bu ruhum ölmeden,
Yaşayamam: ruhum dağılıp solmadan!

Suad Sali, nr. 7, s. 7

3.1.1.45. MUKADDER AKIBET

Eşref Sabit'e

İsmi her genç gönülde heyecanla yaşıyor.
 Onun sevdası bütün ufukları aşıyor.
 Yalnız çoktan beridir vücudundan eser yok,
 Şu gittiği yollardan gelen genç bir haber yok
 Dedim birçok gençlere: söyleyin kim bu kadın?
 Şehrini eskiden bilmediğim bu kadın,
 Neden sizi bu kadar kendinden beter etmiş
 Saçının her telini sizlere kement etmiş...
 Bütün suallerine kimse cevap vermedi
 Yalnız bir genç bu kadın yerini sevmiş dedi
 O erkeğin hicrinden ezilmese de gururu
 Dikmiş nazarlarını başka bir şehre doğru!
 Artık onun ismini mertler anıyormuş
 Bir zaman yaktığından daha çok yanıyormuş!
 Bu sözleri söyleyen genç yakışır dedim!
 Ondan sonra ruhumdan gelen hissi dinledim:
 Masum kalpleri yakan kız da erkekte olsa
 Ettiğini buluyor bu dünyada ne arasa ne olsa.
 İzmir Göztepe Eylül 1927

Süleyman Sıddık, nr. 8, s. 4

3.1.1.46. SEVDA

Dünya bir kenarda, ben bir kenarda,
 Bir yazdı... Susadım uzak yollarda.
 Bataklar içinden hep gidiyordum,
 Sıtmalılar gibi su, su diyordum!
 Gitgide kayalar bir ateş oldu,
 Güllerde her damla bir güneş oldu,
 Dağ başlarının yakıp da tadı
 Yarık dudağımı ıslatmadım...

*

Güneş çekilirken dik yamaçlardan,
 Gölgele döküldü sık ağaçlardan
 O zaman ne görsem bu dağ başında
 Bir yosma kız, henüz on dört yaşında.
 Gelmiş su çekiyor loş bir kuyudan
 Farkı yok kendinin bir içim sudan!
 Önce bir perimi yoksa bu dedim.
 Sonra inler gibi biraz su dedim!

*

Şimdi: dizim ıslak, sert bir taşında
 Eğildim eski bir kuyu başında.

O, kendi eliyle kabı eğdi,
Dudağım sudaki aksine değdi.

*

İçtim... Dudağımda bu canlı resim,
O küçük hayali içmek istedim!

Suad Sali, nr. 8, s. 5

3.1.1.47. SENELELER

Başıma ak düştü geçen baharla,
Kalbim kafam gibi örtülü karla...
Daha dün alevden bir anahtarla
Sızdığınız bu kalbi kıran... sizler!

*

Beni dertlerimle bırakarak tek,
Kurudu saksımda yegâne çiçek...
Ey her gün incelip çizgileşerek
Yüzüme gölgesi vuran sizler!

*

Durmak istemezse gönül yasında

Onu siz avutun yeni yasında

Siz, iki aşına kalp arasında

Sıra dağlar gibi duran sizler!

Kemalettin Kâmi [Kamu], nr. 8, s. 5

3.1.1.48. HEZEYANDAN HAKİKATE

Gönülleri dehşetimle titreten hükümdarım,

İlahi kudretlerin yoksununda ben varım!

Dört tarafa saldıran ordularım canavar,

Tunçtan naralarına baş eğer yüce dağlar...

*

İçinde yaşadığım bu ihtişamlı saray,

Âsarlarla ölçülen bir ömrün sahibidir!

Taştan mazgallarını aydınlatan sarı ay,

Yere çarpan gölgesi bir heyûlâ gibidir!

*

Gezinir nedimeler havuz başında üryan:

Ellerinde altın tas ve şarap dolan sebû
 Dağılır tenlerinden şehvetin kaynağı bu,
 O süzgün bakışlarla sanki hepsi bir ceylan

*

Ne o sarı,
 Ne sarı ay!
 Bunlar: rüya,
 Çılgın hülya!

*

Alnımda, tâli'min kara damgası: sefil!
 Varlığımı bazen bir hayale bağlıyorum.
 Biliyorum: yarınım doğumdan aydın değil,
 Kaldırım taşlarında bahtıma ağlıyorum!

İstanbul- 1927

Sabih İzzet [Alaçam], nr. 8, s. 5

3.1.1.49. RUBAİ

Hayyam'dan

Derda ki dil-em be hiç derman neresid,

Cânem be leb âmed o be canan neresid,

Der bi haberi ömr be payan âyed

Efsane-i aşk o be payan neresid!

*

Derdi dil el vermedi asla derman

Can ağzıma geldi, gelmedi hala canan

Ömrüm ne yazık erdi habersizce sona

Efsaneyi soran bu kadar yaban!

Hüseyin Rıfat [Işıl], nr. 8, s. 5

3.1.1.50. RUBAİ

Hayyam'dan

Yek ruz-i zebend elem nim,

Yek dem zeden ez vücud hod şad nim,

Şakirdi rüzgâr kerdem bisyar

Der dur-i cihan henüz estad nim

*

Bir gün olsun âlemin kirinden azad olmadım
 Kendi kendimden bile bir lahza dilşâd olmadım
 Gerçi dehrin karşısında hayli ders aldım da
 Ah kim âlemde halen üstat olmadım!

Hüseyin Rıfat [Işıl], nr. 8, s. 5

3.1.1.51. AYŞE’NİN TÜRKÜSÜ

Lüleler yapmış, Ayşe saçının kıvrımları,
 Belinden kurtulmuşta öpmüş kaldırımları
 İncecik tellerinden bilmem nasıl katladın,
 Gönlümü derde boğan o uzun serapları?

*

Ayşe, uzat örgünü, tırağın taştan olsun
 Dilbere makas haram -dersem- bir baştan olsun
 Giydiğin pamukludan, ârî kumaştan olsun
 Yeter ipek saçının kızıl yıldırımları!
 Orhan Rahmi [Gökçe], nr. 8, s. 6

3.1.1.52. KENDİ GÖNLÜM

Yıkılmış hayalin sönmüş hevesin

Kısılmış evvelce şakıyan sesin

Belli bir mersiye, acı bestesin

“Ümidin ölümü...” denen güfteye...

*

Gözlerin kararmış sevgi hızından

Söyle kâm olan kim aşk yıldızından,

Beldenin vefasız hain kızından

İçlendin, eridin ah diye diye

*

Çelimsiz varlığın bir yığın enkaz

Eski şen yüzünün tebessümü az

O meşhur sevgilin o naz o niyaz,

Efsane olmuşlar bir kırık “ni” e

Ankara: 23 Eylül 1927

Celal Enver, nr. 8, s. 7

3.1.1.53. ÖLEN GÜN

Ufkunda kızıl saçlı bir afet

Ürperdi sular gölgelenirken

Sislerle dolan gözleri yandı

*

Bir dağlı kadın göğsü, yakılsa...

Bir okla delinmiş memesinden

Fışkırmada kanlarla bu akşam...

*

Aldandı gözüm akşamı sandı:

Vahşi suda bir melhamedir bu,

Devler boğacak şimdi gurubu...

H. Sururi [Gökbaş], nr. 8, s. 14

3.1.1.54. İSYAN

Haşim Nezihi 'ye

Her emelim gönlümde derin izler bırakmış

Her günün aksini içimde görüyorum.

Yıllarca bir mukaddes “put” a diz çöken ruhum

Bir gün gelip aşkında meğer aldanacaktım!

*

Bir cehennem kaynıyor buzdan kalbimde bugün,

Nerdeyse katilleri birer volkan edecek

On sekiz bahar mı tezyin eden bir çiçek

Matemini işliyor artık bedbaht ömrümün...

*

Kalbimdeki tahtına bir tekme vurup yıktım

En vicdansız gönüller böyle zalim değildi.

Ben, isyankâr olmadım, isyan bana eğildi,

Çift ilahi gözde hazin bir gurup yıktım.

*

Heyhat ki, bu yollarda ben başka bir aşkım,

Öğrenmek istiyorum aslını îtimadın...

Yok, içimde bir heves, ne arzu, ne bir kadın,

Ben, çılgınca bir aşka, saf bir aşka aştım.

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 8, s. 15

3.1.1.55. MEZARININ BAŞINDA

Servilerin altında uyuyan mezarlar

Kalbimden büyüttüğüm sevgiden demet asarım!

Sevgilim gelmek için ben senin diyarına

Senden başka her aşkın kitabını kapattım.

*

Yazdım ben gözlerimle kitaplar taşın,

Okudum baş ucunda aşkımızdan parçalar.

Ruhumdan bir taş diktim mezarının başına

Türbe olan ruhumla sana olurum derbeder.

*

Mezarının başında ölen emellerimi

Nurlu kabrini gördüm, sana olsun diye eser

Gönülde kalır bir yer ki titreyen ellerimi,

Bahtımıza ağlıyor, ağlıyor işte ufukta güneş.

Osman Faruk, nr. 9, s. 3

3.1.1.56. BİR KADIN

(Victor Hugo) dan Naklen

Eğer kral olaydım, çiğneyerek tahtımı

Memleketin halkını dizlerine sererdim!

O kuvvetli hükmümü, bütün tacı ve tahtımı

Bir tek bakışın için sana feda ederdim!

*

Eğer Allah olaydım, şu heybetli, şu derin

Kâinatın, semanın, denizlerin, her yerin

İrademin önünde eğilen meleklerin

Sevgilim bir busene senindir hepsi derim!

İzmir Teşrini Evvel 1927

Süleyman Sıddık, nr. 9, s. 4

3.1.1.57. DAĞ YOLLARINDA GENE OKUDUM

Çoban geçer karşıki tepesi yüksek dağdan,

Ormanda pusu kurmuş kan gözlü bir canavar.

Uzaklaşır buralardan, siyah peçeli ağrın

Sağılıp derelerden insin ağır devler.

*

Çoban, kaval çalacak sıra bu sıra değil,

Daima fırsat arar, kurtlar bu gölgelerden!

Küçüğü görmesinler, kaya dibinde eğil,

Sessizce ak olur, kızıl tehlikelerin.

*

Bu dağlar hep senindir, yarın biter gelirsin,

Şu kurda fırsat verme, biran bırak ininde delirsin.

Orhan Rahmi [Gökçe], nr. 9, s. 5

3.1.1.58. RUBAİ

Hayyam'dan

Ma ve “mi” ve maşuk ve sabûh ey saki,

Ez ma nayid to be Nasuh ey saki,

Ta ki hân-i kıssa-i nuh ey saki,

Pîş ersin rahat ruh ey saki.

*

Hemdemine “mi” ile maşuk ve piyale bizler

Yeter artık okuma kıssai nuhu saki,

-Öyle sabit kırmaz- bekleme bizden tövbe

Sen hemen ver bize evvel rahat ruhu saki!

Hüseyin Rıfat [Işıl], nr. 9, s. 6

3.1.1.59. RUBAİ

Hayyam'dan

“Mi” la’l mezaest ve surahi kanest,

Cism est piyale ve şerabeş canest,

An cam billurin ki ze “mi” handenest,

Eşkist ki hûn dil der ve pinhanest.

*

Bade bir lâl harab oldu, sūrahi maden

“Ferah” ol cism-i latifin canı da ab ve şarab

Hûn-u dil saki olan gözyaşdır -vahifa-

Cam billurun içinde o gül en bade-i tâb.

Hüseyin Rıfat [Işıl], nr. 9, s. 7

3.1.1.60. AYRILIK ACILARI

Yine gölgelendi karşıki dağlar

Yine hülyalara daldı ufuklar

Güneşin muhtezir, son busesinden

Silindi sularda kalan yadigâr.

*

Matemden işlenmiş bir oya gibi

Serpildi hücreme ince gölgeler

Gurbette bu öksüz hasta ruhumun

Duyduğu bin türlü eleme benzer.

*

Yıllardır ağlarım, inlerim sensiz

Bir günüm geçmiyor gamsız, mihensiz

Ateşin çöllerde, karlı dağlarda

Ömrümü geçirdim gülsüz, çimensiz

*

Hicranla yaslanan gamlı yıllardan

Gençliğim, ümidim, emelim soldu

Aşkından dul kalan hasta kalbime

Sevgilim elemle, gözyaşı doldu

*

Ruhuma hep seni nakşeyledim ben

Bu hicran yurdunda gözyaşlarımla

Bir lahza, sevgilim bir lahza gelsen

Hicranı söylesem, hicranı bilsem.

*

Dokunsun ellerin yanan başıma

Kuruyan dudağım busenle gülsün

Başımın üstüne biraz eğil de

Gözümde toplanan yaşlar dökülsün.

*

O kadar eğil ki sevgilim ipek

Saçların yüzümü gölgelendirsin

Sararmış çehremde bahar nefesin

Hicrandan evvelki rengini versin.

Nesimi Sârim, nr. 9, s. 8

3.1.1.61. AKİSLER

M. Esad Bey'e

Volkan gibi çılgın bir alevdi,
Göllerdeki sevdalı hayaller.
Afet kesilip ruhumu yer yer
“Leyla gibi mecnunluğa verdi.

*

Göllerdeki sevdalı hayaller
Üryan dolaşırlardı gönülde.
Akşam tutuşan kırmızı gülde
Mahtap uzatıp yandı, seraser.

*

Mahzun, müteverrim gibi bitap
Bir kanlı alev beldesi uçtu.
Aşifte periler sesi uçtu,
Aşifte gölgeler gibi mehtap!

*

Raks etti semalarda pür işve
Çılgın zehbi saçlı periler.
Göllerde hayalim gibi titredi,
Göllerde, ziyalarda pür işve.

*

Göllerdeki akşimle uyandı

Mehtabı içen sırma gümüşler,

Rakkaselerin gördüğü “düş”ler

Mecnun’a visâl vadeden “an”dı.

İzmir, 14.8.1927

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 9, s. 9

3.1.1.62. BİR ARZU... BİR ÜMİD

Yeni şiirlerime ne kadar göz gezdirdi,

Sana ait bir mısra bulamazsın artık sen

Onları boşu boşuna okuyup hiç yorulma!

*

Kalbimdeki emeller sönüyor birer birer

Bundan sonra kendini aldatıp “bu şiirler

Benim için yazılmış!” diyerek mağrur olma.

*

En muzdarip bir ruhu hiçe sayan gururun,

Şiirle, gözyaşıyla sarsılmayan gururun,
Gönlüme ister miyim ilham versin bir daha?

*

Ümidini öldürme, bir gün gelir, dünya bu,
Severek çehrendeki o emsalsiz gururu,
Sana maniler yazar başka bir şair daha!

*

Kim bilir sen o zaman ne kadar bahtiyarsın
Bir ilkbahar gününde o genç şair bakarsın
Ellerini uzatır sana benim yerime.

*

Genç yaşında kalbimin çektiği bunca derdi,
Sana ben etmesemde, bana helal ederdi
Ruhum, eğer yanmasa giden emeklerime...

İzmir-Göztepe- Teşrini Evvel 1927

Süleyman Sıddık, nr. 10, s. 5

3.1.1.63. AYRILIK

Dediler ki ayrılık mukadder... İnanmadım,
 Bugün ayrılıyorum yuvamdan adım, adım.
 Bir kampana.. Bir daha.. Vapur demir alıyor,
 Bu ses şimdi kim bilir kaç vekili yaralıyor?
 Dakikalar geçiyor... Nihayet düdük sesi,
 İhtilâç içinde insanın iradesi
 Ne dönmeye azmi var, ne gitmeye mecali,
 Gurbete düşmeyenler bilmezler hiç bu hali.
 Bir ölüm ki ayrılık, yudum yudum duyulur,
 Gurbete giden yolcu acı bulur, dert bulur.
 En yakın bir aşna bu derde yine kendim,
 Ne yazık ki ömrüme doymadan ben tükendim!
 Hele bu son ayrılık içimi aldı gitti,
 Bir kuru yaprak gibi rüzgara saldı gitti.
 Bir damla gözyaşına şimdi öyle hasretim,
 Bir kalbim var o yetim, bütün hislerim yetim!
 Böyle yokluk içinde yaşamaksa...diyorum,
 Ben ölmek istiyorum, ben ölmek istiyorum!
 5 Eylül 1927

Rıfat Necdet [Evrimer], nr. 10, s. 5

3.1.1.64. VAHİM

Rüzgarlı bir pelerin gibi dağıldı gece,
 Öldürüyor ruhumu kalbimdeki işkence.
 Masamda yanan yana can verdi zavallı mum,
 Baş döndüren çığlıklar gelmekte meş'um, meş'um!
 Karanlığın yasından ürkererek haykıran kim?
 Güneşsiz izbelerde bahtına hıçkıran kim?

*

Dehşetle sallanarak duvar oyuldu yer yer,
 Göründü deliklerde alevden birer hançer.
 Korkumdan saçlarımı dağıtarak irkildim,
 Duygumdaki vehimle artık insan değildim!

*

Gece, bakışlarıma korkunç hayaller serdi,
 Tutuşan gözlerimin kirpikleri ürperdi!
 Gelgi çılgın hissime ölümden ihtirâz.
 Çatlayan dudağımdan döküldü bu son niyaz.
 Bağrımın ateşine serpmeye bir yudum su.
 Rabbim, bir lahza uyku, rabbim bir lahza uyku...

İstanbul -1927

Sabih İzzet [Alaçam], nr. 10, s. 5

3.1.1.65. SAKARYA BEKÇİSİ

Yıldırımlardan Atlı

Bekçi!... Gözlerin güneş... İlahi kanadın tunç,

Sefil tarihe hışmın cehennemden de korkunç!

Kasırgalar, tayfunlar, yağız atında yele

O mukaddes elinde, yıldırımlar meşale!

Zaferler peygamberi,

Bekçi!... Ateşli gözün sildi tarihten süsü

Tebessümün şafaklar, narin gök gürültüsü!

Güneşlerin koynundan, güneş gibi doğdun sen,

Tutuşturdu, şafaklar elindeki meşaleni!

Yıldırımlar haberi

Bekçi!... Nil yaran “Musa” din getiren “Muhammed”

Şimdi senin önünde sahralı birer demet!

Cennetler, cehennemler oldu, Akdeniz’de,

İskenderler, dereler senin önünde dizde!

Hey bekçi, aziz bekçi

Kalplerden mi yapıldı elindeki hançer,

Gölgede mi uyuyor, zafer denen dilberin!

Zebaniler, huriler senin adını bilsin,

Zafer akan bir nehrin ilahi bekçisisin!

A.Faruk, nr. 10, s. 12

3.1.1.66. KEZBAN

Güneşin nurunda yanan çehreni,
Görenler çığınca seviyor seni,
Çünkü sen her canı yakınsın Kezban.

*

Derin bir füsün var tatlı simanda,
Bir peri olursun taşıdığı anda,
O samur saçların omuzlarında.

*

Her kalbi sarıyor edalı hüsnün,
Kezban, görüyorum ben sende bu gözü,
Örtmek için güzelliğini.

*

Seni görmek öyle bir heyecan ki,
Bazen hissederim ruhumun sanki
Bulutlara doğru yükseldiğini.

*

Kıskandık herkesten seni biz Kezban,
Çünkü senin gönlün tertemiz, Kezban
Tıpkı bir menbâdan sızan su gibi.

*

Uçmuş kalplerinden kafa denen nur

Beldeniz kızları bilsin ne mağrur,

Her biri adeta bir kuğu gibi.

İzmir 21 Teşrini Evvel Cuma

Süleyman Sıddık, nr. 11, s. 3

3.1.1.67. ARZU

-Akrostiş-

Mecnun gibi hicranlar dolaşırım da bugün ben,

Nurdan yapılan aşkı bir hale örüldü.

Yangın gibi bağrımda alevler tutuşur ki,

Ruhumda gülen, ilk bakışın sihri görüldü!

Her sevgilinin sihri de sönmez bir alev mi?

*

Mihrabı mı, aşkın o alev rengi dudaklar,

Nergis nefesin küskün her an yaratır sam!

Yakmış uyuyan kalbimi, aşkı mı şafaklar?

Her sevgilinin sihri de sönmez bir alev mi?

Aksaray

Osman Faruk, nr. 11, s. 4

3.1.1.68. GURBET YOLUNDA

Geçerken bu yollarda yana yana uzaktan
 Çobanlar sürü ile indiler karşı dağdan
 Koyun çingirakları dağılırken ovaya
 Tutuştu uzaklarda birkaç dumanlı kaya
 Gurbet denen bu yolun sonuna erişmeden
 Birkaç avuç su içmedim yol bekleyen çeşmeden
 Günü mor tepelerde kızarıırken saçları
 İçim burgulu geçtim dumanlı yamaçları
 Yolum uzadı durdu yılan gibi kıvrandı
 İçimde ayrılığın kızıl ateşi yandı
 Hangi garpte çıkar kim bilir bu yol ucu
 Kim bilir ne ağladı burada binlerce yolcu
 Yavaş yavaş yolları tozlu bir duman sardı
 Ben henüz kararmadan içimde gün karardı
 Geçti bir atlı yolcu uzaklardan uzağa
 Tozlanan nal sesleri atladı dağdan dağa
 Gün kavuştu dağların yamaçları karardı
 Sonu gelmez yolların derdi içimi sardı
 Rüzgârlar tarıyorken zeytin ağaçlarını
 Topladı gün içimden kızaran saçlarını

Ben bittim bu yollarda gurbet yolu bitmedi

-Ey yolcu sen bitsen de ben yine bitmem dedi.

Haşim Nezihi [Okay], nr. 11, s. 5

3.1.1.69. ÇAL!

Kardeşimiz “Nezihe’ye

Çal, Leylasız gönlüm Mecnunlar gibi yansın

Çal, nağmenle ruhumda heyecanlar uyansın,

Çaldıkça, gönül aşkı inandıkça inansın,

Çal, nağmenle ruhumda heyecanlar uyansın!

*

Billur nağmeler, aşkın bu parlak sihrine,

“Leyla” diye sazının haykırdıkça telinde,

Coştı billur yel hep gül bahçelerinde,

Çal, nağmenle ruhumda heyecanlar uyansın!

Eşref Sabit, nr. 11, s. 6

3.1.1.70. KARGALAR VE HAYAT

1

Alışmadan gözleri ayın pembe rengine,
 Karışır çığlıkları sabahın ahengine,
 Rüzgârlı ufuklara doğru uçar kargalar!
 Saldırırlar kuduz bir köpeğin lâşesine,
 Kulak verirler vahşi bir sırtlanın sesine,
 Rüzgârlı ufuklara doğru uçar kargalar!
 Avare ruhlarının budur çığlın kederi,
 Başlarına beladır canavar mideleri!
 Açlık, damarlarını yakan bir dev,
 Çürüyen tenlerine serpilir mor bir alev!
 Dizilirler hüznle telgraf tellerine,
 Fırtına matem tutar sönen emellerine
 Çatlak, yırtık sesleri ovalardan eksilir,
 İçlerinden birinin siyah başı eğilir.
 Göğsünü şişirerek yuvarlanır toprağa,
 Ölürken hasretlidir üzümlü bir çardağa!
 Gagası açık kalır boynunu göre göre,
 Atılır çırpınarak dikenli gölğelere!
 Parçalar ölüsünü hayat arkadaşları,

Visale kanmak için yalvaran oynaşları!

Kanlanan gözlerine girmez bir lahza uyku,

Ararlar uça uça taaffün eden bir su.

Nihayet kavuşunca bütün emellerine,

Konarlar haykırarak telgraf tellerine.

2

Bir sedadır içimde: “duygunu sinenden at,

Ey koca abdal sonsuz bir kavgadır bu hayat!”

Aldanarak ruhumun içli, yanık sesine,

Derbeder hislerimin şaşkın teranesine!

Işık dolu günlerim oldu geceden kara!

Vurdum deli başımı küflenene kayalara!

İstanbul, 1927

Sabih İzzet [Alaçam], nr. 11, s. 8

3.1.1.71. ANKARA’DA GECELER

“Bu gece sakın sakın uyuyan Ankara’ya

Tabiatın o ipek saçları döküldü”

S(Sin) S(sad)

Uzaktan onu gören uslu bir bebek sanır

Sade giyinişinde çapkınlık göze çarpmaz.

Geniş bir gönlü var ki gençlik ona yaslanır.

Çılgın geceler yaşar bütün bir kış, bütün yaz.

*

Ankara’da geceler gündüzden heyecanlı

Kar değil fırtınanın duygularda yeri yok?

Öyle demler olur ki en müstesna en heyecanlı

Rakkasların bin sahnede değeri yok.

Karantina, Teşrînisânî

Celal Enver, nr. 11, s. 9

3.1.1.72. YOLLAR

Nazım Kemal'e

Bir zamanlar güzeldi, fakat şair yok bugün

Yaprakları dökülen ağaçlarla bu yollar

Gönüllere yabancı duran bu tozlu yollar

Sende sevil kablime göre güzel görünsün

*

Bir zamanlar bu yollarda sevgililer gezerdi

Bir zamanlar bu yollarda tıpkı onlar gibiydi,

Koşardım çok sevgili bir ümidin peşinden,

Kalbimi hicran denen bir saadet üzerdi!

*

Hiç eser yok o çılgın sevgililerden artık,

Benim ümidim kırık onların kalbi yarım.

Bazen bir tek başım bu yollarda ben artık

Mazi olan o eski günlerimi ararım!

İzmir-Göztepe-Teşrînisânî

Süleyman Sıddık, nr. 12, s. 3

3.1.1.73. MAHALLE AKŞAMLARI

Uzatırken çeşmeye yorgun testilerini

Akşam karanlığında nöbet bekleyen kızlar

Dağıtırlar burada her günün kederini

Mahallenin her akşam derdini giyen kızlar

*

Sokaklara karanlık çökünce baştanbaşa

Omuzlarında testi artık eve dönerler

Bazen dinlenmek için duvardaki bir taş

İndirerek yükünü usandık artık derler

*

Gündüz ki gürültüden iz kalmayan yollarda

Sessiz adımlarıyla artık gece dolaşır

Öterken bir yarasa yıkık duvarda

Yavaş yavaş soluyan mahalle kuytulaşır

*

Uzakta birkaç evde yanarken bir iki mum

Sokaklar adım adım geçtikçe tenhalaşır

Kapılardan dolarken karanlık yudum yudum

Geç kalan bir yolcuya aç köpekler sataşır

*

Her mahalle bu yerde bir parça keder saklar

Hep böyle bu ilkenin cana yakın yerleri

Ah! İnsansa dert veren yara veren sokaklar

Ah! bu Anadolu'nun küflenmiş şehirleri

Haşim Nezihi [Okay], nr. 12, s. 5

3.1.1.74. LEYLA

Leyla kumral bir kızdı,

Mesut, dilber gamsızdı,

İmrenirdi her gören

Öyle şendi öyle şen.

Lakin bir gün apansız,

Hülya dolu payansız,

Bir çift ela göz münir,

Leyla'yı etti esir...

Ondan sonra bir daha,

Gülmedi güzel Leyla

İşte o günden beri,

Gamsız gözün bu piri,

Kırlarda, tenhalarda,
Dağlarda, ovalarda,
Dolaşırdı bütün gün,
Gözler nemli, kalp ölgün,
Bülbülleri dinlerdi,
Gizli gizli ağıardı,
Kalbinde yara vardı
Leyla her gün sarardı,
Kalbinde aşk ölmedi,
Bir gün Leyla gülmedi.

*

Bir sonbahar seheri,
Çiğ yıkarken gözleri,
Düşünerek o ela gözleri,
Öldü Leyla...

Kokaryalı

Benal Nevzad [İştar Arıman], nr. 12, s. 7

3.1.1.75. KİM DERDİ Kİ

“M. Celal’e”

Küçük bir gülüş ki göz ucuyla bakmaya

Bir iltifata bedel varımı heder ettim

Seni süzen her gözü kıskandım yana yana

Hırçınlığa içimde içlendim de yer ettim.

*

Kendimi sana yakın gösteren deli gönül

Kim derdi ki bu akşam böyle öksüz kalacak,

Ezelden yaralanmış gibi ukdeli gönül

Şifasını bir uzun teselliden alacak.

Karantina- Kanun-i Evvel

Celal Enver, nr. 12, s. 15

3.1.1.76. YABANCI

Bin bir fırsat düştü de, kalbimdeki bu derdin

Aslını bir kerecik sormadan benden asla!

En yabancıısı kalarak bak bu korkulu derdin,

Artık vefa aramasını seni sevenden asla!

*

Gönlümü her sevinçten mahrum ettim de yine

Kimse yoktu dünyada sana benden yabancı

Ne bu tali' diyordum: -bakarak gözlerine-

Sen bana en yakınken, ben sana en yabancı!

*

Feragatin bitiyor, en sonunda bak bu yol,

Atıyorum kalbimden büsbütün yasını.

Fakat ahım tutarsa, çekeceksin, emin ol

Benim çektiklerimden sen daha fazlasını!

Göztepe: Ağustos 1927

Süleyman Sıddık, nr. 13, s. 5

3.1.1.77. İLİM YOLCULARI

Yıldırımlar bağırdı dağlar inledi gel gel!

Kafilelerini bağladı ufuklara gizli el

Çingiraklar titredi, gönül enginlerinde,

Baykuş kahkahası var yolcuların renginde,

Gözleri çiçeklendi kalbimde kızıl laleler,

Rengi uçuk bir çuldan yol aldı kafileler.

*

Yıldırımlar bağırdı, fırtınalar kudurdu

Ârim karşılarında deyu heybetten durdu.

Kalplerinde hıçkırırdı “elem” adlı bir yoldaş.

“Cennetlerde nefes al cihanlarda dolaş!”

Ateş topraklı yoldan sanki insan kaynıyor,

Yolcular çalkanıyor, yolcular çalkanıyor.

Osman Faruk, nr. 13, s. 6

3.1.1.78. SULARDA KUĞULAR

Lem'i 'ye

Sabah, güneş yırtarken koyun hafif sisini,

Dişi kuğu bir uzak hayalin kendisini

Süzdüğünü görünce göğsünü görmek ister!

*

Söylemek ihtiramı sarar kalbini o an,

Canlı bir leylek gibi suyun sathında duran

Zarif boynunu daha canip göstermek ister!

*

Dalarlarken kuğunun gözleri sakın suya,

Yavaş yavaş önünden geçer ruhsuz kuğu,

Suda yanan kalbimi çıkarıp vermek ister!

*

Dişi kuğu erkekli hep böyle ıstıraplı,

Göğsünün ortasına zarif bir hançer saplı

Görerek sevincinden göklere ermek ister!

Kanun-i Evvel 1927

Süleyman Sıddık, nr. 14, s. 3

3.1.1.79. ÖĞÜT

“Anne babam yok.” diye yaşasın yavrum için

Sil artık yüreğinden bu yetimlik yasını.

Benim gibi, acını dindirebilmek için

Koş,öp, şehit babanın altın madalyasını.

*

Bir gün baban omzuna eski martini takıp

Seni alnından öptü, beni göğsünde sıktı,

-Daha yaşın dolmadan kucagımda bırakıp-

İzmir tepelerinde düşmana karşı çıktı.

*

Bugün, yaman tâli’in boynuna taktığı şey

Bu altın hatırayla o hazin özlentidir.

Fakat sana babanın asıl bıraktığı şey

İstiklalin, şerefın, hürriyetin kendidir.

1927

Necmettin Halil [Onan], nr. 15, s. 3

3.1.1.80. TEBRİKE CEVAP

Zavallı gönlüm, sen gel biraz teselli ver,
 Değer mi şevk ile mütenamide yaklaşmak?
 Nasıl sevinmeli, mazi denen mezarda bugün?
 Gömüldü işte bitmeyen bir sözüm daha bak...

1 Kanun-i Sâni 1927

Rıfat Ahmet [Moralı], nr. 15, s.5

3.1.1.81. PINAR YOLLARINDA

Akisleri sularda, solarken yıldızların
 Zincirlendi yolları sevda akan pınarın
 Kızıl alevler gibi ruhlarda yandı yandı,
 Engin emeller gibi yamaçlara uzandı!
 Sultanları gönülde kurulan sarayların
 İlâhi türküleri yere düşen ayların

Kaybettim ben eşimi

Ufukta güneşimi

Söyleyin yüce dağlar

Yâre ah edişimi

Aşk denilen kuyunun elbet bulunmaz dibi
 İlerliyor, yollarda sonsuz kervanlar gibi!
 Omuzlarda destiler, göğüslerde örgüler
 Başlardaki iklimler dağlara neler söyler.
 “Ey yüce dağlar bizi hasretle her gün anar!”
 Gözlerdeki alevler, kalplerdeki volkanın
 Bizden sönüp yanıyor gözlerinde yıldızlar,
 Ateşlenen hayale hıçkırıyor bu kızlar:
 Ey dağlar, yüce dağlar
 Gönlüm karalar bağlar.
 Bırakın uyuyayım
 Rüyada görünür yar!
 Yollarını beklerler gurbetteki Mehmet’in
 Öz vatanda içerler acısını gurbetin!
 Sevda pınarının saf suyunu içecekler,
 Yılan gibi yollarda açan taze çiçekler!

3.1.1.82. EFENİN TÜRKÜSÜ

Kardeşim “Mustafa Şevket’e”

Gönlün yine hazanın ahengine uydu mu?

Gözündeki yaşları hangi el siler efem?

Yüreğinin ahını sor o kıza: “duydu mu?”

Gönlünde mecnun gibi leyla mı diler efem?

*

Gönül verme o soysuz kıza olmaz sana yar

Yıllardır onun için dolaştık diyar diyar.

Gönlünün feryadını duyan gönlü bahtiyar,

Onlar öyle bir sudur akıp gider efem!

Nahit Nafiz [Ergüer], nr. 15, s. 7

3.1.1.83. BEN GÜNEŞLE GÖRÜŞTÜM⁵⁸

-Bizden ayrılıyorsun, belli yakın gidişin,
 Dağların arkasında bilmem ki nedir işin?
 Yanımızda ne olur biraz daha kalırsan
 Bak yine korkuyoruz ya sonra darılırsan?
 Hepimiz yalvarırız durmadan, usanmadan
 Senin sıcak yüzüne, renklerine kanmadan
 Bizleri karanlığa bırakıp gidiyorsun
 Sonrada “çocuklarım, çocuklarım” diyorsun!
 Arkandan gözyaşları döksek ayıp olur mu?
 Seni candan sevene bu sual sorulur mu?
 Koşmaya, oynamaya ne büyük arzu vardı
 Bu arzu gülü soldu, içimiz çok karardı!
 Artık ayrılıyorsun çekilip karşı dağa,
 Biz nasıl gireceğiz karanlık yatağa?

*

-Ey sevgili çocuğum, kederlenme var yarın!
 Bilir misin karşıda gördüğün mor dağların
 Arkasında ne kadar çocuk beni bekliyor?
 Bir kısmı dolaşıyor bir kısmı emekliyor

⁵⁸ Ingebord'un "Heimatbuechlein" ünvanlı şiir mecmuasındaki "Güneş Die Sanne" şiirinin tercümesidir.

Bunların hepsi de ben gitmeden uyanmış,
Kimi uykuya kanmış, kimi gündüzdür sanmış!
Şimdi sabırsızlıkla “yarın olsun” diyorlar,
Benim geleceğimi mutlaka biliyorlar
Hem “geç kalmam” demiştim, bu sözü söz bilirim
Bu gece oradayım yarın erken gelirim!
Haydi, yavrum düşünme, biraz sabırlı ol da
Koş annene kadının gözleri şimdi yolda.
Sevgisi öyle derin, öyle asil, öyle çok,
Bir anne sevgisine dünyada benzeyen yok!
Gidiyorum, sende aş yurdumun dağlarını
Hatırından çıkarma, e mi bizim yarını!

Rıfat Necdet [Evrimer], nr.16, s.5

3.1.1.84. BAHTİYAR ULU ⁵⁹

Henüz genç yaşlarında hayatına doymadan

Ölen ne sevgililer, nice bedbahtlar vardır!

Fakat bunlar içinde hiçbir acı duymayan

Beşiğinde can veren bir çocuk bahtiyardır!

*

Mesuttur bu yavruca o yaşta ölse bile

Çünkü kalbine sevgi heyecan katmamıştır!

Ömründe annesinin tatlı tebessümüyle

Sıcak buselerinden başka bir şey tatmamıştır!

*

Aşkı öğrenmedikten sonra kabil mi onun

Yüreği herhangi bir azapla yansın biraz?

Bir kumral sevgiliyi düşünüp uzun uzun

Kilitlenen elleri göğse uzansın biraz!

*

Diğer can verenlerin, o ölüm anlarında

Duydukları ıstırap elbet daha derindir!

Hangi fani teselli, gençlik zamanlarında

Severek ölenlerin gözyaşını dindirir?

Göztepe: Kanuni Sani 1927

⁵⁹ Chateaubriand'dan mülhem

Süleyman Sıddık, nr.16, s.5

3.1.1.85. SERSERİ

Gecenin karanlığı çökmüştü sokaklara

Yürüyordum, canavar gözümün içi kanlı

Yürüyordum, lanetli yılan kafam dumanlı

Elimi yakıyordu aldığım derin yara.

*

Duydum kaldırımlara çarpan bir ayak sesi

Lekelenmiş kınından bıçağımı sıyırdım

Yavaşça harabeye doğru kirişi kırdım,

Artık meçhul yolcunun gelmişti son nefesi!

*

Sanki asırlar kadar uzundu saniyeler,

Geçiyorken önünden atıldım gırtlığına!

Kurtulur mu hiç düşen serserinin ağına

Haykırdım paraları sököl, çıkmazsan eğer...

*

Bu vurgun oyununa şeytanlar bile güldü,

Tekmeyi savurunca yerlere yuvarlandı,
 Taşların üzerine yüzükoyun kapandı,
 Deste deste papeller avucumda boğuldu!

*

Sarıyor benliğimi hayvanlık için için
 Bu soygunu da yaptım yine bir kaltak için!

İstanbul 1927

Sabih İzzet [Alaçam], nr.16, s.5

3.1.1.86. TESADÜFLER

Beni bir göz ucuyla tanıdığın gibi sen,
 Bende seni süzerim uzak mesafelerden;
 O anda bir birine ilişir gözlerimiz;
 Bakışırız sessizce karşıdan karşıya biz!
 Bakışırız, hicrandan şikâyet eder gibi,
 Neden birbirimize yabancıyız der gibi?
 Yavaş yavaş geçersin önümden sen nihayet,
 Senden bir hayal kalır gözümde en nihayet!

Yeni yeni arzular yaklaşır benliğime,
 O gün yalnız kalınca yine kendi kendime,
 Bu bakış, bu heyecan bu kadarcık mı derim?
 Gözlerim dumanlanır, yaşlanır kirpiklerim!

Süleyman Sıddık, nr.17, s.3

3.1.1.87. SANA HISSİZ Mİ DEDİM?

Sana hissiz mi dedim? Sevgili kız hepsi yalan.
 Hevesatın sönecek, şimdilik aldan, oyalan.
 Seni tâzip edecek kalbimi ihmal edişin,
 Kalmaz aşkıma lakayt azıcık hissi olan...

*

Gül, süzül haydi biraz, sevdiğin etvarı takın
 Aşka muhtaç olacak kalbin, o günlerde yakın,
 Gözlerin faş ediyor zaafını, sen bilme sakın.
 Kalmaz gönlüme lakayt azıcık hissi olan.

İzmir Şubat 1927

Rıfat Ahmet [Moralı], nr. 17, s. 4

3.1.1.88. TEMENNİ

Yılların acısı doldu kalbime,
Rüzgârla dağılan saçlarım beyaz,
Döküldü içimden bu kırık niyaz,
Düşerse elinden sevdiğin çiçek,
Her lahza bağrında derinleşerek
Duygunu öldüren maziyi unut!

*

Şakası olmayan derdini uyut,
Eşikten gölgeli pınar başında,
Dinlesin benliğin serin taşında!
Köpüren kaynağın billur sesini,
Avare kuşların şen namesini
Kaynayan suların ihtilaline,
Aks eden dalların boş hayaline!
Serseri dolaşan gölgeni bağla,
Derenin yolunda neşeyle çağla!

*

Ayrılmak dilerse gönül yasından,
İç pınar suyunu bakır tasından.

İstanbul 1927

Sabih İzzet [Alaçam], nr. 17, s. 7

3.1.1.89. BENZEYİŞ

Gözlerin onunkiler, bakışların bütün o,
Sana, ona baktığım korla bakar gözlerim.
Beni şair yapan o, çıldırtan büsbütün o,
Gün gelir ki seni de onun kadar özlerim.

*

Saçlarını okşarken, öperken yanağını,
Vücudun kollarımda kıvranırken de “o” sun.
Kalbime ilmekledim bu benzeyiş bağı
Belki el kucağında başkasın bende “o” sun

Karantina- Kanun-i Evvel

Celal Enver, n. 17, s. 8

3.1.1.90. ÇİNGENELER

Her biri omzuna alınca torbasını
Baş koyarlar yeniden gurbet denen yola
Birkaçı bellerine takarken su tasını
Son dağarcık verilir arda kalan oğula

*

Yalın ayak basarken dikenlenen taşlara
Yüzlerinde belirir hayatın yamaçları
Gün rengini dökerken bu çürüyen başlara
Biraz daha karışır beyazlaşan saçları.

*

Akşamüstü uzanıp yolun bir kenarına
Birer taşa dayarlar bükülen bellerini
Derin derin bakarken yarınki yollarına
Uzatırlar torbaya çamurlu ellerini

*

Dürdü koca taş kesilen bir hamur parçasını
Çatlayan dudakları yutarken ateş alır.
En son lokma silerken dişlerinin pasını
Dizlerdeki ağrılar biraz daha azalır.

*

Bunlar o yolcular ki add medar ocakları
Gurbetten gelir yine gurbete gider onlar
Çoğalır her gün biraz başlarında akları
Her akşam biraz daha öne düşer boyunları
Çeşme, Karadağ

Haşim Nezihi [Okay], nr. 18, s. 3

3.1.1.91. GURÛBDA

Yavaş yavaş o akşam güneş inerken köye

Ufku sardı bir kuşun fezası boydan boya.

Bu bir âşık bülbülün hicran neşidesiydi,

Sanki bu yalvaran ses tabiatın sesiydi!

Uzun gece tal'asız bülbül terennüm etti,

Sevdiğine en içli feryadını dinletti!

Belli senin kalbinde tamamıyla tutuşmuş.

Fakat yazık çırpınma bu kadar zavallı kuş

Seven kalpler sevilir, sende biraz gül artık

Visal ufuklarına yüksel ey bülbül artık!

Süleyman Sıddık, nr. 18, s. 5

3.1.1.92. BİN AZAP, BİR ŞİFA

Bir “gün” üm bir günüme hasret çekip ah eder

Nedense âşık gibi bir günüm bir günüme.

Yaşaran gözlerimi içen vahşi geceler

Gurubu yok bir güneş olmakta her “dün”üme

*

Şimdi ümitten uzak, şimdi hicrana yakın,
 Şimdi büsbütün gönlüm düşünceden ayrılmış
 Beni avutamadı ne bir kız, ne bir kadın,
 Ne de bin bir neşenin kalbini saran alkış.

*

Saçım bahtımdan kara, bahtım ondan siyahken,
 Yine bir kara sevda en büyük ihtiyaçtı.
 Tâli'mde bir yeşil bahar çiçeklenmeden,
 Dağınık saçlarımda beyaz zambaklar açar.

*

Kâtiplerin yüzleri düştü yanan bağrıma,
 Bir cehennem ruhumu gezerken adım adım.
 Bin azaptan bir şifa arayıp kalp ağrıma,
 Güneşli beldelerde hüsrânı kucakladım!

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 18, s. 9

3.1.1.93. ANNEMİN MEZARINDA

Aşk o bir masalmış, yalanmış meğer

Seven bir kalp için sığınacak yer

Yalnız o kucakmış, yalnız o dizmiş

E(lif) S(sin)

Anne seneler geçti önüne geldim yine

Ağlasam dizlerinde, hıçkırsam diye anne

Kalbim gibi kırık ezelden bu dertli taş,

Şu ağacın altında dökmüştüm bir damla yaş,

Şu servi gecelerce dertlerimi haykırdı

Hangi hain el onu, nasıl, kıymadan kırdı

Şu topraklar gözümde yaş dökülen yer anne

Yine ağlasam diye işte geldim önüne

Kalbim yine kırıldı, işte seneler geçti,

Anne dinle bu dertli başımdan neler geçti.

Neler geçti başımdan, genç yaşımda ağladım

Anne ihtiyarladım, artık ihtiyarladım

Bak saçlarım ağardı, gönlüm ihtiyarladı

Bir güzel kadın beni hicrana yuvarladı

Bir lahza gönlüm sussun, dertlerim hıçkırmasın

Dile benim kalbimi hain eller kırmazın
 Belki de makbul olur senin niyazın anne
 Dayayayım başımı bir lahzacık göğsüne
 Ağlayım, hıçkırayım, yine çocuk olayım
 Saadeti bir lahza dizlerinde bulayım
 Ne mesudu o günler, ah çocukluk günleri
 O günler ki ömrümün bahtiyar düğünleri
 O zaman gönül şendi, kalbim kederli değil
 Sevginden uzak düşmek ölümden daha müşkül
 Anne benim kalbimi zehirleyip gittiler
 Ben ne ettim onlara bana bunu ettiler?

Leyla diye kaç gece mecnun gibi ağladım
 Fakat aşkta yalanmış artık bugün anladım
 Anladım güzel anne, nazlı anne ah bugün
 Feryat ile hıçkıran şu zavallı gönlümün
 Bülbül gibi konduğu her gül onu sokacak
 Dikenini batırıp, kanlarını kokacak

Anladım artık anne kadın nasıl yılanmış
 Onun aşkı yalanmış, onun kalbi yalanmış

Tahir Nafiz, nr. 18, s. 10

3.1.1.94. KAHPENİN ÖLÜMÜ

Kapanan gözlerinde süzülen bir damla yaş
 Hayatında son nasip, son bir teselli oldu
 Toprağa terk edince seni birkaç arkadaş
 Cismini adem sardı, isminde unutuldu
 Uyuturken koynunda şehvet yılanlarını
 Dinmeyen bir gizli dert kalbini parçalardı,
 Hayatının elemle dolu ilkbaharını
 Çılgın bir ihtirasla yabancılar çalardı.
 Yaşamak arzusuyla, bir lokma ekmek için
 Gece gündüz demeden sürüklendik bu yöne
 Artık kalbin çarpmasın, sararmasın benzin
 Şimdi tesellinle yat sessiz, koyun koyuna!

Remzi Oğuz [Arık], nr. 19, s. 3

3.1.1.95. NASİP

Yâd etme! Uzak kalan, kırılan emelleri
 Harap gönlüm dönecek yine hazan bağına.
 Koynumda, gezinirken bir yılanın elleri
 Benzedi işte artık kalbim kan çanağına.
 Gülerim, fakat içim büyük bir yasla dağlanır
 Ağlasam, biran bile dinlemezler derdimi
 Ölüme yaklaştıkça, sessizce ağır ağır
 Uyuyor tunçtan bir el sanki yer yer derdime
 Saçlarım ağardı da hala gönlüm simsiyah
 Hala eski bir derdin biçare zebunuyum.
 Öldüğüm gün gelirken açmadığı bir sabah,
 Başımda ağlayacak ne aşnam, ne yavrum.
 Yâd etme! Uzak kalan, kırılan emelleri
 Harap gönlüm dönecek yine hazan bağına
 Koynumda gezinirken bir yılanın elleri
 Benzedi işte artık kalbim kan çanağına

3.1.1.96. DENİZİMDE

En deli rüzgâr bile açamaz maksadını,
Martılar yıkamaya kıyamaz kanadını
Benim isyan bilmeyen semai denizimde
Sarsak makinelerin hırçın gürültüsü yok,
Çamurdan dumanların yamalı örtüsü yok,
Benim isyan bilmeyen şu mavi denizimde.
Hareler, gümüş yollar titreşir ince ince,
Zeytinlikler içinde güneş hançerlenince,
Granitten kayalar renk olur denizimde.
Garip, solgun aşklar gözyaşlarını siler,
“inci!” diye can veren saz benizli periler
Girince damla damla kan bulur denizimde.

-Tirilye-

Ömer Bedreddin [Uşaklı], nr. 19, s. 7

3.1.1.97. KIZIL BUSE

-Büyük sanatkâr Ahmet Haşim-

Yakacak, koklama, gül sanma onu,

Ne karanfil, ne de bir hande, sakın.

Taktığın göğsüne bir gonca değil,

Dökülen katresidir kahkahanın.

Kendi kalbindir akan kanlarla.

Bu kızıl rengi sakın sanma dudak,

Sende –rüya ile dolgunsa başın-

Döneceksin yarı yolu ağlayarak.

Karantina- 18.1.1927

H. Sururi [Gökbaş], nr. 19, s. 8

3.1.1.98. O GECE

Belirsiz bir canavar haykırdı yer içinde,

Aldı mesut ocaklar bir harabe halini.

Ölümden daha korkunç saniyeler içinde

Kim bilir kaç aile gömdü istikbalini

*

Birden saçaklar uçtu, duvarlar çöktü birden,

Tabiatın selesine de hırsız geldi!

Gecenin ortasında bu sevgili İzmir'den

Gönüllere doğru yanık bir sütun ah yükseldi!

*

Son bir defa görmeden, tanrım, kaybetti, nice

Analar evladını, kocalar zevcesini!

Gazabıyla susturdu bu felaketli gece

Kaç yirmilik levendin güröldeyen sesini?

*

Ümidini kaybeden zavallı nişanlılar,

Allah'ım kalbinize başka bir dert vermesin!

Ey tal'asız analar, bedbaht delikanlılar

Zaman kimseye böyle felaket göstermesin!

Süleyman Sıddık, nr. 20, s. 3

3.1.1.99. BİR BAHARDAN

-Eşref Sabit-

1

Büklümlerinde yakut, elmas, inci ve gümüş,
Pırıldayan saçını omuzlarına dökmüş,
Peri kanatlarında nazla geçiyor gece.

2

Gölgeler süzülüyor, akıyor daldan dala,
Gece sarındı siyah bir ipek atlas şala,
Yapraklar sallanarak sular serinleyince,

3

Gece vuruldu ansız göğsünde kan izi var,
Gölgeler karışıyor, tutuşuyor ağaçlar,
Sularda sedef renkler yanarken ince ince.

Karantina- 20. 1. 1927

H. Sururi [Gökbaş], nr. 20, s. 4

3.1.1.100. İHTİYARLADIKTAN SONRA

Eşref Sabit

Senelerce yolunca bekledik uzun uzun,

Dedik bu cana yakın sevgiliye ne oldu?

Bir ukde ölüp kaldı içinde ruhumuzun

Matemini tatalı tamam beş sene oldu.

*

Seni unutamayız biz unutulsak bile,

Maziye katlanılan günleri hep çevirdik.

Şimdi seni bir başka kucakta bulsak bile,

Kıskançlığı senelerle devirdik.

*

Sana hiç kıskanmayan sade bir gönül verdik

Senden karşılık kalan öksüz boşluğun kızım

Bahar bahçelerinin son güllerini “der”dik

Bizlere lazım olan senin hoşluğun kızım.

Karantina- Şubat

Celal Enver, nr. 20, s. 5

3.1.1.101. ZELZELEYE

Garezin insanı derde atmaksa,
 O zaten duymakta bin türlü tasa.
 Şeditsin, kahirsin anladık yeter,
 Dur artık dinlesin, aczini beşer

Karşıyaka

Süleyman Ferit, nr. 20, s. 10

3.1.1.102. SORARIM

Hangi dudaklar seni anarken böyle titrer,
 Sana ruhsuz demeye kıyamaz da mağrur der!
 Hangi bir gönül böyle candan vurulur?

*

Soram, hangi erkek seni düşünür yeni gün,
 Duyar çırpındığını bir kuş gibi gönlünün,
 Bütün haz ve elemi senin aşkında bulur?

*

Söyle, senin yüzünden hangi gönül sahibi,

Hicran katillerini düşürdü benim gibi,

Örtünür dünyasını, içli bir şair olur?

İzmir- Göztepe 1928

Süleyman Sıddık, nr. 21, s. 3

3.1.1.103. EFEYLE

Körpe her kalbi cehennem yapan aklımdan uzak,

Yaşıyorsun gülerek, yok mu efem bir sevenin

Geziyor fırtınalar bağrını ıslık çalarak,

Güneşin şu'lesi dönmüş mü şu kalbinde senin?

*

Bir gülün solduğu yerden bitemez başka çiçek,

Sevgimin türbesi kalbimde benim, varsa ve nîm!

Gezerim her yeri “aşkım ölen aşkım” diyerek,

Ta ezelden ebedin zinciri bu yanımda benim.

*

Karlı dağlar gibi sisler kapamış dik başımı,

Kalbimin hasreti bağrımnda kopan fırtınalar.

Hakka verdim gelin olsun diye kalp yoldaşımı,

Beklerim Zeynep'i elbette bunun mahşeri var.

Aksaray

Osman Faruk, nr. 21, s. 4

3.1.1.104. DARILMAYINIZ

Akrostiş

Neden gamlı yüzünüz, gözünüz yaşlı neden

Anlamak istiyorum gönlünüzde mi yara?

Dünkü çocuk! Sizde mi bir aşkın kederinden

Yaslandınız gam denen hudutsuz ufuklara.

Darılmayınız, sizi, soruşum incitmesin...

*

Nasılsınız demedim, açık bir haliniz var,

Anlamak istedim de sırrını derdinizin,

Denize mehtapların, mehtaplara denizin,

Yalvarışları gibi hoş hasbihaliniz var.

Darılmayınız bana, dinlemek istiyorum,

Hicranlı kalplerimiz birleşir mi diyorum?

Karantina- Nisan 1928

Celal Enver, nr. 21, s. 5

3.1.1.105. NEREDESİN?

Bir ümit hicranıyla kül olurum yana yana,
Bin bir meczup ruhunu içmiş gibi yürürüm.
Elemler hali yayarken sevdiğinin yolunu,
Basacağın yerlere bense kalbimi serdim.

*

Gözyaşımın acıları yollarında harcayın,
Gönlümün ateşinden kızıl güneşler süzdü.
Yıllardır bekliyorum “gelir mi ki!” diyerek,
Hasretinden sevgilim, kaç yıl güneşler söndü.

*

Bir “Nuh tufanı” gibi çekildi köklerinden,
Hayalin kanınatı aleve boğdu bir bir.
Hislerimiz kadar “sabredin!” desem de ben

İsyankâr benliğimi sardı kıskanç ejderler.

*

Seni kıskanç hislerin bekliyor asi ruhum,

Bu kadar bekletmeden, söyle nedir maksadın?

Fakat heyhat sen kimsin neredesin, bilmiyorum

Ey ömrümde lahza görmedim şuh kadın!

*

Hayatta canlanan aksinin tüllerine,

Bir başkası giremez, girmesine imkân yok.

Kendimi parçaladım, ellere bakmam yine.

Ömrümde, çünkü seni sevmediği bir an yok!

İzmir- 6.4.1928- Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 21, s. 8

3.1.1.106. BAKIŞLARIN

Sen ki yıllardır benim derdime dert katarsın

Beni gördüğün zaman kaşlarını çatarsın!

Gözlerinde canlanan bu acı infial ne?

Sanki hayır diyorsun bana kirpiklerinle.

Bir taraftan kaşların düşük evet der gibi,
 Beni yakar bu halin yakıcı sözler gibi.
 Ne kadar cefa çeksem, kalbim ümitle yaşar,
 Çünkü bakışlarında iki türlü mana var!
 Nihayete erecek, söyle ruhum hangi gün.
 Beni şüpheyile sarsan senin bu tereddüdün!

İzmir- Göztepe- 1928

Süleyman Sıddık, nr. 22, s. 4

3.1.1.107. BÜYÜK ULU

Nesimi Sarım Beyefendi'ye

Uzandı da odanın tozlanan minderine
 Sert bir alev yakınca damarlarını, yattı
 Halkalandı göğsüne kan gerine gerine
 Son varlıkla açılan gözlerini kapattı

*

Artık ecel okşadı her ağrıyan yerini,
 Çocuğu, karısıydı derdinin en derini.

Yavaş yavaş soludu sıkarak dişlerini,
Ölümün korkusunu şöyle bir yana attı.

*

Yastığı kavrulurken sıcak nefeslerinden,
Ateş alevi bir anda tutuştu her yerinden,
Ölüm kanat gererken üstüne pek derinden
Ağrıyan kollarını iki yana uzattı.

*

Yıllarca döğüştü de açlıkla için için
Görmeden göz kapadı rengini bir sevincin.
“Ya karım” kıvranırsa kollarında bir gencin,
Dilenirse “ya oğlum” diyerek benzi attı.

*

Gölgeler dolaşırken söndü duvardaki mum,
Odaya bir kırık ses döküldü yudum yudum
“Açlıktan ölüyorum! Açlıktan ölüyorum!”
Bu ses yine kendinin can evini kanattı.

*

-İnsanlığa lekedir bu ölümün arkadaş,
Herkes eğlencesinde sen korken ölüme baş,
Açlıktan ölüyorsun dolmasın gözüne yaş,
“Biz insanız” diyenler seni bir pula sattı.

Çeşme

Haşim Nezihi [Okay], nr. 22, s. 5

3.1.1.108. ÖPTÜM

Öptüm, dudaklarından bin heyecanla öptüm

Kulak ver bu sözüme arkadaş, anla öptüm

Onu beynime çarpan en çılgın kanla öptüm,

Kolay değil bu zehir acısıyla yaşamak.

*

Öptüm, dudaklarımda bin heyecan acısı

Arkadaş bundan ehven ölümün acısı,

Başımda uğulduyor hala o kan acısı.

Zaten bu günler için bir vesile yaşamak.

*

Öptüm, fakat ne yazık kuru bir dudak buldum

O gün ihtiyarladım saçlarımda ak buldum.

Aşkın dudaktan giden yolunu çorak buldum

Arkadaş teselli evvel gönlüme sel gibi ak.

Karantina- Nisan 1928

Celal Enver, nr. 22, s. 6

3.1.1.109. BİRİNCİ

Bir zulmet kaynağının ölüm taşan korkusuyla

Yine hazırlanıyor yormak için yarını

Gönülden yere inmiş bir ıstırap heykeli

Kucaklıyorsun bizce arzın evlatlarını

*

Her yerde doğmuş artık “zifir” adlı bir şey,

Bir matem bestesiydi çılgın rüzgâr yanıyor.

Ufuklarda kükrerken ejder kanatlı devler

Dalgalar doludizgin kudurup şahlanıyor.

*

Serap yaylalarını hatırlatıyor engin,

Kâh kızıl bir şimşegin erirken son nefesi,

Kirpiklerin örülen bu zifiri çeliğin

Göğsünü parçalıyor kâh bir yıldırım sesi.

*

Enginlerde savrulan bu karanlıktan tipi

Zulmeti zulmetlerle aldırıyor gittikçe.

Bahtının karanlığı yüzünde bir kız gibi,

Dalgaların kalbinde ümit arıyor gibi.

*

Boy ölçüşür gibiyim tabiatın yasıyla,
 Bir hamlede engini kucaklayacak ruhum.
 İçten içe ağlayan bu matem havası,
 Volkanların koynunda oyun istiyorum!

Karşıyaka- 4. 1928

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 22, s. 7

3.1.1.110. KAHBE

Dişimle parçalasam ey kahpe ciğerini
 Sanırım kapanacak yaramın en derini,
 Bir bakışın kükretip gönül enginlerini
 Sonra da ihanete filiz salıyor kahpe.

*

Bir neslin varlığını ram eylesek de yine,
 Kanmazsın Parslar gibi sönmeyen şehvetine,
 Alnına çanak olan kahpelik şöhretine
 Ta içimde şu çılgın miras kalıyor kahpe.

*

Yârin göğsün bir yalak yaldırın bir kan olur,
 Kaldırım taşlarında sana da bakan olur.
 Beni yaktığın gibi seni de yakan olur,
 Yak şehvet ufukları bak alçalıyor kahpe.

15. 1. 1928

Mahmut İsmet, nr. 22, s. 10

3.1.1.111. İHTİLAL

Kafamda sırların zincirleri boşandı
 Bağrımda bin cehennem bin bir cehennem yandı
 Nasırlı ellerimden dökülen kızıl kandı.

*

Yumruğumu sıkarken haksızlığa uzaktan
 Dudaklarım çatladı içimdeki kuraktan
 İmanıma dayandım ateş adlımda haktan.

*

Sapanımın başında nasır bağladı elim
 Yıllanan dertlerimle iki kat oldu belim
 Açlıktan kıvranırken gülmek en son emelim.

*

Ben koydum da bu yola kafamın son varını

Nasıl beklerse dağlar uluyarak karını

Bağrımdaki ateşle beklüyordum yarını.

*

Seyrettim sarayların kanlı devrilişini

Şahlanan yılanların gördüm can çekişini

Nişân taktım göğsüme hasmımın son dişini

*

Söktüm attım kafamdan asırların küfünü

Tarihe bağışladım örümceklenen dünü

Ateşimle yarattım yurdumda doğan günü.

*

Bağrımda düğümledim boğdum ıstırabımı

Bahta meydan okudum kapadım kitabımı

Ateşimle süsledim kendi inkılâbımı.

*

Kan içen sarayların koymam yerinde taş

Yıllarca zulüm gördüm gözümde dinmedi yaş

Bağrımda ateşim var ben köylüyüm arkadaş!

Haşim Nezihi [Okay], nr. 23, s. 3

3.1.1.112. HAYIR

Cananda yalandı sende yalandın

M. Esad (Fikirler 3)

Gönülde yaşayan, gözde yaşayan

Bir güzel acaba yalan mı olur?

Eğer o yalansa, sözde yaşayan

Bu gönül nelerden heyecan bulur?

*

Eğer ben yalansam, bu genç şair kim

Diyecek olanlar haksız mı sakın?

O müphem bakışlı mağrur sevgilim

Size göre mevhum bir kız mı, sakın?

*

Ben varım! Demek ki, bir cananda var,

Demek ki o mısra pek doğru değil!

Bahtıma gülende, ağlayanda var,

Belki ben yalanım fakat o değil!

Süleyman Sıddık, nr. 23, s. 4

3.1.1.113. MANDOLİN

Koyu esmer gecenin

İçinde yükseliyor

Ağlıyor, gülüyor

İnce, narin

Bir elin

İnlettiği mandolin.

Bazen bir kahkahadır

Bazen bir ânın

Titreyen sesi mandolinin

Nazik bir el

Çelikten bir tel

Üzerinde.

Hayır, bu ses

Ve heves

Hassas bir kalbin

En derin sesidir

Bir aşk nağmesidir.

Eşref Sabit, nr. 23, s. 5

3.1.1.114. SON TEMENNİ

Kardeşim Süleyman Sıddık'a

Kapanırsa gözlerim bir gün görmeden onu

Mezarımda bülbüller mersiyeler okusun.

Hayaliyle ruhumun boşalıp dolduğunu

Meleklerin dilinden işitin uzun uzun.

*

Ruhum kanatlanarak gökte yükseldiği gün

Gözyaşlarına bedel dudaklarım gülecek,

Hayatında hicranı kucaklayan gönlümün

Hazan bahçelerine çiçekler dökülecek.

*

Sende yaklaş o zaman mezarımın taşına

Defne yapraklarıyla örtülü bir çelenk at.

Yazdır şu tek mısraı kitabemin başına

İlk geceyi yaşıyor toprağında bedbaht.

Karataş

Ahmet alp, nr. 23, s. 9

3.1.1.115. BU MISRALAR

Yıllardır ağlıyorum kayaların dibinde
Bahtımın dört yanını sisli bulutlar sardı.
Kanatsız bir kuşum ki ayrılık denizinde
Bana yoldaşlık eden bu kırık mısralardı.

*

Yaşıyorsam da bugün ölüden farkım nedir?
Alnımda kara yazı kalbimde varken mezar.
Ben ölmeden kendime okunan mersiye dir
Şimdi gözyaşlarımla yıkanan bu mısralar.

Karataş

Ahmet Alp, nr. 23, s. 10

3.1.1.116. GÖNÜLDEN MISRALAR

-Çok sevdiğim Midhat Bey'e hürmetlerimle-

Bende bilmem kime âşık şu kararsız gönlüm!

Kime tutuk, kime vurgun yine arsız gönlüm!

Saplanır kalbime bir ok gibi her tatlı nazar,

Her güzel şey onu bir başka yerden yaralar.

*

Köhne bir sandala döndüm, ne dümen var ne kürek,

Dağlar parçalıyor bağrımı, düştüm buraya.

Kuytu bir sahil ararken, bu çetin fırtınada

Çarpıyor dertli başım bir kayadan bir kayaya.

İzmir, 1928

Rıfat Ahmet [Moralı], nr. 24, s. 3

3.1.1.117. MABED

Dalarım da çok defa müphem düşüncelere,
Gözlerimin önünde birden bire canlanır.
Seni ilk gördüğüm yer, seni ilk sevdiğim yer!

Bazen gurub vakti ben uzanınca o yere
Seni görmek hissi gönlüm bir aralar ümit,
Beni hayata bağlar o sevgili ümitler.

*

Bilmezsin kaç defa ben oraya yüz sürdüm?
Hayalinle buluştum orada kaç gece ben?
“Kudretim bitmiş olsa, eğer ölmeden gelse

O yere bir altın parmaklık ördürürdüm.”*

Ne olur ey Allah’ım, o gönül mabedinden
Canımı aldığın gün, benim ruhum bükülse!

İzmir- Göztepe- Mayıs 1928

Süleyman Sıddık, nr. 24, s. 4

* J. J. Rousseau’nun Lcs confessions’nden

3.1.1.118. SEVGİLİYE SON SÖZLER

Bir hatıra sevgilim olsun buna kıymasın,
 Dökülsün titreyerek kalbine damla damla.
 Bir gül ki, koparmış bağrımdaki alevden,
 Bir gül ki ateş alır her kızaran akşamla.

*

Göğsüne tak dökülsün, tutuştursun bağrını,
 Dert görmeyen içinde kızıl bir filiz versin.
 Fırtınalar yaratsın ateşlesin bağrını,
 Güneş gören kalbini bir hazana çevirsin.

*

Gözlerinden güneşler parça parça düşerken,
 Sen yine alevlenen kalbini dinle düşün.
 Güneşsiz yollarını kapatınca sis, deniz.
 Bak ne kadar ederdi var bu acıklı dönüşün.

*

Saçlarını dağıtsın, baharına doymadan,
 Son hazanın üstünde uluyan bir fırtına,
 İçindeki son güneş can çekiştiği zaman
 Yıllar birer dağ gibi çöküversin sırtına!

*

Gözlerinde yanarken güneşi akşamların
 Öldürdüğün aşkıma içinde bir mezar yap!
 Gençliğin hasretiyle burkulunca bağrın
 Elinle öldürdüğün öz yavruna eğil, tap!

Çeşme

Haşim Nezihi [Okay], nr. 24, s. 5

3.1.1.119. DOĞAN DÜNYA

Nihat'a

1

Secdeler et önünde, dur, hele geçme tanı
 Tarih bir lahza düşün şu zindanda yatanı!
 Bağrını tutuşturan şefkatin varsa senin
 Bu mahkûmun eliyle sarılır al kefenin!
 Dinliyor da yatıyor, asırların güneşi,
 Yıldırımlar kardeşi, peygamberlerin eşi!
 Zulmetlere nur saçan şafaktır al kanadı,
 Asırlara hükmeden aslan efedir adı.

Zamanın karanlığı işte buradan nur aldı.

Göğün yedi katında adı yazılı kaldı.

Secdeler et önünde, dur hele geçme, tanı,

Tarih bir lahza düşün şu zindanda yatanı!

Aksaray

Osman Faruk, nr. 24, s. 6

3.1.1.120. GEÇEN HER GÜZEL ŞEYDEN UZAK

-Beni hatırlayacaklara-

Bir çevreydi onu dokudu yıllar

Üstünün nakışında bin macera var,

O çevre hayatım onu al da sar,

Sıtmayla çatlayan başına yolcu!

*

Bu gam mendilini katlamadan al

Buruştur buruştur elden ele sal,

Dinlesin gönüller yaslı bir masal

Ağlasın bir mezar taşına yolcu!

*

Macerama sizde bir masal katın,
Efsanesi olsun o bir hayatın,
Deyin ki, bir zamanlar ona o kainatın
Âşıktı hilâlden kaşına yolcu!

*

Şimdi her güzel şey, her âşıktan uzak
Ne tatlı geliyor bana yaşamak
Eski gözyaşlarım diniverdi bak
Sığındım son gönül yaşına yolcu!

Celal Enver, nr. 24, s. 6

3.1.1.121.GÖNÜL

-Gönül Yoldaşıma-

-Mukaddime-

Gönül içli bir sazdı

Bir hazin ihtizazdı

Bülbülün ahı gibi

“Yâr”e maniler yazdı

*

Gönül dizginsiz attı

İpekten bir kanattı

“Yar” mahmuzlar vurarak

Onu böyle kanattı

2

Ne periydi ne cindi

Gönül bir güvercindi

Yıllardır hu çekişi

Elbet bir “yar” içindi

3

Hayır, gönül bir kuştı

Ötmeyi unutmuştu

“Yar” gizli bir ok attı

Feryatlarla tutuştu.

4

Ah! Ne şendi ne şendi

Bahardan bir gülşendi

Bu çok bahtiyar gönül

“Yar ”la bülbülle Şendi

Son

Ne oydu ne de buydu

Gönül bir aşka uydu

Bir aşk ki, onu yalnız

Maniler yazan duydu.

Karantina- Haziran 1928

EŞref Sabit, nr. 24, s. 7

3.1.1.122. GELMEDİ

G le bülbüller konu, bahçeler açtı yine,

Sularda raks ediyor yine peri kızları.

Yine  iftler baş başa yalnız açtı engine

 ılgın bir ihtirasla emiyorlar baharı.

*

Bir  l m k busunu taŐıyorken daha d n

Bademler  mit içip beyaz bir ruh giyindi.

Beyaz ruhun o, koyu gölgelerinde bugün

Tokuşan kadehlerin gölgesi uzasındı.

*

Bin bir efsun perdesi bu hülyalı akşamlar,

Geceler gündüzlerin çelenk ördüğü bir “sır”.

Sana gönül verenler, ey güzel yüzlü bahar,

Hırçın bir deniz gibi kâh taşar, kâh alçalır.

*

Her tarafta bir neşe, bir beste aşka dair.

Eski bahtsız günleri gülen bir şafak sildi.

Ki, o lale devrinin bestesi çılgın şair

“Nedim”in sadabadı bu kadar şen değildi.

*

Bahar gelmiş kırlara, benden uzak bir bahar.

Hislerimin benliği bu mevsimde bir “sır”

Kim bilir, yana yana, gönlümdeki akşamlar

Baharı bekleyecek daha kaç yıl, kaç asır?

*

Yine bahar gelmedi, yine hep o “karakış”,

Yine bin bir fırtına ümidimin izinde.

Bahtıma yanıyorum, yuvadan fırlatılmış

Tüysüz bir yavru gibi bu elem denizinde!

İzmir 1928

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 24, s. 8

3.1.1.123. İLHAM

“O gözlerde öyle bir aşk kaynıyordu, onlar öyle mai idi ki.”

“Not defterimden”

1

Bir ömrü harap etme, sarsma sarışın,
Dudaklarda dolaşsın bir esir kurtarışın
Gönlünün son zaferi dalgalansın sesinde.

*

Yeter ki bakışalım mai gözlerin gülsün,
Âlû bir renk ki saçların lüle lüle dökülsün
Dilber başın heceyle önüne eğilsin de.

2

Geceler çok üzücü bekliyorum yarını,
Dilber kadın boynuma halkala kollarını

Bin bir istekle senin önünde kıvranayım.

*

Bakışalım gözlerin en büyük hırsı yaksın,

Tan yeri ağarırken sevda bizi bıraksın.

Anayım bu şairi ben gizli gizli anayım.

Celal Enver, nr. 24, s. 9

3.1.1.124. VEDA

Bir bulut kapanır da gözlerimin önüne

Yetim çocuklar gibi boynum yana bükülür.

Sallayarak başımı o lahzada göğsüne

Damla damla gözümde kanlı yaşlar dökülür.

Seni arz, beni de böyle hicran kucaklar.

Mallarım can verir kalbimde birer birer

Yıllarca gözüm görmez ne bir çiçek, ne bahar,

Ne de kalır gönlümde biraz neşeden eser.

Yıllarca ne tükenir, ne de diner kederim

Ah bu hicran, bu hicran böyle sonsuz mu? Derim.

M. M., nr. 24, s. 9

3.1.1.125. GİRİT SULARI

-Eşref Sabit-

Ey gurbet elinde çağlayan sular,

Bir çocuk hüzneyle ağlayan sular,

Ruhumu bin bir dertle dağlayan sular.

Söyleyin gönlüme nedir derdiniz?

Siz de kalbinizi kime verdiniz?

*

Gün battı, açıldı pembe bir ufuk

Benziniz akşamın renginden uçuk

Nereye bu kadar hızlı yolculuk?

Ey gurbet ilinde çağlayan sular!

Söyleyin gönlüme ne derdiniz var?

*

Ruhunuz ben gibi avare, şaşkın
 Hepiniz zebunu bir çılgın aşkın
 Derdiniz derdimden daha mı taşkın
 Durmadan bu akşam ey gamlı sular!
 Söyleyin gönlüme ne derdiniz var?

*

Ne kadar matemli bir bestesiniz.
 Ninniler fısıldar dağa sesiniz
 Bu yanık nağmeyi artık kesiniz.
 Ey gurbet elinde çağlayan sular!
 Söyleyin gönlüme ne derdiniz var?

Tahir Nafiz, nr. 24, s. 9

3.1.1.26. YUVAMIN KUŞU UÇTU

Ben kuşumu uçurdum yuvam boş kaldı artık
 Son bir rüzgâr onu da elimden aldı gitti
 Bakarken arkasından saçım darma dağınık

Yavru kanatlarıyla engine daldı gitti.

*

Bugün artık ne yavrum ne de candan eşim var

Gözümde her güzel şey her güzel yüz kapkara

Bugün yalnız içimde dinmeyen ateşim var

Gönül verdim ben artık saçıma yağın “kara”

*

Ben kuşumu uçurdum yuvam boş kaldı artık

Yavru kanatlarıyla gurbete daldı gitti.

Bakarken arkasından saçım darma dağınık

Sonunda gözlerimi kalbimi aldı gitti.

İzmir- Temmuz 1928

Haşim Nezihi [Okay], nr. 25, s. 3

3.1.1.127. AŞK KIZI

O güzeli her sabah

Ziyaret bir adetmiş

İşlediği her günah

Gençlere saadetmiş!

*

Öyle sâhir ki bu kız

Kalmamış hiç aşksız

Bağrına maceramız

Gidip istinad etmiş

*

Cihan bu aşk kızının

Bu sevgi yıldızının

Bu gönül hırsızının

Namını abâd etmiş.

*

Etrafına üstükçe,

Sevenler gülüşükçe

Münasebet düştükçe

Her aşkı şad etmiş

Güzide Osman, nr. 25, s. 4

3.1.1.128. KOTRA

Mesud Akif'e

Kardan beyaz teni var,

İki yanda beni var,

Cananın kotrasının

İçinden yelkeni var!

*

Göğsünü gere gere

Açılır enginlere,

Ben uzaktan süzerim

Onu böyle boş yere.

*

Yelkeni açar gider,

Köpükler saçar gider

Her gün sahilde beni

Bırakır kaçar gider.

*

Yığılır küme küme,

Bin bir hayal önüme

Katresi “yâr ”ım olur

Deniz dersem gönlüme.

Süleyman Sıddık, nr. 25, s. 4

3.1.1.129. AĞLAMAK

Göğsüne yuvarlanmış dalga dalga saçları.

Bulutlu gözlerinin ıslak bakışı süzgün

Soluk alnına -kızıl bir çelenk- yapıyor gün.

*

O narçiçeği yüzün neden şimdi sapsarı?

Bağrında katmerlenen beyaz yanağın nemli,

Beyhude ağlamak da var mıdır bir teselli?

Ver kalbini hayatın sonsuz şetaretine,

Aldanma gözyaşının zehirli lezzetine!

*

Sevinç dolu ömrünün solmadan ilkbaharı

O narçiçeği yüzün neden şimdi sapsarı?

İstanbul- 1928

Sabih İzzet [Alaçam], nr. 25, s. 5

3.1.1.130. SON MİRASI

“Kayalıklarda gün”

Kayaların dikenini batmasın sana diye
 Koştum belki olursun gönlüme ana diye,
 Ellerim boyanmasın bir kıvılcık kana diye
 Hançerimi bağrıma sapladım hayâsız kız

*

Ben bir şiir kazandım gördüğüm manzaradan
 Sen alnını kirlettin topladığın karadan,
 Deşilecek demedim o, yıllanan yaradan
 Hançerimi bağrıma sapladım hayâsız kız

*

“Kendime”

Çılgın fırtınalara çıplak bağrını ger de
 Salla yumruklarını kadın diye her yerde
 Gülsün alay ederek yüreğindeki derde
 Sen “el”e kulak verme duy bağrının sesini

*

Bin bir renkli hevestir senin kadın dediğin
 Gelir diye aldanıp yollarda beklediğin
 Gönlünü bir aşk için varıp ilmeklediğin

Kim bilir hangi gence açmıştır sinesini

“Bir arkadaş”

Bağrımın “o” dediği işleyen yarasıydı

Kahbelik anasından artan son mirasıydı

Onu seninle gördüm o, bir gönül yasıydı

Söndüm damarlarımdan kayalıklara attım

*

Varsın senin uğruna aşkını tutuştursun

Seni bir ümit bilsin, sana bir hayal kursun,

Beni el diye ansın senin gönlünde dursun

Onu son mirasıyla ben şiirimde yâr ettim

Celal Enver, nr. 25, s. 7

3.1.1.131. KARAVAN

Ne bir hayal ardında, ne bir emel peşinde

Çölün uçan kuşları kavuran ateşinde

Develer yol alıyor kumlarda sıra sıra

*

Onlar gibi her şeye bigâne sahipleri

Yeter ki çözülsün kervanın hiç ipleri

Sürüklerler onları yıllarca ardı sıra

*

Savururken kumları samın sıcak nefesi

Engini baştanbaşa ağlatan bir çan sesi

Develer yol açarlar kumları yara yara

Mahmut Nedim, nr. 25, s. 9

3.1.1.132. GÖZLERİ SİYAH KADIN

Nazım Kemal'e

Gözleri siyah kadın o kadar güzelsin ki;

Dişlerimle kanatıp bembeyaz gerdanını

O teninin üstüne yayılan al kanını

Etrafları çürüyen gözlerime sürseydim;

Çıldıran asabımı bu renkle öldürseydim;

Gözleri siyah kadın o kadar güzelsin ki.

*

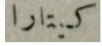
Gözleri siyah kadın o kadar güzelsin ki,

Çok sevdiğim başına yemin ediyorum ben
 Koyu bir çiçek gibi gözlerin kapanırken
 Bir dakika göğsünün üstünde olsa yerim,
 Ömrümü bir yudumda ellerinden içerim.
 Gözleri siyah kadın o kadar güzelsin ki.

Nazım Hikmet [Ran], nr. 26, s. 3

3.1.1.133. VENEDİK GECELERİ

“Dayıma”

Bir mersiye çalıyor ölenlere ,
 Ey şair! Son ışıklar sönmeden kanallarda,
 Tenha meyhanelerde mevzunu git ara!

*

Bir mezarlık sükûtu seziliyor yollarda,
 Kanallar, uyuklayan yılanlara benziyor,
 Bir tabut matemi var sallanan gondollara.

*

Paslı ayak sesleri gizliyor her koridor,

Tunç kapısı kapalı mermerden sarayların,
 Bir perde yırtılacak şimdi ufukta mosmor.

*

Yelkenler, direklerde sanki şişkin bir karın,
 Geceyi böyle saklar Venedik kanalları,
 Akşam bir tabut gibi inince suya yarın.

*

Geceyi böyle saklar Venedik kanalları.

Bölent Nuri, nr. 26, s. 5

3.1.1.134. SEYYAH

Bu ne karanlık yol, bu ne korkunç yol
 Gözlerini yum da öyle geç seyyah,
 Vicdanın ıstırap vermez emin evvel
 İçinden bir şarkı söyle geç seyyah.

*

Asanı ağır bas kes nefesini
 Dinle gam sesini, ölüm sesini!

Taşlara gönlünün son busesini

Bırak da bu yolu öyle geç seyyah.

Mihriban Sıtkı, nr. 26, s. 7

3.1.1.135. GÖL VE AY

Semadan beşiğinde göl dalmış uykulara

Ay aks etti bir elma sütun gibi sulara

Göl titredi bir buse kadar tatlı rüzgârla,

Sırmalandı bu sütun gümüşten halkalara.

Muammer Lütfi, nr. 26, s. 9

3.1.1.136. KENDİ ŞARKIM

“Haşim Nezihi ‘ye”

Karanlıkları yarar kımıldadıkça elim,
Arzın dayandığı yer benim çelikten belim,
Dökülen terlerimin kesilmez hiç arası.

*

Belim kat kat olsa da tezgahımın başında,
Yine anım ak dolu bu hayat savaşında,
Yüzümü kirletemez ellerimin karası!

*

Her gün başka birinden zedelenirken benim,
Yine derim, alemin en bahtıyarı benim,
İçime işleyemez nasırımın yarası!

Karataş

Mahmud Nedim, nr. 26, s. 10

3.1.1.137. SON DAKİKALAR

“Benim dostuma”

İşte son demleri de beraber yaşıyoruz
Dostlarım gülün biraz ki uzaklaşıyoruz
Sizin gözlerinizde bu yaşların yeri ne?
Siz ki biliyorsunuz üzüntünün yerini
Kahkaha olmadıkça galiptir hayat size
Gülsevenize doslarım, doslarım gülsevenize.

*

Her günki neşenizle gözlerimi kapatın,
İçimize yerleşen kederi boğun atın.
Mademki yanınızda bu son dakikalarım!
Doslarım ağlamayın, ağlamayın dostlarım.
Dünya elemle dolu demiştiniz ya demin,
Yere geçiriyorum bir kısmını elemin.

Karşıyaka

M. Remzi, nr. 26, s. 11

3.1.1.138. İNTİZAR

Kardeşim gibi sevdiğim “Reşat”a

Reşat, uzaklara bak,

Dumanlar sarararak

İşte “İzmir” geliyor!

*

Ne hoş cazibesi var,

Etrafında martılar

Alçalıp yükseliyor!

*

İçilen tatlı sudan,

Sevilen bir yolcudan,

Ayrı düşmek ne elim!

*

Koşalım, bir an evvel,

Gelen vapurdan evvel

Kordona yetişelim!

*

Herkeste bir heyecan,

“İzmir” sevinçten taşan

Limanına giriyor!

*

Aylardır, özlediğim

Yolunu gözlediğim

Birini getiriyor!

*

Denizi yara yara,

Yaklaşan sandallara

Mendil sallayanlar var!

*

Vapurdan inen var mı?

Söyle sevenin var mı

Bu saat benim kadar?

*

Herkes çıktı kordona,

Ben rast gelmedim ona,

Ümidim ne boş şeymiş!

*

Neye gelmedi neden?

Onu teşrin gelmeden

Beklemek beyhudeymiş!

*

Dün böyle, yarın böyle,

Her intizarın böyle

Sonu hüsrân kardeşim!

*

Dört tarafım dört duvar,

Benimde bir hayalim var,

O da hicran kardeşim!

İzmir- Eylül 1928

Süleyman Sıddık, nr. 27, s. 3

3.1.1.139. YIKILAN DİN

Eşref Sabit'e

Çöktü bir mabed daha yıkıldı yine din

Meşalelerin önünde yapılırken son ayin

İsa gazaba geldi Muhammed ayaklandı

Şamdanlarda eridi kızıl bir alevle kin

Kabelerde dolaşan dualar dolaşıp yandı

Meşalelerin önünde yapılırken son ayın

Çalındı uzun uzun kablelerdeki çanlar

Bir uğultu içinde putlar yere kapandı

Kızıl bir sütun gibi göğe fışkırdı kanlar

Söndü buhurdanlarda tüten ûd ağaçları

Muhammed'in gazabı bağrında halkalandı

Yerde yatan İsa'nın ateş aldı saçları

Bir dağ gibi çökerken mabedin duvarları

Devrilen şamdanların alevleri uzandı

Boğuk bir sesle eller kaldırıldı yukarı

Alevlerin içinde yapıldı en son ayın

Haşim Nezihi [Okay], nr. 27, s. 5

3.1.1.140. VEDA AKŞAMI

Silindi gözlerimden son günün son ışığı

Veda ettim uzaktan beni anacaklara

Alnımda katmerlenen son elem kırıışığı

Yeni bir gurur verdi başımdaki aklara.

*

Bilmem kaçınıcı gidiş, bu kaçınıcı ayrılık,

Yılların “kin”i mi bilmem bu garip başa?

Bir acı rüya gibi terk edildim ben artık.

“Sıla”ya hasret çeken gönlüm ile baş başa.

*

“Gurub”a yelken açan kızıl ufuklar gibi,

Dağladım gözyaşımla yüreğimin gamını.

Bir genç kız tabutunun başından ağlar gibi,

Kefenledim ruhumla bu veda akşamını!

Çanakkale-28/29Temmuz 1928

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 27, s. 6

3.1.1.141. ŞÜPHE

Karanlık gözlerini silik yollara dikmiş

Alnında kıldan ince keskin hatlar birikmiş

Girmiş nasılsa şeytan, göğsünde kıvranıyor.

*

İfritle raks ediyor ta, başının içinden

Uzaklarda sanıyor kendini Hint'ten, Çin'den

Gözünde perde perde hayatın çalkalanıyor

*

Aklına bir heyula diye, yükselen dağlar

Semtini vahşi kuşlar ediyor darma dağın

Benliğini bir kızıl duman sarmış yanıyor.

H. Sururi [Gökbaş], nr. 27, s. 7

3.1.1.142. GÜL BİRAZ

Kudretin güldürür ağlatır aczin

Belli bir kudrete sende muhtaçsın

Gül biraz gönlünde bahçeler açsın

Sol biraz aşkın dizinde ağla!

*

Şair genç şiirini sevdi o kadın

Dudaktan kalbe döküldü adın,

Bir kuş ol o olsun senin kanadın,

Büyü ol gönlünü bağla mısra ile...

Karantina

Celal Enver, nr. 27, s. 9

3.1.1.143. GELİYORUM

Gözlerim gözlerimde yandığı günden beri

Bağrımda sonu gelmez fırtınalar esti

Kalbimi sürecektim bilsen geçtiğim yere

Bana o yol kabenin yolundan mukaddesti.

*

Karanlık gecelerde sana eş olsun diye

Gececeğin yollara kalbimde güneş yaktım,

Bekledim uzun uzun sen dönmedin geriye

Geleceksin diyerek günlerce yola baktım.

*

Sen dönmedin bir daha aylar geçti burda ben

Yaralı kurtlar gibi aç bağrımı yiyorum!

Dumanlı başlarıyla koyu gökleri delen,

Yalçın dağları aşıp arkandan geliyorum.

İzmir- 8. 8. 1928

Haşim Nezihi [Okay], nr. 28, s.2

3.1.1.144. DÖNÜŞ

Dört gün dört hafta değil, tamam dört idi geçen,

Tamam dört idi senin yolunu bekledim ben;

Hergün bir parça daha gönlüme dert katarak!

*

Bu dört ay dört yıl gibi, uzun, pek uzun geçer,

Gecelerim kasvetli, günlerim mahzun geçer,

Yine seni bekledim kendimi aldatarak!

*

Nihayet işte geldin! Hasretin sonu bugün,

Bir heyecan dalgası sardı kordonu bugün

Bu habersiz dönüşün tükenmez neşesiyle!

*

Ördüğün hasret ağı koparken parça parça,

Sana ta uzaklardan baktım dakikalarca

Unutmuştun belki sen benim ismimi bile.

*

Sen bana çok yakındın, ben sana çok uzaktım,

Her halde tanıyacak diye yüzüne baktım,

Gözlerin beni ancak gözlerimden tanıdı!

*

Kalbimde çalkalandı bir anda bin heyecan,
 Bana senin önünde geçirttiğin heyecan
 Ömrümün şüphesiz en büyük heyecanıydı!

27 Teşrini Evvel Cumartesi

Süleyman Sıddık, nr. 28, s. 4

3.1.1.145. İHTİRAS

Göğsümde bir canavar kudurarak gürlledi.

“Kollarına vurulan zincirleri kır!” dedi.

*

Gözlerinin alevi kaplayınca derimi,

Ateşlenen hırısıyla kemirdi içerimi.

*

Kudurduğu az geldi kalbimi parçaladı.

Öldürün canavarı, ihtiras bunun adı!

İzmir- Mayıs 1928

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], nr. 28, s. 14

3.1.1.146. GÜZEL

Sana mağrur ve zalim dedikleri halde, sen

Yine ses çıkarmadın sustun, fakat istersen sen

Kahretmedik bir kimse bırakma, yırtıcı ol!

Mağrur ol, şimdikinden daha çıldırtıcı ol!

Zalim ol, varsın sana herkes ne dersi desin

Kıskanç kalpli mahluklar ne söylerse söylesin

Biraz mağrur ve zalim olmaya haklısın sen,

“Kime derler sorarım –sende güzel- deyilsen.”

Süleyman Sıddık, nr. 29, s. 2

3.1.1.147. YOL

Yeşil bir dağ,
İçinde dağ,
Ne yazık ki bağ
Harâb oldu!
Harâb oldu,
Bütün soldu,
Bu bir yoldu
Nihayetsiz!
Ne hiçbir iz,
Öyle sessiz.
Bu yoldan sen,
Geri gönsen,
Veya sönsen,
Bu akşamla,
Gel, tamamla,
Damla, damla
Şu ömrünü!

3.1.1.148. HODBİN

İstemem sevmesinler sevmeyi istemem,
Birine diz çöküde “esirim sana” demem!
Kalbimde hiçbir yara açılıp kapanmasın,
Ruhum her gün yanarak başkasını anmasın!

*

Anmasın biri beni ateşlerde yanarak!
Ben, kendimi severim, kendimde de ben varım.
Beni seven olursa onu yılan sanarak,
Ellerim titremeden kalbini parçalarım!

İzmir- Mayıs 1928

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], nr. 29, s. 4

3.1.1.149. İHANET

-O şimdi gözlerimde ölene-

Kıvrılıp her köşeden gölgemi takip edenim

Kuruyor şimdi karanlıkta uyuşmuş bedenim

Bu yılan şekli takıldıkça silik izlerime

Şüphenin korkusu toplandı çöken dizlerime

Dönmem arkama kalbim boğulur belki diye

Ona baksam kül olur gözlerimin rengi diye

Alev olsan bile boş, gölgemi yakmaz ateşin

Yıldırımlar gibi arkanda senin olsa eşin

Bu senin ruha kemend attığın akşam diyemem

Seni ben gururumla dönüp bekleyemem

Kalbim olmuşsa eğer kendi hızından kötürüm

Her siyah gölgeyi alçalmadan evvel görürüm

Kıvrılıp her köşeden gölgemi takip edeinm

Çürüyor şimdi karanlıkta uyuşmuş bedenim

H. Sururi [Gökbaş], nr. 29, s. 5

3.1.1.150. SON GELEN

“V...”ye

Semtime uğramayın boş oda var mı diye

Çalmayın kapımı aziz kiracılar.

*

Yıllardır birer birer gelişiniz, kaçmanız

Hepinizinki başka bir gönül acısıydı,

Düne kadar yanımda kalan sarışın beyle

Dolu olan kalbimin en son kiracısısınız.

*

Son gelenle kapadım bütün kapılarımı

Ondan bir gönül aldım ona verdim varımı.

Karantina

Celal Enver, nr. 29, s. 6

3.1.1.151. BEN GELİYORUM DİYE

Dağlar dumanlı, dağlar eğdiler başlarını,

Bir yokuşu çıkarken veda ettik birine.

Uzaklarda Erciyes gösteriyor “kar”ını!

Yakışmıyor demeyin bir garip esirine,

Ve yabancı bir gözle bakmayın sevincime

Neşeliyim, sığmıyor sanki içim içime.

Bembeyaz yollar gibi geride kızıl ırmak

Gittikçe kayıp oluyor, gittikçe siliniyor,

Bir sevgiliden sanki düşmüş gibiyim ırak.

Memleketin kıymeti görünce biliniyor!

Kalplerimiz doluyken ırmağın sevdasıyla

Kapıyor gönlümüzü yemyeşil ovasıyla

Erciyes eteğinde bir cennet gibi Kayseri

Telgraf direkleri, telgraf direkleri

Yolumuzun boyunca sıralanmış up uzun

Sevdalılar gibi bu çılgın ruhumuzun...

Döndü etrafımızda raksa tutulmuş gibi
 Bağlar ve bahçelerle yükselen dik yamaçlar,
 Uçarak geldik demek Kayseri'ye kuş gibi..
 Yeşil mantolarıyla, eğilirken ağaçlar.

Telgraf direkleri sıralandı caddeye
 Ve selama durdular, ben geliyorum diye...

Kayseri

M. Remzi, nr. 29, s. 7

3.1.1.152. GÜLÜNÜZ!

Bütün hülyalarımın bir sükutmuş nasibi,
 Gözlerim, sel oldunuz düşen yapraklarıma.
 Hazandan arta kalmış bir akşam gibi
 İnce hatlar çizdiniz solgun yanaklarıma.

*

Felek birden gamını süsleyip gösterdi mi

Ağlarsa böyle ağlar, yüzü telli gelinler.

İterdim ki, dostlarım ağlayarak derdimi,

“Ne tal’asız bir gençmiş zavallı!” demesinler!

*

Bugün artık her derdin, her acının önüne

Parçalanan kalbimi fırlatan bir varlığım,

“Ölüm”e giden yollar klavuzum olsana,

Bir çukur ılsa ne der, benim bahtiyarlığım?

*

Bin bir adem yansada bir nefeste, bir hızda

Yine sizbir neşenin kucağında gülünüz,

Siz, ah ey gözyaşlarım, ne kadar coşsanızda

-Kimsecikler görmesin- kalbime dökülünüz!

30. 10. 1928- Foça

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], nr. 29, s. 8

3.1.1.153. BENİM ŞARKIM

Koşuyoruz nura doğru, irfana doğru

Kalbimizde bir fethin gururu dolu.

Memleketin dört yanına ılık saçacak

Malumlar, nuru irfan irfan ordusu ancak.

Kalplerimiz meslek için aşkla doludur.

Emelimiz vatan gibi yüksek, uludur.

Kalbimizde bir fethin gururu dolu

Koşuyoruz nura doğru, irfana doğru

İzmir- 6 Teşrinî Sani 1928 Çarşamba

Tahir Nafiz, nr. 29, s. 10

3.1.1.154. ÇILGINLIK

Aşığın ihtiras duydum âhından

Bir aşk ki taşıyor zevk günahından

Mehtapla işlenen şahırahından

Varmıştık dün gece gönül bağına

*

Birer hayal geçti gözlerimizden

Yürüdük biz dahi çizilen izden

Gölgemiz görünür diye benizden

Koştuk kayaların sert kucağına.

*

Geçirdik bir hızla dakikaları

Benzimiz sonbahar gününden sarı

Şimdi bağrımızda esen rüzgârı

Gönderdik bir başka aşk ocağına.

Karantina

Celal Enver, nr. 30, s. 2

3.1.1.155. GEÇİT

Yine boşluk ile yokluklara düşmüş deliyim,

Gel ey annem, dayanıp göğsüne ben öleyim!

Kara bir kış gecesinden daha korkunç bu geçit,

Başı ümit vermezken sona; sonsuz uçurum,

Yaşamaktan yalnız korkuyorum; korkuyorum,

Sana müştâkim ölüm, al beni zulmetlere git!

Nedir endişesi ömrüm denilen derbederin

Başım üstündeki boşluklara düştüm düşeli

Acı bir his ile tutmuş beni hüsrânın eli;

Yerin üstünde cehennem, o ne vahşi ne derin!

Adı gamdır geçit üstündeki her bir gülüşün,

İçi boş nîr kütüğün can veren en son sesiyim

Ne o bedbin adamım ben; ne onun gölgesiyim;

Bu ezelmîş, o ebedmiş neye mevhumu düşün!

Yine zulmetleri içmek dileyen bir deliyim

Gel ey anne; dayanıp göğsüne ben öleyim!

Rıfat Necdî [Evrimer], nr. 30, s. 4

3.1.1.156. BOZGUN

Bir sam yeli yürekleri kavuruyordu.

Yeller gibi kaçışıyor bozulan ordu.

Hepsinin yüreğinde bir korku gizli

Nefesleri bir yangından daha alevli.

Hepsinde gözler ölgün bet-beniz sarı

Neredeyse çatlayacak koşan atları

Bir sam yeli yürekleri kavuruyordu.

“Bir yudum su... Allah için... Ah bir yudum su”

Bir yaralı haykırıyor gözünde nem

Taşlar hissiz; gökler sağır çöller bir adem.

Ne bir duyan, ne bir koşan, ne bir gelen var;

Ah bu yollar, bu yollarda ölen yad ruhlar.

Yeller gibi kaçışıyor buz, bozulan ordu

“Bir yudum su... Allah için... Ah bir yudum su.”

Tahir Nafiz, nr. 30, s. 7

3.2. HİKÂYESLER

3.2.1. ON BEŞ KAVAL BİR ŞİŞHANE

Kantar ağası zade:

Misafir odasının geniş ocağında bel kadar bir meşe kütüğü için için yanıyor.

On beş arkadaşız. Bu rakam akılda kalsın...

Sevgi var.

Kıyafetlerimiz en son moda, şık apiko, ağır zebin... Arkadaşların benden başka hepsi de öyle süslü, güzel, pırıl pırıl efeler ki daha köye girerken kız, dul ne kadar kadın varsa pencerelere, damlara üşüşürlerdi!

Ev sahibiyle oradan, buradan konuşurduk. Bir ara oda kapısı yavaşça açılarak içeriye orta boylu, ak sakallı bir ihtiyar girdi.

Ev sahibi onu görünce:

-İşte, dedi. Aradığınız kaplan avcısı İbrahim dayı...

Hepimiz hurradak kalktık. O vakte kadar hiç tanımadığımız bu ihtiyarı:

-Buyur dayı, şuraya dayı, köşeye dayı...

Gibi ayrı ayrı iltifatlarla karşılayıp ağırladık.

Zira biz buraya sırf onu, bu kaplan avcısı İbrahim dayıyı görmeye, bizi kaplan avına götürmesini kendisinden rica etmeye gelmiştik.

Sonra, bu İbrahim dayı tekin bir adam değildi. Anadolumuzda çok bulunan kaplan avcılarından biriydi ama onun hiçbirine benzemez başkalıkları vardı. Biri şu ki, tüfeği şişhane idi. Abdülmecit zamanından kalma, iki metre boyunda, bilek kalınlığında, altı yivli çivili bir İngiliz sultanı! Ne Abdülaziz devrinin martinine, ne de Abdülhamit vaktinin mavzerine İbrahim dayı, tenezzül etmiş değildi. Bu yeni icatlar için:

-Kancık işidir. Kabadayı adam şişhane kullanır!

Derdi. Bir de şişhanesi gibi antika, beş patlar kara dağlı bir tabancası vardı. Bir de kını tenekeden, kulaklı küçük bir bıçağı! İşte o kaplanları bu müzelik silahlarla vurur, derilerini bu kısa bıçakla yüzerdi.

Daha başkalığı: Bu İbrahim dayı kaplan avlarında iki defa “çiftelemiş” avcı idi. “Çiftelemek” bir kurşunla iki şey vurmaktır. İster insan, ister hayvan... Değme kaplan avcısında ne görülmüş, ne de işitilmiş bir şey olan, hemde iki kere, çiftelemek kerametini, işte karşımızdaki bu haylaz ihtiyar göstermiş. Kaplanların çiftleşme zamanı erkekli dişili iki çifti rast getire, birer kurşunda yere sermişti.

Üçüncü kerametini ise bizi götürdüğü avda gördük.

Hâlbuki yüzüne kaftanına ilk bakışta bas bayağı koca [ihtiyar] bir köylüden fazla gösterişi yoktu. Ama gözleri! İki kara gözden, vapur kazanında kök kömürü gibi, mavi alev fişkırdığı görülmüş müdür? Öfkeli değilken bile İbrahim dayının gözlerinden böyle ateşler çıkardı!

O gece bize İbrahim dayı hep kaplandan, onun avından bahsetti. Her ihtiyar gibi o da biraz çok sözlü idi. Eğer yüzlerce şahidi olmasa, avlarından pazara getirdiği deriler düzineleri aşmasa yalan söylediğinden insanın şüphelenesi gelirdi.

Bununla beraber ne de ballandıra ballandıra anlatıyordu serencamlarını... Öyle serencamlar ki dinlemesi tatlı olduğu kadar korkunçluğu yürek ürpertirdi.

Bunlardan anladık ki kaplan kadar yırtıcı, azgın, zalim, hain, ziyankâr, onun kadar gözünü budaktan sakınmaz, keyif için kan akıtmaya aşık bir mahluk daha tanrı yaratmamış. O mertebede atik hem kutlu imiş, yaman canavar ki bir sıçrayışta bir ağacın tepesine çıkar, bir pençe salıhta bir dananın belini kırar, bir cimak⁶⁰ atışta bir öküzün işkembelerini söker, bir ısırıkta bir çifte tüfeğin demirini hamur edip geçermiş!

Bütün bunları uzun uzun tariften sonra koca ihtiyar:

⁶⁰ Cimak, pençenin Türkçesi

-Aha, işte, böyle... İlk kurşunu yapıştırmadık, ikinciye kalırsa ana gibi bayrama kadar beller. Atıcı yayında pamuk gibi her bir a'zânın dört yakana dağıldığını görüyorsun! Deyip bitirdi.

Arkadaşların yüzüne baktım. On dördü de elleri silahlıkta, göğüsleri kabarık, şu aynı sözü tekrar ettiler:

-Eğer nasip ise bizde çatışalım bir yol şu kaplan dedikleri meretle!

İbrahim dayı, ev sahibinin yüzüne baktı. Sonra bize döndü. Ataklık yapan gençler karşısında ihtiyarlara mahsus, yarı aciz, alaylı gülüşle dedi ki:

-Efesiniz, cesursunuz, kıyaksınız, amma, karşınızdaki kaplan... Hele hiçbir yol görmeden kendinize güvenmek öyle... büyük söze ne gerek..

2

Ertesi gün yolda idik. Bizim altımızda takım taklavatları mükemmel rahvan atlar vardı. İbrahim dayı ise kendi gibi kocamış, zavallı zavallı bir kısrağın üstünde! Bugünkü para ile her biri birkaç yüz lira ile donatmaz bu on beş süslü, genç zeybeğin önünde biçare ihtiyarın acayip olduğu kadar acınacak bir Don kişot hali vardı!

Başında ağabaniden eski bir sarık, sırtında hâvî dökülmüş eski bir kaput, bacağına yalnız bizetten eski bir dizlik, altında çıkık kemikli hem de bir gözü kör eski bir kısrak, kucağında hava gazı borusuna benzer eski bir şişhane, ardında çuvaldan uydurma eski bir heybe!

Bütün bu eskiler alayı içinde yalnız taze bir şey varsa o da heybenin gözlerindeki iki keçi yavrusu idi. Önleri çıktığı kadar çıyan çıyan bağıryorlardı. Zavallı İbrahim dayı, arada bir sinirlendikçe birer tokatla onları susturmaya uğraşıyor, haşarı torunlarını avutmaya çalışan ihtiyar dedeler gibi bizi güldürüyordu.

Bu oğlaklar kaplana yem olacaktı. Onları bize aldırırken İbrahim dayı demişti ki:

-Kaplan avı çok güçtür. Yem ile daha kolay olur. Domuzla oğlağa baygındır bu kaplan. Her yemden çok otları sever, hatta çerez gibi. Biz naisl hoşlanırsınız misal baklavadan, aha işte öyle. Domuzla oğlağın kokusunu aldı ya da sesini duydu muydu, hemen fırlayarak yerden, önünü ardını düşünmez gari. Hatta çocuğa lokumu gösterirsende çukurda olsa içine düşer onu kapmak için. İşte öyle galan.

Az gittik, uz gittik. Dere tepe düz gittik. Akşamüstü kaplan yatağı olan sarp kayalara yaklaştık. Buradaki ormanlar arasında son bir yörük obası vardı. Oradan ötesi artık çeşn-i balkandı ki yaban çiyenlerinden başka can cin top oynardı.

Vardığımız bu yörük obasını eskiden tanırdım. Beyi ile aşinalığımız vardı. Olmasada bu katıksız Türklerin halis misafirciliği bize her çadırın kapısını evlerimiz gibi açıtırırdı.

Daha uzaktan görür görmez bütün oba halkı bizi karşılamaya çıktılar.

-Hoş geldiniz kardeşler, hoş geldiniz efeler. Buyrun buyrun. Evlerimiz sizindir. Bu gönülden misafircilikte on beş şatafatlı efenin hep birden obaya konalamaya gelmesininde tesiri yok değildi.

Dolu Bey'in (oba beyinin adı) kara keçi kılından geniş çadırına misafir olduk. Bir taraftan bacısı, bir taraftan üç güzel kızı bizi kusursuz konaklamak için ne edeceklerini bilemiyorlar. Kollar sıvanmış, göğüsler açık, etrafımızda fırıl fırıl dönüyorlar. Yiyecekten neleri var neleri yoksa önümüze yayıyorlardı.

Asıl Türk'ün, Türk ruhunun (namharem) dedikleri kötülüğü hazmedemediğini görmek için şehirlerin, kasabaların mundar taassubundan ırak kalmış Türk köylerine, bhusus yörük obalarına girmek, ama şu şartla ki orada onlara açılmasını, kendilerini de açtırmasını bilmek lazımdır. Yoksa vay (halk ile temas) müderrislerinin haline.

İşte şuracıkta da en küçüğü on üç, en yaşlısı on sekiz çağında üç civan kız, pür silah on beş delikanlı zeybeğin ortasında yarı açık, tabanca memeli göğüslerini gere gere pervasız gidip geliyorlar. Oturup kalkıyorlar. O tatlı olduğu kadar filozof yörük şivesiyle humul humul konuşuyorlardı. Her halis Türk, hele yörük gibi

bunlarda daha bu başlarında kemal akıllı, derin görüşlü, pratik, (hayat felsefesi)nde ise daha çok ileri idiler.

Söz döne dolaşa bir aralık evlenmeye gelmişti. En büyükleri olan Döndü Hanım’a latife olarak sordum ki;

-Seni bir şehir uşağı istese varır mıydın ona Döndü Hanım?

Döndü, alaylı alaylı gülerek;

-Neylesin şehir uşağı ben gibi kaba yürüğü?

Ciddi olarak dedim ki;

-Güzelsin, tazesin, kadın kadıncıksın, daha yavuzunu mu bulacak.

Döndü de ciddi oldu, kaşlarını çatı, gözlerime dik dik baktı, mağrur omuz silkerek;

-Ya ben neyleyim öyle çıtır (kibrit) çöpünü!

-Neden Döndü Hanım, kıbar bir kocan olurdu.

-Ben çam, o çam pürü!

Burada Döndü’nün atası kahkalar ile güldü. Bizim için hamur açtığı oklavayı tahtada tıkırdata tıkırdata dedi ki;

-Bizim oğlan nafîle kızın aklını çelemezsin. Tavukta horozda kendi kümesinde gerek. Pür dalda biter, dal onu döver. Bak bizim develerimizin çanı bile “dengi dengine” diyor.

Akıllılık etmeyim fakat bir köylü, bir çoban, bir yörük kızının bir şehirli erkek ile seviştiğini kim söyler veyahut yazar ise - ister “sahra şairi, velev Türk şairi” olsun- asla inanmayınız! İki zıt bir araya gelmez.

Gelinlik lafı bittikten sonra yaranlık kaplana geldi. Döndü Hanım, benim kaplanı bilip bilmediğimi anlamak istiyordu.

-İndiye kadar varmışlığın var mı senin kaplan avına?

-Yaa. Bu ilki.

-Öyleyse kaplanda görmedin?

-Çook!

-Amma ettin ha, avına varmadan nasıl gördün?

-Kafeste!

-Hayda, ulan sende. Sarakaya mı alıyorsun beni?

-Tövbe olsun Döndü Hanım, şaka değil.

-Kaplan kafese mi girer hiç?

-Hemde bal gibi!

-Kim katar onu kafese?

-Bu işi de frenkler eder. Arada bir İzmir'e de getirirler, göstermelik için. Herkeste beş on kuruş ile seyrine gider.

-(Şaşarak) sahimi galan?

-Sade kaplanı değil, her yaban hayvanı da böyle kafese korlar. Aslandan sıçana, yilandan file varasıya kadar. Her birine de bir çeşit oyun öğretirler. Yaptırmadıkları cambazlık, ettirmedikleri marifetin biri kalmaz.

-Kaplana ne ettirirler?

-İşte sade ona oyun ettirmek kolay değildir. Filin hörgücünde davul döverler, aslanın ağzına başlarını sokarlar. Koskoca yılanı puş gibi boyunlarına dolarlar. Ama kaplan. Çok güçtür onu terbiyeye getirmek. En cesur aslan terbiyecileri bile kaplanın yanına korka korka varırlar.

Döndü içini çekip barını salladı;

-Hee, dedi, çok fenadır o canavar. Bizim obanın da kaç davarını paraladı. İnsan yedi, hala Elif'in Amed kolsuz gezer.

Döndü Hanım'ın zikrettiği bu vakıayı, babası Dolu Bey bize anlattı. Cesur, kuvvetli bir yiğit olan bu Ahmet, beş altı arkadaşıyla beraber, bir gün kömür yakmak için odun keserlerken, üzerine ansızın bir kaplan saldırır. Ahmet, arkadaşlarından ayrı bir yerde yalnız bulunuyormuş. Elinde baltasından başka silah yokmuş. O da kaplana bununla karşı kor. Aralarında balta pençeye, pençe baltaya bir döğüşür gider. Kaplanın ulumasını, Ahmet'in narasını işiten öteki arkadaşları bıçak, nacak, tüfekte canavarı hep birlik haklarlar. Ama Ahmet'in sol kolunu kaplan koparmış bulunur. Ahmet'te beraber olduğu halde yedi silahlı belki yarım saat canavarla boğuşmuşlar. İçlerinden yaralanmayanda kalmamış.

Dolu Bey bitirince İbrahim dayı dedi ki;

-Duydunuz mu, kaplanın marifetlerini. Bahtınız var ise sizde görürsünüz canavarı.

Karınlarımızı doyurup, kahvelerimizi içtikten sonra yerlerimize yattık. Otağ yorgunluğuyla kim bilir, ne derin dalgın uykuya varmışız, ama gecenin bir nısfında öyle bir gürültü ile uyandık ki, dışardaadeta kıyamı kopuyor sandık.

Erkek, kadın ve çocuk sesleri, tabanca tüfek patırtıları, teneke bakır şakırtıları ortalığı velveleye boğuyordu. Ne oluyor diye davranırken bir takım seslerin acı acı:

-Kaplan...Kaplan!

Diye hönkürdüğünü işittik.

Hepimizden önce İbrahim dayı fırladı. Şişhanesi ondan daha evvel şahlanmıştı! Pabuçlarını giymeden kapı dışarı oldu. Çıkarken bize de bağıırıyordu.

-Bahtınız varmış, ardımdan gelin. Bizde fırladık. Arkasına takıldık. Obanın dört bir tarafını segirte sıçrata dolaşmaya başladık. İbrahim dayı hem koşuyor, hem deli gibi:

-Vurmak ha...Kandırmak ha... Kaçırın ha! diye uğunuyordu. Bize de:

-Sizde bağıırın, hem tüfekleri havaya sıkın!..

Kumandasını veriyordu. Bizde onun dediğini yapıyorduk. Avazımız çıktığı kadar haykırıyor, fişenğimiz yettiği kadar havaya mavzer boşatıyorduk.

-Vurmak ha, geberrr...! Kandırmak ha, geberrr...! Kaçırmak ha, geberrr...!

Hala İbrahim dayının arada bir gürleyen şişhanesi yangın topu gibi kulakların zararını patlatıyor, bir avuç barutlu alevi, biran için ortalığı meşale gibi aydınlatıyordu.

Bizim çıkışımız obadaki kıyameti iki kat etmişti. Şimdi bütün oba halkı bizimle beraber koşuyor, bağıyor, çığırıyor, her biri başka patırtı koparıyordu!

Ne olmuştu? Sade bir şey: ileriki davarlardan birine kaplan gelmiş. Tetikte olan çobanlar, bağırıp silaha sarılmışlar. Oba halkıda gerek malları gerek insanları kurtarmak için hep birlik ona karşı çıkmışlar. Fakat İbrahim dayı neden bizi öyle haykırtıyordu? Oba halkı neden sırf kaplanı kaçırmak, bir zarar verdirmemek ve rast getirirlerse vurmamak için çalışmışlardı. İbrahim dayıdan sorduk. Anlattı ki:

-Dedim ya, bahtınız çok yaver. Her vakit ele geçmez bu hursat (fırsat). Eğer bu gece kaplan vurulsa idi istediğiniz avda bulunamazdınız. Bir dahasını bulmak için çok zahmet çıkardık, ya da hiç bulamazdık. Eğer kaplan bu gece davar kapsaydı hırsını alır da, bucaklara çıkılırdı. Bizde çok arardık. Bulup bulmayacağımızda malum olmazdı. Şimdi o buraya dadandı sayılır. Davar kokusu burnundadır. Yakınlarda siniverir. Evelallah yarın kolaylıkla karşısına çıkacağımıza kanaatim var.

Geceyi artık uyumadan geçirdik. Sabahda yakındı. Tan yeri ağarayım derken ava çıktık.

İbrahim dayının tavrı büsbütün başkalaşmasıdır. Avcı zağarları gibi burun kanatları açılıp kapanıyordu. Bütün manasıyla o vakit tasdik ettim ki bizi ardına takmış götüren bu koca köylü, insan kılığında bir ihtiyar kaplandır. Kaplanın gece baskın verdiği davar yerini baştan aşağı taktim ettikten sonra: Buradan diyerek birinci yolu tuttu. Giderken etrafı yerleri, çalıları, kayaları muayene ediyor.

-Aha şuradan geçmiş, bu çalıya sürtünmüş şu tümsekten aşmış... diye kaplanın izini bula gide yürüyordu. Halbûki biz yirmi sekiz gözle baktığımız halde ne bir şey görüyor, ne de bir işaret seziyorduk.

En sarp, çalılık, sık ormanlık bir yerde bizi durdurdu. İki keçi oğlağı, iki pırnal ağaçta karşılıklı bağladı. Sonra bize dönerek:

-Tövbe olsun bahtınız çok yaver. Kaplan yakında. Daha iyisi o, rüzgar üstünde, biz rüzgar altındayız... dedi. Daha lazım gelen talimatları verdi. Her birimizin yerini gösterdi. Kimimiz bir çalı dibine, kimimiz bir ağaç üstüne pusu tuttuk. İbrahim dayı benimle kaldı.

Ses yok, seda yok, kımıldama yok, tütün yok. kaplan geldiğinde her kim dengine getitirse o atıp vuracak. Sakın, derisi yüzülmeyecek ha. kafasından vurulacak, asıl şart bu. Kim önce vurursa derisi onun olacak. dengine getirenin kurşunu canavarı devirmez ya da hücumu kalkarsa, o vakit öteki biri atacak.

Dogrusu çok dehşetli talimat! Saklamam ki hepimiz daha gelirkenden beri heyecanda idik. Hala şu dakikada benim gibi bütün arkadaşlarında yüreği titrediğinden emindim.

Elim tetikte, gözlerim oğlaklarda, kaplanın nereden zuhur edeceğini gözetleyerek kalbim çarpa çarpa bakınıyordum.

Biçare oğlaklar, hiçbir şeyden habersiz, etraflarındaki kuru otları kemirmekle meşguldüler.

Aradan epey bir vakit geçti. Bana bir asır kadar uzun göründü. Derken her iki oğlakta birden bire acı acı melediler. Kaçmak için sıçradılar. İpleri gerildi, öyle kaldılar. Görünürde bir şey yoktu. Yanı başımdaki İbrahim dayı usulca:

-Hişt, kaplan geliyor! Dedi. Şişhanesinin üstüne uzandı. Tam bu ara karşiki çahılar çıtırdadı. Ah! Ne görüyordum? Kaplan değil, bir şîrdi. Canlı bir şîr!

Önce ateş gibi iki parlak göz ışıldadı. Sonra gayet güzel yüzlü, mağrur bıyıklı, büyük bir kedi kafası gözüktü. Adeta oğlaklara güle güle bakıyordu. Yavaş yavaş ilerledi. Ayakları bükülmüş, çenesi yerde, tıpkı sıcak üstüne atılacak kediler gibi,

oğlaklara doğru ağır ağır geldi. Araları yedi, sekiz metre kadar vardı. Birden bire sıçradı. Havada açılmış bir ağız, kırılmış dört pençe, beyaz bir karın gördüm. Oğlaklardan birinin üstüne atıldı. Nasılda oynuyordu! Tıplı benekli bir kedinin fare ile oynadığı gibi!

Sonra bir daha sıçradı. Öteki oğlaklar üzerine vardı. Onada öyle yaptı. Oynadı, sıktı, öptü, kokladı, yaladı, bıraktı. Başını çevirdi. Her iki oğlak korkudan ölmüşüler bile !

Tam bu ara bir mavzer tak! dedi. Arkasından yaylım:

-Geberrr.

Kaplan belki on metre gerisin geri yukarı sıçradı. Daha o havada iken İbrahim dayının şişhanesinin patladığını duydum:

-Gümmm!

Şişhane patlar patlamaz İbrahim dayı hemen sıçradı. Bize söve saya bağırdı.

-Tüh Allah belanızı versin kahpe doğurdukları! Güzelim deriyi bana berbat ettirdiniz!

Meydanda kaplan falan yoktu. Yerde iki oğlak ölüsü yatıyordu. Hepimiz çıktık. Fakat hiçbirimiz ses çıkarmıyorduk. Her birimizde kalıp başlık gibi büzülmüş bir hal, tuhaf bir mahçupluk vardı.

İbrahim dayı kaplanın sıçradığı yere doğru seğırtti, bizde arkasından... İbrahim dayı baba çocuk azarlar gibi bize çıkıştı.

-Durun orada!

Durduk. Kendisi çalılardan arasına girdi. Bir dakika kadar gözükmeyi. Sonra ses geldi.

-Beri varın...

Gittik. Birde ne görelim?. Yerde sekiz karış gayet genç, iri, sarı renk üstüne siyah benekli bir anadolu, bir Aydın ili kaplanı uzanıyor. Böğründen aldığı kocaman

bir yaradan akan kanlar ortalığı bulamış, bağırsakları dışarı dökülmüş. İbrahim dayı bize öfkeli öfkeli bakarak:

-Gördünüz mü ettiğiniz işi? Bana deri parçalattırdınız. Bütün kepezeliği size, vebali boynunuza olsun!

Diye tekdir etti. Bundan başka arkadaşlardan hiçbiri ağız açamadı. Utana sıkıla yüz aşağı ettiler. Fakat ben tüfek atmamıştım.

İlk defa kaplan karşısına çıkmanın verdiği ürküntü ile öbür on dört arkadaşın attığı on dört mavzer kurşunun ise hiç biri kaplana ilişmemiş, zararsız çekirgeler gibi havada uçup gitmişti. İbrahim dayı ise o çeşme borusu ile kaplanı vurduğunu, hem de derisini yüzmeğe mecbur kaldığını daha kaplanı görmeden biliyordu.

Son kerametini gözümüzle gördüğümüz bu yaman ihtiyara pes etmekten başka verecek bir cevabımız yoktu. Öyle yaptık. Koca ihtiyarın mübarek ellerini öpüp yüzümüze gözümüze sürdük.

Ömer Selehaddin [Kantar], nr. 2, sh. 13-14

3.2.2. HIÇKIRIK

Küçük hikâye

-Bu akşam gelmeyecek misiniz? Geliriz. Ne güzel eğleneceğiz. Misafirlerimiz var. Herhalde hoş vakit geçireceğiz.

-Çalışacağım. Fırsat bulabilirsem geleceğim.

-İsterseniz gelirsiniz. Hem Lamia istedikten sonra.

-Siz istedikten sonra her şey kolaylaşır. Fakat...

-İtiraz kabul etmem.

-Peki.

Hırçın ve şuh kız tebessümler saçarak uzaklaştı. Ender, Lamia'yı gördüğü günden beri iradesini kaybetmiş, her verdiği kararı Lamia'nın küçük bir itirazı değiştirmeyi adet edinmişti. Her sene başka bir yerde bir gönül macerası yaratan Ender, bir seneden beri bu şuh ve sevimli kızın güzel bakışları karşısında gönülden biraz daha bağlandığını, kalbinin her gün biraz daha fazla kanadığını hissediyordu. Bir gece geç vakit Ender caddeye çıkmak üzere kaldırımın kenarından bezgin adımlarla ilerlerken karşı taraftan adeta duvara sürünerek kayıp giden siyah gölgenin farkına varmamıştı. Gözleri dumanlıydı. Gündüz ki sıcakların tesiriyle vücudunda bir uyuşukluk hissediyordu. Dikkatle baktı. Ağaçların arasından süzülen ay ışığının tecessüm ettirdiği bu kız çehresi onun pek yakından, çok candan bir alâka ile takip ettiği Lamia'nın müstesna hatlarının aynını taşıyordu. Günlerden beri gönlünde saklı olan arzularını derhal bildirmek, kolundan tutup ona dinletmek istedi. Fakat dudakları kısıldı. Kolları gevşedi. Sustu. Nihayet bir gün bir çay ziyafetinde ona bu şuh ve sevimli kızı tanıttırdılar. İlk ümit o gün aşkının yaşadığı kalbinde doğdu. Onu uzaktan severken bile ne kadar kıskanç davranıyordu. Küçük bir iltifatı karşısında sevinç ve neşe içinde uçuşan kalbi, en hamiyetsiz bir sözüyle günlerce kanıyor, saatlerce çırpınıyordu.

-Necla Hanım'ı size tanıtayım. Benim mektep arkadaşım.

-Teşrif ettik.

Ender, Lamia'nın bu misafirini ilk defa görüyordu. Keskin bakışlarının arasından tebessümler süzülüyor, güldükçe bad'alı simasında küçük çukurlar hâsıl oluyordu. Anlattıkça sedef bir bıçakla kesilmiş nara benzeyen kırmızı dudakları ve beyaz dişleri bu güzel simaya başka bir güzellik veriyordu. Ender, Necla'nın yanında oturuyor, Lamia ile konuşmaya çalışıyor fakat gözleri bu güzel kadının her gönlü yakacak, her kalbi kanatacak nazarlarından ayrılamıyordu. Bir seneden beri Lamia'nın aşkı ile uyuşmuş, derin bir uykuya dalmış olan kalbi, yeniden isyan ediyordu. Lamia, Ender'in gösterdiği lakaydi karşısında asabileşiyordu.

-Ender hiç konuşmuyorsun. Bu düşünmekte yeni moda.

-Ne söyleyeyim.

-Anlat. Senin güzel hikâyelerin vardır. Haydi, gramofon çalalım.

Ender, ne konuşmak, ne de gramofon dinlemek istiyordu. Onun tek bir arzusu vardı. Bu güzel gözlü Necla'yı düşünebilmek, onun iri siyah gözlerini bir daha çıkarmamak üzere kalbinde yaşatabilmektir. Herkes küçük salonun ortasında uçuyor, musikinin yaptığı ahengin arasında çırpınıyordu.

-Dans etmiyor musunuz Necla Hanım?

-Hayır, Ender Bey. Bilmem ki neden öğrenemedim.

-Dans devam ettikçe, arzu ederseniz balkona çıkalım.

Her ikisi de balkona çıktılar. Şuh ve şakacı bir kıza benzeyen ılık bir rüzgâr yanaklarını okşadı. Saçlarını karıştırdı. Dudaklarının üzerine buseler kondurdu. Deniz azmini iradesini kaybetmeyen âşıklara benziyordu. Dalgalar köpüklerini saçarak rıhtıma vuruyor, parçalanıyor fakat bu feci akıbet onun ne homurtusunu kesiyor ne de köpüklü dalgalarını tükendiriyordu.

-Geceyi sever misiniz?

-Aşığım. En sevdiğim zaman gecelerdir. Bilmezsiniz. O, sükûnetin içinde ne derin bir şefkat, ne samimi bir muhabbet tufanı vardır. Dertleriniz, gönül acılarınız, tahassürünüz hep canlanır. Ruhunuz kanar, gönlünüz ağlar. Fakat bu gürültüsüz zamanlardaki bu acılar sizi üzmez. Muhayyilenizde yaşattığınız dertlerinizin tesellisini bulur, ıstıraplarını azaltırsınız.

-Necla Hanım ne güzel söylüyorsunuz. Benim kalbimde aynı ihtiyaçla çarpıyor. Böyle sessiz bir gecede sevebileceğim bir ruha, bütün bir gönül dertlerimi anlatmak, ruh acılarımı açmak isterim.

-Hiç sevmediniz mi?

-Hiç... Yeni sevdim.

-O da sizin sevdiğinizi biliyor mu?

-Gecenin güzelliğini sezen, tabiatın yarattığı bedâlar karşısında meftuniyet hisseden bir kadına aşkını bildirmek ne manasız. Bu yüksek ruhu taşıyan kadına beslenen aşk söylenmez. O sezer.

Ender, yavaşça Necla'nın elini aldı. Tutuşan dudaklarını bu Nermin ellerin, ince parmakların üzerinde dindirdi. Necla ile Ender salona girerlerken arkalarındaki kesik ve hafif bir hıçkırığı duymamışlardı.

Büyük vapurun gök gürültüsüne benzeyen acı sesi duyuldu. Bu ses, birçok kimselerin gözlerini yaşartıyor, ruhlarını inletiyordu. Günlerce sevgililerini göremeyenler, aylarca aşklarına tesadüf etmeyenler bile bu ayrılığın acısıyla rıhtımın üzerinde ellerinde mendilleri kalplerinin sahillerini teşî ediyorlardı. İhtiyar bir anne gözyaşlarını güçlkle siliyor, muhteriz bir genç ağlamamak için dudaklarını ısırtıyor, beyaz sakallı bir ihtiyar gözlerinde toplanan yaşları gönlüne akıtmaya uğraşıyor, henüz hayatın zulmünden bihaber küçük bir çocuk yolcusuna tebessümler gönderiyordu.

Ender, Necla vapurun güvertesinden mendillerini sallıyorlar, bu genç evliler rıhtımdaki dostlarının gözyaşlarına hafif bir tebessümle mukabele ediyorlardı.

Vapurun yan tarafında küçük bir sandaldaki genç bir kız gözyaşlarını mendiline içirerek bu manzarayı seyrediyordu. Vapurun pervanesi köpükler saçarak dönüyor, vakur insanlar gibi ağırca ilerliyordu. Yavaş yavaş vapur yol almaya başlıyordu. Sandaldaki genç kadın bir çılgılık çıkararak, pervanenin denize yaydığı beyaz köpüklerin kucagında kayboldu. Köpükler sevindi. Küçük bir karışıklık oldu. Vapur ilerlemeye başladı. İki gün sonra vapur limana yanaşmıştı. Pervanesinde küçük bir arıza olduğunu zanneden taifeler Lamia'nın koyu vişneçürüğü elbisesinin parçalarını pervaneye sarılı buldular.

İzmir- 16 Ağustos 1937

Hikmet Şevki, nr. 5, s. 12-13

3.2.3. BATAKLIK

Rus Edebiyatından

Solgun bir yaz akşamı. Orman derin bir sükût içinde istirahate dalmış. Etrafa manalı bir sükûnet hâkim. Çamların tepeleri akşamın tatlı kızılığ ile süslenmiş fakat dal ve gövdelerindeki rutubet ve karanlık silinmemişti. Sıcak kuru çam kokularına yakında yanan ormandan rüzgârın sürüklediği duman kokusu karışmıştı. Güneşin gurubuyla kuşlar susmuştu. Yalnız ağaçkakanların uyuşturucu sesleri sık ağaçların arasından aks ediyordu.

Mühendis Camekin dul bir kadının yegâne oğlu Nicola Nicolaevich işlerinden dönüyorlardı. Serdonova'ya girmek çok uzun sürecekti. Hem vakitte gecikmişti. Bekçi Esteban'ın evinde gecelemeden başka çare kalmamıştı. Takip ettikleri patika ağaçların arasından sağa sola kıvrıldıktan sonra gözden kayboluverdi.

Mühendis, ince uzun ayakları biraz çarpık, başı öne eğilmiş, kendisinde yolculuğa alışmış adamların yürüyüşlerindeki lakaydi vardı. Kısaca boylu ve küçük adımlı talebe arkadaşını takipte güçlük çekiyordu. Beyaz şapkası arkasına düşmüş, kırmızıya meyyal karışık saçları alnına serpilmiş ve gözlüğü ıslak burnundan hemen düşecek bir vaziyet almış idi. Kâh kuru çam pürlerinin vücuda getirdiği tabii halılar üzerinde kayarak, kâh topraktan dışarıya çıkmış köklere çarparak yolunda devam ediyordu. Talebenin yürürken çektiği müşkülât müfettişin nazar-ı dikkatini celb etmiş fakat hiç alındırmayarak yoluna devam eylemişti. Hatta bundan bir zevk duyuyor gibi olmuştu.

Camekin Madam Serduko tarafından, kendine ait olan fakat bakımsızlık yüzünden sürülerin otlağı ve köylülerin odun ambarı haline gelen ormanlarının küçük bir planını tanzim için tavzîf edilmişti. Madamın oğlu Nicolaevich'de kendi arzusuyla mühendise refakat etmişti. Çalışkan ve müdakkik olmak dolayısıyla iyi bir muavin, bazı çocukluklarına rağmen zeki ve samimi bir arkadaşı. Mühendis yaşı ilerlemiş, inzivayı sever biraz sert ve müesvis idi. Muhitinde ayan olarak tanındığı için hiçbir iş bulamaz ve bulduğu işten de pek fazla para kazanamazdı. Gündüz genç Serdiko ile dostane bir münasebet tesisine çok çalışmış fakat gece gelince uzun

yolculuğun ve gündüzki bağırımların neticesi asabı bozularak biraz titiz olmuştu. Genç talebenin iş ile olan alâkasını ve konakladığı yerlerde köylülerle görüşmesini gayri tabii bulmuş ve asıl vazifesinin kendisinin iş esnasında içki kullanmasına nezaret etmek olduğu fikrine yerleştirmişti. Mühendisin üç defa imtihanda muvaffak olamadığı irtifâ' tahtasının istimalindeki esrarı genç talebenin hemen bir haftada öğrenivermesi Camekin'de bir kıskançlık hissi uyandırmıştı. Onun men'i gayri kabil çenebazlığı, taze ve kudretli gençliği, intizamperverliği ve cazip nezaketi ihtiyarın asabına dokunmuştu. Fakat her şeyden ziyade Camekin'in kendi ihtiyarlığından biraz kaba olmasından, siyah kalbinden ve acziyle hiç doğru olmayan kötülüklerinden bir azap duyuyordu. Gün geçtikçe mühendisin huysuzluğu artıyor adeta tahammül edilemeyecek bir hal alıyordu. Nikolaevich'in yaptığı hataları gencin kalbini incitecek bir surette i'zâm eder ve her adımda durdurup yüzüne vurmaktan bir zevk duyardı. Fakat talebede öyle bir gençlik hazinesi ve tükenmek bilmeyen öyle bir hüsn-ü tabiat vardı ki ihtiyarın abûs bir çehre ile yaptığı tekdirlere o, mülayim bir tebessüm ve bazen de ağaçların arasında çınlayan bir kahkaha ile cevap verirdi. Mühendisin kederli tavırlarının manasını anlayamayan genç, küçük bir köpek yavrusunun anasıyla yaptığı oynaşmalara benzer bir tarzda mühendise sualler soruyor ve şakalaşarak onu taciz ediyordu.

Mühendis ağır adımlarla ve gözlerini yerden ayırmayarak ilerliyordu. Nicolaevich arkadaşıyla beraber gidebilmek için çabuk yürümeye çalışıyor ve ara sıra ağaçların çıkık köklerine çarparak düştüğünden yetişmek için koşmak mecburiyetinde kalıyordu. Yorgun olmasına rağmen yüksek sesle ve heyecanla söylüyor, canlı evzâ' ve etvarlarıyla, uyuyan ağaçların arasından akseden nidalarıyla mevzuu vakit vermek istiyordu. Elini kalbinin üzerine koyarak titrek nâfız bir sesle:

-Evet İgor İvanovich, diyordu, ben köylerde çok bulunmadım ve köylülerin hayatını yakından tanımadığımı itiraf ederim fakat şimdiye kadar gördüklerimde acıklı ve derin bir güzellik buldum. Evet biliyorum. Benim gençliğimi ve korkusuzluğumu ileriye sürmek istiyorsunuz değil mi? Size o hususta hak vermeye hazırım. Fakat bir iş adamı olmak münasebetiyle sizden şu köylünün hayatını ihlal etmeyen lakaydi bir omuz silkmesi ve acı bir tebessümle mukabele etti.

-Ah! Düşün İgor İvanovich, şu köylü hayatında tarihin ne derin izleri vardır. Saban, tırmık, kulübe, araba. Acaba bunları kim icat etti. Hiç kimse değil mi? Onlar bütün bir kitlenin mahsulüdür. Bunlar bundan iki bin sene evvelde böyle idiler. Köylüler evlerini, toprağı sürüp tohum ekmeğı aynı şekilde başarmadılar mı? Evet iki bin sene evvel. Fakat bu alelusul ziraat hangi asırda aramızda kökleşti? Bunu düşünmeye bile cesaret edemiyoruz değil mi? İşte burada nihayetsiz ve sayısız asırların üzerinden fikrimiz sürçüyor, hiçbir şeyi bilmiyoruz. İlk adam arabayı nasıl ve ne zaman yaptı? Bu işin meydana gelebilmesi için acaba kaç bin sene çalışıldı bunu Allah bilir.

Talebe artık büsbütün alevlenmişti. Şapkasını başından çıkardı ve sesinin yettiğı kadar bağırarak:

-Evet bilmiyorum. Ve hiç kimse de bilmiyor. Elinize ne alırsanız alınız. Elbise, herhangi bir alet, çarık, çırık, kalbur her ne olursa olsun bütün bunlar milyonlarca halkın düşüncesinin mahsulüdür. Köylü ilacını kendi bulmuştur. Onun kendine has bir şiiri, düşüncesi ve güzel bir lisanı vardır. Fakat ne yazık ki onların isimleri bile bizce meçhuldür. Onun eseri bugün harp gemileri ve teleskoplarla mukayese edilirse belki bir hiçtir. Fakat inan İvanovich bana bunlardan daha aziz ve daha mukaddestir.

Camekin çatlak bir sesle bir hava tutturdu. Ve eliyle bir çalgıyı kuruyormuş gibi yaparak “makine kuruldu. Ha! Aynı şeyi tekrar etmekten bıkip usanmadık mı?”

-Hayır, usanmadım İvanovich dinle: “köylü nazarlarını nereye çevirirse çevirsin neye bakarsa baksın onun etrafında yıpranmış fakat parlak bir hakikat vardır. Ona göre her şeyi dedelerinin tecrübeleriyle aydınlatılmış, basit, açık ve ameli bir şekil almıştır. Onun en güzel ve müfid eseri de toprağı kazmasıdır. Bir doktoru, bir hâkimi, bir muharriri alınız hepsinin sanatında bir yalan bir şüphe görürsünüz. Evet, bir terbiyeci, bir cezal, bir papaz...

Camekin “lütfen dine dokunmayınız.” diye mınıldandı.

“Hayır, senin anladığın manayı murat etmiyorum İvanovich. Eğer isterseniz bir dava vekilini bir sanatkârı bir musikişinası alınız. Evet, bu kıymetli şahsiyetlere

bir şey söylemek istemiyorum. Fakat bunlar mesleklerinin kendilerine görüldüğü kadar beşeriyete de müfid olup olmadığını hayatlarında bir kere olsun sormuşlar mıdır? Bir köylünün hayatı çok açık ve fevkalade ahenklidir. Baharda dikersen kışın ambarında yiyeceğin bulunur. Bundan daha basit, daha aşikâr ne olabilir? İşte bu amelî düstur onun hayatından kopararak medeniyetin kollarına fırlatıldı. Evet, köylü İvan Sidro emlâk-ı hususiye kanununa muhalif olarak bilmem kimin tarlasından bir parça arazi sürdüğü için filan madde mucibince ve filan mahkemenin kararıyla mahkûm oluyor. Fakat İvan Sidro kalkıp evet efendiler dedem ve dedemin dedesi şimdi yalnız bir gün kalan bu söğüdün kenarlarından sabanları geçirirlermiş... diye söze başlayınca bir mühendis İgor İvanovich sahneye gelir.

Mühendis dargınlık alâimi göstererek: “Lütfen beni işin içine karıştırma.” dedi.

Talebe devamlı:

-“Pekâlâ, mühendis efendi, eğer size daha iyi gelirse diyelim ki İvan Sidro’nun arazisini tehdit eden (B.C) hattı pusulaya nazaran kırk derece ve otuz dakika cenub-i şarkîdedir. Binaenaleyh İvan sidro ile dedesi ve dedesinin dedesi kendilerine ait olmayan araziye ekip biçmişlerdir. Bu suretle bu köylü ceza kanununun bilmem hangi maddesi mucibince mahkûm olmuştur. Fakat zavallı köylü tabii bu mahkûmiyetten bir şeyi alamaz, kirpik gözleriyle hâkimleri seyreder. Anasının sevdiğini aldığı dakikadan itibaren dünyanın Allah’tan başka hiçbir kimseye ait olmadığına iman eden bu zavallı senin kırk derecelik pusulandan ne anlar?”

Mühendis meysane: “fakat bunları bana söylemekten maksadın ne?” dedi.

Mühendisin söylediğini işitmeyen talebe hararetle devam etti.

-Yahut başka bir noktayı alalım. Evet, farz edelim ki zavallı köylü orduya gitti. Çavuş sert sesiyle: “Dikkat! Sağa bak hizaya gel” diye bir kumanda verir. Kendimde birkaç ay için hizmet-i askeriyede bulunduğumdan bu usul ve hareketin lüzumunu teslim ederim. Fakat bir köylü için bu bir saçmadan başka bir şey değildir ki. Ne dersiniz deyiniz hiçbir zaman sade bir hayattan zorla ayrılan birisini bu

hareketin lüzumuna ikna edemezsiniz. Size dalgın dalgın bakmaktan başka bir şey yapamaz.

Mühendisin kızdığı belli idi.

-“Artık bu günlük bu kadar kâfi değil mi Nicolavich. Doğrusunu söylemek lazım gelirse ben bu senin söylenmelerinden bıktım. Bir şeyler anlatmak istiyorsun fakat söylediklerinde ne bir mana ne de bir mantık var. Kendini bir Don Juan mı göstermek istiyorsun? Ben bu kadar lakırdıdan bir şey anlamadım ki.”

Talebe bir çalının etrafından kestirerek yine mühendisin önüne çıktı ve devam etti!

Eğer hatırlıyorsan bu sabah köylüyü ahmak, tembel ve kaba olarak tavsîf etmiştin. Bunları söylerken adeta nefretini de gizleyemedin. Fakat aziz mühendisim köylünün şerait-i hayatiyesiyle bizim yaşayışımız arasındaki anlayamıyor musun? Biz dördüncü bir tekâmül safhasına geçmeye hazırlandığımız bir zamanda o henüz ikinci dereceyi güçlkle bitirmiştir. Sen onu yalnız ahval-i havaîyeden ve atından bahsederken dinlemelisin.

Onu nasıl kuruttuğunu sana öyle basit canlı ve manalı kelimelerle ifade eder ki. Fakat bir de aynı köylüyü şehre nasıl indiğini tiyatroya ne suretle gittiğini, çalgılı umumhanede ne kadar eğlenceli vakit geçirdiğini söylerken dinle. Aman yarabbi ne kadar kaba tabirler ne gülünç ve çirkin kelimeler kullanır. Onları işitmek insana korku verir.”

Talebe artık kendinden geçmiş, bağılıyor, binlerce halka hitap ediyormuş gibi elleriyle işaret ediyordu.

-“Evet, kabul ediyorum. Köylü fakirdir, kabadır, sinirlidir; fakat Allah için olsun onu biraz rahat bırakın. O mütemadi bir tazyikin altında ezilmiştir. Evet, tarihen ve medeniyet itibariyle yoksul olmuştur. Onu besleyiniz, şifa veriniz, ona okuyup yazma öğretiniz, onu gururunuzla incitmeyiniz. Ben şuna kaniyim ki köylü tenvir edilmeyince sizin muhakeme kararınız, pusulalarınız, kitap adlarınız medeniyet unvanınız gibi hükümsüz kalacaklardır.”

Camekin birdenbire durup talebeye müşteki bir ihtiyar kadın sesiyle:

“Nicolavich artık yeter dedi. Sabrım tükeninceye kadar söylendin. Seni dinleyecek vaktim yok. Zahiren anlayışlı birisine benzediğin halde bu kadar basit bir meseleyi hazmedememene hayret ediyorum. Nazariyelerinizi evinizde veya arkadaşlarınızın yanında izah edersiniz. Beni bunları dinlemekte mazur görünüz.”

Nicol şöyle gözlüğünün üstünden yan gözle Camekin’e bir baktı. Mühendisin tuhaf bir yüzü vardı. Önden bakılınca dar, uzun ve keskin görünüyor, yandan bakınca aksine olarak geniş ve yassı bir şey oluyordu. Alnı adeta yok gibiydi. Biçimsiz ve kıvrık boynu ne kadar tuhaf duruyordu. Akşamın alacakaranlığı arasından talebe ihtiyarın yüzünde çektiği ısırdıbatın ve hayata karşı hissettiği nefretin izlerini görmüş ve ona acımıştı. Bu tal’asız adamın sakın ruhunu ezen âlâmı ne kadar yakından görmüştü.

Teselli veren munis bir tebessümle mühendise:

“Kızma İgor İvanovich dedi. Maksadım seni incitmek değil. Ne kadar asabisin.”

Mühendis manasız ve hainane bir surette tekrar etti:

“Evet, asabi, asabi. Nicola istemem. Bunları bana söyleme hem ben nasıl senin arkadaşın olabilirim. Siz münevver, asil bir gençsiniz. Ben ise bir gölgeden başka bir şey değilim.”

Böyle kaba ve gayri mamul vaziyet karşısında inkisâr-ı hayâle uğrayan genç talebe artık adımlarını kuşattı. Mühendisin arkasından sakınane yürümeye başladı. Camekin’in biraz kamburca sırtı bile kelimelere hiçte arz-ı ihtiyaç etmeden tâli’n darbesini yemiş sefil hayatını pekâlâ ifade ediyordu.

Şimdi artık ormana keşif bir zulmet hâkim olmuştu; fakat tedrici karanlığa alışan gözler ağaçların müphem ve hayali eşkâlini fark edebiliyordu. Etrafında ne bir ses ve ne de hareket vardı. Esen rüzgâr uzak tarlalardan güzel bir ot kokusu getiriyordu.

Yol inişe doğru gitmeye başladı. Biraz daha ilerledikten sonra yer altı mahzenlerinden gelen hava gibi soğuk ve râtib bir rüzgâr talebenin yüzünü okşadı.

Camekin arkasına dönmeden acele ile:

“Dikkat et burada bir bataklık var.” dedi. Nicolavich’in geldiği yerler adeta türlü bir halı gibi idi. Etrafında küçük çalılara ilişen dağınık, titrek, koyu sis bulutçukları uçuyordu. Ansızın ormanın ta derinliklerinden kayıp gelen boğuk ve gamlı bir ses etrafa aks etti. Genç talebe korkan mihter bir sesle “acaba bu ne?” diye mühendise sormaktan kendini mani edemedi. Camekin kısa ve kesik:

“Balıkçıl, bir şey değil! dedi. Şurada bir set var oradan çabuk geçiverelim.”

Şimdi artık hiçbir şey görünmüyordu. Sis etrafta beyaz bir perde gibi eşyayı örtüyor rutubet ve yapışkanlığı adeta hissediliyordu. Mühendis önünde siyah bir gölge gibi sallanarak gidiyordu. Yolu görmek kabil değildi. Fakat her iki tarafta çürümüş nebâtâtın neşrettikleri kokudan bir bataklığın ortasından geçtikleri belliydi. Setin üzerinde balçık ayaklara yapışıyor ve ve elastikî bir köprü üzerinden geçiyormuş hissini veriyordu.

Mühendis durdu. Bunun farkında olmayan talebe yüzünü arkasına verince Camekin:

“Dikkat et beyefendi neredeyse uyuyacaksın. Olduğun yerde dur hiçbir yere kımlıdanma. Bu belalı bataklığa düşmemeye dikkat et. Ben bekçiyi çağırayım.” diye mırıldandı.

Ellerini ağzına götürerek “ Esteban” diye bağırdı. Sisın arasından fırlayan bu seda gittikçe şiddetini kaybetti ve en nihayet bataklığın gazla meşbû havası içinde kayboldu.

Mühendis dişlerini sıkarak:

“Hay Allah belasını versin. İnsan burnunun ucunu görmüyor. Sürünerek gitmekten başka çare kalmadı” dedi ve asabi müşteki bir sesle;

“Esteban” diye tekrar bağırdı.

Bu sefer talebe kısık bir sesle:

“Esteban” diye mühendisi taklit etti.

Uzun bir zaman böyle birbiri arkasına bağırımlardan sonra sislerin arasından solgun bir ışık görüldü. Biraz sağa döndükten sonra olduğu yerde durdu.

Mühendis:

“Esteban sen misin diye bağırdı.

Boğuk bir ses:

Hı hı! Sen misin İvanovich?” diye cevap verdi.

Kör ışık gittikçe yaklaştı ve sisin içinden etrafa ölgün bir ziya yayıldı. Aydınlanan saha üzerinde koca bir gölge görüldü. Biraz sonra karanlıkların içinden küçük bir adam belirdi. Alnındaki feneri yukarıya kaldırarak:

Yanınızdaki kim dedi Seduko değil mi? O! Sefa geldiniz mösyö Serduko. Nasılsınız? Bu akşam buralısınız galiba. Hoş geldiniz. Acaba kim çağırıyor demiş ve ne olur ne olmaz diye silahımı da yanıma almıştım.”

Fenerin soluk ziyası altında Esteban’ın çehresi görünebiliyordu. Yumuşak sarı saçları, uzun zülüfleri, buruşuk halkalar içinde parlayan küçük mai gözleri ona yorgun fakat mütebessim bir çocuk simasını veriyordu.

“Gidelim!” dedi. Ve sislerin arasında kayboldu. Fenerinden çıkan ışık yaması yolun bir kenarını titreyerek aydınlatıyordu.

Bekçinin arkasından mühendis:

“Esteban hala titriyor musun?” diye sordu.

Esteban: “Evet İgor titriyorum. Gündüz pek o kadar fena değil fakat gece gelince bir üşümek alıyor. Ne yapalım o titremeye de alıştık.”

Maria alıştı mı?

Zevcem ve çocuklarım çok fena haldeler. Allah'a çok şükür küçükte bir şey yok ama yakında o da yakalanacak. Senin vaftiz oğlunu geçen hafta Nikolsky'ye götürdük. Bununla gömdüğümüz üç oldu. Yönünüzü aydınlatayım. Buralardan geçerken biraz dikkat edin.

Nicola Nocolavich'in gördüğü ev yerden bir buçuk metre irtifa'nda kazıklar üzerine yapılmış bir bekçi kulübesi idi. Kapısının önünde beş altı basamaklı çarpık bir merdiven vardı. Yolun aydınlanması için Esteban feneri yukarı kaldırdı. Talebe yanından geçerken bekçinin bütün vücudunun titrediğini ve başını yakası kalkık haki ceketinin içinde ısıtmaya çalıştığını fark etti.

Açık kapıdan bir köylü evine has ılık ve tuhaf bir koku çıkıyordu. Evvela mühendis başını kapının üstüne vurmamak için eğilerek girdi. Ve Esteban'ın zevcesini büyük bir samimiyetle selamladı. Ocağın yanı başında duran, uzun, zayıf bir kadın misafirin geldiği tarafa doğru sakinane dönerek başıyla selam verdi. Ve tekrar ocağın üzerinde bir şeyle meşgul olmaya koyuldu. Esteban'ın kulübesi büyükçe fakat kirliydi. Odanın soğukluğu ve çıplaklığı bu kulübeye metruk bir ev hâlini vermişti. Uzun ağaç kütüklerinin vücuda getirdiği duvarın dibinde dar ve yüksek peykeler vardı. Köşelerde kararmış resimler asılıydı. Odanın üçte birini büyük bir ocak işgal ediyordu. Güneşten saçları ağarmış iki yavrucak ocağın üzerinden başlarını sarkıtmışlardı. Karşı tarafta kırmızı çiçekli bir perdenin örttüğü iki kişilik bir yatak ve üzerinde küçük, on yaşında kadar tahmin edilen bir kız çocuğu ataklarını sarkıtmış tuhaf bir gıcırta çıkaran beşiği sallıyor ve iri parlak gözleriyle yeni gelen misafirleri korku içinde seyrediyordu.

Köşede resimlerin altında büyük ve çıplak bir masa vardı. Tavandan sarkılmış bir çengelde pis ve şişesi kırık bir lamba asılıyordu. Talebe masanın yanına oturdu, çok geçmeden üzerine bir hüznün çöktü. Lambadan çıkan sis onda bazı müphem hisler vücuda getirmişti. Acaba rüya mı görüyordu? Ne zaman ve nerede görmüştü? Oturduğu yer büyük bir koridora benziyordu. Odada kuvvetli bir gaz kokusu vardı. Duvardan akan su damlaları odanın demir sacı üzerinde tuhaf bir ses çıkarıyordu. Talebenin kalbi büyük bir elemle dolmuştu.

Camekin:

“Esteban şu semaveri hazırlasan bir de yumurta çalkayıversen fena olmayacak.”

Esteban cevap verdi:

“Hay hay!. Hemen şimdi.”

Ve dönerek zevcesine şüpheli nazarlarla:

Maria semaveri hazırlasana bak efendiler çay içmek istiyorlar dedi.

Maria biraz huşûnet ve gazapla:

“Pekâlâ. Efendilerin ne söylediklerini işittim.” dedi.

Kadın dışarıya çıkınca mühendis duvarda asılı bir resmin karşısına geçerek masanın yanına oturdu. Ev sahibi Esteban misafirlerden biraz uzakta, kapı dibinde su kovasının yanına diz çöktü ve mütevekkilâne anlatmaya başladı.

“Acaba bu çağırın kim diye düşündüm. Aklıma bizim ormancı geldi. Fakat gece vakti niçin gelir dedim. O da tuhaf bir adam ha, hepimizi bir asker gibi kullanmak istiyor. Her gün gidip kendisine tekmil haberi verilmeliymiş. Öyle olmakla beraber nemelazım doğru bir adam. Bilmem kaç kızın ırzına geçmiş falan diyorlar ama banane!”

Biraz sustu. Dışarıda Maria’nın semavere kömür attığı ve çocukların ağır ağır soludukları işitiliyordu. Beşik hala o müşteki sesle sallanıyordu. Talebe yataktaki küçük çocuğa daha dikkatli bakınca sıtmalı bir güzelliğin ifade ettiği mana ile karşılaştı. Yanaklarının biraz şişkin olmasına rağmen şeffaf bir çini üzerine resmedilen ince ve zarif resimlere benziyordu. Siyah ve iri gözlerinde ağır tabii bir parlaklık vardı. Bakışlarında eski kadın resimlerindeki hali andıran bir masumiyet görünüyordu.

Talebe tatlı bir sesle:

Senin adın ne yavrum diye sordu. Küçük yüzünü elleriyle kapatarak perdenin arkasına saklandı.

Esteban:

Utangaç! Neden korkuyorsun kızım? diye hafif bir surette sırtmaya başladı ve çehresi kıvrırcık sakalı içinde bir kirpi gibi kayboldu.

İsmi Varya'dır dedi ve çocuğu:

“Kız, deli, neden korkuyorsun? Efendi sana ne yapacak? diye teskin etmeye çalıştı. Nicola Nicolaevich sordu:

“Bu da hasta mıdır?”

Esteban'ın karışık sakalının arasından kurtulan çehresi meydana çıktı. Müşfik ve kederli gözlerini açarak:

Çocuğun hasta olup olmadığını sormuştunuz? dedi. Biz hepimiz hastayız. Zevcem, şu ocağın üstünde yatan çocuklar, hepimiz... Geçen salı günü üçüncü çocuğumuzu da gömdük. Tabii biliyorsunuz! Buraları rutubetli ve bu bizim hastalığımızın da en büyük sebebidir. Bütün gün böyle titredikten sonra bir günde dünyadan göçüp gidiyoruz.”

Talebe başını sallayarak sordu.

“Canım neden ilaç kullanmıyorsunuz. Bizim o tarafa geliniz kinin filan vereyim.”

Teşekkür ederiz. Mösyö Nicola Nicolaevich Allah ömür versin. Birçok çarelere başvurduk. Fakat hiçbirisinden fayda görmedik.

Ve kollarını nevmîd-âne uzatarak devam etti;

“Üçünü de gömdük beyefendi. Buranın havası râtib, ağır ve durgun.”

Neden başka bir yere gitmiyorsunuz?

Ne, başka bir yere mi dediniz?

Diye suali tekrar etti ve kendine söylenileni anlamakta güçlük çekiyormuş gibi başını salladıktan sonra devam etti:

Evet, bir başka yere gitmek tabii daha iyi, fakat ne olursa olsun burada birinin bulunması lazım değil mi? Ev oldukça büyük. Hem burası bekçisiz olmaz ki. Biz olmazsak burada başka biri oturacak değil mi? Ben gelmezden evveli Galaktion burada bekçi idi.

Ne kadar sabırlı, münzevi bir adamdı. Çocuğunu, zevcesini gömdükten sonra kendide öldü gitti. Yaşadığımız yer neresi olursa olsun zararı yok. Allah büyüktür. O nerede olmamız ve ne yapmaktığımız lazım geldiğini bizden daha iyi bilir.”

Maria dirseğiyle kapıyı açarak elindeki semaverle içeriye girdi ve Esteban’a hitaben:

“İyi vallahi böyle tembel tembel oturmaktan ne zevk alıyorsunuz? İnsan hiç olmazsa fincanları hazırlar.” dedi.

Semaveri hiddetle masanın üzerine bıraktı. Vaktinden evvel ihtiyarlık alameti görülen çehresi solgun ve sarı idi. Yanaklarında buruşuk hatların altında yanan iki kızılık ve gözlerinde gayri tabii bir parlaklık vardı. Aynı hiddetli tavırla masanın üzerindeki fincanları tabakları ve ekmeği bir yana çekti.

Serduko çay içmek istemiyordu. O bugün gördüğü ve işittiği şeylerden müteessir, şaşkın ve mütehayyir bir halde idi. Mühendisin anûd hissizliği, Esteban’ın gayr-i müşfik ve garip bir tali’ önünde gösterdiği yüksek teslimiyet, zevcesinin sakin hatta sıtmadan birbiri arkasına ölen çocukların manzarası hepsi birden ruhunda nihayetsiz bir hüznün vücuda getirmişti. Onun bu tesiri hasta bir köpeğin parlak gözlerine bakıp da hissettiğimiz acı veya masum kadın ve erkeklerin elem, ıstırap ve ihanetten mütevellit olarak çektikleri azaba müşabihli.

Mühendis durmadan içiyor ve kopardığı büyük bir ekmek parçasını mütemadiyen yemeye çalışıyordu. Çene kemikleri üzerinde bir ip demetine benzeyen sinirler çıkıp iniyordu, gözleri dalgın ve donuk bir hayvan gözü gibi idi. Uzun ısrarlardan sonra Esteban’da bir fincan çay içmeye razı oldu. Elindeki şekerden azar azar ısıyor ve fincana üfürerek höpürtü ile çayını içiyordu. Bitirdikten sonra elindeki kalan şeker parçasını pis bir tenekenin içine fırlattı. Ve fincanını ters çevirerek tekrar köşeye büzüldü.

Saatler çok yavaş geçiyordu. Serduko bu râtib ve zehirli ve sis bulutu içinde metruk bir ada gibi duran kulübede daha kaç gece geçireceğini düşünmeye başladı. Ansızın semaverden ümitsizlik ve inkisar-ı hayalin aks-i sedasını andıran hafif ve müşteki bir cızıldama başladı. Beşiğin gıcıklayan sesi durmuş dışarıda bir çekirgenin muntazam yeknesak cıvıltısı işitmeye başlamıştı. Yatağın üzerindeki küçük kız ellerini dizlerinin arasına koymuş yorgun ve dalgın gözlerle lambaya bakıyordu. İri gözleri daha ziyade açılmış boynu gayri ihtiyari ve tatlı bir eda ile bükülüvermişti. Acaba ne düşünüyordu? Lambaya o kadar dikkatle neden bakmıştı? Yorgun ve zayıf kollarını uzatırken gözlerinde ifade edilemeyen munis, zarif ve ümitle dolu bir tebessüm hâsıl oldu. Gecenin sakin karanlığı ona başkalarının anlayamayacağı tatlı bir vaatte bulunuyor gibi idi. Talebeye zihnini tırmalayan batıl bir fikir geldi. Bütün bu ailenin hastalığın gizli pençesinden kıvrandığını görür gibi oldu. Küçük kızın gayri tabi parlak gözlerine bakarak herkesin yaşadığı hayatın onda devam ettiğinden şüpheyi düştü. Evet, gündüz yine lakaydane, bütün gaileleri muacciz gürültüleri ve usandırıcı ziyasıyla gelecek gece yine küçük yavrucağın gözlerini bu akşamki gibi lambaya dikerek bu zalim hastalığın esiri olduğu halde korkunç rüyalar görecektim, mu'lim dakikalar geçirecekti.

Serduko bundan çok evvellerde öldüğünü hatırlayamadığı meşhur bir sanatkârın “Sıtma” namında bir eserini görmüştü: Nilüferlerle örtülen bir su kenarında küçük bir kızcağız uyumuş etekleri sis içinde kaybolan uzun, zayıf ve hortlaklara müşabih koca gözlü bir kadın bataklıktan çıkarak yavaş yavaş yavrucağa doğru ilerliyordu. Unuttuğu bu tablo hatırasında yeniden canlanmış ve tuhaf bir korku ile içi titremişti.

Mühendis oturduğu yerden kalkarak:

“Amerikalılar oturur oturur sonra yatağa giderlermiş. Maria sen şu bizim yatakları yapıverir misin?” diye söylendi.

Herkes ayağa kalktı küçük kız yatağın içinde başını avuçlarının içine alarak uzandı. Gözleri yarı kapalı olduğu halde dudaklarında tatlı ve hülyalı bir tebessüm vardı. Maria esneyerek ve gerinerek dışarıya çıktı. Gelirken de bir kucak kuru otları içeriye girdi. Otların örtemediği yüzünde yorgun ve sabırsız bir ümidin akisleri vardı.

Maria pikeleri çekip otları yerleştirirken Nicola kapıya kadar gitmişti. Etrafında kalın ve râtib bir sisten başka bir şey görülemiyordu. Ayağının altındaki basamaklar bu sis deryasında yüzüyor gibi idi. İçeriye döndüğü zaman elbisesi saçları bataklığın râtib havasından ıslanmıştı. Mühendis ve talebe pikelerin üzerine baş başa vererek uzandılar. Esteban'da ocağın yanında kendine bir yer hazırladı. Lambayı söndürdükten sonra bir müddet dua etti. Ve sonra yattı. Maria yavaş yavaş yürüyerek çocuğunun yanına uzandı. Şimdi kulübede derin bir sükût vardı. Dışarıdaki çekirgenin yeknesak cırıltısı ile sivrisineklerin bitmek bilmeyen usandırıcı sesinden başka bir şey işitilmiyordu.

Serduko yorgun olmasına rağmen gözlerine uyku girmedi. Arka üzeri yatarak gözlerini açtı ve bu uykusuz gece ile tuhaf bir ahenk teşkil eden sesleri dinlemeye koyuldu. Mühendis ağzı açık boğazından gelen bir hırıltı ile uyuyor, annesinin yanındaki yavrucağın anlaşılmayan bazı şeyler sayıklıyordu. Ocağın üzerinde küçükler dudaklarındaki harareti çabuk çabuk soluyorlar. Esteban her nefes aldıkça derin derin inliyordu.

Uyuyan çocuklardan birisi acı acı:

“Anne! Anne! Biraz su” diye bağırdı.

Zavallı anne yatağından fırladı. Yalın ayak kapının arkasında duran kovaya gitti. Demir maşrapaya dökülen suyun şırıltısı ve harareten yine her şey susmuştu. Mühendisin horuldayan sesi ve çocukların nefesinden başka bir şey işitilmiyordu. Kızların en büyüğü yatağında doğruldu. Bir şey söylemek istiyor gibi bir vaziyet aldı. Fakat kelimeler bir türlü ağzından çıkmıyordu. Dişleri birbirine vuruyor ve mütemadiyen titriyordu. En nihayet bin müşkülât ile “so..ğu..k” diyebildi. Maria içini çekerek yavrucağı teselliye vücudunu bir palto ile sarmaya çalıştı. Fakat talebe gecenin sâmit karanlığı içinde çocuğun dişlerinin birbirine vurduğunu hala işitiyordu. Serduko uyuyabilmek için bütün çarelere başvurdu. Fakat bir türlü uyumak kabil olmadı. Birden yüze kadar saydı. Ezber bildiği bütün şiirleri tekrar tekrar okudu. Gözünün önünde beyaz bir nokta tecessüm ettirmeye çalışıyordu. Çalkalanan denizi düşündü fakat hiçbir kâr etmedi. Etrafındaki hasta göğüslerin ağır ağır teneffüs

ettiklerini işitiyor ve gecenin mütekasif karanlığı içinde kana susamış bir ruhun gezindiğini hissediyor gibi oluyordu.

Yatağın yanındaki küçük ağlamaya başladı. Zavallı anne uyku arasında beşiği sallamaya ve hafif bir sesle yavrucağına ninni söylemeye başladı. Karanlıkta inleyen bu sesin gamlı ahenginde geçmiş asırların hayatı vardı. Tarihin kaydetmediği zamanlarda yaşayan ecdadımızın sesinde de herhalde bu ihtizaz vardı. Onlarda gecenin kalplere indirdiği korku ile sahildeki mağaralarında ilk yaktıkları ateşin başında elleriyle dizlerini kilitlemiş olarak bu hazin nağmeye kalp bağlamışlardı.

Talebe başucundaki pencereye vurulan gayri me'mûl bir darbe ile kendine geldi. Esteban yattığı yerden doğrularak, uyandırıldığı için müteessir, dudaklarını bükerek başını ve göğsünü kaşımaya başladı. Sonra birden bire kalkarak pencerenin camına başını dayadı ve dışarıya “kim ol!” diye bağırdı. Dışarıdan boğuk bir ses cevap verdi:

Esteban görünmeyen adama doğru:

“Peki sen git ben şimdi gelirim” dedi.

Ne olduğunu anlamayan talebe mütecessisâne sordu:

“Ne o? Ne var Esteban?”

Esteban ocağın yanında kibriti arayarak müteessirane:

“Hiç! Kizliyska'nın evinde yangın çıkmış. Ormancı bütün bekçileri istiyormuş. Gitmem lazım.” dedi.

İçini çekerek, esneyerek, mırıldanarak lambayı yaktı ve giyinip gitti. Arkadan Maria kalkıp açık kalan kapıyı kapadı ve Esteban'a:

“Gece vakti bir fener alsan bari” dedi.

Esteban taban altından gelen boğuk sesi:

“Adam sende alsamda almasamda hepsi bir. İnsan fenerle yolunu daha ziyade kaybediyor” diye mırıldandı.

Bu esnada içeriye pis, soğuk zehirli bir hava girmişti. Serduko pencereye başını dayamış dışarıyı seyrediyordu. Hariçte zifiri karanlık, mütekâsif bir sis tabakası vardı. Pencerenin kenarlarından soğuk ve acı bir ceryan odanın içine akıyordu. Esteban'ın acele ayak sesleri işitiliyordu. Fakat kendisi görünmüyordu. O, hiç sormadan, şikayet etmeden yatağından kalkmış ve gecenin donuk ve karanlık sükûneti içinde yürümeye başlamıştı.

Bunda talebe için anlaşılması kabil olmayan bir sır vardı. O akşam gittiği yolları hatırladı. İki taraflı sis perdeleri, ayağının altında kayan balçık, bekçinin boğuk sesi fikrinde tekrar canlandı. Vücudunu gayri ihtiyari ürperme aldı. Muhayyilesinde bataklığın dibinde kıvranan iğrenç mahlukat, sazların arasından ve söğüt dallarından kayan yılanlar canlandı. Bunların arasında Esteban'ın tâli'ine karşı büyük bir teslimiyetle yalnız ve korkusuz yürüdüğünü görüyordu. Üç çocuğunu öldüren ve bir günde bütün aile ocağını söndürecek olan ra'şelerde onunla beraber yol alıyordu. Bu kirpi sakallı, yorgun gözlü basit kalıplı adam Serduko için anlaşılmaz bir muamma idi.

Talebe biraz dalmıştı. Solgun gölge şeklinde birçok çehreler gözü önünden geçiyordu. Kendi kendine, rüya görüyorum galiba dedi. Çünkü içinin biraz geçtiğini ve uyur gibi olduğunu biliyordu. Günün hatıraları yavaş yavaş zihninde canlanmaya başladı. Güneşin kavurucu ziyası altında geçtikleri kokulu çam ormanları, bataklıktan geçen çamurlu bir yol, Esteban, kalbiyyesi, zevcesi ve çocukları birer birer gözünün önünden geçti. Ve yine rüyasında kalbinde bir sızı hissederek gözünden akan sıcak yaşlarla mühendise sordu:

“Ah! Bu hayatın sonu ne olacak? Bu zavallı insanların kimlere yardımı dokunabilir? Kanları bataklığın vampirleri tarafından emilen bu çocukların hastalık ve ölümlerinde ne hikmet var? Bunların elemelerini vaziyetlerini tali' nasıl tevil edecek?”

Fakat mühendis bu felsefi hayaletten çoktan yorulmuştu. Yüzünü buruşturarak arkasını döndü. Esteban yanı başlarında, yüzünde müstehzi bir tebessümle duruyordu. Hayatın hakir ve şerefsiz bir şey olduğunu anlamayan bir

köylünün ölümünde mevcut mülahaza bir şey bulunmadığını idrak edemeyen bu serkeş gence acıyor gibi idi.

Gözünü açtığı zaman talebe uyumayıp derin bir düşünceye daldığının farkına vardı. Dışarıda gün ağarmaya başlamış ve akşamın koyu karanlığı yerine beyaz bir sis hakim olmuştu. Serduko'ya güneşi görmek ve yaz gününün temiz havasını teneffüs etmek arzusu gelmişti. Hemen giyinip dışarıya çıkınca ratib bir sis dalgasıyla karşılaşarak öksürmeye başladı. Yolu fark edebilmek için eğildi. Koşarak bataklığı geçti. Aşağı inmeye başladı. Sis yüzüne çökmüş bıyıkları ve gözkapakları üzerinde hal-i işba'a gelmişti. Dudaklarının üzerinde bunu hissediyordu. En nihayet derin ve ratib bir uçurumdan kuvvetli bir tepenin üzerine çıkabilmişti. Şimdi sevincinden nefesi durmuştu. Fakat başının üzerinde mavi bir gök vardı. Kokulu ağaçlar birbiriyle fısıldaşıyordu. Güneş mağrur bakışıyla etrafı aydınlatıyordu.

Tercüme Eden: M. Said, nr. 5-6-7, sh. 20

3.2.5. SERSERİ

Küçük Hikâye;

Feyyaz yirmi yaşına girince, hâl ve hareketi ebeveyninin ümitsizliğini mucib oldu.

Bu hazin hale bir çare bulabilmek için şefkatli bir ana, baba, bir aile meclisi toplamayı tensib ettiler. Mecliste, Feyyaz'ın amcası Sait Bey, teyzeleri Meliha, Ziba Hanımlar ve dayısı Necmi Bey vardı.

Romatizmadan muzdarip bulunan büyük pederi, odasından dışarı çıkamadığı için beyan-ı mazeret etmiş fakat oğlu Sait Bey'e kendi namına idare-i kelimet etmesi için salâhiyeti kemaliye vermişti.

Eski tarzda döşenmiş yemek odasında, yedi kişilik, mükellef bir sofrâ hazırlanmıştı. Matbah tarafından gelen kızartılmış keklik kokusu Sait Bey'in bulunduğu bahçe tarafına kadar yayıldı. Sait Bey, bu iştihaaver kokuyu, memnuniyetle kokladıktan sonra;

Mutlaka bunu o serseri avlamıştır, dedi. Bu mütalaayı işiten Ziba ve Meliha hanımlar içlerini çektiler ve birbirlerine;

Bu çocuk, dediler, bizi kahrımızdan öldürecek. Bu esnada gürbüz ve genç Feyyaz, köşkün merdiveninde göründü ve bütün aileyi davet eden gür ses, bahçenin en uzak köşelerine kadar tinnaz akislerle dağıldı.

Sarı güllerden yapılmış bir çardağın altında, iştiha için birkaç kadeh boşaltmakla meşgul bulunan Necmi Bey'le Feyyaz'ın pederi Rıfat Bey ağızlarını silerek yerlerinden kalkarken, Necmi Bey Feyyaz'a;

Geliyoruz serseri, geliyoruz, demeyi ihmal etmedi.

Yemek odasında, kalpleri üzen derin bir sükut hükümferma idi. Fakat sofraya keklik kızartması gelince, Sait Bey dayanamadı:

-Söyle bakalım Külhan Bey'i, dedi. Bu kekliği nerede avladın?

-Çamlığın arka cehtinde amca. Tosun ağanın çiftliğinde.

Tosun ağanın çiftliğinde mi? Yalan söyleme. Ben senin amcan olduğum halde, geçen hafta orada hiçbir şeyi tutamadım!

Ziba Hanım, meyusana başını salladı:

-Katillerin rehberi şeytandır.

Fakat kendisini kuvvetli cinsin murahhası addeden Sait Bey dayanamadı:

-Katil mi, dedi. Avcılar katil ha! yok buna gelemem işte. Rica ederim sözünüzü geri alın. Haydi bakalım beyler, kendinizi müdafaa edin. [Feyyaz'a dönerek]

-Eriş külhan Bey'i. Beş dakika sanada söz söylemeye müsaade var. Biz katil miyiz. Söyle bakalım. Necmi araya girer:

Şimdi, dedi. Biz duraya ne için toplandığımızı unutuyoruz galiba! Haydi artık, rıfat Bey, Süheyla siz ki ana ve babasınız. Feyyaz'ın mucib-i itab olan hallerini söyleyinde bir çare arayalım. Ne yapıyor?

Birdenbire odayı eski ezici sükût istila etti. Birkaç kişi öksürdü. Nihayet Ziba Hanım'ın sesi işitildi:

Ne olacak, kaldırım ağalığı yapıyor.

Rıfat Bey galeyanla:

-Evet dedi. Gün doğmadan dağlara av avlamaya gidiyor. Öğleden sonra, tenis, futbol oynuyor. Sait, senin kızınla sinemaya gidiyor.

Nihayet annesi, sesinde hıçkırıklarla ilave etti:

-Bu çocuk beni kederimden öldürecek. Utanmadan aşıkane şiir ve romanlar yazıyor!

Amcası biraz düşündü ve:

-Teessürlerle görüyorum ki, bu çocuğun hep fena şeylere meyli var hali muharatalı, dedi. İhtiyor musun serseri? Ben ki amcanım ve büyük pederin namına idare-i kelama salahiyettar olduğum için hakkında müthiş bir karar verebilirim. Hatta hareketini çok muhataralı görüyorum. Haydi bakalım muktedirsen kendini müdafaa et. Fakat daha evvel gitte Ahmet'e biraz nezaret et, nargileleri iyi hazırlasın.

On dakika sonra, nargilelerin hazırlandığı bitişik salona geçilir. Teyze hanımlar, sigaralarını sararken, böyle bir külhan beyinin annesi olduğu için bedbaht kardeşlerini teselli ediyorlardı. Nargilelerin manzarası, Sait Bey'i neşelendirdi:

-Feyyaz dedi. Sen fena kalıplı bir çocuk değilsin, biliyorum ama biraz hafif akıllısın.

Beş dakika sonra sebab-i içtimailerini tamamıyla unutan bu muhterem şahıslar, havadan, mahsulattan, zamanın pahalılığından bahsediyorlardı.

Nargileler bittikten sonra Sait Bey:

-Burada tam dört erkeğiz dedi. Bari bir briç oynasak. Briç bilir misin Feyyaz?

-Evet amca!

-Vay serseri vay!

Briç masasının başına otururken, Sait Bey Feyyaz'a:

-Cuma günü, diyordu. Erkenden burada toplanalım da bizi şu kekliği avladığın yere götür. İyi bir av partisi yaparız. E mi?

Kokaryalı: Benal Nevzat [İştar Arıman], nr. 7, sh. 15

3.2.6. KIYMETLİ BİR HATIRA

“Avrupa’da tahsilde bulunan gençlerimize”

Babası onun büyük bir ziraat mütehassısı olarak avdet etmesini bekliyordu. Öyle ya Sakarya sahilindeki koca çiftliğin fenni bir ziraat bahçesi haline girmesi senelerden beri tahayyül ettiği bir emel, bir mefkûre idi.

Necdet zeki, fatin, becerikli, bahusus girgin, sokulgan bir çocuktu.

Remzi Bey’in oğlundan çok şey ümit etmeye hakkı vardı. Liseyi bitirdi, işte dört senedir de Paris’te tahsilde. Hocaları zekâsına yahut gayretine hayran. Notları bütün arkadaşlarına gıpta verecek mertebede. Çalışıyor, mütemadi çalışıyor.

Mektebin ilk senesi tatilinde memlekete avdet etmişti. O zaman merhume validesi sağdı. Zavallı kadın oğlunun ilmî fetanetine meftundu. Kucağında büyüttüğü o mini mini yavru şimdi yakışıklı bir delikanlı olmuştu. Artık çocuk değil, yirmi yaşında bir erkek. Mesut valide babasından kalan, kocasının çiftliğine nazire arazisinin, dört tane bağının istikbalini pek parlak görüyordu. Necdet ikmal tahsil ettikten sonra Eskişehir’den Bilecik’e kadar uzanan, validesiyle pederinin tasarrufundan olan araziyi ihya edecek, dolayısıyla memlekete altın akıtacak idi.

Biçare kadın bu emellerinin hakikate çıkmasını görmeden gitti. Doktorların her biri tarafından başka bir isimle yâd edilen, esrarengiz bir hastalık onu aldı, götürdü. Şimdi Necdet babası kadar, belki biraz daha zengin idi.

İlk tatili takip eden seneler zarfında Necdet Eskişehir’e avdet etmedi. Hakiki bir ziraat adamının yalnız nazariyetle iş yapamayacağına zahib olan delikanlı tatil zamanlarını Fransa’nın mâruf çiftliklerinde tatbikat ile geçiriyordu. Son tatile mütekaid bir general olan kont (Lui Du Maserban) ın (yurdu) civarındaki muazzam çiftliğinde geçirmişti. Fakat bu çiftliğin ötekiler gibi kuru bir zemin değildi. Kontun matmazel (Lili) isminde bir kızı vardı ki, o koca arazide tek bir bülbül gibi ötüyordu. Necdet’le pek samimi olan Lili gece gündüz çocuğun yakasını bırakmıyor, koyun ağıllarını, tavuk kümeslerini, inek ahırlarını hep beraber dolaşıyordu. İki kişilik hafif (berik) bu iki genci mütemadiyen çiftçilik ovasında gezdirmeye memurdu. Zaten

(Tiger), o yağız at, güya terbiyelerin yabancı bir ele geçtiğini hisseder. Lili olmayınca huysuzlanır, yürümezdi. Bazen rüzgârlı havalarda matmazelin altın tellerini andıran saçları dağılır Necdet'in yüzünü kamçılardı. Bu zerrin kırbacın öyle munis bir darbesi vardı ki, zebani elinde bulunsa bile haşre kadar günahkâr yaşamak en büyük emel olurdu.

Bazen pek yorgun düşen Lili başını Necdet'in omzuna bırakır dinlenirdi.

Necdet son sene derslerine daha büyük bir gayretle çalıştı. General öteki çiftliğin sahipleri gibi Necdet'i bırakmamış, Paris'teki mükellef konağında ona üç odalı küçük bir daire tahsis etmişti. Anlaşılan, kont Necdet'i kaçırmamak istiyordu. Elbette öyle olacaktı. Birkaç ay zarfında çiftliğin adeta bir cennete dönmüş, varidat geçen senelere nispetle şayan-ı hayret bir derecede çoğalmıştı.

Necdet'inde bu evden ayrılmaya pek niyeti yoktu. O, bu yuvada ısınmış, hatta Lili ile biraz anlaşmış gibi idi.

Kış yaz gibi asude geçmişti. Paris'le yurdu birbirine benzemiyor. Konağın yaşayışı, kırlara, ekinlere, ineklere, atlara, koyunlara, tavuklara, geniş hasır şapkalı, kaba poturlu, ayakları sabolu köylülere mukabil burada danslar, rakslar, musiki âlimleri, çay ziyafetleri, tiyatro geceleri, firâklı, smokinli mösyöler, tuvaletli şakrak madamlar, matmazeller vardı. Fakat Necdet, (bu hay huy medeni) nin ortasında pusulayı şaşırmadan tahsil gemisini yürütüyordu.

Bunun sebebi yok değildi. Artık matmazel (Lili Du Maserban) ile iyice anlaşmışlar, karar vermişlerdi. Bir ay sonra Necdet Eskişehir'e avdet edecek, validesinde kalan emvali satacak, gelip Fransa'da yerleşecek. Belki bir çiftlik alacak, artık bir Fransız olacaktı. Lili teşrik-i hayat bunun böyle olmasına mütevakkıftı.

Artık iki genç arasında hazırlanan projenin tatbikatına geçildi. Necdet bavulunu yerleştirdi. Pasaportunu çıkarttı. Ertesi gün hareket edecek Marsilya treniyle hareket edecekti. Çarşıya çıktı. En büyük (Orfevriere) mağazalarından birisine girdi.

Müşteriyi gözünden tanıyan mağaza sahibi mösyö (Jan Lemontör) Necdet'in önüne birçok kutular açtı. Mor, mavi, kırmızı kadife döşeli bu mahfuzaların (sine-i rengârenginde) ne büyük kudret sanatla tanzim olunmuş mücevherler vardı.

Delikanlı mahfuzaların muhtevisyatını birer birer gözden geçiriyor. Lili'nin zarafetiyle mütenasip kıymeti kıymetine uygun bir şey arıyordu. Hemen mağazanın bütün muhtevisyatını tetkik etti. Sade olduğu kadar zarif, zarafeti derecesinde kıymetli, tek pırlanta bir yüzük buldu. Yirmi bin franka satın aldı. Şimdi Lili bu hüsn-ü intihaba hayran olacak idi. Fakat ya beğenmez ise?

Otomobili konağın kapısında tevkif etti. Şayet Lili'nin hoşuna gitmez ise beraberce kuyumcuya gitmek güç bir iş değildi.

Pembe odada, piyanonun tuşları üzerinde Jokond'un elleri kadar güzel parmaklarını dolaştırmakla meşgul olan Lili'nin yanına sokuldu.

-Lili, yarın hareket ediyorum. Sana bir hatıra bırakmak istedim. Lütfen kabul et.

Sözlerini sıkıla, büzüle söyledi.

Lili muhfuzaya şöyle ehemmiyetsiz bir göz attıktan sonra,

-Bu çok pahalı bir şey. Fakat ben manevi kıymeti yüksek bir hediye isterim dedi. Necdet bu âdem-i kabul karşısında şaşırmişti. Yirmi bin franklık mücevherin böyle çehre ile karşılaşacağını hiç hatırına getirmemişti. "Manevi kıymeti yüksek bir hediye!" ne demekti? Bunu bir türlü bulamıyordu. Lili sözünde devam etti:

-Zenginliğe mâtuf olan hediyeler, servetin derecesini gösterir, aşkın değil. Siz bana öyle bir şey veriniz ki, maddi kıymeti hiç olmasın fakat aşkınızın şiddetine delalet etsin.

Necdet'in düşündüğünü gören Lili ilave etti:

-Bulamadınız değil mi? Öyle bir hediye ki, sizden, sizin mevcudiyetinizden bir cüz olsun. Mesela; en güzel bir dişinizi veriniz.

Genç âşık uykudan uyanır gibi bir silkindi. Uğruna her fedakârlığı yapabileceğini gösteren bir nazarla kızın yüzüne baktı. Sonra ağzını açtı.

-İntihab ediniz, dedi. Hediyelik diş seçilmiş, yalnız çeneden ayrılması kalmıştı.

Necdet vakit kaybetmeden beklettiği otomobille atladı. İlk tesadüf ettiği dış hekimine müracaat etti.

Bu kadar garip bir müşteriye tesadüf etmemiş olan tabip, delikanlının (adrâs-ı sagire) sinden en güzelini çekti, eline verdi.

Ağzı aşkın ilk döktüğü kanıyla dolu olan Necdet bu kıymetli hediye Lili'ye takdim ile samimi teşekkürlerini aldıktan sonra memnun, mütebessim yola çıktı.

Üç seneden beri gelemediği Eskişehir'deki aile ocağı, genç ziraatçiye sıcak kucağını açmıştı. Validesinin vefatından sonra saç, sakal bütün ağarmış bulunan ihtiyar pederin sevincine nihayet yoktu. Senelerden beri beklediği bigâne varisi, derin bir malumat ile avdet etmiş idi. Artık kendisi çiftlik işleri ile yorulmayacak, yeni tarz ekinciliğin henüz tamamen kavrayamadığı incelikleriyle başını patlatmayacak, istirahat köşesine çekilecek, her şeyi genç oğluna bırakacaktı.

İş bu kadarla da bitmeyecek, kadından mahrum kalan eve güvercin gibi taze bir de gelin gelecekti. Maarif tacirlerden Lütfullah Arif Bey'in kızı Lili Hanım.

-Eğer hikâyesini bildiğimiz Lili benim Lili'ne benziyordu ise Kays'ın mecnun ismiyle iştiâre hakkı varmış.

Zavallı valide oğlu için Lili'ye söz kestiği gün zevcine böyle söylemişti. Kim bilir nikâh akdi edildiği gün mezarında ne kadar memnun olacaktır.

Remzi Bey oğlunun yüzüne baktıkça geçmiş günleri öyle düşünür, mütevaffa refikasının arzularını bir an evvel tahkik ettirmek ateşiyle yanıyordu.

Necdet'le beraber geziyorlar fakat henüz istikbale ait projeleri konuşmuyorlardı. Böylece on gün geçti. Bu on gün zarfında Necdet matmazel Lili'ye ait düşünce ve kararlarını babasına söylemek için münasip bir fırsat elde edememişti. Nihayet bir gece müteakıl tasvirler ortaya konuldu.

Zavallı baba bütün emellerinin bir hayale inkılap ettiğini görüyor, seraba doğru koşan sair-i sahra gibi kuruyan boğazıyla ecel nefesleri alıyordu.

Oğlunun Avrupa'da bulunduğu dört sene zarfında bina ettiği hayali köşkler hep birden yıkılmıştı. Dar dünyada tek varisi Necdet yalnız kendi oğlu olmaktan değil, Türk kalmaktan çıkıyor, ecnebi yurtlarda yerleşmek istiyordu.

Biraz nasihatle yola getiririm zannetti. Validesinin arzularına muhalif hareket etmesindeki münasebetsizliği dili döndüğü kadar anlatmaya uğraştı. Bir gece bilâ inkıtâ söyledi.

-Necdet ne yapmak istediğini iyi düşünüyor musun? dedi. Sen bir Türk'sün. Fransa'da geçirdiğin dört senenin hayatında esaslı bir tahvil yaptığını zannetmek pek fena aldanmaktır. Sen bir Avrupalı olamazsın, başka toprakta doğdun, büyüdün, başka hikâyeler dinledin, başka bir Allah'a inandın, başka bir vatanın evladısın. Hatta başında iken manasını anlamayarak dinlediğin ninninin bile ruhunda derin izleri vardır. Sevdiğin kız ne kadar sihir-kâr olsa, duyduğun aşk be harikuladeli-kler, ne mucizeler gösterse yine eben an cedd tevarüs istediğin bir yığın an'aneyi senin varlığından söküp atamaz.

Senin bir Fransız olmak ne kadar müstab'ed ise alacağın kızın, generalin kızının bir Türk olması da o kadar hükümsüzdür. Senin memleketini bilmeyen, sevmeyen bir kadının eline, zuhûru tabii olan evlatlarını nasıl teslim edersin? Yapmak istediğin bu fazâhat, seni ve ecdadını besleyen vatanına karşı ne büyük küfran nimettir, düşünmüyor musun?

Belki bugün gençlik sevgi saikasıyla muhakeme etmek istemediğin bütün bunlar, yarın elemli birer hakikat olarak önüne dikilecek, hayatın baştanbaşa elem olacak. Öyle garip bir aile teşkil edeceksin ki, birbirinizi anlamak mümkün olamayacak. Gözleri daima şarka bir baba, düşünceleri her zaman garba matûf bir ana. Bunun arasında ne olduğu belirsiz birkaç çocuk...

Belki beş altı oğlun olacak. Bunlar bir ecnebi orduya hizmet edecek, yani alaladeden çok lâîn birer asker kaçağı...

Necdet bu mesele o kadar derin, o kadar köklüdür ki, meydana çıkacak içtimai felaketleri yönünden keşfetmek imkân haricindedir. Haydi, evladım bu sevdadan vazgeç!

Haftalarca temâdâ eden bu baba nasihatleri, Lili'nin hayali karşısında temmuz güneşine tesadüf etmiş tereyağı gibi eriyordu.

Geçen dokuz ay zarfında Necdet validesinden kalan bütün malları likide etti. Ucuz, pahalı sattı. Çünkü beklemeye vakti yoktu. İşler o kadar acemi görülüyor, Necdet o kadar meşgul oluyordu ki, memlekette bulunduğu dokuz ay esnasında validesinin mezarını ancak bir defa ziyaret edebildi.

Remzi Bey, oğlu gittikten sonra kanatları kırılmış bir akbaba gibi batî adımlarla tamamen başına kalan çiftlik işlerini görmeye uğraşıyordu.

Lütfullah Arif Bey'i birkaç kere gördüğü halde oğlunun son hareketinden bahsedemedi. Lili'ye hala (gelinim) diye selam göndermekten bir haz duyuyordu. Necdet büyük bir cinayet işlemiş, eğer duyulursa mahkemenin ağır hükmüne hedef olacaktı gibi ondan kimseye bir şey açmıyor, soranlara;

-Daha bir iki sene staj göreceksin, ziraat öyle yalnız nazariyat ile ikmal edilir bir ilim değil, nakaratını tekrar edip duruyordu.

Necdet kalbi sevinçler, emellerle dolu Paris'e vasıl oldu. Doğruca konağa gitti.

Kış bitmiş, zenginler villalarına savrulmuşlardı. Generalin birçok misafirlerle çiftliğe gittiği haberini evde kalan bir iki hizmetçiden öğrendi. O geceyi Paris'te pek sıkıntılı atlatan Necdet ertesi gün ilk trene yerleşti.

Artık çiftliğe, o hakiki aşk yuvasına gelmişti. Önüne ilk çıkan Kaporal'e matmazelin nerede olduğunu sordu. (Kaporal) asıl ismi (Jabe) olan bu kırklık

delikanlı hizmet-i askeriye esnasında aldığı rütbeye nispetle Kaporal tesmiye olunur idi.

Pek sevdiği unvanla kendisine hitap edildiğini gören Kaporal Necdet'i tanımış ve hürmetkâr bir selam vermeyi de unutmamıştı.

-Efendim, matmazel şimdi (Baron Jokar) ile ormana doğru gittiler.

Baron Jokar! Bu Necdet'in tanımadığı bir isimdi. Acaba kim?

Necdet bunu uzun uzadıya düşünmeye lüzum görmeden ormana doğru ilerledi. Ağaçların arasından henüz beş dakikalık bir yol almıştı ki, Lili'nin billur sesinden çıkan kahkahalar işitildi. Muttasıl gülüyordu. Şüphesiz baron pek komik bir ihtiyar olacak ki, refakat ettiği genç kızı memnun etmek için çenesine kuvvet vermiş tuhaf fıkralarla Lili'yi eğlendiriyordu.

Zavallı Lili. Kendisinin fırkatını bu suretle tahvin etmeye çalışıyor!

Şimdi kıza bir (sürpriz) yapmak lazımdı. Necdet ormanın sık dalları arasında kendine bir haffâgâh buldu. Orada bunların avdetini bekleyecek idi. Zaten pek uzaklara gitmeyen Lili ile baron birkaç dakika sonra avdet ettiler. Necdet kızın pek sevdiği bir (sonat) ı okumaya başladı.

Bu ses? Evet, matmazel Maserban pek yabancı olmayan bu sesi dinlemek için bir an durdular. Necdet birden bire önlerine çıktı. Lili mütehayyir,

-Aa! Siz miydiniz mösyö Necdet?

-Sesimi tanımadınız mı matmazel?

-Affediniz, epey zaman oldu unutmuşum.

Sonra yanındaki kavalyesi yüzbaşına dönerek,

-Mösyö Necdet ziraat mezunu, bizim çiftlikte staj yapıyorlardı. Bu sefer Necdet'e dönerek;

-Mösyö (Baron Jakor) kahraman bir asker, bir vatan müdafai. Nişanlım.

Necdet şaşırılmıştır. Birer baş selamıyla önlerinden geçip giden bu çiftin arkasından bakakaldı.

Artık ne yapacağını bilmeyen Necdet, ölen aşkının son bir ihtilâcını andıran azim ile doğruca Lila'nin ötesine çıktı. O her vaktini ne-mağa bir soğuklukla yüzüne bakıyordu?

-Lili! dedi. Hani bana verdiğin söz? Ben senin için babamı, anamı bütün mukaddesatımı parçaladım.

Kız kemal-i sükûnetle sordu.

-Siz beni sahiden seviyor muydunuz?

-Ne demek! Bundan haberiniz yok mu idi? Hatta giderken arzu ettiğiniz hediye hazırlamak için az mı kan kaybettim? Ağzımdan en beğendiğiniz bir diş çıkarıp size vermedim mi?

Lili yüksek bir kahkaha koy verdi. Gülmesi biraz sükûnet bulunca kalktı, dolaptan bir kutu çıkardı, içinde yüz kadar diş bulunan bu kutuyu Necdet'e uzatarak;

-Buyurunuz, dişiniz hangisi ise bulunuz ve alınız, dedi.

Necdet'in başı dönmüş, kâinat simsiyah olmuştu. Bütün bu karanlığın ortasında mağmum bir çehre müteellim nazarıyla ona bakıyordu.

Remzi Bey...

3.2.7. ÇEŞME BAŞINDA

Masanın etrafında üç kişi idiler. Evin küçük bahçesinde akşam yemeğine oturmuşlardı. Kırmızı, sarı, pembe, mor bin bir çeşit çiçekle mini mini bahçe bir renk minyatürüydü. Bu yaz akşamında yeşil yapraklara ince bir şeffaflık vere güneşin son pembelikleri ortadan silinirken fesleğenlerin kokusu serin, nemli havayı dolduruyordu. Genç kadın, gitgide esmerlik içinde tazeleşen boyunlarını bugün çiçekler ortasında hepsinin güzelliğini tamamlayan bir abla gibi idi. Çocuğu olmamıştı. İki erkekten yanında bahçesine karşı müşfik ve müftehir bir bakışı vardı. Bu küçük bahçe ile iki odadan ibaret olan evleri kasabanın şimal ucunda idi. Karşıda ufkun bir köşesini tamamen kaplayan Bozdağ tepesinin üstünde akşam rengine bürünen mor, dumanlı, hayalli bir tutam bulutla geniş ovaya karşı mağrur mağrur kuruluyordu.

Genç kadın yirmi ikisinde vardı. Evleneli beş sene olmuştu. Karşısında oturan kocası Kemal sekiz senedir Ödemiş'te muallimlik ediyordu. Sofralarında bu akşamki gibi üçüncü bir şahsın bulunması onlar için fevkalade bir şeydi.

Yemeğe başladılar. Karı koca neşeleriyle, yemekleriyle mütemadiyen misafirlerine ikram etmeye çalışıyorlardı. Misafir Ömer Fazıl Bey, kitap satırları üstünde dolaşa dolaşa kırışan, derinleşen, gözleriyle ara sıra bu mesut çifte bakıyordu.

Ömer Fazıl Bey, İstanbul muallim mektebinde Kemal'in eski müdürü idi. Şimdi darülfünunda hocadır. Kemal muallim mektebinde dört senesini bitirip de meslek hayatına atılınca kadar onun hem müdürü, hem hocası, hem velisi olmuştu. Kemal geçen sene İstanbul'a gittiği zaman eski müdürünü kasabasına çağırdı. Talebesinin mütevazı yuvasında tatili geçirmesini ısrarla rica etti. Ona derin şükran hisleriyle bağlıydı.

Bir haftadan beri Ömer Fazıl Bey, Kemal'le karısının misafiriydi.

Tam yemeği bitirecekleri sırada dışarıdan hiddetli hiddetli sövmeler, küfürler, teneke gürültüleri gelmeye başladı. Üçü de kulak verdiler. Bir an içinde karı koca

hadiseyi anladıklarından meraklarını teskin etmişler, itmi'nânve saadetle, birbirlerinin yüzüne bakmışlardı.

Ömer Fazıl Bey hâlâ dikkatle dışarıdan gelen gürültüleri dinliyor, derin bir felsefe davası halleder gibi başı seslerin geldiği tarafa eğili derin mülâhazata dalmış görünüyordu. Merakını bir türlü teskin edememişti. Ev sahiplerinin aldırmadıklarını görünce sordu: Dışarıda kıyamet kopuyor. Konser veriliyormuş gibi siz teneke gürültülerini hazla dinliyorsunuz Kemal. Bu ne vurdumduymazlık. Ben meraktan çatlıyorum.

Kemal güldü, Münire'nin yüzüne baktı. Karı koca tatlı tatlı gülüştüler.

-Hocam merak etme. Karşımızda hastane çeşmesi başında su doldurmak için sıra kavgası ediyorlar.

Ömer Fazıl Bey, tatmin olmadı: Allah Allah, çeşme başında su için niye kavga etsinler.

Kemal izah etti. Bu kasabada yerine göre yüz evde, iki yüz evde bir su bulunur. Geri kalanı bilhassa böyle yaz günlerinde kadın erkek, çoluk çocuk ellerinde tenekeler, testiler, böyle çeşme başlarına dökülürler. Çeşme başları burada bir âlemdir. Zeybek türküleri mi arasınız, zabıta vukuatı mı, kız kaçırma vakaları mı, sabaha kadar hepsi çeşme başlarında söylenir, çeşme başlarında dökülür. Bazen arada açığözler çıkar. Kendi sıralarını beklemeden el çabukluğu yaparlar, başkalarından evvel doldurmak isterler. Kaplarını ileri sürerler. O zaman kıyamet kopar. Küfrün bini bir para. Teneke tenekeye girerler.

-Olur şey değil, bu susuzluğa çare bulanlar yok mu? Demek su bulamıyoruz diye kan akıtıyorlar. İşte nüfus siyasetimizi tehdit eden tehlikelerden biri daha.

Ömer Fazıl Bey, sözlerini kahkahalarla bitiriyordu.

-Yok hocam, böyle dersiniz bunca iyiliklerinizden sonra çeşme başından nimet gören bizlerin bedduasına uğrarsınız. Teneke tenekeye gelenler olduğu gibi çeşme başında derdini dökenler, teselli bulanlar, ebedi dostluk kuranlarda vardır. Biz

bile Münire ile çeşme başında buluştuk. Karşımızdaki çeşme olmasaydı Münire ile buluşmak imkânı yoktu. Ben saadetimi o çeşmeye medyunum.

Sözlerini teyit ediyormuş gibi bir vaziyetle genç kadının daha ziyade pembeleşen yüzüne baktıktan sonra devam etti. Hastane çeşmesinden akan ince su, bizim ilk aşkımızın, ümitlerimizin vefalı bir sırdaşıdır. Ümitsiz bir günümde Münire’yi ben o subaşımda buldum.

Münire her an renkten renge giren, nihayet kırmızıda karar kılan yüzüyle tatlı tatlı gülümsüyor, kalbi gözlerinde toplanmış bir vaziyette kocasını teyit ediyordu.

Ömer Fazıl Bey iyiden iyiye meraklandı.

-Kemal! Sizin şu çeşme başı macerasını anlatmazsan bu gece gözümde uyku girmeyecek. Sabaha kadar sizin hastane çeşmesini dinleyeceğim.

Karı koca arasında çeşme başı hikâyesini kim anlatacak münakaşası başladı. Hangisi anlatacak bir türlü karar verilemiyordu. Münakaşa hararetlendi. Kemal karısına “sen daha iyi anlatırsın” diyordu. Ömer Fazıl Bey kura çekilmesini teklif etti. Çektiler, Kemal anlatacaktı.

Ömer Fazıl Bey’in eline biri kahvesini verdi, biri sigarasını tutuşturdu. Münire “Müdür Bey, Müdür Bey, dedi. (Genç kadın Fazıl Bey’e Müdür Bey derdi, çünkü kocası ondan hep müdürüm diye bahsetmişti.) Bizim bura tabiriyle bu aşın içinde benimde yağım bulunsun. Kemal hikâyeyi anlatacak, isterseniz ondan evvel bende size bir iki çeşme başı göstereyim. Yorulmazsanız bizim caddenin sonuna kadar yürüyelim.”

Çıktılar. Solgun bir ay ışığı vardı. Karşıda hastane çeşmesinin başı dolu idi. İki tarafı ağaçlı geniş caddenin bittiği süvari kışlasında birkaç çeşme gördüler. Hepsinin başına sıra sıra tenekeler, güğümler, testiler dizilmişti. Bekleyicileri çoktu. Genç, ihtiyar, kadın, erkek her çeşit insan vardı. Fakat ekseriyeti siyah çarşafli, peştamallı genç kadınlar teşkil ediyordu. Yolda yalın ayak küçük bir çocuk gördüler. Çocuk sırtında küçük bir testi ile çeşmeye giderken şarkı söylüyordu.

İndim çeşme başına

Sabun koydum taşına

Benim yârimi sorarsan

On üç on dört yaşında.

Şehrin dışına zeytinliklere doğru yürüdüler. Keskin kokulu bir tütün tarlasının yanında durdular. Meydanda kasabanın dedelerinden kalma ramazan topu uzanıyordu. Münire ile Ömer Fazıl Bey onun üstüne yerleşti. Kemal bir yerli edasıyla kuru otların üstüne oturdu. Solgun ay ışığının her şeyi şeffaf bir tül perde arkasındaymış gibi belli belirsiz gösterdiği zeytinlerden, tütünlerden ince, serin bir rüzgâr eserken hikâyesine başladı:

-Ödemiş'e geldiğimin üçüncü yılında yine böyle bir yaz tatili idi. Tarih beş ağustos. Henüz bir evvelki maaşımızı bile vermemişlerdi. Cebimde on para bile kalmamıştı. İki günden beri açtım. Evden dışarı çıkmıyordum. Hep uzanıyordum. Birbirimize yardım ettiğimiz muallim arkadaşlar tatil olduğu için oraya buraya dağılmışlardı. Bir para bulmanın imkânı yoktu. Çok yıldızlı bir gece idi. Köy kubbesinde hemen parıltısız bir nokta yoktu. Yıldızsız yerleri yıldız kıvılcımları doldurmuştu. Uzaktan uzağa köpek sesleri, böcek sesleri aksediyordu.

Birbirine göz kırpan yıldızlara karşı sefaletim içinde oturdum. Saatlerce kendimi oyalamaya uğraştım. Gece yarısına doğru sokak penceresinin önüne abandım. Çeşmede birkaç insan kalmıştı. Bir kubbe altında yapayalnızdım. Bütün etrafım karanlıktı. Ne gelen vardı, ne giden. Bir kelime söyleyecek kimsem yoktu. Gözlerim alabildiğince karanlıklara dalıyordu. Böylece ümitle ümitsizlik arasında çırpındım durdum. Yalnız hastane çeşmesi karşıda ince bir sesle akıyordu. Gözlerime bir damla uyku girmiyordu. Karanlıklar ölümü hatırlatıyor, “gel bize karış” diyordu.

Yirmi bir yaşındaydım. Gönlüm gençliğinde hiçbir an tatmin olunmayan, her gün bekleyen arzuların hicranı ile yanıyordu. Uzviyetim boş maddemin sızılılarıyla sızılıyordu. Yarı buhran yarı uyku içinde kendimden geçtim. Gecenin serinliği içime işlerken dayandığım pencerenin tahtaları yüzümü, kollarımı acıtıyordu. Zaman zaman uyanır gibi oluyordum. Etrafa kulak veriyordum. Gözüme, kalbime dolan karanlıkların nihayetsiz boşluğu, sağırlığı içinde karşımda hastane çeşmesini

dinmeyen bir kalp sızısı gibi hafif bir şırıltı ile akıyor buluyordum. Sanki bu ince ses benimle beraber ağlıyordu. Şafakta gözümü açtım. Çeşmede bir genç kız testisini dolduruyordu. Etrafında kimseler yoktu. Başı açıktı. Uzun siyah saçları ince örgülerle arkasına yayılıyordu. Yüzünü görünce ağrıyan boş gönlüm hicranını tazeledi. İri siyah gözleri, pembe yüzü, muntazam inen burnunun altındaki küçük ağzı, çenesinin çocukça kıvrılışı aç midemle beni her zamanki cehennem arzularına sürükledi. Rüyalarımın hiçbir zaman tahakkuk etmeyecek sevgilisine götürdü.

Kız beni görünce tahminimin hilafına ürkmedi. Belli ki pencerede beni daha evvel görmüştü. Şefkatli bir kardeş gibi yüzüme baktı. Bir genç kız fevkaladeliği göstermedi. Herhalde aç yüzümün bezginliğinden bir derdim olduğunu anlamıştı. Sonra testisini aldı, arkasına bakmadan yandaki sokağa saptı gitti.

Kalbimin sızısı maddemin sızısını örttü. Şafakta etrafına hayat, güzellik beşâreti saçan bu genç kızı idrak eden şuurum ölüme kalbi düğümlü giden gençliğime derinden derine acıdı. Bütün benliğimde bir boşluk duydum. Çocukluğuma, mektepte didinmelerime, mazime, yaşadığıma nedamet ettim. Başımın üstündeki nihayetsiz boşluk içinde yaşamak için bir parça hava bulamayanlar gibi boğuldum.

Hocam bilirsiniz, mektepte Anadolucular vardı. Gayeleri bütün hayatlarını Anadolu’da geçirmekti. Ben onların elebaşydım. Buna ant etmişim. Bütün ısrarlarına rağmen Anadolu’ya atıldığım için İstanbul’da ailem bana kızgındı. Mecburi olarak onların şefkatinden mahrumdum. Yalnızlık kaç defa canımı yaktı. Kaç defa uyanırken bile pembe bir yüzün, yumuşak bir elin rüyasını gördüm, titredim. Benimle mütevazı bir hayat yaşayacak kızı İstanbul’da arasam belki muvakkat bir zaman için gelir fakat nihayet bir gün olur, ben yanında olduğum halde kalbini onu bulunca memleketin hasretiyle doldurur diye düşündüm. Cesaret edemedim. Yerlilerden bir kızla evlensem dedim. Ya geçinemem, ya “bir muallim parçası ne olacak, ayda ne geliri var” derler diye korktum. Vazgeçtim. Onun için evlenmemişim.

Ertesi günler hep şafaklarda pencereye koştum. Issız akan hastane çeşmesinin perisini bekledim. O hafta iki defa daha gördüm. Göz göze gelince hiç fevkaladelik

göstermezdi. Güzel, ümit verici, gözlerinde hatta birazda bir talebe hürmeti görür gibi oldum.

Kemal burada biraz durdu. Başının üstündeki yıldızlı kubbeye baktı. Münire dinlemiyormuş gibi gözlerini karanlığa çevirmişti.

-Evet hocam, o haftadan sonra günlerimin mihveri hastane çeşmesi oldu. Her görüşte bu genç kıza daha fazla bağlandım. Kadınlarla konuşurken sesini işiteyim diye bende bol bol su çekmeye başladım. Bizim küçük bahçenin tarihi o zamandan başlar. O kadar su ne işe yarardı, ne yapayım, işi çiçekçiliğe vurdum. İsterseniz gülünüz hocam. Bazı günler o kadar çok suyum oluyordu ki, titiz ev kadınları haline girerdim. Evde yıkanmadık taş, tahta bırakmazdım.

Neyse hocam, hastane çeşmesinde biz şampiyon sucular içine girdik. Bazen sıra beklerken hiç erkek olmazdı. Ben kadınlarla bir kelime konuşmazdım. Çeşme başlarında çok defalar onlar başka âlemin yalnız kendileriyle anlaşılan insanları olurlar. Erkekler orada daha vakurdurlar. Bir köşeye çekilirler, kadınlardan az gürültü eder. Belki bu onların çeşme başlarında kadınlardan daha az olduklarındandır.

Bazen çeşmede talebelere tesadüf ederdim. “Buyurun muallim bey, benim sıramı alın” derlerdi. Ne bilsinler yavrucaklar hocalarının kalbini. Onlar sıra verdikleri, bekletmedikleri için hocalarına iyilik yaptıklarına kani.

Bu hürmet nişanesi yavaş yavaş çocuklardan kadınlara geçti. Bir gün biri kabını doldurup ayrılınca sırası gelen kadın “buyurun hoca efendi, evvela siz doldurun” dedi. Orada benim ismini bile bilmediğim genç kız da vardı. Ben çok ciddi, birazda mahzun bir sesle “bende sıramı bekleyeyim, hemşire hanım. Hem sizleri evlerinizde bekleyeniniz vardır, geç kalmayın. Benim bekleyenim yok.” dedim.

Bir sabah evde yine çeşme başı gürültüsü işittim. Dikkat ettim, seslerden biri benim kızımındı. Elime bir teneke alarak çeşmeye fırladım. Kızım siyah çarşafı bir kadınla sıra kavgasına girişmişti. Kadın hem eliyle kızımı itiyor, hem “benden evvel doldurursan ölü suyun olsun” diyordu.

Kızım beni görünce kıpkırmızı oldu. Aklıma bir plan geldi. Hemen sahici, sarıklı cübbeli bir hoca efendi vaziyeti takındım. Vaaza başladım. Hemşire hanımlar, Allah'ın suyu için birbirinizi niçin darıltıyorsunuz. Kızıma dönerek vaazımı ikmal ettim. Hemşire siz daha küçük görünüyorsunuz, bırakınız evvela büyüünüz doldursun.

Kızım hemen itaat etti. Öteki suyunu doldurdu, gitti. Çeşme başında ikimiz kaldık. Ben söz açmak için bir münasebet ararken kızım taşıtı. Kızgın, haksızlığa uğramış kesik bir sesle “haklı değil miyim muallim bey” diye başladı. Vakayı anlattı. Halinde haksızlığa uğrayıp muallimine müracaat eden bir talebe güzelliği vardı. Söz sözü açsın diye sordum. Siz benim muallim olduğumu nereden biliyorsunuz?

-Bilmez miyim, siz buraya ilk geldiğiniz sene ben iptidaiyi bitiriyordum. Müdürümüz hasta iken bir gün bize derse gelmişsiniz.

Demek benim sevgili kızım mektep görmüştü. Kalbim sevinçle doldu. Adını sordum söyledi.

-Peki, Münire Hanım, sonra tahsilinize neden devam etmediniz?

-Yarama dokundunuz muallim bey, ailem göndermiyor ki. Ben ısrar ettikçe herkesin ailesi gibi benim ailemde kızlar çok okurlarsa kötü olurlar, sevdiklerine mektup yazarlar, diyorlar.

O gün Münire ile ahabap olduk. Ben ona kitap veriyordum. Bin türlü kaçamaklar bulup çeşme başında konuşuyorduk. Okuduğu kitaplardan bahsediyorduk. O zamandan beri beraberce mütemadiyen okuruz ve münakaşa ederiz.

Geceleri pencereden saatlerce çeşmenin akışını dinlerdim. Akışı bazen pek dermansızlaşırdı. Hayatımın yegâne ahengi olan bu ince su dinecek diye içim titrerdi. Mahrumiyet içinde geçen gençliğimin bir tek tesellisi o olmuştu. O diniverse bir daha kızımı görmenin imkânı yoktu. Eminim ki, karşıdaki koca hastane doktorlarıyla, ilaçlarıyla hiçbir hastane çeşmesi kadar şifa sunmadı.

Münire ile kitap mübahasesinden biraz sonra hayat mübahasesine geçtik. Evlenmeye karar verdik. Ailesi razı olmazsa Anadolu'nun başka bir köşesine kaçacaktık.

Bir sabah kalbimde, başımda, her yerimde müthiş bir ağrı, bir kırıklık ile kalktım. Hastalığıma rağmen Münire'yi bekletmeyeyim diye pencereye gittim. Ayakta zor duruyordum. Münire tenekesini bıraktıktan sonra çarşafının altından bir kitap çıkardı. İade edecekti. “Bu sabah bir parça rahatsızım, inemeyeceğim. Kitabı yarın versen” dedim. Hakiki vaziyetimi anlayınca Münire'nin beti benzi attı. Doğru kapıma geldi. “Mutlak göreceğim, yardım edeceğim” diye ısrar etti. Tenekesini çeşmede bıraktı, odama geldi. “Görürler” dedim. Dinlemedi. “Görürlerse görsünler, biz evlenmeyecek miyiz? İhlamur yapıp içireceğim. Güzelce yatıracağım. Allah göstermesin hastalığın artarsa sana kim bakar” dedi.

Beni yatırıp da tam gideceği sırada kapı çalındı. Dışardan sesleniyorlardı:

-Münire Hanım, artık yeter, hepsi bir günde olmaz.

Kapıya birkaç yavrucağ toplandı. Bu muzipliği yapan onlardı. Münire çıkarken arkasına takıldılar, onunla alay ettiler. Tabi meselenin kubbeli bir yalan halinde bütün kasabaya yayılması bir saat meselesiydi.

O gün bana uğrayan bir talebe ile Münire'nin dayısını çağırttım. Nasıl konuştuğumuzu, ne vakitten beri ahbap olduğumuzu, icap ederse kaçmaya karar verdiğimizizi ve son vakayı anlattım. Münire'yi ailesinden istemesini rica ettim.

Nihayet bir parça dedikodudan, inattan sonra ailesi razı oldu.

Ömer Fazıl burada eliyle Kemal'e susmasını işaret etti. Topun üstünden kalktı. “Artık anladık nasıl aile kurduğunuzu, ne kadar mesut olduğunuzu anlatmaya lüzum yok. Haydi, düşün önüme çeşme başı âşıkları. Bu gece sizin bütün bütün hatıralarınız uyandı. Bende size uyarsam uykusuz kalırım. Hasta olursam beni teselli edecek bir hastane çeşmesi, bir çeşme perisi de yok.

Yolda ilk söze başlayan Münire oldu:

-Müdür Bey, bu gece sizi bırakırız. İstedığınız gibi rahatınıza bakınız. O zaman bir gün bizimle açlığa dayanır mısınız?

Ömer Fazıl Bey bir şey anlayamadı. Kemal imdada yetişti.

-Her sene mesleğimin bana mecburi oruç tutturduğu o gecenin yıl dönümünde Münire ve ben oruç tutarız. O açlık gecesi sabahında fecirle beraber Münire bana doğmuştu. Bu bizim saadetimizin ibadetidir.

Eve döndüler. Biraz dinlendikten sonra Ömer Fazıl Bey, alaya başladı: Kızım Münire, yarın akşam bana bir teneke ver. Bende çeşme çeşme dolaşacağım. Hem yanıma sizi almam. İşimi bozarsınız. Belki çeşme başında bende nasibimi bulurum. Günün birinde beni de çeşme başı aşığı görürseniz hiç hayret etmeyin.

Şaka bir tarafa, çocuklar. Dört yüz dirhem ciddi söylüyorum. İstanbul'a dönünce çeşme başlarını bizim darülfünunculara söyleyeceğim. Çok beklemeden mecmualarda görürsünüz. Ruhiyat hocası bundan mutlaka "çeşmeler ve hayatımız üzerindeki tesiri" diye bir sıra makale çıkaracak. İçtimaiyatçılar "çeşmeler ve içtimai menşeleri" diye tutturacaklar. Ve çeşmelerin cemiyetle başladığını Avusturyalı kabilelerinden aldıkları misallerle ispat edecekler. Çeşme başı zümreleri diye içtimai bir müessese olduğunu ve birçok ruhi hadiselerin kökleri şimdiye kadar zannolunduğu gibi fertte olmayıp bu içtimai müesseseden kışkırttığını irili ufaklı yazıp duracaklar.

Çocuklar, artık ben yatağa gidiyorum. Size Allah rahatlık versin. Belki bu gece çeşmenin musikisinden bekâr bir ilham vakıa olurda içtimaiyatçılarla, ruhiyatçılarla beraber bende büyük bir eser meydana getirirdim.

Muzaffer Şerif, nr. 10, s. 16-18

3.2.8. YOLDAŞIM

Maksim Gorki'den

Ona Odessa limanında rast geldim. Kuvvetli vücudu, güzel bir sakalın çerçevelediği Kafkas çehresi mütemadiyen dikkatimi celb etmişti. Elindeki şeker kamışını emerekten elmas gibi parlayan gözleriyle, iskelenin kenarında, müteesirane bir surette, limanın gürültülü dalgalarını temaşa ettiğini görüyordum. Ailesiz ve işsiz bir adam halet-i ruhiyesiyle günde belki altı defa yanımdan geçerci.

Kimdi? Bunu anlamak istiyordum. O da kendisini göstermek için, her vakit yanımdan geçerci. Öyle bir zaman oldu ki modaya göre yapılmış kostümünü, sanatkârane şapkasını tembel gezişlerini, hatta dalgın nazarlarını daha uzaktan tanımaya başladım.

Limanın lokomotif ve vapur gürültüleri, zincir şıkırtıları, amele sesleri daha doğrusu insanı her taraftan kaplayarak ruhu ve asabı gevşeten bu elemli kargaşalık ortasında, hareketler arasında bu adamın mevcudiyeti, bana gayr-ı kabil izah geliyordu.

Limanda çalışan bütün insanlar, kendilerinden her dakika büyük bir sa'y ve dikkat bekleyen devasa makinaları gibiydi. Herkes endişeli ve yorgun bulunuyordu. Ameleler tozların içinde koşuyor, küfür ediyor, terliyordu. Yalnız bu garip şahsiyet bu gürültüler ortasında öldürücü bir meskenet ve büyük bir lakayd ile istediği gibi dolaşıyordu.

Nihayet dördüncü günü, yemek zamanında kim olduğunu anlamak için her ne pahaya mal olursa olsun yanına gitmeye karar verdim. Elimde pastin ve ekmek olduğu halde yanına oturarak yiyor ve kendisiyle nasıl görüşebileceğimi düşünüyordum. Çay masasına dayanmış bir halde ayakta duruyordu. Dalgın, dalgın etrafına bakıyor, kamışıyla fülüt çalıyordu.

Kendisiyle görüşebilir miydim? Kömürden simsiyah olmuş elbisemin üzerine asılı cemal çengeliyle, yanımda duran cemal semeriyle hülâsa benim gibi bir serseriyle bu adamın konuşması çok güçtü, çok müşküldü. Fakat nazarlarının benden

ayrılmadığını ve bu nazarların fena ve hayvani bir hisle bana baktığını hayretle görüyordum. Anladım ki bu adam açtı, süratle etrafımı tetkik ettikten sonra kendisine yavaşça;

-Yemek ister misiniz, dedim.

Çehresini buruşturdu ve titredi. Dişlerini göstererek etrafına nefretle baktı, kimse bize bakmıyordu. Kendisine bir parça peynirle pastin ve ekmeğin yarısını verdim, aldı. Eşya sandıkları üzerine oturdu. Şapkası arkasına devrilmiş esmer ve terli alnı meydana çıkmıştı. Acele acele yiyor ve bana göz kırpmıyordu. Bu vaziyeti görünce et almaya gideceğimi ve beni beklemesini söyledim. Avdetimde etin yarısını kendisine verdim. Ve kendisini hakaretkâr nazarlardan saklamak için karşısındaki sandığın üzerine oturdum.

Yemeğini ağzından alınmasından korkan br kedi gibi hırslı ve seri bir surette yiyordu. Bu aç adamın temasası ise bana acıklı geliyordu. Kendisine döndüm. Elini omuzuma vurdu. Sonra döndü, şiddetle sıktı ve salladı.

-Teşekkür çok teşekkür ederim diyordu.

Beş dakika geçmemişti ki hikâyesini anlatmaya başladı;

“İsmi Gürcü Ponsi Şarko imiş ve Kapoy’da çok zengin bir çiftlik sahibinin oğlu imiş. Kafkas şimendifer istasyonlarında memur iken bir arkadaşıyla birlikte oturuyormuş. Birgün arkadaşı ansızın ortadan kaybolmuş. Prense ait kıymetli eşya ve parayıda götürmüş. Bunun üzerine prens büyük takibine koyulmuş. Arkasının Batum’a hareket ettiğini haber aldığı için Şarko’da Batum’a gelmiş fakat Batum’da arkadaşının Odessa’ya gittiğini öğrenmişti. Bunun üzerine pasaport alarak Odessa’ya gelmiş ve sirkatten polisi haberdar etmişti.

Parasız kalmış, dört günden beri hiçbir şey yememişti.

Hikâyesini dinledim, samimi ve doğru idi. Bu genç çocuğu tetkik ettim ve şahsına karşı derin bir merhamet duydum. On sekiz yaşında çocuk denecek derecede gençti. Fikren ise daha çocuktı. En kıymetli şeylerini çalan eski dostundan ekseriya büyük bir nefretle bahsediyordu. Eğer çalınan eşya bulunamayacak olursa korkunç

pederi kendisini kuzu gibi boğazlayacaktı. Düşünüyordum ki eğer hiçkimse bu bedbaht gencin imdadına yetişemeyecek olursa bu çocuk mahvolacak, serseriler içinde yaşamakla acıklı akıbetler karşısında kalacaktı. Ben, hürmet edilmeyen fakat şayan-ı hürmet olan bu serseri hayata Şarko'nun dâhil olacağına ihtimal veriyordum. Gündeliğim, kendisine Batum'a kadar bir bilet almaya gayr-i kâfi idi. Şarko'ya meccânen bir bilet tedariki için birçok bürolara müracaat ettim. Muavenet lüzumundan şiddetle bahsettim. Ve daima kat'i ve şiddetli bir ret karşısında kaldım. En nihayet, bilet için polis müdüriyetine gitmekliğimizi teklif ettim. Şaşırdı ve gitmeyeceğini söyledi.

-Niçin gitmiyorsunuz?

Cevap vermedi. İndiği otelin parasını vermemiş, isteyen dövmüş ve kaçmıştı. Biliyordu ki borcunu vermeyen, üstüne de dayak atan bir adama polis teşekkür etmeyecekti.

Vaziyet müşkülleşiyordu. Bunun üzerine Batum seyahatine kâfi gelecek kadar para kazanmaya karar verdim. Fakat heyhat.

Bu zamanda açların istilası hasebiyle yevmiyeler düşmüştü. Günde yirmi dört kopek kazancıma mukabil Şarko ile altmış kopeklik yemek yiyorduk. Burada kalamazdık. Binaenaleyh atideki şeraitle yaya olarak gitmekliğimizi teklif ettim. Eğer kendisine Tiflis'e kadar refakat edecek bir arkadaş bulamayacak olursam bizzat refakat edecek, bulduğum takdirde ayrılacaktım.

Prens teklifim üzerine bir defa fotinlerine, şapkasına, pantolonuna dikkatle baktı. İçini çekti, nihayet razı oldu.

Bu suretle Odessa'dan Tiflis'e yaya gitmeye karar verdik.

Girzon'a vasıl olduğumuzda yoldaşım hakkında esaslı bir fikir hasıl etmiştim. Çok az inkişaf etmiş, zayıf ve vahşi, karnı tok olduğu zaman neşeli, aç olduğu zaman cesaretsiz. Hülasa yaramaz olmayan kuvvetli bir civan gibiydi. Yolda Kafkasya'dan, Gürcü çiftlik sahiplerinin hayatından, eğlencelerinden ve köylülerle olan

münasebetlerinden bahsederdi. Hikâyeleri istifadeli idi. Hatta bazı kısımları da çok güzeldi. İşte biri:

“Zengin bir Gürcü prensi arkadaşlarına bir ziyafet vermiş. Şarap içilmiş ve Kafkasya’nın nefis yemekleri yenilmiş. Ba’dehu prens misafirleri ahıra götürmüş. Atlara eğer vurulmuş, ilk defa prens atına binmiş ve düz ovada koşturmaya başlamış. Davetliler prensin bu kadar süratle atını koşturmasını hayretle temaşa ediyorlarmış. Prens ikinci defa atını koşturmaya başladığı zaman, ovada birden bire karşısına beyaz atlı bir köylü çıkmış. Atını koşturarak prensi geçmeye muvaffak olmuş. Bundan dolayı prens davetlilerden utanmış, kaşlarını çatarak köylüyü çağırmış, yaklaşınca bir kılıç darbesiyle kafasını kesmiş. Bununla da iktifa etmeyerek rovelverini kulağına boşaltmış.

Bundan sonrada yaptıklarını misafirlerine anlatmaya başlamış. Hükümet tarafından da hidemât-ı şakaya mahkûm olmuş.”

Şarko prence acıyor görünüyordu. Kendisine prensin şayan-ı memnuniyet olmadığını söyledim fakat bana gösterişli bir vaziyetle cevap verdi:

-Çok az prens ve çok az köylü var. Bir prens için bir köylü mahkûm edilmemelidir. Bir toprak parçasını göstererek,

-Bir köylü nedir? Prens ise bir yıldızdır. Münakaşa ederken kazanmaya başlıyordu. Hiddetli zamanlarında ise bir kurt gibi dişlerini çıkarıyor ve

-Sus Maksim. Sen Kafkas hayatını bilmiyorsun, diyordu. Bütün delillerim Şarko’nun besâteti karşısında hiçbir şeye yaramıyor, benim için açık doğru olan bir şey ona adı ve kıymetsiz geliyordu. Bilhassa mantığım dimağına varamıyor ve bazen büyük müşkülâtla fikirlerimin tefevvuk ve doğruluğuyla kendisini inkâr edemeyecek bir vaziyete soktuğumda telaşa düşmüyor ve bana,

-Kafkasya’ya git, göreceksin ki hakiki söylüyorum. Bütün dünya böyle diyor, o halde söylediğim doğrudur. Bunun karşısında yalnız senin tarafından söylenen şeylere inanabilir miyim? Bütün dünyanın bu doğrudur dediği bir şey karşısında senin dediğin elbette doğru değildir.”

O zaman susuyor ve anlıyordum ki yoldaşım hayatın hali hazır şeklinin iyi ve adil olduğuna kani bir adamdı. Binaenaleyh ona bir şeyi sözle değil, fiilen ispat etmek lazımdı.

Fakat benim sükûtum onu muzaffer kılıyor ve hayat hakkında tam bir malumata sahip olduğu hissini veriyor, vahşi bir güzellik ve garabetlerle dolu olan hikâyelerine hararet veriyordu.

Bu hikâyeler ise beni cezbe ve alakadar ettiği kadar, servet ve kuvvetin birer ifadesi olmaları ve herkes için lazım olan ahlâki tekâkkiyattan uzak bulunmaları hasebiyle aynı zamanda isyanda ettiriyordu.

Bir defa Hz. İsa'ya dair bir şey bilip bilmediğini Şarko'ya sordum. Omuzlarını kaldırarak;

-Şüphesiz dedi. Fakat sualimi izah ve tekrar ettiğim zaman anladım ki yalnız şunu biliyordu: “İsa isminde biri varmış. Bu adam Yahudilerin kanunlarına karşı isyan etmiş. Bundan dolayı Yahudiler kendisini öldürmüş. Fakat ilah olduğu için ölmemiş, semaya kalkmış ve oradan başka kanunlar göndermiş.”

-Hangi kanunları dedim.

Şarko müstehziyane baktı ve:

-Sen Hristiyan'sın. İyi, ben de, dünyada denilebilir ki herkes Hristiyan'dır. O halde ne soruyorsun? Herkesin nasıl yaptığını biliyorsun, işte bunlar İsa'nın kanunlarıdır. Bu cevapla alakadar oldum. Ve kendisine İsa'nın hayatını nakletmeye başladım. İlk defa beni dikkatle dinliyordu. Sonra yavaş yavaş dinlememeye ve esnemeye başladı. Beni kalben dinlemediğini görünce yeniden ruhuna hitaba başladım. Merhametten, adaletten, âlemden elde edilmesi mümkün olan faydaları anlattım.

Dinliyor gibi görünüyordu. Sözlerimi bitirdikten sonra lakayt bir vaziyetle cevap verdi:

“Kuvvetli olan bizzat kanunu yapar. Ona hiçbir şeyi öğretmek lazım değildir. Kör dahi olsa yolunu bulabilir.”

Fikirlerinde sebat etmesini biliyor, bu hali ise hürmetimi celb ediyordu. Vahşi ve zalim bir insandı, kendisine karşı ruhumda iğbirar kıvılcımının tutuşmaya başladığını hissediyordum. Bununla beraber aramızda bir temas noktası, yekdiğerimizi anlayabilecek ve birlikte yürüyecek bir saha bulacağımı ümit ediyordum. Bu vaziyette kendisine daha sakın bir surette hitaba ve yanaşmaya başladım. Fakat teşebbüslerimi anladı ve tefevvukunu hissederek daha yüksek bir tavırla bana hitaba başladı.

Hayata ait yanlış idrakini ispata dair ser ettiğim delillerimin, duvara vurulan bir taş parçasından çıkan tozlar gibi eridiğini görünce müteessir oluyordum.

Brako'yu geçmiş, Kırım dağlarına yaklaşıyorduk. İki günden beri mavi hafif bulut dalgalarına benzeyen bu dağlar ufuklardan görünüyordu. Bunları uzaktan temaşa ediyor ve güzelliklerine, Kırım sahillerine heyecanla bakıyorduk. Bütün paramızı sarf etmiş, kazanmak ihtimali de gayr-i mümkün bir hale gelmişti. Yeni bir kuyu inşasına başlanan ta Odessa'ya doğru ilerliyorduk. Prens bana bizzat çalışarak para kazanacağını ve bu para ile bilet alarak denizden Batum'a gideceğimizi, Batum'da çık dostları olduğunu, benim için kolaylıkla bir kapıcılık veya başka bir vazife bulabileceğini söylüyor ve himayekâr bir tavırla:

-Gorki sana iyi bir hayat temin edeceğim. Çeh, çeh istediğin kadar şarap içeceksin. Bundan maada istediğin kadar yiyeceksin. Bir Gürcü kıızıyla da evleneceksin. Bu kız sana iyi yemek yapacak, çocuklar doğuracak, çok çocuklar. Çeh, çeh.”

Hayretle karşıladığım bu “çeh” ler beni ilk defa asabileştirmiş, ruhumda hiddetle karışık elemli bir his hâsıl etmişti. Bunlar Rusya'da domuzlara verilen bir isimdi. Kafkasya'da ise sevinç, yeis ve elem ifade ediyormuş.

Şarko şık kostümünü iyice kullanmış, fotinlerinin ise birkaç yeri delinmişti. Şapka ve bastonunu ve satmış ve yerine şimendifer memurlarının kullandığı bir kasket almıştı. Bunu ilk defa başına koyduğu zaman;

Bana yakıyor mu, demişti.

Nihayet Kırım'dayız. Simferopolis'inden geçerek Balta'ya doğru ilerliyoruz. Dört taraftan denizle kaplanan bu müstesna arz parçasının güzelliği karşısında sihirli bir heyecan duyuyordum. Prens ise içini çekiyor, inliyor, etrafına asabi nazarlarla bakarak boş midesini tuhaf tuhaf meyvelerle doldurmaya çalışıyordu. Bu ise iyi neticeler vermiyordu. Neşesiz bir tavırla:

-Bunlar bana dokunuyor, nasıl yürüyebileceğim, diyordu.

Çalışmak imkânı da baş göstermiyordu. Ekmek alacak bir meteliğimiz bile olmadığı için meyvelerle karnımızı doyuruveriyor ve her şeyi istikbalde bekliyorduk.

Bu müracaat karşısında Şarko tembelliğimden, teşebbüssüzlüğümünden şikâyeteye başladı. Sıkıcı bir tavır alıp, iştihasına dair naklettiği hikâyeleri üç şişe şarap içtiğini, iki saat sonra iki porsiyon yemek yediğini daima anlatır ve gözlerini açarak sivri ve uzun dişlerini göstererek, dudaklarından salyaları akıtarak nihayetsiz iştihasından bahsederdi.

Bir gün Balta civarında, bir meyve bahçesine amele olmuştum. Yevmiye peşin alarak ekmek aldım. Nevaleyi başının ağrımını bahane ederek çalışmayan Şarko'nun yanına götürdüğüm zaman, bahçıvan tarafından davet edildim. Bir saat sonra geldiğim zaman anladım ki Şarko'nun iştihasından benim için hiçbir şey kurtulmamıştı. Bir lokma ekmek bile kalmamıştı. Şüphesiz bu bir arkadaş hareketi değildi. Yine bir şey söylemedim, felaketime boyun eğdim. Şarko sükûnetimi anladı. Kendi nokta-i nazarına göre tefsir etti. Bu günden itibaren hiç beklemediğim bazı şayan-ı hiddet hareketlerde bulunuyordu. Ben ise mütemadiyen çalışıyor, o muhtelif vesilelerle çalışmaktan kaçınıyordu. Daima yiyor, içiyor, uyuyor ve beni üzüyordu.

Ben Tolstoy'un şakirdi değilim. Uzun ve yorucu bir işimden sonra karanlık odamıza avdet ettiğim zaman bu aç adamın hırsla bana baktığını görmek acı ve gülünç geliyordu. Daha ziyade acı gelen şey ise çalıştığımın dolayısı Şarko'nun benimle istihza etmesiydi.

Ben çalışırken o dilenciliği talim ediyordu. İlk defa yanımda talim etmekten sıkılıyordu. Fakat bir Tatar şehrine yaklaştığımız zaman bunu açıkça yapıyordu. Bir

bastona dayanıyor, kötürümmüş gibi bir ayağını sürüklüyordu. Bilmiyordu ki Tatarlar kuvvetli bir delikanlıya kolay kolay hiçbir şey vermeyeceklerdi. Bundan dolayı kendisiyle mücadele ediyor, hareketinin ne kadar ayıp olduğunu anlatmaya çalışıyordum. O ise kısaca;

-Çalışmasını bilmiyorum, diyordu.

Tatarlar bir lokma ekmeği çoğu kıskanç bir itina ile veriyorlardı. Bundan ise çok müteessir oluyordum. Her gün biraz daha yorucu oluyor, Şarko ile münasebetim tahammül edilmez bir devreye giriyordu. Kendisine bakmaklığımı ise bir hak gibi istiyordu.

-Beni götüren sizsiniz, o halde götürünüz. Yaya olarak bu kadar uzun yola çıkabilir miydim? Hiç alışmamışım. Bundan dolayı ölebilirim. Beni niçin müteessir ediyorsunuz, ben ölürsem sana ne olur? Validem ağlar, pederim ağlar, arkadaşlarım ağlar. Ölümüm ne kadar gözyaşı akmasına sebep olur.”

Bu sözleri sabırsızlıkla dinliyordum. Tuhaf bir fikir dimağımda doğmuş ve bütün bunlara tahammül ettirmişti. Bazen Şarko uyuduğu zamanlarda, yanında oturuyor, hareketsiz ve sakın yüzüne bakarak, bir şey duymuş gibi şu kelimeleri tekrar ediyordu:

-Yoldaşım, yoldaşım...

İşte avdetimde Şarko'nun nazarında, her gün biraz daha küçüldüğümü hissediyordum. Fikrini gizlemesini bilmiyordu. İşlerimizde iyi gitmiyordu. Haftada ancak bir veya bir buçuk ruble kazanıyordum. Bu ise ikimizi idare etmiyordu. Şarko'nun dilenciliği ise hiçbir şeye yaramıyordu. Midesi öyle bir çukurdu ki oraya atılan, üzüm, kavun, balığı kâmilan alıyor, yine doymuyor ve zamanla mütemadiyen bir şeyler istediği zannolunuyordu.

Şarko sonbaharın soğuğunu ve yolun uzun uzun olduğunu söyleyerek Kırım'ı terk için beni haklı ve ciddi bir surette tazyik ediyordu. Ben, Kırım'ın büyük bir kısmını mukaddema gezmiştim. Vaziyeti iyi biliyorum. Kırım'da şimdiye kadar

kazanamadığımız parayı bulmak ümidiyle Odessa'ya gitmeye karar verdik. Bu defada meyve ile karnımızı doyurmak ve bütün ümidimizi istikbale saklamak icap ediyordu.

Zavallı istikbal! Çok uzun müddet beklediği için hallolduğu zaman bütün kuvvet ve cazibesini kaybediyordu.

Aluşta'yı geçtik. Gece, yirminci kilometrede tevakkuf ettik. Daha uzun olmakla beraber sahil yolunu takip etmemizi Şarko'ya teklif ettim. Taze deniz havası almak istiyordum. Ateş yaktık ve yan yana yattık. Gece çok güzeldi. Deniz mavi gölgeler içinde altımızdaki kayalara çarpıyor, sema namütenahi bir sükûnet içinde bulunuyor, yalnız yanımızda ve civarımızdaki kokulu ağaçların yavaş yavaş sallandıkları iştiliyordu. Çınar yaprakları da gölgelere düşüyor, bir kuş mahrek ve kuvvetli bir surette ötüyordu. Yanan ateş ise kırmızı ve sarı bir çiçek demetini andırıyor ve bu buket (ay) ın sönük gölgeleri karşısında neşeli, neşeli titriyor gibiydi.

Denizin geniş ufukları, bulutsuz sema karşısında kendimi arzın nihayetinde ebediyeti temaşa eden ve bu kelimenin ifade ettiği manayı su ile uğraşan bir adam vaziyetinde görüyordum. Gecenin bu nihayetsiz güzelliği içinde koku, renk ve seda ahengine meftun olmuştum. Bu nihayetsiz güzellik ruhumu dolduruyor, o kadar derin bir sevinç ve heyecan içinde bulunuyordum ki kalbimin cereyanını işitmiyordum.

Şarko birden bire gülmeye başladı ve:

-Ne hayvanî çehren var, bir koyun gibisin, demesin mi. Bu sözler üzerine başımın üstünde bir yıldırım patlamış gibi korktum. Elim bir vaziyetti. Şarko gözlerinden yaş akacak derecede gülüyor, ben ağlamak istiyordum. Boğazımda bir taş parçasının mevcudiyetini hissediyorum, söylemiyor, dalgın dalgın bakıyordum.

Hakaret müthişti ve buna tahammül edecek insan pek azdı. Hiddetli bir surette:

-Kâfi, susunuz dedim.

Şarko korktu ve titredi. Fakat duramadı, gülmesini zapt edemiyordu. Yanakları şişmiş, gözleri açılmış, mütemadiyen gülüyordu. Ben ise düşüncesiz bir surette yavaşça ilerliyordum. Bütün tabiatı kucaklamış ve ilan-ı aşk etmiş gibiydim.

(O aşkı ki biraz şair olanın daima ilan etmesi lazımdır.) Bu ise Şarko'nun istihzasıyla karşılanmıştı. Asabiyetimi ve üzüntümü gören Şarko yanıma geldi. Şaşkın ve mahcup bir vaziyetle omzuma vurarak:

-Rica ederim gücenmeyiniz. Beni affediniz diyor ve bu sözleri kabahat işleyen bir çocuk mahcubiyetiyle söylüyordu. Biraz durdu ve aynı niyazkâr bir tavırla:

-Artık sizi taciz etmeyeceğim. Asla, asla taciz etmeyeceğim. Görüyorum ki siz çok iyisiniz, çalışıyorsunuz ve beni çalıştırmıyorsunuz.

Bu sözleri beni teskin ve teselli için söylüyor ve i'tizar ediyordu. Tahammül edemiyordum. Ve onu yalnız mazi için değil, istikbal içinde affettim. Yarım saat sonra Şarko derin bir uykuya dalmıştı. Ben ise yanında oturuyor ve onu tetkik ediyordum.

Uyku esnasında en kuvvetli insan bile zayıf görünüyor. Şarko'nun bu vaziyeti ise merhameti celb ediyordu. Yarı açılmış kalın dudakları, yüksek kaşlarıyla Şarko çocuk gibi sükûnetle nefes alıyor, bazen söyleniyor, Gürcü lisanıyla tazallümkâr bazı şeyler fısıldıyordu.

Etrafımızda derin bir sükûnet icra ediyordu. Dalgaların tatlı gürültüleri bile bize kadar geliyordu. Vahşi bir hayvan ağzına benzeyen bir çukur içinde bulunuyorduk. Daima Şarko'ya bakıyor ve kendi kendime:

“Yoldaşım, yoldaşım” diyordum.

Evet yoldaşımdı. O bütün hayatımda yoldaşım olacaktı. Ve bana mezara kadar refakat edecekti.

Evados bizi sükût-u hayale uğrattı. Oraya muvasalatımızda, bizim gibi iş arayan ve bu intizarla dokların inşasını temaşa mecburiyetinde kalan dört yüz amele vardı. Çalışanlar arasında Türkler, Rumlar, Gürcüler de bulunuyordu. Bilhassa etrafından şehre iltica eden, soluk benizli, yorgun insanlar kurtlar gibi sokaklarda dolaşıyordu. Bu gibi acılardan mürekkeb bir kafilе bizi yakaladı. Şarko'nun paltosunu ve benim çantamı aldılar. Fakat bilahare bunları iade ettiler. Bize taarruz edenler aramızda ruhî bir karabet görmüşlerdi. Ayak takımının her ne kadar ekserisi fena ise de içlerinde şerefini bilenler de çoktur.

Burada da hiçbir iş göremeyeceğimizi visadın inşasına lüzumumuz olmadığını anladıktan sonra gece harekete karar verdik.

Şarko sözümü tutuyor, beni tacir etmiyor fakat açlıktan çok ıstırap çekiyordu. Birinin yemek yediğini gördüğü ve yemeklere ait bir hikâye dinlediği zaman kurt gibi dişlerini gösteriyordu. Son zamanlarda ise bazen müteessirane ve ekseriye bir şarklı gibi gizli bir his taşıyan mütebessim bir çehre ile kadınlardan bahsetmeye başlamıştı. Fakat hangi yaş ve simada olursa olsun hiçbir kadın göremeyince adi vasitalara müracaat ediyordu. Kadınlar hakkında öyle serbest bahsediyor, o kadar haiz malumat bulunuyor, öyle şeyler anlatıyordu ki bunlardan ikrah ediyor, tiksiniyordum. Bir defa, kadınların erkeklerden farklı olmadıklarını ve onlara müsavi nazarla bakılması icap edeceğini söyledim. Sözlerimden müteessir olacağını ve bana yeniden çatmak isteyeceğini görünce intizar ettim. Ve ta karnı doyuncaya kadar hiçbir şey söylememeye karar verdim.

Kerç'e gitmek için yola koyulduk. Ve yolu kısaltmak arzusuyla step kısmını tercih ettik. Çantamızda bir Tatardan aldığımız üç kilo arpadan başka bir şey yoktu. Böylece yolumuza devam ettik. Şarko'nun köylerde dilencililiğe ait teşebbüsleri hiçbir şeye yaramıyor, daima şu cevapla karşılaşıyorduk:

Sizin gibi dilenenler ne kadar çok.

Açlıktan ise ayakta duramıyorduk. Filhakika bu sene gayr-i kabil inkâr olan bir şey vardiysa o da dilencilerin korkunç bir yekûn teşkil etmesiydi. Her yerde on ile

yirmi kişilik bir grup yanlarında çocuklar olduğu halde yalın ayak dolaşıyor, dileniyorlardı.

Bu çocuklar çıplaktı. Göğermiş derileri altında kan değil, karışık pis kokulu, kirli bir mavi su dolaşıyordu. Derileri altında kemikleri o kadar bariz bir surette görülüyordu ki bunları görenler kalplerinde tahammülsüz bir ıstırap hissediyorlardı. Bu aç, nîm üryan ve bedbaht çocukların sesleri bile çıkmıyordu.

Dalgın dalgın niçin dünyaya geldiklerini anlamak isteyen bir eda ile etrafına bakıyorlardı. Bu manzaralara sık sık tesadüf ediyorduk. Bazen bir araba üzerinde iskelet gibi zayıf ve ihtiyar bir kadın görünüyor ve yanında oturan elemli bakışlı çocuklar, araba yürürken malûlane bir surette başkalarının topraklarına bakıyorlardı.

Arabayı çeken ihtiyar ve yorgun bir beygir ise başını sallayarak yavaş yavaş ilerlerdi. Ah ne acıklı bir manzaraydı. Çocukların başları eğilmiş, kolları birer kayış gibi sarkmıştı. Şaşkın ve solgun nazarlarla etrafa bakarlardı.

Felaketin hayat haricine attığı bu kabile mesut insanların huzur ve rahatını selb etmekten çekinerek ve yerde sürünen hayvanlar gibi yavaş yavaş ilerliyorlardı.

Yolumuzda, daha ölmeden gömülen bu gibi kabilelere çok tesadüf ettik. Bize yaklaştıkları zaman içlerinden bir çocuk:

-Amca gideceğimiz köy çok uzak mı, diyor ve cevap verdiğimizde içlerini çekiyor. Arkadaşım Şarko dilencilik yolunda kendisiyle müsabakaya giren bu görünmez rakiplerden şiddetle nefret ediyordu. Açlığa, uzun yolculuğa rağmen vücudunun kuvveti bu bedbahtlardan daha şayan-ı merhamet bir vaziyet almasına müsait bulunmuyordu. Bunun neticesi olarak bunları uzaktan görür görmez:

-Bir kabile daha! Vah, vah, vah. Neden geliyorlar? Rusya bunlara dar mı geliyor, bunu anlayamıyorum. Rus milleti hayvandır vesselam.

Rus milletini Kırım'a sevk eden esbabı izah ettiğimde ise nefretle başını sallıyor ve

-Anlıyorum bu nasıl mümkündür. Gürcülerde budalalık yoktur, diyordu.

Nihayet aç ve yorgun Kerç'e vasıl olduk. Vakit geç olduğu için geceyi iskelenin bekleme mahallinde geçirmek mecburiyetinde kaldık. Muvasalatımızdan evvel, şehrin nüfusundan fazla ne kadar insan, ne kadar aç ve serseri varsa hepsi şehirden kovulmuştu. Tutulup polis dairesine götürülmekten korkuyorduk. Uyanık ve ferasetli davranmak icap ediyordu. Vaziyetimiz daha elim ve karışık bir safhaya vasıl olabilirdi. Bekleme mahallinde kaldık. Boğazın dalgaları bizi, bütün gece hayr-hâh-âne bir surette ıslattı. Sabah olunca, donmuş ve ıslanmış bir halde uyandık ve bütün gün sahilde dolaştık.

Kazancımız bir papaz zevcesinin pazar yerinden evine götürdüğüm şey için aldığım on metelikten ibaret bulunuyordu. Yatağya'ya gitmek için boğazı geçmek icap ediyordu. Çok yalvardığım halde hiçbir sandalcı bizi sandala almıyor, bize serseri nazarıyla bakıyorlardı. Gece olduğu zaman talihime ve bütün dünyaya isyan ettim. Ve oldukça müşkül ve tehlikeli bir işe karar verdim. Gece olunca her ne pahasına olursa olsun bunu mevki' tatbiki koyacaktım.

Gece, Şarko ile yavaşça limana yaklaştık. Burada gümrüğe ait olup sahile zincirle bağlı üç büyük kayık duruyordu. Etraf karanlıktı. Şedit bir rüzgâr esiyor, kayıklar yekdiğerine çarpıyorlar. Zinciri sallamak suretiyle ucunu halkadan çıkarmak kolay oldu. Beş metre yüksek bir mahalde ise gümrük nöbetçisi ıslık çalarak dolaşıyordu. Karşımızdan geçerken işimi durduruyordum. Bu faydasız bir tedbirdi. Zira bu esnada boğazına kadar denize su içinde bulan ve her an ölmesi mümkün olan bir insanın burada mevcudiyetini kimse ümit etmezdi. Bundan maada dokunmadan zincirler sallanıyor ve tıkırdıyordu. Şarko kayığın içine uzanmış, bana anlamadığım bir şeyler söylüyordu. En nihayet halkayı elime geçirdim. Büyük bir dalga bir anda kayığı sahilden beş metre uzağa attı. Zincire bağlı olarak kayığın yanında yüzyorum. Nihayet kayığa binmeye muvaffak oldum.

Semada bulutlar uçuyor, dalgalar çılgıncasına öteye beriye gidiyorlardı. Şarko dümene oturmuş bazen su içine gömülüyor gibi kayboluyor, bazen gayet yükseklerle kalkıyor, üzerime düşüyordu. Ayaklarını etrafa iyi dayamasını ve yakalanmamak istiyorsa gürültü etmemesini söyledim. Derhal sustu.

Yüzünün yerinde beyaz bir leke görünüyordu. Daima dümeni tutuyordu. Vazifemizi değiştirmek imkânı olmadığından her ikimiz bulunduğumuz yerde kalmaya karar verdik. Ne yapılması lazım geleceğini ona bağırarak söylüyordum. Sözlerimi anlıyor ve derhal eski bir bahriyeli gibi tatbik ediyordu. Kürek vazifesini gören tahtalar ellerimi yırtmaktan başka bir şeye yaramıyordu. Rüzgâr arkadan esiyordu. Nereye gideceğimizi düşünmüyor yalnız boğazdan geçmeyi düşünüyordum. Kerç'te yanan ateşi gördüğümüz için yolumuzu tayin mümkün olabiliyordu. Dört taraftan dalgalar geliyor, kayığın içerisine giriyordu. Ne kadar açılıyorsak dalgalar o kadar şiddetli ve kuvvetli geliyordu. Bu vaziyet fikri ve ruhu uyutan bir inilti hâsıl ediyordu. Dalgalar arasında bazen bir uçuşuma giriyor, bazen bir küçük dağ gibi bir dalganın üzerine çıkıyorduk. Gece çok kararmıştı. Arkamızda Kerç'te yanan ateşleri göremeyince korkmaya başladık. Hududu bulunmayan bir su içinde bulunduğumuzu zannediyorduk. Hiçbir şey görünmüyor, yalnız karanlıklar içinde dalgaların kayığa çarpmalarından hâsıl olan sesler işitiliyordu. Bir dalga küreğin birini aldı, diğerini kayığın içine attı. Şarko, kayığın her havaya sıçrayışında vahşi bir hayvan gibi inliyordu. Kendimi hayatta ilk defa zayıf ve şayan-ı merhamet bir vaziyette görüyordum. Gördüğüm şeyler çok korkunçtu. Dalgalar etrafa beyaz köpükler saçarak öteye beriye gidiyor. Semadaki bulutlarda dalgalara benziyordu. Etrafımda gördüğüm şeyler daha tehlikeli ve korkunç olabilirdi. Ölüm gayrı kabil içtinabdı. Fakat herkesi müsavi kılan bu kanuna ehemmiyet vermemek lazımdı. Aksi takdirde mahvolmak muhakkaktı. Hayatta ateşte yanmak veya bir bataklıkta can vermek icap etse ben ateşi tercih ederim. Bu bana daha iyi geliyor.

Bu esnada Şarko:

-Yelkeni açalım, dedi.

-Yelken nerede?

-Ceketim.

-Onu buraya atınız. Dümeni bırakmayınız.

Şarko yavaşça:

-Al, dedi.

Paltosunu bana attı. Kayığın içine inerek kürek vazifesini gören tahtayı buldum. Elbiseyi ona geçirdim. Bir ucunu ayağımla bastırırken diğer ucunu elimle tutmaya başlar başlamaz gayri muntazır birden bire yukarıya çıktı, badehu aşağıya indi. Kendimi suda buldum. Elimde palto olduğu halde diğer elimle kayığı haricen kaplayan halata tutunmuştum. Dalgalar gürültülerle başımın üstünden geçiyor. Denizin kirli ve acı suyunu içiyordum. Kulaklarım, ağzım, burnum sularla doluyor. Halata sıkı bir surette tutunarak bazen batıyor, sonra çıkıyor. Başımı tahtalara çarpıyor, elbiselerimi kayığın içine atarak, yukarıya sıçramak istiyordum.

Nihayet çetin mesaiden sonra kayığın içine atlamaya muvaffak oldum. Şarko'da bıraktığım halatı kuvvetle tutuyor ve suya dalıp çıkıyordu. Halata tutunarak yavaş yavaş kayığa yaklaştı. Elinden tuttum ve kayığa atlamasını temin ettim. Kayığın kenarına ata benzer gibi binmiştim. Şarko ise dizlerime tutunuyor, kayığın her hareketinde başıyla göğsüme vuruyordu. Çenesi titriyor bütün vücudu derin heyecan içinde bulunuyordu. Hareket lazımdı.

Şarko'ya denize inip halatı çekmesini bende diğer taraftan iterek diğer halatı çekeceğimi söyledim.

Cevap olarak başıyla göğsüme vurmaya başladı. Dalgalar, vahşi savletlerle bize hücum ediyordu. Büyük müşkülâtla tutunabiliyorduk. Halat ise fena surette ayağımı sıkıyordu.

Dalgalar bir anda dağlar gibi nazarlarımız karşısında yükseliyor sonra kayboluyordu.

Bu defa daha ciddi ve hakimane bir surette Şarko'ya emir vermeye başladım. Cevap olarak evvelkinden daha şiddetli surette başıyla göğsüme vurmaya başladı. Kaybedilecek zaman yoktu. Şarko'yu hiddetli bir surette denize attım ve iki eliyle halata tutunmasını temin ettim. Bu korkunç gecede beni fazla korkutan feci bir hadise oldu. Şarko karşımda durarak.

-Beni boğuyor musun, dedi.

Bu hal cidden korkunçtu. Şarko'nun mahcubane bir feragat ile irat ettiği sual ise daha acıklı idi. Fakat beni ziyade korkutan şey ölü çehresindeki gözleriydi. Bunun üzerine kendisine bağırarak:

-Kuvvetle tutun, dedim ve ipe tutunarak denize indim.

Ayaklarım bir şeylere çarpıyor, o dakikanın ıstırapı bana her şeyi unutturuyordu. Biraz sonra kendime geldim ve varlığımda ateşli ihtisasatın uyanmaya başladığını hissettim. Sarhoştum fakat kendimi kuvvetli görüyordum. Heyecanlı bir sesle;

-Toprak, dedim.

Yeni dünyaları keşfeden büyük kâşiflerinde aynı kelimeyi telaffuz ettiklerine kani bulunuyordum. Fakat bunu benim kadar heyecanlı ve kuvvetli bir surette bağırduklarına ihtimal veremiyordum.

Şarko inliyordu. Yeniden suya atladık. Kuvvetimizi çabucak kaybediyorduk. Bu defada su ta göğsümüze kadar geliyordu.

Sahile ait hiçbir iz gözükmiyordu. Dalgalarda daha kuvvetsizdi. Tembel tembel öteye beriye gidip geliyorlardı. Bu vaziyette en şayan-ı memnuniyet olan şey ikimizinde kayığın her iki tarafında hareket etmekliğimiz ve halatları elimizden bırakmamak suretiyle kayığı istediğimiz yere götürebilmekliğimizdir. Şarko bu vaziyet karşısında bir şeyler söylüyor ve gülüyordu. Her taraf tamamen kararmıştı. Sağ ve arkamızda dalgaların hareketleri bu defa daha kuvvetli surette işitiliyordu. Solumuzda ise daha hafifti. Binaenaleyh o tarafa doğru gitmeye başladık. Toprak kumlu ve gayri tabii idi. Bir elimizle kayığı tutuyor, bacaklarımızla yüzüyorduk. Derin bir yere geldiğimizde Şarko inlemeye başlıyor, bende korkudan titriyordum.

Bu esnada karşımızda bir ateşin parladığını gördük. Ohh! Selamete çıkmış bulunuyorduk. Şarko bütün kuvvetiyle haykırıyordu. Ben ise gümrüğe ait olan kayığı ne yapacağımızı düşünüyordum. Bunu Şarko'ya da hatırlattım. Sükût etti. Kendisini teskin edemiyordum. Ne yapacağımı da bilmiyordum. Su daima azalıyordu. İlk defa dizlerimize, yürüdükçe topuklarımıza kadar azaldı. Sonra tamamen kayboldum.

Şarko ile daima kayığı çekiyorduk. Nihayet kuvvetimizin de tükendiğini hissettik ve onu terk ettik.

Siyah bir hat yolumuzu set ediyordu. Yürüyemiyor, dikenli otlar içinde çıplak ayaklarımız kuvvetsiz bir halde sürükleniyordu. Toprağın bu vaziyeti elemli ve misafirlikle kabil-i telif değildi. Fakat ona ehemmiyet vermedik ve ateşe doğru koşmaya başladık.

Evet, bize bir kilometre mesafede, bir ateş yığını sevinçli meşalelerle bizi istikbal için uzaktan gülüyor, etrafında gölgeler titriyordu.

*

Üç büyük ve tüylü köpek karanlıktan çıkarak bize saldırdı. Daima hıçkırıqlarla ağlayan Şarko bunun üzerine acı acı bağırdı ve yere düştü. Elimde taşıdığım ıslak paltoyu köpeklere atmış bir taş veya ağaç parçası bulmak için yere eğilmiştim, hiçbir şey bulamadı. Dikenli otlardan parmaklarım kan içinde kaldı. Köpekler savletlerini şiddetlendirmişlerdi. Parmağımı ağzıma koyarak bütün kuvvetimle ısıklık çalmaya başladım. Köpekler uzaklaştı ve bir şahsın bize doğru gelmekte olduğu görüldü. Ve az sonra ateşin karşısında idik. Yanımızda koyun derisinden kürk giymiş dört çoban bulunuyordu. Hiçbiri söylemiyor, nefretle bize bakıyor, hikâyemi dinliyorlardı. İçlerinden ikisi yere oturmuş sigara içiyordu. Siyah şapkalı ve uzun sakallı biri bastonuna dayanmış ayakta duruyor. Genç bir delikanlı olan dördüncüsü ise daima ağlayan Şako'nun soyunmasına yardım ediyordu.

Biraz ötede ise bütün arazi ilkbaharda erimek üzere bulunan kar yığınlarına benzeyen beyaz bir örtü ile örtülmüştü. Uzun müddet dikkatli baktıktan sonra bu yığının, bu birbirine dayanarak yanan bir koyun sürüsü olduğu anlaşıldı. Gecenin karanlığı içinde ve sıkışmış bir vaziyette, birkaç bin koyun kaplamış bulunur. Ve her biri korka korka geviş getiriyordu.

Ateşin karşısına geçmiş paltomu kurutuyor ve karşımda duran adamlara kayığı nasıl aldığımızı naklediyor, hakikati olduğu gibi söylüyordum.

Nazarlarını üzerimizden eksik etmeyen beyaz sakallı ciddi bir ihtiyar;

Bu kayık nerededir, dedi.

Bulunduğu yeri söyledim.

-Mihail onu getiriniz, dedi. Mihail derhal kalktı. Bastonunu omzuna koydu ve nehre doğru yürümeye başladı.

Palto kurumuştı, Şarko onu arkasına atmak istiyordu. İhtiyar çoban müdahale etti ve

-Dur, kanını ısıtmak için evvela koş ateşin etrafında dolaşmaya başla.

Şarko ilk defa bunu anlamadı. Fakat birden bire yerinden sıçradı ve çırpıplak fevkalade garip ve vahşi bir surette, ateşin etrafında koşmaya, dans etmeye başladı. Ayaklarını yerlere vuruyor, kollarını sallıyordu. Kahkahalarla gülecek bir manzara idi. Çobanın ikisi gülmekten yere düşmüş, ağızları açılmıştı. İhtiyar çoban ise ayakta duruyor ve Şarko'nun dansına uydurmak suretiyle el çırpıyordu. Fakat bunda muvaffak olamadı. Şarko'yu dikkatli dikkatli takip etti. Sakalını titreterekten vahşi bir sesle;

-Hay ha, hay ha oldu, oldu dedi.

Ateşin ziyası karşısında Şarko bir yılan gibi dolaşıyor ve muhtelif vaziyetler alıyordu. Bazen bir ayağı üzerinde sıçırıyor, bazen ayağını şiddetle yere vuruyor, geniş vücudu büyük ter damlalarıyla kaplanmış bulunuyordu. Bu ter damlaları ateş karşısında kan gibi kırmızı görünüyorlardı.

Bu esnada üç adam ellerini çırpıyor, ben ise soğuktan titriyor ve maceramızın bizi temaşa edenlere neşe verdiğini görüyordum. Ateş etrafında dans, misafirperverlik, felaketzede hülasa her şey vardı. Bunu düşünürken bu maceranın sonu ne olacağını kendi kendime sordum. Şarko paltosunu omzuna atmış yere oturmuştu. Yiyor ve siyah gözleriyle bana bakıyordu. Bu bakışlar bende elim ihsasat hâsıl ediyordu. Elbiseleri, bir ağaca asılmış ve kurumak için ateş etrafına konulmuştu. Bize biraz ekmek ve peynir verildi. Mihail'de avdet etmiş ve sükûnetle ihtiyarın yanında oturmuştu.

İhtiyar Mihail'in avdetini görünce;

-Anlat bakalım ne var dedi.

Mihail kısaca;

-Orada bir kayık var, dedi.

-Dalgalar onu götürmez mi?

-Hayır.

Herkes sustu ve yeniden bana sualler sormaya başladı.

Mihail hususi surette hiç kimseye hitap etmeksizin dedi ki;

-Bunları (ataman) ın yanına veya gümrüğe götürmek lazım değil mi?

Kendi kendime işte düşündüğüm akıbet dedim.

İhtiyar biraz sükûttan sonra;

-Bunları Ataman yanına götürmek mümkündür. Ma'haza gümrüğe de götürülebilir. Eğer hükümete ait bir şey çalmışlarsa tecziye edilmeleri lazımdır.

Bunun üzerine;

-Muhterem baba! Beni biraz dinleyiniz, dedim. Fakat sözüme hiç ehemmiyet vermedi ve umuma hitabem;

-Çalmak asla doğru değildir. Eğer onlar ceza görmezlerse bu defa daha fenasını yapacaklardır.

İhtiyar bu sözleri insanları çıldırtacak bir lakaydî ile söylüyor, dinleyenler ise başları ile tasvip ediyorlardı.

Biraz durduktan sonra devam etti.

-İş meydana. Çaldığınız muhakkak. Mademki tutuldunuz o halde ceza görmek için götürülmeniz lazımdır. Mihail gemi nerede, dedi.

-İşte. Orada duruyor!

-Pekâlâ. Su onu götürmez mi?

-Hayır.

-O halde şimdilik orada kalsın. Yarın kayıkçı geldiği zaman onu götürür. Kayık mademki boştur. Onu götürmezlik etmez.

-Ne yapalım? Bu da böyle olsun.

Sonra bize döndü.

-Ya siz pejmürde dostlarımız ne yapacaksınız? Korkmuyor musunuz? Eğer daha yarım mil açılmış olsaydınız kendinizi açıklarda bulacaktınız. Şüphesiz iki balta gibi kendinizi denizin dibinde bulacaktınız. Evet, evet boğulacaktınız. İşte o kadar.

İhtiyar sustu ve mütebessimane surette beni tetkike koyuldu. Sonra;

-Külhani neden susuyorsun, dedi.

Onun saded harici bulduğum birçok sözlerini latife olarak telakki etmiştim. Oldukça kızgın bir tavırla:

-Dinliyorum, dedim.

-O halde?

-Hiç!

-Neden benimle istihza ediyorsun? Bir ihtiyarla istihza etmek iyi bir şey midir?

İstihzanın iyi bir şey olmadığını bildiğim için cevap veremedim.

-Daha yemek istiyor musun?

-Hayır!

-Mademki yemek istemiyorsun yeme. Fakat yol için ekmek almayacak mısınız?

Bu sual üzerine sevincimden titredim ve yavaşça cevap verdim.

Arkadaşlarına döndü ve

-Onlara yol için ekmek ve katık veriniz. Başka verilecek bir şey var mı? Varsa ondan da veriniz.

Mihail bunun üzerine,

-gidecekler mi, dedi. Diğer iki kişide gözlerini ihtiyara dikmiş cevap bekliyorlardı.

-Bunlarla ne yapmak istiyorsunuz?

Mihail;

-Gümrük memurlarına teslim etmek istiyoruz.

-Gümrük memurları yanında ne yapacaklar? Onların orada işleri yok. İstedikleri yere gidecekler.

Mihail tekrar sordu.

-Kayık ne olacak?

İhtiyar tekrar etti:

-Kayık karşıda. Şimdilik orada kalsın.

Kayık o gece orada kaldı. Ertesi sabah İvaşko tarafından limana götürüldü. Oradan da sevk edildi.

İhtiyara daima dikkatli dikkatli bakıyordum. Güneşten yanmış ve rüzgârdan solmuş çehresinde hiçbir şey okuyamıyordum.

Mihail birden bire;

-Kimsenin başına Allah felaket vermesin dedi.

İhtiyar cevap verdi:

-Evet, kimsenin başına felaket gelmemeli. Mihail senin lisanının ölçüsü yok. Diline fazla hürriyet veriyorsun. Eğer onları gümrüğe sevk edecek olursak her iki taraf için manasız yere uğraşmaktan başka bir şey yapmayacağız. Bizim işimiz var. Onlarında işi var. Gitmek istiyorlar. Yollarına devam edecekler.

İhtiyar:

-Haydi, çocuklar gidiniz. Allah yardımcınız olsun! Dedi ve eliyle işaret ederek, kayık alınan yere götürülecektir değil mi?

Şapkamı çıkararak:

-Teşekkür ederim baba! Dedim.

-Neden teşekkür ediyorsun?

Heyecanla:

-Teşekkür ederim, teşekkür ederim kardeşim dedim.

-Neye teşekkür ediyorsun? Ortada küçük bir vaka var.

-“Allah size yardımcı olsun” dediniz de ona teşekkür ediyorum.

O da “teşekkür” dedi ve ilave etti:

-Sizin için aksini düşünebilir miyim?

-İtiraf edeyim ki ondan korkuyordum!

-Ohh -gözlerini açtı- ve bir nevi’ beşeri fena bir yolda görmek ister miyim? Bu takdirde onu yürüdüğüm yola sevk etmek daha iyi olmaz mı? İhtimal bir gün birbirimize tesadüf eder ve yekdiğerimizi tanırız. O vakit belki yekdiğerimize yardım da ederiz. Allahısmarladık, dedi.

Başından uzun türlü kalpağını çıkararak bizi selamladı. Arkadaşları da aynı hürmeti izhar etti. Yola koyulduk. Şarko kendi kendine gülüyordu.

*

-Ne gülüyorsun? Dedim. Ben ihtiyarın bize olan muamelesine ve hayata ait telakkisine hayran olmuştum.

Bu esnada esen ve göğsümüzü kabartan sabah rüzgârına, güzel semaya, bulutlara, doğmak üzere olan güneşe ve tabiatın güzelliğine ise meftun bulunuyordum.

Şarko gizlice gözünü kırptı ve daha şiddetli bir surette gülmeye başladı. Onun güzel ve neşeli gülüşüne bakarak bende gülüyordum. İhtiyarın verdiği güzel ekmek ve güzel yemek ile üç saat mütemadiyen yürüdüğümüz halde hiçbir yorgunluk hissetmiyor bilakis neşe buluyorduk.

*

Şarko'ya:

-Niye gülüyorsun? Kurtulduğundan dolayı memnun musun? Aç mısın? Dedim.

Başını neşesiz bir surette salladı. Çehresini buruşturdu ve birden bire kahkaha ile güldükten sonra:

-Ne için güldüğümü anlamıyor musun?

-Hayır.

-O halde anlatayım: Eğer bizi gümrük memurunun yanına götürmüş olsalardı ne yapacağımı biliyor muydun?

-Hayır.

-Memurun karşısına çıkar çıkmaz senin için “beni boğmak istiyordu!” diyecek ve ağlamaya başlayacaktım. Tabii seni hapsedeceklerdi.

Ben bunu latife telâkki etmeye çalıştım. Fakat heyhat... Biraz sonra bu tasavvurunun ciddi olduğuna kani oldum. Bunu o kadar açık ve bariz bir surette ispat etti ki hem dostumun bu adiliğine isyan ettim ve hem de kendime acıdım.

Sizi öldürmeye ait tasavvuratını tebessümle ve açıkça söyleyen bir arkadaşınıza karşı başka ne hisle mütehallî olabilirsiniz?

Bu adiliği cazip bir iş ve güzel bir lafza telakki eden birisine ise ne yapabilirsiniz? Fikrinin kabalığını kendisine izaha başladım. Cevap olarak benim onun gibi hareket etmeyeceğimi söyledi. O zaman varlığımı elemli bir düşünce kapladı:

-Bana bak, sizi boğmak istediğime hakikaten inanıyor musunuz?

-Hayır, beni suya attığın zaman bunu zannettim fakat kendinizde indiğiniz zaman buna ihtimal vermedim.

-Hay Allah senden razı olsun. Bu kadarına da teşekkür ederim.

-Hayır, teşekkür ederim demeyiniz. Ben size teşekkür edeceğim. Orada ateş yanında iken her ikimizde üşüyorduk. Palto sizindi. Bana verdiniz. Onun için size teşekkür ederim diyeceğim.

Biraz durdu ve devam etti:

-Evet, siz çok iyisiniz. Bunu anlıyorum. Tiflis'e vasıl olduğumuzda bunun mükâfatını göreceksiniz. Sizi pederimin yanına götüreceğim ve ona "işte bir insan! Onu besleyiniz ve beni ahıra koyunuz" diyeceğim. Evimizde oturacaksınız, istediğiniz kadar yiyeceksiniz, şarap içeceksiniz. Ah, ah, ah çok iyi yaşayacaksınız. Benimle beraber aynı tabaktan yemek yiyeceksiniz."

Tiflis'te beni bekleyen hayata dair tafsilat veriyor ve onu cazip bir surette tasvir ediyordu. Ben ise, bu sözler karşısında, başka şeyleri, insanların nihayetsiz sefaletlerini, yeni fikirler, yeni arzularla kalpleri dolu olarak hayat ortasında, önden giden cesur insanların hayatını düşünüyordum. Bunlar, ekseriya hayat yolunda kendilerine uygun olmayan ve aralarında bir karabet ruhiyye tesis edemeyen arkadaşlara tesadüf ediyorlar. Tâli' arzuları hilafına olarak onları onların başka yola sevk ediyor. Onun içindir ki bu hayat kahramanlarının hayatı elemli oluyor. Bunlar her ne kadar iyi toprağa düşmüyorsa da hakikatte en iyi tahammüllerdir.

*

Şafak söküyordu. Deniz uzaktan, altın gibi parlıyordu. Şarko:

-Uykum var, dedi. Tevakkuf ettik. Rüzgârın kumla doldurduğu nehre yakın bir çukurda yattı. Rüzgâr hafif hafif esiyor, dalgalar bize kadar geliyordu. Bunlardan biri Şarko'nun yatağına girdi. Ve Şarko mağlup bir surette dışarıya sıçradı. Diğer dalgalarda birincisini takip ediyorlardı. Bunlar etrafa beyaz köpükler saçarak hudutlarını tevsih etmek istiyorlarmış gibi birbiri ardı sıra sahile çarpıyorlardı. Ve

ufuktan ta nehre kadar, denizin üzerinde, sakın fakat kuvvetli bir surette aynı istikamete doğru ilerliyorlardı. Güneş daima daha parlak bir surette bunları tenvir ediyor, ufuktan kan gibi kırmızı görünüyorlardı.

Şuurlu bir takipteymiş gibi geniş ve ahenktar bir surette, sahile doğru ilerleyen bu muazzam su kütleleri çok şayan-ı temaşa idi. Dalgaların cesurane bir surette sahile çarpmaları, güneşin şuleleriyle alâim-i sema gibi muhtelif renkler altında çırpınan ve bu kadar büyük bir kudret ve güzelliği haiz olan denizin vaziyeti beni teshir ediyordu.

Bu esnada denize doğru uzanan toprak parçasının arkasından büyük bir gemi göründü. Gürültülü deniz ortasında sallana sallana mağrurane bir surette ilerliyordu.

Güneşin şua'yle geminin her tarafı parlıyor, dalgalar hiddetli hiddetli ona çarpıyorlardı.

Bu güzel ve kuvvetli gemi tabiatın unsurlarına galip gelmeye muvaffak olan insanların yaratıcı kabiliyetlerinin yüksek bir timsalidir.

*

(Tersik) eyaletinde yolumuza devam ediyorduk. Şarko yırtık elbisesi ve perişan saçlarıyla korkunç bir vaziyet almış ve şeytan gibi yaramaz ve çapkın olmuştu. Artık açıktan şikâyet etmiyor ve çalışmaya orada ve ceht ve kuvvet gösteriyordu. Fakat nispet ettiği şeylerde muvaffak olamıyordu. Bir defa bir harman makinesinde çalışmak istedi. Fakat günün yarısında sarf-ı nazar etti. Başka bir günde birlikte ağaç topluyorduk. Biraz uğraştıktan sonra eline bir diken battığını söyledi ve işten çekildi.

Yavaş yavaş ilerliyorduk. İki gün çalışıyor, bir günde yolumuza devam ediyorduk. Şarko, itidalsiz bir surette bütün oburluğuyla yiyordu. Bunun neticesinde para biriktirip kendisine bir takım elbise almaya muvaffak olamıyordum. Yırtık, muhtelif renkte kumaş parçalarından yapılmış elbisesi gülünç ve garip görünüyordu. Şehirlere uğradığımız zaman meyhanelere girip çok sevdiği şarabı içmemesini, çok yalvardım. Fakat sözlerime hiç ehemmiyet vermedi.

Bir gün gizlice ve büyük müşkülâtla biriktirdiğim beş rubleyi cebimden çalmış ve meyhaneye gidip içtikten sonra yanına kaba bir Kazak kadını alarak çalışmakta olduğum sebze bahçesine gelmişti. Kadın beni görür görmez:

-Bonjour melun adam! dedi.

Bu sözlerden mütehayyir olarak başımı kaldırdım ve Kazak kadınına:

-Bana neden böyle hitap ediyorsun? dedim. Kadın dikkatle yüzüme baktı ve hiddetle:

-Neden bu çocuğun kadınları sevmesine müsaade etmiyorsun? Kanunun bahsettiği bir hakkı ondan ne sıfatla nez' ediyorsun?

Şarko kadının yanında duruyor ve sözlerini başıyla tasdik ediyordu. Çok sarhoştı, vücudunun her azası yekdiğerinden ayrılmak istiyormuş gibi titriyordu. Alet dudağı sarkıyor, solgun nazarlarıyla şaşkın şaşkın bana bakıyordu. Kadın ciddi bir sesle:

-Din dik ne bakıyorsun? Çocuğun parasını ver, dedi.

Mütehayyir bir surette:

-Hangi parasını?

-Parasını ver, parasını ver. Yoksa seni polise ihbar edeceğim. Şarko'dan (Odessa) da aldığı yüz elli lirayı iade et!

Bu vaziyette ne yapılabilirdi? Şarko gibi sarhoş olan bu kadın polise şikâyet edebilir ve bizim gibi seyahat edenlere karşı çok ciddi muamele ve hareketlerde bulunan köy zabıtası da bizi tevkif edebilirdi. Böyle bir tevkifin neticesini ise kim tahmin edebilirdi? İyi veya kötü üç şişe şarapla kadını teskine muvaffak oldum. İçtikten sonra kavunlar arasında yattı ve derhal uyudu. Şarko ile bende yattım. Ertesi sabah, çok erkenden kadını kavunlarla bırakarak köyü terk ettik.

Şarko dünün sarhoşluğundan perişan olmuş, yüzü solmuş ve buruşmuştu. Daima tükürüyor ve derin derin nefes alıyor, içini çekiyordu. Sorduğum suallere ise başını sallıyordu. Gün olmuş, hava ısınmaya başlamıştı. Her tarafta ratib

topraklardan çıkan ağır bir koku vardı. Ta omuzlarımıza kadar yükselen otlar arasında ilerliyorduk. Etrafımızda her şey hareketsizdi. Mavi deniz baş döndüren sert bir koku neşreliyordu.

Yolu kısaltmak için dar bir yoldan geçiyor, küçük kırmızı yılanların ayaklarımız altında öteye beriye kaçtıklarını görüyorduk. Sağımızda, ufukta bulut yığınınna benzeyen, Dağıstan dağları gümüşü bir renkle parlıyordu. Semada bizi takip ediyormuş gibi bulutlar ilerliyordu. Ön tarafımızda hava açık olduğu halde arkamızda bulutlar yekdiğerinden ayrılarak süratle ilerliyor ve semanın her tarafını kaplıyorlardı. Uzaktan gök gürüyor, mütemadiyen korkunç sesler işitiliyordu. Biraz sonra şiddetli bir yağmur düşmeye başladı. Gizlenecek bir yerimiz yoktu. Etrafımız tamamen kararmıştı. Birden bire semada ani bir ateş göründü ve bunu müthiş bir gök gürültüsü takip etti. Sonra yine her taraf karararak dağ silsileleri karanlıklara gömüldü. Ağır ve sert bir yağmur düşüyor, gök gürültüleri yekdiğerini takip ediyor, geniş (step) ortasında yıldırımlar birbiri arkasına düşüyordu. Şimşekler çakarken bir an için dağların tepeleri görünüyor, sonra şimşeklerle birlikte onlarda karanlıklara gömülüyorlardı. Siyah bir uçuruma yuvarlanıyormuş gibi her taraf inliyor, her şey titriyordu.

Denilebilir ki hiddetli sema, günahkâr arzın bütün pisliklerini, fenalıklarını ateşlerle temizlemek istiyordu.

Şarko, korkan bir köpek gibi titriyor ve inliyordu.

Ben ise, günün meşgalelerinden uzak olarak (step) in bu matemli ve kudretli fırtınasını temaşa ediyordum. Bu tufan beni cezp ediyor, varlığımda kahramanane emeller ve hisler hâsıl ediyor, ruhumun vahşi ve korkunç başka bir âleme yükseldiğini hissediyordum. Tabiatın bu cidaline iştirak etmek, bu esrarengiz kuvvet için kalbimden taşan hislerimi ifade etmek istiyordum. Semada parlayan şimşegin göğsümde de yandığını hissediyordum. Fakat tabiatın bu muazzam ve kudretli tablosu karşısında hislerimi ve heyecanlarımı nasıl ifade edebilirdim?

Sevincimi ve heyecanımı izhar için bütün kuvvetimle şarkı söylemeye başladım. Gök gürüyor, şimşekler çakıyor, otlar düşen yağmurlardan sallanıyor, ben ise mütemadiyen söylüyor, ruhumu bütün bu şeylerle tam bir ahenk içinde birleşmiş

görüyordum. Çok heyecanlıyım ve bu heyecanım kabil-i müsamaha ve afv bir şeydi. Çünkü kimseye fenalığım dokunmuyordu. Tabiatın bu büyük, ilahi canlı güzelliğini, (step) lerde tesadüf edilen ve orada bütün dikkatini gösteren bu muazzam kuvveti, varlığında toplamak yahut ona çok yakın olmak istiyordum. (step) te fırtına denizde dalga, tabiatta bu iki kuvvet ve kudretten daha güzel ve âlî bir şey tanımıyorum.

Hiç kimseyi taciz etmediğimden tamamen emin olduğum için bütün kuvvetimle şarkı söylüyordum.

Fakat birden bire birisinin bacaklarımı iterek bataklığa düştüğümü gördüm. Şarko karşımda duruyor, korkunç ve hiddetli nazarlarıyla bana bakıyordu:

-Deli misin? Dedi.

-Hayır!

-O halde susunuz. Bağırma! Boğazını sıkacağım. Anlıyor musun?

Hayret ettim ve kendisini neden sıktığımı sordum.

-Korktuğumu anlamıyor musun? Gök gürültüsüyle Allah söylerken, sende bağırıyorsun! Hiç bu olur mu?

Cevap olarak kendisinin olduğu gibi benimde istediğim vakitte şarkı söylemek hakkına malik olduğumu söyledim.

Sert bir suratta:

-Ben şarkı istemiyorum, dedi.

-O halde söyleme.

-Sende söyleme!

-Eğer söylemek istiyorsam?

Şarko hiddetli bir surette:

Ne düşünüyorsun? Bu dünyada sen nesen? Bir evin var mı? Ailen var mı? Sende kendini adam mı zannediyorsun? Adam olan benim! Benim her şeyim var. Eliyle göğsüne vurdu ve : “Ben bir prensim! Sen, sen hiçbir şey değilsin. Hiçbir şeyin yoktur. Seni kim tanır. Beni ise Tiflis’te herkes tanır. Anlıyor musun? Beni kızdırma! İstemediğim şeyleri yapma! Bana hizmet edersen memnun olursun! Yaptıklarını on defa fazlasıyla ödeyeceğim. Bana ne yapıyorsun? Kendin diyordun ki; “Allah mükâfat ve mukabele beklemeksizin insanlara iyilik yapınız” demiştir. Ben ise seni mükâfatlandıracağım. Neden beni riac ediyorsun? Sen istiyorsun ki ben senin gibi olayım.

Şarko söylüyor, çenelerini oynatıyor, içini çekiyordu. Ağzım hayretle açılmış bir halde yüzüne bakıyordum. Şüphesiz bu sözlerle seyahatimizde kalbinde toplanan kinleri, elemeleri, kuvvetleri ifade etmek istiyor yahut daha açık bir surette ise tırnaklarını göğsüme batırmak istiyordu. Yağmur bizi ıslatıyor, fasılasız bir surette gök gürliyor, Şarko ise sesin çıktığı kadar bağııyordu. Beni bekleyen feci akıbeti anlamış gibiydim. Kahkahalarla gülmek istiyordum. Şarko yere tükürdü ve yüzünü başka tarafa çevirdi.

*

Tiflis’e yaklaştıkça Şarko dalgın ve elemli görünüyordu. Zayıf çehresinde bir hissizlik ve açık bir tahavvül göze çarpıyordu. Vladikavkaz yanında bir çiftliğe girdik ve orada yevmiye ile çalışmaya başladık.

İki gün çalıştıktan sonra, Rusça konuşamayan Çerkezlerin tuhaf ve garip bir lisanla bizimle alay ettiklerini görünce çiftliği terk etmeye karar verdik. Yerlilerin hayvani ve nefretle dolu nazarlarından ürkmüş bulunuyorduk. Çiftlikten ancak iki kilometre ayrılmıştık ki Şarko birden bire elini göğsüne soktu ve oradan bir kumaş parçası çıkararak:

-Gorki! Artık çalışmaya ihtiyaç yok. Bunu satacak, alacağımız para ile bütün ihtiyaçlarımızı temin etmiş olacağız. Tiflis’e kadar paraya ihtiyacımız olmayacak. Anlıyor musun?

Nefret ve asabiyetten kendimden geçmiştım. Kumaşı elinden aldım ve attım. Çerkezler bunu anlarsa yüzümüze gülmeyeceklerdi. Birkaç gün evvel ise Kazaklar şu hikâyeyi nakletmişlerdi:

Amelenin biri çiftlikten ayrılırken birde kaşık götürmüştü. Çerkezler kendisine yetişmişler üzerini aradıktan sonra kaşığı bulmuşlar. Bundan sonra kama ile amelenin karnını yarıp kaşığı içine bırakmışlar ve onu (step) te bırakarak ayrılmışlar. Birkaç saat sonra oradan geçen Kazaklar bu zavallıyı bulmuşlar ve hikâyesini dinlemişlerdi.

Kendilerini yakından bildikleri için Kazaklar Çerkezlere karşı müteyakkız bulunmamızı söylemişler ve daha bazı kıymetli hikâyeler anlatmışlardı. Bu hikâyeleri doğru kabul etmemekte bir sebep ve mana yoktu.

Bunları Şarko'ya naklettım. Karşımda duruyor ve beni dinliyor görünüyordu.

Birden bire dişlerini seğırtti ve dik bakışlarıyla bir kedi gibi üzerime atıldı. Beş dakika kadar v birbirimizi yumrukladıktan sonra:

-Yeter artık, yeter artık! Dedi. Yorgun ve bitkin, karşı karşıya oturmuş sükût ediyorduk.

Şarko ara sıra kımıldanıyor ve acıklı nazarlarla kumaşı attığım istikamete bakıyordu:

-Neden birbirimizi dövdük? Sebep ne idi? Bu hayvanlık değil mi? Ben o kumaşı çalmış mı idim? Neden kızılıyorsun? Sana merhamet ettiğim için onu çalmıştım. Siz çalışıyordunuz, ben ise çalışmıyordum. Bu vaziyette ne yapabilirdim? Size muavenet etmek istedim. Çeh, çeh... dedi.

Hırsızlığın ne demek olduğunu ona anlatmak istedim.

-Susunuz rica ederim. Dedi ve nefretle, sizin başınızın bir ağaçtan farkı yok. Öleceğini hissettiğin zaman sende çalacaksın! Senin de yaşadığın hayat mı? Sus!

Kendisini kızdırmaktan korktuğum için cevap vermiyordum. Bu hırsızlığı ikinci defa yapmış bulunuyordu. Birinci defa bahri siyahta yapmış, Rum balıkçılardan bir cep terazisi aşmıştı. O vakitte az kalsın bizi yakalayacaklardı.

*

Biraz dinlendikten ve asabımızın sükûnet bulduğunu anladıktan sonra barışmış bulunuyorduk.

Şarko:

-Haydi, ilerlemeye başlayalım, dedi. Yolumuza devam ediyorduk. Şarko her gün daha düşünceli oluyor, bana garip garip bakıyordu. Günün birinde:

-Bir iki gün sonra Tiflis'e vasıl olacağız. Çeh, çeh, dedi ve sevincinden sıçramaya başladı: Eve vasıl olacağım, yıkanacağım, istediğim kadar yiyeceğim ve babama;

-Beni affediniz, çok sıkıntı çektim fakat çok şeylerde gördüm. Serseriler iyi insanlardır. Onlara tesadüf ettiğimde elimden geldiği kadar yardım edeceğim ve “şarap içiniz bende sizin gibi bir serseri idim!” diyeceğim. Sonra sizden de pederime bahsedeceğim ve “işte bir insan” bana kardeşlik eden, beni besleyen bir kardeş. Şimdi de sen onu besleyeceksin. Onu bir sene besle. Tam bir sene. Anlıyor musun? Maksim.

Bu sade bu çocukça sözler hoşuma gidiyordu. Bilhassa kışın yaklaşması, Tiflis'te kimseyi tanımamaklığım bu sözlere daha ziyade hararet veriyordu. Kovavor'dan geçerken felaket başlamış bulunuyordu. Şarko'dan ümit var bulunuyordum. Yavaş yavaş ilerliyorduk.

İşte “Miçe”: (İberi) nin eski payitahtı. Yarın Tiflis'teyiz. Tahminen, beş kilometre mesafeden, iki dağ arasında sıkışmış bir halde duran Kafkas payitahtını görebiliyordum. Seyahatimizin nihayetine yaklaşıyordu. Varlığında mühim bir takım sevinçler duyuyordum. Şarko lakayt ve düşünceli görünüyordu. Etrafına şaşkın şaşkın bakınıyor, tükürüyor ve zaman zaman yüzünü buruşturarak karnından

mustarip olduğunu söylüyordu. Yolda, insafsız ve düşüncesiz bir surette eline geçen her şeyi midesine atmıştı.

Bir an için durdu ve:

-Benim gibi bir Gürcü prensinin böyle kirli, yırtık ve perişan kıyafetle şehre gireceğini zanneder misiniz? Dur, dur akşam olmasını bekleyeceğiz!

İnşa edilmekte olan bir duvarın yanına oturduk. Orada bizim gibi soğuktan titreyenler bize birer sigara verdiler. Bunları içtik.

Gürcistan'a giden büyük askerî caddede sert ve keskin bir rüzgâr esiyordu. Şarko elemli bir şarkı söylüyor, ben ise sıcak bir odayı veya sabit bir ziyanın serserilik hayatına ne kadar faik ve yüksek olduğunu düşünüyordum.

Şarko ayağa kalkarak, ciddi bir tavırla:

-Yolumuza devam edelim dedi.

Gün olmuş şehir ateşlerini yakmaya başlamıştı. İyi bir manzara karşısında bulunuyorduk. Karanlıklar içinde birbiri arkasından ateşler görünüyor, sıcıyor, şehrin içinde gömüldüğü vadiyi tenvir ediyordu.

Şarko bana baktı ve:

-Yüzümü örtmek için bana başlığınızı veriniz, dostlarımin bu vaziyette beni görmelerini arzu etmiyorum, dedi.

Başlığı verdim. Olezpeskaya yolu üzerinde ilerliyorduk.

Şarko mütemadiyen ıslık çalıyordu.

-Maksim, dedi. Şuradaki tramvay istasyonunu, köprüyü görüyor musun? Oraya gidiniz ve beni orada bekleyiniz. Fakat her halde bekleyiniz, bunu çok rica ederim. Şurada bir düşman evine girecek ve kendilerinden aile, peder ve valideme dair malumat isteyeceğim.

-Çok kalacak mısın?

-Birkaç dakika, derhal avdet edeceğim. Dar ve karanlık bir yola girdi ve orada kayboldu. Hem de müebbeden.

-Hayatımda dört aylık yoldaşım olan bu adamı bir daha görmedim. Kendisini daima iyi bir his ve tatlı bir tebessümle anıyorum. Bana yüksek filozoflar tarafından yazılan kıymettar ve büyük kitaplarda bulamadığım bir takım şeyleri öğretti.

Hayatın felsefesi daima insanların yaptığı felsefelerden daha derin ve daha geniştir.

-Bitti-

Muharrir: Maksim Gorki

Nakli: Asım İsmet [Kültür]

3.2.9. KIRLANGIÇ

-Küçük Hikâye-

Ortada bir saatten beri kaynayan semaverin sıcak buharlarıyla ısınan, pembe abajürün dağıttığı ziyalara gömülü kalan Mecdî'nin odasında bir saatten beri anlattığı yeni macerasını dinliyorduk.

O, ilk aşkı hissetmişlerde görünen ikna edici ifade ile anlatıyordu.

*

Geçen nisanda idi. Köpüklü dalgalar kordonun taşları üzerinde birikintiler yapmış, yürürken ikinci bir hamle ile taşan sular iskarpinlerime nüfuz ediyor. Bir an evvel karşıya geçen vapura yetişmek için acele ediyordum. Güneş batmış karşıda boğazın ucunda kızaran ve sararan bulutlardan renkli bir tablo duruyor. Biraz sonra iskeleye yanaşan vapurun içinde idim. Güvertede paltomun yakasını kaldırdım. Denizin durmayan taşkınlığını seyretmek rüzgârla oynamak istiyorum. Esen kuvvetli bir cereyan saçlarımı dağıtıyor, yüzümü kamçılıyor, gözlerim karşıya gurubun bıraktığı güzel bin renkli tabloya dalmış yorgun ve bitap bir halde, hiçbir şey düşünemiyordum.

Hava kararıyor. Birden yanan elektrik lambalarının ziyası beni muhitimle meşgul ediyor. Yanımda bir iki genç var. Gazete okuyorlar. Sağımda bir kadın siyah şapkasının altından saçlarının bir kısmını görebiliyorum. Yüzünü karşı sahile çevirmiş, siyah iplikli robinin yakasında birleşen beyaz kenarlarına varıncaya kadar ayaklarındaki mini mini iskarpinlerini hepsini de yandan seyrediyor, başının ara sıra inhinalarıyla profilden ince yüzünü görebiliyorum ve bu dakikada beni en çok sabırsızlandıran gözlerinin rengi oluyor... Bu ince biraz zayıf tipin gözlerini elbisesinin, saçlarının rengine yakın tahayyül ediyorum. Bu sırada bilmem nasıl oldu da başını birden çevirince benim tetkik eden gözlerimle gözleri karşılaştı.

Harikulade bir tesir içinde birkaç saniye ikimizde durduk. O bana ben ona derin derin süzücü ve anlayıcı bir lisanla baktık sade o kadar. Gözlerinin derinliğinde bin bir fanusun ışığından daha parlak bir nur yandığını ve yüzünü

çevirirken birden yine söndüğünü gördüm gibi oldum. Beni süzerken kapanan göz kapaklarından dışarıya doğru taşan uzun ve siyah kirpikler birer küçük ok gibi kalbime saplandığını hissediyordum.

Kabaran denizlerin gemiye çarpan dalgaların sesi güvertede oturan ince kaşlı, sıcak yüzlü meçhul kadının bende bıraktığı kuvvetli cazibeyi kamçılıyor. Artık bir ihtiyaç tesellisiyle ve sabit bir halde ona çevrilen gözlerimi hiç ayıramıyordum.

İnat etti bir daha bakmadı. Yayıdığı tesirden emin, mağrur ve kadınlara yakışan bir vakarla ayağa kalktı. Önümden geçti. Karşıyaka iskelesine yanaşan vapurun kenarına biriken yolcuların arasına karışarak iskeleye çıktı. Seri adımlarla uzaklaştı. Bütün yolculardan sonra ben de onun bıraktığı izlerin üzerinden yürüdüm.

Rıhtımda gözlerim beyhude yere yüzlerce kişi içinde o siyahlı ve ince kaşlı kadının parlak parlak gözlerini aradı. Bu ani tesadüften sonra birden kaybediverişi, karanlık gecenin serin rüzgârlarının sahile düşen dalgalarının sesine benzeyen bir inilti ile kalbimde ilk ağrıyı ve zehirli acıyı bıraktı. Ve sonradan bu ağrı yavaş yavaş büyüyen ve sevgimi yormayan işlerim arasında hayalimi süsleyen bir ukde oldu.

Hikâyenin bu yerine gelince hepimiz birden gülüştük. Muhsin söze atıldı:

-Demek Mecdi, bu yeni macera kahramanı seni bu kadar çok meşgul edebildi. Onun için biz seni aradığımız yerlerde bulamadık!

Muhsin'i hepimizde tasdik ettik. Mecdi elimizde buğulu porselen çay bardaklarımıza yeniden çay boşaltırken hikâyesinin üzerimizde bıraktığı hoş tesire itimat eden bir emniyetle sözüne devam etti.

*

Artık sıcaklar büsbütün ortalığı yakıyor. Haziran ayının yüzleri karartan alevlerini söndürmek için banyolara devam ediyordum. Ve ekseriya her akşamüstü Karşıyaka vapuruna bindiğim zaman güvertede eski yerime oturuyor, hayalen an-ı hatırayı tazelemekle derin bir teselli alıyordum. Bilmem bu garip zevk ve hayal iptilasını neden böyle her şeyden uzak ve hayalimle baş başa yaşatmaya mahkûm edici bir inkiyadla beni kendine bağlayıvermişti? Fakat bütün aksi giden bu vaziyete

rağmen içimde garip bir his kablelvuku onunla bir gün baş başa kalacağım hülyasını daima bende yaşatıverdi.

Bir sabah misafirlikten dönüyordum. Vapurda yine güvertede aynı yerde onunla karşılaştım. Tesadüfen de yan yana oturmuştuk.

Bir tarafımda bir arkadaşım ailesiyle beraber bulunuyorlardı. Sabah güneşinin yakıcı tesirinden kadınları kurtarmak için yerlerimizi onlara verdik. Bu vesile ile ortaya bir tane kadın erkek bahsi karıştı. Arkadaşım kadınların zayıf bünyelerinin en ufak şeyden hariciyeden çabuk müteessir olduklarını söylüyordu. Şimdi yanımda kolları vücuduma temas eden, ismini henüz bilmediğim ve öğrenemediğim ince kaşlı sevgili cevap veriyordu. Kadınların yüksek meziyetlerinden, metanetlerinden, fart tahammüllerinden biraz mustarip bir lisanla anlatıyordu.

Tatlı ve ahenktar bir zemzemeye benzeyen sesi kulaklarımda tıbab bir uğultu ile dimağıma giriyor, oradan kalbime işliyor, onu dinlemenin ne büyük bir zevk olduğunu bütün varlığımla hissediyordum.

En sonra benim kadar onunda çok yakın arkadaşı olan aileye kendi hususi hayatından bir sahife açtı ve okudu. Daha derin bir alaka ile onu dinliyordum. Babası bir ameliyat neticesi vefat ettiğini İtalya'daki tahsilini bu sebepten terk ederek İzmir'e avdet eylediğini ve mallarını idare ettirmek için bir gençle evlendiğini anlatıyordu. Bu sırada kestaneye yakın parlak gözlerinin daha çok sıcak bir ateşle yandığını kirpiklerinin arasında bir ince yaş çizgisinin kabardığını görüyordum. Siyah matem elbisesinin içinde küçük bir kırlangıç güzelliğiyle yaşayan bu genç kızda benim duyduğum tesirden harikulade başka kudretler buluyordum.

Kulaklarımda hala inanmadığım son cümlelerin ağırlığıyla kafama kuvvetli bir yumruk yemiş gibiydim. Gözlerimi yere eğmiş daha derin bir hürmet hissiyle çırpınan yeniden tutuşan bir kandilin kırıldığını ve yakan bir hisle kanımı kavurduğunu duyuyordum.

Bazen öyle ani tahsisler olur ki heyecanını duymamak elde edilmiş bir yeniliğin ayrılığından ıstırap hissetmemek mümkün değildir. Gönüllerin sevgisini çizen gözler, kabahatlerini gizlemek için hatıralarını kalplerine gönderirler. O zaman

bin bir kandil ile aydınlanmaya muhtaç olan kalbin dehlizlerinde hariçten aldığı bir kıvılcımla yanan ve parlayan kandiller bir cızıltı ile sönen ve kalbin ipek nescinde ilk ağrıyı ve acıyı bırakır. İşte bende bu acıyı onu dinlediğim şu dakikada bütün heyecanıyla duymuştum.

O hususi hayatından okuduğu kitabın sayfalarını bize göstermekle acaba iyi mi yapmıştı diye düşünür gibi durdu. Sonra yanımdan ayrıldı. Bende arkasından vapurdan çıktım. Yirmi adım ileriden uzaklaşıp giden kırlangıca hakiki bir incizabla, arzu ile hasretle baktım.

Yaz geceleri artık bahçelerde, garden partilerde geçiyordu. Bir akşam bir cemiyet balosunda birkaç genç erkek ve kendisine çok benzeyen bir kadınla gördüm. Hürmetle eğilerek karşıdan selam verdim. Mukabele etti ve yanındakilere benden bahsettiğini hissederek gibi oldum. O zaman yüzümün kızardığını, garip bir heyecanla sarsıldığımı hissettim. Yanımdakilerde manidar bir bakış seziyordum. Bir aralık yan yana gelmiştik. Galiba bir Çerkez dansını seyrediyorduk. Henüz ismini bilmediğim aynı siyah ve beyaz kenarlı kostümüyle boyunlarında beyaz çizgiden halkalar olan kırlangıçlara benzettiğim gönlümün sevgilisinin müsaadesini alarak hitap ettim:

-Demin benden bahsediyordunuz zannedirim.

-Hayır, başka bir arkadaşımız için görüşüyorduk.

-Ben öyle zannetmiştim.

-Aldanmış olacaksınız. Hem ben henüz tanışmadığım insanlar için söz söylemeye kendimde bir hak görmem ki.

-O halde müsaade ediniz de kendimi size takdim edeyim.

-Memnun edersiniz.

-Maden mühendisi Mecdi.

-Sizi tanımakla bahtiyarım.

-İmkân bahşederseniz daha yakın tanımak isterim.

-Buna ne lüzum var? Sonrada zevcem fazla kıskançtır. Bakınız, uzaktan daha iyi, hem ben böyle istiyorum...

Sözlerini bitiremiyordu. Anlıyordum ki kışın vapurda başlayan nazari aşinalık onda da bir iki tesadüf içinde kuvvetli bir tesir yaratmış. Oyun bitti. Yanımdan çekilmek için elini uzattı, eğildim, elini öptüm. Dudaklarımda taze bir koku, bir ipek yumuşaklığı kaldı. Sade o kadar. Temiz lekesiz, uzun hissi hatıralarla dolu bir gece daha yaşadım.

Musiki, dans sabaha kadar devam etmişti. Ben orada hep ona bağlanmış gibi idim. Artık elektrik lambalarının parlak ziyası ortalığı aydınlatmaya kâfi gelmiyor. Onun yerine güneşin ışığı her tarafa yayılmaya başlıyordu. Karşı karşıya bulunduğumuz yerden gözleri hep benim ile meşgul oluyordu. Bazen dansa kalkarken hareketimi kıskanç bir gıpta ile takip ettiğini hissediyordum. Bir aralık yine bir vals havasına ayaklarımı uydururken yerlerinden kalktıklarını ve bahçe kapısına doğru ilerlediklerini gördüm. Biraz sonra bir otomobil sesi uzaklaştıklarını haber veriyordu.

Ondan sonra aradan günler geçti. O kadar derin intibalarla ayrıldığı balo gecesinin hatıralarını bir türlü unutamıyordum. Nihayet yine bir gün kordonda tayyare sinemasının gişesi önünde onu bilet alırken gördüm. Üstünde yine ince siyah robini, başında ince geniş kenarlı siyah hasır şapkası vardı. Gözlerini siperlediği için beni göremiyordu. Salona girdiği bir dakika sonra arka sıralarda ve yan yana beraberdik. Bu tesadüfe hiçte hayret etmedi. Uzattığı eli samimiyetle öptüm.

Mükemmel bir orkestra, tatlı bir dans havası çalıyor, sahnede Rudolp Valentino'nun Kanlı Çiftlik filmi gösteriliyordu. Bir buçuk saat orada elleri avucumun içinde, yüzümü yakan sıcak nefesini bütün kanımda ve vücudumda hissederek bir musiki kadar tatlı sesini dinledim. Kırılancısı ne kadar kuvvetli bir

alâka ile sevdiğimi ve bir ümide bağlanmayan bu aşkın sonunda beni mutlaka bir hüsrânın beklediğini daha iyi anlıyordum.

Memleketinin parlak yıldızlı seması ve sıcak güneşi altında, hep yeşil bahçelerinde çiçekler içinde yaşamaya alışmış olan kırlangıcıma ebedi ve hiç çözülmeyecek bir bağla merbut olmanın zevkini düşündüm. Beni kendisine kuvvetli bir aşkla ve kalbimle rabtelediğini anlatırken heyecan ve memnuniyetten titreyen elleri avuçlarımin içinde yanıyor. İnce parmaklarıyla ellerimi okşuyor, parmaklarını sıkıyordu.

Ne çalınan musikinin sesi ve ne de gösterilen filmin fevkaladeliği ikimizin de aynı arzu ve hüsrânla dönen başlarımızda küçük bir tesir ve alâka uyandıramadı. Göğsüne düşen başımla üzerine elini koyarak saçlarımı karıştırıyor ve o zaman aşkımızın devamının imkânsızlığını kocasının kıskançlığına inzimam edecek tehlikeyi titrek bir lisanla izah ediyordu. Şimdi yanımda parmakları saçlarımin arasında dolaşan ve beni okşayan kırlangıcın biraz sonra yanımdan ayrılacağını ve uzaklaşacağını düşünerek müteessir oluyor ve ağlıyordum.

Hikâyenin burasında Mecdi'nin sesinde mahsus bir heyecan belirliyordu. Hepimize birer sigara daha ikram etti. Dışarıda uğuldayan rüzgârların sesi pencerelerde akisler bırakıyor, köşede yanan şöminenin alevleri bu kış gününün tatlı hatırasını daha çok canlandırıyordu.

-En sonra sinemada tekrar buluşmak üzere sözleştiğimiz günün faciası olmasaydı -diye devam etti- belki ümitsiz sürüklenen aşkım tehlikesiz ve manasız ilerleyecekti. Fakat talihsizliğim burada da yardım etti. Nihayet Karşıyaka iskelesinde muayyen günde buluştuk. Soğuk bir rüzgâr beni beklerken onun yüzünü ve yanaklarını kızartmıştı. Aramızda sade gizli bir ve hissi bir rabıtanın başka bir menfaati olmayan bu yolda beni beklediğini ve benim yorulduğumu görmekte herhalde hissettiği saadetlerin büyük bir kısmını teşkil ediyordu.

Papas'a doğru çakıl taşlı ve kumlu yollarda yürüdük. Sol tarafımızda deniz İzmir'in kıyılarına doğru uzanıp gidiyordu. Hafif dalgalarla titreyen sathında beyaz kanatlarını açmış yelkenliler ilerliyordu. Sağımızda surre köşklerin alt kat pencerelerinden gramofon sesleri geliyordu.

Kolu koluma bağı böyle bir müddet yürüdük. Nihayet gazhane iskelesinin kırık ve kısmen çürümüş tahtaların üzerinden sıçrayarak uçta intihab ettiğimiz yerde oturduk.

Esen kuvvetli rüzgâr gurub eden güneşin kızıl renklerine karışan sarı kumral saçlarını dağıtıyor, tellerini yüzümde, dudaklarımda hissediyordum.

Bir saatten fazla orada her şeyden görüştük. Memleketinin parlak seması, sıcak güneş altında büyük bir zevk-i itina ile süslü çiçek bahçelerinde nadide bir çiçek gibi yetişen zambak yüzlü sevgili kırlangıç ebedi ve çözülmeyecek bir bağla merbut olmanın zevkini bir defa daha düşündüm. Kendisini kuvvetle, aşkla, kalple sevdiğimi anlatırken heyecandan titreyen elleri avuçlarımda içinde yanıyor, ince parmaklarıyla parmaklarımı sıkıyor, ellerimi okşuyordu.

Soğuktan moraran ellerini avuçlarımda içine aldım. Sıcak nefesimle ısıtmaya çalışıyordum. Baş omuzlarımda, dağınık saçları hala yüzümde duruyor. İçimden gelen büyük arzunun ıstıabıyla kıvranıyordum. Bu sürede bilmem nasıl oldu, vücudumu yakan, kanımı tutuşturan dudaklarıyla dudaklarım bir saniye içinde birleşmişlerdi. Artık karanlıklar içinden siyah bir çarşafa sararak içine alıyordu. Yerlerimizden kalktık. O saatine bakarak geciktiğini söylüyor ve bir an evvel evlerine yetişmek için isti'cal ediyordu.

Geldiğimiz kumlu ve çakıllı yollarda yürüyerek sahile çarpan dalgaların musikisini dinleyerek arka sokaklara saptık. Bir köşeyi dönüyorduk. Ansızın orada zevciyle karşılaştık.

Köşe başında yanan elektrik ampulünün ziyası altında yüzünün isyankâr çizgilerini görebiliyordum. Kırlangıç hiçbir şey olmamış gibi bana refakatimden dolayı teşekkür etti. Ve elimi sıkarak ayrıldı. Şimdi onun yanında önümde ilerliyorlardı. Biraz sonra ileride parmaklıkları bir evin bahçesine dâhil oldular. Hurma ve portakal ağaçlarının gölgesi altından yürüyorlar. Bahçenin bir kenarında duran yel değirmeninden rüzgâr sesler çıkarıyordu.

Bütün o geceyi uykusuz geçirdim. Beklenilmeyen bu tesadüf şüphesiz bir gün mutlaka zuhur ediverecekti. O gece hayalimde bir rüya gibi birleşen son

buluşmamızmış. Artık ondan sonra kaç defa yuvasının önünden geçtim. Hiç kırlangıcı görmek kabil olmadı. Artık vapurlarda, yollarda, evde hiçbir yerde tesadüf etmek mümkün olmadı. Kışın fırtınalı günlerini hep böyle hüsrân ve ıstırap içinde geçirdim. Dimağım, kalbim, gönlüm... Başka hiçbir kadınla meşgul olmak istemiyor, sade kırlangıcı düşünmek hislerim için kâfi geliyordu.

Bazen rüyalarım giriyor, kıskanç yüzlü zevcinin kolları arasında kaçmak ve kurtulmak ister gibi onu hep ağlarken görüyordum.

Artık bahar ortalığı taze kokularıyla hep yeşil renkleriyle doldurdu. Sabahları güneş çıkmadan daha evvel uyanıyor, Papas'a doğru her sabah bir gezinti yapıyordum. Bu yollarda hep onunla gezdiğimiz son günün hatırasını tazeliyordum.

Artık aylar geçmişti. Nihayet bir gün öğle vakti kordonda gün doğduktan Pasaport'a doğru ilerliyordu. Yanı başımda geçen tramvayların raylar üzerinde çıkardığı seslerle birkaç gürültülü otomobil sesinden başka bir ses yoktu.

Ilık bir güneş banyosu içine yürüye yürüye pasaporta kadar gelmişim. Burada hiç beklemediğim garip bir tesadüf beni olduğum yerde alıkoydu. Önde kırlangıç, arkada zevci ve bavullarını taşıyan hamallar salona giriyorlardı. Birden nasıl oldu bilmiyordum. Başını çevirdi. Tam arka tarafında benim baktığımı görünce birden sarardığını ve dudaklarının heyecanla titrediğini görür gibi oldum. Çok sevgilim gözleriyle bir daha gözlerime nüfuz eder gibi baktı. Bir saniye içinde selamlaştık. Artık kırlangıç gidiyordu. Akşam eve dönerken tozlu yolların kenarlarına dikilmiş telgraf direklerinin üzerinde bir sürü kırlangıç gördüm. Yuvalardan ayrılmışlar. İhtimal ki, bugün onlarda memleketlerine, daha sıcak iklimlerine dönecekler.

Benim o kırlangıcım aynı günde belki bir daha avdet etmeyeceği ve benim kim bilir hiçte göremeyeceğim kendi memleketine avdet ediyordu.

-O gitti. Fakat -eliyle kalbini göstererek- burada ölmeyen, saf, lekesiz ve çok temiz bir hatıra bırakarak gitti. Hala sıcaklığını kaybetmeyen bu sesini son ve ebedi bir yadigâr olarak dudaklarımda saklayacağım. Onun yerine hiçbir dudak değmeyecek. Böyle ölünceye kadar temiz ve lekesiz yaşayacağım.

Çok ince hislerle süslü olan Mecdi'nin hikâyesi burada bitiyordu. Kapıda ellerini sıkarak kendisine veda ederken, yüzünde hatıralarının ve ayrılık acısının çizgilerini, gözlerinde kalbindeki mustarip aşkın elemelerini görüyorduk...

Ethem Vassaf, nr. 12, s. 13-16

3.2.10. ÇAKI

Odama bir mezar sessizliği çökmüş, ruhum bu sükûnun en derin köşelerinde mukaddes hatıralar ararken... Pencerenin önünde konuşan rüzgârın boğuk iniltilerini işitiyordum. Kulaklarım bu seslerde aynı acı fısıltıları duyuyor. Odamın yine sessiz bir köşesinde kesik ve sönük alevleriyle soğuk havayı ısıtmaya çalışan sobayı... Yavaş yavaş görmemeye başlıyorum. Bütün vücudumu soğuk bir el sarmış. Kollarım yanımda. Başım önümde. Vakitsiz uyukluyor gibiyim. Kâinatın hırçın seslerine odamda ki mini mini ayakların hareketi de cevap vermese yanıldığımı tamamıyla hissedeceğim. Ohh. Bu gece her şeyde bir başkalık var. Elektriğin her zaman için kâfi gelmeyen ziyası. Şimdi gözlerimi kamaştırıyor. Saat yedi. Cemil hala yok. Mamafih beklemiyorum, gelmesee daha iyi olacak. Fakat Sadun'un henüz öğrendiği kelimeleri ağzında çekinerek mütemadiyen;

-Anne babam gelmeyecek mi? diye soruyor. O bîgâne yavruyu cevapsız bırakmamak için:

-Şimdi gelecek oğlum, diyorum. O susuyor. Eliyle yere düşürdüğü parlak bir çakıyı tekrar alırken kalbim yerinden kopacakmış gibi çırpınıyor. Gözlerim hayatımın yüküyle ağırlaşarak yavaş yavaş inerken, dudaklarım kendi kendin:

Elini keseceksin Sadun. Artık bırak onu diye mırıldanıyorum. Yine rüyaya giriyorum.

Yine böyle bir kış akşamıydı. Tabiatı selamlayan ağaçların en yüksek tepelerinden aşan rüzgâr. Islık çalarak ufuklara doğru koşuyor, kayboluyordu. Caddenin tozlu göğsünü çiğneyen ayaklar azalmış. Köy kararmıştı. Mübeccel ile Papas'tan dönüyorduk. Denizin her an yükselen ve taşan dalgaları Karşıyaka sahilini kucaklıyor. Sükût eden mini mini damlacıklar eteklerimizi ıslatıyordu. Neşeli olmamakla beraber taşlardan seke seke yürürken, arkadaşşıma uymak için dudaklarım gülüyordu. Çünkü bir iki dakika sonra seni görmek ihtimali gönlümü sarmıştı. Bir aralık bilmem nasıl oldu. Mübeccel kolumu çekti. Gayri ihtiyari onun göstermek istediği tarafa döndü. Titredim ve durdum. Çünkü oradan sen geçiyordun. Bizi belki göremedin. Fakat ne olursa olsun ben seni görmek... Bana aşkı ilk defa tattıran koyu kestane gözlerini bir daha seyretmek istiyordum. Tekrar döndün. Bu defaki tesadüfte karanlıklarda eğilen mağrur başını gördüm. Selamlaştık. Yine geçtin. Bir an içinde beynim yandı. Artık soğuğu hissetmiyordum. Eve dönmek istediğim zaman sen paltonun yakasını kaldırmış, sahilden iskeleye doğru yavaş yavaş uzaklaşıyordun. Bu geceden sonra tesadüfler azaldı. Mektupların gelmez oldu. Evet, hala nazarımda bütün kutsiyetiyle yaşayan aziz sevgili... Seninle nihayet dokuz ay süren aşkımızın ölümü işte o dakika idi. Her şeye rağmen o kuvvetli aşk bağları, kalbimden çözülmedi. Çözemediler.

Hatırlar mısın? Seninle seviştiğimiz ayların üçüncüsü ve martın sonu idi. Bir kır gezintisinden dönüyorken, ayağıma batmasın diye geçtiğimiz yolların dikenlerini kopardığın çakını "hatıram olsun..." diye bana uzatmıştın. Teşekkür ederek alırken "çocuğumuza..." diye ilave etmiştin. İşte bu soğuk günah gecesinde sen yoksun. Fakat o hatıralı çakı, oğlum ve ben varız. Senin yerini tutamayan babamızı da bekliyoruz.

-Anne, anneciğim. Elim kesildi. Off. Kanıyor bak. Yerimden fırladım. Maneviyatını ve en yüksek hislerini baltaladığın kadının, oğlunu da sen yaralamıştın.

Kapı hafifçe vuruluyor. Rüzgâr fazlalaştı. Hayalinin arkasından acı bir hakikat doğdu. Cemil gelmiş. Yavrumun mini mini parmaklarından sızan kanlar, halının üzerinde ince bir yol çizerek yürüyor. Kararan gözlerim, bu kızıl yolda hala arkamdan kalın bir erkek sesinin:

-Geç kaldım, beni affet dediğini işitiyordum.

Karantina: Seniye Ümit, nr. 13, s. 20

3.2.11. SİZİ AFFEDEMEM!

Küçük hikâye

Mektup

Süheyla'dan Midhat'a

Aşkta haysiyet olur Midhat. Yemin ederim. Yemin ederim ki aşkta haysiyet olur. Ben sizi belki hiçbir kadının sevemeyeceği kadar şiddetli ve ateşli bir sevda ile sevdim. Sizi ıstırap ile zevkle, cinnetle sevdim. Eğer fedakâr olmak, eğer mütevazı ve kanaatkâr olmak benim için mümkün olmadıysa... Eğer sizden gelen her şeyi aşk gibi fenalığı, saadet gibi ıstırabı da aynı zevkle karşılamadımsa ve isyan edip uzaklara kaçtımsa, bu sizi sevmediğime iyi sevmeyi bilmediğime bir delil midir? Hayır. Bana emin olunuz ki, hayır.

Sizden uzaklara kaçarken, göğsümde belki hasretinizle ölen bir gönül kaçırdım. Sizden uzaklara kaçarken sizi daha fazla sevdim.

Ve işte şimdi böyle uzakta, bu kadar uzaklarda iken, yine sizi, sade sizi, daima sizi düşünüyorum. Yalnız sizi seviyorum.

Ve öyle zannediyorum ki, bir gün bu ayrılığın fecaatine, bu yalnızlığın dehşetine, bu muhabbetsizliğin soğuşuna tahammül edemezsem bile yine size dönmeyeceğim. Bana yalvarsanız, beni çağırırsanız bile.

Belki bu kış memleketinde, ıstırabı, sevgi ihtiyaçları içinde öleceğim.

Küçük, küçücük bir kızken dadımın dizlerinde oturup dinlediğim masalı dinlediğim gönül gibi gönül ismindeki o küçük ve zavallı kedi gibi yavaş yavaş öleceğim. Siz o zavallı mağrur hayvancığın masalını bilmiyorsunuz değil mi?

Dinleyiniz de onu ben size anlatayım:

“Evvel zaman içinde gönül ismindeki küçük bir kedi yavrusu, yeşil parlak gözleri, beyaz uzun tüyleri, pençeleriyle o zaman dünyanın en nüfuzlu padişahının en sevgili kızının kalbini teshir etmiş ve o uzun zaman ihtişam, debdebe içinde yaşamış.

En ağır işlemeli, en kıymetli ipek yastıkların üzerinde uyur. Altın taslar içinde sütünü içer yemeğini yemi .

Bahar sabahları harem bahçesinin   ek tarhları içinde temiz, berrak yeni bir güneşin altında genç sultanla beraber oynar, ko u urlarmı .

Yaz günleri güneş, altın bir toz gibi yaldızlı kafeslerden odalarına da ılırken onlar ipek yastıklara rehavetle gömülür, akşamı beklerlermi .

Sonbahar geceleri, mehtaplı bahçelerde, iri  ınar ağaçlarının altında havuza akan fıskiyelerin musikisini dinlerlermi .

Sultan havuzun kenarına oturur, gönlünü dizleri üstüne alırmı .

Kı  günleri sıcak odalarda kızıl ate lerin karşısında oturan sultan, Gönül' n atlas perdelerin, sırma saçaklarıyla oynayı ını seyredermi . Gönül uzun zaman bu debdebe nevazi  sevgi bolluğu içinde ya amı .

Yalnız oynayan, yalnız  ımaran, yalnız tüylerini temizleyip süslenen bu ma rur kedide sultanı çok severmi .

Bütün saadeti onun g l kokan ipek dizlerinde sevmek, onul g l kokan ipek elleriyle ok anmak imiş.

Onun için uzun zaman birbirlerinden ayrılmamı lar. Ne bir dakika genç sultan ondan usanmı  ne o bir dakika sultanının yanından ayrılırsa e lenebilirmi .

Bu saadettinin ebedi olacağını zanneden gönül bir gün, sarayın yabancı çehrelerle doldu unu görmüş. Bu tanınmamış  ehrelerden  rkm  , sultanının odasına ka mı .

Sultan büyük endam aynasının karşısında duruyormu  ve cariyeler onu s sl yorlarmı . Gönül sultanını böyle her günden daha güzel, bu kadar çok güzel görünce kalbinin tatlı tatlı  arptı ını hissetmiş ve ince tırnaklarını halılara geçirip beyaz tüylü sırtını   irerek ona doğru yakla mı . Gönül sevmek istediği zaman hep böyle yaparmı .

Fakat bu ne dalgınlık. Birkaç defa etrafından dolaştığı halde genç sultan hala onun mevcudiyetinden habersiz. Gözleri aynada süsle meşgul.

“Kim bilir belki görmemiştir” diye düşünen gönül, kalbinin acı çarpıntısını teskin etmek istiyormuş.

Ona biraz daha şıarmak için geri çekilmiş, cevval gözleriyle bu esmer başın iki yanından akan tellerin ucuna bakmış, bakmış sonra... Şakrak ve neşeli, çevik ve yaramaz yerinden sıçrayarak tellerin ucuna atılmış. Pembe pençeleriyle o tellerin ucuna vurmaya, onlarla oynamaya başlamış.

Birden sultanının olduğuna inanmadığı hırçın bir ses:

-Of. Rahat dur Gönül, diye infial etmiş. Saçlarımı bozdun münasebetsiz hayvan!

Bir harp dönüşü muhاریplerin arasında gördüğü vezirin oğlunu sevmiş olan genç sultan, sevgilisine düğün günleri daha güzel, çok güzel görünmek kaygısıyla Gönül’ün dağıttığı telleri kemal-i dikkatle düzeltmiş.

Muallakta kalan pençesiyle Gönül’ün öyle perişan bir hali varmış ki. Hayretten büyümüş kederli gözlerle birden bu kadar değişen sultanına bakmış.

Ve sonra mustarip birkaç dakika sultanının eğilmesini, pişman ve muhabbetle kendisini kolları arasına almasını beyhude yere beklemiş.

Hâlbuki sevdalı gelinin genç paşasına güzel görünmekten başka bu saniyede hiçbir meşguliyeti yokmuş. Gönül vefasız, sevgilisine serzeniş dolu son bir nazar atfetmiş ve titreyen zavallı bacakları üstüne vakar ve azimetle basarak odadan dehlizlere, oradan merdivenlere, oradan da bahçeye lakayt göstermeye uğraştığı bir yürüyüşle süzölmüş.

Oldukça sıcak ve güneşli, güneşli olduğu için sıcak bir sonbahar günü imiş. Yaprakları dökölmüş ağacın bir dalında onun nasıl kemal-i itina ile süslendiğini görenler muhakkak onun ne kadar mesut bir kedi olduğunu zannetmişlerdir.

Saatler ağır ağır geçmiş. Serin bir sonbahar akşamı güneşi ve güneşin hararetini kovarken, sarayın ipek yumuşak yastıklarına sultanının sıcak kucağına hasret çeken Gönül yerinden bile kıımıldanmamış.

Yeni sevgilisinin omzuna başını sallayan sultan onu tahattur bile etmezken, Gönül gitgide soğuyan bu gecenin içinde yalnız ve korkak sabahı beklemiş.

Yıldızlar sarı gözlerini çırpıştırarak onunla eğlenirmiş. Yuvarlak ve aptal yüzlü bir ay, kocaman ağzıyla ona gülerken, Gönül sabahtan evvel ölümün gelmesini temenni etmiş.

Dünyanın bütün kedileri, eskiden bu kadar mağrur ve azametli olan fakat şimdi artık seilmeyen, ihmal edilen bu kediye görmek için alay alay sarayın bahçesine dolmuşlar. Hepsi, hepsi en çirkinleri, en sakatları, en pisleri de beraber olarak.

Ağacın altından birer birer geçerlerken hepsi;

-İşte bakınız Gönül budur. Sultanın kedisi. Sultanın artık sevmediği kedi, diye gülmüşler.

Ay kalın sesle yıldızlara bağırır:

-Bakınız, hepiniz bakınız. Şu ağacın üstünde soğuktan titreyen hayvan ne zamandan beri talihine haset ettiğimiz gönüldür.

Ve havuzların fışkiyeleri ince kahkahalarla gülüşürlerken:

-Ebedi saadeti bir insanın kalbinden beklemek işte böyledir gönül, derlermiş. Rüzgâr ağaçların çıplak dallarında dolaşırken onlarla bir seste Gönül'ün kulağına;

-Zavallı, zavallı Gönül giye merhametle fısıldarmış.

Gecenin bütün sakinleri, ağaçların, suların, karanlıkların perileri, Gönül'ü görmek için zulmetlerinden çıkmışlar. Hepsi bu zavallı kedinin önünden geçerken ya merhamet veya istihza etmişler.

Yağmur bulutları ayı ve yıldızları gökyüzünden silmiş. Yağmur yağmış.

Gönül ağacın en yüksek dalında ıslanmış titrerken, sarayın pencerelerinden sabaha kadar devam eden eğlencenin ışıkları, kahkahaları, nağmeleri dökülmüş.

Ertesi gün doğan güneş Gönül'ü akşam bıraktığı yerde görünce şaşırmış ve Gönül utanarak güneşten saklanmak için çam ağaçlarının en kuytu gölgelerine kaçmış.

Gün epey ilerledikten sonra sevdalı gelin birden bire kendisini hatırlamış. Harem bahçesi genç ve güzel cariyelerle dolmuş. Gönül kendi isminin çağırıldığını duymuş fakat zavallı küçük vücudu geceki soğuktan, yalnızlıktan bu kadar titrerken alışık olduğu ipek kucağa, yumuşak yastıklara, altın çanaklar içindeki yiyeceklere bu kadar muhtaç iken yine bu davete icabet etmemiş.

Fakat yorgunluktan daha uzaklara kaçamayan Gönül'ü çam ağaçlarının altında bulan bir halayık onu yine sultanına götürmüştü.

Sevgili kedisini bir gecede bu kadar değişmiş gören genç sultan onu ısıtmak, sevmek, okşamak için ipek elbiselerini bozmaktan çekinmeden yere atılmış.

Fakat gönül bir gecede zayıflamış olan vücudunun hastalığını, tüylerinin kabarıklığını ve bakışının vakarıyla saklayarak mağrur, mütekebbir ve azametli bir yürüyüşle sultandan birkaç adım uzaklaşmış ateşin yakınındaki ipek yastıkların üzerine çıkmış, başını omuzları içine gömüp gözlerini kapayarak üşüyen vücudunu ısıtmaya uğraşmıştır.

Sultan şaşkın bir yürüyüşle ona yaklaşmış Gönül'üm, hayatım sana ne oldu söyle bana. Sana ne oldu. Bana dargın mısın diye yalvarmış. Gönül beyaz tüyleri arasında bir çift harikulade ve büyümlü mücevher gibi ışıklı gözlerini sultanın gözlerine dikmiş. Gönül uzun bir dakika bu gözlerin içine bakmış. Eğer sultanın gözlerinde öteki aşk daha kuvvetli olmasa, eğer sultan Gönül'ün onu sevdiği kadar o da Gönül'ü sevseymiş bütün meşguliyeti, sevgisi, her şeyi Gönül olsa imiş şüphesiz bu bakıştaki manayı, ıstııabı anlamış. Fakat sultan bu ölüme kadar dargın bakışlardan bir şey anlamamış.

Ve Gönül...

Ve Gönül gözlerini kapamış. Ve bir daha bu gözleri ne en sıcak nevazîşler, en müşfik sözler, ne gözyaşları açtıramamış.

O günden sonra sultan kendisini yeniden eskisi gibi muhabbetli görmek için neler yapmamış fakat Gönül ona yaklaştıkça kaçmış. Onun odasından, onun dairesinden kaçmış, sarayın başka taraflarında saklanmış.

Ve ıstırabını belli etmemek için yine mehtapta yaz geceleri kendi gölgesinin peşinde koşmuş, yine rehavetle güya zevkle ipek yastıklara tırnaklarını geçirerek gerilmiş. Yine atlas perdelerin, sırma saçaklarıyla neşeli, neşeli oynamış. Görünüşte neşesinden çevikliğinden hiçbir şey kaybetmemiş.

Onu görenler çektiği ıstırabı, günden güne onu biraz daha eriten derdi anlamamışlar. Gönül gül kokan ipek bir kucağa hasret çektiği için günden güne hayatından, sıhhatinden kopmuş.

Sonra soğuk bir kış günü, kaçtığı bu kucağın hasretine artık tahammül edemediği için bu kucağın nevazîşine, hararetine sevgisine muhtaç olduğu için artık sevgisiz yaşayamayacağı için ölmüş.

Çok sevdiği sultanının kalbine yalnız başına sahip olmadığı için kendisini sevmeyen vefasız sultanını affetmediği, affedemediği, affedemeyeceği için ölmüş.

Ölmüş. Fakat kimse onu öldüren bu derdi bilmemiş.

Ve işte izzeti nefsinin, haysiyetini, canından fazla, sultanından fazla seven Gönül'ün son nefesine kadar saadeti ve tesellisi işte bu kuvveti olmuş.”

İşte Midhat. Benim de tesellim bu olacak. Çünkü siz, siz benim şimdi burada yavaş yavaş öldüğümü, sizi ölecek kadar sevdiğimi bilmeyeceksiniz. Ve hiçte mağrur olamayacaksınız.

Beni sevmediniz.

Niçin?

Başınızı döndürecek, gönlünüzde heyecan yaratacak, asabınızı kavrayacak kadar güzel mi değildim?

Beni niçin sevmediniz?

Niçin gözleriniz, kalbiniz ve asabınız g zelliğimin karşısında k r kaldı?

Ben zannederim ki eğer bir gün kalbimde her kime karşı olursa olsun, değil böyle çılgın bir sevda, ufak bir meyil bile duymuş olsam o adam ebediyen bana minnettar kalır.

 l nceye kadar ayaklarımın dibinde yaşamayı kabul eder. Hâlbuki siz!

Allah'ım ne şaşılacak şey! Siz, size uzanan ellerimi göğsünüze saklanan alnımı, kalbimi, aşkımı, güzelliğimi  dem-i tenezz lle gördünüz.

Beni hırpalasaydınız.

Fakat severek. Evet, beni hırpalasaydınız. Beni  zseydiniz. Beni küçük bir hayvancık gibi d vseydiniz. Canımı acıtsaydınız fakat severek. İşte o zaman sizden yine ayrılmaz, sizden yine kaçmaz, kamazdım.

Midhat siz beni ihmal ettiniz. Siz bana başka bir kadını tercih ettiniz.

Hâlbuki ben, aynada kendime kadın gözlerle ilk baktığım gün: “Dünyada bana tercih olunacak bir tek kadın yoktur” diye düşünmüş, bu düşünceme iman etmiştim. Siz çok fena bir adamsınız Midhat. Sizi hiç affedemem.

-Bitti-

Süheyla

Muharriri: Suat Derviş, nr. 15, s. 17-19

3.2.12. NALBANT OĞLU

-Hikâye-

Nalbant oğlu, Mehmet Bey'in odasına girdi.

-Efendim! Beni çağırmışsınız.

-Evet oğlum! (Gördes) e para götüreceksin. Şimdiden hazırlan. Çünkü gece yarısı yola çıkmak lazım. Gün doğarken orada bulunacaksın.

-Peki ağam.

Mehmet Bey, kazanın zengin bir tüccarıydı. Nalbant oğlu iki seneden beri onun yanında bulunuyordu. Yirmi iki yaşlarında kazanın yerlilerinden bir gençti. Adını kimse bilmezdi. Yalnız (Nalbant oğlu) denildiği zaman bütün kasaba onu tanırdı.

Nalbant oğlu, Mehmet Bey'in mal aldığı köylere para götürürdü. Muntazam yolu olmayan dağlık ve tehlikeli yerlerde bu iş pek güçtü.

Ahıra yaklaşınca içerinden gelen tiz bir kişneme avluda akisler bıraktı. Kır at sahibini tanırdı. Nalbant oğlu ahırın kapısını açtı. Ve kır atını uzun nazarlarla süzdü. Sonra küçük fenerini çiviye asarak hayvanı tımar etmeye başladı.

Bu gece çok neşeliydi. Durmadan şarkı söylüyordu.

Durma Nalbant oğlu gece çöküyor,

Eşkîya kurşunu al kan döküyor,

Atımın nalını bile söküyor,

Kimsesiz dağların taşlı yolları.

Gurbetin o yılanbaşı yolları,

Kır at düzgün vücudunu gererek eşiniyordu. Neşesi parlak iri gözlerinden belliydi.

Hırçın rüzgârların alidir atım,
 Gizli sevdasından delidir atım.
 O yalçın yolların selidir atım,
 Kimsesiz dağların taşlı yolları,
 Gurbetin o yılanbaşı yolları.

Nalbant oğlu tımarını bitirdi ve atının yemini vererek dışarıya çıktı. Kır at yola gideceğini anlamış gibi hala eşiniyordu.

Elinde küçük fenerle büyük avluyu geçti. Odasına girdiği zaman uyumak istemiyordu. Fakat geceyi beklemek lazımdı.

İstemeyerek yatağına girdi.

*

İki üç saat sonra uyandı. Heybesini ve mavzerini alarak dışarıya çıktı. Hava iyi, sema berrak ve yıldızlarla süslü idi. Yalnız ufukta dağınık birkaç bulut vardı.

Atını hazırladı. Avlu kapısının önüne çıktı.

Göklerin ebedi sakinleri, gecelerin bu esrarlı yolcusunu uğurlamak için gözlerini kırıyorlardı. Hava hafif karanlığıyla çok güzeldi.

Nalbant oğlu atına bindi. Biraz uzaklaşınca, yüksekçe bir pencere önünde kır at birden bire şaha kalktı. Bir saniye iki ayağı üzerinde durdu. Ve süvarisinin ateşli nazarları pencereden içeri aktı. Ürkek bir heyecanla bütün odayı dolaştı. Nalbant oğlu, yatağında gölgeler arasında uzanan Esmâ'yı gördü. Sevdığının yüzü kumral gecelerin gölgeleri ile süslenmiş bir ay gibiydi. Sonra bir an içinde bu hayal kayboldu. Kır atın benekli ayakları yere inmişti. Nalbant oğlu bütün benliğinde bir yıldırım dolaşmış gibi idi. Çelikten bilekleri atının gemini sıkıca tuttu. Kır at ani bir süratle kaydı ve sevdalı süvarisiyle gecenin sisli boşluklarında kayboldu.

*

Nalbant oğlu ağasının yanına girdiği zamandan beri Esma'yı seviyordu. Esma, Mehmet Bey'in kızı idi. Şehir terbiyesiyle büyümüş, on sekiz yaşlarında, fevkalade denilecek kadar güzel bir kızdı.

Nalbant oğlu onu ilk gördüğü günden beri ürkek bir aşkla sevmişti. Bir gece yine böyle yola gidiyordu. Atına bindikten sonra bir fikrin esiri oldu. Esma'nın odasının yola karşı büyükçe bir penceresi vardı. Gerçi pencere yüksekti. Fakat Nalbant oğlunun altında kır atı varken o göklere bile yetişirdi.

Atını yere sürmeden evvel pencerenin önüne geldi. Kız at süvarisinin ani bir hareketle şaha kalktı. Ve nalbant oğlu odanın esrarlı gölgeleri arasında uyuyan sevgilisini bir lahza görebildi.

Birkaç defa tekrar eden bu hal Esma'nın da nazar-ı dikkatini celb etmişti. Esma, bazı geceler uykusunun rüyavi derinlikleri arasında penceresinden esmer bir çehre görür gibi olurdu.

Gittikçe hayalinde yer eden bu çehrenin sahibini sonra öğrenmişti. Bazı geceler o esmer siyah gözlü çehrenin hayali bütün mevcudiyetini sarar, gecenin ölgün ziyaları arasında şaha kalkan kır atın mevzun endamıyla, genç süvarisini serapları andıran müphem bir rüyetle görürdü. Sonra kır atın seri tıkırtıları evlerin duvarlarında akseder, uzaklaşırdı. Esma kaç gece, bu muntazam tıkırtının ninnisiyle sabahın derin uykusuna dalmıştı.

Ondan sonra bu hal Nalbant oğlunun mu'tadı oldu. Onun yola gideceği geceler تنها sokağın karanlıkları içinde, beyaz bir atın şaha kalktığı görülürdü.

O vakitten beri nalbant oğlunun ölümü hiçe sayıp geceleri yola çıkmasının sebebini kimse anlayamadı.

*

Şimdi kır at yamacın başında uçuyordu. Süvarisi gecenin vahşi havası içinde derin nefeslerle soluyor gibiydi. Nalbant oğlu hemen hemen yolunun yarısına gelmişti. Atı bir tarafı uçurum, diğer tarafı yamaç, dar bir yoldan süratle ilerliyordu. Kır at bu yolları adım adım bilirdi.

Gecenin son karanlıkları etrafı koyu bir renge boyuyor, kayaların ıssız kovuklarında süratli bir at nalı tıkırtısı aksediyordu.

Birden bire yolun iki tarafından birkaç ses:

-Dur! Yakarız, diye bağırdı. Nalbant oğlunun parmağı küçük mavzerinin tetiğinde idi.

Mavzer cevap verdi:

-Tak, tak, tak.

Nalbant oğlu silah sesleri arasında atını sürdü.

Kır at bir yıldırım süratiyle kaydı. Yalçın kayalara çarpan ayakları seri bir tıkırtı hâsıl etti. Dağlar bu tıkırtı ile seslendiler. Gecenin vahşi sükûtunu yırtan silah sesleri kayalıklarda akisler bıraktı. Kayalar kalpleri parçalanmış devler gibi inlediler.

Nalbant oğlu arkasından atılan kurşun vızıltıları arasında söyleniyordu:

-Kır atlı Nalbant oğlunu tanıyamadılar galiba!

Şimdi ufukta gecenin siyah eteği yırtılmış ve hafif bir kırmızılık dağları sarmıştı. Serin bir rüzgâr dağ başlarında soluyordu. Fecrin ilk kızıl gölgeleri altında kır at kanatlanmış gibi uçuyor, her tarafta süratli bir tıkırtı aksediyordu.

Nalbant oğlu atı üzerinde, pembe tüllere bürünen sabahın seyrine dalmıştı. Tabiatın bu vahşi fakat muhteşem güzelliği karşısında göğsündeki alevin verdiği kuvvetle şu mor dağlara haykırmak istiyordu:

Yârin hayaliyle geçen geceler,

Mavzer kurşunları dağları eler,

Sevdalı kalbimi kurşun mu deler,

Candan yaralandım bir gün seherde,

Kır atımın şaha kalktığı yerde.

Gördes dağlarının yolcusuyum ben,

Yaralı bağrımı yakarak esen,

Hicran rüzgârlarıyla solup ezelden

Gönlümü bıraktım boş gecelere

Kır atımın şaha kalktığı yerde.

Bütün şehir çalkalanıyordu. Mehmet Bey'in kızı Esma'nın düğün vardı. Kasabanın eşrafından asil bir genç Esma'ya zevce olacaktı.

Nalbant oğlu bunu iki gün evvel haber almıştı. İki günden beri vücudu hissiz bir et yığınınna dönmüştü. Manevi varlığının bir uçuruma sürüklendiğini fark ediyordu. İki günden beri ne uyku uyuyor, ne yemek yiyordu. Yalnız uzun uzun düşünüyor ve hayalinin derinliklerinde bir şeyin koptuğunu hissediyordu.

Ertesi gün gelin alayı vardı. Herkes atlara bindi.

Nalbant oğlunun eski neşesi yerine gelmiş gibi idi. Yalnız siyah gözlerinde müphem gölgeler gizli idi. Esmer çehresinde bir değişiklik hissediliyordu. Kır atına binerek o da alaya katıldı.

Kız at köpürerek şaha kalkıyor, benekli ayaklarıyla sokakların duvarlarına sürtünüyordu.

Şimdi kasabanın haricindeki düz bir mahalde değnek oynanacaktı. Gelinin eliyle işlediği hediye kazanmak için bütün atlar yarışa çıktı.

Kır at ateşin süvarisiyle çelikten bir yay gibi uzandı.

Pembe, ipekten hediye köpüklü gerdanına bağlanırken kır at duramıyor, toprakları eşeliyordu.

Akşamüzeri gelin, oğlan evine bırakılmış ve alay dağılmıştı. Nalbant oğlu odasına geldi ve geç vakte kadar orada kaldı. Artık gece olmuştu. Etrafın hafif kumrallıkları arasında ay yükseliyordu.

Nalbant oğlu heybesini ve mavzerini hazırladı. Kurşunları yerleştirdi. Her günkü gibi atını tımar etti, sonra avlu kapısının önüne çıktı, atına bindi. O kadar dalgındı ki gören düşecek sanırdı.

Esmâ'nın penceresi önüne gelince kır at her günkü gibi birden bire şaha kalktı. Ayın pembe ziyalarıyla pencereden içeriye bir gölge aksetti. Fakat nalbant oğlu yüzünü çevirip bakmadı.

Artık koyu siyah gözlerinin hedefi kır atının şaha kalktığı yer değil, vahşi gecelerin korkunç karanlıkları idi.

Kır at her şeyi anlamış gibi mahzun ayaklarını yere indirdi. Ve bu sessiz gecelerin ateşin yolcusu çelikten kır atıyla, ayın titrek ziyaları arasında mahzun uzaklaştı.

Şimdi mehtabın sarı tülleri altında beyaz bir atın hayal gibi ilerlediği görülüyordu. Nalbant oğlu gözlerini siyah bir hayalin derinliğine dikmiş düşünüyordu. Geceleri gelip geçtiği şu yollara ve etrafına baktı. Her zamanki gibi kır atın nalının kayalardaki aksini duymak, her zamanki gibi yine mukaddes aşkını şu dağlara haykırmak istiyordu. Heyhat...

Bu gece Esmâ'sını kır atının şaha kalktığı yerde, kumral gölgeler arasında bırakmamıştı. Bu gece... Ah! Uzun uzun inledi. Ve sonra fecrin ilk ziyaları arasında, gecenin vahşi boşluklarına korkunç bir silah sesi dağıldı. Dağlar derin uykularından uyandılar. Kayalarda boğuk akisler duyuldu.

Kır at silah sesiyle süvarisini son defa şaha kaldırdı. Ve çelik ayaklarından sıçrayan kıvılcımlar sessiz gecenin kalbini yaktı.

*

Sabah kıpkızıl doğan güneş kır atın talihsiz süvarisini, bu yanında kanlara bulanmış pembe ipekten çevresiyle uçurumun kenarında buldu.

Mehmet Reşat, nr. 15, s. 19-20

3.2.13. BADEM ŞEKERİ

Çok sevdiğim Aka Gündüz'e

Onu ilk defa barda gördüm. Uzun kirpiklerle çerçevelenmiş koyu yeşil gözleri, güldükçe çocuklaşan yanakları, konuştukça pembeleşen yanaklarıyla barın en güzel kadını denilebilirdi. Onun ismini bilen tek kimse yoktu. Ona herkes “badem şekeri” diyordu. Bu ismi neden ona vermişlerdi. Bu ismin tarihçesi ne idi, bilmiyordum. Onunla tanıştığım ilk akşam, arkadaşım içtikçe sık sık şu cümleyi tekrar ediyordu:

-Ah bilmezsin. Bu badem şekeri yok mu? Kendisi bir badem şekeri gibi tatlı olduğu halde, en çetin kayalardan daha serttir. Bunu gördüğün zaman, badem şekeri ismini buna yakıştırırsın. Gözlerine bakarsın, güzelliğine kapılırsın. Duyduğun zevk, bu ismi buna münasip görür. Fakat bir defa onun öksesine yakalandın mı, artık o, bir kayadan daha sert, bir şeytandan daha kurnaz, bir eşkıyadan daha zalim olur. Kaç genç, bu gördüğün barın köşelerinde soldu, gitti. Bu yezid kız, hala genç. Yine güler. Her vakit neşeli.

Badem şekeri, bu sözleri işitmemiş gibi davranıyordu. Gözlerini bir noktaya dikmiş, elindeki kehribar kolye ile oynuyor, ara sıra koyu yeşil gözlerini kırıyor, dudaklarını dişlerinin arasında tatlı bir işkencede bırakıyordu.

Günlerce badem şekerinin bardaki hayatını tetkik ettim. “Kadınlar anlaşılmaz bir muammadır” derler. Bu badem şekeri de benim için halledilmez çetin bir muadeleye benzedi. Bazı geceler badem şekeri, barı şen kahkahasıyla sarsıyor, gülüyor, güldürüyor, topladığı iltifatlardan mest oluyor, dudağından tebessümler dağıtıyor, gözleriyle neşe serpiyor. Çok zaman onun tek bir kelime söylemeden, etrafındaki iltifatları dinlemeden saatlerce bir köşede düşündüğünü gördüm. Bu kadın ne idi? Birkaç renkli kâğıt için her gün bir gencin kalbini kanatan alelade bir bar kadını mı yoksa hislere ve duygulara hürmet etmesini bilen bir kız mı? Çünkü onun güldüğü, eğlendiği geceler, boyalı dudaklarından dökülen kelimeleri duydukça nefret ediyordum. Düşündüğü geceler, koyu yeşil gözlerinin arasından sızan ısırap ve elemeleri seziyor, bir akşam evvel vermiş olduğum hükmün yanlış olduğunu

düşünüyordum. Artık bu tereddütlere bir nihayet vermek lazımdı. Bunun için bir çare buldum. Bir gün kendine güzel bir hediye aldım. Saatlerce mağazaların camekânları önünde durdum. Nihayet onun hoşuna gidecek hediye bulabildim. Bu, badem şekeri şeklinde mineden yapılmış güzel bir mücevher kutusuydu. Hediye cebime attım ve doğru bara gittim. Onun pek neşeli gecesi idi. Gülüyor, konuşuyor, cazbandı idare eden çalgıcılarla şakalaşıyordu. Henüz barda kimse yoktu. Garsonu çağırdım ve badem şekerini masama davet ettim. O, neşeli tebessümlerini saçarak geldi. Otururken garip bir cümle eyledi, benimle alakadar olduğunu anlatmak istedi:

-Galiba haftalarca yalnız oturmaktan canın sıkıldı. Bende kendi kendime, zavallı gencin bir gönül derdi var! Diye üzülyordum. Bu akşam ben gevezelik ederim, sende dertlerini unutursun. İyi değil mi?

-Bende senden bunu rica edecektim. Sana bu gecenin hatırası olmak üzere birde hediye getirdim.

Paketi uzattım. Paketin üzerindeki kâğıdı, acele yırttı. Kutuyu açtı. Badem şekeri şeklindeki mücevher kutusunu görünce bir müddet gözleri bu kutunun üzerine daldı. Koyu yeşil benekçiklerin arasında yaşlar toplandı. Bu nazarlar bulandı. Artık onun gözleri, sağanak altında çırpınan, yağmurların altında kuvvet kalmayan bir deniz dalgasına benziyordu. Neden sonra bana döndü. Zorla gülümsemeye çalışarak:

-Çok teşekkür ederim, dedi. Hakikaten sen ince ruhlusun. Ne kıymetli bir hediye.

Artık gece yarısına kadar içtik. Gevezelik edeceğini yanıma oturduğu zaman vaat eden badem şekeri susuyordu. Yalnız benim sorduğum suallere kısa cevaplar veriyor, anlattığım hikâyeleri güya dinler gibi davranıyordu.

Gece ayrılacağım zaman, ellerimi yakaladı. Gözlerini gözlerime dikerek yalvaran bir sesle:

Bu akşam beni yalnız bırakma. Benimle beraber gel. Seni üzmem. Yalnız biraz derdimi dinlersin. Olmaz mı?

Kabul ettim. Bir otomobil bizi, badem şekerinin basit fakat muntazam evine götürdü. Hizmetçinin ısıtmış olduğu küçük bir odaya likör kadehlerini koyduğumuz masanın yanındaki kanepede baş başa verdik. Birçok gençlerin can verdiği, kalplerini parçalayarak hayata veda ettikleri “badem şekeri” bu kanepenin üzerinde masum ve zavallı bir yavru olmuştu. İlk kadehleri içtikten sonra o yavaş ve emniyet veren bir sesle anlatmaya başladı:

-Sana küçük, çok küçük bir macera nakledeceğim. Bu macera, en uzun romanlardan daha acıdır. Her gece barda sızan, her gün bir başka gencin para cüzdanlarını boşaltan “badem şekeri”, senelerce evvel küçük bir aile yuvasının biricik kızıydı. Ona herkes “badem şekeri” demezdi. Onun ismi mini mini “Nazan” dı. Her gün annesinin yanında oturan bu masum yavrunun, bilsen ne parlak hayalleri vardı. O, çok zaman rüyasında beyaz dudaklarından sırma teller süzülen bir kıyafetle, çok beğendiği ve hayatını bağladığı bir erkeğin kolunda görüyor, gözlerini açtığı zaman bunun bir rüya olduğunu anlamıyor fakat müteessir olmuyordu. Onun kalbinde birçok sevinçler doğuran ümit, gün geçtikçe kuvvetleniyordu.

İşte bu masum yavru bendim!

Hayatta hedefimiz malum olmakla beraber gittiğimiz hayata atıldıktan, bu eğlencelere karıştıktan sonra zannediyordum ki söylenilen her söz bir hakikat, her cümle gönlün bir ifadesi. Ne kadar hata değil mi? Etrafımda cıvıldaayan, iltifatlar saçan bir gençlik vardı. Onlar benim güzelliğimi emmek, pörsütmek için çırpınıyorlar. Geceleri sabahlara kadar benim gezdiğim yerlerde bulunuyorlar, gündüzleri işlerini terk ederek benim peşimde dolaşıyorlardı. Artık ben alışmıştım. Onların söyleyeceği sözleri biliyor, onların gözlerinin, dudaklarının nasıl oynayacağını evvelden hissediyordum. Zaten onun içindir ki kalbinde bu gençlerden hiçbirisi yer edememişti. Herhangi birini görsem diğerinden ayırabilmemek imkânı olmuyordu. Hâlbuki insan kalbine hâkim yapacağı simaların eşsiz olmasını ister.

Bir akşam ahbablarımızdan birinin çay ziyafetinde bulunuyorduk. Hep tanıdıklar vardı. Yalnız gençler arasında çok sevilemeyen, fazla gülmeyen ve hatta yanımıza sokulmayan biri gözüme çarptı. Ahbablarımızdan sordum: “manasız bir genç... Eğlenceden ve hayattan uzak yaşamak isteyen budala bir münzevi...” dediler.

Tabi bende dağ başında kalan bir rahip gibi kadının, zevkinden uzak yaşamak isteyen bu adamla meşgul oldum.

Bir gece yine toplanılmıştı. Uzun kış gecesini öldürebilmek için muhtelif oyunlar oynuyorduk. Nihayet bir isim vermek oyunu çıkardılar. Ben dışarıya çıktığım zaman herkes bana bir isim vermişti. Salona girdiğim vakit bu isimler okundu ve hangisini beğendiğimi sordular. Garip değil mi, manolya, yasemin, menekşe gibi her gün duyduğum ve işittiğim isimlerin yanında en ziyade hoşuma giden “badem şekeri” olmuştu. Bu ismi beğendiğimi söylediğim zaman, münzevi yaşayan gencin koyu siyah gözleri arasında bir tebessüm, bir ışık belirdi. Sevincini izhar etmemek için gözlerini yere dikti. Simasında hafif bir pembelik hâsıl oldu. Ben inadına yanına yaklaştım. İskemlemi alarak adeta ona sokuldum.

-Badem şekeri. Bu isim çok güzel fakat benimle ne münasebeti var? Niçin bu ismi verdiniz?

Durdu. Gözlerini gözlerime dikerek:

-Çok sevdiğimden. Badem şekeri hayatta en çok sevdiğim şeydir.

-Demek ki beni de...

-Kabul ederseniz.

Aramızdaki muhavere bu kadarla kaldı. Ne bir kelime, ne de tek bir söz ilave etti. Tetkik ettikçe bu gencin gözlerinde yeni manalar okuyor, bakışlarında ince bir his ve duygunun akislerini görüyordum. Diğerlerinden pek başka bir hayat yaşayan bu genci unutamadım. Gözlerim hep onu aradı. Gönlüm onun sözlerine susadı. Nihayet onunla buluştum. Artık ona hayatta en büyük zevki verebilmekten başka bir şey düşünmüyordum.

Onun beni sevdiğini, kalbinde bana bir yer verdiğini anlayamıyordum. Bir gün dudaklarından “seni seviyorum” kelimesi dökülmemiştir. Onun bilakaydisi karşısında kalbim çırpınıyor, ruhum inliyor fakat aşkım artıyordu.

Bir gün birçok arkadaşların iştirak ettiği yer ziyafette bulunuyorduk. Güzel ve sevimli bir genç karşımda oturuyordu. Mavi gözleri, sarışın siması, şık giyinişi ile hakikaten her kadının üzerinde büyük tesir yapabiliyordu.

Bira kadehlerini içerken, gözlerim karşımdakinin gözlerine kaydı. Bir müddet o nazarların hâkimiyeti altında durakladım. Gözlerimin arasındaki tebessümlerle ona, ümit vermiş olduğumu zannediyordum. Kadehi masaya bıraktığım zaman, beni çok sevdiği halde, bir türlü ifade edemeyen gencin sert bakışlarıyla karşılaştım, titredim. O zaman bu sert bakışlar bana mütebessim bir simadan, o güne kadar duyduğu birçok iltifatlardan, niyazkâr bir nazardan daha ziyade, aşk yaşayan bir kalbi anlattı. Artık kanaat getirmiştik ki, o beni seviyordu. Bilmezsün ne kadar zevk duydum. Mağrurdum. Beni seveni üzme, inletmek arzusu çıldırıyordu. Zaten kadın ruhu bu değil midir? Kendisini sevmeyenlere kalbini vermek, sevenlerin kalbine ısırap aşılamak...

Günlerce o genci ağlattım. Mavi gözlü gencin kolları arasında çırpınırken, onun elem ve ısırap kucığında inlediğini düşündüm. Bilmezsünüz ne derin bir zevk duyuyordum.

Nihayet bir gün onun öldüğünü haber verdiler! Bir çılgın gibi koştum. Ağlayan gözlerimi yüzüne sürdüm. Af diledim. Her şey geçmişti. Onun kapanan gözleri, sönen ruhu benim bu çırpınışıma şahit olamıyordu.

Zavallının cüzdanının içinde küçük bir “badem şekeri” bulmuşlardı. O günden sonra bende hayatın sergüzeşt ve maceralarına kendisini teslim etmiş bir kadın oldum. Her gencin nazarlarında, her erkeğin tebessümlerinde onun gülüşlerini, onun bakışlarını aradım. Arıyordum... Fakat hiçbirisi kalbimde silinmez iz bırakan onu unutturamıyor...”

Badem şekeri, hikâyesini bitirdiği zaman elindeki küçük bir madem şekerini aldı ve ikiye kırdı. Sonra bana dönerek acı bir tebessümle:

-Görüyorsunuz ya... Kırdı. Artık bunu yapıştırmanın imkânı yok. Benim kalbimde böyle oldu. Eski bir hatıranın izlerinden zevk çıkarmaya çalışıyorum. Galiba en büyük zevki ölümün kucığında, ona kavuştuğum zaman bulacağım.”

*

“Badem şekeri” nin bu hikâyesini dinledikten sonra, en adi köşelerde tesadüf ettiğim herhangi bir kadının mütebessim simasında, yaralı bir kalbin, inleyen bir ruhun şikâyetlerini okur gibi oluyorum...

Ankara, 2 Kanunu Evvel 1927

Hikmet Şevki, nr. 16, s. 14-16

3.2.14. ALO DOKTOR

Moris de Cobera'dan Tercüme

Hikâyeye başlamazdan evvel şunu söyleyeyim ki, ben bir doktor değilim, ancak talih bir akşam beni Hipokrat'ın talebesi yaptı.

Saat dokuzdu. Avarelikten canım sıkılıyordu. Telefonun reseptörünü elime aldım ve aklıma ilk gelen numarayı söyledim. Niyettim meçhul bir muhatapla latife etmek ve onu merakta bırakarak mükâlemeye nihayet vermektir. Bu sayede şeytan şeytan gülecektir:

-2864

Henüz muhabereye temin etmişti ki bir kadın sesi:

-Alo doktor, siz misiniz, dedi. Ben madam Lamborsol'un oda hizmetçisiyim. Biraz evvel ben size telefon etmişim. Madam sokaktan gelir gelmez düştü, bayıldı. Mümkün olduğu kadar çabuk geliniz!

-Sizin aradığınız doktor neyse gitti. Fakat avdetine kadar vizitelerini ben yapacağım, lütfen adresiniz?

-Farada sokağı, numara 144. A siz Doktor Şantobini değil misiniz?

-Ben Doktor Sitron'um. Ne zararı var, bir otomobille hemen geliyorum.

Bir çeyrek saat sonra hizmetçi kadın kapıyı açıyordu.

-Doktor Sitron?

-Evet matmazel. Ümit ederim ki madam Lamborsol vaziyeti tehlikeli değil.

-Baygınlığı geçti fakat henüz kendisini toplayamadı. Beni takip eder misiniz?

Hissiyatımı tasvir ediniz. Gider miyim, gitmez miyim? Bir sergüzeşt arayan ben, istediğimden fazlasına nail olmuşum.

Ampir tarzında döşenmiş güzel bir salondan sonra, gayet şık bir bodvardan geçtik ve güzel bir yatak odasına girdik.

Mor ipekli, mantar şeklinde abajurları bulunan lamba çok ziya veriyordu. Madam Lamborsol yatağında uzanmıştı.

Kurum güzeli, güzel ve kumral bir kadın, solgun ve bitap bir vaziyette. İki kuğu boynu gibi beyaz, dolgun ve çıplak kolları yatak çarşafının üzerine gelişi güzel bırakılmış.

Hizmetçi:

-Madam, bu Doktor Sitron diye beni tanıttı.

-Bonsuvar madam, dedim. Ben Doktor Şantobini'nin -telefonda öğrenmişim ya- arkadaşım. Hizmetçinizin ihbarı üzerine hemen koştum.

-A! Mersi doktor!

Hizmetçisine döndü:

-Ruzin bizi yalnız bırak!

Ruzin gitti. Madam Lamborsol ile baş başa kalmıştık. Başucuna oturdum.

Banyomun termometresini her ihtimale karşı cebime koymuştum.

Madam Lamborsol keyifsizliğini anlattı. Bir doktor gibi başımı sallayarak, vakurane bileğini tuttum:

-Nabzınız mükemmel.

-Nasıl doktor?

-Nabzınız iyi, hararetinize bakalım. Şu termometreyi lütfen koltuğunuza koyar mısınız?

Hastam erguvani renkteki ipekli pijamasını omzundan koyuverdi: çok latif ve göz kamaştıran bir tedvir. İçini çekerek konuştu. Dinliyordum. Nihayet büyük bir nezaketle fakat tabi pek yavaş ve onun latif kokusunu duyarak termometreyi

koltuğunun altından çıkardım: elli beş santigrat. Elbet su derecesi böyle gösteriyordu hiç renk vermeden:

Hararetiniz 37,8. Esas itibariyle tehlikeli değil.

Lakin bu baygınlığın sebebi ne?

Madam Lamborsol bir saniye sükût ettikten sonra, mühim bir şeye karar verir gibi yatağının üzerinde doğruldu:

-Dinleyiniz doktor, dedi. Hakikati sizden gizleyemem. Doktordan daha emin bir sırdaş ve en gizli düşünceler için mükemmel bir müşavir olamaz. Bunun için her şeyi bilmeniz lazımdır. Ben evliyim. Mösyö Lamborsol (Mare) de büyük bir ticarethanenin sahibidir. Brunez tenvir aletleri satar.

Çirkindir, ihtiyardır, anlıyorsunuz ya! Pek mükemmel ve aşk için yaratılmış bir adam! Böyle bir kocası olan kadın ne yaparsa ben de öyle yaptım. Yani bir âşık buldum. Oh fakat hakkımda fena hüküm vermeyiniz doktor! Eğer mösyö Lamborsol'un karısı olsaydınız, sizde benim gibi hareket etmek mecburiyetinde kalırdınız. Her ne ise. Benim on sekiz aydan beri devam eden gizli bir münasebetim var. Aşkım. Genç bir adam. İzdivaç ilanlarında bildirilenler gibi.

Ona mevsimini geçirmek üzere gittiğim Vitel'de tesadüf etmiş ve derhal sevmiştim. Düne kadar birbirimizi seviyorduk. O zamandan beri. Ah!

-Rica ederim devam ediniz, devam!

-Pekala, işte bugün öğleden sonra, Henri'nin -aşkımın ismidir- odasında çay hazırlarken elime bir mektup geçti. Bu bir kadın mektubuydu ve anlaşıldığına göre dört senedir metresi olan bir kadındı. Gelecek ayın beşinde Henri'yi Niş'teki villasında sabırsızlıkla beklediğini yazıyordu.

-Bu çirkin bir şey!

-Değil mi doktor? Bir, iki demedim. Henri geldiği zaman mektubu yüzüne attım. Ve azametle dedim ki, sizi burada tutmuyorum azizim, neyse gidiniz!

Bir arabaya atladım ve evime döndüm. Odama girer girmez tesri'mi yenemeyerek bayıldım. Şimdi ne dersiniz doktor?

-Umumiyetle doktorlar yalnız vücudu tedavi ederler madam.

-Fakat ben bir ilme değil, şu dakikada bir erkeğe hitap ediyorum. Bana yol gösteriniz.

-Vallahi madam, ben sizin yerinizde olsam yapacağım şey pek sade idi. Sadakatsizliğe ihanetle mukabele ederdim.

-Ha! Ha! Tamamiyle bende buna karar vermiştim. Hatta istiyordum ki bu yarın olsun. Ondan intikam almaya o kadar teşneyim ki. Bir saatten beri zihnim, bu cürümde bana şerik olacak birisini aramakla meşgul. Yalnız istiyordum ki bu şerik cirim, Henri'nin arkadaşlarından olsun.

Bu sırada madam Lamborsol'e dikkatle bakıyordum. İzzet-i nefsi pek yaralı maşuka. İnsanı baştan çıkaracak kadar güzeldi, cazibeliydi. Ah şerik cürüm olarak intihab edecek adam ne bahtiyardı. O meçhule gıpta ediyordum. Hatırıma bir fikir geldi:

-Müsaade eder misiniz madam bir nasihat vereyim, dedim.

Tehâllükle:

-Büyük bir hizmet etmiş olursunuz doktor dedi.

-Benim fikrime göre, sevdiğinizi arkadaşlarından değil de bir yabancı intihab etseniz intikamınızı daha güzel alırsınız!

-Bir yabancı? Ama bir yabancıyı ben nasıl tanıyabilirim?

-Bu çok sade. İşte benim pek samimi bir arkadaşım var. Kibar, centilmen bir adam. Sizin intikamınıza iştirak etmekle pek memnun olacaktır. Yarın gidip benim tarafımdan kendisini görmek ister misiniz? Ben ona her meseleyi izah ederim.

Eminimki neticede anlaşılabilirsiniz.

Madam Lamborsol biraz düşündü. Sadakatsiz aşkı cezalandırmaya o kadar ateşliydi ki:

-Dostunuzun adresini veriniz doktor, ben kendisini yarın dörtte ziyaret edeceğim.

Hiç telaşsız, sükunetle küçük bir karta yazdım.

İsmimi ve adresimi.

Şapkamı, termometremi, eldivenlerimi topladım. Hastamı büyük bir itina ile selamlayarak müsaade istedim.

Şimdi kendi kendime, evde karşılaştığımız zaman alacağı vaziyeti düşünüyorum.

Bornova

S(sin). ~, nr. 19, sh. 14-15

3.2.15. KALP HIRSIZI

-Küçük Hikâye:

Sarıyor benliğimi hayvanlık için için

Bu soygunu yaptım yine bir kaltak için

Sabih İzzet

Karanlık sokağın içinden çıktım. El’ân titriyordu. Gördüğü manzara onun ruhunda dinmek bilmeyen fırtınalar uyandırmıştı. Kırmızı kuşağının içindeki sustalı çakıyı iyice yerleştirdi. Uzaktaki fenerin altına geldi. Astarı yırtık ceketinden küçük bir ayna çıkardı. Yüzüne baktı. Kasketinin altından kırışmış olan saçları, etrafı kan renginde boyanmış iri gözleri, dudaklarının uçları arasında ezilen bıyıkları kendisini bile korkuttu. Yüzünden dehşet okunuyordu. Yumruklarını sıktı, dişlerini gıcırdattı.

Lütfi, pek küçük yaşında sıcak bir aile odasından tâli’in meş’um eliyle sokaklara fırlatılmış bir zavallıydı. O, çok zaman annesinin koluna sarılmış gemici elbisesiyle dolaşan mini mini yavruları gıpta daha doğrusu hasetle süzerdi. Bu manzara ona mazisini hatırlatırdı.

Vaktiyle kendisiyle birlikte mahallesinde oynayan komşu çocuklarının şimdi dairelerinden çıkarken eve gönderecekleri paketleri, eşyaları ona taşıtmaları kalbinde ne derin sızılar uyandırıyor. Ona çok zaman “serseri” derlerdi. Evini görenler dudak büküyorlardı.

Onun hayatında nasibi yalnız bu sanatı kazanmak, yalnız bir dudak büküntüsüyle karşılaşmaktı. Bazı zaman gündeliğinden biriktirdiği para ile zevk etmek arzusunu duyuyor, kendisini kabul edebilecek evlere gidiyordu. Orada bütün kadınlar kendisinden korkuyor, ona para mukabilinde zevk verebilmekten bile çekiniyordu. Şimdiye kadar bir kadının gönülden kopan bir iltifatına nail olamamıştı. Ne acı.

Bir gün güzel bir kadın görmüş, gözlerini ayırmak istemiş, muvaffak olamamış. Dakikalarca onu süzmüş. Kadın farkına varınca isyan etmiş, yanından geçerken:

-“Yıkıl serseri” demiş ve ilerlemişti. Zavallı Lütfi, bu kadının bir az ilerideki diğer bir gencin sözlerine iltifatlarla mukabele ettiğine şahit olmuştu. Lütfi hiçte çirkin değildi. Onun küçük iken uzun kirpikleri, siyah gözleri, renkli dudaklarıyla güzel olduğunu söylerdi. Lütfi sevimsiz bir adamda değildi. Baba ve annesini kaybettikten sonra hiç kimse onunla alâkadar olmamış, hiçbir kimse onun derdini sormamıştı. Küfecilikle hayata atılan Lütfi nihayet bir hamal olabilmışti. Onu cemiyete bir hamal olarak hediye edenler, onu tahkir etmekten çekinmiyorlardı.

Lütfi’yi en ziyade üzen ceht, son zamanlarda kalbinde yaşattığı bir aşktı. Susuyordu. Sevmek hakkı değil miydi? Onunda bir kalbi, onunda bir ruhu vardı. Hem gün geçtikçe aşka, kadına zevke susayan bir kalp. İşte bu kalp, son zamanlarda kendine bir sahip, bir hâkim bulmuştu.

Her gün geçtiği sokağın başında bir küçük evin sevimli hanım kızı, onun kalbini avlamışti. İlk gördüğü dakikadan itibaren kalbinin bu güzel yavru için çırpındığını hissetmişti. Bu sevimli hanım kızın ela gözlerinin izlerini kalbinden silememişti. Kabil olup da ona samimi hislerini, kalbinde duyduğu derin aşkı anlatabilseydi. Seven bir adam olduğu halde, sevgisini anlatamamak ne acı, ne zavallı bir vaziyetti. Onu yakalayarak bütün kalbini dökebilirdi. Fakat alacağı cevabı pekiyi tahmin ediyordu. Göreceği mukabeleyi şimdiden hissetmek kolaydı. Genç kız, onun bu itirafı karşısında gülecek, inanmayacak, ihtimal vermeyecek bir vakıa gibi dinleyecek, lakayt kahkahalarını savuracaktı. Bir serserinin güzel bir hanıma âşık olması garip ve istihza ile karşılanacak bir vakıa telakki edilecektir. Kalp ve gönül işlerinde bile şık bir elbise, muntazam bir tuvalet arayan basit ruhların düşünceleri hâkim oldukça, bir serserinin kalbinde yaşayan aşkın müstehzi tebessümlerle karşılanması tabii değil miydi?

Bu akşam onu titreten manzara, kalbinin sahibi güzel kızın başka bir gencin kolunda dolaşmasıydı. O genci yakalayarak, omuzlarını sarsarak, “sen benim kalbimde yaşayan en aziz bir güzele sahip olmak istiyorsun! Benim hakkımı gasp

ediyorsun...” diye bağırmak gönlünde günlerden beri toplanan elem ve ıstırabı anlatmak ihtiyacını duyuyordu. Köşe başına kadar gelen, gencin ona hediye etmiş olduğu küçük bir madalyon görmüştü. Genç kız bu hediye alırken gözlerinin içi gülmüş, gencin ellerini göğsünde sıkarak, “bu güzel madalyonu ancak benden ölüm ayıracaktır. Göğsümden çıkarmayacağım” demişti. Bunu düşündüğü zaman, Lütfi’nin kanları çekilmiş, asabı bozulmuş, dişleri gıcırdamıştı. Şimdi bu gencin üzerine atlayarak bir saniyede onu boğazlamak bir hiçti. Fakat düşündü. Bu pek çocukça bir iş olacaktı.

Lütfi kararını vermişti. Bu gece eve girecek ve genç kızın boynundan madalyonu alacaktı. Hakkı yok muydu? Onun kalbinde yaşayan en aziz bir güzeli, elinden alan ve ona hâkim olan bir adama bu kadar fenalık yapmak bir hak görülemez miydi? Madalyon genç kızda kaldıkça, daima o genci hatırlayacak... Belki bir gün Lütfi’yi düşüneceği bir dakikada bile, o güzel madalyon onun muhayyilesine saplanacak, başka hayaller, başka fikirler uyandıracaktı. Lütfi’nin cebinde birikmiş olan beş on kuruşuyla bu madalyonun yerine bir yenisini almak kabildi. Alacak ve yerine onu bırakacaktı.

Tedarik ettiği küçük bir merdivenle eve tırmanacak ve genç kızın odasına girerek kendi madalyonuyla gencin vermiş olduğu madalyonu değiştirecekti.

Lütfi’yi mahpusa götürürlerken, sevgilisini elinden alan, kalbinde yaşayan güzel kıza sahip ola gençle karşılaştı. Yanındaki memurlara:

-Ya bunu niçin götürmüyorsunuz? Bu bir kalp yaraladı, bir kalpte yaşayan güzeli çaldı. Bu hem hırsız, hem katil, diyordu.

Memurlar zavallı Lütfi’nin deliliğine hükmetmişlerdi. Hâlbuki en doğru bir sözü söyleyen bu zavallı serseriydi. Fakat kalp, gönül işlerinde bile basit düşüncelerin kucağında yüzen insanlar, bu sözlerin doğruluğuna iman edemiyorlardı.

Hikmet Şevki, nr. 20, s. 14-15

3.2.16. İLAHÎ BİR FEDAKÂRLIK

Şafakla başlayan harp, bütün dehşetiyle ta akşama kadar devam etmişti. Düşmanın faik kuvvetleri karşısında ric'at eden alaylardan bir müfreze yolunu kaybetmiş, tek başına kalmıştı. Düşman mütemadiyen ve şiddetle ateş ediyor, esaret tehlikesi gittikçe yaklaşıyordu. Bu felaket anında idi ki perişan müfrezenin önüne kaçmasına mani taşkın bir nehir çıkmış bulunuyordu. Arkada düşman, önde boğulmak korkusu karşısında, müfreze zabiti devir kumandası vermiş ve demişti ki, önümüzde ölüm haykıran taşkın bir nehir, arkamızda düşman süngüsü, her tarafımız ölümle sarılmış! Dönünüz, düşmana ateş ediniz. Öleceğiz, ölüm muhakkak! Fakat daima şan ve şerefle! Haydi ileri.

Zabitle askerler arasında bu mukaleme devam ederken, aradan gür bir ses işitildi. Bu, bir ihtiyarındı. Ve cesur zabite hitap ederek diyordu ki: Bedbaht kumandan! Bulunduğunuz elim şerait altında harp etmek ve ölmek affedilmez bir ahmaklıktır. Kaçınız, hayatınızı kurtarınız. Bir zaman gelir, ten bir neferle on nefer düşmana karşı değil, belki daha muvaffak şartla harp eder ve vatana karşı borcunuzu daha şayan-ı takdir bir şekilde îfâ etmiş olursunuz. Görmüyor musunuz? Askerlerin zaten hepsi yaralı. Zabit derhal cevap verdi: Kaçmak mı? En muvaffakı bu, fakat arkada düşman, önde taşkın bir nehrin ölüm saçan hışırtısı. İki ölüm arasında sıkıştık kaldık. Kararım düşmanla çarpışarak ölmek.

İhtiyar derhal cevap verdi. O halde beni takip ediniz. Ölüm saçtığını söylediğiniz nehrin bir köşesinde derin olmayan bir geçit tanıyorum. Sizin oradan geçmenize delalet ederim. Bunun üzerine zabit askerlerine ihtiyarı takip etmeleri lüzumunu tebliğ etti. Ve ihtiyar eliyle işaret ederek işte buradan korkmadan geçiniz. Su var fakat boyunuzu aşmaz dedi. Askerler derhal nehre daldılar. Yoruldular ve diğer tarafa geçmeye muvaffak oldular. Yalnız içlerinde benzi solmuş, ağır bir yaralı vardı ki suyun cereyanına dayanamadı, sürüklendi ve düşmanlara sesini işittirip silah arkadaşlarına ihanet etmiş olmamak için ah demeden, hiçbir istimdad sedası çıkarmadan öldü. Kurtulanlar nehrin diğer kenarından kesif bir ormana doğru koşular ve düşmanın gözü önünden uzaklaştılar. Nehrin derin olmayan geçidini düşman keşfedemediği takdirde müfreze artık tamamen kurtulacaktı. İhtiyar boğulan

neferin cesedini kurtarmak ve silah arkadaşlarıyla birlikte, onu son bir râsime-i ihtiramla defin etmek için çabalıyordu. Fakat heyhat o tamamen kaybolmuştu. Şehidi kurtarmak imkânı olmayınca, ihtiyarda diğer neferler gibi nehrin diğer tarafına geçmek üzere hareket etmişti. Fakat heyhat! Düşman yaklaşmış ve hain bir el omzuna dokunarak, alçak, cevap ver şimdi, geçmeye çabaladığın yerden nehri aşmak mümkün müdür dedi. İhtiyar bu müthiş sual karşısında, şaşırmadan basit bir cevap vererek hayır dedi.

Düşman zabiti, gülerek, istihfâfkâr bir vaziyetle, o halde niçin buradan geçmeye çabalıyordun? Biraz evvel ta uzaktan birçok neferlerin buradan geçtiklerini gördüm. Ve zannederim onlar, şu kesif orman arkasına saklandılar. İhtiyar vakur bir sesle!

Efendim, siz bana bir sual sordunuz, buna mecbur olduğum bir şekilde cevap verdim dedi. Eğer bana inanmıyorsanız nehri geçiniz. Sen ve askerlerin boğulacak ve istikbalde boğulan adedediniz kadar daha az düşmanla çarpışacağız dedi. Bu cevap karşısında hiddetlenen düşman zabiti, alçak küstahlık etme, doğru söylüyorsun, şimdi bulunduğun yerden ileriye ilerle ve nehrin öte tarafına geç dedi ve ilave etti: nehirde boğulursan çok iyi, doğru söylemiş olduğunu anlarız, eğer avdet etmeye veya nehri geçtikten sonra kaçmak istersen yaylım ateşiyle karşılaşacaksın. Haydi yürü!

İhtiyar bir saniye düşündü. İlâhi siması ulvi bir fedakârlığın ilmâ'anıyla parladı. Türk vatanına, birkaç kahraman müdafaanın hayatını bağışlamak için ölüme karar vermişti ve hemen peki dedi, şimdi görürsünüz. Nehre indi ve yavaş yavaş ilerlemeye başladı. Nehrin o tarafı hakikaten derin değildi. Su ancak omuzlarına kadar geliyordu. Düşmana yolu hissettirmemek için yavaş yavaş su içinde diz çöküyordu. Nihayet su boynuna gelmiş, gözlerini örtmüş ve fedakâr ihtiyar ortadan kaybolmuştu. O, birkaç neferin hayatını kurtarmak için diz üstünde can vermişti.

3.2.17. EYLÜL GECESİ

-Fransız Edebiyatından Numuneler-1

Alfred de Musset'den

Şair

Mektep talebesi iken, bir akşam تنها salonumuzda uyanık duruyordum. Masamın karşısına siyahlar giyinmiş fakir bir çocuk geldi, oturdu. Bana bir kardeş gibi görünüyordu.

Çehresi mahzun ve munis idi, şamdanımın zayıf ışığında açık kitabımda okumaya başladı. Ve ertesi sabaha kadar tatlı bir tebessümle, böyle düşünceli kaldı.

On beş yaşına doğru, bir gün bir ormanda bir fundalık içinde, ağır adımlarla yürüyordum. Bir ağacın altına siyahlar giyinmiş bir genç adam geldi, oturdu. Bana bir kardeş gibi görünüyordu.

Ben ona yolumu sordum: O bir elinde rebap diğer elinde yabani bir gül demeti tutuyordu. Bana bir dost selamı verdi. Ve yarım dönerek parmağıyla dağ tepesini gösterdi.

Aşkın tahayyül olunduğu yaşta, bir gün odamda ilk, aczime ağlarken yalnızdım, ateşim kenarına siyahlar giyinmiş bir yabancı geldi. Oturdu, bana bir kardeş gibi görünüyordu. Masum ve kederli idi. Bir eliyle semaları gösteriyor, diğer elinde keskin bir kılıç tutuyordu. Benim azabımdan mustarip olmuşa benziyordu. Fakat bir şehkadan başka bir şey izhar etmedi ve bir hayal gibi gözden nihan oldu.

İnsanın çapkın ve sefih olduğu çağda, bir gün bir ziyafette idare-i akdâh için kadehimi kaldırdım. Karşıma siyahlar giyinmiş bir davetli geldi, oturdu. Bana bir kardeş gibi görünüyordu.

Mazisinin altında, erguvan renginde bir kumaş parçası kımıldatıyordu. Başında bir mersin dalı vardı. Zayıf kolu benim kolumu ararken dermansız elim içinde kırıldı.

Bir sene sonra, vakit gece idi. Babamın ölmek üzere bulunduğu batağın yanında diz çökmüştüm. Yatağın başucuna siyahlar giyinmiş bir yetim geldi, oturdu. Bana bir kardeş gibi görünüyordu.

Gözleri ısırap melekleri gibi yaşlara müstağrak olmuştu. Başı dikenlerle müzeyyen ve rebabı yerlerde uzanıp kalmıştı. Erguvan renginde kani ve keskin kılıcı göğsünde gömülüydü.

Ben onu o kadar hatırlamıştım ki, hayatımın her anında daima ve tekrar onu tanıdım. Bu, garip bir hayaletti. Her yerde gördüm.

Vakta ki, daha sonra, azap çekmekten yorulmuş, tekrar hayata doğmak veya bu hayattan bütün bütün uzaklaşmak için, Fransa'dan çekilip gitmek istemiştım. Vakta ki yürümekten sabırsızlanmış, gitmek ve bir ümit izi aramak istemiştım.

(Piz) da, (Apenin) eteklerinde, (Rhone) nehri karşısında, (Nice)de, vadilerin inişlerinde, (Floransa) da, sarayların a'makında, (Beriko) da, kadim şalelerde, hüznengiz (Alp)lerin sinesinde, (Cenevre) de limon, (Vevey) de yeşil elma ağaçları altında, (Havr)dea bahar muhitin karşısında, (Venedik)de, solgun Akdeniz'in bir mezar çimeni üzerinde ölmeye geldiği müheyyip (Lido)da...

Ebedi bir yara kanlı gözlerimi ve kalbimi bu geniş semalar altında terk ettiğim her yerde topal melallik arkasından yorgunluğumu sürükleyerek beni tahkir ve terzil ettiği her yerde.

Yabancı bir dünyanın ateşiyle bilâfasıla susadığım her yerde düşüncemin gölgesini takip ettim. İçinde yaşamadığım her yerde görmüş olduğum şeyleri beşerin çehresini ve yalanlarını tekrar gördüm.

Yolların uzunluğunca ellerimi alnıma koyduğum ve bir kadın gibi hıçkırıldığım her yerde, papağını takıldığı fundalıkta bırakan bir koyun gibi mahrumiyetimi hissettiğim her yerde.

Uyumak istediğim her yerde, ölmek istediğim her yerde, toprağa temas ettiğim her yerde, yolumun üzerinde, siyahlar giyinmiş bir bedbaht geldi, oturdu. Bana bir kadın gibi görünüyordu.

Kimsin, ey benim gençlik tayfım? Hiçbir şey bırakmayan zair kimsin? Söyle bana, geçtiğim gölgelerde, bilâfasıla seni niçin böyle oturmuş buluyorum? Kimsin, zair-i meskût, benim ıstıraplarımın daima misafiri misin? Bu yeryüzünde, beni takip etmek için ne yaptın? Kimsin, kimsin sen. Ancak ıstırap ve gözyaşı günlerinde görünen benim kardeşim misin?

Hayal

Dostum, benim babam senin de babandır. Ben ne melekü's-sıyâne, ne de insanların idbâri değilim. Sevdiklerin kimlerdir, yaşadığımız bu çamurlu dünyada hatveleri nereye müteveccihdir, bilmem.

Ben ne Allah ne de şeytan değilim. Beni kardeşin diye çağırdığın zaman, sen beni kendi ismimle tevsim ettin! Sen nereye gidersen, son günlerine kadar, bende orada olacağım. Senin mezar taşın üstüne oturacağım yere kadar gideceğim.

Allah senin kalbini bana emanet etti. Ne zaman azap ve ıstırap içinde kalırsan sıkıntısız bana gel. Ben seni yolda takip edeceğim. Fakat senin eline temas edemem, dostum, ben uzlet ve vahdetim.

Nakli: M. Mazhar, nr. 25, s. 8

3.2.18. MAYIS GECESİ

Fransız Edebiyatından numuneler: 2

Alfred de Musset

İlham Perisi

Şair, rebabını al ve bana bir buse ver! Bağbanı gül ağacının çiçeği açılan goncaları kokuyor. Bu akşam ilkbahar doğuyor, rüzgârlar yekdiğerini tutuşturuyor. Çoban aldatan yakın ve yeşil fundalıklarda, şavkı beklerken bir vaziyet-i mahsusa alıyor. Şair rebabını al ve bana bir buse ver!

Şair

Vadi ne kadar karanlık! Öyle geldi ki yüzü örtülü bir cisim karşı ormanda dalgalanıyor, çayırılıktan çıkıyor, ayağı çiçekli otları sürüp geçiyor. Garip bir hayalettir ki silinip kayboluyor.

İlham Perisi

Şair rebabını al, gece çimenler üzerinde sabah rüzgârı muattar libasıyla temevvüc ediyor. Gel, el'an bâkire kıskanç, keşdisini ısırarak mest olan sedef renkli büyük arının üstüne kapanıyor. Dinle, her şey susuyor. Sevgilini düşün! Bu akşam gurubun huzmesi, sâyebanlı ıhlamur ağaçları altına daha tatlı bir vadi bırakıyor. Bu akşam her şey çiçekleniyor, layemut tabiat, kokular, aşklar zemzemelerle doluyor.

Şair

Kalbim ne için bu kadar süratle çarpıyor? Neyim var? Beni bu kadar müteheyyic kılıyor? Neyim var ki bundan müthiş olduğumu hissediyorum? Beni zıyasız mı bırakmak istiyor? Ey büyük Allah'ım bütün cismim ürperiyor, gelen kim? Beni kim çağırıyor?

Hiç kimse, yalnızım. Bu çalan saattir, ah ey yalnızlık! Ah ey nakîrlik!

İlham Perisi

Şair, rebabını al, gençlik şarabı bu gece mabudun damarlarında ihtimar ediyor, sinem mustarıptır. Şehvet onu tazyik ediyor ve haris rüzgârlar ateşten dudaklarını bana dokunduruyorlar. Ah, munis çocuk, bak ben güzelim, bizim ilk busemizi sen hatırlıyor musun? O kadar solgun bir halde kanadıma temasını gördüğüm zaman, sen gözlerin yaşlara müstağrak, kollarım arasına düşmüştün! Ah, ben seni acı bir azapla teselli ettin. Heyhat, daha çok genç yaşıta sen, sevdadan öleceksin! Beni bu akşam müteselli kıl, ümit diye ölüyorum. Gündüze kadar yaşamak için dua etmeye ihtiyacım var

Şair

Beni çağırın ses sen misin? Benim zavallı peri ilhamım sen misin? Ey benim çiçeğim, benim lâyemutum! Yalnız aff ve sadık olmak için aşkım hâlâ nerede yaşıyor? Benim müteressim ve benim hemşirem! Ve derin gecede beni lebriz eden altın elbisenden, kalbimde hayaletin kayıp geçtiklerini hissediyorum.

İlham perisi

Şair, rebabını al, senin lâyemutum benim. O lâyemutum ki, bu gece seni mahzun ve sükûtu buldu ve yavruları kendisini çağırın bir kuş gibi seninle beraber ağlamak için semaların yüksekliğinden iniyor. Gel, sen azap çekiyorsun dostum. Münzevi bir melal seni kemiriyor, kalbinde bir şey feryat ediyor. Yeryüzünde görülen aşklar gibi bir aşk, bir huzûz gölgesi, saadeti taşıyan bir suret-i zahire sana geldi. Gel, mabudun önünde terennümsaz olalım! Senin tefekkürlerin kaybolmuş ezvakın, geçmiş ıstıraplar ile terennümsaz olalım! Ve tek bir buse ile meçhul bir âleme doğru gidelim!

Rebabını al, rebabını al, artık sükût edemem. Kanadım ilkbahar nefhasıyla yükseliyor, rüzgârını alıp götürüyor, toprağı terk ediyorum. Senden bir gözyaşı! Allah beni işitiyor, tam zamanıdır!

Şair

Sana bir dost dudağının bir busesinden ve benim gözlerimin bir katresinden başka bir şey lazım değilse, aziz hemşirem. Bunları sana zahmetsiz vereceğim. Hatırladığın sevdamızla, eğer tekrar semalara yükseliyorsak bunları vereceğim! Ben

ne ümidi, ne zaferi, ne saadeti, heyhat ne de ıstırabı terennüm etmiyorum.
Dudaklarım, kalbimin sesini ışıtmek için mecbur sükût!

İlham perisi

Benim bir mezar üstüne düşünceye kadar gözyaşlarıyla beslenen ve ıstırabın
indinde bir katre sudan farkı olmayan sonbahar rüzgârına benzediğime inanıyor
musun? Ah şairim, bir buse, onu sana verecek olan benim! Bu yerden benim koparıp
almak istediğim evet, senin avareliğindir. Senin azap ve ıstırabın Allah' aittir.
Gençliğin tahammül ettiği işkence, İsrâfil meleklerinin derinliklerinde açtıkları bu
mukaddes yara, bırak tevessü etsin! Büyük bir yeis kadar hiçbir şey bizi âlî yapamaz.
Fakat âşık olmak için ey şairim, inanma ki senin sesin bu dünyada susmaya mecbur
kalsın, en nevmid olan şeyler, en güzel nağmelerdir ve ben öyle lâyemut nağmeler
tanırım ki, saf hıçkırıklardır!

Şair

Ey ilham perisi, ey haris tayf! Benden bu kadar uzun isteme! Soğuk ve sert
bir rüzgâr eserken kum üstüne insan hiçbir şey yazamaz. Ben zaman gördüm ki
dudaklarım üstünde gençliğim, bir kuş gibi bilâ fasıla terennüm-ü amade idi. Fakat
şedid bir ıstırab-ı âşıkane ile muazzeb oldum ve eğer pek azını bile söylemeye
muktedir olamadığım bu azabı “rebab” ımın telleri üzerinde tecrübe ve terennüme
kalkışsa idim bir saz gibi kıvrılacaktı!

Nakli: M. Mazhar, nr. 26, s. 7

3.2.19. BİR GENÇ KIZIN AŞKLARI

Genç kız, rıhtıma bağlı kayığına atladı. Ve şarka doğru kürek çekmeye koyuldu. Sabahın saat yedisi idi. Üzerinde siyah bir eteklik ve beyaz bir korsajı üstünde siyah bir korsaj daha vardı.

Koyda yalnızdı. Yahut yalnız olduğunu zannediyordu. Veya yalnızlık denilen şeyin katiyen mümkün olmadığını bilmiyordu. Yaklaştığı dağ, ağır ve dalgın ruhunun uyandığını hissetti. Ziyalarla çalkanan sulara, bir arzu dolaştı. Tabiatın her parçası hep onu sevmeye koyuldu.

İlk taşkınlık dağın tepesinde avare dolaşan esmer, küçük buluttan başladı. O, sallanıyor, uzanıyor, toplanıyor, şeklini rengini değiştiriyor, kızın huzuruyla aşkı oluyordu. Onu iyice görmek için genişledi. Tekrar büzüldü nihayet sert yamaçları aşarak ona koştu.

Yeşil kaşlarını çatarak bulutun bu hareketlerini takip eden ihtiyar bir çamda genç kızı gördü. Eskimiş köklerinden silkinerek feryada başladı:

-Kardeşim rüzgâr, yetiş! Ben senin ıstıraplarını terennüm ettiysem, tehevvürlerini haykırdıysam sen de beni bu topraktan kurtar!

Serbest kalınca yardan süratle itmeye başladı diğer çamlar birbirine:

-Bu ihtiyar deliye ne oldu! diye fısıldaşıyorlardı.

Dar bir düzlükte uzanıp bütün safvetiyle uyumakta olan bir kar parçası bu gürültü ile haykırdı:

-Çam! Ezeli kutbun benim gibi bir evladı olan kardeşim! Senin gittiğin yere bende gitmek isterim fakat kımıldamasını bile bilmiyorum! Düştüğüm yerde ölecek

kadar tûvânsızım. Beyaz kollarım ancak ihtiyar taşların boynuna dolanıyor. Eğilmiş dalların üzerine beni de al kardeşim! Çünkü senin sevdiğini bende seviyorum.

Çam, kar parçasını kollarına aldı. Birlikte genç kıza doğru yürüdüler.

İhtiyar taşlar homurdanmaya ve

-Böyle herkes gidecekse! diye söylenmeye başladı.

Muhteşem ve muzaffer güneş, uzaklarda lakayt yolunu takibe çıktı. Habercilerden bir şuâ' iki kayanın arasından sulara aktı ve genç kızın ayaklarına atıldı.

-Kadın!

Demeye kalmadan çam, kollarını, rakibini yakalamak için uzattı hiddetli fakat tedbirli bulut ise hemen önüne dikildi. O, bunlardan bir dağ onu parçaladı. O da kıvrıldı çekildi ve dağın omzundan aşmaya uğraştı. Fakat genç kıızı görmeye çabaladıkça müstehzi ve iri gövdeli bulut onu hemen yakalıyordu. Şuâ' kızdı ve haykırdı:

-Çekil! Sana şimdi nezaketi öğretirim.

Bu tehdit üzerine dikkatli ve tecrübeli ihtiyar dağlar sustular. Şuâ' kuvvetini toplayarak o kadar parlak ve o kadar keskin bir hal aldı ki ateşin bir mızrak şeklinde bulutu deldi. Ve bir atlatan koca bir sıkleti kaldırması gibi onu yükselmeye mecbur etti. Bir müddet semanın mailiklerinde birbirlerini kovaladılar. Bulut elinden geldiği kadar çabalıyordu. Nihayet rengini ve hacmini kaybederek beyaz bir bez parçası gibi uzaklaştı.

Genç kız bütün bunları derin bir hayretle temaşa ediyordu. Dağlar bu maceradan müteessir olarak, fena ruhlu parlak kayaların müstehzi inîkâlarını susturdular. Eğer şuâ'da bir mertlik hissi olsaydı bu mücadelenin burada bitmesi lazım gelirdi. Fakat o, aşk-ı vahdetle memzuç bir gurura kapıldı. Birbirinden uzak kalmış dağların arasından hala, bitap hamsini didikliyor, daha yükseklerle atıyordu. Onu bulutların yağmur olduğu soğuk tabakalara kadar sürdü. Mağlubun ayrılan

bütün zerreleri titrediler ve birbirine sarıldılar. Ve nihayet ayrı ve kuvvetli birer fırtına damlası oldular.

Güneş huzmelerinin madeni parıltısı hala vardı. Fakat hayli zayıflamıştı, uzak suları bir müddet daha aydınlattı ve nihayet o da söndü. Tufanın ağır ve ıslak okları genç bir kahramanın tedfin merasiminde imiş gibi yerlere eğildi.

İhtiyar çam, kar parçası kollarında, diz kapaklarının zayıf kımıldanışlarıyla sahile kadar deki gibi sürünmüştü. Nasıl ki aşk her şeyi böyle sürükler fakat elini ona uzatmaktan çekinir.

Genç kız acele acele kürek çekiyordu. Kayık burundaki büyük kayayı dolaştı. Bir daha da görünmedi.

Çam, yağmurun altına oturdu. Kucağındaki karı sallayarak söyleniyordu:

-Görüyor musun yavrum! Bizler, sevgilisinin görmeyerek geçtiği zavallı âşıklar gibiyiz. Biz onun için öleceğiz fakat o, bunu bilmeyecektir.

Kar parçası sapsarı kesilmişti. Güneş, bünyesinde berrak sular sızan derin bir yara açmıştı. Yağmur ise onu delik deşik ediyordu. Dostunun kolları arasında iyice küçüldü. Artık sayıklıyordu:

-Sevdiğim için ölüyorum. Hâlbuki bize düşman olan bu yazıda geçirecek, kışın eski hacrimi bulacaktım. Fakat hiçbir şey kendini feda etmeden başkasını sevmiyor. Biraz soğuktan ve biraz safiyetten ibaret olan benim için ölürken bir gözyaşı menba'na benzemek bile bir bahtiyarlıktır.

Bu ihtizar içinde o da kayboldu. Sâl-hürde çam ise hala titriyor ve ihtiyar kimseler gibi hayallere dalıyordu:

-O kıza, saadet verecek Noel ağacı, ben olacağım. Ben ocakta ateşin ısıtırları içinde kıvranırken o, şeffaf mini mini ellerini bana uzatacak ve benim feda edilmiş hayatımla onlar bir gül gibi kızaracak ve yumuşayacaktır. Nihayet o da sustu. Ezeli bir melal yüklenmiş dalları bir daha kalkmamak üzere düştü.

Genç kızın dört aşığı da ölmüştü.

Düşününüz! Eğer binlerce ve binlerce defa arzın bütün sathında aynı sahne tekrar ediyor. Bir bulut dağılıyor, bir şua' sönüyor, bir parça kar eriyor ve bir ağaç parçalanıyor. Hepsi de ancak aşk yolundadır.

Kemal Turan, nr. 30, s. 11

3.2.20. BİR MÜNAKAŞA

Lev Tolstoy'dan

Nicola Nikolayevich komşusuna davetli bulunuyordu. Kendisine çok zeki ve âlim bir insan nazarıyla bakan komşusu (V. P) bu davete bir ehemmiyet-i mahsusa atfediyor ve kendisini, sofrada, şehre yeni gelen Moskova darülfünunu profesörlerinden biriyle tanıştırmak, münakaşa ettirmek istiyordu. Onun içindir ki, ziyafete her halde gelmesi üstadımızdan mısra rica ediyordu. (V. P) da birçok cahil insanlar gibi zeki insanların meşakkatle anlaşılabilen konuşmalarını dinlemekten büyük bir zevk duyuyordu.

Davete icabet ettik.

Büyük sakallı profesör, sofrada üstadımın yanında oturuyor, neşeli görünüyordu. Her ikisi de davetten maksadı daha doğrusu bu gülünçlü vaziyeti anlıyor ve münakaşaya girmeye amade bulunuyordu.

Üstadım münakaşa için vesile ararken, profesör ihtiyatla hareket ediyordu. Halinde “hiçbir şey yapamam” diyen genç âlimlere mahsus bir tevazu nazara çarpıyordu.

Yemekten sonra tarihin (tekâmül kanunu) hakkında münakaşa başladı.

Üstadım, Nikolayevich, tarihi hakikatleri araştırmada yegâne ipucu olan “tekâmül kanunu” nun hala kimse tarafından izah edilemediğini, binaenaleyh bunun terk edilmesi lazım geldiğini söyledi. Birçok defalar tekrar ettiği vecihle:

-Çin, Asya Afrika'da beşeriyetin dokuzda altısı aksine hareket ettiğine nazaran cihanşümul bir “tekâmül kanunu” nun varlığına nasıl itimat olunabilir? diyordu.

Profesör cevap olarak “tekâmül kanunu” nun bütün tarihi milletlerde mevcut olduğunu fakat hiçbir tarihi olmayan milletlerle âlimin meşgul olmadığını söyledi.

Nicola Nikolayevich biraz şaşkın bir vaziyette sükût ettikten sonra, profesöre dönerek;

-O halde dedi, siz bu milletleri tanımak istemiyor musunuz?

Profesör:

-Bunlar âlemin sahne tetkikine dâhil değildir.

Nikolayevich hiç cevap vermedi.

Eve döndük. Fikir merhalelerinde ilerleyerek -üstadım günün intibalarına ait hüküm ve düşüncelerine bu ismi veriyordu- satranç oynamaya başladı. Ben de yanında oturuyor söylediği sözleri not ediyordum.

Üstadım profesörün sözlerini ima ederek: “İlimle alâkadar değilmiş, ilmin sahasına dâhil bulunmuyormuş o halde hangisi dâhil bulunuyor?” Biraz söylendi ve bana dönerek:

-Profesörle olan münakaşamızı işittiniz mi? dedi.

-Kısmen.

Zeki ve tatlı bir tebessümle:

-Bunun ne kadar gülünç olduğunu tabii anladınız. Tarihte mühim olan veyahut tarihin tetkikinden elde edilen mühim nokta, beşeriyetin yaşayan tarzını izah eden fikrî ve felsefî kısımdır.

Hannibal’ın şurada, burada şuna veya buna galip geldiğini on dördüncü Louis’in şu kadar metresi olduğunu kaydetmek neye yarar? Benim için haiz ehemmiyet olan “kanun”dur. Daha doğrusu vakayi’nin ortaya koyduğu neticelerdir.

Profesör ise terakkî kanunundan bahsediyor. Ve bunu izah için de kendi ölçüsünü ortaya koyuyor. Eğer, bu arazinin kırk hektarından ibaret olduğunu itiraz edebilir mi desem cevap olarak:

-Bunu kendi ölçünüzle değil, bizimkiyle ölçünüz, göreceksiniz ki kırk hektar bulacaksınız? diyor.

Diğer taraftan ilmin gayri kabil tahvil ve tebdil olup olmadığını sorduğunuz zaman da:

-İlme itimat ediniz. Ve onu tetkik ediniz cevabını veriyor.

Bu sözler ise tıpkı misyonerlerin şu sözlerine benziyor.

“Misyonerliği tettebbu ediniz. Çalışınız, on senenizi buna tahsis ediniz. O vakit, hiçbir şüpheniz kalmayacağını anlayacaksınız.”

Evet, hiçbir şüphe kalmayacak. Buna hasredilen on senenin ıstırap ve meşakkati çok tabiidir ki başka şeyleri unutturacaktır. Bu hayatı on sene yaşayan bir insan başka bir şey düşünebilir mi? Allah muhafaza etsin fakat garip ve mühim olan nokta şudur ki bugünkü münakaşalarda itiraz yerine bu yeni korkutma ve utandırma tarzı, ilmi sahada şerefli bir mevkie sahip bulunur. Bunu çok garip buluyorum.

Benim anlamak istediğim nokta şudur: tarihin tetkikinden elde edilen hakikatler nelerdir? Şurada, burada adice ilan edilen harpler ne neticeler veriyor.

Ben asabın aksülamelinin neler tevlit ettiğini, hukuk-u umumiye aittir şu ve bu nazariyenin müspet neticelerini öğrenmek istiyorum. Binaenaleyh şu sualleri vazih ediyorum: beşeriyet hakikaten terakki ediyor mu? Ruh layemut mudur? İdam hazasının ne kaidesi vardır? Elh.

Verilen cevap şu oluyor, bunlar ilmin muhiti dâhilinde değil haricindedir. Bu ise bir içtimai celse sonlarında okla tayin edilirken azadan birinin birden bire:

-Cemiyet şimdiye kadar ne yapmıştır sualine benziyor.

Buna mevzu haricindesiniz, denebilir.

Mukaddema, ilim, kendisine ait felsefî meselelerin tetkikini mani etmiyordu. Fakat şimdi yeni müverrih-i beşeriyetin hayatıyla inkişaf kanunlarının ilmin hududu haricinde olduğunu iddia ediyor.

Ruhiyat diyor ki: asabın husule getirdiği aksülameli be bilirim. Fakat ferdin hürriyet ve istiklaliyle meşgul olmam.

Hukukçu diyor ki: Filan ve filan iradenin, kanunun esbap ve esasını bilirim. Fakat bunların adalet idealini ne derece tatmin ettiğini tetkik bana ait değildir.

Doktor diyor ki: hastalığınız ilmin hududu haricindedir. O halde ey şeytan, senin doktorluğun neye yarar.”

Gel aziz dostum, bunları düşünmekten ise satranç oynamayı tercih ediyorum. Siz mütalaayı kaideli ve eğlenceli olduğu için yapıyorsunuz. Şüphesiz bunun bu vaziyette ve netice itibarıyla boş olduğunu siz de biliyorsunuz. Bunun üzerine üstat o halde ne yapmak lazımdır? dedim.

-Devam etmek. Kabahat kimsenin değildir. İnsanoğlunun ilim ağacının “iyi” ve “fena” meyvelerini yemekten mani olunması beşeriyetin hiç değişmeyen bir mirasıdır.

Bu hususta ne diyebiliriz? Neye gurur duyabiliriz! Yazısının ifade ettiği manayı anlamamak şartıyla bir hiyeroglifin en ince teferruatına kadar bütün aksamını bildirmez mi?

-Fakat bunu anlayabileceklerini ümit ediyorlar?

-Evet, ümit ediyorlar. Fakat bu anlamak ümidinin üç bin seneden beri mevcut olduğunu buna rağmen beşeri hayata, adalet ve hürriyete dair bir kıl kadar bile haiz-i malumat olmadığımızı anlamak da lazımdır.

Asım İsmet [Kültür], nr. 28, s. 15-16

3.2.21. ZÜLEYHA

O sene muallim mektebinden mezun olmuştum. Beni uzak bir köye tayin ettiler. İlk defa canım sıkıldı. Fakat düşündükçe bunu kendim için hayırlı buldum. Evvela Lamia'dan uzak bulunmakla hastalığımı iyi edecektim. Sonra vatanın ücra köşelerinde, ıssız köylerindeki evlatları bizi bekliyordu. Zaten kendimde böyle yeni ve bekâr hayata derin bir meyil hissediyordum. Köyleri sade, şairane ve muallimlik mefkûresinin tatbiki için en iyi bir saha tahayyül ederdim.

Nihayet bir gün kimseye haber vermeden kaza merkezine geldim. Ve oradan da bir köy arabasına binerek. (M) köyüne yollandım. Vakit öğle sonuydu. Artık kasabadan çıkmıştık. Muntazam bir sarsıntı ile sallanan arabadan etrafı seyrediyordum. Yollar tozlu ve تنها idi. Tarlalar boşalmış, harmanlar çoktan kalkmıştı. Etrafta sonbaharın ıssızlığı vardı. Gözlerime uykuya yakın bir yorgunluk çıkmıştı.

Kasabadan uzaklaşmıştık. Biraz sonra yanı başında ilerleyen bir kadıncağız gördüm. Ayaklarının halsizliğinden yorulduğu belliydi. Arabayı durdurdum. Ve kendisini aldım. Gülümseyen gözleriyle teşekkür etti. Sonra sıkılgan bir tavırla bir tarafa büzüldü. Bu henüz on yedi on sekiz yaşlarında yeni yetişmiş bir kızcağızdı. Kıyafetinden muhacir olduğu anlaşılıyordu. Bütün hallerinde derin bir melal hissediliyordu. İri yeşil gözlerinde hayatın acısını çeken bir yorgunluk bir kızartı vardı. Soluk dudakları çehresine mazlum bir ifade vermişti. Meraktan ve can sıkıntısından, onunla bir arkadaş gibi görüşmeye başladım.

-Adınız ne?

-Züleyha.

-Böyle yayan nereye gidiyordunuz?

-(M..) köyüne.

-Orada aileniz var mı?

-Hayır. Biz Rumeli muhacirlerindensiz. Buraya yeni geldik. Benim anam babam yok. Köyde bir evlatlık arıyorlarmış onun için gidiyorum.

-Akrabanız yok mu?

-Var. Fakat nerelerde olduklarını bilmiyorum. Rumeli'ndeki kargaşalıkta birbirimizi kaybettik. Ben bir muhacir vapuruna bindim. Türkiye'ye çıktım. Canımı kurtardım. Anamla babamı gâvurlar öldürmüş.

-Size şimdi kim bakıyor?

-Hiç. Bunu söylerken boynunu büktü. Buraya geleli bir hafta oldu. Bizim ahali bakıyordu. Fakat artık herkes başının çaresine baksın dediler. Hemşerilerim ekmek parası kazanmak için dağıldı. Bende (M...) köyüne gidiyordum.

-Orada sizi bir bekleyen var mı?

-Hayır. Arayıp soracağım. Hangi ev beni evlatlığa alırsa orada kalacağım.

Sustum. Birden bire inen bu sükût asabımı tahrik etti. Araba yavaş yavaş ilerliyor, tekerleklerin tıkırtısıyla nal sesleri bu derin sükûtun ortasında inliyordu. Kafamda birçok düşünceler birbirine karışmıştı. İlk defa yalnızlık hissinin kalbimi yaktığını duydum. Bir köye muallim gidiyordum fakat yalnızım. Şu zavallı ve güzel kızcağız benim bu yaramı tazelemişti. O da yalnızdı. Hem yapayalnız. Zavallı öksüz kız. Ve zavallı ben. Dudaklarım bükülü. Bin bir feci düşünceye dalmıştım. Onun sesi beni bu düşüncelerden uyandırdı.

-Siz kimsiniz?

-Ben bir muallimim. (M...) köyüne tayin edildim. Oraya gidiyorum.

-Ananız babanız var mı?

-Var. Fakat burada değil. Onlar asıl memleketimde. Şimdi ben de sizin gibi yalnızım.

İkimizde sustuk. Birdenbire hatırıma bir şey geldi. Züleyha'yı bana bakması için yanımda alıkoysam acaba kabul eder miydi?

-Mademki sizin de bir kimseniz yok. Yanımda kalır mısınız dedim.

O, acı bir rüyadan uyanıyormuş gibi solgun dudaklarını bükerek:

-Siz isterseniz, diye cevap verdi.

Araba yine yavaş yavaş ilerliyor, tekerlek tıkırtıları, nal sesleri muttarid ahenkle devam ediyordu. İçimde derin bir sevinç, çöllerde içilen berrak suyun serinliği vardı. Yalnızlıktan kurtulmuştum. Ve işte onun güzel yeşil gözleri derinden bana gülüyordu. Yüzüne daha fazla dikkat ettim. Züleyha muvakkat bir sefaletin acısını taşıyan o asil ve cefakeş ruhlara benziyordu.

İçimde sevgi ile karışık bir merhamet duyuyordum. Züleyha'nın duruşundaki masumiyet, gözlerinde ve dudaklarındaki melal ta ruhuma işlemişti. Ezilmiş bir karanfili koklamaktan duyulan acı ve baygın tesiri hissediyordum.

Arabacı karşı yamaçtaki köyü gösterdi. (M...) küçük bir köydü. Yaklaştıkça köy gözüme daha güzel görünüyordu. Köyün alt başına geldiğimiz zaman akşama yakındı. Arabacıya mektebe çekmesini söyledim.

Sol tarafta dereye yakın bir yerde arabadan indik. Bu mektep yeni yapılmıştı. Muallime mahsus küçük birde evi vardı. İhtiyar bir köylü bize burayı gösterdi. Evimize yerleştik.

Bir hafta içinde evde oturulabilecek eşyayı tedarik ettim. Birkaç defa kasabaya indim. Hatta bir defasında Züleyha'yı da götürdüm. Kendisine eşya ve elbise aldık.

Züleyha o kadar değişmişti ki. Adeta bir çocuk gibi seviniyor, bana olan minnetini nasıl ifade edeceğini bilemiyordu. Bende bu taze hayattan, küskün gönlüme yaşamak kudreti alıyordum, bende mesuttum. Üç sene sürecektir olan mecburi hizmetimi böyle güzel bir hayat içinde yapacaktım fakat Züleyha bunu duyunca müteessir oldu. Demek benimle ancak üç sene ne kadar azdı. Aradan günler geçtikten sonra bir akşam bana bunu acı bir melalle anlattı:

-Sen, üç sene sonra gideceksin. Kim bilir nerelere. Benim bilmediğim, görmediğim memleketlere gideceksin. Ben yine yalnız kalacağım. Beni ilk gördüğün zamanki gibi yapayalnız.

Başı zayıf omuzlarına düştü. Onu derin bir şefkatle kollarım arasına aldım. Okşadım, teselli ettim.

-Bunları bırak Züleyha! Üç sene bize henüz çok uzak. Onun için elem çekmeyelim. Anlat bana. O günkü düşüncelerini ve duygularını anlat.

-O gün yola çıktığım zaman bu uzun köy yolunu bitiremeyeceğim sanıyordum, çaresiz yola koyuldum. Biraz sonra açlıktan dermanım kesildi. İçimden bir ses bana daha yürümemi söylüyordu. Yorgundum, arabanın geldiğini bile duymadım. Sen arabayı durdurup bana seslenince kendime geldim. Dünyada ne merhametli insanlar var. Arabanın içinde bütün yorgunluklarım gitmişti. Yalnız oturunca dizlerimin yorgunluğunu duydum. Fakat bilmem neden içimde bir sevinç vardı. Artık açlığımı bile duymuyordum. Sen garip görünüyordun. Belki seninde bir düşüncen vardı. Ben ise sana “kimsem yok” derken içimi yakan acıda bir tatlılık duydum. Senin her şeyi bilmeni istedim. Söyledikçe içim genişledi. Ya sen neden o kadar gariptin?

-Yalnızdım da ondan.

-Sade yalnız mıydın. Yoksa başka birini mi düşünüyordun?

Köyde hayatımız iyi gidiyordu. Köylüler Züleyha'yı zevcem biliyorlardı. Aramızda böyle meşru bir şey yoktu. Fakat Züleyha ile çok sevişiyorduk. Sevmek ve sevilmeye ihtiyacım fazla idi. Lamia'nın açtığı yarayı ancak böyle kapatabilirdim. Züleyha hikâyeden çok hoşlanıyordu. Onun için geceleri ona hikâye okurdum. O, eli boynumda, bir eliyle saçlarımı okşar ve süzülen derinleşen gözleriyle beni dinlerdi. Bir gün yine bir hikâye okuyorduk.

“Artık kendisine bakmayan bu güzel gözleri hazırladığı bir zehirle kör etti.” Bunu işitince Züleyha ani bir tesirle başını göğsüme saklamak istedi. Acaba bunu

kendi sevgisine mi benzetmişti. Onun o masum ve ağlamaya müheyya gözlerinde sevgimi temin etmek isteyen bir sual vardı. Onu seviyordum. Fakat Lamia'yı unutmak için.

Lamia'nın kalbimde doğan yıldızını söndürmek için sakın, onurlu bir kızın ışığına sığınmak istemiştım. İşte Züleyha bu benim masum ve melül kumrumdu. Onun derin bir sevgi kadar kadrini bi-esrarengiz bir ruhu vardı. Bazen o masum bakışı gözlerine öyle hâkim bir mana veriyordu ki onun nazarları karşısında bütün iradem eriyordu. Onun her arzusuna mutavaat ediyordum. O, yanımda üç sene kalacağını işittiği günden beri bu üç seneyi aşksız, sevgisiz geçirmemeye karar vermişti. (Ben üç sene yaşayacağım) diyordu. Beni mektepte iken sabûrâne sabûrâne beklerdi. Bazen ders aralarında bile beş on dakika beraber bulunmaktan büyük bir zevk duyardı. Bazen kendi kendime bunu düşünürdüm. Acaba bu kızın bana karşı derin bir aşkı mı vardı? Buna kati bir cevap veremezdim. Fakat onun sevgisinde bir başkalık, onun arzularında ictinâbi gayr-i kabil masum ve esâtîri bir kudret vardı. Sihirli yeşil gözlerini gözlerime diktiği zaman mavera-i bir cazibe duyuyordum. O, büyülu bakışları düzgün ve narin vücuduyla bir âşk mabudesini benziyordu.

Bir Cuma günü akşamüzeriydi. Biz kır gezintisi yapmak istedim. Züleyha ile beraber köyün üzerindeki yamaca çıktık. Yeşillik bir yer bularak oturduk. Önümüzdeki ova uzanan gölgelerle kumrallaşıyordu. Karşiki ufukları seyreliyordum. Züleyha'nın küçük elleri saçlarımın arasında dolaşıyordu. Güneşi seyrederken İzmir'in muhteşem guruplarını hatırladım. Körfezi kızıl tüller bürür. Ve biz kordonda yavaş yavaş geziniyorduk. Birden hayalimden bütün bunlar silindi. Yalnız Lamia kaldı. Ah. Şu saçlarımı okşayan niçin o vefasız sevgilim değildi? Ve hiçbir zaman o olamayacaktı. Mevcudiyetimi büyük bir tesir kapladı. Sessizce ağlamaya başladım. Evet, Züleyha'nın yanında, onun kolları arasında ağlıyordum. Sevilirken ağlıyordum. Niçin? Acaba kalbimdeki hastalık mı nüksetmişti?

Züleyha beni ağlarken görünce her şeyi anlamış gibi dudakları elemle büküldü. O zaman onun derin sevgisine inanır gibi oldum. İlk defa içimde ona karşı bir meyil hissettim. Başımı onun göğsüne koydum. Züleyha gözyaşlarımı

dudaklarıyla kuruttu. Titreyen ruhumu yeşil gözlerinin tatlılığında dinlendirdi. Ve yanan başım onun göğsünde serinledi.

-Niçin ağlıyorsun?

-Züleyha! Beni sev, dedim. Ve onun sıcak göğsüne sokuldum. Bir kadın kadar zayıf ruhlu davrandığım için kendi kendime muaheze ettim.

O akşam Züleyha ince bir elbise giymiş sedirde uzanıyordu. Ben karşısına oturdum. Onun yarı kapalı uzun kirpikleri arasından süzülen nazarları önünde ruhum uyuşmuş, gözlerim bulanmıştı. Onu sevmek için yanına sokuldum. O kollarını boynuma atarak:

-Yat artık, diyordu. Bak gözlerin süzülüyor.

-Peki, dedim kalktım füsuna kapılmış sürükleniyor gibiydim. Biraz sonra kollarım ateşten bir çemberle çevrilmiş, beynim uyuşmuştu. O solgun dudaklarıyla içimi ateşledi. Çatlayan dudaklarıma kadar yandı. Ve onun membaları kadar saf ve berrak vücudunu bütün susuzluğumla içtim. Ah! Züleyha. Ben onun daima bekâr kalmasını istiyordum. Fakat o bunu istemedi. (Ben ancak üç sene yaşayacağım) diyordu.

Ağlayarak, hıçkırıkla hıçkırıkla ağlayarak onun sihirli bir inhinâ ile kıvrılan kalçaları arasına düştüm. O cehennem zevki sevgilime duyurmak için benliğimi feda ettim. Ağladım. Ve bekâr ilâhemi gözyaşlarımla defnettim.

Çoktan beri ebeveynimi ziyaret etmek istiyordum. Son aldığım mektuplarında “eğer senin bize gelmek için vaktin müsait değilse biz seni görmeye geleceğiz” diyorlardı. Bunun üzerine gitmeye karar verdim. Züleyha gitmemi istemiyordu. Fakat ben gitmezsem onların geleceğini söylediğim zaman razı oldu. Gideceğim akşam göğsümde öksüz bir çocuk gibi ağladı.

Bu seyahatimden mümkün olduğu kadar erken döndüm. Züleyha ilk akşam benim bulunmadığım günlerde ne yaptığını anlatıyor ve sevilme isteyen bir yavru gibi göğsüne sokuluyordu. O geceden beri Züleyha’da yaralı bir güvercin tavrı

vardı. Evet, o geceden beri Züleyha’da bürüyen derin bir melal görüyordum. Fakat onun eski sevgisi daha kuvvetle yaşıyordu. Ve vücudu gözleri büyüleyen bir füsunla neşv ü nema buluyordu.

Üç sene olmuştu. Ve bunu bir aydan beri Züleyha’da ben de tekrar edip duruyorduk. Çünkü ayrılmamız yaklaşmıştı. Ben bu senenin sonunda hizmet-i mecburemi bitirmiş bulunuyordum. Mektepler kapanalı on, on beş gün olmuştu. Babamdan bir mektup geldi. Hizmet-i mecburem bittiği için artık beni bekliyorlardı. Gitmek ve oraya gitmek içinde Züleyha’yı terk etmek lazımdı. Bunu dilim kolay söylüyordu.

Fakat kalbim bunun pek zor olacağından emindi. Eskiden düşünerek üç senedir iktisat ettiğim paranın bir kısmıyla köyde bir ev almıştım. Züleyha’yı oraya bırakacak ve gidecekmişim.

-Ben sana kâfi miktarda para bırakırım, dedim. Ve her fırsat bulduğum zaman senin yanına gelirim.

O, her söylediğime “peki” diyordu.

Evin eşyasını ona bırakacaktım. Köylüler benim başka bir köye tayin edildiğimi, hâlbuki burada ev sahibi olduğum için zevcemin burada kaldığını zannedeceklerdi. Ben sık sık geleceğimi Züleyha’ya temin ediyordum. Onda hiç fevkalade bir hal yoktu. Nihayet bir gün bütün işlerimi bitirdim. Ertesi gün kasabaya inecek ve memleketime gidecektim. O akşam Züleyha en çok sevdiğim bir elbisesini giymişti. Bu son gece içime o kadar derin bir hüznün çökmüştü ki “görünmeyen eller göğsüme bastırıyor, boğazımı tıkıyorlardı. Adeta ağlayacaktım.”

Akşam odamıza çekildiğimiz zaman Züleyha meyas düşünüyordu. Eski masum gözleri sonsuz bir mana almıştı. Nazarlarında esrarengiz ve vahşi bir melal vardı. Ve bazen dudakları derin bir yaranın acısıyla bükülüyordu.

O yine yavaş yavaş saçlarımı okşarken yine yüzüm onun yanan göğsünde, daldım.

Gece iyice ilerlemişti. Züleyha yavaş yavaş kalktı. Ve yataktan indi. Lambayı aldı. Yavaşça kapıyı açarak dışarı çıktı. Odanın içi siyah bir karanlığa gömüldü. Aradan biraz geçti. Henüz dalmamıştım ki gürültü işittim. Aklıma gelen müthiş düşünceler arasında kapıyı açıp dışarıya çıktım.

Sofada gördüğüm şeyle gözlerim yerinden fırladı. Züleyha kendini asmıştı. Koştum. İpi kestim. Heyhat. Züleyha bir külçe gibi yere yığıldı. Büyük bir çığlık kopararak üzerine atıldım. Kemendi çözdüm.

-Züleyha! Züleyha! Bana cevap ver!

Hiçbir ses yoktu. Kulağımı kalbine koydum. Bir şey duymadım. Kulaklarım uğulduyor, beynim dönüyordu. Kanım damarlarımda donmuş, dişlerim kilitlenmişti. Ağlayamıyordum. Bu korkunç karanlık içinde kalbimden bir lav gibi taşan aşkı duydum. Onun ölü vücudunu kollarıma aldım. Uzun uzun kokladım. Ölüm şu dakikada ne kadar munis heyulaydı.

Züleyha'nın vücudu kollarımda. Donmuş bir kaya parçası gibi hissiz köyün sokaklarında geziniyorum. Gözlerim vahşi bir parıltıyla parlıyor, dişlerim keskin çakıl taşları gibi gıcırdıyordu. Rüzgâr yanan bağrımı kamçılıyor ve acı acı uluyordu. Birden sanki serap gördüm. Züleyha'nın cesedi kımıldanıyordu. Var kuvvetimle bağırdım.

-Züleyha! Züleyha!

Birden geniş bir nefes aldı. Ve derin bir rüyadan uyanıyormuş gibi gözlerini açtı. Vücudu soğuktan titriyor. Hayata yeni doğmuş gibi kesik kesik söyleniyordu.

Gönlü yakan büyük eleme uyutmaya karar verdim.

-Züleyha. Züleyha, dedim. Biz birbirimizin olacağız. Ölünceye kadar, ölünceye kadar.

Boynuma atıldı. Uzun, asırlar kadar uzun bir an içinde dudaklarımız bu yemini tekrar etti.

Ben bu köye gönlümdeki aşkı gömmek için gelmişim. Züleyha beni yeniden hayata iade etti. Hem ne ilahi, ne çılgın bir aşk ile...

Akhisar -Haziran 1928

Mehmet Reşat, nr. 30, s. 14-16

3.2.22. BEKLEMEK

[Ş. Hanım'a]

1

Genç kız, delikanlıya;

-Peki, yarın gelirim, bekle dedi.

2

“Kalple saat”

Beş dakika var. Yol, uzak bir sis gibi titreye titreye uzanıyor. Mesafelerin ta canına kadar... Fakat oradan kopup gelen hiç kimse yok. Daha tamam, beş dakika var.

Kalp... Beş dakikayı beş saniye yapmak için bir tayyare turu kuvvetiyle kambur kambur işliyor. Bu öyle bir sürat ki iki kanadı olsaydı mutlaka dünyayı dolaşp havalandığı yere tekrar konmuş bulunacaktı, hâlbuki saat, daha bir dakika yürümüşür.

Bu saat değil, demirleri paslanmış bir bostan dolabı. Yelkovanı kocamış, topal bir beygir sürüklüyor, beş dakikayı beş saat yapmak için adım adım sürükleniyordu.

Yol, kalpten çıkan bir ses, arzu, hasret, iştiağın bir sesidir. Uzanıyor ve mesafelerin ta canına kadar değiyor. Fakat oradan kopup gelen hiç kimse yok. Daha tamam, dört dakika var.

Kalp, kanıyla, ateşiyle coşmuştu. Hesapsız çarpıyordu. Uyuşuk saati boğmak için saldırdı. Saatte yelkovanını keskin bir kılıç gibi çekti.

Kalple saat masâri başlıyor. Boğuşma başlıyor.

-Dakikalar mı? Dakikaları mı istiyorsun?

Bunu soran saattir. Kalp, hesapsız çırpınıyor ve bekliyordu.

-Al öyleyse dakikaları.

Saat, beklenen dakikaları keskin kılıcının ucunda getirmeye başlamıştı. Tıpkı bir sopasının üstünde getirilen ziyadan bir kuş gibi.

Ama öyle kuşlar ki, kalbin en küçük bir kımıldayışla titreşe titreşe sönuverecekler, uçuverecekler. Beklenende gelmeyecek. Kalp, kılıcın sivri ucunu içinde hissetti. Kımıldamamak için büzüldü büzüldü, uyuştı, korkarak bekledi.

Dördüncü dakika kaybolup da beşinci gelinceye kadar acaba on beş defa çarpabildi mi? Beşinci dakikayı getiren saat kılıcı “al” diye saplamıştı. Kalp, bir an duruyordu. Artık takati kalmamıştı. Ve kalbin sahibi bu anın uzaması için Allah’a yalvardı. Çünkü dünden beri böyle tamam, iki yüz seksen sekiz, “beş dakika” geçirmişti. Dünden beri böyle, tamam, iki yüz seksen sekiz defa ölüp dirilmişti.

Yola baktı. Uzanıyordu. Çağırın bir ses haliyle. Fakat gelen yok. Gelmiyor, acaba gelmeyecek mi?

Sarı bir yaprak, zayıf sapı üzerinde rüzgârdan titriyor. İşte bu yaprak içindedir. Bu ümittir. Acaba gelmeyecek mi? Korkusundan titreyen yaprak rüzgâra yalvarıyordu:

-Beni koparma, beni koparma.

Yaralı kalp, saate yalvarıyordu:

-Gitme, dur girme. Beni bekle.

Çünkü saniyeleri birer gün kadar uzatmak için topal, kocamış bir bostan beygiri halsizliğiyle sürükleniyordu.

Saat kılıcı, kalbi parçalayarak çıktı, muzaffer bir kumandan gibi de bağırdı:

-İleri!

Dakikalar, saniyeler, lahzalardan ordusuyla ufka doğru göçtü. Saatleri saniye yaparak uçtu.

Zafer ışıktır, yangındır, alevdir. Kalp, zaferin kızılığını, ufukta seyretti.

Mağlubiyet gölgedir, gecedir. Gölgeler indi. Yumuşak kanadı altına, yaralı kalbi sakladı.

Yol boyunca giden telgraf direkleri inceldiler, uzadılar.

Yol kalbin sesidir, uzanıyor ve çağırıyordu. Geliyor, geliyor. Yoldan biri geliyor. Gece geliyor!

3

“Şüphe hastalığı”

Delikanlı düşündü: Acaba neden gelmemiştii? Ne olmuştu acaba?

İşte şüphe hastalığının mikrobi bu “acaba”dır. Ve bu mikrop onun içine girmişti. Kendi kendine, “belki ben yanlış anladım” diye düşündü. “Belki yarın değil, öbür gün” demişti.

İnsan bir kere “belki” demeye başladı mı artık onun arkası gelir. Belki şöyle olmuştur, belki böyle olmuştur...

“Acaba” mikrobunun azgınlığını kıran en kuvvetli ilaç “belki”dir çünkü herkes kendi kendisini aldatmaktan hoşlandığı için “belki” yi daima istediğı gibi kullanır, bu ilacın şifası bundadır.

Delikanlı da:

-Belki, bugün gelir, dedi, yola çıktı.

4

“Bir bestekâr”

Yol, gidiyor fakat kalp, üzerinde dünkü taşkınlığıyla koşamıyordu.

Bugün saatte, kalbe dünkü gibi düşman değildir. Çünkü o, hem yaralı hem de hasta. Şüpheli.

-Belki gelecek, diyordu.

Dakikalar geçiyordu. Her günkü akışla. El ele vermiş telgraf direkleri gidiyordu yol boyunca.

Yol gidiyor, telgraf direkleri gidiyor, saatler gidiyor fakat gelen yok.

Delikanlı bekliyordu. Yalnız başına bekliyordu. Böyle beklerken, beklerken ansızın içinde bir öksüzlük duydu. Sanki başka bir memlekette kendi doğduğu yeri düşünüyordu. Sanki gözü yaşlı birisi ona mahzun mahzun gülümsüyordu. Ona acıyordu. İçinde evine koşmak, kimine kimsesine koşmak ihtiyacı duydu.

Ve son defa yola baktı.

Yol gidiyor, bir memleketi öbür memlekete götürüyordu. Telgraf telleri binlerce kalbi binlerce kalbe bağlıyordu.

Kalktı, gidecekti. Fakat birden rüzgâr yetiştı. Çünkü o, kimsesizliğinin, gurbetin en büyük bestekârıydı. Ve kalplerden kalplere girilen telgraf telleri de sazıdır. Onun için hisli parmaklarıyla sazının tellerini hafifçe elledi. Binlerce kalp bir anda ses verdi. Ah, bu ses, değil ses halinde bir sızı. Rüzgâr dokunuyor, binlerce kalp bir yara gibi tellerde sızlıyordu.

O zaman genç, demin karşısında kendisine yaşlı gözlerle mahzun mahzun gülümseyenin kim olduğunu tanıdı. O gurbettir, gurbet. Gözleri yaşlı gurbet...

Delikanlı bu tellerden birinin ucunu kalbinde hissetti. Çünkü kalbide sızlıyordu. Rüzgâr tellere dokundu ve teller ses verdi. Bu yaralı kalbim mi o telde sızlıyor, o tel mi bu kalpte ihtizaz ediyor? Yoksa tellerle birbirlerine bağlı binlerce kalp mi bu göğsün içinde sızladı, ses verdi. Bu göğüs bir içli sazıdır, şu yolda bu sazın sesi. Çağırıyor, hiç kimse gelmiyordu.

Öyle ise beklediği kimdir? Bunun cevabını kendisi de veremedi. Bekledi, sadece bekledi.

Üçüncü gün, delikanlı yine oraya gitti. Beklemeye. Genç kızın gelmeyeceğini biliyordu. Fakat “belki gelir” diye kendi kendini aldattı. Ve böyle böyle aldandı.

Çünkü insana saadeti beklemek, saadeti kucaklamaktan daha çok saadet verir. Onun için hoş bir içki içmiş gibi kalbi çarpıyordu. Bu içki gurbetin gözyaşlarıdır. Bazı kimseler için bundan daha lezzetli içki var mı?

Bekleye bekleye akşam geldi. Ve gece, bağrında sakladığı bin bir günah ile karardı.

6

“Dördüncü gün”

Beklerken genç kızın gelmemesi için dua ediyordu.

“Beşinci gün”

Beklediğinin kim olduğunu unutmuştu.

“Altıncı gün”

Sadece bekledi.

“Yedinci gün”

Yedinci günde öyle oldu.

“Sekizinci gün”

Sekizinci günde öyle...

“Dokuzuncu gün”

Yalnız dokuzuncu gün, öyle olmadı. Yol olurda üstünden kimse geçmez olur mu? Sekiz gündür bu kır yolundan da tanıdık tanımadık birçok kişiler geçmişti ama ben sırası düşmediği için şimdiye kadar yazmadım.

İşte dokuzuncu gün, bu geçenler arasında delikanlıyı tanıyan bir genç kız da vardı. Çok iyi tanıdığı için hatta önünde de durdu. Fakat delikanlı onu bir türlü hatırlayamadı.

Genç kız sordu:

-Burada kimi bekliyorsunuz?

Bu sualin içinde mini mini bir lastik top var ki kırk gün evvele doğru sıçraya sıçraya gidiyor. Delikanlı, ona baktı. Uyku arasında kalkıp bakanlar nasıl bakarlarsa öyle baktı. Görmeden baktı. Bulanık bir cam parıltısıyla baktı, cevap verdi:

-Gelmeyecek olan birisini bekliyorum! Ve beklediğinin geleceği yola başını çevirdi.

10- 9- 1928

N. Kamil, nr. 26, s. 13-14

3.2.23. TATAYLA KÜLHANBEYİ

“Şair Celal Enver’e

-1-

Onu, mektepte isminden ziyade, Tatayla Külhanbeyi unvanıyla tanınırlardı.

Muammer, bol paçalı pantolonu, kısa ceketi ve sıfır numaralı kalıba örülmüş siyah fesi ile mektep efendisinden ziyade Tatayla Külhanbeyinin canlı bir numunesiydi. Yumurta ökçeli ayakkabılarıyla vampiri yürüyüşü, onun bu kadar ma’ruf bir şöhreti, sebepsiz yere kazanmamış olduğunu ispat ediyordu.

Sınıfta muallimi ders tekrarı ederken, o daima kulakları girişte, gözleri pencerede, sık sık yangın kulesini tarassud ederdi. Kuleden yangın işareti verildiği günler, tulumbacıların geçmesini sabırsızlıkla bekler, yangının nerede olduğunu daha şimdiden keşfetmeye çalışırdı.

Akşam mektep tatil olunca hemen koşa koşa yangın yerinde ispat-ı vucüt eder, hele tulumbacılar yardım etmekten bir haz duyardı.

Ertesi gün yangın tafsilatını öğrenmek isteyenlere, Muammer bir arzda sözlerine mübalağa karıştırarak, başından atlattığı kazalarıyla beraber, vakayı bir ehemmiyetle anlatır, adeta günün bir kahramanı kesilirdi.

Muammer dersleriyle, bilhassa riyaziye muallimleriyle başı hoş değildi. Bunun için izinsiz kalmadığı bir haftası yoktu. Fakat külhanbeyliğe ait her yerde satılması lazım malumatı pek güzel hıfzeder, icap ettiği zamanda bunları hemen sarfederdi.

Onun bütün bu hususiyetleri, daima sınıfın sondan birinciliğini muhafaza ettirmiş, Tatayla külhanbeyinin canlı bir numunesi olacak kadar belli başlı bir şöhret kazanmasına sebebiyet vermişti.

Nusret, en ziyade Muammer'e takılır, ona muziplik etmekten bir zevk alırdı. Bu yaramazlıklarına mukabil, çok zekiydi. Resim ve musikiye kuvvetli bir istidadı vardı. Bu meziyetleriyle, kendisini az zamanda mektebin çalışkan talebesi arasında tanıtmıştı. Fakat o, yine Muammer'i kızdırmaktan geri durmaz, muziplik edecek fırsatları kaçırmazdı.

Bir gün sınıfta Muammer'i fena halde kızdırarak:

-Bak görmüyor musun dedi, vapur baştan kaza edecek. Dumana adam akıllı yapış!

Tembelliği bu kadar aşıkarak yüzüne vurulan bu söz, Muammer'i çileden çıkarmak için yetmişti. Hemen yerinden fırladı. Nusret'i yakasından yakaladı. Külhanbeylik damarı kabaran bir çalımla:

-Davlumbazının omurga kemiğine bir indirirsem, dedi, nereden geldiğini bilemezsin.

-Bana kaba dayılık edeceğine, derslerine çalışsan daha iyi edersin.

-Alarga gel imanım, bodoslama tarafın kavi mi?

Nusret, Muammer'in bu sözlerinden bir şey anlamamakla beraber, onu büsbütün kızdırmak için:

-Haydi oradan, karşında çocuk yok. Bu cakalarınla kimi korkutuyorsun?

Muammer, kuşağının arasında gizlediği sustalı çakısına davrandı. Arkadaşları araya girdiler, bunları güçlkle ayırdılar. Fakat Muammer bir türlü hiddetini teskin edemiyor:

-Bırakın beni. Bağırsaklarını deşeyim! diye Nusret'in üzerine hücum etmek istiyordu.

Bu kavgadan birkaç gün sonra, Nusret Muammer'in gülünç bir karikatürünü yaptı. Bu karikatürde; bir palikaryanın sırtında bir laterna, laternanın arkasında bunu

çalan bir kopuk, daha arkada Muammer zil zurna sarhoş, karga tulumba götürülüyordu. Karikatürün altında, Muammer'in;

-Bana var mı yan bakan? Diye attığı naraları yazılıydı.o gün öğle tenefüsünde, Nusret yemeğe gitmedi. Bu karikatürün noksan kalan teferruatını ikmal için sınıfta kaldı.

O aralık sınıf arkadaşlarından Cevat, iştahsızlığından yemekten kalkmış, kitabını almak için sınıfa girmişti. Nusret'in bu hararetli meşguliyeti nazar-ı dikkatini celbetti. Kendisine hissettirmeden, yavaşça yanına sokuldu. Karikatürü görünce, geniş bir kahkaha salıvererek;

-Bizim Tatayla külhanbeyinin ta kendisi! diye birden bire Nusret'in elinden karikatürü kapınca, bir ok gibi dışarı fırladı.

Muammer, mektep bakkalının önünde çeker kebabını bitirmiş, şimdi aşuresini yemekle meşguldü. Onun kaseyi evire çevire öyle bir aşure yemesi vardı ki, gülmekten katılmamak mümkün değildi.

Cevat tenefüşhanede görünerek;

-İlave, ilave, on paraya. İçinde Tatayla külhanbeyinin karikatürüde var, diye gazete mevzu gibi öteye beriye koşuyordu.

Arkadaşları, merakla onun etrafını çevirerek bu karikatürü görmeye çalışıyorlar, karikatürü görenlerde Muammer'i göstererek gülüşüyorlardı.

Cevat, arkadaşlarının ellerinden güçlkle kurtuldu. Muammer'in yanından geçerken ilavesini daha yüksek bir sesle satmaya başladı.

Muammer bu tarizlerin ve alayların hep kendisine ait olduğunu anladı. Elindeki aşure kasesini bütün asabiyeti ile Cevat'ın üzerine fırlattı. Yumruklarını göstererek;

-Hele akşam mektepten çıkalım, ben sana ilave satmayı öğretirim, ölüsü kandilli! dedi.

Muammer, o sene imtihanlarda muvaffak olamayarak sınıfta ibkâ edilmiş mektebini terk etmişti.

Yaz tatilinden sonra, mektep tekrar açıldı. Arkadaşları Muammer'i aralarında göremediklerinden, derin bir mahzuniyet hissediyorlardı. Şimdi Tatayla külhanbeyi gibi mühim bir mevzudan mahrum kaldıklarına sıkılıyorlar, onun gaybûbeti ile husule gelen boşluğun nasıl izâle edileceğini düşünüyorlardı.

Muammer'in gaybûbeti ne, en ziyade Nusret'in canı sıkılmıştı. O artık, kendisini eğlendirecek böyle bir arkadaş bulmak için, kime muziplik edeceğini düşünüyordu.

Fakat derslerin sıkı bir surette ilerlemesi bunları fazla düşünecek bir vakit bırakmıyordu.

Zamanın mazi yapan insafsız cümleleri altında her hadise gibi Muammer'in bu hatıraları da birer birer unutuldu.

-3-

Nusret, askerlikten yeni terhis edilerek gelmişti. Çünkü o mektebini ikmal ettikten sonra, ihtiyat zabitleri talimgâhına alınmış, oradan şark cephesine gönderilmişti. Müşkül ve meşakkatli hatıraları taşıyan askerliğinden avdet edince, hayatını kaznamak üzere her tarafa başvurmaktan geri durmuyor, her başvurduğu yerden ümit verecek bir cevap alamıyordu. Nihayet Galata'da bir tüccarın yanında kendisine bir iş bulabilmiş ve oraya devam etmeye başlamıştı.

Yine o sabah, Kadıköy vapurundan çıkmış erkenden işinin başına gitmek için, acele köprüyü geçiyordu. Omuzuna bir el dokundu. Arkasına döndü baktı.

Muhatabı beşûş bir çehre ile:

-Bu ne kadar isti'câl, dedi. Nusret'in şaşkınlığını görerek:

-Galiba beni tanımadın? Eski mektep arkadaşlarından Muammer. Yine hatırlayamadın mı? Yani sâbık Tatayla külhanbeyi.

Nusret, bunun üzerine arkadaşını tamamiyle tanımakta gecikmedi. Hafifçe kızardı.

-Ne kadar değişmişsin, dedi. Şapkan ile birdenbire tanıyamadım.

-Haydi şurada seninle biraz oturalım, görüşelim dedi.

Muammer'in bu teklifini reddetmedi. İki arkadaş, dokuz senelik uzun bir gaybûbetin verdiği fikri tecessüs ile rıhtımdaki gazinolardan birine girerek oturdular.

Nusret:

-Şimdi anlat bakalım, dedi. Ne yapıyorsun?

Muammer, bu suale evvelden hazırlanmış gibi bir suhûletle, sergüzeşlerini ve muvaffakiyetlerini nakletmeye başladı.

Mektebi terk edip, kırmızı fenerlerin ve muayyen yerlerdeki meyhanelerde, turşu ve yaprak dolması satmak suretiyle giriştiği ticaretin garip ve acayip sırlarını anlattı. Harb-i umumi başlayınca, Kasımpaşa askerlik şubesine yazıcı neferi olmuştu. Gündüzleri işleriyle, geceleri ticaretle meşgul olarak, harbin sermayesine yüzde üç dört yüz ticaret temin eden karanlık kirli ve iğrenç ticaretlerinden, uzun uzadıya bahsetti durdu. Nihayet büyük bir tefâhürle:

-İşte azizim, dedi, bugün yirmi yedi bin liralık bir tüccarım. Hatta asma altındaki dükkanımı tevsi' etmek üzere, rıhtım üzerinde münasip bir arsa arıyorum. İleride muvaffak olursam, oraya “dolmacı hanı” diye bir han yaptırmak tasavvurundayım. Malum a. Servetimin ilk kazançlarını, dolma ticaretiyle temin etmiştim.

-Bu da bir nevi şükran borcu mu?

Muammer:

-Galiba, yine mektepteki yaramazlıkların hatırına geldi. Bu şakayı bıraktı, şimdi sen anlat bakalım, sen ne oldun?

Nusret, ne olduğunu kendiside bilmiyordu. Gayri ihtiyari:

-Hiç, dedi. Bir tüccar yanında aylıklı katip.

Saatine baktı. Geç kalmıştı, ayağa kalktı:

-Bana müsaade, dedi. Muammer'in elini sıkarak ayrıldı.

Yolda, arkadaşının bu muvaffakiyetleriyle kendi sefaletleri arasındaki farkları mukayese etti. Şimdiye kadar çalışarak ne olduğunu düşündü. İş, güç maişet dertleri, bunları düşündürecek bir fırsat vermemişti. Evet, şimdiye kadar ne olmuştu? İlimin, irfanın liyakatin layığıyla taktir edilmediği, kendisi gibi tâli'siz bir muhitte, pek yalnız kalmıştı. Hem bunu düşünüyor, hem müteessirane başını sallayarak yoluna devam ediyordu.

Abdullah Nafiz, nr. 26, sh. 14-16

3.3. PİYESLER

3.3.1. VAAZ-I MUHTEREM ÇARLİSTON HAZRETLERİ

Vaka: Avukat Sezai Nezih Hüseyin Bey’in Beyoğlu’ndaki Yanar Apartmanının salonunda cereyan eder. Sol tarafta rahat bir divan vardır. Onun yanında küçük bir masa üzerinde bir telsiz telefon cihazı... Sandalyeler, koltuklar, biblolar elh. Hülâsa süslü bir salon. Bir köşede zarif bir masa üstünde avukatın bir fotoğrafı...

Eşhas:

Avukat Nezih Hüseyin Bey... 30 Yaşında

Güler Perihan Hanım avukatın metresi 26 yaşında

Vaaz-ı muhteremin sadası...

[Perde açıldığı zaman sahne bomboştur. Biraz sonra kapı açılır. Güler hanım bir fırtına gibi içeri girer.]

Güler- [Neşeli] İşte Güler... Küçük Güler!.. A bu ne? [hayretle etrafına bakınır.] Burada değil. Zavallı ben! Budala gibi koşa koşa geleyim, sonra beyefendi yok... Sıvışayım da görsün o. [kapıya doğru tevcih etmişken birden bire durur.] Fakat deli miyim ben? ... İnsan hiç kisesine küser mi? Peki ama kendisi nerede kaldı? Ateşli ateşli mektuplar yazdıktan, o kadar yalvarıp yakardıktan sonra... Tam beni kollarının arasında bulacağı bir dakikada neden ortada yok? [ortada masanın üzerinde göze görünecek bir yerde zarfı görerek] A... Bir mektup, yoksa ayrılıyor muyuz? [okuyarak] “Gülerciğim... Müstecel, pek müstecel bir işim çıktı. Geldiğin zaman beni bulamazsan biraz bekle... Üç, dört dakikadan fazla gecikmem... Sana binler ve binlerce... Nezih”

Ohh... Korktuğum gibi değilmiş. Zarar yok, nasıl olsa beklerim. İyi ama nasıl vakit geçirmeli? Şapkasını çıkartır, rast gele bir yere fırlatır. Etrafa bakınarak; acaba kitap mı okusam? [Masanın üzerinden bir kitap alır, divana uzanır, biraz karıştırır.]

Off beklemek ne fena şey? Ne yapmalı? [kitabı fırlatır, derin derin, uzun uzun gerinir.] Ne kadar uzadı bu? Alimallah gelmeyecek galiba? [yerinden fırlar, asabi adımlarla odanın içinde dolaşır, birden bire telsiz telefon cihazı gözüne ilişerek] Ohh, HüdaAllah razı olsun! Deminden beri aklım nerede idi? Yalnız Allah verede biraz müzik olsaydı bari! [düğmenin birini çevirir, evvel bir gıcırta, müteakiben birkaç ıslık sesi gelir.] Boş değil, bir şey var ama ne acaba?

Vaaz-ı muhteremin sedası:

Biçare kızım!

Güler: [şaşkın]

Ne? Biçare kızım mı?

İkinci Meclis

Güler – Vaazı muhteremin sedası

Vaaz-ı muhteremin sedası- işte bir gün cenab-ı hakkın inayet ve keremi ile fûnun-u hadranın keşfe muvaffak olduğunu bu îcazkâr vasıtaya müracaatla size hitap ediyorum. Benim nahif ve kısık sesim ancak bu sayede mesafeleri aşarak, en kalın duvarları delerek size kadar gelir! Bu vasıta ile sizi hayat hadranızın sürüklediği uçurumlardan, felaketlerden sıyânet edebilirsem ne mutlu!

[Vaazın bidâyetinden beri, Güler'in dudaklarında müstehziyane bir tebessüm peyda olmuştur. Bunu laf olsun vakit geçsin diye dinlediği her uzvundan bellidir. Hatta bir aralık başka merkezler aramak için elini düğmeye doğru uzatır, fakat sonra birden bire tebdil-i fıkır ederek dinlemekte devam eder.]

Ara sıra, kırk yılda bir elinize Kur-an'ı Kerim'i almakla veyahut şöylece bir defa caminin semtine uğramakla eğer kendinizi kurtardığınıza inanıyorsanız acırım size. Şunu bilmelisiniz ki cenab-ı hak cennetin kapısını ancak amir ve nehyine münkad olanlara açar!

[Vaaz yavaş yavaş Güler'i alakadar etmiş, dudaklarındaki müstehziyane tebessüm silinerek onun yerine gittikçe mütezayit bir endişe kaim olmuştur.]

Sanki önünüzde istediğiniz kadar, bol bol zaman varmış gibi dinî vazifelerinizi ihmal eder, kendinizi her türlü münhiyane kaptırır. Sekir! Hâlbuki ne boş bir ümit? Ne zavallı bir kanaat! Bu kadar güzel, bu kadar latif bulduğunuz bu dünya hayatı, biliyor musunuz biçare kızım, ne kadar ve ne kadar fani bir şeydir? Acaba daha üç gün, daha üç saat, hatta üç dakika yaşayabileceğinizden emin misiniz? Artık tamamıyla şaşırmış olan Güler, şiddet heyecanından elini kalbine bastırmıştır.

Aranızda tarif hakkından ayrılmamış olanlarda vardır, hem de hamdolsun bunlar henüz zannedildiğinden pek çoktur. Hitabım onlara değil, fakat diğerleri, ihtimal biçare kızım sizde bunların arasındasınız. Evet diğerleri ki şeytanın iğvâ atına uymuşlar, zillete düşerek bütün mevcudiyetlerini hevâ ve heveslerine terk etmişlerdir. İşte ben onlara... Allah'ın kendilerine bir süs diye ihsan ettiği saçlarını kestirerek, vücutlarının herkese gizli kalması lazım gelen noktalarını abdullahı açarak zevk ve eğlence yerlerine, barlara dancinglere ve hatta bekâr odalarına devam edenlere hitap ediyorum!

[Vaaz şimdi elbisenin açıklığından bahsederken Güler elinin heyecanlı hareketleriyle göğsünü kapatmak için elbisesini çeker, fakat göğsü kapanırken baldırları boş bütün meydana çıkar. Bekâr odası kelimesini işitince dehşetle etrafına bakar.]

Ey cehennemlikler diyorum, bilmiyor musunuz ki dünyada birkaç dakikalık zevkiniz için bütün ahretinizi kaybediyor, kendinizi göz göre göre cehenneme atıyorsunuz!

[Bu sözler üzerine Güler hakiki bir korku ve dehşetle sarsılır, ellerini yüzünü kapar, sanki şimdiden cehennem alevleri vücudunu yakmaya başlamış gibi kıvranmaya başlar.]

Fakat hayır! Bundan sonra sizin için felâh yoktur demek gafurrerrahim olan cenab-ı hakkın mağfiret ilahiyesini unutmak olur. Hatalarınız ne kadar büyük, ne kadar nihayetsiz olursa olsun, yine ümit kapısı, afv ve mağfiret ihtimalleri kapanmış değildir. Sizin için hala kendinizi afv ettirmek, ahretinizi kurtarmak, cennetin nihayetsiz nimetlerinden istifade mümkündür.

[Vaazın sonu cehennem tehditlerinden vazgeçip de tatlı tatlı cennetten bahse başlayınca Güler'in yüzünde küşayiş bulur. Vücuduna sükûnet gelir.]

Fakat artık kaybedebilecek bir saniyeniz yoktur. En ufak bir tereddüt sizi cehennemin esfel-il safilinine kadar ilga edebilir. Hemen şimdi yeni zevk-ü sefahat hayatından uzaklaşınız. Bütün mazinizi, bütün günahlarınızı hatıranızdan siliniz. Bir daha hak yolundan ayrılmamak, Allah'a ve emirlerine asi olmamak azim ve kararıyla derhal secde ederek kâmil-i sükûtle veya tövbe ve istiğfar ediniz. Allah'ın gazabından ancak bu suretle kurtulabilirsiniz. [Bu sözler üzerine Güler'in siması bir vaz-ı nedamet alır, mahcup ve nâdim bir müddet önüne bakar, yavaş yavaş oturduğu koltuğundan halının üstüne kayar. Secdeye kapanacak gibi diz üstü bir vaziyet alır. Garip bir tesadüf eseri olarak Güler diz üstü düştüğü zaman avukat Nezih Hüseyin'in fotoğrafını ihtiva eden masanın önündedir. İşte tam bu esnada kapı yavaşça açılır. Avukat Nezih Hüseyin dudaklarında geniş bir tebessümle içeri girer.]

Üçüncü Meclis

Güler:

Nereye Hüseyin Bey

Nezih Hüseyin:

[İçeri girer. Etrafına bakınır ve Güler'i bu acayip vaziyette görünce şaşırarak kendi kendine] Bu da ne? Ne halt i'mâl ediyor böyle? [Elini alına götürür, kendi kendine gülerek.] Ha anlaşıldı, resmimin karşısına geçmiş yalvarıyor... Vah yavrucuk vah... Dizlerini içine çek! (Genç kıza yaklaşıp yüksek sesle). Anlaşıldı çocuğum, beni seviyorsun! Bunu bana ispat için kendini bu kadar yormaya muhtaç değildin!

Güler: [Bir sıçrayışta yerinden kalkar, aşkını şiddetle iterek]

Çekil şeytan!

[Bu esnada henüz açık duran telsiz telefon cihazında gürültülü bir caz band başlamıştır.]

Nezih Hüseyin: [Şaşkın şaşkın etrafına bakınır.]

Şeytan mı? Kim o? Ben mi? Alay mı ediyorsun?

Güler: [Baridane]

Rice ederim Nezih Bey, beni kendi halime bırakınız!

Nezih Hüseyin:

Nezih Bey?

Güler:

Artık aramızda hiçbir şey kalmadı.

Nezih Hüseyin:

Bir şey kalmadı mı? Ne demek istiyorsun?

Güler:

Hem bana senli benli hitap etmeyiniz!

Nezih Hüseyin:

Olur şey değil, bu perhiz ne? Bu lahana turşusu ne oluyor? Biraz evvel resmimin önünde yalvaran sen değil miydin?

Güler:

Hülyanıza diyecek yok!

Nezih Hüseyin: [Kollarını metresinin beline dolamaya çalışarak]

Haydi, haydi bırak şu şakayı Allah aşkına...

Güler: [Aşkın kollarından kurtulur, ciddi ve vakarlı bir sesle]

Ahiretle şaka olmaz Beyefendi! Artık sizi tanımıyorum, beni unutunuz, Allahaismarladık!

Nezih Hüseyin: [Kapıya doğru yürüyen Güler'i kolundan tutarak]

Güler, artık sen beni cidden sevmiyor musun?

Güler:

Sevmiyorum

Nezih Hüseyin:

Öyleyse buraya ne diye geldin?

Güler:

Selamet yolunu burada buldum.

Nezih Hüseyin:

Burada mı? Amma da garip şey ha...

Güler:

Burada, [Vaaz'ın sedasını taklit ederek] Şimdi cenab-ı hakkın inayet ve keremi ile kanun-u hadranın keşfe muvaffak olduğunu îcazkâr bir vasıta ile bir sedayı nahif mesafeleri aşarak, en kalın duvarları delerek bize kadar geliyor ve bizi cehennem azabından kurtarıyor!

Nezih Hüseyin: [Aptal aptal]

Yaa!

Güler: [Hala telsiz telefonda gelen caz band sesleri ima ederek istikrah ile]

Evet, işte tıpkı şu mel'un "foks servet" sesi gibi!

Nezih Hüseyin: [Tashih ederek]

Foks servet değil, çarliston!

Güler:

Hangisi olursa olsun, hepsi mel'un, hepsi şeytan sesi değil mi?

Nezih Hüseyin:

Fakat vay canına, dinle; güzel bir çarlistonmuş bu!

Güler:

Güzel olduğu kadar mühlik! [Kulak verir]. Sahi güzel, tatlı ve insanı çeken bir şey! [Musikinin tesiriyle Güler'in biraz evvelki kararları birer birer suya düşmeye, gevşemeye başlamıştır.]. Bu sihirli namelerin zayıf iradeli insanları kendisine ne müthiş bir kuvvetle cezbedtiği nasıl belli! [Birdenbire kendini toplayarak] fakat Allah'a hamdolsun ki ben kuvvetliyim!

Nezih Hüseyin: [Yavaşça metresini yanına sokulur]

O kadar çok ki!

Güler: [Yumuşayarak]

Elbette!

Nezih Hüseyin:

Bak bu hava insanı nasıl yakalıyor, ruhunuzu hafifletiyor, o kadar ki sanki ayaklarınız yerden kesilmiş gibi...

Güler: [Vücudu gayri ihtiyari çarlistonun nağmelerine duymaya başlayarak]

Sahi öyle... Dayanmak mümkün olmuyor ki...

Nezih Hüseyin: [Kollarını metresine dolar]

Haydi, öyle ise...

Güler: [Yarı kurtulmak isteyen, yarı kendisini terk eden bir vaziyetle]

Hayır!

Nezih Hüseyin:

Yalnız bir tur yapalım...

Güler: [Yavaş yavaş dansa başlayarak]

Bırakınız beni!

Nezih Hüseyin:

Oh Nezih! Bu yaptığın... Şey yaptığınız çok fena... Bırakınız beni! Biraz evvel vaaz-ı muhterem...

Nezih Hüseyin:

Ne? Ay seni bu hale koyan her gün bu saatlerde telsiz telefonla ukalalık eden sarımsak kafalı mı? Aman yarabbi? Kız aklını mı bozdun sen? Bu yaşta bu güzellikte softalık ha? Ama delisin.

Güler: [Çarlistonuyla artık kendini kaybetmiş, biraz evvelki o sululuk kararlarını tamamen unutmuştur.]

Ne bileyim, aklımı başımdan almıştı.

Nezih:

Ah, deli kız. Senin yaşında görüyorsun ya insan fısıltılı bilmem ne efendiye değil, ancak vaaz-ı muhterem çarliston hazretlerini dinleyebiliriz, onun telkinat neyle amel olabilir?

Güler: [Çılgın]

Öyle... Hakkın var, Nezihciğim.. Cennette cehennemde onun olsun, gel şekerim bana... [Dans ede ede Nezih'i divana doğru sürükler.

-Perde Kapanır-

Hamdi Nüzhet [Çançar]-nr. 2 , sh. 11-12

3.3.2. BİR KÖY MUALLİMİ

Şahislar

(Sahne küçük Anadolu kasabalarından birinde fakir bir mektebin muallim odası. Sağda dershaneye geçen bir kapı, solda sofaya açılan başka bir kapı. Nihayet iki pencere. Eşya: Eski bir yazıhane ile birkaç saldanyeden, duvarlara asılmış birkaç levhadan ibaret. Fakat temiz ve ihtimamkâr bir el ile düzeltilmiş.)

Birinci Perde

(Sahne: İkinci muallim Zehra Hanım ayakta. Hatice Hanım yazıhanenin önüne oturmuş. Zehra Hanım'a imla yazdırmakla meşgul.)

Zehra: (Elindeki kitaptan okuyarak)

Sulfata sıtmanın ilacıdır.

Hatice: (Güçlkle yazarak)

İlaçtır.

Zehra: (Gülerek)

Ayol üç kelimede üç yanlış var. Sulfato ile sıtma (s (sad)) ile ilaç (a (ayın)) ile yazılır. (Düzeltilir.)

Hadice: (Biraz kibrine dokunmuş.)

Pekâla. Pekâla. Öyle olsun.

Zehra: (Devam ederek)

Yemekten sonra iki saat su içmemeli. [Kahkaha ile gülerek] Hatice hanımcığım, ayol sende de (s(sin)) hastalığı var. (Sonra) (su) kelimeleri (s(sad)) ile yazılır.

Hatice: (Hiddetle kalkarak)

A hanımcığım beni ayıplıyorsun ama sende gülme hastalığı var. Ne gülüp kalbimi kırarsın öyle. Daha şunun şurasında derse başlayalı üç ay bile olmadı.

Zehra: (Yine gülerek)

Bunda kızacak ne var. Hiç talebe kısmı hocasına kızar mı?

Hatice:

Kızmaz ama sende insanla pek fena eğleniyorsun. Bak Allah razı olsun baş muallime hanım hiç öyle değildir. Üç aydır beni okutur. Şimdiye kadar kim bilir ne yanlışlar yaptım. Dudağını bile kıpırdatmadı. Gülse bile insanı hiç incitmez. Ah ne melek gibi bir hocadır o. Hatırın kalmasın ama Allah ne bu çocukları, ne bizi senin eline bırakmasın.

Zehra: (Onun omuzunu okşayarak)

Darılma Hatice Hanım. Haydi yaz.

Sıtmayı sivri sinekler getirir. (Yine gülerek)

Ay bu seferde sivri ile sineği (s(sad)) ile yazdı.

Hatice: (Parlayarak ayağa kalkar.)

Vallahi billahi yazmam. Ben senin eğlenen değilim. Bugün hoca hanım mektepte yok. Senin dersini ben vereyim dedin. “Allah razı olsun” deyip önüne oturdum. Yarım saattir eğlenirsin. Senden gelecek iyilik Allah’tan gelsin. Hemde yazdırdığı şeylerin bir manası olsa, Sulfato sıtmanın ilacı imiş. Para verip zehirli gavur ilaçlarını yutacağım yere kandilli dedenin türbesine bir bez bağlarım olur gider. Yemekten sonra iki saat su içmemeli imiş. İçim kerbela yangını gibi yanarken su içmeyeceğimde iki saat sonra hararetim kesildiği zaman içeceğim. Sıtmayı sivri sinekler getirirmiş. Sivri sineğin işi yokta hastalık taşıyacak. Hem gören kim?

Zehra: (Pencereden bakarak)

Otomobil sesi değil mi o. Öyle ya bir otomobil geliyor. Garip şey. Köyde otomobilin ne işi var?

Hatice: (Pencereye gelerek)

Bazı bazı ecnebler gelirler.

Zehra:

Ay mektebin önünde durdu. İçinden iki hanım iniyor. Tanıdım ilk tedrisat müfettişi Naciye Hanım. Eyvahlar olsun mektepte pek karışık. [Zehra telaşla odayı düzenlemeye çalışırken Naciye ve doktor Besime Hanım içeri girer.]

Zehra:

Buyrunuz efendim.

Naciye: (Elini uzatarak)

Mektep yok mu bugün muallime hanım? (Hatırlayarak) öyle ya bugün Pazartesi öğleden sonra ders yok. [Besime'ye] aksi tesadüf.

Besime:

Şu halde çocukları göremeyeceğiz.

Neciye: (Gülerek)

Şimdi bir haberle on dakika içinde hepsini toplarız. Küçük bir köy. [Zehra'yı takdim ederek] mektebin ikinci muallimi Zehra Hanım. Doktor Besime Hanımefendi. Vilayetimizde bir tetkik seyahti için İstanbul'dan geldiler.

Hatice:

Doktor mu dedi? Fesuphanallah. Kadından da doktor olur mu?

Naciye: (Gülerek)

Hanım kim?

Zehra:

Komşularımızdan. Talebelerimizden birinin validesidir. Aynı zamanda talebemizdir. Başmuallime hanımdan ders alır. Başmuallime hanım sade mektepteki çocuklarla iktifa etmez. Aynı zamanda komşu hanımlarıda okutur.

Hatice:

Allah her tuttuğunu kolayca getirsin. Mücevher gibi bir kız maşallah.

Naciye:

Demek Nihal Hanım ayrıca bir gece dershanesi de açar.

Hatice:

Hemde öyle okutur ki. Benim gibi kalın kafalı bir kadını bile üç ay içinde okutup yazdırdı. [Sitemle Zehra'ya bakarak] (S-sin)leri (s-sad)la az çok karıştırırız ama.

Naciye:

Nihal Hanım yok mu?

Zehra:

Bugün fevkalade olarak gelmedi. Hasta olmasın diye merak ediyorum. Şimdi bende onu yoklamaya gidecektim.

Naciye:

Mümkünse bir haber gönderiniz. Hanımefendi ile beraber geldiğimizi söyleyiniz. Hanımefendi umum-u talebeyi muayeneden geçirecekler. Sonra talebeyi toplamanın bir çaresi.

Zehra:

O kolay efendim. Haber göndeririz.

Naciye: (Besime'ye)

Biraz dinlenin efendim.

Hatice: (Çıkacağı zaman)

Afedersiniz merak ettimde, demek siz doktorsunuz.

Besime:

Evet.

Hatice:

Sahici doktor mu? Hani şu hastaya bakan doktorlardan mı?

Besime: (Gölerek)

Öyle ya.

Hatice:

E siz ölüye bakmaktan korkmaz mısınız?

Besime:

Niye korkayım?

Hatice:

Gece vakti hastaya falan çağırırlarsa gitmeye korkmaz mısınız?

Besime:

Ne sebep var?

Hatice:

Maşallah vallahi.

(Zehra ile çıkar.)

İKİNCİ SAHNE

Behice-Naciye

Behice: [Etrafına bakarak]

Bu harabeye mektep diyoruz değil mi? Ne fakir, ne tal'asız bir memleket. Çocuklarımızı böyle yerlerde mi terbiye etmek isterdik? Sonra tam bir vücut ve ruh sahatine malik olarak yetişmelerini arzu ediyoruz. Bu nasıl olacak bilmem ki?

Naciye:

Belki biraz güç fakat her halde imkânsız bir şey değil. Anadolu'ya geldiğim zaman ben de olan sizin gibi ümitsizliğe düşmüştüm. Fakat sonra fikrimi değiştirdim. Bu bakımsız topraklarda büyük bir istidad ve kabiliyet gizli. İnsan cevher gibi temiz ruhlara, cesaret ve kuvvetle dolu gençlere tesadüf ediyor. Biraz sonra göreceğiniz genç muallime bunlardan biridir. İstanbul darülmuallimatında yetişmiş gayretli, zeki ve mütevazî bir genç kız. Bazen köy mekteplerini gezerken ümitlerim kırılacak gibi olur. O vakit bu Nihal'i görmeye gelirim. Onun cesaret ve ümidi benim için adeta bir ilaç olur. Nihal bu bakımsız köyün ruhu gibidir. Yalnız çocuklarla değil ailelerle köyün içtimai dertleriyle de uğraşır. Hasılı kendini tam manasıyla memlekete ve ızdırıp çekenlere vakıf etmiştir.

Bütün dünya emelini, istikbal arzusunu kendi ihtiyarıyla gönlünden silmiştir. Onu hiç değişmeyen siyah sade elbiseleriyle, dudaklarının mahzun ve muhteriz tebessümüyle elli yaşında insanlar kadar ciddi ve ağır tavırlarıyla gördüğüm zaman.

(Sözün burasında dışarıda bir gürültü kopar. Nihal ıslık çalarak, kahkahalarla gülerek "yaşasın hayat" diye haykırarak içeri girer. Çok şık giyinmiştir. Görünce hayretle bağırır. Bavulunu elinden atarak tekrar dışarı kaçır.)

Behice:

Bu ne? Köyde bu kıyafette insan ne arıyor?

Naciye:

Pek garip. Kendimi rüyada zannediyorum.

Behice:

Tanıdığınız birisi mi?

Naciye:

Evet. Nihal.

Behice:

Bahsettiğiniz başmuallim mi? (Kahkaha ile gülmeye başlar.)

Nihal: (Biraz mahcup)

Birgün hocasına yakışmayacak bir şekilde karşınıza çıktım. Sebebini arz edeyim.

Naciye:

O halde çok sevindiğiniz belli. Mutlaka güzel bir haber aldınız.

Nihal: (Bu sahneyi Nihal gittikçe artan bir neşe ve hoppalıkla oynar)

Çok güzel. Beni sevdiğiniz için siz de herhalde pek memnun olacaksınız. Ben zengin oldum.

Naciye:

Zengin mi oldunuz?

Nihal:

Hem de bildiğiniz gibi değil. Müthiş bir zengin. Tam on beş bin lira.

Naciye:

Şaka ediyorsanız beni büyük bir inkisar-ı hayale uğratırsınız.

Nihal:

Vallahi sahi. Sizi bütün muallime ciddiyetimle temin ederim. Düşününüz tam on beş bin lira. Ben bu kadar parayı nereye koyacağım. Bilmem ki. İki teyyare piyangosu almıştım. Büyük ikramiye bana çıkmış.

Naciye:

Ah ne güzel. Ne güzel.

Nihal:

On beş bin lira. Ne servet. (Gülümseyen Besime'ye) hanımefendi on beş bin liraya ne servet değişime gülersiniz. Hakkınız var. Fakat bir servetin ehemmiyeti onu elde eden insanın haliyle ölçülür. Düşününüz o hani gazetelerin her gün ihtiyaç ve zaruretleri hakkında sütun sütun mersiyeler yazdıkları bir ilk mektep muallimi için bu kadar para. Gerçi tok gözlülük göstermek, sizlere karşı (taklid yaparak) “eh neyse.. on beş bin lira şöyle, böyle bir şeye yarar. Mamafih ben öyle paraya ehemmiyet verenlerden değilim. Fazla bir heyecan bile duymadım” tarzında rol oynaması da mümkün ama bu benim işim değil.

Naciye:

Buna o kadar hayret etmedim Nihal Hanım. Yalnız

Nihal:

Anladım. Kıyafetime hayret ediyorsunuz. Beni hiç böyle giyinmiş görmediniz. Bunu gelirken İstanbul'dan getirmiştım. Baktım ki buralara göre bhusus bir köy hocası için gülünç olacak bir şey. Dürdüm büktüm. Dolabımın bir köşesine attım. Hayatımın değişmesine imkân görmüyordum. Bir mütevazı köy hocası olarak yaşayıp ölecektim. Binaenaleyh bu elbise giyilmeyecekti. Fakat insan ne olacağını hakikaten bilemiyor. Hocalıkla alakam kalmayınca...

Naciye:

Ne söylüyorsunuz? Hocalığı bırakıyor musunuz? Buradan gidiyor musunuz?

Besime: (Gülerek)

Siz de tuhaf söylüyorsunuz. Böyle gençlikle, hayat ile dolu bir çocuk zengin olursa. Bakın ben de sizin gibi on beş bin liraya servet diyorum. Çünkü işini, idaresini bilen düzgün ruhlu bir insan için bu hakikaten bir servettir. (Tekrar Naciye'ye) burada kalmasına nasıl ihtimal veriyorsunuz?

Naciye:

Orası öyle. Fakat biz mektepçiler anlaşılan küçüklerle uğraşa uğraşa biraz çocuk oluruz. Fakir, çıplak sınıflarımızı en güzel istikballeri hazırlayan bir atölye gibi görüyoruz. İnsanın bu munis hayal ve rüya yuvalarını en parlak bir hayat için bile terk edemeyeceğine inanıyoruz. Hocalık bu alemi uzaktan gören bir göz için ne zavallı ne renksiz bir şeydir. Onda ki güzelliği anlamak için içine girmeli, o ateşin yavaş yavaş içimizde yandığını duymalı. Burada dertlileri teselli etmek, bu kırık sıralar üstünde en zengin ve terâvetli bir ilk baharın yavaş yavaş açıldığını görmek. Sonra birgün yine burada, bu kürsüde vazife başında bir asker gibi düşüp ölmek...

Nihal:

(Yavaş yavaş kendisini müteessir ve müteheyyic etmeye başlayan bu sözleri keserek)

Allah esirgesin. Siz pek müstesnalardansınız müfettişe hanım efendi. Sizin gibiler yok değil. Fakat zannettiğinizden çok daha nadir. Bize gelince. Benim de sizin gibi söylediğim, sizin gibi ateşlendiğim zamanlar oldu. Fakat hiçbir zaman başka bir hayatın hasretini çekmekten geri kalmadım. Kendimi mesleğe çok büyük bir ateşle bağlı sanıyordum. Fakat samimi değilmiş. Görüyorsunuz ya elime birkaç para geçince birgün bile durmadan elbisemi, mektebimi, çocuklarımı teslim almasını bile beklemiyorum. Derhal çantamı dolduruyorum. Bir cehennemden, bir yangından kaçır gibi kaçıyorum. Küçüklerime veda bile etmiyorum. Nankörlüğün derecesini görüyor musunuz hanımefendi. Ben ki mesleğin oldukça iyilerinden biri olarak tanınıyordum. Öyle değil mi? Bakınız buradan kurtulduğum için nasıl memnunum, neşeliyim, çılgınım.

Naciye: (Derin derin onun yüzüne bakarak)

O halde niçin ağlıyorsunuz?

Nihal:

Ben mi?

Naciye:

Niye gözleriniz yaş içinde?

Nihal:

Belki sevinçten. Düşünün. Hiç olmadığım zamanda bu saadet...

Naciye:

Değil Nihal. Müsaade et sana bir kardeş gibi sadece Nihal diyeyim. Bu meslek beni bir gözyaşı mütehassısı etti. Binlerce mini mininin ağladığını gördüm. Gözlerden akan yaşların kalbin hangi membalarından geldiğini gayet iyi biliyorum. Bilirsin ya korkan insan cesurum diye haykırır. Senin mesudum diye bağırman biraz o kabilden. Burada bu karanlık köy mektebinde çalıştığın müddetçe renkli ve mesut bir hayat rüyasını gönlünden çıkarmadın. Bunu biraz bir kabahat gibi utanarak söylüyorsun. Hiç öyle değil. Dar bir hayalin kısa bir emelin olurdu, güzel şeylerin hasretini çekmeseydik sen zaten iyi bir hoca olamazdın. Bence muallim nedir bilir misin Nihal? Erişilmeyecek, elde edilemeyecek kadar yüksek şeyler isteyen bir aciz ve fakir insan. Düşündüğü şeylerin kendisi için mümkün olmayacağını biliyor. Onları başkasına vermekte, o gayeye başkalarını erdirmekte bir teselli buluyor. Evet, sen mesudum diyorsun. Elindeki küçük servetle oldukça rahat ve mesut bir hayat yaşayacağından eminsin. Fakat burasını hatırlamayacağından, aramayacağından emin değilsin. Bu şüpheyi zihninden çıkarmak içindir ki mesudum diye haykırıyorsun. “Kalpsizim, çocuklarımı son bir defa görmeden kaçıyorum” diye feryat ettin. Çünkü onların samimi mateminin seni ne kadar perişan edeceğini biliyorsun.

Nihal:

Mübalağa ediyorsunuz. Ben hiç bildiğiniz gibi bir insan değilim müfettişe hanım.

Naciye:

Peki, Nihal öyle olsun. Demek gidiyorsun?

Nihal:

Hemen bugün. Bu geceyi kaza merkezinde geçirmek, yarın trene binmek fikrindeyim.

Naciye:

Mektep ne olacak?

Nihal:

İkinci muallimeye bırakacağım.

Naciye:

Evet ama. Biliyorsunuz ki Zehra Hanım henüz yeni.

Nihal:

Ne yapalım başka çare yok.

Naciye:

Peki, mademki katî kararını verdin. Beraber gideriz. Zaten otomobilimizde var. Hatta kaza merkezinde bu gece bana misafir kalırsınız. (Doktora dönerek). Sizi tanıştırmayı unuttum. Hanımefendi Doktor Besime Hanım'dır.

Nihal:

Şu meşhur çocuk mütehassısı değil mi?

Besime: (Gülümseyerek)

Çocukların dertlisi diyebilirsiniz. Fakat mütehassıs biraz fazla.

Nihal:

Hanımefendi epeyce zaman vilayetimizde kalacak. Çocuk hastalıkları, çocuk vefiyatı hakkında tetkikat yapacak. Çok iyi anlaşıcağınızı umuyorum. Zaten iki meslek hemen hemen bir değil midir? Mini minilerin dilsiz ıstıraplarını keşfetmek için doktor, muallim ruhunda bir insan olmalı. Nasıl ki köy hocaları da bugün yalnız çocukları okutmakla iktifa etmiyorlar. Bulundukları bakımsız, doktorsuz, yerlerde birazda hekim vazifesi görüyorlar. Fakat ne yazık ki çabucak ayrılacaksınız.

Besime:

Herhalde ben bu işte çok zarar ettim.

Naciye:

Sonra bugün sana iyi bir müjde ile geliyordum.

Nihal:

Ne gibi?

Naciye:

Mektebin tamiri için istediğimiz tahsisat çıktı, aylardan beri süren muallimle nihayet buldu. Artık bu fikir binayı istediğin şekle sokabilecektin.

Nihal:

Buna çok memnun oldum Hanımefendi. Geçenlerde keşif yapmaya gelen memurla gayet iyi anlaştık. Dershanenin tavanını yükselteceğiz. Güneşe karşı üç pencere açacağız. Sonra iki sıralar. Bahçedeki ahırın yanına çocukların hem yemek yemeleri, hem kışın üşümeden, ıslanmadan teneffüs edebilmeleri için.

Naciye: (Manidar bir tebessümle)

Gitmek üzere olduğunuzu unuttunuz. Ebediyen burada kalacak gibi söz söylüyorsunuz.

Nihal: (Mahcup)

Evet, evet. Hakkınız var. Artık gelecek başmuallim düşünsün. Allah verede anlayışlı birini...

Naciye:

O artık bir tâli' meselesi Nihal.

Nihal: (Asabi)

Hiç olmazsa üç ay evvel şu tahsisatı verseydiler arkamda güzel bir mektep bırakacaktım. Yazık çok yazık.

Naciye:

Hakikaten yazık Nihal. Ne yapalım oldu.

Hatice: (Elinde bir çocukla girerek)

Doktor hanımı buraya Allah gönderdi. Eve giderken bu zavallı öksüzü samanlıkta gördüm. Onu anası bağırta bağırta döve döve yarasına ilaç koyuyordu. Doktor hanım aklıma geldi, belki yarasına ilaç verirse çocuk iyi olur dedim.

Nihal:

Sen yine üç gündür mektebe gelmiyordun Fatma. Demek hastaydın? Ben o ki annen mahsus göndermiyor sanmıştım. [Naciye ve Besime hanımlara dönerek] bu çocuk talebemizdir efendim. O ki annesi fazla sert ve aksi bir kadın. Gerçi o kadar ihtiyaç ve ıstırap içinde kalıpta fena olmamak mümkün değil ama. Her ne ise bu çocuğa çok fena muamele eder. Pek nadir mektebe gönderir. Ev ve tarla işlerinde kullanır, çamaşır, bulaşık yıkatır, kırdan ovoidan toplatır. Böyle olduğu halde zavallıyı da daima döver. Zeki ve iyi bir kızdır ki haftada ancak bir iki kere mektebe uğramaya vakit bulduğu halde öteki çocuklardan geri kalmaz. Ne oldun bakayım çocuğum?

Hatice:

Çamaşır yıkarken elinde tencere ile ateşin üstüne kapaklanmış, bileğinde biraz yara vardı. Su kaptı. Şiştikçe şişti. Birçok ilaçlar yaptılar ama geçmedi.

Besime: (Onu elinden tutarak)

Biçare adam akıllı hasta. Müthiş fiyever var. Tabii yaradan. Aç çocuğum bakayım.

Çocuk: (Korkarak)

Olmaz. Acır. Acır...

Besime:

Ben acıtmam çocuğum korkma

Çocuk: (Ağlayarak)

İstemem. İstemem.

Hatice: (Göz ederek)

Siz durun ben anasını çağırayım da o açsın.

Çocuk:

Dur hanım teyze. Anam gelmesin. Açtırırım. Sesimi bile çıkarmam.

Besime: (Kolundaki sığrıyı açmaya başlar.)

Nihal:

Onun annesinden ne kadar yıldığını görüyor musunuz hanımefendi. Yara açılırken o kadar canı yanıyor da sesini bile çıkarmıyor.

Besime: (Muayeneden sonra muallim ve müfettişe dönerek)

Berbat. Ufak bir yarayı azdırmışlar. Biraz daha devam ederse çocuk kangren olacak.

Naciye:

Peki çaresi...

Besime:

Ufak bir ameliyat lazım. Pek mini mini bir şey. Fakat mesele orada değil. Bakmak yarayı değiştirmek lazım.

Nihal:

Ne lazımsa yapılsın hanımefendi. Hatta şimdi. Ne lazımsa size hazırlayalım. Hatta ufak tefek levazımında var.

Besime:

Bende de her şey var ama asıl iş ameliyattan sonraki tedavide. Yarayı değiştirmek hiç olmazsa on, on beş gün çocuğa bakmak lazım. Tasavvurunuzla göre o ki annesinin evinde bu gayr-i kabil.

Nihal:

Peki, mektepte bakılsa.

Naciye:

İmkânı yok. Çünkü siz gidiyorsunuz. Talebeye bakacak kimse kalmıyor.

Nihal:

İkinci muallime Zehra Hanım'a rica etsek. Zehra Hanım. Zehra Hanım. Biraz gelir misiniz? Ah ne olurdu şu çocuk on beş gün evvel yaralansaydı ben bakardım. Şimdiye kadar iyi olurdu.

Naciye: (Gülerek)

Sizin gitmeniz hakikaten fena zamana tesadüf etti.

Hatice:

Ay muallime hanım gidiyor mu?

Nihal:

Gidiyorum Hatice Hanım.

Hatice: (Şaşırarak)

Sahi mi söylüyorsunuz?

Naciye:

Maalesef sahi Hatice Hanım.

Hatice: (Ağlayarak)

Bak şu başımıza gelenlere. Ya bizi kime bırakacaksın, bu yaşta köyün anası olduydun. Hep dertlerimizi sen dinlerdin. Bir sıkıntıya düştüğümüz vakit gelip senden akıl alırdık. Mektuplarımızı yazardın. Hastalarımıza bakardın. Bizim gibi yaşlı başlı insanlara okumak öğretirdin. Bende diyorum neden bugün hoca hanım böyle gelin gibi giyinip kuşanmış diye. Vay bizim alnımızın kara yazısı anamız gidiyor, öksüz kalıyoruz.

(Hıçkırarak ağlamaya başlar.)

Nihal:

Aa Hatice Hanım. Bebek oldun.

(Hiddetle yanındaki kapıdan çıkar.)

Hatice:

Kim gelirse gelsin onun yerini dolduramaz. Bunca hoca hanım gördük, onun gibisine benzeri geldi mi? Üç ayda bana okuma yazma öğretti. (S-sin) leri (s-sad) ları karıştırıyorum ama adeta imla yazıyorum. Bu yaştan sonra benim kalın kafama girer miydi ki. Bugün öteki hoca hanımdan ders alayım dedim. Nerede o, nerede o. Nihal Hanım'ın attığı tırnak bile... (Zehra'nın girdiğini görerek lakırdıyı değiştirir.) Attığı tırnak bile olamazdı o giden eski hoca hanım. O giden eski hoca hanım Nihal Hanım'ın attığı tırnak bile olamazdı değil mi Zehra hoca hanım? Allah razı olsun bu Zehra hoca hanımda iyidir.

Naciye:

Zehra Hanım. Bir hastamız var. Evlatlarınızdan biri. Hanımefendi küçük bir ameliyat yapacaklar. Fakat çocuk kimsesiz olduğu için beş on gün mektepte alıkoymak, yarasına bakmak lazım. Siz bu insaniyet vazifesini yapar mısınız?

Besime: (Çocuğun kolunu göstererek)

Küçük bir yarayı bakımsızlıktan ne hale getirmişler.

Zehra: (Bakar fakat ellerini yüzüne kapayarak çekilir.)

Aman aman aman aman. Aman ne iğrenç şey. Gönlüm bulandı. Hanımefendi elimde şeytantırnağı çıkarda kendi kendimden iğrenir. Korkarım o yapacağım şey değil. (Ellerini yanaklarına vurarak) aman pek fena oldum, bayılacağım.

Naciye: (Doktora)

Görüyorsunuz ya. İstidatsız bir kız değil. Nihal onu günden güne adam ediyor, yetiştiriyor ama... (Nihal siyah sade elbiselerini giyinmiş olarak girer.)

Besime:

O halde bu ameliyatı yapmak lüzumsuz. Açık bir yara ile çocuğu evine hatta onu annesinin yanına göndermek çok daha tehlikeli.

Nihal: (Mahcup ve mahzun)

Siz ameliyatı yapın hanımefendi. Ben birkaç gün, on, on beş gün daha kalırım. Ne yapalım vazife. (Müfettişe) hatta icap ederse bir ayda kalırım. Tahsisat geldi. Binayı gönlümce yaptırmadan işi yarım bırakmak istemem. Bir ay daha kalırım. Ağlama Hatice Hanım. Bak daha kalıyorum. İmlayı iyice ilerletiriz.

Hatice: (İki ellerine sarılarak)

Anamız. Köyün küçücük anası.

(Perde iner)

İKİNCİ PERDE

Aynı sahne yalnız bazı tamirler yapılmış. Duvarlara birkaç meşâhîr levhası asılmış. Perde açıldığı zaman Nihal yine ilk perdedeki gibi giyinmiş, bavulunu yerleştirmekle meşgul. Dışarıda keman çalınıyor.

Müfettiş ve doktor yanlarında Zehra ile sol kapıdan girerler. Nihal onları görünce eliyle susmalarını rica eder. Yanlarına yaklaşır. Bir zaman sonra keman susar.

Nihal: (İçeriye hitap ederek:)

Bu parça hemen hemen kusursuz Cemile. İlk çaldığını bir daha tekrar eder misin?

Cemile:

Peki, Nihal Hanım. (Kemanın akort edildiği iştilir.)

Naciye:

Geçen seneki talebemizden bir çocuk. Dinlemenizi istiyorum. Çok sıkılgandır. Sizi görünce utanıp bırakmasından korkuyorum. (Keman tekrar başlar. Biraz devam eder. Bir yerinde kesilir.)

Nihal:

Niye durdun Cemile? Devam etsene.

Cemile:

Bu kısmı bir türlü beceremiyorum Nihal Hanım. Buraya geldiğim vakit... (Elinde kemanıyla içeri girer. Onları görünce bir çığlık koparır. Kemanını yüzüne kapar. Kaçmak ister.)

Nihal:

Gel Cemile. (Ve elinden tutup takdim ederek), Cemile geçen seneki talebemizden. Musikiye çok istidadı var. Hatta ben onda müstakil bir sanatkârda görüyorum. İnşallah tâlî' yardım ederse...

Müfettiş:

Hakikaten çok iyi çalışıyorsunuz kızım.

Cemile:

Neresi iyi efendim.

Nihal:

Cemile'deki istidadı ben mektep şarkılarında keşfettim. Mutlaka bir çalgı öğrenmek istiyordu. Ben eskiden keman çalardım. Kemanımı buraya getirmiştim. Bir köşede duruyordu. Bir gün Cemile'nin ona hasretle baktığını gördüm. Bende o kadar iyi bilmiyorum ama istersen sana öğretebilirim dedim. Derse başladık. Az zamanda o kadar terakki etti ki. Fikrim onu biraz daha çalıştırdıktan sonra musiki muallim mektebine vermeye çalışmıştık.

Doktor:

Siz dersleriniz ve vazifeniz haricinde ne büyük işlerle meşgul olmuşsunuz Nihal Hanım. Okumak bilmeyen büyüklere okumak öğretmek, hastalara hasta bakıcılık hatta indelhace doktorluk, fakirlere yardım etmek. Bunlara nasıl vakit buluyorsunuz?

Nihal: (Gülerek)

Köy mektepleri biraz köy dükkânlarına benzer hanımefendi. Onlarda nasıl yağ, kömür, odun, basma, iğne bir arada bulunursa köy hocasının dağarcığında da böyle çeşitli marifetler lazım. Köylerde gizli istidatlar saklı. Onları arayıp keşfetmezsek kendi kendilerine sönüp gidecekler.

Doktor:

Bu sizin yaptığınız hakikaten fedakârlık. Hem böyle huzur ve rahatınızı terk ederek hiçbir menfaat beklemeden.

Nihal:

Pardon, pardon efendim. Bilakis çok büyük bir menfaat hissiyle çalıştım. Mesela ben bugün artık bu köyü bir daha görmemek üzere terk ediyorum. Zengin olduktan sonra bu meslekte kalamam ya. Evet, bugün katiyen gidiyorum. Hiçbir şeyi ne vazife, ne de ısrar hatta benim için dökülen şu samimi gözyaşları (Cemile'yi gösterir) bile beni burada alıkoyamayacak.

Zehra: (Ağlayarak)

Ya benimkiler?

Nihal:

Sana da teşekkür ederim. Ne yapalım ben de müteessifim ama ne yaparsın. Benimde yaşamaya, mesut olmaya hakkım var. (Dönerek) ne diyordum. Evet, ben menfaat hissiyle çalıştım. Şu çocuğun gözlerinden dökülen incilerden büyük ücret olur mu insana...

Cemile:

(Büsbütün ağlayıp onu ellerinden tutar.) Siz bana sade keman öğretmediniz. Siz en meymun zamanımda benim elimden de tuttunuz. (Müfettiş ile doktora) Hanım efendiler. Siz Nihal Hanım'ın bana ettiği iyiliği bilemezsiniz. Ben asıl bu köyden değilim. Kasabalıyım. Babam memurdu. İstilada Yunanlılar alıp götürdüler. Çok nazik ve ince bir annem vardı. O da kederinden ölüp gitti. Kimsesiz kaldım. Bu köydeki amcamın yanına sığındım. Kasabada daha başka şeylere alışmıştım. Amcamla yengem iyi adamlar. Fakat beni anlayamıyorlardı. Yalnızlıktan, kederden ölüyordum. Nihal Hanım dertlerimi anladı. Bana kollarını açtı. Bir abla oldu. Senelerce beni teselli etti. Bana ümit verdi. Az zamanda biraz keman çalışım istidadımdan değildi. Dertliydim de ondandı. Kim bilir belki bir gün onun yardımcıyla... (Ağlayarak susar.)

Nihal: (Takdir ederek)

Çocukluğa lüzum yok. Sizin için kendi hayatımı kıramam. Ben gidiyorum. Kat'i. Bağlasalar durmam. Hem niçin beni en kuvvetli olduğum bir zamanda böyle sinirlendiriyorsunuz. Ben size böyle mi hizmet ettim. Gideceğim, gideceğim.

Müfettiş:

Git Nihal. Seni bağlayan yok. Hatta yerine birisini bile buldular. Kerime Hanım isminde eski bir muallime. Bir başka birisi olsun diye çok çalıştım ama...

Doktor:

İyi bir hoca değil mi?

Müfettiş:

Belki iyi hoca. Fakat eski. Hem de eskilerin en sinsi ve muzırlarından. Teceddüt kabul etmiş görünüp de kurnazca onun aleyhinde çalışanlardır. Unutmayınız ki Nihal'in dostu kadar düşmanı da vardır. Mesela eski kafalı mutaassıplar tamamen onun aleyhindedirler.

Müfettiş:

Bütün zamanını ulûm-u dünyaya hasretmediği, çocuklara zorla namaz kıldırmadığı, başlarını örttürüp erkekten kaçırmadığı için hâsılı buna benzer bir türlü sebepten dolayı şiddetle düşman oldular. Sonra Nihal eşraftan, zenginlerden ziyade fukara çocuklarına ehemmiyet verir. Yerli kibarlar muallimi öteden beri bir dalkavukluk gibi görmeye ve kullanmaya alışmışlardır. Nihal onlara kulak asmayınca tabi küplere bindiler. El altından daima ona aleyhtarlık ederler, dedikodu yaparlar. Gizli mazbatalar imza ettirirler. Hasılı bin türlü entrika çevirirler. Fakat Nihal'i bütün kuvvetimizle tuttuğumuz için ellerinden bir şey gelmiyordu. Şimdi onun gideceği anlaşılınca onun yerine Kerime Hanım'ı gönderecekler. Evvela birkaç hafta vekil olarak çalışacak. Sonra tabi asaleten tayin edecekler.

Nihal:

Peki bunun çaresi?

Müfettiş:

Maalesef bunun çaresi yok. Nihal bu fakir köy mektebinde hemen bir işe başlamıştı. Yalnız mektepte değil köyde de bir eser vücuda getiriyordu. Yazık ki bu

taze ağaç kuruyacak. Kerime Hanım Nihal'in yeni bir şekle koymaya çalıştığı mektebi yine eski haline getirecekti.

Nihal: (Yine asabi)

Mersi. Şimdi de siz mi hanımefendi. Fakat beyhude yoruluyorsunuz. Ne deseniz, ne yapsanız kalmayacağım. Kalamam...

Bu zindanda artık boğuldum. Gideceğim. Mutlaka gideceğim.

Müfettiş:

Tabi gideceksin Nihal. Seni zorla tutacak değiliz ya. Elbette senin mesut olmaya hakkın var. Asabileşme hatta şimdi yarım saat sonra hareket edeceksin. Ayrı arabaya lüzum yok. Hanımefendinin odası var. Yalnız o vakte kadar köydeki hastaları bir kere daha görmesi lazım. Bilhassa o kolu hasta olan çocuğu...

Nihal:

Onu burada kendi elimle evladım gibi tedavi ettim. Bir şeyi kalmadı.

Müfettiş:

Sen hazırsın değil mi Nihal, biz yarım saate kadar geliriz.

Nihal:

Hazırım. Müsaade ederseniz bende sizinle çıkayım. Komşularımdan bazılarına veda edeceğim. [Zehra'ya] siz buradasınız değil mi? Talebeyi alıkoyunuz. Onlarada veda etmek isterim. [Cemlile'ye] sen de biraz daha burada kal Cemile. Gitme de bir daha göreyim.

Cemile:

Kemanınızı eski yerine koyuyorum.

Nihal:

Hayır, hayır. Onu sana bırakıyorum. Benden bir hatıra kalsın. Devam et ümidini kaybetme. Müfettiş hanımefendi de sana yardım eder.

[Çıkarlar]

Zehra:

Ben şu demirbaş eşya defterlerini bitirdim. Nihal Hanım gitmeden evvel imzalasın.

Cemile:

Bende izin verirsiniz son dersime devam edeyim.

Zehra:

Peki Cemile. Mamafih ne zaman istersen yine mektebe gelirsın. Yabancı değilsın.

(Kerime Hanım elinde bohça, arkasında uçkurlu bir çarşaf ile içeri girer.)

Zehra:

Buyrun edendim.

Kerime:

Hoca hanım yok mu kızım?

Zehra:

Ben hocayım efendim.

Kerime:

Fesüphanallah sen hoca mısın? Hani şu istifa eden hoca hanım mı?

Zehra:

Hayır efendim. O birinci hoca hanımdır. Ben ikinci hoca hanım.

Kerime:

Pek tuhaf. Ben sizi mektep kızı sandım.

Zehra:

Belki ufak tefek olduğum için.

Kerime:

Darılmayın fena bir fikirle söylemiyorum. Hani sanki giyinişiniz pek çocukça da biz hocaları kelli felli görmeye alıştık.

[Eğlenerek]

Zehra:

O halde dört peşli bir entari yaptırayım. Bir kocaman kürk tedarik edeyim. Başıma bir hotoz. Bir kocaman çerçevele gözlük. Çocuklar yaramazlık edince şöyle bir kaldırayım. Kürk bir kabarır, hiddetlenmiş hindiler gibi korkunç bir şey olurum. Çocuklarda beni sayarlar. O sizin dediğiniz hocalar tarihe karıştı efendim.

Kerime: [Garip bir kıyafetle kurularak]

Sizin diliniz biraz uzunca ama toyluğunuza ve tecrübesizliğinize veririm. Eski hocalarla eğleniyorsunuz kızım. Doğrusunu söylemek lazım gelirse yeniler eskilerin kesip attığı tırnak kadar olamaz. Kaba kaba söylüyorum ama istediniz.

Zehra:

Ziyade yok efendim. Bir fikirdir.

Kerime:

Mamafih pek öyle eski fikirli de sanmayın ha. Makul teceddütleri pekâlâ kabul ederim. “Şu kıyafet biraz çocukça” dedim, hoca kısmı pekâlâ kapalı bir elbise giyer. Başını şöyle temiz bir gaz bezi atar. Eğer beni memnun etmek istiyorsanız sizde öyle giyinirsiniz.

Zehra: (Mütehayyir)

Sizi memnun etmek mi? Siz herhalde bir talebe velisi olacaksınız. Gerçi velilerin arzusunu kullanmak bir dereceye kadar vazifemizdir ama kılığımıza kıyafetimize karışmalarına...

Kerime:

Ben talebe velisi değilim kızım. Ben Nihal Hanım'ın yerine tayin edilen başmuallimim.

Zehra:

Siz yeni başmuallimsiniz? Ya...

Kerime: (Gülerek)

Gerçi Nihal Hanım daha istifasını göndermedi, ama beni vekil tayin ettiler. Bugün işe başlıyorum. Mektebi teslim almaya geldim.

Zehra:

Affedersiniz. Bilmiyordum. Yanlışlıkla size tuhaf muamelelerde bulundum.

Kerime:

Gerçi yabancıda olsam biraz daha ciddi bir muamelede bulunmanız lazım gelirdi. Ama ne yapalım. Bir iştir oldu. Hatta doğrusunu isterseniz ben buna bir dereceye kadar memnun oldum. Çünkü sizinle şimdiden görüşüp anlaşmamıza fırsat verdi. Bak kızım, ben sonradan söylenecek şeyleri evvelden söylemeyi severim. Ben bu mektep hakkında maa't-teessüf fena şeyler işittim. Başmuallime hanım yenilik yapacağım diye birçok münasebetsizlikler yapıyormuş. Mektep çığırından çıkmış. İtaat, intizam, inzibat namına bir şeycikler kalmamış. Talebe muallimlerle senli, benli arkadaş olmuş. Adeta köşe kapmaca oynuyor, türkü söylüyormuş. Ahali hiç memnun değil. Kaç defa şikâyet etmiş ama... Her ne ise kızım. Beni birkaç gün evvel çağırdılar. "Böyle bir şey var. Muallime hanıma piyango çıkmış. İstanbul'a gidiyormuş. Sen şu muallimliği kabul et de şu mektebi bir hale yol koy" dediler. Bende dedim ki "Evvela vekil olarak gidip bir göreyim. Bakalım ahval ne merkezde. Bu mektebi ıslah etmeyi aklım keserse febihâ." Dedim. Ben evvela para âşıklısı bir insan değilim kızım. Elhamdülillah halim, vaktim de iyidir. Mektepten alacağım aylığa da ihtiyacım yoktur. Bu vazifeyi hamiyeten kabul edeceğim. İnşallah el birliği ile şu münasebetsizliklere nihayet veririz. Allah'ı da, peygamberi de, eşrafı da memnun ederiz. Bunları niye söylediğimi anladınız ya. Sonradan aramızda ihtilaf çıkacağına şimdiden anlaşmış olalım. İşinize gelirse kalırsınız. Bende evlat gibi

muamele ederim. Terfi ve terakkinize çalışırım. Aksi halde başka bir mektebe gidersiniz kızım.

Hatice Hanım (İçeri girer):

Selamın aleyküm. Başmuallime hanım yok mu?

Zehra:

Birazdan gelecek.

Hatice (Kerime'yi göstererek):

Hanım misafir mi?

Zehra:

Nihal Hanım'ın yerine gelecek yeni başmuallime hanım.

Hatice:

Ya. Allah cümlemize mübarek etsin. Nihal Hanım'dan pek memnunduk hanım. İnşallah siz de onun yerini tutarsınız.

Kerime (Mağrur ve hiddetli):

Nihal Hanım'ın yerini tutmak galiba pek güç. Bu kadar asrilik yapmak değme babayiğidin harcı değildir hanım.

Kerime (Kinayeyi anlamayarak):

Öyledir hanım. Öyledir. Nihal Hanım sizden iyi olmasın, bir tanedir. İnşallah sizde onun gibi kendinizi sevdirebilirsiniz.

Kerime (Zehra'ya):

Hanım kim?

Zehra:

Talebelerimizden birinin annesi. Nihal Hanım'da ders verir.

Kerime:

Size Nihal Hanım ders mi verir.

Hatice:

Evet. Allah razı olsun.

Kerime:

Para ile mi?

Hatice (Gülerek):

İlahi hanım. Ben para ile pabuç alamıyorum. Dersi nasıl alacaktım.

Kerime:

Peki, size ne okutuyor? Namaz sureleri mi?

Hatice:

Yoo. Okuma, yazma, imla, hesap.

Kerime:

Onlarda iyi ama.

Hatice:

Daha ne okutabilir ki?

Kerime:

İnsan sade dünyayı düşünmemeli hanım. Bir de ahiret var.

Hatice:

Orası öyle.

Kerime:

Onun yerinde olsam sana biraz da ahirete yarayacak şeyler öğretirdim ama bilmem ki bu genç hoca hanımlar...

Hatice (Gülerek):

Orası öyle. Bizim Nihal Hanım'da öyle ahiret işlerinden pek anlamaz. Ama pekiyi bir kızdır yoksa.

Kerime:

Olabilir. Mesela sana bir parça dine, diyanete dair şeyler okutmamalı mı? Mesela vakıa Kerbela. O ne suzişli şeydir o. İnsan okurken ağlamamak elden gelmez.

Hatice:

Ah hoca hanım. Nihal gidiyor diye yüreğimiz dertli ama. İnşallah sen onu arattırmayacaksın. Hakkın var insan sade dünya işleriyle uğraşmamalı, ahiretini de düşünmeli. Ne olur sende bana o Kerbela vakıalarını filan öğretiversen. Yaşlı, başlı kadını ama öyle merakım vardır ki.

Kerime:

Olur inşallah.

Hatice:

Hay Allah senden razı olsun.

Kerime: (Müftehirane Zehra'ya)

Görüyor musunuz kızım? İşte insan böyle elde edilir. Nasıl iki dakikada bana bağlandı.

Zehra:

Evet.

Kerime:

İdareci insanın aklı böyle şeylere ermeli! Dediğim gibi inşallah şu mektebi ıslah ederiz. Dinine, diyanetine merbut çocuklar yetiştiririz.

[İçeriden bir keman sesi gelir.]

Kerime:

Bu ne? Burası mektep mi, düğün evi mi?

Zehra:

Eski talebemizden birisi efendim. Başmuallime Nihal Hanım'dan ders alır da.

Kerime: (Kinaye ile)

Burada çengilik dersi de veriliyor mu?

Zehra:

Ne demek istediğinizi anlamadım.

Kerime:

Yok, hani mektepte keman dersi verildikten sonra çengilik dersi de verilebilir. Vah, vah, vah. Burası hakikaten çığırından çıkmış. [Cemile'ye seslenerek] gel bakalım buraya hanım. Sen mektebin eski talebelerindenmişsin öyle mi?

Cemile:

Evet efendim. [Bu esnada Nihal kapıda görünür. Kendini göstermeden dinlemeye başlar.]

Kerime:

Pek âlâ. Bende yeni başmuallim. Eski mektebinizi unutmazsanız, ara sıra bizi ziyarete gelebilerseniz memnun oluruz kızım. Lakin artık mektepte keman meşğine nihayet vermeli. Şimdi giderken onu evine götürür, orada çalarsın.

Cemile: (Mahcup)

Elbette efendim. Nihal Hanım müsaade etmişti de. Zaten ona veda için bekliyordum da. (Tekrar gözlerini silmeye başladı.)

Kerime: (Müstehzi)

Haydi kızım. Yine buyur inşallah! [Cemile ağlayarak kapıdan çıkarken Nihal onu elinden tutar.]

Kerime: (Nihal'i görmeden Zehra'ya)

Mektep hakikaten pek çığırından çıkmış. Hemen Allah yardımcımız olsun. Ama evelallah ben onu hale, yola sokarım. Kaybedecek zaman yok. Görüyorsunuz ya hemen işe başladım. Mektepte artık şımarıklığa nihayet verilmeli. Anladın mı Zehra Hanım?

Zehra: (Başı önünde)

Anladım efendim.

Kerime:

Hoca hocalığını talebe talebeliğini bilmeli. Hoca öyle talebe ile yüz göz olmamalı. Anladın mı kızım?

Zehra:

Anladım efendim.

Kerime:

Köyün zenginlerine itibar etmeli. Çocukların öyle deli deli gülüp oynamalarına müsaade etmemeli. Talebe açık saçık giyinmemeli. Musikiler, şarkılar artık nihayet bulmalı. Çocuklara ilahiler belletmeli. İbadetlerinde kusur edenlere şiddetle muamele etmeli. Hâsılı öyle asrilik diye türlü türlü münasebetsizlikler istemem.

Hatice:

Vallahi hoca hanım Nihal Hanım'ı çok severim ya. Sana da kanım kaynamaya başladı. Ne kadar olsa gençlik. O öyle ibadete falan pek ehemmiyet vermezdi. Bazı derim ki “a muallime hanım, duvarlarda bu koca gâvur resimleri ne oluyor. “ bunlar dünyanın büyükleridir derdi.

Kerime: (Duvardaki resimlere bakarak)

Bunlar ne?

Zehra:

Muallime hanım yeni getirtti. Büyük kâşiflerin resimleri.

Kerime:

Onları kaldıralım kızım. Güzel güzel levhalar varken Hıristiyan resimleri koymakta mana yok. Hoş ben öyle pek eski fikirli değilim ama. (Çarşafını çıkarmaya başlayarak) Sende hemen o levhaları indir kızım. Gerçi vekilim ama hemen işe başlıyorum. (Zehra tereddüt eder) Ne duruyorsun kızım. Ben senin başmualliminim.

[Zehra tereddütle levhaları indirmeye başlıyor. Biraz evvel kapıda görülen Nihal içeri girer. Arkasında yine siyah gömleği vardır.]

Nihal:

Zehra Hanım onlara ilişmeyiniz!

[Zehra durur.]

Kerime:

Siz kimsiniz?

Nihal:

Başmuallime.

Kerime:

Sabık başmuallime Nihal Hanım mı? Teşerrüf ettim. Bende yeni başmuallime.

Nihal:

Daha pek sabık değilim hanımefendi.

Kerime:

Fakat mademki gitmek üzeresiniz.

Nihal:

Görüyorsunuz henüz buradayım ve ben burada iken mektebe dokunulamaz. Levhalar indirilemez. Mektepte biraz teselli ve saadet aramaya gelmiş bir zavallı genç kız kovulamaz. Yavaş yavaş hakikati ve insanlığı alışmış, yavaş yavaş gözündeki cehil ve taassup perdeleri düşmeye başlamış bir Hatice Hanım, yeniden yanlış yollara sürüklenemez. [Büyük bir tereddütten sonra] Hanımefendiye bir kahve emreder misiniz?

Kerime:

Ne hacet?

Nihal:

İkrama mecburum. Misafirimizsiniz.

Kerime:

Misafir mi?

Nihal:

Öyle. Çünkü ev sahibiyim ve kalıyorum.

Kerime:

İstifa etmiyor musunuz?

[Doktor ve müfettiş girerler.]

Müfettiş:

Otomobil hazır Nihal.

Nihal:

Evet, fakat ben gidemiyorum.

Müfettiş:

Gidemiyor musunuz, niçin?

Nihal: (Mazlum ve mütevekkil)

Eskilerin dediği gibi kadre kısmet müfettiş hanım. Başladığım büyük iş, bir ayda, bir senede bitecek gibi değil. Mektep vasıtasıyla kurtarılacak bütün bir memleket var. Silinecek gözyaşları, sarılacak yaralar var.

Muallim elindeki meşaleyi düşürdü mü birden bire karanlıklar yeniden geliyor. İstanbul'dan ve hayattan artık kendi ihtiyarımla feragat ediyorum. Kürsümün üzerinde olacağım, son nefesimi verirken meşalemi hala elde tutarak:

“Işık, biraz daha ışık!”

Diye bağıracağım. Son sözüm bu olacak.

-Bitti-

Reşat Nuri [Güntekin], nr. 15, s. 12-13

3.3.3. AY

-Üç perdelik mektep piyesi-

Şahıslar:

Edebiyat muallimi Ülker Hanım- Tabiat muallimi Banu Çiçek Hanım- Riyaziye muallimi Uluğ Bey- Müdür muavini Leyla Hanım- Terbiye ve Ruhیات muallimi Reyhan Hanım- Öksüz kız; Ay- Nöbetçi talebe- İhtiyar kadın- Köyde ikinci muallim Yıldız Hanım- Köylü kadınlar

Birinci Perde

[Ülker, Banu, Leyla, Uluğ, Reyhan, nöbetçi talebe, ihtiyar kadın, Ay]

“Kız muallim mektebi” nde muallimler odası

[Ortada mustatıl bir masa. Üstünde Kütahya vazosu. Pencere perdeleri Anadolu mamulâtı cicim perde. Köşede bir etajer, raflarında kitaplar. Beyaz keten örtülü etajerin en üstünde bir saksı yeşil sebat. Duvarlarda; Türkiye’nin ilk (usul terbiye ve tedris muallimi) Salim Sabit Efendi merhumun resmi. Pistalojiden, Jean Jacques Rousseau’nun, Fröbel, Montessori’nin, John Dewey’in resimleri. Bunların en üstünde reis-i cumhurumuzun resmi.

Ülker Hanım

Banu, nasıl, bu hususi imtihanlardan memnun musun?

Banu Hanım

Evet, Ülker Hanım. Bu defa daha ziyade memnunum. Yalnız çocuklarım henüz tabiatı, tabiat kitabından tetkik etmeye pek alışmadılar. Buna biraz üzüldüyorum. Gözlerini doğrudan doğruya tabiata dikecekleri yerde kitap sahifelerine bağlanıyorlar. Geçen gün dörtten bir çocuk geldi. Hem epeyce müsaitte. Karıncanın

kaç ayağı olduğunu merak etmiş. “Kitapta aradım, bulamadım” diyor. Hâlbuki mektebin avlusunda binlerce karınca dolaştığı bir mevsim. “Yavrum, dedim, avluda da bulamadın mı?”

Ah, çocukları bir kere tabiatın sahifelerinden okutmaya alıştırsaydım. Üçten birkaç çocuk, epeyce muvaffak oluyorlar.

Banu

Sen nasıl memnun musun?

Ülker

Yüksek istidatlı çocuklar var. Beşteki Peyker, geçen gün sanatın hayattaki rolü meselesini öyle güzel anlattı ki, bana hocalık hayatımın en mesut günlerinden birini yaşattı. İyi yazanlarda var. Benim üzüldüğüm şu; çocukların ve gençlerin eline verilecek kitaplarımızın pek az olmasıdır. Çocuk edebiyatımız pek noksan. Bütün dünya çocuk edebiyatı şaheserlerinden hiç olmazsa elli tanesi tercüme ettirilse. Bir taraftan da kendi ediplerimiz, bu yolda teliflerde bulunsalar. Türk çocuklarının da bir kütüphanesi olsa.

Leyla

Uluğ Bey, sizin nasıl? Kızların b, c’ciliğinden memnun musunuz? Ama rica ederim hatır için söylemeyiniz.

Uluğ Bey

Benden hatır için söz beklemeyiniz, muavin hanım. Yirmi beş senedir riyaziye hocalığı ediyorum. Riyaziyeye canla başla sarılan kızlara az rast geldim. Bizim b, c’lerin kızlarımıza pek kuru geliyor. Edebiyat ve musiki varken kargacık burgacık b, c’lere kim bakar? Lakin itiraf edelim ki, b, c derslerini kızlarımızın az sevmeleri, program tanzimindeki hatamız yüzündendir. Kızlarımıza, erkek çocuklarınkinden ayrı bir riyaziye programı yapsak -mesela daha az nazarı, daha ziyade hayatî ve amelî- bu suretle daha ziyade muvaffak olacağımızı ümit ediyorum.

[Bu sırada nöbetçi talebe kapıyı vurur, Reyhan Hanım’a bir mektup verir.]

Reyhan Hanım

[Mektubu okuduktan sonra] doğrusu pek sevinir. Mektup üç sene evvel çıkan nadirê yok muydu, ondan. Şimdi Bergama’da muallim. Geçenlerde bir mektubuna cevap yazarken kıyısına; “Öksüz bir kız bulursan bana gönder” diye yazmışım. Ona cevap veriyor. İsterseniz size de okuyayım.

Muallimler

Lütfen.

Reyhan Hanım

(Mektubu okur) Babası Çanakkale’de şehit düşmüş, annesi de bu acıya dayanamayarak bir ay sonra ölmüş. Allah’tan başka kimsesi yok. Bir kızcağız var. Benim mektebimi geçen sene birincilikle bitirdi. Pek zeki çalışkan tam bir Türk kızı. Derin bakışlarında, küçücük kalbinin acıları okunuyorlar. Bir seneden beri benim yanımda idi. Yavrunun zekâsına çalışkanlığına meftunum. Lakin burada böylece kalacak. Hâlbuki İzmir’de kız muallim mektebinde bu ateşli zekânın daha ziyade inkişaf edeceğine şüphem yok. Belki Ay (bu onun adıdır) yarının Türk maarifinin en büyük bir siması olur. Ümidim pek çok. Mektubunuzu alınca onu size yollamak aklıma geldi. Lakin sevgili hocam, bu benim için pek kolay değil. Çünkü Ay, benim bu bir de yegâne gönül arkadaşımıdır. Bilmeniz bu yavrucağı ne kadar çok seviyorum. Bilirsiniz ki ben burada kimsesiz tek başınayım. Bütün arzularımı, kalbimin derin köşesine ebediyen gömerek, yalnız Türk kızlarını yükseltmek uğruna hayatımı hasr etmişim. Akşamları mektebimden yorgun dönünce, Ay, bana pek kıymetli bir yoldaş oluyor. Yorgunlukta ara sıra basan hüznünde ay ile dağılıyor. Böyle olmakla beraber bu gönül arkadaşımı, size göndermek vazifemdi. Kendim varayım yalnız kalayım. Yorgunluk ile bin bir endişe ile tek başıma çarpışayım. Lakin Ay, yarının Türk kızlarının en büyük terbiyecilerinden olsun.

İşte bu düşünce ve his ile (Ay) ı size gönderiyorum. Oraya giden bir ihtiyar kadın ile gönderdim. En kalbi muhabbetler, elh.

Muallimler (hep birden)

-Ne âlâ.

[Bu sırada nöbetçi talebe girer.]

Nöbetçi talebe

Efendim, bir kadın, yanında bir çocukla Reyhan hoca hanımı görmek istiyor.

Reyhan Hanım;

Buraya getir kızım.

Nöbetçi talebe çıkar. Kadınla çocuk girer.

Muallimler:

(Kadına ve çocuğa) Hoş geldiniz.

Reyhan Hanım;

Ay, gel bakayım, benim yanıma çocuğum. (Ay gider) Nadire Hanım ne yapıyor, iyimi?

Ay;

İyidir efendim, arz-ı hürmet ediyorum.

Reyhan Hanım;

Burayı beğendin mi? Seni bu mektebe yazdırayım mı?

Ay;

Yazdırınız efendim.

Reyhan Hanım;

Şahadetnamen, nüfusun, aşî kâğıdın hep yanındadır değil mi?

Ay;

Evet, efendim (çıkarıp verir.)

Reyhan Hanım;

(Muavin Leyla Hanım'a) bu kayıt işini sana bırakıyorum Leyla'cığım.

Leyla Hanım;

Peki, kardeşim (Kâğıtları alır.)

Uluğ Bey;

Reyhan Hanım, bu kızın gözleri b, c'ciye benziyor.

Ülker Hanım;

Yağma yok, Uluğ Bey. Ben onu edebiyatçı yapacağım. Yazacağı şiirlerle çocukların, gençlerin kalplerine iyilik, güzellik, fedakârlık kıvılcımları saçacak. Onun şiirlerini okuyanlar, bunlardaki güzelliği, çağlayanlar çağıltılarında, sık ormanların fısıltılarında bile bulamayacaklar.

Uluğ Bey;

Yine kanatlı edebiyat. Be iki gözüm, hülyadan ne çıkar? Edebiyat müsavi hülya değil mi? (Söylerken parmağıyla müsavi işareti yapar.)

Ülker Hanım;

Sanatın, edebiyatın, donmuş ruhlara bile hayat veren nefhasının ulvi tesirini nasıl inkâr edebilirsiniz? Sanatın verdiği ulvi heyecanlar olmayaydı hayatın can sıkıcı bir çölden farkı olur muydu? Ah bu riyaziyeciler.

(Dışarıdan ders zili çalar.)

Uluğ Bey;

Zil çaldı, münakaşaya vakit yok.

(Muallimler kalkar, derse giderler.)

Perde iner.

İkinci Perde

Reyhan Hanım, kız muallim mektebindeki odasında

Reyhan Hanım;

Ay'cığım, artık şahadetnameni aldın. Beş sene ne kadar çabuk geçti. Kalbimde derin acılar bırakıp gidiyorsun. Sen, gönlümün hazin semasında bir teselli yıldızı idin. (Ay'ın alnını ve saçlarını okşar) hiçbir kederim yok idi ki bu zeki alnını görünce bu ipek saçları okşayınca dağılmamış olsun. Sen, benim karanlık akşamlarımın ışığı idin. Beş senelik mesut hayattan sonra arttık ayrılmak günü geldi. Ne olurdu, ömrümüzün sonuna kadar beraber kala idik. Lakin buna imkân yok. Çünkü beş senedir vatana hizmete hazırlandık. Vatana hizmet elbet borcumuzdur. Ayrılıklar, mahrumiyetler (vatana hizmet) mefkûresi yanında elbet hiç ehemmiyeti yoktur. Reyhan ablan, senden ayrılma acısına dayanacak. Tek Türkiye maarifi, senin gibi bir mefkûreciye kavuşsun. Bundan sonra senin muvaffakiyetlerini işitmekle sevineceğim. Ayrılacağız. Lakin birbirimizi kalplerimizde yaşatacağız değil mi Ay'cığım. Ablanı elbet unutmazsın.

(Ay, Reyhan Hanıma sarılır. Gözlerini siler.) Biraz böyle durduktan sonra:

Reyhan Hanım;

Dün, maarif idaresine uğramıştım. Sordum. Seni Altınpınar'a tayin etmişler. "Hemen gitmeli" dediler. Sana son sözlerim şunlardır yavrum: hayatta metin ol. Maarife hizmet yolunda pek çok dikenliklere uğrayacaksın. Pek çok zahmetler çekeceksin. Her meşakkatten iradeni daha ziyade sağlamlaştırarak çık. Türkiye'miz ancak böyle azimkâr ve fedakâr insanlarla yükselecektir. Dünyada en büyük saadet, vatana hizmeti, kendine zevk edinebilmektir. Ne mutlu bunu yapabilen gençlere. Maarifimizin simasında yeni bir ay gibi doğ. En ücra ocaklarımızı nurlandır.

Ay;

Benim için en güç şey, sizden ayrılmaktır. Ben, anne şefkatini, abla şefkatini, aile samimiyetini sizde gördüm. Şehit babamı, sevgili annemi sizin kalbinizin içinde buldum. Siz, benim hem maddi hem manevi veli nimetimsiniz. Sizden nasıl ayrılayım? Ayrılacağım aklıma gelince böğrüm tıkanıyor, boğulacağım sanıyorum.

Reyhan Hanım;

Yavrum, (vatana hizmet) mevzu bahis olununca kendi arzularımız, acılarımız sönmelidir. Beş senedir senin ruhun üzerinde işlerken- ki sen bir heykeltıraş gibi derdin- hep buna itina ettiğimi bilirsin. Hem verdiğin sözleri de unutma. Tatbikat için köylere gittiğimiz günlerde: “Abla sonra bende köylere gideceğim” demez miydin? Tam bu ateşin parlayacağı sırada bu mefkûresinin kalbinde zayıfladı ise çok müteessir oldum.

Ay;

Hayır ablacığım, kalbimde o emel, o mefkûre gittikçe daha ziyade kuvvetleniyor. Yalnız senden ayrılmak, bana güç geliyor. Bakın size geceleri anlatayım:

Tanrım! Bana hep ayrılıklar mı mukadder? Anneciğimden kara ölüm ayırdı. Akşam karanlıklarında mezarların servilerini görünce annemin hayalini görüyorum sanıyorum. Rüyalarımda annem saçlarımı okşuyor. Onunla tıpkı sağmış gibi saatlerce konuşuyorum. Titreyerek uyanıyorum. Uyanınca tufan gibi gözyaşlarım başlıyor. Saatlerce hıçkırığa hıçkırığa ağlıyorum. Ah o rüyayı görürken keşke uyanmasam. Keşke bütün gecelerimi annemle geçirsem. Yatsı sonrası oldu mu, kalbimde bilmem nasıl tarif edeyim tahlil edemeyeceğim bir his doğar. Annemle görüşeceğimi pekiyi bilirim. Kâh korka korka, kâh sevine sevine, kâh ağlaya ağlaya yatarım. Çok dikkat ettim: Cuma geceleri mutlaka babamı da görürüm. O, Cuma günü şehit düşmüş. Yüzbaşı, bize mektubunda: “Cuma günü ikindi vakti şehit oldu” diye yazmış imiş.

Her Cuma ikindi oldu mu gözlerimi göklere dikerim. Babamın semalara uçan ruhunu görmek isterim.

Ablacığım, sende gördüğüm ablalık şefkati benim bu acılarımı beraber dağıtıyor. Şimdi köye gidince, bu rüyalara birde senden ayrılık acısı katılacak.

Reyhan;

Sevgili yavrum, ölümün pençesinden kim kurtulur, ölüme karşı insanlar, sabır ve metanetinden başka hiçbir şey bulamadı.

Yalnız teselli melekleri, keder isyan dalgalarını en umulmaz şefkatleriyle teskin ederler. Bugün sen, ruhu göklerde uçan, al kanlı bir Türk zabitanın kızıydın. Göğsünde kadınlık gururundan daha aziz şanlı bir iman kaynasın. Unutma ki, teselli, yaşamak ve yaşatmak emellerinin en büyük amelidir.

Ölenlerin arkasından gidilseydi, dünya neye dönerdi? Baban, vatan için şehit olarak sana ne büyük ders vermiş oluyor: Onun kurtarmak için öldüğü şu güzel vatani, yükseltmekte bize düşüyor. Bizde onu yükseltmek yolunda ölmeliyiz.

Haydi, ufak tefek hazırlanalım. Yarın yolculuk var. Bak avluda çocuklar marş söylüyorlar.

(Reyhan Hanım ile Ay, hazırlanmak üzere sahneden çekilirler. Bu sırada dışarıdan bir gurup çocuk, ağır ağır yürüyerek kız muallim mektebi marşını söylerler. Marş bitince perde iner.)

Üçüncü Perde

Köy Evi

[Altınpınar köyünde (Ay)ın evinde: Ay, ikinci muallim Yıldız, köylü kadınlar. Ümmühan, Hatice, Kezban, Zeynep, hepsi örgü örüyorlar.]

Ümmühan Kadın;

Yavrum Yıldız Hanım, kapınız bir daha çalınıyor. Kızan ben de ama ayağımı sürümüşüm ha. Ayol hep bana mı bakıyordunuz? Kırk yıllık başı, şu hoca hanımlarla baş başa görüşeyim dedim, köyün karısı buraya üşüştü.

Ay Hanım;

Aman Ümmühan teyze, biz misafir ne kadar çok olursa o kadar seviniriz.

(Bu sırada Yıldız Hanım, Zeynep kadını odaya getirir. Elinden çırayı alır.)

Zeynep Kadın;

Yavrum, hoca hanımlar! Ben sizden bir ricaya geldim. Bizimki (muallime hanımlara söyle, bizim kıza yazı öğretmesinler. Namaz surelerini, mızraklıyı öğretsinler, yeter diyor. Öyle etmezlerse kızı mektebe yollamam diyor. Kızda akşamdan beri ağlıyor. “baba namaz surelerini öğrendim. Yazıda öğreneyim” diyor. Babası; “Sus sen, aklın ermez. Ben seni İzmir konağına başkâtip edeceğim ya” yazı bile kız iyi olmaz diyor.)

Ay Hanım;

Sende öyle mi istiyorsun Zeynep Kadın.

Zeynep Kadın;

Ah aklım. Bizimki bana laf mı söyletir. Elimden gelse ben kızımı senin gibi bir hoca hanım yaparım. Bak sen şu köye geldin geleli köyümüzün şerefi arttı.

Çocuklarımızın eli gözü gülüyordu. Şimdi hepsi tertemiz. Sende bize bülbül gibi bir şeyler okuyuverince yüreğim hop hop hopluyor. Benim kızımda şöyle bir hoca hanım olsa diyorum. Lakin bizim erkeklere meram anlatmak mümkün mü? Biraz söyleyecek olsak; “karıların saçı uzun aklı kısadır, deyip sözümü kesiyor.”

Ay hanım;

Sen, babasına de ki, hoca hanımlar, nasıl lazım gelirse öyle okutacaklar. Sonra her halde memnun olursunuz diyorlar, de.

Ümmühan Kadın;

Aa. Şaşmış adam. Nasıl lafmış o öyle? Hoca hanımların işine karışılır mı? Hele böylesinin. Civar köylerin ileri gelenleri “kadirli köyünüz varmış, tam bir muallimeye düştünüz” diyorlar. Allah için öyle. Nur topu gibi taptaze iki kız gece gündüz uğraşıyorlar. Budala herifte işe karışıyor. Haydi, yavrum haydi. Kocana de

ki, bundan sonra herkes kendi işini bilsin. Kızlara yazı yazdırmayı düşüneceğine beş dönüm fazla çift sürsün. Şaşmış aa.

Ümmühan Kadın (Hatice kadına)

Huu. Hatice. Hoca hanımlara köy türküleri çağırıversen ya.

Ay ve Yıldız;

Ya ne iyi olur Hatice kadın.

Hatice Kadın;

Becerebildiğim kadarına razı iseniz pekâlâ. Canla baş üstüne. Elbet sizde yardım edersiniz. Kezban medet senden. Şu şehirli hanımların yanında yüzümüz kara çıkmasın. Haydi, öyle ise çağıralım:

Çanakkale içinde vurdular beni

Ölmeden mezara koydular beni

Off gençliğim eyvah.

Çanakkale içinde sıra sıra söğütler

Altında yatıyor aslan şehitler.

Off gençliğim eyvah.

Çanakkale köprüsü dardır geçirmez

Al kan olmuş suları bir tas içilmez

Off gençliğim eyvah.

Çanakkale içinde sıra sıra kavaklar

Oturmuş kâtipler künye yazarlar.

Off gençliğim eyvah.

Çanakkale içinde aynalı çarşı

Anne ben gidiyorum düşmana karşı

Off gençliğim eyvah.

Çanakkale içinde bir dolu testi

Anneler babalar ümidi kesti

Off gençliğim eyvah.

Ay Hanım;

Ne güzel. Birde (Palandöken'i) çağırırseniz.

Zeynep Kadın;

Pekiye yavrum pekiye. Sizin istediğiniz türkü olsun. Haydin bakalım kızlar.

Palandöken dağında kavalımın sesi var

Çam dibine yaslanmış bir edalı kız ağlar

Ben sandım ki ağlıyor gurbette ki nazlı yar

Ey peyker nazlı peyker dağlar sana nur sunar

Yurdumun dağlarına indi mi akşam sisi

İçin için ağlarken uzaklardan ay sesi

Gözlerine vurdu mu bayrağımın gölgesi

Ey peyker nazlı peyker dağlar sana nur sunar

Aynılırken biz oradan dalgalandı nur sular

Elbet gurbet derdinden akşamın rengi solar

Gidiyordum ben cenge ağlamasın nazlı yar

Ey peyker nazlı peyker dağlar sana nur sunar

Yıldız Hanım;

Zeynep teyze, ne olur, bir de köy oyunu oynayıverseler.

Zeynep Kadın;

Oynasınlar yavrum oynasınlar. Haydi bakalım. Nazlanma yok ha. (Zeynep kadın kollarından tutar, köylü kadınları kaldırır köylüler milli oyun oynarlar. Sarı zeybek havası ile)

Ümmühan Kadın;

Komşular. Geç oldu, gidelim. (Kalkarlar, Yıldız Hanım çırayı yakar. Elllerine verir. Köylüler çıkar gider.)

Ay Hanım;

Yıldız, oyun ne güzel değil mi?

Yıldız;

Cidden çok güzel. Sen vazifeleri tashih etin mi?

Ay;

Hayır. Haydi edelim. (Otururlar. Elllerinde olan birer deste vazifeyi tashihe başlarlar.)

Ay;

Makbule'nin hesap ve hendese vazifelerini tashih ederken hep riya ziye muallimimiz Uluğ Bey hatırıma geliyor. Bazen derste coşardı da bize riya ziyenin kaidelerini ve güzelliklerini anlatırken dalar giderdi. Şu b, c'leri size edebiyat kadar sevdirebilsem, derdi. (B, c'leri de seviyoruz muallim bey) desek "bilirim canım bilirim b, c'ler sizin üvey dersiniz" derdi. Makbule'yi görse, (işte aradığım bir b,c'ci, kız diyeceğinden de şüphem yok.)

Yıldız;

(Tashihe devam ederek) hakikaten pek müstait çocuk. Tetkik-i tabiatta da öyle. Türkçesi de kuvvetli.

Ay;

İşitiyor musun yıldız? Uzaklarda bir anne ninni çağırıyor. Gecenin bu derin sükûtu içinde bu ninni o kadar hoşuma gidiyor ki.

(İkisi de vazifeleri masa üstüne bırakırlar. Pencereye gidip dinlemeye başlarlar. Sahnenin dışarısında bir kız şu ninniye çağırır.)

Annesinin adı huri münevver

Ben ölürsem yavrum seni döverler

Döverler de kara yere gömerler.

Uyu ey ruhî revan-ı canım uyu

Uyu da anneye hayranım uyu

Uzun olur telgrafın direği

Garip olur öksüzlerin yüreği

Kabul olur yetimlerin dileği

Uyu ey tıfil melekşanım uyu

Sen uyu sana ninni edeyim uyu.

Ne güzel değil mi?

Evet, pek güzel.

Ay;

Bu Türk köyelerine canım feda olsun. Ben tabiatın daima artan güzelliğini bu köyde buldum. Kayalar üstünden dala dala baktığım yıldızlı geceler, bin bir türlü çiçeklerle süslenmiş çayırlar, sık ormanlar, ebediyet musikisi terennüm eden dereler karşısında hayran kalıyorum. Köye geldiğimize ne iyi ettik değil mi Yıldız?

Yıldız;

Evet, köye geldiğimizden bende pek memnunum.

Ay;

Köylerin güzelliğini görmeyen, daima şehirde kalmak isteyen arkadaşlara doğrusu acıyorum. Lalelikteki kapıdan, bulutlarla sarmaşan çamlı ve geyikli dağları, bin bir renkli tüllerle örtülen grupları seyretmek, bütün günün yorgunluklarını alıp götürüyor. Köyün kıyısındaki çamların koyu gölgeleri arasında yarım saat dolaşmak beni başka bulutlar arasından başka bir geyikli tepeleri, çiçekli çayırları sevdikçe içim açıldı. İçim açıldıkça daha ziyade sevdim. İstikbalin genç muallimleri, köyleri seviniz. Oralarda sizin için füsunlu ve mesut bir hayat saklıdır.

M. Rahmi [Balaban]

nr. 26, 15 Eylül 1928, s. 10-12, nr. 27, 1 Teşrinievvel 1928, s. 15

3.4. MEKTUP

3.4.1. EN BÜYÜK SAADET

[Yolda bulunmuş bir mektup]

Güzel kızım;

Bu mektubumu aldığın zaman şaşıracaksın. Sana mektup yazmak cüret ve cesaretini nereden aldığımı düşüneceksin. Hakkın var. Bilmem ki hatırlıyor musun? Bir aksamüstü geç vakit sana rast gelmiştim. Sen birkaç arkadaşınla bir ötede oturuyordun. Beni görüp görmediğini bilmiyorum fakat ben seni görünce durakladım. Bütün benliğimin o anda eridiğini hissettim. Senin lakayt nazarlarının arasında bir sevgi ve muhabbet kaynağı keşfetmiştim. Emin ol bu tesadüf beni çok hırpaladı. Seninle her gün karşılaşıyordum. Seninde bir bedbaht olduğunu, derin bir hıçkırığın katre katre dudaklarının arasından dökülmesi ne güzel ifade ediyordu. Gözlerim hep senin kalbini okumak istiyor, bütün mevcudiyetim senin ruhunun güzellikleri arasında boğulmak ve sevinmek arzu ediyordu. Seni tahayyül ettiğim anlar, ne derin bir zevk içinde bulunduğumu tahmin edemezsin. Fakat kendimi tetkik ettiğim ve saçlarımın arasından beni baharımdan uzaklaştıran beyaz telleri gördüğüm zamanlar, müteessir oluyor, meçhul bir el beni hırpalıyor, zedeliyordu.

Artık bu daimi buhranlara bir nihayet vermek lazımdı. Ben senindim. Geziyordum, gülüyordum. Bazı zaman gülen gözlerimde de yaşlar belirliyordu. Bunlara sebep hep sendin. Belki sen beni tanımıyordun. Aşk bir kalpte doğar, bir kalpte yaşar. İki kalpte birden doğan aşklar ömürsüzdür. Ben senin benimle alakadar olmanı bile istemiyordum. Çünkü yine senin benimle meşgul olmaklığın kalbimdeki temiz ve nezih aşkı, gurur perdesi altında söndürecek, kısmetini azaltacaktı. Bir gece sana Karantina'nın dar ve karanlık bir sokağında rast gelmiştim. Elindeki küçük bir bastonu yere vuruyor, düşünceli bir vaziyette yavaş adımlarla ilerliyordun. Düşünüyordun. Sende benim gibi yanından geçenleri görmüyor, hiçbir şeyle alakadar olmuyordun.

Seninde, aşkın yırtıcı kolları arasında çırpındığını hissediyordum. İşte bunu hissettiğim dakika kalbim isyan etti. Senin hakimiyetinin verdiği neşe ile gıda bulan bu güzel yavru, başka tesirler altında yaşamayı kabul edemiyordu. Çırpındı, ağladı. Gözyaşlarını kızıl bir renkte akıttı. Seni takip ettim. Nihayet bir köşede durdun ve uzaktan geçen bir kadınla erkeği durgun nazarlarıyla seyrettin. Bilmem nasıl oldu da beklediğin, alakadar olduğun erkek seni fark etti. Aranızda küçük bir münakaşa geçti. Erkeğin kaşlarını çatarak seni ittiğini gördüm. Sen baharında koparılmış ve saksılarda solmuş zavallı bir gül gibi çamurların arasına yuvarlandın. Dudakların titriyor, gözlerin kalp acılarını fışkırıyordu. Kararımı vermiştim. “İntikam” diye çırpınan kalbimin sesi kulaklarımı tırmalıyordu. O dakika senin yanına gelerek kucağımı sana açabilir ve belki de günlerden beri beklediğim saadete kavuşuyordum. Fakat yanına yaklaşmadım çünkü ben senin kalbinde yaşayan aşkı bildikten sonra, sırf o aşkı kazanmak için alacağın bir intikamın kurbanı olmak istemiyordum. Ben yalnız tek bir arzu içinde yaşıyordum: seni mesud etmek, senin ağlayan gözlerine tebessüm serpebilmek... Ben pek iyi biliyordum ki, sen benim kollarımın arasında beni düşünmeyecektin. Gözlerin gözlerime bakarken yalnız onu görecekti, dudaklarından benim ismim dökülürken, kalbin onun ismini tekrarlayacaktı. Ben senin riyakar olmanı istemiyordum. Kalbim, senin hakimiyetini kabul ettikten sonra, seni dünyanın en nezih ve en yüksek bir siması görmek istiyordu. Sen belki son vakayı benim kadar bilmiyorsun. Zaten bilemezsin de. Bir gece geç vakit yine o erkekle kadına rast geldim. Onlar hayatın bütün zevkini bulmuş mesud insanlar gibi dolaşırlardı. Denizin üzerinde ayın gerdiği beyaz duvak hırçın dalgaların hafif öpücükleriyle kararıyor. Soluyor. Biraz sonra yine eski rengine kavuşuyordu. O anda seni düşündüm. Sen muhakkak gözyaşlarıyla yoldaşlık ediyor, bu ılık yaşları akıtarak gönlündeki dertleri söndürmek istiyordun. Senin gibi güzel ve sevimli bir yavruya karşı yapılan bu cinayeti affedemiyordum. Başım döndü gözlerim karardı. Kendime geldiğim zaman halka şeklinde karanlıkta yükselen dumanlarla karşılaştım. Alnımda beni üşüten soğuk bir tabanca bulunuyordu. Biraz ötede çamurlar içerisinde yuvarlanmış kan kusan bir kadın başı fark ediyordum. O, ölüyordu. Senin rakibin hayatından uzaklaşıyordu. Elleriyle çamuru koparan bu kadının son nazarları beni aradı buldu. Bu son bakış beni titretti. Fakat müteessir değildim. Yanındaki erkek bir çılgın gibi yanıma koştu. Kısılmış sesi ile benden izahat almak istiyor, kuvvetli

elleriyle omuzlarımı sarsıyordu. Ben o dakikada, artık senin ona tamamiyle hâkim olacağını düşündüm. Neşe içinde gülmeye başladım. Bunu gören erkek şaşladı. Neden sonra “galiba bir deli” diyerek çekingen bir vaziyette uzaklaştı. Ben deli miydim? Ben kalbimin ve ruhumun hakimesine saadet ve neşe serpmek için uğraşan değil miydim?

Dört günden beri ratip ve loş bir mahbeste bulunuyorum. Henüz simasını bile iyice bilmediğim bir kadının katili olmak üzere tevfik edelim. Mahkûm olacağım. Ben bu ötede sefaletin kucağında, ızdırabın koynunda yanarken, dünyanın en mesud bir insanı olarak öleceğim. Bugüne kadar akan gözyaşlarım dinecek.

Ben de emel ve arzularına kavuşmuş bir insan gibi güleceğim. Belki bu kahkahalarımın hakiki sebebini bilmeyenler benimle istihza edecekler. Ehemmiyeti yok. Kalp ve ruh işlerine hürmet eden kim var ki? Sen mesud ol. Bugüne kadar ağlayan ve hüzne bürünen güzel siman, neşe duvağını örtsün. Ben mahbusun bu müteaffın izbesinde senin saadetini tahayyül ederek, hayatın herkese nasip ettiği bir zevk ve neşe içinde yaşıyorum. Sen beni düşünme. Yalnız senin güzel gözlerini, dinmeyen bir hıçkırığına benzeyen sesini ruhunda yaşatan biri bulunduğunu mesud anlarında hatırla.

Emin Sahir

İzmir, 1 Teşrini evvel 1927

Müstensihi: Hikmet Şevki, nr. 8, sh. 18-19

3.4.2. BURGU

Gönül Dertleri

Yavrum;

İşte sana ilk ve son mektup. Belki bu söz garibine gidecektir. İlk mektubum, çünkü sana ruhumdaki ıstırabı, gönlümdeki dertleri anlatmak ihtiyacı duyuyorum.

Son mektubumdur, zira sana mektup yazarak, senin kalbimde daha fazla yer etmeni istemiyordum. Şu satırları yazarken gözlerinin hayretten açıldığını görür gibi oluyorum. Eğer mektubumu iyi okursan bana hak verirsin.

Sen beni evvela incittin, sonra sevdin.

Zaten böyle olmasaydı, belki bende sana hiçbir mektup yazmazdım. Çünkü sevgi içinde yaşayan insanların, kalplerinin bir anda zedelenmesi, kanaması kadar feci hiçbir şey olmadığına kaniyim. Üzerinde bin bir yara ve birçok kanlı izler bulunan kalbim bunu sana ispat edebilir.

İlk defa ben seni gördüm, fakat gözlerimi kapadım. Seni görmek istemiyordum. Ne kadar haklı olduğumu zaman anlattı. Sen beni gördün, dudaklarını büktün. Gözlerini başka nazarlar üzerinde dinlendirdin. İşte o dakika ne kadar zavallı ve ihtiyar olduğumu bütün kuvvetimle anladım. Bir kadın gözlerini şaşırtmayan, bir genç kız kalbini titretmeyen bir insanın ne derin bir sızı hissedeceğini sen bilmezsin. Çünkü güzelsin. Karşındaki hep sana kalp ve gönülden kopan iltifatlar yağdıran birçok gençler görmüşsündür. Eğer saçlarına biraz ak düşecek, bugünkü güzel gözlerin biraz nurunu kaybedecek olursa, o zaman bu sözlerimin ne kadar doğru olduğunu anlayacaksın. Bir gün evvel sana birçok aşk ninnileri fısıldayan dudaklar kısılacak, harareti izler yağdıran gözler başka güzellikler üzerinde zevk arayacaktır.

Bir akşam çok sarhoştum. İçmiştim. Niçin mi? Boş bir kalbin her dakika artan şikâyetlerine biraz untabilmek için. Boş mide insanı belki hasta eder fakat bir dilim ekmek onun ağzını kapatır. Bir lokma onun şikâyetlerini nihayet verir. Boş bir kalbi susturmak o kadar güç ve müşküldür ki.

Vapurda seni yanımda buldum. Gözlerine bakmak istedim. Titrediğimi biliyorum. Boş kalbim yeniden bağırıyor. Beni hırpalayan ve üzen şikâyetlerini yükseltiyordu. Senin gözlerin bir burgu gibi bu boş kalbime girdi. Hani bazı insanlar morfin yaparak zevk duyarlarmış. İğnenin acıtan ve kanatan izleri onların vücutlarına tatlı ve oynak bir neşe sunarmış. Bende öyle oldum. Bu burgu kalbimi kanatır, gönlüme birçok ıstırap sunarken bile zevk ve neşeden mesut olmuştum. Gözlerimi gözlerinden ayırmak istedim. Muvaffak olamadım. Boş kalbim bu acıların, ıstırapların kucağında emel ve arzularına kavuşmuştu. Sen nasıl oldu bilmem benimle konuştun. Benim dudaklarım oynarken titriyor, gözlerim sana bakarken dumanlanıyordu. Ben dersini şaşırmış, söyleyeceği sözleri unutmuş acemi bir mektep talebesini gibiydim. Sen benimle çok meşgul oldun. O gece senden ayrıldıktan sonra seni unutmak ve bir daha düşünmemek istedim. Seni düşünmemek bu tatlı burgudan, kalbimin boşluğunu silen bu güzel nazarlardan uzak kalmaktı. Buna muvaffak olamıyordum.

Sen artık bundan sonra iyice hatırlıyorsun ki benimle çok meşgul oldun. Eğer doğruyu söylemek lazımsa, senin bu vaziyetine bir mana veremiyordum. Çünkü senin gibi bütün bir güzelliği taşıyan, her ruhu inletecek ve kanatacak kadar bir cazibeye sahip olan bir genç kızın, hayatın dert ve elemeleriyle sönmüş ve ihtiyarlamış birine ehemmiyet vermesine hayret ediyordum. Bunu senin bir lütfün olarak kabul ettiğim anda eski zevkin söndüğünü fark etmemek mümkün değildi. Çünkü merhamet, minnet ve şükran hislerinin doğduğu yerde, aşk sönermiş. Nihayet senin hakikaten beni sevdiğini dün fark ettim. Seninle yalnız baş başa kalmış, konuşuyorduk. Sen bana o kadar sokuldun ve o kadar yaklaştın ki, ben artık sana tamamıyla sahip olduğumu anladım. Sen rüyadan uzak şeytânâttan ârî bir muhabbet taşıdığını sözlerinle, gözlerinle ispat ediyordun. Senin ellerinin üzerinde dudaklarımı dindirerek, bu muhabbetine mukabele etmek istedim. Gönlüm yanarken, burgunun verdiği hararetle tutuşurken ellerim titriyor ve donuyordu. Senin ellerinin de donmuş olduğunu fark ettim. O zaman senin de kalbinde yanan ve tutuşan bir ateş olduğunu anladım. Seninle aramızda şu sözler geçti. Ben gözlerine bakarak:

-Dudaklarım kısıldı, gözlerim dumanlandı, kalbimdeki harareti ne ile ifade edebilirim? Diye sordum. Senin alevden bir parça olan ve kalbindeki ateşin akislerini taşıyan dudaklarında hafif bir tebessüm belirdi. Derhal cevap verdin:

-Ellerimizin soğukluğu...

Ne kadar haklıydın. Bir kalbin sıcaklığını ellerin soğukluğu kadar iyi ifade edebilecek ne vardır?

Dün senin yanında dolaşanları gördüm. Her an tereddüt içinde yaşıyor ve burguya başkalarının da sahip olduğunu düşünüyordum. Bir gün senin güzel gözlerinin başka kalpler üzerinde de aynı harareti saçarak duraklayacağını tahmin ediyorum. Çünkü belki sen benden elde edeceğin zevkin ne kadar az ve ömürsüz olduğunu bilmiyordun. Şimdi güzel yavrum. Ben senin burguna sahip iken ve senin gözlerinin tesiri altında kalbimi, ruhumu eritirken senden ayrılacağım. Seni bırakıyorum zannetme. Sana sahip olarak ayrılıyorum. Ben gözlerimi yumduğum vakit ve tatlı burgun kalbimi kanatacak. Kalbim bu burgunun altında kanarken gözlerim büsbütün kapanacak ve bir daha açılmayacak. Ne kadar zevkli bir âleme kavuşacağımı tahmin ediyor musun?

Kalbinde her gün başka bir zevk, her gün başka bir ıstırap doğuran bu burgunun hâkimiyeti altında hayata gözlerini yummak ne zevkli ve ne neşeli bir veda değil mi?

Güzel kız. Ben buna sahip olarak ölürken senin başka kollar arasında, başka nazarlar karşısında güldüğünü, eğlendiğini muhayyilemde yaşıyorum. Fakat ben yine mağrurum. Onlardan hiçbiri benim elde ettiğim zevki bulamayacaklar. Onların hiçbiri benim kadar sana sahip ve hâkim iken, yeni zalimler yaratan, ruhlar kemiren hayata veda edemeyecek.

Senin burgundan ayrılmamayı, hayata tercih ederim. Yanılmadım. Çünkü kavuşacağım âlemde nihayetsiz bir zevk, sönmez bir neşe var. Hâlbuki ayrıldığım hayatta daima bir ıstırap, tükenmez bir elem mevcut.

Güzel dudaklarında son akşam olduğu gibi yanan ve tutuşan dudaklarımı dindireyim. Beni unut. Yalnız o güzel burgun başka kalpleri kanatırken, bir ruhun bu güzel nazarların önünde titrediğini ve eridiğini hatırla.

Bu senin için belki de faydalı olur. Çünkü sende kalbini her burguya kanatmaz, ruhunu her bakışın önünde söndürmezsin.

İzmir 2 Teşrînisânî gecesi

Müstensihi:

Hikmet Şevki, nr. 13, s. 1-1

3.3.3. GÖNLÜMÜ İHTİYARLATAMADIM

Gönül dertleri

Midhat Ömer'e

Sen bu mektubumu aldığın zaman dudaklarının üzerinde garip bir tebessüm belirecek. “İşte bizim ihtiyar aşığın garip bir mektubu...” diyeceksin. Haklısın. Gönül, kalpte insanlarla beraber ihtiyarlasa, o da onların beyazlaşan saçları, çöken gözleri, sönen gençlikleriyle beraber sönseydi. Bu sözlerine derhal hak verirdim. Fakat gönül, kalp senelerin esirinden kendisini kolaylıkla kurtarıp genç kaldığı gibi baharında da karlı tepelere bürünmek ihtimali vardır.

Bugüne kadar senelerin kucağında saklı bulunan birçok sergüzeştlerim gönül ve kalbime küçük bir beyazlık vermedi. Hafif bir kış rüzgârı estirmedi. Onun birçok yaraları onu daha ziyade gençleştirdi. Onun kucağındaki arzu her nazarın iltifatı karşısında kanayan, her güzelliğin karşısında titreyenlerden değildi. Senelerce kanını kusmuş, günlerce bereler içinde yüzmüş olan kalbimde ilk aşkımın izleri kadar kuvvetli hiçbir sevgi hiçbir nazar yer edememişti. Çünkü ben hayata attığım ilk adımda karşımda beni boğmak için çırpınan beni kucağına alarak fecâyî' içinde yüzdürmek için bocalayan korkunç dalgalarla karşılaştım. O koyu yeşil nazarların altında inlemek, bilmezsın bana ne tatlı bir ıstırap veriyordu. Zaten bu tatlı ıstırapı hissettikten sonra hayatın manasını anlamaya başladım.

Aradan seneler geçti. Ben birçok kadınların sevgisini kalbimde yaşatmaya çalıştım. Fakat bu sevgiler hiçbir zaman ilk defa karşısında titremiş olduğum güzel nazarları, sevimli bakışları unutturmadı. Bazı sevgiler kalplere girdikten sonra hâkimiyetlerini ebediyen devam ettirirler. Onların oradaki mevkiini sarsacak kudret ve kuvveti hiçbir şey gösteremez. Bende öyle oldum. İlk aşkımın kalbime sunduğu zevk ve ıstırap içinde günlerce kıvrandım. Güldüm. Fakat ilk aşkımın verdiği neşeyi hatırlayarak dudaklarımı tebessümlerle süsledim. Ağladım...

Bu yeşil nazarların kalbimde uyandırdığı ıstırap ateşleri içinde yandığım dakikalar gözlerimde yaşlar belirdi.

Seneler insanların bütün emel ve ümitlerini bir anda söndürüyor. Dün mağrur bir genç iken bugün zavallıyım. Çünkü artık keskin bakışlarıyla karşısında kadınların kalplerini titreten bir genç değildim. Kadınlardan iltifat dilenen, güzel bir çift söz bekleyen bir ihtiyar olmuştum. Saçlarımı tararken aralarında uzun, beyaz teller geçen senelerin kucağında ne kadar çabuk yıprandığımı bana ihtar ediyor gibi idi.

Soğuktan herkesin evinde çıkmadığı bir geceydi. O gece ben yalnız başıma oturduğum odamda bunaldım. Biraz hava almak, gönlümde yanan ve tutuşan ıstırapı tahfif etmek arzusuyla sokağa fırladım. Nereye gideceğimi bilmiyordum. İhtiyarlık çağında da yanan ve tutuşan bir aşkı söndürmek ne kadar zor ve müşküldü. Bol ışıkların, sürekli kahkahaların duyulduğu bir yere daldım. Orada bir köşede, içkinin yoldaşlığına kendimi vererek biraz derdimi uyutmak istiyordum. Sen gençliğin verdiği neşe ile dolaşüyor, kahkahalar savuruyor, yeni aşklar dağıtıyordun. Ben kendi kendime, “belki bu neşeler içinde bende kendi derdimi unutturum, şu kadınla biraz arkadaşlık edeyim...” dedim. Seni yanıma çağırdım. Sen bir defa bana baktın. Beyaz saçlarım, sönük gözlerim senin zevkini biraz söndürür gibi oldu. Belli etmek istemedin. Senin yanında ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Yalnız oradan ayrılırken senin gözlerinin koyu yeşil izleri arasında gönlümün neşelendiğini fark etmiştim.

Seninle hemen her gün denecek gibi buluşuyorduk. Dertleşiyorduk, konuşuyorduk. İşte o kadar...

Bir akşam fazla içmiştim. Senin güzel ellerin yanaklarımı okşuyordu. Kulaklarıma şu sözleri fısıldadın:

-Ben günlerce gençlerin aguşunda kendileri gibi genç bir ruh aradım. Fakat bulamadım. Senin genç ruhun beni ilk defa olarak esir etti. Beni bırakma. Neden mi seviyorum? Onu anlatamayacağım. Fakat senin bir dertli olduğunu ve başka birini sevdiğini tahmin ediyordum. Seni hayatın neşe ve zevkinden uzak bir hayata saplandıran nedir?

Ben senin sözlerini cevapsız bırakmak istemedim. Kısa bir cevapla mukabele ettim:

-Bir çift yeşil göz...

Ben ilk sevgimi düşünerek söylemişim. Hâlbuki sen kendi gözlerini hatırlayarak, dudaklarımın üzerinde dudaklarını dinlendirerek mukabele ettin. Sen beni o kadar seviyordun ki ben sana mukabele edemeyeceğim diye korkuyor, çekiniyordum. Hatta bana bazı geceler yeşil gözlerinle bakarken, senin bu yüksek sevgine inanamıyordum. Hakkım yok muydu? Beklenilmeyen bir zamanda büyük bir saadete kavuşmuş insanlar gibi zavallı bir vaziyete düşüyordum. Ben gönlümdeki ıstırap ve elemi uyutmak ve unutmak istiyordum. Hâlbuki sen kanayan kalbimi daha fazla kanatmaya uğraşıyordun.

Ben kaçtım. Senin bulunduğun yerlerden uzak bir muhitte senelerce yaşadım. Tabii günler, benim ihtiyarlığımı ziyadeleştiriyordu. Sana dün ilk defa olarak tesadüf ettim. Yanında güzel ve genç bir yoldaşın vardı. Gülüyordun. Ona neşeli bir şeyler anlatıyordun. Beni görünce dudaklarındaki tebessüm dondu. Gözlerin bana dikildi. Sözlerini şaşırdın. Yanındaki erkek bunu fark etmişti. Sana:

-Ne oluyorsun? Neden şaşırdın? Diye sordu. Sen elinle bazı işaretler yaptın. Fakat onun suallerini cevapsız bıraktın. Ben sesimi çıkaramıyordum. Senelerden beri uyuyan aşkı, dün beni yeniden zedeledi. Artık ben her şeyi unutmuş ihtiyar bir âşık değilim. Yeni bir aşk yaşayan bir gençten hiç farkım yok. Senelerce kalp ve gönül işleri arasında zedelenen ruhum, senin yüksek ruhuna, temiz kalbine nüfuz edememiş. Bu kabahatimi mu'terifim. Fakat başka ne yapabilirdim? Görüyordum ki senden aldığım her buse, senin güzel yanaklarını, renkli dudaklarını solduruyor. Senin gözlerin bana bakarken onların arasında sebebini anlayamadığım bir ıstırap keşfeder gibi oluyordum. Belki sende kendi kendine kalbine kızıyor; "neden böyle bir ihtiyara bağlandın..." diyordun. İşte bunları düşünerek senden uzaklaşmaya daha muvaffak buldum.

Ben senin aşkını düşünerek gözlerimi kapayacağım. Fakat senin ihtiyar kollar, soğuk dudaklar altında solmaklığına mani olacağım.

İşte güzel kızım, ben seni sevdiğim için senden ayrılıyorum. İhtiyarlar severler... Fakat sevdiklerine kolaylıkla inanmazlar. Bende senin büyük aşkına inanamıyorum. Beni affet. Kalbine, ruhuna daima gençlik sunacaklarla seviş... Çünkü sende ruhlu gençlerden kaçacaksın...

Ankara, 22 Kanunu Sani 1928

Müstensihi: Hikmet Şevki, nr. 17, s. 15-16

3.3.4. DİNMEYEN PINAR

-Yolda bulunmuş bir mektuptan-

Güzel yavrum,

Hayatın bin bir garibeleri arasında böyle bir netice ile karşılaşacağımı tahmin etmekteyim lazımdı. Fakat insanlar hayatı anladıklarını zannettikleri halde, bir gün o çapraşık yolun üzerinde gideceği hedefi tayin etmemiş acemi bir yolcudan başka bir şey olmadıklarını görürler. İşte bizde böyle bir neticeyi düşünmemiştim. Hatırlayamamıştım. Seninle benim alakamın nasıl başladığını ve nasıl canlandığını tahmin edemezsin. Çapraşık yollu, karanlık bir sokağın içinde hayatın ısırap ve zevkine aynı kıymeti verebilmek için sarhoş, bitkin bir vaziyette ilerliyordu. Bu anlattıklarım soğuk bir kış gecesi oluyordu. Her tarafa serpilen beyaz kar taneleri herkesi titretir ve üşütürken ben içkinin tesiriyle soğuğa hiç ehemmiyet vermeyerek ilerliyordum. Memnun muydum? Mesut muydum? Yoksa tesir beni hâkimiyeti altına mı almıştı? Bunların hiçbirini tayin etmek benim için mümkün değildi. Ben herhalde hayatın çizdiği basit ve manasız yollarda yürüyen gözü kör insanlardan değildim. Hayatın çizdiği maddi şeyleri ters gösteren içki, onun manasını, felsefesini o kadar dürüst ve doğru olarak canlandırıyordu ki. Ben seni gördüm. Sende bana dikkat ettin. Ben seni bir sarhoş gibi süzdüm. Fakat hayatın sarhoşluklarından sıyrılmış bir insan gözüyle tetkik ettim. Sende bana baktın. Fakat bu bakışlar alelaide bir yolcuya atfedilen nazarlardan başka bir şey değildi.

Aradan seneler geçti. Bu seneler zarfında seni düşünüp düşünmediğimi yazdığım zaman o güzel siyah gözlerin büyüyecek, kaşların çatılacak ve manikürlü parmaklarıyla küçük mendilini zedeleyerek; “işte bir yalan!” diyeceksin. Hâlbuki hakikati söyleyeceğim. Ben seni zaman zaman düşündüm. Hani insanlar bazı sabah erken kalkıp da güzel bir tulû’a şahit olurlar. Onun gününü, saatini, senesini hatırlamazlar. Yalnız tulû’un güzelliğini, zevkini, onun ruhunda bıraktığı tesiri düşünürler. Bende seni öyle düşünüyordum. Ne günü görmüştüm? Hangi saatte karşılaşmıştım? Bunları bilmiyordum. Yalnız kalbime küçük bir fiske vuran bir bakışla karşılaştığımı tahattur ediyordum. Senin ilk bakışının benim için bir tehlike olduğunu o sarhoş halimle hissetmiş ve anlamıştım.

Saçları beyazlamış, gözleri hayatın çirkinliklerine şahit olduktan sonra nurunu kaybetmiş, dudakları bir ihtiyarın tehlikeden uzaklaşmak arzusunu duymasını tabii bulmaz mısın? Bende öyle yaptım. Seni sarhoş olmadığım zamanlarda gördüm. O zamanlarda bende bıraktığın ilk tesiri aynı kuvvetle hissediyordum.

Nihayet karşılaştık. Fakat alelade bir yolcu gibi değil. Hasta ve öksürüklü bir hemşirenin başında, ona biraz teselli vermek ona meçhul kuvvetlerden şifa dilenmek için bekleyen bir ağabey gibi duruyordum. Yine hava soğuktu.

Camlara bin bir ses çıkartan bir yağmur yağıyordu. Derdini içinde saklayamayan, gönül acısını derhal hıçkırığa çeviren mukavemetsiz insanlar gibi semada bu şiddetli yağmurla aczini ilan ediyordu.

Ben hasta kardeşimin sesini dinliyordum:

-Ağabey, diyordu. Biraz doğrulayım.

Onun arkasına yastığı koymak için sende yardım ettin. Nasıl oldu bilmem, senin parmakların ellerime sürüldü. O dakikayı size olduğu gibi tarif etmek o kadar müşkül ki. Ben yatağında öksürüklerle boğazlaşan, aman vermeyen bir derdin elinde inleyen kardeşimden daha zavallı daha hasta bir vaziyete düşmüştüm. Yalnız aramızda bir fark vardı. O hastalığını açıkça söylüyor, öksürüklerini gizlemiyor, duyurmaktan çekinmiyordu. Hâlbuki ben onun hastalığını hiçe indirecek derecede müthiş buhranlar geçirirken sesimi çıkaramıyordum. Sana bakıyordum, seni

görmek için gözlerimi yere eğiyordum. Fakat yine görüyordum. Çünkü sen benim gönlümde idin. Gözlerinin bütün güzelliğini hissediyordum. Senin dudaklarının kenarında, belki de hayatından daimi bir şikâyet olan, garip bir tebessümünü görür gibi canlandırıyordum.

Hasta hemşiremin ölüm günü ben yalnız ve perişan bir vaziyette küçük salonda oturur iken yine seni karşımda bulurdum. Sende gözlerinde iki damla yaş, bana bakıyordun. Gözlerimizdeki yaşlar, aramızdaki teklif ve resmiyeti bir anda sildi. O zaman ıstırap ve yeisin en derin aşkları bir anda birleştiren en temiz kalpleri yaklaştıran en mühim birer âmil olduğunu hissettim. Gözlerimiz birleşti. Gönüllerimiz bu yaşlı gözlerin verdiği cesaretle anlaştı. Artık seni her vakit görebiliyordum. Ben sana hakikati söyleyeceğim. Her gün seni görerek ilk tesirinin azalmasını istiyordum. Hayattaki tecrübelerim bana birinin böyle olduğunu göstermişti. Hatta bir gün seni kapının yanında yakaladım ve dudaklarından kalbimdeki ateşi söndürecek, ruhumdaki arzuları dindirecek bir buse aldım. Senin her busenin gönlümü dinmeyen, gün geçtikçe suyu artan bir peyker yapmıştı. Artık ben hayat denilen çalılık karışık yolun ortasında arzusunu dindiremeyen, ruhumdaki heyecanı azaltamayan bir zavallıydım.

Senden kaçmak istiyordum. Fakat buna da muvaffak olamıyordum. Son günü seni büyük çamlı yolda yakaladım. Kollarımın arasında eriyor ve hırpalıyordum. İhtiyacını duyuyordum. Eziyor ve hırpalıyordum. Belki senin kolların ağrıyor, vücudun yanıyordu. Fakat seni her hırpalayışımda, her ezişimde kalbim biraz daha kanıyor, ruhum biraz daha sızlıyordu. Sen bana o gün ufku göstererek:

-Rıdvan, dedin. Aşkımız bu ufuklara benzesin. Sonunu bulamayalım. Nihayet bulunduğunu zannettiğimiz zaman yine ufuklar karşımıza çıksın. Her günkü bir zevk bizi sarsın.

Ben bu sözlerine ne cevap verdiğimi pek iyi hatırlıyordum:

-Müjgân, dedim. Bu yeni ufuklar her an yeni tehlikeler gizler. Bu ufukların arasında hevâ uçurumlarını da düşünelim. Ufka yetişmek onun içinde bulunan zevkleri bulabilmek için bu uçurumların arasında güneşten de mahrum bir hayat geçirmeyelim.

Ne çocukça bir fikirdi. Gönlüne aşk hâkim olan insanların güneşe ihtiyacı var mıdır Müjgân? Seni sevdikçe kalbimdeki peyker dinmiyor. Her gün biraz daha artıyor. Fakat bu peykerden her gün beni biraz daha sarsan, biraz daha inleyen kan akıyor.

Güzel kadın. Sen acaba eğlenceyi bir dans âlemini görmediğin, dudaklarını teskin için bu peykerden bir damla içmek istemez misin?

Rıdvan

Ankara 7 Mayıs saat: 23.30

Müstensihi: Hikmet Şevki, nr. 24, s. 13-14

3.3.5. SIRNAŞIK

Bir Mektuptan

Mademki yaşayışımızı zaman diye bir ölçüye vurduk. Ve mademki bu tartının ağır tarafını ömür sürmemizde buluyoruz. O halde ona çekilmez demekle fazla ve bilinmeyen bir şey söylemiyoruz sevgili. Birbirini takip eden ve adımlarında hiçbir fazlalık ve eksiklik göstermeyen günler ve gecelere bak! Ne kadar yeknesak değil mi? Yalnız zamanın sene diye vurduğumuz ölçüsünde dört renkli dört mevsim diye ayırdığımız aynı değişiklikler var. O halde senin hayatın bir müddet için bu fasla sözde değişikliği takip etmiş ne çıkar? Mamafih sen bunu da hülyalı ve şair gözlerinle görüyor, bu yeknesaklığa kendi şiirinin üslubuyla “intizam” diyorsun. Ve sen bu ahenktar “intizam” a gönül veriyorsun değil mi sevgili?

Ne güzel, ne güzel diyorsun. Ne olur bizlerinde hayatımızda böyle bir intizam olsa. Ve sonra iki gece sıraya çıkan aynı yemeği bir üçüncü gece önüne koysalar. Off

yine mi bu, dediğini hiç düşünmüyorsun. Sana en maddi, kendisinden en çabuk bıkılan bir misali gösterdim. Ya hayat! Onun muttarit, bir saat gibi telâkkilere göre sıkıcı ve eğlendirici zamanları!

Ben seni anlayamadım Nigar. Sen öyle tuhafsın ki!

Yoruluyorsun Nigar. Çok tatlı, cana yakın hayallerin var. Yalnız şu kuruntularını bir parça bıraksan. Öyle düşüncelerle kıvranıyorsun ki, seni haksız üzüntüler içinde gördükçe bende üzüliyorum. Sende marazi bir duygu var. Mariz çocuk! Sana ben ne yazayım bilmem ki.

Bak, sormak istediğim bir şeyi de unutuyordum. Hani senin bir şairin vardı. Seni her sabah vapurda buluyor, sana mektup gönderiyor hatta seninle görüşüyor ve sende ona sırnaşık diyordun. O ne oldu? Şimdi nasılsınız kuzum? Merak etme kıskançlık hislerim kabarmaz. Ne olur biraz anlat. Herhalde şimdiye kadar ahbaplığınız ilerlemiştir. Kim bilir zavallı gence ne deli deli ümitler vermişsindir. O şiirin vaziyetine gel de seninle beraber gülelim Nigar. Fakat biliyor musun sevgili? Hemcinsim olduğu için iğneyi bir parçada kendime batırmak istedim. Ya o şair ben olaydım! O, senin sırnaşık dediğin ve gönlünü hançerlediğin genç şu şimdi sevdiğin ve hayatını kendisine bağladığın ben olaydım ne olurdu? Kesiyorum Nigar, böyle şeyleri düşünmek hiçte tabiatım harici değil.

Aklıma bir muazzeblik geldi. Biliyor musun ne düşündüm? Hani seninle tanışmamızın arefelerinde idi. Birkaç gün sıra ile seni gözlerimle muntazaman takip etmiştim. Acaba o vakitte şu şimdi şaire verdiği ismi bana da izâfe etmiş miydin? Şair bu işte ikinci mi kalıyor acaba?

Tuhaf değil mi Nigar? Mektubunu okurken senin karikatürünü çizdiğin şairi hayalimde canlandırdım. Mesela şimdi sabah, tarif ettiğin gibi sekiz yirmi vapuru beyim güvertededir. Elinde Fransızca bir gazete var. Mecmualara da meraklıdır. Onun için yanında bıraktığı hasır şapkasının altında birkaç tane de mecmua vardır. Bazen gözlük kullandığını söylüyorsun. Ben onu şimdi gözlüklü haliyle tasvir ediyorum. Vapur, senin bulunduğu iskeleye yanaşıyor. O şimdi heyecan içindedir. Mutlaka seni görmek için başını uzatmıştır. Üzme Nigar, şu şairi üzme! Hem ne çıkar sende bir parça eğlenmiş olursun.

Şimdi pasaporttan ikinizde iniyorsunuz. Aranızdaki mesafe yan yana değil fakat o kadar yakın. Sen bir mu'tad vazifenin yolunu tutuyorsun. Tabii o da vazifesine gidiyor.

Herhalde günün iftirâkı onun tarafından bir çevrilmesiyle nihayetleniyor. Ve o, seni son görüşünün canlı ve taze tahliliyle ihtimal sendeleyerek yoluna devam eder. Şimdi sende düşün ve hak ver Nigar. Şimdi o, bu içli ve taşkın gönlüyle yalnız seni, hayır seni de değil yalnız aşkını düşünerek yolda giderken ne kadar ince ve hassastır. Eğer arkadaşları da bu gönül macerasını hissetmişlerse nasıl, nasıl onlardan bir teselli kelimesi, seni kendisine yaklaştırmak isteyen ten bir kelimeyi, istediğini zahire veren içinin aşırı bir arzusuyla dinlemek istiyor. Pek muhtemeldir ki arkadaşları kendisine;

Şair sen muvaffak olacaksın. Çünkü o sana çok dikkatle bakıyordu, demiş bulunsunlar. O bunlarla nasıl avunur, nasıl aldanır bilsen. Bir şifa damlası gibi bu sözleri bir daha bir daha dinlemek ister. Ve onu içer, yudum yudum, tekrarlaya tekrarlaya içer.

Ve sonra sen ona sırnaşık dersin değil mi Nigar? Hem neden seni seven, senin güzelliğini takdir eden bir genç tarafından takip edilmek niçin seni sıkıyor? Öyle tahmin ediyorum ki o genç sana hiçte kaba görünmek istememiştir. Öyle olduğu halde ona sırnaşık demek bilmem ki ne kadar doğrudur.

Ohh. Bu mektup değil measure, adeta küçük bir hikâye. Satırlarımı daha uzatayım mı Nigar? Keseyim değil mi? Gözlerinden öperim. Elh.

Ahmet Ali

Müstensihi: Celal Enver, nr. 25, 1 Eylül 1928, s. 15

3.5. GÜNLÜK

3.2.1. BÜTÜN BİR SERGÜZEŞT

Küçük Hikâye

Göztepe... Sadık Bey bahçesi. Güneşin son ışıkları körfezin uyuyan sularına çarparak bahçenin ılık havasıyla karışıyor. Ağaçlara, çiçeklere bayıltıcı bir ruh veriyordu. Pervin mini mini tombul elleriyle iri bira kadehini kaldırdı:

-Şerefe Behiç, dedi. Niçin konuşmuyorsun?

-Seni düşünüyorum, Pervin.

Pervin yeni açılan kadınlığının anlaşılmasız heyecanı ile güldü:

Beni ha. Olmayacak şey. Naciye'nin sana getireceği zenginliği düşünüyorsun. Ve birasından biraz daha içerek devam etti:

-Pervin'i de büsbütün unutacaksın. Bir erkek, diplomasından bilgisinden başka bir şeyi olmayan zavallı Pervin'i hatırlar mı?

Behiç bir sigara yaktı. Ve birasını sonuna kadar içti:

-Pervin dedi, ne söyleyeyim, ben evlenmek ister miydim? Babamın ısrarı.

-Onlar boş teselli beyefendi, siz erkekler böylesiniz. Kadın ve para nazarınızda müsâvâttir. Sevgi, zevkinizden ve gururunuzdan başka bir şey değil.

-Değil öyle, eski mektep arkadaşım değil öyle.

-O halde Naciye'yi seviyorsun.

Hayır, sevmiyorum, ben yalnız Pervin'i sev... Pervin ani bir isyanla sözünü kesti: -Kâfi artık. O kadar yalana tahammül edemiyorum Behiç Bey. Bu bahsi kapayalım. Pervin gurûb ediyor. Maarif vekâletine müracaat ettim, şarka gideceğim bir Türk kızı inkılabın irfan sahasına niçin karışmasın?

Behiç heyecanını belli edecek derecede birasını ağzına götürdü, Pervin'e baktı baktı nihayetine kadar içti. Bir müddet sustular. Çalgı ve dans başlamıştı. Her

ikisi de dansı seyreder gibi göründüler. Bunaltıcı bir hava üzerlerine çökmüştü. Pervin bir azim ile ayağa kalkacak gibi bir vaziyet aldı.

-Artık görüşecek bir şeyimiz kaldı mı? Gidelim. Üç senenin mektep arkadaşlığının hatıraları işte şimdi ebedi olarak sönüyor. Hatırında mı Behiç? Felsefe hocamız darülfünunda bir gün ne söylemişti: “İnsanlar arasında en büyük yalan, [seni ebediyen seveceğim] sözüdür.” Ne kadar doğru! Şu biramızı içelim de gidelim. Şerefine Behiç...

Behiç mağlup ve perişan. Cevap veremedi. Sendeleterek ayağa kalktı.

Dışarı çıktıktan sonra, Behiç, Pervin’in elini tutarak kendi koluna geçirdi:

-Daha erken, Pervin. Biraz Kokaryalıya kadar gezinelim. Bak ay ışığı ne tatlı!

-Peki. Fakat elimi bırak.

-Bırakmayacağım.

-Ona da peki. Fakat konuşmayalım, sessiz yürüyelim.

Pervin bu vefasız sevgilinin elinde yürüyor, yürüyordu. Onun harareti, vücudunu, ruhunu yakıyordu. Yandıkça yanmak, harap olmak istiyordu. Kokaryalıya yaklaşmışlardı. Pervin üç dört saatten beri büyük bir ceht ile kullandığı iradesini artık kaybetmişti. İhtiyatsız bir halde başını Behiç’in omzuna dayadı. Elini kuvvetle sıktı:

-Behiç... Hain dedi, Behiç titreyerek cevap verdi:

Hain olmadığımı ispat edeceğim. Pervin, sana doğrusunu itiraf edeyim. Babamın mali vaziyeti pek fenalaştı. Benimde burada muallimlikten başka kazancım yok. Bu izdivaç ailemin şerefini iade edecek. Yani kayınpederim babama büyük bir kredi açacak. Eğer bu iş olmayaydı babam intihar edecekti. Babamı kurtarmak lazım. Fakat sabret, ben başka çare bulmak üzereyim. Pervin yine metanetini eline aldı:

-Neye yarar, Behiç, sen resmen nişanlandıktan ve izzeti nefsim ayaklar altına alındıktan sonra. Artık bırak elimi ben döneceğim. Yazın Ankara’ya gidiyorum. Belki beni uzun senelerden sonra görürsün. Fakat nasıl, bilir misin? Sönmüş bir

volkan, taş kesilmiş bir ruh şeklinde. Zorla elini kurtardı. Hareket etmekte bulunan tramvaya bir erkek çevikliğiyle atladı, gitti.

Afyonkarahisar-Eylül 1926

Pervin'in hatıra defterinden:

Sonu ne korkunç bir serap! İnsan kenarına yaklaşıncı susuz bir çöl görüyor. Ne idi o mesut günler? Darülfünunda üç sene beraber yaşadık, beraber düşündük. Tek bir ruh gibi beraber eğlendik. Beraber güldük. Görenler bizi ezeli bir eş zannediyordu. Serap kalktı. İşte yakıcı bir çöl. Behiç bulut gibi yine orada. Behiç! Servet uğrunda bir paçavra gibi beni attın değil mi? Fakat yine seviyorum. Yine kalbime hâkimsin...

Maarif erkânına bilhassa rica edeceğim beni en uzak bir vilayete atsinlar. Dimağımın, ruhumun bütün kudretiyle yalnız olarak inkılâp için çalışayım. Medeniyet telâkkilerini yeni nesle aşılrayayım. Bana bu faaliyetim Behiç'i unutturur. Fakat hayır Behiç! Sen hatıramdan çıkmamalısn, hain de olsan vefasızda olsan yine seni seviyorum. İşte Sadık Bey'deki son gece. Kulağıma bir ses çarpıyor:

-Bırak elimi.

-Bırakmayacağım.

-Ah... Keşke hiç bırakmayaydın. Öyle el ele Kokaryalıya değil hayatın sonuna kadar gideydik.

Fazla yazmayacağım.

İzmir-Göztepe- Eylül 1926

Behiç'in hatıra defterinden:

Pervin Erzurum kız muallim mektebi müdürlüğüne tayin edilmiş gazeteler onu alkışlıyor.

Pervin! Sen yükseldin. Ben alçalıyorum. Servet... İyi bir şey. Fakat sevgisiz serveti ben ne yapayım? Naciye Hanımefendi'nin baş ağası olacağım çiftliklerine kumanda edeceğim. Bu mu izdivaç? Hâlbuki babamı da kurtarmak lazım. İflastan dolayı mahkûm olacaktı. Belki de intihar edecekti. Pervin. Pervin. Beni affet.

Ankara-Birinci Teşrin 1926

Pervin'in hatıra defterinden:

Yarın yola çıkıyorum. Ruhum yalnızlık acısıyla sızlıyor. İzmir. Güzel İzmir! Sen de varlığımla beraber bir şey kalıyor: Henüz çiçek açmamış bir mezar. Öyle bir mezar ki toprağını İzmir'den aldım. Kalbime gömdüm ve ebediyen taşıyacağım.

Erzurum'da çok iyi çalışmaya karar verdim. Orada bütün fedakârlığımla inkılabın umdelerini neşredeceğim. İşte benim yeni aşkım. Ara sıra kalbimde mezarımı da sulayacağım. Toprağına zambaklar, menekşeler güller ekeceğim. Onun kokuları bana hayat, kuvvet cesaret verecek. Ve ben bu inkılap muharebesinde yorulacağım zaman mezarımdaki çiçeklerin gölgesine sığınacağım. Yarın kadın erkek birçok muallimler ile çıkacağız. Eğlenceli bir seyahat olacak.

İzmir- İkinci Teşrin-1926

Behiç'in hatıra defterinden:

Pervin'den hiç mektup yok. Beni affetmedi. Naciye benden aşk ve vefa arıyor. Zavallı kız bilmiyor ki ben aşk ve vefamı Kehkeşanlara gömdüm. Oralarda parlayan çoban yıldızı -güzel Pervin- o büyük aşkımın türbedarı oldu. Ben Naciye'yi bu kurumuş kalbimle nasıl mesut edebilirim.

İzmir- İkinci Teşrin-1926

Pervin'in hatıra defterinden:

Bugün vazifeye başladım. Düşünüyorum telâkkiyatımla gelecek nesil kadınlarını nasıl mesut edebileceğim. Kalbimin yaralarını sardım. Şimdi hayatımı milletimin saadetine hars edeceğim. O heyecan bana kâfi bir saadet olacak.

Şu erkekler ne hafif şeyler! Lise müdürü bana ilan-ı aşka kalkışmasın mı? Beni çok seviyormuş. Yani ezeli yalanlar. Hakikaten kibar, güzel bir genç. Ruhum dul kalmamış olsaydı belki bu genci sevebilecektim. Arkadaşlarımdan Pakize erkek muallim mektebinin edebiyat hocasıyla yakında evleniyor. Onlara bir ev bulduk, tefriş ediyoruz. Bu iş için ben çalışıyorum.

İkinci Kanun-1927

Behiç'ten Pervin'e:

Sönmez yıldızım, Pervin!

Bir mücrim gibi huzuruna geldim, diz çöküyorum. Günahım büyüktür, bilirim, fakat günahımdan da büyük bir aşkım var. Seni ne kadar çılgıncasına sevdiğimi artık şimdi anlayabildim.

Naciye ile güya izdivaç ettim. Hayatımı karanlık bir izdivaç içinde geçiriyorum. Sensiz yaşayamayacağıma kâniim. Beni affet istersen emret. İşaretinle ocağımı çiğneyim ve yanına geleyim. Şunu iyi anladım ki, servet yüksek ve temiz bir sevginin karşısında taş parçasından farksızdır. Zaten bu akıbetten Naciye'de bedbaht olmaz. Ben onu sevemediğim gibi o da beni sevemiyor. Pervin, Pervin! Mabudlarının ayaklarına kapanan mutekid insanlar gibi huzurunda secde ederek yalvarıyorum: affet ve emret...

Behiç

Erzurum –İkinci Kanun- 1927

Pervin'in hatıra defterinden:

Behiç gönlümü hoş etmek için beni mabud yapıyor. Bana secde ediyor. Ne büyük yalan. Ağla Behiç ağla. Mabud ki secde ettiğin yer gözyaşından hudutsuz bir göl oluncaya kadar ağla. Belki o zaman orada çoban yıldızının aksini görür ve müteselli olursun. Bu mektubuna cevap vermeyeceğim. Fakat yalan değil. Seviyorum.

*

Pakize ile Nail'in izdivaçları icra edilmişti. Pervin bu işte büyük bir rol oynamıştı, hatta evin tefrişine bizzat nezaret etmişti. Bugün bu yeni çiftin evinde Erzurum'un irfan ailesine bir ziyafet veriliyordu. Kadın erkek yirmi beş muallim idiler. Sofraya Pervin riyaset ediyordu. Yanı başına lise müdürü oturmuştu. İkinci ayran idi. Pervin ayran kadehini kaldırarak yeni çiftin saadetine içti. Nail'de mukabele ederek bütün arkadaşlarının aynı saadete erişmesini temenni etti. Lise müdürü Ertuğrul heyecanla Nail'in temennisine iştirak etti. Ve Pervin'e bakarak: değil mi hanımefendi? dedi. Pervin kadınlığının ince ve esrarengiz teslimiyetiyle:

-Öyle Ertuğrul Bey, dedi fakat Ertuğrul bu cevaptan cesaret alarak daha ziyade sokuldu:

-Bilir misiniz Pervin hanım, dedi insan yalnızlıkta aşkı ne kadar benimsiyor.

Pervin sakit ve duygusuz gibi cevap verdi:

-Öyle müdür bey, aynı zamanda insan bu yerlerde sevdiklerini de iştiyakla düşünür. Şakacılığıyla tanınmış olan riyaziye hocası Sadullah ayran kadehi kaldıran alaylı bir sesle:

-Pervin Hanım ve Ertuğrul Bey şerefine... dedi ve güldü. Mânâlı mânâlı gülüştüler. Pervin bahsin mecrasını değiştirmek lüzumu duydu. Tam bu sırada sofranın bir köşesinden riyaziye hocasının sesi cınladı:

-Dans etmeyecek miyiz?

Herkes bu teklifi memnuniyetle kabul etti. Sofra dışarıya çıkarıldı, sandalyeler kenara çekildi. Musiki hocası piyanoya geçerek şuh bir foxtrot çalmaya başladı. Çiftler dönmeye koyuldular. Bunların arasında Pervin ile Ertuğrul'da musiki

dalgaları içinde uçuyorlardı. Ertuğrul mest ve mütebehhic... Hep aşkından bahsediyordu. Söz ver Pervin söz ver diyordu. Pervin hep maziye ve Behiç'i düşünüyor, cevap veremiyordu. Musiki ikinci partiye başlamıştı. Onlar yine dansa devam ediyorlardı. Dans ve musikinin verdiği aşk ve heyecan Pervin'i birden bire zaafa uğrattı. İhtiyatsız bir saikle Ertuğrul'a daha fazla sarıldı ve:

-Peki dedi. Dans bitmişti.

-Pervin'in kalbi çarpıyor, beyni uğulduyordu. Artık söz vermişti. Tala'a boyun eğmekten başka çare yoktu.

*

Ertesi gün İzmir'den bir telgraf aldı:

Pervin Hanım: Ayrıldım. Geliyorum.

Behiç

Hemen cevap verdi:

Behiç Bey'e: Evlendim. Taş kesilmiş bir ruh yola çıksın. Gelme.

Pervin

On sene sonra... Erzurum'un Pazar yerinde gazinin heykeli etrafında, cumhuriyetin on beşinci yıl dönümü tes'id ediliyordu. Çalgılar çalıyor, genç kızlarla delikanlılar dans ediyordu. Birden bire bu coşmuş dalga durdu. Gelen Pervin idi. Siyahlar giymiş, saçları vaktinden evvel ağarmıştı. Hitabet kürsüsüne çıktı, Türklüğünden, cumhuriyetten, fazileten, iyi yaşamaktan bahsediyordu. Halk onu hürmetle dinliyor ve alkışlıyordu. Kürsüden indiği zaman siyah elbiseli bir zat ağır adımlarla ona yaklaşarak kendisini taktim etti:

-Maarif müfettişi Behiç.

Ve arkasından ilave etti:

-Yarın mektebinizi teftişe geleceğim.

Avni, nr. 6, s. 14-15

3.5.1. HASTANIN NOTLARI

“Kemal Bey’in defterinden, Kamran’a”

Şimdi gece. Çok parlak ve ayın güldüğü bir gece. Sevgiyi tadan bir ruh için bu ne derin bir his kaynağıdır?

Ay her pencerenin önünden geçerken uzaklara ait bir tahassür demetini de beraber alıp götürüyor. Onun fattan gözleri kalplerdeki sızıyı herkesten daha iyi biliyor. Belki şimdi senden onu aynı çehre ile görüyorsun Kamran? Eğer pencerenin önünden geçeceğini bilseydim ona yalvarır:

-Sema kızı! Benimde sevgilime bin buse götür derdim. Mehtaplı gece insanın kalbinde hakikaten çok ra’şeli bir yol açıyor.

Demek Kamran! Demek artık sende deli oldun? Demek sende hakiki aşk ıstırabını içtin?

Kamran! Bu delilik değil, deliliğe benzeyen fakat hayatın dar hendesesinden kurtuluştur. Biz artık sevginin ummanına dalan insanlarız. Ummana dalan insanlar mesuttur. Onlar, karaların yolcularına benzerler mi?

Onların ihtilaçları, ruhlarında derin fırtınaları, girdapları var. Sevgili Kamran bu delilik değil, yeni bir hayata doğuştur. Sevgiyi iç yüzünden duyanlar hep böyledir. Ben sanki başka türlü müyüm?

Peki, Kamran istediğin bu olsun. Bu akşamda mehtabı bekleyeceğim. Hem ne kadar geç olursa olsun bekleyeceğim. Dudaklarının nevazışını almadan uyumayacağım. Hem uyumanın imkânı var mı?

Saçlarımı mı okşamak istiyorsun? Bozulur diye mi korktun? Korkma Kamran, korkma! Dağılan saç olsun. Kalbimi alt üst ettikten sonra bir tutam taranmış saç için bu merhamet neden?

2

Bugün yine seninle baş başayım Kamran! Unutulmamış olmanın ne büyük, ne derin ruhu saran güzelliği, ne tatlı bir zevki var. Ben şimdi bunu katre katre içiyorum. Uzlette kalan ruhlar için unutulmamış olmak, çölde nagehanı bulunmuş berrak bir memba tesiri yapıyor.

Esrup arayanlar, serapta teselli arayanlar hakikatin kaynağına dudaklarını yapıştırdıkları vakit ruhta ne tatlı bir serinlik doğarsa bugün derin bir çöl olan gönlümde de aradığını bulanlar derin saadeti var.

Büyük “Piyerloti” tabiatın çölünde en büyük eserini halk etmişti Kamran. Hâlbuki bir kalpteki çölde ne büyük maceralar, ne derin sanat kaynakları var. Bugün herkesin elinde kullanıla kullanıla silik bir para halini alan kelimeler lisan içinden gelenleri anlatmakta çok sönük ekseriya hislerimize sûikast yayacak kadar haindirler.

Ben sana hislerimi anlatamıyorum. Dilsizim. Ruhumun nescindeki renkleri görmüyorum. Körüm. Anladım Kamran. Sanattan nasibi olmayanlar biraz kör, biraz sağır ve pek fazlaca bir kaya gibi dimdiktirler.

Sen ki ruhları iç yüzünden görürsün. Sende sanatın tılsımı var!

Kalbim kızgın güneş altında enginleşen bir beyâbândır. Oradan, oradan bir tek gönül gözünü bile geçmemişti. Fakat şimdi kendime bakıyorum, içimden gelen sesleri dinliyorum, kendimi dünkünden daha kuvvetli olarak sende buluyorum. Günlerini uzaklaştırmıyor. Hissediyorum ki her gün beni bir alev mihrakına biraz daha yaklaştırıyor. Ben başı düşkün ve alevin ahengine ruhunu kaptıran bir bedbaht!

Karman, aziz Kamran! Dünyada iyi, fena, güzel, çirkin hep biz insanların uydurduğu, ileri sürdüğü şeylerdir. Bir şeyi hoşumuza giden şekilde olursa ona güzel deriz, iyi deriz, deriz, deriz... Fakat o bir zaman sonra herhangi bir sebepten dolayı bize biraz aykırı gelir. O zaman o dünyanın kötüsü, çirkini olur. Hatta biraz evvel güzel ve samimi dediğimize yalancı deriz. Hatta tuttuğumuz eli keseriz bile.

İşte bunun sebebi insanların ruhundaki meyillerdir. Şimdi gitti mi bu ruh adesesini altına koyduğumda hiçte istemediğim bir netice ile karşılaşıyorum.

Geçen devrin şairi “Fikret” şüpheyi bir nur diye yâd eder. Hâlbuki kalp için şüphe bir şeytandır. Ruhun üstüne kıvrılmış bir yılandır. Onun için Kamran kalbindeki şüpheyi değil bana ve ruhuna inan. Senden uzak fakat senin olan kalbi olduğu gibi göreceksin.

3

Hâlâ dudaklarımda bâdiyelerin ateşi var. İçimde kızgın bir çölün akisleri kaynıyor.

Hayır, Kamran, hissettikleri bunların hiçbirisi ifade edemiyor. Belki bir sam olsaydım, belki ruhumun nesimî üstündeki bu darma dağın alev kümelerinin rengini gösterebilirdim. Hâlbuki kelimeler bu ateşi duymadıkları için çok çok bedbahttırlar.

Ateşten buseler Kamran

-2-

-Kamran'ın defterine-

Hayalinle baş başayım Kamran! Onu karşımda görmekle ne kadar mesudum bilsen. Fakat o hiçte aslı gibi vefasız değil. Sen öyle değil misin? Daha görünmeden kaçmak istiyorsun. Günlerin içimde topladığı ıstırap daha senden tesellisini almadan yine kementlerin arasında sıkışık kalıyor. Niçin kaçmak istiyorsun Kamran?

Sönen bir kıvılcımı alevlendirmekte ne zevk buldun? Seni hangi fani rüzgâr karşıma çıkardı ve seni, hangi fani histir ki seni benden ayırmak istiyor?

Biliyor musun ne kadar mustaribim? Daha seni sevemedim, daha seninle aşkımızın ulûhiyetinde yaşamadan kalbimi hasret ve hicran sarıyor. Acılar içimde, gurbetler içimde. Kendimi adeta kendi ruhum üzerine devrilmiş bir mezar taşı zannediyorum. Niçin bu sürekli eza kaynağının başından ayrılamıyorum, niçin mustaribim? Cevap veremiyorum.

Niçin tanıştık Kamran? Ilık kalbinin membaini kalbime akıttıktan sonra niçin uzaklaşmak istiyorsun? Niçin ılık nazirelerin bana ruhunun sadabatında bir köşe vaat etti.

“Meçhul eller bizi birbirimize sürükledi. Biz onun elinde bir kukla gibi idik. O meçhul eller bağlarımızı çözdü ve bağladı. Fakat bunların arasında daha kuvvetli bir bağ var. O, beni sarmış, bırakmak istemiyorum. Sende onu koparacak vaziyette değilsin.” diyorsun Kamdan...

Ah, o kuvvetli bağ. Beni senden, seni benden ayıran o kuvvetli bağ kopmuş. O bağ kopsun ve parçalansın Kamran. Açılan ruhum ve uzanan kollarım hep senin içindir. Hayır kopmasın... Varsın kopmasın zararı yok. Varsın bu ıstırapın yolu kalbimden geçsin.

Mademki seni seviyorum her mihnete razıyım. Mademki bitmez, tükenmez azap yolları içinde kalbimin ma'nen olsun mihmanı olduk. Elbette seven gönül sevdiğinin hayaliyle de teselli bulur.

Onu incitme Kamran? Onu benim için sev. Bana nasip olamayan varlığın gölgesinden onu uzak tutma. O, belki daha senin ıstırapını tutmamıştır. Ben henüz kalbinin bir yama parçasıyım. Belki de bir gün serseri bir rüzgâr bunu alır, kalbinin üstünden uçurur. Fakat o, Kamran bütün senin sahibin ve sen onunsun. Benim değil ki...

Niçin birkaç kemik ve derinin inhinalarında hayatın sırrını arıyorsun Kamran? Ruhun dalgaları akislerini nerelere kadar bırakabilirler? Ruhların cazibesini yaratan

sevgi mesafelere rağmen kalpleri birbirine olduğu gibi açar. Birleşen ruhlarda mesihin icaz kuvveti vardır. Onlar niye kadir olmazlar?

Bu sabah yine seni gördüm. Ve seni görünce çok çiçekli, sık ağaçlı bir bahçeyi hatırladım. Orada çiçeklerin ve ağaç dallarının arasında gizlenerek yürüyen fakat muhakkak kendini hissettirmek isteyen bir yaramazı kovalar gibi hayalinin arkasından koştum, ellerin ellerimde seni yakaladım Kamran?

Tabiatın her zaman bahsettiği saadetleri yanlarında bulamayanların bunu hayalde aramalarını garip görme.

Her bahtsız mutlaka kendisi için bir saadet yaratmaya muhtaçtır. Bende seni uzaktan yakalıyor ve baş başa kalıp dertleşiyorum. Ne yapayım Kamran? Sen bu zavallı hastanın deli notlarını dinlemek istemez misin?

Seni tanıdıktan sonra bu garip kalp menfâsında ne kadar sevindiğimi, neler duyduğumu anlatmaya lüzum yoktur Kamran. Sende gurbette dolaştın. Sende ruhlardaki dâü's-sılanın kalp ahilerinin ne olduğunu bilirsin. Menfi gurbetten esen rüzgârda bile yalnızlık sezer. Ufuktan ıstırap toplar. Güneş onun için karanlık bir kalp muammasıdır. Gönüllere ait vatan semtinden teselli bekler. Elbette çölde ve zulmette kalan ruhlarda biraz ışık, biraz vaha ister. Ben ki burada kalbim için acı bir menfa olan bu toprakta yaşıyorum. Onun yakan güneşi öldüren bir serabı var Kamran?

Şimdi sürekli bir tedâînin zembereği beni iklimden iklime sürüklüyor. Seni tanıdığım ilk günü çok kuvvetli yâd edebiliyorum. Ondan sonra eserlerin, hatıraların birer birer geliyor ve kaçıyorlar. Gurbette bir hatırayı yâd etmek yarabbi ne acı bir şeydir.

En güzel hatıradaki kalp üstünde bir yaradır Kamran. Fakat bu yara ne tatlı ıstırap verir. Ne asil yaradır. Eğer saadetin biraz nasibim olsaydı sana kalbimdeki bin hançer yarasından bin ıstıraptan izler görmek isterdim.

Fakat heyhat!

İnan Kamran boş günlerim ruhumun içinde bir maktul oluyor. Ümitler, hülyalar için orada sevgili cellâtlar, beni unutmak isteyenlerin hatıraları üstünde bıçaklarını saplıyorlar. Belki bu manzara acıdır. Belki ruhları resmeden fırça buna nefretle bakar. Fakat ne yapayım ki, ben sıfat aramıyorum. Sana hakiki hislerimin hakikatini olduğu gibi yazıyorum. Her gün bin taze hülyanın maktulünden hazin bir inilti duyan ruh zannederim. Karman beni unutma, beni düşün, beni sev demekte haklıdır. Ben ki, her şeyde ebedi bir dost kokusu arayan bir avareyim. Bana senden haber getirmeyen gün, bana rengini sormasın. Bana senin saçlarından bir demet koku taşımayan rüzgâra pencerem açık değildir.

Ben günlerimi bu suretle ayırdığım için kalbimde bundan başka ayrılmış yer yoktur.

Eğer bizim için bir sevinç günü mukadderse bu, dudakların birleştiği ve kalplerin bu saadeti temin ettiği demdir Kamran...

Hâlâ dudaklarımda dolaşan çığlın bir ateş var. Sanki dudaklarım ateşte erimiş bir demir parçasıdır. O kadar yanık, o kadar mustarip ki. Onun ilk dokunduğu yeri de yakacağından ıstırap vereceğinden korkuyorum. Yanan dudakların şifa bulduğu gün bizim için bir sevinç günüdür. İşte ben o günü bekliyorum aziz Kamran!

-3-

-Kamran'ın defterine-

Bugün Cuma. Yani her tarafın çalkalandığı gün. Herkes gizlendiği kuytu izbelerden dışarı fırlamış gibi. Gençler, ihtiyarlar, kadınlar, memurlar, askerler herkes herkes birbirinin gözlerinde bir şeyler arıyor.

Sevenler için bugünün manası pek derindir. Çünkü sevenleri birbirine karşılaştıran mesut tesadüfleri hep bugün koynunda saklıyor. Ben bugünün mesud tesadüflerine kendilerini bırakanları ne kadar sevinçle karşılıyorum.

Fakat bu karşılayışıma rağmen içimde sararan , kuruyan gül gibi sararan bir sızı var. Bu benim ruhumdaki tenhalıktır Kamran. Bütün gülen, seven, kolları

arasında sevginin yüklerini taşıyan insanlar arasında tek başına yalnız kalbini dinleyerek gün geçirmek ne kadar acı bir şeydir. Bunu elbette hatırlarsın Kamran!

Vakıa ben mesud çiftler arasında kendimi avutmak çaresini bulmadım değil. Sen aziz Kamran, sen, senin hayalin karşıma çıktı. Geç vakte kadar gönlümle ve seninle dertleştirdim. Kendime bir şifa aradım. Ah bu şifa ne yaramaz ne hayin bir şifadır. Zaten sevgi isteyerek içilen bir kalp zehri değil midir? Sevenler ölmezler mi?

Katillerin ızdırapları, zevkleri seven bir kalpte ölüdür. Ben Kamran işte bu zehri daima, daima içiyorum. Ve içtikçe içimde bir başka cihan başlıyor. Bir başka alemin ışığında olduğumu hissediyorum. Hodgamlıklar ölüyor. Fanilikler nihayet buluyor. Ve her şey bir noktada kayboluyor. Sevgi. Kamran, aziz Kamran şimdi ben ruhumu içinden kaplayan bu sevgilinin ruhuyla yaşıyorum. Onun gözleri sanki istediğim her şeyi deviriyor.

Kamran! Niçin beni bu kadar ruhumdan ayırdın? Niçin beni ta derininden mass ettin? Şimdi ben kendimi arıyorum bulamıyorum. Ben dediğim her şeyde niçin sen gizlisin?

Ne oldu Kamran? Neden beim bu kadar yalancı bir insan olduğuma hükmettin? Sevgi yolunda bununda dost elinden geldiği için bir şirin rengi, ruhu yakan bir kokusu var.

Mademki bana yalancı diyorsun, mademki bunu söylemekte zevk duyuyorsun peki Kamran öyle olsun. Fakat hayır, hayır ben asla kalp işini bir borsa oyunu, bir siyaset dalaveresiyle birleştirecek bir insan değilim. Hem nasıl olabilir? Ruhuma bu kadar elâsikliği nasıl bulabilir?

Kamran bugün içinde sevgiden bir demet kurulmasaydı ben seninke bu aşk oyununa nasıl ve niçin girerdim. İnan Kamran. Ben gün geçtikçe senin ruhunla biraz daha dolgun, senin hislerinle biraz daha baş başayım. Hem sana nasıl anlatayım. Burada. Bu muhitte gönlümde bir inziva hayatı yaşıyorum. Orada sen ve ben başbaşa yaşıyoruz. Hem bilir misin Kamran kalbin inzivası ne derin ne müthişti?

Ben artık her şeyi o kalbime girmek isteyen bütün şeytan fettanlıkları varmış yalnız ruhumla ruhumu dolduran Kamran senin yadınla yaşıyorum. Beni sor Kamran. Sana benim ne derin bir ruhun ummanında dalgalandığımı ne engin bir ruh içinde kaybolduğumu söyleyeceklerdir. Bugün hıyanetindeki hedef olsam benim için tutulan yol yine aynı olacaktır.

Seven senin hıyanetinide beraber sevecektir. İnan Kamran inan.

Gece seni o solgun yüzlü “sema kızına” sordum. Onda senin yüzünü, senin saçlarını bir demet çiçek safvetiyle gördüm. Fakat ne oldu bilmiyorum. Birden bire etrafı kara bulutlar kapladı. Sema kızının mahzun yüzünde bir girye yaşadı. Yok dedim.

-Ağlama Sema kızı. Ağlama. Karanlıklar onun yüzünü bana daha çok aratır. Ayrılıklar saadete daha çok iştihak verir. Hicranlardan sonra daha çok hissedilir.

Evet biraz sonra bulutlar geçti. O kadar yine sema kızımın başında senin nurunla, senin hayalinle başbaşa kaldık.

Değil mi her ayrılık birleşmeye mecburdur? Değil mi, değil mi, Kamran!

“Gidiyorum” dedin Kâmran çok üzüldüm. İçimde o dakika anlatılamayan bir kan. Bir ateş yaşadı. O kadar seyyal, o kadar yakıcı oldu ki.

Yavaş yavaş bir cennet himayesi, bir aşk suresi gibi her tarafıma dolaştı. Benliğime girdi. Vücudumun her zerresiyle temasında bir yangın bir harabe bıraktı. Sonra o kadar çığlın o kadar deli eridi... Geçti... Gitti. Zannettim ki bu cennet dakikası bir daha gelmeyecek, bir daha gelmeyecek. Fakat o, birden yine yükseldi. Bir gözyaşı kadar müesser oldu. Yaktı... Yaktı ve ben yaktıkça daha çok müteellim, daha çok bitap bir uçuruma düşer gibi oldum.

Harap oldum... Harap oldum.

*

Bunu da yazacak mıydım? Bunu da yazacak mıydım? Kârman! Bu kadar halsiz mi veda edecektim? Güneşler, kamerler, yıldırımlar parçalanmadan? Sükûn içinde bir mezar sükûneti ile bütün acıları kalbime gömerek.

Şiirler hülyalar gibi mi mahvolacaktı? Her şey her güzellik gibi mi üfûl' edecektik? Serap olacaktık?

Kalbimin yarası sızlıyor. Ruhumun aşinalıkları içinde sana âdem neşidelerimi yazayım? Veda mı edeyim? Söyle nasıl veda edeyim? Ve bu nasıl işkence?

Gecelerin ruhu mu uçtu? Şebnemlerin revnak mı? Yoksa sabahların şiiri sen miydin? Niçin şimdi her tarafta âmâ karanlığı var? Yoksa sen mi nurdun?

Demek veda ediyorsun Kâmran? Müebbet bir hüsrân başlıyor. Ufuklara yıldız olacaksın? Hangi ufukları süsleyeceksin?

Olmaz mı Kâmran, olmaz mı ben senin ufuklarının giryân bir şairi mi olayım, her çiçek gibi bende senin ufuklarında solayım.

Demek gidiyorsun Kâmran. Müebden veda ediyorsun...

Zavallı aşkımız zavallı ben...

Güzide Osman

Nr. 17, 1 Mart 1928, s. 15,

nr. 18, 15 Mart 1927, s. 14-15,

nr. 19, 1 Nisan 1928, s. 16,

nr. 22, 15 Mayıs 1928, s. 11

3.5.2. BİR YAZ HATIRASI

-Macit'in not defterinden-

12 Temmuz

Şehrin gürültülü hayatı, artık beni sıkmaya başlamıştı. Basit bir hayatı ve asude bir istirahati, her şeye tercih ediyordum. Teyzemin bir bağı vardı. Bu bağa çekilecek, orada kendimi dinlemeye müsait asude bir istirahat köşesi bulacaktım.

Bugün kararımı verdim, bir arabaya yerleştim. Bağın yolunu tuttum.

Uzun şose yolunun kenarında bir dere, hazin bestelerle çağlayarak akıyordu. İleride bir kağı arabası, senelerin bu bitmez tükenmez ıstıraplarını taşıyormuş gibi, inleye inleye karşiki yokuşu tırmanıyordu. Daha uzaklarda, bir kavalın dertli sesi, dağdan dağa aks ediyordu.

Şehirden bağa kadar devam eden üç saatlik bir araba yolculuğu bir an içinde beni bu geniş ovaların, bu yüksek dağların hülyadar düşüncelerine sevk etti.

23 Temmuz

Bağa geleli sessiz sedasız bir hayat geçiriyorum. Bu hayatın münzeviliği içinde, her sabah erkenden ava gidiyorum. Ve av gezintileri beni fazla meşgul ediyor.

Gün geçtikçe, üzerime bir atalet ve rehavet çökmeye başladı. Bu yalnızlığın usanç veren mahrumiyetlerini hissediyorum. Avla meşgul olmasam, büsbütün içim sıkılacak.

Akşam asma dallarının kucakladığı çardağın altında, geniş bir kanepeye uzandım. Sahraları, ırmakları, vadileri derin bir ıssızlık kaplamıştı. Bu vasi sükûnete dalgın dalgın bakıyordum.

Öteden bir ayak sesi işittim. Başımı, o tarafa çevirdim. Genç bir kadının bizim bağdan çıktığını gördüm. Endamı ve tavrı fena değil. Arkasından yaşlı bir kadın çıktı. Yanımdan geçtiler. Bunları, akşamın esmer gölgeleri arasında kayboluncaya kadar gözlerimle takip ettim.

Gecenin karanlığı çökmeye başlıyordu. Fakat burada bu تنها bir köşede, bugünkü kadar yalnız kaldığımı hatırlamıyorum.

Düşüncelerimi tahlil etmeye çalışıyordum. Henüz mahiyetini anlamadığım bir tesirin altında sendelerken, teyzem pencereden yemeğe seslendi. Akşamki düşüncelerim, bana yemeği unutturmuştu. Yerimden istemeyerek kalktım.

Sofrada, yine bağlara ait bir mevzu açıldı. Teyzemin geldiğim günden beri bana dinletmek istediği bu bağlardan ve üzümlerden içime bir sıkıntı basmıştı.

Teyzeme bu bahsi kapatmak üzere, akşamki giden misafirlerini sordum:

-Yanımızdaki bağda oturan evkaf müdürü merhum Hüsamettin Bey'in ailesiyle kızı, dedi. Bu zavallı kızın kocası daha geçen sene tifodan vefat etmiş, kızcağız çok üzölmüştür. Bu yaz bunun için buraya hava tebdiline gelmişler.

Teyzemden daha ziyade tafsilat almaya kalkışmak, pek münasebetsiz kaçacaktı. Belki de şüphelenecekti. Neden ise bu Hüsamettin Bey'in kerimesi, gözlerimde tötmeye başladı. Beni o uzun düşüncelere sevk eden sebepleri, şimdi daha vuzuhla anlamaya başlamıştı. İçimi bir kurt yiyordu. Artık bu işsiz, güçsüz yalnızlıklara nihayet vermek zamanı çoktan gelmişti.

28 Temmuz

Yanımızdaki komşumuz Hüsamettin Bey'in kerimesini görmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordum. Ava giderken bağlarının önünden geçiyorum. Hüsamettin Bey'in kerimesi galiba tavuk meraklısı olacak. Onu her sabah, tavuk kümesinin kapısında, tavuklarıyla bir az fazla meşgul olduğunu görüyorum.

Bu sabah erkenden odamın penceresini açtım. Panjurların arasından iç gömleğiyle saçları dağınık bir halde, yine onu tavuklarına yem verirken gördüm. Bu manzaranın bütün teferruatını gözden kaçırmamak için, kendisini dikkatle seyreliyordum.

Bilmem nasıl oldu. Elimden panjurun pervazı kurtuldu. Ve kanatları açıldı. Kendimi bu müşkül vaziyetten kurtarmak üzere pencerenin kenarına çekildim.

O başını kaldırdı. Pencereme baktı. Gülümseyerek içeri kaçtı.

15 Ağustos

Rüyalarım girmeye başlayan bu Hüsamettin Bey'in kerimesi, beni lüzumundan fazla işgal etmeye başladı. Geceleri geç vakit yatağımdan fırlıyorum. Takip edeceğim hat hareketi ta'yin edememekten mütevellit, bir azap ve ıstırap içinde kıvranıyorum.

Günlerce düşündükten sonra, nihayet kararımı verdim, ona şu mektubu yazdım:

“Hanımefendi,

Her sabah tavuklarınıza ibrâz buyurduğunuz şefkat ve tevcihinizi gördükçe adeta kıskanmaya başlıyorum. Bu tevcihinizin bir kısmını da aciz bir zavallıya ibzâl buyuruverseniz, ne kadar memnun ve minnettar bırakmış olacaksınız. Hürmetlerimin lütfen kabul buyrulmasını rica ederim, efendim.”

Sabah karanlığında, bunların başına koştum. Bu mektubu, tavuk kümesinin kapısına yapıştırdım.

Odama dönünce, bu sabahki oynadığım komedinin nasıl bir rezalete müncer olacağını düşünüyordum.

Yavaş yavaş bu yaptığımdan adeta pişman olmaya başladım. Fakat güneş doğmuş ve ortalık aydınlanmıştı. Şimdi komşumuzun başına geçip o yazdığım kâğıdı almak mümkün değildi.

Artık ok yayından çıkmış ve iş işten geçmişti. Tâli'me teslim-i nefes etmekten başka, yapacak bir tedbir kalmamıştı.

Hüsamettin Bey'in kerimesi bu sabah biraz geç çıktı. Kümesin kapısındaki mektubu gördü ve aldı, okudu.

Bu mektubun nereden gelip, kümesin bu kapısına takılı kalmış olduğunu anlamıştı. Kâğıdı gülerek aldı, avuçlarının içinde buruşturdu ve içeri girdi.

21 Ağustos

Hüsamettin Bey'in kerimesi Behire Hanım'la teşrif ettik. Hatta dostluğumuzu ilerlettik bile. Mütecessis nazarlarından uzak başbaşa yalnız kalıyoruz. Geç vakitler dönerken, Behire'nin derin bir hassasiyet gösteren temayülleriyle ayrılıyorum.

Küçük bir kıvılcımın ateşiyle her zaman parlamaya hazırlanan bu aşkın bu tedbir ve ihtiyatlar içinde devam edemeyeceğini anlıyorum.

8 Eylül

Dün gece, koruda, Behire'nin hararetle yanan ellerini avuçlarım içinde sıktım. Hislerimizin birbirimize daha ziyade yaklaştığını görüyordum. Nihayet, mukavemet edemedik. Günden güne bizi teshir eden aşkın külleri arasına kendimizi terk ettik. Yerimizden kalmadığımız vakit ay, başımızın üstünde tatlı bir tebessümle gülümsüyor ve bizim bu hayatımızı teyit ediyordu.

Abdullah Nafiz, nr. 25, s. 14

3.6. NESİR

3.6.1. ZÜLEYHA İLE ÇÖL RÜZGÂRI

Esmer gölgelerle çevrilen dağın nurlu semaları altındasın Züleyha!

Hâlâ neler düşünüyorsun? İşte önünde geniş, yakıcı bir çöl var. Yürü, arz-ı ken'ana gideceksin.

Ebediyet kadar derin ve lâ-yetenâhî semanın mavi enginlerinde şekilleşen beyaz bulutlara, gözlerin niye uzun müddet takılı kaldı?

Kahrolucu ve kahredici seneler, düz ve pervazsız çehrende derin izler bırakmış. Ve gül çehren, dilinde kıvrılıp yükselen bir hazan yaprağı gibi sarı! Melül melül bakan gözlerin itiraf ediyor ki, uzak illerde kalan sevgili için üzülyorsun.

Bak! Gece bütün ihtişamıyla tabiata hâkim. Çöl baştanbaşa kıvılcımlar, alevler içinde yanıyor.

Kalk Züleyha! Kalbinin ateşini kızgın kumlara dökmek istiyorsun, bedbahtsın. Zira maddi ve manevi ateşler arasında mahvoluyorsun. Haydi, artık yerlerde sürünme.

Zavallı kadın! Dünyanın bin bir güzelliği gözlerine dolar. Kuş sesleri, tatlı bir ahenk gibi kulaklarını okşarken kızgın çöllerde sürünüp yıpranma. Biraz daha gayret et! Biraz daha. Ken'an diyarının mor sümbüllerine, beyaz yaseminlerine kavuşacaksın. Cezayir menekşeleri seni istikbale çekecek. O zaman, çöllerde geçen bu sefil hayatına acıyacaksın.

Kalk, Züleyha! Yusuf'un seni bekliyor. Git ona de ki; "aşkı, ümidini, kaybederek yıldızlardan teselli, topraklardan bir damla su bekleyen Züleyha'nı tanıdın mı?" Anlıyor musun? Ona haykır.

Senelerce biriken hicranlarının tesiriyle vahşi bir canavar gibi inle. Lakin onu ürkütme Züleyha!

Feryatlarıma cevap vermeyen hasta kadın! İnsanlığın unuttuğu bir mahlûku hakir bir çöl rüzgârı nasıl düşünüyor.

Buradan kaç! Çünkü yarın bütün kudretimle çölleri alt üst eden kasırgalar, boranlar, tayfunlar olacağım. Gazabımdan korkarsın.

Ey bir gümüş kafileden arta kalan kadın! Sana acıyorum git. Azametli varlığımın önünden çekil.

Ay, semanın uzak bir noktasındaydı. Çöl, esrarlı hülyalar içinde çalkalanıyor. Uzun yapraklı hurma ağaçları, yeşil palmiyeler mavi bir dumana bürünen ufka kadar uzanıp gidiyor. Yıldızlı semanın nihayetsiz ışıkları kızıl çölü bir rüya ülkesine benzetiyordu.

Züleyha hâlâ bî-hûş yanıyor. Yusuf, uzak sevgilinin hayali, çölün müphem bir noktasında, bir serap gibi gözlerinin önünde parlayıp sönüyor.

Çöl rüzgârı bütün gazabıyla, tiz ve çılgın bir feryatla haykırıyor. Belki, bedbaht kadın, belki... Yusuf'un siyah gözleri yerine siyah bulutlarla karşılaşacaksın!

Güneş birkaç bulut parçasının etrafını yıldızlayarak doğdu. Her tarafta seri ve gürültülü bir kımıldama var. Kumlar hareket ediyor. O zamanlardan vahşi, korkunç sesler geliyor. Eyvah! Yine sam. Yine o feci rüzgâr! Gün doğmadan gece oldu.

Öldürücü ve kavurucu rüzgâr, çöl rüzgârı bütün şiddetle, kudurmuş savletiyle Züleyha'ya hücum ediyor. Ondan intikam alıyor. Fırtına bütün gün devam etti. Sonra. Perişan ve hülyalı bir gece. Yıldızlar semanın bu dilber ve mesut kızları yine eskisi gibi şen bir tebessümle gülümsüyorlar.

Lakin Züleyha nerede? Çöllerin bedbaht, hasta kadını nerede?

Vah, zavallı kadın, bir zamanlar altın tahtlarda, cinnetleri andıran yeşil bahçelerde gezen aziz ve narin vücudu şimdi çöl rüzgârlarının yakıcı ve kavurucu kumları örtmüş.

Zavallı öl kadını. Solan ve soğuyan dudaklarında hâlâ ılık bir hararet var. Yusuf'un harareti var.

Ey vahşi canavarlar gibi kuduran merhametsiz çöl rüzgârları! Bari yine gümüş kafîle geçerken Züleyha'nın sevgilisini, bu seferde sürükle de, çöl kadınının mezarını gözyaşlarıyla sulasın ve serinletsin!

Karşıyaka

Mihriban, nr. 18, s. 15

3.6.2. ÜMİDİN AŞKI

Kâinatın meçhul bir köşesinde, etrafı yeşil fidanlarla çevrilmiş berrak bir menbâ vardı. Kenarındaki söğüt dalları su içinde dalgalanır ve akşamın kumral gölgeleri arasında narin bir kadın eli gibi uyuyan suyun saçlarını okşardı.

Yıldızlar gül fidanlarının sık örgüleri arasında bu esrarlı kaynağı seyrederek. İçinde hasretle karışık bir his titrerdi. Bazı geceler ay aksını bu membânın berrak sinesinde görebilmek için başını ağaç dalları arasından çıkarırdı. Bir gün fecirden evvel bu esrarengiz kaynağın billur sathı açıldı. İçinden bir peri doğdu. Ümit...

Bu perinin endamı bir şairin hayalinden doğmuştu. Sedefte daha beyaz vücudu, yer yer pembeleşen haleli bir ufka benziyordu. Yıldızlar onun saçlarına bir renk veremediler. Yalnız ayın ölgün ziyaları onların arasına girdiği zaman yandığı için onun saçlarına kızıl dediler. Gözleri gökler gibi mavi idi. Ve karanfiller rengini onun dudaklarından almıştı.

Bakir vücudunda aşkın ilahiliği saklı idi. Ve esrarlı kıvrımları ruhları büyülüyordu. Gözler onu görünce derinleşiyor, gölgeler bir rüya diyarına sürükleniyordu. Nazarları her kalbe aşk saçıyordu. Vücudu hayalinden daha güzeldi. Âliheler, onu kendilerine bir numune olarak yaratmışlardı.

Onun doğuşu için bülbüller terennüm etti. Kaynak en içli şarkılarını çağırdı. Çağlayanların şakrak sesleri yamaçları dolaştı.

Kuşlar neşelerini ağaçlara anlattılar. Gece gittikçe beyazlaştı. Dağlar mahcup bir bakirenin gül yanakları gibi kızardı. Ve altın gözlü güneş o gün her günkünden sevinçli doğdu.

Kaynağın etrafındaki güller ümidin getirdiği hava ile sermest, pembeleştiler. Goncalar açıldı, kelebekler bu saadet diyarının efsanevi ilahesini görmek için kanatlarını çırpıyorlar. Karanfiller kızardı. Menekşeler onun ayaklarına sürünebilmek ümidiyle göğüslerini açıyorlar.

Artık ümit her gün bülbüllerin sesiyle uyanıyordu. Sabahın serin rüzgârlarıyla dağılan saçlarını omuzlarına bırakıyor, çiçekler arasında geziniyordu. Çimenlerin üstüne yattığı zaman saçları arasına papatyalar gizleniyordu.

Ümit bazı akşamlar ormana kadar girer, orada kuşların cıvıltısını, ormanın muhteşem sükûnetini dinlerdi. Geceleri, ayın pembe tüllerine bürünen vücudunu çimlere üzerine atar, gölgeler küçük gözlü perilerini seyrederdi.

O bu sessiz gecelerde nefes aldıkça üryan göğsü genişler, kolları gerilirdi. O an vücudunun kıvrımlarında pembe bir hissin dolaştığını hissedirdi. Bir gün şafakla beraber gezmeye çıktı. Uzaklara gitti. Henüz güneş doğmayan bir dağ yamacına vardı. Uzaktan bir kaval sesi geliyordu. Bu sese doğru yürüdü. Ses gittikçe yaklaştı. Nihayet ümit, araladığı yeşil dallar arasından, kaval çalan çobanı gördü. Vücudu ani bir hareketle ürperdi. Ve kalbi çarpmaya başladı. Bu insan ne kadar güzeldi. Gözleri iki siyah üzüm gibi parlaktı. Gür siyah saçları bir kestane ormanını andırıyordu.

Ümit hem onu seyrediyor, hem kavalını dinliyordu.

Çoban her gün sıcağın bunaldığı zaman bu gölgeliğe çekilir, arkasını ağaca dayayarak kavalını çalardı. Koyunlar ona âşık imiş gibi sessiz etrafına dizilirler ve yattıkları yerden çobanın kavalını dinlerlerdi. Onun saf kalbini koyunlarından başka bir şey işgal etmiyordu. Ve ezeli arkadaşı da yanık kavalıydı.

Ümit o gün mütemadiyen çobanın hayaliyle yaşadı. Hep onu düşündü. Onun iki siyah üzüm gibi gözleri kalbinde birer düğüm olarak kaldı. Ruhunun derinliklerinde kavalın derin nağmelerini işitiyordu.

O gün kaynakta yıkanırken üryan vücuduna daha fazla baktı. Ve kadınlığının ezeli hislerini duydu, kolları gerildi. Göğsü derinden gelen bir ateşle yandı.

Akşam oluyordu. Ümit bir gül fidanına dayanmış, her zaman ağzında tuttuğu kızıl karanfili emiyordu. Dudaklarında şehvi bir hararet vardı.

Güneş battı. Ümit'in gönlünde gizli arzular belirdi. Hayali daima meşguldü. Kalbindeki iki siyah düğümü çözmeye çalışıyordu.

O gece ormana gitmedi. Kuşların efsanevi şarkılarını bile duymak istemiyordu. O şimdi içinde yeni doğan bu muammalı ruhun arzularını, kalbinin çarpıntısını dinliyordu. Ve arada dudaklarındaki kızıl karanfili uzun uzun emiyor, uzun kirpikleri arasında süzülen gözlerinde aşkın ilk izleri görülüyordu.

O gece hayalî yıldızlar arasında dolaşmadı. Şimdi onun simasının iki siyah yıldızı vardı. Rüyasında vücudunun çobanın kolları arasında sıkıldığını hissetti. Uyandı. Kalbi göğsünden çıkacakmış gibi çırpınıyor, vücudu yanıyordu. Göğsüne eğilen kollara bir nazar-ı iltifat bile etmeden doğruldu.

Zaten fecr ortalığı aydınlatmıştı. Etrafta güzel bir ilkbahar sabahı hafif esniyordu. Yürüdü.

Güller, boyunları bükülmüş, onun önünde secde ettiler. Karanfiller kanlı bir göz gibi ağladı. Menekşeler kalplerini ümidin ayakları altına serdiler. O, bunları görmedi. Göğsünde ilahi bir aşkın hayaliyle ilerledi.

Bülbüller onun aşkı için “ilk arzu” şarkısını terennüm ettiler. Hicran aleviyle kıvrılan nağmeleri ümidin kalbine dolandı. Ve orada ince bir iz bıraktı. Visâl arzusu. Ümit kalbindeki bu arzu ile dün sabah çobanı gördüğü yere gitti. Dalları araladı. Çoban ağacın altında duruyordu. Yalnız kavalının sesi işitilmiyordu. Ümidin kalbi çarpıyordu. Çobana yaklaştı. Ağacın altında oturan çoban onu görünce irkildi. Fakat hayretten gözleri kapandı. Ve olduğu yerde kaldı. Ümit sevinçle atıldı. Çobanı gür saçlı başından tutarak yanan dudaklarını dudaklarına koydu. Ve tıpkı ağzındaki kızıl karanfili emdiği gibi emdi. Emdi...

Dudaklarından ta kalbine sıcak bir alev aktı. Kalbi yandı. O bu tatlı yaradan korktu. Geldiği gibi kaçtı. Gitti.

Çoban biraz sonra kendine geldi. Fakat hala gözlerinin önünde onun hayali vardı. Hala damarlarında o kızıl dudaklarının hararetini hissediyordu. Vücudu yanıyor, beyni yanıyordu. Gözleri bir şimşekle vurulmuş gibi yorgundu. Aklı perişan olmuştu. Ve bütün iradesine gizli bir el hâkimdi.

Elinde kaval yamaçtan aşağıya doğru uzaklaştı.

Koyunlar durgun ela gözleriyle çobanın arkasından ağladılar. O, koyunlarını görmüyordu. Şimdi o dertsiz ve neşeli kalbini, aşkın alevi doldurmuştu. Meczup bir insan gibi ilerledi. Arkasında koyunları meleyerek, feryat ederek dağıldılar. Uzaklarda yanık bir kaval sesi hıçkırarak ağlıyordu. Eski neşeli kaval şimdi ölmüştü.

Köylüler çobanı böyle görünce “periler çarpmış, delirmiş” dediler.

Güzel çobanın efsanesi köy kızları arasında günlerce dolaştı. Âşık delikanlılar onun kavalını dinlemek için koştular. Kalpler o kavalla beraber hıçkırdı. Çoban etrafından bihaber yalnız kavalını çalıyordu. Bütün varlığı aşkı içinde erimişti. Ateşli nefesleri yalnız kavalı tutuşturuyordu. Çoban böyle birkaç gün gezdi. Yemek içmek nedir bilmiyordu. Yalnız elinde kaval dağdan dağa, köyden köye dolaşıyordu.

Nihayet bir gün koyunlarını güttüğü yere geldi. Saçlarının rengi uçmuş, yüzü sararmıştı. Burayı görünce gözleri yaşardı. Fakat zavallı çobanın sürüsü dağılmıştı. Kulaklarında derin, acıklı melemeler duydu.

Ağacın altına oturdu. Düşündüğü dertleriyle kavalını çalmaya başladı. Her zaman kavalının şen nağmelerini işiten gölgeli ağaçlar bu sonsuz feryatlarla beraber ağladı. Çobanın son ateşli nefesi uçtu. Ve kavalın son hıçkırığı kayalarda uzun iniltiler bıraktı.

Ümit o günden beri kaynağın yanında duramıyordu. Her sabah çobanı gördüğü yere gidiyor fakat onu bulamıyordu.

Bulunduğu saadet diyarında onun canı sıkılıyordu. Artık ormanın muhteşem sükûnu ruhuna bir yalnızlık hissettiriyor, koklaşan çifte kumrular kalbindeki sızıyı derinleştiriyordu. Bülbüllerin terennümü bir feryat, çağlayanın eski şakrak sesi bir hıçkırık gibi aksediyordu. Her şey ona yalnızlığını bildiriyor, her şey ona çobanı hatırlatıyordu. O böyle düşündüğü aşkın pembe ihtirasları kaynayan dudaklarıyla ağzındaki kızıl karanfili uzun uzun emiyordu. O gün akşama yakın yine çobanı gördüğü yere geldi.

Oh... Çoban ağacın dibinde yatıyordu. Yüzünde bir kıl bile kımlıdamıyordu. Galiba uyuyordu.

Ümit yürüdü. Kalbinin sık sık çarptığını duyuyor, yüzündeki harareti hissediyordu. İlerledi. Ateşli dudaklarından karanfili bıraktı. Ve uyandırmaktan korkarak yanan dudaklarını çobanın dudaklarına koydu. Göğsünün derinliklerine sıcak bir alev akmasını bekledi.

Heyhat...

Donmuş bir et soğukluğu dudaklarını kapladı. Fakat o bu soğuk dudaklarda aşkının hararetini söndürmek için eğildi.

Ümidin her vakit ağzında tuttuğu kızıl karanfil yere düşmüştü. Şimdi onun ağzında solgun bir gonca gibi çobanın rengi uçmuş dudakları vardı. Ümit bu dudakları ilk busesinden daha uzun emdi, emdi. Vücudundaki hararet kayboldu. Yanan göğsü soğudu. Ve göğsü içinde çıkacakmış gibi çarpan kalbi birden bire durdu.

Batan güneş ağaçların gölgeli yaprakları arasından kızıl bir nehir gibi aktı.

Mehmet Reşat, nr. 23, s. 13-15

3.7. MENSUR

3.7.1. TAGOR'DAN

Bahçıvan Kitabından

1

Ey kadın! Sen yalnız Allah'ın değil, aynı zamanda biz erkeklerinde el emeğisin. Onlar seni kalplerinden kopup gelen güzelliklerle süslerler.

Şairler sana altın hayalden tellerle dokunmuş tül hazırlarlar. Resimler fırçalarıyla senin şekline daimi bir tazelik taşıyan ebediyet verirler.

Deniz incilerini, toprak altınını, yaz bahçeleri çiçeklerini hep seni süslemek, örtmek ve daha kıymetli yapmak için verirler.

Biz erkekler kalbî iştihakı senin gençliğine şeref sağlar. Sen hem kadın ve hem de rüyasın.

2

Sevdiğim, beni güzelliğinin bağlarından azat et. Artık busenin şarabını sunma.

Bu ağır gönlün dumanları kalbimi boğuyor, aç şu kapıları. İçeri biraz sabah güneşi girsin. Ben, sende kayboldum. Nevaz şeriğın büklümlerine büründüm.

Beni füsunlarından azat et. Erkekliğimi geri ver ki sana hür bir kalp takdim edeyim.

3

Olduğun gibi gel, tuvaletinle uğraşma. Saçın çözülmüşse, bir tarafı bozulmuşsa, elbisenin kurdeleleri kopmuşsa zararı yok.

Olduğun gibi gel, tuvaletinle uğraşma.

Gel, çimenler üzerinden koşarak gel.

Şebnemlerle ıslanan ayağın çıplak kaldıysa, ayağındaki bilezikler gevşedi ise, incilerin düştü ise, zararı yok.

Gel, çimenler üzerinden sıçrayarak gel.

Gökyüzünü saran bulutları görüyor musun?

Turna alayları karşıki nehrin kenarından havalandı. Kararsız rüzgâr fundalıkların arasından esiyor.

Sürüler telaş içinde, köye, tamlarına koşuyor.

Gökyüzünü saran bulutları görüyor musun?

Tuvalet lambanı beyhude yaktın. Rüzgârda titreyip sönecek. Göz kapaklarına sürme değmediğine kim inanır? Çünkü onlar yağmur bulutlarından daha kara.

Lambayı beyhude yaktın. Rüzgârda sönecek. Olduğun gibi gel, tuvaletinle uğraşma.

Çiçek demetin yoksa nemize lazım. Varsın bileziğin kolunda olmasın.

Gül yüzü bulutlarla doldu, hep de geç oldu.

4

Onu ellerinden tutup bağrıma bastım. Letafetiyle aguşumu doldurmak, tatlı gülüşlerini öpücüklerle çalmak ve kara bakışlarını gözlerimle içmek istedim. Fakat nerede! Mai rengi gökten kim süzebilir?

Güzelliği yakalamak istedim fakat kaçıp kurtuldu, elimde bir vücut kaldı.

Mahrum ve yorgun geri dönüyordu. Ancak ruhun yetişebileceği çiçeğe, vücut nasıl el uzatabilir?

Nakli: M. Said, nr. 10, s. 12

3.7.2. TAGOR'DAN

Bahçıvan Kitabından

Ah şair! Akşam yakınlaştı. Saçların ağarıyor. Yalnızca düşünürken gelecekte bir şey işitiyor musun?

-Evet, akşam oldu. Geç olsa da köyden biri çağırır diye bekliyorum.

Belki iki avare gönül birleşir ve iki çift müştak göz sükûneti ihlal etmek için biraz musiki ve teselli diler diye bekliyorum.

Eğer bende hayatın kenarına oturup ölümü ve daha ötesini düşünürsem onlara heyecan ve ihtirasla dolu türküleri kim söyleyecek?

Akşam yıldızı kayboldu. Ölüyü yakmak için kurulan ateşin kızıllığı sakın nehrin kenarında eridi. Yıpranmış ay ışığında kimsesiz evin bahçesinde çakalların sesi var.

Bende kapımı kapayıp fani rabitalardan kendimi sıyrıversen, geceyi seyretmesin ve düşük başı ile karanlığın ahengini dinlemek için evini terk eden siyahın kulağına hayatın sırrını kim fısıldayacak?

Saçımın ağarması manasızdır. Ben her zaman için köyün en küçüğü kadar genç ve en ihtiyarı kadarda yaşıyım.

Bazılarının tebessümü basit ve tatlıdır, diğerlerinin gözlerinde şeytani bir parıltı vardır.

Kiminin gözyaşları görünür, bazılarının ki de karanlıkta gizlenir. Hayatın sonunu düşünecek vaktim yoktur. Benim başım herkesle birdir. Saçım ağarmış ne zarar.

*

-Efendim bendelerine itiyat buyurun.

-Toplanma zamanı geçti, bütün hizmetçilerim dağıldı. Sen niçin böyle geç kaldın?

-Benim sıram başkalarının işi bittiği zaman gelir.

-Böyle geç vakitte ne iş yapılabilir?

-Beni çiçek bahçenize bahçıvan yapınız.

-Ne delilik!

-Diğer vazifelerimden vazgeçiyorum. Kılıçlarımı, mızraklarımı yere atıyorum. Beni artık uzak saraylara göndermeyiniz. Yeniden zafer peşinde koşmam için emretmeyiniz. Fakat yalnız bahçıvanınız olarak alıkoyunuz.

-Boş geçirdiğiniz günlerin hizmeti. Sabahları gezindiğiniz yola bakacağım. Ölümüne teşne çiçeklerin kuûmünüzü methiyelerle selamlayan yerleri düzeltereğim. Ay ışığının yaprakları arasından kurtulup eteğinizi öpmek istediği çam ağaçları altında salıncak kuracağım. Yatağınızın yanında yanan kandili kokulu yağlarla dolduracağım. Ayağınızın altındaki tabureleri sarı renkli resimlerle süsleyeceğim.

-Bu işler için ne istiyorsunuz?

-yumuşak nilüfer tomurcuklarına benzeyen ellerinizi sıkabilmek, kollarınıza çiçekten bilezik takmak, ayaklarınızı kınalamak ve üzerine konacak tozları öpmek.

-Pekâlâ. Rıcanız kabul edildi. Bundan sonra bahçıvanımsınız.

*

-Keder verse de aşka bel bağla, kalbini ona kapama.

-Ah, hayır arkadaş. Sözlerin çok kara, onları anlayamam ben.

-Sevgilim kalp biraz gözyaşı, biraz da şiirle beraber hep başkalarına sunmak içindir.

-Ah, hayır arkadaş. Sözlerin çok kara, onları anlayamam ben.

-Zevk bir jale kadar zayıftır. Gülerken ölür. Kederi kavi ve daimidir. Bırak elemli aşkın gözlerinde uyansın.

-Ah, hayır arkadaş. Sözlerin çok kara, onları anlayamam ben.

-Nilüferler güneşte çiçeklenir ve kendilerinde ne varsa kaybederler. Kışın ebedi sisi içinde tomur halinde kalmazlar.

-Ah, hayır arkadaş. Sözlerin çok kara onları anlayamam ben.

Nakli: M. Said, nr. 11, s. 7

3.7.3. TAGOR'DAN

-Bahçıvan kitabından-

Senin sorucu gözlerin gamlı. Onlar ayın denize daldığı gibi benim meramımı anlamak için çalışıyorlar.

Ben hayatımı hiçbir şey saklamadan ve geriye bir şey bırakmadan, bütün çıplaklığıyla senin gözlerine serdim. Onun için beni bilmiyorsun.

Eğer o kıymetli bir taş olsaydı yüz parça eder boynuna gerdanlık yapardım.

Eğer o yuvarlak, küçük ve tatlı bir çiçek olsaydı koparıp saçına takardım.

Fakat sevdiğim o bir kalptir. Onun sahilleri ve dibi neredir?

Sen o meleğin hududunu bilmiyorsun. Fakat yine melikesisin.

Eğer o bir an için zevk olsaydı, herhangi tatlı bir tebessümde çiçeklenir ve sen onu yine bir an için görür ve okurdun.

Eğer o yalnız bir ıstırap olsaydı, berrak gözyaşları halinde akar ve en derin sırlarını hiçbir şey söylemeden aks ettirirdi.

Fakat sevgilim o aşktır. Onun zevki, elemei hudutsuzdur. Dilekleri, serveti nihayetsizdir. O sana hayatın kadar yakın... Fakat sen onu tamamıyla anlayamazsın.

Sen benim rüyalarımın semasında yüzen bir akşam bulutusun.

Sen aşkımın har dilekleriyle işledim ve ona bir şekil verdim.

Sen benim yalnız benim, nihayetsiz rüyalarımın sakinisin.

Ayaklarının kırmızı gül rengi benim kalbî iştihaklarımın hararetindendir.
Gurup şarkılarımın başakcısı.

Benim elem şarabımdan içtiğin için dudaklarında acı bir tatlılık var.

Sen benim, yalnız benim nihayetsiz rüyalarımın sakinisin. Gözlerini aşkımın
gölgesiyle kararttım. Benim bakışlarımdaki derinliğin zairi.

Sevgilim söyle bana! Şarkını kelimelerle anlat.

Gece karanlık. Yıldızlar bulutlarda kayboldu. Rüzgâr yaprakların arasında
inliyor.

Saçlarım çözülecek, mai manzum gece gibi etrafımı saracak. Başını göğsüme
basacağım. Bu tatlı yalnızlıkta kalbime çağla.

Gözlerimi kapatıp seni dinleyeceğim. Yüzüne bakmayacağım.

Sözlerin bitince, sessiz ve sakın oturacağım. Karanlıkta yalnız ağaçlar
fısıldayacak.

Gece solacak. Gün doğacak. Biz yekdiğerimizin gözlerine bakıp kendi
yolumuza devam edeceğiz.

Sevgilim söyle bana! Şarkını kelimelerle anlat.

Gece yalnız sevdiğimle buluşmaya giderken kuşlar susar, rüzgâr esmez. Ve
caddenin iki tarafındaki evler derin bir sükûta dalmıştır. Yalnız her adımda ses
çıkararak halhallerim beni utandırıyor.

Balkonda oturup onun ayak seslerini dinlerken yapraklar fışırdamaz. Nehrin suyu uyuyan bir bekçinin dizi üzerindeki kılıcı kadar sakın akar. Fakat benim kalbim şiddetle çarpıyor. Onu nasıl teskin edeceğim. Bilemiyorum.

Sevgilim gülüp yanma oturunca vücudum titrer, göz kapaklarım kapanır, gece kararır. Rüzgâr lambayı söndürür ve bulutlar yıldızlara bir tül çekerler.

Fakat benim göğsümde cevher parlar. Etrafı aydınlatır, onu saklamasını bilmiyorum.

Yaban kuşuna benzeyen kalbim semasını senin gözlerinde buldu.

Onlar sabahın beşiği, yıldızların memleketidir.

Türkülerim onların derinliğinde kayboluyor.

O semada, onun sakın namütenahiliklerinde uçup yükseleyim.

Bulutları yarayım ve güneşin ziyasında kanat açayım.

Nakli: M. Said, nr. 12, s. 9

3.7.4. TAGOR'DAN

Bahçıvan'dan

1

Kardeş! Hiçbir şey ne ebedi ve ne de devamlıdır. Bunu hatırla ve şen ol.

Ne hayatımız ağır bir yük ve ne de yolumuz uzun bir seyahattir.

Yıpranmış bir türküyü yalnız tek bir şair söylemesin.

Çiçek solar ve ölür fakat o çiçeği taşıyan eli ilelebet matem tutmaz.

Kardeş! Bunu hatırla ve şen ol.

Kemalin musiki nesc edeceği uzun tevkif devresi gelecektir.

Altın gölgeler içinde boğulmak üzere hayat guruba doğru baş eğer.

Elem içimin ve gözyaşları diyarına göçmek için aşk-ı eğlenceden çağrılmalı.

Kardeş! Bunu hatırla ve şen ol.

Esen rüzgâr yağma etmesin diye çiçeklerimizi toplamak için mücadele ederiz.

Geç kalırsak mahvolacak olan öpücükleri kapışmak kanımızı hareket gözlerimize parıltı verir.

Hayatımız haris, arzularımız şediddir, çünkü zaman hareket saatini çalıyor.

Kardeş! Bunu hatırla ve şen ol.

Bir şeyi kucaklamak sıkıp toza atmak için vaktimiz yoktur. Saatler rüyalarını etkilerinde saklayarak kaçıp giderler.

Hayatımız kısadır, aşka ayırdığı günler pek azdır. Eğer iş ve esaret için olsaydı daimi olurdu.

Kardeş! Bunu hatırla ve şen ol.

Güzellik tatlıdır, çünkü hayatımızla beraber aynı fani nağmeye ayak uydurmuştur.

İlim kıymetlidir, çünkü itmamı için hiçbir zaman vaktimiz müsait değildir.

Her şey ebedi cennette ikmal edilir.

Fakat ölüm arzın hayal çiçeklerine sermedi bir tazelik verir.

Kardeş! Bunu hatırla ve şen ol.

2

Mağfîret! Kalbim, azimet zamanı tatlı olsun. Ölüm değil fakat kemal olsun.

Aşk hatıraya, ıstırap şarkıya düşsün.

Gökte açılan kanatlar yuvanın üstünde kapansın.

Parmaklarının teması gece çiçeği kadar hafif olsun.

Güzel intihâ! Bir an için devre son sözlerini sükûtunla anlat.

Ben sana başı eğer, yoluna meşale tutardım.

*

Ey dünya! Çiçeğini derdim. Bağrıma bastım. Dikenî battı.

Gün zeval bulup karanlık basınca kalbimi yaralı çiçeği solmuş buldum.

Ey dünya! Sana daha birçok kokulu mağrur çiçekler gelecek.

Fakat benim toplama zamanım geçti. Gecenin karanlığında gülüm yok, kalbimin acısı var.

Nakli: M. Said, nr. 17, s. 10

3.7.5. TAGOR'DAN

Yatağımın yanındaki lamba sönünce sabahçı kuşlarla uyandım. Açık pencerede, dağınık saçlarımda taze çiçeklerden yapılmış bir çelenkle o duruyor.

Sabahın pembe sisleri içindeki yoldan genç bir seyyah geldi.

Boynunda bir inci gerdanlık vardı. Saça vuruyordu. Kapımda durdu ve endişeli bir sesle;

“O nerede?” dedi.

Ah! Utandım ve işte o benim genç seyyah o benim diyemedim.

Alaca karanlıktı, lambam yanmamıştı. Dalgın, saçımı örüyordum.

Genç seyyah gurubun kızılığında zafer arabasında yine göründü.

Atlarının ağı köpüklü, pelerini tozluydu.

Kapımda indi ve bana yorgun bir sesle sordu;

“O nerede?”

Ah! Utandım, işte o benim yorgun seyyah, o benim diyemedim.

Bir nisan akşamı odamda lambam yanıyor. Hafif bir cenup rüzgârı var. Gürültücü papağan kafesinde uyuyor. Forsam tavus boynu renginde, mantom taze çimen gibi yeliş, oturmuş, penceremde تنها yolu seyrediyordum. Karanlık gecede işte o benim, o benim ümitsiz yolcu diye hep mırıldanıyorum.

*

-Gel ey gençlik! Doğru söyle gözlerindeki çılgınlık neden?

-Bilmem hangi yabancı lale şarabını içtim. Gözlerimde bu çılgınlık var.

-Ah ne kadar ayıp!

-Evet, bazıları hâkim ve bir kısmı delidir. Kimi dikkatli, diğerleri lakayttır. Gülen gözler olduğu gibi ağlayanlarda vardır. Benimkinde de çılgınlık var.

-Gençlik! Ağacın gölgesinde neden böyle sakın duruyorsun?

-Kalbimin yüküyle ayaklarım ağırlaştı. Onun için gölgede dinleniyorum.

-Ah ne kadar ayıp!

-Evet, bazıları yürür, diğerleri dinlenir. Bir kısmı serbest, ötekileri kösteklidir. Benimde ayaklarım kalbimin yüküyle bitkindir.

*

Kendi kokusuyla çıldıran bir geyik gibi ormanın gölgesinde koşuyorum. Gece bir mayıs gecesi, esen rüzgâr cenup rüzgârı.

Yolumu kaybettim, dolaşıyorum. Bulamayacağım bir şey arıyorum. Bulduğum aradığım değil.

Kendi arzumun hayali kalbimden çıkıp dans ediyor.

O parlayan hayal kaçıp gidiyor.

Onu sıkıca kucaklamak istiyorum, kurtuluyor, beni aldatıyor.

Bulamayacağım bir şey arıyorum. Bulduğum aradığım değil.

Nakli: M. Said, nr. 26, s. 8

3.8. YAŞANTI

3.8.1. MUJİK MAREY

Dostoyevski'den

Zir'deki itirafımın kar'ilerimi üzeceğini biliyorum. Bunun için hikâyemi kısa yazıyor ve çok uzak bir maziye ait dimağımda canlanan bir hatırayı da naklediyorum.

On dokuz yaşında idim. Noel'in ikinci günüydü. Hava sıcak, sema güzel, güneş parlaktı. Yalnız ruhum karanlık ve matemliydi. Hapishanenin arkasında dolaşüyor, bahçeyi dört taraftan kaplanan demir parmaklıkları tetkik ediyordum.

Hapishanede iki günden beri bayram vardı. Mahkûmlar çalışmıyorlardı. Ekserisi sarhoş oluyor, koğuşlar kavga, sövüp sayma, şarkı sesleri ile dolmuş bulunuyordu. Yatakların üzerinde de kart oynuyorlardı.

Birçok mahbuslar çok gürültü ettikleri için arkadaşları tarafından takatsiz kalıncaya kadar dövülüyor, ba'dehu üzerleri paltolarıyla sarılmak suretiyle yataklarına yatırılıyorlardı.

Mahbuslar birçok defalar birbirine hücum etmişlerdi.

Hasta idim. Hapishanede sarhoş bir sürünün hareketini nefretle takip temaşâ ediyordum. İki günden beri memurlar hapishaneye uğramıyorlardı. Taharriyât yapılmadığı için yatakların altları votka şişeleriyle dolu bulunuyordu.

Amirlerimizde anlıyorlardı ki hidemât-i şaka mahkûmlarının, fenalıklarını daha ileri götürmemek için hiç olmazsa senede iki gün istedikleri gibi eğlenmelerine müsaade etmek lazımdı. Bu hal ise feci akıbetler veriyordu. Vaziyeti asabiyet ve nefretle görüyor ve çok asabileşiyordum.

Bu esnada siyasî bir mahkûm olan, Polonyalı M...ski ile tanıştım. Bana ilk defa solgun bir nazar attetti. Dudakları titriyor, gözleri parlıyordu. Dişlerini sıkarak kesik bir sesle:

“Bu sarhoşlardan, hırsızlardan nefret ediyorum” dedi ve yanımdan ayrıldı.

Koğuşa girdiğim zaman altı büyük ve kuvvetli [Mujik] in Gazin isminde bir Tatar üzerine atıldıklarını ve kendisini bitkin ve takatsiz bırakıncaya kadar dövdüklerini gördüm. Tatar tamamen kuvvetsiz kalmış, ruhsuz gibi yatağa uzanmış kalmıştı. Üzeri koyun derisinden bir kürkle örtülmüştü. Habsler yanından geçerken sükût ediyor, kendisine dokunmaktan korkuyorlardı. Kâni idiler ki ertesi gün Tatar kendisine gelecekti fakat bu kadar dayaktan sonra ayırabilir miydi?

Demir parmaklığın karşısındaki yerime uzanmıştım. Arkam üzeri yatmış, başımı iki elimin arasına almış, gözlerimi kapamış, düşünüyordum. Bu hali çok sevmiyordum. Uyur gibi dalgın ve düşünceli duran bir adamın vaziyeti ne kadar şayan- hürmettir. İnsan yalnız bu vaziyette tahayyülât ve tefekkürata dalabilir fakat sükûnet içinde değildim. Kalbim çarpıyor, kulaklarımda Polonyalı siyasî mahkûm M...ski'nin:

-Hırsızlardan nefret ediyorum, sözünün hala tesirini duyuyordum. Yavaş yavaş derin hülyalara daldım. Dört senelik hapisane hayatımda mazimi düşünmekten bir an bile hali kalmazdı. Daima düşünüyor, ölmüş zannedilen hatıralarımı tamamen canlandırmaya muvaffak oluyordum. Diyebilirim ki, hatıralarım daima kendi kendine canlanıyorlardı. Nadiren iradî bir ceht sarfına lüzum hâsıl oluyordu. Bu uyanmalar sade bir surette başlıyor, ufak bir iz, ufak bir nokta ekseriya karşımda büyük bir tablonun canlanmasına sebep oluyordu.

Daima düşünüyor, uzun zamandan beri unutulmuş şeylere yenilerini ilave ve bazılarını tashih suretiyle bir insicâm vermeye çalışıyordum. Bu tahayyülât hapisanede yegâne eğlencemi teşkil ediyordu.

Bu defada çocukluğumun ilk zamanlarına ait bir hatıra, kendiliğinden hafızamda canlandı. Bunu tamamen unutmuş zannediyordum:

“Bir ağustos günüydü. Köyümüzde bulunuyordum. Rüzgârlı, biraz soğuk, kuru ve berrak bir gündü. Yaz bitiyor birazdan Moskova’ya avdet etmeye hazırlanıyorduk. Köyden ayrılacağıma çok müteessir oluyordum. Kalbim bu acı hisle dolu dolu olduğu halde bir çalılığın arasından geçiyordum. Otuz adım mesafede bir Mujik’in çekip sürdüğü işitiliyordu. Çiftçi meyilli bir yeri sürüyor, beygir çok müşkülâtle ilerliyor ve çiftçinin zaman zaman:

-Ouuuv, ouuuv dediği işitiliyordu. Bende meşguldüm, çalışıyordum. Kaplumbağaları dövmek için ceviz ağacından değnekler kesiyordum. Ormanda sümüklü böceklerle, ağustos böceği beni çok alâkadar ediyordu. Bunlardan güzel bir koleksiyon yapmıştım. Canlı keskin kırmızımtırak bir renkle arkaları leke keke olan kertenkeleleri çok seviyordum. Küçük yılanlardan ise çok korkuyordum. Çok şükür ki yılanlarda çok azdı. Orman içinde pek az mantar vardı. Yavaş ilerliyordum. Dünyada en ziyade sevdiğim, mantarları, yabanî meyveleri, küçük kuşları sümüklü böcekleri sincapları sinesine toplayan ve çürümüş yaprakları ratip bir koku neşreden ormanlardır. Bu satırları yazdığım dakikada bile dağlarda çamların neşrettikleri o güzel kokuları teneffüs ediyor gibiyim.

Ormanda yavaş yavaş ilerlerken birden bire çok vazıh bir surette şu sesi işittim.

-Kurt, kurt, kurt.

Korkudan bütün kuvvetimle bağırmaya ve koşmaya başladım. Kendimden geçmiş ve bütün kuvvetimle bağırmaya, çift süren Mujik’e doğru koşmaya başlamıştım. Kendisini tanıyordum. Bizim köylüydü. İsmi [Marey] di. Elli yaşında yüksek boylu, yüksek kuvvetli vücutluydu. Koyu sarı sakallının birçok yerlerine beyaz lekeler düşmüştü. Onu yakından tanıyordum. Fakat bu zamana kadar kendisiyle hiç görüşmemiştim. Bağırarak koştuğumu işitince küçük beygirini

durdurmuştu. Yanına vardım. Bir elimle sapanı, diğer elimle de kolunun tutmaya başladım. Korktuğumu anlamıştı. Boğuk bir sesle mütemadiyen:

-Kurt, kurt diyordum.

Hakikaten kurt tarafından takip edildiğimi zannetmiş olacak ki şiddetle başını kaldırdı. Etrafa ciddi ciddi baktı ve:

-Nerede, dedi.

-Kekeleyerek:

Kurdu görmedim fakat birisinin “kurt kurt” dediğini işittim.

-Kim söyledi? Kim bağırdı? Hangi kurt? Aldanmışsınız dedi ve beni ikna için:

Buraya hangi kurt gelebilir?

Bu sözler beni teskin etmiyordu. Eteğine yapışmış bir halde daima titriyor ve korkuyordum. Marey tekrar dikkatli dikkatli fakat müşfikâne bir surette yüzüme bakıyor ve beni bu halde görmekten müteessir oluyordu.

-Ah ah ne kadar korkuyorsun? Korkma çocuğum, korkma yavrum seni kurt alabilir mi? Haydi gidelim. Ben buradayım korkma, korkma dedi ve yanağını okşamaya başlayarak:

-Korkma, hazreti İsa seni yalnız bırakmaz. Bir istavroz çıkar bakayım!

İstavroz çıkarmaya muktedir olamıyordum. Dudaklarım, bütün vücudum titriyor bu ise vaziyetimi büsbütün müşkülleştiriyordu.

Bunun üzerine (Marey) topraklı ve siyah tırnaklı başparmağını yavaş yavaş damağıma dokundurmaya başladı.

-Görüyor musun, ah, ey hiçbir şey yok dedi ve gülmeye başladı.

-Allah'ım bu ne haldir! Hiç böyle şey olur mu diyordu?

Anladım ki beni korkutan kurt hakikatte mevcut değildi. Bütün korkum yanlış bir işitmeden ileri geliyordu. Kendime ciddiyet vermeye çalışıyordum. Mujik’e döndüm ve mahcup, endişeli bir vaziyette:

-Artık gidiyorum, gitmek istiyorum dedim.

-Evet, git git, korkma. Hiçbir şey yoktur. Sana bakacağım ve kurdun seni yakalamasına asla müsaade etmeyeceğim. Hazreti İsa seni muhafaza etsin. Ve evvela benim üzerime ba’de kendi üzerine istavroz çıkardı.

Yanımdan ayrıldım. Yavaş yavaş ilerliyor, her on adımda bir arkama dönüp Marey’e bakıyordum. O beygirin yanında hareketsiz duruyor ve bana vaat ettiği gibi arkama döndüğüm zaman başıyla işaret ediyordu.

Korkumdan utanıyor gibiydim. Fakat bu hissi yine gölgem gibi yanımda taşıyordum.

Tesadüf ettiğim ilk evin yanına varıncaya kadar Marey bana nezaret etti. Burada köpeğimiz volhuk beni görür görmez koşarak yanıma geldi. Ağzını açıyor ve kuyruğunu sallayarak üzerime atılmak istiyordu. Bunu görünce büsbütün müteselli oldum. O zaman son defa Marey’e döndüm, yüzünü tefrik edemiyordum fakat uzaktan başını salladığını ve müşfikâne bir surette tebessüm ettiğini anlıyordum. Elimle selam verdim. Aynı vecihle cevap verdi. Ve beygirini kırbaçlamaya başladı.

Bu hatıra nereden dimağıma çalındı? Kim bilir?

Tafsilatta ise şayan-ı hürriyet bir vuzuh var. Yer yatağımdan kalktığım zaman, bu hatıranın yüzümde hâsıl ettiği tebessümü uzun müddet muhafaza ettim. Ve çocukluğun ruhumda bıraktığı bu hatırayı uzun müddet yaşatmak istedim.

Marey’den ayrıldıktan sonra maceramı kimseye nakletmemiştim. “Macera” ile birlikte Marey’i de unutmuşum.

Hayatımda ona belki birçok defalar tesadüf ettim. Ne kurttan ve ne de hiçbir şeyden bahsetmedim.

Fakat şimdi Sibirya’da hapishanede ve yirmi sene sonra, bu macerayı, en ince tafsilatına kadar hatırlıyordum.

Hatıram doğrudan doğruya ruhuma yerleşmiş, orada derin izler bırakmıştı.

Bu dakikada onu hatırlamaklığım, hatırlanması icap etmesinden ileri geldi.

Bu esir, fakir (Mujik) in istavroz çıkarmalarını, maderâne tebessümünü, başını sallamasını (Ah... Küçük korkmuştur) diyen sesini bilhassa şefkatle dolu olan ve titreyerek o kadar şefkatle dudağıma dokunan o kalın ve topraklı parmağını her vakit hatırlıyordum. Eve, bir çocuğu bütün dünya sevmeye ve teskin etmeye amadedir. Fakat bir ormanda, böyle تنها bir mahalde, böyle derin ve içinden gelen bir sevginin mevcudiyetini büsbütün başka bir şeydir.

Eğer (Marey) in hakiki evladı olsaydım bana bundan daha samimi ve sevgili bir nazarla bakamayacaktı.

Bu kadar derin bir sevdayı izhara onu kim ihbar ediyordu.

O bir uşaktı, ben efendi idim. Evet, تنها bir ormanda, boş bir tarlada vuku bulan bu tesadüf ve (Marey) in gösterdiği muhabbeti ince, adeta nisvî ve insanî şefkati, halen esir gibi yaşayan ve biraz sonra hayretine nail olacağını bilmeyen vahşi, kaba, esir Rus Mujik kalbinin ne büyük vaziyetlerle dolu olduğunu yalnız Allah gökten görüyordu.

Yer yatağımdan kalkarken etrafıma baktım. Anladım ki, bu bedbahtlara, şimdi büsbütün başka bir nazarla bakabilirdim. Kalbimde Mujiklere karşı o ana kadar gizlenen kin ve nefret, adeta mucize kabilinden olarak, birden bire kaybolmuştu. Şimdi tesadüf ettiğim simaları daha yakından tetkik için yavaş yavaş ilerliyordu.

Şu karşımda duran ve sert, kaba bir sesle şarkı söyleyen bu parya, bu traşlı Mujik acaba Marey değil miydi?

Kalbine girebilir miydim?

Gece tekrar Polonyalı M...ski'ye rast geldim ve kendisine Mujiklere ait beyanatından şikâyet ettim.

Onun kalbinde hiçbir Marey yaşamıyordu. Onun içindir ki, (bu adi harflerden nefret ediyordum) demesi gayet tabii idi.

Nakli: Asım İsmet [Kültür], nr, 22, s. 14

3.8.2. BİR MEYDAN ŞAİRİYLE GÖRÜŞTÜM

-Musahabe-

Sivas'ta bir meydan şairiyle, bir âşıkla görüştüm: Mustafa adında bir köylü. Yaşı yetmiş bulmuş! Fakat beli bükülmemiş. Başında ağarmış saç yok gibi. Bir sert kaya halinde hayatın bütün acılarına, tekazâsına dayanmış, ezilmemiş, yıpranmamış. Cepkeni yırtık, poturu birçok yerinden yamalı. Düğmeleri kopuk, mintanı kılı göğsünü saklayamıyor. Eski, ökçeleri basık yemenilerinin deliklerinden ayaklarının parmakları görünüyor. Çekingen bir tavırla geldi. Nasırlı elini sıktım ve yer gösterdim. Oturmak istemedi. Israr ettim. Biraz durdu, etrafına baktı ve sonra bir ayağını altına alarak kanepeye ilişti. Uzattığım cigarayı ince, kiraz çubuğuna yerleştirdi, yaktı. Gözlerini yarı kapadı, cigarasından birkaç nefes çekti ve çubuğun ucunu alına dayayarak düşünür gibi bir vaziyet aldı. Hatırını sorduk. Hafif ve titrek bir sesle mukabele etti. Nereden ve niçin geldiğini öğrenmek istedik, anlattı.

Kangal'ın Mescit köyündenmiş. Muallim Eflatun Bey'in daveti üzerine gelmiş. Fakat niçin çağırıldığını anlamamış. Öyle ya! Efendilerin onunla ne işleri olabilir? O bir meydan şairidir. Onun şairleri köy kahvelerinde okunur, dinleyicileri köylülerdir. Mektep görmüş beyler, köylünün kaba ve ibtidai hislerini ifade eden, köy muhitinin neşesini ve hıçkırığını akseden yerin deyişleri dinleyeme tahammül ederler, sade, ziynetten mahrum köylü meta'ından zevk alırlar mı hiç!

Onu açmaya, söyletmeye çalıştık! Çok geçmeden samimiyetimize inandı. Bize köyünden, köylülerinden, onların dertlerinden, ihtiyaçlarından yanık bir dille bahsetti. Kendi hayatını anlattı. Avşar Dadaloğlu'ndan, Demircioğlu'ndan Karacaoğlu'dan, Emrah'tan, kendi üstadı Ruhsati'den şiirler nakletti. Arada kendi şiirlerinden birkaçını da okudu.

Onu zevkle, heyecanla dinledik. Anadolu önümüzde perde perde açıldı. Aşiret delikanlılarının akınlarını seyrettik, Kızılırmak'ta boğulan nazlı gelinin arkasından ağladık. Her sene akın akın köylülerden yâd ellere doğru uzaklaşan ve bir daha dönmeyen koç yiğitlerin matemini tuttuk. Eşraf elinde inleyen, şehirde faizci,

dağda eşkıya tarafından soyulan, yabancı sığıntılardan hakaret gören Türk köylüsünün acılarına ortak olduk.

Mevzularını Anadolu Türk'ünün hayatından alan bu şiirler arasında çok kuvvetli ve canlı olanları vardı. Bunlardan en ziyade hoşuma giden birini ve âşık Mustafa'nın ona söylediği nazireyi yazdım.

Bu şiir, harp umumunun kara ve felaketli günlerinde köylünün fukaranın çektiği ıstırap ve azaptan mülhemdir: Hudutlarda kanlı muharebeler olurken bir sürü bedmaye meydanı boş bularak ve çok defa mütegalibe tarafından himaye edilerek köylüyü arıyor. Eli silah tutan erkeklerini askere gönderen köyler kâbus içinde. Bir köyden diğer köye gitmek mümkün değil. Köylünün mal, can ve namusu tehlikede. Herkes bir kurtarıcıya, köylüyü asayışe, refaha kavuşturacak bir rehber, bir çobana muntazır. İşte halk şairi halkın bu iştiyakını, bu hissini ifade ediyor.

Bir vakte erdi ki bizim günümüz,

Koyun belli değil, kurt belli değil.

Herkes yarasına derman arıyor,

Deva belli değil, dert belli değil.

*

Fark eyledik ahir vaktin bittiğin,

Merhamet çekilip göğe gittiğin,

Gücü yeten soyar gücü yettiğin,

Papak belli değil, kürt belli değil.

*

Adalet kalmadı, hep zalim doldu,

Geçti şu baharın gülleri soldu,

Dünyanın gidişi acayip oldu,

Yiğit belli değil, mert belli değil.

*

Başım hâli değil kederden, yastan,

Ah ettikçe duman çıkıyor festen,

Harabe yüz tuttu bezm-i gülistan,

Yayla belli değil, yurt belli değil.

*

Çarh bozulmuş, dünya ıslah olmuyor,

Ehl-i fukaranın yüzü gülmüyor,

Ruhsati'de dediğini bilmiyor,

Yazı belli değil, hat belli değil.

Bu şiir Ruhsati'nin. Ruhsati, mesleği tahallüs eden âşık Mustafa'nın üstadıdır. Mesleği, üstadının bütün şiirlerine, kendi tabirleriyle, tanzir düşürmüş. Buna da bir nazire söylemiş. Onu da aşağıda alıyorum:

Yarabbi, bir sahip, bir çoban gönder!

Koyun belli değil, kurt belli değil.

Sefası kalmadı bizim cihanın,

Deva belli değil, dert belli değil.

*

Agniyâlar dile destan oldular,

Cümle fukaraya hüseman oldular.

Bedmaye olanlar aslan oldular,

Yiğit belli değil, mert belli değil.

*

Halin arz edecek tabip bilinmez,

Ahir vakit bu, gözyaşın silinmez,

Azdı yaralarım derman bulunmaz,

Vücut belli değil, et belli değil.

*

Meslek âşık, artık gönül fariyor*

Dört yanımı gam, kasavet alıyor,

Cümle âlim çıkmış, vatan arıyor,

Yayla belli değil, yurt belli değil.

Anadolu'nun ücra ve uzak bir köyünde yaşayan bu içli meydan şairi, mesleği, temennisinin tahkik ettiği günleri idrak saadetine nail olmuş ve diğer bir şiirinde Türk milletine yeni ve mesut bir devir açan, istiklalini ve vatanını kazandıran büyük halâşkârı ve rehberi takdis etmiştir.

Mesleği (âşık Mustafa'nın muhlisidir) hasbıhalimiz esnasında: Biz, demişti, meydan şairleriyiz. Değişlerimiz, köylüye göredir ve köylü derneklerinde dinlenilir. Biz, onların gönüllerindeki söyleyiz. Kalem şairlerini köylü anlamaz, esasen bu şairlerde köylüyü düşünmezler. Onların değişleri okumuş, mektep, medrese görmüş olanlar içindir. Yollarımız ayrı ve işlerimiz başkadır.

Okuma yazma bilmeyen bu köylü şair doğru söylüyordu. Yalnız meydan şairi ilhamını tabiatan ve halktan alıyor, halkın duygularını ve arzularını terennüm ediyor. Onun şiirlerinde lisan fakir ve kafiye kusurludur. Fakat halka hitap eden, onu

*Farimek: Fariğ olmaktan muhaffef. Anadolu ve Rumeli Türkleri arasında bitkin bir hale gelmek, yıpranmak manasına kullanılmakta olan bir kelime.

terbiye eden bu şairdir. Onun kırık ve iptidai lisanından yükselen perişan iniltiler, kalem şairlerinin muhayyel sevgililer için inleyen rebaplarının nağmelerinden daha munis, daha cana yakın ve müesserdir.

Mesleği, bize veda ederken, “beni istediniz geldim. Fakat siz, beyler, niçin benim köyüme, benim viran damıma gelmiyorsunuz. Yalvarım bir gün yolunuz köyümüze uğrarsa beni arayınız.

Kulübemi şenlendiriniz. Sizi köylülerle görüştüreyim. Görüyorum ki bizi sevmek istiyorsunuz. Fakat birbirimizi sevebilmemiz için tanışmamız lazımdır. Geliniz ve yalnız halimizi sorunuz! Gönlümüzü almanız için bu kadarı kâfidir!” demişti.

Meydan şairi, bu sözleriyle köylüye tercüman oluyordu. Bu serzenişte bizim şahsımızda bütün münevver gençliğe tevcih edilmişti.

Filhakika biz, Anadolu’muzu ve Anadolu Türkünü tanımıyoruz. Anadolu’ya dışından bakıyor ve yalnız zarfı görüyoruz. Çamurdan veya taştan yapılmış karanlık kulübeler, yırtık poturlu, uysal ve mütevekkil insanlar... Anadolu bu değil, Anadolu Türk’ü bu değil! Anadolu’nun bin bir güzelliği vardır. Anadolu Türk’ü, engin ruhlu, içli ve hassas bir insandır. Anadolu’ya dışından bakanların, Anadolu Türk’üyle yakından temasta bulunmayanların bu güzellikleri sezmeleri, bu cevheri görmeleri mümkün değildir. Çanakkale’yi yapan kudretin, istiklal muharebesinde bütün dünyayı hayrette bırakan kahramanlıkların, fedakârlıkların hakiki membalarını anlamak isteyenler Anadolu’yu içinden görmeli, Anadolu Türkünü yakından tetkik etmelidirler.

Gençler! Anadolu’ya giriniz, yurdunuzu karış karış geziniz. Yüce dağların yalçın kayaları üstünden Kızılırmak’ın geniş kıvrımlarla aktığı çıplak, engin ovalara bakınız. Anadolu’nun sık ormanlarının gölgelerinde, yeşil bağlarının göğsünde dinleniniz. Serin kaynaklarından su içiniz. Parlak yıldızları altında geceleyiniz. Fecirlerini selamlayınız. Guruplarını seyrediniz, yüksek yaylalarının temiz ve sağlam havasıyla ciğerlerinizi doldurunuz. Bir çamur yığını gibi görünen köylere gidiniz,

köylülerle basık tavanlı, karanlık kahvehanelerde görüşünüz. Âşıkları güngörmüş aksakallı yaşlılar, yirmi oyuz yıllık bir ömre kim bilir kaç savaşın, kaç felaketin hatıralarını sığdırmış gençleri dinleyiniz. Türkmen obalarında yatınız ve onlara eski yiğitlik destanlarını söyletiniz. Türk ruhunun duvarlarını, Kâbelerini, kapılarını itina ile bezediği mabetler, kümbetler, türbeler önünde heyecanlı saatler geçiriniz! Anadolu'yu asıl o zaman seveceksiniz. Onun kalbini dinleyerek, nabızlarını yoklayarak, hayatına karışarak seveceksiniz! O vakit gönlünüze kudretinizi çoğaltan, iradenizi kuvvetlendiren bir heyecan dolacak. O vakit size düşen vazifenin ehemmiyet ve kudretini daha iyi anlayacak, milletinizin mümtaz hasletlerini, asil kalbini, yüksek seciyesini tanıyarak âtîye ümit dolu nazarlarla bakacak ve kendinizde büyük gazinin işaret ettiği milli hedeflere doğru daha kuvvetli cümlelerle atılmak cesaretini bulacaksınız!

Rıdvan Nafiz, nr. 14, s. 1-2

3.9. EDEBİ MAKALELER

3.9.1. MAKSADIMIZ VE MESLEĞİMİZ

Muhterem kârîlerimiz,

(Fikirler) bugün İzmir’de huzurunuzda çıkıyor. Şekli, tarzı, tertibi, okuyacak güzide sınıfın arzu ve tasvir edebileceği mükemmelliyeti maalesef ve elbette haiz değildir. (Fikirler) bugünkü şekliyle İzmir gençliğini ve güzidelelerini tamamen tatmin edemez. Nitekim onu bu hale getirenleri bile kısmen memnun edebildi. (Kısmen memnuniyet) tabiri ile ifade etmek istediğimiz mana şudur.

(Fikirler) güzide ve münevver tabakaya mülkiyet itibariyle memleketin en bahtiyar guşelerinden biri bulunan bir muhitteki boşluğu doldurmak yolunda yapılmış bir teşebbüs ve atılmış bir adımdır. İzmir ve garbî Anadolu, feyizli bir gençliği ve çok münevver bir kitleyi sinesinde taşıyor. Türk âtîsinin azimetini, kudretini bariz bir şekilde hissettiren noktalardan biri şüphe yok ki muhitimizdir. [Fikirler] Bu zayi iktidar muhitin, bu zinde varlığın ortasına iddialarla çıkamazdı. Hatta onun için isminin nihayetine [ler] edatını ilaveyi zaruri buldu.

Her varlık, muhitinde müspet menfî, cüz’î, külli bir tesir yapar. [Fikirler]nur için, hayır için, fazilet için doğdu. Onlar için ve ancak onlara istinat ederek yaşayacak. Şu halde tesiri menfî değil, müspettir. Temenni edelim ki, yapacağı bu tesir, aynı zamanda pek az değil, az da değil, çok, pek çok ve pek büyük olsun.

[Fikirler]’in ilk sayısı gençliğe, irfana hizmet etmek vazifesiyle mükellef bir heyet tarafından memleket gençliğine ve memleket irfanına yeni bir hizmet emeliyle ortaya atıldı. Bu sayı böyle bir hizmet gayesinde birleşim bir tahrir ailesinin gönüllerinden belirmiş bir goncedir. Bu goncenin inkişafı ümidi, ilk mesaiyi doğurdu. Ve içimizde kısmen memnuniyet kelimeleriyle ifade edebildiğimiz hissî varlığı meydana getirdi. İşte bu sebeptendir ki samimi ve menfaatten tamamen münezzeh hislerle ortaya atılan bu ilk sayı münteha değil mebdedir. Her mebde-i mahdud ve mütevazı olur. Her gonce kadar renk itibariyle de, rayiha itibariyle de inkişaf etmiş bir gül sayılamaz. [Fikirler] içinde bu nokta variddir, hakikattir.

[Fikirler] birkaç kişilik bir heyetin değil, doğrudan doğruya İzmir gençliğinin olacağı için âtî itibariyle büyük tekâmüllere namzet olabilir. Âtîyi, inkişafı ümit ettiren âtîyi, arkalarında veya yanlarında add ve telâkki edenler yakırlar. O, önümüzdedir, karşımızdadır.

[Fikirler], uğrunda hizmet etmek için çıktığı gençlik ve münevver tabaka gibi milliyetçidir. Şu halde mündericatına garbi Anadolu'nun ve Türk İzmir'in mefkûresi ve şahsiyeti in'ikâs etmiştir. Bu mefkûre Türk milletinin de mefkûresidir. Bu şahsiyet ise her şeyden evvel Türk inkılâbı ve Türk tekâmülünü ifade ve temsil eder. Birinci sayısından itibaren gençliğimize ithaf ve tevdi edilen [Fikirler] de tabî bir surette İzmir'in ve mıntıkamızın hususiyetleri tecelli edecektir. Tahrir ailemiz, mıntıkamızı alâkadar eden tetkikleri sahifelerimizde toplamayı birinci vazife addeder.

Milliyetçilik, kendi asrı olan yirminci asırda yalnız kalpleri tutuşturan bir his halinde kalmamıştır. Bu mefhum, mukavemet edilemeyecek derecede kuvvetli olan hissi cephesinin yanında, aynı derecede rasîn bir fikri cepheyede maliktir. .

Milliyetçiliği yalnız tahkim ve esaret altına alınmış veya alınmak istenilen milletlerin halas ve istiklal mücadelesine bir vasıta, bir muharrik olarak mütalaa etmemelidir. Milliyetçilik aynı zamanda bu fikri cephesinin mevcudiyetinden dolayı milletler için bir tekâmül vasıtasıdır. Millet fikri, bugün hayatın her cephesinde, iktisatta, sanatta, hukukta hatta ve hatta ilimlerde bile müstakil ve rehakar bir hayat sistemi olarak mevcudiyetini gösteriyor. Millet hisle ateşlenen bir mefkûrenin ilim, fen, felsefe, sanat, hukuk ve hayat vadilerinde doğuracağı her eser, milliyetçilik denen sistemin bir cüzünü teşkil eder. [Fikirler] mıntıkamızdan ve muhitimizden alınacak mevzuular ve eserlerle bu hakikati izah ve ispat etmeye çalışacaktır. Bu mesainin boşa gitmeyeceğini ise şimdiden i'lân ve iddiâ' edebiliriz. Çünkü Türk milliyetçiliği kalpler ve hisler sahasını baştanbaşa istilâ ve kudretine ram ettikten sonra tekâmülünde devam ederek artık fikir, sanat, iktisat, ilim ve irfan ve hayat sahalarında da tesirlerini göstermeye başlamıştır. Türk gençliği bu sahalarda da birer varlık olmak istidadını ibraz ve irâe ediyor. Heyetimiz derin ve samimi bir iman ile bu tahvil ve tekâmüle kanidir.

Bu kanaat saikasıyladır ki daha ilk sayıdan itibaren mesela mecmuanın şiir kısmını gençliğe tevdi ettik. Az zamanda yetişenleri gıpta ettirecek mertebede feyz ve kudret ibraz edecek bir genç şairler zümresine İzmir’de de malik olabileceğimize şüphe etmemekteyiz.

Mecmuanın muhteva olacağı diğer kısımlar içinde pek yakın bir âtîde aynı mes’ud tahavvül mukadder olduğunu kabul etmemeye hiçbir sebep yoktur. [Fikirler] işte o zaman şarklı bir istihale ve tekâmül geçirerek tamamen gençliğin malı olacak ve mecmua intişarından beklenen gayeye de tamamen varmış bulunacaktır. [Yaşayan Gurur] meşhur bir meseledir. Az zaman sonra bu seviyeli hadisenin gözlerimiz önünde tecellisini temenni edelim.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 1, s. 1

3.9.2. İZMİR' DE YENİ LİSAN -1-

İzmir'de Yeni Lisan - Halkçılık fikri - Hareketin tesirleri - Ömer Seyfettin - Tanzimat'a bir nazar - Lisanı sadeleştirmek fikri.

İzmir'de 316 senesinde yapılmış bir lisan hareketi vardır ki dilimizin tarihi itibariyle haiz olduğu ehemmiyete rağmen bugüne kadar esaslı bir surette tetkik edilmiş değildir. Hâlbuki bu hareket; lisanı sadeleştirmek cereyanının birçok esaslarını ilmî bir usul ile tamamlayan, hatta o devre kadar yapılmamış birçok lisaniyat tetkikatını ihtiva eden kıymetli bir merhaleidir. Bir merhale ki dilimizin tarihi yazılırken behemehâl nazar-ı itibara alınmak hakkını haizdir. 316 senesinde Edirne hapisshanesinden ikamete memuren İzmir'e gönderilen Mehmet Necip Bey, lisanı sadeleştirmek fikri etrafında esaslı bir mücadele için gazete sürunlarında hazırlıklar yapıyordu. Bu sıralarda İstanbul gazetelerinin sütunlarında da tasfiyecilerle Türkçeyi sadeleştirmek taraftarları arasında şiddetli münakaşalar yapıyordu. Necip Bey'in sistemi tamamen ilmi bir mahiyette idi. Türkçeyi lisaniyat kaidelerine göre tetkik ediyor ve bu tetkikatten lisanı sadeleştirmek için ittiba edilecek düsturları istihraç eyliyordu. Bu desturlar bazı cephelerde o zamana kadar yapılmamış tetkikate istinad ediyordu.

Necip Bey muasır lisaniyat âlimlerini iyi çok iyi tanıyordu. Bu vukuf ona arkadaşları arasında müstesna bir mevki ayırıyordu.

Bu mesai, yalnız lisanın ıslahını istihdaf etmiyordu. Necip Bey, lisanın gökten inmiş bir müessese olduğunu çok iyi biliyordu. Lisanın içtimai hayattaki vazifelerini tamamen kavramıştı. Lisanı ıslah etmenin cemiyeti düzeltmek demek olduğunu müdrikti. Bu sebeptendir ki İzmir'de ki lisan hareketi halka doğru gitmeği, halkın dilini mihver yaparak bütün ilmi tetkikatı onun etrafında teksif etmeyi keline en esaslı umde telâkki etmişti.

Bu hareket ilmi bir Türkçülük hareketi idi. Davanın en esaslı sözü Türk milliyetperverliği idi. Türk milletini maruz bulunduğu büyük tehlikelerden korunmak endişesi idi. Bunun için de Türk'ü kendi diline sahip kılmak lüzumuna iman ediliyordu. Türkçe istiklâlini kazandıktan sonra bu lisanla millete ait her şeyi

konusulabilecekti. Burada ki cereyanın halka doğru gittikten sonra onunla kolkola yola çıkması, işte bu isabetli görüşün mahsulü idi.

Bu kareket Ahenk sütunlarında Necip Beyin intişar eden bir mektubuyla başlamıştı. O sıralarda Tevfik Nevzad Bey merhum Hizmet'i neşrediyordu. Davadaki hakikati hemen anlamıştı. Gazetesini bu hakikatin müdafasına tahsis etti, neşriyatını ona göre yaptı. Dilimizin tarihi itibariyle büyük bir ehemmiyeti haiz olan bu hareket sadece bir münakaşa halinde kalsaydı belki attettiğimiz ehemmiyet tamamen müstehak olamazdı.

Halbuki bu hareketi takiben aynı vadide birçok neşriyat yapılmıştı. İzmir'de çok hizmetler yapan "Osmanlı Ziraat ve Ticaret Mecmuası" bu fikrin mahsulü idi. Biraz sonra halk diliyle halk için çıkarılan ve halka okumak hevesini vermek gibi hizmetleri görülen "Köylü Gazetesi" de -bütün ifratlarına rağmen- aynı fıkirden mülhemdi. Bu neşriyat, muhitin yeni lisan fikriyle meşbû olduğunu ispat eden delillerdir. Mamafih bu mesainin daha canlı tesirleri de oldu. Selanik'teki Yeni Lisan hareketinin başında bulunan Ömer Seyfettin merhum bu fikri İzmir'de bulunduğu sırada Necip Bey'in neşriyatından almıştı. Ömer Seyfettin, Necip Bey'in ortaya attığı esasları görmüş, kabul etmiş ve hatta bu yolda küçük hikâyeler yazmıştı. Genç Kalemler'de müdafaa edilen davanın vâzı olduğunu [1] Selanik hareketinin yine salâhiyettar bir rükünundan öğrendiğimiz Ömer Seyfettin İzmir'de bu hakikate iman edenlerdendi. Ali Canip Bey'in, Ömer Seyfettin'in hatıra defterinden naklen neşrettikleri notlarda tesadüf ettiğimiz kanaatler de [2] Necip Bey tarafından 27 sene evvel İzmir'de ortaya atılan hakikatlerdir. İşte biz şu makaleler serisini bu kadar vasi ve şamil tesirleri görülen İzmir hareketini tetkike hasrediyoruz. Neticede görülecektir ki İzmir hareketi ne Kazım Nami Bey'in vaktiyle zannettiği gibi alelade bir takip ve taklit gayreti ve ne de "Türk Teceddüd Edebiyatı Tarihi" müellif-i muhtereminin dediği gibi [3] sagîr afaklara çarparak sönen bir sadadır. Mamafih esasa girişimizden evvel tanzimattan beri bu vadide yapılmış olan işlere -kuş bakışı da olsa- bir nazar-ı atf etmek zaruretindeyiz.

Tanzimatı yapanların hemen hepsi o devrin şair ve muharrirleri idi. Bunun içindir ki yıkılan eski müesseselerin içinde lisan da vardır. Edebiyatla lisanın millî hayattaki mevkiini garpteki manasıyla anlamış insanlar için bu pek tabîî bir şeydi. Esasen eskilerin elinde manasını ve içtimâî hayattaki vazifelerini kaybeden lisan müessesesi artık bir adım atamayacak hale gelmişti. Yanya'dan İstanbul'a gelmek gibi tabîî bir hadiseyi “Gülşen-serâ-yı diyar-ı Yanya'dan Gülbin-i zât-ı fetânet-i mutad u bülend istîdatları perveriş-yâfte-i naîm-i nesîm-i âtîfet-i Kirdgârî ve gül-gonce-i tab' şükûfte ve handanları perverde-i inâyet-perverdikârı olduktan sonra sene 1098 seferinin hemgâm-ı baharında gül-âb-efşan-ı ruy şahid-i mazmun-ı dil-sitan olarak şehinşah-ı şühur ve büldan ve merci-i şurâ-ı bâsıra-i rûşen-dilân olup medar-ı ilm u kemal iftihar-ı devlet ve ikbal olan belde-i tayyibe-i mâmûre-i diyar-ı Konstantineye'ye vasıl ü mecalis-i kibar-ı enâme dâhil oldu.” şeklinde bir muammaya çeviren bu lisan ile milleti alâkadar eden meseleleri münakaşa etmeye imkân yoktur.

Bin türlü tehlikelerle karşı karşıya gelen Türk milletine maruz bulunduğu felaketleri açık bir lisanla haber vermek lazımdı. Bu sebepten daha ilk hatvede Tanzimat ricalinin “lisanı sadeleştirmek” fikri etrafında toplandıklarını görüyoruz.

Bu endişe yalnız bir ihtiyacı tatmin etmekle kalmıyor Tanzimat'ın başarmaya çalıştığı işlere bir de sade lisanla yazmak meselesini ilave ediyordu.

Tesirlerini devlet hayatına kadar teşmil eden bu ihtiyaç büyük Reşit Paşa'ya “kitabeta-i resmîyye” de bir inkılâp yaptırırken o devrin en büyük halk adamı olan Şinasi'ye de “açık ve herkesin anlayabileceği bir Türkçe ile yazmak” fikrini esaslı bir kanaat halinde müdafaa ettiriyordu. Gerçi Tanzimat'tan evvelde bu yolda bazı temayülleri görülmüştü.

Fakat bunlar ilmî mahiyette kanaatler değildi. Ne İstanbul Türkçesiyle o eşsiz bedîalari yaratan Nedim ve ne de onun muakkipleri lisana bir inkılâp getirmek ihtiyacını sezmiş değillerdi.

Nedim şiirde güzel ve yeni bir şeyi yapıyordu. “Eski” den “eski” nin bazı kayıtlarından az çok sıyrılıyordu. Fakat lisanda yeni bir şeyi yapmak lazım geldiğini anlamış değildi.

Bunun içindir ki dilimizin tarihinde de ilk inkılâpçı olarak Şinasi'yi tanıyoruz. Şinasi Paris'te garp ilmîyle yakından temasa geçmişti. Lisanın ve edebiyatın milli hayattaki mevkiini çok güzel biliyordu. Veysi ve Nergisî lisanının Türkçe olmadığını sezmişti. İstanbul'a döndüğü zaman ilk yaptığı şeyi hiç kimsenin olmayan o lisana ilân-ı harp etmek oldu. Açık ve sade bir lisanla şiirler- kendi tabiriyle- safî Türkçe manzumeler yazdı. Gazetesinde rûzmerre hayata ait fikirleri herkesin anlayabileceği bir Türkçeyle kaleme aldı. "Tercümân-ı Ahval"e yazdığı mukaddemede gazetesini umum-u halkın kolaylıkla anlayabileceği bir mertebede kaleme almanın kendisince mültezim olduğunu ilan etti ve dediği gibi de yaptı. O kadar ki kendisinden sonra gelen nesle bile takdim etti.

Herhalde Şinasi'nin lisanı Halit Ziya'nın, Cenap'ın lisanından çok daha vazihtir. Çok daha fazla bizimdi.

Şinasi bu yolda yalnız kalmıştı. Şâkirdi Namık Kemal ile Ziya Paşa'yı da aynı yolun yolcuları görüyoruz.

Namık Kemal Osmanlıca namıyla bir lisan tanımıyordu. Dilimizin üç lisandan mürekkep oluşu ona çok garip geliyordu. Ziya Paşa ise bu yolda daha ileriye gidiyordu. Lisanımızın gayrı tabii teşekküllerini münakaşa ve eski edebiyatın bizim olmadığını ilan ediyordu. Paşanın Şiir ve İnşamız hakkında ki düşünceleri bu yolda atılmış mühim birer adımdı. Ona göre "medar-ı teâtî-i efkâr lisandır. Bir milletin lisanı kavaid-i mazbuta altında olmayıpta her eline kalem alan kimsenin keyfine mütâbaat eder ve hal tabiîsinden çıkarsa o millet beyninde vasita-i muâmelat bozulmuş demek olur." Eskilerin bu lisanı hâl-i tabiîsinden nasıl çıkardıklarını çok iyi görüyordu. Yabancı lisanların istilasından doğan gayri tabiî vaziyetin tamamen farkında idi. "Münşeât-ı Feridun ve âsâr-ı Veysî ve Nergisî ve sair münşeât-ı mu'tebere ile alınsa içlerinde üçte bir Türkçe kelime bulunmaz ve bir maslahat ifade ederken bedî ve beyan fenleri karıştırılarak ibraz-ı belagat için öyle müşevveş ve mütetâbiü'l-izâfat ibareler yazmışlardı ki Kamus ve Ferheng beraber olmadıkça ve bir âdem fen maânî ve adâb-ı Arabda kemal-i mahareti olduktan sonra adeta bir ders mütâlâa eder gibi birçok zamanlar sarf-ı zihin etmedikçe manasını istihrace muktedir olamaz. Bu hale göre bizim millette tabiî hal üzere ne şiir ve ne de inşâ var demek olur" diyordu. Vefik ve Cevdet Paşalar da aynı vadideki çalışmalarla kıymetli

hizmetler yapmışlardı. Biri lisanda yapılan harekete membalar hazırlamış, diğeri de eserlerinde bu fikri bilfiil tatbik etmişti. O devrin diğeri bütün müttefikleri de bu davaya az çok hizmet etmişlerdi.

Bu mesai acaba matlup olan temreyi tamamen verdi mi? Bu suale kat'î ve müspet mahiyette cevap vermeye elbette imkân yoktur. Fakat düşünmek lazım gelir ki ancak dün yapılabilen hatta bugün bile henüz yapılamayan şeyleri Tanzimat devrinin her işe bitişmek mecburiyetinde olan ricalinden beklemek haksızlık olurdu. Ne Şinasi ve ne de muakkipleri bu işte cezrî olamazlardı. Bunun için birçok sebepler vardı. O devrin mütefekkirleri memleketi alâkadar eden bütün meselelerle meşgul olmak mecburiyetinde idiler. “Lisaniyat” sahasında ihtisasları yoktu. İhtisas yapmaya zamanları müsait değildi. Ve nihayet asırlar görmüş, asırların itiyatlarıyla yoğrulmuş bir müesseseyi bir darbede yıkmak imkânı yoktu. Bununla beraber fikir onlarındır. O fikir pek tabîî olarak kendilerinden sonra yürüdü, ilerledi ve bir gün hakikat oldu.

M. Esat [Çınar], nr. 1, s. 2-3

3.9.3. İZMİR'DE YENİ LİSAN -2-

Tanzimat'tan sonra lisan cereyanları. Şemsettin Sami Bey - İslahat hakkındaki nokta-i nazarları: Tek lisan, yabancı kelimeler, kaideler.

Şinasi'nin "lisanı sadeleştirmek" mefkûresi her adımda biraz daha ilmîleşerek yürüyordu. Lisan bu tabîi seyrini takip ederken, ilmî görüşlerde tahallûf ediyordu.

Bu sebeptendir ki " lisanı sadeleştirmek" fikri biraz sonra karşımıza iki cereyan çıkardı: Birinci cereyan taraftarları Şinasi'nin mefkûresini daha derin bir görüşle ve daha ilmî bir usul ile ikmal ediyorlar, lisanı yabancı hâkimiyetlerin tasallutundan kurtararak tabîi mecrasına çeviriyorlardı. İkinci cereyan taraftarları bunu da kâfi görmüyorlar, lisanı daha kat'î bir tasfiyeye tâbi tutuyorlardı.

Birinciler, lisanın sonradan alıp benimsediği kelimeleri Türk tâbiyyetine sokarak kabul ediyorlardı. İkinciler, damarında Türk kanını taşımayan her tasarrufu lisandan atıyorlardı.⁶¹

Dilimizin tarihinde "tasfiyeciler" namını alan ikinci cereyan taraftarları, şüphesiz, müfrit kimselerdi. İddialarını, ilmî esaslar önünde uzun uzadıya müdafaa edemezlerdi. Mamafih, bu "ifratın" "ihtidal"i yerinde saymak tehlikesinden kurtarmış olduğunu itiraf etmek lazımdır.

Birinci cereyan, daha ilmî olmaktan feyz alarak yürüdü ve Şinasi ile arkadaşlarını takip eden nesil içinde kutlu mümessiller buldu.

Merhum Şemseddin Sami Bey bu zamanın alemdarı idi. Lisanımızın muhtaç olduğu ıslahatı çok iyi kavramıştı. Dilimizin güzelliğini, selim bir zevk ile fark etmişti. "Tecrübe edenler teslim ve itiraf ederler ki dünyada sem'a en hoş gelen ve anlamayanları meftun ve hayran eden bir lisan varsa o da İstanbul'da ve devletin büyük şehirlerinde tekellüm olunan Türkçedir." diyordu. Bu güzel Türkçeyi öbür lisanların hâkimiyetlerinden kurtarmak lazım geldiğini biliyordu. Fakat bu işi yaparken ilmin zaruretlerinden tegaffül etmiyordu.

⁶¹Bu cereyan taraftarları içinde daha mutedil bir hizbin mevcut olduğu kaydetmek lazımdır.

1- Türkçe'nin müstakil bir lisan olmadığını söyleyenleri teşhil ediyordu. Eskiler arasında “Lisan-ı Osmani” nin Arabî ve Farisî ile Türkçe 'den meydana gelmiş bir müessese addedilmesini gülünç buluyordu. Bu telâkinin “âdet-i ilahiyeye ve tabiata mugayyer” bulunduğunu, “üç lisandan mürekkeb bir lisan” farz etmenin “dünyada görülmemiş bir şey” olduğunu söylüyordu.⁶²

2- Kudemâyı bu telâkiye sevk etmiş olan, yabancı lisanlardan kelime almak keyfiyetini pek tabîî görüyordu. Zaruret sâikasıyla bir lisana giren kelimelerin, o lisanın esasını değiştiremeyeceğini söylüyordu. Bu hususta lisanın “me'huz ve müstear kelimelerine” değil “esas olan tasarrufatına” ehemmiyet veriyordu.

Arabî ile Farisîden- bir zaruret neticesi- lisanımıza giren ve halk tarafından kabul olunan kelimeleri, Türkçeleşmiş addediyordu. “Mademki onları herkes biliyor, anlıyor, bizde Türkçe gibi kullanınız” diyordu.

3- İstılâhat-ı fenniye'nin, her lisanda olduğu gibi yalnız fen erbabı tarafından anlaşılmak üzere, vazedildiğini kabul eyliyordu. Bu itibar ile Türkçe olmayan bu ıstılahatı lisan için zarurî addediyordu. Bu kanaatlerine mukabil, lisanı ıslah hususunda çok cezrî idi. Lisanı sadeleştirmek meselesi onun için yalnız “açık yazmak” demek değildi. Bu hususta itbâ edilecek daha birçok zaruretler vardı:

1- Lisan-ı tahrirle lisan-ı tekellüm tevhidî... Lisan; lisan-ı tahrir ve tekellüm diye ikiye ayırmanın aleyhtarı idi. Muarızların bu inkısamı tabîî ve her lisanda cari zannetmelerini şiddetle muâheze ediyordu.

Ona göre “bundan yanlış fikir ve zehap olamaz. Hât açık söylenen lisanları yazmak için icat olunmuştur. Hât için lisan icat olunduğu biliniyor. Lisanları insanlar yapamaz. Tabiat yapar. Her kavim bir lisan söyler ve yazmak istediği vakit yine onu yazar. Kadimden beri Hint, Zend, Yunan, Kıpt, Latin, Arap, Çin lisanlarında ne kadar kitaplar, ne kadar Asar-ı mensure ve manzume yazılmış ise, cümlesi sahabelerinin söyledikleri lisanlarda muharrerdir.

⁶² “Lisan ve Edebiyatımız” makalesinden.

....Vâkıa yazılan kitaplar ekseriya bir ilim ve fenne müteallik olup bunların ıstılahatı ve bittabiî avamın anlayamayacağı bir takım maân-î dakika ve mezâmin-i âmiyye ve maneviyyeyi havi olacağından, lisân-ı tahrîrîyi ilimden mahrum olan avam-ı nâs her yerde tamamıyla anlayamaz. Lakin sair lisanlarda avam-ı nâs mesamesini bilmediği ismi ve manasından bigâne olduğu lafzı anlayamaz ve o anlamadığı şeyi istizaha kalkışsa dahi “sen onu anlayamazsın”dan başka bir cevaba dest-res olamaz. Mesela edebiyata müteallik bir kitap okuturken dinleyen bir hamal veya çoban “nazım, nesir, istiare, mazi, muzârî” gibi kelimelerden elbette bir şey anlayamaz. Bu her lisanda vâkidir. Lakin bizim adî bir hikâyeye kitabı okuturken dinleyen, oldukça okumuş lakin Arabî, Farisî öğrenememiş bir adam “sipihr, mah, şems - münîr, lahm, hitab, mir’ât” kelimelerini anlayamaması o kabileden değildir. Çünkü bu adam o kelimelerin mefhumunu bilir ve Türkçe olarak: “gök, ay, güneş, odun, ayna” denildiğini pekâlâ anlayacaktı.⁶³

2- Türkçe ’de muadilleri bulunan kelimelerin tedricen lisandan ihracı...

Bunun içinde Türkçe ’yi tasfiye etmeye lüzum yoktur. Yazı yazarken, Türkçe’ de muadilleri bulunan kelimeleri kullanmamak kâfi bir çare idi. Bu suretle lisanın anlaşılmasında mucip olan en mühim sebepler ortadan kalkmış olacaktı. Diyordu ki “gök kelimesi dururken” sema, sipihr, felek, asuman, gerdûn kelimelerini kullanmaya ne ihtiyacımız vardır. Ama “nazar-ı semâî” diyemeyecek imişiz, demezsek kıyamet kopmaz ya.

Fransız lisanının bugünkü ihtiyacına göre ne kadar vâsi ve mükemmel bir lisan olduğu malumdur. O lisanda gök manasını ifade etmek için ciel’den başka kelime olmadığı ve bununla idare-i maslahat edip diğerine ihtiyaç görülmediği halde, biz niçin bu bir mana için altı kelimeye muhtaç olalım? (Nazar-ı Semâî) gibi terkipler yapabilmek için her kelime Türkiye’nin bir de Arabî ve Farisî müterâdifini kullanmak ve öğrenmek mecburiyetinde bulunup da lisanımızı o kadar güçleştirmekten ise öyle tabirâtan vazgeçip de izâfetleri o terkipleri Türk kaidesine

⁶³ Lisanımızın sadeleştirilmesi: Tarık gazetesinden 26 Mayıs 1315 İstanbul.

tevfikan ve Türkçe kelimelerle ifade olunabilecek surette ifrağ etsek daha iyi olmaz mı? ⁶⁴”

3- Türkçe'nin sarfına hâkim olan yabancı kaidelerin lisandan tardı... Lisanın yabancı dillerden kelime almak hakkını kabul ediyordu. Fakat kavaid-i sarfiyye ve nahviyye istiare etmesini gayr-ı ilmî ve gayr-ı tabî buluyordu. Arabî ve Farisîden aldığımız izafet ve tavsif kaidelerinin hiçbir ihtiyaca cevap vermediğini söylüyordu. Ona göre “bu kaideleri bizim lisanımız almamıştır. Onları yazanlar almıştır. O kaideler sarf-ı sun'î ve gayr-ı tabî olan lisan-ı tahrîrimize münhasır kalıp, lisan-ı tekellüme girmemiştir. Daire-i belediye, idare-i maslahat gibi bazı tabirler bir dereceye kadar havasın lisan-ı tekâmülüne düşmüş ise de, bunlar dahi esmâ-i mürekkebe suretinde kullanılıyor.

.... Bizim bir hususta tabî olup ayrılmamaklığımız lazım gelen bir şey varsa o da lisanımızın kavaid-i asliyye ve esasiyesidir. Biz yine ne kadar masanne ve müzeyyen olsa, duvarı çarpık olursa, o tezyinat beş para etmeyip çürük ve sakat addolunacağı gibi bir lisan dahi elsine-i saireden me'huz ne kadar tabirat ve ıstılahatla tekemmül etmiş olsa, kavaid-i esasiyesine tetkik edilmemiş olursa, mükemmel bir lisan add olunamaz. ⁶⁵” İtiraf edelim ki bu tetkikat, noksan da olsa ekseriyetle o zamana kadar yapılmamış şeylerdi.

Şemseddin Sami Bey bu tetkikatıyla, Tanzimat'tan beri akıp gelen cereyana ilmî bir mahiyet veriyordu.

Bu mesai, davanın bütün cephelerini ihata edememiş olmakla beraber her zaman hürmetle yâd olunmaya layıktır. Dilimizin tarihini yazacak olanlar bu noktayı elbette unutmayacaktır.

M. Esat [Çınar], nr. 2, sh.2-3

⁶⁴Aynı makaleden.

⁶⁵ Lisanımızın sadeleştirilmesi 2, İkdâm 14 Kanuni Sani 1317 İstanbul

3.9.4. İZMİR'DE YENİ LİSAN -3-

Emrullah Efendi, Necip Asım Bey, Ahenk Meselesi, Membalar

Şemseddin Sami Bey'in bu tetkikatı ortaya yeni bir mesele çıkarıyordu. Türkçe 'de mevcut olmayan isti'mâli zaruri bulunan kelimeler hangi lisanlardan alınabilirdi?

Muhafazakârlar lisana yeniden alınacak kelimeler için Arabî ile Farisî'yi rakipsiz iki memba telâkki ediyorlardı. Bu zümrenin içinde muhtelif kanaat sahipleri vardı. Bazıları lisanda mevcut olan ve garp lisanlarından alınmış olan kelimeleri bile Arabî ve Farisî kelimelerle değiştirmek istiyorlardı. Bu zevat için lisana mâl olacak kelimeler ancak bu iki dilden alınabilirdi. İktibas hususunda da muayyen hiçbir fikirleri yoktu.

Diğer bir zümre de bu hususta her şeyden evvel ahenk kaidesine teb'iyet etmeyi ileriye sürüyordu. Bunlara göre lisana alınacak yeni kelimelerin ahengimizi ihlâl etmemeleri lazımdı. Hâlbuki bu zevat Türkçe'nin ahengiyle Arabî ve Farisî'nin ahengi arasında mevcut olan tabîî farkları hiç düşünmüyorlardı. Bu takdirde Türkçe'nin güzel ahengi Arap ve Acem kelimelerinin ahengini takip edecekti.

Bu fikrin mümessili olan Emrullah Efendi'ye göre “bir lisana alınacak kelimeler mâddeten latif olmalıdır. Yani tenâfür-i esvattan biri, fesâhat-ı müfrede kavaidine muvafık bulunmalıdır. Bu bir lazımedir ki fûnun-ı bedîa ahkâmındandır. Terakkiyat-ı edebiyeye mukteziyatındandır.

Sanatın, bu zî-me'âl bidâatin her yerde aradığı hüsn en ziyade lisana yakışır. Kelâmın hüsnü ise muhassenat-ı lafziyye ile temin edilebilir. Bunun içindir ki her ümmetin edebiyatında fesâhat-ı müferde fesâhat-ı mürekebbeye takdim edilir. Türkçemizi bu meziyet-i bedîaneden tenzih etmek, bu kanun-ı celîl-i istifâdan istisna eylemek reva mıdır? ⁶⁶

⁶⁶ “Bir lisan nasıl zengin edilir?” makalesinden.

Bu nokta-i nazar taraftarları Türkçe'nin tabiatında mevcut olan o güzel ve emsalsiz ahengi her nedense ihmal ediyorlardı. Bunlara göre lisan, asırlardan beri Arabî ve Farisî'den aldığı kelimelerle bünyesini ıslah eylemişti.

Bu iddiayı ispat için ortaya attıkları deliller, işte hep bedîi cephesine temas ediyordu: "Lisanımız bir ümme-i hâkimenin lisan-ı resmisi lisan-ı edebisi olduğu günden beri bu kabiliyetini anbean izhar etmiş, dirayetimiz terakki ettikçe zevk-i edebimiz artmış, istifa'yı nesil kanununun icap-ı lâyetegayyeri olarak istihsân-ı lisan emri de bittabi vücuda gelmiş, bu anasır ve esbab-ı tekemmülün hüsn-ü imtizacıyla devr-be-devr tefeyyüz eden lisanımız artık telaffuzunda sıklet hissettiği, tenâfür gördüğü kelimeleri tard ve ihraç ederek, hariçten Arabî'den, Farisî'den kelime intihabında zevk-i edebîsine itimat ederek müfredatını hem teksir hem ıslah ile terakkî etmek tarikinde devam ve sebat eylemiştir. Hayfa ki bir lisan için bundan feyizli bir nahv-i terakki olamaz.⁶⁷

Necip Asım Bey'in dediği gibi bu iddia taraftarları bahsettikleri tenâfür-ı asvatın Türkçe kelimelere ait olmadığını her nedense hesaba katmıyorlardı. Türkçe'nin tabîi ahengi asırlardan beri yaptığı ameliyelerle sakil kelimeleri bile kendi tecvidine uydurmuştu. Hatta Arabî ve Farisî'den alınan nice kelimeler halk dilinde milli ahenge tetâbuk etmişlerdi. Kavaid-i edebîyye kitaplarında tenâfür için getirilen meseleler hep yabancı kelimelere taallûk ediyordu. Nihayet bir lisanın ahengi meselesi kendi bünyesinden çıkan kaidelere göre mütalaa edilebilirdi.⁶⁸

Şu halde iktibas hususunda ittibâ edilecek kaidenin, lisanımızda yeni ihtilaflar çıkarmaması lazımdı. Binâenaleyh kendi dilimize müracaat etmek ve orada bulamayacağımız şeyler için lisanın menbalarına doğru gitmek en mantıkî çare olacaktır.

Şemseddin Sami Bey'in hararetli bir muakkibi olan Necip Asım Bey bu fikrin mümessili idi. Ona göre lisanımızda mevcut olmayan kelimeleri tamamlamak için "Dilimizi Avrupa elsine-i müterakkîsinden birisiyle mukayese ederek eksikleri anlamak" lazımdı.

⁶⁷ Aynı makaleden.

⁶⁸ Makale-i Mahsusa, Necip Asım 1 Kanun-i Sâni 1317

Bu cihet anlaşıldıktan sonra aşağıdaki menbalara müracaat ederek lisanımızı zenginleştirmek kabil olacaktı:

- 1- İstanbul'da her sınıf ahalimizin, hatta eski kadınlara varıncaya kadar, lisanlarında dolaşan Türkçe lügatlere,
- 2- Anadolu ve Rumeli ahalisinin lügatlerine
- 3- Bunlardan ıstikak kaidesi üzere bir takım yeni lügatler istihracına
- 4- Eski Osmanlı lügatlerine
- 5- Çağatayca dediğimiz Şark Türkçesinin eski ve yeni lügatlerine
- 6- Azerbaycan lügatlerine
- 7- Kırım, Kazan lügatlerine
- 8- Uygur lügatlerine
- 9- Özbek lügatlerine
- 10- Kalmuk lügatlerine
- 11- Sâir Türk akvamı lehçelerine
- 12- 4 rakamından itibaren gösterdiğimiz lehçelerden ıstikak kaidesiyle yeni lügatler tertibine,
- 13- Arabîye,
- 14- Farisîye,
- 15- Umum-u Avrupa lisanlarına⁶⁹

Bu noktai nazar Türkçe'yi yabancı lisanların istilasından da koruyordu. Aynı zamanda âhenin mes'elesini de pek tabîi bir şekilde hallediyordu. Çünkü Türkçe'nin ahengi kardeş dillerden alınacak kelimelerle bozulmayacaktı. Tekevvün edecek ufak tefek farkları da zaman ile ortadan kaldıracaktı.

⁶⁹ Dilimize Hizmet: Necip Asım, İkdam 1 Kanun-i Evvel 1319

Şemseddin Sami Bey'in tensike çalıştığı ıslahat cereyanı bu istikamette inkişaf ederken servet-i fûnun edebiyatını da beraber sürüklüyordu.

Edebiyatımızın bu yolda yürümesi Tanzimat'tan beri devam edip gelen birinci cereyan için kutlu bir müeyyide idi.

Bunun içindir ki ıslahat fikri hiç durmadan ilerledi. İstanbul'da serbestçe inkişaf edemediği devirlerde muhite doğru yayıldı ve aynı istikamette ilerleyerek feyizli semereler verdi.

Mevzumuz bir an evvel girebilmek için birçok cephelerini ihmal ettiğimiz bu davanın bütün vesâikini, bir gün tamamen toplamak kabil olursa memleketin muhtelif köşelerinde yapılmış olan hareketleri daha esaslı ve daha terkibî bir şekilde tetkik etmek mümkün olacaktır.

Mamafih şu mücmel izahatında, İzmir'deki yeni lisan hareketinin mazi ile olan alâkalarını gösterebileceğini ümit ediyoruz. Gelecek makalemizde bu harekâtı tetkike çalışacağız.

M. Esat [Çınar], nr. 3, s. 4-5

3.9.5. İZMİR'DE YENİ LİSAN -4-

İzmir'de yeni lisan, muârizları, mahiyeti: Türkçülük ve halkçılık

Bu sıralarda, İzmir matbuatının sütunlarında da aynı bahse dair uzun münakaşalar cereyan ediyordu. Avrupa lisanlarından dilimize giren bütün ecnebi kelimeleri Farisî ve Arabî kelimelerle değiştirmek isteyenlerden ıslahat taraftarlarına kadar dava ile alâkadar olan herkes, ayrı bir nokta-i nazarla ortaya atılıyordu.

İzmir medreselerinden Maraşlı Kemal Efendi ile Mehmet Şerif Bey⁷⁰ arasında da böyle bir münakaşa devam ediyordu.

Şeref Bey ıslahat cereyanının müdafiliğini yapıyordu. Münakaşanın hararetli bir noktasında, o sırada gümrükte memur olan Mehmet Necip Bey'i müdahaleye davet etti. Necip Bey bu davete Ahenk'te intişar eden uzun bir mektubuyla icabet etti.

Bu mektup, o zaman için hiçte intizar edilmeyen meseleler ihdas ediyordu. Muhafazakârları olduğu kadar, ıslahat taraftarlarını da -bazı noktalarda- ürküterek İzmir'de yeni lisan davasının temelini atmış oluyordu. Mektubunun intişarından az bir zaman sonra şiddetli aksülameller başladı. Necip Bey'in müdafaa ettiği müstakil Türkçe davasının karşısında muarız iki zümre mevzi alıyordu.

Birinci zümreyi muhafazakârlar teşkil ediyordu. Bunların esaslı kanaatleri yoktu. İddiaları gülünçtü. Arabî ile Farisî'nin lisanımızdaki mevkilerine ilişilmemek şartıyla ıslahatı kabul ediyorlardı.

İkinci zümre lisanımıza giren ecnebi kaidelerin lüzumsuzluğunu itiraf ediyor, fakat dilimizde mukabilleri bulunan ve hiçbir ihtiyaca cevap vermeyen Arabî, Farisî kelimelerin ihracını Türkçe için bir zayî telâkki ediyordu. Bunlara göre lisanımız “Arabî ve Farisî'den almış olduğumuz kelimat ile kesb-i letâfet ve vüs'at” etmişti.

⁷⁰Sabık Edirne Mebusu Şeref Bey

“Sırf Türkçe yazmak şartıyla eâzım-ı üdebamızın o güzel, ruh-perver şairleri vücuda” gelemezdi.⁷¹

Bu fikrin taraftarları “birkaç asır evvel bir eser-i edebî ve fennî vücuda getirebilmek için Arabî ve Farisî’den istiâre” etmiş olmamızı davalarının ispatı için kâfi bir delil addediyorlardı.

Yabancı dillere düşkünlüğümüzün Türkçe ’yi nasıl tekâmülden men ettiğini hiç düşünmüyorlardı. Türkçe ’yi hep son safhasında tetkik ediyorlar, hükümlerini de ona göre veriyorlardı. Türkçe’nin ıslahata muhtaç olduğunu ve bu ıslahat yapılırken maziden ayrılmak lazım geldiğini kabul edemiyorlardı. Bu sebeptendir ki İzmir’deki yeni lisan hareketinin muarızları daima indî hükümler etrafında saplanıp kalmışlardır.

Buna mukabil yeni lisan taraftarları az zaman zarfında davalarını ispata muvaffak oldular. Bilhassa hizmetin sahibi olan Tefik Nevzad Bey’in bu fikri benimseyerek gazetesini davanın müdâfî’i haline sokması yeni lisan taraftarları için kutlu bir müzâheret oldu. Hareket de, bu sayede kendini bütün kuvvetiyle tanıtmaya imkân buldu.

*

Necip Bey mektubuyla muayyen bir zümre namına ortaya atılan dava Tanzimat’tan beri devam edip gelen ıslahat cereyanının ta kendisi idi. Yalnız bu sefer ki hareket, davanın en ince teferruatını bile muntazam bir usul dairesinde tetkik ediyordu. Necip Bey kendinden evvel yapılan tetkikatı bir araya topluyor ve onları tabiri caizse- ilmileştiriyor idi. Bu mesaide görüş ve usul yeni idi. Birçok noktalarda o zamana kadar yapılmamış tetkiklerle hareketin mahiyeti tevsi ve teşmil ediliyordu. Bu sebeptendir ki, daha evvelde söylediğimiz gibi, İzmir’de yeni lisan davası Türkçülük ve halkçılıkla kardeş olarak yürümüşdür. Bu neticenin sebeplerini arayalım:

Necip Bey ikamete memuren İzmir’e gelmeden evvel Edirne hapishanesinde mevkuf bulunuyordu. Meşrutiyet mücadelelerine iştirak etmişti. Memleketin

⁷¹ Hüseyin Kazım: Tefik Nevzad Bey’e Açık Mektup Hizmet 5 Mart 1317

vaziyetini biliyordu. İmparatorlukta Türk anasının ne kadar feci bir akıbeta doğru gittiğini görüyordu. Bu müşâhade bütün telâkkilerine müessirdi. Binaenaleyh her şeyden evvel Türk'ü ayağa kaldırmak lüzumuna kaildi.

İzmir'deki mesaisine, işaret ettiğimiz, bu ruhî halet içinde girişiyordu. Hakikatle bu kadar yakından temasa gelmiş bir insan için her şeyde idealist ve realist olmak pek tabi bir şeydi. Binaenaleyh İzmir hareketinin, bedîi nokta-i nazarlar üzerinde çok tevakkuf etmeyerek her şeyden evvel faydacı olmasının sebeplerini burada aramak lazım gelir.

*

İzmir'de yapılan yeni lisan hareketinin çok dikkate şayan bir hususiyeti vardır. Burada lisan mücerret bir müessese gibi telâkki edilmiyordu. Lisanın cemiyetle olan alâkası üzerinde şiddetle ısrar ediliyordu. Lisan, eslâfın yapmadığı bir tarzda, hakiki üfûlesiyle tetkik olunuyordu. Mademki lisan, bir milleti yapan amillerin en mühimi idi. Mademki lisanına hâkim olamayan bir millete yüksek gayeler gösterilemezdi. O halde Türk milletinin selameti namına yapılacağı her tespitten evvel, ona hayatını alâkadar eden hakikatleri ifade edebilecek bir dil vermek lazımdı. Bunun için de Türk dilini takip ettiği yanlış istikametlerden alarak tabîi mecrasına çevirmek zarureti vardı.

Necip Bey, yukarıda izah ettiğimiz ruh haleti içinde, lisan meselesini böyle bir halk davası halinde ikame ediyordu:

“Mademki ilerlemek istiyoruz⁷² bizi bilgice, düşünüşçe, anlayışça hülâsa her şeyce acıklı bir gerilikte bırakan ne olduğu belirsiz bir dile erkekçe yol vererek onun yerine bütün soydaşlarımızın konuştuğu ve güzelce anlaştığı dili geçirmekten başka çare yoktur.⁷³ Karanlıkları içinde bunaldığımız cehaleti, için için varlığımızı kemiren bir düşman yerine tutarsak buna karşı askerle silah, bilgi ve maarif ise de bu da ancak ileriki makalelerde vasıflarını sıraladığım bir dille yapılabileceğinden başka yine dili (Türkçe)mizi geçiririz. Ama yeryüzünde konuşulan dillerin içinde bilmeceye

⁷² Devir, istibdat devri idi. Binaenaleyh İzmir'de ikamete memur olan Necip Bey'in ifadesindeki ihtiyat ve tereddüdü bu noktadan mütâlaa etmelidir.

⁷³ Bütün soydaşlarımız tabirini imparatorluk hududu haricindeki Türklere de teşmil etmemelidir. Necip Bey panturanizmin şiddetle aleyhtarı idi.

benzeyen, ne öğrenilebilir ve ne de öğrenilse işe yarar bir dille maarifin yapılmasına girişmektense hiç kımıldanmamak daha yollu ve daha makuldür. Bize düşen kendilerine böyle bir iyilik edilmek istenilenlerin dilini, eğer yürekten isteniyorsa alıp kullanmaktır. Bu bence en yüce en büyük alçalıştır.

O halde şair, edip, mütefennin, hâkim bir sırada bulunmak gerekir. Kendilerinde “altruisme” denilen içtimai sevk-i tabîi tekâmül edenler, öyle sanırım ki bunu sevine sevine yaparlar.

Tasavvur edilsin, ne büyük bir şiidir ki en büyük ediplerimiz, mütefenninlerimiz bir sırada hep birden eğilerek büyük bir hürmetle artık insan veya dil kılığından çıkmış dili kaldırıyorlar. Böyle olunca en büyük şairlerimiz bir çobana, bir askere, bir rençpere, bir okumuşa yalnız bu dille derin duygularını anlatabilirler.⁷⁴”

Görülüyor ki bu lisan davasının altında kuvvetli bir milliyetperverlik saklı idi. Bu his gittikçe bütün harekete hâkim olmuş ve nihayet bir seneye yakın bir müddet devam eden lisan münakaşasının istibdat sansürü tarafından mani edilmesine sebebiyet vermişti. Gelecek makalemizde esasa daha yakından temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 4, s. 3-4

Hâmiş-i muhterem meslektaşım Ali Canip Beyefendi Güneş’in son nüshasında “Edebî Lisanda İnkılâp Meselesi” serlevhasıyla neşrettikleri bir makalede naçiz tetkiklerime temas eden bazı mülahazat serdediyorlar. Kendilerinden yazacaklarımı nihayete kadar takip zahmetini ihtiyar buyurmalarını rica ederim.

M. E.

⁷⁴ Türkçe-Dilimiz Sekizinci Makale 9 Mart 317

3.9.6. İZMİR'DE YENİ LİSAN -5-

Türkçe'nin üç dilden terekübü, yabancı kelimeler, bunların mahiyeti, yabancı kaideler, konuşma dili, yazı dili.

Necip Bey'de; selefleri gibi Türkçe'nin istiklâlini ihlal eden yabancı dillere düşmandı. Bu dillerin ihdas ettikleri vaziyetleri o da gayri tabî buluyordu.

1) Türkçe'nin üç lisandan mürekkeb oluşunu kabul etmiyordu. Mektubunda hatıralarından bahsederken diyordu ki:

“Nasıl oldu ve nedendi? Orasını şimdi pek açık ve doğru kestiremiyorum. (Türkçe'nin Arapça ve Acemceden mürekkeb) olmasını gönlüm bir türlü unutamamıştı.

Derdim ki, Türkçe niçin yalnız başlı başına olmayıp da öteki iki dille karışık olsun? Biz birçok istediğimiz ve düşündüğümüzü salt ⁷⁵ Türkçe lakırdılar ile karşımızdakine anlatabiliyor ve evlerde öyle Arapçadan alınmış sözleri pek katıştırmaksızın konuşabiliyoruz da niye böyle konuşulduğu üzere yazılmakta bir bayağılık ve kabalık olsun?

Türkçesi hem de pek yakışıklı Türkçesi olan birçok lakırdılarımız var iken bunların yerine Arapçadan alınmışlar konsun ve kullanılsın! İşte bu bana pek fena gelirdi.

Böyle olan yalnızca ben değilim, öyle sanırım. Bunun için gönlünde sevinçli bir beğeniş duymayan ve kendimizin belli başlı bir dilimizin olmasını bütün varlığıyla istemeyen yoktur gibi. Sanmam ki düşünmeyi öğrenmiş bir Türk böyle bir dileği beğenmesin, onamasın⁷⁶ ve Türkçe yazıla gelen yazılara imrenip kalmasın. Bu sevgi o kadar derindir ki dilimizin yalnız bin sözceğizi olsa idi göze göre olan büyüksüzlüğü yine bu sevgiyi eksiltemezdi.

Bu her bir kimsenin duyusuna, soydaşlarını, üstünde yaşadığı anayurdunu sevişine bağlıdır.

⁷⁵ Salt = halis, saf

⁷⁶ Onamak= Beğenmek

Kişi doğduğu yere nice gönlüyle, bütün özüyle bağlı ise orada konuşulan dile de çakılı kalması öyledir. Bundan başka bu, ev bark sevgisinden daha yüce ve büyüktür.

Türkçe yazmayı kınanç bulmak⁷⁷ Türk olmayı kınanç bulmaktan ayrı değildir.⁷⁸

2) Mazide Arabî ve Farisî'ye karşı gösterilen müsaadelerin Türkçeyi tekâmülünden menettiğini müdrikti. Konuştuğumuz yapma Türkçe 'de zenginlik görmüyordu. Çünkü "En ufak bir duygumuzu ve bayağı bir düşüncemizi başkalarına anlatmak için" yabancı dillerden kelime alıp kullanmak yolsuzluğuna katlanıyorduk. "Türkler sekiz dokuz yüzyıl evvelinden beri salt Türkçe yazmaya başlasaydılar, dillerine bize değin bir yorgunluğa uğramaksızın sürüklenip gelen yabancı sözleri katarak kullanmamış olsaydılar bugün Almanca gibi zengin bir dilimiz olurdu"⁷⁹ diyordu. Aynı zamanda yabancı dillerden lisanımıza giren bu kelime yığınlarının Türkçe 'ye zenginlik vermediğini söylüyordu. Çünkü bir dilin zenginliğini, aynı (şey)in kullanılır ve kullanılmaz birçok isimleri olmasında bulmuyordu. Ona göre dilin zenginliği "görünür ve görünmezde olanı" bildirmeye elverişli bulunmasıyla tayin edilirdi. Kelimelerin bolluğuna hiç ehemmiyet vermiyordu. Bu bolluğu, mazide yabancı kelimelere karşı göstermiş olduğumuz temâyülün tabî bir neticesi telâkki ediyordu.

"Bir dil bir başkasından söz alabilir. Ancak bizim suçumuz eskiden dilimizde olan nice sözleri tatlılıklarla beraber beğenmeyişimizdir. Şimdi de öyle yapanlarımız az mı? Afitab, hurşid, şems güneşten başka güneşler imiş veya da bunlardan birisi güneşin doğudan ilk ağmağa başladığı, ötekisi aydınlığı yer üzerine dikine vurduğu, üçüncüsü de batıda birbiri üstüne kümelemiş bulutların aralıklarından arık ve ılık aydınlıklar gönderdiği sulardaki adı imiş gibi bir türlü dilimizden uğratmaya kıyamamışız."⁸⁰ diyordu.

⁷⁷"Kınamak" dan kınanç= Tayip edilecek şey.

⁷⁸ Şeref Bey'e açık mektup, Ahenk 25 Teşrinievvel 316

⁷⁹ Aynı mektuptan

⁸⁰ Şeref Bey'e açık mektup 2 Ahenk 26 Teşrinievvel 316

3) Bu kelimelerin her itibar ile Türkçeden ayrı dillerden alınmış olması bir zarar telakki ediyordu. Asılları itibariyle Türkçe Turanî, Arapça Sami, Acemce Arî dillerdendi. Bunların “köklerine kadar gidilse” aralarında hiçbir müşâbehet ve karâbet bulmak imkânı yoktu. Bu yüzden, dışarıdan alınan kelimeler lisanımızda kendi hüviyetleriyle kalmışlardı. Bu şerait altında teşekkül eden bir dilin Türk halkıyla alâkası olamazdı.

“Gerek söylenişçe, gerek sözleri birleştirmeye pek ayrı pek başka olan üç ayrı dilden bir dil yapmak sonrada bu dilin bir başka türlüsüyle görüşenlerin düşünmece, anlayışça ayrılmasını istemek düşünmemelikten gelir. Sanmam ki, bir adam çıkıp da bu üç dilin birbirleri ile uzlaşacağına, bunlardan anadan doğma gibi bir dil çıkacağına ve bunu söyleyenlerinde ileri gideceğine inansın ve inandırabilsin.⁸¹” diyordu.

4) Yabancı kelimelerle birlikte dilimize giren yabancı kaidelerin hâkimiyeti lisan için muzır bir gaflet addediyordu. “Aldığımız yalnız sözleri olsa ne ise! Onlarla beraber yollarını, düzenlerini, kendilerinin bile pek seyrek kullandıkları lakırdıları da toparlamışız.⁸²” diyordu.

5) Konuşma diliyle yazı dilinin birleştirilmesini zarurî telâkki ediyordu. Ona göre “Türkçe’nin bizim gibi ilerlemesini, başlı başına bir dil olmasını bütün gönlüyle isteyenler için yapılacak şeyi, büyük ve geniş ülkemizde yaşayan Türkler konuştuğu dili yazı dili etmek ve bunu söyleyişçe İstanbul’unkine uydurmaktır.⁸³”

Görülüyor ki Necip Bey, konuşma dili olarak İstanbul lehçesini almıyordu. Çünkü İstanbul Türkçesinin dar olduğuna kâniydi. Daha geniş ve daha zengin olan taşra halkının konuşma dilini umumî yazı dili olarak kabul ediyor ve bunu ahenk ve telâffuzca İstanbul lehçesine uyduruyordu.

Bu noktada, münevverlerin tahrir lisanını tekellüm lisanına yaklaştırmak isteyenlerden de ayrılıyor, daha cezrî hareket ediyordu. Bu hususta diyordu ki; “Konuşma dili üzerine yazmaya çalışmalıyız. Bu dil yeniden yetişecek demektir. İlkinden arık, çelimsiz görünse de gittikçe gelişecek, genç ve dinç bir dil olacaktır.

⁸¹ Aynı mektuptan

⁸² Aynı mektuptan

⁸³ Aynı mektuptan

Şimdi kullandığımız yazı dilini aşağı indirmekten ise bunu yukarı çıkarmaya bezmeksizin savaşılm. Düzeltmek gereken ancak bu dildir.

O meselede, bana kalırsa, yanıldıkları buradadır.⁸⁴ Necip Bey, eski tahrir lisanını da hemen terk etmiyordu. Yazı dili yapılacak olan konuşma dili tekâmül edinceye kadar onu (dayangaç ve basamak) olarak kullanıyordu. Bunu yeni bir ev yaptıran adamın kira evinde oturmasına benzetiyor, yani evin sıvası da oldu mu, ötekine göçeriz diyordu.

Bu noktaya çok ehemmiyet veriyordu. Münevverlerin kullandığı yazı dilini red ve cerh etmek meselesi münakaşalarının mihverini teşkil ediyordu. Bunun için de herhangi bir dilin mahiyeti, vazifeleri ve kabiliyetleri hakkında uzun tetkiklere lüzum görmüştü.

Gelecek makalemizde bu bahse temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 5, sh.4-5

⁸⁴ Şeref Bey'e Açık Mektup 2

3.9.7. İZMİR'DE YENİ LİSAN -6-

“Konuşma dili, yazı dili -Sözsüz düşünce, düşüncesiz söz- Dilin düşünceye hizmetleri, dilin şahsi ve içtimai vazifeleri.”

Necip Bey lisanı iki esaslı kısma ayırıyordu.

1-Konuşma dili

2-Yazı dili⁸⁵

Tetkikatını da bu iki esasa göre yapıyordu. Onun için her şeyden evvel yazı dili ile konuşma dilinin birleşmesi lazımdı. Yazı dili ıstılâhlar, ilmî ve fennî mefhumlar dolayısıyla konuşma dilinden biraz ayrılıyordu. Fakat esas itibariyle her iki dil bir olmalıydı. Yazı dili ile konuşma dili bir olunca, bizde, umumî dil tasnifi haricinde görülen ikilik de tabiatıyla ortadan kalkacaktı. Bunun için de her şeyden evvel münevverlerin yazı dilini esasından yıkmak lazımdı. Necip Bey münakaşatına bu noktadan başlıyordu.

Türkçenin, kendisinden beklenen hakikî hizmetleri yapıp yapamayacağını ispat içinde lisan hakkında bazı nazarî tetkiklere lüzum görüyordu. Necip Bey bu sahada “Max Müller” in lisan tasnifini uzun uzadıya münakaşa ettikten sonra dil veya söz ile fikir arasındaki umumî münasebete temas ediyordu. Bu meselenin tetkikinde “Max Müller” in [sözsüz düşünce ve düşüncesiz söz olmaz] yolundaki hükmünü esas ittihaz ediyordu. Bu hükme göre meseleyi şu şekilde mütalaa ediyordu:

“Biz sözle mi düşünüyoruz, yoksa sözsüz mü düşünüyoruz? Düşünürken sözü mü düşünüyoruz yoksa düşünceyi mi düşünüyoruz?”

Söz düşünmede bir alettir. O halde biz zihnimizde düşünürken, tasavvur ederken değil, ne geçtiğine dikkat edelim. Zihnimizin üzerine çevrilecek bir dikkat

⁸⁵ Türkçe-Dilimiz: Hizmet 14. Makale 11 Mayıs 317

ile düşünmemiz biraz durgunlaşır. Fakat gayet yavaş davranalım, biz bir şeyi düşünürken zihnimizde kendi kendimize söyletiğimiz farkında olacağız. Fakat zihinde bu düşünme o kadar çabuk yürür ki zihnimizde telâffuz ettiğimiz sözleri belli belirsiz seçebiliriz. Ancak bu ameliyat gayet müşevveştir, şimdi şurada yapacağım âdî bir tatbikle iş daha iyi anlaşılır.

İlk önce bir defa renkleri zihnimizde sıralamakla yapalım: Bunun için de zihin biraz idman ister. Yedi esas renkten kırmızıyı gözlerimizin önüne getirelim. Araya sokulacak diğer renkleri dikkatimizi sertleştirerek uzaklaştıralım. Kırmızıdan sonra bir renk getirmek isteyelim meselâ yeşili.

Zihnimizden kırmızıyı giderip de yerine yeşili getirmek için mutlaka o anda zihnimizde bir yeşil sözü söyleniyor. Eğer bunu söylemeyecek olursak dikkat yorularak kırmızı ile münasebeti olan başka şeyler zihnimizde beliriyor.

Acaba biz zihnimizde yeşil rengini mi istiyoruz yoksa yeşil rengi mi söylüyoruz? Yeşil rengi zihnimizdeki yeşil sözüyle gözümüzün önüne geliyor. [Max Müller] “biz düşünce ile sözü birbirinden- her ikisini de yok etmeden- ayıramayız. Bu portakal ile kabuğuna benzer. Biz portakalı soyabilir, kabuğunu bir yana içini de öte yana koyabiliriz. Öylece dili de soyarak sözleri bir yana düşünce ve manaları öte yana koyabiliriz. Fakat tabiatta kabuksuz bir portakal veya portakalsız bir kabuk bulunmadığı gibi yine o tabiatta ne düşüncesiz söz, ne sözsüz düşünce bulunur” diyor.

Demek oluyor ki biz yeşili düşünmek için yeşil sözüne muhtacız. Yeşili düşünmek için içimizden pek belirsizce (yeşil!) diyeceğiz.⁸⁶

*

Dil ve düşünce arasındaki bu münasebetten sonra dilin vazifelerini ve yaptığı hizmetleri mevzubahis ediyordu. Dilin hizmetlerini şu suretle mütalâa ediyordu.

1- “Dil veya söz, bir tahlil veya tecrit aletidir.”

⁸⁶ Türkçe-Dilimiz: Hizmet 15. Makale 18 Mayıs 1317

Burada tahlil (çözme, bir bütün şeyi cüzlerine ayırma) tecritte (ayırma, sıyırma) manasındadır. Buna (dışa ayırma) yahut da (soyma) diyebiliriz. Şimdi (dışa ayırma) bir şeyi diğerinden ayrı düşünmek, diğerinden ayrı mütalaaya almaktır. En doğrusu gerçekte ayrı olmayan bir şeyi düşünce ile ayırmaktır. Ayrı ayrı mevcutlar arasında müşterek bir hâssa görmek, bu hâssayı o mevcutlardan ayrı ve başlı başına görmek. İşte bu (dışa ayırmak) tır. Farazâ [ağırlık] mücerret fikrine yükselmek ve bunu ayrı düşünmek için hatt-ı zatında [ağır] ın ne olduğunu bilmeliyiz.

Şimdi bunu tatbik edelim: Farazâ, masa üzerinde kağıt baskısı yerine kullandığımız düzgün satırlı bir taş parçası. Bütün, bitevi bir cisimdir. Bunu zihnen ayıralım: 1) Hendesî bir şekle maliktir. 2) Rengi yeşildir. 3) Ele alınınca bir ağırlığa maliktir. 4) Soğuktur. 5) Köşelerinde düz hatları vardır. 6) Parlaktır. Elh.

Şimdi biz bu cismin birkaç hâssasını ayırdık. Bu havâsı zihnimizde ayrı ayrı düşünürsek [soyma, dışa ayırma] ve bunların başka cisimlerle iştirakini düşünürsek tamim oluyor. Bunların içinden [yeşil]i yahut [ağırlık]ı ayıralım: Dikkatimizi bunlardan biri üzerine yığacak olursak ağırlığı, yeşili kendisiyle kaim olduğu cisimden ayrı düşünürsek, işte bu, dediğim gibi bir (dışa ayırmak) olur. Şimdi biz bunu nasıl yapıyoruz? Taşı elimize alınca bir ağırlık duyduğumuz gibi, bir kitap alınca da öylece duyuyoruz. bunlardan biri az, biri çok. Şimdi biz o taş parçasındaki ağırlığa ağır diyoruz. Ağırlık düşüncemizi bu sözle yürütüyoruz. Melesa; bu ağırlığın her cisimde bulunduğu hükmediyoruz.

İşte bunu biz ancak [ağır] ve [ağırlık] sözüyle yapıyoruz. Bu (ağırlık) bir mücerret ve umumî fikir olmuş oluyor. Eğer söz olmazsa biz bu ayırmayı yapamayız. Bu taş parçasının hâvasını ayırmak (tahlil) ve bu hâvasın her birini ayırınca düşünmek tecrit, hâvasın diğer cisimlerde de bulunduğunu düşünmek tamimdir. İşte dilin düşünceye birinci hizmeti ayırmaya, soymaya bir alet olmasıdır.⁸⁷

2- “Dil bir (birleştirme ve sıralama) aletidir. Dilin bu ikinci hizmeti de birincisi gibidir. Birtakım fikirlerin bir söz altında toplanmasıdır. Umumî fikirler bir düşünce yığındır. Bu umumî fikirler, ancak dille ebedileşmiş oluyor. Biz sözle nasıl bir (arz)ı ayrı düşünebiliyor isek yine sözle onu tamim ediyoruz.

⁸⁷ Türkçe-Dilimiz: Hizmet 15. Makale 18 Mayıs 1317

Bu suretle düşüncemizi kolaylaştırıyoruz.⁸⁸

3- “Dil bir belleme ve hafızaya yardım aletidir. Dilin iki evvelki hizmeti ancak sözlerin, hafızanın bir tahattur aleti olması sayesinde. Bu, hafızayı birçok yüklerden kurtarıyor. Sözler ile bunların birçok tecrübeler mahsulü olmalarıyla düşünmemiz kolaylaşıyor.⁸⁹

4- “Dil düşünüleni, duyulanı, istenileni (gerek yazılan, gerek söylenilen) sözle bildirmek aletidir. Bu dördüncü hizmeti büsbütün ayrı bir mahiyet arz eder.⁹⁰”

*

Necip Bey’e göre dilin şu dört hizmeti dilin vazifelerini tasnife esas oluyordu: Dilin düşünceye olan hizmetleri itibariyle vazifesi şahsi ve zihni idi. Düşünceleri, duyguları nakle hizmeti itibariyle de vazifesi içtimai idi. Gelecek makalemizde bu bahse temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 6, s. 2-3

⁸⁸ Türkçe-Dilimiz: Hizmet 15. Makale 18 Mayıs 1317

⁸⁹ Türkçe-Dilimiz: Hizmet 15. Makale 18 Mayıs 1317

⁹⁰ Türkçe-Dilimiz: Hizmet 16. Makale 1 Haziran 1317

3.9.8. İZMİR'DE YENİ LİSAN -7-

Dilin iki vazifesi arasındaki münasebet- Dilin zihnî vazifesinin evsafı- Dilin metaforik olması- Dilin mücerret olması

Necip Bey dilin şahsî ve zihnî vazifelerle içtimai vazifeleri arasında sıkı bir münasebet mevcut olduğunu biliyordu. Ona göre bir dilin içtimai vazifesini hakkıyla görebilmesi için şahsî ve zihnî vazifelerini canlı bir surette ifa etmesi lazımdı. Bunun için “dil bu noktadan; içtimai varlığımıza, topluca yaşayıp gitmemize temel yerini tutan mülk gibi aile gibi hükümet gibi başlıca ve mühim müessesat ve teşkilattandır. Dil sayesinde insan başka hayvanlardan ayrıldığı gibi yine dil ile bir kavim başka kavimler üzerine maddeten ve manen üstünlük kazanabilir. Bir ferдин dimağının genişlemesi, oluşması hemen dilledir. Öylece bir kavmin iktisatça ilerlemesi, zenginlemesi de dilledir. Bir lisan âlimi [bir işçinin elindeki aletler ne ise zihin içinde sözler, dil öyledir. İşçi aletleri ile nasıl taşları yontar, uzaklıkları ölçer ise zihinde sözler ile düşünmenin kuvvetini arttırır] diyor.

Ancak o işçinin elindeki aletler yerinden kalkmaz, beş on yerinden ekli, yüz yerinden yamalı veyahut kullanılmaları kolayca öğrenilemeyecek kadar karma karışık olur ise ne işe yarar? Zihin için de söz böyledir. Burada derin bir hakikat olmak üzere (her dil onu yapan kavimdir, o ne ise o da odur) yahut (bir dil kendi kavmini, bir kavim kendi dilini yapar) sözlerini ilave edeyim⁹¹ diyordu. Görülüyor ki Necip Bey, lisanın şahsî vazifelerini, içtimai vazifelerine temel yapıyordu. Bu noktada dilin iki vazifesini de hakkıyla görebilmesi için haiz olması lazım gelen evsaf ve şeraiti mütalâa ediyordu.

Ona göre herhangi bir dilin zihnî vazifeleri noktasından vasıf ve şartları şunlardı:

1- Bir dil mecazlı ve istiareli (metaforik) olmalıdır.

(Du Marsais) bu sonrakine [zihinde yapılan bir teşbihten dolayı kendi manasından başka bir manada kullanılan sözdür] diye tarif ediyor.

⁹¹ Türkçe Dilimiz, Hizmet, 16. Makale, 1 Haziran 1317

Biz şimdi, eğreti olarak kendi manalarından başka manada kullanılan sözlere burada sadece mecaz diyeceğiz.

Kelimelerin mecazen kullanılması yüzünden bugün havasla idrak olunamayan şeylere isim verilmiştir. Faraza biz; Arapçada (ruh) ve (akıl), Fransızcada (âme), (esprit), Türkçede (tin) yahut (zik) ile (us) un asıllarına doğru güzelce araştırarak gidecek olursak bunlarında birer mecaz olduğunu göreceğiz. Bu gibi mecazlar kullanıldıkça Hevitney'in dediği gibi birer mecaz olduğu unutulurak hakikî manaları olduğuna inanılıp kalınmış.

Şimdi şu üç dilden getirdiğim sözlerin asıllarına doğru çıkılsın, her birinin hafif bir yele, bir soluğa, bir harekete delalet ettiği görülecektir. Meselâ (ruh) un bundan üç bin yıl ileri şimdi okunuşları başka olan (rih) (ruh) ile manaca kardeş oldukları muhtemeldir. (Âme) ile (animer) gibi.

Bir de (us) a göz atalım: Bu sözün hakikî manası, herkesçe bilindiği üzere, şimdi Türkçeleşmiş olan (akıl) dır. Bunun da esasen maddî bir şeye delâlet eder bir kelime olacağı tabiidir. Şimdiki halde Türkçede başka başka manalara gelen (es) (is) (us) gibi üç kelime görüyoruz. Bunlar mürekkebe halde Çağatayca'da vardır. Hayaline, aklına getirmek, düşünmek manasında (iskirmek) ile (uslanmak) kelimeleri gibi. Macarcada da us, idrak, zihin, zekâ manasına (es=esz) ile (sevk-i tabîî) manasına (eusteon) vardır ki bizdeki (istemek) ve (istek) ile yakınlıkları var. Böylece sıkı bir izleyiş ile kelimelerin cismanî şeylere delâlet ettikleri çağlara varılabilir. Mecaz sayesinde ki bugün dillerde gayr-i cismânî şeylere delâlet eden sözler bulunur. Nitekim bugün zihnin en ehemmiyetli bir işine ad koyduğumuz (mülâhaza) lafzının aslı [göz kuyruğuyla bakmak] olup bilindiği üzere (dalıp inceden inceye düşünmek) manasında kullanıyoruz. Şimdi bu kelime bizce hakikî manasında kullanıyoruz. Biz bunun aslını unuttuk. Eğer bizde sırasında bu unutma olmasa ne yeniden bir şeyi öğrenebiliriz, ne de öğrendiklerimizi bir işe yaratabiliriz. Hevitney'de cisimlerin aslını, iştikakını unutmak, dilin genişlemesi, gelişmesi için ne kadar faidelidir" diyor.

Bu noktadan Türkçeden istifade etmeliyiz. Mesela (göz kuyruğuyla bakmak) olan (mülâhaza) yı kullanışımızda bunun karşılığı olup Rusya ve Türkistan'daki

Türklerin kullandığı (uyulanmak) sözlerine en büyük düşman kesiliveriyoruz. Kullandığımız kelimelerde de böyle ne kadar (mecazlı) ları var. Mesela (baş) sözü şu omzumuzun ve üstündeki baştan başlayarak ne kadar manalarda kullanılıyor. Subaşı, binbaşı, yılbaşı, işbaşı...

Yağmak fiili de ne kadar kullanışlıdır. Saçmak, yapmak, açmak da öyle. Hâlbuki bunlar dar bir manada kullanılıyorlar. Ziya, rayiha, maarif, neşretmek oluyor da, bunların yerine (aydınlık, saçmak, koku yaymak) diyemiyoruz. Görülüyor ki bu iş Türkçenin elinden mükemmel gelir.

Hülasa Türkçe elverdiği kadar mecazî bir dildir.

2- “Bir dil mücerret olmalıdır. Dil bir [dışa ayırma] aletidir. Bir dil şu vazifesini yoluyla yerine getirmek için mücerret olmalıdır. Demek oluyor ki, o dilde mücerret ve umumî söz bulunmalıdır. Her dilde onu konuşan kavmin düşünüşçe ilerlemesine göre az ve çok mücerret umumî sözler vardır. Mücerret ve umumî söze bir misal getirelim: Yeşili alalım. Yeşil umumî ve mücerret bir isimdir.

Umumîdir çünkü ne kadar yeşil varsa en açığından başlayarak en koyusuna kadar yeşil denir. Bundan başka sarımtırak, kırmızımsı gibi birçok türlü yeşiller içinde söylenir.

Mücerrettir çünkü bütün yeşillerdeki yeşilliğin bir soyuntusu, bir hülasasıdır. Bu birinci derecede mücerret sözlerdendir.

Bunlar dilimizde vardır. Bunların ikinci kerte mücerretleri (renk) tir. Bunun daha bir kerte yukarısında meselâ (hasa) geliyor.

Biz bu gibi sözlerle dışarda bizi kuşatan eşya arasındaki ilişkileri, bağları düşünüyoruz. Yani hüküm, muhakeme, taakkul ediyoruz.

Burada bana (hasa) Türkçe değil denecek! Bu şekliyle Türkçeleşmiş sayılır. Fakat bu eski Türkçede olsa gerek derim. Ruha (tin) (zik) demiş olan atalarımız buna da bir ad takmıştır. Bizde Türkçe (tabiat) ve (tabiî) manasına bir söz yok. Hâlbuki ötede Moğolların (tabiat)a (çınar) (tabiî) ye (cank) dediklerine bakılırsa kimbilir eski Türkçede nelere isim verilmemiş. Bununla beraber Türkçe Acemceden çok mücerret bir dildir.

Eğer Spencer'in dediği gibi dillerde bulunan en mücerret sözlerden bir levha yapıp da bir (dil) in ne derece ilerlemiş olduğuna bir ölçü gibi kullanılırsa Türkçe Acemceden ileri geçer. Yine biz kazanırız.⁹²

Necip Bey dilin şahsî vazifelerini hakkıyla yapabilmesi için muhtaç olduğu evsafın üçüncüsüne geçmeden evvel bir dilin mücerret olmasından ne gibi kaideler tevellüt ettiğini tetkike girişiyordu. Kendisinin tertibini bozmamak için gelecek makalemizde bu bahis üzerinde tevakkuf edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 7, sh. 5-6

Hamiş. Muhterem bir kariimden, Ziya Şevket imzasıyla *Fikirler* 'de neşredilmek üzere bir mektup aldım. Mektubu okuduktan sonra aziz kariimin benimle latife etmek istediklerini tahmin ettim. Çünkü "İzmir'de Yeni Lisan" hakkında yazdıklarımı tenkit bulunurlarken, kendilerini tatmin edemediğimi ispat için *Hizmet* koleksiyonuna müracaat zahmetini ihtiyar etmediğimi söylüyorlar. Muhterem kariim hiç şüphesiz her makalemin altındaki *Hizmet* nüshalarına müracaat ettiğime dair verdiğim notları görmemiş değillerdir. Bu itibar ile tavsiyelerini - müsaadeleriyle- bir latife telâkki etmek istiyorum.

Hizmet sayfalarında, Necip Bey'den evvel bu hususta mühim hareketler yapılmış olduğu hakkındaki iddialarına gelince, muhterem kariimin bu noktada yanıldıklarını zannediyorum. Eski *Hizmet* sayfalarında Necip Bey'den evvel Halit Ziya ve Tefvîk Nevzat Bey - Eğer bir gün Tefvîk Nevzat Bey merhum hakkında toplamakta olduğum vesikaları tamamlayabilirsem *Fikirler* 'in muhterem karilerine bu hareketi de tanıtmaya çalışacağım.

Fakat aziz kariim takdir buyururlar ki bu, "İzmir'de Yeni Lisan" meselesinden ayrı bir şeydir. Ben bu hareket haricinde, *Hizmet* 'in sütunlarında ilmî bir sistemle tetkik olunmuş bir lisan davasının mevcudiyetinden haberdar değilim. Muhterem kariim -tetkikatıma esas ittihaz ettiğim- *Hizmet* koleksiyonunda böyle bir şeyi bulurlar da bize tanıtmak zahmetini ihtiyar buyururlarsa cidden minnettar olurum. M.E

⁹² Türkçe Dilimiz, Hizmet 16. Makale, 16 Haziran 1317

3.9.9. İZMİR'DE YENİ LİSAN -8-

Dilin mücerret olmasının faideleri- Şahsî vasıfları: Düşünmenin bütün unsurlarına mütekabil olması, basit olması- İçtimaî vazifesini yapmak için muhtaç olduğu vasıflar.

Necip Bey, dilin mücerret olmasını en mühim bir vasıf telâkki ediyordu.

Mücerret ve umumî fikirlere delâlet eden sözlerin çokluğunu dilin zenginliğine delil addediyordu. Binaenaleyh böyle bir dile sahip olan kavimde düşünüş anlayış itibariyle büyük inkişafalara kabiliyetli demektir.

Mücerret ve umumî fikirlere malik olmayan ve her fikir ve hükmü ayrı ayrı isimlerle ifade eden lisan geri kalmış bir dildi. Bu dili kullanan kavmin geriliğine hükmetmek yanlış bir hareket sayılmazdı. Mademki tahlil ve tecridin ve ta'mim ve istikrânın yardımıyla düşünüyoruz, icabında bütün düşüncelerimizi tahlil ve tecrid tarikiyle tesbit edebilmeliyiz diyordu. Necip Bey, bu vadide diller bir [tahlil-î usûl]dür diyen [Condillac] a istinad ediyordu. Lisan (tahlilî bir usûl) olunca onda her hüküm ve her fikir için ayrı bir söz bulundurmaya da lüzum kalmazdı. Bu iddiasını şu suretle isbat ediyordu.

“Yazın kırdaki veya bir ağaçlık arasında gezinirken, gözümüz çıplak, yapraksız bir ağaca iliştiriyor, bir müddet bakakalıyoruz. Ağaca doğru çevrilen bu bakış üzerine içimizden (bu kuru ağaç) diyoruz. [Ağaç] ın öteki yeşil yapraklı ağaçların arasında çıplak dallılığı veya kavşakça kabukları, bizde birçok deneyişlerin, birçok görüşlerin billurlaşması yahut zübdesi olan (kuru) mücerret fikrini uyandırıyor. Biz ağacı gördüğümüz zaman onun kuruluşuyla birlikte kartlığını, büyüklüğünü, daha birçok şeylerini de görüyoruz. Bunların ve bu görüşlerin her biri birer [Tuyuk: Perception] oluyor. Biz bu tuyukları içinden yalnız (ağaç) ile (kuru) yu ayırıyoruz. [Şurada (Perception) a (tuyuk) dedim: Bu sınırların yalnız bir sarsıntısı sayılan bir (Duyuş: Sensation) değildir. Bu bir (bilgi ile duyuş) dur.] Şimdi [tuyuk] a gelelim.

Ağaçtan kuruluğu ayırmak ve bu hükmü vermek için bize bir söz gerekiyor. (Kuru) diyoruz, zihnimize (bu ağaç kurudur veya kurumuştur) gibi bir hüküm veriyoruz. Bu (kuru) sözüyle de bir ağaç kuruyunca ne olursa onu anlarız. Artık (ağaç)ın büyüklük, kalınlık, kartlık gibi arazları dışarda kalıyor. İşte burada (ağaç) tuyuğu içinden (kuruluk) tuyuğunu ayırdık. Bunu da şu iki sözle yaptık. Eğer kurumuş ağaçların basit bir adı olsa tabî bu tahlile, mürekkepten basite inmeye hacet kalmazdı.

Yine biraz öteye gidince sıcaklardan artık suyu çekilmiş, dibinin çukuru ve bataklık yerleri kabuk bağlamış bir dereciğin kıyısına geliyoruz. Burada da (kuru bir derecik) diye içimizden mırıldanıyoruz. Şimdi bunun da bir tek adı olsun diyelim.

Fakat bütün bu fikirler, bu hükümler için hep birer ad bulunmak gerekse nasıl olur? Dünyanın sözleri bir araya gelse yine yetmez. Halbuki (sulu ve yaş bir şeyden su ve yaşlık çekilmekle o şeyin aldığı kılığın veya o çekilmenin) bir işareti olan ve bizde öyle bir fikir uyandıran (kuru) sözüyle binlerce hüküm ve binlerce eşyanın ismini veriyoruz. Düşünebildiğimiz kadar düşünebiliriz.

(Evet, çamaşır, toprak, yemiş, deri, çay) gibi kendilerinden ya zatî veya arizî bir surette sululuk yaşlık bulunan bütün eşya için o sözü kullanırız. (Kuru ot, kuru çamaşır, kuru toprak, kuru çay) gibi bu yine birçok şeyler anlatabiliriz.

Yoksa bir dilde her bir hükmün basit bir adı bulunuşu mümkün olmamakla beraber, bulunsa da dilin zenginliğine delalet etmez. O dil bir düşünme dili sayılmaz, belki onunla birtakım tasvirler yapılır, duygular anlatılır fakat öyle bir dil tabiatı icabından asıl düşünmeye bir alet olamaz.⁹³

3- Bir dil düşünmenin bütün unsurlarına mütekebil olmalıdır.

Necip Bey bu vasfı izah edebilmek için “düşünme” nin kendisi hakkında tetkikata lüzum görmüştü. Ona göre “düşünmek ile biz eşya arasında münasebetler bulmak, görmek yahut da çokluğu birliğe indirmek anlıyoruz.

⁹³ Türkçe- Dilimiz, Hizmet 18. Makale 22 Haziran 1317

Biz düşündüğümüz vakit ne yapıyoruz, düşünüşümüz neden ibarettir? Düşünmeye (Subjectif) bir noktadan bakacak olursak anlarız ki düşünürken dikkat-i mülahaza, tahlil, tecrid, terkip, hüküm gibi zihnimizde birtakım ameliyat oluyor. Bu suretle eşya arasında ilişkiler, benzeyişler buluyor, birçok fikirleri, birbirine katarak birliğe indiriyoruz.

Zihnimiz, şu saydığım işlerde bulunurken, zihnimizde birikmiş fikirler veya sözleri kullanıyoruz. Bu sözler umumî ve mücerret fikirlerin istediğimiz zaman zihnimizde uyanmaları için kullanılan bir emir gibidir. Bunlar olmazsa biz şeyi yapamayız.⁹⁴

Necip Bey bu telâkki ile sözleri düşünmenin (Objectif) unsurları sayıyordu. Bunlar (düşünme için adeta kereste vazifesini görüyorlardı. Diyordu ki, “Birtakım mücerret ve umumî fikirlerin vekilleri olan sözler, medlûllerine bakılacak olursa, doğrudan doğruya bir unsur gibi tutulamaz. Çünkü mücerret ve umumî fikirler tahlil olununca kendilerinin de daha başka ana fikirlerden mürekkebe olduğu görülecektir.

Necip Bey bu ana fikirlere (ilk bilgiler) diyordu. Bunlar düşünmenin (Statik)* halini gösteriyordu. İlk bilgiler: zaman, mekân, sebep, heyulâ gibi tamamen mücerret ve umumî fikirlerdi. Bunlar olmadan düşünemeyiz fakat bunlar düşünmenin unsurlarıdır bizzat kendisi değillerdir.

Bunları şu sureyle tarif ediyordu: “Görünür veya görünmez bir mevcuda yahut bir arza delâlet eden isim ve sıfat adını verdiğimiz” sözler, zihnimizde olduğu yerde duran, kıpırdamayan, birbirine mıntıkaca ilişiksiz fikirlerin işaretidir.⁹⁵

Düşünürken bu sözleri kullanırsak da bunlarda başlıbaşına birer düşünce değillerdir. Çünkü Necip Bey’e göre düşünce “iki şey arasındaki münasebetin bulunmasına, tasdikine” derler.

Bu münasebetleri bulup tasdik etmek ve nihayet bu fikirleri birbiriyle yoğurmak için düşünmenin başka bir takım unsurlara daha ihtiyacı vardır.

Bunlarda düşünmenin (Dynamique) halini gösterirler.

⁹⁴ Türkçe- Dilimiz; Hizmet 18. Makale 22 Haziran 1317

* Necip Bey düşünceyi zihnin bir hızı addettiği için bu tasnifi itibari telakki ediyordu

⁹⁵ Aynı makaleden

Necip Bey bu nevi' unsurları iki kısma ayırıyordu.

1- Umumî münasebetlerle alâkaları ifade eden (harf, harf, atf, zarf) gibi aksam-ı kelâm. Bu üç kısım sözlerin ifade ettikleri münasebetler de şunlardı: [Birliktelik] intikal ve teaküp, tevellüt, tedricîlik, tâbilik...

Necip Bey, bunların lisanımızda mevkilerini gayri tabî buluyordu: “Biz bu üç takım söz bloguna toptan (edevat) deyip çıkmışız. Her birinin yani her bir takımın gördüğü vazifeler düşünülerek bir tasnifte bulunmamış, dilimizin tabiat ve oluşu düşünülmemiş..” diyordu.*

2- Doğrudan doğruya düşünmenin hareketini ifade eden fiiller... Ona göre zihnimizi işletebilmemiz fiiller sayesinde. Düşüncelerimizi birbiri ile yoğurabilmemizde yine aynı unsurların yardımıyla mümkündür.

Necip Bey Türkçeyi bu unsurlara göre tetkik ediyor ve neticede Türkçe, düşünmenin bütün unsurlarına müteakibdir diyordu.

3- Bir dil basit olmalıdır.

Dilin şahsî vazifesini bihakkın görmesi için kolay öğrenilebilir mahiyette olması lazımdı. Necip Bey'in müteakib bahşlerde aynı noktai nazar üzerinde ısrar ettiğini göreceğiz.

*

Necip Bey dilin içtimaî ve nefsanî vazifesini lâıykıyla görebilmesi için muhtaç olduğu efsaî da şu suretle mütalâa ediyordu:

1- Bir dil kullanışlı olmalıdır.

Bu dilin basitliğinin bir başka türlüüdür. Eğer bir dil, baştan aşağı istisnalarla dolu olur, öğrenilmesi, kolaylıkla kullanılması zamana muhtaç bulunursa öyle bir dilden umumî ve içtimaî bir faide beklenemez. Bir dil basit birtakım kanunlara, kaidelere tabi bulunmalı (Methodique) olmalıdır. Az bir zaman zarfıyla öğrenilebilmelidir. Türkçe ise pek basit pek kullanışlı ve kolaylıklı bir dildir.”

* Necip Bey bu bahsi lisan münakaşasının sonunda ayrı bir bahis olarak tetkik edecekti fakat sansürün münakaşası mani etmesi dolayısıyla muvaffak olamamıştı.

2- Bir dil açık ve anlaşılır bir yapıda olmalıdır.

Eğer bir dilde kullanılan sözlerin manasını beş on kişi anlayabilirse o dilden içtimaî bir faide umulamaz. Bir dilin içtimaî faidesi herkes tarafından anlaşılabilmesi ile mebsuten mütenasiptir. Türkçe ise aşağı yukarı on altı milyon halk tarafından kullanılıyor. Türkçe şubelerinin birleşmekle olan (dil birliği) istidadını gözden uzak bulundurmuyarak derim ki çok geçmeden bunun birkaç misli halk diliyle konuşabilir. Bundaki faide ise meydanda.”

3- Bir dilde sözlerin manası muayyen ve kat’i olmalıdır.

Aksi halde hiçbir faide hasıl etmez. Nitekim (lisan-ı tahrir)mizden bir faide görmek pek uzaktır. Şimdi hülâsa edeyim: Türkçe bir dilden her türlü manasıyla beklenen hizmeti görebilir ve görecektir. Bununla beraber Türkçe’nin o hizmeti görmesi umumun gayretiyle olur.

*

Necip Bey bu noktada tetkikatının mihverini teşkil eden esas meseleye temas ediyordu. Burada dairesinden çıkıyor, münevverlerin kullandığı lisanı esasından cerh ediyordu. Gelecek makalemizde bu bahse gireceğiz.

M.Esad, nr. 8, sh. 5-7

3.9.10. İZMİR'DE YENİ LİSAN -9-

“Lisan-ı tahrîr ”in gayritabiîliği: Zaman ve tasrif- şekil itibarıyla mahiyeti, mana itibarıyla mahiyeti- isimler, müradifler- mücerredat ve maneviyata delalet eden kelimeler- ilmî ve fennî tabirler- ahenk kanunu...

*

Necip Bey “Lisan-ı Tahrir”imizi bu vazifeleri yapabilecek mahiyette görmüyordu. Bütün müşkülât bu lisanın kendisinden çıkıyordu.

Türkçe, Arapça ve Acemce teşekkülleri itibariyle birbirlerinden tamamen ayrı üç dildi. Ayrı ayrı bünyelere ve ayrı ayrı teşekküllere tabi olan bu üç dilden - kendi kaideleri dairesinde- bir dil çıkarmak ve o dilden yukarıda saydığımız vazife ve faydaları beklemek akıl ve mantığın kabul edeceği bir şey değildi.

Bu sebeptendir ki, asırlardan beri kullandığımız halde tahrîr-i lisanımız hiçbir zaman halka hitap edememişti. Bu da pek tabii idi. Çünkü bu dil, Türk halkı için gayri tabi bir müessesenin yabancılığını çok iyi fark etmişti.

Necip Bey bu hükme vasıl olabilmek için “lisan-ı tahrîr”i zaman ve mahiyet itibariyle iki noktadan tetkik ediyordu:

1- Ona göre Türkçe, Arapça ve Acemceden terkip eden “lisan-ı tahrîr” imiz zaman itibariyle Türk çocuğunun faaliyet ve dimağını israf eden bir müessese idi. Filhakika Türk çocuğu kendi dilini öğrenmek için iki yabancı dilin kelime ve kaidelerini öğrenmek mecburiyetinde kalıyordu. Arapçayı din lisanı veya doğrudan doğruya bir lisan olarak öğrenmek başka bir mesele, dilimizin temellerinden biri olmak üzere öğrenmek yine ayrı bir mesele idi. Hiçbir milletin çocuğu kendi dilinin sarfını öğrenirken yabancı iki dilin kaidelerini bellemek ve bu suretle daha faydalı şeyleri öğrenmeye hasr edeceği vaktini boş yere israf etmek mecburiyetinde bırakılıyordu. Bu gayri tabi vaziyet “lisan-ı tahrir” in bünyesinden ve terkiibinden ileri geliyordu.

2- Arabî ve Farisî ile Türkçenin kuruluşları birbirine uymuyordu. Bu vaziyet, Türk çocuğunu, öğrendiği şeyleri terkip ederek bir netice çıkarmak

imkânından mahrum bırakıyordu. Mesela; Arapça ve Türkçe fiillerin tasrifi, Arapça ve Türkçenin iştikakı birbirlerinden tamamen ayrı idi. Arapça'ya göre kelimelerde saitlerin tahviliyle mananın tahvili mümkündü: ketebe, kütübe gibi.

Türkçede ise bu tahvil “cezre muntazaman yanaştırılan” lahikalarla ifade olunuyordu: Yaz-dı, yaz-ıldı gibi.

Arapça kelimelerin dâhilinde bir seda tahvili ile mananın değişmesi Arap çocuğu için belki müşkülata sebep olmazdı. Çünkü Arap çocuğunun zihni buna alışmıştı.

Fakat kendi dilinin bünyesine göre olmayan bir şekli Türk çocuğunun zihni kavrayamazdı. Ve bu takdirde Türk çocuğunun bütün zihnî itiyatları alt üst edilmiş oluyordu. Bu vaziyette zihin muntazaman işleyemiyordu. Zihnin kuvvetleri israf olunuyordu.

Hâlbuki Türkçe, fiillerinin teşekkül vesaiti itibariyle Arapçadan geri kalmazdı. Hatta Türkçe ile Arapçadan daha iyi iş görmek imkânı vardı.⁹⁶

Arabî ve Farisî cem'ler ve bu iki lisanın kaideleriyle teşkil olunacak bütün kelimeler aynı suretle mütalaa olunuyordu.

Necip Bey “lisan-ı tahrîr” in bu nokta-i nazardan bais olduğu müşkülâtı daha iyi gösterebilmek için onu iki noktadan tetkik ediyordu:

- 1- Unsurlarının bünye itibariyle mahiyeti.
- 2- Unsurlarının mana ve terkip itibariyle mahiyeti.

Lisan-ı tahrîrin unsurlarını bünye itibariyle şu dört noktadan tetkik ediyordu.

1) İsimler

Ana dilimizdeki “aynî ve müşahhas” isimlerin istimali her noktadan faydalı idi. “Lisan-ı tahrîr” miz dilimizde mukabilleri bulunan birçok Arabî ve Farisî isimler -hiçbir lüzum olmadığı halde-” kullanmak suretiyle Türk zihni üzerinde gayritabiî bir tesir yapıyordu.

⁹⁶ Türkçe Dilimiz, Hizmet, 2. Makale 12 Kanun-i Sani 1316

Bedî ve zihnî zaruretlar, bu kelimelerin mukabilleri olan Türkçelerini istimal etmeye amirdi. Bir kere Türkçe kelimeler şüphesiz kendi ruh ve hissimize daha güzel hitap ederlerdi. Saniyen zihin bunları daha çabuk kavradı. Esasen ilk öğrenilen şeyler sonra öğrenilen müradiflerinden daha kuvvetli bir şekilde zihinde yer tutardı. Tabî medlûl ve mefhumlarını da daha kuvvetli surette zihinde canlandırırıldılar.

Necip Bey “Bir fikir ne kadar kolaylıkla, çabuklukla ilka olunursa söz ile mana arasındaki irtibatında o kadar kavi olacağı fikrinde idi. Binaenaleyh yabancı isimlerin lisanımızdaki mevkiî fuzulî ve tufeylî bir şeydi. Bunları dilimizden tard etmek lazımdı.

Necip Bey bu müradifler meselesini şu suretle mütalâa ediyordu:

“Müradif ve müteradif lafızlar, lafızca ayrı manaca yakın olan sözlerdir. Bunların Arapçada veya Avrupa dillerinde bolluğuna bakılarak, Türkçede az ve çok mukabilleri bulunduğu halde Arapça veya Acemceden alınanlarda öylece tutularak bunlar ile dilin zenginleştiğine, pek manasız olarak dilin tekâmülüne hükmolunuyor. Bunların iç yüzlerini anlatalım:

Bu müradifler her ne kadar manaca birbirlerine benzerlerse de bu benzeyiş medlûlün bütün genişlik ve kuvvetini kaplamaz. Müteradif lafızlar, hepsinin ifade ettiği fakat her birinin halince kendisine mahsus ve başka tabiat vücuda getirici fer’i bir fikir ile başkalaşan esas bir fikirden ibarettir.

Bir esas fikre yaklaşan hususi fikirler onların tamamıyla müradif olmamalarını ileri getirir. Eğer bunlar tamamıyla müradif olursa yani birisinin uyandırdığı anlattığı bir fikri diğeri de farksızca anlatacak olursa bunların birisinin (ve varsa) ikisinin hiçte bir lüzumu kalmaz. Eğer bu gibi müradiflerin bir dilde barındırılması istenirse, o dilin zenginleşmesi değil, o müradiflerin adedince o dilde dil olması isteniyor demektir.

Meşhur “Du Marsais” bir dilin zenginliğine; telaffuzların çokluğuyla değil, anlatabileceği düşüncelerin adedi ile hükmetmelidir diyor.

“Abbé Girard” da, kelimelerin çokluğu bir dili zengin eder ama bu zenginlik sayıca çokluk değildir. Bu sözlerin çokluğundaki kaide ayrı ayrı söylenişlerinde değil

ancak değerlerindedir diyor. Yoksa hafızayı boş yere yormaktan başka bir şey yapmazlar. Bunları bir ziyafete teşbih etmişler. Ziyafet parlak olsun diye güzel yemekler pişirmekten ziyade sofraya üzerine birçok tabaklar yığmak... Ötede hiç yemeğe ehemmiyet vermemek.

İşte bizdeki müradifler.⁹⁷

Necip Bey müradifleri iki noktadan tahlil ediyordu.

- a) Şekilleri itibariyle.
- b) Medlûlleri itibariyle.

Şekilleri itibariyle müradifler muhtelif kısımlara ayrılabilirlerdi.

- 1) Şeklen ayrı, manaca yakın olanlar.

(Sarma) ile (bürüme) gibi.

- 2) Bir kökten gelmiş olmakla beraber şeklen biraz ayrılanlar.

(Kasmak) ile (kısmak). (Kazmak) ile (kazımak), (başarmak) ile (becermek) gibi.

Müradiflerin medlûlleri itibariyle de muhtelif şekilleri olabilirdi.

- 3) Hariçte vücudu olan eşya.

(Su, çiçek, ağaç, ot, güneş) gibi. Bu isimlerin müradifleri az bulunur.

Güneş, kuyaş gibi muhtelif isimleri olan şeylerde aynı vaziyettedir. Çünkü bunlar muhtelif kavimlerin aynı şeye verdikleri isimlerdir. Bunlar içinde “bunları söyleyen Türkler bir araya toplanıverecek olurlarsa bunların birisi kalır, ötekileri işten el çeker. (Kuyaş) güneş gibi parlak ve aydınlık verici cisimlere ad takılır, hususiyetten umumiyete geçer” diyordu.

- 4) Hariçte görülmeyen şeylerin, maneviyatın adları.

⁹⁷ Türkçe Dilimiz, Hizmet 17. Makale, 15 Haziran 1317

Necip Bey bu kısmı tetkikatının sonunda bir daha mevzu bahis etmişti. Biz mütalaayı teshil için her iki kısmı tevhit ettik.

(Düşünce, sezme, belleme, iyilik) gibi. Bunların müradifleri daha çok bulunur.

Mesela; (düşünme)nin Türkçede yedi-sekiz müradifine tesadüf edilebilirdi. Fakat bir takımının manaları kat'î değildi. Kat'î olanlarının içinde fasıla bulunanları da lüzumsuzdu. Bu iddiasını şu misal ile ispat ediyordu:

“Türkçede (işitmek, dinlemek, seslemek, eslemek, duymak) var ki bunlar birbirine müradiftir. İlk ikisini alalım: (İşitmek) ile biz yalnız kulağımıza çarpan bir sesin içimizde, ruhumuzda duyuluşuna, (dinlemek) de bu sesi anlayış ile işitmeye diyoruz. O halde bunların farklarını gösterelim. Bunlardan birincisi (infialî), ikincisi (fiilî)dir. Birincisinin sebebi dışarıda, ikincisinin içeridedir. Birincisi salt bir duyuş, ikincisi anlayarak işitmektir. Birincisi gayriihtiyarîdir, ikincisi ihtiyarîdir. Her işitilen dinlenmez, her dinlenen işitilir. Bunların burada sair manaya geldiklerini araya katmıyorum.

Üçüncü müradif, (seslemek): Bu işitmeden dinlemek, dinlemeden işitmektir. Ortada çıt yok iken bir gürültü, bir bağırış olur. Kulak verilir yahut birisi birçok kişiye bir şeyler anlatır. Bunların her biri işitilir de başka şeyi de düşündüğü için dinlenmiş sayılmaz. (Dinlemek) (anlamak) ın maddi sureti, gösterişidir. (Seslemek)de muhakeme yok (dinlemek)de vardır. Bu (işitmenin) uzamışdır veya hazırlığıdır.

Dördüncü müradif, (eslemek). Bu dinlemeye yakındır. Bu seslemenin maneviyatıdır. Bu iki olgu arasında netice itibariyle fark vardır. Zaten (eslemek) in cevheri de bunu gösteriyor. Bu (us ile seslemek) dir.

Beşinci müradif, (duymak). Yalnız (işitme) yerinedir ki, bunlarda birbirlerinden ayırdır. (Uzakta olan hafif bir gürültüyü duymak), (top seslerini işitmek) gibi.

(Dinlemek, eslemek) muhakeme, itaat manasına geldiği halde bunların üst tarafında (iblemek) geliyor.

(Düşünmek, saymak, muhakeme etmek), bunlardan başka mürekkeb olarak, (kulak asmak, kulak vermek, kulak tutmak, kulak kabartmak) gibi.

Bunların hepsi göz önüne alınınca; acaba (sem'), (istimaî), (ısgâ) ne manaya geliyor? Bunlar şu Türkçelerinin müradifi mi oluyor? Eğer bunlar Türkçedekilerinin müradifi ise başka dillerde (iştirme) demeye gelen sözleri ne günümüze kullanıyoruz?⁹⁸

2. Mücerredat ve Maneviyat Delâlet Eden Kelimeler

Türkçe'de bu gibi kelimeler Arabî ve Farisîden alınıyordu. Fakat bu iktibas o kelimelerin Türkçede bulunmadığına delil telâkki edilemezdi. Eski devirlerde cedlerimiz bu hususta bazı kelimeler kullanmışlardı. Bir gün biz onların izini kaybetmiştik. Fakat bu ihmalimizden dolayı Türkçenin fakirliği iddia olunamazdı.

Hiç olmazsa Türkçede bugün mevcut olan ve mücerredat ve maneviyata delâlet eden kelimelerin tercihen kullanılması lazımdı. Bu hususta diyordu ki “Bugün akıl, zekâ, fazilet gibi kelimelerimiz Arapçadır. Fakat bunların vaktiyle Türkçesi vardı. Mesela fazilet hakkında Turanîlerin fikirleri vardı. Nasıl ki bu fikri ifade eden kelimeleri vardı; Türkçede (erdem), Macarcada (erdemu) gibi.

3. İlmî ve Fennî Tabirler

Necip Bey, ilmî ve fennî tabirleri Arapçadan teşkiline muarızdı. Arapçanın bu hususta bizim için elverişli olmadığını iddia ediyordu. Ona göre Arapça ‘da (préfixe) ve (suffixe)ler mahduttur ve bunlar (manâ-yı aslîde) büyük bir tegayyünî mucip olmazlar. Binaenaleyh Arapça kelimeler ve fiiller bu vadide -sair lisanlarda olduğu gibi- büyük bir tenevvü göstermiyorlardı.

Arapçada muzâfun ileyh muzâftan evvel geliyordu. Bu “Türk zihninin nizam-ı tabîisine” mugayirdir.

Lisanımızda, bu şekilde yapılan mürekkep kelimeler (hakikî mürekkep) olamıyorlardı. İlm-i tabakatü'l-arz, ilm-i ahvalü'r-ruh, ilm-i menafîü'l-a'zâ gibi. Bu sebeple fizyoloji, psikoloji gibi ecnebi mürekkepler lisanımıza giriyordu.

Arapçadan yapılan bu gibi mürekkep kelimelerde (vahdet-i lafz) husule gelmeyince (vahdet-i manânın tahassulu) mümkün olamıyordu. Bu mürekkeplerin

⁹⁸ Türkçe Dilimiz, Hizmet 17. Makale, 15 Haziran 1317

her biri kendi rengini muhafaza ediyor, “kimyevî muamele-i zihniyye”ye meydan bırakmıyordu. Bu itibarla Arapçadan mürekkep tabirler teşkil etmek gayr-ı mantıkî bir hareketti⁹⁹

Şu halde bu hususta da kendi dilimize istinat etmeli idik. Bunun için müracaat edilecek usulü şu suretle mütalâa ediyorduk.

Necip Bey’e göre “Biz bu gibi kelime ve tabirleri Almanların kendi dillerinden yaptıkları gibi yapmalıyız. Mesela Almanlar müvellidü’l-humuza’ya (saverstoff) müvellüdü’l-ma’ya (wassertoff) demişler. Bu hususta Yunanca ve Latince kelimelere müracaat ve arz ihtiyaç etmemişler. Fransızların bu tabirleri eski Rumcadan olmaları ise Fransızcada bu tarzda kelime teşkiline kabiliyet ve istidat olmadığından ileri gelmiş.

Biz mesela Almanları takliden yukarıdaki mürekkep kelimelere mukabil olarak Türkçede (ekşi özü), (su özü) diyebiliriz.

Bu tarzda terkip ise çok mantıkîdir. Lisanın şekli, tekâmülünde amil olan ahenk kanununun tesiriyle bunların bilâhere telâffuzlarında bir tegayyür husule gelecek ihtimal (özü) bir (suffixe) mesabesine inecektir. Ancak burada nazar-ı itibare alınmak lazım gelen bir şey vardır ki o da -mümkün olduğu kadar- bu gibi mürekkep kelimelerin bir yerde yazılmasıdır. Taş yağı ve kebuya gibi.¹⁰⁰

4. Ahenk Kanunu

Lisanımız kendisine mahsus olan ahenk kanunu sayesinde şeklî tekâmülünü temin ediyordu. Bu kanun asırlardan beri Türkçeyi güzelleştirmekte idi. Hâlbuki yabancı kelimeler bu kanunun hükmünü tamamıyla icra etmesine mani oluyorlardı. Bu hal Türkçeyi tekâmülünden men ediyordu. Şu halde bu noktadan da lisan-ı tahrîrin vaziyeti tabiî değildi. Binaenaleyh bu lisandan vazgeçmekten başka çare yoktu.¹⁰¹

⁹⁹ Necip Bey bugün dahi aynı kanaati muhafaza etmektedir.

¹⁰⁰ Türkçe-Dilimiz, Hizmet, 3. Makale, 19 Kanun-i Sâni 1316

¹⁰¹ Necip Bey Türkçenin ahenk kanunlarından ileride uzun uzadıya bahsedecekti. Bu sebepten ahenk bahsini tafsil etmemişti. Fakat sansürün müdahalesi bu tasavvuruna da mani olmuştu.

Necip Bey, lisan-ı tahrîri unsurlarının bünyesi itibariyle bu tarzda tetkik ettikten sonra (mana) ve bilhassa (terekküp) noktasından tahlil eyliyordu. Kendisi için bu bahis birinciden daha mühimdi. Gelecek makalemizde bu bahse temas edeceğiz.

Mehmet Esad, nr. 10, s. 2-4

3.9.11. İZMİR'DE YENİ LİSAN -10-

Lisanı- tahrîrin mana itibariyle tatbiki: Terkip izâfî, vasf-ı terkibi, terkip-i tavsîfî- terkip-i izâfînin şekli, Türk zihnini nizâm-ı tabîisine muvafakatı, psikolojinin kaideleri.

*

Necip Bey “lisan-ı tahrîr” i mana itibariyle tetkik ederken en ziyade “Türk zihninin nizâm-ı tabîisini” göz önünde tutuyordu.

Filhakika “mürekkebi olduğu anasır-ı ecnebiyenin terkip etmek hususunda tâbi olduğu kavaid” noktasından lisan-ı tahrîr Türkçenin benîyyesi ve sarfı ile hiçbir zaman uyuşamazdı. Necip Bey bu vadideki tetkikatını, tahrîr-i lisanın terkip hususundaki kavaidine tevfiikan, üç kısma ayırıyordu.

- A. Terkip izafî noktasından
- B. Vasıf terkibi noktasından
- C. Terkip tavsîfî noktasından

Necip Bey'e göre “iki ismin bir nispet manasını ifade etmek üzere birbirinin yanına getirilmesi” demek olan terkîb-i izâfî dilimizin en kuvvetli temellerinden biri idi. Böyle iken “lisan-ı tahrîr”imiz bu temeli, Arabî ve Farisîden aldığı yabancı kaidelerle, kurmaya çalışmıştı. Bu yüzden dilimiz “bir terkip-i izâfî sergisi” haline gelmişti. Bu sergide Türkçe terkîb-i izâfîlerinde bulunması, “dostlar alışverişte görsün diye” idi. Hâlbuki bu yabancı terkiplerin ne faideleri ve ne de - Türkçenin bünyesine göre- manaları vardır.

Bu iddiayı ispat için Türkçe terkîb-i izâfîyi şu üç noktadan tetkik ediyordu:

1. Türkçenin kuruluşu itibariyle
2. Türk zihninin nizâm-ı tabîisi itibariyle
3. Türkçedeki şeklinin (Psychologique) faideleri itibariyle.

1-Terkîb-i izâfînn Türkçedeki şekli sarîh ve muayyendi. Bu şekle göre muzâfunileyh in evvel muzâfın sonra gelmesi lazımdı. Türkçenin kuruluşu böyle idi. Ve ancak bu şekilde yapılan terkîb-i izâfîler tabîi ve Türkçe addedilebilirdi.

Hâlbuki diğer diller böyle değildi. Onlarda muzâf evvel, muzâfunileyh sonra geliyordu. Şu halde bu dillerin bünyeleri ile Türkçenin kuruluşu birbirine zıttı. Binaenaleyh bu dillerin kaideleriyle Türkçeyi söylemeye ve yazmaya kalkışmak gayrıtabîi bir şey olurdu. Necip Bey bu noktada mukadder bir suale cevap vermiş olmak için İngilizce ile Almancanın terkîb-i izâfîyelerine işaret ediyordu. Diyordu ki “bunlarda terkip iki türlü olur. Bunlarda muzâf ve muzâfunileyh hem solak hem sağlak.

Şimdi bu lisanlarda terkîb-i izâfî dediğimiz şeyde iki türlü davranılmasını görerek bizimde öyle yapışımızda ne yolsuzluk var diye itiraz varit olabilir. Bu itiraza cevaben diyelim ki; O lisanların tabiatı iktizasından muzafunileyhten hangisinde bir hakk-ı takaddüm olduğuna riayet edilmemiş yahut bunlar bazı kuyûda raptedilmiştir. Fakat bu kaide mesela İngilizcenin malıdır. Bunu İngilizce kelimelerde yaptığı gibi Fransızcadan aldığı kelimelerde de aynı suretle davranır. Çünkü bu kaidenin hükmü kat’îdir.

Şimdi biz Arapçanın veya Acemcenin izafetini de Türkçeye mâl etmek yani Türkçenin de İngilizce ve Almanca gibi böyle değişikli bir izafet kaidesine malik olmasını istersek o halde bu izafetin Türkçe kelimelerde tatbiki icap etmez mi?¹⁰²

Bu nokta-i nazar kabul olunduğu takdirde terkîb-i izâfîmizin aksi de caiz olacaktı. (Evin kapısı) dediğimiz kadar (kapısı evin) de diyebilecektik. Hâlbuki bu terkip tarzının, Türkçemizin bünye ve şivesine, ne kadar muhalif olduğu meydanda idi. Binaenaleyh Türkçede bir tek (terkîb-i izâfî) şekli vardı. Ötekiler Türkçe için gayrıtabîi şeylerdi.

2-Terkîb-i izâfide muzâfunileyh in muzâfa takaddümü elsine-i Turaniyenin tabiat iktizasındandı. Bu şekli Türk zihninin nizâm-ı tabiiyyesine tamamıyla muvaffaktı.

Bu nizama göre “her Türk evvela muzâfunileyh yani tayin ve tahsis eden, ismi saniyen muzâfî yani tayin ve tahsis olunan ismi” getiriyordu. Mesela; (evin

¹⁰² Türkçe Dilimiz Hizmet, Dördüncü Makale, Kanunu Sani 1316

kapısı) terkinde (ev) (kapı) yı tayin ve tahsis etmekle manayı itmam eyliyordu. Hâlbuki (kapısı evin) şeklinde yapılacak bir terkip bu nizâm-ı tabîîye muhalif olurdu.

Türkçe terkîb-i izâfide muzâfunileyh denilen isim “adeta bir nevi sıfat vasıfesi” görüyordu. Sıfatla aralarındaki fark şu idi: Biri “isimle mana yekvücut” oluyordu. Öteki ise “manâ-yı ismiyesini muhafaza etmek şartıyla eğreti bir sıfat” halini alıyordu. Büyük kapı, evin kapısı terkiplerinde olduğu gibi...

(Evin kapısı) terkinde (ev) (kapı)nın maksut olduğunu gösteriyordu. Fakat aynı zamanda (kapı)nın falan veya filan yerin değil (evin) olduğunu da tayin ediyordu. (Ev) daha evvel getirilmiş olmasaydı zihnimiz, acaba hangi kapı diye soracaktı. Türk zihninin nizâmı bu gayritabiîliği hemen fark etmiş olacaktı.

Muzâfa gelince: Necip Bey onu da (bir nevi mevsuf) telâkki ediyordu. Yalnız evin kapısı terkindeki muzâfın (mevzûfiyyeti büyük kapı terkîb-i tavsîfiyesindeki mevzûfiyyetten) tamamen ayrı idi. Birinci terkipteki sıfat (concret) ikincisindeki sıfat (abstrait) idi.

Necip Bey bu tetkikten şu hükmü çıkarıyordu: “Böyle olan lisanlar da mantıkî lisanlardır. Biz yazar iken Arapça ve Acemcenin terkîb-i izâfiyelerine riayet ettiğimiz halde konuşurken zihnimiz daima Türkçe terkîb-i izâfinin nüfuzu altında bulunuyor. Bu terkîb-i izâfimizin zihnî bir itiyat olmasından ve pek psikolojik, tabîî bir terkip bulunmasından neşet ediyor.”

3-Türkçe terkîb-i izâfiyenin bu teşekkülü birçok (Psychologique) faideler tevlid ediyordu. Necip Bey’e göre “muzafunileyh ile muzaf arasındaki münasebet malumun meçhule gelen icrasına, muayyenin gayr-i muayyene münasebeti” gibi idi. Şu halde (evin kapısı) terkinde (ev) ile manası muayyen ve tahsis edilen (kapı)yı daha evvel zikretmek ve sonra (evi) getirmek zihnin nizâm-ı tabîîsine mugayir bir terkiye meydan verirdi. Bu takdirde zihin tabiatıyla şu sualleri soracaktı: Nasıl kapı, nerenin kapısı, büyük kapıyı, küçük kapıyı!

(Ev) ile (kapı) arasında böyle bir fasıla verildi mi komşu kapısından kümes kapısına kadar tasvir edilebilen bütün kapılar zihnimizde sıyrılacak, bekleyecekti. Hâlbuki (ev) daha evvel getirildiği zaman zihin böyle bir ameliyeye lüzum kalmadan kapının hangi kapı olduğunu tabîî surette anlayabilecekti.

Muzafunileyh evvel geldiği zaman zihin endişe ve merak göstermeden bekliyordu. Hâlbuki ikinci şekilde merak ve tereddüt içinde kalıyordu. Binaenaleyh

malumun meçhule, muayyenin gayr-i muayyene gelen icraya takaddüm etmesi her noktadan faideli idi. Bu takaddümün faidelerini Necip Bey şu suretle mütalaa ediyordu:

“Bu (evin kapısı) misalini zihninizde mütalaa edelim. İki kelime arasında bir çeyrek dakikalık bir fasıla bırakalım: (Evin) lafzı söylenince derhal zihninizde (ev) sureti belirir. Bu (ev) sureti tabiî zihninizde müterakim birçok suretlerin iştirak etmesiyle teşekkül ediyor. Fakat bu teşekkül edinceye kadar zihinde bir hayli hareket oluyor.

Bir yerde görülmüşte unutulmuş bir evin perdeli pencereleri, diğer birçok pencereler ile mübadele-i şekliyyede bulunarak bu (ev) suretinin üst kat pencerelerini teşkil ederken diğer cihette (ev) donuk bir surette inşa olunuyor. Herkesin zihninde kurulan bu (ev) şüphesiz ki hepimizde ayrıdır. Orası lazım değil. Bundan sonra zihin bir intizarda bulunuyor. Biliyor ki ondan sonra gelecek mutlaka o (ev) ile alâkası olan bir şeydir. İsterse evden hayli uzakta olsun! O halde (ev) ondan sonra söylenecek şeyin dayanağıdır, pişdardır. Bir çeyrek dakika hitamında kapısı dendi mi, derhal zihninizdeki surete göre bir (kapı) evin bir tarafına açılmış olur. (Ev)i hey’etiyle göremez oluruz. Evin pencerelerini vesair yerlerini unuttuk bile.

Eğer bundan sonra bir (anahtar) deyiverecek olursak (kapı)nın kenarı ortasına bir (anahtar) takılır. Bu anda kapıda zihninizde silikleşir.

Bunun aksine gelince: (Anahtar) kelimesi söylenmesi üzerine zihin telâşla irili ufaklı birçok anahtarların içinden birini intihab ederken (kapı) sözü yetişir. Kapıyı zihinde resmedip (anahtar)ı da ona göre uyduruncaya kadar arkadan (ev) gelir. Bu suretle (anahtar) birçok istihaleler geçirmiş olur. Diğer taraftan (ev) şeklinde zihinde vücut bulmaktan geri kalmaz. Bu şekilde zihin hayli zaman kaybeder.

Evvela bir anahtar intihabında saniyen, anahtarın kapı ve ev sözleri ile tadilata uğramasında...

Bu şekle göre Türkçemiz kazanıyor diyecek olursak ki; bunların hepsi bize meçhuldür. Bunları aynı suretle teşkil ediyoruz. Ha onu evvel demişiz ha ötekini. Bunda ne fark var?

Fark şu ki, (ev) sureti bizim için daha kolay ve daha elverişlidir. Zaten nasıl olsa zihninizde gözükecek değil mi? Peşin (ev) suretini sonra (kapı)yı sonra (anahtar)ı birbiri ardınca zihninizde sıralarız.

Binaenaleyh terkîb-i izâfiyede zihinde söz ve eşkâlin terkip ve teşârik-i mihanikisi itibariyle bir usul-i tabîî gözetilmiş olur. Nitekim biz bir cismin evvela hey’eti umumiyesini görürüz. Sonra nazara çarpan yerlerini daha sonrada birçok teferruatını seçeriz. Hiçbir vakit ilk gördüğümüz bir şeyin hey’eti umumiyesinden bir parçasını ifraz ederek görmeyiz.¹⁰³”

Türkçe terkîb-i izâfînin bu umumî kaidesi bizim tasarrufumuzu temin ettiği gibi zihnimizin nizâm-ı tabîîsi noktasından daha “mantıkî ve felsefî” idi. Gerçi konuşma dilimizde bu kaideye mugayir bazı teşekküller görölüyordu. Muzafın muzafunileyhe takaddüm ettiği oluyordu. Bilhassa halk dilinde bu teşekküle sık sık tesadüf olunabilirdi. Meselâ konuşurken bazen (parası bol herifin) (aklı yerinde değil ki divanenin) şeklinde terkipler yapıyorduk fakat bu gibi terkipler kasti sebeplerle yapılıyordu. Ya muhatabımızda merak ve alâka uyandırmak veyahut da halk zihnietine göre heyecan bedî’ tevlîd etmek için. Binaenaleyh bu gibi terkipler istisnâî şekillerdi. Arabî ve Farisî terkiplerin bizde husule getirdikleri itiyatların neticesi değildi. Ve bu takdirde Türkçenin (sarf ve nahvına değil, edebiyat ve üslubun daire-i taallûkuna) dâhil hususiyetlerdi.

*

Türkçe terkîb-i izâfiyenin bu büyük faidelerine mukabil (lisân-ı tahrîr’in Arabî ve Farisî kaidelerle yapılan izafî terkipleri zihni itiyadımızı perişan ediyordu.

Bu terkiplerle fikirlerimizi daha geç ve daha fazla zamanda anlatabiliyorduk.

Zihnimizin faaliyetini israf ediyorduk.

Zihnimizin nizâm-ı tabîîsine muhalif bir iş yapıyorduk. Nasıl ki konuşurken tabîî bir itiyad ile hep Türkçe terkîb-i izâfiyeleri kullanıyorduk. Bu vaziyet karşısında yapılacak şeyi “zihnimizin manevrasını nizamından çıkarmış ve bizi düşünmekten alıkoymuş olan” Arabî ve Farisî terkîb-i izâfiyeleri dilimizden atmaktı. Türkçe terkîb-i izâfiyenin faideleri bu sahada daha iyi anlaşılacak ve yabancı terkiplere hiçte ihtiyacımız olmadığını kendi kendine meydana çıkaracaktı.

Gelecek makalede vasf-ı terkîbî bahsine temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 12, s. 5-6

¹⁰³ Türkçe-Dilimiz: Dördüncü Makale

3.9.12. İZMİR’DE YENİ LİSAN -11-

Vasf-ı terkîbîlerin lisanımızda mevkileri - Türk dimağının faaliyetini israf etmeleri - Vasf-ı terkîbî ne Türk’tür ne de Türkleşmiştir - Mahiyet,

Necip Bey’e göre vasf-ı terkîbîler “lisan-ı tahrîrin bir nevi’ süslü argacı” idi. Bunlar asırlardan beri devam eden bir meclubiyetin tesirleriyle lisanımızda çok mühim bir mevki sahibi olmuşlardı.

Türkçeyi tabîi mecrasına çevirmek isteyenler her şeyden evvel onların bu “gözdeleşmelerine” hücum etmeli idiler. Bu hareket yapılırken birçok kimseler ve bilhassa ediplerimiz şiddetle muhalefet edeceklerdi. “Bu güzel, kıvrak vasf-ı terkîbîlerin değil hepsine, hatta birisine bile ilişmek” onların nazarında büyük bir “cürm-ü edebî” addolunacaktı. Çünkü bu zevat mukavemet edilemeyen bir incizab ile vasf-ı terkîbîlerin meşhuru olmuşlardı.

Fakat -ne olursa olsun- dilimizin tekâmülü namına bu ameliyeye şiddetle ihtiyaç vardı. Lisanımız bir kere kendini bu muzır ve yabancı “ses”lerden kurtarsın. Şairlerimiz, muharrirlerimiz ister istemez bu cereyana uyacaklardı.

Halk kendini anlamak ve anlatmak için en esaslı müessesine tabîi bir istikamet verdikten sonra şairlerimiz “muhitin başkalaştığını görerek” millî ruha daha riayetkâr olacaklardı.

Aksi takdirde “sağa, sola bakmadan yavaşça ilerleyen Türkçe o büyük ve parlak eserleri çiğneyip” geçecekti.

Halkın ruhuna ve lisanına hürmet etmeyen bir edebiyatın cezası da şüphesiz ayakaltında kalmak olacaktır.¹⁰⁴

*

Vasf-ı terkîbîlerin “lisan-ı tahrîrimizde” mecup olacakları müşkülât yabancı terkîb-i izâfîlerden daha fazla idi. Necip Bey bu müşkülâtı üç noktadan mütalâa ediyordu:

¹⁰⁴ Türkçe -Dilimiz. Hizmet 5. Makale 2 Şubat 1316

1. Yabancı vâsf-ı terkîbîler Türk dimağının faaliyetini israf ediyorlardı.

Bunların öğrenilmesi ve hatta anlaşılabilmesi için Türk çocuğunun hayatından mühim bir zaman alınıyor. İsrâf ediliyordu.

Bunlardan tevehhüm olunan istifade ile edilen zarar karşı karşıya getirildiği takdirde derhal aleyhlerinde hüküm verileceği tabîî idi.

Hâlbuki vâsf-ı terkîbînin zararı bununla da kalmıyordu. Şairlerin bu “terkiplerle süslü yazmak” temayülleri çoğala çoğala (Türk adeta dilsiz bir hale) gelmişti. Vâsf-ı terkîbîlerin süslediği dili yalnız halk değil münevverlerin bile kolay kolay anlamasına imkân yoktu.

Bu terkipler yüzünden (genç ve yumuşak beyinler daha ciddi düşünelere) yükselemiyorlardı. Fikir hayatımız itibariyle bu pek büyük bir zarardı.

2. Vâsf-ı terkîbî, ne Türk’tü ne de Türkleşmişti.

Farisî’nin gramerine iyiden iyiye vakıf olmadan bunları yapmak, anlamak imkânsızdı. Vâsf-ı terkîbîlerin bir kısmı ism-i mef’ullerle ekserisi de emr-i hazırlarla teşkil ediliyordu.

Hâlbuki Acemcede emr-i hazırlar Türkçe gibi tamamen kıyasî değillerdi. Bu hâl Türk dimağı için esaslı bir güçlük oluyordu.

Gelişi güzel birkaç emr-i hâzırı ele almakla bu müşkülât fark olunabilirdi:

Yaften’den yâb

Giriften’den gîr

Pezîroften’den pezîr

Şikâften’den şikâf

Şeklinde gelen emr-i hazırların hiçbirisi ötekine benzemiyordu. Burada bütün (f) ler kıyasen (b) olmuyordu. Türk çocuğu bu terkipleri yerinde kullanmak ve anlamak için adeta Acemceyi öğrenmeye mecbur tutulmuş olmuyor muydu? Hâlbuki

vasf-ı terkîbîleri öğrenmek “yani lisanımızın pudrasını iyi sürmek için” Acemceyi öğrenmeye kalkışmak gülünç bir şeydir.

3. Vaf-ı terkîbîleri “Türkçesi olan bir şeyin Acemcesi” idiler.

Türkçede “bunlar gibi ve belki bunlardan daha güzel” vaf-ı terkîbîler yapmak mümkün iken Acemcelerini kullanmakta hiçbir fayda yoktu. Mesela; bir şükûfe-i dil-âviz yerine gönül eğleyen bir çiçek diyebilirdik.

İkincisi daha uzundu. Fakat Türk dimağına göre bir manası vardı. Birincisi daha kısa idi. Fakat aynı dimağa göre manası yoktu. “İçyüzü silik”di. Necip Bey bu hükmünü şu suretle ispat ediyordu. “Türk duygusu ile duygulu, azıcıkta düşünür bir Türk bunlardan ikincisinin birincisinden daha tatlı, daha manalı, daha biçimli olduğuna hükmeder. Çünkü Acemcedeki (dil) bizdeki gönlün mukabili olamaz. Gönül pek mücerrettir. Bazen ruhun bile fevkindedir. İster düşünür, ağlar, inler, dinler, muhakeme eder. Hülâsa ruhumuzun işlek halidir.

(Dil) ise - ağızımızdaki (dil) ile olan müşabehetinden sarf-ı nazar- yüreğin bir derece karşılığıdır.

(Şükûfe) ye gelince bu da bize yabancısıdır. Eskisini karşılaştıralım: Bir şükûfe gördüm, bir çiçek gördüm.

Şükûfeyi âsâr-ı edebiyede ne kadar görmüş olur isek olalım. Bu ancak çiçeğin vekilidir. Çiçek ise böyle mi? Bu kelime söylenince derhal zihnimizde biraz donukluk, biraz müphemiyetle başlayarak birçok çiçekler açılır. Sevdığımız çiçeklerden biri mesela, genç isek, azıcık gönlümüz bir yana akmış ise, bir hercaî menekşe bir gül gözümüzün önüne sevimli, baygın renkleriyle gelir. Hülâsa hepimizin haline çiçekle münasebete göre birer şekilde zihinde tecessüm eder.

Şükûfe ise ara yerde bir hildir. Bir resim levhasının üstüne gerilmiş karamtırak bir tülüdür. Fransızca bilmeyen için (bir fleur gördüm) ile (bir çiçek gördüm) arasındaki hail gibi. Hele bir (şükûfe-i dil-âviz) i sevimli bir çiçek diye

tercüme edecek olursak daha tatlı olur. Ama (dil-âviz) in tamamıyla mukabili olmazmış! Ne çıkar?¹⁰⁵

*

Necip Bey vasf-ı terkîbîleri bu üç noktadan mütalâa ederek onlardan vazgeçmekle lisanımızı tekâmülden alıkoyan manaları ortadan kaldırmış olacağımızı iddia ediyorlardı. Bu neticeye vasıl olduktan sonra ortaya bir mesele çıkıyordu. Acemce vasf-ı terkîbîlerle ifade ettiğimiz şeyleri nasıl anlatacaktık? Necip Bey bu hususta hiç tereddüt etmiyor, Türkçenin bu vazifeyi (istenildiğinden fazla) yapılacağını iddia ediyordu. Lisanımızda kelimelerin muhtelif manalarından istifade ederek Acemce vasf-ı terkîbîlerin mukabillerini terkip etmek çok kolaydı.

Dil-şiken: Gönül kıran, gönül kırıcı, gönül kırar.

Dil-âviz: Gönül eğleyen.

Dil-hırâş: Gönül tırmalayan.

Dil-âzâr: Gönül inciten.

Dil-şikâf: Yürek yakan... elh.

Kanaatine göre Türkçeden bu yolda yapılacak mürekkeblerin bir arada yazılması daha münasiptir.

“Söz bütünlüğü” yani vahdet-i lafziye bu sayede kolaylıkla hâsıl olacak ve bu suretle muhtelif kelimelerden yapılacak olan o gibi “teşkil”ler “mürekkeb” bir halde gelecekti. Necip Bey bu iddiasını ispat için Almanca ile İngilizceye müracaat ediyor. Her iki lisanın mürekkeblerinden misaller alıyordu.

Diğer birtakım terkipler içinde doğrudan doğruya Türkçe sıfatların istimali mümkündür. Bu fikirleri ifade etmek için mürekkeb şekillere esasen lüzum yoktu. (Dehşet-fermâ, lerze-bahş) gibi terkiplere mukabil - (korkunç) a kıyasen- (ürperinç), (titrenç) gibi şekiller kullanılabilirdi.

*

¹⁰⁵ Türkçe- Dilimiz, Hizmet 5. Makale, 2 Şubat 1316

Acemce vasf-ı terkîbînin üç noktadan mütalâası bizi şu neticeye sevk ediyordu. Bu terkiplerin lisanımızda [yaralı- müfid] bir mevkileri yoktur. Bunlar Acemcenin meziyetlerinden birini teşkil ediyorlardı. Fakat lisanımızda bu meziyet büyük bir noksan oluyordu. Böyle olunca (güzel) olmaları da mümkün değildi. Çünkü Türk zihni bunların güzelliğini kavrayamıyordu. Onlara gösterdiğimiz incizab bizde hâsıl olmuş bir itiyadın mevlûdü idi. Bu netice karşısında yapılacak şeyi “Acemin vasf-ı terkîbîlerini Türkün dilinden” kovmuştu. Aksi hal gülünç bir gafletten başka bir şey değildi. Necip Bey bu gafleti şu suretle tasvir ediyordu:

“Bir tarlada ekinlerin arasında güzel çiçekli otlar var. O yalınkat çiçeğinin benekli morluğuna insan bayılıp kalır. Şimdi hem tarla sahibi hem de şair olalım: Ne yapardık? Bu çiçekler onların, tarlacığımızın her tarafını bürüdüğünü görüyoruz. Biliyoruz ki bunlar toprağın hızını alıyorlar. O vakit yaşama isteyişi yanında şairlik duygusu söner hemen ekinleri ezmeye çalışarak- tarlacığın içinde münasebetsizce bitişlerine de kızarak- o otları bulmaya koyuluruz. Ekinlerimiz serpilir, boylanır. Eğer şairlik duygumuz üstün gelirse bunları bırakacak olursak saplar cılızlaşır, buğdaylar irileşmez, doluşamaz, haşlak kalır. Bu bizim için büyük bir zarardır. Vasf-ı terkîbîlerde böyledir. Kim ne derse desin, ne kadar hiddet ederse etsin dilde de böyle yapmalıyız. Biz savaşta çabucak hırpalanacak olan o muhterem edipler şöyle bir yana çekilmelidirler.

Şüphesiz ki bunlardan ziyade soydaşımız Türkleri daha ziyade severiz.¹⁰⁶”

*

Gelecek makalemizde Arabî ve Farişî terkip tavsîfi bahsine temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 14, s. 11-13

¹⁰⁶ Türkçe- Dilimiz, hizmet 5. Makale 2 Şubat 1316

3.9.13. İZMİR'DE YENİ LİSAN -12-

Sıfatla mavsufun mevkii - mütabakat kaidesi - müzekkerlik ve müenneslik telâkkileri.

Necip Bey'e göre "lisan-ı tahrîr" in terkîb-i tavsîfisi de -diğer terkipler gibi- Türk zihninde nizâm-ı tabiîsini ihlâl eden bir unsurdu. Bunlarla fikirlerimizi ifade ederken "zihnimizin teşekkülüne muhalîf" bir surette hareket etmiş oluyorduk.

Bu cehti ispat için terkîb-i tevsifîyi iki noktadan tetkik ediyordu.

1- Sıfatın mevsufundan evvel veya sonra getirilmesi noktasından

2- Sıfatın isimle mütabakatı noktasından

1- Sıfatın mevsufundan evvel veya sonra getirilmesi hususunda dilimizin kaidesi her itibar ile makul ve mantıkî idi. Bu gibi terkiplerde sıfatın mevsufu tamamıyla bir vazifesi vardı. Binaenaleyh mevsufun sıfattan evvel zikredilmesi Türk zihninde ani bir intizamsızlığı mevcut oluyordu. Bu takdirde zihnimiz mevsufun nev'i ve mahiyetine dair birçok sualler sormaya lüzum görüyordu.

Necip Bey bu cehti, terkîb-i izâfî bahsinde tahlil ettiğimiz mütalaalarını tekrar suretiyle izah ettikten sonra iddiasını "Herbert Spencer" in şu sözleriyle teyit ediyordu:

"İhtimal, fıkırî terbiye görmüşlerden ekserisi mezkûr terkiplerden birinin diğerine müreccih olduğunu söylerler. İtiyadın doğurduğu itikad-ı bâtilı nazar-ı im'ana olarak bizi İngiliz terkebini tercihe saik olan sebep ve hikmeti o itikatta görülür. Aksi şekli kullanmaya çocukluğundan beri alışmış kimselerce beriki için müsavi bir tercih bulacaklarını me'mul ederler. Bununla bu iki sevk-i tabiî kabilinden olan hükümlerden ne birinin ve ne de ötekinin hiçbir değeri olmadığını istintac edeceklerdir.

Bununla beraber İngiliz kullanımının lehinde hüküm vermek için felsefece bir sebep var. Misalen [bir beygir kara] denilirse [beygir] sözü söylenir söylenmez

zihninde bu kelimeye mukabil bir suret teşekkül eder yahut teşekküle yeltenir. O vakte kadar bahsolunan beygirin hangi beygir olduğuna bir işaret zikredilmediğinden zihinde görünen herhangi bir beygirin suretidir. Pek muhtemel olarak, doru beygirin pek bol bulunduğundan beygirin sureti doru olacaktır. [Kara] kelimesine gelince fikrin hareketi ortasında bir sekteye uğruyor.

Şu halde ya önce tasavvurda mevcut olan [doru beygir] sureti giderilmeli ve yerine bir karanın sureti getirilmelidir veyahut eğer [doru] sureti henüz tamam olmamış ise zihnin o sureti çizmek için yaptığı hareket durdurulmalıdır. Her iki halde de bir şaşırma var.

Fakat bunun aksine [kara beygir] denirse böyle bir yanlışlık mümkün değildir. [Kara] lafzî bir vasf-ı mücerredin işareti olduğundan hiçbir fikr-i muayyen uyandırmaz. Sadece fikri bu renkte bir şeyi anlamaya hazırlar. Dikkat bu şeyi tamamıyla bilinceye kadar asıntıda durur. İsim sıfattan evvel getirilerek bizi yanılttığı halde sıfatı ismin önüne koyarak hiçbir hataya meydan vermeksizin fikir beyan edilirse tabiidir ki terkiplerden fikre daha az hareket vereni daha ziyade kuvvet ve şiddete malik olur.

Buna bir itirazda bulunulabilir: sıfat ve isim kullanışta birbirini o kadar yakından takip ediyorlar ki, bu güya aynı zamanda telâffuz olunuyorlarmış gibidir. (Bir beygir kara) cümlesi işitildiği vakit, lazım olduğundan başka bir (ton) da bulunan bir beygir suretini tasvir etmeye vakit kalmaz. (Kara) lafzı derhal hatayı men gelir.

Bu faraziyenin lehine veya aleyhine kadar verilemez. Buna yakın vakalar vardır ki zımnen ismin sıfattan evvel gelmesi keyfiyetinin aleyhine hükmeder. Bunlardan birisi gelmesi söylenmeden onları sezmeye olan iktidarımızdır. Eğer samiin aklı, itirazın farz ettiği gibi mütekellimin sözleri üzerine hiss olunur derecede geri kalırsa, cümlemin ancak yarısı söylendiğinde geri kalanına intikal etmek kendisi için pek güç olur. Eğer faraziye doğru olsaydı zihin, lakırdılara takdim edeceği yerde geride kalırdı. Kelimelerin manası, telâffuz olundukları gibi zapt olunmazsa her

kelimede bir vakit ziyai vaki' olacak, bu ziyalar birikerek sâmi' naçar tehhürde kalıp gidecek.¹⁰⁷

Necip Bey Spencer'in mütalaasına istinad ile şu hükme vasıl oluyordu: Dilimizin kaidelerine göre yapılan terkîb-i tavsîflerin rüchanı muhakkaktı. Arabî ve Farisî terkîb-i tavsîflerinin isti'mali yalnız akıl ve mantığa mugayir bir hareket olmakla kalmıyordu. Aynı zamanda birçok imkânlarımızın da heder olmasını intâc ediyordu. Çünkü Türk zihni cümleleri zapt etmek ve anlamak için daha fazla dikkat ve zaman sarfına mecbur oluyordu. Binnetice geç anlaşılan fikirlerin şiddeti de o nispette azalıyordu. Binaenaleyh (kalbinde Türklük duygusunu duyan herkes bu terkipleri dilimizden uğratmayı) bir vazife bilmeli idi.

2- Sıfatla ismin mütabakatı "lisân-ı tahrîr"imizin en münasebetsiz bir cehti idi. "Türkçe adını taşıyan bir dilde yabancı kelimelerin tâbi bulundukları bu kaidelere harfiyyen riayet olunmak ve bir insanın bilgisini bu kaidelere riayeti derecesiyle mütenasip tutmak" pek gülünç bir şeydi. Bu husustaki kaidelerin ikisi de Türk zihni nokta-i nazarından hiçbir manayı ifade etmiyorlardı.

3- Müennes ve müzekker itibar olunan kelimelerin bu mahiyetleri Türk zihni için gayritabiî bir şeydir. Arap'ın bu gibi kelimelerde itibarî olarak farzettği mahiyetleri, Türk çocuğu öğrenebilmek için ne kadar fuzuli emeklere katlanacaktı. Kendi dilinde müzekkerlik ve müenneslik gibi bir tasnife tesadüf etmeyen zihni, bu farazî mahiyetleri nasıl kavrayabilirdi? Buna icbar edilse bile ne kadar zaman kaybetmesi lazım gelirdi. Hâlbuki bu telâkki esas itibariyle de pek mantıkî bir şey add olunamazdı.

4- Nihayetlerinde müennes olunduklarına dair bir alâmet bulunan kelimelere gelince; bunlarda mutabakata riayet olunmak keyfiyeti alındıkları diller için belki doğru bir şey idi. Bundan "fikirce veya lisanca" bir kaide husûlü mümkün olabilirdi. Fakat Türk zihni için bu kaide zarardan başka bir şeyi mucib olamazdı. Çünkü fuzulî bir külfetten başka bir şey değildi. Dilimizin (oluşuyla) hiçbir münasebeti yoktu.

Necip Bey bu hükmü şu suretle neticelendiriyordu:

¹⁰⁷ Türkçe Dilimiz 6. Makale: Hizmet, 9 Şubat 1316

“(Hevitney) kendi lisanı olan İngilizcede böyle münasebetsizliklerin olmadığıyla nasıl iftihar ediyor ise bizde neden kendi dilimiz ile gururlanmayalım? Hâlbuki biz kalkıp kendimizi olmayacak bu gibi saçmalara, ilerlememize, düşüncemize engel olan yolsuzluklara bağlıyoruz. Geçmiştekilerimiz nice zamanlarını bu gibi boş şeylerle uğraşarak geçirmişler, Türkçe’nin şu değerliliğini bir nevi’ farkına hemletmişler.

Ama biz ki şu anda kelimelerin müzekkerliği ve müennesliğinin gayritabiî bir şey olduğunu, sıfatla ismin mutabakatı da bunun eşi bulunduğunu biliyoruz. Bunlardan pek uzak bulunan dilimizi en doğru, en felsefî, en güzel bir dil diye tanıyabiliriz.¹⁰⁸

*

Gelecek makalemizde Necip Bey’in “lisan-ı tahrîr” in edebî mahiyeti hakkındaki mütalâasına temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 16, s. 8-9

¹⁰⁸ Aynı makaleden.

3.9.14. İZMİR'DE YENİ LİSAN -13-

Lisan-ı tahrîrin edebiyat noktasından mütalâası. Netice, edebiyatımız.

Necip Bey tahrîr-i lisanî unsurları tereküp şekilleri itibariyle bu tarzda tetkik işittikten sonra şu neticeye vasıl oluyordu:

İyi düşünenlerimizin her türlü ilerlememize en sağlam bir dayak olan Türkçeyi biraz çok olsun duraklamadan kullanacaklarını artık umabiliyoruz.

Mademki ilerlemek istiyoruz. Bizi bilgice, düşünüşçe, anlayışça hülâsa her şeyce acıklı bir gerilikte bırakan neidüğü belirsizleşmiş bir dile erkekçe yol vererek onun yerine bütün soydaşlarımızın konuştuğu ve güzelce anlaştığı dili geçirmekten başka çare yok. Bahusus bu topumuza baştan savılamayacak bir borçtur. Karanlıkları içinde bunaldığımız cehaleti için varlığımızı kemirebilir, küftedir bir düşman yerine tutarsak buna karşı asker ve silah bilgi ve maarif ise de bu da ancak ileri makalelerde vazifelerini sıraladığım bir dille yapılabileceğinden başa yine (Türkçe) mizi geçiririz. Ama yeryüzünde konuşulan dillerin içinde ya kelimâtca veya bilmeceye benzetilebilen, ne öğrenebilir ve ne öğrenilirse işe yarar bir dille maarifin yayılmasına girişmektense hiç kımıldanmamak daha doğru ve makuldür. Bizde sonrakinden başka bir şey yapmadık ya!

Bize düşen kendilerine böyle bir iyilik edilmek istenilenlerin dilini, eğer yürekten isteniyorsa alıp kullanmaktır.

Şimdi şu yukarıda yazdığım üzere dilimizden birkaç sözde basit ve taslak bir tatbikini yapalım. Bu da kullanılan dilin birliği, bir türlü olduğu olacaktır.

Mesela (ağaç) veya bunun gibi Türkçe bir kelime söylenince, ana dili Türkçe olan veya sonradan öğrenen bunu anlar. Her kimse bunu bir yolda söyler. Bu söz sesçe, kılıkça, söylenişçe hep birdir. Bu böyle olmakla beraber hiçbirimizin zihninde beliren, çizilen (ağaç) diğerine uymaz. (Ağaç) suret ve fikri her birimizde başkadır. Birçok suretlerin, fikirlerin zidesidir. Yahut bayağı bir ağaç suretidir. Bunu bir çocuk, bir edip, bir bahçıvan, bir ziraat müfettişi başka başka görür, anlar. Bu birisi için bir cihan, bir diğeri için bir resimdir. Bunun altında gizlenen bilgilerin hepsine

erişmek için birbirine anlaşıp birkaç ömür kifayet etmez. Bununla beraber bu söylenirken anlaşılan ve hepimizin anlayacağı bir sözdür. Şimdi Türkçe ağacın böyle olduğunu görüp dururken yazdığımızda Arapçası olan (şecer) i kullanmaktaki hikmet nedir? Bu kınanç bilgilik taslamadan başka bir şey midir? Böyle yazmakla asıl ağacı tanımamış olduğumuzu da gösteririz. Keza [çiğ] varken kalkıp (şebnem), (jale) dersek gülünç olmaz mı? (Jale) çiğın Acemce karşılığıdır ki ikincisinin medlûlü evvelki makalelerde yazıldığı üzere daha ağırca zihinde uyandığı bir yana dursun, bunu birçok anlamayanlar var. Buna göre doğrusu aranırca içerisinde [jale], [şebnem] bulunan, şiir değil bir lakırdı oyuncağıdır. Bu, [çiğ] sözünün arkasında parıldayan şiiri duymamışız, anlamamışız demektir. O halde bizim için ilerlemek istediğimize göre [jale]yi [şebnem]i ve bütün bu kabillerini dilimizden söküp atmak gerektir. O vakit anlaşıpamak ortada kalmaz. Mesela bence Türkçede [jale] yi kullanmak Fransızca veya İngilizcesini kullanmak ile beraberdir. Belki birtakımları [jale] nin söylenişine bayılır. Edebiyatımızda demirbaş eşya suresine geçmiş, belki en büyük tekâmüle uğramış olan [psitacisme] ın bu da bir unsurudur. İşte bütün o söylenişteki incelikler değil mi ki edebiyattan gayri her şeye benzeyen o [phébus koleksiyon]u vücuda getirdi.

Kestirme olarak, biz ne isek her Türkçe söz de odur. Bizim beynimizin bir yancağızı, bir sinir örgüsünün birkaç dökümüdür. Onlar birçok deneyiş ve bilgilerimizin bir vekilidir.

Şimdi onlardan herhangiisi olursa olsun iki üç kullanışta Uygurlaşır. Tepeleri, alınları yükselmiş, yanak kemikleri düzelmiş, çene kemikleri geri çekişmiş olur.

Dış yüzünce olan bu değişme içerisinde yayvanlaşmasıyla denk gider. Velhasıl her bir kelimenin [yüz zaviyesi] [kafasının çevresi] [beyninin üstü] [beyninin tekâmülü] vardır diyebiliriz.

O halde onu kullanan bir kavmin kemaline, düşüncesine, ilerleyişine bir ölçüdür. Eğer biz gerçekten ilerlediysek sözlerimiz de kendi oluşlarına göre ilerlediler. Eğer bizde tecrit ta'mîm melekeleri artmadıysa isterse dünyanın sözü bir araya gelsin, onları yine kendi peresemize indiririz.

Şimdi hükmedebiliriz ki bizde bilhassa Türkçe sözler Arapça ve Acemceninkilerin gördüğü işi görürler ve gösterebiliriz.

Bu sözleri bu kadar milyon kişi kullanıyor, konuşuyor ve bunlarla anlaşıyor. Şimdi yapılacak şey bu [Türkçe] yi onlarla beraber kullanmaktan başka bir şey değildir. O halde şair, edip, mütefennin, hekim bir sırada bulunmak gerekir ki kendilerinde (altruisme) denilen içtimaî sevk-i tabiî tekâmül edenler öyle sanırım ki sevine sevine yaparlar. Yalnız yapanlarla da [redacted], yapmalıyız. Ötede beride horlayan, sürünen dilimizi diz çökerek kaldırmalı ve önümüze bakmalıyız.

Tasavvur edilsin ne büyük ne derin bir şiirdir ki en büyük ediplerimiz, mütefenninlerimiz, bir surede hep birden eğilerek büyük bir hürmetle artık insan veya dil kılığından çıkmış dili kaldırıyorlar. O atalarımızın ne kadar yıllarda bulup yapabildiği her biri için birçok kuşakların bunca emek verdiği ve bizim soldurduğumuz sözleri teker teker topluyorlar. Bence bu, bir yandan en eski atalarımıza pek dokunaklı suç başışlatma resmidir.

Böyle olunca en büyük şairlerimiz bir çobana, bir askere, bir rençpere, bir okumamışa yalnız bu dille derin duygularını anlatabilir. İşte bütün düşünen büyüklerimizin yazdıklarında elde olduğu kadar bu tabiî ve ölü dille yazmaya çok geçmeden başlayacaklarını umabiliriz.¹⁰⁹

Necip Bey bu neticeyi tespit ettikten sonra lisan-ı tahrîri edebiyatımız nokta-i nazarından tetkike girişiyordu. Ona göre yeni lisan muarızlarının iddialarını cerh etmiş olmak için edebiyatımızın iç yüzünü teşrihe lüzum vardı. Çünkü onlar için edebiyat adeta bir kalkan vazifesi görüyordu. Diyordu ki “topumuzu dilsiz bırakmak için edebiyat ve şiirimiz bir nevi istihkâm-ı ittihaz olunmasaydı bu yorgunluğa katlanılır mıydı? Dilin asıl hizmetleri, faideleri takdir olunmamış olduğu için, adam akıllı düzeltilmesine dair ortaya sürülen tekliflere şiir kalkan edinilmiş.

[Türkçe] ağızdan yarı çıkmış, yarı çıkmamış bir halde iken şiir ortaya atılır. Bir sual ki gülünç! Ya şiirimiz ne olacak?

¹⁰⁹ Türkçe Dilimiz, Hizmet 8. Makale, 9 Mart 1317

Hemen insanın ne olmuş ki ne olacağından korkuluyor diyeceği geliyor.”

Necip Bey’e göre edebiyat milletin hayatını aksettiren bir ayna idi. Onun için edebiyatımızda romantizm, sembolizm, natüralizm mektepleri etrafında yapılan münakaşatı gülünç buluyordu. Onun için her şeyden evvel edebiyatımızın, halkın içine inmesi lazımdı.

Bu milletin varlığını terennüm eden bir edebiyatımız yokken süslü bir şiir lisanı etrafında münakaşaya kalkışmak “çalıdan çırpıdan bir evceğiz edinmiş bir adama pencere pervazlarına ne gibi oymalar yapılırsa süslü duracağını ve ortasını ne gibi resimlerle donatırsa daha güzel olacağını anlatmak ve biçare adamı bu gibi yavanlıklarla işinden alıkoymak” gibi bir şeydir.

Bu mebhasta [Taine] in nokta-i nazarına istinad ediyoruz.

“Bir sanat eserinden maksat, hakikî eşyanın yaptığından daha açık, daha mükemmel surette tabiatı göstermekten ibarettir. Taine bir eser-i sanatı bu yolda tarif ediyor.

Şimdi bunun, insanların yaşayışındaki değerini, kaidesini de Türkçeleştirerek şuraya geçirelim:

İnsan birçok cehtlerden tabiata karşı kendisini korumaya savaşıyor bir hayvandır. Yiyeceğini, içeceğini, yatacağını bulup buluşturması, kışın soğuklardan, yoksulluktan, hastalıklardan kendini koruması gerekir. Bunun için sürer, eker, gemiyle denizde gezer, türlü türlü işlerde, sanatlarda ticaretlerde bulunur.

Bundan başka döl yetiştirmesi ve başka adamların azgınlığından kendini kollaması da gerekir. Bundan ötürü ev, bark kurar. Hükümetler yapar, ordular toplar. Bununla beraber bunca buluş ve emeklerden sonrada yine olduğu yerden kımıldamamıştır. O yine başkalarından daha iyice barındırılmış, yiyeceği, içeceği yolunda bir civandır. Fakat o yalnız kendisini ve kendisine benzerleri düşündü. Bu anda kendisine yüksek bir yaşayış açılır. Bu da dalıp düşünmek yaşayışıdır. Bununla kendi vücudunun ve kendi eşlerinin bağlı bulunduğu daimi ve doğurucu sebeplere, her mecmua çeviren, onların en ufak tefek dal budağına bir iz basan esaslı tabâyi’ merakı sarar. Ona ulaşmak için iki yol var.

Birincisi ilim ve fendir. Bununla bu sebepleri, bu temel kanunları ayırır. Onları pek az kişiye anlaşılır. Kapalı, çetin düsturlar biçiminde anlatır.

İkincisi sanattır. Bu öteki gibi o kanunları çetin yolda anlatmaz. O yalnız akla değil en bayağı bir adamın yüreğine anlatır. Sanatta bir başkalık var ki hem yüce, hem herkes içindir. En yükseği gösterir.¹¹⁰

Necip Bey Taine'in bu husustaki düşüncelerini, Eugène Veron'un, estetik hakkındaki mütalâalarını Spencer'in cemiyetin faaliyetleri arasında (güzel) in mevkiini tespit eden mülâhazalarını uzun uzadıya münakaşa ettikten sonra edebiyatımıza intikal ediyor.

Onun cemiyetimizdeki [amelî değer]ini arıyordu. Bu babda vasıl olduğu netice menfi idi.

“İnsan kendi kavmini öğretecek, yükseltecek bir edebiyat üzerine ne kadar düşse yeri olur. Tabiî bunda sanat değil, güzel değil [iyi, yararlı] olmalıdır. İşte dilimiz ortaya konunca pek yürekten bir acıyıyla acınan edebiyatımızın iç yüzü eşelenecek olursa bize yarayabilmekten büsbütün başka bir oluştta olduğu gibi aklanmaya değeri de olmadığı kendini gösterir. Böyle olunca, bunun üstüne titreyişlerimizin, düşkünlüklerimizin öyle sanıldığı gibi yollu ve yerinde olmadığına hükmedebiliriz.

Edebî eserlerle edebiyatın dil noktasından gözden geçirilmesi yahut edebiyatımızın [bayağı bir adamın yüreğine] söyleyip söyleyemediği meselesi ise bu noktadan daha mühimdir. Bu ceht birincisinden daha acıklıdır.

Gelecek makalemizde bu bahse temas edeceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 22, s. 9-10

¹¹⁰ Türkçe Dilimiz, Hizmet, 9. Makale, 13 Mart 1317

3.9.15. İZMİR’DE YENİ LİSAN -14-

Edebiyatımız, lisân-ı medlûl itibariyle vaziyeti.

Necip Bey için “lisan-ı edep” in en büyük noksanı “halkın yüreğine bir şeyi söyleyememesi” idi. Asırlardan beri devam edip gelen bir itiyat neticesi edebiyatımızda şekilperest olmaktan kurtulamamıştık. Bize hiç anlayamadığımız bir eser okunduğu zaman “ahengine ve zahirî renklerine meclûp olarak” hakikaten mütehasıs olduğumuzu zannediyorduk. Bu tahassüs eseri anladığımızdan veya okunan parçanın bizde bu heyecanı uyandıracak kıymette olmasından değil ancak “gizli bir papağanlığın yardımıyla yalnız kulağımızın hoşlanmasından” ileri geliyordu.

Hâlbuki edebî bir eserin bizde istihdaf ettiği tesiri yaratabilmesi, kelimelerin arkasına saklandığı âlemi görebilmemize mütevakkıftır.

Eski edebiyatımızda buna imkân yoktu. Çünkü o “lisan-ı edeb”, bu rü’yete mani idi. Diğer taraftan kelime şekil meclûbiyeti edebî eserlerimizin çoğunu bir sabun köpüğüne çevirmişti.

Necip Bey bu ciheti şu misal ile izah ediyordu:

“Elinize Avrupalıların kitaplarından bir tanesini alınız. Bunun yazıldığı dilde pişkin olunuz, okumaya başlayınız. Görünüşte bir kitap okuyorsunuz.

Gözleriniz birbirinin yanına, bir sırada yanaşmış ufacık, dişli, kıvrık birçok çizgicikler dizisi üzerinden aşağı doğru kayıyor.

Hâlbuki iç yüzünce ortada ne yazı var ne de kitap!

Kitaba daha başlarken o kadar tanışmadığınız bir âleme sokuluyorsunuz. Mesela; bu bir hikâye ise gözünüzün önünde tutun, bilirsiniz bir görünüşle bir takım kimseler geziyor, diriliyor, onları derhal tanıyorsunuz. O donuk benizleriyle sanki siz onları bir vakitler bir yerde görmüşsünüz gibi yaşadıkları yerin her yanını biliyorsunuz. Kimi gönlünüze açmak veya öfkelenmek geliyor, kimi de ağlayacak gibi olarak gözleriniz yaşlarla örtülüyor!

Elinizde sanki ne bir kitap ne de yazılar var. Siz bunların hepsini unuttunuz, hatta kitap okumakta olduğunuzun bile farkında değilsiniz. Güya kitap elinizde o görünmez âlemin bir dürbünü oluyor. Sizi kitapta hiçbir şey oyalamıyor. O sözler birbirine şu yolda mı bitişmiş yoksa öteki sözün, beriki tabirin söylenişinde bir incelik var mı? Buraları hiçte hatırlınıza gelmez.

Şimdi elinize birde bizim o “lisan-ı edeb” le yazılmış bir kitap alınız. Görünüşte okuyorsunuz. Daha kitabın başlangıcındaki sözlerin ne demek istediğinde irkiliyorsunuz. Kitap yaldızlara bürünerek başlıyor. Bu kitap sözde kendi dilinizce yazılmış. Siz sahifelerle okumuş bulunuyorsunuz. Hâlbuki karşınızda ne bir âlim var, ne de öyle diri diri insanlar!

Lakırdıların ahenginden ileriye geçemiyorsunuz ki. Geçseniz de orada göreceğiniz âlim büsbütün başka bir şey...

Yeşilli, mavili güneşler! İnsanlar bizim bildiğimiz simada değil acınacağınız sırada birkaç söz (maske) ile karşınıza çıkıyor. Onları tanımaya uğraşır iken açığınız savuşuyor. Ötede bizim bir köylü çocuğu gibi tıpkı Parisli bir çocuk gibi bir tabiata malik, hülâsa siz kitabı okur iken hiçte size kitap okunduğunu unutmak gibi bir şeyi geliyor.¹¹¹

Necip Bey uzun münakaşalardan sonra bu lisan ile edebiyat yapılamayacağı neticesine varıyor. Mademki bu lisan “felsefece, estetikçe” edebiyat lisanı olamıyordu. O halde halkın konuştuğu dili alarak şiir lisanı yapmaktan başka çare yoktur.

Şairlerimizin de artık halk ile bir sırada bulunmaktan zevk duymaları lazımdı.

Necip Bey bu noktada cezrî tasfiyeci olmadığını söyleyerek o günün “lisan-ı edeb” i üzerinde tahliller yapıyordu.

¹¹¹ Türkçe Dilimiz, Hizmet, 2. Makale, 6 Nisan 1317

“Şimdi (papağanlık: psittacisme) den kurtulmuş gibi olan yeni edeb lisanına gelelim: Bunun örneklerine bugünkü edebiyatımızda rastlanabiliyor. Mesela; Tevfik Fikret Bey’in Verin Zavallılara şiiri!

İşte ilk parçası:

Harab-ı zelzele bir köy; şu yanda bir çatının

Çürük direkleri dehşetle fırlamış, öteden

Çamur yığıntısı şeklinde bir zemin katının

Yıkık temelleri manzûr, uzakta bir mesken

Zemine doğru eğilmiş, hemen sukut edecek,

Önünde bir kadın... Off, artık istemem görmek!

Halit Ziya Bey bunu yalnız vezin, ahenk cehtinden tetkik buyurmakla iktifa etmişler. O cihette sanat var. Fakat en büyük sanat bence, kelimelerin seçilmesinde, Türkçeye, şiir diline uygun bir yolda birbirine yanaştırılmasındadır. Çünkü her kelime şeffaftır. Öte yanını görebiliyoruz. Yahut her birisi gözler ilişince eriyerek arkasındaki medlûli bütün parlaklığıyla gösteriyor. (Stuart Mill) in dediği gibi manevî kimyanın bir hadisesi husule geliyor. Üçüncü bir cehte, etrafında birçokları kümeleşen en numunelik unsurlar seçilmiştir.

Daha başlarken harp... kelimesi ile zihinde acı, endişeli bir hazırlık kımıldıyor. Harap zelzele bir köy, tasvirin ilk korkunç taslağı çizildi. Arkadan, şu yanda bir çatının çürük direkleri dehşetle fırlamış... ilh. Şair birkaç söze o büyük felaketin acıklılığını sığdırmış.

İşte bu hemen Türkçedir! Şimdi aynı tasviri öteki lisan-ı edeble yapmaya kalkışılın mümkün mü? Sonra Emin Bey’in şiirleri.

Bir genç sevgilisi var, yarı ilan-ı harp olunmak üzeredir. Sabah ayrılacak. O vakit, “Yâr yatağın düşman almaz, giderim! diyor. Ondan uzaklaşırken kendisi gibi içi ağlayan sevgilisinin evine doğru acıklı acıklı bakıyor. Fakat yine “yâr yatağın düşman almaz, giderim” diye tekrarlayarak gidiyor. Belki de dönmeyecek!

İşte en derin acıklı duyguları şu üç söz uyandırıyor. Sizde hayalen deneyiniz. Genç olunuz, seviniz, asker olunuz, kavgaya gidiniz, bu mısra sizi ağlatabilir.

İşte bunlar (şiiir dil) imizin o renkleridir.¹¹²

Necip Bey bu tahlillerden sonra şu neticeye vasıl oluyordu: “Lisan-ı tahrîr” edebiyat noktasından da boş ve faidesiz bir müessese idi. Asırlardan beri bu mültehiç bir şeyi söyleyememişti. Bundan sonra söyleyebilmesi içinde birini “konuşma dili” ne bırakması lazımdı.

Bu netice Necip Bey’in tetkikatının hedefi idi. Lisan hakkındaki bütün nokta-i nazarlarını bu mihverin etrafında topluyordu. Gelecek makalemizde bu bahse temas ederek naçiz tetkikimize nihayet vereceğiz.

M. Esat [Çınar], nr. 24, s. 12-13

¹¹² Türkçe Dilimiz, Hizmet, 13. Makale, 23 Nisan 1317

3.9.16. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -1-

(Dilimiz) in şu son zamanlarda, gerek bazı cehtleri ile gerek temeli ile muhtelif münevverimize ve muhitlerde göze çarpacak bir alâka uyandırmış olduğu, gündelik gazetelerde, bazı mecmualarda neşredilen makalelerden anlaşılmaktadır. Bu mesele, herkesin bildiği veya öğrenmiş olduğu vecihle ne bugünlerin ve ne de bu yılların meselesidir. Bu şimdi hayli uzaklaşmış bir maziden yuvarlanıp gelen, muhtelif emel vesileler ile şu veya bu şekilde tazelenen, hatta ilmi ve gayr-i ilmî, birkaç şehir gazetelerinde bir tarihçe teşkil edecek tarzda münakaşa ve mübahaselere sebebiyet veren eski bir meseledir. Bugün bir bakıma mesele, mahiyet ve esas itibariyle eskilerden pek farklı görülemezse de uyandırdığı alâkanın genişliği noktasından farklıdır. Eskiden, (lisan meselesi) ortaya çıkınca, ileriye lisancı, Türkçü geçinen bazı kimseler atılır atılmaz, bunların karşısında, dilde, Avrupa dillerine nasip olmayan bir mükemmeliyet gören muharripler, edipler çıkar. Her iki tarz arasında anlaşmak imkânı da bulunmaz. Nihayet münakaşa tavsardı, âlimler, mütefenninler, herhalde ilmî bir mevki olduğuna kani olanlar ise bu bahse, ehemmiyet vermezler, pek yüksekte bakarlardı. Onlar için ortada tetkik ve münakaşaya değer bir mesele yoktur. Bugün ise iş böyle değil. Şimdi, şu zamanda, âlimlerimiz, ilmî mevki olan kimselerde muhtelif tarz ve derecede bu meseleye alâka göstermektedirler. Hatta geçenlerde, gazetelerde okuduğuma göre halk fırkasının programında bile yer tutuyor. Milletvekillerinin (dilimiz)in ıslahı ve (dil birliğini), böylece bir umde yapmaları ehemmiyetli tutulacak bir iştir. Bu harekette çok yolunda ve yerindedir. Çünkü varlığımızın devamı, bekası noktasından dilimize her yerden ehemmiyet vermemiz, onu (işletme) miz, dil birliğini temin etmemiz bir vecibedir. Hayatî ve içtimaî bir ihtiyaçtır. Yani (düşünce) (duygu) birliği mesut bir milli varlık, (ideal)in en esaslı bir unsuru lâzimesidir. Bu da milli idealimizin altında ayrı bir ideal addolunabilir. Yerinde kullanılmamış addedilmezse, bu bir (lisan-ı mefkûre!)si oluyor!

Bu kadar ehemmiyetli bir alet ve vasıta ve bu kadar yüksek bir vazifesi olan dilimizde bazı edipler, âlimler, lisancılar bir hayli kusurlar, eksiklikler, bozukluklar görüyorlar. Dilimizin tanzim ve ıslahı için bazıları, ilmî heyetlere, hatta akademilerin kurulmasına kadar lüzum gösteriyorlar. Onlar için, bilmem nasılsa çıkırından çıkmış,

sapmış gitmiş veya düzenini kaybetmiş dilimizi, yola getirecek ancak resmi heyetlerdir!

Gerek dilimizde görülen noksanlardan yahut bunun edebî ve ilmî ihtiyaca göre olmamasında ve gerek bunların giderilerek ıslahında fikirler ve mütalaalarda büyük ihtilaflar, hatta tezatlar görülmektedir. Bunlara merak sardırıp da takip eden, bu gibi meseleler ile ayrıca uğraşmaya vakti olmayan kimseler tabiatıyla bunlardan hangisinin doğru olduğunu tayin işinde tereddütlere düşecektir. Mesela pek kıymetli bir âlimimiz, bazı içtimai fikir ve mülâhazalara istinaden tekâmülünde devam eden dilimiz için şimdilik yapılacak bir şey olmadığını söyler, ortadan diğer bir lisancı da, bir süre makaleler ile (dil)de behemehâl bir inkılap yapılmasında bayağı ayak direr ise kim olur ise olsun bu iki zıt müddeâ karşısında şaşalayıp, ne hükmetmek lazım geldiğini bir türlü kestiremeyecektir. Hâlbuki dilimiz hakkındaki bu kanaatler, bütün söylenenler bu iki ürünün iddiaya inhisar etmiyor. Bunların arasında sıralanıp duran daha niceleri var. Öyle ki bunlar bayağı tasnif bile edilir. Faraza, sahipleri inkılapçı tekâmülcü, muhafazakâr, tasfiyeci elh... addolunabilir.

Ancak bu tasnif doğru olur mu? Bence (gerçek)e pek de tekabül etmeyeceği için indî bir şey olur. (Dil) meselesinde muhafazakârlığın veya (teceddüd perverlik)in manası ne olacak? Bununla beraber ortada mühim (görüş) ve (düşünüş) farkları var. Dediğim tarzda tasnife yeltenmekten ise bu farkları ileri getirebilen sebepleri araştırmak, düşünmek daha doğru bir hareket olmuş olur. Zaten ortaya konduğunu söylediğim düşünceler bu işte az ve çok bir fikir veriyorlar. Bunları veya bunların mühmellerini işaret etmek bu mühim meselenin bu yüzden de aydınlaşması namına faidesiz olmaz zannederim.

1. (Dil) meselesinde dair, herhangi bir fikir ve maksat sevgiyle yazarlar kimi (dil) ve kimi (lisan) kelimelerini kullanıyorlar. (Dil) dediklerine göre, bunu mesela Fransızca language veya langue sözlerinden hangisine mukabil tutuyorlar? Yalnız birisine mi veya her ikisine de mi? Faraza Fransızca olan bu kelimelere değil de Almanca (Sprache) olsun! O halde (lisan) bunlardan hangisine tekabül ediyor? Bunlar mürâdif iseler, manaca farkları neden ibaret oluyor? Ecnebi dillerindeki tariflere başvurmayarak, (dil) kelimesi zihnimize ne gibi bir fikir uyandırdığını yazarlarımız bilmem göz önüne almış mı? Bu sözlerin şu veya bu manada

kullanılması, düşünüş farkında yapacağı tesiri ne kadar az olsa da gözden kaçırmamak lazımdır.

2. (Dilimiz) dendiği zaman bundan konuştuğumuz Türkçe anlaşıldığı gibi yazı dili de anlaşılır. (Lisanımız) deyince daha ziyade yazı dilini anlamak ihtimali vardır. (Konuşma dili) ile İstanbulluların konuşması anlaşıldığı gibi halkın konuştuğu, her gün evde, sokakta işittiğimiz (dil) de anlaşılır. Yahut bütün bu konuşmaların ötesinde teceddüden düşünülen bir dil veya bir (ideal dil) de anlayabilir. Birisinin (konuşma dili) terkibiyle esnafın, köylünün veya bu gibilerin konuşmasını anlaması veya dili müşahhas ve nefsanî yüzünden göz önüne alması (konuşma veya yazı dili) meselelerinde kendisini hakikate aykırı düşünce ve telâkkilere sevk edebilir.

3. (Yazı dili)ne gelince: Onunla konuşulan dilin, pek tabi olarak yazılmış şeklini anlayacaklar bulunduğu gibi malumumuz olan yabancı kaideler ile karışık dili anlayanlar da vardır. Bu sonrakiler herhalde büyük bir yekûn tutabilir. (Yazı dili) sözleriyle hatıra yazı, imla, sarf elh. meseleleri gelebilir. Bunlarda da, bilindiği vecihle, düşünüşler ne kadar farklıdır?

4. (Yazı dili) ile (edebî dil) arasındaki münasebetin nev'i ve derecesi hakkında görüşlerde bir farkın bulunacağı kabul olunabilir. Sonra (edebî dil) ile (edebiyat dili) aynı veya farklı görülmekte melhuzdur.

5. (Millî birlik) e hizmet edecek yahut herkesin düşünüş, duyuş isteyişinde benzerlikler temin edecek dilin ne ve hangisi ettiğinde ve ne ve nasıl olması lazım geldiğinde düşüncelerde, uyuşmakta kolay değildir. Mesela, şimdiki vaziyetimize göre birtakımımız için bu (konuşma dili) ve bunun yazılış şeklidir. Diğer birtakımı için sadeleşmekte olan (lisan-ı tahrir!)dir veyahut da (edebî dil)dir.

6. (Dil)in ilerlemesi, inkişaf ve tekâmülü hakkındaki bilgiler, düşüncelerde tereddüt etmeyerek bunun farklı bulunacağını kabul edebiliriz.

7. (Dil), bir müessese olarak, diğer müesseseler ile veya içtimai hayat ve içtimai, zekâî tekâmül ile münasebetine dair ilmî düşüncelerde bir tecanüs bulunacağına güç ihtimal verilir.

8. Bizzat müessese, milliyet, millet, terakkî, inkılap, asrileşme elh. fikirlerinde de kim bilir ne kadar derin ihtilaflar vardır.

9. Medeniyet telâkkisinde olduğu kadar medeniyet ile dilin ve yazının mütekabil tesirlerinin nev'i ve derecesi hakkında, bunları takdir ve bu hususta kullanılacak ölçü ve usulde yine büyük farklar bulunabilir.

10. Dilin ferdî ve içtimai hayatta vazifesi ve bunun mükemmeliyeti ve mükemmeliyetsizliği hakkında takdirler muhakemeler herkeste az çok başkadır.

Mesela dilimiz bir kısmı için pek mükemmel bir dildir. Diğer bir kısım için hiçbir işe yaramaz bir dildir. Yahut dilimiz tekâmüle pek müsteiddir. Ancak imlası tanzim, lügatçe noksanlığı giderilir. Istilah menşeleri yoluna konursa bundan daha mükemmel bir dil olamaz. Yahut ecnebi kelime ve kaidelerden tasfiye edilmek bir sarfî ve bir lügat kitabı yapılmak şartıyla işe yarar bir dil sayılır. Yahut bu Arap yazısıyla dilimizde hiçbir ıslah yapmak imkânı yoktur. Latin harflerini kabul sayesinde dilimiz milli ve medeni ve mükemmel bir dil olur.

Dilimizin mükemmeliyeti veya ıslahı hakkındaki düşünceler şüphesiz bunlardan ibaret değildir. Ben yalnız başlıcalarını göz önüne koyuyorum.

11. Bazıları dilde güzellik kıymetini ve bazıları da yararlılığı göz önünde bulundurabilir.

12. Dil meselesini sırf içtimai bir mesele telâkki edenler bulunduğu gibi bunu (ruhî-içtimai) ve (terbiyevî, siyasi) bir mesele olarak düşünenlerde vardır. O halde dilimize dair yazı yazarlar içtimaiyatçı, ruhiyatçı, bedîyatçı, terbiyeci, halkçı ve bir siyaset adamı olabilir. Bunların yalnız biri olmazda birkaçı da bir araya toplanabilir.

Şu suretle mesele ilmî olduğu gibi bir sanat meselesi de olur.

Son şeklinde dilin daha müfid ve daha güzel bir hale gelmesi demek oluyor.

13. Lisan bahsine karışanların düşünüş ve görüşlerinde, garip görülmüş ise şehirlerinde buna bir tesiri var gibi geliyor. Mesela İstanbul ve İzmir (dilimiz)i muhtelif safhalarından görülmüş, İstanbul daha ziyade güzellik, İzmir daha ziyade faide cehdini iltizam etmiş. Hemen bütün münakaşalarda bu görüşler hâkim olmuştur.

14. (Dil) meselesinde şark ve garp tesirlerini de kaydetmelidir.

15. Avrupa lisanlarına ve edebiyatına vukuf derecesinin de, düşünüşlerde bir tesiri bulunacaktır.

Dilimiz hakkında, ileri sürülen fikirlerde gözüken ihtilaf veya tezatları meydana getiren sebepler şu gelişi güzel saydıklarımından ibaret olamaz. Kim bilir, şunu yazar iken, her nasılsa hatıra gelmeyen usulü bir surette tasnifte olunabilir.

Bunlardan başka aklın evsafını, bazı içtimai hisleri yahut bazı emelleri, kuvve-i hayaliyenin (ütopya)lar yaratacak tesirini, hülasa (sübjektif) halleri ve icabâtı da pek gözden kaçırmamak münasiptir.

İşte bütün bunlar şöyle birbirine katılıp karışınca, (dil) meselesinde herkesin kendisine göre bir görüşü, kanaati olması tabii bir hadise oluyor. Bunların arasındaki farkların tezat derecesine çıkması da yine tabiidir. Bununla beraber, bu düşünceler arasında bir benzerlik bir tecanüs emellerde bir birlik katiyen yok mudur? Katiyen yoktur da denemez. Aralarında nesebi bir tecanüs mevcut olanlar vardır zannedirim. Fakat ihtilaf ve farklılık cehdi daha galip. Buna da şu yakın zamanlarda ortaya konduğunu söylediğim fikirler güzel bir delil teşkil ederler. Bunlardan mesela, (Hayat) mecmuasının akademi hakkında yüksek ilim adamlarından yaptığı anket münasebetiyle (dil)e temas eden cevaplar şöyle bir gözden geçirilecek olur ise aralarında büyük telâkki farkları olduğuna, düzcesi her münevver kanadın bir sesi çıktığına kolayca hükmedilir.

Bu yüksek zatların, büyük kısmı için (dil meselesi) ya bir (ilmî veya edebî bir lisan) meselesidir. Başlıca kusurlar, ilmî ıstılahların kifayetsizliği, anarşisi, binnetice âlemdeki anarşi veya edebî dilde abukluk, sabukluk, serbazlık veya serkeşliğin artması gibi şeyler.

Bu mesele hakkında müderrislerimizden birinin aynen söylediklerini de şuraya nakledeyim: (Türkçemizin haddizatında zengin Arap ve Fars hazine-i lûgatinden iktibas ettiği cevahir kelimat ile şu halde hakikate rub'-u meskûnun en güzel ve şirin ve aynı zamanda en nazik noktaları bile ifadeye en müsait bir lisan olduğu...) (ancak şu son zamanlarda resmî imla nokta-i nazarından arz ettiği tezebzübden tahlis ve her nedense elfâz-ı sâmiâ nevâzına tercih ve bunların yerine

ikame olunan sâmiâ-hırâş kelimat-ı ecnebiyeden tasfiye ve tathîri meselesi artık iğmaz ve ihmale gayr-ı mütehammil bir meseledir!)

İşte bu yolda, mütalaalarda var.

Bütün o mütalaaları velev hülâsaten buraya nakle ne lüzum ve ne mana var. Bunlar ile maksat anlaşılır! Başka bir gazetede de, ilmî mevki olan bir zat şekliyata ait meseleleri içtimai kanunlarla halletmek usulünü tavsiye ediyor. Bunlardan icap eder ise mufassalca bahsederim. Biraz yukarda söylediğim cevapların arasında güzel ve doğru mütalâalar ve temenniler bulunduğunu da ilave edeyim. Fakat bunlar yine (edebî ve ilmi) lisan meselesi dâhilindedir.

Bence veya anlayabildiğime göre, bugünkü (dil) meselesi -İzmir’de eskiden de olduğu gibi- doğrudan doğruya ilmî ve edebî bir lisan meselesi olmaktan ziyade içtimai, düşünce ve emellerde birliği temin edebilecek umumi ve milli bir dil meselesidir. Edebî ve ilmî lisanlarında bu kadro dâhilinde şüphesiz büyük bir ehemmiyeti vardır. Fakat diğeri bunlara mantıken takdim eder. Vazifesi böyle olan bir dilin evsafının neden ibaret olabileceğini tayin hususunda büyük bir güçlük vermez. Diyelim ki mesele böyledir. Tabi ki bunun zımnında savtiyat-ı sarf, lügat, imla, yazı gibi daha bu gayeye göre tetkik edilecek meseleler, yapılacak işler var. Bunları kim yapacak ve kim yapmaya salahiyyettardır. Bu bana talik eder bir mesele değil.

Zannediyorum ki (dil) meselesini bugün bu tarzda düşünmek çok muvaffaktır.

Bununla beraber benim bu türlü düşünüşüm herkesin de benim gibi düşünmesi icap etmez. Gerek mahdut gerek geniş bir surette her münevver kimsenin bu bahse dair kendine göre bir mütalaası, bir kanaati olacaktır. Ancak bu mütalaalar, bu gibi meseleler ile iştigali kendisine meslek ittihaz etmiş olan zatlar tarafından ortaya konulursa mühim addolunabilir. Çünkü bu gibi zatların bazılarının istifade etmek pek tabiidir. Bununla beraber, dil hakkında tettebbu ve bilgilerine rağmen evvelce arz ettiğim sebepler ile bu meselenin ehemmiyeti göz önüne alınmazsa, doğru veya yanlış esaslara istinad etmesi ve bu yanlış yolları takiple istenilmeyen bir neticeye varması pek mümkündür.

Bunun için (lisancı) tanınan zatların yazılarını gözden geçirmek daha munasıptir zannederim.

Gelecek makale veya makaleleri bu cehte hars etmek isterim.

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 12, s. 2-4

3.9.17. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -2-

Münevverler ve âlimlerimizin birbirine uymayan düşünler, mütalaalalar ortaya koymakta oldukları dil meselesinde, lisaniyatçıların fikirlerinin mühim tutulmak munasip olduğunu ilk makalenin sonlarında işaret etmiştim. Şimdi işte bu makalede darülfünun sabık lisaniyat muallimlerinden Ahmet Cevat Bey'in (Vakit) gazetesinde "Lisanımız Hakkında Bir Kalem Tecrübesi" ünvanı altında neşrettiği sıra makaleler üzerinde duraklamak, okuyucular ile birlikte şöyle bir meselenin çok ehemmiyetine mebni, gözden geçirmek isterim.

İmlamız hakkında pek müfit ilmî tetkik ve mütalaalarını vaktiyle bazı mecmualarda okuyarak çok takdir etmiş olduğum Cevat Bey bu defa henüz arkasını almadığını zannettiğim bu sıra makalelerinde, görülmüş, okunmuş olduğu vecihle çok muhtelif mevzulara ve bazı âlimlere ait birçok meselelere temas ediyorlar. Bu münasebetle ortaya koyduğu fikirler, mütalaalar arasında matbuat ilmimiz için lisan meselelerinde çok yenileri görülmektedir. Bunların bir kısmı, mecmua heyetinden ayrıca göz önüne alınmak şartıyla çok doğrudur, çok muvaffaktır. Bu haysiyetle birçok cehtlerde mütalaasına iştirak ve görüşlerini takdir etmemek mümkün değildir. Ancak bu makalelerde muhterem muallim, hatırladığım eski usulünü şöyle bir yana bırakıyor, sureta ilmî hakikatleri meydana çıkarıyor veya bunların arkasından

koşuyormuş gibi davranarak amelî bir gaye takip ediyor. Bir müddeanın peşinden koşuyor. Bu gayede nedir? Hûlasanın hûlasası olarak:

(Lisanımızda ve her kısmında, açılan inkılâp safhası sebebiyle herkesi bezdiren bir anarşi vardır. Bu anarşiye nihayet vermek, bu inkılâp safhasını kapamak lazımdır. Bu da yeni ve kat'î bir inkılâp ile mümkündür ve bu inkılap da zaruridir. Bu inkılâp ise Latin harflerinin kabulünden ibarettir.) İşte bu makaleler, ta ilkinden tutturarak hepsi, bunlarda temas edilen muhtelif meseleler, tetkikler, muhakemelerin hep bu gayeye doğru yöneltilmiş yani (Latin harflerinin kabulünde) Türkler için faydalı ve zaruret bulunduğu gibi bir müddeanın ispatına, daha ziyadesi veya daha doğrusu böyle bir zaruret vardır yolunda, herkesi kandırmaya, ayartmaya hasredilmiştir.

İşte (Lisanımız Hakkında Kalem Tecrübesi) ona göre kısımlara ayrılmış, bu gaye bütün muhakemelerde ve delillerin seçilerek tertibinde kıymet hükümlerinin mebzulen kullanılmasında tabiatı ile hâkim olmuştur. İşte içyüzü ve gerçeği böyle olunca, muallim Cevat Bey'in (Lisanımız Hakkında Bir Kalem Tecrübesi) ünvanlı makalelerini, muhtelif tarzda, muhtelif yollar tutarak veya muhtelif ilmî meselelere temas ederek şimdiye kadar yapılanlardan daha başka bir biçimde, lisanda ve bütün aksamındaki bozuklukları tamamıyla giderip düzelterek biricik deva yani (iksir) addettiği (Latin harflerinin) müddeiyane bir (müdafaanamesi) telâkki edebiliriz.

Bu makaleler gözden süzüldüğü zaman (Ribeau) nun (nefsanî mantık) için söylediklerini tamamıyla görmüş olmuyor muyuz? Aynen onun usulleri gözüküyor mu?

İşte muhterem muallim biraz yukarıda söylediğim güzel ve doğru fikirleri, doğru olmayanlar ile güzelce paçal yaparak, münasip düşündüğünü zannettiği yerlere, kar'ilerin dikkatle bakışlarından kaçmayacağı vecihle, nefsi ve kıymet hükümleri serpiştirerek veya bütün ağırlığı bunların üzerine bindirerek Latin harflerinin müdafaası işinde kullanmıştır. Bu gayeye ulaşmak, müddeasının doğruluğuna inandırmak üzere, muharrir bilzarure bu meselelerdeki ihtisasına rağmen, sağlam, kat'î olmayan bazı esaslara veya fikirlere istinat etmiş, gayeye göre seçtiği hadiselerin tetkikinde tabiatı ile ilmî bir usul tatbikine lüzum görmemiş,

muhtelif sınıftan olan vakaları birbirine karıştırmış veyahut birbirine münasebeti olmayan haller, hadiseler arasında illiyet alâkaları görmüş hülasa, daha ziyade nefsanî mantığın tesir ve icabı altında, bu gibi bir mesele münasebetiyle nasıl davranmak lazım gelir ise öylece davranmıştır. Bunun için makaleleri gözden geçirirken göreceğimiz bu gibi halleri burada sayıp dökmeye mana yok.

Şimdiye kadar lisaniyat sahasında yeni ve müspet bir yolda çalışıyor diye zannettiğim ve o suretle dilimize ciddi hizmetleri yapacağını umduğum Cevat Bey'e lisan meselesini Latin harflerini kabul ile halledilecek bir şey addetmesi, bütün icabıyla kabulünü iltizam ve müdafaada bulunması bir ilim adamı, daha ziyade bir lisaniyatçı için yanlış bir hareket addedilebilir. Böyle olduğunu yoluyla, yordamıyla ortaya koymanın pek de kolay bir şey olmayacağını çok iyi takdir ederim. Bununla beraber doğru ve yanlışın meydana çıkmasını, herkes gibi bende isterim. Olabilir ki yanlış benim.

Bunun için mesela muhterem muallimin en esaslı fikirlerini, müddeasındaki ispatı göstermek üzere getirdiği delilleri ele alarak, herhalde bahsin icap ettiğini bir usule riayetle, işe girişmek pek de faydasız, lüzumsuz bir şey sayılmaz ümidindeyim.

Bunun için ilk önce muharririn (lisanımız) sözüyle ne anladığını araştırmak ile işe başlamak çok münasip olur. Bununla Cevat Bey (edebî lisanı) murat ederek bakınız onu da nasıl tarif ediyor: (Her milletin edebî lisanı umumi ve müşterek lisanıdır), yani (bu lisanı bütün münevverleri, güzideleri konuşur, hatipleri nutuklarında, sanatkârları tahsilleri derecesinde edebî lisanı, yazmaya, konuşmaya çalışırlar.) İşte (edebî lisan) bu oluyor. Münevverler, güzideler konuşuyor, halk tabakası tahsil etmezse bu lisanı konuşmuyor! Bu suretle de her milletin (edebî lisanı) istisnası olmayarak onun müşterek ve umumî lisanı oluyor. Tabî bu tarif ve izaha göre keyfiyet bizim içinde umumi ve müşterek bir şeye benzemiyor. Bununla beraber, biz Cevat Bey'in muvakkaten tarif ve izahını olduğu gibi kabul etmiş olarak lisan meselesine ait diğer mütalaalarına geçelim. Yukarıda naklettiğim fikirlerinden biraz aşağıda; (Tanzimat'tan itibaren edebî lisana sahip olan zümrenin lisanî ihtiyaçları maziden alınan lisanla bir taraf edilememektedir.) Buyuruyorlar, Tanzimat'tan sonra tabi evvelce olduğu gibi (edebî lisan) a sahip bir zümre var imiş. (Edebî lisan) münhasıran bunların elinde imiş, (edebî lisan) ın bu takdirce, umumi ve

müşterek bir lisan olmadığı da vaki oluyor! O zaman bu nihayet hususi bir lisan olamaz mı? Nitekim böyle olduğunu da, Cevat Bey ikinci makalesinde (halk edebiyatı tamamıyla şifahî idi, edipler ile şairleri asla alâkadar etmiyordu. Bu karanlık devrede edebî lisan mahdut bir zümreye mahsus bir (argo) dan başka bir şey olamazdı? Divan, Enderun edebiyatı da hakikaten aristokratlara mahsus bir (argo) idi) cümleleriyle teyit ediyorlar.

Yine bu ibarenin daha biraz aşağısında (Halit Ziya ve Tevfik Fikret edebiyatı lisanî unsurlar cehtinden mahdut bir zümreye hitap eden bir argo idi.) diyor. Burada muharrir, (edebî lisan) ın, (hususî bir lisan) veya (bir nev'î argo olduğunu) tasdik ediyor. Bu defada muharririn umumî ve müşterek dediği lisanı burada (edebiyat lisanı) olarak telâkki ettiği görülmektedir. Biz bu takdirce, yine kendi sözlerine göre, (edebî lisan) ile ya bir milletin umumî ve müşterek lisanını veyahut bir zümrenin sahip olduğu (edebiyat lisan) nı anlayacağız. Ya o, ya da o! Öyle değil mi?

Eğer (edebî lisan) tarifine göre hakikaten umumî ve müşterek bir şey ise, hususî bir dil bir (argo) olmamak lazım gelir. Çünkü (argo) başka bir şey (umumî ve müşterek lisan) daha başka bir şey! Şu neticeye göre yukarıdaki tarifi doğru olduğunu kabul etmek zarurî olur.

Diyelim ki geniş bir manada, (edebiyat ve ilmî lisanı), daha ne kadar hususî, resmi diller var ise onları da ihtiva eden bir şey olsun? Hâlbuki Cevat Bey edebî lisanı ilmî lisandan ayırıyor. Görüldüğü gibi bunu bir zümreye mahsus bir şey addederek manasını daraltıyor.

Bu yolda birbirini pek tutmayan fikirlerden sonra, (edebî lisan) ın bugün vatmanın, şoförün, esnafın konuştuğu bir dil olduğunu söylüyor? O halde burada da (edebî dil) halkın konuştuğu dil olmuyor mu? Hâlbuki bu esnaf, bu halk -eskiden-arabacılar sürücüler hep aynı dille konuşmuyorlar mıydı? Enderun ve divan edebiyatı zamanından beri (konuşma dili)nde böyle mühim bir fark oldu mu? Şimdi bu konuşma dili (edebî bir lisan) ise bir vaktin edip ve şairlerinin kullanmadıkları, (halk dili) de aynı haysiyetle neden (edebî lisan) sayılmasın?

Eğer konuşma diline (edebî lisan) denilmesi yazıya geçtiği, onunla muharrirler, edipler yazdığı için ise, o halde (edebî dil) tarifine yazınında ilavesi lazım gelir. Yani (edebî lisan) ancak (yazılan dil) demek olacak.

Bunu kabul ettiğimiz veya doğru gördüğümüz takdirde, yine Cevat Bey'in makalelerinden (5.) sinde ki, (Osmanlı devletinin ilk zuhuru devrinde ancak konuşma dili vaziyetinde olan Türkçe yavaş yavaş halk edebiyatında - İslami olsa da- yine milli damgayı haiz bir inkişafa mazhar oluyor. Yazıya Arap harfleriyle geçiyor) yolundaki sözlerine göre bize nispetle eski bir zamanda da (konuşma dili) yazıya geçiyor. Bu suretle daha o vakit bir (edebî dilimiz) meydana geliyor. Sonra, (konuşma dili halk edebiyatında bir inkişafa mazhar oluyor) diyor. Yani o da ayrı bir tekâmül yolu tutuyor. Bittabi bu dilde muharrirler, şairler, edipler yetişiyor. Ve öylede olmak icap ediyor.

Bununla beraber istitrat kabilinde, buna bir tenakuz teşkil eden muharririn, yukarılarda naklettiğim, (o karanlık devirlerde halk edebiyatı şifahi idi) dediğini göz önüne koymak isterim.

Diyeelim ki, halk edebiyatında Türkçe veya halk edebiyatı sonradan inkişaftan kalmış olsun pekiyi. Köprülüzade'nin Türkçe yazan şairleri nereden çıkıyor. Bunlar hangi aydınlık devreye tesadüf ediyorlar? Biz şu suretle eskiden eski edebî dilin, muhtelif derece inkişaf ve ehemmiyette var olduğunu Cevat Bey'in tahlil ettiğimiz mütalaalarına bakarak kabul edebiliriz.

Burada asıl aradığımız (konuşma dili) nin yalnız yazıya geçmesi ile (edebî dil) olup olmadığıdır! Böyle bir dil yazıya geçince konuşma dili olmadan vazgeçtiği için (konuşma dili) de niçin bir edebi dil sayılmasın? O halde böyle bir dille umumi ve müşterek, yani herkesin işine yarar. Bir dilin daha ziyade münasebeti bulunacağını akıl kolayca kabul eder.

O vakitte bir milletin konuşmadığı ve anlaştığı gerek yazıya geçmiş veya gerekse geçmemiş dilini, onun müşterek ve umumi bir dili olarak tanıyabilir miyiz? Böyle bir dile umumilik daha ziyade yaklaşıyor değil mi?

Bununla iş yine bitmiyor. Cevat Bey'in tarifindeki (edebî dil)in vaziyeti ne oluyor?

Bu meselenin daha fazla didiklenmeye tahammülü yok. Sonra muharririn (edebî lisan) hakkındaki tarifleri, izahları, mütalaaları birbirine yaklaştırılınca, ortaya, içinden sıyrılmaz bir iş çıkıyor. Çünkü Cevat Bey'in (edebî lisanımız) telâkkisinde buna müstenit düşüncelerinde bilmem, nasıl diyeyim, sarahaten kat'iyet görülemiyor.

Mesela (edebî lisan) her milletin (umumi ve müşterek bir lisanı oluyorken) biraz ötede onu bir (argo) bir (edebiyat lisanı) oluveriyor, görüyoruz. Daha başka bir yerde öbür (halk veya konuşma) dilidir. Yahut yazı diline çalar!

İşte Cevat Bey (lisanımızı) böylece anlamış olarak bize de anlatıyor. İlk makalede lisan meselesindeki görüş farklarından birini de herkesin bir (dil) sözünü farklı surette anlaması teşkil eder demiştim. Doğrusunu söylemek lazım gelirse, herkeste (lisanımız) fikri birbirinin aynı değil gibi. Şimdi, Cevat Bey'in, (lisanımız) ve (edebî lisan) ı nasıl karma karışık bir şey olarak anladığını gördükten sonra asıl lisan meselesine gelebiliriz.

Muhterem muallim için ilave edeyim ki, (ilmî lisan) da o mesele dâhilindedir.

Bu takdirde, lisan meselesi evvelce söylediğim gibi önde açılan inkılabı yeni bir inkılapla kapatmak meselesidir. Bu hususta bizzat muhterem muallimin düşüncesini, emelini görmek çok muvaffak olur.

(Mübrem ve yeni ihtiyaçlar son nesilleri lisanda geçirmekte olduğumuz mütemadi inkılap safhasını açmaya icbar etmiştir.

Bu safhanın kapanmasına artık lüzum ve imkân var mıdır? Bugünkü nesil bu lüzum ve ihtiyacı şiddetle hissetmeye başlamıştır. Herkes artık lisanda hüküm süren fevzadan usanmıştır. Bununla beraber cumhuriyet inkılabının önümüze açtığı terakkî devresinin bütün ihtiyaçlarına tekabül edecek derecede bir tekâmül görülememektedir. O halde edebî lisanımızın hakikaten edebî bir lisana (!) layık bir hale getirilmesi meselesi, tekâmülünü seri ve inkılâbî hatveler ile tevsi' ve tespit

etmekten ibarettir.) diyor. (Bu inkılap safhaları istikametlerini dört cepheden tetkike girişeceğini) söylüyor.

Dikkat buyurulursa Cevat Bey'in buraya geçirdiği mütalaalarında manaları ehemmiyetli tayin edilmek icap eden birçok müphem sözler ve tabirler var. Bundan başka garip hatta gayr-i ilmî fikirler, (lisanda geçirmekte olduğumuz inkılap safhasının kapanmasına bugünkü neslin lüzum ve ihtiyaç hissetmesi) yahut (edebî lisanımızın hakikaten edebî bir lisana layık bir hale getirilmesi meselesi, tekâmülünü seri ve inkılâbî hatveler ile tevsi' ve tespit etmek) gibi bunlara karşı (ilmî ve amelî bir tarzda) ilavesiyle buna imkân var mıdır, سوالini sorabiliriz!

Bundan başka esasen değişip duran bir şeyin hangi tarafında inkılap safhası açıyoruz? Burada inkılap sözü çok geniş bir manada kullanılmış görülüyor! Hepsî lastik gibi sözler. Biz bununla beraber, (edebî lisan) da inkılabı kendisi nasıl tasvir ettiğini görecektir olur isek açılan inkılaptan ne murat ettiğini iyice takdir etmiş oluruz.

Yeni nesillerin açtığı inkılabın neden ibaret olduğunu ise aşağıya geçirdiğim satırları pek güzel gösteriyorlar.

(Edebî lisanımızı yabancı tesirlerden kurtarmak azami şuurlu olarak pek az zaman evvel kendisini göstermiştir. Hakikatte bu azim umumi milli büyük bir ihtiyaçtan doğmuştur. Halk için tiyatro, hikâye, nihayet ilmî fen ve sanat eserleri yaratmak ihtiyacını ilk hisseden muharrirlerde bir medeniyet safhasının yaratmış olduğu amillerdir.) Biraz aşağılarda: (meşrutiyet tiyatro ile romanı tekrar halkın geniş tabakalarına yaklaştırdı. Bu yeni safhanın edebî lisan üzerine aksülameli görülmemesi kabil değildi. Lisanî tasfiye hareketi fevri surette doğdu. Hemen bütün muharrirler kalem birliğiyle yazılarından yabacı terkipleri ve cem'ileri mümkün mertebe atıyorlar, edebî lisanımızı imkân dairesinde millileştiriyorlar.) Diğer makalesinde: (Bugünkü yevmiye gazetelerimizin mesela zabıta ve kuvvetini kaydetmek veya romancılarımızın bugünkü hayatı tasvir etmek için kullandığı lisanda en son harsımızın yarattığı müfekkiremizi ifadeye yarayan bir lisandır.)

Bunun aşağısı da şöylece devam ediyor: (Enderun terbiyesi ve medrese tahsiliyle yetişen çelebilerin (edebi lisanı) bütün hüsn-ü tabirleri ve ıstılahları artık bizim için ölmüştür. O ıstılah lisan-ı saltanat, hilafet, saray, Enderun, medrese, tekke,

zaviye... Müesseselerinin yığınları altında gömülmüştür. Onun yerine “yukarılarda naklettiğim” şoförün, vatmanın, polisin, esnafın, tüccarın, memurun konuştuğu ve muharririn onlar için yazdığı, gazetelerde, romanlarda kullanılan yeni bir lisan doğmuştur. Bizim bugünkü milli lisanımız ancak budur.)

Muhterem muallimin, lisanda açıldığından bahsettiği inkılabın neden ibaret olduğu hakkında, makalelerinden naklettiğim fıkralar, mütalaalar bize vazıh bir fikir verebilirler. Burada Cevat Bey’in ne mantıkane işaret etmek ve ne de bazı düşüncelerine ilişmek isterim. İcabında rücu’ etmek üzere yalnız bu inkılabın hududunu, mahiyetini tayine çalışalım. Gelecek makalemizde bu bahse temas ederiz.

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 13, s. 5-7

3.9.18. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -3-

(Lisan) da vukua gelen inkılâbın hududuyla (ne ettiği) tayin edilmek ve anlaşılmaq için Cevat Bey'in geçen makalede bu hadiseye dair naklettiğim en esaslı sözlerini önce bir hülâsa edelim. Bunu da, inkılâp merhalelerine göre iki kısma ayırarak yapabiliriz. Yani bu inkılâbı burada zaman tayin etmeyerek:

1- (Edebî lisan) dan yabancı unsurların, kaidelerin mümkün olduğu kadar atılması.

2- Muharrirlerin, ediplerin halk dilini alıp yazmaya başlamaları tarz ve şeklinde vaki oldu diyebiliriz.

Birincisine göre; (Lisan-ı edebî) den bu yabancı unsur ve kaideler atılmaya başlayınca orada tabiatıyla bir boşluk ve eksiklik hâsıl oluyor. Bunu doldurmak ve kapatmak için de halk dilinden ihtiyaç nispetinde unsurlar almak zaruri bulunuyor. Yahut işin doğrucası, Türklerin herhangi bir sınıf veya meslekten, güzideleri halka yaklaşmak ve onunla anlaşmak ihtiyacıyla, evvela bildiği kadar onların dillerinden icap eden unsurları, ecnebi unsurların mühim miktarı eskisi kadar kullanılmayarak aradan çıkıyorlar. Bu da, iki yılda bir (tasfiyeden) başka bir şey değildir.

İkincisine göre ise; muharrirler, edipler (eski edebî lisanı) yokmuş gibi tutarak doğrudan doğruya konuşma dilini yazılarında kullanmaya girişiyorlar. Yahut halk arasından az ve çok yetişip sivrilenler, muhtelif saiklerle doğrudan doğruya kendi dillerini, Türkçeleşmeye yüz tutmuş ecnebi unsurlardan da istifade ederek yazmak yolunu tutuyorlar.

Şu halde inkılâp, ilkin (edebî veya edebiyat lisanı) nda kendini göstermiş olduğunu kabul ettiğimize göre burada hususî gayr-i tabii, mahlût bir dilden tabii, umumi, nispetle saf bir dile doğru hareket şeklinde görünebilir.

İkincisinde ise, zamanda, mekânda, muhtelif tabaka ve zümreler arasında daha iyi iş görmek üzere, konuşma dilinin yazı dili olmasında, bir ilerleyiş gibi bakılır.

Bunların ucu bir yola çıkması yani edebiyat dilinin halk diline yaklaşmak suretiyle bir değişikliğe uğraması ve halkın konuştuğu dilinde yazı dili (Cevat Bey'e göre; edebî lisan) olarak kullanılmaya başlaması ile beraber, bunların arasında da bir fark bulunduğu gözden kaçmamalıdır.

Cevat Bey'in sözlerini esas tutarak hülâsa ve teşrihimize göre lisanda inkılâp (yazı dili) nde oluyor. Buna konuşma dili de söylediğim mahiyetle karışıyor yahut görüşe göre konuşma dili, yazı diline çevriliyor. Bu da hadisenin diğer bir yüzü veyahut (yazı dili) nde yabancı unsurların birçoğu muhtelif sebep ve amiller ile kıymetlerini kaybetmesine mukabil Türkçe unsurların, ecnebi, manaî, bedîî kıymetleri artıyor. İnkılâbın ruhu da bu.

Bu görüş ve teşrihlerin o kadar doğru veya ilmi olduğunu iddia edemem. Maksadım, Cevat Bey'in lisandaki inkılâp hakkında, kendisi bunun işine geldiği gibi sahası hududunu ileride görüleceği vecihle göstermeye çalışması ile beraber, lisandaki inkılâp hakkında en mühim fikirlerini ortaya koyarak, onlara göre onun hakiki hududunu tayin etmek, mahiyetini anlatmak idi. Sanıyorum ki bunlarda şu yazdıklarımla tamamıyla gözüktü ve belirdi.

Bu inkılâpta, bu yolda bir kanaatte bulunduğunu (bizim edebî lisanımız tabii mecrasında süratle tekâmül ettiği halde...) yolundaki sözleriyle bize bildiriyor. Ve diğer bir yerde de (muharrirlerin, ediplerin bugünkü hayatı tasvir etmek için kullandığı lisanda en son harsımızın yarattığı mefkûremizi ifadeye yarayan lisandır) diyor. Bu sözler görüldüğü gibi birbirlerini teyit ediyorlar!

Mademki iş böyledir, artık lisanda açılan, bu kadar yararlı ve güzel neticeler veren inkılâp safhasını kapatmak lazım mıdır? Sualinin tekrarına sıra gelmiş olmuyor mu?

Tabii hiçbir kimse hatta muhterem muallimde beraber olarak buna karşı (evet) diyemez. O halde inkılâp safhasını kapatmayı neden istiyor yahut inkılâbı nasıl telâkki ediyor. İnkılâpla daha bir şeylerde mi anlıyor gibi birtakım merak verici sualler karşımıza çıkar değil mi?

İşte burası dönemeç noktası. Mahiyetini göstermeye çalıştığımız gayesinin icabına göre davranmakta olan muhterem muharririn, kaçamaklı hareketlerini gözden kaçırmamalıdır.

İlk baştan söylediği halde sonraya bıraktığımda şu sözlerini naklediyorum:

“(Eski edebî lisan) yeni mevzuları tasvire kâfi gelmiyor. Yeni hisler eski nazım vezinlerine dökülemiyor.” Yeni ilimler eski ıstılahlar ile tarif ve tahdid edilemiyor. Eski imla ise herhangi bir mantıkî imlanın meziyetlerinden mahrum sayılıyor. Hiç şüphe yok, ancak yeni ve mübrem ihtiyaçlar son nesilleri lisanda geçirmekte olduğumuz inkılâp safhasını açmaya icbar etmiştir.” İşte bunun alt yanında; “Bu inkılâp safhasının kapanmasına imkân ve lüzum var mıdır” sualini soruyor, bunu da tasdik ediyor. Çık işin içinden!

(Lisanda geçirmekte olduğumuz mütemadi inkılâp safhası neticesinde) bizzat kendisinin söylediğine göre (mefkûremizi ifadeye yarayan bir lisan) bir (milli lisan) ve (tabii mecrasında süratle tekâmül eden bir lisan) elde etmiş olmuyor muyuz?

Bu (lisanda açılan inkılâp safhası) nın ve inkılâbın, ne olduğunu ve zaten ne olabileceğini gördük.

O halde kapatmak istediği ne gibi bir safha oluyor? Eski nazım meselesi, nihayet bir edebiyat meselesidir. (İlmi ıstılahlar) ise, ilmi lisana ait lisan inkılâbında alâkası şüpheli bir meseledir. Eski imlanın, herhangi bir mantıkî imlanın meziyetlerinden mahrum olması ise daha başka bir mesele. Bütün bunların hakiki manasıyla lisandaki inkılâpla alâka dereceleri neden ibaret oluyor.

Muhterem muallim bilahare nakz ettiği bu sözleri, ileride açıktan açığa müdafaa edeceği (Latin harfleri)ne zemin veya fikirleri hazırlamak için ta baştan ileri sürüyor. Mesela (herkes lisanda hüküm sürmekte olan fevzâdan müştekidir. Yahut (edebî lisanımız) ın hakikaten edebî lisana layık bir hale getirilmesi meselesi tekâmülünü seri ve inkılâbî hatvellerle tevsi’ ve tespit etmekten ibaret kalır) mütalaalarını gayesine doğru bir yol açmak için ortaya koymuyor mu?

Aynı mesele ve hadise hakkında muhterem muharririn sözleri yan yana ve yüz yüze gelince, aradaki bariz bir tezat göze çarpıyor.

Tekrarım mazur görülsün: (Herkes lisanı da hüküm sürmekte olan fevzadan müşteki) bu (lisan) da (edebî lisan) ise, o süratle tekâmülüne devam ediyor. Eğer ilmî lisan ise, bu umumun ve herkesin müşteki olacağı bir şey değildir. Herkesin şikâyet hakkı olacağı (favzâ) nihayet (edebî lisan) a ait olmak lazım gelir.

Fakat aynı zamanda Cevat Bey, mahiyeti teşrih edilmek münasip olan bizi de, bir başka türlü de tezat karşısında bulundurmuş oluyor. Tekâmülünde devam eden (edebî lisan) ise bittabi ve hiçbir suretle onda favzâ ve anarşi bulmamak ve onun böyle bir halinden bahsedilmemek lazım gelir. Çünkü herhangi bir tekâmül telâkkisine göre tekâmül eden bir şey favzâdan, uzaklaşan taazzuv eden, derlenip toplanan bir şey fikrini verir. (Dil) de herhangi bir telâkkisine göre tekâmül kuvvetleri haricinde kalmayan bir şeydir. Mesela (lisan-ı edebî) tekâmülünde devam ediyor, demekle bizim ilk anlayacağımız onun favzâdan karma karışıklıktan kurtulduğu, yoluna, düzenine girdiği olacaktır. Bu haysiyetle de kısımları arasında ahenk ve tesanüt bulunacaktır. Zaten tekâmül icra ve aksam arasında ahenkdâr bir irtibat ister. Mesela bir tarifi de buna yaklaşıp. (Gayr-ı mürtebat bir mütecanisiyetten mürtebat bir gayr-i mütecaniste geçmek) gibi.

Böyle olunca bir dilin herkesin şikâyet ettiği fevzâ içinde bulunması hem de süratle tekâmülünde devam etmesi bir araya gelir işlerden değildir. Yalnız (edebî lisan) için değil (edebî imla) anarşi içinde ise (edebî lisan) henüz tekâmül etmemiş sayılır. Bunu muhterem muharririn (düşünce)sine göre bir misal olarak getirdim.

Asıl doğrusu, ilmî ıstılahlar ve imla meseleleri, mahiyetleri itibariyle anarşiye delil olarak ortaya sürülemezler. Bunlar şöyle bir yana çekilince, herkesin yana yana müşteki olduğu ve olmakta bulunduğu anarşi hadisesi hangi dilde bulunur?

Bazı hadiseler ise nihayet onlarda tekâmülün icabına affolunabilir. Bunlarda dilin ilk ruhu, içtimai vazifesine engel olacak şeyler telâkki olamaz. Kendisi demiyor mu ya: (Mefkûremizi ifadeye yarayan bir lisanımız vardır).

O halde tekâmülü seri ve inkılâbî hatvelerle tevsi' ve tespit edilmekle hakikaten edebî lisana layık bir hale gelecek olan hangi edebî lisanımız oluyor? Ve sonrada mümkün mü?

Evvelki makalede işaret etmiş olduğum ve burada görüldüğü vecihle muhterem muallimin (inkılâp) (tekâmül) ve (anarşi) fikirleri, gerçekten müphem, tefsire muhtaç, lastikli, tenakuz ve tezat içinde (edebî lisan) anlayış ve anlatışı gibi kavranamaz şeyler. Haydi diyelim ki ben yanıliyorum fakat (mal görünür) de, meydanda. Hülâsa; Cevat Bey'in ulaşmak istediği gayeye göre, o gayenin mantığı bu kadar tenakuzları favzâ kaldırmış olsa bile, daha başlayışında bizi fikrine çevirecek sağlam esaslar bulamadığına bütün tutunduklarının çürüklüğüne veya elle tutar yeri olmadığına hükmedebiliriz. Bundan sonra, müddeasını ispat etmek üzere giriştiği tetkikleri ele alabiliriz. Burada bazı belki de lüzumsuz teferruata dalmak zaruretinde kalınacaktır. Bundan, kar'ileri sıkamak kaygısıyla müteessirim.

Cevat Bey ilk makalesinin lisan ve lisan meselesi hakkında nakil ve teşrih ettiğimiz düşüncelerini havi başlangıcının sonlarında edebî lisanımızda bir asırdan beri açılan inkılâp safhasının başlıca istikametleri lisaniyatın dert cephesinden tetkik olunmak lazım geldiğini ve bu dört istikameti birkaç ana çizgi ile göstermeye imkân dairesinde lisanî inkılâp sahasının hudutlarını çizmeye çalışacağını söyleyerek, lisanî savtiyat cephesinden tetkike girişiyor.

Bunun için de şöyle diyor: (Bu cephede vukua gelen ve getirilmekte olan inkılâbın hedefi kendi edebî savtiyatımızı başka lisan, lehçe ve şive savtiyata tabii olmaktan kurtarmak, edebî savtiyatımızın istiklalini temin etmekten ibarettir.)

Ben muhterem muallimin bu fikirlerini de doğrusu müphem, izah olunmaya çok muhtaç, (gerçek)te olan şeylere uymaz görüyorum.

Mesela, kendisinin görüp öğrenmiş olduğumuz (edebî lisanî) anlayışı itibariyle (edebî savtiyat) hakiki veya hayali (ideal) edebiyat dilinin mi, umumi dilin mi, yazı diline geçen konuşma dilinin mi savtiyatı oluyor? Bunu kestirip atmak kolay bir şey değil. Sonra savtiyat cephesinde, herhangi bir hedefle nasıl bir inkılâp vukua getirilir veyahut bu cephede şuurlu bir inkılâp veya değiştirmeden nasıl bahsolunabilir? Filhakika her dilde yani konuşulan ve yaşayan her dilin savtiyatında, savtiyat sisteminde birçok sebepler altında değişişler tabî ve gayri meşru olarak vaki oluyor. Bunu biz böyle biliyoruz. Fakat hiçbir dilin savtiyatını, telaffuzunu değiştirmek için inkılâp vukua getirildiğini bilmiyoruz. Yahut savtiyat veya

telafluzunda değişmelik önüne geçilmeye ve bunun içinde ayaklanmaya kalkışıldığını hatırlamıyoruz. şu cehti iyi biliyoruz ki, bir dilin savtiyat sistemini veya telafluzunu ferdî ve içtimai bir isteyiş değiştiremiyor. şayet o kendi kendine ruhî, harsi, ırkî vesaire birtakım sebepler değişecek olursa buna da mani olamıyor. Buna ne taklit ve ne de tazyik kâr ediyor. şın kısaca, gerçeği veya içyüzü böyle olunca, edebî savtiyatımızın istiklalini temin etmek hedefi olmak üzere bir inkılâp nasıl vukua getiriliyor? Sonra buna nev'i bir inkılâp oluyor?

Savtiyatta bir inkılâp vukua getirme hadisesini sanırım ki hiçbir münevver zatın akli almaz. Bunu tasdik edemez ve doğrusu da bu. Böyle olunca, savtiyat cephesinde, muayyen ve meş'ur bir hedefi olan bir inkılâp vukua getirmek ne bir (ideal) olabilir ne de bu cehtten tetkike değer bir mesele teşkil eder.

Birde ben, (edebî savtiyatımız) ın veya telafluzumuzun, başka bir lisan veya lehçe savtiyatına benzemeye başladığını veya dönüp gittiğini işittim! Bununla beraber Cevat Bey'in mezkûr makalesinin sonlarında (edebî savtiyatımız) ın istiklalini kurtardığımızı, ancak edebî savtiyat ve imlasından imlamızı kurtaramadığımızı söylüyor.

Herhalde bu cephede vukua getirilen bittabi muhayyel (inkılâp) sayesinde (edebî savtiyatımız) ın istiklalini temin etmiş olacağız! Fakat böyle diyebilir miyiz? Zannetmem. Bizim dilimizin savtiyatının herhangi bir savtiyat boyunduruğuna girdiği, girer gibi olduğu lakırdıya değmez. Bununla beraber muhterem muallimin bize teminine göre bugün savtiyatımız müstakildir. Bu yüzden hiçbir endişeye de mahal yoktur. Çünkü inkılâp hedefi elde etmiştir. Bu hakikate göre, bu cephede artık inkılâp güzelliğiyle tetkik edilecek bir meselede kalmamış demek olur!

Ancak, ortada imlamızın ecnebi savtiyat ve imlasının tahakkümü altında bulunması meselesi kalıyor. Savtiyat meselesi, bu halde bir imla meselesine çevriliyor. Peki, acaba hangi yabancı savtiyat ve imla bizim imlamızı tesiri altında bırakıyor. Mesela Arapça mı, Acemce mi? Veya daha başka bir dilin savtiyat ve imlası mı?

Bunun içinde evvela savtiyat meselesini ele alalım: Ben, Cevat Bey'in bahsettiği yabancı bir savtiyat ile imlamız arasında doğrusu bir münasebetin

bulunduğuna inanamıyorum. Yahut var ise böyle bir münasebet nasıl tesis etmiş olur? Harf ve (karakter) bahsi başka. Ben görüyorum ki, bizim dilimizin savtiyatı, hemen her dil içinde böyle ya ve onda vaki olan değişmelerin imlamız üzerine tesirleri yazımızda görünmeleri pek yavaş ve pek güçlkle oluyor. İmla meselesi bir bakıma bu değişme ve söylenişlere göre yazmak değil de muhterem muallimin bize, evvelce yazdıklarında öğretmiş olduğu vecihle, elde mevcut eski örnekleri taklit meselesi olmuyor mu? Bir söz öyle söylendiği veya öyle işitildiği için yazılmıyor da öyle yazılmakta olduğu için yazılamıyor mu? İmlada doğruluğun ölçüsü söyleyişe uyarlık olmayıp, önce yazılarak yerleşmiş ve kabul edilmiş şekillere uygunluk değil mi? Şüphesiz ki bu bütün imla bahsi değil fakat savtiyat ile imla arasındaki münasebet meselesi, işte bu gibi hakikatlere mebni, bugün imlamızın yabancı savtiyatın tesiri altında kaldığından bahse mahal kalmıyor. Bu suretle şimdi yabancı imla bahsine gelmiş oluruz.

Şurada ilkin arz edeyim ki, muhterem muallim, bu cephede anarşiyi geniş mikyasta göstermek için imla meselesine ehemmiyet veriyorsa da, savtiyat ve bu arada ahenk kanununu ve harfler bahsini de elden bırakmıyor. Burada başlıca ispat etmek istediği evvela (edebî imlamızın) Arapça savtiyat ve imlasının nüfuzu altında kalması, seslerini söylediğimiz harflerin alfabemizde bulunması gibi veya görüleceği vecihle diğer sebeplerle imlamızda baştanbaşa bir anarşinin hüküm sürdüğüdür. Bu anarşinin ortadan kalkması ancak, kanaatçe bir inkılâp ile işi (harf tebdiline) kadar vardırılmakla mümkün olacak! Maksat ve gayede zaten kendisi için bu değil mi ya?

Ben Cevat Bey'in ortaya koyduğu delilleri, getirdiği meseleleri, imlamızın Arapça imlanın tesiri altında bulunduğu hususunda zihinleri kandıracak gibi şeyler göremiyorum. Keza bazı harflerimiz ve imlalarımız hakkında söylediklerinin doğruluğunu da kabul edemiyorum. Şimdi bir defada numara sırasıyla imlamızdaki anarşiyi, bozuklukları ispat etmek ve sebeplerini göstermek üzere giriştiği tetkikleri takip edelim:

1. Cevat Bey'in birinci makalesinde (yurt, sut) telaffuz ediyoruz. (Yud, süd) yazıyoruz, diyor. Bu hadisenin sebebini bakınız ne gibi bir usulle araştırıyor: “Böyle yazmanın sebebi, bunlar harekelendikleri zaman boğuk sesini (t) harfinin rennân (d) harfine değişmesi midir? Çünkü o takdirde (dert ve git) kelimelerini (d) ile

yazmakta bir mahzur görmemeliydik. O halde imlada (yurt, yurd) , (süt, süd) ikiliğini yaratan başka bir sebep var. Bunu yabancı bir lisandan alınmış kelimelerin (Ahmet Fuat) imlası ile yazdıkları zaman keşfediyoruz. Bu yabancı kelimelerin nihayetinde bulunan sinnî sesi boğuk telaffuz ettiğimiz halde Arap savtiyatında rennân sesinin alâmeti olan (d) ile yazıyoruz. Çünkü savtiyatı savtiyatımıza tesir etmediği halde Arap imlası bizim imlamıza tahakküm etmiştir) diyor. İşte muhterem muallimin, şu basit usul ile keşif ve istihracına göre bu kelimelerin ikiliğini yaratan sebep ancak Arap imlası oluyormuş! Ben ise bunun böyle olduğuna hüküm etmezden evvel, Cevat Bey'in savtiyatımız sahasında, daha başka yapılacak işler olduğunu bir defa göz önüne alması çok münasip olurdu diyorum. Mesela:

1. Biz gerek yukarda ve diğer kelimelerin nihayetlerinde bulunan (t-v-d) harflerini, hep boğuk veya sert mi telaffuz ediyoruz? Bunların telaffuzlarında ağzımızdaki dilimiz tamamıyla, aynı yerlere, aynı yolda aynı derecede mi dokunuyor, basıyor? Bu harflerin birleştikleri diğer ses unsurlarının tesirlerini hesaba katarak, faraza biz (ot, öd, safra) (at, ad) (sirt) (ard) (kart) (kurd) kelimelerinde, burada ayrı olarak yazdığım son harfleri gerçekten aynı harf gibi mi veya (t) harfinin temsil ettiği ses gibi de söylüyoruz? Kulağımızda (d) nin seslilik derecesi az olmakla beraber aynı ses tesirini mi yapıyorlar?

2. Biz Cevat Bey'in takdirini mevkaten kabul ile diyelim ki, bunlar harekelendikleri zaman tabiri vecihle (rennân, sinnî, d) oluyorlar. Peki, fakat neden böyle bir değişmeye uğruyorlar? Bu değişikliğe sebep herhalde (Ahmet, Fuat) kelimelerinin ne telaffuzu ve ne de imlasıdır. Bu savtiyatımıza ait bir hadisedir.

3. (Süt, yurt) kelimelerindeki son harfler, bildiğimiz vecihle, harekelendikleri zaman (d) oluyorlar ve öylede yazılıyorlar. Fakat yukarda yazdığım birkaç kelime gibi daha birçoklarında (t) harfine veya sesine bir değişme gelmiyor. Mesela, (ot, otu) (sirt, sırtı) (kart, kartı) (at, atı) elh. gibi. Demek ki bütün sonda (t) telaffuz olunan harfler telaffuzunda (d) ye çevrilmiyor. Bu hadise ne gibi sebeplerle ve neden böyle oluyor? Neden bazı kelimelerin nihayetleri, hepsi aynı suretle söylendiği halde, [t] likten çıkmıyor? Harekelendikleri zamanda ne ise öylece kalıyorlar? Bu da bize bu kelimelerin sakın halindeki seslerini sait alınca, muhafaza ettiklerini, bu suretle sakın halinde kimisi [t], ve kimisi [d] telaffuz edildiğini anlatmaya kifayet etmez mi?

Biz bunu kâfi görmeyelim. O halde bunun sebep veya sebepleri olmak lazım gelir. Öyle değil mi? Bütün bu harfler eskiden farz edelim ki (t) idi. Öyle ise bu harflerin bir kısmında bu türlü bir sesleniş ve yumuşama vaki olmuş oluyor. Ama diğer kısmında niye olmamış ve olmuyor?

İşte asıl bunun sebepleri ne? Bunlar belki birtakım yukarılarda işaret etmiş olduğum vecihle, fizyoloji, ruhî, harsî elh sebepler. Burada terkip ettikleri diğer unsurlarında tesiri olabilir. Her ne ise, biz bu harflerin bir kısmında esas itibariyle gerek sakın, gerek müteharrik halde bir (yumuşayış) ve bir (rennâniyet) kabul edebiliriz. Cevat Bey’de bu neticeyi, dolayısıyla bazı kelimelerin başında bulunan (ط) lerin rennân-ı sinnî (d) ile söylendiği ve bizim (edebî imla ve telaffuzumuzdan) bu (ط) lerin mesela (dağ, dokuz) kelimelerinde, kalktığını söylemek suretiyle teyit ve tasdik ediyor. Bu halde, bazı kelimelerin başlarında bulunan, (boğuk)luktan (sesleşme)ye geçen bu harfler, bazı kelimelerin sonunda, muhitinin diğer samit ve sait unsurların icap etmesi takdirinde, aynı sebepler ile neden bu türlü bir değişmeye uğramasın? Ve edebî imlaya, yavaş yavaş böylece akisler yapmasın? Bunu kabul etmemek veya reddetmek için bir sebep yok?

Şu münasebetle bu cehti de ilave edeyim ki, Cevat Bey’in (edebî imla)dan kalktığını söylediği harfler, umumiyetle kalkmamıştır. Henüz (tokuz -dokuz) ve (tağ-dağ) yazarlar vardır. Ben bunlarda iddia ettiği katiyeti, umumiyeti göremiyorum. Bu takdirde bunlarda yine imlaca ikilikler sınıfına girmiş olmuyorlar mı?

Hülasa, pek geniş olan bu meselenin ötesine, berisine, üstünkörüce dokunmakla iktifa etmek, baş ağrıtmamak için zaruridir. Bununla beraber yukarıda bize, Cevat Bey’in imlamızın Arap imlasının nüfuzu altında kaldığı iddiasının, getirdiği misallere bakınca temeli çürük olduğunu, bu türlü bir iddiadan evvel, bu sahada yapılacak ciddi ve ilmi işler bulunduğunu anlatmaya kifayet eder.

4. Cevat Bey, (c, ç) harflerinin de Arap imlasının tahakkümü altında kaldığını söylüyor. Bunlar içinde ne demiş olduğunu, işte olduğu gibi naklediyorum:

(Ağaç) yazarlarımız çok olduğu gibi (ağac) imlasını da tercih edenlerimiz pek çoktur. Çünkü bir türlü (ihtiyaç) gibi Arapça bir kelimeyi telaffuz ettiğimiz gibi (ihtiyac) suretinde yazmaya kimse cüret etmiyor. Demek ki savtiyatımız yabancı

savtiyata tabi olmamıştır. Ancak imlamız ecnebi imlasının şiddetle tesiri altında kalmıştır. Bu da yukarıdaki bahsin bayağı bir eşi!

Birçoğunun (ağaç) yazması ve birtakımının da (ağac) imlasını tercih etmeleriyle (ihtiyaç) kelimesinin imlası arasında ne münasebet var? Bu kelimenin bir taraftan Arapçalığı söyleniyor, diğer taraftan da imlasına tasarruf edilemediği ileri sürülüyor. Bununla beraber burada da hadise bir telaffuz meselesine irca' olunabilir. Bunun için bir defa biz mezkûr kelimelerin nihayetlerindeki harfleri gerçekten [ç] gibi sert mi, boğuk mu söylüyoruz? Yahut [ağaç] [ihtiyaç] kelimelerindeki son harfleri [saç, kaç, aç] kelimelerindekiler gibi mi telaffuz ediyoruz? Keza [üç, iç, seç] kelimeleriyle [öç, güç, göç- kapalı ve açık] kelimelerindeki harflerin sesleri kulağımıza bunlar tamamıyla aynı şey gibi geliyor mu? Bunları telaffuzda dilimize aynı hal ve vaziyeti sertlik veya gevşek basışı muhafaza ediyor mu? Bunu ben zannetmiyorum. Bununla beraber bunu herkes kendi söyleyişinde deneyebilir. Bu o kadar güç ve zor bir iş değil. Bu hususta bunları telaffuz eder iken dilin hal ve vaziyetine damağa basışına dikkat etmek kifayet eder. Birde başkasının söyleyişine de dikkat olunabilir.

Ben bu kelimeler veya bu harflerin telaffuzlarında bir fark gözettiğimiz ve gösterdiğimiz kanaatindeyim. Eğer hiçbir kimse [ihtiyaç] ı [ç] ile yazmaya cüret etmiyorsa, doğru bir iş yapmış oluyor. Bundan başka bu ve bu gibi kelimelerin imlalarında şekillerinde değişiklik meselesi de sırf imla meselesi değildir!

Cevat Bey, bizi bu harfler hakkındaki iddiasında da diğerlerinde olduğu gibi inandırmaya muvaffak olamamıştır.

5. [Parmak, parmağı] misaliyle [k] harfi hakkındaki mütalaası müphem ve gariptir. Bunun içinde şöyle diyor. [Bunun imlasında ise bila-tereddüt sesin esas tutulabilmesi yabancı kelimeler nihayetindeki hulkî harfin harekelisi boğuk okumamızdan ileri gelmektedir. İftirak, iftirakî gibi.]

Biz bazı Türkçe kelimelerin nihayetindeki aynı harfin harekelisini acaba boğuk olarak söylemiyor muyuz? [Ak, akı] [tok, toku] [kırk, kırkı] elh. Yahut [acıkmak, karıkmak, kanıkmak] gibi diğer sınıf kelimelerde aynı hadise vaki olmuyor mu? Bunlar ile [iftirak, iftirakî] kelimeleri arasında bir münasebet

göremiyorum. Burada [kef]leri araya katmıyorum. Bu gibi kelimelerde de, yukarıda işaret ettiğim yapılması iktiza eden tetkikler var. Onların vereceği neticeye göre böyle bir münasebet tesis edilir veya edilmez!

Yek hece kelimelerin nihayetlerinde [k] lar harekelenince de herkesin bildiği vecihle değişmiyorlar. Bu değişme daha ziyade iki heceli kelimelerde vaki oluyor. Olmayanda bulunur. Bu suretle en ziyade müteessir olmayan mana unsurları mı oluyor? Bunu mutlak olarak kabul edebilir miyiz? Bu gibi meseleler ile uğraşacak olanlar, bence lisancılar ve öyle tanıdıklarımızdır! Gel gelelim onlar başka şeyler düşünüyorlar!

6. Şimdi sıra muhterem muharririn birkaç harfimiz hakkında oldukça garip ve şiddetli gördüğüm mütalaasını görmeye geldi.

Cevat Bey, alfabemizdeki bazı harfler hakkında [savtiyatımızda hiçbir mahrece istinad etmeyen bu harfler alfabemizde muhafaza olundukça, lisanımızın istiklalinden bahsetmek mümkün müdür? vesaire] yolunda ileride ayrıca tetkik etmeye munasip gördüğüm düşünce ve mütalaalarından sonra onları vesile edinerek [fakat savtiyatımızda mevcut olmadığı halde imlamızda harfleri kullanılan sesler yalnız Arapça kelimelere mahsus değildir. Birçok Türkçe kelimelerde eski bir telaffuza işaret olarak kullanılan [kef] ve [yaî kef] harfleriyle yazılmaktadır. [On] ile [son] [gün] ile [yün] enfüsi sesi telaffuzumuzda tamamıyla farksız olduğu gibi [bey] [deyer] suretinde telaffuz ettiğimiz [bey, değer] kelimelerinin, müstamel imlası da milli savtiyatımıza istinad etmemektedir. Bu nunî veya yaî kefler eski ve yabancı [daha doğrusu eski ve mürur zamanla bayağılaşmış telaffuzların pesmande alâmetleridir.]

Muhterem muallim, okunduğu vecihle, bu harfleri de imlâdaki anarşinin unsur ve amillerinden addetmekte olacak ki bunlar hakkında layık olmadıkları bir şedit gösteriyor. Kendisi için öylede lazım!

[K] harfinin telaffuzu eski olabilir. Fakat bunun Türkçede neden yabancı olduğunu anlayamıyorum. Sonra her iki harf hakkında bayağılaşmış demekle bilmem ne demek istiyor. Bu harf Anadolu'nun bazı yerlerinde, asıl sesine yakın surette söyleniyor. İstanbul'da nasıl telaffuz edildiğini tetkik etmedim. Belki orada da her iki

ton arasında bir fark gösteriyorlar. Mesela [kışın, kışın] [yakın, yakın] [ekin, ekin] kelimelerindeki nun'ları, aynı sesmiş gibi telaffuz ettiklerini pek zannetmiyorum. Mesela [burada saat ona kadar beklediğimi ona söyleyiniz] cümlesindeki iki [nun]lar herhalde aynı sesi vermiyorlar. Bu harfin, harfi ve şekli hizmetlerini ise araya katmıyorum. [Yaî kef] ayrıca bir mesele olduğu için ondan burada bahse lüzum görmüyorum.

Muhterem muallim bunların milli savtiyatımıza istinad etmediğini söylüyor? Bu iddiayı da garip görüyorum bu iddiayı ne gibi ve nerenin milli savtiyatına istinaden ortaya atıyor? Henüz ona sıra bile gelmedi! Bence bilakis, bunlar milli savtiyatımızın, incelikleri hususiyetleri hatta güzellikleridir!

Ben bu harflerin seslerinin savtiyatımızda mevcut olduğu yolundaki sözünün hakikate muvaffak olmadığını işarete hacet göremiyorum!

7. Muhterem muharrir bundan sonra imlamızdaki anarşi, hadiseleri yekûnunu artırmak üzere başka bir zemine giriyor.

Hülasaten [sait denilen seslerin harflerle yazılması da imlamızın mütemadi değişmesine sebep olmaktadır. Bu değişmelerin en büyük kısmı Türkçenin lisanı mahiyetinden ileri gelmektedir. Türkçe maddeler müteselsil lahikalar ile en mütenevvi ve harfi şekillere girmekte ve yeni yeni kelimeler vücuda getirmektedir] diyor. Bunun içinde misaller getirmektedir.

Bundan sonra Cevat Bey, bu lahikaları hareke itibariyle iki nev'e taksim ediyor. Birinci nevi' [kesre ve zamme] ve ikinci nevi'ide [fetha] oluyor. [Hiffet ve sıklet tonu ise ahenk kaidesince ilk madde tayin eder. Bu intizam, lahikaların eski zamandan beri aynı şekilde yazmasına sebep olmuştur] diyor. Bu basmakalıp imlanın kırıldığını, bu suretle husule gelen ikiliklerin [çatallaşa çatallaşa hakiki bir anarşiye sebebiyet verdiğini] söylüyor. Aynı siganın aldığı muhtelif şekillere dair [bulundurulamaz] kelimesini misal olarak getiriyor ve bunu sekiz türlü şekilde gösteriyor.

1- Bulundurulamaz. 2- Bulundurulamaz. 3- Bulundurulamaz. 4- Bulundurulamaz. 5- Bulundurulamaz. 6- Bulundurulamaz. 7- Bulundurulamaz. 8- Bulundurulamaz.

Aynı siganın bu gibi muhtelif şekillerde yazıldığı Cevat Bey'in tetkikine göre doğrudur. Fakat bir siganın bu türlü yazılışları veya buna benzerleri imlamızda hakikaten bir anarşiye sebebiyet veriyorlar mı? Bazı kelimelerimiz veya daha ziyade lahikalarının imlalarında, aralarındaki farklar sebebiyle, muhterem muharrire anarşi gibi görünen bu hadise hakikaten bir anarşidir veyahut savti bir tekâmülün alamet ve ifadesi midir? Ve aynı zamanda imlada da bir tekâmül hadisesi telakki olunamaz mı?

Bu hususta doğru bir hüküm verebilmek için bu hadisenin önce hakiki sebep veya sebeplerini araştırmalıdır. Cevat Bey için anarşi ikiliklerden, ikiliklerde hareketlerin iki nev'e ayrılmasından geliyor. Ben sözlerinden öyle anlıyorum.

Fakat bunlar o ikilikler, bence hakiki bir sebep teşkil edemezler. Çünkü aynı sait sistemlerine malik ve bu haysiyetle bir kelimeyi aynı tarzda telaffuzu tabii olan bir halk ve bununda münevver kısmı, nasıl oluyor da yazıda, o kelimeyi ve birçoklarını farklı yazıyorlar? Bu farkta mesela (o- kalın kapalı) ve (v- kalın) saitlerinden herhangi birini yazmaktan ibarettir. Bu da az ve küçük bir fark değil! Gerçi biz bunu (gülmek)lerde mana unsurlarında yapmıyoruz. O halde niçin lahikalarda böyle oluyor? Bu alelade bir hevese indî, keyfî bir harekete veya yazışmada hamal olunamaz!

Şüphesiz ki bunun daha başka ve hakiki bir sebebi olacak! O sebebi araştırıp bulmak için (ikilikler) ve (imla) meselelerini, şöyle bir yana bırakıp, bir defa bu gibi imlalarında farklı görülen kelimelerin veya sigaların telaffuz edilişlerini tetkik yolunu tutmalıdır. Bunun içinde, bu tetkik hadise ile alâkasına mebni (ahenk kanunu) sahasına geçilerek arada yapılmalıdır. Bizin için hatta ağızdaki dilimiz için bir sözün (kök) tarafındaki saite göre - ona eklenecek lahikaların saitleri malum- ve bunlarda tespit olunmuştur. Cevat Bey'in getirdiği misaldeki ilk sait (kalın kapalı- o) olduğuna göre bundan sonra gelecek saitler yine (o) ve (a) olabilirler.

Ahenk kanunu vecihle böyle olacak ve böylece de lahikalar telaffuz edilecekse de, (kök) teki sait, besbelli sonradan ki saitler üzerine, kendisine

benzettirici bir tesirde bulunamıyor. Onlar onun ne tokluk, ne de imtidatça ve ne de nev'an aynı oluyor. Yani buradaki lahika saitleri, (ou) ya da (ı) yede benzeyen fakat doğrudan doğruya hiçbirisi olmayan bir sait oluyor. Öyle ki biz buna mutlak olarak ne bir (o) ve ne de bir (ı) dır diyemeyiz. Bunu böyle bir (sait) addettiğimize göre bu sait aynı zamanda çok hassas ve çokta oynak ve kıpırdak bir kelimeyi telaffuzumuzda tesir eden heyecan, hissiyat vesaire gibi nefsanî haller, bu saite, biraz aşağıda izah olunacağı vecihle hüviyetini belirsizleştirecek yahut başkalaştıracak gibi tesirlerde bulunurlar. Bunu da bir misal ile arz ve izah etmek çok münasip olur.

(Ben belki o gün orada bulunurum) ve (o gün orada muhakkak bulunurum) gibi iki cümlelerin sonlarındaki (bulunurum) ları, muhtelif hisler altında başka başka, (düşük) veya (tok) bir sesle değişikli örgü ile söyleriz. Yani bunlardan birincisini yabancı harflerle gösterilmesine imkân pek az olan (bulunurum) ve ikincisini (bulunurum) yazı şekillerine yakın söyleyebilirim. Bu kelimelerden birincisindeki lahika saitleri (i) ye ikincisindekilerde (o) ya benzer. Sonra benim telaffuzuma göre, birinci (bulunurum) daki ikinci ve üçüncü saitlerde hemen bellidirler. Biraz daha çabuk söyleyecek olsam hiçte belli olmaz gibi bir şey olacaklar. Bunu (bulu-nurum) şeklinde gösterir isem, bir fikir verir. Biz buna benzer bir hadiseyi daha başka (görölmek) ve (gözökmek) gibi kelimeler evsafında bunların sîga ve müştaklarından da görebiliriz. Bunların lahikalarında da, aynı tarzda müteessir olan, ince (ö) ile (ey) arasında, bunların hiçbirisi olmayan fakat her ikisine de çalan bir başka sait fark edebiliriz.

Şu suretle ahenk kanunu sahasında, bu kelimeleri telaffuzumuzu tetkikten çıkan netice yine mezkûr kanun tesiri ve icabıyla, dilimizde, muhterem muallimin tasnif ettiği iki nevi' (hareke) , harcındaki kalın ve ince, köşk, donuk iki saitin daha peyda olmuş olduğudur. Bunlara da biz, ancak nispetle yeni diyebiliriz. Bir bakıma, bu saitler, mesela bunlardan birincisi (o) ile (i) den terkip ediyor. Bunların birleşmesiyle meydana çıkıyor gibi görünüyor. Fakat bu nasıl, ne vakit ve neden oluyor? (Kök) deki sait (benzettirici) yukarılarda söylediğim gibi yetişmiyor. Lahikalardaki saitlerden (ı) ve (i)ler kendi varlıklarını muhafaza etmek istiyorlar da şu suretle aralarında yeni bir varlığa bürünmek için bir (uyuşma) mı oluyor? Bunda dilin veya diğer unsurların o şeklin veya işlekliğinin ne tesiri oluyor? Ahenk tesiri,

ağırdan sonra ağır gelmek üzere, muhakkak var. Nitekim burada da var, yalnız farklı olan, bu lahika saitlerinin, diğer saitlere benzememeleridir.

Nereden ileri gelir ise gelsin, burada Türkçemizde herhalde sonradan beliren, kalın (o) ve (ı) ve ince (ö) ve (i) saitlerinden (azma) veya mürekkep diyebileceğimiz iki sait karşısında bulunuruz. İşte yukarılarda arz ettiğim nefsanî ve ruhî hallerin ve vurgunun tesiri altında, telaffuzda bu unsurlardan biri, diğerine nispetle daha bariz ve daha mahsus oluyor.

İşte şu ortaya koyabildiğimi zannettiğim sebeple yazımızı saitleştirmek isteyen biz, aynı sigayı - misaldeki gibi- meş'ur ve gayr-i meş'ur olarak böyle muhtelif şekillerde yazıyoruz. Hatta aynı kimsenin yazış ve imlası bile bu ahlâkı gösterebilir. Diğer saitler hakkında da bir takım sebepler ile böyle davrandığımızı, mesela bir yerde; [bu iş başkadır], diğer bir yerde de; [bu cehti başkaca düşünürüz] aynı kelimeyi farklı yazmak vaki oluyor. Savtiyatımıza müteallik ve imlamıza tesir eden bu gibi hadiseleri ve sebeplerini çok evvel ¹¹³ göstermeye çalışmışım.

Şimdi birde mezkûr saitler hakkında aksi cehti düşünelim. Bu gibi saitlerin bulunduğu ve bunların, diğer saitlerin birleşmelerinden veya birbirine katışmasından ortaya çıktığını kabul etmeyelim ve hatta diyelim ki; savtiyatımızda bu gibi saitler yoktur. Ahenk kanunu da hükmünü güzelce icra ediyor. Bu gibi saitler kabulü bu hadisede bir yanılış ve aldanışa atıf oluyor.

Peki, fakat bunları inkâr etmemizle lahikaların telaffuzlarında, yukarıdan beri bahsetmekte olduğum garip hadise ortadan kalkmış olmuyor. Bu herkesin söyleyişinde yaşıyor. Bunu hepimiz için dilediğimiz zaman, görmek ve denemekte güç bir şey değil. Bu fikirle Cevat Bey'in misalinden (bulundurulamaz) ve (bulundurulamaz) şeklindekilerini buraya tekrar yazıyorum. Şimdi, bunların üçüncü (dur) ve (dır) hecelerini, mukayese için ele alalım. Bunlardan birincisi (durmak) daki, (dur) gibi söyleniyor mu? İkincisinin (kaldırmak) mastarındaki (dır) hecesi arasında telaffuzda pek açık bir fark anlaşılmıyor mu? Keza (bulunurum)daki son heceyi ne (rum) gibi ve ne de (kalırım) sigasının son hecesi gibi söyleriz? Daha böyle ve bu gibi kelimeler için herkes kendi telaffuza danışabilir.

¹¹³ İzmir'de (Yeni İzmir) Mecmuasında: (Dilimizin şekli tekâmülü)ne dair sıra makalelerde) (1323)

Mademki şu yazdığım kelimelerin lahikalarındaki saitleri, doğrudan doğruya (o) ve ne de (ı) gibi söylüyoruz. Bunlara benzemekle beraber daha başka türlü telaffuz ediyoruz. Bu da umumiyetle veya ekseriyetle telaffuzumuzda, görülen bir hadisedir. İşte şu, arz ve izah olunan başka tarzda telaffuzumuzla, lahikalarda, daha başka saitlerin bulunduğunu kabul mantıki ve tabii bir iş olmaz mı?

Biraz yukarıda söylediğim saitlerden başka açık-kalın (o) ve ince kapalı (ü) Saitli aslı maddelere eklenen lahikalarda da aynı hadisenin vaki olduğunu söylemeye hacet yok! Bu mesele şüphesiz daha derince, daha ilmî bir surette tetkik olunabilir. Bu ne gibi (azma) veya da (katışık) saattir. Bunda (ana unsur) hangisidir? Veya bu bir nevi' (difong) midir? O sınıfa gidebilir mi? Ve sonra bunun ağızda hakiki mahreci neresidir elh gibi tetkik ve halledilmek icap eden birçok cehtleri vardır. Bunlar bizi burada alakadar etmezler. Bunları meraklılar arayıp düşünsünler.

Buraya kadar yazdıklarım bir netice vereyim: Cevat Bey'in anarşiye sebep verdiğini söylediği (ikilikler), mezkûr kelimeleri, arz ve teşrih ettiğim vecihle telaffuzumuzdan neşet ediyor. Eğer ortada bir anarşi varsa o da telaffuzumuza, savtiyatımıza atf edilmek iktiza eder. Fakat bu kadar tabii, bu kadar muntazam bir hadise nasıl anarşi olur? Sonra bunun yazımıza, in'ikası hakikaten bir anarşi midir, yoksa savti tekâmüle müterakim ruhî hallerin bir ifadesi midir? Bu belki daha ziyade, dilimizde, savtiyatımızda hakiki inkişaf ve tekâmül istikametlerini takip, dil ve ses hadiselerini tespit etmek ve bunların en yeni usuller ile kanun ve sebeplerini bulmak, ona göre de imlamızı düşünmek için bir ihtardır!

Hülasa ben havaiyat cephesinde, tekrar müsaade buyrulsun, Cevat Bey'in bazı harflerimiz hakkında mütalaasının, imlamızın Arap savtiyat ve imlasının nüfuzu altında kaldığı veya diğer sebepler ile imlamızın anarşi içinde bulunduğu yolundaki iddialarının doğru olmadığını gösterebildim zannederim. Bilmem harf tebdiline kadar vardırılması icap eden bir inkılâba hacet var mı?

Bu cehte ise ilerde, tabii daha yakından temas olunacaktır.

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 14, s. 6-11

3.9.19. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -4-

Cevat Bey (Vakit) teki ikinci makalesini evvelce söylediği maksatla (edebî lisan) ın, şekliyat cephesinden tetkikine hasrediyor, buna da bir mukaddeme yapıyor. Bundan (lisan)da (inkılâp) a talik eden en esaslı fikirlerini evvelce naklederek onları gözden geçirmiştik. Bunları tekrar etmek ve aralarından (tasfiye hareketinin fevri bir surette vaki olması) (lisanı ecnebi unsurlardan kurtarmak isteyenlerin medeniyetin ilk safhasında bulunmaları) vesaire yolunda yazı dilinin tarihine pek de uymadığını zannettiğim düşünceleri üzerinde anlaşılmak bizi sadetten oldukça uzaklaştırabilir. Bunun için asıl maksattan yani şekliyat meselesinden ayrılmak daha muvaffak olur.

İlk önce Cevat Bey'in (lisanımızın şekliyat cephesinden tetkiki) sözleriyle ne murat ettiğini gözettiğimiz usul mucibince anlamak kaidesiz sayılmaz. Bunun için mezkûr makalenin, şimdi söylediğim mukaddimesinin son kısmını naklediyorum: Lisanı tasfiye hareketi fevri bir surette doğduğunu, bu harekette (ecnebi lisanlarından istediğimiz kadar kelime alabilir fakat şekiller, sigalar alamaz) yolunda nazari bir istikamet verildiğini söyledikten sonra, [en ziyade lisandan atılması istihdaf edilen sarfî şekiller, Arabî ve Farisî terkipler olmuş. Bu lisanlardan alınan cem'lere karşı da dürüst muamelede bulunulmuştur. Nazariyenin doğruluğuna mutlak surette itiraz edilemez. Ameli faydası da inkâr olunamaz. Bütün muharrirler, kalem birliğiyle yazılarından yabancı terkipleri ve cem'leri mümkün merteye atıyorlar. Edebî lisanımızı imkân dairesinde millileştiriyorlar. Fakat şimdiye kadar hiçbir muharrir, hiçbir lisaniyatçı bu cephede edilen muvaffakiyetin hudutlarını çizmiş, mutlaka kazanılması icap eden milli zaferin derecesini göstermiştir. İşte makalemizle münhasıran bu meseleye temas etmek istiyoruz.] diyor. Ve hemen bunun arkasından; [lisandan atılamayan yabancı terkiplerden Arabiler şüphesiz mahdud miktardadır ve çok müstameldir.] diye mezkûr terkipler bahsine girişiyor.

Cevat Bey'in yukarda naklettiğim sözlerinden lisanımızda (şekliyat), (edebî veya edebiyat lisan) ında evvelce başlayıp, bundan böyle tabiatı ile devam edecek bir tasfiye neticesinde herhangi bir ihtiyaca mebni kalacak ecnebi unsurların gerek yanaştırma ve terkip suretiyle ve gerek dâhile veya lahika sıfatıyla, şekliyatı olduğu anlaşılmaktadır. Unvana bakınca, umumi surette Türkçelerde işin içinde var gibi

gelirse de onları da araya karıştırmak belki bu bahiste takip ettiği gayeye pek elverişli veya uygun düşmüyor. Bu takdirce, şekliyatın mevzuunu daraltmak bununla münhasıran Türkçeleşmiş veya Türkçeleşmemiş yabancı unsurlara ait bir şekliyat anlamak hülâsa unvanî dediğim gibi tadil etmek muvaffak olur. Mevzuu, şu yolda, hakiki hudutları içine aldıktan sonra şimdi Cevat Bey'i terkipler bahsinde, sırası ile aynı mevzu dâhilinde ortaya koyduğu meselelerde takip edebiliriz. Ancak bahsin safhaları dalgalı olduğu için mantıkî bir insicamla davranmak mümkün olmadığını ta başından söylemeyi lüzum addettim.

Cevat Bey, mahdud miktarda olmakla beraber, çok müstamel olan bu Arabî terkiplerden bazılarını misal olarak ortaya koyuyor. Mesela (Nurettin Abdurrahman) gibi ism-i haslar, (Darülfünun, darülbedayi) gibi müessese isimleri, tahte'l-bahir ve (kable't-tarih) gibi lisana yeni alınmış isim cinsleri, (filhakika) (fevkalade) gibi zarflar, (rabbü'l-âlemin, seyyidü'l-mürselin) gibi dinî tabir ve ıstılahlar kabilinden isimler, adimü'l-imbân gibi sıfatlar)

Bunlardan (adimü'l-imbân) ı misal olarak ele alıp, [bu gibi terkipleri edebî lisanımızdan çıkarmaya muvaffak olsak bile birçokları zaruri olarak isti'malde devam edeceğimizde şüphe yoktur. Bunlara karşı düşünülen tedbir miktarlarını tehdit etmek, onları semai lügat olarak kullanmak, yenilerini artık lisana almamaktan ibarettir] diyor.

Cevat Bey, birçoklarını, yapmakta olduğumuz gibi zaruri olarak kullanacağız demek ile doğruyu söylemiş oluyor diyebilirim. Bunlar hakkındaki tedbirde nazarı olarak doğru ise de tatbikî, kolay bir iş değildir. Belki birçok amiller ve sebepler ile kendi kendine olacak bir şeydir. Bununla beraber biz bu meseleyi işimize yarayacak gibi düşünerek, bu terkiplerin faraza, (semai bir lügat) gibi kullanılabileceği ceht, iltizam edelim. Yani bu gibi terkiplerin bir lügat olması için icap eden şartları şurada şöyle bir yana bırakalım. Bu terkiplerin tasfiye ve tehdidinden sonra kalacak ve lügat gibi bakılacak olanları hakkında muhterem muharrir, [bu kelimelerin sarfımızda işgal edecekleri mevki ne olacaktır] gibi, ilk suali bastırıyor. Bundan sonrada; (1) [Bu mürekkep kelimeler, Arap şekilleriyle, elif lamlarıyla muhafaza olundukça lisanımızda şekliyat vahdeti temin edilebilir mi?] diye meseleyi gayesine göre bir hal yolunu araştırmak veya o gayeye doğru yöneltmek için bu ikinci suali ortaya atıyor.

(2) [Şekliyat vahdetinin temin edilemeyeceğini ispat etmek üzere de Arap şekliyle (darülfünun) milli sayılamaz. Ancak Türkçe imlası ile (darülfünun) millileştirilmiş olur!] diyor. Ve aşağıda nakledeceğim gibi devam ediyor. (3) [Fakat misal olarak aldığımız darülfünun (darülfünun) şeklinde millileşmesi bugünkü tekâmül seyrinden beklenemez. Lisanda kat'i ve inkılâbî bir ameliyat icra etmedikçe bu gibi tebdiller tekâmülle husule gelemez. Hatta bugünkü harfler kullanıldıkça, bütün bir nesil (darülfünun) yazmaya alıştıramaz. Yine eskisi gibi (darülfünun) yazan kalacağı gibi (darülfünun), (darülfünun) elh. yazacak olanlarda bulunacak. Mevcut favzâ ve teşettüt artacak, hele mevcut harflerin ıslahına teşebbüs edilecek olur ise teşettüt kat kat olacaktır.]

Cevat Bey'in işte bu tasavvur ve düşünceleri üzerinde sırası ile ayrı ayrı durmak, düşünmek lazım geliyor.

1. Muhterem muallimin (1) işaretli suali doğrusu beni hayli düşündürdü. Biz bu kelimeleri işitme ve belleme bir lügat olarak tutacak, onlara öylece bakacak olur isek, bununda yapılması mümkün ise bunlara ait şekliyat meselesi neden ibaret oluyor? Mesela (darülfünun) Arapça bir terkip! Biz onun (terkipliğini) şöyle unutuveriyoruz. Bizim için birkaç heceli bir lügat ve kelime oluyor. Manası ve uyandırdığı fikir veya surette böyle! Demek istenen bu değil mi? Bunlar (edebî lisana) gerçek ağızdan ve işitme yoluyla girmemiş olmakla beraber ve dediğim tarzda yalnız belleme bir lügat olarak, kalacak ve kullanılacak olurlar ve yenileri de, kıyasen yapılmayacak yani Arap şekliyatı ve nahvi işten el çekmiş olacak olursa, bunların (semai lügat) olmaları haysiyetiyle, nice burada (şekliyat) noktasından tetkikine pek de mahal görülemez. Çünkü biz bu terkipleri vücuda getiren kelimeleri, ayrı ve kendi manaları ve şekli rolleriyle veyahut sarf ve nahivdeki mevki ve vazifeleri ile veya onlarda (morfem) işini gören hareketler ile veya elif lam ile göz önünde bulunduracak değiliz. Bizim için mesela; (onbaşı, baş ağrısı, çörek otu, göz taşı) elh. gibi bir sürü terkipler, nasıl hakiki mürekkebe olmuşlar yani kullanış ve düşünüşümüzde, lafız ve manaca hepsi birbirine bitişmiş, kaynamış görünüyorlar ise bundan böyle tabi Arapçalara da bunlar gibi bakılacak ve onlarda -favzâ - öylece muamele görecektir değil mi? Artık terkipler, bu yapma (semai lügat) lar, Türk şekliyat sistemi dâhilinde bulunacaklar. Bunlara

gerek bir münasebet ifade etmek ve gerek kelime teşkil etmek üzere ancak Türkçe şekli veya teşkilî unsurlar ilave edilecektir.

Ben (şekliyat) yanlış değilse, böyle anlaya geldiğim için bil-zarure lisanda kalacağı ve bir lügat gözüyle bakılacağı yani kendilerine hiçbir suretle yol verilemeyeceği, Cevat Bey tarafından söylenmiş olan bu terkiplerin Arap şekliyat sistemi ile bir münasebet ve rabitaları kalmamış olacağını zannediyorum.

Eğer bir vakitler ispat etmek istediğim gibi bunlar hakiki mürekkeb olmazlar veya olamazlar, (semai bir lügat) gibi de kullanılamazlar, Arapçadaki aynı varlığı, bir intibak meyli göstermeksizin muhafazada devam etmek isterler ise şekliyat vahdet tesisi mümkün olamaz. Tabi o vakit meselenin rengi değişir. Burada ise mesele, bunların dediğim mahiyetle lisanda kalacak olmalarıdır. Böyle olunca onlara lügat muamelesi edilecek ve o haysiyetle göz önünde bulundurulacaklardır. O halde muhterem muallim, (Bu mürekkeb kelimeler Arap şekilleriyle, elif lamlarıyla muhafaza olundukça şekliyat vahdeti temin olunabilir mi?) sözleriyle ne demek istiyorlar? Bu mürekkeb kelimeler zaruri olarak alıkonulacak ise herhalde (lam) ları da beraber kalacaktır. (Bunların lam'ı söylenmeyenleri de var ya!) bunun şekliyat sistemimize, yukarda arz ettiğim tedbire nazaran ta'lik eden cehti kalmıyor. Eğer (elif lam'a) ilişilecek olur ise ilk önce (dar) kelimesinin (fünun)un evveline gelmesine ilişmelidir. Çünkü bu sarf makalesi, bu izafî terkip hiç bizimkine uymuyor. Onun tersi, ona aldırmaııp da (lam)a takılmak tabiî doğru olmaz.

Şekliyatımızda vahdet ve bunun temini meselesi dil birliği cehtinden çok mühimdir. Fakat Arapça terkiplerin, semai bir lügat olarak kalmaları işi nazarî olarak kabul edildikten sonra şekliyat vahdet temini hususunu düşünmeye ben lüzum görmüyorum.

Cevat Bey, bana öyle geliyor; (şekliyatı) benim anladığımdan veya anlattığımdan başka türlü anlıyor veyahut burada eğer sözleri arasında bir tenakuz yoksa bu sonraki de sırf yazıya imlaya ta'lik eden bir şey oluyor.

2. Şekliyatı ikinci tarzda telakki ettiğini zannettiğim muhterem muharrir, bununla bu terkiplerin millileşmesi arasında bir münasebet ve hatta bir ayniyette tesis ediyor. Mesela (darülfünun), (darülfünun) yazıldığı takdirde tabi bütün bu gibi

terkiplere şamil olmak üzere, hem şeklî vahdet temin edilmiş ve hem de millileşmiş oluyor. Bu maksadı elde etmek içinde (elif)ler yazıda görülmeyecek, samitlere de münasip saitler ilave olunacak. İşte şekliyattaki vahdet bu tarzda yazışla, Cevat Bey'in kanaatine temin edilmiş olacak.

Bu misal ve bu husustaki sözleri, burada şekliyat ile ne anlamakta ve anlatmakta olduğunu açık olarak göstermiyor mu?

O halde samit harfleri sait harfler ile yazmak (Türkçe veya milli imla) oluyor. Bu (milli imla) takip edilen Arabî ve Farisî terkiplerde şeklî vahdet temin olunduğu gibi, bunlarda millileşmiş oluyorlar!

Bu münasebetle bir sürünüp geçmek faydasız olmayacak. Ortaya iki mesele çıkmış oluyor: (Türkçe, milli imla) dilimizdeki kelimeleri, yazıda saitle yazmak veyahut imlamızı fonetik bir imlaya yaklaştırmak ise herhalde çok güzel bir usul. Yalnız şu var ki, bu usul tabi bazı sebeplerden dolayı, herkes tarafından bütün Türkçe kelimelere tatbik edilemiyor. Artık Türkçeleşmiş yabancı unsurlardan, konuşma diline geçenlerden de pek azına tatbik edilmektedir. Bununla beraber tedricen ve makul surette tatbiki de çok arzu edilir. Bunun için herhalde evvela birçok şeyleri göz önünde bulundurmak lazımdır. Şu halde Türkçe veya milli dediğimiz imla dilimizdeki unsurların hepsi ve tatbiki derecesi hesap edilirse, bunun henüz ideal bir şey olduğunu teslim etmek icap eder. Bunun zamanla tahkik ededurması başka!

İşte, Cevat Bey bu (imla)yı, mezkûr terkiplere millileşmeleri için tatbik ediyor. Böyle doğrudan doğruya (okumuş)lar tarafından (edebî lisana) alınan yani asıl halk konuşma diline pek de girmemiş bulunan bu terkipler, millileşmek, Türkçeleşmek için bunların böyle saitle yazılmaları kifayet ediyor mu? Yahut saitle yazılmadan bunlar için başka türlü millileşmek yolu yok mu?

(Edebî lisan) da bir lügat gibi kalacak olan bu terkiplerin mesela (darülfünun)nun (darülfünun) şeklinde yazılması ile Türkçeleşmiş olacakları zannedilemez. Bundan başka bu türlü yazış, imla usulünde de birliği temin etmiyor. Çünkü biz yabancı basit kelimeleri hemen olduğu gibi aldığımız gibi muhafaza ediyoruz. İmlalarına dokunmadan, onlar sırf Türkçe unsurlar ile beraber, yine aynı imlaları ile beraber kimi Türkçeleşmiş veya henüz Türkçeleşmemiş olarak yazı

dilinde iş görüp duruyorlar. Sonra bu türlü yazışın, yukarılarda arz ettiğim sebeple asıl şekliyat ile ve onun vahdetini temin ile de bir alakası anlaşılamıyor. Kelimenin ve ya da doğrusu terkinin yazılışça bütünlüğü tabi bir başka iş.

3- Muhterem muallim, bu fikri yani (darülfünun) un (darülfünun) şeklinde millileşmediğini, dolayısıyla (bu türlü millileşmenin bugünkü seyr-i tekâmülünden beklenemeyeceği) yolundaki sözleri ile tasdik ediyor. Bununla beraber, bunların behemehâl millileşmesini, şekliyatta vahdetin teminini istiyor ve bunda ısrar ediyor. Bunun içinde (inkılâbi bir ameliyatın icrasına) lüzum göstermeye kadar işi vardiıyor.

Bu söylediği (inkılâp) ile (darülfünun) ve buna kıyasen, Türkçe imla ile yazılacak terkiplerin umuma kabul ettirilmesini murat etmiyor. Bilakis bunu söyledikten sonra bütün harflerimize karşı ileride genişleteceği bir cephe kuruyor. (Bugünkü harfler kullanıldıkça bütün bir neslin (darülfünun) yazmaya alıştıramayacağını hülâsa iş tekâmülün tabi seyrine bırakılırsa (herkesin yine başka türlü yazacak olması) sebebiyle anarşiden kurtulmak mümkün olamayacağını iddia ediyor. Yani işin muhterem muharririn tasavvur ettiği gibi olacağı akıldan geçmez ya! Diyelim ki bütün bir nesil aynı mürekkebe kelimeyi veya bir lügati ve emsalini birbirine benzemez ve uymaz tarzda yazsın. Peki, herkesin türlü türlü yazmasında harflerin ne gibi bir kabahat ve mesuliyeti olacağı tabi hatıra gelir. Öyle ya harflerin bu farklı yazışlara, imlalara nasıl ve ne yolda sebep oluyorlar? Bizim birbirimize uymaz yazışlarımızdan o zavallı harfleri nasıl böyle suçlu çıkarabiliriz? Bu harfler kendilerini istediğimiz gibi kullanmaya, onlara - icap edince- istediğimiz biçimi vermeye, istediğimiz gibi sıralamaya karşı mı koyuyorlar? Bunların elinden bu gibi şeyler geliyor mu ki?

Tekâmül seyrinde devam etmesine rağmen, bütün bir nesil bu gibi terkipleri veya başka kelimeleri farklı yazıp duruyorsa, herhalde bunun sebepleri harflerde değil, başka yerlerdedir. Harflerin bu işte bence bir tesiri yoktur.

Muhterem muallim, harflerin ıslahında, alel'ıtlak herhangi tarz ve şekilde olursa olsun, ileride olacağını tasavvur ettiği teşettütü artırmaktan başka bir şeye yaramayacağını söylüyor.

O halde bir türlü millileşmemiş olan bu terkipleri, millileştirmek ihtiyacını ne suretle tatmin etmeli. Cevabı ve düşüncesi, kolayca anlaşılır. Aşağılarda ve daha ilerilerde görüleceği gibi Latin harflerini kabul suretiyle! İşte bunlarla bu terkipler millileşir, Türkçeleşir, böylece de işin içinden çıkılır.

Asıl müddeadan birbirini tutmaz muhakemelerle yavaş yavaş varılan bu (çarpık) netice latif değil mi? Pek hacet yok ise de bunları şöyle bir hülasa edersek, muhakemelerin seyri daha iyi görünür zannederim.

(Lisanda zaruri olarak kalacak mahdud miktarda Arabî terkipler, Türkçe imla ile yazılırsa şekliyatı vahdet temin edilir ve aynı zamanda millileşmiş olurlar. Fakat bugünkü seyr-i tekâmül ile mürekkebin kelimeler millileşemiyorlar. Bir gün saitler ile yazılarak (millileşme) yolunu tutsalar bile iş nihayet anarşiye varıp dayanacak! Mademki bugünkü tekâmül seyrinden bunların bu türlü millileşmelerine ümit yok. O halde inkılâbi bir ameliyatın icrası lazım geliyor. O sayede bunlar Türkçeleştirilebilir. Bunu temin edecek inkılâp ise Latin harflerinin kabulünden ibarettir.) Şu hülasada yanlışlık veya bir eksiklik yoktur sanırım!

Bu noktada fazla eğlenişimiz görüldüğü vecihle muhterem muallimin mantığına çok müstesna bir numune teşkil ettiği içindir.

Mezkûr Arabî terkiplerin semai bir lûgat olarak lisanda kalmalarının şekliyatıyla alâkaları derecesi görüldü. Tabi ve muhtelif sebepler ile bütün kelimeleri saitle yazmak usulü henüz tatbik edilemediği için imla usulünde de bir birlik veya bir türlü temin edilemediği anlaşıldı. Birde saitle yazmak bir terkinin hemen millileşmesine ne amil ve ne de bu hususta olur. Eğer bir yazışı miyar gibi tanıyacak olur isek bizim Türkçe kelimelerin hatta şuraya yazdıklarımın birçoğunu (gayr-i millî) addetmek gibi herhalde pek acıklı bir mecburiyette kalacağız!

O halde şimdi sıra saitle yazılan bir kelimenin (millileşmesi) veya (millileşmemesi) hadisesine geldi. Bu hadise gerçek garip bir şeydir ve tetkikata değer!

Mesela Cevat Bey için Türkçe imla ile (darülfünun)- tabî emsali de- güzelce millileşmiş oluyor. Bugünkü seyr-i tekâmül ise (bu türlü millileşmeyi) henüz kabul

etmiyor. Bu takdirce gerçekte millileşmiş olamaz! Öyle ise ne oluyor, bunun makusu mu veya büsbütün başka bir şey mi oluyor? Bunu hiç olmazsa üstün körü araştırmak icap ediyor.

Filhakika, mesela hakiki bir ihtiyaç sevgiyle ve zaruri olarak lisanda kalacak ve (hatta çok müstamel) yabancı kelime ve terkiplerin millileşmesi ile kısaca ve hülaseten ne anlıyoruz? Burada mesele hemen tamamıyla yazı diline ait olduğuna göre bu kelimeler o dildeki bütün Türkçe ve daha evvelce Türkçeleşmiş diğer unsurlar ile karılıp, katılıp onların verdiği işi hep birlikte bir arada -mütesaniden- görecekler. Bu unsurlar onları kullananlara, fikir yahut lisanî vicdanlarına imlalarıyla, okunuşlarıyla Türkçelerden hiçte farklı bir şey gelmeyecekler. Türkçeler gibi aynı şekliyat sistemine tabi olacaklar. Tabi onlar gibi vazife görecekler. Düşünceye ve bunun diğerlerine tabiliğine, anlayış ve anlatışa, öğrendiğimiz yazı şekilleriyle vasıta olacaklar. Hepsi birden bu işler için bir sistem, bir birlik vücuda getirecekler. Bu suretle Türkçeler gibi işe yarar bir unsur olacaklar. Nitekim birçok yabancı kelimeler, bu terkiplerden bazıları bu dediğim hale gelmiştir. Buradaki yazı diliyle de konuşma diline en ziyade yaklaşan bu dil yahut yazıya girmiş bir konuşma dili murat ediyorum.

Bir yabancı kelimenin bir dile intibakı o dilde yer tutması hadise ve muamelesi şüphesiz bunlardan ibaret değil. Fakat ben burada bahsin seyir ve icabıyla, şimdi işaret ettiğim gibi işi sırf (yazılmış kelime)lere onları (yazışımız), (okuyuşumuz) cehtlerine hasrediyorum.

Şimdi, bu dediğim işleri gören unsurlar yahut da işaretler arasından (darülfünun) u ayırarak onu çok tekrar ettiğim (darülfünun) şekline sokarsak bu kelime Türkçe imlanın tatbiki sebebiyle millileşmiyor mu? Yoksa bu şimdi söylediğim sistem haricine mi çıkıyor? Akıl biraz düşününce ve hatta pek düşünmeden bile ikinci şıkkı daha doğru buluyor. Çünkü burada yapılan bu yeni imla ile gözümüzün alışmadığı ve elimizin yatışmadığı bir kılık ile bayağı yadırgatmak oluyor. Kendi birliği bozulduğu gibi diğer unsurlar ile vücuda getirdiği birliği de bozacak bir biçime giriyor.

İşte bunun için tekâmül seyrine atfen, dolayısıyla Cevat Bey'in de kabul etmiş olduğu vecihle (bu türlü millileşme) olmuyor. Ve pek de tabi değil mi?

Meseleyi biraz daha başka safhasından görelim:

Herkes onu ilkin okumaya gözünü açtığı gibi - eskiliği ve çok kullanıldığı esasına göre- o şeklinde, o imlasında görmüş, öğrenmiş, yazmış, bellemiş, nihayet zihnine yer etmiş. O şekil altında zihinde manasını, medlulünü uyandırıyor. Sonra yine aynı imla ile kim bilir kaç yıllardan beri kaç binlerce kişi ve belki kaç nesil o suretle okumuş, görmüş, yazmış ve tabi münferit bir yaşaması olmadığı için kaç türlü terkiplere girmiş çıkmış. Ne kadar düşüncelerin, emellerin, yazı ile ifadesinde, anlatma ve anlatılmasında diğer unsurlar ile beraber kullanılmış. Böyle birçok iş görmüş. İşte, mesela mezkûr kelimenin ve tabi bazı emsalin (millileşmesi) yahut yazı diline (intibakı) başka bir (hüviyet) alması bu gibi haller ve şartlar altında vaki olmuş. Şimdi bu kelimenin büyük bir ekseriyet için ancak bu imla ile bir kıymeti ve bu imla altında millileşmiş olması tabi bir hadise telâkki edilmez mi?

O gördüğümüz gibi belki de lüzumundan fazla saitler ilavesiyle bir başka kılığa sokulunca onun kıymeti tamamıyla kaybolmuş olmuyor ise de azalıyor. Anlatış ve anlayış vasıtası olmak işini, artık eskisi gibi beceremiyor. Herhalde bu yeni biçimiyle işe yaramayacak bir vaziyete düşüyor. Yani (milli) likten çıkıyor!

Görülüyor ki, okumuşlar tarafından yazı diline alınmış bir terkip, saitle yazılmak ile millileşeceği yerde aksine bir şey oluyor. Eğer yabancı kelimelerin imlalarını değiştirmekle geniş bir manada millileşmeleri, lisana mâl edilmeleri mümkün olsaydı ne iyi olurdu!

Muhterem muharririn düşünceleri (milli) ve (millileşme) telakkisinde evvelce söylediğim farklar içinde bir misal teşkil eder.

Lisan müessesesi inkılâptan hoşlanmayan, derhal bozularak işe yaramayan bir müessese olduğunu ufak bir terkinin imlasında vukua getirilen ufak bir değişme çok

açık olarak gösteriyor. Bir değişiklikten şüphesiz müteessir olamayacaklar da var. Bunları evvelce göstermişim.¹¹⁴

Cevat Bey bu hadiseyi olduğu gibi değil de, ters taraftan görüyor. Bu da veyahut başka sebeplerde (Gustav Le Bon) un dediği gibi pek çok farklı telâkkiler ile kullanılan (millileşme) sözünün tesirinden serbestçe istifadeye sevk ediyor. Bu terkipleri, millileştirmekte başlıca çarenin kat'i bir inkılâp ile Latin harflerinde olduğunu iddiaya kalkışıyor. Bunlar ile çok garip bir telakki olduğu nispette garip bir mantıkla, bu terkiplerin ve Acemcelerin millileşeceğini, lisanımızın milli malı olacağını temin ediyor! Tabi bu suretle de artık şeklî vahdet meselesi, kanaatince hal ve tasfiye edilmiş oluyor!

Sonra bütün bunlardan garip ve hatta lisanî ruhiyata ait mantıkî diyebileceğim bir hadise olmak üzere Fransızca (darulfunouu) dan hiçbir kimsenin yadırgamadığını söylüyor! Cevat Bey için işte (milli) olanda bu! O halde, mesela altı yüz, yedi yüz seneden beri bizim şimdiki yazıya girmiş Türkçelerin, gayr-i milli addedilmesi icap etmiyor mu? Artık mantık çerçevesini kıran bu düşünüşün ve bu görüşün, mantıkçılarca hususi bir adı olmak gerek!

Muhterem muallim, bu Latin harfleriyle milli malı olacağını söylediği lisanı, mücerret mevhum her kalıba giren bir şey addediyor. Hâlbuki o lisan, Türkçe harfler ile bahsedilen imlalarıyla yazılmış kelimelerin, mecmuadan ibaret bir şey. Burada bu münasebetle konuşma dilinden bahse mahal yok. Orada ayrı bir sistem mahiyetiyle yazı dilinden bahsediyoruz. İşte olanca şekilleriyle o ecnebi terkipler yazı diline yahut kendi tabirince (edebî lisan) a mâl edilecekler!

Şimdicek yukarda söylediğim, Cevat Bey'in başlıca gayesi, bu suretle tetkiklerin ruhu olan lisan müessesesinde. Burada münhasıran görüldüğü gibi yazı dilinde imlaya hususiyle harflere müteallik inkılâp meselesi de gelecek makalede bitirilecek terkip bahsi münasebetiyle biraz daha sonrakilerinde tabiatı ile daha esaslı bir surette gözden geçirilecektir.

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 15, s. 2-5

¹¹⁴ (Hizmet): (Harflerimiz ve Latin harfleri) sıra makaleleri. 2 ve 5 Nisan 1926

3.9.20. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -5-

Bundan önceki makalede yazdıklarımın ve düşüncelerin, okunmuş olacağı gibi (Farisî terkipler)e ait olan cehtleri var ise de, Cevat Bey'in hem bunlar hakkındaki mütalaalarını görmek ve hem de artık sırayı bozmamış olmak için bunları da bir defa gözden geçirmeyi kaidesiz addetmedim.

Muhterem muharrir bunlar hakkında; (terkiplerden Farisî olanlar büyük bir tasfiyeye uğramıştır. Fakat bazıları konuşma dilinde pek mühim bir mevki işgal ettikleri için mürekkep isimler halinde edebî lisana yerleşmiş görünüyor. Bu kelimelerin ekseri “hüsn, su, kemâl, hazret, cenap, bazı, gayrı, aynı...” kelimeleriyle terkip edilmekte olan “hüsn-ü teveccüh, sûe-i nazar, hüsn-ü tesir ve sûe-i tesir, kemâl-i şiddet elh...” gibi tabir ve ıstılahlardır. Bu terkiplerin şeklini bozarak, Türkçe kaidesince yapılırsa mesela “kemâl şeditte red ederim” cümlesinin yerini “şiddet kemaliyle veya tam bir şiddetle” cümleleri tutamıyor.) diyor.

Cevat Bey bu terkiplere (edebî lisandan) ve (mana) itibariyle baktığına nazaran haklıdır. Fakat (konuşma dili)nden veya (nefsanî) cehtinden bakılırsa, doğrudan doğruya konuşma dilinde bunların muadilleri bulunabilir. Mesela (kemâl-i şiddetle) yerine (büyük bir şiddetle, son derece şiddetle, görülmedik bir şiddetle reddederim) gibi. Fakat (argo)lar sesindeki (diklik veya tokluk) ona göre gösterilmek, olmak şartıyla, bunlar bir cümle halinde, daha muvaffakiyetle iş görürler zannederim. Diğer terkiplerde, sıkışılınca, bu tarzda bir biçime konur.

Diyelim ki, onlara alışma sebebiyle (edebiyat dilinde) bunların kullanılmaları henüz mümkün olmasın. Cevat Bey'in mütalaasına göre (bu mürekkep kelimeler ne kadar tahdid edilirse edilsin yine lisanda ibkâ zaruretti) vardır. Mademki artık kalacaklar, işte mûmaileyh bunların (ne şekil ve imlada olacağını) soruyor. Öyle ya ne şartla kalacaklar? Buna da tabii yine kendisi (milli imla ve milli şekilde tespit etmekten başka çare yoktur) yolunda kısa bir cevap vermekle iktifa ediyor.

Biz Şu cevabı burada kaydetmiŐı olarak, mezkûr terkipleri, Şekil ve manaca Cevat Bey'in bir başka yolda tetkikine geliriz:

(Kemal-i Şiddet ve hüsn-ü tevcih) gibi terkiplerdeki (kemal) ve (hüsn) kelimeleri isim oldukları halde sıfat mazmununda oldukları (hüsn-ü tevcih) (güzel tevcih) demeye geldiği için bunu bütün emsaline Şamil olmak üzere, evvelkinin yerine ikame edemeyeceğimizi lisanımızdaki bu Farisî terkiplerde mudaaf lar, mudaaf aleyhleri hakiki sıfatlar gibi tavsif ettiğini söyledikten sonra: (Fakat kendileri ne Farisî izafet ve ne de Türkçe sıfat terkipleridir. Hakiki mürekkep isimlerdir, bu itibarla birinci kelimelerin nihayetindeki hareke-i izafet kesresi sayılabilir mi? Bu hareke (aynı, bazı, gayri) kelimelerinin kazandığı lahika gibi bir (morfem) mürekkep isimler teşkil eden bir lahikadır. Bu Avrupa lisanlarında mürekkep isimler teşkiline hizmet eden (o) ya tamamıyla müşabihtir) diyor.

Bu (melez terkipler) hakkında Cevat Bey'in mütalaası herhalde takdire layıktır. Bunların ayrıca (yazı dili)nde ne gibi sebepler ve Şartlar altında (seviye değiştiği) de araştırılabilir. Tabi bu mesele bizi alâkadar etmez. Ancak bizi burada alâkadar edebilecek olan ceht, bunların (mürekkep isimler) gibi tespit olunacağına göre, bahsettiği kesrenin (o) ya benzetilmesidir. Eğer biz boyuna bu (melez) dediğim terkipleri yeniden yetiŐtiren, üretecek olursak o vakit o (kesre)den istifade olunur. (Mürekkep isim) sözünden tek bir mana ve fikir uyandıracak yolda, bu terkibi vücuda getiren unsurların kendi manalarının aradan çıkmasını anlarız. Bu haysiyetle artık aradaki (morfem)e de bakacak bir iş kalmaz. O da ara yerde kaynar gider. Nasıl ki, keyfiyet nazarı olarak, Arabî terkipler içinde, evvelce yazdığım gibi, böyledir.

Terkipler, dediğim mahiyete hemen hakiki mürekkep oluveriyorlar ya, onlarında bir tekâmül devresi var. Biz burada daha ziyade öyle itibar ediyoruz! İşte bu itibara göre bir gün o (kesre) ahenk icabı olarak (hüsn) (su') gibi kelimelerden sonra (zamme)ye çevrilecek ve çevrilenlerde var!

Bu lahikayı getirdiği (aynı, bazı, gayri) kelimelerine gelince; Cevat Bey'in bunlar hakkında varacağımız neticeye, taallukî sebeple mütalaalarını vermek icap eder.

Cevat Bey bunlar için (lisanın millî ruhu şimdiden aynı, bazı, gayrı muzaaflarını sıfat haline getirmiştir. Artık (aynı çocuk) (bazı çocuklar) şekilleri tamamıyla kabul edilmiştir. Böylece (ayn-ı insan) (ba'z-ı kitap) Farisî terkeb-i izafileri (aynı insan), (bazı kitap) gibi Türkçe sıfat terkiplerine kalbolunmuştur.) diyor. Sonrada bu (y-i) harfinin (ism-i sıfat) nev'ine geçiren ve nispet (y-i) si de olmayan Türkçemizin tarihî bir tekâmülle kazanmış olduğu bir (morfem) olduğunu söylüyor.

Bence (yazı dilimiz)in kendisinin de kabul ettiği vecihle kaybettiklerine bakınca bu büyüseneyecek bir kazanç sayılamaz. Çünkü bu (y-i) en çok üç dört kelimede kullanılacak bir (morfem)dir. Bilmiyorum daha başka nerelerde kullanılıyor? Bundan başka, mezkûr kelimeleri sıfat nev'inde geçiren gerçekten bu (morfem) midir? Sonra bu (morfem) ne gibi sebepler ile ve nereden ortaya çıkmış? Bu biraz karışık mesele! İşte bunun halinden sonra, mezkûr kelimeleri (sıfat) nev'ine geçirdiğini hükmetmek daha muvaffak olamaz mı? Biz bu cehtin halini yine Cevat Bey'e bırakarak asıl (gayrı) kelimesi hakkındaki mütalaasını arz edeyim:

(Acaba bu inkılâbî tasarrufu zıt mefhumlara delalet eden mürekkep sıfatlarda da tatbik edemez miyiz? Bir (gayr-i memnun) dan (memnunun başkasını) anlamıyoruz, memnun mefhumunun zıddını anlıyoruz. Bu takdirde (gayrı) isim rolünü değil bir mefhumun zıddına delalet eden bir (dâhile)nin (Préfixe) rolünü oynuyor. Görülüyor ki dâhilelerden mahrum olan lisanımız tarihini tekâmülle böyle mühim bir kazanç elde etmiş bulunuyor.)

Lisanımızın kazanç hesabına kaydedilen bu (dâhile) pek aranacak olur ise hemen de Arapça unsurların önüne getirilmekten başka bir şeye yaramıyor. Diğer unsurlarda, zıddiyet beyan etmek üzere, tatbikine imkân yok. Bu suretle henüz (ham) bir şeyi, bihayet beraberce yetişip yaşadığı, menşei garp olan, unsurlara yarayan ve o suretle zıddiyet beyan eden bir dâhile oluyor. Böyle deyince dilde ayrıca bir unsur kabulü, sonra bu (morfem) in bir düziye tatbik edilmesiyle (şekliyatın vahdetini) ve (dil birliğini) ihlal etmiş olmuyor muyuz? Biz Arapçalar için yaptığımız gibi (gayri düşkün, gayri kırgın, gayri açık, gayri olmuş...) gibi sıfat terkipleri yapabilir miyiz?

Görülüyor ki bu ancak Arapçalar ile Cevat Bey'in dediği zıddiyete delalet ediyor.

Bununla beraber konuşma dilinde bu kelime isimlerin evveline getiriliyor. (bu gayri mesele) (bu gayri şey...) terkiplerinde ise onu (başka) manasında anlamıyor muyuz?

Mesele biraz tetkik olununca Cevat Bey'in gördüğü gibi görünmüyor. Kazanç addettiği bu (morfem) o sıfat ve hüviyetle yaşayacak ise yapacağı iş [birlik ve dirlik bozanlıktan] den ibaret olacak. Bu suretle (şeklî vahdet) temin olunabilir mi?

Bu sözlerimle bu kelimenin lüzumsuzluğunu, faidesizliğini göstermek istemiyorum. Burada maksadım, (dâhile) sıfatıyla ne olduğunu ve ne gibi işe ne yolda yaracağını anlatmak, göz önüne koymaktır!

Gerçekten mesele arz ettiğim gibi ise de muhterem muallim bu mürekkep sıfatlara, hususıyla bu (gayrı) kelimesine, görüldüğü gibi, aşırı bir ehemmiyet veriyor. İşte bunun için gerek bu (dâhile)yi, gerek diğer Farisî terkipleri artık tamamıyla (edebî lisana) mâl etmek istiyor!

İşte, asıl burada işin ehemmiyeti artıyor!

Bu mürekkep kelimelerin, mesela (Farisî (gayri memnun) şekliyle tamamıyla lisanımızın milli malı haline geçemeyeceği) kanaatindedir. (Gayr) in (gayri) şeklinde yazılmasını da kâfi görmüyor. Buna (méconteut) deki vahdeti vermek lazımdır) diyor. Çünkü (bugünkü harfler ile (gabrime mütûn) imlasının umuma kabul ettirilmesi mümkün değildir. Bu gibi inkılâbî tasarruflar teşettütü tezyit eder) kanaatindedir. (Darülfünun)da öyle değil mi? İşte buna mani olmak, terkinin acemiliğini gidermek, yani Türkçeleştirmek için [bir uzun tekâmülle kazanmış olduğumuz [zıddiyet] dâhilesini, ancak lisanımızı başka harfler ile yazacağımız zaman kat'î olarak millileştirmiş, lisanımıza milli mâl etmiş oluruz.] Bir başka yerde [lisanımızı Avrupa harfleriyle yazdığımız takdirde -yani yukarda kaydettiğimiz, bunların milli imla ve milli şekilde tespiti fikrinden vazgeçerek -bu kelimelerin hakiki mürekkep isimler suretinde yazabileceğimiz gibi gramerimize o suretle kaydedebileceğimiz] diyor.

Burada artık maksadı büsbütün açığa vuruyor! [Edebi lisana] yerleşmiş olan ve konuşma diline kadar geçen Farisî terkipler, çok meşgul olan bazı Arabî terkipler, henüz lisanın milli malı olamamışlar. Bu harfler ile yazdıkça Arap ve Acem imlalarını muhafaza ettikçe bunların lisanda iş görüp durmalarıyla beraber millileşmelerine yahut (intibaklarına) imkân tasvir edilmiyor. Bunların bir takımı lisanda artık içli dışlı olmuşlarsa da yine yabancı kalacaklar. Fakat neden kalmışlar? Bunların ne pahasına olursa olsun, (lisana milli malı) edilmeleri lazım diyor.

Cevat Bey'in tasdikine nazaran, mahdud bir miktarda olan bu (terkipler) ancak başka harflerle yazılacak olurlarsa (milli) olabileceklerinden Türklerinde bunlara tabi olarak (yine o) başka harflerle yazılmaları zaruri olamaz mı? Evvelce söylediğim tatbikatından işte güzel bir numune!

Peki, bu yabancı terkipler, Cevat Bey'in kanaatine göre, dilimizin o harflerle milli malı olamamış ve millileşmemiş ise bütün Türkçe unsurlar, terkiplerde (adı üstünde ise de) milli bir kıymet ve hüviyet kazanamamışlar mı? Onlara da yani (Türkçe)lere de, (Türkçeleşmemiş) diyemeyiz ya! Çünkü bu kadarına artık doğrusu kıyışılmaz! Bu takdirde, bütün muhtelif yabancı terkipler Avrupalı harflerle yazılacağı zaman (millileşmiş) olurlarsa aynı harflerle yazılacak Türkçelere ne olmak düşünüyor? Ötekiler (milli mal) olunca, bizimkilerin (milliyetini) tasdik ettiğimize göre bunlarda ötekilerin aksine olarak gayri milli olamazlar mı? Kendilerine mal olmaktan çıkarlar!

Yabancı terkipleri Avrupa harfleriyle (millileştirmek), yani, diğer bir tabirle yazı dilimize arada az ve çok veya büsbütün intibak etmişler bulunduğu için bunların intibaklarını gidermek bir mantıksızlık! Ve mahdud miktardaki bu yabancı unsurlar için Türkçe 'yi de aynı harflerle yazmaya yeltenmek, iki yakası bir araya gelmeyen zavallı Türkçeyi, bu suretle (tedirgin etmek katmerli mantıksızlık) gibi bir hadise addedilemez mi? Gerçekte, aşağıda görüleceği vecihle böyle olamıyorsa da hükmen öyle ve o demeye geliyor.

(Milliyeti), bir defalar görüldüğü ve sonraki makalelerde daha iyi anlaşılacağı vecihle, başka türlü telakki eden muhterem muallim için (millileşme) hem gayet zor ve hem de pek kolay bir şey. Mesela, pek müsta'mel olduğunu veya (konuşma dili)ne

kadar geçtiğini söylediği terkipler, faraza bu arada (Darülfünun) umumiyetle (edebî lisanında) (millileşmemiş) bir halde yaşıyorlar. Keza Araplardan aldığımız harflerde, altı, yedi yüz yıl evvel bunlarla konuşma dilimiz yazıya geçtiği halde, el'an (gayri milli) gibi bir şeyler! Yahut (ikisi ortası!) fakat Avrupa (yani Latin) harfleri ve bunlar ile yazılacak ne varsa, bir anda millileşecekler! (Tıpkı boyacı küpü)!

Tamam olmamakla beraber, yabancı unsurların nasıl millileşeceğinin (darülfünun) kelimesi münasebetiyle bir taslağını çizmiştik. Böyle kolay kolay bir yabancı kelime milli olmuyor.

Bununla beraber Cevat Bey için pek kolay ve buna iman ve kanaati var. Bunun içinde aşağıdaki satırları can gözüyle okuyalım.

Biz bugün (gayrimemnun) karşısında bugünkü imla vicdanımızın duyduğu nefreti (gairimemnoun) karşısında asla hissetmiyoruz! (Darulfunoun) imlasını (darülfünun) kadar yadırgamıyoruz.

Bunlar mumaileyhin nazarında bir anda millileşmenin en son haddine varmış olmuyorlar mı?

Bununla beraber Cevat Bey'in Latin harflerini behemehâl müdafaa dairesiyle, âlemin, hakikatin, hususuyla, kendisinin ileriki makalelerinde bahsettiği (lisanî ruhiyat) ın müvacehesinde tekabül edeceği, geri almaya mecbur olacağı bu sözler boş bulunarak söylediğini zannetmek isterim. Çünkü o halde işaret ettiğim bu mantıksızlık başka bir suretle yapılamaz.

Birkaç sait ilave olunan, birbirine bitleştirilerek yazılan, mesela (gayrimemnun) karşısında imla vicdanımız nefret duyuyor da ötede bunun Latin harfleriyle yazılmasına karşı bir şey hissetmiyor. Oradaki nefret duygusunun manası ne oluyor. Ve bu neye delalet ediyor? Başka sebepler ile birlikte anlaşma vasıtalarına, şuurumuzda (dilin birliğini) bozacak bir başkalık verdiğini, zihnî itiyatlarımızı da alt üst ettiği için değil mi? (Nefret) aynı zamanda, buna karşı (içtimai vicdan) nın (aksülamel) mahiyetinde bir hadisesi telâkki edilmez mi? O halde, o vicdan bunun büsbütün başka harfler ile yazılışına karşı bir şey hissetmiyor, yadırgamıyorsa, bu (duygusuzluk) ve (yadırgamayış) Latin harfleri lehine tefsire

müsaait bir hal teşkil edemez. İmla vicdanının bu mütezaad vaziyeti, öteden beri bu harfler ile tanışıklığımıza, kendiliğimizden bilip durduğumuza yahut kendi harflerimize karşı muhafazakâr, yabancı harfleri görünce (kozmopolit) bir şey olduğuna atfetmemiz icap eder! Hâlbuki bu tefsirde manasız ve mantıksız bir şeydir. Bu hissetmeyiş, bu yabancı şekillere karşı lakayt kalmaktan başka bir şey olamaz. Cevat Bey lisanîyatçı olduğu için, mesela bu sözlerinde samimi olabilir. Burada mantıksızlık ve boş bulunuş, meseleyi umuma izafettedir.

Şekliyat ve terkip bahsine, daha evvelce yazılanları da göz önünde bulundurarak bir netice verelim:

Cevat Bey, lisanî ve şekliyatda (istiklal ve vahdeti) temin, Arabî ve Farisî terkipleri (lisanımızın milli malı!) etmek, imlâda ve gelecek makalede bahsedilecek ıstılahlarda anarşiyi, ikilikleri gidermek için çarenin artık doğrudan doğruya Avrupa (Latin) harflerinde olduğunu söylüyor. Tetkik ettiğimiz gibi çürük ve yanlış düşünce ve görüşlere istinaden bunların taraftarlığını ediyor. Müdafaasını yapıyor. İddiasına göre (Latin harfleriyle lisanımızı yazar isek) çok müste'mel olmalarına (edebî lisanı yerleşmiş görünmelerine) rağmen bir türlü (millî) olamayan yabancı terkipler (lisanımızın hakiki millî malı) olacak imlâ ve ıstılah ikilikleri vesaire bütün bozukluklar, lüzumsuz harfler ortadan kalkacak. Hâlbuki işin iç yüzü ve doğrusu hiçte öyle değil:

1. (Lisanımız) dediği, nasıl dediğini ve anlattığını hatırlayabileceğimiz yani;

(Bir milletin umumi ve müşterek dili diye tarif ettiği (edebî lisan) dır. Fakat işi karma karışıklıktan kurtarmak meseleyi daha açık göstermek üzere bunun yerine (yazı dilini) koyup, burada kullanabiliriz. Bunun üzerine şimdi yukarda gördüğümüz düşüncelerini tekrar edeyim: (Biz yazı dilimizi başka harfler ile yazar isek, bu gayri millî duran terkipler yazı dilimizin millî malı olacaklar. İkiliklerde kalmayacak, yollu sözlerinde biraz dikkat edilince garip bir tenakuz sırtmıyor mu?) (Konuşma dili) nin ortada sözü geçmediğine göre (yazı dilimiz) bir defa başka harfler ile yazılınca (bizim) diyebileceğimiz bir yazı dili oluyor mu?) malum olduğu üzere, ona bizim gözümüzde yazı dili hüviyetini verdirmiş ve öyle bir ad koydurtmuş olan (o) harflerimizdir. Onlar ile ve o suretle bize ve cemiyete, en mühim bir vazifeler

görmek üzere unsurlardan beri mal olmuşlardır. O harfler ile yazı dilimiz ayrı bir (sistem) ve (birlik) (teşkil) ediyor. Bunun unsurları olan (sözler ile yazı) -başka şeyleri şimdilik burada araya katmıyorum.- ve manalarıyla birbirlerine karışmışlar, kaynamışlardır ki, -adamına göre- birbirinden kopuşmaz bir haldedirler. İşte bu gibi unsurlardan teşekkül eden (yazı dilimizi) başka harfler ile yazacağız demek, yanlış anlamadıysam bir şeyin olması gibi bir tenakuz teşkil etmektedir. Cevat Bey'in yukarıdaki sözleri tetkik buyrulsun, öyle anlaşılmıyor mu?

İkincisi, [yazı dili, yukarıda işaret ettiğim vecihle başka harflerle de yazılır, diyelim. Fakat bu bizim [yazı dili] değil ve belki o dilin başka harfler ve yazı ile zapt ve tespit olunmuş olur. Bu muamele, Fransızca bir ibareyi Türkçe harfler ile yazmamızı andırır. Bunun gibi bizim [yazı dili] Latince veya Arapça harfler ile yazılır, gösterilir. Fakat bu (bizim yazı dili) olmaz ve sayılmaz. Cevat Bey bu hükmü ve bu düşünceleri kabul etmez, pek mükemmel bir yazı dilimiz olduğunda ısrar edebilir. Muvakkaten haklı çıktığını kabul edelim: Fakat yine bundan kazançlı çıkamaz. Çünkü bu defa [süd-süt] bulundurulamaz- bulundurulamaz] [şey'i âfakî-objektif] elh. ikiliklerini gölgede bırakan ürkünç bir [dil ikiliği] çıkmazına girmiş olur! Bunun yanında anarşi, ikilik diye büyüttüğü, belki daha ziyade bir tekâmüle delalet eden hadiseler, bu arada fazla harfler ve vız kalır! Bunları (yazı dili)nin (birliğine) (istiklaline) muzır görüyor. Bunlarla (lisanın istiklali), (vahdeti) temin olunamayacağını iddia ediyor. Bu mazarratı def" ve lisanın istiklalini temin etmek için müdahalesini istediği Latincenin, yazı dili namına bir gün yapacağı [ikiliği] muzır görmüyor mu? Bu tabii ve zararsız bir şey mi? Bana bu mesele, bilmem nereden, [La Fontaine] in, lahanalarına bir tavşanın zarar verdiği bir bahçıvanın efendisine, bundan kendisini kurtarmak üzere müracaatı ve onunda, hatırdan geçmeyecek surette zararlardan ibaret yardımda bulunması hikâyesini hatırlatıyor!

Bu [dil ikiliği] ile muhterem muallim bütün ikilik ve anarşi iddialarını tamamıyla kendisi de çürütmüş oluyor. Bazı kelimelerin veya lahikalarının, Saitli veya saitsiz yazılmaları [ıstılah ikiliği], bu ikilikler [dil ikiliği] yanında lakırdıya bile değmezler! Çünkü herkesin irkilmeden teslim edeceği vecihle bizim umumi ve müşterek dile ihtiyacımız çok büyüktür. Çünkü [milli, içtimai birlik]e, benim belki şahsi görüşüme göre ihtiyacımız çoktur. Bu hususta, diğer amillerden evvel en büyük

vazifede [yazı dili] nin başına yükleniyor. O [dil] ise, böyle, ne önü, ne ardı düşünülerek muhterem lisanîyatçı taraftan ne olursa olsun, (ikileştirilmek) isteniyor. Muhakkak ki, bunun pek mu'dil olan netaic ve tatbikatını Latin harfleri güzelliğiyle, gayesi ile gördü. Bunları uzun boylu hesap ve muhakeme etti!

Mesela [harflerin bir gün tarih olacağını] yahut [eskimiş, işe yaramaz bir şey olduklarını] söylemesi [yazı dili ikiliğini] ve bunun, önüne geçilmesini aklın kestirmedeği bir süre mahzurlarını gereği gibi hesap etmediğine delalet eder sanırım. Çünkü Cevat Bey'in fikir ve tasavvurunca, [lisan] Latin harflerine, onlar ile yazılmak suretiyle nakledildi mi, ondan sonra harflerimizle yazılı kelimelerin içi, üzeri, manası büsbütün boşalacak, artık buğday [kavuz] ları gibi kalan harfler veya [kof söz kapları] maziye doğru savrulup gidecekler! Bu veya şu tarzda bir tasavvur, ilmi bir şey olmaması başka, aynı zamanda [yalın kat] bir görüşe benzemiyor mu?

Her ne ise biraz düşünülünce pek güzel takdir edilir ki [yazı dili] nde, imlasına, harflerine müteallik Cevat Bey'in istediği ve iddia ettiği gibi bir inkılâp olmuyor ve olamıyor. Bunun sebepleri, daha etraflıca görülecektir. Eğer böyle bir [inkılâp] tenakuza düşmemiş olarak kabul edilirse, [yazı dili] nin haricinde, ayrıca tetkik ve mahiyeti tayin edilmeye muhtaç, içtimai, belki de marazî bir hadise kabilinden bir bakıma (yansılama) nev'inden bir şey gözüküyor. Demek iki yazı dilinden biri bu sonraki oluyor! Doğrudan doğruya konuşma dilinin Latin harfleriyle yazılması da mümkündür, denir. Bu imkânı kabule de mani yok. Hesap yine aynı! Ortada (iki yazı dili) bulunacak değil mi? Konuşma dilinin Latin harfleriyle yazılması da, ayrıca bir mesele teşkil eder.

Hülâsa Cevat Bey'in Latin harfleri taraftarlığı ile buraya kadar ortaya koymuş olduğu bütün düşüncelerinin, ilmî ve mantıkça ne kabîl şeyler olduğunu, şu ufak cepheleriyle uğraşır iken görebildik. Bununla beraber henüz esasa girmiş değiliz. İleride ve ileriki cephelerde, diğer fikirlerini, iddialarını daha iyi görüp anlayabiliriz ümidindeyim.

30 Kanun-i Sâni 1928

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 16, s. 3-7

3.9.21. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -6-

Cevat Bey üçüncü makalesinde (lisanımızı) lûgat cephesinden tetkik edeceğini söyleyerek bugünkü halkın ne memur ve esnafın konuştuğu (dil)le yazılan evvelce görüldüğü vecihle (milli lisanımız) dediği (yazı dili)ne kadar dilimizin (Orhun abideleri) nden sonra asırdan asra dini, medeni harsi, muhtelif sebepler ile nasıl değiştiği ve bir dilin daima vesikalar ve numuneler ile göstermek istiyor. Bu makaleden mühim kısımları (edebî lisan ve lisanda inkılâp) hakkındaki telâkkisini anlatmak münasebetiyle, daha evvelce görmüş olduğumuz için burada bizi esaslı surette alıkoyacak bir şey yok gibidir.

Ancak bu cephedeki tetkikinde göze çarpabilen bir mesele var ise birbirinden ayrı mahiyette olan ve ayrı mevzular teşkil eden (dil) de ki iki türlü (değişmeyi) bir yere karıştırmış gibi olmasıdır. Bunu şimdilik, esasen Cevat Bey'in bunları ayrı ayrı yapmaya da iktidarını göz önüne alarak arz ve izaha lüzum görmüyor, kendisinin daha ziyade ehemmiyet verdiği (ıstılah) cephesine geçiyoruz.

Cevat Bey mezkûr makalenin sonlarına doğru (edebi lisanın süratle tekâmülünde devam ettiği) kanaatini ileri sürerek, (ilmi lisana) çatıyor ve onda salâhe matuf bir cereyan görmediğini söylüyor. Yani, (bizim ilmi ıstılahlarımız bugünkü harsi ve medeni safhamıza göre olmalıdır. Bugünkü safha ise cumhuriyetin açtığı terakki devrinin hamilidir) diyor. Bu suretle artık (ıstılah) bahsine giriyor, bu işin yoluna konması, yani ıstılahların bugünkü harsi ve medeni safhamıza göre olması içinde (resmi âlimler) den, (bunlar umumiyetle muhafazakâr insanlardır, dimağlarında taşımadıkları terâkki çocuğunun onlardan doğmasını beklemek biraz safderunluk olur) sözleriyle bir hayır ümit etmiyor. Ve üçüncü makalesinde de (saltanat (hilafet sebebiyle) kendisini sarf bir tevehhüm eseri olarak İslam âleminin mümessili farz eden) ve (saltanat ve hilafet zihniyetinin mümessili olan resmi encümenlerden) ve (bütün yaptıkları sıfıra müncer olan Arabîci komisyonlardan) da yine aynı suretle, ıstılahların medenî safhamıza göre olmasında (ilmî lisan) ın ıslahında hiçbir faide olmuyor. Bu (resmi encümen ve komisyonlar) ı, Cevat Bey fırsat düşürdükçe tartaklıyor. (Her komisyon (ilmi çehre ile de olsa) ancak onu teşkil eden hükümetin veya heyetin siyasi, içtimai, iktisadi mukaddes ve menfaatlerine

hizmet eder) veyahut (Japon muhafazakâr hükümetinin teşkil ettiği komisyonlar bizim (Arabîci komisyonların) dan daha tehdit perver bir ruhla çalışmamışlardır) yolunda, resmi encümen ve komisyonlara bir kıymet vermiyor. O halde bu iş nasıl tanzim olunabilecek? İşte bu husustaki kanaatini, tasavvurunu aşağıdaki satırlardan anlayabiliriz: (İstılahları makul bir sistem dâhilinde vaz' ve kabul etmek vazifesi inkılâp safhasının temsillerine ait ve hakiki istikameti gösterecek onlardır) ve (ilmi ıstılahlar vaz' ve kabulü meselesi de inkılâbî bir tanzim ile hallolunabilecektir.)

Bizim muhterem lisanîyat mualliminin ilmi ıstılahların vaz' ve tanziminde, bilmem ne gibi bir iş bölümüne tevfikeyen, ilmi ıstılahların vaz' ve kabulünde resmi âlimlere ve encümenlere işten el çektirmesi, (inkılâbî tanzimi), ıstılah meselesinin haline de müdahale ettirmesi, herhalde garip bir düşünüş ve zihniyettir! Şimdi artık (inkılâbî tanzim) ile halini düşündüğü ıstılahlarımız ve bunların mazisi ile hali hakkındaki düşüncelerini biraz hülasaten ve birazda aynen görmek münasip olur.

Cevat Bey; dinî, ilmi ıstılahların, medenî, dinî, harsi sebepler ile Arapçadan alındığını ve bununda bizim için muvaffakiyetlerimiz için zaruri bulunduğunu fakat sonradan, (Türkçemiz daha ilk temasından itibaren Arapça ve Acemce ile mübareze haline geçmiş, savtiyatında kat'i galebeye ihraz etmekle beraber şekliyatında da büsbütün mağlup olmamış, gittikçe milli kuvvet ve mukavemeti artmış olduğunu) söylüyor. Ve (şimdiki halde İslam âlemi dâhilinde Türkiye Türklerinden harsçe, medeniyetçe daha yüksek bir millet yoktur. Bu itibarla Türkçe'nin İslam âlimine dâhil milletlerin hiçbirinden ilmî, fennî, sanai ıstılah iktibas etmesine lüzum duymuyorum, imkân yoktur.) diyor. Bu müddeasını muhalif cehtlerden ispata çalışıyor. Mesela, (Araplardan zî-hayat ıstılah etmiyoruz. Arapçadan alınan lisanî unsurlar ile ıstılahlar uyduruyoruz. Bu gayritabiî usule bir nihayet vermelidir) ve keza (biz Araplardan ileri bulunduğumuz halde neden garpten aldığımız ilimlerin, fenlerin, sınaâtlerin ıstılahlarını Arapçadan almaya kalkışmamız, müsmir bir teşebbüs olmaz mı?) diyor.

Bundan başka bu ıstılahların (diğer İslam memleketlerinde aynen müstamel olduğunu şüpheli) görüyor ve bu sebeple (İslam âleminde ıstılah vahdeti gayesi takip edildiği) mütalaasındadır. Arapça 'da (elektrik) ve (berk) dendiği halde biz garpte müstamel beynelmilel bir kelimeyi aynen kullanıyoruz da (oksijen, hidrojen,

karpitogam) gibi ıstılahların tercümelerini kendi kendimize uydurup lisanımıza mâl etmeye çalışıyoruz diye şu rabıtasızlığı muaheze ediyor.

Daha aşağılarda, bu tarzda uydurulan ıstılahlar ile asıl maksadın temin edilemediğini söyleyerek, bunu göstermek üzere ortaya mesellerde koyuyor. Bu arada felsefe ıstılahlarına da sataşmamazlık etmiyor: (Bunların lisanımızda mevcut olduğu azim teşettür ve ilham karşısında Arapçıların şevk ve cüretlerini kaybetmemelerine şaşılmaz mı? (Objektif, subjektif...) gibi her lise talebesinin lügatine dâhil kelimelerin mukabilleri olmak üzere lisanımıza sokmak istediğimiz çeşit çeşit tabirlerden hangisinin milli şuurumuzda yerleşmiş olduğunu kim gösterebilir.) diyor. İşte bende Arapçadan ve hata Acemce 'den ıstılah yapılmaması, alınmaması hususunda Cevat Bey ile beraberim. Bu benim pek aranırsa eski bir fikrim ve emelimdir. Bu ceht gerek (felsefe ıstılahlarımız) hakkında yazdığım bir makalede, gerek Esad Bey biraderimizin (İzmir'de Yeni Lisan) a dair yaptığı tetkiklerde pekâlâ görülür.

Ancak Arapça ve Acemce 'den alâkanın kesilmesinde takip edilen gaye, biraz sonra arz edeceğim vecihle, Cevat Bey'inkinden pek farklı olduğu gibi tabiî mezkûr dilden ıstılah yapılmamak lazım geldiğinde ve münasebet olmadığından dillerde farklı idi. Bunun birkaç tanesini misal olarak nakledeyim:

1. Ben Arapça 'yı, unsurlarından ıstılah yapılmamak hususunda Latince ve eski Yunanca 'ya benzetmeyişim, Avrupa lisanlarının gaileden olduğu halde, Türkçe ile Arapça 'nın ayrı gailelere, ayrı teşkili bünyelere malik olmasına mebnî idi. Mesela, o zamanki kanaat mucibince Arapça (şeklî tekâmülce) son haddine varmış. Türkçe ise henüz (yapışma-iltisak) derdini atlatmaya çalışıyor.

2. Psikoloji, sosyoloji, fizyoloji elh. gibi ecnebi kelimelerin dilimize yavaş yavaş girmeye başlamasını, Arapçadan yapılan terkiplerde (lafzi vahdetin) hâsıl olmamasından ileri geliyor. Bir defa terkipler, bizim için gayr-i mantıkîdir. Latince ve Yunancadan yapılanlar bizim zihnimize muvafık düşüyor. Bizde Arapça 'nın bünyesi ve tekâmülün son haddine varması itibariyle artık ondan bu gibi terkiplerde lafzan bir (bütünleşme- integration, unité) hâsıl olmaz. Bu gibi daha bir sürü diller var ki burada tekrarı sadet haricindeki farkımızı göstermeye kifayet eder. Bununla beraber bu farklı ehemmiyeti haiz değildir. Arapça unsurlar ile ıstılah yapılmamak

hususunda tamamıyla mutabıkız demek. Ancak en büyük fark ve hatta tezat gayelerdedir!

Bunun için Arapçadan ıstılah yapılmasındaki gayesini anlayalım:

Cevat Bey, (İslam âleminde müşterek ilmî ıstılahlar tesisine ihtiyaç olmadığına göre, Arabî kamustan alınmış lisanî unsurlar ile ilmî ıstılahlar uydurmaktan çıkan netice ilim tahsil eden gençlerimizin zihnini iki ıstılah sistemi altında ezmekten ibaret kalıyor. Çünkü muasır ilim ve fenni hakkıyla tahsil etmek isteyen her Türk genci mutlaka Arap lisanlarından bir ikisini öğrenmeye ihtisas ettiği şubeye müteallik neşriyatı o lisanlarda yapmaya mecburdur) diyor. Bundan başka yabancı morfemleri kullanmak hususunda gösterilen meyil sebebiyle vaktiyle Arapça ‘nın olduğu gibi lisanımızın Fransız şekliyatının istilasına uğramak tehlikesi vardır. O halde bu hususta yapılacak iş, Cevat Bey’e göre (bu gençleri çifte ıstılahlardan kurtarmak ve lisanda baş gösteren ıstılah karışıklığı ve anarşinin önüne geçmek için beynelmilel ıstılahları kabul etmek) dir. İşte Cevat Bey’in emel ve gayesi. İşte (inkılâbî tanzimden halini umduğu da bu mesele)! Muhterem muharrir bu gayeye doğru gidildiğini, bundan başka terakkîmizin mütevakkıf olduğu lisanı şart ise bu öğretilen beynelmilel ism-i haslar ile ıstılahları yaşayan şekil ve surette zihne sokmak için kendi harfleriyle yazılmak lazım geldiğini söylüyor.

Cevat Bey için (bu ıstılahlar son zamanlarda kesretle görünmeye başlamıştır.) ve (Arap medeniyeti ile beraber birçok tabir ve ıstılahlar birlikte alınıyor) ve (gençlerde bu ıstılahlar ile beraber bir garbî zihniyet meydana gelmiştir) ve (vaktiyle Uygur metinlerinde Arapça yazı ile dinî tabirler ve ıstılahlar görüldüğü gibi şimdi de Fransızcaları görünmeye başlamıştır) ve (lisanda yaşayan unsurlar alıkonulduğu, mesela gittikçe ecnebi ıstılahlar alıkonularak Arapçı komisyonların uydurdukları ıstılahlar atılmaktadır. Çünkü bunlar zihinde medlûllerini kolayca uyandıramamaktadır) ve (ilmî ve edebî tahsil ve mütalaalarını ecnebi lisanlarında yapan gençlerin ecnebi tabirlerini kullanmaktan ne kadar alay edilseler vazgeçmeleri mümkün olmayacaktır) ve (bizde her şeyden evvel Arap teknik ve kültürünü ifade eden bir lisan lazımdır. Yazı ise şiddetle lisana merbuttur. Şimdiden kültür ve tekniğimizin yenileşmesi devrini açan muhtelif ihtisas zümreleri yavaş yavaş

kendilerine lazım olan bu aleti garpteki meslektaşlarından alınmış lisanî unsurlar ile yaratmaktadırlar) ve elh...

Cevat Bey'in tabir ve ıstılah meselesine müteallik olarak makalelerinin muhtelif yerlerinde ortaya koyup kısmen buraya naklettiğim düşünce ve tasvirlerinden, Arapça unsurlarından ıstılah yapmanın ve bu ıstılahları yapan resmi ve Arabîci encümen ve komisyonların aleyhinde bulunması, mahza beynelmilel ıstılah ve tabirleri, kendi şekilleriyle yazıları ile almak maksadıyla olduğu güzelce anlaşıldı.

Ne Arabîci ve ne Turancı ve ne de saltanatçı olmayan ben, işte bu gaye ve maksadında Cevat Bey'le taban tabana zıt bir vaziyette bulunmuş oluyor.

Çünkü benim Arapçadan ve basit veya mürekkebe tabir ve ıstılahlar yapılmasının aleyhinde bulunuşum, mümkün olduğu kadar bunların (salt Türkçe) den yapılması içindi. Şimdi de bu fikrimi pek değiştirmiş değilim. Ben bunların Türkçe'den hatta konuştuğumuz dilden yapılmasını hem mümkün görüyorum ve hem de bunu gerek dilimizin ilerleyebilmesini ve gerek düşünüşçe ilerleyebilmemiz için lüzum addediyordum. Bilmek ve öğrenmekten ziyade de (düşünceye) ehemmiyet veriyordum.

Istılah meselesi, Arapça ile Acemce ile olduğu gibi kelime almakta, kaidelerini kullanmakta her hususta burada sayılması yeri olmayan muhtelif sebeplerden dolayı ilişiğimizi kesmek lüzum geldiği hakkında, bir sistem teşkil eden umumi düşüncelerden ufak bir kısmını teşkil ediyordu. Dilimizin, bu gibi tabirler yapılmasına pek elverişli olduğunu kabul ediyordum. Bunun içinde işe yarar bir örnek olmak üzere mürekkebe kelimelerde Almancayı görmüştüm. Mesela Rumcayı takliden (müvellidü'l-humuza) demekten ise Almancanın (Sauerstoff) ne mukabil, (Esad Bey biraderimiz, [Yeni Lisan] makalesinde tetkik ve izah buyurdıkları vecihle) [Ateş Özü] diyebilirdik. Ahenk kanunu silindiri, bu terkibi çekip çevirecek idi. Bu suretle faraza Türkçe bir terkibin hakiki bir mürekkebe isim olması burada araya katmıyorum. Bundan daha başka terkiplerde yapılmak pek mümkün idi. Bu yolda bazı numunelerde yapmıştım. İsterlerse ihtisas sahipleri daha böylelerini, ihtiyaç hâsıl oldukça yapabilir diyordum.

Böyle demekle beraber, bunun hemen olacağını, yapılacağını tabîî hatırımdan geçirmiyordum. (Dilimiz) bir dil olmak haysiyetiyle böyle mühim bir iş görebilir olması kâfi değildi. Bu hususta daha birçok amiller, şartlar lazımdı. Bunların bir kısmını o zamanlar göstermeye yeltenmişim.

Bu iş böyle ise de, İzmir’de meşrutiyetin ilanından birkaç yıl evvel Türkçeden ilmî ve fennî sanai tabir ve ıstılahlar yapmak ve bunları muntazaman kullanmak yolu tutulmuştu. Bu yolda ziraat ve ticaret işlerinde, halkın bilgisini arttırmak emeliyle, onların konuştuğu dille çıkarılan bir mecmuada tutulmuştu. Bu usul büyük bir muvaffakiyetle tatbik ediliyordu.¹¹⁵

Bu mesele hakkında eski zamanda yazdıklarımı burada izah değil hülasa etmek bile sahifeler işgal eder ki, şüphesiz bu da pek sadet haricinde kalır.

Yalnız şu cehti münasebet düşmüş adıyla arz ederim ki, meşrutiyet devresinde Türkçülük (lisanda siyasetçiliğe) kalkmasa veya İslamlar arasında müşterek ıstılahlar yapmak gibi (utopi) lere kapılmasaydı dilimizin kendi unsurlarından yapılmış az ve çok ilmi tabir ve ıstılahlara malik olması pek mümkün olacaktı.

Bununla beraber bunun bundan böylede olabileceğini ümit ediyorum.

İşte ne cehte muhterem muharrir ile tamamıyla ayrılmış olduğumuz görülüyor.

Benim ve benim gibi düşünenlerin, düşüncelerinin tatbiki dilimiz için zararlı değil bilakis pek tabîî mantıkî ve faidelidir. Cevat Bey’in tasvir ve düşüncesi ise (sarf) inkılâbî gibi hiçte öyle değil!

Mesela biz muhterem muharririn bu tasvirinin tatbik edilmiş olduğunu, amelî neticelerinden bazılarını aşağıdaki az ve çok tahmin edebiliriz.

Cevat Bey’in fikirce (inkılâbî bir tanzim) ile ıstılah meselesi halledildikten yani beynelmilel ıstılahlar kabul olunduktan sonra artık saltanat ve hilafetin gayr-i

¹¹⁵ 322 senesinde çıkmaya başlayan (Ziraat ve Ticaret gazetesi)nde, sahip ve sermuharriri Salih Zeki Bey tarafından.

şuuri mümessilleri tarafından Arapçadan uydurulan ıstılahlar sıkı bir tasfiyeye uğrayacaklar. Zaten Cevat Bey'e göre bu iş yavaş yavaş başlamıştır.

Fakat ne kadar bunlardan yine mühim bir kısmı diğer çok müstakil olan Arabî ve Farisî terkiplerden lügatler ile beraber (edebî, ilmî) lisanda kalacaklar. (Hepsi lisana) milli mal olmak için söylemeye hacet olmadığı üzere Latin harfleriyle yazılacaklar. Türkçe sözlerde naçar bu harflere göcecektir.

İşte bu (inkılap) sayesinde (ilmî lisanımız) medenî, harsî ihtiyacımıza göre ıslah edilmiş olacak. Yani, garp tekniğinin ve kültürünün bütün inceliklerini sıhhatle zapt eden, garp medeniyetine layıkıyla temsil için muhtaç olduğumuz dört başı mamur, her cehtçe mazbut ve makul bir lisan olup ortaya çıkacak.

Ancak şu cehtini de göz önünde bulunduralım ki, bu ıstılahlar karışıp katıştığı lisanla her türlü ilişkisini kesip de yalnız başlarına gelemeyecekler. Ve bu da çok muhtemel. Demek istiyorum ki, bunlar ilmi lisana mâl edildiği gibi köşede, bucakta daha doğrusu altında, üstünde, soyu, sopu, bir vakit Arapça ve Acemce'nin olduğu gibi arkaları sıra sükûn edecekler. Bunlardan, faraza felsefe ıstılahlarından (objectif) i ele alalım. Bunun yanı sıra veya arkası sıra behemehâl, (objectivite) (objective) (objectivasyon) (objectiveman) yahut da (objectivli) (objectives) gibi Fransızca veya İngilizce müştakları, soluğu (ilmi lisanda) alacaklar! Bir defa böylece bir yol açılmış olduktan sonra kendilerinde (Arabî bir zihniyet) teşkil eden bir kısım münevverler, onları öyle öksüz, kimsesiz ortada bırakırlar mı? Hem de tarih bir tekrar ise niye bıraksınlar? Daha şimdiden onları hepsi tercihen kullanmıyorlar mı imiş? Hem de tahsillerini ecnebi diller ile yapanlar için keyfiyet bir değil mi? İşte, bu haysiyetle, bütün o aslî ve müştak ıstılahlarda zaten milli sayılırlar! Galiba, (o garplı zihniyet yine milli bir zihniyet) Cevat Bey'e göre daha ilerisine varabiliriz!

İşte bu tabirler ve ıstılahları kullanan münevverlere bakarak, az münevverlerde, münasebet düşünce söz arasında ve hatta yazar iken bunları kullanmazlık etmeyecekler. Bunları salahiyetle kullanmak için mana ve medlûllerinin, doğruca ve tamamıyla öğretilip bilinmesinde pek lüzum yok. Çünkü biz hemen umumiyetle (papağanlık)a müsteidiz. Bu iş için biz de doğrusu büyük bir kabiliyet vardır. Bizi mazi biraz büyük bitiştiirdi. Biz bir defa yabancı bir kelimeyi

öğrendik, belledik mi bize bu yetişir. Ötesini araştırmaya üşenikliğimiz tutar. Bununla beraber, onu biz süresini düşürerek geliştiririz. El'an birçok kelimeleri böylece kullanıp durmuyor muyuz acaba? Bunlar ile uğraşan ilmî mevki sahiplerinin bu çerçeve veya sınıftan tamamıyla hariç olduklarını söylemeye bile lüzum yok.

İşte bir kuvvet (lisan-ı edep) de gördüğüm bu garip alamet ve istidat bu defa ilmî lisan sahasında asıl (zihniyetimiz) değişmediği için asrî şekilde görünmeyecek mi? Biz şimdiki dediğim (afakî) veya (objective) tabirlerini ve emsalini bellediğimiz yerde şöylece ne demeye geldiğini öğrendiğimiz gibi bizim için bunların üzerine ne muhakemeler kurarız? İşte bu bizim eski hastalığımız, eski bir derdimizdir. Biz fenalığı varsa sârî ve bulaşık olmasıdır. Vaktiyle bunun bizde konuştuğumuz dilin öyle yazı diline geçmekte yol aldığına göre sarmaya başladığına hükmetmiştim. Bununla beraber eseri var idi. Bunun için sıra makalelerimden birkaçını hatta buna tahsis etmiştim.¹¹⁶ Arapça ile Acemceden alâkanın kesilmesini bir cehtten bu yabanlığa bu (düşünce yanlışlığına) bir nihayet vermek için istiyordum. Bizde bunun için maya ve meyil var. Böyle umumi ve mücerret bir manaya malik yabancı bir kelime - vaktiyle bu tabi Arapça ve Acemce idi- ile geçince onun mukadderatında bayağılığa alet olmakta vardır.

İşte bu gibi tabirleri kullanmakta duyduğumuz zevk ve fahır için muayyen kıymetlerin değişmesi Avrupalı zihniyetine malik görünmek ihtiyacı da âmil olarak artık yukarda işaret ettiğim vecihle münasebetli, münasebetsiz, ne kadar tabir ve ıstılah varsa Cevat Bey'in ıslahını düşündüğü ilmî lisana aktâr edilebilirler!

Bütün Rumca, Latince bilmem nece unsurlar ile yazılmış ıstılahlar lügat kitabımızda yer tutacaklar biz ona, acıklı bir sapıtışla (millî) demekte devam edeceğiz. Bu kitap bize izafe edilecek olmakla beraber bize dilimize benzer bir yanı olmayacak. Artık çeşit çeşit seviyeden dillere mensup lügatlerin bir sergisi, bir lügat mozaîği olacak. Fakat muhterem muharrire göre (Latin harfleri) bunların hepsini ve umum meyanında biri kapı dibimizde olan Türkçemizi de millileştirecek! Lügat kitabımız gibi sarfımız bundan az müteessir olmayacak! Bir gün belki ecnebi kaidelerinden ıstılahların nasıl teşkil ettikleri gösterilmek için o (sarf) da bahs ve

¹¹⁶ [Hizmet] 317 senesi Nisan (Türkçe Dilimiz, Makale 12 ve 13)

temasa zaruret duyulacak. Böyle bir (sarf) a da (asrileşmiş bir kavaid-i Osmaniye) denebilir.

Şimdi (inkılâbî bir ameliyat) ve (inkılâbî bir tanzim) ile ortaya çıkacağını tasvir ettiğimiz (garp medeniyetinde temsilimizin) (kavi bir milliyetçi) olduğumuzun müstesna bir vesikasını teşkil eden böyle bir lisan (garpçı zihniyetlerin yaptığı) gölgede değil ya karanlıkta bırakmaz mı?

Mazinin, tarihin bir sürü sebeplerle zaruri olarak yaptığı bir şeyin üzerine öyle tevehhüm olunduğu gibi ortada ciddi bir zaruret yok iken, durup durduğumuz yerde bir tüy dikmeye kalkmış olmuyor muyuz?

Lisanımız Fransız şekliyatının istilasına maruz kalmasın diye düşünüyoruz. Bunun için bulduğumuz tedbir, bir gün Fransızca 'nın veya başka bir lisanın teminini istihdaf ediyor! Bu (ilmi lisan) şöyle bir göz önüne getirilince gerçekten acayip bir şey oluyor. Gerçi evvelki makalenin sonunda işaret ettiğim gibi başka ve (ikinci bir dil) oluyorsa da hiçbir şeye yaramayacağı bir yana kalsın, fikrî, içtimaî, milli hayatımızda yapacağı, nasıl önüne geçilebileceğini kestiremediğim zararlı, inikâslar, sayıya, ölçüye gelmez.

Muhterem muharririn (lisanda inkılap) namına tasvirleri bize, varlığımıza ait marazi bir halk alamet ve arzları intibasını veriyor. Bu cehte bu bahsin seyrine göre hayli ilerilerde veya ayrıca göz önüne alınmazlık edilmeyecektir. Bundan başka burada üstün körü top yekûn şöyle bir dokunulan meselelerde, münasip gelecek yerlerde tekrar ele alınacaktır.

16 Şubat 1928

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 17, s. 3-6

3.9.22. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -7-

Bundan evvelki makalelerde Cevat Bey'in harflerimiz ve bunların imlamızda mevcut olduğu ikilikler, anarşiler, yine bunların sebebiyle lisan-ı edebîde çok müstamel ve yerleşmeye yüz tutan Arabî ve Farisî unsur veya terkiplerin millileşemedikleri vesaire hakkındaki mütalaalarını, düşüncelerini görmüştük. Şimdide artık doğrudan doğruya harflerimiz ve yazımız hakkında başladığı tetkik ve tenkitlere geldik. Bunlar pek aranırsa muhtelif unvanlar altında büyük ve bitevi bir cephe teşkil eden beş altı veya daha ziyade makaledir. Durup durup yazdığına bakılırsa, belki arkası uzayacaktır. Bütün bunlarda yayılan harflerimiz ve bu arada ıstılahlarımıza karşı şiddetli bir tarizdir.

Latin harflerinin kabulü meselesi bir hayli saik ve sebeplerle ortaya çıktığı zamandan beri hele şu son seneler içinde harflerimiz, yazımız aleyhinde çok şeyler söylenmiş, söylenecekte hiçbir şey bırakılmamış gibi idi. Bunların sınıf sınıf mazeretleri, hiçte farkında olmadığımız fenalıkları ortaya kondu. Latin harflerinin de, onlara mukabil meziyetleri, ehemmiyetleri herhalde onları kullanan milletlerden daha ziyade taraftar kesilerek göklere çıkarıldı. Bütün bunları biliyoruz. Sebk ü rabtı olmayan bu iddiaları, bu taraftarlıkları Cevat Bey bir derece göz önüne almış olarak Latin harflerinin iltizam ve müdafaasında kendince daha ilmi ve esaslı davranmak istiyor. Ona göre harflerimizin, daha birtakım şimdiye kadar sebep oldukları ve bundan böylede mucib olan hakları, fenalıkları, evvelce saydıklarına ilave ediyor, bunları ilmi bir noktadan ispat etmek istiyor. Latin harflerinin de parlak bir üslûp ile bizi garp medeniyetine temsil hususunda göreceği hizmeti izah, garp medeniyetine temsil etmemizde milli menfaatimiz iktizasından olduğunu iddia ediyor. Bu harflerle, imla ile medeniyet arasında bir münasebet olmadığını söylemesi de yine bir başka bahis!

Harflerimizin, yazımızın veyahut da alfabemizin başlıca kusurları ne imiş? Evvela onu anlayalım.

Cevat Bey diyor ki, birincisi kullandığımız harfler ve alfabe dilimizin bünyesine göre değildir. İçinde mahrecimize uymayan bir hayli fazla harfler vardır.

İkincisi; Uygurların kullandıkları yazı (elifbaî) olduğu halde bizimki hecaidir. Çünkü Arapça'da hecai bir dildir.

Üçüncüsü; bu harfler bizde bulundukça bizim için ilerlemek garp teknik ve kültüründen istifade etmek mümkün.

Dördüncüsü; (Lisan-ı edebî ve ilmî) de baştanbaşa anarşi hüküm sürecektir.

Beşincisi; bilcümle yabancı unsurlar (bu cehti evvelce görmüş isek de) kendi milliyetlerini muhafaza edecekler. Milli bir şekil alamayacaklardır. Bunlar ile (lisanımız)ın vahdet ve istiklalini temin etmek mümkün olamayacaktır.

Altıncısı; şimdiye kadar kullanmış olduğumuz bu harflerin, artık eskimiş, işe yaramaz bir hale gelmelerinden dolayı yahut öyle addederek, mesela elbise, çamaşır nev'inde eşya gibi atıp yerlerine başka tedarik etmek lazımdır.

Bunlar hepsi değil, ben mühimlerini aldım. Diğerlerine belki yolda rastlarız. Harflerimizin kusurları, hatta cürümleri, bazılarınca korkunç bir yekûn tutuyor. Bunlara burada alâka göstermeye veya bunlardan bahsetmeye mahal ve mana yok.

Harflerimizin ispatına çalıştığı bu ve sair kusurlarının sebutu üzerine Latin harfleri kabul edilirse, birincisi, garp kültür ve teknik membalarına yaklaşılabilecek. İkincisi, koyu bir milliyetçi olmamız sevkiyle garp medeniyetine tamamıyla temsilimiz bir emrivaki haline gelecek. Üçüncüsü, garptan alacağımız ıstılahlarımızla münevverlerimiz iki sistem ıstılah öğrenmek zahmetinden kurtulacak çünkü bunlar kendi yazılarıyla yazılacak, aynı zamanda ıstılah ikiliğinde nihayet verilecek. Dördüncüsü, Latin harfleriyle umumi tahsil hem-ahenk olacak. Elh.

İşte bu gibi daha birçok faide ve meziyetlerden dolayı beynelmilel harfleri kabul ederek bizim harflerimizi de (işe yaramaz paslı bir alet gibi) atmamız yani (lisanda harf ve ıstılah) inkılâbını yapmamız lazım geldiğini iddia ediyor.

Asıl olan lisan ve harf meselelerinde teceddüdperverlik imiş gibi böyle bir inkılâba taraftar olmayanlara muhafazakâr diyor. İşte bu muhafazakârların zihninde, bunun mümkün olmadığı hakkında uyandırdığı şüpheyi gidermeye de çalışmazlık etmiyor. Buna medeniyet tarihlerinden, misaller getirerek edebiyatı olan bir kavmin

kendi milli yazısını bırakarak bir başka yazı kabul ettiğini ve edebileceğini ispata yelteniyor. Ve bundan tereddüde mahal olmadığında hatta bunun bizim için bir zaruret-i tarihiye olduğunda ısrar ediyor.

Birde bunda bir güçlük tasvirine mahal görmüyor, diğer meselelerde oldu gibi harf ve yazı inkılâbının kolayca olabileceğine kanaat ediyor. Onun nazarında, ha başındaki şapkaları he kafanın içinde yahut beynin kıvrımlarına sinmiş, yerleşmiş harfleri değiştirmek aynı hadise aynı inkılâp!

Harflerin ileride vazıhan görüleceği vecihle kendi anladığı manada milliyetle alâkası da gevşek.

Latin harflerinin kabulünden itibaren, derhal bizim harflerin (milli)likle alâkaları kesiliyor ve kesilebiliyor. Gerek milliyetçiler ve gerek muhafazakârların bu ilmî hakikatin temini muvacehesinde artık endişe ve telaş etmelerine ciddi bir sebep kalmıyor. Bu harflerin değişmesinden müteessir olacak. Zaten Latin harfleriyle aşinalığı tabi olan mahdut bir zümredir, diyor. Bu zümrede hesapça zekâî zümre veya güzidelerdir. Bunların tesiri ise fikrî hayatın felce uğramasından başka bir şey midir? Bununla beraber gayesine ulaşmak için bu mühim meseleye şöyle bir seyirtip geçiyor.

Cevat Bey'in iddialarının bu halası herhalde çok noksandır. Ben en mühim kısımlarını öğütledim. Buraya geçemeyenleri, keza evvelki makalelerle de üstün körü dokunulan meseleleri ileride ait olduğu kısımlarda gözden geçirmek munasip olur.

Şimdi artık gözettiğim usul mucibince mezkûr makaledeki ortaya koyduğu mütalaalardan esaslı cehtlerini biraz hülâsa ederek veya aynı ile naklediyorum.

Muhterem muharrir, lisanımızı yazı cephesinden tetkik unvanı taşıyan bu makalesinde elifbaların fikir yazısından duyduğu hakkında muhtasarca malumat verdikten sonra:

Bu yazılardan tekâmül safhasını ikmal etmeyip savti alfabe sistemine kadar vasıl olmayan ve yarı yolda bir intikali safhada kalan yazı manzumeleri vardır. (Çin yazısı Asurilerin mihî yazısı gibi)dir diyor. Bundan sonra;

En eski elifbaların da harfleri de fikir yazı sisteminden bazı hususiyetler muhafaza etmişlerdir, görüşüne yer veriyor. Bu kabilden olarak Arap elifbasının bazı harfleri şeklen benzedikleri bazı cisimlerin isimlerini almaktadır. Mesela (ayın) (sin) in benzeyişleri aşikârdır.

Bu kadim elifbaların diğer bir hususiyeti de bütün harflerinin sâmitlerden ibaret olması, sait dediğimiz seslere kıymet vermemesi, onlar için ayrı bir harf vaz etmemesi, kelimeyi teşkil eden harflerin her biri tek mil bir hecâ kıymetinde idi. Bunun için elifbalara “hecâî” namı verilir ve onlar hakiki savti safhaya kadar yükselmiş değildir. Kıymet seviyeleri aşağıdadır. Çünkü her hecenin saitini keşfetmek zahmetini zihne terk eder. Zihinde ancak uzun sene süren mümâreseden sonra buna muvaffak olur. Biraz daha aşağılarda:

Arapça’nın tasrifinde her hecenin sâitinin değiştiğini ve asıl maddeyi sâmitlerin teşkil ettiğini ve yalnız sâmitlerin kaydıyla iktifa olunmasının tabîi bulunduğu söyledikten sonra şöyle devam eder:

Bununla beraber Araplarda da katiyetle muhafazası elzem mukaddes metinle zuhur ettikten sonra sâmitlerin hareket halindeki unsurların bir işaretle resmetmek mecburiyeti hissedilmiştir. Bundan (hareke-i resmîyeler) doğmuştur. Fakat bu işaretler Arapçada hiçbir zaman harf mahiyetini kesb etmemiştir, kelimenin hattı bünyesine sokulmamıştır.

Tarihi bir devrede büyük şehirler yaratacak bir medeniyet safhasına yükselmiş gördüğümüz (Uygur Türkleri) Nasturî misyonerlerinin getirdiği dinî harsın tesiri altında Sâmî (Aramî) elifbayı kabul etmişlerdir. Kitap yazısı olarak isti’mal olunan bu Uygur yazısında da saitler vardır. Ve samitlerle aynı satır ve seviyede olmak üzere yazılmaktadır. Bu suretle Türkler tarafından aslen hecâî Sâmî (Aramî) elifba yine lisanlarının bünyesi icabı olan hakiki savti elifbaya tahvil edilmiştir.

Türk dehasının yeni bir şaheseri olan bu elifbanın bariz bir meziyeti var idi ki kalemle kâğıt üzerine yazılabilecek inhinaları haizdir. Kitabelerde mahkûk olarak Orhun alfabesindeki sertlik ve gevşeklikten bunda eser yoktur. Buna benzer bir

elifbası Moğollar hâlâ kullanmakta olduğu gibi Koreliler de Çin zümresinden ayrılarak Aramî elifbayı lisanlarına tatbik etmişlerdir.

Cevat Bey'in bu yukarıda okuduğumuz düşünce ve mütalaaları arasında, garp elifba ve harflerinin imkân dâhilinde, kıymetlerini düşürmeye çalıştığı pek göze çarpmaktadır. Bu teslim edildiği takdirde, Araplardan alınan bu elifba ve harflerin tabiatıyla Latince'ye nispetle hususiyle Uygur Türkleri gibi onun savti bir elifbaya tahvil etmek dehasını gösterememiş olmamızdan kıymetlerinin dün olmasını da teslim etmek lazım gelir. Bu neticeye göre de Cevat Bey'in kıyas ve kanaatlerince, yapılacak iş, her yüzden kıymetçe yüksek ve faik olduğu (bilâ kayd u şart) teslim ve itiraf edilen Latin harflerini kabule müsaraattir.

Muhterem muharririn bu (yazı) bahsindeki düşünceleri evvelce görmüş olduklarımız gibi bana, Latin harfleri celbedecek kuvvette görünmüyordu. Cevat Bey Latin harflerini her türlü mükemmeliyeti haiz addettiği için onların bir sarf olmak haysiyetiyle ne idüklerine bittabi teşrihe lüzum hissetmiyor. Esasen bu gayesine münafi bir hareket olmuş olur.

Hâlbuki burada meselenin ruhu bizim harflerimizin kıymetlerinin dün, Latin harflerinin kıymetlerinin herhalde muhtelif sebep ve sâiklerle yüksek gösterilmesinden, gösterilmek istenmesinden ibarettir diyebilirim. İş böyle olunca iki elifbanın muhtelif kıymetleri itibariyle, velev sathi mukayeseleri münasebet almaz mı? Hususiyle altı yedi yüzyıl sonra, yazının değiştirmeyi istihdaf eden nev'i şahsına münhasır bir (inkılâbî) hareket karşısında umumiyetle harflerden bahsetmek, bunları yüzleştirmek karşı karşıya getirmek zannederim pek lazımdır. İşte ilkin bu işi yapmaya yelteneceğim. Zaten bu ilerideki bahisler için de icap ediyor. Bunu yaparken de muhterem muharririn mütalaa ve düşüncelerinden birer (numro) koyduklarına da cevap vermiş olacağım.

Umumiyetle Yazı ve Harfler

Şimdi söylediğim mukayeseden evvel buna esas olmak için gerek Türk ve gerek Latin elifba ve harflerinin aslını, bilinmeyen bir şey değilse de, ilk defa göz önüne koymak çok yerinde olur.

Bizim kullandığımız yazının, harflerin Aramîlerden geldiğini, Aram elifbasının da Finikelilerden alındığını biliyoruz. Latin elifba ve harflerine gelince; Latinlerin Yunanlılardan, onlar da elifbalarını Finikelilerden almış olduğuna göre onların elifbası da bizimki gibi aslen Sami oluyor.

Ancak nispetle son zamanlarda Yunan ve Latin elifbalarının menşeleri hakkında bu işlerle uğraşanlar tarafından ortaya yeni yeni fikirler, kanaatler konmuştur. Eskiden Finike harflerinin Mısır'ın (hiyeroglif) yazısının bir mütekâmil şeklinden ta'dilen alınmış olduğu kanaati mevcuttu. Öyle ki 22 Finike harfinin 14 tanesinin şüphe götürmeyecek surette dediğim Mısır yazısına benzedikleri, diğerleri de Finikeliler tarafından ta'dil edildikleri kabul ediliyordu. Sonra Girit adasındaki bazı mahlûkâta nazaran Finike yazısının menşei bunlar olmak ihtimali olduğu yani Finikeliler elifbayı, harfleri Mısır'dan değil de Yunanlılardan alındığı fikri ortaya atılıyor. Bununla beraber, Finike yazısının, (Hatt-ı Mihîden) alındığı iddiası vesair iddialar da yine başka. Bunların hepsinin bir bakıma doğru görünen bir tarafları olabilir. Finikeliler harflerini şarktan, garptan veya Mısır'dan, hülâsa her nereden almış olursa olsunlar, fakat ortada tereddütsüzce teslim edilmek zarurî olan bir hakikat var ki oda Finike harflerinin avlarının kan'an veya Finike dilince olması, hele Yunanlıların arkaik harflerinden de bir haylisinin şeklen Finike harflerine pek ziyade benzemesidir. Bu harfleri Finikeliler icat etmemiş olsalar bile herhalde herhangi bir yerden aldıktan sonra onları şeklen ta'dil ediyorlar. Onlara kendi dillerinde ad takıyorlar. Bu suretle doğrusu mucit yerine geçiyorlar veya oluyorlar. Bunun kim bilir ne evveliyatı var! Bir taraftan Sami kavimlere intikal eden bu harfler ve Finike elifbası Yunanlılara geçiyor; bu cihet böylece kabul edilince, Finike elifbasından bazı harflerin (Kadmos) namında biri tarafından Yunanlılara getirilmiş olduğu eski tarihî kanaat veya itikat da bu suretle kıymetini muhafaza etmiş olur. Yunan elifbası aslen Sami olursa, Yunanlılardan alınmış olan Latin elifbası da yukarıda söylemiş olduğum vecihle tabîî olarak Sami oluyor. Bizim kullandığımız şu harflerin menşei (Sami-Aramî), Latin harflerinin de (Sami-Kadimeî) dir. Bu sonrakiler hele şekil ve kıyafetleriyle daha ziyade Sami'dir.

Şu suretle şarkta ve garpta birçok medeni milletlerin kullandıkları elifbanın, harflerin aslı (Finike veya daha umumi olarak) Sami elifbası oluyor. Bugün garp

milletlerinin kullandıkları, mesela Latin elifbası bizimki gibi aynı kökenden fişkırmadır.

İşte şu ana elifbayı ve bunu teşkil eden harfleri, Cevat Bey'in yukarıda gördüğümüz düşüncelerini göz önünde tutarak, elifbaîlik ve hecaîlik, uğradığı değişmeler noktasından tetkik edebiliriz.

Elifbaîlik ve Hecaîlik (1)

Şarka ve garba kol salan, bu arada Araplara intikal eden bu Finike elifbasını, hecaî diye tanımlayabilir miyiz? Cevat Bey'in dediği gibi eğer Arap yazısı hecaî bir şey ise Finike yazı ve elifbasının da evveliyatla hecaî olması iktiza eder.

Birçoğumuz Finike yazısını elifbaî diye işittiğimiz veya okuduğumuz için öylece tanımaktayız. Bunun için onu bu yolda tesmiyede bir tereddüt duymayız. Fakat Arapça yazının, elifbanın hecaî olduğu fikir ve iddiası, karşısında, ilk önce bu Finike yazısının mahiyeti itibarıyla hakikaten ve mantıken hangi sisteme mensup olduğunu kestirmek, böylece işi aslından tutmak çok münasip olur?

22 sâmit ve yarı sait harflerden tereküp eden Finike elifbasında saitler için ayrıca işaretler konması itibarıyla, bu harflerle yazılan yazının ve bu harflerin hecaîlik devresinde kalması, hakiki fonetik bir elifba, yükselmemesi hüküm ve telâkkisi doğru mudur?

Bu sâmitler, esasen hecanın tecziyesinden, tecrit ameliyesiyle meydana çıkarılmışlardır. Basit bir işaretle gösterilen bu sâmitler sözün şüphesiz en esaslı unsurlarını teşkil ediyorlar. Bu suretle bir hecayı da unsurlarına seçmek, bu unsurlardan hususiyle ufak tefek tadilat ile her dile uyabilen sâmitleri ayırmak, bunların her biri için birer işaret koymak, hülâsa terciden bir sâmit tasavvur ve düşüncesini edinmiş olmak. İşte bu hadise yazı sistemlerinde (elifbaîlik) oluyor.

Buna mukabil (hecaîlik) ise mu'dil teheyyücleri yahut heceleri temsil eden harflere ve bunlar ile yazılan yazıya deniyor. Mesela şu zamanlarda (Japonca veya Sanskritçe gibi)

Filhakika Finikeliler saitleri, çok mütehavvel gördükleri bu unsurları elifbalarında ayrıca işaretlerle göstermeye lüzum hissetmemişler, bu hal onların sait hakkında düşünceler, olmadığına delalet etmez.

Bu sâmit harflerin tatbik edildiği dil, herhalde onu kullananlarca evvelce bilinmemiş olması lazımdı. Esasen dil bilmezse, onu tespit edecek bu yazı kimin için kullanılmış olacak ve ne işe yarayacaktı? Bu yazı görüldüğü gibi oradaki sâmitlerin nasıl söylenecekleri veya ne gibi hareke, sait alınacakları derhal bilinecekti. Onlar için zan ve tasavvur olunduğu gibi uzun bir mümâreşeye hiçte hacet yoktu. Demek oluyor ki bu yazının kullanıldığı lisanın, söylenmek ve anlanmak için evvelce bilinmesi birinci şart idi. Bir lisanı bilmeksizin onun yazısının kolayca okunmasından, anlayışça zaten ne gibi bir faide hâsıl olur? Biz, Arapça harekeli yazıları ta çocukluğumuzdan beri hemen pek yanlışsız okuruz. (Kur'an-ı Kerim) i defalarla yine böyle yanlışsız devrederiz. Bu okuyuşun onun manasını anlamaya hiçte bir tesiri olamaz. Biz, anlamadığımız bir dili hem yanlışsız ve hem de herkesten ziyade okumuş olmakta birinci safta bulunuyoruz. Yazıdan asıl maksat da tabî bu değildi.

Bir taraftan aklın kolayca kavrayacağı bu sebebe diğer taraftan, anlaşılan, dillerinin yapısının icabıyla yazının, elifbanın mevcutları sayılan Finikeliler Mısır hiyerogliflerinde, söylendiğine göre ayrıca işaretleri olduğu halde, yazılarında elifbalarında bu saitleri hesaba katmıyorlar.

Ancak her samitin söylenmesi bir saite muhtaç olduğuna ve bu suretle de söylerken tabiatı bir hece teşekkül edeceğine nazaran bu sâmit bir hece kıymetinde görülemez mi?

Bu sâmit harfler, yukarıda söylediğim gibi birçok zamanlar beraber bulundukları ve yaşadıkları sâmitlerden herhalde ruhî, içtimaî, birçok sebep ve amillerin iştiağıyla, belki de büyük bir güçlkle tecrit edilmiş unsurlardır. Bunlar arasında saite yakın olanlarda var. Bütün bunlar ayrı ayrı işaretlerle gösteriliyor. Nitekim bugün Yunanca 'da (delta) Fransızca'da (de) veya bizde (dal) adını taşıyan herifler müstakîl ve mücerret bir surette göz önüne getirilsin, bunların hepsi bizde

hiçbir saitle alakası olmayan basit bir ses veya sâmit fikrini uyandırırılar. İşte bütün bunların aslı olan Finike'ce (dalet) de tabîî yalnız sâmitten başka bir şey değildi.

Tatbiki bir noktadan sâmitin bir hece kıymetinde olmasına ve bu suretle yazının de hecaî adına gelince:

Mesela Arapça'da (men) ve (an) harf-i çerleriyle emr-i hazırı, görüldüğü gibi iki sâmitli birer hecedirler. Bunların hece sonundaki (harfi) bir kıymete malik oluyor. Mademki böyledir, bu harflere nasıl hecaîlik atfederiz?

Tükçe'de (sert) (fark) (ters) (denk) elh. gibi saitsiz yazılan yek hecelerde harflerin kıymeti ne oluyor? Burada harflerin hecaî kıymetine dair bir şey görünmüyor, belki daha ziyade bunları okumaktaki hadise olduğu gibi göz önüne alınmıyor?

Asıl Arapça kelimelerde; Harekelerin tasrife hizmet eden zait bir unsur bir (morfe) olmasına ve bu dilde sâmitlerin asıl addedilmesine nazaran bu sâmit harflere (karakter) bir hece hüküm ve kıymetini onlara sırf hecaî bir harf rolünü atfetmek pek mantıkî bir işe benzemiyor.

Yazı ve imlada hususiyle kendi dilimizde saitle göstermemek, yazmamak bizim için bilinmeyen, uzakta geçen bir hadise değildir. Biz bazı kelimelerde olduğu gibi bazı lahikalarda da sait göstermek yahut bunları saitle yazmak ihtiyacını hissetmeyiz.

Mesela saitsiz (den) yazdığımız gibi (ten) (dan) (tan) diye dört türlü okuruz. Keza (der) yazarız, bunu da kalın ince (dir) (tir) (dur) (tür) okur, söyleriz. Bunların böylece okunacaklarını bitişikleri kelimeler bize gösterir. Bununla beraber bizim için istediğimiz zaman bunları saitle yazmak imkânı vardır. Fakat zihni itiyadımız, ruhî sebepler aheng-i kanunun icabı veya mantık bize lahik olduğu kelimelere göre değişen -sâmitlerin değiştiğini araya katmıyoruz- aslını hangisi olduğu bu sürede ortada kaynayıp giden saitle ayrıca göstermek lüzumunu bize ihsas etmiyor. Çünkü bunları her gün konuşurken söyleriz. Böyle telaffuz edileceğini takdir ederiz. Kendi dilimiz, kendi dilimizin unsurlarıdır, şimdi biz bu sâmitlere delalet ve onları temsil eden harfleri bir hece kıymetinde görebilecek miyiz? Bunlar daha başka saitle de

alabilir. Yukarıda işaret ettiğim (dan) gibi saitlerden tamamıyla ayrılmış birer sâmitten başka bizde bir tasavvur uyandırabilirler mi?

Kısmen savti sebeplerle Türkçe yazımızda ve imlamızda saitleri pek gösteremiyoruz. Arapça'da asıl manayı değiştirmeden ve bir şekli unsur mesabesinde olan saitleri yazmak ihtiyacı duyulmuyor. Nitekim bizde de (lik) diyoruz, (luk) diyoruz; saitin değişmesiyle lahikanın (morfem) in hüviyeti değişmiyor. Arapça ve Türkçe yazısında saitleri göstermemek hususunda biri şeklî, diğeri savtî sebeple bir derece benzeşmiş oluyorlar.

İşte bizim el'an kendi dilimizde yapıp durduğumuz bir şeyi Finikeliler daha tabîî olarak kendi dillerinde yapmış oluyorlar. Bizim o halde Finike harflerini ve yazısını, hecaî bir yazı atfetmemiz doğru olamaz. Çünkü tekrar ettiğim gibi Finike elifbasını teşkil eden harfler yalnız sâmitleri veya nîm saitleri gösteriyorlar. Bu mahiyetleri itibariyle bunlarla yazılan yazı (hecaî) değil (elifbaî) olmak lazım gelir. Yine aynı mahiyetleri itibariyle bunlar (sâmit) bir yazı olur. (Sâmit) demek de tabîî (hecaî) demek değildir. Bu yazıya (sâmitî) demek yanlış bir şey olmaz zannederim.

1 Mart 1927

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 18, s. 4-7

3.9.23. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -8-

Yazınında en ibtidai ve kaba şeklinden itibaren medeniyetin, zekânın tekâmülüne mütenazır olarak kendisine, gayesine göre tekemmül ve tekâmül merhaleleri var. Bunlar, yani medeniyet, zekâ veya (düşünebilirlik) birbirlerine, arada bazı âmiller ile karşılıklı tesirde bulunmaktan tabiatıyla hâlî bulunmuşlardır.

(Spencer) e göre yazı, resim ve heykeltıraşlık ile beraber bir usulden çıkıyor. Sonra her yeri de yine beşeriyetin tekâmülüyle mütenasip olarak ayrı tekâmül istikametleri takip ediyor. Biz burada yazıya ve yazı tarihine ait umumi veya hususi eserlerde görüldüğü vecihle ilk zamandan başlamak ihtiyacında değiliz. Resimden veya alelade hatırda kalmak üzere yapılan işaretlerden başlayarak, herhalde çok uzun süren bir zaman zarfında, muhtelif tekâmül safhalarından sonra yazı Fenike (harfler)inde gayesine göre büyük bir tekâmül haddine vasıl oluyor. Bununla beraber yazı, muhtelif safhaları ile Mısırlılara veya Fenikelilere inhisar etmiyor. Bu muhtelif kavimlerde az ve çok ileri götürülüyor. Bizi bu cehtler tabi pek alâkadar etmediği, zaten Cevat Bey bunlar hakkında muhtasarca malumat vermiş olduğu cehtle, burada ibtidai yazılar hakkında fazla bir şey söylemeyi lüzumsuz görüyorum.

Fenike harfleri ve yazısında büyük bir tekâmül haddi olmakla beraber, bu harflerin şekil ve biçimlerinde bunların birbirlerine yanaşıp bitişmelerinde veya savti kıymetlerinde başkalaşmalar, değişmeler devam etmekten geri kalmıyor. Ben bu değişmeleri burada iki noktadan göz önüne koymak istiyorum. Bunların mütalaa sahiplerinin birçoğu için meçhul bir şey olmadığını elbette takdir ederim. Bizde (yazı) ve (harf) meseleleri hakkında uğraşmaya vakti olan ve bu yolda ihtisas edinen zatlar tarafından muhtelif zamanlarda, muhtelif mecmualarda çok müfit ve kıymetli makalelerde yazılmıştır. Ancak bu zatların bir kusuru varsa, umum için ortada göze çarpan meseleler ve numuneler ile herkesin alâkadar olabileceği eserler yazmamış olmalarıdır. Bununla beraber (alfabe) ve (yazı) hakkında esas itibariyle yeni bir mesele karşısında değiliz. Ben burada söylediğim değişmeleri, bizdeki (harf) ve bunun (inkılâbı) meselesinin icabına, bu münasebetle ortaya konan fikirlere göre tahdid ederek, mümkün olan ihtisar ile göstermek isterim.

1. Harflerde şekli başkalaşmalar ve değişmeler.

(Fenike) alfabesinin evvelki makalede bahsettiğim (22) sâmit ve nîm sait harfî bir takım sebeplerle sonraları ilk biçim ve şekillerini muhafaza edemiyorlar.

Bu sebeplerde çok muhtelifdir:

1. Yazı vasıtaları veya üzerine yazılan çok şeyler, bunlarda husule gelen tahviller bittabi yazının biçimine tesirde bulunur. Taş üzerine hakk etmekle bir kâğıt üzerine çiziktirivermek kolaylık cehtiyle bir değil. İnsanlar yazı için taştan başka, tuğla, ağaç, ağaç kabuğu, kurşun, balmumu, papirüs, deri veya parşömen, bez kâğıt elh kullanmışlar.

2. Yazıyı (yazılacak şeyler) üzerine oymak, çentmek, çizmek, işlemek, kabarttırmak, yazmak için, demir, saz, tüy kalem ve fırça vesaire aletler kullanmışlar. Tabiatıyla ağaç üzerine çentilecek bir yazı deri üzerine yazılmış olana güç benzetilir.

3. Bu harfler ibtidadın dini bir maksatla veya bir hükümdarın, bir hanedanın menkıbelerini yazmak için pek mahdut bir zümrenin elinde bulunurken (dinliğini), kaybederek, halkın muhtelif sınıfları eline geçmesi orada, idari, içtimai, iktisadi, ilmi maksatlar ile kullanılmaya başlaması, bir mabedin dubarlarına yazılan bir yazıya bir ticaret mektubunun yazısı herhalde benzemeyecektir.

4. Az emek vermek, (saiy akıl) kanunu ve muhtelif tesirler altında çabuk yazmak ihtiyacı.

5. Harflerin medeni, ticari veya dini sebepler ile muhtelif lisanlar ile konuşan muhtelif kavimlerin eline geçmesi. İşte bu sebeplerden bir kaçının veya hepsinin farklı derecede veya müşterek tesirleriyle (Fenike) harflerinde:

1. Köşeler, sivrilikler kaybolarak, bunlar değirmileşiyor, söbüleşiyor. 2- Harflerin çizgileri azalıyor, toplaşıyor. 3- Duruşları değişiyor. 4- Birbirine benzemeye veya yazıdaki mevkiine göre bağlantılar edinmeye veya ona göre bir şekil almaya başlıyor. 5- (Ana harf ve yazı) dan başka onun (arma) (kıvırma)ları ortaya çıkıyor. 6- Harfler en ve boyunca müsavi olmaya yüz tutuyor.

Yazıda harflerdeki değişme ve başkalaşmalar ne bunlardan ibarettir, ne de bunların başlıca sebepleri tamamıyla yukarda sıraladıklarına inhisar eder. Ancak bu kadarı harf ve yazıdaki başkalaşmalar ve türlüleşmelerin mahiyetiyle sebepleri hakkında sathi veya mücmel bir fikir verebilir.

O halde biz (harflerin) şekilde tekâmülünü, yazı vasıta ve aletlerinin ilerlemesi derecesinde lisanî, fikrî, medeni, içtimai ihtiyaçların sevkıyla az ve kısa bir zamanda, en az kuvvet ve emek sarfıyla harfin bir çırpıda yazılabilecek bir hale gelmesiyle, bu harflerin birleşip bitişmesinden vücuda gelen kelimenin veya kelimelerin yine bir çırpıda yazılabilmesi ile ifade hülâsa edilebilir. Bu hülâsa, herhalde tamdır, bir eksiği yoktur diyeyim. Çünkü ara yerde göz önüne alınmayan birçok şeyler.

Mesela burada harflerin veya bunları yazmanın aynı zamanda gözle münasebetini veyahut bunların çok dikkat ve emek sarfını icap eden bedîi veya sanatkârane cehtlerini veyahut tabii sanatını hülâsa birçok şeyleri bir derece hariçte bırakıyor. Daha fark etmediklerimde yine başka hesap. Bu söylediklerim harflerde şeklî tekâmülün, bir safhasını kuşatabilir. Bunların eksikliğini kabul etmekle beraber harflerin bu mahiyette bir tekâmülünde bir esas göz ile bakılabilir diye zannederim.

Şimdi artık (harflerin) şekilce başkalaşmalarına Fenike alfabesinden tutturarak şöylece bir göz atabiliriz. Bu değişmeden farklılaşmadan biraz sonra görüleceği vecihle (Kadmos) marifetiyle Yunanlılara geçen (eski Fenike alfabesi) bile pek kurtulamıyor.

İşte bu Fenike alfabe ve harflerinden Yunanlılara intikal eden (16) harf Sami kavimlerinde olduğu derecede kılıkça derin bir değişmeye uğramıyor ancak Fenikeliler bu harfleri sağdan yazarlarken Yunanlılar kimi sağdan ve kimi soldan, hatta bazı defa hem sağdan hem de soldan yazıyorlar. Mesela bir satır sağdan, diğer satır soldan yazılmak gibi! Bu çeşitli yazışlar icabıyla olmak gerek ki harflerin yüzü soldan sağa çevriliyor. Eğer bunlar evvelce bulundukları tarafa çevrilecek olursa (kademeyi) denilen (eski Yunan harfleriyle) Fenike harfleri arasındaki benzerlik iyice görülecektir. İşte bu maksatla her iki alfabe harflerinden bir kaçını misal olarak arz ve mukayese edeyim:

Bugün malum olduğu vecihle, Yunanca alfabenin ilk harfi Latincedeki aynı olan ve (alfa) denilen şu (majiskül A) dır. Bunun Fenike veya Ken'ancası da öküz demeye gelen ve bir öküz başını temsil eden (elif)dir. Fenikece'si bu harfin iki

bacağı biraz yukarı kalkmış olarak yan üstü yatmış. Aralarındaki çizgiden her iki taraftan dışarı uğramıştır. Bir öküz başı ne vaziyette ise bu da öyle!

Kapı veya çadır kapısı manasında olduğu söylenen Fenike'ce (dalet) eski Yunanca (delta)nın hemen aynıdır. Fenike'ce galiba dayangaç manasında (sameh) adındaki harf Yunanca (sigma) denilen harfin ta kendisidir. Keza haç manasına gelen (ta) harfinin birkaç şeklinden biri Rumca (taf) da hemen de değişmemiş gibidir. Böylece bu harfler yüzlerinin aksi tarafa çevrilmesi, ufak tefek ilaveler, ihtisarlar bir yana bırakılırsa pek az bir değişikliğe uğramıştır denebilir. Bunu takdir etmek için uzun bir tetkik ve ihtisasa da hacet yok. Bunlar bir arada görülünce bunu herkes derhal hükmeder.

Yunanlılar, alfabelerindeki (16) harften başka diğer harfleri sonradan şeklen, mevcutlara benzeterek uyduruyorlar. Bu hususta muhtelif ve bizi alâkadar etmeyecek faraziyeler var. Bu harflerin bir kısmının uydurulmasını (Balamede) ve diğer kısmını (Simonide) namındaki diğer şahıslara atfediyorlar.

(Kadmos) un alfabesi ve harfleri de eski biçimleriyle kalmıyor. Yunanistan'ın o zaman her yerinde veya Yunanca konuşulan her yerde bu harfler birbirinden farklı olarak yazılmaya başlıyor. Bu suretle ortaya (22) den (28) e kadar harfe malik (iyonyan) (atik) (adalar) (eolidorian) alfabeleri çıkıyor. Bunların arasından (iyonya) alfabesi milattan hemen beş asır evvel bütün Yunanca kabul edilirdi. (Eolidorian) nev'i de İtalya'nın cenubundaki Yunanlılar vasıtasıyla (Etrüsk) ve (Latin) lere geçiyor.

Latinlerde almış oldukları bu harfleri eski kılıklarında bırakmıyorlar. Bunlardan bir kısmına biraz başkalık veriyorlar. (Yunanca ve Latince) majiskül denilen büyük veya (ana harfler) yan yana getirilince Latinlerin Yunan harflerinde yaptığı tadilat göze çarpabilir. Mesela (gama) ve (pi) elh... harflerinde olduğu gibi.

Latinler harflere amûdî bir vaziyet veriyorlar. Harflerin boylarını, yazıda bir çırpıya getiriyorlar. Bu suretle hepsine çeki düzen veriyorlar veya bunlardan bazı tadilat ile yenilerini yapıyorlar.

Ancak bu harfler çabuk yazmaya gelmiyor. Bunların zamanla, ihtiyaç sevgiyle acele ve çabuk veya ihmalkârane veyahut değirmileştirilerek yazılmasıyla gerek Yunanlılarda ve gerek Latinlerde bunlardan başka daha iki nev' harf ve yazı meydana çıkıyor. Yani bu (ana yazı ve harfler) in yanında (bozma) (kıрма) ları peyda oluyor. Milattan çok evvel (ana yazı veya sülüs) den başka Latinlerde cursive kıрма yazı için ayrıca bir alfabe vücut buluyor.

Fakat Latinler ibtidaları ve uzun bir zaman zarfında hep büyük harfler ile yazıyorlar. Tabii bu işler oldukça eski zamanlarda oluyor. Bu yazılar Hristiyanlıkla beraber hemen bir usulden çıkma diller konuşan garp milletlerine geçiyor. Bu yazılar bir esas teşkil ederek, her memlekette yani İspanya'da, İngiltere'de Fransa'da, İtalya'da Almanya'da birbirinden az farklı (milli) denilen, muhtelif adlara malik yazılar ortaya çıkıyor. Bu yazılarda başlıca Latinlerin yukarda bahsetmiş olduğum (kıрма alfabesi) ile (tansiyol) denilen yazıdan alınan unsurlar ile tertip ediliyor. Her taraftan yazılar ve harfler şekilce türlüleşiyor. Nihayet Fransa'da (Carolın) ismindeki yazı tekâmüle başlıyor. Bu da (Romen) harflerini meydana getiriyor. Bu harfler, eski Latinlerin değil, Fransızların harfleri oluyor. Bununla beraber, gotik yazı ve harflerinin de hüküm sürdüğü bir devirde vardır. Nihayet (17)nci asra doğru İtalya'da çıkan (İtalik) denilen (kıрма veya majiskül) harflerde yine Latin harfleri kullanmakta olan milletler tarafından kabul ediliyor. Bunlar (neogotik) ile beraber müteahhir yahut asrî yazılardan addolunuyorlar. Bunları ecnebi lisanına aşına olanlar hep tanırlar. Bu mesele çok uzun. Bundan etrafiyla teferruatıyla bahsetmek tabii bu harflerin taraftarlarına düşer! Fenike harflerinin bir taraftan esaslı bir değişmeye uğramadıklarını, diğer taraftan muhtelif sebepler ile bu harfler esas teşkil ederek, diğer harflerin meydana çıktığını göstermektir. Bu sonra harflerin mütevassıt şekiller ile (ana harflere) irca' belki de mütehassıslar için mümkün ve kolaydır. Fakat bunlar yazıda yan yana geldiği zaman insan aralarında hiçbir münasebet göremiyor. Mesela (majiskül ve miniskül) (A,a), (B,b) elh gibi Latin harflerinin şekli tarihinin bir kabataslağı işte bundan ibarettir.

Yukarılarda arz etmiş olduğum vecihle Fenike harfleri asıl şarkta esaslı değişmelere uğruyor. Yunancaya geçen Fenike alfabesi de, sonradan şekilce farklılaşıyor. (Arkayik Fenike) alfabesi ken'aniler veya Yunan Aram kavimleri

tarafından milattan altıncı asır evvele kadar kullanılıyor. İşte bu alfabede köşeler değirmileşmeye başlıyor. Bu farklılaşan Fenike alfabesi (Sidonca) ile (Kartaca) alfabesine ayrılıyor. Yahut gözüme eskiden ilişen (umumi Sami alfabesi şeceresi) nde Fenike alfabesinden (Kadimiyan, Tıryan, Sidoniyen) alfabeleri alınıyor. Sonraki de (Aram) ve (Kartaca) alfabelerinin aslı olarak gösteriliyor. Şu halde (eski Fenike) alfabesiyle (Aramca) arasında bir de (Sidonca) alfabe var demek oluyor. Bunlar arasındaki farklar hakkında bir şey söyleyebilecek vaziyette değilim. Herhalde yazı tarihi ile uğraşan ihtisas sahipleri böyle bu tasnifte üstat edecek vesikalara, senetlere maliktirler. Yalnız muhakkak görünen bir şey varsa bütün bu alfabe ve harflerin aslı (Fenike) dediğimiz (eski Fenike) alfabesidir.

Avram Galanti Efendi ise, benim burada (Arkayik veya eski Fenike) alfabesi dediğime veya öyle denildiğini gördüğüme (Ken'ani alfabe) diyor. Ha şöyle demiş ve ha böyle, hep bir yola çıkıyor.

(Aramî) alfabesi, rivayete nazaran ilk önce Sidonca veya Fenikece'ye benzermiş. Fakat zamanla biraz başkalaşarak istiklal kazanıyor. Nihayet bu kolayca yazılır bir (kıрма) yazıya çevriliyor. İşte bu Aramî yazıdan da ortaya (tedmir) (Stronglye) ve (Nabıt) vesair adlı bir hayli yazılar veya alfabeler çıkıyor. Bunların harflerinde Fenikece harflere benzerlik pek az ve uzak kalıyor. Bu harflerinde husule gelen başkalaşmalar itibariyle şekillerinin bir tarihi var. Bu alfabelerden hususuyla (Nabıtça) da artık harfler birbirine ulaşmaya ve bitişmeye başlıyor. Aynı hadise (İsterongilu) ve Süryani alfabeler içinde vaki olduğu söylenmektedir. Gerek Aramî ve gerek diğer yazıların birbirlerinden doğuş ve ayrılışları için muhtelif rivayet ve faraziyeleri burada nakl ve zikre lüzum görmüyordum.

Arap yazısı veya (Kufi) denilen yazı ve harfler bu (Nabt) yazısından alındığı söyleniyor. (Kufi)nin aynı zamanda (Strongyle) da çok benzerliği ve yakınlığı var. Fakat biraz yukarda söylediğim şecerede kufinin Nabıtça'dan alındığı gösterilmekte. Bu gibi meselelerde bizde salahiyet ve ihtisası müsellemler olan Avram Galanti Efendi eskiden bir makalesinde kufi ve Arap yazısı için menşein Nabıtça olduğunu beyan etmektedir.

Bununla beraber birde kufî yazı ve harflerine yukarıda söylediğim gibi diğer yazıların bir tesirde bulunmuş olması ihtimali hatıra gelebilir. Kutsi bir yazı mesabesinde olan bu (kufî) den her işte kullanmak üzere (nesh) denilen (kıрма) yazı meydana çıkıyor. Dediğim (Sami alfabesi şeceresinde) ise (nesh)in doğrudan doğruya (Nabıtça)dan alındığı işaret edilmektedir.

Araplar, Arap alfabesini teşkil eden esas harflerden bir kısmını, gerek Nabıtça'dan ve gerek (Strongyle) den almış olsunlar, bunların bildiğimiz müstakil şekillerini büsbütün denecek kadar değiştirerek alıyorlar. Bunlara daha Fenike alfabesinden olmayan, muhtaç oldukları harfleri ilave ediyorlar. Alfabe'deki (ebcet hevvez...) suresini bozuyorlar. Mesela (Fenike) alfabesinin sonundaki (tav) harfini surede üçüncü yapıyorlar. Aynı şekle malik harflere noktalar ilavesiyle ayrıca kıymet veriyorlar. Bundan başka bu harfler yazıda, kelimelerdeki mevkiine göre diğerleriyle bitişik ve kolay yazılmak üzere müstakil şekillerinde muhtelif derecede ihtisara uğruyorlar. Bu sayede çabukça yazmak imkânı hâsıl oluyor.

Şu yapılan işler ile Fenike ve Aramî harfleri Araplarda tanınmayacak derecede başkalaşıyorlar. Fenike alfabesinden bu harflerde kalan ancak adları oluyor.

Mesela bizim (elif) ile Fransızca (majiskül) A'nın şekilce ne gibi bir münasebeti vardır? Tabi hiç! Bu münasebet Aramca veya Fenike'ce ile de öyle! Bu sonrakiler ile Latincesinin duruş ve vaziyetleri hesaba katılmamak şartıyla aralarında o kadar göze çarpar bir başkalaşma yok gibidir. Ancak (Fenike)ce (elif) den bence (kufî) elif de biraz iz var. Hatta biz bunu (lam-elif) de bile görebiliriz. Eğer biz (la) yı (lam) ile (elif) e ayırır, bunları doğrusu ayrı yazar, (lam)ın altındaki çizgiyi, bunun üçte biri kadar her birinin altında tekrar edecek olursak o vakit bir kufî veya Süryani [elif] elde etmiş oluruz. Keza [lam] da öyle. Bu Fenike'ce [eliften] bir ufak parça, bir çizgicik saklıyor. Bizim şimdiki (nesh) veya [sülüs] elifiyle şekilce farkı ise kolayca kavranır.

Fenike'ce bodrum penceresi adındaki [he] harfiyle Latince [E] harfi arasında evvelkinin yüzü sağ tarafa çevrilmiş olmak, çizgileri düzenine sokulmaktan başka bir değişikliğe uğramamıştır. Bizdeki [h-güzel h] harfinin muhtelif şekiller ile bunu mukayese edebilir, aradaki fark hakkında hükmümüzü bastırabiliriz.

Fenike harflerinden Yunan ve hatta Avrupa'nın bütün alfabelerinde hiç değişmeyen bir harf varsa o da [ayn] adındaki filhakika yusyuvarlak göze benzeyen [o] harfidir. Bu harf Aramî 'den çıkan yukarda söylediğim yazılarda büsbütün değişmiş ve bazılarında sert, sivri köşeli bir [dal] harfini andıran bir biçim almıştır. Mesela afakî bir çizgicik üzerine bunun biraz yana maîli indirilirse bu bir (ayn) harfi olur. İbranicede bu [y] gibi bir şey. Araplar [ayn] harfini bu mahiyette ve bu derecede değişen harflerden alıyorlar. Öyle olunca mezkûr harfin Fenikece'si ile şeklen artık hiçbir münasebeti kalmamış demektir. [Ayn] harfinin [karşı] sonradan sağ tarafa doğru uzatılmış olsa gerek. Bundan başka Fenike'ce de ayrıca [ayın] [gayın] harfleri var. Araplar, her ikisi için bir nokta ile tefrik ettikleri bir şekil ihtiyar etmişlerdir. Hâlbuki aranırsa [ayn] ile [cim] harfleri şeklen aynı olmak lazımdı. Keza Fenike'ce de [sin] ve [şın] sâmitleri için başka başka harfler var iken bunları Arapça'da nokta ile tefrik edilen bir şekilde yazılmış görüyoruz. İşte bütün bunlara nazaran Cevat Bey'e mezkûr harfler hakkında delalet ettikleri cisimlere benzememekte oldukları yolundaki sözleri hiçbir esasa müstenit değildir.

Ancak Arapça'da Fenike harflerinin tanınmaz derecede başkalaşmış olmalarıyla beraber aradaki harfleri birbirlerine yaklaştıracak aslına doğru çıkmak, bazılarında pek dikkat edilince pek az izleri sezilen Fenike harfleri ile bunlar arasında şekilce bir münasebet tesis etmek mütehassısları için mümkün olduğunu da ilave edebilirim.

İşte bu Arapça yazıdan ve alfabeden yahut [nesh]den daha başkaları ayrılıyor. Bizim bugün kullandığımız, [sülüs] ve [nesh] de bunlardandır. Bizde daha başka adlar taşıyan yazılarda var. Bunlar arasındaki farklar, o kadar mühim olmasa gerek. Bununla beraber bizim bugünkü yazımızın ve harflerimizin yukarda nispetine çalıştığım esasa nazaran şekilce pek tekâmül kesb etmiş olduklarını kabul ve tasdik edebiliriz.

[Uygur] yazısına gelince: Bu da Nasturî ve Süryani yazısından alındığına göre bizim şimdiki Türkçe ile kardeş torunları sayılabilirler. Bu Uygur yazısının aslına nazaran şeklen farklılaşmış olacağı kabul edilebilir. Cevat Bey bu yazının müdevverleştiğini, köşelerini kaybetmiş olduğunu söylüyor. Esasen Aramî harflerinden köşelerin değirmilileşmesi eski bir hadise. Ondan çıkan bir yazının adı

bile (Strongyle- müdevver) oluyor. Bu da [şarkî Süryanice] denilen Nasturî yazısının aslıdır. Bu harfler tabiatıyla Nasturî yazısında daha müdevverleşiyor.

Uygurlar bu müdevverliği ne derece ileri götürdükleri kestirilemez. Fakat esas itibariyle Uygurların da harflere bir başkalık vermiş olabileceği şüphe edilemez.

Bu [Uygur] yazısı [Moğol] [Kalmuk] [Mançu] lara geçiyor. Onlarda da tabiatıyla geldiği, alındığı gibi kalmıyor. Hele Mançular bunu, şeklen daha ziyade mükemmelleştiriyor. Bahse gelecek makalede devam etmek üzere şimdilik burada kesiyorum.

17 Mart 1928

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 19, s. 4-7

3.9.24. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -9-

Fenike alfabesini teşkil eden harflerden her birinin, muhtelif sebepler altında, aslına benzer veya benzemez çeşit çeşit şekillere girdiğini Latin harfleri ile bugün kullanıp durduğumuz harflerin, aynı kökünden çıkmakla beraber (Ârî) ve (Sami) gibi iki ayrı ırka ayrı istikametler takip ederek şekilce bugünkü naklimle verdiklerini evvelki makalede arz ettim. Şimdi ikinci noktadan bunların başkalaşmalarını gözden geçirebiliriz.

1. Harflerde Savti Kıymetin Değişmesi

Sözün en esaslı unsurlarını teşkil eden söylemiş olduğunu (sâmit ve nîm sait)lerden mürekkep olan Fenike alfabesinin, şekilce olduğu kadar ve derece savti kıymetçe türlüleşmesi tabi mümkün mutasavver değildir. Bununla beraber, bu harflerden bir kısmı savti hâssa ve kıymetini muhafaza etmekle beraber, diğer bir kısmı savti kıymetçe bir değişikliğe uğruyor. Yani bunların temsil ve ifade ettiği (ses)ler başkalaşıyor. Ayrı saitler sistemine malik kavimlere intikal ettikçe bu harflerin, o sisteme intibakı zaruretiyle, savti kıymetlerinde muhtelif derece ve yollarda başkalaşmaları vaki oluyor. Bu sebeple bu harflerin şekillerinde, gördüğümüz ve bildiğimiz gibi uzun bir zaman zarfında, hatta ayrı kavimlerde, ayrı tarzlarda istikrar hâsıl olmakla beraber dediğim bir kısım harflerin savti kıymetleri, hususuyla savtiyatta boyuna olup duran değişmeler icabıyla, bu istikrarı gösteremiyor. Böylece harflerin birçoğu aslına ve birbirlerine nazaran her millette başka başka kıymetlere malik bulunuyor. Farklı seslere delalet ediyor.

Fenike harflerindeki bu türlü başkalaşmayı takip etmek üzere yine Yunanlılardan işe başlayalım:

Yunanlılarda.

Evvelki makalede (Arkayık Yunan Alfabesi) ile (Fenike Alfabesi) gözümün önünde durduğu halde tarh ve garip bir hesap yanlışlığıyla işi güya kısa kesmek üzere, tasfiyeden sonra kalan harfler için (19) diyecek yerde (Kadmos) a izâfetle (16) olarak gösterdiğim Fenike harfleri sâmit ve nîm sâmitlerden ibaret olmakla Yunanlıların tamamıyla savtiyat sistemine mahreçlerine uygun gelmiyordu. Bundan

başka Yunanlılar, yazıda Fenike alfabesinde ayrıca işaretleri bulunmayan saitleri lisanî bir ihtiyaç ile göstermek, belli etmek mecburiyetinde idiler. Çünkü Yunanca (sesli) ve bundan başka (yapı ve oluş)ca Sami lisanlarından çok farklı idi. Fenikeliler için yazıda yalnız sâmitleri göstermek bu dillerde sâmit harflerin ehemmiyeti sebebiyle mana ve medlûlün, anlaşılmasına kâfi idi. Fakat iş saitlerin ve bunların (ton)larının ehemmiyeti olan Yunanca için pek öyle değildi. Yunancayı bilmiş olmak, anlamaya kâfi gelmiyordu.

İşte bu yüzden Yunanlılar ilk zamanlar bir hayli zorluk çekmiş oluyorlar. Bu zorluğun üstesinden gelmek için Fenike alfabesinde (nim-i sâmit) tabir olunan tabiatları itibariyle sâmite de ve saite de benzeyen veya her iki vazifeyi de görebilen (alfa) ve (çivi) manasına gelen (vav) ve (el) manasındaki (yod) u bir hareke ve sait yerinde veya saitin yerini göstermek üzere kullanıyorlar. Tarihi bence karanlık olan ve herhalde uzun bir zamana ihtiyaç gösteren, bu tekâmülü ameliyeden sonra bu harflerin (sâmitlik) vazifesi ile alakaları kesilerek, doğrudan doğruya yazıda sâmitleri ifade eden bir harf (karakter) olup çıkıyorlar. Yani bu suretle başka ve yeni kıymetler almış oluyorlar.

Bunlardan (alfa) yani (A) saiti malumumuz. Şimdi söylediğim Fenike’ce (youd), (yota) adı altındaki (I) saiti oluyor. Bizzat harfin adı da o kadar değişmiyor.

(Vav) harfi de ilkin (u-ou) saiti oluyor. Sonrada (I) sesine delalet eden (İspilon) saitine çevriliyor. Bu harfin tarihi biraz karışık, hatta kimisi bu harfin (Kadimeyî) alfabesinde bulunmadığını bile söylüyor. Fakat herhalde bu harfin ilk savti kıymeti (ou) imiş, sonra (u) ve nihayet (i) olmakta kadar kılıyor.

Bu üç nim sâmit harfin, böylece müstakilen sait vazifesini görmelerine zaten oluşları, tabiatları elverişli. İşte bu hissiyatla böylece bunlara birer vazife tahsis ediliyor.

Sonra, Fenike alfabesinden Yunanlılara fazla gelen veya onların savtiyat veya mahreçlerine uymayan mesela:

(Menfes) manasında (he) bizim (h (güzel h))

(Çit) manasında (huss) bizim (h)

(Göz) manasında (ayn) bizim (a (ayın))

Bazı Yunan lehçelerinde, saitleri boğazdan adlı sâmitler var. Hafif halki denilen bunlarda nim saiti andırıyor.

Bunlardan (he) harfinden evvelki makalelerde şeklî münasebetlerle bahsettiğim Yunanlılarca (Epsilon) adlı, kısa (e) saiti yapılıyor.

(Huss) harfinde de (eta) adındaki sait meydana geliyor. Bu harfin tarih ve sergüzeşti uzun! Ve bizi (Latin harfleri taraftarlığı karşısında) daha ziyade alakadar edebilir. Bu harf bizdeki (ha) nın, ebcet hesabıyla yani numara kıymetiyle tam mukabilidir. İlkin bu harfin telaffuz ettirmek gibi bir vazifesi vardı. Bu bir saitin önünde yazılınca, o sait bizim (h (güzel h) veya h) gibi gırtlaktan, mesela (hohlamak) gibi söylenirdi. Bu gördüğü işi Yunancasından Fransızlar (esprit rude) ile ifade ve tercüme ediyorlar. Bu suretle, o sait harf (aspiré) yani biraz gırtlaktan, söylenmiş oluyordu. Türkçesi bizim, bu hal ve mevkide (h (güzel h) veya h) nın vazifesini yapmış oluyordu. Bu haysiyetle işi yalnız bundan ibaret kalmıyor, sağır ve sert (K, T, P) harflerinden sonra mesela (KH, TH, PH) suretinde yazılarak onların, telaffuzunu değiştiriyordu. Bunları Fransızca tabirle (aspiré) yapıyor yani (p, t, k) harflerini (t, s, h) harflerine çeviriyordu. Bunlar şu hesapça (üfürülerek, soluk kesilmeyerek) aynı yerde, telaffuz ediliyorlar. Bu harflerin ağzın dudak ve dil gibi veya gırtlak gibi azaların ne gibi hareket ve vaziyetleriyle meydana geldiği ise (fonetik) e ai bir bahistir.

Sonradan, milattan [400] bu kadar yıl evvel bu harf uzun bir [E] yi ifade etmek üzere (Eboniyen) alfabesinden (Atik) alfabesine alınıyor. O zaman bu harfin (he'leştirme) veya saitlere gırtlaktan çıkan bir ses çeşnisi vermek gibi eski vazifesini görececek bir işaret uyduruluyor. Bu işaret doğrudan doğruya bunun (he'leştirdiği) saitler üzerine konuyor. Yukarda gördüğümüz, bunun birleşmesiyle teşkil ve ifade edilen (f, s, h) sâmitleri içinde ayrıca harfler kabul olunuyor. Böyle olunca artık ona (eta) adında uzun bir (e) sait harfî olmak vazifesi kalıyor. Fakat her milletin savtiyatı değişedurmakta olduğu için birkaç yüz yıl kadar böyle bir iş gördükten sonra rivayete göre (Bizans) devrinde bu defada bir (i) ye delalet etmeye başlıyor. Ve hülasa (ita) adında (i) sesini ifade eden bir sait oluyor.

Latinler İtalya cenubundaki Yunanlılar vasıtasıyla (eolia-dorian) alfabesini aldıkları zaman herhalde oldukça eski bir zamanda bu (H), (eta veya heta) harfi bizdeki (H) gibi bir kıymete malik idi. Fakat Latince (H) Yunanca (Hi) harfinin kıymetini alıyor. Neden sonra bizdeki (H) ye muadil, aynı sesi temsil eder. Bir kıymet ediniyor ki bu kıymet, muhafaza olunuyor. Mesela Fransızca'da – burada yalnız bu dili göz önüne alıyoruz- bu kıymeti pek kaybetmemiştir.

Latinlerden bazı sarfiyyun, bunu sâmit sınıfında bir tutacak bir harf değil de bir (he'leşirme) alameti addederlermiş.

Aslen Yunanca kelimelerden, lügatlerden böyle (f, s, h) harflerini havi olanların el'an (H) yardımıyla yazıla gelmekte olmasının hakiki ve tarihi daha iyi gözükmeğdir.

Burada göz önüne alınacak bir nokta bu (eta) Yunanlılarda, mesela (İyonyalılar) tarafından tamamıyla saitleştirildiği halde (Latinler) de, Latin harflerini kabul eden milletlerde, kıymetini muhafaza etmiş olmasıdır!

Yunanlılar bildiğimiz vecihle (ayn) harfinden kısa (o) saitini gösterecek bir harf yapıyorlar. (Huss) harfinin başından geçenlere bakılırsa bu da hemen oluvermiyor. Onunda kıymetçe değişmesinin hususi bir tarihi olmak lazım gelir. Sonra (uzun o) yani omega için (İyonya) lılar bir rivayette Fenike alfabesindeki (ayn) ın diğer bir şekline müracaat ile bunun biraz açılmış tarafını alt üst ediyorlar. Yahut da bu harf (o) nun çifte yazılmasıyla ortaya çıkıyor.

Böylece bu saitle az ve çok farklı söyleyiş ve lehçelere malik muhtelif memleketlerde sakin Yunanlılar tarafından Fenike harflerinin arz ettiğim tarzda kıymetleri değiştirilerek vücuda getirilmiş oluyor.

Söylediğim gibi bu az bir zaman içinde ve kolayca olmuyor. Bununla beraber Avrupalı âlimler bunu, Fenike alfabesindeki noksanı ikmâl etmekten ibaret icat kabilinden bir şey add ediyorlar. Bu şerefi Yunanlılara veriyorlar. Çünkü onların nazarında (sâmit Fenike alfabesi) nispetle ilk defa, Yunanlıların elinde (sait ve sâmit bir alfabe) olmak suretiyle tekâmül etmiş oluyor.

Bu saitlerin birleşmesiyle meydana gelen (diftonglar)ler var. Onlardan burada tabi bahse hiçbir mahal yok.

Diğer sâmit harfler takımına gelince; bunlarda bir derece farklılaşan var. Mesela ev manasında (bet) adlı harf (b) yerine (v) sesini ifade ediyor. (Dalet) ile (tet) de öyle.

Garip bir şey varsa o da Fenike alfabesinde (dügüm ve başın arka tarafı) manasındaki (kof) adlı harfin böyle eski alfabesinde (kappa) adı altında bulunur. Bu suretle (Latin) lere de geçmiş iken sonradan ortadan kalkmasıdır. Bu harf bildiğimiz (q) harfidir.

(Kadmos) un getirdiği harflerin mukadderatında gözüme ilişen eserlerde ihtilaf var. Mesela, bugünkü Yunan alfabesinden, (6) harf, yani sonradan uydurulanlar tabi (Kadimeyî) alfabesinde yokmuş. [24] den, altı çıkınca geriye [18] kalıyor. Buna (kupa) harfini de ilave edersek [19] eder. Eğer (ş) ve (şade) harfleri de araya karıştırılırsa bu hesapta güvenilmez. Her ne ise.

Latin ve Fransızlarda:

İşte bu alfabe evvelce arz ettiğim şekildeki harfler ile yine ekserisi aynı savti kıymetler ile herhalde pek eski zamanlarda Latinlere geçiyor.

(Latin) alfabesi eski zamanlarda (21) harften teşkil ettiğine ve (eolu-dor-yan) alfabesi (28) harften ibaret olduğuna göre bunların tabi hepsi geçmiyor.

Bu alfabedeki sâmit harflerden bir kısmı kıymetçe başkalaşıyor. Mesela (gama) harfi Latince (k) sesini temsil ve ifade eden bir harf oluyor.

Saitlerden (a) (e) (o) (i) harfleri hesapça kıymetlerini muhafaza ediyorlar. Yalnız (v) saitin muayyen bir kıymeti olmuyor. Aslı (vav) olan bu harf kimi sâmit [v] ve kimi sait [v] yerine kullanılıyor. Yani bu harf önceleri (majiskül veya sülüs) bir şekle malik olup bir sait önünde (v) ve bir sâmit önünde (ou) okunmuş. Bu suretle bu harf gelişi güzel kimi sait ve kimi de sâmit olurmuş!

Bu harfin yazıda aldığı kıymetler yalnız bunlara inhisar etmiyor. Mesela [August] devrinde (o) yerine de yazılmış. Öyle ya münasebet var!

Yine birçok kelimelerde de (i) saitinin yerini tutarmış!

İşte bu her kılığa giren sâmit ve sait (v) ler arasındaki savti kıymet cehtiyle gayr-i münasebet hemen üç yüz sene evvele kadar sürüklenip geliyor.

Ancak o tarihlerde [1650] de bu majiskül [V] nın köşeli gibi değirmileştirilerek artık şu bildiğimiz [v] saiti yapılıyor. Nihayet sâmit [و] ile sait [و] ın [2000] yıl kadar süren bir devreden sonra kendilerine mahsus, şekilleri işaretleri oluyor. Bu da [evvelinde]ki matbuacıların öne düşmesi sayesinde olabiliyor!

Yine bu [V] harfinin altına ucu kıvrak bir bıçak takılarak, [Y] [igrek] harfi yapılıyor. Bu suretle Fenike alfabesindeki bir zavallı [vav]dan, [Greko-Romen] medeniyetini kuran, onları dünyayı tutan kavimler, sait ve sâmit ve belki üç dört harf vücuda getiriyorlar. Ne feyizli bir harf işi!

[İ] ve [J] harfleri de seslerinde fark olmakla beraber, şimdi arz ettiğim [V] harfi gibi birbirinin yerine kullanılmak gibi karışıklıktan kurtulmuyorlar. Bunun içinde bakınız ne çare buluyorlar. [J] harfini ifade ve temsil etmek üzere [I] harfinin (sülüs şekli) tensîb ve jabul ediyorlar. Bu da yine üç yüz yıllık kadar bir mesele. [Latin harfleri] tarihine göre dünkü iş!

Latinler Yunanlılardan aldıkları bütün harfleri kullanmıyorlar. Bununla beraber bilahare Yunanca kelimeleri yazmak için bazılarını kullanıyorlar. Gerek Yunanlılar ve gerek Latinler bahsettiğim sait harflere, ifade ettikleri seslerin uzunluğunu, kısalığını veya tonunu göstermek üzere, üzerlerine konan bazı işaretler ile ayrıca farklar veriyorlar.

Bu Latin alfabesini teşkil eden burada bahsin umumiyeti münasebetiyle gösterilmesi icap etmeyen harflerden büyük bir kısmı, hususıyla sait takımı, diğer Latin ve Latin olmayan ırklarda aslî kıymetlerini olduğu gibi muhafaza edemiyorlar. Yunan alfabesinden ayrılan diğer alfabeler ta başından mevzuyu tahdîd süresinde işaret eylemiş olduğu vecihle, bahsimizin tabiatıyla haricinde bulunuyorlar.

Gerek sâmit ve gerek sait harfler, Yunan alfabesi kullanan her millette teker teker veya terkip halinde farklı kıymetler alıyorlar. Veya onlara her millet kendi savtiyatına uydurmak emeliyle başka kıymetler veriyor. Mesela bunlardan birkaç

sâmiti bir araya gelerek yalnız başka bir sâmiti farklı kıymetlere malik harfler temsil ediyor. Veya bir sâmit kelimedeki yerine göre muhtelif kıymetler alıyor. Saitlerde yine böyle. Bunlara da gerek birkaçı bir araya getirilmek ve gerek üzerlerine nokta ve çizgi kabilinde işaretler konmak suretiyle ayrı kıymetler veriyor yahut hisâbça ayrı kıymeti olan saitlerde yine bir saiti ve bir sesi ifade edebiliyorlar.

İşte bu [harfler] onları kullanan milletlerde kıymet itibariyle, şaşılacak derecede bir fark arz ediyorlar. Değil ırklar, milletler arasında hatta milletin kullandığı harfler arasında hal ve keyfiyet yine böyledir.

Fenike alfabesi Yunan ve Latinlerde, büyük tekâmüle vardırılmış. Bu suretle ortaya iki alfabe daha çıkmış olmakla beraber Latin alfabesini teşkil eden harflerin muhtelif veya aynı milletlerdeki, savti kıymetleri itibariyle umumi hali bu yüzden bayağı bir (anarşiye) benzetilebilir!

Bunun tabi veya zaruri olması başka bir mesele. Bununla beraber işin doğrusu veya gerçeği de budur! Bunu ileride [Latin] harfleri ile [harflerimiz] arasında yapacağımız sathi bir mukayesede daha iyi tespit edebileceğiz.

Araplarda:

Fenike harfleri Ârâmlılarda, onlar vasıtasıyla aralarına yayılan diğer Sami kavimlerde harfler savti evsafıyla sanırım o kadar büyük bir başkalaşmaya uğramıyor. Çünkü bunların nihayet bir ırka mensup olması, aslen Sami bir lisan kullanmaları sebebiyle tabiatıyla bu harfler savtiyat sistemlerine, telaffuz a'zâ ve cihazına Yunanlılardan ziyade tevafuk ediyorlar.

Bu kavimlerin, boğazdan, gırtlaktan söylenecek sâmitlere ve bunu ve bunu ifade edecek harflere ihtiyacı var idi. Hatta bu sâmit harfler savti ihtiyaçlarını temin etmiyordu bile. Nitekim Araplar Fenike ve Ârâm alfabesindeki harfler ile iktifa edemeyerek, enmûzeci veya aslî şekillere nokta koymak suretiyle yeni harfler yapıyor ve alfabelerine ilave ediyorlar. Bunlarda bildiğimiz vecihle (s(peltek s), h, z-z (peltek z'ler), g) harfleridir. Bu suretle mevcut harflerin üzerine veya altına konan bu noktalar tamamen yeni bir savti kıymete malik bir harf meydana getiriyor. Bir harfe tek bir nokta savti bir hüviyet vermeye kifayet ediyor.

Araplar nîm saitleri, sait gibi kullanmakta Yunanlıların tutmuş olduğu yolu tutmakta gecikmiyorlar. Pek aranır ve doğrusu söylenmek lazım gelirse zaten bu yok, eski tarihlerde diğer Sami kavimler tarafından daha evvelce tutulmuş, bazı harflere sait kıymeti verilmiştir. Bu suretle Araplar diğer Sami kavimleri Süryani veya İbranileri taklit etmiş oluyorlar. Mesela [ma] [fi] edat ve harf-i cerlerinde [kal] [yıkul] [kil] sigalarında görüldüğü vecihle, bugünkü telakki itibariyle bu nîm sait denilen harfler tamamıyla sait rolünü ifâ etmektedir. Hele uzun süren bir unvan listesine malik olan bu (elif) kelime ortasında uzun bir sait vazifesini görmektedir. Araplar oradaki fethayı işbâ' ve temdîd için kullandıklarını söylüyorlarsa da, (elif) uzun bir saitten başka bir şey olmuyor. Hele (aslî) denilen (ma) edatındaki (elif) ise doğrudan doğruya bir saittir.

Görülüyor ki [Arapça alfabe], oradaki nîm saitler velev uzun bir harekeye delalet etmek üzere kullanılsın, sarf [sâmit bir alfabe] değildir.

Burada bu münasebet ile göz önüne almaya layık bir mesele üzerinde biraz eğleşelim: Yunanlılar, saitlerin ve bunlardaki vurguların mühim bir vazifesi olduğunu diller için Fenike alfabesindeki gerek nîm saitlerden ve gerek kendilerine fazla gelen [he] [het] [ayın] gibi hafif gırtlak sâmitlerinden, muhtaç bulundukları saitleri ifade edecek harfleri uydurup çıkarıyorlar. Bu sonraki harflere karşı Araplar ile diğer Sami kavimlerin, yukarda arz ettiğim sebeple vaziyetleri tabi Yunanlılardan daha başka. Çünkü Sami kavimlerin lisanında umumiyetle sâmitlerin ehemmiyeti var. Dillerinin [bükülgen] [yapı ve kuruluşu] nun iftizasından, mesela sigalarda, saitler Cevat Bey'in dediği gibi [aslî] değil, ancak [morfem] işini görüyor. Bir siganın içinde bir sait değişmekle faraza bir siga malumdan meçhule geçiyor. Buna hariçten bir şey ilavesine hacet yok. Mesela [kitap-ketebe] yazdı, [kitap-kütübe] yazıldı, oluyor. Burada olan saitlerin başkalaşması, Yunanlılarda yahut Almanlarda da buna benzer şeyler oluyorsa da Arapçaya çıkışamıyorlar. Araplar, her cehtle Fenike, Aramî harflerine karşı, gerek dillerinin yapısı ve gerek savtiyat cehtiyle, Yunanlılar ile aynı mevkii ve münasebette değildirler.

Ancak [mukaddes metin]lerin yabancılar tarafından yanlış okunmamaları için aynı sait harf vazife ve kıymetinde, kelimenin haricinde kullanılacak işaretler

düşünüyor ve tatbik ediyorlar. Bu suretle kısa saitleri gösteren düz veya yuvarlak bu çizgicikler mukaddes kitapların doğru okunmasını kolaylaştırıyorlar.

Mesela bir kelimedeyse, harflerin üstüne veya altına konacak [üstün, ötre, esre] veya [cezim] gibi işaretler ile kelime içinde bir sait harfin yapacağı hizmet arasında esas itibariyle hiçbir fark yoktur. Bu fark sırf şeklidir. Yani mesela bir saite delalet eden bir harfin sâmitten sonra yazılacağı yerde onun üstüne yazılmasına benzer. Sonra kıymetinde bir tahavvül neticesinde meydana gelmemiş. Düşünülerek yapılmasında [yapmak] olmasındadır.

(Hareke) denilen, [fetha, kesre, zımme] gibi işaretlerin kelimenin evvelce gördüğümüz gibi bir çırpıda yazılması esasına nazaran yazıda güçlükler vereceği, ortaya sürülebilir. Mesela, sâmit ve sait harfleri bir yerde yazmak bir kelimenin yazılması bitti mi, artık noktası imiş hareke veya cezimi imiş diye düşünmemek çok iyi ve her yerden mükemmel bir yazıdır, denir.

Fakat bu güçlük zannolunduğu gibi büyük olamaz. Bu nihayet yazarken ilk alışma meselesidir. Hareke namına, kelime üzerine serpiştirilecek çizgiler, bir araya getirilecek veya birbirine eklenecek oluyorsa o kadar bir yekûn tutmazlar. Biz, yazarken noktaları harflerin üzerine bir anda koyuveriyoruz. Bunu ekseri fark etmeyerek yaparız. Bu noktalar bizim yazımızın belki her yazıdan çabuk yazılmasına hiçte mani olmuyorlar.

Acaba keyfiyet, hareke işaretleri için daha farklı mı?

Başka yazılarda da saitlerin üzerine az ve çok bazı işaretler konuyor. Bir defa el alıştı mı [hareke-i resmiye] ler insanı yazıda pek oyalamazlar zannederim.

Hareke-i resmiye ile yazılan bir kelime sırf saitler ile [yahut harf-i imla ile] yazılmış bir kelime arasında okunuş veya kelimenin yazıca şekilce vahdeti vesaire halleri cehtinden. Ruhî bir noktadan farka gelince; bence bunun layıkıyla tayin ve tespit olunabilmesi çok esaslı surette tetkik ister. Artık biz [harekeleri] kullanmaz olduğumuz için tabi böyle bir şey yapmaya kimse istek etmez. Bununla beraber sırf tetkik olmak üzere yapılmaya özenilecek olsa, belki her iki sistemde de bazı kaideler ve mahzurlar görülebilir. Bunları burada araştırarak olmamakla beraber ancak bizim

vicdanımızda nokta, bitişik olmayarak dış yanında bulunduğu bir harfin onu vücuda getiren çizgiler gibi şeklî unsurlarını teşkil ederse, [hareke] de kelimenin dışında olmak üzere fakat içinde imiş gibi kısa sait unsurlarının adı da delalet ettiği vecihle işaretlerini teşkil eder diyebiliriz. Fakat ne olursa olsun bu [hareke]ler ile yazının vaktiyle muayyenetine doğru yol almaktan ibaret başka bir tekâmül safhası vücuda gelmiş olmuyor mu?

Araplar, bunların taklit ettiği Süryaniler, İbraniler, yukarlarda Fenike ve Ârâm harflerine karşı arz ettiğim lisanı vaziyetleri itibariyle bu işaretleri düşünmek ve bulmak hususunda Yunanlılardan daha ehemmiyetsiz ve kıymetsiz bir iş mi yapmış oluyorlar? Bence Sami kavimlerin eğri oturup doğru söylemek lazım geldiğine göre bu işte Yunanlılara müsavi ve belki de onların fevkinde bir daha ve icat kudreti göstermiş olduklarını kabul etmek bir vecibedir. Zaten Fenikeliler veya Kenaniler, bu harflerin Mısırîlerden sonra ortaya atılan yeni faraziyeler bir yana bırakılırsa mevcutları mevkiinde bulunmuyorlar mı?

Arapça bilinmemekle beraber, Arapça bir ibareyi biraz tecvit görerek, doğru okumak noktasından Arap alfabe ve yazısını bu muhtelif işaretler ile birlikte mükemmel alfabelerden addetmeye mani yok. Şüphesiz ki İbranice de öyle olacak.

Peki, acaba Yunanlılar, ellerinde kendi savtiyatına uymayan arz ettiğim fazla harfler bulunmasaydı ne yapacaklardı? Mesela bütün saitleri göstermek hususunda daha büyük bir muvaffakiyet elde edecekler miydi? Latinler bu cehitte ne yapabilmişler?

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 20, s. 2-6

3.9.25. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -10-

Türklerde:

Bugün yazı dilimizde kullanıp durduğumuz harfleri, bilmeyenimiz olduğu üzere, esas itibariyle Araplardan almış oluyoruz. Şeklî başkalaşmalarıyla savti kıymetlerinden ayrı ayrı bahsettiğim bu harfleri bunlardan vücuda gelen Arap alfabesini, bizim gibi ve bizimle birlikte Sami, Ârî veya başka ırktan bir hayli kavimlerde alıyor. Mesela Acemler, Hintliler, Mağripler, Şark Türkleri vesaire gibi.

Burada Şark Türklerinden kendimizi farklı tutuyorum. Ne kadar olsa biz onlardan, eski yurtlarımızdan garba doğru muhaceretle, ırak kalmakla, her yüzden bir başka muhite düşmekle, başka soyların arasına katışmakla ayrılmış oluyoruz. Lehçe ve söyleyişimizde fark ise zaten o zamanlar varolmaya başlamış, muhaceret de bu farkı belki daha ziyade arttırmıştır. Bizim Uygur yazısını buraya getirmemiz hatta onu kullanmış olmamız bile şüpheli. İşte şu veya bu cehte mevcut olan farklar sebebiyle bu meselede Şark Türklerini ayrı tutuş, yerinde ve doğru olmaz mı?

O halde biz, Garp Türkleri, bu harfleri acaba hangi tarihlerde alıyor, onlar ile dilimizi yazmaya başlıyoruz? Tabi bu islam dinini kabule başladığımız tarihten sonra olacak ise de ne kadar sonra, bu birincisi. İkincisi bu: Hangi yerde ve kimler ve hangi sınıf halk tarafından alınmış oluyor? İlk önce bu harfler ne gibi mevzulara tatbik ediliyor? Veya ne için kullanılıyor?

Bizde Arap harfleriyle, herhangi bir şeye dair ilk yazışın yahut bugünkü (yazı dilimiz) in durumuna, kurulmaya başlayışının tarihi bana oldukça karanlık içinde kalmış görünüyor. Bilmiyorum. Bizde merak edip bu cehti araştıranlar var mı, bunlar ile işe yarar vesikalar geçirmişler mi? Bugün Türkiyat sahasında ve Türk edebiyat tarihinde bizde çok büyük adımlar atılmış olduğu görülmektedir. Bu sayede, beş altı yüz ve belki daha ziyade yıllardan evvel yazılmış, edebî kıymeti olan veya olmayan bazı eserlerin vücutlarından haberdar olmaktadır. Bahsedilen eserler bir cehtten eski sayılır ise de, dediğim noktadan daha yeni sayılmak lazım gelir. Halbuki bu hususta vesika dediğim, Arapça harflerle, Garp Türkçesi ile yazılan her şeydir. Bundan

başka, manzum ve edebî kıymeti olan Türkçe eserlerin ortaya çıkabilmesi için muhitin şeraitinin daha evvel hazırlanmış olması lazım gelir.

İşte elde olan eserlere takdim eden zamana ilk devre gibi bir ad verebiliriz. Bu gibi işlerle uğraşanlarımızın, az ve çok alâka ve himmetlerini isteyen bu meselenin bence bugünkü vaziyeti, bazı tahmin ve faraziyelere baş vurmaya zaruri kılıyor. Bununla beraber bunlarda tutulan usûl ile hakikatten pek uzak kalmış olmazlar.

İşi filhakika bu kadar uzaklara götürmeye bu cehitte geçmişini işleyip karıştırmaya hiçte lüzum yok denir. Bu harfler ile vaktiyle tesis etmiş bir münasebetimiz var. Onların bize geçmesi şeraiti var. Bu meseleler, tabiatı ile bazı iddialar karşısında bizi alâkadar edebilir. İşte bunun için bu harfler bize nasıl geçmiş olabileceğini, onlar ile ilk temas ve münasebetimizi kestirmek ister, bunu da gösterebilmek üzere ilk zamanlara yani Türklerin islam dinini kabul ettiği tarihe doğru şöyle bir göz atabiliriz.

Arap alfabe ve harflerini, söylemeye hacet yok ise de ilk önce Arapça ile beraber dinî bir tesir altında almış oluyoruz. Burada Acemlerin bir tavassutu ihtimali kabul olunabilir. Bu alfabeyi ilkin hemen Türkçe sözleri yazmak suretiyle dilimize mâl etmek değilde, kendimize mâl ediyoruz.

Arapça ile beraber onları bayağı benimsiyoruz. Nitekim edebî bir dil olarak Acemceyi de öyle yapmış oluyoruz. Bu dinî tesire, aynı zamanda Arap medeniyet ve harsının tesirlerini ilave edebiliriz.

Biz islâm dinini kabul ettikten sonra kendimize mâl ettiğimi söylediğim harfler ile yazılan Arapça artık bizim (dinî dilimiz) oluyor. Bir dil ki, tengri (Kur'an-ı Kerim) inde biz kullarına onunla söylüyor. Onunla hitap ve emrediyor. Tabi bizim için kutsî bir mahiyet ve kıymet alıyor. Artık biz bütün ibadetlerimizi o dille yapıyoruz. Onunla dua ediyoruz, onunla Allah'a yalvarıyoruz. Bir zaman geliyor ki yahut oluyor ki tabiliğine vasıta ve alet olduğu din gibi bitaraf kaldığı veya karışmadığı iş yok. Kudretine, onun her türlü ve her şeyde tesirine yani (Kur'anı) okumakla her şeyin olup biteceğine inanıyoruz. Bizim için kıymet biçilemeyen bir şey. (Kur'anın) bundaki Arapça'nın, icazî muhabbeti zamanla artıyor. Kendisiyle

alâkadar her şeye sirayet ediyor. Dinî hissin de, fertte ve cemiyette o zamanın siyasi ve içtimai hayatlarıyla hem ahenk olarak inkişaf istikametleri var. Bu suretle (Kur'anı) okumak değil okunurken dinlemek büyük bir sevap oluyor. Dinlemek için manasını anlamayada hiç hacet yok. Bunu okumak ve dinlemek, ayrıca ruhunu bir zevk uyandırıyor. Bu sebepler ile Kur'an defalar ile hatim ediliyor. Hatta baştanbaşa ezberlenir. Bizde yetişen hafız zannederim mühim bir yekun tutar. Bunları hemen hep biliyoruz. Ve kendimizde yaparız.

İlk zamanlarda Arapça ve onun yazısı ile dinî münasebetimizin mahiyeti aşağı yukarı arz ettiğimden pek farklı olamaz.

Arapça bizim (dinî dilimiz) olmayarak aynı zamanda diğer cehtten, (ilmî dilimiz) de oluyor. Bu mahiyetle Arapçayı kendimize mâl ediyoruz. Bir Türk doğrudan doğruya Arapça okumaya başlıyor. Ona karşı kendisinin asıl dili imiş gibi davranıyor. Arapçayı bir defa elde ettim bu dil ile o zamanın ilim telâkkisine göre tasnif edilen ilimlerden en mühimlerini mesela (ulûm-ı diniyyeyi) vesaire tahsil ediyor. Arapça tahsil ve tedrisinde bir Arap kadar ileri gidenler var. Keza Acemcede de böyle. Kur'anı değil anlamak onu tafsir edecek, bir (ayet) i sahifelerle tafsir edecek Türkler ortaya çıkıyor. Kendileri Türk soyundan olduğu halde dilce Arap olan bu Türkler arasından onu cihanı tutan alemler, hakimler yetişiyor. O tarihte o (dil)de (ulûm ve fûnûna) hizmet ediyorlar. Şimdicek dediğim gibi Acemce'de ve Acem edebiyatında Acemlerden geri kalmıyorlar.

Acemcenin bir (din dili) olarak icazını bir (ilim dili) hüviyetiyle malik olduğu icazide karışıyor. Ayrıca lisanî mahiyetlede bir kıymeti olduğunu, lügatçe zenginliği sırf şekillerde, Türklükte göz ününde bulundurmak lazımdır.

İlk zamanlardan itibaren Türklerin dinî (dili) olan Arapça'nın bu kıymetini mi muhafaza ettiğini söylemeye hacet görmüyorum. Emsali (mukaddes diller)in dinî hayatta kudsiyeti hususiyeti, vazifesi ne ise bizim için bizim gibi islâm dilini kabul eden muhtelif ırklara mensup kavimler, milletler içinde öyle. İşte biz bu (dil) ile ibadete devam edeceğiz. Velez anlamayalım. (Kur'an-ı Kerim) i okumakta, dinlemekte dinî ve ruhî manevi bir zevk duyacağız. İçtimai bir vazifesi olan bu bir itikat ve kanaat meselesi. (Latin dili) de, söylendiğine göre Katolik kiliselerinde,

ayinlerde bir (din dili) olarak papazlar tarafından kullanılmaktadır. Şu suretle Katolikler, ibadetlerini (din dilleri) olan Latince ile yapmakta bulunurlar. Bunların ekseriyetinin (Latince)yi anlamadığına şüphe yok. Din hayatının bu gibi icapları ve mantıkî var! Binaenaleyh Kur’andaki Arapça, o itibar ile o mahiyetle bizim için mukaddes, büyük bir kıymete malik bir dildir.

Arapça bir (ilim dili) olarak kıymetini tamamiyle muhafaza edememiştir. Bununla beraber Arapça’nın bazıları üzerinde bu yolda tesiri olan mevcuttur.

Gerek (din ve ilim dili) olan Arapça ve gerek (edebî dil) sayılan Acemce, gittikçe taazzuva, siyasî tekâmüle başlayan bir cemiyette veya cemiyetlerde dilin içtimai, hayatî vazifesini göremezlerdi. Bu iki dili öğreten ve öğrenebilen tabii tespitte mahdud bir zümre idi. Bunları herkes öğrenipte ana dili gibi dünyevî, hayatî hülasa her işte kullanamazlardı. Bunun için konuşulan dilin, medenî içtimai tekâmül yazılmasını zaruri kılıyordu. Hatta dinî bir noktadan bile (mesela herkesin farzları kolayca öğrenip yerine getirmesi gibi) Türkçe yazılmış eserler icap ediyordu. Ne diyorum, böyle nihayet hususi mahiyette lisanlar idi. Umumi bir dilin işini yapamazlardı. İşte aklî ve nazarî olarak kabulü doğru olan bu zaruret sevkiyle ilk devirlerde Arapça harfler Türkçemize Acemceye olmuş olduğu gibi tatbik ediliyor. Acaba gerçekten ibtida’ yazılan ne gibi şeylerdir. Faraza o zamanın ihsas ettiği ihtiyaçlara göre bu ilkin, şimdi işaret ettiğim gibi dinî mahiyette bir şey olabilir? Bu yazılan ibtida’ ne olursa olsun, bu diğer yazılacak ve yazılması lazım gelen şeyler için taklit olunacak bir (ilk örnek) olacaktır.

Ve bir de, hatıra ilk yazılan şeyin, Mahmut Kaşgar’ın ki gibi bir eser olması da gelebilir. Fakat bu bir cehtten doğrudur. Ancak aradığımız bu değildir. Bu o misali eserler Türkçe diliyle yazmak emelini kuvvetlendirirler. Yahut Türkçe diliyle yazmak ihtiyacını tatmin etmek hususunda tutulacak yolu göstermiş olurlar.

Bu harfler ile yazılan Türkçe sözler yeni ve devamlı bir varlık ediniyorlar. Gözle görülüp elle tutulacak bir hale geliyorlar. Söz ile yazı ve bunlar ile sözün mana ve medlûlleri arasında sıkı bir münasebet kurulmaya, bunlar birbirine kaynaşmaya başlıyor. Bu da zamanla mevzuların çoğalması içtimai hayatın kesafeti ile husule geliyor. İşte bu harfler bir taraftan bedîî bir kıymet alırken diğer taraftan dünyevi ve

içtimai bir kıymet kazanmaya başlıyor. Yahut onların dinle alâkası kalmıyor. Hiç olmazsa azalıyor.

Bahsin icabıyla şimdilik bu farkı burada yalnız işaret etmekle iktifa ediyorum.

Savti kıymetler itibariyle bu Arapça harflere gelince; (s(peltek s), z (peltek z), d (dat), a (ayın)) gibi harfler istisna edilir ise, diğerleri aşağı yukarı savtiyat sistemimize muvafak geliyordu. Yazıda Türkçe seslere uyan harfleri kullanmak tabii idi. Şu yukardaki birkaç harfte Arapça'dan alınan tabirler, lügatleri ile zaruri olarak kullanılacak idi.

Yazıda uzun saitler (e, v, y) ile kısa saitlerde, (üstün, esre, ötre) ile gösteriliyordu. Zaten bu hareketlere alışıklık vardı. Bunlar ile yazılan Türkçe bir yazıyı halk tabii kolayca okur ve anlayabilirdi. (Hareke-i resmiye) diye geldiğimiz sait harflerin yerini tutan ve göz alışmış bulunan ve bu işaretleri başkalaştırmak, değiştirmek ve sâmitten sonra yazı içinde göstermek veyahut başkaca harfler yapıp kullanmak ihtiyacı duyulmuyordu. Bizde bu hususta yine dilimizin yapısı itibariyle Yunanlıların hal ve vaziyetinde değildik. Elimize geçen ve nesebi bir mükemmeliyet azr eden bu yazı sistemi o zamanki lisanî ihtiyacımıza yetişiyordu. Bir defada kelimelere verilen ilk imla şeklinin Cevat Bey'in bunu evvelleri ayrıca ispatına çalıştığı vecihle değiştirilmeside öyle kolay bir iş değildi. Bu sebeple (hurûf-u imla) denilen (hem sâmit hem sait gibi) kullanılan harflerin kıymetlerini bir müddet muhafaza etmesi, kısa saitleri ifade eden işaretlerin bir değişikliğe uğramaması tabii görülür.

Saitlere yeni kıymet verememek ve bunları yazıda gösterememek, bir zaman hareketleri tercih ve ihtiyar etmek hususunda, ileride arz etmek istediğim dilimizin tabiat ve oluşunun da ayrıca bir tesiri var.

Bu Arapça harflerin, gerek sâmit ve sait uzun müddet aslî kıymetini muhafaza edemeyerek dilimize, savtiyat sistemimize intibak ettiklerini kabul edebiliriz. Yani bu harflerin bir kısmı Türkçe sözlerde muhakkak aynı sesi ifade etmiyorlar. Bunlar Türkçede (sözü vücuda getiren, sâmit ve sait diye ayırdığımız sesleri tespit ediyorlar. Bu suretle bu harfler kelimelerde görülünce, bunlara ayrı ayrı bakılınca bunlar bize o sesleri hatırlatıyorlar. Bu sesler ile o harfler arasında tabii bir tedâî tesis ediyor.

Onları okurken kendi savtiyatımıza göre söylüyor, telaffuz ediyorduk. İşte bir taraftan hayatî, içtimaî amiller, diğer taraftan ruhî fizyolojiyi sebepler ile bizim için konuşma ve halk diliyle bir (yazı dili) nin temelleri atılmıştı. Bu herhalde bir cehtten çok müstesna ve garip şerait içinde vaki olmuştu.

Bu harflerde, eskiden başladığını söylediğim başkalaşma, savti kıymetçe değişme el'an devam etmektedir.

Bu harflerin arz ettiğim savti kıymetleri itibariyle başkalaşmaları, bizzat Arapça ile Latinceleri hatırlatır veya göz önüne getirilirse daha iyi gözükür.

Arapça'da sâmit harflerin bir kısmı bizim sâmit sistemimize, gözüme ilişen bazı iddia ve mütalaalara rağmen ta baştan nispetle uygun gelmiştir. Uygun olmayan, yukarda arz ettiğim Arapça tabir ve lügatlerde bulunanları da kendi mahrecimize göre söylüyoruz. O halde onlarda bu suretle bizde kıymetçe başkalaşmış oluyorlar. Mesela (z (peltek z), s (peltek s), d (dat), a (ayın)) harfleri şimdi Arapça'daki kıymetlerini muhafaza etmiyorlar. Birisi yanılıpta Arapça'daki gibi telaffuz edecek olsa ya dilinin peltekliği ya da kendisinin aslen Arap olduğu hakkında biz bir fikir veya zan hasıl idi. (A (ayın)) harfide, Arapça kelimelerde bazılarının zannettiği gibi artık bir (vakfe) teşkil etmiyor. Biz onu saitleştirerek söylüyoruz. Bu harf ona takdim eden kısa saiti veyahut herhangi bir (kareke) yi kuvvetlendiriyor, uzatıyor. Ona bayağı bir (med) hizmetini görüyor. Bu takdirce (a (ayın)) güçlülükle Türk gırtlğından ıkınarak çıkarılan, çatlatılan bir sâmit bizim sait değil basbayağı bir (yamak) bir (ek) sait olmuştur. Mesela, mana kelimesinde (a (ayın)) tıpkı bu suretle dilimizdeki Arapça'dan alınma kelimelerde (hafif hulkî) gibi bir sıfat ve kıymeti kalmamıştır. Şu ahlde artık süresine göre yazıda (huruf-u imlaya) benzer bir vazife görüyor yahut bu harf şekline giren bir (med) işareti oluyor. Eğer biz bunu faraza baştan kalın (s) i ifade edecek bir harf olarak kullanmaya ihtiyacımız olupta kullansaydık bu işi pek güzel görebilirdi.

(A(ayın)) harfinin bizim gözümüzde sâmit addedilerek o sıfatla tanınıp kullanılmakta olması unsurlardan biri bulunduğu lügat ve tabirlerin imla şekilleri vaktiyle bilzarure dilimize o suretle mâl edilmesinden ve manası o imla altında bilinmiş ve belllenmiş bulunmasından ileri gelmektedir.

Pek güzel görülüyor ki bu harf bizde de kıymetçe Yunanlılarda olduğu gibi bir başkalaşma ve tekâmül yolu takibinde başlamış. Bunun alfabemizde müstakil bir sait harfi (karakteri) olamamasına, yukarılarda gördüğümüz gibi Arapça alfabenin bize geçmesi şeraiti, Arapçadan tabir ve lügat alınması, dilimizdeki sesleri yazıda göstermek için garf ve işaretlerin nispetle kifayeti yani bunun işini yapacak harflerin mevcut olması gibi sebeplerdir. Bu sebepler arasına saitlerimizin tabiatını da sokabiliriz.

Evvvelki makalede bahsettiğim Fenikece [het] harfinin mukabili olan (h) harfi bizde Fransız ve Almancasına yakın bir iş görmektedir. Bunun Fransızca (H) den pek az farkı vardır. Bundan başka, bu bazı Arapça kelimelerde (a (ayın)) gibi (yamak) sait işi görmektedir.

(H) ve [G] sâmitleri de kıymetçe başkalaşmışlardır. [G] harfi bizim savti tekâmül icabıyla kelimedede yerine göre, mesela sait ile nihayetlenen hecelerden sonra bazı yerlerin telaffuzunda tamamiyle saitleşmiştir. Boğuk bir sait gibi söylenen yerlerde vardır. Kelimenin nihayetinde hiç söylenmemesi yine başka. [H] harfide Arapça kelimelerde aslî kıymetini muhafaza edememiştir. Bununla beraber mahdut ise de bu harf Türklçe kelimelerde güzelce telaffuz edilir. Bazılarının bu harfin Türkçe’de söylenmediği iddiası gariptir. Bunun işi, o gibi kelimelerde [h (güzel h)] göremez. Misal ve tafsilin burada sırası değil.

Fenikece [he] harfide, birçok adlar, ünvanlar aldıktan sonra, bihayet hece sonlarında [ha-i resmiye] adı altında Fransızca [E] saitinin tamamıyla vazifesini görmektedir. Kelimenin başında ancak bu iş için [hemze] denilen bizde [elif] den ayrılarak bir başka kıymet alan işarete muhtaçtır.

Bununla beraber bu [h] harfi kısa (e(elif)) saitini de ifade etmektedir. Ne olursa olsun, herhalde bu harf bugün bir de sait vazifesini görmektedir.

(Vav) harfinde aslından daha farklı kıymetler ile sait vazifesini görmektedir. Şeklinde bir başkalık olamamış. Bu yoldaki teşebbüsler herkesin kabulü gibi bu neticeye varmamıştır. Bununla beraber, geçen makalede gördüğümüz (V) harfinin tarihi bu işin pek de kolay olmadığını bize öğretmektedir. Bu zamanla, tedricen olabilir. Bu harfin sait sıfatıyla vazifesi Fransızca (eu’u’ou’o) harfleri daha diğer

mürekkeb saitler ile görülmektedir. (Vav) harfinin Fransızca'da Fenike alfabesine göre asıl mukabili olan (u) harfi de bizdeki (vav) ın işini şöyle yalnız başına değil bilindiği vecihle diğer saitlerin yardımıyla yapıyor. Bizde de kelimenin başında ona benzer bir yolda olmuyor mu?

Bizde sâmit (vav) ile (h) nin ayrı şekilleri yoktur. Bu cehitte tabi eskiden veya yeniden pek düşünülemedi. Ancak benim şüphesiz herkes gibi gözüme çarpan bir şey var. Mesela biz sâmit (h) ler için başka (ha-i resmiye)ler içinde başka şekiller kullanıyoruz. Bu da (h) nin, hece ve kelime sonunda bitişen veya mücerret şekilleridir. Bu bir bakıma hemen kendi kendine olmuştur. Sâmit (vav) ve (sait var) lar içinde tatbikinde ve itiyat sevkiyle umumiyetle kabulünde güçlük göz önüne alınmazsa bunlara ayrı şekiller bulup tahsis etmek erbabı için pek kolaydır. Esasen evvelce söyledik. Bir harf her türlü şeklî değişmeyi kabul edebilir. Harfin şeklen değiştirilmesine bir nihayet tasavvur edilemez.

Arapça'dan almış olduğumuz - bunların arasında üç tane Acemce var-harflerin bir haylisinin savti kıymetlerince başkalaştıklarını hepimiz bilmekte olduğumuz için misalleri burada çoğaltmaya bir lüzum görmüyorum. Birde umumiyete (harfler) den bahsedildiği için fazla tafsilata girişmeyide yerinde ve doğru bulmuyorum.

Bir başka milletten alınan harflerin dilin savtiyât sistemine göre, savti kıymetlerinin değişmesindeki zaruret ve bu harflerin unsurlarını teşkil ettiği söz ve lügatlerin imla şekillerinin, ruhî ve içtimai sebepler ile muhafaza edilmesindeki mecburiyet ehemmiyetle göz önünde bulundurulursa bizde bazı harflerin fazla olduğu veyahut savti cihazımıza, hançeremize uymadığı yolunda ileri sürülen iddiaların ilmî bir kıymeti olamayacağı takdir buyuruluyor.

Uygur Türklerinde:

Uygurlar alfabeyi (Soğd)lılardan aldıkları gözüme ilişmekle beraber Nasturîlerden almış diye kabul etmiştik. Herhalde bu Süryanî bir alfabe oluyor. Bunu teşkil eden harflerin aslî kıymetini bilmiyor isek de bunlarında bir dereceye kadar başkalaşmış olduklarını tabii görebiliyoruz.

Uygur diline pek elverişli olmadığı müdakkikler tarafından söylenen bu alfabe sait cehtle kullanmakta olduğumuz alfabede veya Arap alfabesinden daha zengin olduğu iddia edilemez. Bu hususta aramızdaki birinci fark; Uygur'da mesela sait ve sâmi (vav) harflerinin ayrı şekilleri olması, bir sâmit harfin arkasından bir saitin yazılmasından ibarettir. Saitlerin yazıda her sâmitten sonra gösterilmesi işi, harflerin savti kıymetince değişmesinden daha başka bir şeydir. Çünkü böyle yazmaya nazârî olarak bizim içinde imkân yok değildi. Nitekim Şark Türkleri sait harfleri (huruf-u imla) yı kullanmak hususunda bizden daha ileride bulunuyorlar. İkinci fark ise, bizim gibi harfler yetiştirilerek yazılan Uygur yazısında, (vav) ın bizim noktasız (kaf) şeklinde ön ve arka yanlarına, keza (elif) in de böylece bitişik yazılabilmesidir. Biz ise (elif) ile (vav) dan sonra bitişik bir şey yazmayız yani bunları daha sonraki harflere ulaştırmayız. Uygurca'da (elif) hem (e) ve hem (e) saitin ifade ediyor. Yalnız bu (elif) baş ile ortada nihayetle başka şekillere malik bulunur. Kelime ortasındaki şekline bakınca bunun aslen bildiğimiz [ayın] olduğu hatıra geliyor. Uygurlar [elif] i aldıkları gibi [ayın] ı bırakmıyorlar. Uygurca'da [ayın] sesli bir harf olmadığına, [elif] şekilce nestûri [ayın] a benzediğine göre başta ve ortadaki [elif] in aslen [ayın] harfi olması çok muhtemeldir. [Elif] in kelime sonundaki şekli nestûri [elif] e benziyor. Yalnız Moğol yazısında kelime sonunda nestûriye benzeyen bir [elif] var. Belki Uygurca'da ilk şekli böyle idi. Her ne hal ise, gerek [elif] ve gerek [ayın] farksız olarak aynı sesleri ifade ediyorlar. Yani ortada ayrı ayrı iki harf yok. İki harf bir harfe kalb olmuş. Yalnız bunlar, kelimedeki mevkileri itibariyle şekilce farklı bulunurlar. İşte Ârâmca'dan itibaren Süryani alfabelerindeki [ayın] lar: [yetişmemesi hesabıyla gelecek nüshamızda takdim edilecek. Bir numaralı klişeye müracaat.]

Bunun böyle olduğuna fak'i olarak hükmetmek için elde kâfi derecede başka vesikalar, senetler yok. Bununla beraber böylece kabulünde de büyük bir yanlışlık yapılmış olamaz.

Bu zan ve tahmine göre burada (ayın) harfinin (elif) ile birlikte (e) veya (a) saiti vazifesini görecektir bir kıymet alması (ayın) ın muhtelif kavimlerde, muhtelif şerait altında ne işlere yaradığına ve yaratıldığına dair güzel bir fikir verebilir. Uygurlar'ın o muhitte, o zamanda bu buluşları, ellerine geçen alfabenin, yukarda

söylediğim gibi savti kıymeti bilinmemekle beraber muhtaç oldukları sait harfleri bu tarzda uydurmaları çok takdire layıktır.

Uygur alfabesinin sâmit harf takımına gelince: Bu cehte pek fakirdir. Bizdeki (t (te), d (dal), t (tı)) ve (f, b, p, v) ve (c, ç), (h, k (kaf)) ve (z (keskin z), s(sin), s(sad)) harfleri için yalnız birer harfe maliktir.

Uygur yazısında bu sâmitlerden sonra bir sait yazılması gerçek çok beğenilecek bir şeydir. Fakat bundan dolayı Uygur yazısını (alfabeyi) ve bizimkini (heyeyi) addetmek bundan önceki makalelerde arz ettiğim sebep ve mütalaalara mebnî doğru olamaz. Bin yıl ileri Uygur Türkleri gerek kendilerinden ve gerek Orhun yazısından mülhem olarak yazıda sait kullanmak gibi takdir olunacak bir şey yapmış olmaları bizim için iftiharî muciptir. Ancak Uygur Türklerinin bu sebeple övülmesi Garp Türklerini zımnen yermek sayılır. Bununla beraber Cevat Bey'in fikir ve emeli herhalde böyle bir şey olamaz. (Alfabeî) bir yazının heceî bir yazı ile değiştirilebileceğini, asıl gayesine zemin hazırlamak veya delil teşkil etmek üzere ortaya atıyor. Bu vesile ile Uygurca alfabeyle fazla bir kıymet vermeyi münasip addediyoruz.

Uygurlarda aslen Süryani olan alfabe gerçek gerek şekilce ve gerek savti kıymetçe bir tekâmüle vardırıyordı. Sonradan bazı ilavelerde yapıyor.

Mançularda:

Baştan itiraf edelim ki şarkın ta orta ucunda yaşayan (Mançularda) Uygur alfabesi şeklen olduğu kadar, savti kıymet ve evsafça Uygurlardan daha büyük bir tekâmüle erişiyor. Mançuları araya sokuşum, mesela asıl Süryani olan ve bizimki gibi bitişik yazılan harflerin ne suretle başkalaştığını göstermek içindir. (Mançu) lar, bitişik yazmakla beraber Moğollar gibi yukardan aşağı doğru yazıyorlar. Bu kavim Uygurca alfabe harflerinde ve ne gibi ıslahat yapmış onları görelim:

1. Uygurca'da (kalın, ince) (açık, kapalı) ötre için iki harf var iken, Mançular, (laln, ince) ile (uzunları) tefrik ediyorlar. Yahut (açık, kapalı, ince, ötre) nin kıymetini değiştiriyorlar. Dillerindeki (o) (ô) (ou) için birer harf kabul ediyorlar.

2. Uygur alfabesinde kendileri için eksik gelen yukarda saydığım sâmitleri idafe edecek harfleri, mevcutlarından bazı işaretler ilavesiyle şekillerini farklılaştırmakla yapıyorlar. (Elif) ve (e) saitlerini de tefrik ediyorlar.

3. (Y) harfinin sâmit ve sait şekillerini ayırıyorlar.

4. Kalın veya ince telaffuz edilen sâmitleri tefrik ediyorlar. Mesela dil dış-mimağ gırtlak harflerinden (d (dal), k (kaf)) (k (kef), k (kaf), g, h (hırıltılı h)) harflerini (a,o, ô) (ou, i, e) saitlerinden sonra, başka başka şekilleriyle yazıyorlar. Bizde de hemen böyledir. Saitlerden bir kısmının bu yolda tefriki Orhun alfabesinde de görülüyor. Bunlardan bir kaçının numunesi aşağıda gösterilmiştir: [Bitişememesi hasbiyle gelecek nüshamızda takdim edilecek. [2]İki numaralı klişeye müracaat.]

Bizim yani Arap Türklerinin Mançu alfabesiyle ve Mançular ile bir münasebetimiz olmadığı halde Arapça'dan aldığımız bazı harfleri, Göktürkler ve Mançular gibi kullanıyoruz. Bunlar lisanî bir ihtiyaç ile yapılmış oluyor ki bunun bir tekâmül addedilmesi pek doğrudur. Bizim gibi böyle kalın ve ince takıma ayrılan sâmit harflere malik diller için bunların yazıda tefriki icap ediyor demektir.

Bazı Latincilerin evvelce gördüğümüz, bizimkinden farklı bir savtiyat sistemini ve ifade eden Latin harflerinin telkini altında alfabemizden bazı harflerimizin tard ve tasfiyesi gayretkeşleri oldukça garip görülebilir!

5. Mançular yabancı dillerden ve Çince'den alınan kelimeleri yazabilmek için mevcut harflerden başkalarını uydurmuşlar. Mesela bir (s (sin)) harfinden daha beş harf yapmışlardır. Bu hususta nasıl davrandıklarına âtîdeki tarife bir fikir verebilir. [Bu nüshaya yetişemeyen üç numaralı klişeye müracaat.]

Daha diğer harflerden de böylece yapılanlar var. Biz ise, dilimize almak zaruretinde bulunduğumuz tabir ve lügatlerdeki harfleri, telaffuzumuza uydurmuş olmakla beraber, bunlar bizim mahrecimizde yok diye atmak iddiasında bulunuyoruz: Bunların ruhî ve içtimai noktadan atılamayacakları ise yine bir başka bahis!

Mançular, her cehtçe fakir olan bir alfabeyle, Arap medeniyetiyle hiçbir temasları olmadığı halde kendi lisanî ihtiyaçlarını tatmin edebilecek bir

mükemmeliyete vardırışlardır. Zabtetmek lazımsa, birkaç tadilat ile en muvafak gelecek olan Mançu alfabe ve harleridir! Tuhaf değil mi?

Fenike harflerinin savti kıymet itibariyle muhtelif kavim ve milletlerd başkalaşmalarının işte yine kaba taslak bir tarihi! Tarih değil ya münasip bir ad bulamadığım için öyle diyorum.

Münevverlerimiz için hiç şüphesiz pek malum ve basit işlerden ise de mahza hatırlara ve hatırimıza tekrar getirmek için müsadeleriyle diyebilirim ki;

Gerek bundan ve gerek harflerin ve yazının şekli tekâmül ve tekâmülünden kendi yazımıza birçok neticeler çıkarır ve büyük ibaretler alabilirler!

Latin harfleriyle bizimkiler arasında yapacağımız bir karşılaştırmada burada bahsin umumiyeti münasebetiyle eksik bırakılan bazı cehtlere temas olacaktır.

Burada göz önünde bulundurulacak bir bahis: Yunanlıların Fenike harflerinden kendilerine fazla kalanları, hayli bir zahmetle saitleri gösterecek harfler yapmaları, Sami kavimleri kısmen Yunanlılar gibi davranmaktan başka, yazı ve kelime haricinde bazı çizgilere sait harfi kıymetini vermesi Turanîlerin de eline geçmiş bu Sami harflere, işaretler, noktalar koyarak, bunların şekillerine bazı çizgiler ilave ederek yahut biraz başkalaştırarak savtiyatlar için muhtaç oldukları kıymetleri vermeleridir. Bunları şöyle bir karşılaştıracak, işi olduğu gibi görececek olur isek, Yunanlılar ile Latinlere yani (Arya) lara atfedilen deha ve ibda' kudretinin bilcümle muhiti haller göz önünde bulundurulmak şartıyla diğer ırklarada ulaştırılması çok adilane bir düşünüş, davranış olur! Çünkü Yunanlılar, Latinler, Süryani ve Araplardan Göktürkler ve Uygur Türklerinden, hususıyla (Mançular) dan fazla bir şey yapmış görünmüyorlar!

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 21, sh. 3-7

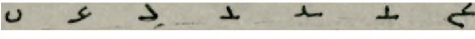
3.9.26. DİLİMİZEDAIR YAZILANLAR HAKKINDA -11-

Bundan evvelki makalemize Fenike alfabesi ve bunu teşkil eden harflerin (Ari), (Sami), (Turanî) gibi birkaç muhtelif kavme, muhtelif tarihlerde geçtikten sonra dinî, medenî, lisanî ihtiyaç ve esbap ile başkalaştığını, türlüleştiğini, savti kıymetçe de aslî gibi kalmadıklarını göstermeye yeltendim.

Bu değişmelere dair yazdıklarım, şüphesiz pek eksik ve pek sathidir. Bununla beraber, umumiyetle harflerin, yazının tarihiyle meşgul olmaya kuvveti olmamış kimseler için her halde şöyle böyle mücmel bir fikir verebilirler.

Geçen makalemizde mevzu bahis olan klişeler [klişe-1]

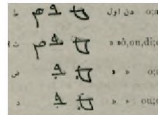
Kufi, Uygur, Nasturi, Tedmir, Estoronkilu, Nebti, Aramî

Ayın harfi

Mezkûr makalelerde ortaya konulan fikirlerden, düşüncelerden, Fenike alfabesinden ayrılan Yunan ve Latin alfabeleriyle Arap alfabesi ve yazısı arasında harflerin - velev mahdut- şekli tekâmülü, savti kıymetçe tahvilleri itibariyle birbirlerine nazaran şey'î bir surette mutlak ve gerçek bir faikiyet ve üstünlük tesis edilemeyeceğine bir dereceye kadar kanaat hâsıl olmuştur zannedirim.

[Klişe- 2]

Başta, ortada, nihayette kıymeti.

Bu alfabeler ve harfler, alınıp kullandıkları dillerin, savtiyat sistemine, gerek sait ve gerek sâmit takımına, herhangi bir tarzda hareket ile mümkün olduğu tarzda intibak ettirilmiş olmaları, bundan başkada bu harfler ile yazılan o dillerin büyük medeniyetleri yaymaya hizmet ve onları temsil etmeleri, bir zamanlarda ilim dili olarak yine muhtelif kavimler tarafından kabul edilip o sıfatla kullanılmış olmaları keza, bu dillere tatbik edilen mezkûr alfabe ve harflerin, yine muhtelif dillerde

kullanılıp durmaları itibariyle, dediğim gibi bunlar arasında (Latin) harflerine karşı sırf zati ve şahsi temayül ve meclûbiyetler hesabından hariç bırakılırsa umumi bir surette, herhangi birinin rüchan ve üstünlüğünü kabul ve buna hükmetmek oldukça güç bir iştir.

Bu alfabelerden her biri kullanıldıkları, Yunan, Latince, Arapça gibi diller için mahza onların savtiyat sistemlerini veya savtiyatını temsil ve ifade edebilmeleri cehtinden nesebi bir mükemmeliyeti haizdir diyebilirim. Ancak kendilerinde dediğim mahiyette bir mükemmeliyet kabul ettiğimiz bu harfler ile başka bir savtiyat sistemine malik bir dilin yazılması kolay bir iş değildir. İş buraya gelince meselenin rengi değişir. Hatta onlar hakkındaki hüküm ve takdirimizde değişmek lazım gelir.

[Klişe- 3]

Mesela bildiğimiz (Arapça) harfler ile İngilizce bir şeyi yazmaya kalkışmak veya İngilizce bir ibareyi nakletmek manasız bir şey. Daha doğrusu bu İngilizceyi insanı güldürecek bir yansılayış olur.

Keza Latin harfleriyle, şimdiki kıymetleriyle bir takımlarının yaptıkları gibi Türkçe yazmaya kalkmakta yine daha başka bir şey sayılmaz! Herhangi dili olursa savtiyatı sahasında, herhalde bizde yapılanlar gibi olmayarak, ciddi, esaslı bir tetkikten sonra, harflerin savti kıymetleri tadil edilerek (Latince) ile yazmak (transcription) tabi pek mümkündür. Nitekim bu, gerek lisaniyatçılar ve gerek sâirleri tarafından yapılmaktadır.

Mançu	Türkçe	Fransızca kıymeti
ᡤ	س	S
ᡥ	ش	ch
ᡦ	تس	ts
ᡨ	تز	tz
ᡩ	تسز	tsz
ᡪ	تز	tz

سز

sz

Bu sözlerim sırf bir misal getirmek içindir. (Latin) harfleriyle yapılan bu iş (Arap) harfleriyle de yapılmaz değil ha!

Demek istiyorum ki, bu alfabeler, harfler, Mançu alfabesi de bu arada (!), tatbik edildikleri dillerdeki sözlerin unsurlarını tespit ve ifade etmeleri şeklinde muhtelif tarz ve istikametlerde olmakla beraber nispetle daha fazla bir tekâmüle varmaları itibariyle ve o haysiyetle onları, tekrarına müsaade buyrulsun, mükemmel diye tanıyabiliriz.

İşin hakikati böyle, hatta ilmî ve şey'î bir bakışla doğrusu bu ise de, Latin harfleri taraftarları, bu iki sistem alfabe ve yazı arasında bir fark tesis ediyorlar. (Latin) harflerinde rüchan ve fâikiyyet görüyorlar. Ancak hal ve tetkike muhtaç bir ceht var ise, mesela Latin harflerinde, gördüklerini arz ettiğim fâikiyyet sevkiyle mi, bu harflerin kavlini istedikleri yoksa harflerimiz yerine behemehâl Latin harflerini getirmek gayretiyle mi fâikiyyet gördükleridir!

Bence asıl saik ve gayeyi aramaktan ziyade şimdilik ve muvakkaten Latin harflerinin dilimize tatbik kabulünü iltizam buyuranları böylece iki sınıfa ayırabiliriz. Bu zatların nazarında Arapça harflerin hiçbir kıymeti yok, hiçbir şeye yaramaz! Hatta pek eski ve iptidai bir şey. Unsurlardan biri kullanıp durduğumuz harflerde tabi öyle. Yine onların nazarında onlar olduğu gibi kaldılar. Biz onları (dilimize sindiremedik)!

Bu gibi müddeâlar ve hükümler yakından tetkik edilirse bazı hadiselerin, bütün mu'diliyetiyle veya şey'î bir tarzda köz önüne alınmamış olduğuna veya faraza tekâmül telakkisinin belki de yanlış tefsir edildiğine yahut Latin harfleri, mahiyetleri her ne olursa bir (fıkr-i sabit) teşkil ettiğine dair insanda bir kanaat hâsıl oluyor gibi harflerin gerek şekliyatına ve gerek savti kıymetlerine ait daha birçok iddia ve hükümlerin ekseriyetle zati bir tercih tazammun ettiklerini kabul etmek daha mantıkî olur.

İşte bu müddeiyatın bir kısmını, daha başka milletler gibi Fransız ve İngilizlerin kullanmakta oldukları Latin alfabe ve harfleriyle bizim Araplardan aldığımız, herhalde asgarî altı yedi yüzyıldan beri kullandığımız ve nihayet bir yazı dili meydana getirmiş olduğumuz, bu sebepler ile de artık Türkçeleşmiş olan harflerimizin mukayesesi süresinde gözden geçirebiliriz.

Biz bu suretle (Latin harflerini) yaşayan dillerin en mühmellerinde (anarşik) vaziyetleriyle daha iyi görebilir. Bunlar hakkındaki takdir hükümlerinin ne kadar muhik veya bu harflerin fâikiyyeti iddiasının ne kadar tarafgirane veya zatî olduğunu anlayabiliriz. Harflerimiz, yazımız hakkında şeklî ve savti bir noktadan ortaya sürülen tenkitlerinde daha başka mahiyette olmadıklarını aynı hükümlerin, iddiaların ters taraflarını teşkil ettiklerini tespit edebiliriz.

Her iki takım harflerin bizde, Fransızlarda daha yakından, daha teferruatıyla karşılaştırılmasında içtimai, ruhî, lisanî şeraitte, gözden uzak bulundurulmamak üzere, tarihi bizce bir derece malum olmuş bulunan (Latin) harflerinin atfedildiği gibi bizimkilerinden farklı bir kıymeti olmadığını daha iyi takdir edebileceğiz.

Buna karşı, böyle düşünmekte ve böyle görüşümde yanılmakta olmadığım söylenebilir. Kuru hükümler savurmakla kalmıyorum, dediğim tetkikler suresinde, eğri ve doğru seçilebilir!

Şimdi bunun için işe bizim harflerden, gerek Ahmet Cevat Bey'in ve gerek diğer Latin harfi taraftarlarının, harflerimiz, yazımız aleyhindeki tenkitlerinden başlayalım. Cevat Bey, bunları ortaya koymaya lüzum görmemiş ise de biz esasilerini bir defa göz önüne koyalım, Cevat Bey'inkilerini tekrar edelim.

Harflerimizin kusurları:

1. Harflerimizden bir kısmının birbirlerine benzemeleri, yalnız noktalarıyla tefrik edildikleri cehtle iltibasa meydan vermeleri,
2. Bu harflerin yazıda istiklal ve şahsiyetlerini muhafaza etmeleri, her harfin kelimedeki mevkiine göre bir şekle malik olması, bunlardan bir kısmının da muttasıl veya munfasıl bulunması, bununda ibtidailiğe, gerileğe delalet ettiği çünkü harfler yazıda ve kelimedede esir menzilesine indiği,

3. Harflerimiz arasında biçimce, boyca yanaşmaca da iltizam ve düzgünlük bulunmadığı

4. Alfabemizde dilimizin, imlamızın ihtiyacına göre saitleri gösterecek muayyen harfler bulunması bir harfin hem sâmit ve hem saitleri temsil etmesi sebebiyle iltibaslar vaki olduğu,

5. Alfabemizde, ihtiyacımızdan fazla ve mahrecimize uymayan harflerin mevcut olması ve bir sesi birkaç harfin temsil etmesi,

Gibi kusur ve sebeplerden:

Birincisi; bu harfler ile okumayı geç ve güç öğrenişimiz, bu suretle maarifin tamiminde müşkülâtı mevcut olması. İkincisi; matbuatçılıkta fazla masraflar ihtiyar olunması, iktisatça mutazarrır olmamız, üçüncüsü; bu harflerin gözlerin hıfzıssihhasına dokunması, dördüncüsü; Garp teknik ve kültüründen istifade edemeyişimiz, beşincisi; imlamızda anarşi hüküm sürmesi, altıncısı; Arapça ve Acemce unsurların maliyetlerini muhafaza etmeleri sebebiyle dilimizin istiklal ve vahdetini temin mümkün olmaması, yedincisi; hülâsa garba temsilimize mani olmaları gibi mahzurlar hâsıl oluyor.

İşte Latin harfleri taraftarlarınca ne bu kusurlar ve ne de görülen mahzurlar (Latin) harflerinde yok! Bizim harflerin hatırımda tutmadığım herhalde daha birçok kusurları var. Bütün bunların, onların hesabına olarak, birkaç (ana kusur) aracı mümkündür.

Bunlarda:

1. Fenike harflerinin, Aramîlerden sonra Nebatilerde, daha sonrada bunların tesir ve taklidiyle Araplarda aslı gibi kalmayarak, yazıda birbirine yetişmek ve ulaşmak suretiyle bir tekâmül seyri takip etmeleri,

2. Araplar, Samiler, savtiyat sistemleri itibariyle Fenike harflerine karşı Yunanilerdeki bir hal ve vaziyette bulunamayarak, nîm saitlerden ve hafif hulkî sâmitlerden sait işaretleri yapmaları ve buna mukabil, bildiğimiz, yine sait kıymetinde hareke ve işaretleri icat eylemeleri,

3. Bu alfabe ve harflerde bizde çok müstesna şerait altında intikali, dilimizin yazılması için bu harfleri seçmeyişimiz, bunların üzerinde bir tasarruf ihtiyacı duymayışımız gibi sebeplerdir.

şimdi bunları sırasıyla gözden geçireceğiz.

1) Birincisi;

(1)(2)(3) ncü sınıf kusurlar, harflerin şekline, biçimine aittir. Biz bunları ise harflerde şeklî tekâmülün bir neticesi ve icabı olarak kabul etmiştik.(1) şimdi ise bunun bir tekâmül değıl, bir kusur bir gerilik ve ibtidailik olduğı gibi mağruz ve fakat evvelce ortaya konmuş iddialar karşısındaız. Bu iddialar, pek kolay anlaşılacağı vecihle (Latin) harfleri veya yazısı göz önüne konarak ve onda her şey mükemmel, daha doğrusu onlar mükemmeliyetin miyarı addedilerek ileri sürölüyor.

Böyle bir iddia bir vecih peşin, tekâmül fikri ve telakkisine muvaffak görünmüyor. Neden? Fenike ve Aram harfleri, abidelerde zaten ayrı teker teker yazılıyorlardı. Mesela şimdi, Latin (majiskül) leri ile yazılan bir ibare, bu harflerin boylarına vezaitlerine verilen düzgünlük hesaba katılmazsa Fenike mahkûkâtından esas ve mahiyet cehtiyle pek farklı değıldir. (Tedmir) yazılarıyla, dediğim Latince arasında bu noktadan, esaslı bir fark tesis edilemez. Hükümümüz görünüşe göre öyle olunca bugünkü (Latin majiskül) leri bütün ibtidailiklerini ve iptidailik damgasını üzerlerinde taşıyorlar!

Nebatilerde ve belki de Süryanilerde, zaten çabuk yazmak ihtiyacıyla çizgileri azalan ve değırmileşen bu harfler yazıda birbirlerine daha yaklaşmaya, sıklaşmaya başlıyor veya ruhî sebepler altında birbirlerine yaklaştınıyorlar. Yavaş yavaş mesela ilkin iki harf birbirine yanaşıp bitişiveriyor. Bir defa bu oldu mu diğeri harflerde aynı tesir altında birbirlerine ulaşamamazlık etmiyor. Ondan sonra artık her kelime, böylece birleşen ve bitişen ve bitişecek bir kılık alan harflerden teşkil ediyor. İşte o zaman harfler, kelimedeki mevkiine göre aslını muhafaza etmekle beraber, mesela münferit, yalnız şekillerine tespitle, biraz eksiliyor veya küçölüyor. Kelimenin başında bulunan bir harf sonuna düşen gibi olmuyor. Başa gelen harf bütün kelimeye hâkim, bununla beraber aslına dokunmayacak kısmından mahrum, sona gelen ise münferit şeklinden bir fedakârlık etmiyor. Kelimenin ta ortasında kalanlar, sıkışık bir

vaziyete düşüyorlar. Bununla beraber, aslın kendisinde en mühim kısmı kalıyor. Yani sonradan ilave olunmuş, eklenmiş kısımlar gidiyor. Mesela (k (kaf)), (c) (b) harflerinde, asıl olabilen cehtler (ك, ق) (ج, ح) şekilleridir denilebilir. Bunlarda alındığı harflerin izleri bulunabilir veyahut ilk alınan şekilleridir. Herhalde bu hadise gariptir!

Bu harfler bizzat bir gaye değil, bir vasıta. Bir araya gelerek vücuda getirdikleri kelimenin (yazılışça) (görülüşçe) hatta zihince birliğini teşkil ve temin etmek hususunda, mevkilerine göre bir şekil alıyorlar. Yahut kimisi (arkayık) şeklini muhafaza ediyor. Şu sayede bir taraftan kelime daha çabuk ve kolaylıkla yazılıyor. Diğer taraftan şahsiyette (kendiliğine) malik bir kelime ortaya çıkıyor. Ve bu kelime daha kolay da okunabiliyor.

(Sa'y-i ekall) kanunu icabı ile ayrı ayrı yazılan harflerde çizgiler gittikçe azalıyor. Değirmilikler peyda oluyor, toplulaşmak meydana geliyor. Bu da onlar için şeklen bir tekâmül sayılıyor. İşte şeklen bu suretle başkalaşan harflerin (kelimenin birliği) temin etmek üzere mevkilerine göre şu okuduklarımızdaki gibi ihtisara uğramaları tabi değil midir? Bir harf için tekâmül, mesela unsurları olan çizgilerin azalması ise bir kelime içinde (yazılışça tekâmül) onun unsurları olan harflerin küçülmeleri, kemiyeten azalmalarından başka bir şey midir? Çünkü kelimenin birliği, harflerin mevkilerine ve birbirlerine intibakını icap ediyor.

Bizim şimdiki yazı sistemimizde, bu bir (tekâmül) muamelesi, kelimenin (yazılışınca) bir (bütünleşme) işi telakki edilemez mi? Harfler bir (kül) olan kelimedede (biteviyeleşme) yi (intégration) teşkil ve temin etmek üzere birbirlerine sıkışırılar iken, mevkilerine, o mevkilerin (el) ve (göz) için aynı harfe yüklendiği vazife ve hizmete göre şekilce, kılıkça yoruluyorlar. Gerek münferit ve müstakil şekillerini muhafaza ediyorlar.

Burada başlıca yazılan sözlerde, harfler ile seslerin zabt ve tespit edilmiş olmasıyla beraber bir (bütünleşme) ve onları teşkil eden harflerde de karşılıklı tesirler ile mesela bunların her birinde, malum mahiyette bir başkalaşma (ötesi beri olma), bir nevi (türlüleşme) görüyoruz. Bunlar aynı hadisenin iki yüzü. Bu hadise her ne tarzda tefsir edilirse edilsin, biz bunu (harf) ve (yazılış) da bir tekâmülden başka bir şey telakkî edemeyiz.

İşte gerçek bir tekâmülden ve ilerlemeden başka bir şey olmayan, bir harfin, kelimedede bulunduğu mevkii, kendisine isabet eden yere göre onun asıl hüviyet ve şahsiyetine tesiri olmayan farklaşmaları, yukarda arz ve naklettiğim iddialara, bunların (Latin harfleriyle) çok temas ve münasebeti olan zatlar nazarında büyük bir kusur addedilmesine sebebiyet veriyor. Mesela, harflerin üç ve dört şekli olması ve bunlardan bir takımının büsbütün bitişik yazılabilip ve birtakımının da yazılamaması, medeni milletler (alfabe) lerinde olmayan bu bir sürü şekillerin (!) bellennesinin, yazılmasının, okunmasının aşırı güçlükler vermesi, hülasa bu harflerin yazıda kolu, kanadı kısa, kıvrak bir esaret hali yaşaması elh... gibi kusurlar ve hatta cürümler.

Bizim yazı sistemimiz, yani harfleri münasebet aldığı ve mana itibariyle icap ettiği kadar birbirine ulaştırarak (yazış) bir (tekâmül) den başka bir şey addi her cihetle caiz olmadığına göre hakiki mahiyeti tetkik edilmemiş olan bu hali, bu vaziyeti bir kusur değil, bir meziyet telakkî edilmelidir. Belki bu söyleyişim, (Latin) harfleri taraftarlarınca garip görülür. Yahut mutedil kısmı da, bu türlü görüşüme karşı, harflerin bu derece tekâmülü kelimenin vahdetini temin etmek üzere bu kadar fazla veya tam intibakı artık onların her türlü hürriyetini takayyüt etmiş olduğu için bir mahzur ve kusur sayılır diye bir itirazda bulunabilir. Bu itirazda şüphesiz mühimdir. Ancak bu yolda bir itiraz ve tenkit, tekâmül veyahut intibak eden her şey hakkında da varit olabilir. Bizzat tekâmül kanunlarına bile teşmil edilebilir. Öyle ya, niye (mütecanis gayr-i müstakim) kalsın? Niye şu şöyle olsun gibi? Böyle olunca dediğim gibi başka sahalarda da tekâmül dediğimizin ve icâbat ve neticelerinin sırf kusur ve beşeriyet için nihayet çok muzır olduğunu kabul etmek lazım gelir ki, tabii bu doğru değildir. Bu hususta lisanlardan birkaçını misal almak üzere malum ise de, arz edeyim:

1. Lisaniyat âlimlerinin yazdıklarına göre (Çin) lisanı baştanbaşa ve fakat herhalde pek çok değil, tek heceli kelimelerden ibaret. Bu tek hece kelimelerin birbirine benzeyen söylenişleri ve bir sürü de manaları var. Mesela bir sâmit ile bir saitten mürekkep bir hecenin bir hayli türlü söylenmesi ona göre de manaları ve manaları ayrı olduğu halde söylenişleri aynı olanlarda varmış. Bütün bu (tek hece) kelimeler manaca müstakil. Bu suretle (Çince) isim, fiil, zamir, zarf elh dediğimiz (akşam-ı kelimam) da yok. Bu olmayınca Çincenin sarfı da yok. Çince sarfın tarifi;

galiba (boş kelimeleri dolu kelimelerden ayırmaktan ibaret oluyor). Yani (mana unsurları ile şekil unsurları) ayırt etmek. İşte Çincenin sarfı bu kadar basit! Buna mukabil Çince de nahiv var. Bu (tek hece) kelimelerin vazifesi, cümledeki mevkiine göre tayin ediyor. Bununla beraber manalarını kaybetmiyorlar. Bizdeki gibi lahika, edat menzilesine inmiyorlar. İşte hecelerden ibaret serbest unsurlu bir dil! Birbirlerine mesela bizdeki gibi karılıp katılmamış!

Şimdi bu dile nazaran ta öte başta (Arapça) alet yanında (mesela) Ârî dilleri sıralanıyor. Çincenin iki veya daha ziyade (yek hece) unsurları bir fikri ifade etmek için yan yana getirmesine mukabil (Arapça'da), faraza bir fiilin tasrifindeki eşkâli göz önüne getiriniz. Bu genişlik ve karışıklık yahut bu dehşetli tekâmül karşısında insan hayrette kalır! Biz kendi - fakat Çinceye bakınca çok tekâmül etmiş - dilimizde, mesela fiillerin tasrifini, sîga teşkilini ne kadar kolayca yaparız. Ahenk kanununa da riayetle binlerce fiilleri muntazaman tasrife imkân vardır. Arapça öyle mi? Mesela (kâl) müdarînde (yekulu) yahut veya müfret mütekellimi (killet: ben söyledim) olur. Nereden nereye? (ع) müdarînde (يوع) olmazda (يويح) oluyor. (Hâfe) den ise her ikisine benzemeyen bir müdarî meydana çıkıyor. (Yehaf) oluyor. Bunların kaidesi de berbat! İşte (şeklî tekâmülünde) son haddine varmış bir dil!

Yunancanın da söylediklerine göre, bu kabil güçlükleri az değil. Keza (Latince) de öyle imiş. Her birinde isimler, fiiller için çeşit çeşit tasrifler. Yunancada, sıfatta isim gibi tasrif olunuyor. Arabî var. Bütün bunlar ne öğrenilir ve ne de bellendir şeyler. Fakat bunları uzun uzadı uğraşıp da öğrenilir veya kullananlar bizim pek basit bir surette yaptığımızdan daha fazla bir şey yapmıyorlar. Bunlarda henüz (moda) dan düşmemiş bir nazireye mucibince şekliyatça büyük tekâmüle mazhar olmuş diller. Bu söylediklerim o diller için bir kusur teşkil ediyor mu acaba?

Çinlilerin dili ne kadar ibtidai ve fakir ise yazıları da o nispette berbat ve çapraşık! Bu yazıları biz, o taraflardan gelen kâğıt parçalarında çok görüyoruz. Bu yazıların nasıl öğrenildiğine ve nasıl kullanıldığına ve bunlar için bir matbaa bulunduğu insan hayret eder. Sonrada bizim harflerin şekillerini bellemekte göklere uçurulan şekliyatlar hatırlandıkça Çinlilerin kabiliyetlerini, istidatlarını yüksek kıymetlerini takdir etmemek mümkün değil. Çinliler, (harf ve kelime) eşkâlini hiç sızlanmaksızın bellemek hususunda bana (fevkalbeşer) gibi geliyorlar!

Çince dört beş tane (ideogram) bellemek ve yazmak yanında bizim (alfabe) ve (harfler) in öğrenilmeleri hususunda iddia olunan güçlük ve vız gelir. İşte bu da yazıda bir (tekâmül)!

Çinliler, Cevat Bey'in ayrıca bir makalesinde bilmünasebe yazmış olduğuna nazaran, bugün Japon gibi nazarımızda her cehtten ilerlemiş bir milletin edebiyatına o fakir dilleriyle, hususuyla, öğrenilmesine aklın güç yettiği bununla beraber nevi' itibariyle tekâmül etmiş yazılarla hâkim oluyorlar! Bir yazı ki, her bir kelimesi azami veya tahmini muhtelif istikamet ve tertipte otuza yakın çizgiden mürekkep! (Hevitney) isminde Amerikalı lisan âliminin söylediğine göre bu milletin meydana getirdiği edebiyatı – işte bu yazılarla- ancak birkaç kavim daha ileri geçebilmiş.

(Arapça) ve (Çince yazı) muadil şeyler! Bu arz ettiklerim şöyle bir göz önüne alınmaya zahmet edilirse bizim güçlük dediğimiz, kusur ve daha birçok şeyler dediğimiz nefis-il emr de yazılmaz tekâmülünden ve bunun icabından başka değildir. Tekâmül ve kanunlarından şekliyâtta hakkımız yoktur. Ben bu vaz' ve ehemmiyetsiz saha haricinde bir şey zikrine de hacet görmüyorum.

Harflerimizin bellenmelerindeki zorluk sebebiyle Türkler arasında maârifin ta'mîmine mani olduğu yolundaki iddialarda ciddi bir düşünüş ile hiçte uyuşamazlar. Hususiyle, Çin yazısındaki güçlük göz önünde bulundurulsa, bu gibi iddiaların nakarat gibi tekrarına mahal kalmaz kanaatindeyim.

2. Yazımızın, harflerin birbirine bitişerek yahut kelimedeki mevkiine göre – şeklen- intibak ederek tekâmül etmiş olması, bir dereceye kadar dilimizin şeklî ve savti noktadan tekâmül seyrine de uygun gelmektedir. (Arapça) nın esasen (insirâfi ve terkibî) bir dil olması haysiyetiyle muvaffak gelen, bu yazı ve bu harfler bizim dilimize de (iltisâkî) sınıftan olduğu için muvaffak gelmektedir. Bu cehti evvelce bir başka münasebetle de göz önüne koymuştum. Bu görüşüm garip görülecektir. Bununla beraber düşüncemi arz edeyim:

Bizde kelimeler, bildiğimiz vecihle birtakım lahika ve edatlar (kök) lere ilave olunarak teşkil edilir. Biz bir (filî kök) e bir sürü tadilî ve teşkilî edatlar, unsurlar ekleyerek ondan bir hayli fiiller teşkil ederiz. Dilimiz böyle bir zenginlikle maliktir.

Bir kelimeye muhtelif sınıftan lahikalar, edatlara gelince tabi o kelime birçok hecelerden mürekkep uzun bir şey olur. Mesela (falan kişi gündelikçilikle geçiniyor) (sözlerimden bir şey anlamışçasına bakıyor) cümlelerinde (gündelikçiliğe) (anlamamışçasına) kelimeleri gibi bunların daha uzunları da söylenebilir.

Bu uzayıp giden başı ile sonu birbirinden uzaklaşan kelimelerde lafzî, savtî vahdet gevşiyor. İşte bunu temin için dilimizde konuşurken iki türlü muamele cereyan ediyor. Veyahut iki türlü iş oluyor. Birincisi eklendikçe bunlar tarafından kelimenin başında bulunan (köke) doğru bir sıkışma başlıyor. Bu sıkışmayı icap eden şeyde medeniyetin, ihtilatın, harsın tesiri ile artan çabuk söylemek ihtiyacıdır. Bundan dolayı ara yerdeki sait ve sâmitler, sınıflarına göre, diğer nefsanî hallerin de müdahalesiyle tabi az ve çok müteessir oluyorlar. Kelimede bu suretle -nispetle- bir kısalma ve biteviyeleşme vaki oluyor. Buna zihninde tesiri var. Belki de sözlerin birliğini temine mâtuf bu muamelede ilk âmil ve sebep o ikincisi. Sonradan eklenen her sınıf lahikanın kalınlık ve incelikçe sâmit ve saitlerini, (mana unsurlarını) hâvî olan ilk heceye benzeten malumumuz (ahenk kanunu) dur. Şu suretle söylediğimiz sözlerdeki birlik (ilerili) (gerili) vaki olan iki muhtelif istikametteki tesir altında temin ediliyor.

Mesela biz (gördü idim) sigasını bugün (gördüydüm) diye söylüyoruz. Yani yardımcı fiili ayrı söylemiyoruz. Onu (gördü) nün, ahengine uyduruyoruz. Bu suretle (yardımcı fiil) olmaktan çıkarak, lâhik olduğu kelimeye benzeyen bir lahika vazifesi görmeye başlıyor. Fransızca gibi ayrı ayrı bir varlığı kalmıyor. Yani saitleri artık hangi kelimeye yanasırsa ona uyuyor. Bu ahenk kanununun gördüğü iş.

(idim) yardımcı fiilde aynı zamanda (gördü) ye doğru sıkışıyor. Ona savtçe bitişmek istiyor. Bunun için bile burada iki sait birleşiyor. Ortaya her ikisine de benzemeyen bir başka sait çıkıyor ki ben buna benzer veya hemen aynı hadiseden galiba üçüncü makalede uzunca bahsetmiştim.

Dört hecede üç heceye iniyor. Diğer kelimelerde de bu gibi hadiselerin vaki olup durduğunu kendi söyleyişimize müracaat ederek güzelce fark ederiz.

İşte bu iki muamele ile Türkçe sözlerimiz söylenişte (birlik) kazanıyorlar. Şu halde dilimizin bu tabiatına ve savtiyat sistemimize ve bunların tekâmülüne kullandığımız yazı pek uygun ve elverişli olmuyor mu?

Böyle birçok heceleri mümkün olduğu kadar birbirine bastırıcasına sıkıştırarak, harfleri elverdikleri kadar birbirine kararak, katarak, benzeterek, icap edince ve çok defa koskoca saitleri belli, belirsiz bir hale getirerek ihtiyacı nasıl duyuyor ve bu işle Türkçe sözlerimize bir bütünlük veriyor isek, elimize asırlarca evvel geçen yazıda da hala bugün belki gayr-i şuurî olarak böyle davranıyor, böyle davranmak ihtiyacı içinde bulunuyoruz!

Bu yazı sistemimiz, yerine göre (büzülgen) ve (yumulgan) harflerimiz, dilimizde sözün (savti birliğini, lafzi bütünlüğünü) temin eden, hatta dilimizin savti ve şeklî tekâmülünde âmil olarak bakılabilen ne ettiklerini arz ettiğim ve tekrarda bahsedilecek olan iki muameleye de doğrusu elverişli geliyor ve görünüyor.

Ruhî bir noktadan, sözü gerek (söyleyiş) ve gerek (yazış) şüphesiz ki münferit hadiselerde değildir. Bunlar sözün, asl veya umumu denebilir. Zihni suretinin, mana ve medlûl ile birlikte unsurlarıdır.

Bununla beraber bu düşünüş ve görüşe karşı bizimki gibi iltisâkî ve ahenkli dillerden, Macarcaya veya Sair dillere az ve çok ta'dil edilen Latin ve Slav harflerinin pek güzel uygun geldiği yolunda bir mütalaa dermeyan olunabiliriz. Bende mütekabilen uygun gelmez dedim. Fakat uygun gelişte şeklî bir noktadan arada bir derece fark bulunmak gerek derim.

3. Harflerimizden bir kısmının birbirine benzemesi ve noktalar ile tefrikin iltibasa meydan vermesi hakkında bu kadar da arz ve naklettiğim kusuru cevapsız bırakmak istemiyorum.

Bu kusur telakkisi, nokta kullanılmayan, el yazısında şekillerinin birbirine benzettirildiği - matbaa harflerinin - telkini altında tekvin ettiğini zannederim. Gerek harflerin birbirine benzemesinin ve gerek bunların tefriki için konan noktaların iltibâslara meydan vermesi oldukça mübalağalıdır. Bir çocuk için ilk okumaya başladığı zaman harfleri tefrik emek için bazı yanlışlıklar olabilir. Bu da çok devam

etmez. Çünkü bu noktalar birden üçe kadar harflerin, üstüne veya altına konuyor. Eğer hepsi bir yana konsaydı, o vakit mahzur vardı. Bundan başka bu noktalar matbaa harflerinde pek belli ve okunaklıdır.

Nokta deyip de geçmeyelim. Hemen her yazıda, her alfabede istiğnâ göstermeyen bir işarettir. Nokta, virgül kendisine benzeyen diğer çizgicikler ile alfabe hayatında bir aile teşkil ederler. Bunlar ve hususuyla nokta, evvelce yazdığım gibi iktiza eden bir harfe savti bir kıymet ve hüviyet verebilir. Nitekim bizde şikâyet edilen ünmûzeci şekilleri birbirinden ayırarak ayrıca harfler vücuda getirebilmesi gibi bunu burada sırf bir misal maksadıyla zikrediyorum. Fakat (Latinciler) in gözü noktaları hiç tanımıyor. Onu Latin harflerinin mevzûn kâd ve kâmetleri yanında ehemmiyetsiz görüyorlar yahut öyle görmek istiyorlar! Nokta ise yalnız bir işaret değil. Bazı defa tamamıyla bir harf yerini tutuyor. Hatta bizzat harf oluyor. Mesela (İbranicede) (וּ) aslî şeklinden küçüle küçüle, bizdeki hemzeyi andırmakla beraber noktamsı bir şey olmuştur. Hele Musevi vatandaşlarımızın, el yazısında ise, (ع) harfi basbayağı bir (.) dır. Noktada (harf) likte var. Öyle itibar edince zaten öyle olmayacak mı ya? Demek bir harf ve bir nokta, bir bakıma ayrı bir harf değil, mürekkep bir harf demek oluyor. Mesela Fransızcada veya Latince (o) nun üzerine iki nokta konunca (eu) saiti oluyor. Bu işaretler ve bu noktalar böylece harf hizmetini de görüyor. Tamam, bir harfe muadil oluyor. Şu suretle noktaya, harfin sabit, aslî bir unsuru gibi bakılabilir. Ha o harfin başı veya kuyruğu, çanağı ha bu nokta. Hepsi bir yapı.

Binaenaleyh bir yazının okunabilmesi için, her bir harfin upuzun, küp gibi yayvan hendese ile ölçülmüş, biçilmiş olması lazım gelir. Nokta, İbranicede olduğu gibi tekâmülle ortaya çıkmış bir harf yahut her işe gelir bir işarettir. Fakat tekâmül böyle aksine olarak büyükten küçüğe doğru oluyor!

Harflerin birbirine benzemesine gelince: her alfabede ve her yazıda olan şey, harflerimiz aleyhinde bu gibi iddialarda bulunanlar Fransızcada bd-qp harflerindeki müşâbeheti, bunların fark edilmesindeki güçlüğü niye göz önüne almıyorlar?

Fransızca kıraatte oldukça ilerlemiş bir çocuğa ayrı ayrı bu harfler gösterilse güç tefrik eder? Çocuk diyorum! Daha büyüklerde bile bu tefrik edivermesi pek olağan bir iştir!

Diğer iddialar üzerinde şimdilik tevkif etmek istemem. Yalnız kullandığımız harflerin yazının arz ettiğim mahiyetteki tekâmülünden dolayı ileri gelen hallerin ibtidailik ve kusur addinin her cehtçe doğru olmadığını söylemek isterim.

Bununla beraber her şeye rağmen harflerimizin bitişik yazılarak ayrı yazılmadığı, bu suretle istiklalinden mahrum oldukları hususunda bilfarz ısrar buyurlarsa, harflerimizin müstakil şekilleri var. O halde onlar ile yazmayı niye düşünmüyorlar? Onlar ile çocukları, halkı okutmayı hatırlarına getirmiyorlar derim. Mademki müstakil harfler vardır, onlar ile de yazılır. Mesela ben istediğim zaman (وقومق) okumak kelimesini, (وقوماق) tarzında her harfini ayrı ve müstakil olarak yazabilirim. Harfler, böylece de tamamîyetini, bir mucip iddia, şahsiyetini muhafaza ederler. Bunlar zaten bildiğimiz Türkiye’de ve büyük bir ekseriyetin - en aşağı iki milyon kişinin- bildiği harflerdir. Bunların okunmasında, belenmesinde, matbaada dizilmesinde hatta daha çeşit çeşit şekillere sokulmasında hiçbir güçlük yok. Bunlar böyle yazılıyor ve mutâva’at ediyorlar. Âlâ değil mi?

Buna karşı, böyle yazılınca okuyup da baştan bu yolda bizde bir ülfet ve itiyad hâsıl olmadı deniyor. Çok doğru! Öyle olunca, bunları birleştirip bitiştirip yazmak - yani onların tabirince tekrar- esir etmek- zaruri bir hal alıyor. Yani biz zihni ihtiyacımız ve itiyadımız sebebiyle bu harfler esaret hayatında yaşıyoruz. Sonra da onların esirliğinden istiklal ve şahsiyetten mahrum olduklarından dolayı şikâyet ediyoruz. Daha garibi, müstakil yazdıkları zamanda anlayamadığımızdan, falan müştekiyiz. Kimse gocunmasın. Şu katmerli ve unmûzeci (safсата) mahza Latin harflerinin aşkıyla yapılabilir değil mi?

Zannediyorum ki harflerimizin şekliyâtı (biçimi, kılığı, yapısı) ve yazımız aleyhinde (Latin harfleri) nin kabulünü iltizam buyuran zatların ileri sürdükleri tenkitlerin şey’i bir kıymeti olmadığı, sümmettedarik şeyler, daha ziyade hissi mantık kadrosuna girer. Muhakemeler hâkimler olduğu oldukça anlaşılmıştır!

Harflerin kelimedeki mevkilerine ve birbirlerine - şeklen- intibak etmeleri veyahut kimi bitişik ve kimi ayrı yazılmaları harfler için bir kusur teşkil etmez. Ve (tekerleme) kabilinden ileri sürülen mahzurları ileri getirmez. Onların bu halleri sayesinde sözün daha sağlamca yazılış vahdeti temin ediliyor.

Esasen harfler, göz alıştıveren bir kelimede onun unsur-u eczası değil meşhur bir hâkimin dediği gibi (alamet ve marka) ları (Merkmale) oluyor.

[Arkasına ileriki makalede devam olunacaktır.]

2 Mayıs 1927

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 22, s. 2-7

3.9.27. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -12-

4: Alfabe ve yazımızda savti kıymet itibariyle, (Latin harfi) taraftarlarının gördükleri ve pek mühim saydıkları kusurlardan biri birkaç harfin aynı sâmiti ifade etmesi veya bir ses için birkaç yazı işareti bulunması - ki bundan aşağıda ayrıca bahsedeceğim- diğeri dilimizdeki saitleri gösterecek muayyen harf ve işaretin bulunmasıdır.

Bundan dolayı bizde okuyup yazmayı öğrenmek güç oluyor. Bir ibare doğru dürüst okunamıyor diyorlar, bunda (yazıda) saitleri göstermemekte dâhil ise de bu ayrı bir mesele teşkil eder.

(Latinciler) in bu görüşleri yeni bir şey değildir. Öteden beri münevver bir kısım - gerek muhafazakârlar ve gerek ıslahatçılar- alfabemizde, yazımızda bu eksikliği görüyorlardı. Fakat bunun içinde (Latin alfabesi) almayı zihinlerinden geçirmiyorlardı.

Gerçek, bizde Latince veya Fransızca'da olduğu gibi saitleri temsil edecek muayyen ve başlı başına harfler yok. Eğer alfabemiz bu haliyle mukayese edilecek olursa, üstünlük bu cihette, yani kıymet hususunda Latin alfabesinde kalıyor. Bu suretle mezkûr alfabe daha mukabil sayılabilir. Esasen (Latin) alfabesi olması mükemmeliyetine bir damân teşkil etmez mi ya?

Alfabemiz ve yazımız bu hususta bir eksiklik gösteriyorsa, bu bence yine alfabemize ait, ona yüklenilir bir kabahat değildir.

Çünkü biz Araplardan alfabeyi, harfleri şimdiki gibi çıır çıplak almadık. Sırf sait vazifesini görecekt (üstün, esre, ötre) adı altında bir takım işaretlerde aldık. Bunların arasında (med, cezim, şedde) denilen daha başka işaretlerde vardı. Bunlar bizim, az ve çok sait ihtiyacımızı def ediyordu. Bunlar ile yazılan bir yazı, herkes tarafından hem çabuk ve hem doğru okunmak mümkün oluyordu. Kendi dilimizi değil, bilmediğimiz Arapça 'yı saldırı suldur okuyorduk.

Sonradan bu hareketler kullanılmaz oldu, bunların yerine -güya- yavaş yavaş, saitleri göstermek üzere (hareke-i harfiye) kullanılmaya başlandı. Tabii muntazaman

mutarriden denemez. Bu harflerde gerçi savti kıymetçe, Arapça'ya nazaran bir farklılaşmada vaki oldu. Fakat her suretle, (hareke) lerin yerlerine tutamadılar. Mesela biz (بِز) kelime veya hecesini, (بِهْ) de, (بِيزْ) de okuyabiliriz. Bu okunuş farkını da öylece yazarak gösterebiliriz. Ancak burada saitleri ifade eden harfleri biz bir başka yerde (sâmit) işareti için de kullanılırız. Bunlardaki tasvirde bu. Fakat hareketler böyle değil. Burada kullanılacak (hareke-i resmiye) ler, kelime haricinde olmakla beraber sarf ve münhasıran sait işaretidir. Onlar sâmit işareti vazifesini göremezler. Sözüm yalnız üstün, esre, ötre, cezim işaretleri için! Bunlar hem kısa ve hem de ince saite delalet edebilirler.

Demek istiyorum ki elimize geçen harfler ve yazı işaretleri nispetle mükemmel idi. Basbayağı işe yarardı. Sonradan bu sistemi, bu düzeni bozduk. Sonrada onların yerine bir şey koyamadık. Şimdiki hale bakarak, diyoruz ki alfabemizde saitlerimizi gösterecek, iltibaslara meydan vermeyecek işaretler yok. Çünkü kullandığımız (Arap alfabesi, Arap yazısı) dır. Bunun için dilimizin savtiyatını yazmaya gayr-i kâfidir!

Bugün gayr-i kâfi ise, bu kusur ne alfabenin ve ne de yazı sistemimizindir. Bu bize râci olan bir kusurdur. Bununla beraber bu kusuru şişirmeye uçurmaya da pek mahal yok. Çünkü saitleri göstermek üzere kullandığımız harflere, sait takımımızın yazılabilmesi için iktiza eden kıymetleri vermek imkânı yok değil.

Buna karşı, hassaten (Latinciler), (vav) harfine, (ötre) nevilerini göstermek üzere kullanılan işaretlerin kabul edildiğini, hiçbir kimse tarafından kullanılmadığını, harflerimizin yazıda bitişik yazıldıkları için herhangi bir tadile elverişli olmadıklarını, bunun ilk baştan yapılması mümkün olamaz bir iş olduğunu ileri sürerek itirazda bulunabilirler. Ve hatta (Latin harflerini) iltizam ettiklerini unutarak zihni itiyatlardan da bahsederler.

Şimdi bu itirazları birer birer gözden geçirelim:

Birincisi: Evvelce yazdığım vecihle, (vav) ların tefriki hususundaki teşebbüsler gerçek neticesiz kalmıştır. Bunun başlıca sebebi, her müellifin kendine göre bir işaret kullanması olmuştur. Hiçbiri diğerine uymaz.

Eğer ilk kullanılan işaretler başkaları tarafından kabul olunup kullanılsaydı, o zaman gözler o işaretlere alışır ve o işaretle medlûlü arasında ilk bakışta bir münasebet tesis ederdi. Bununla beraber lügat kitaplarında bu işaretlerden doğrusu istifade olunuyor, yalnız ne var ki bunlar hatırdan kalmıyor. Çünkü hepsi de farklı, yalnız zihinde kalan bir şey (vav) harfine, konulan işaretler ile kıymetinin türleştiğidir. Bu suretle vav harfinden, (ötre) ler için istifade etmek pek mümkündür. Keza, keyfiyet (y) ve (güzel h) harfleri için böyle.

Belki buna karşı, bir enmûzeci şeklin veya bir harfin üzerine bu kadar vazife yüklemesinde mahzur vardır diye yine tabii (Latinciler) tarafından itiraz olunur. Bir harften hem sâmit ve hem de bir sürü sait işaretleri yapılamaz derler. Bizim alfabe ve yazımızın buna tahammülünü işaret ettikten sonra kendileri Latin harflerinden aşağı yukarı aynı şeyi yapmak istediklerini de söyleyebiliriz. Mesela (kalın kapalı ötre) için müttefikân (u) harfini münasebet görüyorlar, bunun üzerine iki nokta yerleştirerek bundan da (ince kapalı ötre) işareti yapmak istiyorlar. Bunların uzunlu, kıyası yok mu? Başka işaretler ile bunlarda gösterilmek lazım. Böylece tam dört tane (u) eder, başka türlü olamaz ki!

Biz ise sâmit için bir (vav), (ötre) ler içinde dört (vav) istiyoruz. Hepsi beş tane eder. Arada o kadar büyük bir fark kalmıyor. Esasen evvelki makalelerde görüldüğü vecihle (v) harfi (vav) harfinden başka bir şey değil, (u) ile (y) de yine ondan ürer. Bunlara birde üzeri iki noktalı (ü) yü ilave eder isek, bunlar muhtelif tarihlerde şekil ve savtçe tadile uğramış (vav) harfinden başka bir şey değiller. Biçimce benzerlikleri, savtçe yakınlıkları gözüküp durmaktadır. (Kalın ve ince açık ötre) için (o) harfini beğeniyorlar. Bunun üzerine de yine iki nokta koyunca incesi (ö) olacak. Görülüyor ki, biz iki şekil yerine yalnız birden istifade edeceğiz. Bu da itiraz ve tenkit kaldırmaz pek tabii ve mantıkî bir iştir.

Buna dolayısıyla bir misal arz edeyim. Biz (yek hece) bir dile, ona göre de bir yazıya malik olaydık, şimdiki gibi aramızdan, önüne ardına bakmayarak garp medeniyetine dâiyesiyle (Latin) harflerinin âteşin taraftarı zuhur etseydik, onlar dilimizde on beş türlü söylenen (co), on yedi türlü söylenen (pi) bilmem kaç türlü söylenen daha başka yek hecelere nasıl yazacaklardı? Sait bir, fakat (lahn) (vurgu) (mana) ayrı. Herhalde on beş tane (o) on yedi tane (i) yi burnumuza dayayacaklardı.

Bir (o) ki altı üstü çeşit çeşit işaretler, çizgiler ile donanmış. (İ) nin başına kim bilir neler yüklenmiş! Esasen savtiyatımızın başka türlü tespiti imkân olmadığı için bu tabii ve zaruri görülecekti. El'ande yek hece diller (Latin) harfleri ile yazılmak istenince başka bir usul takip edilmiyor ya! Müelliflerin sözlerinden böyle anlaşılıyor. Bir sait işareti böyle muhtelif lahnlara delalet etmek üzere bir süre, alttan üstten, işaretler ile teçhiz ediliyor.

O halde bir (o), bir (i) veya (a) ya birçok (söyleyişler) i göstermek kabiliyet ve kıymeti verilebiliyorsa bu bizim (vav) dan (y) den (elif) den niçin esirgensin? Ve bunlara niçin zavallı densin?

Bizim birde çanaklı (vav) ımız var. (Hareke-i resmiye) arasında (ötre) dediğimiz, küçücük bir (vav) dan başka bir şey olmayan işaretimiz var. Birde (cezim) var. Bütün bunlara gözümüz alıştı. Yukarılarda söylediğim vecihle, biz işaretli (vav) lara yarı alıştık. Sistem haricine çıkmayarak, bütün bunlardan ve yapılmış olanlardan değil dört, on dört (vav) yapabiliriz. Zannediyorum ki bu cihette (Latin) taraftarlarından başkaları hemen aynı yolda düşünülürler. (Dudaklar) yamularak söylenecek saitleri yazacak, ifade edecek harflerin yine aynı unsurdan uydurulması pek mantıkî bir iş ve düşünüş addedilir.

İkincisi. Harflerimizin bitişik yazılması, onlara, herhangi bir tarzda yeni bir kıymet verilmesine mani olamaz. (Uygurlar) Mançularda bitişik yazılıyor. Onların nasıl kıymet verdiklerini gördük. Bu hususta kolaylık ve imkân olmadığı düşüncesini, bir harfin şeklen her türlü başkalaşmaya müsait olması esasına nazaran hiç doğru görmüyorum.

Üçüncüsü: Bir alfabede ve harflerde tadilatın baştan olabileceği yoldaki mütalaa doğru görülebilir. Fakat burada yapılmak istenen şeylerde harflerin asıl şekline talik eden bir ceht yok. Onlar bozulmuyor, değiştirilmiyor. Nihayet bazı ilaveler yapılıyor. Bunların umumiyetle kabulü şüphesiz bir zaman meselesidir. Fransa'da dibi müdevver (v) nin yani (u) nun sait olarak istimali teşebbüsü 1575 tarihinde vaki oluyor. 1651 tarihinde de kabul ediliyor. Bizde muhtelif tarzlara olsun, teşebbüsler, daha evvelce vaki olduğu için iş bu kadar uzamaz.

Fakat bu gibi mütalaaların (harflerimizin) Latin harfleriyle istibdalini zaruri addedenlerin ağzından çıkması garip görülüyor. Mesela, birkaç harfte, onlara yeni kıymet verecek işaretler ilavesi tarzında yapılacak - değil ya tadilat diyelim-tadilatının başından yani ilk zamanlarda olabileceğini söyleyenlerin baştanbaşa (alfabe) yi değiştirmek istediklerini ve bu suretle, ortada sırtıp duran mantıksızlığı göz önüne almamaları hoş bir şey oluyor! Eğer harflerde herhangi bir tarzda bir ta'dillik vakti geçmiş ise bir (alfabe) kabulünün de evveliyetle vakti geçmiş olmak lazım gelir. İşte bunu hiç düşünmeyerek böylece mütalaalar yürütürler!

Dördüncü itiraz: Zihni itiyad, göz alışma meselesi şüphesiz ki mühimdir. Filhakika harfler, unsurlarını veyahut fârikalarını teşkil ettiği kelimeler ile bir defa zihne yerleştikten sonra onların sait kısmında, bir takım işaretler ile farklar tesisi düşünülecek bir şeydir. Munfasıl ve müstakil harflerle yazmak teşebbüslerinden muvaffak olamamakta bu cehti göz önüne almamış, işin ruhu ve içtimai cehtini ihmal etmiş olmaktan ileri gelmiyor mu?

Bununla beraber yukarda söylediklerimden kolayca anlaşılacağı vecihle harflerin aslî şekillerini bozmak, yazımızı değiştirmek tarafı iltizam edilmiyor. Mesela bir (vav) ın üzerine bir (ötre) yahut bir ve iki nokta konsa veya çanaklı yazılsa bundan itiyadımız sarsılmaz. Bundan (zihnî suretler) müteessir olmaz zannederim. Biz (vav) larda fazla işaretlere az ve çok alışmışız gibi.

Bu gibi işaretler ayrıca mazi ile istikbalin arasını uçurumlaştıracak mahiyette değildir. Bununla beraber (terbiyeciler) ile (ruhiyatçılar) dan mürekkeb mütehassıslar bu cehti, icap ederse pek güzel tetkik ve tecrübe ederler. Bu bir âlim ötekinin meselesidir. Şahsi (enmûzec) lere göre tesir derecesinin mesela usulünde yapılmış (anket) ler ile veya başka müteâmil usuller ile tayin ve tespiti imkân vardır. Bu sırf (sait) işaretleri için olacaktır. Zannederim ki böyle bir tetkikte dediğim istikamete doğru müsait bir netice verecektir.

Eğer iş gelecek neslin çabuk okuması için ise, imla meselesi hariç olmak üzere (sait) olarak kullandığımız harflerin sait ve sâmit şekillerinin tefriki ve saitlere lüzumu olan kıymetlerin verilmesi esas itibariyle kabul olunabilir. (Bugünkü soy) ile (yarınki soy) arasında hiçbir açıklık baş göstermez. Zamanda ve mekânda (milli

vahdet) müteessir olmaz. Hülâsa harflerimize, bunlardan sait takımına atfedilen kusur o kadar büyük değildir. Büyük olsa da o kusur onların değil, zihniyetimizin, birazda dilimizin içtimai ve hayatî şeraitimizin, tarihimizindir.

Beşinci: Alfabemizde fazla harfler:

Cevat Bey ile beraber (Latin harflerinin) bilcümle taraftarları okuyabildiğim eser ve makalelerinde alfabemizde fazla gördükleri harflere karşı şiddetli bir husumet gösteriyorlar. Bu fazla harflerde, kendi tabirleri vecihle mahrecimize, savtiyatımıza uymayan -ki biz bunları evvelce söylediğim gibi kendi mahrecimize uydurarak telaffuz ediyoruz. Bu suretle mükerrer sayılan harflerdir.

Mesela, iddialarına göre (s (sin), z (peltek z), t (tı), d (dat), z (peltek z)) harflerini (s (sin), z (keskin z), d (dal), s (peltek s)) gibi söylüyoruz. Bunların böylece yazılmasına sebep ne? Bu evvelkiler alfabemizde fazla kalıyor.

Bundan başka (sağır nun) (edebi lisan) da (n (nun)) gibi söyleniyor. Bu ibtidaî ve kaba bir telaffuzun nişanesi alfabemizde alıkoymaya ne mahal var. (Ya-i kaf) da böyle. Bunun (y) telaffuz edildiği yerde, olduğu gibi yazılmasına hiç lüzum yok. Binaenaleyh bütün bu harfler fazladır, tasfiye edilmelidir. Yani bunların birine savtiyat sistemimize pek muvaffak olan (Latin harfleri) alınmalıdır! Diyorlar. Öyle ya orada böyle fazla harfler yok. Tatbik edildikleri dillere tıpkı tıpkısına, eksiksiz, artıksız kalıyorlar! Galiba (Latincilerimiz) de Fransızca ve İngilizceye bakarak imreniyorlar! Herhalde alfabemizde harflerin fazla olduğuna ve bunların tasfiyesine dair bütün düşünce ve itirazları sırf zatîdir. Binaenaleyh kıymetten arîdir:

Çünkü 1- evvela işi bizim (k (kef)) lerden tutalım.

Sağır (k) belki (edebi lisanda) yoktur. Fakat Türkçe'de var. (Edebi lisan) benim anladığım Türkçeyi ne vakitten beri temsil ediyor acaba? Eğer Türkçemizde, Türklerin ağzında yaşayıp duran ayrıca sarfî veya şeklî vazifeleri yaşayıp (k) nin hayatî münhasıran İstanbul şivesine bağlı ise bu biraz garip olur! Bununla beraber İstanbulluların da, söyleyişte bu iki (nun) arasında bir fark gösterdiklerini zannettiğimi söylemiştim. Diyorum ki (ona) yı Anadolu'muzun bazı mahallerinde söylendiği gibi söylüyorlar. Fakat (ona) gibi de söylemiyorlar. Mesela (yazın-yazıñ)

yazmak fiilinin emr-i hazırı kelimelerindeki (nun) ları ona takdim eden saitler gibi farklı söylüyorlar. Belki ben yanıliyorum. Diyelim ki, tıpkı (n) gibi söylüyorlar. Peki, ötede koskoca bir halk bunu genizden söyler. İstanbul halkı içinde aynı harf bildiğimiz bir (nun) u temsil eder. Bir tarzda, bu harf faideli bir iş görürken, bunu şekli ve sarfi hizmetlerini de kâle almayarak, sırf Latince bir (N) hatırı için fazla görmeye kadar varmak, her halde bir âlimi bir yazı meselesi değildir. Hele Türklük meselesi ise hiç değil! Bu asriliğin marazi bir tezahürüdür!

(Ya-i kaf veya sadece kaf) içinde keyfiyet böyle ve buna benzer. Bu harf hecedeki mevkiine göre bazı yerler halkının (yarı sait [y] ve yamuk sait [i] veyahut yarı sait [vav] veya sait [vav]) oluyor. Bu harfe, her tarz kendi şivesine göre bir kıymet veriyor, öylece okuyor, söylüyor.

Benim için, mesela [inmek] kelimesinde (kef) tamamıyla saitleşmiş, (i) ile birleşerek uzun bir (i) olmuştur. Bu yazılış bana uzun (i) saitini temsil eder. Bir başkasına veya bir başka yerde ise (e) ve (i) dir. Bu mastarın manası ve istimali ise farksızdır. Fakat ilk hecenin söyleyişi büyük farklar gösterebilir. Diyelim ki en güzel, en doğru ve en şiveli İstanbullular söylüyor. Pekâlâ! Fakat onlarda yine bu türlü yarış üzerine söylüyor. Benim için ve başka yerler için nasılsa İstanbullu için hiç farklı değildir. O halde bunun yerine (y) veya (vav) yazılmak istenmesinin makul ve tabii sebebi acaba ne oluyor? Sebep kusur bulmak!

Cevat Bey ve emsali yalnız (Arap) dedikleri harflere değil bizzat Türklere ait bu zavallı harflerimizin de, (edebî lisanımız) da başka türlü söyleniyor. Ve edebî lisandan kalkmıştır. Mahrecimizde yeri bu kadar diye hayatına kast ediyorlar. Cevat Bey hele (sağır kaf) ı, kaba ve ibtidai bir telaffuzun nişanesi addetmek gibi çok ince bir asrîlik gösteriyor!

İkincisi: Diğer (t, z (peltek z), s (dat), z (peltek z), a (ayın)) gibi harflere gelince:

Konuşma dilimizi olduğu gibi yazmak veya (yazı dilimiz) de savti imla tatbik edilmek mevzu bahis olduğu, kelimelerin mana ve medlûlleri göz önüne alındığı zaman bunların ortada fazla kaldığı hakkındaki iddia doğru olabilir.

Fakat (s (peltek s), z (peltek z) elh.) harflerini (s (sin, z (keskin z), elh.) gibi telaffuz ettiğimiz halde yine (s (peltek s), z (peltek z)) diye yazmakta olmamız meselesi, Arapçadan bunlar nasıl alındıysa ve nasıl bellendiyse o şekilleri ve o yazılışları ile muhafaza olunmaları her halde savti olmayan bir imla meselesidir! Meselenin hakiki ve iç yüzü böyle olunca, bunun tetkik, zannedersem, [ruhiyat] veya [lisanî ruhiyat] ait olur. Bu mesele, arz ettiğim mahiyeti itibariyle [ruhiyat] ve [içtimaiyat] sahasına intikal etti mi alfabemizde fazla harfler bulunduğu ve bunların tasfiyesi icap ettiği yolunda ortaya konan fikirler veya tekerlemeler çürük sayılabilir. Dilimize vaktiyle alınmış yabancı tabir ve lügatler alındığı şekilleri ile imlaları ile kalmaları, yine öylece yazılmaları (yazı dili) nin medeni bir milletin ferdî ve içtimai hayatında ehemmiyet ve vazifesi itibariyle zaruridir. Bu zarurette tabi hem ruhî ve hem içtimaidir.

Bu kelimeler, bildiğimiz imlalarla alıştığımız yazılışlarıyla dinî, ilmî, edebî elh. ... ihtiyaçlar ile (yazı dili) ne alınmışlar, nispetle uzun bir zaman zarfında o dile intibak ederek diğer unsurlar ile beraber iş görmüşler. [Darülfünun] terkihi münasebetiyle evvelce arz ettiğim gibi bu gibi kelimelerin ve hatta bütün kelimelerin imlasına, yazılışına mana ve medlûli ve zihindeki birtakım tedâiler yahut kaynaşmalar alt üst olmaksızın, aynı zamanda içtimai vazifeleri aksamaksızın ilişilemez. Çünkü mana ile yazılış ve söyleyiş ve bu sonrakilerin zihnî suretleri arasında kelime suretinin unsurları olmak itibariyle, onun birliğini muhafaza için tabiatı ile bir tesânüd var. Birisine dokunuldu mu baştanbaşa hepsi müteessir olabilir.

Bizim bugün [yazı dilimiz] de yerleşmiş Arapça ve Acemce, basit veya mürekkebi bir tabir veya lügate gerçekten ihtiyacımız var mı? Onsuz olamaz mıyız, yazamaz mıyız? Eğer o [lügat] siz yapamazsak onun öğrenilmiş, belenmiş, göz alışmış imla ve yazılışıyla [yazı dili] nde kalması ve yaşatılması icap eder. Buna karşı, daha bazı itirazlar ile beraber bu gibi yabancı kelimeler, aslî imlalar ile dilin birliğini, istiklalini bozuyorlar diyebiliriz. Eğer mesele [savti imla sahasına nakledilir, dilin birliği] ne mana ve medlûl itibariyle araya katılmayarak böylece bir imla meselesinden ibaret add olunursa belki o zaman dil birliğini bozarlar. Fakat bunların oldukları gibi kalmaları meselesinin iç yüzüne göre [dilin birliği] bozulması

düşüncesinin ileri sürülmesine ve bunun doğruluğunu ispata ayak diremeye pek mahal yok.

Farz ve kabul edelim ki, bunlarda söyleyişimiz gibi yazılmamak, kendi imlalarını muhafaza etmek suretiyle dilimizin istiklaline mahal veriyorlar. O halde bize düşen vazife, bu (dirliksizlik) lerinden [imlaya gelmemelerinden] dolayı onlara yol vermek, dilden dişleri uzatmaktır. Onlarda bu muamele üzerine geldikleri yere dönerler. Dilimizden tamamıyla tasını tarağını toplarlar. Bu tedbire karşı şüphesiz büyük bir ekseriyet bunların yazı dilimize artık tamamıyla mâl olmuş olmaları, bu Türkçe kelimeler kadar millileşen bunlara ihtiyacımızın katî ve mutlak olması sebebiyle bunlar hakkında tasfiye muamelesinin tatbiki gayr-i caiz ve gayr-i mümkündür, yolunda bir mukabelede bulunacaktır. Eğer iş böyle ise, o vakit onların bellendiği, tanıttığı, göz alıştığı imlaları ile kalmalarını, mahrecimize uydurarak telaffuz ettiğimiz bu gibi kelimelerin unsurları değil de artık marka ve alametleri sayılan harflerin yazılışlarının kolayca değişmeyeceklerini kabul etmek zaruri olur. Mesela [bahs] [zat] [hars] [darb] [zarar] [galîz] elh... gibi kelimeler bugün dilimizde ihtiyacımız var ise bunlar [bahs] [zat] [hars] [darb] [zarar] [galîz] elh... tarzında yazılmayacaklardır. Çünkü bunları güya söyleyişimize uydurarak ha bu türlü yazmak yani birden bire tanınmaz bir kılığa sokmak, ha vaktiyle müfret tasfiyecilerin saf Türkçe ve Türklüğe karşı artan bir sevgi ile bunlara açıktan açığa yol vermek. Muamele farkı araya katılmamak şartıyla hemen aynı şeydir. Netice itibariyle evvelki belki daha götürür. Faraza evvelkinde bir takım unsurların yazı dilinden çıkarılmasıyla dil lügatçe fakirleşecek, içtimai vazifesini göremez bir hale gelecek ve diğerinde ise bu kelimeler körebe oyununa mahkûm edilmiş olacakları için dil büsbütün berbat olacak. Bu suretle az anlaşıma yerine hiç anlaşılamama kaim olacak. Bir kör dövüşüdür gidecek. Bence tercih olunacak herhalde tasfiye muamelesidir. Fakat konuşulduğu gibi yazmak suretiyle bir tasfiye!

İşte arz ettiğim bu tabî yahut ruhî ve içtimai sebeplere mebnî mahrecimize uydurarak telaffuz ettiğimiz harfleri değiştiremeyeceğiz. [s, z, z, z (hepsi peltek)] harflerini kullanmakta devam edeceğiz. Böyle olunca da bunları alfabemizde fazla addedemeyeceğiz.

İşin doğrusu ve hatta ilmîsi böyle görünmekte ise bizde sayıca mahdud şöyle bir iki sınıf teşkil eden bazı münevver zatlar burada nispetle uzaktan veya gıcırı bükme temas edilen hakikatlere aldırış etmeyerek bütün kanaatlerinde, bu cümleden olarak bazı harflerin fazla olduğunda ısrar edebilirler. Gerçekten onlar söylendiği, telaffuz edildiği gibi bir kelimenin yazılmasında, kendileri için bir beis görmezler. Çünkü yazılış ve imla değişikliğinden o kadar müteessir olmazlar. İşte bu sebeple, onların nazarında söylendiği gibi yazılmamak bayağı mantıksızlık sayılır. Yazı, sözün nihayet bir hâdimi ve bir tâbiidir. Böyle olunca telaffuz edildiği gibi yazılmamak başka nasıl telakki edilir? Söylendiği gibi yazılmamak [gayr-i mantıkî] bir şey ise, mesela savti imlanın tatbikine karşı, herhangi bir muhalefette öylece bir muhafazakârlıktır. Muhafazakârlık sözü gerçek yakışık alır! Fakat onlardan bazıları bu tabiri tehdit ve iskat için de kullanmazlık etmezler! Hülâsa onlar için imlada, alfabe tasfiye ve hatta bazı te'sirat ve cereyanlar altında inkılap pek tabii sayılır bir iştir! Bununla beraber, bu zatların kendi gayelerine uygun, zihinlerinin dil işaretlerini kullanmakta tabii bir tercih meyil ve istidadına müstenit görüşleri, muhakemeleri kıyasları vardır. Bu yazı ve alfabe meselesini görüşte, kavrayışta müesser olan acaba o istidat, mizaç değil midir?

İşte bu hakikate binaen (bahs) in (bahs) ilh... yazılmasında hiçbir mahzur olmadığını, göz alışması veya alışkanlığının hiçbir ehemmiyeti bulunmadığını bu ufak bir emekle yeni bir itiyad tesis etmek, adetleri değiştirmek güç bir şey olmadığını iddia ederler. Binnetice (s, z, z elh...) gibi harflerin kaidesiz bir galebelik ve fazlalıktan ibaret olduğunu ileri sürerler.

Bu sınıflara mensup zatların yazı ve harfler ile olan zihni alakalarının göz önüne alınacak mahiyeti, harflerimiz hakkındaki düşünce ve delillerinin yahut alfabe ve yazımızda fazla harfler bulunduğuna dair iddialarının ne kıymette olabilecekleri hakkında kâfi bir fikir verebilir!

Bu cehte dair olan daha esaslıca bir tetkiki de ileride daha bir başka sahada yapmak isteriz.

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 23, s. 3-7

3.9.28. DİLİMİZE DAİR YAZILANLAR HAKKINDA -13-

Savtiyat sistemimiz noktasından fazla harfler:

Dilimizde aslen Türkçe olan ve zaten yabancı olup da Türkçeleşmiş bulunan bir sözün ilk hecesinin sait (kalın) veya (ince) olduğuna göre ondan sonraki hecelerin, ilave edilmiş muhtelif lahika ve adetlerin Saitlerini -yalnız sait değilse del- kalın veya ince söyleriz. Bu aramızda konuşur ve görüşür iken pek tabii olarak yapıp durduğumuz bir iş, lisana ait bazı eserlerde veya kaide kitaplarında - pek sathi olmakla beraber bahsedildiği için- (ahenk kanunu, ahenk kaidesi veya Saitlerin ahenkleştirilmesi) adı altında hepimizin bildiği bir şeydir. Birkaç defadır da bazı münasebetler düştüğü için bu makalelerde bu bahse temas olunurum. Bu kanun, dilimizde (sait veya hareke) dediğimiz seslerin, kalın ve ince diye iki sınıf, iki bölüm teşkil etmesine istinad ediyor.

Kalın ve ince saitlerden sonra kalın ve ince saitler gelmesi hadisesine kanun diyoruz. Çünkü faraza ilk hecenin saiti kalın sınıfından ise sonrakilerde öylece kalın olması, kalınlaştırması birkaç ehemmiyetsiz istisnalar araya katılmamak üzere zaruridir.

Bizde artık, hemen umumiyetle diyeceğiz (savtiyatımız) bahsinde bayağı ilmî tabir gibi kullanılmaya başlayan (kalın) ve (ince) sözleri sait veya harekelerin dimağ üzerinden veya önünden teşkillerine, ağzın, dil ve dudaklarında iştirakiyle daha açık ve kapalı olarak söylendiklerine göre tınnetlerinde (ağzımızın içinde husule gelen inildeyiş ve tınlayışları*) kulağımıza çarpan ve çalınan diklik ve peslik gibi iki büyük fark ve dereceyi ifade ederler. Bu başka tarzda da izah ve tarif olunabilir.

Burada bahsimize pek taallukunu görmediğim için saitlerin (inildeyiş)den ileri gelen vasfıyla, pek münasebeti olan diğer vasıflarını burada hesaba katamıyorum.

* Résonnance

Şimdi bu suretle, kalın dediğimiz bir sait ağzın içi hususuyla ön tarafı daha ziyade genişletilerek dimağ arasından, incesi ise ağzın içi küçültülerek dimağ veya dil önünden söylenen bir sait oluyor.

Bu iki sınıf sait, birbirine karşılıklı olarak dört kalın ve dört ince sait nevi'lerinden ibarettirler, mesela (a) nın incesi (e), (ı) nin de (i) olması gibi. Bu sekiz nevi' sait (ilk hecede) tamamen bulunurlar. Diğer sekiz hecelerde (ince ve kalın açık ötre) bulunmuyor.

Bu saitler arasında yine kalınlık ve incelik dâhilinde gözetilecek süreler ve münasebetler var.

Dilimizde saitler arasında mahiyetini gördüğümüz kalınlık ve incelik dâhilinde, sonrakiler öndekilere benzemek, uymak gibi bir münasebet ve zaruret bulunuyorsa, yine (kalınlık) ve (incelik) cehtinden öyle bir münasebet de sait ve samit takımları arasında da var.

İşte şu münasebete mebnî olarak, yine faraza kalın sâitli bir ilk heceye eklenen diğer hecelerin sâitlerini değil, bütün heceleri sâmit ve sait tefrik etmeksizin kalın söylüyoruz. Şu suretle bir hecede veya ilk hecede kalın söylenilen yalnız sait değil sâmitle beraber bütün hecedir değil mi? Burada baştan söylediğimiz sözleri de bu tarzda ta'dil ve tashih etmiş oluyoruz. Çünkü doğrusu da bu.

Kalın ve ince söylenen bir hece ise saitle başladığı gibi sâmit de başlar ve bunlardan herhangi biriyle bitebilir. Mesela; (sa), (as), (sar) heceleriyle, ince (s), (es), (ser) hecelerinde olduğu gibi. Biz bunlardan bir saitle biten (sa) hecesini kalın telaffuz ederiz. Öyle telaffuz ediş hecedeki (a) sâitinin kalın olmasından mı? Hayır. Sâmit bu hükmü bu yapıda bütün hecelerin samitlerine teşmil edebiliriz.

Böyle olunca; saitleri olduğu gibi sâmitlerde mahreçlerini veya sağırlık ve sesliliklerini hesaba katmayarak iki sınıfa ayırmış oluruz. Zaten icap eden ve gerçeğe uygun olanda bu imiş.

Bizde saitler filhakika sarf veya kavaid kitabı yazan bazı zatlar tarafından (hafif) ve (sakıl) veya (lâin, ince) diye iki sınıf olarak gösterilmiş ise de, bu hususta asıl seslerin kendisinden ziyade onları ifade eden işaretlerine istinad edilmiş, bunlar

göz önüne alınmış olduğu için bu tasnif ve tefrik doğru ve hakikate muvaffak telâkki edilemez.

Mesela [t (te), s (sin), k (ke)] harflerini hafif, [t (tı), s (sad), k (kaf)] harflerini de sakıl addetmek sâmit dediğimiz ve öyle itibar ettiğimiz seslerin değil, onları zabt ve temsil eden yazı işaretlerinin bir tefriki olmuş olur. Fakat bütün sâmitlerin ayrı ayrı işaretleri olmadığı için onları bu tefrik haricinde kalır. Yahut beraber yazılacakları saite göre kalın ve ince addedilir ki, bu da tabiî yoluyla ve doğru bir tasnif sayılmaz.

İşin doğrusu aranacak olursa bizin bu gibi meselelerle uğraşanlarımız (savtiyat ilmi) ne müsteniden mütalaa beyan edenlerimiz, saitleri (kalın ve ince) diye iki sınıfa ayırdıkları halde sâmitleri bu tarzda bir tasnife lüzum görmüyor veya bu işe ehemmiyet vermiyorlar.* Çünkü onların birçoğunun nazarında (sâmit) derecesi saite tabi, onun işaretiyle hareket eder bir mevkide bulunuyor. Bir sâmiti tahrik edecek sait faraza kalın sınıftan ise, sâmit ister istemez kalın sınıfından oluyor. Öyle söyleniyor. (Sait) ince ise keza sâmit de ince olacak, böyle diyorlar, böyle inanıyorlar. İş onların dediği gibi olduğu takdirde (sâmit) lerin kendiliğinden kalını incesi olmamak lüzumu gelir.

Hele bazı zatlar için (sâmit) tanımaz, ağzı var dili yok bir şey. O ancak (bilfiil) değil, (bilkuvve) bir sese malik bulunur. Onu tahrik edecek bir sait olmazsa sâmit hap tutuyor! Zira sâmit bir (madde) saitte bir (kuvvet)! Böyle bir teşbihe müsteniden (sâmitsiz sait ve saitsiz sâmit olmaz.) diyorlar. Hâlbuki sâmitle saitin vazifeleri değil, tabiatları, teşkili unsurları arasında esaslı bir fark yok. İşte bundan dolayı bunların arasında ancak bu haysiyetle (madde) ile (kuvvet) arasındaki gibi bir münasebet tesis etmek ve öyle bir müşâbehet görmek doğru olmasa gerek sâmit gerek sait daha doğrusu her iki uçta bunların arasındaki münasebet mesela (gürültü) ile (ses) in münasebetine benzetilebilir.*

İşi pek ileri götürmeyerek diyelim ki, (saitsiz bir sâmit, sâmitsiz bir sait) olmuyor. Böyle olmakla beraber her ikisine tahlilen ve terciden bir (varlık), bir

* Kalın ve ince sâmitler meselesi İzmir’de Doktor Kemal Necati Bey isminde bir zat tarafından (Alfabe İnkılabı) adı altında neşredilen bir eserde belki bizde ilk defa olarak çok güzel tetkik edilmiştir. Bununla beraber bu eser düşünce ve kanaatlerime muhalif olan fikir ve mütalaaları ihtiva etmektedir.

* Son ve Bruit

hüviyet veriyoruz değil mi? Bu tahlilide (savti bir kül, bir hece) üzerinde yapıyoruz. Bunlar ise bir hecâda birbirine karışık ve karışmış bir halde bulunurlar. Nasıl oluyor da tahlil neticesinde, sâmit ortaya (ses) den mahrum olarak çıkıyor? Madde gibi bir şey oluyor? Bir ses halîtasının iki unsurundan her birinin ayrı mahiyetlere malik olması gayr-i mantikî bir şey olmaz mı? Eğer hakikaten (sâmit) madde gibi bir şey ise bugün bu alfabelere, bu harflere malik olmak imkânı kalmazdı. Bereket versin ki öyle değil. Her halde saitin olduğu gibi, sâmitin de, aşağılarda bir başka suretle arz edileceği vecihle kendine göre (sesli bir varlığı) var diye biliriz. Ama bu ağızda ağza göre, dil ve dudak îanesiyle çıkarılan bir gürültü olsun, bizim kulağımıza işitilir bir şeydir, bir sestir. İşte böyle bir gürültüden başlayarak sait dediklerimize benzemeye kadar varan ve hatta her ikisi de olabilen (yarı sait, yarı sâmit gibi) sesler sırf saitlere mukabil sâmit takımını teşkil ediyorlar.

(Sâmit) lerin (kalın) ve (ince) iki sınıf teşkil ettiği kabul edilince, yukarıda yazdığım (Sa) hecesindeki (sad) sâmitini (a) saitinin kalın olmasından dolayı öne vurdurarak kalın söylemiyoruz, kalın sınıfından bir sâmit olması haysiyetiyle kalın söylüyor ve kalın bir saitle söylüyoruz diyebiliriz. Bu da hece kalın söyleniyor demektir. Keza (as) hecesindeki (a) saiti kalın olduğu için o da kendisine uygun bir kalın sâmit alıyor deriz. Dilimizde, sonraki hecelere ilk hece hâkim oluyorsa ilk heceye de ilk ses (fonem) hâkim oluyor. Biz hükmü de yine bütün ince ve kalın sait ve sâmit sınıfına teşmilene verebiliriz. Bu suretle bir yanlışlık yapılmış olmaz. (Ahenk kanunu) görüldüğü vecihle yalnız saitlerin ahenkleştirilmesine inhisar etmiyor, her iki takım sesler arasında kalınlık ve incelik dâhilinde benzeşmeyi zaruri kılıyor. Biraz yukarıdaki hükme karşı denebilir ki; biz (sa) hecesinde (a) saite tebe'an (sa) diyoruz. Yani kalın söylüyoruz. (As) hecesinde de (sa) kalın sâmitine tebe'an (a) kalın saitini söylüyoruz. Bu da yukarıda söylediğimizin tersine bir şey oluyor. Bu görüşe göre, hecelerde sâmitler kendisinden sonraki saite, saitlerde keza kendilerinden sonra bulunacak sâmite tâbi tutuluyor. Bu da bir fikir.

Fakat kalınlık ve incelik noktasından yukarıda söylediğimiz daha tabî ve mantikî görünüyor.

Esasen ahenk kanunu sonrakini öndekine benzetmeden (Assi milation progressive) ibaret olduğuna göre heceler arasında hâkim olan bu kanun tahlili bir

noktadan, ilk hecenin unsurları arasında neye hâkim olmasın? Bana bu bizim savtiyat sistemimize, sait ve sâmitlerin iki sınıfa ayrılmış olmasına göre doğru görünüyor. Yani doğru görünen, bütün kelimeye ve teşkilata ilk sesin hâkim olmasıdır.

Şu teşrihata göre bizde kalın ve ince iki sınıf teşkil eden sait takımımıza mukabil muhakkik iki sınıfta sâmit denilen (ses) lerin bulunduğu, bunlar arasında bir heceyi açsınlar, kapasınlar, tabîî ve zaruri bir intibak muamelesi cereyan ettiği kabul olunabilir.

İşte bu esasa göre, tekrarına müsaade buyrulsun (sa) gibi saitle biten bir hecâde (sad) sâmiti (a) saitine tebe'an kalın söylenecek değil, zaten öyle olduğu için başka saitlerle de kalın söylenecektir.

Birinci derecede, sait ve sâmit takımları arasında (kalınlık) ve (incelik) cehtinden bir tenazur ve intibak var. İkinci derecede, her iki sınıfın muhtelif sâmitleri ile saitleri arasında ayrıca (seçişme) ler, (intibak) lar var, sâmitler kendi mahiyetlerine göre sait alıyorlar. Keza saitlerde öyle yapıyor. Bu yukarıdakinden farklı bir hadisedir. Biraz evvel yine sait ve sâmitler hakkında dermiyan olduğunu farz ettiğim (fikir) daha ziyade bu ikinci nevi' hadiseye aittir.

Bu hususta misal olarak, müsaideleriyle birkaç kelime zikredelim:

Mesela kalın sınıfından (yan) (yar-uçurum) (kâl) (kay) (kar) (yar) kelimelerle yine aynı sınıftan (çan) (kaç) (tas) (yat) kelimelerindeki (â) saitleri birbirinden farklıdır. Birincileri daha derin içerlek boğuk, kapalıca, ikinciler sert, açıktırlar. Böyle birçoklarını telaffuz eder iken dikkat edersek aralarındaki büyük diyebileceğim farkları güzelce tespit edebiliriz. Burada şimdilik ne fazla izaha ne de misalleri çoğaltmaya mahal yok.

Sınıf itibariyle sâmitlerin birde telaffuz cehtinden farklarını tetkik edelim:

Biz (kalın) ve (ince) dediğimiz sâmitleri söyleyişimize dikkat ettiğimiz zaman bunların söylenmesi için, ağızımız ve bütün telaffuz ve söz cihazımızın her iki sınıfa mensup sâmitlerde farklı bir vaziyet ve harekete malik olduğunu görürüz. Bunlardan bizde ayrıca yazı işaretleri (t,t (te-tı)) veya (s,s(sin-sad)) olan sâmitleri kendi kendimize söylemek isteyelim:

Biz (t) harfinin ifade ettiği (t) sâmitini dilimizin ucunu, üst ön dişlerin arkasına dayayarak, damağın ön tarafına yani diş etlerinin yukarı ki kısmına yapıştırarak telaffuz ederiz. Belki bu (t (tı)) sâmitini söylemesini ister isek yukarı yapıştırıldığını söylediğimiz kısım yapıştığı yerden aralanarak ortası çukurlaşır, kenarı aynı vaziyeti muhafaza etmekle beraber, dilin ucu üstündeki çukurlaşma sebebiyle biraz yukarı doğru çekilir. Ağzın diğer kısmı da bu harekete lakayt kalmaz. Bu harfleri sesli söylemeyelim, içimizden söyleyelim. Her birisinin sesinin, telaffuzunun hatırlanmasıyla ağızdaki arz ettiğim vaziyetler hadis olur, sesin ianesine muhtaç olmadan söylediğimiz, kendi kendimize konuştuğumuz zamanda telaffuz işini gören uzuvlarımız, bu arada dil, hemen vaziyetini değiştirir.

(S(sin), S(sad)) harflerinin delalet ettiği sesler için de, ağızda telaffuz hususunda aldığı vaziyet farkı pek barizdir.

Bizde ayrıca işaretleri olmayan kalın (L(lam)) sâmitini söylemek için, üstü çukurlaştırılan dilimizin ucunu üst ön dişlerimize değdiririz. (İnce) sesi söylemek için dilimizin ucunu damağın ön tarafına doğru kaldırırız. Kalın ve ince (r) sâmitlerinin telaffuz vaziyeti ise (L(lam)) sâmitinin aksinedir.

Dudak sâmitlerinden (b) ince sâmitini, dilimizin, ağızdaki tabîî ve yatık vaziyetini bozmayarak hiçte tarife hacet olmadığı üzere dudaklarımızdan telaffuz ederiz. Kalın bir (b) söylemek için dilimizi geri doğru çeker, kısar ve kısaltırız. Bitişik dudakları ve çeneyi biraz aralandırarak amûdî surette gereriz. Hülâsa ağzımızın ön tarafında büyük bir boşluk yaparız. Kalın (b) sâmitinin telaffuzu için bu hazırlanan boşluk doğrudan doğruya kalın bir sait için değildir. Bütün dudak sâmitlerinde öyle davranıyoruz. Kalın ve ince sâmitlerden her birinin telaffuzunda ağız ve içindeki teheccî uzv ve unsurları birbirlerinden çok farklı bir vaziyet alıyorlar. Bu vaziyet sayesinde kalın sınıfından olan sâmitler için ağzın ön taraf hacmi muhtelif derece veya tarzda artıyor, incelerde ise bu hacim pek artmıyor. Hacim artınca dil, dudak, damak vesair sâmitlerinin kendilerine inildeyişleri kabalaşıyor. Biz dudaklarımızı ağzın iç ön tarafında dediğim tarzda bir boşluk yaparak veya yapmayarak birbirlerine çarpar ve hızla açarsak her iki vaziyette husule gelecek ve işitilecek gürültü kalınlık ve incelik cehtiyle farklıdır. Biz aynı tokmak, aynı derecede şiddetle bir davula veya trampeteye vursak bunlarla her ikisinin

(gümleyiş) lerinde çok büyük bir fark görür ve işitiriz. Bu gerek (t(te), t(tı)), (k (ke), k (kaf)) sert veya sağır gerek (r, s(sad)) (k (kef), g) gibi sesli, yumuşak harfler içinde aynıdır.

Kalın saitlerde ağzın ön taraf hacminin arttırıldığını yukarılarda arz etmiştim. Şu suretle kalın ve ince diye ayırdığımız sait ve sâmit takımları arasında, her iki sınıfı ayırt ettiren (tınlayış) yahut bunlardaki (diklik) ve (kabalık) cehtiyle bir (intibak) ve bir nevi (denkleşme) vaki oluyor. Bu da başlıca her iki takım sınıfları için ağız hacminin arttırılmasına, küçültülmesine istinat ediyor. Yanlış düşünmüyorum zannederim. Şüphesiz ki bu mesele, böyle sathi değil, etrafiyla tetkik ve tetbua muhtaçtır.

Her ne ise sâmit dediğimiz, söz ve hece unsurlarının da teheccî noktasından bir (benliği), bir (hüviyeti), bir (kendiliği) var.

Binaenaleyh telaffuz ve teheccî itibariyle, saitleri olduğu gibi sâmitleri de iki sınıfa ayırmak, zaten kendi kendine ayrılmış ise de, pek doğru hakikati olduğu gibi kabul etmiş olmak olmuyor mu? İşte bu cehti (Göktürkler) bin bu kadar yıl evvel pek güzel takdir etmiş olarak kalın ve ince sâmitler için, alfabe ve yazılarında ayrıca harfler uyduruyorlar. Bizde Araplardan intikal eden alfabedeki birkaç harften kalın sâmitleri göstermek üzere istifade etmişiz. Bunlarda malum olduğu üzere (s (sin), g), (t (te), t (tı)), (z (keskin z), z (zı)), (k (kef), k (kaf)), (k (kef), g), (h (güzel h), h) gibi harflerdir. Keza (Mançu)larda, bizimkine göre sâmitçe çok fakir sayılan Uygur alfabesindeki bazı harflere, bir iki tanesinin numunesi evvelce arz edildiği vecihle, bazı ilaveler ile kalın ve ince sâmitleri ifade edecek kıymet vermişlerdir. Demek ki bizim gibi kalınlı ve inceli bir sâmit takımına malik olan bazı kavimler ellerine geçen harflerden, bunların farkını yazıda göstermek ihtiyacı duyuyorlar.

Buna karşı, söz veya hecânın unsurlarını tahlil kabiliyeti o kadar ilerlememiş olduğu için bu iki sınıf sâmitleri-saitlere tâbi olduklarını takdir etmeyerek, birbirlerinden ayrı ve başka telakki etmişler, yazıda saitlerin yapacağı işi sâmitleri temsil eden harflere yaptırmak istemişler vesaire yolunda mütalaalar dermeyeran olunabilir.

Bence, Göktürklerin, kendi (savtiyat)larını tahlil fikrini doğrusu bizde daha ileri götürmüşler, çok muntazam surette kalın ve ince sâmitler için ayrıca işaretler uydurmuşlardır. Bununla beraber onların alfabe ve yazılarında harekeler için ayrıca işaretlerde vardır. Bu iki sınıf sâmiti işaretlerle tefrik hususuna tahlil fikrinin ileri götürülmüş olması hakiki bir sebep sayılamaz. Bunun için diğer saik ve sebepler farz ve kabul olunabilir. Mesela;

Birincisi: Göktürklerin, söz ve hecâ içinde sâmit unsurları düşünce ve mananın hâmil veya dayangacı saymaları, bunun için, bunlara ehemmiyet atfetmeleri.

İkincisi: Sözlerin kalın ve ince sâmit unsurlarına mukabil ve mütenazır iki takım yazı işaretlerinin de bulunmasını pek tabii ve mantıkî görmeleridir.

Tahlil fikirlerini pek ileri götürdüğü söylenilen Yunaniler bizim gibi inceli kalınlı iki sınıf sâmite malik olsaydılar, bu sınıf farkını göstermek ve vazifesini acaba sade saitlerin üzerine mi tahmil edeceklerdi? Belki onlarda, ellerindeki harflerden bazı sâmitleri idafe etmek üzere istifade edeceklerdi. Hele (dilini) yabancılara öğretmek onlar arasında ta'mim etmek isteyen bir millet böyle bizim gibi iki sınıf sâmite malik olur ise yazıda, bunları ayrıca harflerle temsil ve tespit lüzumunu hissetmeyecek midir?

Dilimizdeki bu sâmit sınıfı farklarını yukarıda yazdığım ancak birkaç harf gösteriyor. Bununla beraber, bunları yerli yerinde kullanmakta savtî tahviller sebeplerle, ıttırâda riayet mümkün olmuyor. Bu husustaki şikâyetler doğrudur. Ancak bu gibi rabitasızlık ve ıttırâdsızlıklar, gerek bütün sâmitlerin ayrıca işaretleri olmayışı kalın sâmitleri temsil etmek üzere kullandığımız birkaç harfin tasfiyesi iddiasına hak kazandırmaz. Ve belki - mümkün olsa- harfleri olmayanlar içinde ayrıca harfler konulması lüzumunu teyit eder!

Latincilerin fazla dediği harflerin bir kısmı (Arapça) dan alınan tabirler, diğer kısmı sâmitlerimizin kalın ve ince iki sınıf teşkil etmesi sebebiyle bulunuyor, kullanılıyor. Fazla harfler meselesinin, savtiyat sistemimize, telaffuzumuza pek tabii bir taallûku var. Bu fazla görünen harflerin, yazı dilimizin, sâmitlerin kalınlık ve inceliği itibariyle, doğru okunmasında bir yardımcı var. Bugün bana öyle geliyor ki (k

(kef), k (kaf)) harflerinden birini çıkaracak olsak okurken telaffuzumuzun ayarını bozmuş oluruz! Bunlar ve diğer birkaç harf bize (ayar) hizmetini görüyorlar. Bir defa bu ayar bozulacak olursa, galiba o vakitte yabancı şive ve telaffuzları (millî) telâkki etmeye başlayacağız. Bilerek, bilmeyerek bu ayarı bozmak isteyen (Latinciler) zümresinde gayretkeşler eksik değil!

Her ne ise, arz ettiğim sebeplere mani bu harfleri alfabemizde pek tabii olarak fazla addedemeyiz. Bunların ruhu nokta-i nazarından kolayca atılamayacaklarını geçen makalede, bu hususta sözü geçmiş olduğu için burada tekrar etmek istemem. (İmla) ve (yazılış) garabet farkları, yukarıda işaret etmiş olduğum vecihle her yazı dilinde olağan şerlerdir ve hatta olmalıdır da!

Hülasa alfabemizde tasfiyesi, çıkarılması icap eden fazla harfler bulunduğu yolundaki iddiaların ilmi, milli ve hatta terbiyevi bir kıymeti olmadığı anlaşılmıştır zannederim.

Alfabe ve harflerimizin Latincilerin iddia ettikleri üç ana sebebe irca' ederek, gözden geçirdiğimiz kusurlarından bir kısmının yazımız için bir tekâmül ve tekmil nişanesi olduğunu diğer bir kısmının sırf bize ait olup tabirinin pek mümkün olduğunu gördük.

Gelecek makalede aynı noktalardan Latin harflerini yaşayan bir dilde göreceğiz.

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 24, s. 2-6

3.9.29. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME - 1-

Edebiyat tarihleri Ziya Paşa'yı teceddüd edebiyatının başında bulunanlar sırasında sayarlar. Paşa edebiyat-ı atikanın son devirleri mahsulatından olmakla beraber kendi devrindeki birçokları gibi kupkuru bir mukallid olarak kalmamış, eser-i eslâfa tebeiyetinden bütün bütün kurtulmamış ise de yeniliğe olan fitrî istidadını hem şiirinde hem nesrinde göstermiştir.

Endülüs tarihi, emil tercümesi Ziya Paşa'nın ciddi eserlere meylini ispat eder. Paşa yalnız o zamanki, edebiyatın hay-ı heva mestanesi içinde gâib olup gitmiştir.

Bugün (Ziya Paşa Divanı) namıyla meydanda bulunan kitap Paşa'nın külliyyat eseri değildir. Merhumun Nabi divanı kadar cesîm bir mükemmel divanı varmış lakin akrabasından galiba damadı olan zatta imiş, birçok defa tab'ına teşebbüs etmişse de Hamit devrinin melun murakabesi bu kitabı matbuat sahasına çıkmaktan men etmiş, bilahare de ortadan tamamen silinmiş.

Biz henüz rüştiye de iken koltuğunda taşıdığı kitap bohçasıyla kiraathanelerde dolaşır bir ermeni vardı. “Romanlar hikâyeler: deniz altında seyahat, havada seyahat, gizli ada, kontes Sara...” fülân diye suya, sabuna dokunmayan roman isimlerini, kalın, çatlak sisle saydıktan sonra gözüne kestirdiği zevatin adeta kulağına fısıldarcasına sokulur, eğilir “Kemal Bey, Abdülhak Hamit Bey’de var, terkibi bend, zafername, var” cümel-i memnûasını bırakırdı. Acem matbualarında giz olarak basılan bu eserler birçok hata ile mâlâmâl oldukları halde meşahirimizin eserlerini yaşatmakta pek çok yardımı olmuştu.

Mesleğinde samimi bir asker olan babamın edebiyata da büyük bir merakı vardı. Bu eserleri kütüphanesinde cem etmiş, en güzel tab'larını bulmuş, bazılarını üşenmeden yazmış, bazılarını tashih etmiş saklamıştı, bu meyanda Paşa merhumun el yazısıyla Paris'te taş ile basılmış bir de (Zafername) vardı. Ben birkaç defa kendi kendime okuduğum halde hakkıyla anlayamadığım pek çok yerini merhum babamın malumatına sığınarak anlamıştım. Zafername'de anlaşılmayacak kadar gayri müs'tamel kelimeler, (hümayunname) gibi muğlak cümleler yoktur. Fakat her noktasında Ali Paşa devrinin hususiyetiyle bağlı olması, vuzuhunu gizlemiş

bulunuyor, şu noktai nazardan Zafername'yi şerhiyle beraber bir daha şerh etmek pek yanlış bir hareket olmasa gerektir.

Hocanın şaheseri olan bu kitabı layıkıyla anlayabilmek için Ziya Paşa'nın hayatını, nasıl yetiştiğini, bulunduğu valilikler, mutasarrıflıklarda ki icraatını da biraz tanımak kaideden hâlî değildir zannederiz. Binaenaleyh bazı fıkraları buraya kaydetmeyi münasip bulduk.

Ziya Paşa'nın tufülliyeti: lala terbiyesi devrinin güzel bir numunesidir ki kendisi bunu yana yakıla anlatır. Bağdan üzüm çalmaya sevk edilecek kadar sû' terbiyeye uğratılan zavallı Ziya, biraz şiir meraklısı bir ihtiyar lalanın teşvikiyle şiire heves eden, Farisî ve Arabî tahsiline girmiş. Vîrân Paşa şebâbetinde pek başboş kaldığı için mey-kedeleri mesken edinmiş, bütün füyûzât edebîyesini mastaba işrette neşre başlamış, tabiidir ki o zamanın bıçkın hayatına samimiyetle giren Paşa o hayatın her türlü inhinasına uymak mecburiyetinde de kalmış. Bilahare neşrettiği müntahabatına birçok isim bulabilirken (Harabat) namını tercih etmesi de o eski demlerin tesiriyle olsa gerektir. Paşa teşkil ettiği akşamcılar zümresi bir zaman sonra zuhur eden [on ikiler]in biraz edebiyatıyla süslenmiş bir nevi' idi. Lüzumunda adam dövmek, bıçak çekmek, her şekildeki arbedeye (Eyvallah!) tevekkülüyle kabul etmek bir şeref sayılabilirdi. Eğer Paşa'nın hilkatinde pek kıymetli cevher olmasaydı, bu hayatın içinde bir Arap Abdullah, bir kahraman bey, bir kambur Nazif'ten başka bir şey olamazdı.

Ziya Paşa şebabetinde geçirdiği bu harabat devrinin tesiratını bütün memuriyetindeki biraz zorba muamelatıyla gösterdiği gibi Zafername'sinde bu hayatın tesirleri pek bariz bir surette görünür.

Yaşanan memuriyet hayatı biraz levendane olsa da zamana göre pek işgüzarcasına yapılmış şeyleri vardır. Evvela gittiği yeri imar etmek, yoktan membalar çıkararak varlıklar göstermek suretiyle birçok bu icraatı vardır. Mesela Amasya'daki saat kulesi bu icraattan bir numunedir.

Paşa Amasya'da mutasarrıf iken İngiliz fabrikalarından birinin ajanı olarak orada bulunan bir deri tüccarı varmış. Anadolu'da o zaman hususi mahfilleri, eklenti mahalleri gibi şeyler olmadığından ona bir memurin ve ayân-ı belde, geceleri

münavebe ile evlerde toplanırlar, sohbet ederlerdi. -Bu adet bugünde tamamen kalkmış değildir- bir akşam topluluğunda deri tüccarı da bulunuyormuş. Paşa bu adama bazı sualler tevcih etmiş: (Kaç senedir buradasınız, senede ne kadar deri sevk edersiniz, her deri fabrikaya kaç mâl olur ve fabrika her deriden kaç para kazanır?) gibi suallere kırk senedir Amasya’da bulunan bu adam, vakıfane ve neticeden şüphe etmeksizin cevap vermiş. Mutasarrıf paşa önünde ufak bir kâğıt üzerine biraz hesap yaptıktan sonra deri tüccarına şöyle bir hitapta bulunmuş: “Fabrika sizin kırk senedir yaptığınız sevkiyatla bu memleketten on milyon kadar bir para kazanmış, pek güzel fakat sizin bu memlekete kaç kuruluşluk bir menfaatiniz oldu?” bu garip soru karşısında şaşırarak derici kendisi gibi bir fakirin ne yapabileceğini kemal-i tevazu ile arz etmişse de paşanın şu tebliğine mazhar olmuş: “Hayır, menfaat gördüğünüz yere nafi olmak insaniyet muktezasıdır. Bunu siz takdir etmeseniz bile fabrikanız takdir eder. Şimdi fabrikaya yazınız buraya bir memleket saati göndersin, dört kadranlı, çanı bir saat mesafeden işitilebilecek kadar kuvvetli güzel bir saat olmalı, hemen yarın yazınız.”

Böyle bir saatin dört bin liraya mâl olacağını makam-ı itirazda söylemek isteyen dericiye; “Eğer böyle bir saat gelmezse sizin başınıza bir dava icap ederim kırk bin lira ile kapatamazsınız” sözleriyle iskat eden paşa belediye reisine dönerek, “yarın icap eden amele ve ustabaşları toplayarak filan mahale bir saat kulesi inşasına başlayınız. On beş güne kadar yetişmiş olmalıdır” emrini vermeyi de unutmamış.

Bugün hala Amasya’da vuran bu saat paşanın şu tarihini de göğsünde muhafaza etmektedir:

“Şehenşah cihan Abdülaziz’e,

Dua etsin darâetle Amasya,

Kuvayi nâzımına gelmişti süsti,

Düzeldi istitaatla Amasya

Bulup saat be-saat feyz ve ümran,

Geçirmez vakt-i izaatle Amasya,

Ziya geldi saadet buldu belde,
 Desin her dem cemaatle Amasya,
 Mücevher saate benzer bu tarihi
 Ziyalandı bu saatle Amasya,

Paşa'nın Merzifon'u ziyareti de ayrıca bir hadise olmuştu:

Merzifon çarşısının pek fena bir vaziyette olduğunu duyan mutasarrıf paşa kaymakamına bir emirname gönderip çarşısın hemen hadmiyle müceddeden inşasını arzu buyurduklarını bildirmişler. Kaymakam bey memurin-i naimeden imiş. İşi hafif bir tebessümle savacağını zannetmiş. Nameyi hemen torbasına yerleştirmiş. Lakin unutmak bilmeyen paşa emri tekrar etmiş. Te'kîd etmiş, üçüncüden sonra kalemini eline alarak kaymakam-ı âlî makam, böyle bir inşaatın imkân-ı maddisi olmadığını belagat-ı mahsusasıyla yazmış. Ertesi günü bir telgraf paşanın Merzifon'a hareket ettiğini haber vermiş. Kaymakam, kazı, mal müdürü vesaire istikbale çıkmışlar. Bir saat kadar şehrin haricinde bir ağaç altına çekilerek intizara başlamışlar. Bir atlı geçmiş, bir merkepli, bir öküz arabası, bir estersavar, paşanın gelmesi gecikmiş. Bunlar avdet edip etmemek arasında tereddüt devresi geçirirken jandarma süvarileri görünmüş. Müstanbelin heyeti arz-ı hulusa şıtap etmişler fakat jandarma kumandanı binbaşı [o zamanın tabiriyle: tabur ağası] ile birkaç jandarmadan başka kimseyi bulamamışlar.

-Mutasarrıf paşa hazretleri teşrif buyurmadılar mı?

-Önde gittiler ya, esterin üzerinde.

-Aa! Çubuk içerek gidiyordu!

-Ta kendisi.

Haydi, heyet alelacele atlara dörtnala Merzifon'a. Paşayı Merzifon'un hükümet konağının merdiven parmaklığına dayanmış çubuk içmekte, bir eliyle de iskemleye yaslanmış ayakta bulur. Karşısına sıra ile dizilirler. Paşa sorar:

-Siz kimsiniz?

-Tahrirat kâtibi.

-Geç bu tarafa.

-Siz?

-Mal müdürü, kazı, idare azasından, mahkeme başkanı.

-Geç bu tarafa, geç bu tarafa.

-Tam merdivenin önünde kaymakam kalır.

-Siz?

-Kaymakam bendeniz.

-Sana kaç defa çarşının hadmiyle müceddeden imarı hakkında emir verdim, niye ısga etmediniz?

-Efendim, emr-i devletlerini bazı esbab-ı mecbure dolayısıyla infaz mümkün.

Zavallı kaymakam sözünü bitirmeye vakit bulamadan paşanın vurduğu bir iskemle darbesiyle merdivenden aşağı yuvarlanır.

Çarşı yıkılır, yapılır. Bu meyanda bir de saat kulesi inşa ile imarat-ı ikmal edilir. Ve şu tarihle de tezyin olunur.

“Siti han Abdülaziz’in dehre versin velvele

Halka bildirdikçe bu saat zaman-ı taati

Yaptırıp yazdım Ziya tarih cevherdarını

Buldu şehir-i Merzifon şan çünkü geldi saati”

“Seyredip resmen Ziya-ı tarih yazdım bi-bedel

Kışla yaptı askere Samsun’da sultan-ı cihan”

“İki mısrada derç iki tarih-i müstesna

Kavli ihkâr Ziya kim ande memur-u eyalettir

Amasya sa'd ve behçet buldu bulup hükümetle

Hukuk eshabı gelsin bu kapu bab-ı adalettir”

“Çıkardım nazar edip tarih-i kemal

Erenler pek muayyen oldu bu dergâh”

“Söyledim itmam edip tarihini tevhit ile

Kıldı şahenşah devran-ı cami bâlâ-nişîn”

Köprü kasbesindeki mektep için:

“Ziya bir beyit yazdım hîn tesisinde bu cayın

Hesap ettik de mankutuyla tarihi ayan olsun

Açıldı köprüde rah-ı cedidi ilim ve irfanın

Yapıldı mekteb-i rüştiye herkes şadıman oldu”

“Ziya hem yaptıırıp hem söyledim tarih-i cevherdar

Açıldı Merzifon'da mekteb-i rüştiye tahsile”

Cebel-i bereketteki hükümet konağına:

“Vilayette Ziya vali iken yazdı bu tarihi

Yapıldı buraya bab-el hükmüme dil-nişîn oldu”

Tarihlerini bizzat bulunduğu bütün şu bir yığın inşaatta gösteriyor ki, Ziya Paşa vali ve mutasarrıf bulunduğu her yerde, vev pek az bir zaman olsun, birçok imarat yaptırmış.

“Nush ile yola gelmeyi etmeli tekdir

Tekdir ile uslanmayanın hakkı kötüktir”

Kaidesini yazan şairin adam dövmekte büyük bir mümaresesi vardı. Paşa’nın maiyetine düşmüşre rehavet göstermiş olanlar kötükten kurtulamamışlardır. Paşa’nın devr-i şebabının tesiri bu kabil harekâtında pek celî bir surette görülüyor.

Ziya Paşa ekseriya imarâtı, Amasya’daki saat kulesi gibi hevadadan varidat ile vücuda getirmekten hoşlanır imiş. Reşit Paşa’ya takdim ettiğı iki noktasız kaside, Abdülaziz’e yazdığı murassa kaside yorucu işlerden zevk aldığını pek güzel gösterir. Paşa’nın şiirlerinde taklit ve tanzir çok olmakla beraber şikâr olan bir samimiyet vardır. Zafername paşanın en samimi bir eseridir. Kemal Bey merhuma;

“Söz var ise name-i zaferdir

Ya şerhi ne dil-nişîn eserdir”

Dedirmekte haklıdır. Eski şairlere ıktifâen divan tanzim etmek hevesiyle olacak ki, paşa münacat ve naatlarda yazmıştır. Fakat şu;

“Tertibe bir kulun olsa günahı

Terahhümdür sezây-ı şân şahı

Benim isyanıma yoktur tenâhî

Ümit affeder bu îd-i sahi

Zebun ve acizim rahm et ilahi

Medet ey padişahlar padişahı

Münacatıyla Zafername şerhi mukaddimesindeki “hamd ve sena-yı lâ-yuhsâ evvel nazm-ı manzume-i eşyaya sezavar ve ahrâ ki nevi’ insanı hususi akıl ve temyiz ve hürriyet-i seciye-i kibir ve ucub ve nahvet ile hayvanat-ı saireden mümtaz ve müstesna yarattığı halde koyunların küsmenine mütabaat gayr-i ihtiyariyesi gibi milyon milyon halkı bir veya birkaç şahsın hüküm ve keyfine mahkûm ve feda kıldı” ibaresi arasındaki açıklık nazar-ı dikkati celb etmekten hali kalmaz. Hele bu satırları

takip eden “ Ve salavat ve tehâyâ evvel efsah Arap’ın ravza-i mukaddesesine takdim ve ithafa şayan ve sezâdır ki, [el-hilâfeten min ba’d sülâsûn-sene] ihbar-ı sıdk şiarıyla mülükadûduntelâhukuna işaret ve ima “ sözleriyle hilafetin ilgası lüzumunu bundan altmış beş sene ecel idrak ettiği anlaşıyor.

Öteden beri bir ihtilal merkezi olmaktan kurtulamayan Girit, Abdülaziz zamanında da bir iki defa başkaldırmıştı. Ali Paşa’nın sadareti avanında yine alt üst olan Girit işini bizzat bitirmek için sadrazam gitmek mecburiyetini görür. Gider, bir sene süren bu arbede alelusul pamuk ipliğine bağlanır ve iş güya biter. O zamanlar Paris’te bulunan Ziya Paşa Zafername’yi kaleme alır. Medh suretine konmuş bir hicviye olan bu büyük manzumeyi paşanın dalkavuklarından İzmit munsarifliğinde bulunan Boşnak Fazıl Paşa’ya atfeder. Kasideyi yine Ali Paşa nüdezasından olmak melabisiyle Karantina başkâtipliğinden iki bin kuruş maaş alırken üç bin beş yüz kuruşla tekaüde sevk edilen ve Serverî gibi bir tarihçi olmakla ma’ruf [Türk Hayri] ye atfen tahmis eder. Bursa valisi iken Ali Paşa’nın has bendegânından olduğu için valilikte kızdığı birçok potlara bakılmaksızın zabtiye nazırlığına celb edilen Hüsnü Paşa’ya isnat ile de şerh eder.

Zafername Paris’te taş ile basılmış ve bir sabah İstanbul sokaklarında serpilmiş olarak görülmüş, kapanın elinde kalmıştır. Hatta Ali Paşa bir tane buldurmak için epeyce müşkülata uğradığı ve on altın verdiği rivayet olunur.

Kendilerine atfen bir hezeyanname neşredilmişse de bundan katiyen haberdar olmadıklarını temin için huzur-u sadaret pehaniye giden Fasıl ve Hüsnü paşalarla Türk Hayriye Ali Paşa,

-Merak etmeyiniz, sizin böyle bir eser yazmayacağınızı zaten bilirim, demiş.

Kemal Emin [Bara], nr. 7, s. 2-5

Hamiş: Zafername’nin metninden gelecek makalemizde bahsedeceğiz.

3.9.30. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME -2-

Abdülaziz zamanında kim bilir kaçınıcı defa isyan eden Girit palikaryalarını teskin için bizzat, bir donanma ile o serseri adasına giden Ali Paşa harp, darp ve siyaset gibi kuvâi mevcudunun hepsini kullanarak bir sene meşgul olduktan sonra isyanı teskin ederek İstanbul'a avdet etmişti. Zafername işte bu muzafferiyetin bir terâne-i şairanesidir.

Ziya Paşa'nın bu manzumeyi Boşnak Fazıl Paşa'ya atfetmesi Fazıl Paşa'nın mâruf Ali Paşa dalkavuklarından, biraz şiirle mütevaggil ve aynı zamanda Ziya Paşa'nın Avrupa'ya firarı üzerine Paşa'yı hicv eder bir kıta da yazmış, Ali Paşa'ya takdim etmiş olmasındandır. Fazıl Paşa bu hizmet fevkaladesine binaen İzmit mutasarrıflığına tayin edilmiş. Zafername'deki:

“Mutasarrıflığa bir kıta sebep olmuştu,

Bu kasidem beni valiliğe eyler îsâl.”

Karantina kitabetindeki mahsusatıyla geçinemediğinden dolayı divana girmiş bulunan Hayri Bey, Ali Paşa'nın ecele-i nedamesinde ve Paşa'ya ait her vakıaya bir tarih söylemiş. Zamanının benâm şairlerinden olduğu için maaş-ı aslinin iki misline yakın bir yekûnle fevkalkanun tekâûde sevk olunmuştu. Ziya Paşa'nın Zafername tahmisini Türk Hayri'ye atfetmesi Fazıl Paşa ile aşağı yukarı hemhal olduğundandır. Yukarıdaki beyitin tahmisinde:

“Yeis ve hırman ile benzim sararıp solmuştu,

Ehl-i matlup saçım ile sakalım bulmuştu,

Galiba mihnet ile çile dahi dolmuştu,

Mutasarrıflığa bir kıta sebep olmuştu,

Bu kasidem beni valiliğe eyler îsâl.”

Bu kıta çekilen zaruret ve sefalet cehtinden hem Fazıl Paşa'nın hem Türk Hayri'nin hayatını tasvir eder.

Zafername şerhi farz edilen Hüsnü Paşa'ya gelince şerhin mukaddimesinde Hüsnü Paşa lisanından şu suretle anlatılıyor. “ba'deza bu fakir bînevâ yanimüşîr zabtiye halen menşei şeyda şu vecihle kelama ağaz-ı ibtida eder ki...” mukaddimesi münşiyane bir eda ile anlatmak istiyor ki, Hüsnü Paşa esbak-ı zabtiye nazırı Mehmet Paşa'nın bendegânından iken efendisinin hamiyetiyle vezâret belasıyla borca girdiği için irtikab ve irtişâ mecburiyetinde kalmış. [Terfî ve tefeyyüzrüzgarının bu sağanağı hemen her vezirin başından geçerci. Rumeli Beylerbeyi, ferik veya bâlâ ashabından birisi aynı şey demek olan vezir veya müşîr rütbesini ihraz etti mi (menşur) namıyla maruf fermanı hünkâr yaverlerinin gözünde olanlardan birine verirler –böyle nimetler alelade her yavere kismet olmazdı, bilahere Hicaz valisi olan Ahmet Ratip Paşa, ikinci ordu müşîri olan Arif Paşa gibi favorilere tevcih ederdi- yeni vezire gönderirler. Vezir maâlî semirin bu kordonlu postacıya üç bin lira vermesi d'eb-i vezâret mukteziyatından idi. Daha fazla verenlerde olurdu.] O tarihte Selanik defterdarı Abdulnafî Efendi esasen bu mesleğin eelen ricalinden olduğu için vali ile omuz omuza vererek kudret neşrettiği derece çalışmışlar, fakat mülkiye müfettişi Suphi namında bir zatın teftişi esnasında bütün pervazlar meydana çıkmış ne Mehmet Paşa ne de Ali Paşa himaye imkânını o aralık görememişlerse de mazûliyet maaşıyla bir köşeye çektikleri Hüsnü Paşa'yı Selanik meselesi hâfıza-i enâmda biraz gölgelendikten sonra, Rumeli valiliğine kayırmak mümkün olmuş, lakin bir kapusun paşasının şikâyeti ve konsolosların müdahalesiyle oradan azledilmişse de biraz sonra Bursa valiliğine tayin olunmuş. Hüsnü Paşa'nın burada ki icraatı acıklıdır. Bursa havalisinde müthiş bir şekî çetesi teşkil eden [Lefter] namındaki bir Rum köyleri yağma, emrine mutâva'at etmeyenleri katliam gibi fezâyihıyla İstanbulcada maruf olmuştu. Vali Paşa'ya bunun imhası emri verildi. Sersem bir tabur ağasının idaresinde sevk edilen takip müfrezeleri Lefter zannıyla zavallı bir çobanı boğazlamış başını şehre getirmişler, bu biçare kafa sağlığında hiç alakadar olmadığı nam altında İstanbul'a kadar gönderilmişti. Gerçi bu hata hakiki lefterin iki gün sonra gösterdiği bir şekâvet hareketiyle anlaşıldı ise de Hüsnü Paşa'nın valiliği esnasında artık o isimden bahis bile edilmedi. Lefterin sağ olduğu ancak Paşa Bursa'dan çekildikten sonra meydana çıktı. Ziya Paşa bu bahsi Zafername'de Hüsnü Paşa

lisanından yazdığı şu satırla anlatıyor: “Saye-i satvetvaye-i hazret kiti sitâni de bunların vücudunu âlemden kaldırdım. Gerçi muahheren bu habis yine başkaldırdı ise de bu hal abd-i aczin kusurumdan olmayıp bunların mezarları ahlâfım tarafından layıkıyla idare edilememesinden neşet etmiştir.” Muâheze Paşa’nın Bursa valiliğinde gösterdiği kiyâset-i siyasiye makbul-u âli olduğundan zabtiye müşirliğine naklen tayin olunuyor.

Mısır hıdîviyyetini evladiye şekline takallüb ettiğinden dolayı Ali Paşa ile arası açılan Mısırlı Fazıl Paşa teşvikiyle Avrupa’ya kaçarak Muhbir, Hürriyet, Ulûm namlarıyla muhtelif siyasi gazeteler neşreden Namık Kemal Bey, Ziya Paşa vali Suavi Efendinin teşkil ettiği yeni Osmanlılar (Genç Türkler) cemiyetinin Türkiye’de yapmak istediği hürriyet propagandalarına mani olmak vazifesi Hüsnü Paşa’nın başlıca işi oldu. Zafername şerhinin kendisine atfedilmesinde bu faaliyetin büyük bir tesiri vardır.

Fakat Genç Türkler neşriyatını –o zamanın tabirince olarak mamnua- birçok vesait ile İstanbul’a sokmuşlardır ki, Zafername’nin sokaklara serpilmesi de Hüsnü Paşa’nın zabtiye nezareti avanındadır. Bu kabilden olan faaliyetin birini şu fıkre pek güzel anlatır:

Trabzonlu ihtiyar bir gemici süvar olduğu yelken gemisiyle Marsilya’ya göre denizden hamûle götürmüş. Orada gemiye iki kişi gelmişler, kaptanla Türkçe görüşmeye başlamışlar. İhtiyar gemici bunların hüviyetini sormuş, ikisinin de Türkiye Musevilerinden ticaretle meşgul ve Türk eşyası satmakla memlekete hizmetleri dokunan adamlar olduklarını kendilerinden öğrenmiş. Kemal Bey’le Ziya Paşa’dan başka kimse olmayan iki kişi kaptandan ufak bir hizmet istemişler. Ticarete ait bazı evrak ve defterleri varmış. Bunu İstanbul’daki ortaklarına göndereceklermiş, alıp götürüvermesini kaptandan rica etmişler ve alacak adamın da resmini göstermişler; sırma cepkenli halis muhlis Türk... Saf gemici kanaat etmiş ve iki çuval dolusu evrakı İstanbul’a getirmiş. Bunu nasılsa haber alan zabtiye nezareti aynı kıyafete koyduğu bir memuru hemen gemiye göndererek evrakı aldırılmış ve kaptanı da iki ay hapsedmiş. Biçare kurtuluncaya kadar başına hal gelmiş. Yedi, sekiz sene sonra Ziya Paşa nâfia nazırı iken bir gün nezaretin salonunda birinin muamelesi görülmediğinden acı acı tazlim ettiğini duyar, kapıyı açar, bakar, ihtiyar gemiciyi

tanır, yanına çağırır, istediğini anlar, hakkını teslim eder ve işini ikmal ettirir. Bir kahve ısmarlar. İhtiyarın eski hatıratını yoklar, Marsilya vakasını hatırlatır. Hiç günahı yok iken iki ay hapiste yatmaktan mütevellit acı ile lanet etmeye başlayan biçare gemiciyi teskin eder. O adamlardan bir tanesinin kendisi olduğunu söyler. İhtiyar bilâpervâ:

-İşte senin gibi gâvuru iş başına getirirler de ondan bizim işimiz yürümez ya.

Şikâyetini savurur. Paşa tebessümle hakikati anlatmaya uğraşır, nihayet der ki:

-Bak eğer ben burada bulunmasa idim, sen bugün hakkı kazanamayacaktın. İhtiyar düşünceli bir tavırla Ziya Paşa'nın yüzüne baktıktan sonra hakikati itiraf ile

-Evet, der, doğru sen iyi bir keferesin. Ne olur Müslüman olsan a!

Hüsnü Paşa zabtiye nezaretini îfâ ettiği esnada Mısırlı Fazıl Paşa'nın Ali Paşa'ya ram'ı dolayısıyla masârifini dırahte ettiği ve bilahare “Genç Türkler” namını alan Namık Kemal ve Ziya Beylerle Ali Suavi Efendiden müteşekkil -Ali Suavi'nin büyük bir âlim, kuvvetli bir vatanperver olduğuna kanaat getiren Kemal ve Ziya Beyler bir zaman sonra efendinin bir şarlatandan başka bir şeyi olmadığını anlayarak ayrılmışlardı. “Yeni Osmanlılar” cemiyetinden nâşir efkârı olan Muhbir, Hürriyet ve Ulûm namındaki gazetelerinin türlü vesait ile Türkiye'nin her tarafına dağılıyordu. Nazır Paşa bütün gayretine rağmen bu neşriyatın önüne geçememişti. Güya bu muvaffakiyetsizliğinden müteessir olan Hüsnü Paşa Fazıl Paşa'nın nazım ve Türk hürriyetin tahmis ettiği Zafername'yi görmüş ve kendi kendine şöyle düşünmüş: “Şu Fazıl Paşa denilen ahmak Boşnak Ziya Bey'in Avrupa'ya azimetini hengâmesinde nazım eylediği kıta-i malume ile makam-ı âli sadret-i uzmâyâ ihlasını ilan etmekle İzmit mutasarrıflığına nail oldu. Hayri dahi bir işe yaramadığı halde beş bin kuruş takâüdye maaşı ile hanesinde ikametle duayı vacib-ül dai cenap sadır-ı âlî kadere muvâzabet etmekte iken Ziya Bey ile Kemal Bey Âli Suavi Efendinin azimetleri için tarih söyleyip isbat-ı müddeayı intisap eyledi. Ya ben ki hiç değerim olmadığı halde bu rütbeyle bu memuriyete o âlî himmetin inayet-i mahsusatıyla nail olayım,

hususiyile asrın şair baharlarından bulunayım vaktiyle Ziya Bey'in terci bendini şerh edeyim şimdi elimden bir iş gelmezmiş gibi oturayım buna tembellik buna hayvanlık" demiş ve Zafername'nin tahmisiyle beraber şerhine başlamış.

Ziya Paşa'nın Zafername şerhi Hüsnü Paşa'ya atfetmesi vaktiyle kendi terci bendini şerh etmesinden mütevellittir.

Zafername'nin ilk kıtası olan,

“Hubbezâ nasr-ı hümayun-u bedii ahval,

Na'meza feth-i beşaret ilim Ferruh-fâl,

Dese akabede size gıpta ile Rüstem u Zal,

Barekallah zihî kevkeb-i âle'l âl!

Muhammesiyle bunu takip eden birkaç kıtasının şerhi Hüsnü Paşa'nın malumatını karikatürize etmeye hasr edilmişse de (ferruh-fâl) terkibine bulduğu vezin, (İskender) kelimesinin imlâsına getirdiği misal Ziya Paşa'nın haftasında eski ocak mahfuzatından ehemmiyetli bir sermaye-i levendaneenin yaşadığını ispat eder. [Annibal] ın [Animabil]vezninde olduğu bunların en hafifidir. Şu kıta ve şerhi Paşa'nın bî-muhâbâ yazı yazmaktaki istidadını gösterir.

“saf-der saf-şiken” böyle gerektir sadrın

olmadı şimdiye dek fail hiçbir gadrin

Namını eyledi tecdit gazayı bedrin

Aferin himmetine asaf-ı âlî kadrin

Oldu şayeste-i tevfik cenab müteâl

[Safder] kapucu kadarları eskilerinden bir zattır, Osman Safder Efendi derler. Burada Arapça sadrın faalidir. [saf-şiken] bir karışık kelime olup ne demek olduğunu bilmek isteyenler lügat-ı Osmaniye'ye müracaat buyuralar. [Gerektir] felektir vezninde bir lügatdır. [Sadrın] yani makam-ı sadaretin demektir. Zira devlet bir

insana teşbiye edildikçe başı taht-ı saltanat, göğsü makam-ı sadaret olur. [Fâil] fiil yef’ alden ismi fail.

Âli ahiri” gibi mevc örüp fendiye bir cünde muzaffer ilmi.”

Musarrayla başlayan kıtanın şerhi gibi birehne mana satırlara Zafername’de çok tesadüf edilir ki, bunda Paşa’nın şebabet hayatından süzülen kelimeler, bilgiler kendini gösterir. Filhâl Zafername merdümگیرiz büyütölmüş erbab-ı kalemin yazacağı bir eser değildir.

Osmanlı hükümetinin eski tarzında memleketlerin uzaklığı, muhabere vasıtalarının azlığı ve müşküllüğü idare hususunda Ali Paşa’yı bezdirmiş ve bir gün nasılsa [bu kadar büyük memleketi idare imkân haricindedir. Biraz küçöltmeli ki, idare imkân dairesine girsin!] demiş. Büyük ağızlardan çıkan sözlerde büyük manalar aramak kastıyla neşr edenlere Paşa’nın fikrini etrafa dağıtmışlar. Selim-i evvelin kerre-i musattahayı tetkik ettikten sonra “dünyada bir padişaha kifayet edecek arazi yok” demesindeki bâlâpervazının aksi olan Ali Paşa’nın sözleri Zafername’nin şu kıtasını mülhem olmuştur.

“Devleti hüsn-i idare ise maksud ve murad

Âna pek mani imiş kesrett emsar ve bilâd

Etti bu kaide-i hükümeti kendi icat

Devleti eyledi bir öyle bilâd âzâd

Yoksa pek müşkül olur ya şu zamanda ahval”

Bu kıtadaki “devleti eyledi bir öyle bilâd âzâd” mısraıyla küçölttüğünü söylemek istiyor ki, aşağıda gelen,

“Türk imlânın edip islamdan on bin hane

Hicret etmişti itaat ederek fermana

Şart edip rekz-i ilim etmiş kahharane

Belgrat kalesine ihsan ile serbestana

Devletin kıldı temamiyyetini istikmal”

Ve

“Kenzi nush belagat eseri koydu yola

Salamaz gayrı mukaddemki gibi sağa sola

Öyle me’ mende ne hacet olacak karakola

Karadağ kalelerin yıktı ise hükmü nola

Paşa Tevfik hüda ile eder kal' cibâl”

Kıtalarıyla meleğin ufalmaya yüz tuttuğunu isbat etmek istiyor. İmparatorluk Rusya’sının Slav hamiliği bab-ı âli’yi sıkıştırarak Belgrat’ın pek mustahkem kalesini bütün mühimmatıyla beraber Sırbistana terkibi iltimas etmişti. İş hafif cehtinden tutmak, arbedeye kapı açmamak bab-ı âli’nin göstermekle mübahi olduğu en büyük kiyâset add olunurdu. Bahusus Sırp gibi, Yunan gibi, Karadağ gibi devlet-i âliyenin na-meşru veletlerine karşı rahim bir baba mevkiinde bulunmak şerefini de kayıp etmemek için arada bir ihsan ve taltif etmek icap ederdi. İşte Belgrat kalesinin Türkî bu kabildendir. Yalnız zorla almışlar gibi gurur übüvvetimize dokunur. Cehti kapmak azmiyle Sırbistan ile müşterek bayrak çekmeyi şart koşmuşlardı.

Esasen rahat edemeyen İslam-ı ahali emlak vakarını satıp hicret ediyordu. Bab-ı âli bu muhacereti müctemi' bir şekle koydu, bilahere Sırbistan hükümeti tarafından bedeli verilmek üzere nukuddan gayri menkul ve gayri menkul eşyayı terk ederek birkaç bin hane Vidin ve Bosna’ya nakl edilemedi, tabii bedel emlak-ı Sırbîye’de tahsil edilemedi, muhacirin hükümet tarafından terfi edileceği vaadiyle sefil ve sergerdan bir akıldı.

Aynı suretle Karadağ kulaleri de, (Kenz) denilen Karadağ prensesine terk edildi.

Zafername’nin,

“Etti bir yüzbaşıyı memleketin üzre kral”

Mısraından anlaşıldığı üzere, Almanya hanedanından Prens [Şarl] Alman ordusunda bir yüzbaşı iken Romanya prensi namıyla bugünkü kraliyetin esasını kurmuş ve memleketin vilayeti Romanya saltanatına inkılap ile bizden elini çekmişti. Böyle böyle Ali Paşa'nın hüsn-ü irade için memleketi küçültmek nazariye-i siyasiyesi cay tatbik bulmuş oluyordu.

-Bitmedi-

Kemal Emin [Bara], nr. 8, sh. 2-4

3.9.31. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME -3-

“Sıcacık halvet iken cariyeler ile yeri turfa kübalık ederken geceler bendeleri bi sebep terk ederek böyle huzur-ı hazarî ihtiyar eyledi bu kışta şu müşkül seferi yoksa kim etmiş idi kendisini istiskâl.”

Kıt'asının şerhinde birkaç kelime ile Ali Paşa'nın hususi meclisleri celî bir hat ile tasvir edilmiştir. (Sıcacık halvet) terkinin şerhinde tekyelerdeki (soğuk halvet)den de bahsedilmesinin Ali Paşa ile bir münasebeti yoktur. Buradaki ima zaptiye nazırı Hüsnü Paşa'nın dervişliğine tarizdir. Geceleri turfaguyalık eden Ali Paşa dalkavuklarının Vehbi Molla, Sâib Bey, billurî Mehmet Efendi, Ömer Faiz Efendi, Halil Bey, Mustafa Fazıl Paşa olduğunu sayarak bu gece eğlencelerinin (iş ve nûş ile külâhlar kızdıktan sonra külhanbeylerinin hicap edeceği) bir tavır aldığını anlatıyor.

Ziya Paşa'nın saydığı dalkavuklar meyanında ismi geçen Vehbi Molla'nın oğlunu Kerkük nâibi olarak tanıdım. Bu zat tütün, nargile ve rakıyı aynı zamanda içer, arada afyon yutmayı da unutmazdı. Her akşam evinde küçük masasını mütevazı mezelerle donatır, gece yarısına kadar muhtelif mükeyyifatı almakla meşgul olur ve misafirlerini o vaziyette kabul ederdi. Bundan yirmi yedi sene evvelki bir taassub karşısında bir gazinin aldığı bu vaziyet Kerkük ahalisi gibi nispeten daha sıkı olan halkı rencide etmemesi imkân dâhilinde olmadığından memleketin ileri gelenlerinden birisi hâkim, ayyaş;

-Hâkim Efendi hazretleri, akşamları bir iki kadeh almak mademki mu'tâd-ı âlileri cümlesindendir, bari yanınıza ufak bir dolap koyarak bu edevât-ı bekrî pesendaneyi orada ihfâ buyursanız nasıl olur?

Demiş, lakin hâkim efendi bilbedâhe şu cevabı vermiş;

-Evet, hakkınız var. İnşallah ramazanda öyle yapacağım.

Gazi efendinin ecdadını tanıyanlar nâib-i muhteremin, pederi merhuma nispetle, sulehadan olduğunu itiraf ederler. Ali Paşa'nın bizim şebanesinde Vehbi

Molla'nın öyle fıkralarını hikâye ederler ki, en masumanesini kayıt ve tezkâr perde-i edebi hetke kâfidir.

Dalkavuklar arasında en ziyade nazar-ı dikkatimizi celb eden isim Mısırlı Fazıl Paşa'dır. Evvelce bahsettiğimiz gibi tebdil-i verasetten münfail olan Fazıl Paşa, Ali Paşa aleyhine (kampani) yapmak için Kemal Bey ile Ziya Paşa ve Ali Suavi'yi Avrupa'ya götürmüş idi. Sonra nedense Ali Paşa ile arasını düzeltmiş ve beyleri Avrupa'da bir parasız bırakarak İstanbul'a gelmişti. Ziya Paşa'nın onu da dalkavuklar arasında tâdâd ettiğine bakılırsa, Zafername'nin bu şiddetten sonra kaleme alındığı anlaşılır.

“Kışla-i fikri olup ciş zaferle memlu kal'a-i zihnine endişe-i feth etti galüvv

Kılıcın çekti kınından diyerek kande adû

Bu ne gayret, ne cemiyet, ne şecaattir bu

Hiç görülmüş mü tevarih-i selefte emsal”

Kıt'asını izah ederken (ciş) kelimesinin cim-i Arabiye ile okunmasını tavsiye ve (endişe) kelimesine gösterdiği vezin gibi dokunaklı noktalarda ihmal etmeyerek (gayûr) lafz-ı Arabiyesini tafsil ederken “kıskançlık manasınadır, evvel zat-ı âlinin gayreti (gayûr-ı bağdadî) gibi dillerde darb-ı mesel olmaya şayandır” diyor.

(Gayur-ı bağdadî) vaktiyle Bağdat'ta bulunan bir adamın lakabıdır. Gayur gayet misafirperver imiş. Mutlak her gece evine birkaç misafir davet eder, karısı ve kızı tarafından takdim edilen kadehlerle ikramlarına çalışmış. Fakat misafirlerin başları (şîre-i engûr) ile mest oldu mu, hanımlarla beraber ortadan kaybolurlarmış. Misafirler taharrî kastıyla kapı deliklerini gözetleyen ev sahibi gördüğü münazara muâşakadan müteessir olur, sofanın örtüsüne muallâk olan davula bir tokmak vurur imiş. Sabaha kadar devam eden davul sesinden bizar olan komşulara ertesi günü vakayı hikâye ettikten sonra;

-Misafirlere hürmet ediyorsam da bu münasebetsizliğe göz yummaya gayretim rıza göstermedikten hırsımı davuldan alıyorum, dermiş. Bu acayip gayretten dolayı (Gayur) lakabına mazhar olmuş.

Ziya Paşa, Ali Paşa'nın gayretini tavsifte Gayur Bağdadî hatırlatmak zarafetini unutmamış.

“Ten nazendesi ne nazik iken pek de ne kart

Kendine mani azim olmadı kanun ile mart

Âna nispetle cebandır şüc'ân Ispart

Askere verdi kumandayı misal Bonaparte

Gerçi kim gelmedi hiç silsilesinde general”

Mısraları bir yığın alay ile doludur. Ali Paşa teni ne nazik, ne de kart imiş. Isparta kahramanlarından daha şecî imiş. Askere Bonaparte gibi kumanda etmiş fakat şayan-ı hayret olan nokta paşanın silsilesinde hiç general olmadığı halde bu kadar kemâlât-ı askeriye mazhar olmasında imiş.

Ali Paşa'nın babası bahçe kapısında kapıcı ve aynı zamanda eskicilik eder imiş. Küçük bir dükkânı varmış ki, vefatından sonra oğluna kalmış. Paşanın devr-i ikbalinde gümrük binası için o civardaki arsaların, evlerin devletçe istimlâkı icap edince, Ali Paşa dört beş metre mik'âbından ibaret olan dükkân arsasını üç bin keseye mukabil hükümete terk eder. Ziya Paşa, Ali Paşa'nın silsilesinde cezal bulunmadığını söylemek ile sadr-ı âlinin seviyesizliğini pek güzel ifade etmiştir.

“Zat-ı Haydar şiyemi azim edeli bu sefere

Baş keserler kılıcı namına cümle kâfire

Vermedi ruhsat-ı takip adû nefere

İktifa eyledi (el-fuzukâtü'l zafer) e

Etmedi taife-i bâgî-yâne istisal”

Ali Paşa'yı imam Ali gibi kahramanlığı destan olacak bir surette tasvir ile mütehekkimane başladığı bu kıt'anın ikinci mısrasında paşanın kılıcı namına kâfirlerin baş kestiklerini kudret-i cengaveranesine büyük eğdiklerini söylemek

tavıyla bir cinas yaparak te'dîb ordusunun fena idare edilmesinden askerlerimizin eşkıya kurşunuyla heder edildiğini ifade etmesi kıymetli bir mizaç-ı edebidir.

Şair kaside-i methiyesinde sâdır-ı güzîn cengaverane kudretlerini saydıktan sonra kalemen ibraz ettiği iktidarı meskût geçmemek, bhusus Girit muzafferiyatından sonra Abdülaziz'e takdim ettiği takriri mevzu bahis ile

“Gerçi her fettde müsellemdir o sadrın zati

Âlem inşada hususi ile malumatı

Ya o takrir ki, tafsil eder icraatı

Hüsn-ü tabir ve belagatte bulunmaz emsal”

Kıt'asıyla paşanın Girit'te yaptığı faaliyet-i askeriye ve siyasiyeyi tâdâd eden ma'hud takrir muhteviyatının birer hayalden, vehimden, rüyadan ibaret olduğunu hüsn-ü tabir kaydıyla, zarif ifade ediyor. Hele müteakip şu beş mısra ile:

“Göstergelik füsunkârı günü şeb yerine

Arz eder şimşeği kast eylese kevkeb yerine

Saydırır bir deveyi istese merkep yerine

Kan saçır hâme-i hınzırı merkep yerine

Şarabı ma'reke-i rezme olunca meyyal”

Yoktan faaliyetler icat etmek, siyahı beyaz, beyazı siyah göstermek, bazen de lüzumuna göre büyük zannedilen şeyleri küçültmekte kaleminin ne sehhar kudreti olduğunu meydana koyarak fikrini teyit ediyor.

“Ne yazarsa olur atrâsına mecbur cihan

Ne yaparsa eder elbette taaccüb insan

Ya nasıl olmasın âsârına adam hayran

Yazdığı şeylere mümtaz ve fuad alkış hân

Gördüğü işlere takvim ve ceride dellâl”

Kıt’asının şerhi nihayetinde Ali Paşa’ya “alkış eyleyecek daha birçok zatlar varken nazım-ı tahririn yalnız Fuad Paşa ile mümtaz efendiyi birlikte zikretmesi ma’hud tabip (balagolos) vakıasına hemhal olduklarını ima eder” ibaresinde zikri geçen Doktor Balagolos birtakım muhaddiratı iğfâl ile şöhre-i şîar ve tabibin adıdır. Bir şairin Fuad Paşa’ya yazdığı kasidedeki, “sen bu ikbalinde asrın şimdi zü’l-karneynisin” mısraının mülhemi de yine aynı şahsiyet olduğu rivayet-i malumedendir.

Bundan sonra gelen birkaç kıt’a Ali Paşa’nın (murad ettiği her şeyi mutlak ve mutlak yapar, hatta insan yapılanları görür de bu imkânsız şeyleri nasıl meydana koydu diye taaccüb eder. Bütün bu faaliyetiyle cihanşümul bir şöhreti de olması lazım gelir. Eğer ismini hükümdaran-ı mevcuda bilseler zikr-i cemilini ibcal ile yâd ederler. İşte bütün bu zekâ ve dirayetle sultan Abdülaziz’i uşak gibi kullanıyor. Esasen aralarında büyük bir fark yok. (Hakiki hükümdar Ali Paşa’dır denilse daha doğru olur. Padişahla aralarında bir fark varsa, o da paşanın ismi hatip tarafından minberde yâd edilmez, işte o kadar. Hamd olsun ki, resuller kadar temiz kalpli, saf bir adamdır. Kimse onunla iddiaya giremez. Zaten ne derse, ne yaparsa ona kimse sormaz. Verdiği hükümler, emrettiği şeylerde kendisine sual tevcih ettiği gibi bir kayd kanunu ile de mukayyet değildir) diyerek terki-i bendindeki,

“Afv ile mübeşşer midir ashab-ı merâtib

Kanun ceza âcize mi haz demektir?”

Beytini zımnen bir daha irâd eder. Ve müteakip kıt’a ile meşhur Şam vakıasını açar ki, bu cehti bir diğer makalemize terk ediyoruz.

Kemal Emin [Bara], nr. 9, s. 4-6

3.9.32. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAME -4-

Fransa imparatoru üçüncü Napolyon, Avusturya imparatoru Fransuva Joseph'in biraderi (Maximilian) ı Amerika'da himaye etmek dâyesiyle ortaya atılmış, lakin Maximilian'ın kurşuna dizilmesiyle üçüncü Napolyon'un oynamak istediği komedisi bir haile şeklini alınca bu mağlubiyeti halka unutturmaya çalışan Bonaparte taslağı başka bir macera taharrîsine düşmüştü ki o esnada Şam vakası tezahür etti.

Vakıa Şam'da Beyrut'ta, Cebel-i Lübnan'da daima görülen ve adet hükmüne giren vakayidendi. Totemizm zamanından kalma bir adet bugün bilemeyen gibi birtakım yerlerde cari olduğu gibi Suriye'de de bir devamdır. Hangi bir sebeple bir Müslüman'ın bir Hristiyan'ı veya Hristiyan'ın bir İslamı katletmesi her iki tarafı da kan almak mecburiyetinde bırakır. İşte meşhur Şam vakası bu âdetin Katolik papazları tarafından körüklenmesiyle ortaya çıkmıştı.

Vali ve kumandan bulunan meşir Ahmet Paşa Şam'ın bu derdine vakıf olduğundan memleketi daimi bir inzibat altında bulundurmanın lüzum ve vücuduna kail idi. Fakat elinde bulunan dört tabur askerden evvela ikisini sonrada üçüncüsünü Rumeli'ne sevk etmişlerdi. Gerçi Ahmet Paşa buna itiraz etmiş ve bir vaka hudusunda mesuliyeti kabul etmeyeceğini mükerreren bildirmişti. Alelusul bunu dinleyen olmadı. Nihayet evvela bir Hristiyan bir İslam'ı öldürmesiyle açılan arbede tarafından epeyce bir halkın birbirini boğazlamasıyla adeta bir (ker ü sivil) şeklini aldı.

Kâh papalığa karşı İtalya'yı müdafaa eden, kâh Hristiyanlığın hamisi kesilen üçüncü Napolyon Şam'a asker sevk etti. Ta o zamandan Suriye'yi Fransa'ya almak fikriyle çalışan Fransızlar için bu bir fırsattı.

İstitraden ufacık bir vakıayı hikâye edeyim:

Beyrut'taki (Saint Joseph) tıp mektebinin doktora imtihanlarını icra için her sene üçü İstanbul'dan, üçü Fransa'dan mümeyyiz gelirdi. 1901 senesi Avrupa'dan gelenler arasında Mösyö (Mora) isminde bir profesör bulunuyordu. İmtihanların hitamında talebeye diploma tevzi' edilirken usulen tarafından irad-ı nutuk olunurdu.

O senede nutkun birisini Profesör (Mora) söylemişti. Birçok şeylerden bahsettiği sırada “Beyrut havası, suyu, çiçeklerinin rengi, kuşlarının şetâretiyle o kadar güzel ki, memleketimden hiç ayrılmadığımı zannediordum. Bana öyle geliyor ki, Suriye Fransa’nın uzamış bir ucudur!” demişti.

Fransızların Suriye’ye dikilen gözü dönük, evvelki günün değil daha eski zamanların siyasetinde görülür ki, üçüncü Napolyon’un Hıristiyanlık himayesi sıfatıyla Beyrut’a ordu sevk etmesi papaya yaranmaktan ziyade müstakbel emellere yaklaşıyordu.

İstikbali pekiyi görünen vali Ahmet Paşa elinde kalan bir tabur askerle Şam asayişinin temin edilemeyeceğini ve bir gün fena bir netice ile karşılaşacağını idrak edince istifa etmişse de kabul edilmemiş, bir buçuk ay sonrada Şam vakası namıyla ma’ruf-ı kıtal vaki olmuştu. Pek bozuk netice veren bu işi siyaseten halletmek üzere Fuat Paşa tayin edilir. Fransa’yı tatmin çaresini beş on kişinin kanıyla daha çabuk bulacağını düşünen ve bundaki küçüklüğü nazar-ı itibara almayan Fuat Paşa vali ile beraber yüz altmış Müslümanın idamıyla işi halletmişti.

Ziya Paşa’nın Zafername’de dediğine bakılırsa, Ahmet Paşa “Fuat Paşa ile Bükreş memuriyetinde bulunduklarında sebkât eden bir nizâ’ üzerine Fuat Paşa ötekine hitap ile (senin katlin benim elimle olacak) kehanetini yumurtlamış. Bir diğer rivayette Fuat Paşa Ali Paşa’nın, Ahmet Paşa’ya vakıa eski bir garazına hizmet etmiş.

Cebel-i Lübnan’ın Marunî denilen Katolikleriyle, Dürzi denilen İslamları arasında daimi bir münâferetin ihyasıyla meşgul olan Fransız papazlarının meydana koydukları hamlenin bedelini bir yığın İslam kanıyla ödemişlerdi. İdam Şam’da valinin konağı karşısındaki meydanda icra edilmiş, Ahmet Paşa’nın son sözleri olarak “mademki benim kanımla devlet bir felaketten kurtulacaktır, helal olsun!” dediği Mazhar Bey isminde bir miralay da “Osmanlı devletine hüsn-ü hizmet eden işte böyle Şam ovasında kurşuna dizilir” diye bağırdığı rivayet olunur.

İş bu kadarla da kalmayarak Cebel-i Lübnan Şam ve Beyrut vilayetlerinden ayrılarak müstakil bir mutasarrıflık haline ifr’ağ ve mutlak kötülük bir mutasarrıf

tayini şart konulmuştu ki, ilk mutasarrıf olarak esbak-ı Berlin maslahat-güzar olan Davut Efendi vezaretle tayin edilmişti.

Cebel-i Lübnan Türk arazisi arasında başlı başına bir hükümet idi. Beyrut'ta, Şam'da herhangi bir cinayeti irtikâb eden Cebel'e kaçır ve tazyikten kurtulurdu. İşte Zafername'nin

“Katil valiye verip Şam'da ruhsat hükmü

Kıldı te'lif muâdât riayet hükmü

Verdi Lübnan'da nasaraya imaret hükmü

Mısır'da eyledi tagayyür ve rast hükmü

Etti bir yüzbaşığı memleketin üzere kral”

Kıtası Şam, Mısır ve Romanya krallığının hal ve ihdasını telmihen yazılmıştır.

Ziya Paşa Ermeni ve Rumların hiçbir zaman bu memlekette nâfi olamayacaklarına kani bulunduğu Ali Paşa'nın, manası olmayan Osmanlı milliyeti altında ecnâs-ı muhtelifeyi toplayarak rütbe ve memuriyet-i tabiyeyi ilga hayalini gülünç bulduğundan,

“Azmine yaver olur ise eğer kast-ı hüda

Kıbtîyân cayy olur mesned-i sadır evvela

Yalnız etti Yahudiler için istisna

Rum'dan, Ermeni'den yaptı müşîr ve bela

Eyledi resm-i müsâvât-ı hakiki ikmal”

Tarzında alay ediyor.

Yeniçeri tugaylarından beri hiçbir zaman maliyesi düzelemeyen Osmanlı hükümeti Abdülaziz devrindeki büyük ve fuzuli masrafları kapatmak için Avrupa'dan her sene bir miktar para istikraz etmekle geçinirdi. Bu istikrazı yapan, yani Avrupa'nın sarraflık âlemini kandırabilen açığöz vüzeraya da bu müstakraz

miktarın yüzde beşi ikramiye olarak verilirdi. İstikraza lüzum gösteren heyet-i vükelanın da bu maideden nafaka çîn alması tabii olduğu için Avrupa'dan ödünç para almak kârlı bir işti. Bu kârlı iş meşrutiyet devrinde bile unutulmadı. Bir vakitler maliye nezareti olan Ali Paşa konağı laf ile idare edilemeyeceğinden mükerreren istikraz çaresine başvurulmuş idi. Zafername'nin;

“Devlete Avrupa emniyet eder mi heyhat!

Lafız edip eylemese arz-ı kefalet evvel-zat

İşte lazımsa bu davaya delil ve ispat

İtibarı il yaptı nice istikrâzat

Yoksa maliye işinde görülürdü işgal”

Beyitleri bu mefhumu kast eder. Avrupa mâliyyûn ve va'd-ı ıslahat ile siyâsiyyûn kandırmanın bir iş olduğunu inkâr etmeyen Ziya Paşa, Ali Paşa'nın kudret-i kalemiye ve noktasını şu beyitlerle tavsif ediyor:

“Göstergelik füsunkâri kevnî şeb yerine

Arz eder şimşegi kast eylese kevkeb yerine

Saydırır bir deveyi istese merkep yerine

Kan saçar hâme-i hınzırı merkep yerine

Meşrebi müdrike-i rezme olunca meyyal!”

*

“Oratorlar, Avukatlar yanına gelse eğer

Ânî ilzamda elbette kalırlar muzdar

Bu değildir yalnız zat-ı şerifinde hüner

Öyle bir cerbeze-i nutkî de var kim eyler

Hasmının hakkı dahi olsa elinde ibtal!”

*

Gerçi pek çok hüner ister yoğun var göstermek

Ânî düzmekten inandırması müşküldür pek

Eyledi hayli vukuatta yardım gerçek

Ne dirayet bu ki, yirmi senedir vaat ederek

Aldatıp Avrupa'yı âlemi ettik iğfal!"

*

Kaside kulluk nokta-i nazarından memduhun bütün hasâilini tâdâd eden Zafername şairi Ali Paşa'nın gurur ve nezaketini şu iki nokta ile pek güzel tasvir ediyor.

“Harem hasına dâhil olamazlar eclâf

Ulemanın ider âmelini daim is'âf

Eylemez nesl-i resulü alenen istihfaf

Öyle destur-u muazzam ki, nakib-el eşref

Gelse kerr meclisine câyî olur saff-ı niâl”

Birinci mısraın şerhinde (eclâf) kelimesini tefsir ederken “arsız, namussuz, hırsız...” olanlar eclâfdan addedildiklerini söyleyerek malûlîn ahlâkiyenin öyle sıfatlarını saymıştır ki, mastaba nişin olduğu âvânın hatıratından olduğuna hiç şüphe yoktur. (Gelse ker meclisine) kaydında Ali Paşa'nın mahremeleri arasında nakib-el eşref gibilerinin bulunmadığına güzel bir telmih vardır.

“Biz adlinde müsavi çakıcı, tambureci, meclisinde bir olur lagotecî. Usturacı tanımaz çizmeci ya lostracı, mûsireci öyle nazik ki, eğer şapkalı kunduracı evine gelse eder ta kapıdan istikbal” Harem-i hasına giremez dedikten sonra çakıcı, lostreci, lagotecî, kunduracı gibi birçoklarıyla sâdır-ı güzinin hem bizim olduğunu söylemekte güzel bir tezat varsa da vaktiyle bütün bu sanat erbabının Hıristiyan olduğu düşünülürse Ali Paşa'nın Avrupalılara karşı müdahane olmak siyasetini

gözetdiği anlatılmak istenildiği çıkar. Gurur-u alenisiyle, hayat-ı hususiyesi hiç birbirine benzemediği rivayet olunan Ali Paşa aynı zamanda Mısır hıdivinin teşrifatta sadarete taktim etmesini çekemediğinden sedaret payesini prenslik derecesine kadar yükseltmek ve hıdivin ilerisine geçmek arzusuyla irade-i seniyyesini istihsal ederek sadaret unvanına (fahâmetle) gelmesini de ilave ettirmişti.

“Geçti şöhrette melik Arap’ı, İran’ı

İttihaz eyledi elkâb-ı hükümdaranı

Minyatürlerde* (son altes) yazılır unvanı

Çok mudur Avrupa’ya gitse ikab-ı şanı

Beykoz’a Beykoz’dan gelse acemi kartal!”

Ziya Paşa bu kıt’anın şerhinde (son altes) çok altes ve zennede Avrupa hükümdar ailelerine mensup zevata verilen unvandır. Arap memleketleri vükelasına (Son Ekselans) deniyor. Bunlardan biri kendine (Son altes) dedirse cihana mashara olur. Fakat Ali Paşa efendimiz bahçe kapıcısının oğlu olduğundan...” diyor.

Artık böyle celil-el unvan olan bir zatın azabı da müthiş olacağından;

“Mazhar olsa gazab-ı pakına şîr nere

Dehşetten dağılıp cismi misal-i zerre

Mûziyat olmasın asayiş hale-i gurre

Kahrına uğramadı uğrarsalar bir kere

Ne tavanlarda gezer fare ne dağlarda çakal!

Kıt’asıyla Ali Paşa’nın kudret-i kahharanesini tasvir ediyor.

Kemal Emin [Bara], nr. 10, s. 6-7

* Fransızca bir gazetenin ismi

3.9.33. ZİYA PAŞA VE ZAFERNAMESİ -5-

“Ma’n ve Hatem denemez zatının emsalidir.”

Ma’n ve Hatem Arap’ın seha ile meşhur iki simasıdır. Bunlar hakkında beyn-el Arap birçok hikâye vardır ki, bizi Ma’n Bin Zaide’ye, diğeri Hatem’e ait ikisini de buraya derç ediyordu.

Ma’n’ın sahası servetini mahvedecek derecede olduğundan akrabası mümkün olduğu kadar kendisini erbab-ı talebeden uzak bulundurlarmış. Bir gün fakirin biri müracaat etmek istemişse de daha bahçe kapısında muhafızlar tarafından kovulmuş! Öyle pek kolay gitmek bilmeyen fakir, eline geçirdiği bir tahtanın üzerine Ma’n’ın sahasına hitap eden belîğ beyt yazmış. Hariçten bahçeye akan su yoluna bırakmış. Tesadüfen o suyun kenarında olan eline geçmiş. Fakiri huzuruna celb ile beyti kendisine okutmuş ve bin lira vermiş. Biraz sonra bir daha okutmuş tekrar bin lira vermiş. Böyle fasıla ile kıraati tekrar ettirerek biner lira vermekte devam etmiş. On bin lirayı geçen bu paranın kendisine mâl olamayacağına zahib olan fakir daha fazlasından sarf-ı nazarla bir aralık bahçeden savuşmuş. Ma’n tekrar arattığı zaman gitmiş olduğunu haber alınca: “Vah, zavallı sersem, eğer ahmaklık edip gitmese idi Ma’n Bin Zaide’nin bütün servetine malik olacaktı” demiş.

Hatem et Tâî’nin atasıyla müsabaka edemediğinden dolayı katline teşebbüs eden Arap ümerasından biri kabilesi arasından bu işi becerebilecek bir adam arar. Bir delikanlı emire müracaat ile Hatem’in başını getireceğini vaad eder ve mukabilinde fakir olduğundan dolayı kendisine layık görülmeyen ağniyaneden filanın kızını ister, vaad alır. Hançerini takar ve Tâî kabilesinin sakin olduğu sahranın yolunu tutar. Kabileye vasıl olur fakat Hatem’i tanımadığından kıl çadırlar arasında mütehayyir dolaşırken tesadüf ettiği bir adama sorar. Arâbî bunun vaziyetini müşkül bulur. Hatem hakkında maksadını sorar, eğer bir suiniyeti varsa kendisi de Hatem’in düşmanı olduğundan iştirak edeceğini de vaad eder. Aralarında şöyle ufak bir muhavere geçer:

-Evet, ben Hatem’i katledip başını emire götüreceğim ve bana âşık olduğum biz kızı alacak.

-Pekâlâ, ama Hatem sehada bi-menend olduğu gibi şecaatinde de emsalsizdir. Eğer senin böyle bir maksadın olduğunu hissederse bir dakika daha yaşamak senin için imkân dâhilinde değildir. Binaenaleyh sana vereceğim nasihate iktifa ile hareket eder isen ancak muvaffak olursun. Dinle:

Hatem öğle yemeğinden sonra şurada gördüğün hurma ağacının altında yatar. Hiç haber vermeden gider, başını keser alırsın.

Delikanlı aynı surette hareket eder. Filhakika ağacın altında abasına bürünmüş bir adamın yattığını görür. Lakin yüzünü görmediği bir adamı katletmek şerefsizlik addettiği için usulca abayı kaldırmak ister. Puşidesine sarılmış olan adam rahatsız edildiğinden münfail:

-Ne istiyorsun be adam! Dilenci misin nesin, defol başımdan.

Tarzında tekdire başlar. Delikanlı sesi pek yabancı bulmaz. Merakı daha ziyade artar. Abayı kuvvetle çeker, açar. Yatan adamın tesadüf ettiği A'râbî olduğunu görünce hayret eder ve maksadından sarf-ı nazar avdet eder.

Ali Paşa'nın sehasına mikyas olarak gösterilen bu iki keremkârın namına ibda' edilmiş daha birçok efsaneler vardır. Fakat Ziya Paşa'nın mısraına dikkat edilecek oluşa Ali Paşa'nın Ma'n ve Hatem'e emsal olamayacağı da anlaşılır. Kıt'anın son beytinde:

“Himmet ve meşrebi de kendi gibi âlidir.”

“Çünkü esma olunur tâse semadan inzal”

Deniliyor ki, “El-esmâü yenzilü mine's-semâ” kelamına istinat ile insanların isimleri mefhumuna benzedikleri, binaenaleyh Ali Paşa'nın da âlî tıynet olması icap ettiği söyleniyor. Hele, “hanümanı yıkılırdı nice ehil hünerin” beyti Ali Paşa'nın keremkârlığını öldüren bir şah beyittir.

“Servet ve nimeti mahsul tasarruftur, inan!”

Mısraındaki (inan) kelimesi (inanılacak şey değilse de hatır için inan!) demektir. Ziya Paşa, şerhin yanında bir şeyh efendi icat ederek Ali Paşa'nın yirmi beş senelik varidatıyla servet-i mevcudesini şöyle bir hesap ediyor.

Paşa bütün memuriyeti esnasında yüz bin kese akçe, emval menkulü ve gar-i menkulesini altmış bin, bankalardaki serveti de kırk bin tahmin ile mükteseb servetle mahuz varidatı başa baş getirdikten sonra “ya bu zat içli, dışlı dairesinde bulunan üç yüzü mütecaviz hergele yirmi yıldan beri ne yediler, ne içtiler? Elbise yapmadılar mı, yoksa bunlar melaike gibi yemez, içmez takımdan mıdır? Her gün, her gece o muntazam ve müteaddit alafranga sofralarındaki et’ime-i nefise maide-i semaviyeden mi idi? Daire-i ismetlerine mensup bu kadar hammam ustaları, muhâdîm-i kirâmın dairelerindeki uşaklar, dalkavuklar hasbeten lillah görüşmek için mi devam ediyorlar? O bir süre uşak namındaki ipten kazıktan kurtulmuş ağa, kapkaççılar, ayvazlar, bahçıvanlar aylıksız, yıllıksız mücerret efendimizin ela gözlerine alakaları olduğundan mı hizmette bulunuyorlar? O mühürdar beyin, ma’hûd Ali Bey’in İbrahim Ağa'nın vesaire mütehayyizân daireden her birinin müteaddit faytonlar, atlar, uşaklar kullanmaları ve hanelerinin tanzimatı, karılarının mücevheratı, kendilerinin akar ve emlağı hazine-i gaybiyye imdat ile mi oluyor?” diye şeyh efendiye bir yığın sual sorduruyor.

Ali Paşa gibi bir sadrazam konağında ne azametli bir süre beslendiğini şu tafsilattan pek güzel anlıyoruz. Vükela-yı sairede sadır nişinin nısfı kadar bir daireye sahip olsalar –ki şüphesizdir- hazine-i maliyenin yalnız onlara ancak kifayet edebileceğini keşfetmek uzun bir hesaba ihtiyaç göstermez. Devr-i hamîdinin sonlarına kadar devam eden bu tantana elli sekiz vezir, elli üç müşîr dairesi de ihtiva ettiği düşünülürse, memuriyet yedi ayda yarım maaş verebilen maliye nazırlarının kiyâsetine hayran olmamak elden gelmez.

“Fetheden âlim-i endişeyi şimşir gider

Zapt eden memleketi tîğ-i cihangir gider

Verin ümid-i teceddüt bize (takririn)dir.

Asafa himmet mahsusa-i tedbir gider.

Eyleyen devleti bu hadd-i kemale isal.”

Kıt’asındaki (âlim-i endişeyi şimşir ile fethetmek) bilahare Abdühamit’e intikal eden dirayetlerden olacak. (Devleti hadd-i kemale isal) etmiş olmalarında hiç mübalağa yoktur. Kemal her şeyde tecelli edebilir. Güzelliğin bir hadd-i kemal olduğu gibi çirkinliğinde bir hadd-i kemali olur. Devr-i saltanat, padişahı, vükelası, vüzerasıyla devleti atalet, âdem-i adalet, züğürtlük, sû’ idare cehtinden fi’l-hâl hadd-i kemle isal etmişlerdi. Yoksa mani olan bu zavallı millet onları bu zayıf omuzlarında daha epeyce bir zaman taşırdı.

Ziya Paşa Zafername’nin bu kıt’asına kadar alaycılığında devam etmişken kendini zapt edemeyerek birden bire ciddileşiyor.

“Bozdu ahlakını hep millet-i Osmaniye

Kalmadı kimsede hiç gayret-i Osmaniye

Gitti eski şeref ve şevket-i Osmaniye

Girdi bir halta kim devlet-i Osmaniye

His olunmaz gibidir şaibe-i izmihlal”

Demekten nefesini zapt edemiyor. Zafername gibi tepeden tırnağa kadar kinayeler, mecazlarla dolu bir kasidenin içinde bu kıt’a adeta yabancı kalmış, üst ve alt kıt’alarla hiç irtibat kesb edememiştir. Boşnak Fazıl Paşa, Türk Hayri gibi dalkavukların tarz-ı ifadelerine bile yakışmayan bu boş mısra Ziya Paşa’nın imzası kadar kuvvetlidir.

“Oldu mağlup ve musahhar sana sultan-ı cihan

Nice yıl ettin anın namına hüküm ve ferman

Takdir-i fikir ve taaccüb edilirse şayan

Bu ne tali’ k cihan-ı hasmın iken bunca zaman

Müstakilen olasın taht-ı nişîn ikbal”

Ali Paşa'nın padişahı, hem de Abdülaziz gibi bütün manasıyla zıpır bir padişahı sekiz buçuk sene yed idaresinde tutmasını, onun hüküm ve ferman etmesini yalnız hüsnü talih haml etmek haksızlıktır. Bu şüphesiz bir zeka eseri idi. Ali ve Fuat Paşalar gibi cem' malda vüsatını gösterdikleri zekalarını Abdülaziz'i idarede de göstermişler, onu Avrupa'ya götürmek, medeniyet âlemini göstermekle adam etmeye çalışmışlar. (Fenelon) on beşinci (Lui) yi ne kadar terbiye edebilmiş ki, bunlar kart ve sert bir kafa üstünde daha ziyade muvaffakiyet gösterebilsinler. (Türbet nâ-ehillere çeden kerd gelen bir kenbedest) diyen büyük Acem şairi, (bundan sonra tufan kopsun) diyeceklerin mevcudiyetini çok evvelden keşfetmiş.

Padişaha söz anlatmak oldukça müşkül bir şey olduğunu hatta en akıllıları zamanında gelen vükelayı zi-şuur bile tasdik etmişlerdir. (Adam oldunuz!) feryadıyla her gün bağırdıkları halde sabah rehaveti dilemeyen Avrupalıları teskin için yem borusu kabilinden arada bir ıslahat vaadinde bulunmak vükelayı saltanat için muvakkat bir miskin gibi mütemadiyen kullanılagelmiştir. Reşit Paşa'nın ciddi teşebbüsâtı suya düştükten sonra Ali Paşa'nın aynı yolda ve ortada hiçbir şey yokken yürümesi cidden müşkül bir mesele olduğu için Avrupalıları iknada zorluk çekiliyordu.

“Vaad-i ıslaha dahi olmayub emniyet

Hükümet amiz olan efali sanırlar cennet

Her belayı sana bizzat ederler nisbet

Müslüman lanet eder, gayri müslüman lanet

Kimseler kıymetini bilmedi hala bu ne hal?”

Denilmesi tabiidir. Yeniçeri ocağı söndükten sonrada saray, bab-ı ali, bab-ı meşihât arasındaki davayı istirkâb sunmamıştı. Bahusus Abdülmecit gibi bütün efrad-ı millet arasında adem-i imtizacı körükleyen bir despotta başta olursa bunun sönme ihtimali yoktu. Bu nâire tenafürü ebediyen söndürenlere milletin ne büyük şükran borcu vardır.

Kemal Emin [Bara], nr. 13, sh. 8-(12)

3.9.34. KAZIM PAŞA’NIN MERSİYELERİ

Kazım paşa tabur kitabetinden yetişmedir. Vaktiyle askeri kitabeti bir sınıf mahsus olarak ayrılmamıştı. Tabur, alay kâtipliği, alay eminliği, yanlılık yoluyla sınıf harbe geçilir. Hatta işte melazımlıkla başlamadan daha kestirme bir yoldu. Paşanın fırka kumandanlığına kadar yükselmesine edebiyatın pek büyük tesiri olmuştur.

Gençlikte hiciv ile iştihar eden paşa, ihtiyarlığında bir mersiye ki almış, iki başlı bir şöhretle ilerlemiştir. O zamanki Osmanlı memaliğinin her tarafını dolaşmış, son zamanını İstanbul’da geçirmiş, Üsküdar’da vefat etmiştir.

“Ne oruç var ne tazarru, ne niyaz ve ne namaz

Asrımız saye-i şahanede cennet gibidir.”

Beytini hâvi, asrın tavrını tenkit eden gazelini Karadağ hudut muhafızı iken yazmış olduğunu Eşref Paşa’nın naziresindeki:

“Boş boğazlıkta devam eylersen sen Kazım

Karadağ kaleleri cay-i ikamet gider.”

Beytinden anlıyoruz.

Kazım Paşa binbaşılığı zamanında bazen kasidelerine caize almak. Bazen de hicviyelerinin hak sükûtunu toplamakla meşgul olurmuş. Gülhane hatt-ı hümayunu üzerine Reşit Paşa’ya yazdığı şu kıta hem mazhar-ı iltifat olmasına hem müstahak-ı takdir görülmesine sebep olmuştur:

“Asrın tabip hâzık reşidini gör kim

Revaç vermek için kendi kâr u sanatına

Mülk-ü devlet karin-i sıhhat iken

Düşürdü rey-i sakimi firengî altına.”

Reşit Paşa bu kıtayı görünce [o vakit henüz binbaşı bulunan] Paşayı davet etmiş, meşâgili arasında böyle büyük bir şairimizin vücudundan haberdar olmadığını söyleyerek iltifat buyurmuş ve içinde tütün yarasıyla dolu bir altın tabaka hediye etmiş. Kazım Paşa bu iltifata mukabele olmak üzere bir kaside-i medhiye yazmış, takdim etmiş... Fakat kendisini tekrar yanına çağıran sadr-ı güzineden:

-Vaktiyle beni bir kıta ile hicv ettiniz, hicvine layıktım. Şimdi bir altın tabaka ile birkaç kuruşun hatırı için methediyorsunuz demek, siz bir kanaat sahibi değilsiniz, sizi tanıdığımı müteessir oldum.”

Tophane mazhariyetten başka bir şey elde edememiştir. Kazım Paşa sırası geldikçe ortalığı zem etmek, ahvalden şikâyet eylemekten hali kalmamıştır. Mesela Fuzuli’yi tanziren yazdığı bir gazelde:

“Tut ki leva olmuş saye-i şahanede

Kimse de Kazım yine harc edecek para yok.”

Gibi beyitler savurmaktan yahut:

“Bal çalıp ağzımıza sıhhat helva maaş,

Ederiz sabaha kadar her gece halil-i maaş,

Namını âlem bilir ama yüzünü görmüş yok,

Mürg-ü anka mı nedir mürg-ü dilarayı maaş?

Fen-i mali bilir erbab-ı hünerden sordum,

Dediler sâliyyedir nam-ı muammayı maaş

Pirezenler gibi beyhude nefis-i harç etme

Çâkçâk olsa çıkarmaz sesini nam-ı maaş

Bu ayı verse vermez öbür ayı malum*

Etmesin adam olan gayrı temennâyı maaş.”

* Bu beyit maruf bir hikâyeye müsteneddirdir.

Gibi dokunaklı gazeller söylemekle beraber birkaç kuruş caize koparmak sevdasıyla Midhat Paşa merhumutayin eden mâhud kaside, Çerkez Hüsnü rütbe-i velâyete kadar yükselten malum mersiye gibi şeyler yazmaktan da hali kalmazdı.

Yine eş'ari meyanındaki:

“Badeyi daim yezid bed-lika eylerdi nuş

Şah Hüseyin İbn-i Ali tahlil ile cuş ve huruş

Sen de söyle hangi cânibdensin ey iman-ı furuş

Haşa Allah işrete razı ola âli

Ruhsat îtâ ede pirim Hacı Bektaş Veli”

Gibi parçalardan kendisinin tarikat-i bektaşiyeye mensubiyetini anlıyoruz.

Kazım Paşanın bütün âsari gazellerde Fuzuli’ye kasidelerde Nef’i’yi taklitten başka bir şey değildir. Yalnız paşanın hususi çehresi elbette yazdığı mersiyelerinde görülür. Küçük bir divanıyla (Mukallid-i Aşk)namı altında birkaç mersiyesi matbû isede külliyyât âsarı bundan ibaret değildir. Kendi sağlığında cem ettiği eserlerinden talik hat ile Nabi divanı cesametinde bir divan yazdırmış idi. Bilahire büyük oğlu Ali Rıza Paşa pederinin kâle almadığı diğer eş’arini de ilave ederek ikinci bir divan daha tanzim etti. Fakat Rıza Paşa’nın Kastamonu fırkası kumandanı iken vuku- vefatı üzerine ikinci oğlu cemiyet-i rüsumiye azasından Hasan Paşaya geçmiş, onunda vaktiyle bütün bütün ortadan gaib olmuştur.

Paşa’nın Mukallid-i aşk ve matbu divanında görülen mersiyeleri oldukça çok olmakla beraber hepsi ,

“Çeşmin ki zor meyle Nedim hûn-çegân olur

Manend cür’a cevher-i can râygân olur.”

Matlaiyle başlayan naatı mütakip:

“Gurre-i mah mahrum kim doğup rahşan olur.

Ehl-i imanın yanar kalbi du çeşm-i kan olur.

Altmış kûyan-ı deşt Kerbela'yı yad eden

Dini ayru kafır olsa didesi al kan olur.”

Diye başlayan uzun bir kasideyi mutakip, o zaman için (nev-edâ) add edilecek muhabere şeklinde bir keside-i mersiyesi vardır.

“Ey gönül! Ker-yansın... Belî...

Çöktün mü.. Ha...

Bâ'âs hazinen ne? N'olsun girye-i ehl-i vefa

Seyl eşk-i hakimi! Yok yok... Ne ya esbabıdır?

İllet ve esbab ne ? Tarif olunmaz bir bela ¹¹⁷

İllet ve esbab ne ? Tarif olunmaz bir bela ¹¹⁸

Aşk ve sevda mı? Hayır... ya? Başka hengâmedir.

Söyle n'oldun. Söylemem.. Ya Allah ey dil. Merhaba

Bir tükenmez maceradır, ah kim bu dert-i eşk

Kim değil nispetle deryalar âna bir katre ma.

Anladık mağmumsun gam ne? Gam-ı sıbt beni

Kimdir evvel sıbt mükrim? Şahsın kerbela

Seyit şebân cennet, şâfi' yevm-ü Nedim

¹¹⁷Paşa bilahare bu kasideyi tashih etmiş ki gaib olan divanında bazı beyitler şu şekildedir:

Seyleşk-i hâkimi? Yok yok. Ne ya? Bir başkası...

Aşk u sevdâyı? Hayır ya? Söylenilmez bir bela

Söylenilmez dert olur mu? Söz mü bu elbet olur

Söyle ey dil... Söylemem.. Allah söyle ... Merhaba

¹¹⁸Paşa bilahare bu kasideyi tashih etmiş ki gaib olan divanında bazı beyitler şu şekildedir:

Seyleşk-i hâkimi? Yok yok. Ne ya? Bir başkası...

Aşk u sevdâyı? Hayır ya? Söylenilmez bir bela

Söylenilmez dert olur mu? Söz mü bu elbet olur

Söyle ey dil... Söylemem.. Allah söyle ... Merhaba

Bir tükenmez maceradır eşk-i hunûnim benim

Kim anâ nispetle deryalar değil bir katre mah.

Kurre şah-ı velayet, nur çeşm-i Mustafa.

N'oldu evvel şaha? Ne olsun kıldılar susuz şehid

Ya! Evet. Kim eyledi? Şehremînibedlika...

Buse-gâh Ahmed'e kar etmiyor şemşir tiz,

Kıldı re'sekremin fark-ı celilinden cüda

Kangı ruz u hafte ve mah oldu bu kâr şen'i

Kangı ha ki düştü evvel Hurşit-i evc istifâ¹¹⁹

Kaldı evlad-ı nebiden sade bir Zeynel Âba¹²⁰

Ah bir leb, sine pir süz vedûdide eşk-bar

Cism-i pür-teb, can ve dil pâmal cevır eşkıya.

Yanlarında kimseler yok mudur* Var ama kalil...

Müslümanlar n'oldular? Hep tabî ehl-i şakâ

Allah Allah! Ey niâm... Var mı delilin bu söze?

Gün gibi meşhud olan dâvâ delil ister mi!

Mucip ve icap neydi? Zalim erbab-ı fesad

Niyetti evvel mazlumlara? Halkı hidayet-i âşinâ

Ceyş oldu musallat. Kûfiyan ve Şamiyan

Kim emir idi o hadise? İbn-i Sa'd bi hayat

Onu kim sevk eyledi? İbn-i Ziyad bi Nejad

Ya ona kim verdi bu emri? Yezid pür cefa

¹¹⁹Kangı ha ki düştü evvel mihr sipehr istifâ

¹²⁰Ser tesricsiz şehadetten geçip oldu tamam
Kaldı evlad-ı nebiden yalnız Zeynel Âba

Lanet olsun her birinin canına. Benden dahi
 Evlakdır kim aciz idi tahririne gelen kaza¹²¹
 Noldu ya Zeynel Âba? Kat' olnan başlar ile
 Bir alay tertip edip eczası etfal ve nisâ
 Kûfe'ye gönderdiler ondan Dımaşk-ı Şam'a da
 Her biri üryan, püryan, melül ve bî-nevâ¹²²
 Ah ve efgan ki der imâmet, çupa'dâdır kafa
 Tûşeha-yırehlerita'nadüv-u bednejad
 Mahrem kuhleri cevır sipehr bi-vefa¹²³
 Acıyan yok mu bu hale? Var... Kim? Zahm-ı derun
 Ağlayan pek çok... Kimler? Serbeser ehl-i semâ
 Bu ne hikmettir? Ne olsun bizim gibi asileri
 Bunları ah ettirip afv eylemek ister hüdâ¹²⁴
 Hırmı-e eflâki ateş-i ordu suzan eyledi
 Berk-i mahşerdir mekr-i kazım bu nazm-ı nevada

Bu kasidelerden başka:

“Ya Rab nedir bu şûriş kavgayı bi-hesap

Saldı derin enfes afafa penç-tâb”

Beytiyle başlayan yedişer beyitlik on iki parçalık bir terkip

¹²¹ Lanet olsun evvel yezidin canına benden dahi

Evlakdır kim aciz edebilmekte mikdarın kaza

¹²²Kûfe'ye gönderdiler, ondan Dımaşk-ı Şam'a hem

Tûşeha-yırehlerita'nadüv-u yedünya

¹²³ Her beyitten birer mısra' kaldırılmıştır.

¹²⁴ Hey ne hikmettir? Ne olsun ben gibi asileri

Bunlar için ağlatıp afv eylemek ister hüdâ.

“Dostum ey cellad-ı gam pek bağla Allah aşkına”

Mısraıyla ibtida eden bir müseddes:

“Zalimler el vurup hep şimşir can-rübeya

Kast ettiler saraya evlad-ı Mustafa’ya

Devran olup müsaid ol kavm-i bî hayâya

Îsal olundu bîdad serhad-i intihaya

Amaç edip vücudun bin navek kazaya

Düştü Hüseyin atından meydan-ı Kerbela’ya

Cibril var haber ver sultan-ı enbiyaya

Ashab ve Ali’nin hep sigari ve kibari

Bir bir kılıp şehyidan azim-i huzur bari

Dil-teng edip susuzluk ta arşa oldu sârî

Ezvac-ı tâhirâtın ezvac-ı bî kararı

Her yüzden etti tazyik iddia o şehir-i bârî

Âhir çıkıp inanü’l-ledün anân ihtiyarî

Düştü Hüseyin...

Kazım Paşa âl-i âbâya ifrât muhabbetinden şâmili ve Şamlıları hiç sevmezdi. Tâli-i nâsazı onu bir aralık Şam’da bir vazife ile bulundurmuş, bir sene sonra yakasını kurtarıp İstanbul’a geldiği zaman [Şam-ı şerif nasıldır Paşa] sualine cevap olarak:

“Şam’dan çıktığım akşama derim Şam-ı şerif”

Mısraını söylemiş.

“Kıydı evlad-ı resule bir takım Şam teresi

Bakın Allah için olsun şunun iman neresi”

Beytini adeta vird-i zebânî idi.

Paşa’nın imam Musa Kazım’a, hazreti Hüseyin’e imam Cafer Sadık’a yazdığı kasâid-i müşârün-ileyh imamların terbiyeleri etrafında çini üzerinde menkuştur. İranlılar ve Bağdat ahalisinden şîî-el mezhep olanlar Paşa’nın derin hürmetkârdırlar.

Kemal Emin [Bara], nr. 4, s. 2-3

3.9.35. KERKÜKLÜ ŞEYH RIZA EFENDİ

Şeyh Rıza Efendi Kerkük Kadirî tekkesi post-nişîninin ikinci oğlu idi. Pederinin vefatından sonra biraderi Şeyh Ali Efendi meşihâta geçmişti. Rıza Efendi tekkenin bir hücreinde şiir söylemekle vakit geçiriyor idi.

Ali paşanın sedareti zamanında birkaç seneler İstanbul'da bulunan genç şeyh Rıza, paşaya taktim ettiği bir kaside ile nazar-ı dikkati celb etmiş ve sadr-ı müşârün-ileyhin nüdeması meyanına dâhil olmuş, o vasıta ile zamanın küberâsını tanımış, hatta Telemak müterahhimi Mısırlı Kamil paşanın pek çok teveccühünü kazanmıştır.

Şeyh Rıza uzun boylu, kemikli bir vücuda malik, geniş ve çıkık altının altındaki kalın, gür kaşların sâyesine çekilmiş gibi duran iri, mekhul gözleriyle zekâsının şiddetini gösteren şair, sert ve kırçıl sakallarının arasında dik duran kirpik bıyığıyla asabiyyetinin derecesini en sakın zamanında bile gösterirdi.

İstanbul'da bulunduğu esnada Namık Kemal Bey, Ziya Paşa vesair üdeba ve şuarâmızla kesb-i maarife etmişse de ekâbire kaside takdim etmek suretiyle elde ettiği caizelerle sefâhat hayatına girmiş ve yermekten başka bir şey yapamamıştır. Üdebamızla olan müşâfematı yüzle koyana latifelerden, heccav koyana tarizlerden ileri geçmez.

Kerkük ve Süleymaniye, Arap ve Acem hudutları üzerinde olduğu için halk umumiyetle Türk, Arap ve Acem lisanlarını konuşurlar. Klasik edebiyatımızın en güç unsurlarını böyle tabîî olarak elde etmiş bulunan halk, eslâf divanlarını okuya okuya mâderzad birer şair olmuşlar. Eski şairlerin iddiasınca her bin beyit ezberleyen şair addedildiğine göre bu havalide şair olmayan hemen kimse yoktur denilebilir.

Şeyh Rıza merhum gibi bu araya karışmış yüksek zekâlar elbette daha fazla bir inkişafa mazhar olmuşlardı. Fakat şeyh öperken ısıran takımdan olduğu için Ali paşaya verdiği kasideler, ihtimal ümit ettiği caizeyi getirememiş olmalı ki dudaklarından hıfz edemediği bir hicviye kıt'â-i şeyh Rıza'nın kayd-ı hayat olarak beş yüz kuruş maaşla memleketi olan Kerkük'e nefy olunması intaç etmiş. Şiirin para

etmediğine kani olan şair, zaten tab'an meyyal olduğu, hiciv vadisine dalmış, hele son zamanlarında bundan başka bir şey yapmamıştır.

Şeyh Rıza hakikaten hicve, bezleguluğa meyyal idi. Musul valisi (S) paşanın (işder) eşkıyasını def ve tenkil eden harekâtı üzerine taktim ettiği bir kasidenin birkaç beytini okuyalım:

“Kâşâneleri o cairya ile hem-dûş”

Bir taife eşrarı hemağuş ettin

Asrın gidişi müteheyyic adl üzere denildi

Fethinle anı reşk-i zaman emr ettin

Saf beste-i cenk eylediğin asker okunda

Havelân ederek millete canın seyr ettin

Anlatmak için saltanatın şan ve şükûhen

Gûş-u feleği atlası top ile ger ettin” gibi mübalağalı meddahlığı gösteren beyitlerden sonra:

“İran'ı dahi almak idi niyetin ama

İnsafa yakışmaz, diye sarfınazar ettin” tarzında açık bir alaydan kendini alamıyor.

Şeyh Rıza, gazellerinde bile hiciv olmaktan kurtulamamıştır. Bir gazelinden aldığımız şu üç beyit bunun delilidir:

“Müflisin atsesine sayha-i nagh denir

Mün'imin zartasına (yerhamuke Allah) denir

Nâş-ı islâma bakılmaz, geberir bir matran

Her taraftan nice bin (eşhedü-billah) denir

Kuru bir nam kazanmakta Rıza faide ne?

Satranca istihfan pare-i dahi şah denir.”

Şu beyitlerde anlatıyor ki, Şeyh, mün’imin zartasına (yerhamuke-Allah) diyecek kadar lâubâli meşrep olmakla beraber müteaasıb idi. Kerkük mutasarrıflarından bir paşa hakkında yazdığı şu birkaç beyitte de vazihân görülür:

“Haberin var mı, alındı? Ne alındı? Rüşvet!

Alınan şey ne imiş? Lira... Alan kim? Heyet...

Heyetin adı nedir? Daire-i adliye.

Onu icat edenin ruhuna yüz bin lanet

Kaç adet lira alınmış acaba? Yüz elli

Lira-i hâlise üstünde yazılmış darbat

Belli mi kimler imiş rüşvet alanlar? Hay hay...

Gidişinden bilinir hain mülk ve millet

Biri müstantik efendi, biri Çingene reisi...

Diğerini söyleyemem... Söyle babana rahmet!

Hazret-i dâver Ekrem mutasarrıf paşa

Eşiğin başını tut Hamza’ya geldi nöbet

Otuzun (Râgıp) alıp yuttu yirmisin (Emin)

Yüzünü söylediğim zât-ı veli-el nimet

En büyük hisse o aldı buna hoşnut değil,

Hepsini almadığından çeker ah hasret.

Hisse vermek bana da lazım iken hakk-ı sükût...

Vermedi... Ağzımı zannetti kapanmış zimmet!

Adı defterde, ivzi hâib hâsir, biri ben

Bir de Musul'da olan vali-i âlî himmet

Söyle mâfati tedarikte bulunsun yoksa

Onu ibret ederim hicv ile ama ibret!..."

Şeyhin, muhâkim şer'iyeye rakip gördüğü adliyeye hücumu taassubunun derecesini anlatmaya kâfidir. İrtikâmı, sultan Hamit adliyesine atfeden şeyh "Kâdıyîn fi'n-nâri ve'l-kâdî fi'l-cenne" kaydının esbap tahdîsini hiç düşünmüyor.

Şeyh Rıza fırsat buldukça (piskopos)lara (matran)lara atıp tutmaktan da hali kalmamıştır. Yine bir diğer mutasarrıf hakkındaki hicviyesi bunu teyit ediyor:

"Tasrif eyleyen şehri bugün(...) paşadır

Alın tasvirini Allah için cay temaşadır

Hünerden, marifetten, fehimden, idrak ve dânişten

Tehî, hali, mücevvef, sanki bir şekil mukavvadır

Mukavva şekline bir şey denir, ama bu ne

Ne var, densin ki sırtında mücerret bir heyuladır.

Teverrüm eylemiş işkembesi basur nefhinden

Geçirdikçe sanırsın kûs nâkus kilisadır

Nasıl Matran Efendi sevmesin(...) paşayı

Ki nakûs (...)dan nağme-perdaz nasârâdır."

Sözleriyle paşaya ve dolayısıyla Hristiyanlığa savurmaktan zevk alıyor.

Şeyh Rıza'nın kasâid fârisiyyesi de vardır. Muzaffereddin şaha yazdığı ve:

"Tûr mah ez âfıtab ve nur şah ez hiştin

Der hakikat fark bisyarest şah ve mah ra”

Beyitinden dolayı İran’da (Kaside-i şah ve mah) namını alan manzumesiyle şahdan üç yüz (tümen) ihsan almıştı. Hafız’ın gazellerini tahmis ve tânzirde çok muvaffak olan şeyh Rıza:

“Ya rasulallah çe başed çün sek eshab-ı kehf

Dâhil çend şûm der zümre-i ashab to.

Ovrad der çend ve men der cehennem ki ru est

O sek eshab-ı kehf ve men sek eshab to.”

Kıtası gibi Farisi parçaları da vardır. Bu hicivci şairin hemen bütün eş’ari bi’l-bedâhe söylenmiş şeylerden ibarettir. Şahidi olduğum şu kafre şeyhin lisan-ı tasrifindeki kadar beyiti gösterir:

Kerkük’te sâfiyyet-i ahlakiyesiyle maruf (Mehdi Çelebi) isminde bir zat vardı. Vaktiyle çiçek çıkarmış ve bir gözünü kurban vererek canını kurtarabilmiş. “Etlebü’l-hayru min vücûh’il-ihsân” serine rağmen Mehdi Çelebi herkesin iyiliğine koşar, temiz kalpli bir adamdı. 1314 senesi yazının bir gününde şeyh Rıza Efendi’nin hücresinde bazı yaran ile sohbet ederken Çelebi içeri girdi. Asık mutasarrıf mehdi paşanın bir mektubunu şeyhe uzattı. Paşa mektubunda mehdi çelebi hakkında şeyh Rıza’dan bir kaside-i medhiye istemek azizliğinde bulunur idi. Bunun ne demek olduğunu idrak edemeyen mehdi çelebi kasidenin hemen tanzimini ve o gün gidecek postaya yetiştirmek istediğini ısrarla rica etti. Ahibbadan birisi de hemen kâğıt, kalem çıkararak tulû edecek kasideyi yazmak hizmetini der-uhde etti. Hafif tebessüm ederek parmaklarının ucuyla alnını bir iki dakika kurcalayan şair Kemal sühuletle, emla’ söyler gibi şu beyitleri söyledi:

“Düşünürdüm ne için tâcire derler Çelebi,

Farisi’dir bu lûgat, Türk müdür, ya rabbi?

Ben bu hülyalar ile mücerret fikirde iken

Geldi tacü'l-üdeba karşıma mehdi Çelebi

Lakab-ı âlinizin asıl manası nedir?

Dedim- Döndürdü bana kuşe-i çeşm-i gazayı

Dedi- Ya hu! Çelebi nazik olan zata denir,

Her fûrû-mâye olan çapkına denmez Çelebi.

Dedim- Ahsent... Senin fezana. Hep mu'terefez

Ey bizim memleketin müftehir ve müntehibi

Görmedi mesleği, ey fazıl yekta gözümüz!

Mısır'ı gezdim, Yemen'i, Şam'ı, Hicaz'ı, Halep'i

Fetha-i aynîni teskin ederken söyle

Ne bilir şeyh Rıza böyle muamma lakabı."

Son beytin ilk mısra'ı ile kudema-varı bir de lugaz yapıyor. Bağdat ve havâlisi (K (kef)leri (Ç) gibi telaffuz ettiklerinden (kelb)e (çelb) derler. Çelebi kelimesinin aynını teskin ile (İt cinsi) manasında kullanarak hicve olan üstadadını bu latifeden ibaret manzumesinde de gösteriyor.

Şeyh Rıza Efendi, muhavere arasında ötekine berikine bir beyit, bir kıt'a hatta bazen bir kaside ile tahriz etmekten hoşlanıyordu. Musul valiliğine tayin edilmiş doksanlık bir ihtiyarın umûr-u devleti tedvire muktedir olamayacağından bahsedildiği bir sırada şair şu kıt'ayı okuyuvermişti:

Ömrü yüzden mütecaviz ne yapar bir vali?

İşte böyle bozulur memleketin ahvali

Memleket ıslahına bir meyyiti eyler memur.

Aferin! Kavî idrakine bab-ı âlî!

Debdebe ve dârâtle tekkenin post-nişîni olan biraderinin fî-sebillaahlah icra-yı şakavet ettikten bila-perva her yerde bahseden Şeyh Rıza, atlasının içinde ancak kuvvet yevmiyesini tedarik edecek kadar fakir idi. Üç yüz yirmi senelerine doğru Bağdat'ta inhilâl eden bir Kadiri tekkesi postuna çekildi. Lakin bir iki seneden ziyade memur olamadı. Bitmiş mütecaviz bir senede iken vefat etti. Eş'ari ötekinin, berikinin haftasında kalmıştır. Kendi derbeder bir adam olduğu için divanı yoktur. Hele son zamanlarında şiir onun için bir gevezelik vasıtası olmaktan fazla bir kıymet almıyordu.

Kerküklülerin hafızasında kalan eş'ari toplatılsa eksiksiz bir divan eder zannederim. Şeyhin bezleg'uluğuna ait birçok fıkra var ise de istihcandan ibâ' terk mecburiyetinde kalmıştır.

Kemal Emin [Bara]- nr. 3, s. 2-4

3.9.36. DANTE ALIGHIERI -1-

İtalya'nın en büyük şairi olan Dante, 1265 tarihinde Floransa'da doğmuş ve 1321 de Ravenna'da ölmüştür. Asil bir aileye mensuptu. Dante'nin daha çocukken pederi ölmüştü. Fakat annesi oğlunun talim ve terbiyesine büyük ihtimamlar sarf etmiş ve onu İtalya'nın o zamanki âlimlerinden ve mühim hükümet adamlarından addedilen (Bronetti Lantiyi) nin nezaret ve terbiyesine tevdi etmişti. Dante tahsilini Polonya darülfünununda ikmal etmiş, bilhassa hukuk ve ilahiyat ilimlerini pekiyi öğrenmişti. Burada Dante'nin genç iken başından geçen mühim bir maceranın zikrini faydeli buluyoruz. Çünkü bu macera bütün hayatında ve dehasında pek mühim roller oynamıştır. Bu sergüzeşt, Dante'nin (Beatrice) namındaki Polono Portitarının kızı ile tanışmasından ibarettir. Dante derhal bu genç kıza karşı bazen mefkurevi, bazen de çok heyecanlı bir aşk duymuş ve izhar etmişti. (1290) tarihinde bu genç maşukasının ölümünden sonra Dante'nin bu derin aşkı mistik ve dinî bir mahiyet intisap etmiş ve bütün düşüncelerini, eserlerini hülasa her şeyini bu mabude-i aşkıdan ilham alarak ibdâ' etmiştir. Ölmüş sevgilisi için yaptığı ilk şiir tecrübelerini arkadaşı Gido'ya gösterir ve bu aşk terennümleriyle heyecanlarını izhar ve teskin ederdi. 1289 tarihinde idi ki, Dante aynı ilham membalarından kuvvet alarak meşhur (İlahi Komedi)sini ibdâ' etmiştir. Dante sinn-i rüşte vasıl olduğu zaman, Floransa en buhranlı ve iğtişâşlı anlarını yaşıyordu. Bütün İtalya olduğu gibi Floransa dahi, beyaz ve siyah elbiseliler arasındaki ihtilaf ve iğtişâş altında ıstırap çekiyordu. Bu ihtilal anında Floransa bir taraftan (kelef) diğer taraftan (jibelinler) arasındaki muharebatla kana boyanıyordu. Dante, Kef partisini iltizam ediyordu ki, 1289 tarihinde bu iki zümre arasında Kampaldinoda vaki olan muharebeye muzafferane iştirak etmişti. Fakat bazı vicdanî sebepler dolayısıyla Dante beyazlara da mütemayil görünüyordu. Çünkü bunlar siyah kuvvetlere nazaran daha az zalim ve şedid hareket ediyorlardı. 1300 senesinde akdedilen hüküm meclisine davet edilerek Floransa'yı teskine çalışmış ve ön ayak olanları nefy ettirmişti. Siyahlılar hakkında olduğu kadar beyazlılar hakkında da sulh ve salâh akamesi için her ne kadar mutedilane hareket etmişse de, bu hareket bîtarafâne ve adilânesi güzel Filib'in bir idari Şarl ve elvânın Papa Bonifacius tarafından İtalya'ya davet edildiği ve ihanetle siyahlılar Floransa'yı zabtettikleri zaman, fetihlerin zulmünden kendisini kurtaramamış ve 1301 senesinde

ısdâr edilen bir emirname ile Dante nefyye ve büyük bir ceza-i nakti i'tâsına mahkûm olmuştu. Dante'ye bu ceza, hükümlük vazifesinin bi- tarafına ifa edilmemiş iddiasıyla verilmişti. Meskeni tahrip ve emvâl ve emlâki zabt ve müsadere ve bir ikinci emirname ile de idama mahkûm edilmiş olduğu da mervîdir.

Dante (1292) tarihinde Beatrice'nin ölümünden iki sene sonra evlenmiş ve beş çocuğu olmuştu. Ailesi, Floransa'da ikamet etmekte devam etti ve her bir vecihle endişenâk olmadı. Dante hukuk-u medeniyeden sakıt bir halde yaşamaya katlanmış ve İtalya dâhilinde şehirden şehre ıstıraplı seyahatleriyle mustarip olmuştu.

İbtida (Verona) iltica etmiş ve orada (Lalivonoya) ismindeki sinyorun misafirperverliğine mazhar olmuştu. Ve bilahare (pado) da Malaspina'nın nezdinde ikamet etmişti. Yedinci Henry'nin taç giymek için Milano'ya muvasalâtı, çok hararetli bir (jibelik) olan Dante'ye vatanına avdet etmek ümidini vermişti. Fakat yedinci Henry hiçbir netice vermeyen Floransa muhasarasından az bir zaman sonra vefat etmişti. Dante bilahare Verondaki Kandela'nın nezdine avdet ederek en parlak ve samimi misafirperverliğine nail olduğu halde eserlerinde bu acıklı sergüzeştini şu suretle nakletmekten kendisini mani edememiştir.

Yazdıkları arasında şu cümlelere tesadüf olunur:

Sen başkalarının ekmeğinin ne kadar acı olduğu ve onların merdivenlerinden çıkıp inmenin ne kadar müthiş bir yol olduğunu anlayacaksın.

Menfâ hayatının son senelerinde, bilhassa 1318-1316 seneleri şair için diğer senelerden daha fazla ısdırabâver olmuştu. Çünkü sıra ile Trole'de, Gopoya'da, elemli seyahatlere devam etmeye muzdar kalmıştı. 1319 senesinde (Revanne) sinyoru Palantogido'nun evine geldi. Hüsn-ü kabule mazhar olarak ölünceye kadar apleb ihtima' onun nezdinde kaldı vefatında (Saint Fransuva) nın kilisesindeki küçük Fererler mezarlığına defnolunmuştur ki, birkaç defa tamir edilen mezarı henüz görülebilecek vaziyettedir.

Biraz garip olan ve maşuka gibi Beatrice aşkını terennüm eden (yeni hayat) namındaki eş'ârî istisna edilirse, Dante bu eserlerini menfi olduğu zamanlarda yazmıştır. İlâhi komedi Dante'nin en büyük eseridir. Son mısralarını ikmal etmeden

vefat etmiştir. Onun daha az mühim ve meşhur olan diğer eserleri şunlardır: Latince yazılmış siyasî bahisleri, yedinci Henry lehinde yazılmış (monarşi)si ve ziyafet namındaki felsefî eseridir.

Dante'nin kalbi ölümünü müteakip (Revanne)de alınmıştır. İlahi komedinin sahibi Dante'nin yüzü uzun ve sivri ve hafifçe bombe idi. Gözleri büyük, kaşlarının kemeri içinde birleşmiş alnı derin buruşukluklarla kaplı ve iki kaşı arasında derin bir çizgi vardı. Ağzı ironik alet dudağı biraz kuvvetli ve dışarı doğru çıkık, çenesi uzun ve şakak kemikleri de çıkık idi.

Dante'nin Giotto tarafında teressüm edilmiş bir portresi Floransa'da Bargello sarayında bulunmuştur. Floransa'da ki (Sain Feroma) kilisesinde Giotto tarafından teressüm edilmiş bir diğer portresi de vardır. Floransa kilisesinde Dante'nin başında defne dalları ve sol elinde ilahi komedisini tutar bir halde bir resmi vardır. Bu resim, Dumanico Ferancesco tarafından (1465) de meydana çıkarılmıştır.

Dante'ye ait eski portreler arasında Morshechalli tarafından bulunmuş madalyalar üzerindeki resimleri zikredebiliriz. Floransa'da bulunup Pojiev şehrine nakledilmiş yerde büstü vardır. On beşinci asırda tahta üzerinde hak edilmiş bir resmi de mevcuttur. On dokuzuncu asırda işlenmiş bir İtalyan tablosu üçüncü Napolyon'un eski müzesinde maşukası Beatrice'le birlikte Dante'yi temsil etmektedir. Aynı müzede Duryen'in sarayından getirilmiş bir tablosu vardır ki, on beşinci asırda Finlamanlı bir artist tarafından yapıldığı zannedilmektedir. Oxford'a, De Riel kolejinde Vaze'nin tablosu Dante'yi Petrarck Cavalca, Pokassi, Goyi ve Zairi ile birlikte göstermektedir. (Raffaello) Dante'yi iki şaheserinde temsil etmişti. Dante'nin çehresi asrımızın birçok sanatkârlarını cezp etmiştir. Mesela, Fransa'daki (Dante ve Virgilius cehennemde) vaziyetini temsil eden Dante'nin kaygı, Dante ve maşukası Beatrice ve Vergilius'un ilhamlarıyla şiirlerini yazarken, Dante (davernada) Dante (şanalizede) Dante ve Vegilius a'râf kenarında.... Buna mümessil daha birçok temsilleri Fransa'da, Almanya'da ve İngiltere'de bulunmaktadır.

İleride, kurûn-u vasıtanın bu en büyük şairini muhtelif cehtlerden tetkik ve fırsat buldukça mühim parçalarını İtalyanca'dan nakledeceğiz.

3.9.37. DANTE ALIGHIERI -2-

Dante demokrat ve zedegan sınıfı arasındaki mücadelelerin devamı zamanlarında siyasî kanaate de girişmiştir. Dünyanın biyografisinde pek yüksek memuriyetlere irtika etmiş olduğu mezkûr ise de hakikatte bulunduğu memuriyetler alelade memuriyetlerden ibaret idi. 1299 Haziran'ında yüzler meclisinde aza tayin edilmiş, 1299 Mayıs'ında, (Saint Keminyanu) nahiyesindeki idare reisinin yeni vazifelerini tespit için memuriyet-i mahsusa ile gönderilmiş, 1300 senesinde de cumhuriyetin başrahiplerinden biri olarak hizmet etmişti. Der-uhte ettiği memuriyetlerden en müşkülünü başrahiplik idi ki, bu vazifeyi üzerine aldığı zaman, ihtilal dâhilinin tesiriyle bu işi görmek cidden çok küçüktü. Başrahiplikte bulunduğu sıralarda ittihâza mecbur kaldığı bazı mukarreratın atide kendisi için mûcib felaket olduğunu tercüme halinde bizzat söyler. Beyazlılar ve siyahlılar arasındaki muharebenin şiddeti o kadar artmıştı ki, galip gelen taraf diğer tarafa tahammülsüz zulümler yapıyor, muhâsım tarafın şehirlerini ihrâk ediyordu. Bu meyanda ele geçirdikleri muhâsım rüesâsını da ağır cezalara uğratiyorlardı. Dante bu suretle diğer ruesâ meyanında itham edilmiş ve ilk defa olarak beş bin filorin i'tâsına mahkûm edilmişti. Üç gün zarfında te'diye etmediği takdirde de bütün emlak ve emvâli müsadere ve zapt edilecekti. Verdiği halde de iki sene müddetle Toskana'dan uzaklaşmayacak ve her türlü hukuk-u medeniyeden ebediyen sâkıt bir halde yaşayacaktı. Bu sürelerde Dante muhtefi bulunuyordu. 10 Mart tarihli bir emirname, cezayı nakdiyi henüz vermeyen Dante'nin, yakalandığı takdirde ateşte yakılmak suretiyle idam edileceğini ilan ediyordu. Zaten bu emirnamenin ısdârına kadar Dante'nin partisinden altı yüz kadarı kısmen idama, kısmen de nefyye mahkûm edilmişlerdi. Dante, mensup olduğu beyazlıların bir müddet kerhen taraftarı olmuş ve fakat bunlarında hilekârlıklarıyla adaletsiz hareketleri kendisini nefret ettirmiş ve müstakilen bir fırka teşkiline muzdar bırakmıştı. 1305, 1306, 1307 senelerinde, Dante, şehirden şehre firari olarak dolaşmış ve bu sürelerde sefaletin en müthiş dergisine düşmüştü. Ve hatta tercüme halinde, bu elem sefaletinden bahsederken, o zaman vefat eden (Alexandre Dumanan'dan) cenaze merasiminde bulunamayacak kadar bittabi içinde bulunduğunu söyler. Dante, menfâ hayatı yaşarken de aşk yapmaktan kendisini mani edememiş ve (Malaspina Moroello) ye yazdığı

mektubunda (Jentofa) isminde bir kız sevdiğinden ve onun için yazdığı şiirlerini kendisine gönderdiğinden bahsediyordu. Dante, (Porgatorio) (A'raf) ında bu kıza birkaç beyit hasretmiştir. (Dante) Floransa'ya âşıktı. Menfâ bulunduğu sürelerde bu dil-güşa şehir için çok beyitler yazmış ve hasretlerini terennüm etmişti. Dante çok sevdiği Floransa'ya gidemediği için, ıstıraplarını mütalaa suretiyle dağıtmak istemiş ve en derin tatbiat ve tetkikatını menfâ hayatı yaşadığı zamanlarda yapmıştır. Yazdığı eserlerinin hemen hemen hepsinde vatanına olan aşkıdan, sevgisinden bahsetmiş ve oraya avdet etmek arzusunu daima izhar etmişti. Vakıa, (Guy de Bankola) Floransa'ya reis olduğu zaman afv-ı umumi ilan etmiş ve fakat affedilen menfilerin büyük bir ceza-yi nakdi i'tâ etmelerini şart yapmıştı. Dante, bu şekildeki afvdan haberdar edildiği zaman seciyesindeki kuvveti gösteren şu mektubu arkadaşlarından birine yazmıştı.

Afv-ı umumi ilan etmişler fakat bunun ceza-yi nakdi vermek suretiyle kabul olacağını temin etmişler. Çok sevdiğim vatanıma beni kavuşturmak için verdiğiniz bu haberden size teşekkür ederim. Vatanıma avdet için Dante'nin şeref ve haysiyetiyle mütenasib bir çare-i hal bulmadıkça Dante, vatanına avdet etmeyecektir.

Bu mektup, menfâ hayatının en sefalet-engiz bir zamanında yazılmış ve büyük şairin seciyesindeki salâbet ve kuvveti ispat eden bir delildir.

Dante, muhtelif mahiyette eserler yazmıştır. Fakat denilebilir ki hayatının her devresinde edebiyata yeni bir şekil ve cereyan vermiştir. Hayat- edebîyyesinin ilk devresini lirik ve âşık edebiyatına hasretmiş, yavaş yavaş bu tarzdan uzaklaşarak umumi mahiyette şiirleriyle felsefî fikirler telkinine başlamıştır. Dante akaid-i diniye bahislerinde felsefî fikirlerini fennî bir tarzda ispata çalışır. (Dante'nin komedisi) bu büyük şairin geniş olan ruhunun son ilticagâhıdır. Dante bu eserinde hatırat-ı maziyesini, yaşadığı zamanın haz ve nefretlerini, ümitlerini tamamen yazmıştır. Hülâsa, bu eser, bu büyük şairin vasiyetname dehasıdır.

On üçüncü asrın nihayetlerinde lirik şairin aristokrasi hayatında daha fazla mergup olduktan başka, şekil itibariyle de en cazip olanları idi. Dante şiirlerine bu tarzla başlamıştır. (Dante'nin eş'arı) unvanlı eserindeki şiirleri ne mahiyet ve ne de şekil itibariyle orijinal değildir. Şairin bir tarzda yazılmış şiirleri aşktan bahseder ki,

mevzuunu beşeriyetin fevkine yükselerek bundan hiçbir menfaat-i hissiye beklemez ve aşkta ıstıraplar terennüm eder ve ızdırıp veren şiirlerinde bir nevi âlicenaplık his olunur. Bu şiirlerinin tarzına gelince, şiddetli bir aşkın ihtiva etmesi pek tabii olan hararet, canlılık gibi bariz vasıflardan mahrumdur. Burada, şair aşktan aldığı ıstıraplarını anlatmaktan fazla kendisi anlamaya, hissetmeye yelteniyor gibi görünür ve hissi olmaktan ziyade daha fazla metafiziktir. Bu şekilde başlayan ilk şiirleriyle Dante yeni edebi bir cereyan açmış değildi. O, yirmi seneden beri mevcut şiir tarzlarını idame ediyordu. Dante'nin bu ilk şiirleri, (Provencial) lerin açtıkları çığırınların aynı idi. O zamanlar (Provencial) şiirler, şekillerinde heyecan verici iseler de, mahiyetlerinde tamamen tabii idiler. (Provençal) tarzındaki şiirler, Sicilyan mektebinin devam eden an'anesinden başka bir şey değildi. Her lirik şair kendisinden evvelki lirizmi taklit ederdi. İtalyan lirik eş'âşi, fen ve felsefe tesirleri altında kaldıktan sonra, taklitten kendisini kurtarmış 1295-1275 tarihinde Dante'nin, (A'rafında) peder vasfıyla tavsif ettiği (Guy de Ponçivelli) İtalyan eş'ârinden yeni bir cereyan açmış ve (dolce stile nuovo) yeni tatlı üslup namıyla yeni bir tarzda şiirler yazmaya başlamıştır. Dante, işte bu inkılap şairinin tamamıyla ve sadık bir temsilidir. Dante'nin taklidi şiirlerinden sonra ilk defa yeni üslupta yazdığı şiir: (Al eor gentile ripara oempre ounmere- hassas kalpleri daima aşk ve siyanet eder) namında idi ki, burada Dante aşkı faziletle tev'emdir, aşkta, süflit yoktur. Aşığın kalbi gulviyetle doludur der ve aşkın yaprakları arasında yuva yapan kuşlar gibi âlicenap kalpler intihap ettiğini, âli hislerden mahrum olanların da aşktan mahrum olduklarını söyler. İtalyanların bu devre takdim eden (Provencial) şairleri, aşkta iyilik, civanmertlik, hüsn-ü imtizac gibi evsaf ararlar ve bunları terennüm ederlerdi. Hâlbuki yeni tarz şiirler bu evsafı beraber ahlakıyat, felsefe ve hülasa faziletleri ihtiva ettikleri için eski devir şiirlerine nispetle hakiki bir inkılap ve tamamen yeni bir tarzı. Yeni türle, artık aşk, hissi olmaktan uzaklaşıyor ve tamamen yalnız mefkurevi ve manevi oluyordu. Kadın artık yalnız şehvaleresin mükemmeliyetlerin hülasesi değil, aynı zamanda bütün iyilikleri, ulviyetlerin timsali oluyordu. Bu felsefî düşünceler, şiir şekillerinden uzaklaşmadan, felsefî bir mahiyette terennüm edilirdi. Hülasa bu şiirler, Dante'nin dediği gibi, güzel timsallerin içinde felsefî hakikatler ihtiva ediyorlardı. Sevgilisini (Beatrice) için Dante şöyle diyordu. O bir insan değildi, o, beşeriyetle alakasını kat'i etmişti. O, semadan arza inmiş ulviyet saçıcı bir timsaldi. Hülasa o aşk

mabudunun kendisine bütün faziletleri verdiği insandan başka bir mahlûktu. Dante'nin tahrik eden "aşk" unvanlı şiirleri okunduğu zaman, aşkın müphem tarifleri içinde dolaştığı ve en nihayet aşkı anlaşılması biraz güç, tasvir ve temsillere bürüdüğü görülür. Dante en muğlâk bir fikri, en mühim bir hissi tasvirleriyle canlandırır. İdeallerine adeta şeniyetin tam ve mutabık şeklini verirdi. Mesela, gözyaşlarıyla kesilen feryatlarını, karla karışık yağmura teşbih eder ve amelleri hariçten olan ıstıraplarının şiddeti göstermek için de duvarlar bile istimdat, ah ve figân ediyorlardı der. Dante (Tre done intorno- üç kadın etrafında) namındaki eserinde sefih bir kadının halini şu suretle tasvir eder:

O sayısız şikâyetler yapıyor, feryatlar koparıyor, o deli kırılmış bir gül gibi eli üzerine dayıyor. Nişane-i ıstırapı olan çıplak kolu, gözlerinden akan gözyaşlarını alıyorken diğer eliyle gözyaşları dolu gözlerini saklıyor.

Dante, mefkurevi aşkıta, seleflerini geçmiş ve gittikçe, insanı hissi şiirlerine tamamıyla mistik bir şekil vermiştir. Dante'nin Beatrice hakkında yazdığı şiirler üç muhtelif sahadan geçmiştir. Birincisinde, Beatrice hakiki bir insan, insanların en cazibelisi idi. Dante bu kıza karşı, kâh lütufkâr, kâh müstehzi ve bazen de hiddetli görünür. İkincisinde, Beatrice, Dante için güzellik ve fazilet timsali oluyor.

Üçüncüsünde, artık Beatrice, arza layık bir mahlûk değil, semavî bir mevcut oluyor. Ve bu üçüncü aşk devresinde Beatrice Dante için hakiki bir melek, ma'bud-u aşk oluyor. Ve bu sebepten söylenmemiş sözler söylemeye, tasvirler yapmaya kalkışıyor. Şairin şair tavrı hissiyatıyla beraber yükseliyor ve gittikçe safit ve tantana içinde itila ederek tamamıyla (eucharis tique) oluyor. Dante'ye has haletlerden en barizi, ızdırap verici bir nev' mistisizm içinde kendinden geçmesi idi. Dante'nin Vita nuova'sı muazzam bir aşk romanıdır. İçindeki vakıalar bu vakıaların tasviri o derece geniş safhalar arz eder ki şairin bu romanına hayatından fazla yaratıcı, ibda' edici olan muhayyilesinin muhassalası demekten başka çare yoktur. Dante bu eseri müşahedatı, hatıratı üzerine değil, belki nâfiz ve geniş muhayyilesiyle yaratmıştır.

Canzone della pietra namındaki eseri de şayan-ı zikirdir. Dante pek genç yaşta iken felsefe mütalaasına hasr-ı nefis etmişti. Beatrice'in vefatından sonra şu satırları yazmıştır. Zevcemin ilk zevkini kaybettikten sonra, beni hiçbir şey teselli

edemiyordu. Bazı defa gümüş arayan bir adamın altına rast geldiği gibi ben de Beatrice'in bana verdiği elemlere teselli ararken felsefeden lezzet almaya başladım. Onları okudukça en büyük aşkın şeniyeti gösteren felsefede olduğunu gördüm.

Dante hakikaten felsefeyi kendisi için bir mabut yapmıştı ve nüfuz ettiği hakikatleri, gördüğü şeniyeti muhitine anlatmaya, göstermeye çalışmıştı.

Dante on beş ciltten ibaret olan (Il terzo cielo movete) namındaki eserinde, (ptolomee) nin yalnız cümle-i kevkebîsini izah etmiyor, aynı zamanda, buna tasavvufî manalarda veriyor. Hülâsa insan zekâsıyla melekler arasında münasebetler arıyor. Mistisizm içinde boğuluyor. Dante, yalnız şiirinden değil şiirleriyle her şeyden bahsetmiştir. Denilebilir ki o bir ansiklopedi vücuda getirmişti. Filhakika (Comvivio)sında her şeyden hemen hemen bir bahis vardır. Bu eserde fennî ve siyâsî nazariyelerle Roma tarihinin bir hülâsasına tesadüf olunur. Fakat eserlerinin en büyük sahifelerini felsefî fikirleri işgal eder. Felsefe cihetinden Dante orijinal değildir. Onun en büyük felsefî metbû Aristo ve Platon'dur ki (Komedyası)nda bunlardan uzun uzadıya bahsetmiştir. Dante'nin felsefesi (Teoloji) ye tabi bir nevi' (Rasyonalizm) dir. Eserlerindeki bütün düşünceleri teolojinin endişelerle, düşüncelerle nihayet bulur. (Komedyası) nda felsefeden fazla (teoloji) yi bir tutar. Dante felsefesi, akli beşerin hududu olduğu ve katiyete büyük, hayatî esaslara erişemeyeceği esasına maksattır Dante, muhakeme ve itikat arasında bir ihtilaf görmüyor ve ikisini birbirini takviye eden birer kuvvet farz ediyor. İtikadın insanî faziletlerle kuvvet verdiğini beşeri ilahi daha fazla yaklaştırdığını söyler.

Aynı eserde, ruhiyat ve metafiziğe ait bahisleri vardır. Burada, Dante idrak meselesine temas eder. Ruhun ebediliği hakkında Aristo'nun nazariyesini müdafaa eder. En ziyade şahsi kanaatleri ahlak prensipleri üzerinde bulunur. Yalnız fikrî ve ahlaki faziletleri taksiminde Aristo'nun taksimini almıştır.

Fazileti de şöyle tarif eder:

Fazilet, daima iyilik intihab etmek ve yapmak itiyadıdır.

-Devam Edecek-

Ali Rıza, nr. 26, s. 4-6

3.9.38. DANTE ALIGHIERI -3-

Dante'nin komedisi, Dante'nin şahsiyetini ruhunu, hülâsa her şeyini tamamen ifade eden bir eserdir. Büyük şair, bu eserinde hakiki şahsiyetini, dehasını pek bariz bir şekilde izhar etmişti. Bu esere (komedyâ) demekten fazla Dante'nin müdakkiklerinden (Gozzi)nin dediği ve teklif ettiği gibi "Danteide" demek daha muvaffak olur. Komedyâyı terkip eden muhtelif bahisler bir araya gelerek bir şaheser husule getirmişlerdir. Dante, cehennemi dokuz daireye inkisâm eden ve merkezi arzda nihayet bulan büyük bir antonavare teşbih eder ki, bu dairelerin her birini de daha küçük dairelere taksim eder. Bu küçük maceralar muhtelif hafif cezalıların tecziyesine mahsustur. Cezalıların kabahatleri büyüdükçe, girdikleri hücreleri merkez arza daha fazla yaklaşıyor. Merkez arzdaki dairelerde şeytanları, melunları yerleştirir ve bunlara zamanında âlûdei seyyiât olan eşhası terfîk eder. Ve oradaki ıstıraplarını canlı bir surette tasvir eder. Bu meyanda "Minos" tabir ettiği ve kuyruğu vücudunu yedi defa dolaşan bir ejderhayı kerre-i arzın merkezine yakın olan dairelerden birisi içine yerleştirir. "Geriyon" namını verdiği vücudu yılan, başı insan şeklinde benekli, lekeli bir yılanı da Minos'un yanında bulundurur. Dante'nin cehennemine girmezden evvel önünde o zaman (preinferno) tabir ettiği gayet geniş bir sahaya tesadûf olunur ki, burada Dante kabahatsiz olup da faziletsiz olanları bulundurur. Vergilius'nun kati emirlerine rağmen (Acheron'u: Dante'nin cehennemde bir nehre verdiği isim) bir sandalla geçtikten sonra, henüz vaftiz edilmemiş faziletkâr ruhların bulunduğu ilk daire önünde tevkîf eder ve burada zamanın en büyük şairlerini, ediplerini, âlimlerini, filozoflarını, isimleriyle ve kemal-i takdirle yâd ettikten sonra, bilhassa İnb-ül Reşad, İbn Sina ve Selahattin'den bahsederek bu üç âlimi Homer, Horatius, Horace ve Ovidus derecesinde yükseltir. İkinci dairede, hayatlarını hevesât-ı nefsânîlerine terk etmiş olanlara rast gelir ve burada, zamanının sefâhetlerinden, suistimallerinden ve bilhassa (Francesco Devrimi) niden uzun uzadıya bahs eder. Zamanının sefâhetlerini ifhâm eden mısraları şairin tasvir kuvvetindeki azimetini açıktan açığa gösterir.

Üçüncü dairede tama'kârlara rast gelir ve burada da zamanının servet ve sâ mân sahibi olmak hususunda ki hırslarıyla istihare eden Ciacco'yu ve daha bazı eshab-ı hars ve tabii zikir ve tasvir eder. Dördüncü dairede hasis ve müsrifleri

bulundurur ve burada “servet”i müşahhas bir şekilde gösterir. Styx- Dante’nin cehenneminde esâtîri nehri- Virgilio- Latin şairlerinin en büyüğü- ile geçtikten sonra, beşinci daireye girerler ve orada hayatlarında hadîd ve şedid olanlara tesadüf ederler. Hülâsa, beşinci dairede günah-ı kebair işlemiş olanlar bulunur. Burada Dante, ahlâk haricindeki işler, seyyiâtta gayet baliğ ve müesser bir lisanla bahsederek bunlarla malul olanların fena akıbetlerini anlatır. Hırs ve gururu tecziye etmeden, altıncı daireye girerlerken ilahi bir hitap kendisini düşündürür ve bunun üzerine hırs ve gurur içinde beşinci daireye mülhak daha az kabahatlılar için bir şube açar ve oraya gurur ve hırs sahiplerini sokar. Dante’nin burada ki ilahi hitabesi, şairin engin dehasının gayet ince ve derin muhayyilesinin orijinallliğini bütün vuzuhuyla gösterir. Altıncı daireye emrettikleri idhâl ettikten ve bu kısımda Cavalkanti ve Karinata’nın heyecanlı maceralarını sûzîşli bir lisanla anlattıktan sonra geri kalan diğer üç daireye hilekârları, dessayları sokar. Bu meyanda zamanının hilekârlarından biri ve ne Nicolatini’yi ve daha birçok Floransalıları bulundurur. Buraya gelinceye kadar Dante, kabahatlılara karşı rahim görünür. Fakat arzın merkezî dairelerine yaklaştıkça, anne baba katillerini, vatan hainlerini ve buna mümasel şenâat sahiplerine karşı son derece merhametsizce hareket ederek bunları çok ağır cezalarla tecziye eder. Kimisini ateşte yakar, kimisini toprağa gömdürerek recm suretiyle öldürtür. Ve bazılarına karşı şenâatlerinin neticesi olarak duçar oldukları ağır feci cezalar muvâcehesinde müstehzi bir vaziyet alır. Son dairede Dante mitolojik şekillerle zamanının şenâatlerini tasvir eder ve her birini layık olduğu ağır cezalarla cezalandırır. Lütufkârlarına karşı ihanet edenleri de cezaya çarptırır. Bu meyanda Yudas, Brutus ve Casius’u gösterir. Dante, şenâatleri kabahatleri, hülâsa en ufak kusurları o derece müşikâfâne tetkik ve layık oldukları cezaları o derece adaletle tatbik etmiştir ki muhayyilesinin vücut verdiği bu sahneler, güya hayattan bittecrübe alınmış tecrübeler gibi okuyanların nazarlarında tecessüm eder.

Dante, komedyasında riyakârları, hasûdları, müdâhaneleri, terbiyesizleri, hülâsa ahlakın reddettiği her nevi eşhası kendilerine layık cezalarla ve tek canlı temaslarla cezalandırır.

Kabahatli olup da salâh kesbedebilecekleri a'râfına sokar, onları orada bir müddet tuttuktan sonra, derece ile daha az ısdırabâver hücrelere sokar. Virgilio’le

Dante en nihayet yirmi saatlik uzun ve yorucu bir seferden sonra karanlık bir mağaradan geçmek suretiyle cehennemden çıkarlar ve a'râf dediği kudsün karşısına murâfın kapısına geldikleri zaman üsâdif gire arzın cenup kısmını ihtiva eden tasfiyegaha dâhil olurlar. Burada ilk defa olarak muhterem bir ihtiyara tesadüf ederler ki vazifesini, habis ruhların cehennemden çıkanlarına mani olmaktan ibaret olarak gösterir. A'râftan evvel tıpkı cehennemde olduğu gibi büyük bir dehliz bulunur. Bu dehlizde, hayatlarında seyyiât işleyen ve fakat ölmezden evvel pişman olanlara rast gelirler. Dante tekrar zamanında fenalık edip hareketlerinden bilahare pişman olanların isimlerini burada zikreder. Son pişmanlığın fayda vermeyeceğini misalleriyle, temsilleriyle gösterir.

A'râf önündeki sahada seyahatlerine devam ederlerken önlerine ağzını açmış bir büyük yılanı karşı bî günahları himaye eden eli mızraklı bir meleğe rast gelirler. İşte burada gayrı hakkın nefy cezasına zamanında mahkûm edileceğini Dante'ye söyleyen "Conrad Malaspina" dan uzun uzadıya ve çok müesser bir lisanla bahseder. Dante ve arkadaşı burada birkaç saat istirahatten sonra, yollarına devam ederler ve nihayet a'râfın kapısına geldikleri zaman bir melek kapıyı açar ve şairin alnına elindeki kılıcı ile yedi defa () harfini nakşeder ki şairin verdiği izahata göre bu harf gurur, haset, hiddet, tembellik, hisset, tama'kârlık, oburluk, israfın rumuzu idi ki, bunlarla malul olanlar a'râfın yedi muhtelif hücrelerinde kesb-i salâh etmek ve tasfiye edilmek üzere mahpus bulunmakta idiler. Burada şair mesela oburları, üzeri meyve yüklü bir ağaç karşısında, o ağaçtan meyve koparamayacak bir vaziyette bulundurarak cezalandırır ve diğerlerini de buna mümâsel müşahhas cezalarla ıslaha gayret eder. Dante a'râfta bir odadan diğer odaya geçtikçe alnındaki () harflerinden biri her defasında bir melek tarafından siliniyordu. Hücrelerin hepsini geçtikten sonra, müthiş bir şiddetle çarpan kanat sadalarını işitirler ve bunun yedi odadan geçerek tamamen tasfiyeleşmiş bir ruhun semaya doğru uçmakta olduğunu anlarlar. Dante ve arkadaşı a'râfta üç gün seyahat ettikten sonra en nihayet cennete dâhil olurlar, işte burada Dante hemen hemen denilebilir ki bahşlarını sevdiği ve aşkını tatmin edemedi kendisinden ölerik ayrılan Beatrice hasr etmişti. Dante'nin cehennemi şairin şenâatinden ne derece nefret ettiğini cenneti de fazilete ne derece âşık olduğunu gösteren öyle muazzam bir vesikadır ki, üslubundaki azametle, görüşlerindeki isabet ve muhayyilesindeki nüfuz kudretiyle Dante'yi kerre-i arz

şairlerinin en birincileri sırasına koyar. Dante cehennemde en küçük faziletlerden en büyüklerine, hatta anata kadar tespit etmiş ve her birine mücessem bir şekil vererek dehasının bütün kuvvetiyle, hissiyatının bütün inceliğiyle onlar için bedialar terennüm etmiş, şenâatlere de aynı surette bir şekil verdikten sonra onlara karşı da aynı şiddetle nefretlerini izhar etmiştir. Eserinde, kabahatli olup da kabil-i salâh olanlara da bir mevki vermiş ve onlara da layık oldukları bir tarzda hitap etmiştir. Dante bazılarının iddia ettikleri gibi asrının fikriyat sahasında yeni bir cereyan açmamış, yalnız minnetkârlık nokta-i nazarından muâsırlarının dinî, felsefî, siyasî fikirlerini daha yüksek ve tatlı bir üslupla izah ve teşrih etmiştir. Dante, süjeleri, şiirlerindeki itidal itibariyle tamamıyla orijinal bir şairdir. Asrının edebiyat lisanına yeni bir cereyan vermiştir. On dördüncü asırda yetişmiş her şair gibi Dante'nin de fikirleri, felsefî kanaatleri tenkit edilmiş olabilir. Fakat bu tenkit ne derece haklı ve yerinde yapılmış olursa olsun bir hakikat vardır ki asrının fikriyat ve felsefesini Dante kadar yakından ve doğru olarak his ve idrak ve o derece orijinallikle nakl ve hikâye etmiş bir şairi hilkat henüz yaratmamıştır.

Ali Rıza, nr. 27, s. 7-8

3.9.39. TOLSTOY

Hayatı, Fikirleri, Eserleri

“Yıl dönümü münasebetiyle”

Victor Hugo “büyük adamlar asırlarının timsali ve insanlığın medar-ı iftiharındır” diyor. Filhakika, fikir ve ilim dünyası ortasında bir güneş gibi yükselerek hararet ve nurunu bütün dünyaya gösteren ve hissettiren büyükler, insanlığın medar-ı iftihar ve beşeriyetin müşterek malıdır. Bunların kalemi ve fikirleridir ki hayat ve istikbal denilen karanlık yolda bütün beşeriyete bir ışık ve rehber olmuştur. Elyevm bütün fikir ve ilim dünyasının derin bir tevazu içinde yıl dönümünü tes'id ettiği Rus edibi Lev Tolstoy geçen asrın en büyük edip ve filozoflarından biridir.

Kendisi Rusya'nın en asil ve eski bir ailesine mensup ve irsen çok zengin bir maziye maliktir.

Ecdadının birçoğu Rusya tarihinin en mühim vekâyi'nin kahramanlarıdır. Tolstoy bunları romanlarında tamamen yaşatmıştır. Osterlich muharebesinde yaralanan amcazadesi Revih Nikita Greve, Volkonskiy ile pederi Andrei validesi prenses Mariya “Harp ve Sulh romanının en canlı tiplerindendir.” Tolstoy pederini hiç tanımamış, iki yaşında iken validesi de ölmüştü. Bununla beraber validesinin birçok evsaf-ı mümtazesine tesâhub etmiş bulunuyordu. Serbestisi, tevazu, harikulade zekâsı validesinden irsen intikal eden meziyetlerdir.

Çok genç yaşta öksüz kalan Tolstoy ile kardeşlerine halaları bakmıştır. Bilhassa küçük halası Tatyana kendisini çok himaye etmiş, terbiyesiyle yakından alâkadar olmuştur. Tolstoy hatıratında:

“Halamın iki meziyeti vardı. Birisi tevazu, diğer, de muhabbeti idi. Sevmek faziletini bana telkin eden odur. Onun içindir ki kendisine nihayetsiz bir muhabbetle merbut bulunuyorum.”

Büyük halası Aleksandra misyoner ruhlu kadındı. Bütün vaktini Eizze'nin tercüme halini okumak, dua etmekle geçirirdi. Bu samimi ve mütevazı insanların Tolstoy üzerinde derin tesirler bıraktığını ve bu derin ve feragatli muhabbetin ruhuna

ilk iman tahammüllerini attığını kimse inkâr edemez. Gençlikte eğilen bu tahammüllerdir ki (Stefa Ichvayz) ın dediği gibi ihtiyarlıkta mahsulünü vermiştir.

Tolstoy tahsilini Moskova’da yaptı. Fakat yarım bir tahsildi. İkmal edemeden ayrıldı. Mektepte bulunduğu zaman üç kardeş hakkında aile arasında şu kanaat vardı.

Büyük kardeşi Sergey, iradeli ve zeki, ikinci kardeşi iradeli fakat kabiliyetsiz, Tolstoy ise tamamen iradesiz ve kabiliyetsizdi.

Gençlik nam eserinde, bu zamana ait kıymetli hatırat mevcuttur. Tolstoy tahsil zamanında kararsız, ümitsiz ve tamamen perişan bir halet-i ruhiye ile mütehalli idi. Dimağı ise muhtelif emel ve endişelerin tutuştuğu bir volkan, bir fevri menba’i idi. O zamanda her kanaatin esiri bulunuyor her mesleğe giriyor veya girmek istiyor, en nihayet nihilistliği kabul etmiş bulunuyordu.

Bu zamana ait hatıratında; “bu zamanda hiçbir şeye inanmıyordum. İnanmak istediğim şeylerin de mahiyetine nüfuz edemiyordum. Binaenaleyh gelişi güzel ve tamamen hayvani bir hayat yaşıyordum.” Diyor ve o kudretli eliyle ruhunu şu suretle tahlil ediyordu:

- I. Kararsızlık, enerjisizlik
- II. İtimatsızlık
- III. Telaş ve heyecan
- IV. Manasız hicap
- V. Neşesizlik, derin bir bedbini
- VI. Düşüncesizlik

Tolstoy bu zamanda garbın ciddi eserleriyle temasa gelmiş bulunuyordu. Ciddi eser olarak ilk defa Jean Jacques Rousseau’nun “İtirafat” ını okumuş ve bu eser nazarları karşısına parlak ve geniş bir ufuk açmıştı.

“Eseri okuduktan sonra Rousseau’yu bir madalya gibi boynumda taşımaya başladım.” Diyordu. Tolstoy’un ilk yazdığı felsefî eserde Rousseau’ya ait bir tetkik ve tahlildir.

Tolstoy darülfünunu ikmal etmeden ayrıldı, mektep hayatı kendisine o kadar ıstıraplı tahammülfersa göründü ki o muhiti süratle terk ve köyü İznaya Polyana avdet etti. Köylülere derin bir muhabbet besliyordu. Onlara muavenet etmeye, onlar için hayır-hah olmaya, hatta muallimliklerini kabul etmeye karar vermiş bulunuyordu. Darülfünunu da daha ziyade bu maksatla terk etmişti. Fakat köylünün batıl i'tikadî, yosunlu dimağı yeni bir hayata ait gaflet ve cehaleti, çirkin itiyatları, bütün teşebbüslerini akâmete uğrattı. İznaya Polyana hüviyet-i maneviyesinde derin bir inkisar tevellüt etti. Bütün hülya ve heyecanlarına veda zaruretinde kaldı. Müteneffir, ruhen yorgun meyus bir halde 1851' de kardeşi yanına, Kafkas ordusuna iltihak etti. Kafkas dağları yeni yeni manzaralar, güzel hava, güzel ufuklar Allah'ını bulmuş bir dindar gibi Tolstoy'un ruhunda derin heyecan ve intibalar bıraktı. Ve layemut eserlerinden biri olan Sivastopol Hatıraları'nı orada yazdı.

(1854' de Sivastopol) nam hikâyesini ilk defa harice okuduğu vakitte heyecanından ağlamaya başlamış, çar da bu hikâyenin Fransızca' ya tercümesiyle, muharririnin tehlikeli mıntika haricinde istihdamını emretmiştir.

Tolstoy bu zamanda yavaş yavaş yükselen bir kuş gibi şöhret dağının tepesine çıkıyordu. Oradan bütün dünyaya bakacak, cemiyetin bütün hayat ve sefaletini görecekti, oradan bütün insaniyete hitap edecek, layemut eserlerini yazacaktı.

Az bir zamanda askerlikten de nefret etti. Kırım muharebesinde şahit olduğu kanlı manzaralar asi ruhunda derin bir aksü'l-amel tevlîd etti. Bu fecayi' tespit eden hatıratında:

“Bu geniş ve güzel dünyada, bu hudutsuz yıldızlı sema altında insanlar daha rahat yaşayamazlar mı? Fenalık yapmak hissinin, bu hayvanî ihtirasın insan kalbinde nasıl yer bulduğuna hayret ediyordum. Dünyada ne kadar insan varsa o kadar hodbinlik var, hodbinlik, hodbinlik. Mezarın kapısında bile hodbinlik.

Shakespeare ile Homer neden mahbes ve şereften bahsediyor, neden asrımızın tarihi gurur ve hodbinliğinden başka bir şey kaydetmiyor? Diyordu.

Bu cehennemî hayat içinde bir sene kaldıktan, beşerin bütün hadbinî ve adiliğini, bu insan kasabahanesini gördükten sonra Petersburg'a avdet etti. Büsbütün

meyus ve bedbin olmuştu. Zamanın fikirlerine olduğu kadar münevver ve ediplerine karşı da büyük bir nefret duyuyordu. Gonçarov, Ostrovskiy, Grigorovich, Do jerini gibi edipleri hiç sevmedi, yalnız Turgenyev'e karşı muhabbetkar ve hürmetkâr davrandı.

Bunlarda en ziyade tenkit ettiği nokta veya noksan gördüğü meziyet “bunların kendilerini beşeriyetin mürşidi addetmeleri ve hayata ait telakkileri” idi. Tolstoy ise umumiyetle kabul olunan her fikrin muarızı idi. Kendi kanaati ve fikirleriyle zamanın bütün efkâr ve kanaatlerine karşı duruyordu. Edipler için:

“Kaniim ki adamlar fena, karactersiz ve ahlaksız insanlardır. Askerlik hayatımda tesadüf ettiğim insanlar bunlardan daha yüksektir” diyordu.

Nefretine rağmen bu zamanlarda sanat ve edebiyatla yakından alâkadar oluyordu. Sanat kıvılcımı ruhunda büyük bir yangın hâsıl etmişti. Biraz sonra bu yangının alevleri bütün dünyaya ziya ve hararet verecekti. Edebiyatla daha yakından alâkadar olmak için askerlikten tamamen alâkasını kat' etti. 1875. Avrupa'ya uzun seyahate çıktı. İsviçre'de, Fransa'da, Almanya'da uzun müddet kaldı. Bu zamanda garip bir halet-i ruhiyenin taht tesirinde bulunuyordu. Beşerin tekâmül safhalarını tetkik etmek “medeniyet” kelimesinin ifade ettiği manayı Avrupa'da yakından görmek istiyordu. Bir gün, bir tesadüf neticesinde Paris'te bir idam vakasına şahit olması tabiri vecihle” medeniyet itikat batılının bir hayalden ibaret olduğunu kendisine anlattı.

“Bir başın vücuttan koparıldığını gördüğüm zaman anladım ki her şey manasızdır. Bu adi şeyin makul ve mantıkî olduğunu bütün dünya iddia etse ben yalnız başıma aleyhte kalırım” diyordu.

Diğer bir vaka, Avrupa medeniyetinin şekli bir tekâmülden başka bir şey olmadığı kanaatini daha ziyade takviye etti. Bir İsviçre şehrinde kendisinden sadaka isteyen bir dilenciye bir İngiliz zengininin huşunetle muamele etmesi Tolstoy'u çok müessir etmiştir.

“Bu efendiler için medeniyet; fenalık, iyilik, barbarlık, hürriyet ve vahşetten başka bir şey değildir” diyordu.

Avrupa'dan avdetinde tekrar köyüne çekildi. Eski yeisini, inkisarını unutmuş, kalbinde köylülere ait birçok yeni hülyalar doğmuş ve canlanmıştı. “Halk birçok hayır-hah, cesur ve temiz insanlardan mürekkebirdir. Fakat bunların bugünkü yaşayışı hayvanî bir hayattır. Bunların rehberine ihtiyacı var” diyordu.

Tolstoy İznaya Polyana'da umumi hitaptan bir netice çıkmayacağını kolayca anlamıştı.

Bu defa herkesin doğrudan doğruya ruhuna hitap etmek ve her köylü çocuğuyla ayrı ayrı meşgul olmak istiyordu. Tedrisi hakkında kâfi derecede haiz malumat olduğu halde mektep açtı. Aradığı yolu bulmuştu. Tedrisi usullerini tetkik etmek üzere ikinci defa Avrupa'ya seyahate çıktı. Netice itibariyle hepsi reddettiği halde Avrupa'nın muhtelif terbiye sistemlerini tetkik etti. Bu tetkikatı milli terbiyenin mektep dâhilinde değil hariçte yapılacağı kanaatini elde etti. Binaenaleyh mecburî tahsil değil alâkaya müstenit sistemi tercih etti. Mektebinde en ziyade ehemmiyet verdiği nokta “hürriyet” idi.

Mektepteki faaliyet içtimaiye de onun ruhu ihtiyatî tatminden uzak kalıyordu. Bu mesaisinden başka avla da yakından alâkadar oluyor bu yüzden birçok zamanlarda hayatını tehlikeye ilkâ ediyordu.

Tam bir delalet duçar olmuş bedbin kararsız perişan bir halet-i ruhiye içinde kalmıştı. Ruh bulutlu bir sima, kalbi fırtınalı bir deniz gibi derin, nihayetsiz dalgalarla dolu idi. Tolstoy âşıktı ve her âşık gibi ne yaptığını, ne istediğini bilmiyor, kalbinden bir sel gibi taşıyan aşkın mâkâmatsız heyecan ve ihtirası önünde ruh elinde bir bal gibi saklanıyordu.

Bu şimal güneşi bütün parlaklığıyla kendisini göstermek için bir sema arıyordu. (Behrs) ailesinin üç kızına ve hatta kızların annelerine bile âşık olmuştu. Fakat bir arı gibi bu çiçekler üzerinde dolaştıktan sonra küçük kıza karar kılmıştı. Fakat bunu bir türlü itiraf edemiyordu.

Müstakbel refİKası (Sophia Andreyevna Behrs) 17 yaşında idi. Tolstoy ise bu zamanda otuz yaşını geçmiş bulunuyordu. Bu fırsatta kendisine bir ihtiyar nazarıyla bakıyor, yorgun, kirli varlığının bu saf ve nezih kıza birleşmek hakkını kendinde göremiyordu. Senelerce bir mecnun gibi yalvardı. Ağladı. Düşündü. En nihayet

(Anna Karenina) da itiraf ettiği vecihle bir gün müstakbel zevcesi (Sophia Behrs) ile bir yerde yalnız bulunurken, söylemeye cesaret edemediği yahut lisaniyla ifa edemediği aşkına ait heyecanların ilk harflerini siyah tahtaya yazmak suretiyle kendisine bildirdi!

*

-2-

Tolstoy'un  seneden beri, büyük bir kasırğa halinde, ruhunu karıştıran akı ve edit ihtirasatı teehhli ile sükûnet buldu. Büyük edip, büyük ve muzlim fırtınaları takip eden derin sükûnet gibi, huzur ve nee ile dolu yeni bir hayata dâhil oluyordu. İzdivacının ilk günlerini "sebepsiz fakat nihayetsiz bir saadet" diye tasvir ediyordu. Uzvi ihtiras ve heyecanıyla birlikte, ruhu istirahat ve sükûnetini temin eden ilk günlerde, geniş tahayyülât. Akın sarholuğu, büyük edibin ibdâ' kudretine geniş bir vsat vermişti.

Bu esnada en büyük ilham verici eserlerinden biri olan "Evlilik Saadeti" nm eserini yazdı. Filhakika bu teehhl ilk senelerde çok sihirkr, derin ve feyyaz neticeler verdi. Edebiyata çok meraklı olan kontes, Tolstoy'un dediği gibi "hakiki muharere" idi. Tolstoy'la birlikte çalışıyor, söylediklerini yazıyor, müsveddelerini tebyiz ediyordu. Söylendiğine göre, kontes "Harp ve Sulh" romanını yedi defa tebyiz etmişti. Bundan maada Tolstoy'u içtimai hayaletle uğramaktan mani ettiği gibi - Tolstoy evlendikten sonra muvakkat bir zaman için mektebi de terk etmişti.- Zaman zaman hüviyet-i maneviyesinde, sert bir rüzgâr gibi kendini hissettiren dini temayülünde de mani etmişti. Yaratıcı dehasına ise geniş bir kuvvet ve hararet vermişti. **Onun içindir ki Tolstoy bu zamanlarda aile saadeti bütün varlığını kaplıyor, o kadar mesut, o kadar mesudum ki muhabbetimin surudiyetini edemiyorum¹²⁵ diyordu.**

Bu tehlk samimi ve hayır-hah tesiriyle, Tolstoy birkaç sene zarfında, hiç yaşamadığı bir saadet ve ruhu sükûnete nail olmuştu.

¹²⁵ Bir arkadaa yazdığı bir mektuptan.

Yeni hayatı, onu kucaklayan kadın his ve şefkati dehasına kanat vermiş, büyük kuşlar gibi hayaletinin geniş ve uçsuz ufuklarına yükselerek neşe, aşk ve saadetinden yarattığı başka bir âleme, yalnız hülyaların varabileceği meçhul ve esrarlı bir cihana gitmişti. “Orası his dünyasıydı.” Tolstoy bunun fevkinde, bir kartal gibi, sakin ve ser-azad, uçuyordu. Yine bu seneler zarfında, yirminci asırda, yazılan bütün romanların muazzam ve müebbet bir abidesi olan “Harp ve Sulh” eserini yazdı. Bu roman, belût altından çıkan bir güneş gibi, Tolstoy’un şöhretini bütün seyyareye yaymıştı. Yine bu seneler zarfında tettebbu’ azami ehemmiyet veriyor. En çok “Goethe” ve “Homer’i” okuyordu. “Harp ve Sulh” romanından dört sene sonra “Anna Karenina” yı da intişar etti. Bu ise edibi seyyaremizin layemut simaları meyanına yükseltti. Anna Karenina, Rus heyet-i içtimaiyesi içinde derin tesirler yapmış, söylendiğine göre ilk defa bir milyon nüsha satılmıştı.

Bu iki eser sade birer roman değil, fikir hayatının ve asrımızın gelecek asır insanlara, asrımızın namına ithaf edilen kusursuz ve noksansız iki sanat abidesi idi. Dünyada bir insan kaldıkça bunlar okunacak, kıymetlerini kaybetmeyecektir. Yapılan hayal kâşanesi çok devam etmedi. Seneler, birer tespih tanesi gibi yekdiğerini takip ettikçe hülya çiçekleri solmaya, büyük edibin senelerden beri ruhunu kasıp kavuran aşk fırtınası şiddetini kaybetmeye, son baharda olduğu gibi, hayatının ufuklarında bulutlar ve kalbinde derin inkisarlar baş göstermeye başladı. Eski buhranlar yeniden şiddetlendi. Kalbinde uyur gibi duran birçok arzular ilkbahar çimleri gibi büyümeye, canlanmaya başladı. O, muhit bulunduğu heyet-i içtimaiyeden ve onun yarattığı hayattan müteneffirdi. İnsanların adilik, haksızlık, adaletsizlik ve yalandan örülmüş bir ağ içinde meysus, aç ve takatsiz bir halde yaşadıklarını görüyor, kalbinde buna karşı şedit bir buhran ve daha şedit bir isyan duyuyordu. Milletin cehaleti, Rus köylüsünün çamurlu ve hayvanî hayatı ve bunun ıslahı çaresi ruhunda müphem ve hali müşkül durumlar hâsıl etmişti.

Milletin halasını mektepte görüyordu. Yeniden mektebe alâkadar oldu. Ve dört sene bütün kuvvet ve hararetini ona verdi. Homer’in İlyada’da ruhunda o kadar derin tesirler yapmıştı ki aslından okumak hevesi ve heyecanı kendisini eski Rumcayı öğrenmeye sevk etti. Bu defada bütün işlerini bıraktı. Sabahtan akşama kadar yalnız Rumcaya çalışıyordu. İhmal edildiğine şahit olan kontes büyük ve

şayan-ı takdir bir feragatle bu buhranın geçeceğini ümit ediyor, uzun bir geceyi andıran bütün hayatı ise sonu gelmeyen bir intizarla geçiriyordu.

Fakat Tolstoy'un bir arzusunu diğer bir arzu, bir buhranını yekdiğerine merbut halkalar gibi diğer bir buhran takip ediyordu. Kontes bu esnada kendisine yazdığı mektupta:

“Rumca’ya o kadar dalıyorsun ki hasta olacaksın. Hayata ve bana karşı ihmal ve lakaydınız hep tetebudan ileri geliyor. Bu lisana ölü lisan denilmesi boş değilmiş. Çünkü onunla meşgul olanları öldürmekten başka bir şey yapmıyor.”

Şedit bir azim, taşkın iradenin çerçevelediği büyük insanlara has sebat sayesinde, Tolstoy Rumcayı öğrenmeye muvaffak olmuştu. “Rumcayı öğrenmedikten sonra münevver olmanın imkânı yoktur” diyor.

Fakat diğer bir arzu, zaman zaman şiddetlenen sakın bir mum ışığı gibi kalpte yaşıyordu. O da mektepti. Tekrar mekteple meşgul olmaya başladı. O kadar çalıştı, o kadar yoruldu ki hastalanarak tebdil-i hava için köyünden ayrılmak zaruretinde kaldı. 1872’ de alâkadar olduğu bir dava ise ruhunda o kadar menfî ve menfur tesirler yaptı ki bütün emlağını satarak Rusya’yı terk ve İngiltere’de yerleşmeye karar verdi. Fakat birçok tasavvuratı gibi bunu da terk etti. Eski yeis, zaman zaman kendini gösteren ne kadar tedavi-i bedbinisi, sükût-u hayalleri yeniden şuurunu doldurmuştu.

“Kırk senelik çalışma, meşakkat, şöhret neye yarar? Her şeyin boş ve manasız olduğunu anlamayı mı?

İnsan ancak hayatın esiri ve sarhoşu olduğu zaman yaşayabilir. Fakat ayılır ayılmaz, etrafında bulunan her şeyin boş ve manasız olduğunu anlar. Aile ve sanat romanın boşluğunu doldurmuyor. Sanat hayatın abidesidir. Hayatın hiçbir kıymet ve manası kalmadığı zaman bu abidenin de vazifesi kalmaz. Bu o zaman içinde yolunu kaybeden ve kaybettiği için korkan, her tarafa koşan ve kuşkucu daha ziyade şaşırdığını gören bir insan gibiyim.”

Tolstoy mustarıptı. Dimağı da kalbide şedit buhranlar, fevriyeler içinde idi. Kalbinin iltiyam bulmaz yarasına, kontesin aşkı, sihirleyen nazarları ve şefkatli kalbi muvakkat bir enjeksiyon tesiri yapmıştı. Yara ise milletin yaşayış ve ıstırabının,

hayatın manasız zalim ve adiliğinin bir volkan gibi arada sırada yükselen intikamı idi. Binaenaleyh kadın aşk ve kalbinin tedavi edemediği, ıstıraplı kalbine başka bir melce' ve daha müşfik ve ihtimamkar bir beşik aradı. Bunu dünyada bulacağına zahib oldu. Ruhunun engin ufuklarını dinin ilhamkâr vaatlerinin ve safiyane heyecanlarının dolduracağını zannediyordu.

Dimağının mukavemet ve isyanına rağmen kalbinin safiyane arzularına mutâva'at etti dindar oldu.

“Ben, benim için her şeyin prensibi ve halikı olan fikir ve muhabbetten meydana gelen bir Allah’a iman ediyorum. Biliyorum ki Allah’ın iradesi en açık bir surette safvet İsa’nın ağzında ifade edilmiştir. Fakat İsa’yı (Allah) addetmek en büyük günahı işlemek demektir.

Kaniim ki insanın hakiki saadeti Allah’ın iradesini icra ediyor. Bu irade de; herkesin hemcinsini sevmesi ve daima yardım etmesidir.

İman ediyorum ki, her birimiz için hayatın manası ona olan muhabbetimizi kuvvetlendirmek ve sevgi kabiliyetlerimizi inkişaf ettirmektir. İman ediyorum ki muhabbet kuvvetinin aranması bu dünyada yalan ve şedit tahakküm istinat eden hayatı başka şekilde tanzim edecek ve hakikat kardeşlik ve ahengin icra-yı hükmettiği yeni bir devir açacaktır.”

Tolstoy ruhunda hiçbir kuvvetin söndüremediği bir ateş görüyor. Bu ise bir orman yangını gibi mütemadiyen genişliyor, kızgın alevler ruhunun bütün ufuklarını dolduruyordu. Aradığı Allah’ı bulmak ve cahil dindarların ruhu safvet ve safiyetini yaşamak için kiliseye devama başladı. Bütün dinî merasime iştirak ediyordu. Fikri hayatının bu lüzumsuz ve manasız merasimi de gayet şedit isyanına rağmen kalbinin inanmak ihtiyacı karşısında körü körüne ibadete devam ediyordu. Ve bu masumane “muhabbet bir gün kendisini aradığı Allah’la karşılaştıracığını ümit” ediyordu. Dinî hayatı da çok devam etmedi.

Kiliselerde verilen ekmekle şarabın hazret-i İsa’nın vücut ve hakiki kanı olduğuna inanması için tazyik edildiğini ve “menfûr bir müsamahasızlıkla” karşılaştığını hissettiği zaman dinî hayatın bütün zincirlerini, bir anda kırmakta

tereddüt etmedi. Dine hiddetle ve nefretle tekme vurdu. Ve bu maksatla din aleyhinde büyük bir eser yazdı. Kilise ile alâkasını kat' ettikten sonra:

“Kaniim ki bugünkü din muzır ve manasız bir yalandan başka bir şey değildir.” Diyordu.

Refikasını ise tamamen ihmal etmişti. Ona yabancı bir varlık, hayat yolunda istediği gibi ilerlemesine mani olan bir engel, omuzlarına yüklenen bir ağırlık ve lüzumsuz bir fazlalık nazarıyla bakıyordu.

Kontes ise meyus ve münkesir bir kalple, saadetinin enkazı, aşkının, ihmal ve lakaydının önüne yığıldığı enkaz ve elem yığınları karşısında hüngür hüngür ağlıyor, zaman zaman yalvarıyor, çok defalar yeisinden yazdığı bir mektubunda:

“Evvelce imansızlıktan dolayı kendini asmak istiyordun, şimdi ise iman sahibisin. Neden kendini bedbaht ediyorsun.”

Tolstoy 1882 senesi kışını Moskova'da geçirdi. Mustarip ruhunun, burada şifayab olacağı zannolunuyordu. Fakat bu esnada yapılan tahrir nüfusa kâtip sıfatıyla iştiraki büyük şehirlerdeki sefalet-i içtimaiyeyi yakından görmek fırsatını bahşetti. Denildiği gibi “medeniyyetin bu gizli yarasını” görünce, ağlamaya çırpınmaya ve bütün kuvvetiyle:

“Böyle yaşanmaz, böyle olmaz” demeye başladı. Sefaletin çamurları içinde yaşayan halka ait şahit olduğu manzaraları, o hayvanî hayatı, Romain Rolland'ın dediği gibi bir fotoğraf vuzuh ve katiyetiyle tespit etti. İtina ile hastalık arayan bir doktor gibi, bu sefaleti tevlit eden sebepleri araştırdı. Vardığı neticeler şunlardı:

1. Zenginler, onların lüks hayatı.

“Ben ve benim mensup olduğum zengin sınıfı hiç çalışmadık. Başkalarının alın teriyle meydana getirdiği servet vuzuh bir suretle zevk ve dirayet içinde yaşıyoruz.

Tembellik, fenalık ve sefaletin anasıdır.”

Kimse kimsenin hakkını yememeli, herkes kendi adalâtıyla çalışmalı, ekmeğini kazanmalıdır.

2. İkinci kuvvet hükümet idi.

Tolstoy hükümeti **“kendi menfaat ve maksatlarını temin gayesiyle insanları soymak ve esaret altında bulundurmak için teşkil eden öldürücü bir kuvvet”** diye tavsif ediyordu.

Kilise ve cahil inkılapçılara da aynı şiddetle hücum ediyordu. Rahipler için:

“Yalnız kendi menfaatlerini düşünen bir guruh” cahil ve mağrur inkılapçılar için de:

“Onlar başkalarına iyilik yapmak isterken kendilerine ne yapılması icap edeceğini bilmiyorlar. Kendilerini ne kadar seviyorsam nazariyelerinden o kadar müteneffir bulunuyorum” ve daha ileri giderek; “En tabii ihtiyaçlarımızı tatmin eden ve başkalarının da saadetlerini ihmal etmeyenlerdir” diyordu.

-3-

Tolstoy’un büyük ruhu, akan bir nehir gibi hayat yolunda nerede bir set bulursa ona çarpıyordu. Her arzu onun kalbinde şedid bir ihtiras halinde doğuyor ve neticesi ne olursa olsun bunun kuvveden fiile çıkmasına son derece ehemmiyet veriyordu. Bu arzuların en kuvvetlisi ve en tesirlisi Rus köylüsünün hayatı şeraitini değiştirmek onu daha müreffeh ve insanî bir hayata yükseltmekti. Bunun içindir ki mekteple yakından alakadar olur. Ve bütün ayda elinin tahkikini mektepte görüyordu.

Bunu gören kontes Tolstoy’u zevcinin, mektep uğrunda, bu kadar kuvvet ve zaman, sarf etmesini büyük bir tesirle takip ediyor ve

-“Bu alfabe, bu hesap, bu gramerden nefret ediyorum, diyordu.”

Dinî temayülde, büyük edibin ruhunu bir mani halinde kaplamış bulunurdu. Kontes buna itiraz ettikçe Tolstoy:

-Bazen yaptığınız gibi dinimden dolayı bana gücenmeyiniz. Allah'ın ismini ağzımdan düşürmek benim için mümkün değildir. Çünkü bu isim fikrî hayatımın temel taşıdır.”

Kontes, Tolstoy'u yakından müşahade etmekten geri kalmıyordu. Bu zamanlarda yazdığı bir mektupta;

-“Tolstoy daima çalışıyor. Heyhat... Daima dinî münakaşalar yazıyor, o kadar çalışıyor, o kadar yoruluyor ki başının ağrıdığını hissediyorum. Bütün bu çalışmalar bugünkü kilisenin İncil'in prensiplerine uymadığını ispat için. Hâlbuki bununla Rusya'da alâkadar olacakların miktarı on kişiyi bile geçmez. Fakat elimden hiçbir şey gelmiyor. Binaenaleyh yegâne temennim, bir hastalık gibi olan bu arzusunun da çabuk geçmesidir.”

Diğer bir mektubunda ise:

Yarın bir ay oluyor ki buradayız. (Moskova'da) ilk iki haftayı ağlamakla geçirdim. Zira Tolstoy yalnız müteessir değil fakat ruhen bitkin bir halde geceleri uyumuyor, yemiyor, hatta bazen çocuk gibi ağlıyor, tecennün edeceğinden korkuyorum.

Bu ıstıraplı hayat uzun müddet devam etmedi. Zevc ve zevce yekdiğerinden, muvakkat bir zaman için ayrılmak mecburiyetinde kaldı. Yekdiğerini çılgınca seven bu iki varlık, bu suretle yekdiğerini ta'zib etmekten adeta zevk alıyordu. Fakat bu iftirak Tolstoy'un kalbinde kanayan bir yara açıyordu. Ayrılığa tahammül edemiyor, ayrılık kalbini yakan ateşiyle:

-Ruhum, bugün birden bire kalbimde öyle canlandı ki varlığımın sarsıldığını hissettim. Senin varlığında o kadar feyyaz, o kadar iyi, o kadar tahammülsüz bir kudret var ki izah edemem. Nazarlarında ruhumu delen bir kudret var, diyordu.

Tolstoy yalnız kontese kalbiyle merbut bulunuyordu. Dimağı başka arzuların ve başka emellerin beşiği idi. Kontes ise her kadın gibi bütün varlığının kendisine tahsisini istiyordu.

Tolstoy feminizme teveccühkar bulunmuyordu.

“Kadınların iddia edilen hukuku manasız bir şeydir. Hiçbir ciddi kadın maden kuyularında çalışan erkeklerin mesaisine iştirak etmek istemez. Her kadının istediği şey zengin sınıfın hayali mesaisine iştiraktır.” diyordu.

(Kreutzer Sonat) nam eserinde ise büyük edip kadın hukukundan bahsedenlere şu cevabı veriyordu:

“Her yerde kadınların erkeklerle müsavi olmasından bahsolunuyor. Fakat bunu söyleyenler kadınların cemiyet içinde haiz olduğunu nüfuz ve kudreti anlamayanlardır. Hakikat şudur ki kadınlar mevsimler gibidir. Mevsimler, dünyanın bütün iktisadiyatına hâkim oldukları halde bunların esir olduğu iddia olunuyor. Kadınlarda aynı değil midir? Dünyada hangi erkek vardır ki sevimli, güzel ve cazip bir kadın karşısında zânû bezmin hürmet olmasın. Bir memlekette yüz fabrika varsa bunun doksan beşi kadınlar için çalışmıyor mu? Binaenaleyh, bu vaziyette hangi kadın hukukundan bahsolunuyor.

Fakat hayatın hakiki sırrına nüfuz edip kendilerine anne tesmiye ettiren kadınlara karşı dindarâne bir prestij izhar ediyordu. Onların ıstırabını, meserretlerini, meşakkatli senelerini ve hiçbir mükâfat beklemeksizin göğüs gerdikleri ıstırapı zevcelerine merbut feragat ve fazileti tasvir ediyor ve hakiki kadın:

-Karanlık mükâfatsız bir feragat ile zevcine merbut olandır. Böyle bir kadın zevcini teşcî' ile iktifa etmez. Çocukları içinde hakiki bir mürebbi evsafını haiz olur. Ey faziletli kadınlar dünyanın selameti elinizdedir.” Diyordu.

Dinî mani, sârî bir hastalık gibi yeniden Tolstoy'un kalbine girmişti. Dinler hakkında daha esaslı tetkikat yapmak için, İbraniceyi de öğrenmeye ve bir hahamdan ders almaya başladı. Hayat tamamen değişmişti. Lüks hayattan, bütün insanların kabul ettiği şerait-i hayatiyeden müteneffir bulunur. Diyojen gibi basit, sade bir hayatı tercih ediyor, başkasına muhtaç olmamak için elbisesini yamamak, pabuçlarını dikmek hülâsa bütün yaşayışını tamamen şahsi mesaisine bağlamak istiyordu. Madem Tolstoy, yeni yeni vaziyetler karşısında kalıyor, bundan ise çok müteessir oluyordu:

“Böyle yüksek bir zekânın odun kesmek, semaverı ısıtmak, pabuç dikmekle vakit geçirdiğini görünce çok üzülüyor, çok müteessir oluyorum” diyordu.

Tolstoy’un, sanat hayatından uzaklaşarak sabit bir Mujik hayatı yaşaması ve her şeyden uzaklaşmaya karar vermesi Rus ve Avrupa ediplerini de çok müteessir ediyordu. Tolstoy, kalbinin kin, nefret ve eski ihtiraslardan tamamen uzak kaldığını ve başka bir hayata dâhil olduğunu göstermek için, evvelce, boş yere kalbini kırdığı, edip Turgenyev’e bir mektep yazıyor ve kendisinden afv diliyordu. Bunu fırsat addeden Turgenyev, İznaba Polyana’ya gidiyor. Tolstoy’la görüşüyor tekrar sanat hayatına avdetini rica ediyor. Bundan başka Fransız ediplerinden Hugo’da Tolstoy’a bir mektup göndererek:

-Şaheserlerin yüksek sanatkârı senin aletin başka şey değil kalemin ve çalışma sahanda ruh-u beşerdir, diyordu.

Tolstoy bu samimi, hayır-hah ikaz seslerine şu cevabı veriyordu:

“Kaniim ki hayatım, aklım, irfanım insanları tenvir için bana verilmiştir. Bir insanın iktidar ve irfanî bir ateşten başka bir şey değildir. Bu ateşi yüksekten tutmalıyız ki herkes müstefid olsun.”

Tolstoy’un sanatı inkârı, sanatı hakiki şekilde görmek istemesinden ileri gelirdi. O, zamanın ediplerini muayyen bir sanatın meddahı addediyor ve sanatını bu hayatın süsü telakkî ediyordu.

“İnsan bugünkü dinin boğucu hayatından kendini kurtarır kurtarmaz, derhal cemiyetin bugünkü manasız ve gayri tabii sanat hayatının tesirleri altında kalır” diyordu.

Her baktığı ve tanıdığı şeyi yıkmaya ve tanınamaya layık görüyordu. “Ben sanatı değil onun namına manasız yaygaralarda bulunan ve onu kirleten sanatları inkâr ediyordum.

Kaniim ki sanat ve ilim, ekmek ve su kadar ve hatta onlardan bile daha fazla olarak insana lazımdır. Hakiki ilim bütün insanların hakiki saadetlerini bulan ve izah edendir.

Hakiki sanat ise insanların hakiki surette iyiliklerini bulan ve gösterendir” diyor ve “insaniyetin ilk günlerinden bugüne kadar olan yaşayışında yalnız hakikat uğrunda mücahede edenlerle adiliği, haksızlığı takbîh ve adaletin iyiliğin, zaferini temin ve yeni bir istikbal yaratmaya çalışanları takdis ederim” cümlelerini ilave ediyordu.

Diğer bir eserinde ise:

“Sanat ve ilmin hakiki büyüklüğü, hiçbir şarta tabii olmadan hakiki vazifelerini ifa ettiği zaman görünür. Bunun mayasını ise fedakârlık teşkil eder. İnsanlara fikir ve dimağlarıyla hizmet etmeye davet edilenler, bu vazifeyi ifade daima büyük ıstıraplara düçar olurlar. Zira fikrî hayat yalnız ızdırap ve azap içinde doğar. ızdırap ve fedakârlık sanatkârın mükâfat ve tâli'dir. Zira bunların gayeleri insanların saadetidir. Bütün insanlar bedbahttır. Daima bir gazap içinde yaşarlar. Sanatkâr ise zannedildiği gibi tirübünlerin yükseklerinde değil halk içinde yaşar, onların yaşayış, ümit, ilim ve ıstırabını görür. Binaenaleyh bunu gören sanatkâr vazifesi, insanları bu sefilane hayattan, bu çamurdan kurtaracak şeyleri bulmak ve yazmaktır. Bu hayat ve heyecanı yaşayan bir edibin, yaşadığı müddetçe mesut olması ihtimali var mıdır?”

Tolstoy, sanata ait tenkitleri yanlı edebiyata münhasır olmuyor. Bunu sanatın diğer şubelerine de teşmil ediyordu.

Romain Rolland diyordu ki:

“Tolstoy sanatı tenkit ederken oyuncaklarını kıran bir çocuk gibi büyük bir zevk duyuyordu. Tenkit ettikleri içinde haklı olanları varsa da haksız olanları da vardır. Tolstoy'un yaptığı tenkit değil bir harpti.

Eline bir silah almış önüne gelene endah t ediyor, kime rast gelirse vurmakta tereddüt etmiyordu. Bilhassa Beethoven ve Ibsen hakkındaki tenkitleri tamamen insafsız bir harekettir. Tolstoy beşeriyetin bu iki lâyetmut yıldızına ait tetkikinde hüsne mağlup olmuş. Bu hareketinden evvel düşünmek fırsatına nail olamamıştır. Bundan mâada umumi sanat kültürü hakkındaki malumatsızlığı da edebi mütalaasından başka, Avrupa'nın asrî sanat hayatının neleri tektik edebilmiştir? Resme ait neler görmüş, musikiden neler işitmiştir? Hayatın dörtte üç kısmını köylerde geçiren bu köy centilmeni 1860'dan beri Avrupa'yı görmemiştir. Denilebilir ki büyük ressamlar hakkında esaslı malumata malik olamamıştır. Musiki hakkında daha ziyade haiz malumat bulunuyordu. Tolstoy kendisinden evvel yaşayan dâhileri de çok tenkit etmiştir. Shakespeare için yazdığı bir eserde:

-Bu adam her şeydi fakat sanatkâr değildi. İspat edeceğim ki bu adam dördüncü derecede bile bir muharrir değildir, diyordu. Musikişinaslar hakkında:

-Meşhur viyolonist (Bach) ın (Nocturne'i), Shubert'in ()i, Haydn, Mozart, Chopin, Beethoven'in beş on parçası müstesna olmak üzere diğer eserler boş ve manasızdır. "Ve sanat nokta-i nazarından hiçbir kıymeti haiz değildir." diyor. Onun istediği sanat başka ve ilahi bir sanattır. Bu, beşerin bütün ruh ve yaşayışını aks ettiren bir ayna olacaktı.

Tolstoy'a nazaran, Rönesans zamanından beri sanat ölmüştür. Son asırda türeyen içtimai sınıflar sanatı da ortadan kaldırmışlardı. Bugünkü sanatkârları, bir sınıfın emeline hizmet eden bir türedi güruhu addediyor ve sanatı da bunların tatsız ve solgun sesleri diye tavsif ediyordu. Asrımızda sanat denilen şeyler hakikatte realizmin münfesi eserleridir. Hugo'nun, Dickens'in, Dostoyevski'nin Mille'nin eserleri müstesna olmak üzere bugün sanatın kanadı altında yaşayan diğer eserler hiçbir kıymeti haiz değildir.

Tolstoy, Jean Jacques Rousseau gibi amansız bir hırsıyla her şeyi yıkıyor, yakıyordu. Fakat kendini Rousseau'dan tefrik eden meziyeti de yıktığı harabeler üzerinde yeni sanat abidelerinin nasıl kurulması lazım geleceğini de izah etmesi idi.

"Sanat, hakiki hislerin izahıdır. Binaenaleyh sanatkâr, ancak bu hayatı yaşadığı zaman vazifesini ifa edebilir. Bunun içindir ki hakiki hayat membaından su

içmeyenler uzak yaşayanlar, hiçbir vakit sanatkârane addettiğimiz eserleri meydana getiremezler. Ümit ediyorum ki istikbalde, arstistler bu evsafı haiz olacaklardır.”

Diğer bir eserinde:

“Sanatın gayesi, dünyadan tahakküm ve şiddeti kaldırmak vazifesi ise dünyada muhabbeti hâkim kılmaktır.”

Sanatı bu kadar takbîh eden Tolstoy, bu zamanlarda, sanat noktai nazarından yekdiğerinden daha yüksek eserler meydana getiriyordu. İvan Illich’in ölümü, halk hikâyeleri, zulmetlerin kötü, efendi ve hizmetçi, yeni sanat telakkisine göre yazılmış yüksek eserlerdi. Bunlar vuzuh ve sadelik noktai nazarından Tolstoy’un diğer eserlerinden tamamen başkadırlar. Köylüye olan derin muhabbeti, halk lisanının nihayetsiz güzelliğini de kendisine tanıtmıştı. “Lisanın dehası, köylünün ve halkın kalbindedir.” diyordu.

Şehirlerden uzak olarak köylüler arasında yaşaması ona halk gibi düşünmek itiyadını vermişti. Köylüler gibi konuşuyor, onların şivesini tercih ediyor, hoşuna giden bir fikri birçok defalar tekrar ediyordu. Zamanın bir edibine yazdığı bir mektupta:

-Lisanımın ve yazımın tarzını değiştirdim. Halkın lisanı bir şairin izah etmek istediği bütün incelikleri havidir. Onun için bu lisanı çok seviyorum, diyordu.

Tolstoy yalnız sanatı ve sanatkârları tenkit ile iktifa etmiyor, cemiyete hâkim olan fikirlere de şiddetle tariz ediyordu. O zamanlarda, Rusya’da moda olan liberalizmde şedit bir aleyhtarı kesilmişti. Bu içtimai temayül ve telakkiyi Tolstoy Rus halkı için başka bir boyunduruk addediyordu. Bir Amerikan gazetesinin, liberalizm hakkında sorduğu suale cevaben gönderdiği telgrafta:

“Son zamanlarda Hıristiyanlığın inhitatı, yeni ve batıl itikadın doğmasına sebebiyet verdi. Ve milleti daha ziyade felakete sürükledi. Bu ise akliyetin ekseriyete tahakkümünden başka bir şey değildir. Millet, intihabat ile hiçbir vakitte iradesini izhar edemez.

1. Evvela milyonlarca nüfustan ibaret bir milletin böyle müşterek bir iradesi mevcut değildir.

2. Mevcut olsa da halkın büyük bir kısmı sesini duyuramaz.

3. İntihab edileceklerin, refah-ı umumi için hiçbir kaidesi dokunmayacağından sarfinazar, bunlar iktidar mevkiinde kalmak için halkı ezmekte ve zulüm yapmakta hiç tereddüt itmeyeceklerdir” diyordu.

Tolstoy ilmin istikbaline ve beşeriyet için daha tabii ve ısdırapsız bir hayat tesis edeceğine ait iddialarla da acı acı istihza edebiliyordu. Fakat en ziyade kızdığı ve vaziyetlerini affettiği inkılâpçılardı. Bilhassa şiddete müracaat suretiyle inkılâba taraftar olanları hiç affetmiyordu. Bunları “yeni taassubun tehlikeli silahları öldürücü âlimler mağrur ruhlar” diye tavsif ediyordu.

“Sosyalizmin gayesi: İnsanların en adi olan maddi ihtiyaçlarını temindir. Fakat bu hususta kullanacağı bildirdiği vasıtalarla asla bunu elde edemez” Jures içinde:

-Ne şayan prestij hatib fikirlerinde her şey var. Fakat hiçbir şey yoktur. Zamanın işini bu efendiler yapmak istiyorlar. Fakat bana öyle geliyor ki bugünkü sosyalizm salondan eski eşya ötesine geçen kadın modaları gibidir.”

Tolstoy’un inkılâpçılara tarizi inkılâbı istememekten değil bilakis fazla arzu etmesinden ileri geliyordu. Fakat onun istediği inkılâp başka bir manaya haizdi. O inkılâbın, kendi kendine yetişen bir meyve gibi şiddetsiz ve kansız bir surette meydana gelmesine intizar ediyordu. Bunun için her türlü şiddetin en amansız muarızı idi. 1805’de Petersburg sokaklarında yapılan muazzam nümayiş ve onu takip eden tazyikat, halkın grup halinde kurşuna dizilmesi, çar zabıtasının zulmü, Rus-Japon muharebesinin feci neticeleri onun hüviyet-i maneviyesinde şedit aksülameller husule getiriyor fakat bunun amellerini tecziye için yegâne çare, ateşe ateşle değil menfi mukavemetle mukabeledir, diyordu. O zamandaki neşriyatı, inkılâpçı münevverler üzerinde o kadar fena tesir yaptı ki:

İnkılâpçı muharrirlerin ilimdânı addedilen Maksim Gorki yazdığı bir makaledir:

“Bu adam fikirlerinin esiri oldu. Uzun zamandan beridir ki Rus hayatından uzaklaşmıştır. Halkın sesini işitmiyor.” Diyordu.

Tolstoy’u vicdanın çizdiği yoldan hiçbir vakit çeviremiyordu. “Fenalıktan içtinab için ona mukavemet etmemek lazımdır.

Çar idaresinin zulüm ve tahakkümüne nefret ediyor, münevverlerin birer suretle nefy ve habis edilmelerine ise çok müteessir oluyor:

-Etrafımda dostları astıkları, hapsettikleri halde bana bir şey yapmıyorlar, hâlbuki muzır bir insan varsa o da benim” diyordu.

Bu nefret hissiyle der ki “Aziz kardeşim” hitabıyla çare o meşhur mektubunu yazdı.

Tolstoy, hazırladığı büyük inkılâbı görmedi. Fakat ölmeden çok evvel onu biliyordu. Şarkın ikinci Konfüçyüs’ü, seksen sene “şeref ve ızdırap ile karışık bir hayattan sonra” gözlerini ebediyete açtı.

O fikir dünyasının bir güneşi idi. Dünya durdukça namı ve eserleri anlayacak ve okunacaktır.

-Son-

Asım İsmet [Kültür], nr. 27-28-30

3.10. EDEBİ DENEMELER

3.10.1. HAYAT KARŞISINDA TEK BİR MEZHEPLE Mİ YAŞANIYOR?

Mehmet Emin Bey, “Hayat’ın (36)ıncı sayısındaki musahabesi (Ficher) imzasıyla İstanbul’dan “Deutze allegmaniya zaytung” gazetesine gönderilmiş bir mütalaaya tahsis ediyor. Muhabir demiş ki: “Muhtelif memleketlerden alınmış fikirlerle Türkiye’de, ilim hakkında birleştirici bir telakki hâsıl olamaz ve ancak İslamiyet’in yaşamış kıymetleriyle bugünkü hayat arasındaki boşluğu doldurabilecek bir mütefekkirin yetişmesi sayesinde Türkiye’de (hayat) hakkında hakiki bir telakki vücuda gelebilir.”

Bu mütalaanın ilk kısmına taalluk eden mütalaaya Mehmet Emin Bey lazım gelen tenkidkâr cevabı vermiştir. Bence asıl mühim olan “Vancak”dan sonra başlayan fıkradır: “İslamiyet’in yaşamış kıymetleriyle bugünkü hayat arasındaki boşluğu doldurmak” cümlesi tafsil ve teşrih edilmediği için müphem kalmıştır. Bundan maksat: “İslami kıymetlerle asrî kıymetleri birbirlerine hazm ve temsil ettirmek” ise bu fikir üzerinde tevakkuf etmek lazımdır. Yok, böyle değil de “millî dehanızı temsil edecek asrî büyük bir mütefekkiye muhtaçsınız” demekse o da başka bir şeydir. Bence fikirleri tereddüde sevk edebilecek birinci ihtimal olduğu için bu babda düşündüklerimi meşhur İzmir’in büyük mecmuası olan “Fikirler” e yazmak isterim. Bir maneviyattan diğer bir maneviyata hiç inkıtâ’sız felsefî tabirlerle bir (dimomet continue) ile mi geçilir. Yoksa büyük kartları birbirinden ayıran azim farklı maneviyatlar deymûmetsizlik discontinuite ile mi olur? Filozof ve müverrihler arasında her iki ihtimalinde şiddetli taraftarları mevcuttur. Birincilere göre her iki mutlaka eskiden ve tedricîle çıkmalıdır. İkincilere göre de nizamın meftun ve müdafai olan aklın istediği kendisi için doğru ise de vakaların daima akli olmadığı da meydandadır. Şu halde mesele kurûn ve vasatî tabiriyle “hilkat” asrı tabirle “sayrûret” veya “tekâmül” ün tarz-ı husulüdür. Dinler hilkatın tarz-ı husulünde müttefik olmadıkları gibi - altı günde veya def’a halk- âlemi tekâmül nazariyesi de “transformizm” ve “mutasyonizm” olarak iki içtimada bulunmuştur. Çünkü her iki içtimada da vakalardan çıkmış şehadetlere müstenittir. İçtimai hayatta da aynı hal meşhuddur. Fevkalade dâhilerin zuhuruna kadar cari ve hâkim olan örf ve adet yani

ananedir. Fakat büyük dâhiler çıkınca tedrici bir anane idare-i maslahat yerine cezri bir ameliye hâkim olmaya başlıyor be bunların tesiriyledir ki maneviyatların artık değişmiş olduğu meş’ur bir hale geliyor. Çünkü bunlar eskiyi kesip atarken şuurlu veya şuursuz bir surette aranan iki içtinadın hakkını vermek zaruretinin, vakalar karşısında ne kadar gayr-ı kabil içtinap olduğunu gözleriyle görmek isteyenler “İstanbul darülfünun emaneti” nin “büyük gaziye” diye neşrettiği risalede en maruf âlim ve mütefekkirlerimizin şayan-ı dikkat ihtisaslarını okumak kâfidir. En başta darülfünun emini Doktor Nurettin Ali Bey var. Müspet ve muayyeniyetçi bir tababet âlemine mensup olduğu halde büyük bir dahi olan gazinin şahsiyeti karşısında: “onun kudretleri titreten ve mıntıkları susturan yüksek varlığında mence’li muhtelif şahsiyetleri düşünmek lazımdır...” demeye mecbur oluyor. Çünkü ayan olmuş bir vakayı tasdik ediyor. Daha sonra meslek ve mesaisi malum olan Köprülüzade Fuad Bey geliyor: “İki bin yıllık tarihimizin bu “şah eseri” karşısında, bende her Türk gibi şükran ve nimetle müterâfık bir gurur duyarım... Şimdiye kadar hiçbir milletin tarihi “mefkûresini” bu kadar kutlu temsil eden bir kahraman yaratamamıştı. Ancak “Türk milleti” uzun zamanlar çektiği büyük ıstıraplardan sonra yirmi asırlık tarihinin esrarlı membalarından bir kutlu, “gazi” seni yarattı.” Altlarını çizdiğim kelimeler zaruret yani tekâmül hakkında nasıl tek bir mezhepten gidilemeyeceğini bir intâk hak kabilinden göstermiyorlar mı? (William James)ın “irade ve hürriyet muhalifleri fikren muayyeniyetçi fakat kavlen ve hissen daima iradecidirler.” Demesi ne doğrudur. Devam edelim. Hukuk amme müderrisi memur Raşit Bey: “Türk en satvetli devresinde İstanbul’u feth ederek kurûn-ı ahire denilen safha-i tarihini açtı. Mustafa Kemal Türk’e en acı günlerinde en felaketli ve en perişan demlerinde mecrayı tarihi değiştirmek kudretini bahşetti.” Necmettin Sadık Bey’de: “Gazinin yüksek şahsiyeti karşısında duyulan vücut ve hürriyet, misli bulunmayan bir fitrat şaheserinin telkin ettiği histir.” Hâlbuki Necmettin Sadık intisap ettiği devr-i kayım mektebi itibariyle bütün dâhileri cemiyetin eseri olarak tanıdığı halde gazinin karşısında “vücut ve hürriyet” ve “misli bulunmayan bir fitrat şaheserinin telkin ettiği his” le karşılaşıyor.

Büyük gaziye gelinceye kadar dört beş nesilden biri yapılan şeyi İslam’ı daha doğrusu skolastik kıymetlerle muasır kıymetleri birbirine kaynaştırmak tecrübeleri idi. Bu revişin en son ve mütekâmil timsali merhum Ziya Gökalp olmuştu. Dinin

esasını “emri bi’l maruf ve nehy-i ani’l münker” e ircâ’ suretiyle cemiyetin tabî ve içtimai iradesiyle dinî akidelerin iradesini tevciid edecek bir mezhep yapmıştı. Vefî-el vaki ona gelinceye kadar yapılmak istenen teliflerin en yenisi ve en makulü idi. Fakat Mustafa Kemal’in dahası işe karışınca gördüğüm gibi bir türlü çözülemeyen o mesele ortadan kalkarak “efendiler, bir tek tarikat var o da Avrupa medeniyetidir.” diyerek meselenin vâzını değiştirdi ve hakiki yolun eski mesele ile yeni mesele arasındaki boşluğu doldurmak değil yeni meseleye bila tereddüt başlamakta olduğunu bütün dahiyane eser ve muvaffakiyetleriyle isbat etti. İşte bütün terakkilerin ana hatları buradadır. Her millette ekseriyyeti teşkil eden alelade fertler ile görenekciler olmak ve tayin etmek vazifeleri yapmaktır. Fakat bunlardan mühim bir terakki beklenemez. Çünkü terâkki için tabiatı zorlamak ile avuca girebilecek bir hale getirmek lazımdır. Bu da ancak dehalarla olabilir. Bunun içindir ki Japonya gibi yeni intibaha dahil olan milletler bu hakikati pek çabuk anladıklarından milleti muhtelif ihtiyaçlarında kuvvetlendirip yükseltecek dahilerin yetişmesini kolaylaştıracak çareler aramışlardır. Bilmem kaç sene evvel Japonya maarif nazırı büyük Alman alimlerinden (Ostwald) e müracaatla hikmet ve kemiyette yetişmiş dahilerin hayat ve şeraitine dair bir eser yazmasını rica etmiş ve bu eser Almanca yazılarak “Büyük Adamlar: Les Grands Hommes” namıyla Fransızca’ya da tercüme edilmiştir. Demokrasi hayatı ibtidai tahsilin zaruretiye kadar emir say’ terakkî ve inkişaf ıztırârıda âlî tahsil ile darülfünunlar lavaratuvar, kütüphane, enstitü ve müzelerin azami bir ehemmiyet ve fedakarlıkla üstlerine düşülmesi mecburdur. Bugünkü ve bundan sonraki nesiller faal ve yaratıcı bir fikir hayatını kurup işletemezlerse bütün mevânî’ bertaraf eden ve bize müstakil ve şerefli bir vatan kazandıran Mustafa Kemal’i anlamış ve sevmiş olmaktan çok uzak kalacağımız gibi gittikçe bîaman bir hale gelen hayat mücadelesinde de kendimizi tehlikelere bırakmış olacağız. Bunu iyi ve derin düşünelim. Bunun için temiz ve safvetle dolu taze hamlelerimizi en sağlam temelleri atmaya sarf edelim. En büyük dikkat ve alakamız bu noktada tekasüf etmedikçe bu ciddi işi yapamayız. Vakıa vazifenin mühim bir kısmı maarif siyasetimize tertip ediyorsa da bütün münevverlerin bu hakikat etrafında toplanmaları az zamanda manevi büyük kuvvetler yaratacaktır. İlk yaratıcılık hayrını gazinin dehasından alan bugünkü nesil bunu asrî hayatı yaratmaya başlamış dehaları da sevmek ve anlamakla tarsîn ederse az zamanda

münevverlerimizde azim tebdiller olacaktır. Çünkü her yeni manevinin en saf, en temiz ve en yükseltici hâssaları onun ilk kaynaklarındadır. “Ümanizm”, “reforma” ve heyet-i umumiyesiyle “intibah” hep bu kaynaklara tevcihle beslenmişlerdir. Bunlardan kana kana içmedikçe mefküremizin eski itiyadlarını kökünden sökmemyiz. Burada öyle yaratıcı “fevkalbeşerler” var ki kudret ve azametleri ancak içlerine girmekle anlaşılır. Artık onları başlarının vasıtasıyla tanımaktan vazgeçelim. Doğrudan doğruya kendilerine koşalım. Her münevverin bunlardan birkaç dost ve aşkı olsun. Mimarisinin eserlerini görmeden ve anlamadan nasıl kudretinin hudutlarına erişilemiyorsa bunların eseriyle de haşır ve neşir olmadan asiriliğin ruhunu emmiş olamayız. Bir (Bacon) bir (Dercartes) bir (Luther) güneş kadar aydın ve sıcaktırlar. Bunun arkasındaki zalâmeden kendilerine yaklaşıncı insanın bütün his ve zekasına yeni ve taze bir cevveliyet gelir. Tarih ve dünya bizden işte bu cevveliyeti bekliyor. Türklüğün şeref ve istiklâlde bunu âmirdir. Yalnız bunun için evvel-be-evvel birçok kusurlarımızdan tiksiniş bunları samimiyetle terk etmemiz lazımdır. Artık ne mahviyet, ne de gurur arkasında saklanmayalım. Bilip bilemediklerimizi intibaha yakışacak bir ruh çıplaklığıyla tanıyalım. Dehamızın başlıca memuresi olan sadelik ve açıklığı bırakmayalım. Çünkü ancak bu hal içinde yaşamakladır ki fikir ve his ve iradelerimizi mütesanid olabilir. Tam manasıyla asirileşmemizin daha pek mesai ve dehalara muhtaç olduğunu bir dakika bile unutmayalım. Münevver gençlerin muayyen fikr-i gayeler etrafında yapmaya başladıkları küçük cemiyetlere, neşrettikleri mecmua ve kitaplara her cehtten alakadar olalım. Burada iki karpuzun bir koltuğa sığmayacağına iman edercesine edercesine inanalım. Herkes kendisini bir şeye vakıf etmenin emsalsiz güzelliğini bilsin, kendisi bunu yapamıyorsa hiç olmazsa yapanları takdir etsin. Htisasi hayat ve umumi ihtirasın tevellid ettiğini hususiyetler istihza veya istihfaf gibi ibtidai akselameller görmesi bir şeydir. Her ilim adamı hakikatten başka bir şeyi aramaz. Mesaisinde ya hakikat veya hata olabilir. Hataları da bundan başka suretle tefsir etmeye dil yetmemelidir. Elhasıl muasır fikri hayatın eski fikri hayattan bambaşka bir muâşereti vardır. Bunuda ancak büyük mütefekirlerin eserleri ve kendileriyle doğrudan doğruya temas etmekle sağlamlandıracağız. Muasır fikir hayatında muhâtaba yapılabilecek en ağır muaheze: “haksızsınız, bana haksızlık ediyorsunuz”dır. Bundan ötesine gitmek haysiyetini bilen bir kalemde sadır olmaz.

Fikir hayatında birçok garabet ve hatta manasızlıklarda olabilir ve bunlar bazen meşhurlarda da görülebilir. Fakat yapılacak şey hep terbiye ve ihtiyatla harekettir. Türk'lerin meşhur olan nezaket ve engin ruhları müstakbel fikir hayatımız için bulunmaz bir hazinedir. Bunu bulandıracak müsteşarlara hiçbir vesile ile yüz vermeyelim. Cedi ve hakperest olduğumuz nisbitte nazik veya zarif bir tarzda mübâheseyi tercih edelim. Ve asıl hakimin vakıa ve deliller olduğunu unutmayalım. Bugünkü mantığın vazifesi sofistlerin zannettikleri gibi yalnız hasmi hab etmek değil, fikirleri vakıalara tetabuk ettirmektir. Bunu yapmadıkça hasmın habt edilmesi sahte bir zafer olur. Bunun için vakıaların şهادeti veya samimi kanaatlerimiz etrafında birleşmeye vasıl olmadıkça birbirimizi ne kadar habt etsek boştur. Esasen habt etmek ya zorbalık veya sihirbazlığın edebiyata geçmiş bir istihalesinden başka nedir? Bütün istiklal mücahedemiz isbat ve iknanın bir şaheseri değil midir? Bu neslin üstünkörü çalışmakla kat' alaka ettiğine bundan daha müspet bir ceht olabilir mi? Belki de Alman muhabiri o cümlesiyle “fakat deha lazım, tabiata ve halka karşı düğünden bir zafer yapınız.” Demek istiyor. Bundan sonraki işimizde zaten bundan başka şey değil. Yalnız istiklal harbi olduğu gibi bunuda kendi hürriyet ve nefsimize olan itimatla yapacağız. Fikir almak veya usul öğrenmek için de şu veya bu mutavassıta değil asıl menbalar gideceğiz. Mösyö Ficher feyz aldığı menbaları az zaman zarfında Türk çocukları da içecek ve kend yolunu kendileri tayin edeceklerdir. Emin Bey'in dediği gibi: “fikirleri az çok birleştirici bir mütefekkirin yetişebilmesi için icap eden şeraitte Mösyö Ficher gibi düşünmüyoruz.” Türkiye'nin son hamlesinde nasıl çalışmanın icap ettiği çok güzel mündemicdir. Önümüzdeki Türk nesilleri ilk dersi bundan alacak ve buna benzeyen bütün hamlelerde hemhal olarak inkişaf edecektir. Fakat burada hiçbir vakit tek bir mezhebe saplanmayacaktır. Hayat karşısında hem irade, hem de zaruretin sıra ve rollerini ayırmasını bilecektir.

Ağustos 1927 İstanbul

Mustafa Şekip [Tunç], nr. 5, sh. 2-4

3.10.2. YENİ NESİL İÇİN İSTEDİKLERİMİZ

Memleket gençliğinin bugünkü hayatı tahlil edilirse içimizde derinden gelen bir sızı duymamak kabil olmaz. Cihan tarihinin bir mislini daha kaydetmediğini ve belki edemeyeceği büyük zaferin ve bu zaferi takip eden büyük inkılâbın yeni nesle tahmil ettiği vazifeler hakkında gençliğin katı bir fikri olmadığını görmek, inkılâbın mefkûrelerini duymuş ve anlamış olduğunu gösterecek hiçbir tezâhüre şahit olmamak çok elemlidir. Vatan, millet terbiyesini doğrudan doğruya istiklal mücadelelerinden, büyük Türk inkılâbından almış olan Türk gençliğinin memleketi irfan ve medeniyet sahasında yükseltmekten ve Türkiye azmi refah ve saadete mazhar kılmaktan ibaret olan inkılâp mefkûrelerini hemen benimsemesi lazımdı. Hâlbuki bugün gençlik umumi bir lakaydi ve gayesizlik içindedir. Ve bu vaziyette inkılâbın feyizlerinden memleketi istifade ettirmenin çok güç olacağını tahmin etmek kolaydır. Gençlik memleketini sevmez değildir. Hiçbir memleket genci Türk genci kadar vatanperver olamaz. Yalnız ona inkılâbın tahmil ettiği büyük vazifeleri hissettirmek, ruhunda mefkûre, heyecan ve aşkını uyandırmak, hayatı mefkûre ve fazilet ile zindeleştirerek nazarında kıymetini yükseltmek lazımdır.

Mefkûresiz, heyecansız hayatın manası, kıymeti yoktur. Sufî işlerle meşgul olanların sürdükleri hayat, müteveccih bir hamle ile faal olmadığından kısır ve bayağıdır. Onlar sabırla uzun bir yeknesaklığa, can sıkıntısına, tehlike tehdidine tahammül ederler. Fakat ne için? Yalnız bir günlük ekmeğini, bir paket tütünü, iki kadeh rakısını çıkarmak ve ertesi gün aynı miskin hayata tekrar başlamak için... Fakat bir askerin hayatını düşününüz: bu tarz itibariyle haricen belki daha kaba olmakla beraber, kendisini bütün ruhuyla, bütün kuvvetiyle düşmanı mağlup etmeye, bir tepeyi almaya, muhafazasına memur olduğunu bayrağını daima yüksekte tutmaya sevk eden bir hayattır. Heyecanlarla doludur. Mefkûre ateşi askerin ruhunu, kalbini, bütün mevcudatını istila etmiştir. Mefkûresizlik sufî işçinin hayatını manasız yapmıştır, askerin hayatı mefkûresini zindeleştirmiş ve yükseltmiştir. Bu iki cins hayata daima tesadüf olunur. Türk gencinin hayatı her hangi iş sahasında olursu olsun, askerin hayatı gibi olmalıdır. O daima mefkûre hamleleri ile dolu olan hayatı yaşamalıdır.

Türk genci için gideceği yolu tayin ettikten sonra muvaffak olmaması ihtimali yoktur. Bu yol çok çetin ve ıstıraplı da olsa- o, birçok kere hayatın ağır tecrübelerine cesaretle göğüs germiş, mustarip vücudun, üzüntülü ruhun bütün endişelerine, sefaletlerine karşı koymuş, azim ve cesaretle muvaffak olacağına itimat etmiş ve muvaffak olmuştur. Gençliğe anlatılmalıdır ki içtimai hayatımızda yapılan inkılâp bir dâhinin zade-i fikridir, feyz vermesi için bütün halka mal edilmesi, mefkûresinin bütün ferdaların ruhlarında yaşaması, zihniyetlerde tecelli etmesi lazımdır. İnkılâp eski bab-ı ali, kapıkulu zihniyetlerini henüz değiştirmemiştir. Başında şapka olduğu halde riyakarane gülerek yerden selam veren seciyye düşkünleri, verilen kat-î emirlere rağmen halka sû' muamele etmeği, işini sürüncemede bırakmayı vazife şanından bilen memurlar, çapraşık ve kirli işler peşinde koşan avukatlar, teşhis edemediği hastalık için reçete veren doktorlar, der-uhde etiği işi yalnız ücretini almayı düşünerek lâ-kayd-âne yapan işçiler, karşısındakini aldatarak fazla kâr teminini ticaret sayan esnaflar, hülâsa işini bitirirken vazifeyi güzel yapmaktan duyulan vicdani inşirahı duyamayan insanlar daha pek çoktur. Çünkü inkılâp ve cumhuriyet bu adamların telkinlerini, zihniyetlerini henüz değiştirmemiştir. Onlara vazife hissi ve namusu henüz telkin edememiştir. Memleketin bütün mukadderatına hâkim olacak münevver zümre, münevver gençlik inkılâp mefkûrelerini benimsedikten, memleketin memuriyet, doktorluk, avukatlık, sanat, ticaret gibi bütün işlerini der-uhde ettikten sonradır ki mefkûre yolunda mühim bir adım atılmış olacaktır.

Mefkûre yolunu gençliğe gösterecek, tenvîr edecek rehberler milliyet, vatan aşkının kaynakları olan darülfünün mektepleridir. Bütün milletler fikri içtimai i'tilâlarını darülfününlarına medyundurlar. Gençlikte hayatın manası olan ulvi teheccîler yaratan, mefkûrenin mukaddes ateşini kalplerde daima yakan darülfününlardır. Darülfününlar daima yeni bir asrın mübeşşiri olmuşlardır. Darülfününumuzun da bu şerefi idrak etmesini çok temenni ederiz...

İrfan müesseselerimizin tedrisat tarzında da esaslı bir inkılâp yapılması zarureti vardır. Hayatta hiçbir ameli faidesi olmayan ve çaresiz unutulmaya mahkûm olan kuru malumat ve vakayı ezberleyerek yetiştirilen gençlerle büyük işler görülemez.

Tedrisatta kelime, cümle hâkimiyetine artık nihayet verilmelidir. Muhakeme, düşünme kabiliyetini öldüren kelimeciliğin, ezberciliğin artık milli kudreti daha fazla uyutmasına meydan vermemek lazımdır. Türkiye mekteplerinde tedris ve terbiye faaliyetlerinin yalnız vatan, mefkûre mihveri etrafında yapılması gençliği kaygıdan kurtarabilir. Cumhuriyet hükümeti bunun için azami cehdi sarf etmektedir. Muallimlerimizin de bu gayenin tahkikine çalışmalarını beklemek, kendi hocalarından gördükleri tedris tarzlarını artık bırakmalarını, mesleki bilgi ve kudretlerini artık açık teşebbüslerde bulunmalarını istesek hakkımızdır. Muallim birlikleri bütün faaliyetlerini bu gayeye çevirmelidirler. Uzun bir lâ-kaydinin verdiği i'tiyadlardan artık silkinmek lazımdır. Başkalarını yükseltmek için, yükselmek icab eder. Ruhları uyandırmak, mefkûre aşkını kalplerde yakmak vaziyetinde bulunan yeni nesil mer'îlerinin ateşli bir iman, derin bir vazife aşkı ile inkılâbın kendilerine tahmil ettiği işi başaracaklarına itimad edelim...

3.10.3. İNKİLÂP NESLİ

Şair Tevfik Fikret (Ferda)sını onlara ithaf ve memleket istikbalini onlara tevdi eylemişti. Vatanın ufuklarında biriken kara dumanların, tehlikeleri, sû' kasideleri ve hatta ölümleri ihsas ve irâe eylediği günlerde, dünya herc ü mercinin muhataranın her cinsiyle alûde demlerinde, onlar bilâistisna tahsillerini, işlerini, ailelerini bırakarak tabur tabur silaha sarılmışlardı. Orta tahsillerini bile bazı kereler tamamlamaya vakit kalmadan ateşlerin içine sevk edilen bu aziz nesil, umumi harp mütarekesinin imzalandığı dakikaya kadar, memleketin her karış toprağına temiz, taze ve asil kanını kattı. Onlara ithaf ve onlara emanet edilen ferda, uzun ve kanlı mesaiden sonra kurtarılabildi.

İnkılâp gençliği bilâistisna, meşak ve elim senelerini, barut ve kan yıllarını, heyecan ve asaletle, fedakârlık ve muvaffakiyetle imrar etti. Bilhassa mütarekeden sonra, düşüncesi bir tehlikeyle iştirak edilen umumi badirelere mahsus ve tabîî netâyici halinde [okunamadı] saldıran düşman [okunamadı] ulusun içerideki hayalet, cehalet irticâ'a karşı bulunsun, gençlik, ihtilal ve istiklal bayrağını kaldıran güzidelerle birlikte her tehlikeye et ve kemiğini kal'a tırnağını, irfan ve ahlakını silah şeklinde kullanarak karşı koydu. Hep beraber hissettiğimiz, hep beraber yaşadığımız müheyyic dakikalar, henüz hatıralardadır. Muhatara ve inhidam ile karşılaşan Türk vatani, onların omuzlarına yine sallanmıştır. Bugünkü müsterih ve emin vaziyeti ise onların kırılan kemiklerine, birer avuç toprağına dönen kıymettar vücutlarına, onların azim ve iman ve nur ve irfan ile dolu engin ve hassas gönüllerine medyunuz.

Memleket, bugün istikbalini, irfanını ve inkılabını hâris bir kudret olarak onları tanıyor, onları tanıyacak ve daima memlekete fikir ve yenilik namına giren her şey muhakkak ki onların genç kudret omuzlarına ve müşfik yüreklerine iftikar edecektir.

Yurdun onlardan samimi, onlardan nezih, onlardan faziletkâr ve menfaat bâ-endiş hangi kuvveti var?

Türk topraklarının hali ve Türk cemiyetinin âtâsi yetişmiş ve yetişmekte olan gençliğidir.

Cihan harbinde ve bilhassa mütareke yıllarında dört taraftan tutuşan memleket sınırları içinde ateşle yanan, alevle teneffüs eden, elem ve mahrumiyetle tecrübelenip çelikleşen yalnız ve yalnız bu sevgili kitle olduğu için kurtulan vatanda kurulan inkılap binasını başka hiçbir zümre benimseyemez. İşte bu sebepten dolaydır ki gençliği, ebedi, daimi ve tabîî bir hayat menbaı olarak telakki ve takdir eden Türk milliyetçiliği, azhari mehûz her cinsten endişelere karşı, daima pervakâr omuz silkecek ve gülümseyecektir.

Meydana gelen inkılap semerelerini sahte ve ham zannedenler çok yanılırlar. Yapma bir çocuk soluk bir demet, sakat bir nevzat telakki etmek günahını kalbinde saklayanlara, esen intibah ve inkılap rüzgarının kopup geldiği yerleri dikkatle ve tekrar tekrar muâyene etmelerini halisane dosya etmek icab eder. Ne kadar bedbin olursa olsun her gören göz, her düşünen baş ve her munsıf vicdan için, çarpışan, uğuldayan hayat dalgaları arasında, bir kere de gençliğin geçmiş senelerdeki fedakarlığına ve haldeki mesaisine atf-ı nazar etmek pek kaideli olacaktır. O zaman Kemal katiyetle tebâruz eder ki: memlekette, inkılabı, imari, hayat ve rehâyı, istiklali gaye edinmiş, bu kutsi emeller uğruna kan dökmüş ve iktizâ ederse yine can vermeye azim etmiş bir nesil var. Bu nesil gün geçtikçe büyüyor, tekmil ediyor, çoğalıyor. Bu nesil, son halâsın ilimli olduğu gibi, atinin de i'tilâ ve terkibinde yıkılmaz bir hâdi'dir. Bu zümre mevcut iken, bu zümre çoğalıp artmakta bir devam iken memleketin tecdidi namına endişeye düşmeye imkân ve lüzum var mı?

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 4, s.1-2

3.10.4. SANAT ÂLEMİ

Hiç şüphe yok ki, medeniyetin en bariz alameti sanat duygusudur. Üfûl etmiş kavimler hakkında tarih sahifeleri arasında bir tetkik yaparken medeniyette ne derece ilerlemiş olduklarını ancak bıraktıkları sanat eserleriyle anlıyoruz. Ninova Saraylarının mimarisi, heykellerle, renkli tuğlalarla yapılan tezyînâtı, Babil'in muhteşem binaları bugün bize Asurî ve Babil halkının medeni rütbesini bütün vuzuhuyla gösteriyor. Eski Yunanlıların yüksek medeniyeti bize söyleyen en belîğ ağız mimari, heykeltıraş eserleriyle, inkılap fırtınalarından kurtulup asırlara kadar payidar olabilen âsâr kalemiyesidir. Yine aynı kavmin bir şubesi olan termopil kahramanları büyük bir vatanperver olmakla tebcile şayan olsa da medeniyet sırasında Atinalılarla kıyas kabul etmez derecede geridirler.

Yine tarih bize gösteriyor ki, asker, vatanperver, cesur, fedakâr ne olursa olsun, bir gün kendisinden daha medeni olanlarla boyun eğmek mecburiyetinde kalır.

Sanat zevkin mahsulüdür. Zevki olmayan bir ferdin yaşamak hakkı yoktur. Uzun ömür yaşamak demek değildir.

Hissetmeksizin mevcut olmak, hacerî bir ömür sürmektir.

Bir parça ilaçla senelerce çürümeyen bir mumya ile yaşayan bir adam arasında ne kadar fark varsa sanatın zevkini hissedenden, bir tablonun, bir heykelin karşısında heyecan duyan, bir şiirin manası, bir musiki parçasının ahengi ile gülen ve ağlayan bir insanla, sanatın verdiği bedîî heyecanı duymaksızın garizî bir hayatı sürükleyip gidenler arasında da o kadar fark vardır. İşte yaşayan ölüler demeye layık simalar hakikaten bunlardır.

Bir memlekette sanayi-i nefisenin inkişafı için halkın, az çok, sanattan anlaması lazımdır. Umumun tevcihi sanat âlemi için bir muhit temin etmedikçe hakiki sanat adamları yetiştirmek imkânı da yoktur. Aç bırakılan sanatkâr elbette o çürük zemin üzerinde uzun müddet sebat edemez. Bedîî zevkin noksanı bilakis (hâşâk sanat) demeye layık türediler yetiştirir. Kaba mezar taşları oyanların tercih edildiği yerde vâkıf bir heykeltıraş aç kalır. Duvarlarda berbat (Fresk)ler yapan badanacıların yaşadığı bir muhit ressamı öldürür. Dülger kalfalarının hürmet

gördüğü yerlerde mimarlar yaşayamaz. Kahve çalgıcılarının bozuk ahengi arasında (virtüöz)ün sesi kısılır.

Yirmi seneye yakın bir zamandan beri İstanbul'da çalışan ressamlar cemiyeti birçok zevatın delaleti himmeti, nakden, ilmen muâveneti ile muhiti tenevvirde oldukça muvaffak olmuş ve sanayi-i nefise birliği namıyla bir müessese vücuda getirmiştir. Galatasaray'da, Ankara'da her sene açtığı sergilerle resim ve heykeltıraş hakkında bir zevk-i milli uyandırmakta büyük bir gayret göstermekte el'ân bir devamıdır.

Fakat böyle tek bir müessese Türkiye'yi koca bir milletin bedî' duygusunu yükseltmeye elbette kafi gelmez. İkinci derecede olan merkezlerde de bir faaliyet görünmelidir.

İzmir'de bulunan resimler bu noksanı idrak ederek bir cemiyet teşkil etmişlerdir. Bu cemiyetin sa'y meşkûr olabilmek için vilayet, belediye ve memleket ağniyâsının muaveneti lazımdır. Yoksa Fuzuli'nin dediği gibi (bittiği yerde biter.)

Geçen sene bütün ressamların iştirakiyle Türk ocağı meşherette açılan sergi hemen hiçbir satış yapmadığı gibi üç sanatkârın bu sene Türk ocağında açtıkları sergilerde aynı nasipsizlikle mazhar oldular.

Bu sergilerde oldukça kıymeti olan resimlerde vardı. Binaenaleyh tevcihe değerdî. Öyle iken sanatkârlar tablolarının nakliye ücretini de sineye çekmek felaketinden başka bir şeye mazhar olamadılar.

Bütün halkın sanayi-i nefiseyi tamamen idrak etmesi hiçbir memlekette nasip olmamıştır. Fakat anlayanlar ekseriyeti teşkil etmeseler bile çoğalmıyorlar ki, başkalarına bu bâbda fikir verebilsinler. Halkın sanatla istinâs kesb etmesi ancak görgüsünün çoğalmasıyla olur. Münekkitlerin başlıca vazifesi bu eserlerin sanatkârane kıymeti haiz olanlarını ayırmak, onları mûşikâfâne tetkik ederek halka anlatmak, halkı yetiştirmektir. Yoksa “sergide o kadar değerli eser yoktu!” diyerek, işin içinden teknik hiçbir kelime de söylemeden çıkmak daha değersiz bir tenkittir.

Sanatın şimdiye kadar geçirdiği merhaleleri anlatmakta da bu bâbda yazı yazarlara müteveccih bir vazifedir.

Fikirler bu maksatla (sanat âlemi) sütununu açıyor. Hangi millete mensup olursa olsun âlem şümul şahsiyetlerden burada bahsedeceğiz. Mümkün olduğu kadar açık, herkesin anlayacağı bir tarzı muhafaza etmek istiyoruz. Bugün bir ressam, yarın bir heykeltıraş, öbür gün bir musikişinas yahut doğrudan doğruya bu sanatların üzerindeki fikirlerimizi bila garaz söyleyeceğiz. Maksudımız hiçbir tarzın, hiçbir şahsın leh ve aleyhtarı olmak değildir. Onu peşinen söyleyelim ki, sanat hasbıyla en sarsak bir adım atmış biçareler bile bizce mübecceldir, yeter ki sanat âlemine atılmak için ruhunda bir heyecan duymuş olsun.

Bu gibilere en büyük tavsiyemi megoloamaniye tutulmamaya gayret etmeleridir. Ta'zim ve tekebbür sanatı öldüren en müesser zehirdir.

Kemal Emin [Bara], nr. 25, s. 13

3.10.5. SANAT VE FEN

Victor Hugo'dan

Zamanımızda birçok insanlar, şunu tekrar edip duruyor: Şiir mahvoluyor!

Bu söz, hemen hemen şunu söylemeye benzer:

Artık güller açmayacaktır. İlkbahar öldü, güneş tulû' etmek âdetini kaybetti. Arzın bütün bahçelerini geziniz, bir kelebek bulamazsınız, mehtap yoktur. Bülbül artık ötmüyor, alp dağları, pirene dağlarıyla birleştiler. Dünyada güzel genç kız ve yakışıklı delikanlı kalmadı. Anne çocuğunu sevmiyor, kimse ölümü düşünmüyor. Gökyüzü söndü, kalp beşer oldu!

Eğer, ihtimali edebiyat ile karıştırmaya cevaz verilse, bunun aksinin hakikat olduğu meydana çıkar. Çünkü inkılâpların esrarengiz kuvvetiyle harekete gelen ve zenginleşen ruh-u beşer, hiçbir zaman şimdiki kadar derinleşmemiş ve yükselmemiştir. Biraz daha bekleyiniz ve bırakınızda beşeriyetin pek yakın selameti olan, tahsil mecburi ve meccânî, kuvveden fiile çıksın. Bunun için ne lazımdır? Bir rub' asır mı?

Herkes okumak biliyor. Bu cümlelerin ihtiva ettiği inkişaf-ı maneviyatın hesap olunamaz yekûnunu tasvir ediniz.

Asırların mebde'inden beri cins-i beşer ne der: Mütalaa meraklısı. Uzun zaman heceledi, hala heceliyor, yakında okuyacaktır.

Altı bin yaşında olan bu çocuk, evvela tabiat mektebine gitti, bidayette başka kitabı olmadığı için kâinatı heceledi.

Bulutlardan, semadan, alâim-i cüyendeden, çiçeklerden, ormanlardan, mevsimlerden, vakalardan ilk tahsilini aldı. Asya-i sagîri balıkçısı dalgaları okudu. Güldanî çobanı, yıldızları heceledi.

Sonra yüksek terakkî olan ilk kitaplar geldi. Bir kitap, dünyadan daha vâsidir. Çünkü maddeye fikir ilave eder. Eğer güneşe bakarken his olunan Allah'tan daha büyük bir şey varsa, o da Homer'de his olunan Allah'tır.

Maddi işlere, ideali tatbik etmek, medeniyettir. Gözle görülen şiirin müesseri ve muhteşem neticesi, yalnız ve terennüm edilen şiir, işte ise başlıyor.

Dikkat olunacak şey; fen, daha rüya görürken, şiir iş görüyor. Bir santur sesiyle, mütefekkir vahşeti kovuyor!

Kitabın bu büyük kudreti üzerine bilahare geleceğiz. Şimdi o kadar meydanda ki, artık ısrar etmeyelim.

Binaenaleyh, dünya bugüne kadar çok yazan ve az okuyandan ibaretti. Bu, artık değişecektir. Mecburi tahsil, ruhların aydınlığa çekilmesidir. Bundan sonra, beşeriyet içinde bütün terakkiler, okumuşlar tarafından yapılacaktır.

Maddi ve manevi iyiliklerin vesaiti, daima zekâların vesaitine muadildir.

Beyin ne kıymette ise, kalpte o kıymettedir. Ruhlardaki istihalenin aleti, kitaptır. Beşeriyete lazım olan gıda, nurdur. Mektep, her yerde medeniyetin mükemmeliidir.

Beşeriyet artık büyük kitabı açacaktır. Bütün peygamberleri, bütün şairleri, bütün filozofları ihtiva eden beşeriyetin büyük kitab-ı mukaddesi, tahsil-i mecburi denilen muazzam adesenin her gözünde parlayacak ve nurunu saçacaktır.

O halde, şiir mahvoluyor demek, ne büyük safdilliktir. Böyle söyleyenlere şiir daha yeni doğuyor, diye bağırabiliriz.

Şiir demek, felsefe ve nur demektir. Kitabın saltanatı başlıyor, mektep o saltanatın müteahhididir.

Kâri' artırınız kitabın kıymeti artar. Fakat kıymet-i hakikiyesi değil, hayır, kitap ne ise yine odur. Artacak olan nüfuz ve kudretidir. Kâri' artınca kitap evvelce nüfuz etmediği sahaya nüfuz ve hükmediyor demektir. Ruhlar, onun tebaasıdır. Kitap, okundukça müfit olur. Kâri' arttıkça okunan kitap miktarı da artar. Bunu kim inkâr edebilir?

Bir barut serpintisi olan, mütalaa ihtiyacı bir kere tutuştu mu, artık durmaz.

Git gide her şeyi öğrenmek ihtiyacı, beşeriyetin meşgalesi olacak ve yükselmek için süflit terk olunacaktır.

Ve bir gün gelecektir ki, asırlardan beri bomboş ve yalnız, (Dante), (Lucretius) ve (Shakespeare) gibi birkaç dâhinin müdavemet ettiği yüksek tepeler üzerinde gıdalarını aramaya gelen ruhlarla dolacaktır.

Benal Nevzat [İştar Arıman], nr. 17, s. 8-9

3.10.6. SANAT NEDİR?

Henri Bergson'dan

Eğer eşyanın hakikati, havâs ve şuurlarımızla doğrudan doğruya hal-i temasta olsaydı, eğer mevcudatla bila vasıta peydâyı irtibat etmiş olaydık, kuvvetle zannederim ki o zaman, ya sanat lüzumsuz olurdu veya hepimiz sanatkâr olurduk.

Çünkü o zaman ruhlarımız, tabiatın her hadisesi ile hem ahnek ve siyyân olarak mütemadiyen ihtizar edecek. Çünkü o zaman bizden tabia, en gizli hakikatlerini bile gizlemeyecekti. Tabiatla ruhlarımız doğrudan doğruya temas ve hem ahenk evvelince, hafızamızın kuvvetine istinat edecek, gözlerimizle biz herhangi bir zaman ve mekânda taklit edilmez. Tablolar tersim edecek, emsalsiz bedîî manzaralar yaratabilecektik.

Nazarlarımızın her ma'kesinde, merak ve hayret duygularımızı hala tahrik eden kadim heykeltraşının işlediği bedîî insan heykelleri kadar güzel hakiki insan ruhunu bütün vuzuh ve ısrar ile canlandıran daha ra'na, daha müstesna heykeller kuracaktık. Ruhumuzun, en derin köşelerde gizli kalan ihtizazlarını, derunî hayatımızın bazen zevkli, ekseriye acıklı ve fakat daima orijinal olan fasılasız nağmelerini doğrudan doğruya işittiren bir şiir musikisinin efsunkâr tesiri kadar şedit ve açık duyacaktır.

Bütün bu güzellikler, bütün bu gizli bedîiyat, etrafımızı sarmış, muhitimizin derinliklerinde gizlenmiş bulunuyor. Ve biz onlarla daima müşterek bir hayat yaşadığımız halde hiçbirisini vazîhen göremiyor, duyamıyoruz.

Zira, tabiatla daha doğrusu şiirimizle kendi aramızda ekseri insanlar için kanin ve keşif bir ridâ-yı zulmet, şair ve sanatkarlar içinde ince bir perde-i şeffaf gerilmiş bulunuyor.

Tabiatın esrarengiz kudreti birbirine zıt bu iki kabiliyet ve mazhariyeti insanlara bahşederken, acaba zararlı ve faydalı olmaktan hangisini kast ve tercih etmiştir?

Bu suale cevap olarak derim ki;

İnsan için yaşamak lazımdı. Yaşamak içinde hareket şarttı. Hayatı idame mücadelesinde eşya ile olan temas münasebetlerimizin ve onlara derece-i nüfuzumuzun, tabii ihtiyaçlarımızla, idrak ve ihatamızdaki kuvvet-i vüs'atla mütenasiben vâki' mence'li olması mukaddredi.

Yaşamak, hayatın faydalı tesirlerini ahz diğerlerini def' ve bunlara aynı akselamelleri tevliid etmektir. Hayat sahnesinde yaşamamıza müfid ve lazım olan tesirlerden gayrileriya gizlenir veya biz onları ancak muğlak ve gay-ı vazıh bir şekilde duyarız.

Harici ve dahili bütün tesirlerimizin fitrî ihtiyacımıza göre faydalı kısımlarını his ve ahz ettikten sonra zahiren hissolunamayanları, hakikatte bazı yaratılışların maddi ve ruhî teşekküllerinden müeesser ve mahsusturlar.

İnsan bakar, her şeyi görüyorum zanneder. Dinler, her şeyi işittiğine kanidir. Anlar kalbin en derin köşelerine nüfuz ediyor itikadındadır.

Fakat bilmez ki bütün gördükleri, işittikleri ve nüfuz ettikleri, hayatının adamasına lüzum olandan fazla bir şey değildir.

(Ene) hakkında benim tanıdıklarım enginlerin sathında toplanan bir çiçekten, hayati hareketlerimle iştirak peyda eden irtibatlardan başka bir şey değildir. O halde bana havâs ve şuurum, şe'niyette hayatım için zaruri ve basit olan kısımlarını bildiriyor. Ve bence gar-i mahsus kalan diğer lüzumsuz farklar gaib olup gidiyor. Ve yalnız müşabehetler tezahür ediyor.

Ve bu hayat alâkasının neticesi bana, ilerilere doğru her insanın benden evvel geçip hayati fiiliyatlarının sarf ettiği mümâsel yolları açıyor. Tabiatta her şey, her insanın kabiliyetine göre tasnif ve tanzim edilmiştir. Benim eşya arasında görebildiklerim onların hakiki şekil ve mahiyetlerinden fazla, işte bu tasnif ve tanzim şeklidir. İnsanların muhtelif eşya ve mahlukların temyiz kudreti şüphesiz hayvanınkinden daha çok mütekamildir. Bir kurt gözünün koyun ve keçi arasındaki farkı sezebilmesi az muhtemeldir. Kurt için bu iki farklı hayvan, yakalanması, parçalanması kolay ve yutulması leziz iki aynı mahluk mahiyetindedir. Biz, şüphesiz

koyun ve keçi arasındaki farkları görebiliyoruz. Fakat iki koyun, iki keçi veya da diğer herhangi mütecanis iki mevcut arasındaki ince farkları sezebiliyor muyuz?

İnsanlara eşya ve mahlukattan herhangi biri maddi bir menfaat temin etmediği zamanlarda, onun hakiki kıymet ve mahiyeti nazarından gaib olur.

Bizim bir adamı diğer birinden tefrik ederken bulduğumuz fark, aralarında mevcut tamamen orijinal şekil ve mahiyetlerindeki hakiki ahenk farkı değil, umumi bir görüşle uzviyetleri arasında müşahade ettiğimiz tehalüflerden başka bir şey değildir. Hülasa biz, eşyayı oldukları gibi göremiyoruz. Ekseriya üzerlerine tâlik edilen etiketleri okumakla iktifaya mecbur kalıyoruz.

İdrakimizdeki kuvvet ve nüfuzun bu zayıf derecesi, fitrî ihtiyaçlarımızın bize bahşettiği bu kifayetsiz kudret, lehçelerimizin ilcââtı altında daha fazla mütezahirdir.

Çünkü ism-i haslar müstesna, keyfiyet ifade eden bütün kelimelerden herhangi biri tevsîm ettiği eşyanın yalnız umumi vazifesi ve en adi şekil ve suretini gösterdiği zaman bizimle o şey arasına girmiş bulunur. Ve onu yaratan ihtiyaçların arkasında temsil ettiği şekil zaten muhtefî olmamış olaydı. Bu kelime o şekli gözlerimizden nihan olan yalnız eşya şekillerinin ince ahenkleri değildir. Ruhlarımızında görmediğimiz kendilerine has gizli, orijinal ihtizaz ve tecellileri vardır.

Muhabbet veya nefret duyduğumuz veya da kendimizi server ce keder içinde hissettiğimiz zamanda şuurumuza ruhumuzun binlerce ihtirazlarını doğrudan doğruya getiren, derin akislerini (ene)mizle bila vasıta birleştiren hissiyatımız mıdır? Eğer böyle olsaydı, o zaman hepimiz şair, hepimiz musikişinas ve sanatkâr olurduk.

Fakat biz ekseriya, bütün insanlar için aynı olan ve aynı şerait altında bulunan lehçelerin her defa için bir kere tespit ettikleri harici şekiller gibi halet-i ruhiyemizin ancak harici inbisatlarını görebiliyor ve hissiyatımızın da ancak gayr-i şahsi şekillerini sezebiliyoruz.

Şahsımızda, şahsiyetimizin hakiki mahiyeti pek çok şeyler kaybediyor.

Biz, kuvvetimizin diğerkuvvetlerle çarpıştığı kapalı bir sahada yine kendi ilcâlarımız altında iyiliğimiz için cezb ve teshir edilen ve muvaffak bir hayat zemini intihab ve ihzar eden bir mevcut gibi birçok maddi ve ruhî hadiseler içinde hareket ve mücadele ederken, (ene)miz ve eşya haricinde bulunanmutavassıt bir muhitte yaşıyoruz. Fakat bazen dalgınlıkla tabiat, hayatın taşkın ruhlarını uzaktan uzağa, yavaş yavaş cezb ve tahrik ederek genişletiyor. Tabiatın tesiri altında harekete gelerek taşan bu ruh, uzun bir temel ve sa'yın, derin bir felsefenin yarattığı ruh değil. O iştmesinde, görmesinde, düşünmesinde tamamen müstakil ve his ve şuura bilavasita merbut olan birdenbire taşmış bakir bir ruhtur. Eğer ruhardaki bu müstakil inkişaf tam ve idrakimizdeki melekelerle harici hâdisât büsbütün gayr-i merbut olsaydı, böyle bir ruh dünyanın henüz görmediği orijinal bir artist yarattı. Böyle bir ruh sanatın her şubesinde birden tekâmül veyahut bütün sanatları tek sanat halinde mezc ve tevhid edebilirdi.

Bu harikayı gösteren bir artistde, harici âlemin en ince ve gizli renk ve şekillerini görebildiği kadar, derunî hayatın da en esrarengiz hareket ve inceliklerine nüfuz edebilecek ve onları ezeli mahiyetleri içinde oldukları gibi temaşa ve hissedebilecekti. Fakat tabiattan bu kadar büyük ve geniş mazhariyet istemek çoktur. Eğer o, aramızdan birkaçını sanatkâr yaptı ise bu tesadüfe medyûndur. Ve ancak meçhulatla aramızdaki kesif ve karanlık perdenin yalnız bir köşesini açmıştır.

Tabiat bazen idrak ve ihatamızı ihtiyacımıza yalnız bir istikamette rabt etmeyi unutmuştur ve bu istikametlerden her biri havasımızdan birine tekabül ettiği için sanatkâr işte bu yoldan sanat vadisine girmiş ve orada bedîyet terennümüne başlamıştır. böyle müstakil bir ruh, isti'dadındaki mahiyete göre bedîi renk ve şekillere doğrudan doğruya temas eder. Onları (ene)sinin ihtiyacı için değil, rengi renk, şekli de şekil için ve kendi kıymetleri içinde sever ve mahiyetlerine tamamen nüfuz ettikten sonra, renklerin, şekillerin maverasındaki bütün gizli hakikatleri böyle bir sanatkâra teslim olur.

O zaman o, bunların esrarlı hayatıyla müştereken yaşar ve bize orada gördüğü hakikatleri, nazarımızla şeniyet arasındaki manaları göstererek ibtida ahenksiz bir şekilde tersîm eder. Ve yavaş yavaş onları kaldırarak kesif bir zulmet perdesi arkasında meçhul ve karanlık kalan tabiatı vecd ve istiğrâkla temaşa ettirir. Başka

ruhlar, fıtratlarına göre kendileri içinde seyredir. Bir hisse şekil veren binlerce mevlid tesirleri, basit bir kelimenin ifade ettiği mananın derinliklerinde gizlenmiş şahsi ve içtimai hisleri ve halet-i ruhiyeyi saf ve temiz menşelerinde arayıp bulur ve o derinliklerde gördüğü hakikatlerden bir nebzesini bize de gösterir. İşte bir şair kelimeler arasına koyduğu ahenkle, orijinal duygular yaratan şiirleriyle bize lisanımızın ifadeden aciz kaldığı derin ve bedîi duyguları ihsas ediyor ve bazen de daha derinliklere kadar nüfuz ederek kullandığımız lisanla ifadesi imkânsız sevinç ve keder hislerimizi canlı ve müesser şekilde duyuruyor. Derunî hayatımızın en derin noktalarından daha derin noktalarına geçerek orada duyduğu ihtirazlarını bize şiirleriyle terennüm ediyor. Bir musikişinas engin ruhunun nihayetsiz dalgalarını (ene) mize kadar sokarak belki orada ihtiraz anını nevmîdane bekleyen ruhumuza bir nebze olsun hayat ve inkişaf veriyor. Heykeltıraşı, şiir, resim ve musiki gibi sanayi-i nefisedem herhangiisinin olursa olsun gayesi, hayatta maddi faydaları olan remzleri, itibari olarak müctemi'en kabul edilen umumilikleri uzaklaştırarak bizi doğrudan doğruya şeniyet ile karşılaştırmak için aradaki hâili kaldırmaktır.

Sanatta idealizm ve realizm arasında hâdis olan mücadele bir sû' tefehhümün neticesidir. Sanat, şüphesiz şeniyeti bilavasita görebilmek kudreti, bedîiyette bunun neticesidir. Fakat şeniyete nüfuz için insanın itibarı rabıtalardan kat'i münasebet etmesi, his ve şuurunu fitri ve bilhassa mevzû' alakalardan uzaklaştırması, hülâsa hayatına biraz gayr-i maddilik yani idealizm katması şarttır. Diyebiliriz ki, idealizm ruhta iken realizm eşirde yaşar. Ve insan ancak idealizm sayesinde ki realizm ile temas edebilir.

Nakli: Ali Rıza, nr. 10, sh. 8- (13-14)

3.10.7. ESTETİK NEDİR?

Estetik kelimesinin lisanımızda müteaddid mukabilleri vardır. Hükümet-i bedayi', ilm-i bedayi', ilm-i mehasin... gibi bunlar arasında bedi'iyat en çok taammüm edenidir. Estetik mevzu' itibariyle de müteaddid mahiyetler gösteriyor.

Metafizik estetik, psikolocia estetik, sosyolociai estetik ilm-i mantık noktai nazarından bu muhtelif estetik şubelerinden hiç biri diğerine irca' edilemez. Şunun için ki hem mevzuları hem de gayeleri başkadır. Estetiğin muhtevasını vazıh bir surette tayin etmek için evvel emirde estetiğin ve estetikçinin ne olmadığını düşünmek lazımdır. Evvela, estetikçi bir temaşakâr değildir. Temaşakâr sanat eseri karşısında sade duyan bir adamdır. Bu adamın estetik gibi bir tefekkürle alakası yoktur.

Saniyen, estetikçi bir münekkit de değildir. Münekkit ve vazifesi sanat eseri karşısında muayyen sanat kaidelerine göre kıymet hükümleri vermektir. Enfüsi hükümlerden ibaret olan bu tenkidin estetikle alâkası yoktur.

Saniyen, estetikçi sanat tarihçisi de değildir. Sanat tarihçisinin vazifesi içtimai vakaları, medeni müesseseleri tavsif ve tespit etmektir. Vazifesi tavsif ve tespitinden ibaret olan asıl tarihin estetikle bir münasebeti yoktur. Şu halde estetik mefhumunu ne temaşakârın hassasiyeti ne münekkidin kıymet-i hükümleri, ne de tarihçinin şeniyet hükümleriyle karıştırmamalıyız.

Şimdi estetik ne olabileceğini görelim:

Evvela, estetik mesela Eflatun'un, Kant'ın güzellik felsefesi gibi anlaşılabilir. Yani bir sanat metafiziğidir. Bu metafizikçilerin ahlâk, din felsefeleri olduğu gibi bir de sanat felsefeleri vardır. Buna estetik demişlerdir ve demek caizdir.

Saniyen; estetik bedi'î duygularımızın ruhiyatı demektir. Bedi'î dikkat, bedi'î hayret, bedi'î vücut, bedi'î istiğraf... dediğimiz birçok halet-i ruhiyeler vardır ki birer ruhiyat mevzuu gibi ruhiyatta tetkik edilmektedir. Bunlara da psikolociai estetik manasında olarak estetik demek doğru olur.

Saniyen; estetik, sanat denilen tarihi müessesenin içtimai nokta-i nazarından mukayeseli ve izahlı tetkikidir. Buna da sanatın sosyolociai tetkiki makamında estetik demek doğrudur. Bu üç estetikten sosyolociai estetik en yeni şubedir. Teşkil etmişte değildir. Sosyolociai estetik inkişafı Durkheim mektebi vasıtasıyla olacaktır.

Hâlbuki bu mektebin estetikçileri yok gibidir. Ve şimdiye kadar belli başlı bir eser neşredilmemiştir.

Psikolociai estetiğe gelince, bu şube bütün ruhiyat şubeleri gibi mevzuunu bazen biyolocia ile bazen de sosyolocia ile karıştırmaktadır. Psikolociai estetiğin biyolocia sahasında tecrübî estetik mahiyetini aldığı da vakiîdir. Estetik sosyolocia sahasında çalıştığı zaman izahlarının mebde'ini fertten ayırıp tarihe verdiği görülmektedir.

Metafizikî estetiğe gelince, bunun bütün kıymeti dâhil olduğu metafizik sisteminin kıymetine bağlı kalmaktadır. Binaenaleyh bu nev'i estetiğin kıymeti tamamıyla tarihidir.

İşte bu yazıda estetiğin olmadığını ve nelerin estetik olabileceğini gösterdim. Bu fırsatla yalnız şu sualin cevabını vermedim. Mevzu ve usulü itibariyle muasır bir sanat felsefesi yapılabilir mi?

Müderri İsmail Hakkı, nr. 17, s. 1

İstanbul Darülfünun Müderriilerinden

3.10.8. DİL BİRLİĞİ

İstanbul'da şimalli Türk kardeşler tarafından neşrolunan aylık [Yeni Türkistan] isimli mecmuanın dördüncü sayısı geçenlerde elimize geçti. Otuz iki sayfalık temiz, muntazam, mazbut bir mecmua. Mecmuanın mündericâtı arasında günün siyasetiyle alâkadar yazılarda var. [Fikirler] siyasetle uğraşmamayı şiar edindiği için [Yeni Türkistan] mecmuasının bu cinsten yazılarıyla bittabî meşgul olamayacaktır. Mecmuanın siyasetle alâkadar olmayan yazıları şâyân-ı dikkattir, istifadelidir. Elimize geçen sayıda terbiye-i içtimaiyye sütununda [Mefkûre Kanday geyda buladır] unvanıyla bir musahabe, iktisadî kısımda [Türkistan iktisadiyatında yerli ve Rus nokta-i nazarları] unvanlı bir tetkik, edebiyat kısmında biri İstanbul Türkçesiyle, ikincisi Özbekçe, üçüncüsü Kazakça üç manzume, âsar-ı atika ve ilbeylik kısmında [Monsieur le-Cog'un yeni eserleri] unvanlı bir makale mevcuttur. Bunlardan mâadâ risalede [ilmî haberler, kitabiyât, Türkistan haberleri, kârîler sahifesi] gibi muhtasar fakat çok müfit parçalar bulunuyor.

[Yeni Türkistan] ın bir sayısına ait şu kısa hûlasaya azıcık dikkat edilirse mecmuanın bahse layık olan hususiyeti derhal nazara çarpar. Mecmuada Türkçenin garptan şarka ve şimale doğru lehçeleri yan yanadır. Muhtelif lehçelerle, muhtelif mevzularda makalelere malik olan bu mecelle, Türk dünyasının her tarafında kârî bulabilir. Ve Türk âleminin her noktasındaki münevver kitleyi kendisiyle alâkadar eder.

Mecmuanın naşirleri her sayıda bir şiveyi yan yana getirmekle bugünkü Türk âleminin dil itibariyle dağınıklığını tamamen tespit ve ifade etmiş oluyorlar. Hepsi birbirine benzemekle beraber cümlesi de bir yabancıya başka başka birer lisan zehabını verecek şiveler.

Şüphe yok ki Türk milletin Asya'nın Lâ-akall Avrupa'nın iki misli kadar, bir yerine dağılışı, muhtelif milletlerle teması, muhtelif medeniyetlerin ve dinlerin tesirleri altında kendi benliğini, menşeyini, soydaşlarını kaybedişi, unutuşu bu kederli neticeyi meydana getirmişti.

Ne maziye telehhüf, ne maziyi tenkit edeceğiz. Türkçenin bugünkü hali bu merkezde bu vaziyettir. Lisanımızın şarkî ve dünya lisanları arasındaki mevkiî namına bu dağınıklığı izâle lazımdır.

Eldeki bu mecmua bu lüzuma, bu zarurete karşı iyi, muvaffakiyetli bir vasıta. Her nüshası dâhilinde muhtelif Türk şivelerinin yan yana bulunması, mukayese edilebilmesi lisanımızı zenginleştirecek ve ancak bu isabetli yolda kuvvetle, ısrarla devam takdirinde âtiyen bütün Türk âlemine hâkim bir yazı dili meydana gelebilecektir. Bugün en mütekâmil görünen garp Türkçesinin diğer şiveler yerine kaim olurken kelime, kaide... elh nevinde birçok ilave ve birçok tasfiyelere maruz kalacağı kuvvetle tahmin olunabilir.

Şive dağınıklığının, yazı dili sahasında olsun izâlesini, muhtelif şivelerin birleşmesini birkaç senede tahakkuk ediverecek bir hadise âddetmek fazla nikbinlik belki de hayalperestlik olur. Türkçenin vahdeti ve en mütekâmil şivenin diğer şiveler yerine kaim olabilmesi yirmi beş otuz senede müyesser olacaksa kendimizi şimdiden mesut ve müsterih addedebiliriz. Çünkü lisan birliği her milletin hayatı için, bahusus çok geniş bir sahaya yayılmış asırlarca muhtelif tesirlere zebun yaşamış Türk milleti için mühim bir tekâmül merhalesidir.

Mecmua, lisan birliği, şive birliği gayesine doğru atılmış bir adım, bu yolda müspet şekilde çalışılmaya başlandığını tebşir eden canlı kuvvetli bir vesikadır. Mündericatından, siyasî kısımlarından ziyade haiz-i ehemmiyet ve kıymet olan noktası -kanaatimizce- bir şive meşheri oluşudur. Müteşebbislerine, sahiplerine bütün Türk şivelerini toplamalarını - eğer başka nüshalarında diğer lehçeler yoksa- suret-i mahsusa da tavsiye etmek isteriz.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 8, s. 1-2

3.10.9. TÜRKÇE'NİN TEDRİSİ

On yedi on sekiz senedir ki Türkçe iyi tedris edilmiyor. Yeni nesilde Türkçeyi iyi okuyup yazanlar azdır. Kıraatıyla, imlasıyla sarfıyla, tahviliyle, inşasıyla, nihayet edebiyatla Türkçe tedrisatın düştüğü bu inhitat bizi çok düşündürse, endişelendirse yeridir. Türkçe bizim ana dilimizdir. Her derdimizi, her emelimizi birbirimize bu dille ifade edebiliriz. Konuşma dilinin (jest) gibi bir muavini var. Sözümler, düşüncemizi hakkıyla eda edemeyecek olursa, sesimizin (ton) nuna, yüzümüze, gözümüze, elimize, ayağımıza... Birtakım hareketler vererek meramımızı istediğimiz gibi anlatabiliriz. Fakat zavallı yazı - okuma dilimiz bu türlü yardımcılardan mahrumdur. Bazen ibhama boğulur, hatta bazen “ak üstünde karalar, birbirini kovalar” mahiyetinde kalır. Onun için Türkçemizi iyi öğretmemek yarınki nesli en iyi bir anlaşma aletinden mahrum etmektir.

Türkçenin tedrisindeki bu noksan neden ileri geliyor? Birçok sebepler meyanında en mühimi olarak şunu zikredebiliriz: Türkçe, bilhassa on yedi seneden beri eski Türkçe değildir. Türkçeye birçok yeni kelimeler girdi. Bundan başka, garplılaşmaya başladığımız zamandan beri garptan yaptığımız tercümeler yüzünden değişmeye başlayan Türkçenin nahvi, büsbütün garbî bir şekil almak yolunu tuttu. “Yeni lisan” cereyanı, Türkçüleşmek, muasır bir şekil ile zuhuru, garbî, Farisî terkiplerin rağbetten düşmesini, yazılan dilin sadelik itibarıyla halk diline yaklaşması mucib oldu. Lisanda pek açık görünen bu tekâmül, bütün zihinlerde aynı surette tecelli etmedi. Türkçenin iyi tedris edilememesine daha birçok sebepler gösterilebilir. Fakat vaki’ tespit etmek ne kadar kaideli ise tenkit etmek o kadar neşe kırar.

Türkçe ilk mekteplerin beş senesiyle orta mekteplerin üç senesinde olmak üzere fasılasız tam sekiz sene okutuluyor. (Liselerin ikinci senesindeki edebiyat derslerini hiç mevzu bahis etmek istemem. Çünkü Türkçeyi iyi öğrenemeyen bir şakirdin edebiyattan bir şey anlayabileceğini, duyabileceğini reddederim.)

Bu sekiz senenin iyi bir metot takip edildiği takdirde ancak ilk iki senesini okuma-yazma aletinin elde edilmesine kâfi görüyorum. Bu alet elde edilirken de, elde edildikten sonra da Türkçenin altı sene zarfında pekiyi bir surette öğretilmesini

temin etmesi pek mümkündür. Binaenaleyh ilk evvel bu aletin elde edilmesi meselesini nazar-ı dikkate almak lazım gelir.

“Maarif vekâleti mecmuası”nın sekizinci sayısında mütehasıs encümenin alfabe kitapları hakkında bir mütalaa namesi vardır: Gerek savti usulle gerekse kelime usulüyle alfabe kitaplarının ne suretle yazılması lazım geleceğine dair alfabe müelliflerine bazı ilmî direksiyonlar veriyor. Dosyalarda bulunuyor. Fakat mütalaa nameyi biz, Türkçe okuma-yazma aletinin nasıl kullanılacağı hakkında usulü ihtarlarda bulunan bir metodoloji raporu da addedebiliriz. Demek isteriz ki o rapor, alfabe yazacaklar kadar, tedris edeceklere de takip olunacak yolu gösterecek mahiyettedir.

O raporun mühim maddesidir şudur:

“13- Alfabe kitaplarının ne kadar kelimeyi havi olması mühim bir meseledir. Eskiden hemen her memlekette alfabe okutmakla çocuğa lisanın bütün kelimelerini okumak imkânı temin edilmek istenirdi. Bugün bütün terbiyeciler çocuklara okutulacak kelimelerin çocuk lisanında yaşayan kelimelerin bir listesini tertip etmek fevkalade ehemmiyeti haiz bir meseledir. Amerika’da son zamanlarda ilk mekteplerin sınıfında hangi kelimelerin okutulup, imlasının hazm ettirileceği mütehasısrlar tarafından ilmî usullerle tespit edilmiştir. Yapılan tetkiklere nazaran orada sekiz senelik iptidai mektebini bitiren çocukların hazm etmeleri lazım gelen kelimelerin miktarı dört bin olarak tespit edilmiştir ki bu hesaba göre her sınıfta talebenin öğreneceği kelimelerin adedi beş yüzü geçiyor. Her muallimin elinde her sene çocuklara hangi kelimeleri öğretmek, hangi kelimelerin imlasını hazm ettirmek mecburiyetinde olduğunu gösterir bir liste bulunursa muallim mesaisini muayyen bir sahada teksif etmek suretiyle muvakkkiye doğru mühim bir adım atmış olur. Böyle bir liste aynı zamanda ilk mekteplere alfabe ve kıraat kitabı yazacak müellifler içinde kıymettar birer rehber vazifesini görmüş olur.”

Bu maddeden ne anlıyoruz? Çocuk yedi yaşına girdiği senenin eylülünde ilk mektebe girecek, bu yaştan itibaren de okuma-yazma aletlerini elde ederek Türkçeyi okumaya başlayacak. Çocuğa bizim bildiğimiz, kullandığımız kelimeleri öğretmekte mana yok. 7-8 yaşındaki bir çocuğun konuşma, anlaşma için kullandığı kelimeler

mahdut. Bu kelimeleri zabt etmek lazım. Miktarı ne kadardır acaba? Amerika'da sekiz senelik ilk tahsilin sonunda çocuk dört bin kelime öğrenmiş olacak. Ya bizim beş sınıfı bitirecek çocuklarımız kaç kelime öğrenmek mecburiyetinde olacaklardır? İşte ilk mektep muallimlerinin metodik bir surette arayacakları çok ehemmiyetli bir meçhul. Mamafih maksadımızın anlaşılmasını kolaylaştırmak için bazı faraziyelerde bulunabiliriz: Beş sene nihayetinde çocuklarımız nihayet üç bin kelime öğrenmiş olacaklar. Bu kelimelerin beher seneye düşen vasatı miktarı altı yüz olsa da hakiki miktar, ilk senede çoktan başlayarak son sene de en az miktara inecektir. Binaenaleyh o alfabe kitaplarında sonra da her seneye ait kıraat kitaplarında çocuklara öğretilecek kelimeleri tayin, tespit etmek zaruridir.

Nazarımızı bir kere kendi çocukluğumuza irca edelim- çünkü biz, şimdikilerden daha çabuk, daha doğru bir surette dilimizi öğrendiğimize kaniim- 302 senesi, Toptaşı askerî rüştiyesine, sene sevki olmak hasebiyle, mülazimetle dâhil olduğum vakit, gazeteden gayet serbest kıraat yapabiliyor, mektebime devamla başladığım zaman altı yedi yaşında var mıydım? Bilmiyorum fakat yakın zamanlara kadar her sene yüz binlerce satılan alfabe cüz'ünden okumaya başladığımı hatırlıyorum. Valide mektebinde hiçbir şeyi öğrenmedim. Kırklareli kasabasının ulu hâmî yanındaki mektebinde merhum Salim Sabit'in (alfabe-i Osmanî) sinden istifade ettiğimi iyi biliyorum. (Çocuklara hediye) isimli kıraat kitabını çok serbest okumaya nihayet üç senede muvaffak olduğumu biliyorum. Dikkat etmek lazımdır ki bu üç sene de sökebildiğim kıraat kitabında o yaşlardaki çocukların kullandığı yüzlerce kelimeler vardı-. Ben bunları imlalarıyla pek güzel ezberleyebilmişim.

Askerî rüştiyelerin ilk senesinde - zannederim- (fevaid-el maarif) isminde bir kıraat kitabı vardı. Kitabın bir kısmı 24, bir kısmı 16 puntoluk nesh, bir kısmı rika, bir kısmı divanî, bir kısmı da talik yazısıyla yazılmıştı. Biz bu muhtelif hatları da iyi, doğru okumaya mecbur idik.

Bundan başka (esma-i Türkiye- yahut risale-i imla) isimli bir kitabı ezberlerdik. Bunda, kelimelerin bir alaka merkezi teşkil eden ser-nameler altında göme göme toplanmıştı. Bu kitaptan çok büyük istifadeler etmiş olduğumu şükranla yâd ederim.

Şimdi bu mazi zannolunabilir ki, harflerle hecelerle bize Türkçeyi öğretti. Hayır. Biz, harfleri terkip etmek suretiyle lisanı öğrenmedik. Belki harflerin şekillerini, tasavvuratlarını bilmeden doğrudan, doğruya kelimeleri öğreniyorduk. (Alfabe-i Osmanî) her ne kadar sarftan, heceden başlıyorduyduysa da, biz “sel gider, kum kalır, her insan ettiğini bulur” gibi küçük cümleleri ezberleye ezberleye, sonrada karalama halinde yaza yaza Türkçe okuma-yazmayı öğrendik.

Hâlbuki hele meşrutiyetten sonra savti usul diye ortaya öyle bir tedris usulü çıkarıldı ki çocuklarımız Türkçe kelimelere varmak için aylarca harfler, manasız heceler öğrenmek mecburiyetinde kaldılar. Yazıda kıymetten düştü, nihayet Türkçe en az öğrenilen bir ders şubesi derecesine tenezzül etti!

Bugün iyi Türkçe öğretebilmenin yolu çocuk dilinde yaşayan kelimelerden yapılmış çocukça cümlelerden işe girilmektir. İyi muallimler bıkmaksızın, üşenmeksizin az bir gayretle çocukların her yaşa göre kullandıkları kelimeleri toplayabilir. Onların bu kelimeleri cümle halinde kullanım tarzlarını öğrenebilir. Elde mevcut alfabelerin en iyileri dahi böyle bir tettebbu mahsulü değildir. Onun için bunlara büyük bir kıymet vermeyerek, kendi tetkiklerinin neticesini tedrisatına rehber ittihaz etmelidirler. Alfabe kitabı tali derecede bir muavin ulak kullanılabilir. Burada önümüze mühim bir mesele daha çıkıyor: Çocuk lisanındaki kelimelerin telaffuz tarzları, çocukların bu kelimelerle cümleleri teşkil tarzları bizde her yere göre değişir. İstanbullu bir çocukla, Bolulu bir çocuğun kullandıkları kelimeler hep birbirinin aynı olmadığı gibi birbirinin aynı olanlarının telaffuzları birbirine benzemez. İstanbullunun (k-t) si, Anadolu’nun birçok yerlerinde (g yahut h, d) dir. Bir yerde (geliyorum), başka bir yerde (geliyom, geliyon, gelin) gibi bir hayli surette telaffuz olunuyor. İstanbul’daki (bardak) Anadolu’da küçük testinin adıdır.

Binaenaleyh çocuğa Türkçe öğretmeye başlarken mahallî lehçeyi ne yapacağız? Şive farkını çocuğa sezdirmemek mümkün mü? Mahallî şivelerde harflerin telaffuz tarzlarına dokunmamak zaruridir. (K) yı (k), genizden gelen (k)yi (n) okutmakta ısrarın bir faydası zaten yoktur. Fakat asıl Türkçe, güzel Türkçe İstanbul Türkçesidir ki, alfabe, kıraat kitaplarımızdaki kelimelerin hepsi bu Türkçe ile. Artık o kelimeleri, yerli kelimelerin yerine koymak, çocuklara onları öğretmek

lazımdır. Her mahalin hususî kelimelerinde kıymet verdiğimiz takdirde işin içinden çıkmanın imkânı olmayacağı gün gibi aşîkârdır.

Türkçenin bu ilk tedrisinde okumanın yazı ile hem-zemân olmasına şiddetle taraftarız. Kelamın, kelimenin zihinde tekrarı, yalnız basar, semi' hafızaların sa'yiyle o kadar kolay tayin edilemez. Harekî hafızanın da işe girişmesi çok faydalı olur. Hususiyle yazı denilen aletinde ilk zamanlarından elde edilmesi, öğrenmeye ne iyi bir yardımcıdır.

Yazı, okuma ile müşterek yürütüleceğinden okumanın doğruluğu kadar yazının da dürüstlüğü, güzelliği ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınacaktır. Çünkü yazıda güzellik, hem serbest okumayı, hem de zevk almayı mevcut olur. Güzel yazı meşk defterlerinin hala iyi mekteplerde ehemmiyetli bir mevki haiz olmalarını takdir etmek lazımdır.

Okuma-yazma aleti elde edildikten sonra iş daha güç bir vadiye sapmış oluyor. Çünkü mesele kelimeleri okumak değildir. Mademki prensibimize göre okunacak kelimeler çocuğun konuştuğu kelimelerdir, çocukça kolayca okunacağında da şüphe edilmemelidir. O halde kıraat neden bu kadar ehemmiyetli bir mahiyet alıyor?

Bir ibareyi, bir fıkrayı alelade okuyup geçivermek, Türkçeyi mihaniki surette papağan gibi öğrenmek demektir. Biliyoruz ki sözümüze bir jest terfik edemediğimiz zamanlar sesimize hususi bir ahenk vermeye çalışırız. Bir (ey) nidasının, murat edilen manaya göre, birkaç türlü telaffuz edildiği yok mu? Her kelime, her kelam için aynı hal vardır. Bundan başka dilin, kelimeyi teşkil eden sesleri doğru ahenkli okuyabilmesi de bir hayli temrine muhtaçtır. Binaenaleyh iyi bir kıraat, evvela manalı, sonra da bedîî kıratın üssülesasıdır.

Az çok okuma-yazma öğrenmiş bazı kimselerin, havadis merakıyla etrafına toplananlara yüksek sesle gazete okuduklarını hiç dinlediniz mi? Bu kimseler kelimeleri ne kadar doğru, ne kadar serbest okurlarsa okusunlar, kıraatlerinde mutlaka mektep sıralarında edinilmiş garip, monoton bir ahenk vardır. Bu türlü kıraat, Fehmi güçleştirir, okuyana da, dinleyene de kelâl verir.

Çocuklar düzgün bir ibare okumaya, hem de mümkün mertebe süratle okumaya muvaffak oldukları gün, programlarında haftada iki üç defa kıraat bulunmasında ki sebebi anlayamayarak kendilerini kıraate çalışmaktan müstağni görüyorlar. Çünkü kıraati, nihayet ulu orta okumaktan, okuduklarını mümkün mertebe anlayabilmekten, şayet muallim sorarsa ne okuduğunu muhtasarca ifade edebilmekten ibaret sanıyorlar. Çok defa, yan gözle kitaba bakarak, ibarenin mealini takrir etmeye, muallimi aldatmaya çalışıyorlar. Kırk elli mevcutlu bir sınıfta böyle kusurları görmeye muvaffak olmak güç bir iştir.

İyi bir muallim için kıraat dersi, evvelden ehemmiyetli hazırlanması lazım gelen bir vazifedir. Muallimin ilk düşüneceği şey, dersini çocuklar için enteresan kılabilmeğdir. Çünkü sade bir kıraat, yavan ekmek gibidir. Onu iştiha-aver bir şekle sokmak, haylice uğraşmaya istilzam eder. En kolay zannolunduğu halde en güç bir ders varsa kıraat olduğunda şüphe edilmemelidir.

Kıraat esnasında, lügat diye, bir takım kelimelerin bünyesiyle uğraşmak alakayı ihlal eder. Üzerinde durulmak istenen her lügat birer cazip fıkra içinde çocukların zihinlerine yerleştirilebilmelidir. Yoksa kıraat içinden çıkarılarak bir deftere yazdırılmak suretiyle lügat ezberletmek faydalı olamaz.

Çocukları daha ilk sınıflardan itibaren hem manalı, hem bedîî kıraate alıştırmak da lazımdır. Kıraatte tesadüf olunan ufak bir çocuk şiirinin yahut herhangi - velev çocukça olsun- bedîî bir fıkranın - yine çocuklara göre- sanatkârane bir tarzda edasını tayin etmemek büyük bir noksan olur.

Münferit kıraat kadar müşterek kıraatler yaptırılmasını da tavsiyeden kendimi alamam. Biz ekseriyetle çocuklara teker teker okutmakla iktifa ederiz. Şüphesiz, her çocuğun kıraat hatalarını tashih etmek, kıraatlerini kontrol eylemek, iyi kıraat öğrenmelerini temin etmek münferit kıraatle mümkündür. Fakat ara sıra müşterek kıraate de kıymet vermek lazımdır. Bunun için bir (göz) musikisinde olduğu gibi çocukların sesleri arasındaki tevafuku aramak, yani böyle bir kıraatte onları seslerinin muvaffakiyetine göre sıralayıp hepsine birden bir sesle okutmak icap eder. Herhangi küçük bir çocuk manzumesi, hep birlikte okununca, samiyayı okşayan, şiire

daha büyük bir bedî mana veren bir şekil alır. Bu neşeli okumanın sınıf tesanüdüne hizmeti de büyük olur.

Kıraat hakkındaki şu kısa, pek kısa nokta-i nazarlardan sonra imladan bahsedebiliriz. İmlamızın mazbut bir şekilde olması, doğru imla tedrisini güçleştiriyor. Bunda şüphe yok. Fakat cümle, kelime usulüyle okuma-yazma başlanınca imlanın da sabit bir şeklini kabul etmek zarureti görünür. Çocuk saitlerin vazifesini okumaya, yazmaya, hatta imlaya başladıktan hayli zaman sonra idrak etmeye muvaffak olacağından, kelimeleri saitle yazmaktan ziyade gördüğü biçimde yazmaya çalışır. Hiç görmediği kelimeleri çocuğa yazdırmak muvaffak değildir. Bununla beraber görüp de unutmuş olduğu kelimeleri yazarken çocuk öğrendiği kelimeler, kıyasen onlara bir imla şekli verir.

Şu halde imla, sabit şekilli kelimelerin o şekilleriyle öğretilmeleridir. Bunu tayin etmek kıraatin küçük fıkralarını doğru istisnaca alıştırmakla mümkündür. İmla, okunan, öğrenilen parçalardan yapılır. Eskiden olduğu gibi çocuğun hiç okumadığı, hiç görmediği kelimelerle imla yardımcı faydadan ziyade zararı tevli eder.

İmlaya tahsis edilecek zamanda kıraat gibi muallimin takdirine bırakılabilir. Muallimden istenen şeyi, tedrisinin müspet neticeler vermesidir. Tedriste muallime kat'î hudutlar çizmek yeni tedris usullerine hiçte muvaffak değildir.

İmla meselesi direksiyon, vazifesine bağlı bir muallim için kâfidir. Şimdi zikrine geçeceğimiz en mühim mesele sarf ile nahivdir.

Sarf-nahv... Bu ders, iyi okutulmadığı takdirde, pek fena, can sıkıcı bir derstir. Bugün yazı yazarlarımızdan birçoğunun sarfî, nahvî faydalara zerre kadar vukufı olmadığı bilinenlerdenim. İsim zikrine hacet yok. Fakat muharrirlerden, müelliflerden hatta şairlerden tanıdıklarım vardır ki sarf ile nahvın kaidelerini hiç bilmezler. Mamafih bu bilgisizlik onların sarf, nahv hatalarından ârî güzel yazılar yazmalarına mani olmuyor.

Bu zikirden muradım, sarf ile nahvın lüzumsuzluğunu ileriye sürmek değildir. Bazı muharrirlerin sarf kaidelerini bilmeden yazı yazmaları bir meziyet addedilemez.

Belki büyük bir noksandır. Çünkü lisan kaidelerini bilen muharrirlerin yazılarında başka bir otorite, hele başka bir vuzuh vardır.

Sonra sarf, nahv zihnî kelimâ mantığa alışmasını temin eder. Denilebilir ki Türkçenin zihni terbiyeye en hadim şubesi, sarf ile nahvdir. Lisanın jenisini tespit eden bu şubedir, binaenaleyh tedris vaciptir.

Bu pek mühim dersi şimdiye kadar olduğu gibi kaideleri kitaptan ezberleme şeklinde tedris etmekten bir fayda elde edilemez. Çünkü lisan kaideleri, esasen mücerret şeylerdir. Dimağın mücerretleri hızfî muvakkattir. Zaten onun içindir ki imtihanları müteakip, herhangi bir çocuk, sorulan bir sarf kaidesini hatırlayıp da doğru cevap vermiyor. Hele lisana tatbik edemiyor!

Şu halde lisan kaidelerinin tedrisini müşahhas kılmak, bu sayede çocuğu sarf kaidelerini alakalandırmak lazımdır. Eğer kaide hareket eden canlı bir mahlûk gibi ibare içindeki vazifesi dâhilinde tetkik edilirse, çocuğu hakikaten alakadar eder, kendini kolayca öğretir.

Çocuğa, “isim, şuna derler” diye bir tarif yapmak, ona müteaddit misaller göstermek faydasızdır. Evvela misalleri gösterip sonra tarifi yahut kaideyi zikretmek de sarf için kâfi değildir. Sarf ile nahvın kaideden misale, misalden kaideye gitmek suretiyle tedrisinin iyi neticeler vereceğine kani değilim.

Sarf ile nahv, lisanın mekanizmasıdır. Bu mekanizma, ancak söylenen yahut okunan bir sözde hareket halindedir. Bir mekanizmayı bütün vazifesiyle kavrayabilmek ancak hareket halinde bulunmasıyla kabildir. Binaenaleyh sarf ile nahv kaideleri de, şüphesiz en basitinden başlamak şartıyla, kıraat, inşâd dersleri arasında, gayet tedricî ile göstermek, öğretmek yolu tercih edilecek bir yoldur. Vakıa bu tarzda lisan kaidelerinin tedrisi, sarf kitaplarından ezberlenmeye nispetle çok zordur. Fakat hakikaten müsmirdir. Ezbercilik gibi akim değildir. Dimağı da yormaz.

Lisan kaideleri sersinin, bir takım ıstıhlara boğulması kadar fena bir tedris itiyadı da olamaz. Çocuğa (mef'ul be, mef'ul-u ileyh, mef'ul-ane, mef'ul-ileyh, terkeb-i izafî, terkeb-i tavsîfî...elh) gibi tabirleri öğretmeye kalmak zararlıdır. Çünkü

Türkçe için bizatihi manasız olan bu tabirler çocuğa hiçbir şey söylemez. Belki onun zavallı masum dimağını taşınmaz bir yükle doldurur. Çocuğu sersem (abroti) yapar.

Türkçenin tedrisi hakkında söylenecek sözler daha çoktur. Hele tafsilata girişilecek olursa, bir tedris usulü kitabı yazmak lazım gelir. Ben burada yalnız yeni görülebilecek yazı noktaları tespit etmekle iktifa ettim.

Kazım Nami [Duru], nr. 15, s. 6-8

3.10.10. TÜRKÇE TEDRİSİ HAKKINDA

[Fikirler] in on beşinci sayısında muhterem Kazım Nami Beyefendi'nin Türkçe'nin tedrisine dair yazdıkları makaleyi mühim bir tedris muadelesinin haline ait bir mevzu olduğu için dikkatle okudum.

Muharrir uzun uzadıya Türkçenin bugünkü vaziyetini teşrih ederek bazı esaslı mütalaalar da yürütmekle beraber asıl derdi korkunç bir hastalığa tutulan hastanın kendi illetinin şeametini bildiği halde bilmemek istemesi gibi- görmüyor. Yahut da görmek istemiyor.

Kazım Nami Beyefendi, yazdıkları makalelerinde bugünün mekteplerindeki Türkçe tedrisinin vechelerini tetkik eylemekte ve on yedi seneden beri bu dersin müesseselerde sakat ve alîl bir halde okutulduğunu yana yakıla anlatmaktadırlar.

Türkçe dersi okutulmuyor. Çocuklarımız lisanlarını layıkıyla öğrenemiyor. Sırf, nahiv kaidelerini güçlûkle o da yarım yamalak kavrayabiliyorlar. Bunlar çok doğru, çok munasip tenkitler.

Lakin şu neticeleri doğuran asıl illet nedir? Bunun tetkiki lazımdır. Yoksa herkes Türkçe'nin bugün bir buhran devresi geçirdiği noktasında müttefiktir.

Lisan âlemiyle mütevekkil olan zevat kullandığımız harfleri, bu harflerin meydana getirdiği eşkâli beğenmemekte ve mütalaalarını bu nokta üzerinde tekâsüf ettirmektedirler. Hatta geçenlerde adliye vekili Mahmut Esat Beyefendi bile milli mabedin güzel bir gününde irâd eyledikleri bir nutukta harflerimizden bahsetmişler ve lisandaki inkılâbın harflerimizi tebdil ve Latin harflerini kabul eylemekle mümkün olabileceğini açıkça beyan buyurmuşlardı. Bence de bu nokta halledilmedikçe lisanımızda hükmünü icra etmekte olan buhran nihayetlenmeyecek ve Türk çocuğu kendi dilini doğru okuyup yazmaya muvaffak olamayacaktır.

Yeni neşredilen ve mekteplerde tedrisi kabul edilen alfabe kitaplarını bir gözden geçirirsek bahsetmek istediğimiz fecaatın katmerleştiğini hissederiz. Zavallı çocuk nasıl şaşırmaz, nasıl okumaktan, yazmaktan aciz kalmaz? Bir kelimenin bir

yerde imlası başka diğ er bir yerde başka olduğu gibi, bir yerde bilfarz [hurûf hece] kullanılmış diğ er bir yerde ise Arap'ın [hareke-i resmiye] si istimal edilmiştir.

[Berberlik] kelimesini ele alalım: şimdi zavallı yavru bu kelimeyi nasıl okusun [bir, birlik] mi desin, yoksa [berberlik] mi? şüphesiz harf hareketlerine alışan  ocuk bunun resmi hareketiyle okunacağını bilemez. Çünkü Arap'ın resmi hareketini bellemeye de mecbur değildir.

[Biz] kelimesini [biz] mi okusun [bez] mi? Bunlar k  k birer misaldir. Tetkikat ilerletilirse daha binlerce misal bulunabilir.

Hele imla meselesi, onu hiç sormayın. Her muallim kendisine göre bir imla usulü kabul etmiştir. Bir muallim [ev] kelimesini [ ] şeklinde diğ eri de yalnız [ ] gibi yazar. Talebe hangisini kabul edeceğinde m tereddidir.

Zaten muallimde kat'i bir fikre sahip olamamakta ve bir kelimenin birkaç türlü yazıldığını görünce talebesine böyle yazılması lazımdır diyebilmekten uzak bulunmaktadır. Hülasa demek istiyoruz ki, esas lebi görmeden fezaıyla uğraşmak ve onları tahlile kalkışmak buz üzerine yazı yazmak gibi bir şeydir. Bize kalırsa kat'i olarak bir şey kabul edilmeli ve ondan sonra Türkçe'nin tedrisi hakkında bir rehber çizilmelidir.

Latin harfleri kabul edilecekse bunu tesri' eylemeli ve şayet bu teehh r edecekse bugünkü harflerimizin ıslahı çarelerini aramalıdır.

Bin dimağdan bin ses... Muallimde ne yapacağını şaşırmıştır. Bu teşett te bir an evvel nihayet vermeli ve lisanımızdaki buhranın izalesini temin eylemelidir.

Eldeki kitaplardan istifade mümkün değildir. Temenni edelim ki teşekkül eden lisan encümeni şu dileğimizi bir an evvel yerine getirsin ve Türk  ocuğunu, Türk muallimini derin bir ezgiden kurtarsın.

İşte bizim fikrimiz bu. Türkçe tedrisi hakkında beyan-ı fikir edilmeden evvel bu noktanın hali lazım gelir kanaatindeyiz.

şükriye Emel, nr. 17, s. 11

3.10.11. VATANDAŞ TÜRKÇE KONUŞ

Edirne’de bir iki hafta evvel bir hadise oldu. Türkçe konuşulmasını, Türkçe konuşmayanların memlekette yeri olmadığını ifade eden levhaları talebe-i memerrinas olan mahallere asmışlar, vali toplatmış. Gazetelere heyecanlı telgraf haberleri geldi. Bir ilk tedrisat müfettişi kaldırıldı. Telgraf haberlerine inanmak caizeci Edirne Postası isimli gazetenin mesul müdürüyle bu müfettiş mahkemeye de verilmiştir. Hadisenin üzerinden günler geçti. Şimdi işi serinkanlı münakaşa ve tahlil edebiliriz.

Levhaların üzerinde yazılı olan satırlar -eğer sadece Milliyet gazetesinde gördüğümüzden ibaretse- ehemmiyetli ve telaş edilecek bir mahiyeti haiz değildir. Yalnız işin şayan-ı tenkit noktası talebenin bu işle alakadar ve meşgul oluşudur. Orta tahsil çağında bulunan talebe yarınki nesildir. Onlar yarının insanlarıdır. Coşkun ve milliyetperver olmaları elbette bizi memnun ve bahtiyar eder. Yalnız bu gibi işlere müdahale bugünden hayata girmektir. Hâlbuki biz onları yarın hayata sokmak, Türk vatanının istikbalini ellerine vermek için hazırlıyoruz. Heyecanlarını, bütün kuvvet ve kudretlerini bugün yalnız vazifeleri ve dersleri üzerinde teksif etmeleri icap eder. Orta tahsile sâlik mektepli bir Türk gencinin bunu yapmayıp hayat ile günün işleriyle meşgul oluşu, kudretini israf etmek olur. Kendileri içinde memleket içinde bu israf mûcib tesirdir. Orta tahsil çağındaki gençlik hayata atılıp memleketin mukadderatına yarın sahip olduğu zaman bu gibi milli işlerde faal bir rol oynamalıdır. Nesl-i hazırın vazifesine müdahale, aynı zamanda Türk vatanını namütenahi fedakârlıklardan sonra kurtaran, şeref ve şan ile yükselten bugünkü nesle hürmetsizliktir. Milli vazifemizi yarın yetişeklere bırakmak itiraf etmeliyiz ki bize de biraz ağır geliyor. Talebeyi tahrik etmek, onları günün milli bir işinde alet gibi kullanmak ise bütün bütün şayan-ı tenkittir. İlk tedrisat müfettişi talebeyi tahrik etmişse yanılmış, yanlış iş görmüştür. [Vatandaş Türkçe Konuş] levhalarının ve Edirne vakasının birde başka cephesi var. Bu cephe Türkçe konuşmayı tavsiye edenlerle, Türkçe konuşmaktan ısrarla çekinenler için pek ziyade ehemmiyetlidir. Bir memlekette bir milletin hâkimiyetini işarete bile lüzum yoktur ki hars ve lisan hâkimiyetidir. Hars ve lisan hâkimiyetini temin edilemeyen memleketlerde kuvvetli ve mütesanit bir millet aranamaz. Türk vatani dediğimiz ve hudutlarını milli misakımızla daha birkaç sene evvel tespit ettiğimiz ülkede Türkler bilâkayt ve şart bir millet vahide olarak hâkimdirler. İstiklal

harbindeki şehitlerimiz ve gazimizle gazilerimiz bize bunu temin ettiler. Türklerin hâkim olduğu yerde Türk lisanı ve Türk harsı hâkimdir. Bu devletin tebaası oldukları, Türk vatandaşlığına bahşedilen bütün haklardan istifade ettikleri ve mükemmelen hatta gazetelerimizi okuyacak kadarda Türkçe bildikleri halde, ankasdin konuşmayanlar vapur gibi, kahve gibi, caddeler gibi umumi mahallerde yüksek sesle hatta bazen şarkı halinde, ecnebi lisanı kullananlar karşısında memleketini seven her Türk'ün incinmemesi, asabiyet göstermemesi mümkün müdür? Dünyanın hangi tarafında taammüden icrasına rücut edilecek bu gibi hareketler neticesiz ve hatta zecasız kalır? Almanta'da sokaklarda, kahvelerde, parklarda zümre zümre ve kasten Fransızca konuşulur, Fransızca şarkı okunabilir mi? Halbuki Rumcayı, İspanyolcayı her gün kendilerine vatandaş şerefîni, verdiklerimizin bir kısmından hatta şarkı halinde duymaktayız. Türkçe bilmeyen bir ecnebinin Runca veya Katolanya diliyle konuşması hiçbirimizi en ufak birşekilde bile rencide etmiyor. Çünkü mazeretini anlayacak ve takdir edecek mertebede idrakimiz ve insafımız var. Fakat istirdâdından biri geçen senelere rağmen bir türlü aklın, mantığın, hakkın, insafın ve nihayet ibtidai bir terbiye ve nezaketin icabatına tevfiğ hareket etmeyenleri nezih birşekilde **[Vatandaş Türkçe Konuş!]** **[Alenen ve kasten ecnebi dilini konuşmak memleketin hissiyatına hürmet etmemektir]** levhalarıyla ikaz etmekte yerden göğe kadar haklıyız.

Levhalarından şikayet edecek ne var? Levhalar Türkçe konuşmakta taannüd ve ısrar edenlerin dillerini - Ah ne yazık- tutmuyor ki.

Hürriyetin bütün manasıyla haykırıldığı Türk vatanında milli lisana ve milli hissiyata hürmet tavsiye eden muhtelif mealdeki levhalar nihayet zararsız birilan mahiyetindedir.

[Dimitrakopulo, veya 13 numaralı Hayat rakısı içiniz. Bilen içer içen bilir. Müjde müjde Karadayı rakısı çıkıyor...] şeklinde de duvarlarda her gün sıra sıra önümüze çıkan levhalar, memleketin sahtına, milletin mevcudiyetine acaba daha muzır değil midir? Hiçbir polis veya müdde-i umumî [rakı ümmü'l-habaisdir. Cinayetler, kavgalar, hakaretler hastalıklar bundan çıkar. İçilmesini her sokak başında tavsiye edenler vatandaşları cinayete, kavgaya, uygunsuzluğa ve sıhhsizliğe sevk ve teşvik ediyorlar] tarzında düşünmüş müdür?

Binaenaleyh [Vatandaş Türkçe Konuş! Aziz Türk karşındaki Türkçe konuşmaya mecbur olmalıdır. Türkçe konuşmamak alenen ve kasten Rumca veya İspanyolca söylemek memleketin hissiyatına hürmet etmemektir.] cümlelerini taşıyan levhalarda bir mahiyet fevkalade ve vahime aramak bittabi mevzubahis bile olamaz. Ve aranmak istenirse çok garip ve çok gülünç olur.

Dahiliye vekalet-i celilesinin bu meseledeki nokta-i nazarını bilmiyoruz. Fakat bizden başka türlü düşünebilmesine imkân ve ihtimal vermek, elde müspet delil olmadıkça, günahkârlık olur.

Kasten ve alenen Türkçe konuşmamakta, bize yabancı kalmakta taannüd edenlerin, cumhuriyet hükümetinin Türk vatanını, tam bir serbesti ve tam bir emniyet havasıyla meşbu görmek emel-i samimisini, hüsn-ü isti'mâl etmemek gafletinde bulunmayacaklarını zannediyoruz. Türkçe konuşturmak için propaganda da ileri gittiğinden dolayı günün birinde muhtelif muahezelerle uğrayan bir Türk için düçar olacağı bu hal hiçbir zaman birliğe teşkil edemez.

Hele şu nokta biran bile hatırdan çıkmamalıdır: Cumhuriyet hükümetinin dahiliye vekaleti için çok kalîl bir zümrenin - çünkü bilhassa Museviler arasında Türkçe taraftarları vardır- serbesti ve istirahatini temin nihayet fer'î ve talî bir iştir. Fakat memleketin emniyetini bilakayt ve şart her zaman için temin, aslî bir vazifedir. Edirne gibi memleketin hudut ve binaenaleyh son derecede nazik ve hassas bir noktasında, senelerdenberi devam eden sulh ve sukûn ve istirahat devresine ve her cinsten vesâyâyâ rağmen bizlere yabancı kalmakta ısrar eden bir kitlenin mevcudiyetini, Türk vatanının dahili ve harici asayişini temin vazife-i asliyesiyle mükellef bir hükümet için elbette şayan- nazar bir mahiyet arz eder. Türk istiklal ve istihlas harbinin yüksek simalarından olan İsmet Paşa hazretlerinin hükümeti, muallim Zeki Dünder hadisesini unutabilir mi?

Duvarlarda, caddelerde, dükkanlarda her tarafta. Zaman zaman gördüğümüz [Vatandaş Türkçe Konuş!] levhası lâhûfî bir hitaptır. O, Türk milletinin ta kalbinden doğuyor. O tavsiyeye bu memlekette itaat farzdır.

Levhalar görülmediği gün Türk milletinin lakaydı ve gafleti hartıra gelmemeli, bilakis yabancı kalmakta ısrar eden kitle veya zümre muvâcehesinde

gayr-i kabil irşad ve salâh karanının verilmiş olduğuna hükmedilmedir. Türkçe konuşmamakta ısrar edenler himaye göreceklerini zannediyorlarsa çok vahim ve elim bir surette aldanıyorlar.

Hayırhane ve alicenabane bir dilek olarak temenni edelim ki memleketin şurasında burasında yaşayan Rum, Ermeni, Yahudi gibi akliyetler bu açık hakikatleri layık olduğu ehemmiyetle görüp düşünürler ve bizzat kendileri kendi içlerinde bulunan manaları ıslah ve irşad etsinler, yaşadığımız günler ve önümüzdeki seneler onlar için çok kıymetli birer fırsat taşıyor. Bu fırsatı kaçırmamak bu fırsattan istifade etmek huzur, saadet ve şeref müstakbeleleri namına yapacakları en kıymetli bir iş, bir vecibedir.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 21, sh. 1-2

3.10.12. YENİ HARFLER

Latin harfleri esas ittihaz olunarak bir Türk alfabesi meydana getirmek meselesi artık bir hakikat oldu. Komisyon tetkikatını yaptı. Ortaya çıkan alfabe, bilhassa Türk dâhisinin alâka ve teveccühünü kazandı. Geçen haftalar içinde Sarayburnu'ndaki hitabeden sonra yeni harfler -berkî bir süratle- münevverlerimiz arasında taammüm etmektedir. Gazetelerimiz her gün bu harflerle yazı faidelerinin komisyondan çıkan kısımlarını ve bu kısımlarla dizilen numuneleri neşrediyorlar. Maarif vekâlet-i celilesi irfan ordusuna bu harfler hakkında vereceği veciheyi hazırlamaktadır. Halk fırkası şubeleri, Türk ocakları, muallimler birliği gibi cemiyetler yeni alfabeyi ta'mim yolunda çalışmak için komisyonun ikmal mesaisini bekliyorlar. İstanbul, Ankara ve İzmir'de yeni yazımızla çok candan alakadar mühim ve münevver kitleler var.

Arap harflerinin bırakılması, Latin harflerinin kabul edilmesi bilhassa ilan meşrutiyetinden biri Türk münevver ve mütefekkirlerimizden bir kısmını işgal eden bir fikirdir. Bu fikrin lehinde, aleyhinde yazı yazan, propaganda yapan birçok erbâb-ı kalem vardı. Celal Nuri Bey'in, Hüseyin Cahit Bey'in, Ahmet Cevat Bey'in bu harfler lehinde neşriyatta bulunduklarını hatırlıyorum. Balkan harbini müteakip Arnavutların bu harfleri kabul etmeleri münasebetiyle senelerce evvel bu harflere dair bir takım münakaşât ve mütalaat yürütülmüştü. Münevverlerimiz arasında imlamızı, harflerimizi ıslah etmek, yeni harf şekilleri yaparak yeni bir alfabe meydana getirmek isteyenlerde bulunuyordu.

Milaslı doktoru kim hatırlamaz? Hem Latin harflerini hem de kullandığımız harfleri yere vurarak kendi yaptığı harfler hakkında propagandayı muhtevi risaleleri kucak kucak taşıyan bu orijinal sima, ıslahat lüzumunu duyanların serefrâzı idi. Halkımıza mümkün olduğu kadar Türkçeyi süratle ve yanlışsız okutmak, halkı okuryazar bir medeni millet haline getirmek, bilhassa büyük zaferden sonra hararetle mevzu bahis olmaya başladı. Cumhuriyetin genç ricâli, Hamdullah Suphiler, Saraçoğlu Şükrüler, Mahmut Esatlar, Şükrü Kayalar, Tevfik Rüştüler, Necatiler... Yeni harflerimiz hakkında muhtelif vesilelerle fikirlerini, temayüllerini sadretmiştiler.

Yakup Kadri, Falih Refik Beyler gibi bu neslin mümtaz yazıcıları bu fikre iltihak eylediler.

Harflerimizi değiştirmeden evvel ıslahı mümkün olup olmayacağını tecrübe eylemeyi ileri süren, Latin harflerini almayı doğru görmeyen mütefekkir ve lisanıyatçılarımız dahi mevcuttu. Türkçü Necip Bey, Samih Rıfat Bey, Köprülüzade Fuad Bey, İhsan Bey. Yanılmıyorsam menfi kanaate malik ve kanaatlerini muhtelif vesilelerle izhar etmiş büyük mütefekkirlerimizdi.

Maarif vekâleti son aylarda Latin harflerini tetkik vazifesiyle muvazzaf bir komisyon teşkil etti. Komisyon muntazam ve hummalı bir mesaiden sonra alfabeyi meydana getirdi. Alfabe, Türk dâhisinin alâka ve muhabbetini derhal celbetti. Türk halâşkârının medenî tekâmülü tamamlamak için bu harfleri de kabul etmek, az zamanda okuryazar ve tamamen garplılaşmış bir cemiyet olmak hakkındaki mütalaa ve kararları üzerine artık mesele münakaşa sahasından tatbikat sahasına birden bire ve tamamen girmiş oluyor.

Mecmuamız aile-i tahririyesinin şimdiye kadar Latin harfleri hakkında münasip bir kanaat perverde ettiği bir hakikattir. Bu içtihadın sebepleri içinde temsil ve temessül milli benliğimizi korumak, eski vesikalar üzerine yeni nesillerin dikkatini toplamak, pek az lisanlarda görülen imla kaidelerini kaybetmemek gibi noktalar olduğu kadar belki de ondan ziyade Arapça ve Acemce ile mahlût Türkçenin yirmi küsur harfle layıkıyla ifade edilememesi endişesi mevcuttu. Fakat Fikirler bütün bu düşüncelere rağmen Türk milletinin nurlanması yolunda Türk dâhisi tarafından verilmiş olan bu kıymetli işaretten sonra yeni harflere mutlak surette müspet bir intişar saha ve vasıtası olacaktır. Senelerden beri boğamadığımız cehili bu vesile ile milletçe tamamen yıkmaya muvaffak olmamızı bütün kalbimizle ve varlığımızla dileyelim.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 25, s. 1

3.10.13. TİYATRO SANAYİ-İ NEFİSE DEN MİDİR?

Bu sual bugünün değil, pek eski zamanın istikham işaretitaşıyor. Fransa'da Almanya'da İtalya'da mükerreren vaz' sahne edilen eski bir piyes gibi, arada bir müvaceheten ammeye çıkar. Gazetelerde sütunlar işgal eder. Uzun makalelere mevzu olur. La u aleyhte yüzlerce kalem oynatanlar bulunur. Herkes söyler, yine herkes kendi deliline iman eder, süsler.

Fakat bu hangi bahiste böyle değildir? Kanaatinin hata olduğunu itiraf etmek büyüklükte olsa her kabadayının göstereceği şey olamıyor. Bir Shakespeare çıkıyor, Hugo'yu teshir ediyor, Hippolyte'ni hayrette bırakıyor. Büyük Hamit'e kemalat rehberi oluyor. Derken Tolstay'un nazarında bir budala münzelesinden yukarı çıkamıyor. Meysuniye'ye sorar iseniz empresyonistlerin ne yaptığını bilmeyen birer bed-mest berikilerin nazarında Meysuniye eli fırçalı bir fotoğrafçıdan başka bir şey değil. Naci'ye göre Abdülhak bir safsatacı, Hâmid'e nazaran Naci bir edebiyat sûhtesi...

Demek bu sanat aleminde kimse kimseyi beğenmiyor. Bu keşmekeş red ve kabul arasında temaşa sanatkârlarının hissesinde birçok iyilikler, birçok fenalıklar düşebilir. Bir tiyatro hüner-veri bir mübdi', bütün hüviyetiyle bir şahıs yaratan ve yaşatan büyük bir sanat adamı olduğu gibi, müellifin iddia ettiği şahısları halkın huzuruna çıkaran bir kuklacı, muharririn parlak sözlerini ezberleyip halka tabliğ eden bir papağanda olabilir. Bu kadar sathi bir nazarla kurulacak her şey kıymet-i hakikiyesini gaip eder. O halde temaşa sanatlarını biraz daha derinden tetkik edebilmek için sanat vadisindeki faaliyetlerini bir parça daha yakından görelim.

Bir temaşa sanatkarı herhangi bir rol için nasıl sahneye çıkar?

Bir eserin başlıca şahsiyetlerinden (rol prensipal) birini iddia etmek isteyen hüner-ver evla o eseri kamil-i itina ile birkaç kere okur. Temsil etmek istediği şahsiyetin samimi bir arkadaşı imiş gibi bütün ruhuna vukuf feyda eder. Fakat unutulmamalıdır ki bu şahıs siması maruf bir mevcut değildir. Ancak müellifin söylediği sözlerle düşüncesine, elemlerine, zevklerine aşına olduğu bu adamcağıza okutur muvaffak bir şahıs yaratır. Sanatkârın halk ettiği bu adam bazen... Bazen

değil, ekseriye müellifin hayalinden bile geçmeyen bir mevcuttur. Çok kere eserin sahibi de tasvir ettiği bu şahsiyeti halk ile beraber tanır. Hatta bir eserin muhtelif mümaller tarafından iddia edilmiş bir şahsi, yekdiğerinden oldukça uzak fakat daima kemik ve etten mürekkebe, düşünür, söyler, hisseder bir vücuttur. Mesela Sully'nin temsil ettiği (Otello) ile Ermete Novelli'nin teşhis ettiği Otello tamamen Shakespeare'in talim eylediği sözleri söylemekle beraber, biri ötekinden çok farklı birer Arap'tır. Novelli'ye göre, Venedik hizmetini kabul eden bu cesur Mağribli, hiçbir zaman beyâbânın perverde ettiği beyin ve kalbinden tecrit edememiş sert, uzun mahkemeye ne-müsâit, hunriz vahşi, kızdığı zaman adeta ağzından seb'atına köpükler saçarak, Afrikalı iken, Sully'nin nazarında ağır, vakur, asil, lakin milli cibilliyeti iktisası fazlaca kıskanç, haysiyetine meftun, mücessem necâbettir. Büyük sanatkârların ikisi de esere itina ile bu neticeye varmışlardır.

Muavini (Yago)'nun iğfâlâtına kapılacak kadar mahkeme killeti göstererek karısını boğup atıveren Otello, elbette vahşi, hınzır, henüz çölün sâfiyetinden kurtulamamış cesur bir zavallı olabilmekle beraber, sualinin düşündüğü gibi Venedik'in en güzel kızını hayatına iştirak ettirmekle hata etmiş olduğuna kani olan ve yine aynı memleketin en güzel delikanlısı (Caasio)'yi sevmesini pek pek tabi bulan, izzet-i nefesine her şeyi feda eden asil bir çocuğu olması da doğrudur. Emin olmalı ki (Otello) hakkında verilen bu iki kararda öyle birkaç günün kısa düşüncesi mahsulü değildir. Bu iki büyük artist Shakespeare'in Maroflı Cezal'ini sahneye çıkarmak için senelerce düşünmüşlerdir.

Bir tiyatro meraklısı genç, bana bir tarihte şöyle bir sual sormuştu: “Sanakârın bir şahıs ibda' etmesi ne demektir. Şahsı müellif ibda' eder. Aktör o ibda' edilmiş şahsın alelade bir mümessilidir. Kuvvetle Kuklacıya nisbitle kukla ne ise işte o....” Zavallı aktör hakkındaki bu hüküm pek acıklı idi. İzahat vermeye mecbur oldum. Dedim ki; “Bekkem tanıdığınız zevâta dikkat ettiğinize evvel bir oturuşu, bir kalkışı vardır. Kendisine mahsus bir sesi, bir tarz-ı tekellümü, bir gülüşü, bir korkuşu, bir kızıışı vardır. Bir adamı telebbüsü, bir zevk-i intihabı vardır.

Şimdi bütün bu i'tiyâdanî başka başka olan tanıdıklarınızın karakterlerini birbirine karıştırınız öyle bir adam yapınız ki sedası Mehmet efendiye, tarz-ı tekellüsü Hüsnü efendiye, hiddet-i âlîye hülâsa her varlığı başka birine benzerse o

şahısta bir hüviyet bulmak imkânı var mıdır? O halde müellifin yalnız sözlerini tesbit ettiği şahsın hüviyetini kim yaratacak? Şüphesiz mümessil. Eline bu ibdâ'nın bir şerefi vardır.”

“Hatırıma gelen şu fıkra belki bir tiyatro mümessili hakkında sözü daha ziyade tenvir eder: İngiliz ressamlarından birisi (Cromwell)’ın bir resmini yapmak istemiş, lakin tarihe karışmış olan bu ihtilal reisinin o zamana kadar bir resmi bulunmaması ressamı büyük bir müşekkele düşürmüştü. İngiliz tarihi içinde bir fırtına koparan o yaman çehreye münasip bir yüz yaratmanın kolay bir şey olmadığını nihayet idrak eden nakş uğradığı müşekkeli arkadaşı olan bir aktöre anlatır. Cromwell tarihini pek iyi okumuş olan mümessil yakasını kaldırıp saçlarını dağıtarak öyle bir çehre takınır ki ressam karşısında bizzar Cromwell’i gördüğüne kani olur.

İşte azizim, aktör böyle ufûl etmiş şahsiyetleri böyle yaratmaya muktedir olanlardır. Fakat şurasınıda söylemeden geçmeyim ki sahne üzerine çıkan zevatın hepsi bu mebdalardan değildir.” Mütevakkî büyük (Faulkner)’ın söylediği şu sözleri dinler isek bu babda daha ziyade fikir hasıl etmiş oluruz. (Faulkner) diyor ki: “Bir muharririn fikirleri vardır, kalemiyle onları kağıda nakş eder, senelerce yaşar, heykeltraşın çamuru, mermeri, tuncu vardır, ibda’ına onlarla bir şekil verir. O sayede lâyemut olur. Musikişinas’ın ihtisatını tespit eden notaları vardır. Güzel sedalar ve musiki aletleri mevcut oldukça yaşayacaktır ki bu da kısa ömrümüze nisbetle ebediyet demektir. Fakat aktör... İşine en acınacak mahluk. Yaratmak istediği şahsın sözlerini, halet-i vechiye (mimik) siyle gayet insanı bir şekilde izah ve tafsilde gösterdiği maharet fazladır. O şahsın ahval-i ruhiyesine mutabık bir çehre tersim eder ki kıymettar bir ressam mahiyetindedir. O şahsın hayatındaki elemlere, zevklere, düşüncelere muvaffak vaziyetleri tespit (poz) etmek mecburiyetindedir ki heykeltraşın her eserinde bir defa gösterdiği vaz’ı bediîyi aktör her bediasında binlerce defa arz etmek kabiliyetini gösterir, sedasına verdiği gudûbet, selavet, celâdet bir musikişinasın notaları kadar bir fetânet ibda’ına muhtaçtır. Üfûl etmiş asırlar içinde yaşamış şahsiyetlerin ebda’i nazar-ı itibara alır isek büyük bir tarihşinas, hareketlerini sözlerine tatbik etmekte göstereceği kabiliyete göre bir psikolog, hayat-ı beşeri yakından tetkik eden alimler gibi bir içtimaiyatçı olan aktör, yine tekrar ediyorum en zavallı bir mahluktur. Çünkü bütün eserini kendi vücuduna nakş eden

bu sanatkarın vefatında ebediyete değil, hatta bir dakika bile fazla yaşayacak bir eser kalmaz. Ancak birkaç sene uğuldayacak bir enîn kalır ki o da bugünkü alkışların cansız bir akis sedasıdır.”

Cyrano mebdanın şu acı sözleri bizi tiyatro hüner-verlerinin ne elim bir istikbale mütevaciہ olduğunu pek güzel ifade ediyor. Eğer memleketimize bu sanat erbabının lüzumu varsa onları yetiştirmek için biraz fedakarlık, biraz da hürmeti çok görmeyelim.

Kemal Emin [Bara], nr. 1, s. 9-10

3.10.14. SUDA HALKALAR

Faruk Nafiz, geçen sene Çoban Çeşmesi'ni neşretmişti. Bu sene de bize Suda Halkalar'ı verdi.

Birincisinde, Faruk'un milli vezinle yazılmış en güzel şiirleri vardı. Suda Halkalar 'ında da onun aruz veznindeki şiirleri bulunuyor. Bu kıymetli şair, iki vezne de çok kuvvetli hâkimdir. Bilhassa hırçın ve serkeş aruz ona tamamen esir bir vaziyettir. Evvelce Akif'le Yahya Kemal bu günkü konuştuğumuz Türkçe 'yi Arap'ın o bize yabancı veznine uydurabilmişlerdi. Faruk, hece vezninin en ziyade itibar kazandığı senelerde bile aruzu terk etmedi. Onu işleye işleye Mehmet Akif ve Yahya Kemal derecesinde inceltmeye muvaffak oldu.

Suda Halkalar da toplanan parçalar, şairin muhtelif mecmualarda neşrettiği kıymetli şiirleridir. Onların henüz yeni addedilebilecek bir kısmını İçtihat 'da, Yıldızlar 'da ve Hayat mecmuasının birkaç nüshasında görmüştük. Ardından Bozgun, Sârâ, Silva, Şarkın Sultanları'yla, Macera ve Gençlik diye ayırdığı kısımdaki şiirleri ise onun on sene evvelki yazılarıdır.

Suda Halkalar 'da toplanan şiirlerin hemen hepsinin aşinasıyız. Birçoğunun ismi ve bazı mısraları hafızamızda yaşıyor, birçoğunu da ezbere biliyoruz. Bununla beraber, zaman zaman muhtelif mecmualarda görüp zevkle okuduğumuz ve eskiden beri aşinası olduğumuz şiirleri böyle kitap şeklinde bir araya toplanmış görmeyi ne zamandan beri arzu ediyorduk. Faruk Nafiz'in o çok sevdiğimiz yazılarını toplayıp neşretmesi onu sevenler için büyük bir mazhariyettir. Suda Halkalar, yaydan kopan ok, gurbet, macera ve gençlik, beyaz kırmızı, has bahçe gibi birkaç parçaya ayrılmıştı:

İlk üç parçada Faruk'un en güzel ve en kuvvetli şiirleri bulunuyor. Gurbeti ne kadar derinden duyduğunu kendi kendisine hitap ettiği bu mısralarla güzel ifade ediyor:

“Sen başkalarından ne teselli ne de zevk um

Mahkûmuz ezelden beri biz gurbete, mahkûm!

Bahtın seni mani etmeye dağdan dağa çeksin,

Sen başladığından daha çılgın biteceksin!

Ömrün geçecek böyle en avare yaşında,

Maziye tahassürle akan bir subaşında.”

Anadolu’yu gezen ve memleketi yakından tanıyan Faruk, Türk edebiyatına çok samimi ve olgun yazılar ihdâ etti. Şarkın Sultanları’nı yazan Faruk’la bugün Anadolu’da yaşayan Faruk arasında ne büyük bir fark var. O ilk şiirlerini yazdığı devirde biraz suni ve gayri tabi idi. Memleketin bağı yanık toprağını çiğneyen ve onun dertleriyle müteallim olan Faruk ise bugün ne kadar samimidir.

Kızıl saçlar. Şairin hakiki hüviyetini bulduktan sonra yazdığı şiirlerden biri. Buradan bir güzeli ile karşılaşan Faruk bu tesadüf ne kadar kuvvetle tasvir ediyordu:

“Önce baygın bir iniltiydi yamaçtan duyulan,

Sonra bir gölge belirmişti kuş uçmaz yoldan:

Asya’nın titreterek bağı yanık toprağını

Geliyor, baktım uzaktan sökülen bir kağıt.

Bu gelen bir yuvasız kuş gibi pervasızdı,

Bu gelen köylü, sesinden tanıdım, bir kızdı.

Sanki vurmuş da onun bir kara sevda başına

Kahramanlar gibi yalnız çıkıyor dağ başına.

Yaprakları çeviriyordum.

Melek-ül-mevt, Davet İstesem, Firâri, Faruk Nafiz'in birbirinden güzel şiirleri. Onun engin muhayyilesinden en ziyade müstefit olan heyecanlı parçalar. Bilhassa Firari! O ne kadar zaman ve ince dudaklarda dolaştı. Çok sevilen bu şiirin son kıtasını kaydetmeden geçemeyeceğim.

“Zülfünün yay gibi kuvvetli çelik tellerine
Takılan gönlüm asırlarca peşinden gidecek
Sen bir ahu gibi dağdan dağa kaçsan da yine
Seni aşkım canavarlar gibi takip edecek”

Seven ve ıstırap çeken bir kalp için anlaşılmamak ne kadar elemlidir. Terk edilmek ise ondan daha feci. Hayalden Hakikate şiirinde:

“Şimdi ben fırtınalar geçmeyen orman gibiyim,
Şimdi bağrımda kudurmuş canavarlar yaşıyor,
Öyle kudretle vuran bir yüreğin sahibiyim
Ki bütün duygularım gitgide hayvanlaşıyor”

Diyen ve kadına, aşka, her şeye lakayt görünen Faruk hiç şüphe yok ki aldaniyor. Uzaklaşan sevgiliye ait rabitaları kırıp koparmak, ona ait bütün hatıraları unutmak ve bilhassa fırtınalar geçmeyen bir ormana benzediğini iddia etmek, Faruk gibi şair doğan bir insan için ne müşkül.

Mamafih (Gurbet) zihnine çeken bu şüphe bulutlarını dağıtıyor. Aydınlık bir sima altında Faruk'un en nefis bir şiiriyle karşılaşıyoruz:

“Kaç yıl geçecek böyle hazin, böyle habersiz
Sen Marmara'nın gül gibi durgun bir ucunda,
Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda,
Sen benden uzak, ben sana hasret!

Sarmış beni gurbet,

Sarmış beni mecnun diye zincir gibi dağlar,

Bir türbe ki ruhum, gelen ağlar, geçen ağlar.

İşte bugünkü Türk şiirinin vardığı en tekâmül noktası. Ele avuca sığmayan aruz kudretli bir şairin elinde ancak bu kadar munisleşebilir.

Macera ve gençlik! Bu şiirleri evvela şairin pek genç yaşında neşrettiği (Edebi mecmua) da okumuştuk. Faruk bilahare bunları bugün mevcudi kalmayan Gönülden Gönle isimli kitabına topladı. Şimdi bu şiirleri Suda Halkalar'da da görüyor ve hükmediyoruz ki Faruk Nafiz aşkına karşı olduğu gibi şiirlerine karşıda çok kıskançtır. Her zaman hafızamızda yaşayacak olan o şiirlerin unutulmasına rami olamaz. Macera ve Gençlik serlevhası altına toplanan bu manzumeler faruk Nafiz'in ilk gençlik senelerinde geçirdiği hazin sergüzeşti terennüm eden ince dokunaklı şiirlerdir.

Fakat çok içli bir kalbe malik olan Faruk'un aşkı nedense biraz fazla hercaidir. O sevmek için yaratılmıştır. Fakat sevgisi devamsızdır. Biz nazlı bir gazele şıkar aşınalarız diyen şair ilk sevgilisini ve onun şefkatini şöyle tarif ediyor:

“İnce bir kızdı bu, solgun sarı, heykel gibi lâl,

Sanki ruhumdan uzak sisli bir akşamdı Nihâl!

Başı dönmüş gibi dalgın bu uzun zembreden,

Anlıyordum, beni sevmişti o sevdim demeden

Bu ilk macera Nihal'in “derde, sevdaya açık bir gül gibi olann gözlerini” kapamasıyla sönüyor. Bir avuç gül ile o ateşinde örtülüyor.

Pek az zaman sonra “şarkın güzel bir tülüne” şair şunları itiraf ediyor:

“Sen haşmetinle kalbimi ettin ki öyle ram,

Yadımda yok bugün ne Nikal'im ne maceram

-Kimdir Nihal?

-O sisli bir akşamdı, sevgili sevda çeken gönüller için gamdı, sevgili

Bütün hercailiğine, maceralarındaki, kararsızlığına rağmen, Faruk sevdiği zaman ne kadar da candan seviyor. Bazı şiirlerinde tesadüf edilen içli ve marazi mısralar, adeta Fuzuli'nin ruhunu şad edecek bir mertebededir:

“Dilerim daima gülümsemeye

Sen üzülükçe ben helak olurum

Sıkıyorsam muhabbetimle seni

Giderim, gurbet elde helak olurum

Ruhun beni ansın diye şarkın denizinde

Yatsam uyusam dalgaların nazlı dizinde.

O ne bahtiyar sevgilidir ki Faruk'un gururunu parçalamış, onu bu kadar içli ve bedbin bir aşık yapmıştı.

Rüyama telli pullu giren bir cenazeye

Kalbim yanar, durur bu temenniyle her sabah:

Verseydi keşke ruhumu renim bu tazete

Tekrar o canlandı da ben can vereydim, ah!

Faruk Nafiz milli ve hamasi şiirlerde de kalemini muvaffakiyet ve suhuletle oynatabilen bir şairdir. (At) isimli şiir haksızlığına karşı isyan eden bir milletin kıyametine ne güzel tasvir ve temsil ediyordu: “Kızıl saçlı zafer kartalının yuvası” için yazılmış (Çankaya) şiiri Faruk'un çok kudretli eliyle işlenmiş bir bedia olduğu

gibi gazinin geçen sene ki büyük nutkundan mülhem (Gazi Söylüyor) ile (Büyük Misafir) de kuvvetli m sralarla  r lm   iki  iirdir.

Bakınız Büyük Misafir’de şair ne kadar coşkun ve kuvvetli bir sesle haykırıyor:

Gelin, ey bahar muhitin köpüren dalgaları

Kork asırlık yolu bir hızda alan t rk  g r n!

Yusuf Ziya Bey’in dediği gibi Faruk Nafiz’in mecmua e ’arında meziyet sayılamayacak kadar çok kusur ise bulunmayacak kadar azdır. Faruk Nafiz’de, bize her zaman seve seve okuyacağımız bir eser kazandırdığından dolayı teşekkür ederken oban e mesi’nin inti arından sonra yazdığı yeni şiirlerini de bir kitap halinde ne retmesini kendisinden bekleriz.

Süleyman Sıddık, nr. 29, sh. 13-14

3.11. TARTIŞMA

3.11.1. MUHTEREM KAZIM NAMİ BEYEFENDİ'YE

-Türkçe'nin tedrisi hakkında

Fikirler “21” nci sayısında “Terbiye ile Hayat” unvanıyla neşredilen ilmi bir makalelerinin hamisinde lütfen bana karşı da cevap yazılmış ve Türkçe'nin tedrisi hakkında yazdığım bir musahabem mevzu ittihaz olunmuştur. Şu semehat ve mahviyete karşı evvel ba-evvel teşekkür ile şunu da arzda mazur görülmekliğimi rica eylemeliyim.

“Türkçe'nin Tedrisi” hakkında neşredilen makalelerinde gördüğüm eksiklikler bu defa hamişte verilen cevapla tamamlanmamış, dimağimde yaşayan fikirler üzerinde müspet tesir bırakılmamıştır. Geçen defaki makalemizde söylemek istediğimiz gibi Türkçe lisanının tedrisi hakkında Benan-ı fikir edilmeden evvel harf meselesini hal eylemek lazımdır kanaatindeyiz. Evvel-i irfanımızın kafası da aynı fikir ve kanaattedir. Bugünkü harflerle terbiye ve tedris kaidelerine tamamıyla vakıf, tecrübedide herhangi bir muallim emeline, gayesine vasıl olmakta azami müşkülata uğramaktadır. Zira imlamızdaki anarşi, harflerimizin mantıkî ve aklî esaslarla alakasızlığı - sizde tasdik edersiniz ki- çocuklarımızı lisanlarını öğrenmekten uzak bulundurmaktadır. Geçenlerde terbiye ve tedris ile iştigal eden aziz bir meslektaşım anlatıyordu; memleketimizde misafir olarak bulunan bir ecnebi Türk dilini öğrenmek istemiş. Bilvasıta bu zata müracaat edilmiş. Arkadaşta bu teklifi kabul ederek işe başlamış. Fakat ne yazıktır ki ecnebi bu lisanı yedi sekiz ay okumasına rağmen öğrenememiş ve sonunda “imlanızın zabt ve rabtı yok ben öğrenemeyeceğim” demiş. Bilhassa şu noktalara itiraz etmiş: “başlamak, taşlamak” gibi mastarlarda mesela başla kelimesini yazarken “b” den sonra “a” koyuyorsunuz, “l” harfine de “a” ilave ediyorsunuz. Bunlar iyi, yanı mantıkî. Sâmitler, saitlerle okunuyor. Fakat “mak” da ki “m” yi nasıl zamme ile yahut kesre ile okumuyorsunuz da “mak” ı fetha ile okuyuveriyorsunuz? “M” den sonra niçin bir “a” ilavesine lüzum görmüyorsunuz? Şu itirazlara bugünün mantıksız içtihadıyla böyle yazılır ile cevap vermek iktiza eder. Lakin bu sudan cevap acaba karşımızdakini ikna eder mi? İkna etse de muhatabımızın üzerinde tam ve mükemmel bir tesir bırakır mı?

Biz yine iddia ediyor ve katiyetle diyoruz ki, evvela harf meselesi, ondan sonra tedris meselesi. Harf meselesi ile tedris kaziyesi yekdiğerinin gayr-ı müfarık bir lazımıdır. Zat-ı âlîlerinin dediğı gibi “bugünkü harflerle Türkçe’yi öğretmeye muvaffak olamayan bir memleket Latin harfleriyle daha kolay, daha çabuk hatta daha iyi öğreteceğine hiçbir delil gösterilemez.” Bilakis biz bu fikirde değiliz. Bugünkü harflerle işin içinden çıkamayan muallim yarın kabul edilecek olan Latin harfleriyle Türkçe’yi daha iyi öğretecek ve şimdi muvaffakiyet gösteremeyenler muhakkak Latin harfleriyle emellerine nail olacaklardır.

Muhterem beyefendi, lisanımızın ve herhangi bir lisanın protoplazmasını harfler teşkil eder. Harfler bozuk oldukça, harflerin imlasında zabt ve rabt bulunmadıkça protoplazma bozuk demektir. İşte bu kaziyeyi kabul eden ve onu tatbik için uğraşan evvel-i irfanda aynı sebepten dolayı zaman zaman heyecanlarını zabt edemiyorlar. Ve bunun için lisan encümenleri tesisine mübaşeret eylemek üzere bulunuyorlar.

Hamişte bilhassa sizi biraz muallimler hakkında haşince düşünür gibi buldum. “Muallimler icat ve ihtira’ serbestisinden istifade edemezler, biz muallimler elimizde bulunan aletlerle iş görmeye mecburuz” buyuruyorsunuz. Hâlbuki bu kat’i memnu’iyyetin bilmem ki hürriyet-i tefekkürle ne kadar münasebeti var? Niçin tefekkür hürriyeti ihtira’ hakkı muallimden nez’ olunsun, hangi diyar tefekkür ve temeddünde böyle bir kanun vaz’ edilmiştir? Doğrusu şu kat’i ifadeden bir şey anlayamadık!

Münevver beldelerin bahtiyar muallimleri her zaman icat ve ihtira’ hakkını taşırlar. Bu onların en büyük en mukaddes bir hakkıdır. Yazık değil mi? Muallim gibi fedakâr bir mevcuttan bu kadarcık bir lütuf esirgensin! Amerika gibi terbiye ve tedriste ilerlemiş milletlerin mekteplerini ziyaret ederseniz bizim bu husustaki itirazatımızın ne kadar yerinde olduğunu tasdik etmek şevkini ihtiyar eyleyeceğinize eminim. Orada her muallim ihtira’ ve icat serbestisinden istifade eder. Ve hangi usulde muvaffak olursa onu tatbik etmekten çekinmez. Demeyiniz ki bu iddianın ihtira’ ve icat serbestisiyle alakası ne?

Orada usul icat eden muallim burada harfler meselesinde nokta-i nazarını bildiriyor. Muallimler hakkında böyle düşünmeyiniz. Onlara tefekkür hayreti, ihtira' ve icat serbestisini çok görenler arasında zat-ı âlîleri gibi eski ve mevcut bir muallimi görmemeli idik. Hürmetler.

Karantina- 12. 5. 1928

Şükriye Emel, nr. 23, sh. 16

3.11.2. PEK NEZİH ŞÜKRİYE EMEL HANIMEFENDİ'YE

Türkçenin tedrisi meselesinde aramızda esaslı fikir mübâyeneti var. Siz diyorsunuz ki, Türkçe lisanının tedrisi hakkında beyanı fikir edilmeden evvel harf meselesini hal eylemek lazımdır. Bunun aksini iddia ediyor, Türkçenin tedrisi harf meselesiyle alâkadar değildir, diyorum. Siz “ûlü’l-irfanımız kâffesi de aynı fikir ve kanatta” olduklarını müddeadınıza delil gösteriyorsunuz. Bu (ûlü’l-irfan) kimlerdir? Harf meselesinden tam manasıyla ilmi bir salahiyetle bahseden hiçbir kimseyi görmedim. Bence harf meselesi sadece bir filoloji meselesi değildir. Hoş Türkçenin filolojisine vakıf hele muhtelif Türk lehçelerinin mukayeseli filolojisiyle az çok mütevaggil kimsede tanımıyorum ya. Harf meselesi, filolojiden ziyade sosyolojiye, psikolojiye estetiğe de aittir. Benim bütün bu bahislerde söz söylemeye salahiyetim yoktur. Fakat salahiyeti olabilecek kimselerde henüz memleketimizde bulunup bulunmadığını bilmiyorum.

Bugünkü harflerle terbiye ve tedris kaidelerine tamamıyla vakıf, tecrübe dîde, herhangi bir muallim emeline, gayesine vasıl olmakta azami müşkülata uğramaktadır.” Buyuruyorsunuz. Harflerin tedrisindeki, bhusus bugünkü toptan usul Méthode Globale ile tedristeki mevkiini anlamadığım için bu iddiaları kabul edemeyeceğime müteessifim. İmlamızdaki anarşinin harf meselesiyle alakadar olduğunu da zannetmiyorum. Harflerimizin imlaya tesirleri, Latin harflerinin mesela Fransız imlasına tesirleri kadar gurbet değildir. İmlamızda görülen anarşi, ilmî salahiyeti olmayan kimselerin imlada keyfi tasarrufa kalkışmalarından ileri geliyor. Bizim genliğimizdeki gibi bir imla inzibatı şimdi mevcut değildir. İnzibat olmayan yerde ise anarşinin vücudu pek tabiidir. İmladaki anarşinin “çocuklarımızı lisanlarını öğretmekten uzak bulundurmakta” olduğunu da bir dereceye kadar kabul ederim. Fakat bunda “harflerimizin mantıkî ve aklî esaslarla alakasızlığı”nın tesiri olduğunu kabul edemem. İmla meselesi başka şey, harf meselesi büsbütün başka bir şeydir. İşte Latin harfini kullanan bütün lisanlarda da böyle olduğunu görüyoruz. Mesela Fransızlar, imla meselesini hele imlanın tedrisi meselesini halen salim bir usule rabt edememişlerdir. Bütün Fransız terbiye mecmuaları her nüshada imladan, imlanın tedrisindeki noksanlardan bahseder dururlar.

Müddeanızı teyit için bir ecnebinin imlamız hakkındaki sözünü zikrediyorsunuz. Bir ecnebinin sözünü hüccet olarak almamalı idiniz. Hangi ecnebi olursa olsun, lisanî Türkçe gibi iltisâkî lisanlardan değildir. Onlar bizim güzel Türkçemizin jenisini kolay kolay kavrayamazlar. Onun için öğrenmeye başladıkları vakit Türkçemiz onlara son derecede vahşi, ziyadesiyle güç gelir. İmlasının da öyle olması pek tabii değildir? “mak” ı niçin “zamme ile yahut kesre ile” okumaklığımız lisanımızın tabiatındandır. “mak” masdarlık lahikasıdır. Türkçemizde lahikalar, hep kökün son hecesine tabi olarak okunurlar. Yoksa bir (mazi) lahikası olan “di” yi bile dört türlü yazmak lazım gelirdi. Geldi-ghueldi, aldı-aldy, koydu-koidu, süzdü-süzdu. Bu halde bir “di” yerine di, dy, du, dii gibi tam dört şekil lazım.

Fransızca talent ismiyle tellementent zarfındaki ent (an) okunduğu halde ils arrivent de ki ent hiç okunmaz. Akla, mantığa göre bunun manası belki yoktur. Fakat lisanın, hattın tarihi, memleketin lisanî vicdanı bunu böyle kabul ediyor ve böyle doğru buluyor. Böyle mantıksız imlalarını görmeyip de bizim imlamızdan şikâyet eden ecnebiye, misafirperverliğe muhalif olmasa. Acı bir muamelede bulunmak haiz olurdu.

Hayır, Şükriye Emel Hanımefendi, Türkçenin tedris meselesiyle harfleri arasında, öyle zannolunduğu gibi mutlak, kat’i bir münasebet yoktur. Hususıyla zamanımızda lisan tedrisi bahsi hemen hemen tamamıyla kelime usulüyle halledilmektedir. Tedrisin en iyi usullerine aşına olan en iyi muallimler harfleri değil, kelimeleri öğretmekte daha ziyade muvaffak oluyorlar.

Harfler lisanın protoplazması mıdır? Hâlbuki harflerin lisana nispeti yazı dolayısıyla değil midir? Lisan için bir protoplazma arayacak olursak, harflere mi yoksa otomatopelere mi müracaat ederiz? Artık burasına müsaade ediniz de ben karışayım. Çünkü salahiyetimin dışarısına çıkmış olurum.

Bir defa daha kullandığımız “ûlü’l-irfan” tabirinden bir şey anlayamadığımı söyleyebilir miyim? Sakın ferasetsizliğime vermeyiniz. “ûlü’l-irfan” dediğiniz zatlar “ûlülemr” iseler anlarım. O halde bu zatlar harf meselesi gibi bir bahsi ehline bırakırlar. Yok, “ûlü’l-irfan” dan maksudunuz (milli talim ve terbiye heyeti), (Türk

darülfünunu heyeti) ise ekserisini tanıdığım bu zatlar içinde harf meselesini tasvir ettiğiniz şekilde mütalaa edenler yoktur!

Biz muallimler elimizde bulunan aletlerle iş görmeye mecburuz. Demekliğim, muallimler hakkında haşince düşünür olduğumu nasıl gösterir? Muallimlerin icat ve ihtira' serbestisinden istifade edemeyeceklerini ileriye sürmekliğim, dikkat buyrulsun, lisan bahsindedir. Yoksa ben tedris usulünde, terbiye sisteminde, yani muallimlerin mütehasıs olmaları lazım gelen meselelerde ilmî olan icat ve ihtira' serbestilerine mani olmak değil, bilakis icat ve ihtira' kudretini kazanmalarını müdafaa etmek mevkiindeyim. Her mucit ancak mütehasıs olduğu şubelerde yenilikler yaratabilir. Harf yaratmak muallimlerin vazifesi dairesinde değildir. Muallimlere böyle bir hak tanımazsam, pek haklı hareket ettiğime kaniim.

Binaenaleyh nezahetinizden çok temenni ederim ki beni, düşünmediğim şeyle itham buyurmayınız. Muallimler, terbiyede bilhassa yaratıcı olacaklardır. Bunu – bütün kuvvetimle talep ve temenni ederim. Ellerindeki harflerle Türkçeyi en az zamanda, en iyi bir tarzda öğretmek hususunda (icat ve ihtira') kudretlerini bütün vesaitiyle sarf etmelidirler.

Diyebilirsiniz ki, “Latin harfleri kabul olunacak dersin aleyhtar olmakla kal!” Bir kere size temin edeyim ki ben bu meselede lehtarlıkla aleyhtarlığın vücuduna bile lüzum görmem. Bazı milli menfaatler olur ki ilmî mülâhazalar onların önünde sükût etmek mecburiyetindedir. Harf meselesi böyle milli bir menfaat meselesi olmuş ise, bana sükût düşer. O vakit elime verilecek yeni aletle tedrisime devam ederim. O yeni aletten azami randımanı istihsal için ne lüzumsa, onu yaparım. Ötesi benim vazifem dâhilinde değildir. Siz, böyle bir mütalaa ile Latin harflerini mütalaa ediyorsanız ona diyeceğim yok. Benim o sahaya aklım ermez. Latin harflerini kabul ederler de “şimdi çocukları bu şekillerle okutacaksın” derlerse, verilen emri kudretim dâhilinde ifâ etmeye çalışırım. Çünkü ihtisasım ta harfler sahasına kadar hulûl etmez, ancak tedris sahasında kalır.

Derin hürmetlerimi kabul buyurmanızı rica ederim, hanımefendi.

Kazım Nami [Duru], nr. 24, s. 14-15

3.11.3. YAKUP KADRI BEY VE AKADEMİ MESELESİ

On beş yirmi gündür fikir ve neşriyat âlemimizde bu mesele yeniden ortaya çıktı. Yakup Kadri Bey, [Bize Mutlaka Bir Akademi Lazımdır.] serlevhasıyla milliyet gazetesinde iki makale neşretti. Yakup Kadri Bey, birinci yazısına mukadder bir suale cevap vererek başlıyor:

-Nasıl? Bunun için darülfünün kâfi bir damân teşkil etmiyor mu?

Şeklinde gelecek bir itiraza karşı fikirlerini şerh ediyor. Yakup Kadri Bey'in nokta-i nazarını istinad ettirdiği sebepler şunlardır:

1. Darülfünün başka, akademi başkadır mektep ve müze gibi...
2. Darülfünün ruh ve kafa itibariyle objektif, akademi ise esas ve mahiyeti itibariyle sübjektiftir. Türk âleminin haysiyeti ve Türk âleminin vilayeti, ilim ahlakının ve ilim namusunun ve bir âlim ana'nesinin tesisi namına bu müesseseyi vücuda getirmek lazımdır. Biz de tıp bile henüz (zanaat) dergisini aşamamıştır. Tarih fikra-nüvisliktir. İnanmazsanız iki müderris arasındaki hadiseyi, skandalı hatırlayınız. Kendi nokta-i nazarımdan hukuk-u düveller, [eyalet ve ehadis-i kıraniye]¹²⁶ ile [Darvin] nazariyesi derler. Elh. Elh. Hadiseler, Asya-i âlem ana'nesinin elan-ı mevcudiyetine delildir. Hâlbuki bugün âlem, malumat değil, [metot] dur.
3. Bizde âlem bu haldedir [âlem kafesi] teşkil etmemiştir. Her hükmü, içimizde tekun eden hadiselerle ait dahi olsa, garplılardan alıyoruz. Neyse bunun yine o kadar zararı yok. Fakat kendi kendilerine hüküm vermeye kalkışanlar asıl bizi mahcup ediyorlar.
4. Eli kalem tutan her fert her bahse dair yazı yazmak cüretini nefsinde buluyor.
5. Memleket vicdanı bu halden müteessirdir, mustarıptır. İlimde, edebiyatta kendini gösteren bu hafif meşrepliğe bu şarlatanlığa karşı fikri inzibatı ve ilmi vilayeti temin etmelidir. Türk milleti o vakit medeni bir memleket manzarası irâe edecektir. [Bu saadeti bize ancak her nevi hayat ve maişet endişesinden mira' ve

¹²⁶ Kıranda hadis olmadığı için bu tabirde yanlışlık vardır.

binaenaleyh her türlü şahsi kaygılardan ve şahsi tesirlerden biri, müstakil, her bir takım ilim ve fikir adamlarından mürekkeb yüksek bir hayat temin edebilir.]

6. Bu heyetin isminin ehemmiyeti yoktur, ister akademi olsun, isterse enstitü.

7. Yakup Kadri Bey ikinci makalesinde edebiyat âlemimizdeki cansızlıktan, edebi muhalledat bu gidişle doğamayacağından, dilsiz sedasız bir millet halinde bulunduğumuz için medeni cihan piyasasında en yüksek makamı işgal edemeyeceğimizden, bir milletin ayinesi o milletin edebiyatı ise bizi gösteren ayinenin sönük, donuk, olduğundan acı bir lisanla müştekidir. Bu dertlerin yegâne davası hükümetimizce bir akademi teşkilidir. Bu icraatten sonra, heder olan kabiliyetler; istidadlar himaye, vikâye, tergîb teşvik edilecek, lisanımız bugünkü elim anarşi içinde mahvolup gitmekten kurtulacak, kıyafette şekilde yapılan tecdit ruha ve kafaya girecektir.

8. Maarif vekâletinin müesseselerine gelince: bunlar öğrenmek ve öğretmek için milletin ebedi ruhunu yoğuramaz. Muhterem edibin iki makale ile ortaya attığı iddia işte bu şekildedir.

Sekiz noktada hülâsa edilmiş olan bu iki makaledeki fikirler yan yana gelince ve okununca evvel emirde muhterem Yakup Bey'in her nedense beraber asabileşmiş olduğuna veya o tesir ile makalelerini yazdığına hükmetmek icap ediyor. Bu sekiz fıkrada ki fikirler arasında haklı noktalar vardır. Fakat çok müfrit ve haksız ithamlarla, tenakuzlarla maalesef beraber olarak...

Akademi veyahut bir müze yapmak faidesiz midir? Hayır. Memlekette yapılacak her şey faidelidir. Bir ev, bir dükkân, bir yol, bir köy mektebi faidelidir. İçinde yaşını başını almış, neşriyatını istitaatı derecesinde ortaya atmış birkaç edibimizi, ilm-i sâlikimizi her nevi hayat ve maişet endişesinden mira' yaşatacak, barındıracak bir müessese ve bir müze şüphesiz ki faidelidir. Fakat böyle bir müzeden ilmi inzibatı tesis etmek, lisanımızı mahveden [lisanımızın mahve doğru gittiğini kabul etmekte müsaadeleriyle arz edeyim ki kolay kolay kabul edilemeyecek bir iddiadır] kurtarmak, muhalledat meydana getirmek. Elh gibi büyük ve şimdiye kadar yapılamamış hizmetleri nasıl bekleyebileceğiz? Mademki yine Yakup Kadri Bey'in ikinci iddiasına nazar-ı memlekette âlim ve ilim kafası yoktur. Mademki

tarih, fıkra-nüvislik, tıp zanaattır ve ilmimiz asyaidir. Mademki medreselerimiz, ilim adamlarımız bu hükümleri teyit edecek delilleri elimize veriyor.

Böyle bir müzeye başka milletlerden yetişmiş âlimler mi konacak? O takdirde akademi sübjektif olamaz. Mücerret başka milletlerin metalarını teşhir etmek için Türklerin bir müze yapmaları da biraz garip olur. Yakup Bey'in istinad ettiği sebepleri takip edelim:

Muhterem edibimiz yetişmiş âlimlerimizde garp usulü ilmi metot olmadığından şikâyet ediyor. Bu metodu bu yaşa kadar kazanamamış ve memleketimizdeki anarşiye sebep olmuş zevat böyle bir müzeye girer girmez bu metodu nasıl kazanacaklar? Akademi, herhangi bir ilmi hadise muvacehesinde re'sen ve kendi kendine bir hüküm vermeye kıyam ettiği veya mecbur olduğu zaman bittabi -bugün mahcup oluyorsak- yine ve arza bile lüzum yok ki daha feci surette mahcup olmakta devam edeceğiz. Eli kalem tutanlar böyle bir akademiden niçin ve ne sebeple korkacaklar?

Binaenaleyh hassas ve sevimli edibimize arz etmek isteriz ki Yakup Bey'in tasvir buyurdukları şekilde bir akademi memleketin manzarasını maalesef değiştiremeyecektir. İlim yoluna atılacak gençlere bu müessese belki biraz ümit olabilir. Fakat bu gençler doğrudan doğruya -bir kere yaşları müsait olmadığı içim- böyle bir müesseseye alınamayacağından, kendilerini bütün arzularına rağmen, bugün ilim yoluna gitmekten mani eden esbab ve şerait-i içtimaiye yine tesirlerini gösterecek. Yine onlar hayatın icabatına sırf yaşamak ve kısmen maddi ihtiyaçlarını temin edebilmek kaygısıyla uyacaklar. Eskilere gelince: bunların bir kısmı tekâmüllerini bitirmişlerdir. Birçokları, bizzat kendileri gibi, ilim yolundan senelerce evvel ayrılmışlar, başka sahalara atılmışlar ve orada mümtaz birer mevki almışlardır. Bir kısmı da darülfünunda ve ilim yolunda esasen çalışıyorlar.

Dert ve buhran mevcuttur. İlim, fen ve sanat şubelerinde görülen buhranın ayrı ayrı ve hususi sebepleri, müvelledleri olduğu gibi bu ilim ve sanat şubasının cümlesini birden müteessir edip sarsan umumi sebeplerde vardır. Bu umumi sebeplerin en mühimlerinden biri ilme, fenne, sanata yalnız hürmet etmekle değil aynı zamanda kıymet vermekle kabil-i hülasadır. Bunun içinde ilim

müesseselerimizi, darülfünunumuzu ve darülfünuna merbut enstitülerimizi ve liselerimizi takviye ve bu müesseselerimizde ilme hasr-ı hayat kararıyla çalışanları ve çalışacakları -bugünkü maaş ve tahsisatlarının birkaç misli derecesinde- akdar etmek icap eder. Yeni ve müstakil teşkilat ve yeni teşkilata göre yeni yeni masraflar, kendilerinden umulan neticeleri vermedikçe -ki bu gayet tabiidir- israf olur yeni ve müstakil fakat zayıf bir teşkilâtta ziyade mevcut ilim müesseselerimizi, darülfünunumuzu, içinde ve ona merbut enstitülerimizi takviye etmek, liselerimizi ve orada çalışanları bir yere ayırlamayacak, hayatın başka ve maddeten daha cazip köşelerine kaçamayacak derecede terfiye ve akdar etmek bir kelime ile işi maarif vekâleti teşkilat ve müessesatından ayırmamak meseleyi âtîde hal için tutulacak yegâne mantıkî yoldur. Üst tarafını ancak tabii bir tekâmül ve bu müesseselerde çalışanların muntazam ve muttarit mesaisi itmam ve ikmâl edebilecektir. Bu mesai birkaç ayda hatta bir iki sene de belli başlı bir semere veremez. Senelerce mesai, senelerce fedakârlık ve sebat ister. En medeni memleketlerde bile hakiki âlimlerin, mütefenninlerin ve sanatkârların nedreti ve kıymeti bundan ileri gelmiyor mu?

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 9, s. 1-2

3.11.4. BİZE MUTLAKA BİR AKADEMİ LAZIM MI?

Bu sualin müspet cevabını makalesine serlevha yapan “Yakup Kadri” Bey, fikir ve edebiyat alimimizde pek mühim telakki edilecek bir meseleyi meydana atmış bulunuyor. Müderris Köprülü oğlu Fuad Bey’in (Hayat) da, Hüseyin Rahmi ile Avni Bey’lerin “Milliyet” teki makale ve mülakatları, bu davanın ehemmiyetle karşılandığına delil olabilir.

Biz akademi meselesine gelmeden evvel “Yakup Kadri” Bey’in bazı fikirleri üzerinde tevkif etmeyi lüzumlu buluyoruz. Muhterem edip diyor ki:

[Hayata daha ilk adımından itibaren, bir cemiyetin bir ferde bahşedebileceği ne kadar saadet ve mazhariyet varsa hepsini edebiyat âleminin haricinde gören ve kendi hakkında yalnız açlığın, yalnız mahrumiyetin, yalnız zillet ve nisyanın hükümranlığını hisseden bir gencin sendelemesine, korkudan gözlerinin kararmasına bu panik esnasında ruhunu kavrayan asil sanat heyecanlarını şöyle bir yana atıp karşı tarafa atılmasına imkân var mıdır?]

Bu “istifham inkârı” nın sarahatle meydana koyduğu dava, sanat hayatımızdaki kısırlığın sebebini maddi ihtiyaçların tazyikiyle izah etmekten başka bir mana ifade etmiyor. Hatırımızda tualım, Yakup Kadri Bey’in iddialarından birincisi bu!

İkincisi daha dogmatik ve müthiş surette ithamkârdır. Diyorlar ki:

[Bu günün edebi nesli insana ilmi vahdet verecek derecede kapanık, kısır ve acizdir. Etrafında olup biten hadisattan bihaber, gözleri doğan ziyalara kapalı, kulakları milletin ruhunda mündemiç ilahi lahne tıkalı kabuğunun içine çekilmiş miskin, hissiz oturuyor. Bu muhakkak.]

Üçüncüsüne gelince bu cidden âlimane ve hakka makrûn bir nokta-i nazarı tekrar etmektedir:

[Hala hiçbirimiz anlamak istemiyoruz ki bütün içtimai hadiseler gibi edebiyatta maşeri bir zaruretin, umumi bir ihtiyacın mahsulüdür ve bu zaruretlerden, bu ihtiyaçlardan birine tekâbül etmeyen faaliyetlerin inkişafına ihtimal yoktur.]

Birinci iddia acaba üslubundaki kuvvetli mütenasip bir hakikati ifade ediyor mu? Tanzimat'tan beri yetiştirdiğimiz büyük ediplerimiz arasında sırf yazı ile hayatını kazanmış kaç kişi var? Şinasi, Kemal, Ziya Paşa, Hamit, Sezai, Ekrem, Halit Ziya, Fikret, Cenap, Mehmet Emin, Ahmet Hikmet, Ziya Gökalp... elh gibi eser bırakmış tesir yapmış insanların kimi vali, kimi meclis-i esasi, kimi sefir, kimi doktor, kimi muallim ve hatta kimi ticaretle meşgul değiller mi idi? Bunlar arasında, resmi vazifelerinde yer tutmuş, nam bırakmış olanlar bile vardır. Hariç az edebiyat vazifeleri bulunması neden edebi kudretlerinin husûfuna bâdî olmadı? Şu halde ekmeğini edebiyat âleminin haricinden tedarik etmeleri bu insanların yetişmesine mani teşkil edememiş demektir. Buna mukabil bizde ve başka milletlerde, değil edebi sahada, belki hayatın her cephesinde mahrumiyet ve ihmalden başka mukabele görmemiş büyük insanları unutmak mümkün mü?

Yakup Kadri Bey'in rönesanstan aldığı meseller bugünkü hayata ne derece uyar bilemem. Hatta o devir için bile “Michelangelo”yu “Michelangelo” yapan sadece zamanın din ve devlet reisleridir demek, (deha) nın her kudretini zincire vurmak değil midir? “Leonardo da Vinci” nin sanat ve ilim dehasını hangi hâmiye atfedebilirsiniz? (Baki) yi büyük bir hünerver yapan Süleyman Kanuni ve devri, niye onun şahsiyetinde bir (Lala Mecnun) mübdi halk edememiştir? Himayekârları, selamını rüşvet olmadığı için almayan metruk ve takdirden mahrum (Fuzuli) dahasını, hangi (zat) ın caizesine medyundur? Kafatası çömlek değildir ki (deha), bir elin yoğuracağı çamur içerisinde yer tutabilsin.

Bugün artık mudil ve mürekkeb bir mevcudiyet olan muasır cemiyetlerde her büyük insanı halk ettiği gibi (sanatkâr) ı da doğuracak olan içtimai, vicdanıdır. Eğer bugünkü edebi nesil, Yakup Kadri Bey'in iddia ettiği gibi miskin ve hissiz ise, içtimai vicdanla rabıta tesis edebilmekten mahrum demektir. “Akademi” tesisiyle bu hissiz ve bu miskin insanlara ruh verebilecek (lâyemut) lara şimdiden takdisler ve hürmetler!

Nesl-i hazırın -yine muhterem edibin nokta-i nazarına göre- başka bir tevlid vasıtası arattırarak kadar muannid olan akametine çaresiz olacak bir akademi nasıl olmalı diyeceksiniz. Bana sorarsanız, bu ihyakâr kudreti haiz olabilecek bir

akademinin a'zası, kemiyeten Türk cemiyetinin a'zası adedine, keyfiyeten Türk milletinin içtimai dehasına müsavi ve muadil olmalıdır.

Niçin diyecek olursanız evvela Yakup Kadri Bey'in yukarıya naklettiğimiz şu sözünü size hatırlatırım: bütün içtimai hadiseler gibi edebiyatta maşeri bir zaruretin, umumi bir ihtiyacın mahsulüdür. Maşeri olan bu zaruret ve umumi olan bu ihtiyaç, ancak tevlidi beklenen sanatkârın içinde yaşadığı cemiyet ve muhit tarafından hissedilmiş olmalıdır. “Bu zaruret ve ihtiyacı bir akademi tevlid edebilir” diyebilmek için, bugünkü edebi nesli -maruz bulunduğu hususi şeraiti nazar-ı dikkate almayarak- miskinlik ve hissizlikle ithama saik olan ceraitten çok daha muazzamına ihtiyaç vardır. Farz edelim ki yazı yazan, resim yapan, beste vücuda getiren insanlara liyakatleriyle mütenasip mükâfatlar vererek, onları memnun ettik, hatta ve hatta onlara gayet müreffeh yaşamak imkânını bahşedebildik kâri' adedi yine yüzler hanesini aşmadıktan sonra bu himayenin ne manası kalır? Zaten karşısında büyük bir muhatap kitlesi bulmadan, eserine verilen para ile iktifa edecek bir adamda sanat kudreti aramamalıdır. Para belki onu memnun eder fakat asla tatmin edemez. Bir eser sahibini en ziyade mahzuz edecek şey onunla alâkadar olanların çokluğudur. Muasır cemiyetler için bir nevi “distraction” olan sanat ve bunun bir şubesi olan edebiyatta memleketimizin bu seviyeye gelmesini temin edecek vasıta ise her halde “akademi” olmasa gerektir. Okumakla muvazzaf olanları bile bundan mani eden derunî ve harici esbab tesirini idame ettikçe bu hususta fazla nikbin olmaya gelmez. Sakatlığı olduğu gibi görmeden ona çare bulmak muhâldir.

Bu sayıp döktüğümüz endişeler, Yakup Kadri Bey'in pek bir aman olan nascılığına -hemen Fransızcasını söyleyim, belki Türkçesini beğenmezler; dogmatisme-ne karşı duyduğumuz tereddütleri ifade ediyor. Akademi ile kâri' adedi artırılmaz ve kâri' kitlesi teşkil etmeyince, yani ilim ve sanat halka inmeyince âlim ve sanatkâr zor yetişir. Âlim ve sanatkârın tenemmüvi (ser) lerdeki nebatlara benzemez, tabii muhit bizim memleketimizde maalesef henüz teşkil etmemiştir. Şu halde (ser) lere ihtiyaç vardır. Fakat bir an unutmamak lazımdır ki bu serler, ancak serbestçe, himayesizce inkişaf edemeyecek bu devir ağaçları yetiştirmeye yarayabilir. Bu esas kabul edildikten sonra bende bir (akademi) nin lüzumuna kail olanlar meyanına dâhil olabilirim.

Tesis edilecek (akademi) nin şekline gelince bu, (yetişmiş) insanların değil (yetişecek) lerin bir melce-i surette kurulmalıdır. Ve bu, Köprülü oğlu Fuad Bey'in (Hayat) da yazdıkları gibi sade bir lisan ve edebiyat akademisi değil, ulûm akademisi şeklinde olmalıdır. Maarif vekâletinin yakında vücuda getireceği (dil heyeti) bu büyük (enstitü) dâhilinde ancak bir şube evvela bilir. Böyle bir (ulûm akademisi) ne mensup olanlar ilim ve sanatta geri bir memlekette bulunduğumuzu hatırdan çıkarmayarak kendilerini bu ilim ve sanat jürisinin a'zalarından ziyade, mevcut olmayan veya mevcut olduğu takdirde pek cılız bir halde bulunan bir müessesenin binasına memur insanlar telakki etmeliler. Bu şayan-ı hürmet tevâzudur ki ancak, istikbal için gurura layık bir varlık tevlid edilebilecektir.

İstanbul

Hasan Ali, nr. 9, s. 3-4

3.12. EDEBİ TENKİT

3.12.1. ÇAKIL TAŞLARI

Bir gemi yalnız açtı, örümcek ağı, deniz sarhoşları, çakıl taşları. İşte genç neslin küçük hacimli fakat samimi birkaç eseri. Orhan Seyfi'nin “Gönülden Sesler” inden sonra manzum olarak hemen hemen bir kitap çıkmamış gibi idi. Ve Seyfi Bey'in eseri hece vezninde yegâne kaldı. Halada o kadar samimi, o kadar temiz, o kadar gönülden bir ses duymadık. Faruk Nafiz “Canavar” ile milli bir heyecan yarattı. “Çoban Çeşmesi” susamış dudaklara, susamış gönüllere berrak birkaç damla şiir akıttı. Şüphesiz Faruk Nafiz son neslin en velud ve en yüksek şairidir. Onun çeşmesinden içtiğimiz şiir çok tatlı fakat hissediyoruz ki bizi tamamıyla kandıramadı. Gönüllerin, zekâların bu derin sessizliği temenni edelim ki hiç bitmesinde, arzumuzu sanat hasretini, şiir heyecanını kaybettiğimiz gün artık neyi isteyeceğiz ki?

Mümtaz Bey tabiatı oldukça duyan, söyleyen bir şair. Necip Fazıl titiz ve heyecanlı bir genç “Deniz Sarhoşları” nazımı çok ince bir istidad, hassas bir ümit, bir de, Kemalettin Kamu var. Takdir hususunda titiz, adeta sinirli davranan İsmail Habip Bey onu çok seviyor. Henüz yazılarını bir araya toplamış değil, fakat gençlerin içinde en çok şair olan o. Vaktiyle “Gurbet” i neşrettiği zaman “Erenlerin Bağından” tesiri ona bir makale tahsis etmişti. “Çakıl Taşları” nın sahibi olgun ve ince bir şairdir.

Necmettin Halil -kendi de söylediği gibi- yedi sekiz senedir yazar ve her şiirini sevdirek okutur. “Dergâh” ın mütevazı bir köşesinde “Büyük Mürşit” ine âşık olan bu mütevazı genç şurada burada neşrettiği yazılarını “Çakıl Taşları” diye bir kitap halinde topladı. Eskiden beri onun yazılarını zevkle okurdum. Kitabını müteaddid defalar yine tekrar ettim. Hala da yatağımın başından kaldırıp kütüphaneme yerleştirmeye gönlüm kâin olmuyor.

Yirmi dokuz parçadan ibaret olan eser üç kısım olarak tertip edilmiş. İlk kısım –sondaki üç parça müstesna- genç şairin gençlik günlerine, aşk heyecanlarına ait şiirleri hâvî. İkinci kısım balkan harbi tahsisleriyle yazılmış “Eski Harp Hatıraları” ndan müteşekkil. Son kısım “Aruzla İki Manzume” den ibaret.

Divan edebiyatından beri şairlerimizin en çok kullandığı mevzuu “Aşk” dır. O kadar ki dinî bir gaye, bir ideal olarak yazılan tasavvufî şiirler bile âşıkane bir ifade, âşıkane bir remiz ile yazılmıştır. Bu hususta kullanılan kelimeler o kadar eskidi ki artık sade kullanılmış kelimelerle ağlamak isteyen bir âşık, ağlıyor görünen bir âşık bize rikkat veremiyor, onu gülünç buluyoruz. Kalplere bir şiir heyecanı duyurabilmek için hakikaten âşık, samimi bir gönül lazım. Ancak böyle olan bir kalbin emellerini hissedebiliriz. Hele son zamanlarda birçok imzalarla sevgiliye söylenen sözler, titremeye uzanan yalvarış taklitleri o kadar birbirine benziyor ki. Hepsi seviyor, hepsi sevdiğini anlatıyor, hepsi sevmek istiyor. Fakat söyledikleri hep aynı şey, birbirine çok yakın tekrarlamalar. Eğer bu şairlerin sevdikleri de aynı kız ise ki bu hükmü insan bila ihtiyar vermeye mecbur oluyor. Ne yazık o sevgiliye! Ne tâli’siz, ne nasipsizmiş o sevgili ki bütün sevenlerinden duyduğu sözler, işittiği metihler, yalvarışlar, sızlanışlar, yeknesak birer tekrarlamadan ibaret. Hepsinde aynı tebessüm aynı gözyaşı, aynı hıçkırık var. Aynı meyus vaziyet, aynı uzanış, aynı yapmacık var. Kemalettin Kamu ilk defa aşkına “Rabbini Arayan Bir Din” kudsiyeti verdi ve yazdığı bir “Kitabe” baştanbaşa bir heyecan, bir şiir oldu.

Cemalettin Halil aşkı kuvvetle duyan ve duyuran bir şairdir. Ondan aşk bir elem, bir heyecandır. Onun diğerlerinden ayrı bir sevgilisi vardır. Onun bir tane sevgilisi, fakat sevgilisine söylenecek bin bir sözü, ağlatacak bin bir elemi vardır.

Eskiden bir mezardım, şimdi bir mezarlığım diyen Faruk Nafiz birçok “maceralar kahramanı” olabilir. Hatta:

Çapkın asabıma ram etmek için bir gece ki beni ahlâka çeken bendi kopardım, kırdım, diyebilir. O:

Her gece bir yabancı barındıran yatağın başucundan gönüllere bir “ah” gibi...

Uzanan sesleri “varlığını kullanan çemberine atan” bir kadın dudağından işitebilir. Faruk’un aşkı biraz çapkın, biraz vefasız ve çok renklidir.

Necmettin Halil öyle değildir. O, sever. Bir sevgilisi vardır. Hatta ondan ayrılrsa bile, o bir mazi olsa bile yine onu sever, yine onu bekler. Onda bu ayrılan sevgilinin hatırası daima yaşar ve ona her tesadüfte “gizli dudaklar içinde güllenin

derdi ufuklar.” Onun aşkı -kendi ifadesiyle- hudutsuzdur, fakat birdir. O sevgili yüksektir, temizdir, uzaktır. Biraz hayal gibi. “Kalbinin derinliklerinde, loş bir yerinde bir rüya” gibi görür aşkı. O kadar ümitsizdir. Fakat bu ümitsiz aşkı yabancı gözlerden bir “sırlı perde ile” gizli olan kalbinde coşkun, engin bir heyecandır. “Gönlüm gözüm seninle dolduğu zaman”, “büyüğün şanı”, “put”, “günlerim”... Hepsi bize ondaki derin, samimi kalbi gösteriyor. “Gemi” ne orijinal, ne ince bir şiirdir. Onu buraya nakletmeden geçmeyeceğim.

Gemi

Vaktiyle sen en basit, en küçük bir sevincin

Aksi dalgalanmayan mustarip ruhum için

Bir ufuktun ki gönlüm, gözüm sana muhtaçtı.

Bir gün “aşk” iplerini kopararak dişiyle

O engin ufka doğru bir meltem esişiyle

Ümidimin sedefinden gemisi yelken açtı.

Şimdi, bin bir şekilde heyecana kanarak

Sedef gemi anbean menzile yaklaşıyor.

Karşı çık ey sevgilim, dalgalar aşan gemi,

Bembeyaz köpüklerle sana yaklaşan gemi

“Kalp” isimli nadide bir hamûle taşıyor.

Kabul olsa onun her şiirini buraya ayrı ayrı yazmak isterdim.

Necmettin Halil’de hissedilen bir meziyette kalbindeki samimiyetin inandıran temiz kudretidir. O “köyden mektup” yazar:

Elemlerle bunalan bir kalp için bilerseniz

Bulunduğum köyceğiz ne sakın bir köşeymiş,

Oh inziva, inziva ne kadar tatlı şeymiş!

Der ve biz güya, onun köyüne hasret çekeriz. Köydeki hayatını yazarken inanırız ki onun “gönlü ferah” dır.

“Kederleri dağılmış” dır, “teselli bulmuş” dur. Fakat o yine:

Burada yalnız o güzel çehrenin garibiyim...

Diye içli bir gönülle derin sızısını unutmaz. Hasretini bu kadar hazin duyan bu hisli şair bize inzivayı güzel gösteriyor “şefkatli bir yuva, emin bir köşe, hasta gönüllere şifa veren tatlı” bir füsün diyarı haline getiriyor. Ve:

Zevkini şimdi duydum uzaktan sevmek güzel.

Diye de ona şiirli bir mana vererek hislerimize telkin yapıyor adeta... Adeta içimizde güya hasret duygusu bir emel sızısı oluyor. Sonra “Köyden ikinci mektupuyla” bizi zıt bir hisle sarsıyor. İnzivada, hatta doyduğu köyde hicran içinde geçen günleri öyle acı acı inliyor ki:

Çocukken gezdiğim bahçeler, bağlar,

Göklerle bitişik sandığım dağlar

Gönlüme bir neşe vermeyiver bugün...

Ve:

Günlerim füsunlu geçtikçe böyle

Usandım nihayet bu şirin köyle

Teselli umduğum inzivadan da.

Ve:

En güzel yerinde olsa cihanın

Ne coşkun bir ömrün, ne inzivanın

Anladım zevki yok senden uzakta.

Ne merâretli bir nedamet. “Uzaktan sevmenin güzel” hayaliyle “sevgiliden ayrı geçen günlerin” elemelerini biz bir şiir olarak damla damla içiyoruz. Ve hislerimiz bu iki şiirin sekriyle, mest, hangisinin daha içli, daha tatlı, daha heyecanlı bir halet olduğunu seçemiyoruz. Şairde bizim gibi, bizim kadar mütereddit:

Daima içimden yâdın geçerken

Avunmak bilmeyen bu gönlümle ben

Arzular elinde bir oyuncağım

İşte Necmettin Halil’in aşkı: bütün kalbiyle coşkun, bütün mevcudiyetiyle samimi ve ne istediğini bilemeyecek kadar şuursuzdur.

Fuzuli’de:

Gerçi cânândan dil-i şeydâ için kâm isterim

Sorsa cânân bilmezem kâm-ı dil-i şeydâ nedir.

Demişti.

Yolda mısralarında ilk okuduğum zaman çok tesir bırakan bir şiirdir. Çok beğendiğim yazıları topladığım bir defterim vardır. Vefatıyla bu parçayı oraya kaydetmişim. Fakat bu eskisi arasında bir fark var. Benim defterimde iki bend fazla:

Ne mazlum saatler geçer bu yolda

Mısraından sonra:

Taşlara çarparken yorgun adımlar

Ağaçlar, fenerler, loş kaldırımlar

Tanırlar bu vakit yolda gezen kim.

İçimden bir seda der ki:

“Bir düşün bilmeden ne büyük derde düşmüşsün

Sevdiğin kadın kim sen kim?”

Son şeklinde bu iki parçayı neden kaldırdığını düşünmeye lüzum yok: onun sevgilisi geç vakitlere kadar yollarda kalan ve artık kaldırımların tanıdığı bir sokak kadını olamazdı.

“Yolda Mısıralar” son şekliyle akşamın melaline ne uygun bir ruh duygusu, ne dertli bir gönül öksüzlüğü anlatıyor! Sevgilisini bir kere göremeden gece oluyor. Sevgilisini görmek ihtiyacı, sevgiliye iştihak acı bir gamla mahzun kalbine çöküyor. Şimdi şair teselliye muhtaçtır. Yeis beyninde muhakeme bırakmamış, zavallı ve şaşkın bir sızı ile elemine sebep olan, gecenin koynunda tesellisini arıyor ve oraya sokuluyor. “Şefkatli bir elin nevâzişiyle alnına dokunan serin geceler” hassas şaire bir teselli verdi mi bilinmez. Sade “karanlık ve derin geceler” in koyu renginde teselli aramak ne perişan bir ruh garipliğidir, değil mi?

Bu birinci kısmın sonundaki “Ayşeciğin Hüznü” derin bir yarayı, Anadolu’nun ezeli yarasını içimizde ağrıtan bir şiir. “Bir yolcuya” meçhul şehitler adasına yakışacak kadar kuvvetli. “Dönüş” harpten gelen bir ma’lûl gazinin acıklı, fakat şerefli halini, meys olan babaya verdiği mertçe cevabı anlatıyor.

Kitabın ikinci kısmı genç şairin vatan aşkıyla yazdığı şiirlerdir. Merzifonlu kara vezirin veya ne bozgunuyla başlayan perişanlık günleri Balkan harbinde bir felaket olmuştu. Genç şairin kalbi ilk mağlubiyet günlerini arayan bir yeis içinde bun alıyor. Tuna’dan geçen- muzaffer değilse bile henüz hâkim- Türk atlarının hayallerinde teselli arıyor. Ve vaktiyle dedesinin ağzından duyduğu şerefli bir mazinin gururuyla avunmaya uğraşıyor. Fakat son felaket o kadar müthiş ki. Şimdi o, “Sonsuz kederlere sabrı tükenen yıpranmış bir gönülle hangi bir derdine yanacağını şaşırان dedesinden daha tal’asız”dır. “Yaşadığı melun hayatın ölümden bir farkı yok” dur. Artık onun “doğduğu yerler bile yâd ellerde” dir.

Üç beş parça şiir içinde ne engin bir matem ne sonsuz ve karanlık bir yeis bu.

Aruz ile yazdığı manzumelerde de onu aksamamış buluyoruz. Fakat bu hususta sadece bu iki nazım ile bir hüküm vermek biraz acele olur galiba.

Bu kadar sözden sonra kitaba bir kusur bulmak lazım gelirse, ilk kısımda üçer mısralı bendlerle yazılmış şiirlerin, şekil itibariyle biraz yeknesak olduğunu söyleyebiliriz. Fakat Necmettin Halil'in ruhumuzu arkasından sürüyen canlı ve kudretli kalemi şeklin bu ufak pürüzünü de pek hissettirmiyor. Tıpkı ninelerimizin, dedelerimizin ütüsüz, modaya hiç uymayan, hatta bugünkü zevke pek aykırı düşen elbiselerini kusurlu görmediğimiz gibi.

Sade şiirden biraz şikayet edebiliriz. Fazla yazsa. İşte benim onda gördüğüm yegane kusur. İsmail Habip Bey'in Kemalettin Kamu için söylediği bir cümleyi ben Necmettin Halil için aks ederek kullanacağım: Az yazıyor fakat ne kadar öz.

Kendinden, daha böyle ruhumuzda ılık şiir hazzı yaratacak, birçok eserler beklediğimiz bu ince şairi bugünkü muvaffakiyetinden dolayı tebrik etmeyi bir borç tanıyorum.

Karşıyaka

Fuat Hüsnü, nr. 4, sh. 13-14

3.12.2. MİRAS

Enis Behiç'ten

Yine doldu gemimizin arması,
Bizim gemi martı gibi pek oynak!
Ne hoş olur şimdi ateş açarsak
Ufukların dumanları sarması!

*

Akdenizin dalgaları cilveli.
Akdenizdir denizlerin güzeli.
Biz bu güzel kızı sevdik seveli,
Elde değil göz koyana çatmamak!

*

Kol sıvalı, el palada bekleriz.
Bıyık buran, göğüs geren erleriz.
Nerede korkak Venedikli, ey deniz?
Kim demiş ki elimizden kaçacak?

*

Gemimizin adı: “Deniz ceylanı”
“Gamsız Reis” korku bilmez kaptanı.
Biz “Leventler”, “serden geçti” kosanı.
Bu “canlar”ın yapacağı cenge bak!

Artık gözlerim kalemlerin dar inhinâlarından kurtuluyor, hayalim geniş enginlerin nihayetsiz maisinde heyecanla dolaşıyor. Zamanın çok uzak gerilerinde müphemleşen, tarihin ihtiyar ağzında esrarlaşan, destanın menkıbevi adasında efsaneleşen bir vakıa görüyorum:

Mai ve nihayetsiz bir deniz, dolgun bir rüzgâr, dilim dilim yelkenleri şişkin bir kalyon. Güneş nurlu peçesini atmış, değer mi ve altın bir yüz, efkan denizi çemberleyen uçuk hatta kızıl bir kuşak gibi. Derin sükûnun melaline uygun loş ve titrek bir akşam aydınlığı içinde hazin bir dekor. “Deniz ceylanı” heybetli bir süzülüşle dalgaların nazlı kıvrıntıları arasında ilerliyor. Vardiyada etrafı gözetleyen, engini yoklayan gözler var. Kaptan köprüsünde iki üç baş, güvertede birkaç insan şekli. Sonra, hayal kadar engin bir ufuk ortasında adem kadar derin bir sükûn.

Ansızın vardiyadan bağırlıyorlar!

-Üç direkli bir gemi.

“Gamsız Reis” in ruha haşyet veren “gür sesi” kahraman bir mazinin bütün haşmetini haykıran bir vakar ile soruyor:

-“Bandırası belli mi?”

-“Venedikli.”

Bütün göğüslere çılgın bir giz neşterleyen bu isim gemide çalkan bir ses karışıklığı, kaynaşan bir hareket kargaşalığı yaratıyor. Şimdi rüzgâr neşeli bir hınç ile çılgın. Dalgalar gazaplı bir sevinçle azgın. Ufkun sağır kulaklarında derinden derine uğultular var. Bu acemi ve karışık sada cümbüşü arasında “Kara Hasan” ın mert narası şimşek gibi gürlüyor. Düşecek büyük yıldırımlara yol gösteren ölümlü bir şimşek.

Hey yaradan ne keyifli başlıyordu bu kavga! Rampa eden iki kalyonun birbirini sarsan tarakasından ufukta sükûn ürperdi. Baltaların korkunç parıltılarına palaların sivri parıltıları, topuzların heyûlâi şekilleri karışıyor. Velveleler, bağırışlar, şuursuz ve perişan. “Allah, Allah” sadaları, “hurra” sesleri aks edecek birer köşe

arayan çılgın bir hırsla sonsuz ufkun ayrılmaz bucaklarına saldırıyor, kıvılcımlanan gözlerden kanlı bir gaz fışkırıyor. Pençeleşen avuçlarda vahşi bir hırs çırpınıyor. Gerilen adalelerde kudurmuş bir kin var. Kızıl ve korkunç cenk bütün vahşetiyle kanlı bir boğuşma oldu. Bazı yaklaşan takatsiz bir enîniçi bir nara duyurmuyor. Cansız bir hırıltıyı, vahşi bir avucun kanlı takallüsü boğuyor. Ve...

İşte Enis Behiç'in bir şiiri. O, edebiyat âlemine ilk atıldığı senelerde hecenin yumuşak ahenginde gürleyen erkek bir sesle mazinin menkıbelerinden süvariler, Venedikli korsan kızı gibi şiirler çıkardı. Ve o zaman zannedildi ki o, “destanî” bir şairdir. Nüzhet Haşim Bey küçücük eserinde Enis Behiç için “şüphe yok, “epik” nev’ide tefrit edecek kadar liyakat gösterdi.” Diyor.

Fakat bu, mebde'den bir bakıştı, sadece bir ihtimal kaldı.

Enis Behiç'in ismi hemen hemen hece tarihi kadar eskidir. “Miras” ı onun için biraz dolgunca buluyoruz. Enis Behiç, Orhan Rahmi, Yusuf Ziya, Faruk Nafiz gibi genç şairlerin çalıştığı yolda onlarla arkadaşlık etmiş. Milli vezin ile terkipsiz ve sade lisan ile şiir yazılabileceğini ispata çalışmıştır. O, belli başlı bir muvaffakiyet olmadı belki. Fakat bugünkü emel için emek verenlerden biridir. Onu son neslin yüksek, derin bir şairi olarak alkışlamazsak bile milli edebiyat uğrunda yorulmuş samimi bir gayret olarak unutmamalıyız.

“Miras” da vatanî şiirlerden “Masal” lara kadar, “Akdeniz'in Rüzgârları” na tutulmuş “Gönülden Birkaç Yaprak” dan “Hikâyeler'e ve “Duygular...Düşünceler” den “Fanteziler” e kadar çeşit çeşit var. Hece vezniyle aruz, musikinin aruzda donuklaşan garip ahengiyle hecenin yeni yeni şekli yan yana dizilmiş, kitap çok renkli her telinde bir ses, her adada bir değişiklik var. Acaba şair nedir? Hececi mi, arzucu mu? Bir vatan şairi mi? Bir mizah şairi mi? Gönü eyleyen bir âşık mı, hikâye mi söylüyor, masal mı anlatıyor? Enis Bey, kitabından evvel sanat hakkındaki fikirlerini, şiir hakkındaki düşüncelerini neşrettiği: bana “Romantizm” in safdil veya mürâi gelir. “Empresyonizm” dağlın, durgun ve hatta baygındır, “sembolizm” çekingen, şaşkın ve ürkek, o kadar ki zavallı hiçbir duygusunun adını söyleyemez, kendi kendine mırıldanır. Sen şöyle anlarsın bende böyle! “Realizm” i de bazen pek kaba, haşın bulurum. Ve anladık ki o, hiçbir mesleğin saliki değildir. Onun için onun yazılarını

ayrı ayrı gözden geçirmek ve hepsini kendi çerçevesi içinde tetkik etmek lazım. Bu ise çok uzun ve çok geniş bir iştir. Sonra da salim bir salahiyet meselesidir. Bunu muktedir kalemlere bırakmak daha doğru olacak. Milli edebiyatın bu emektar şairi için yapılacak böyle geniş bir tetkik beyhude bir zahmet, vahi bir külfet olamaz sanırım. Ben burada kitabı kısım kısım ve seri bir gözle okuyup geçeceğim.

Kitaba ismini veren ilk şiir vasiyete benziyor. Zaten efkârla yazılmış. Şair ayinedeki saçına ak düşmüş solgun çehreli, hayaliyle çırpınmış, mest olunmuş lahzaları anıyor. Geçmiş yılların hasreti mısralarda hazin bir yâd ile canlanıyor. Bunları söyleyen yorgun dudakların rengi muhakkak biraz uçuk ve kenarında acı bir tebessüm kırışıyla yer yer gölgeli.

Ağlayıp sürüklendik lezzetten ıstıraba...

Sandın ki yükseklerden hakikatten seraba...

Nasıl aldanmış bir merâretle nâdim pişman bir içlenme ifade ediyor! Bu asabi düşüncenin sonu meyus bir bedbinidir “şakaklarında tek tük beliren beyaz saçlar” henüz “gençlik iddiasında” bulunur ve gayretine bedbin fikrinin acı bir şahidi oluyor. Kendi kendine;

Sen eski genç değilsin, sen artık genç değilsin diyor. İhtiyarlık ölümüne ilk adımdır. Şair de “kanında muhteşem bir ihtiras yanarken beynini uyuşturan bir yeis ile” “bütün şevkini öldüren ölümü” üzüntüsü içinde kederli. Fakat onun bir mirası var: “dehre kalacak bir demet kafiye” başkaları bu mirasa ehemmiyet vermese bile onun kendince “yığın yığın almasa” değişilmez bir pahası vardır: çünkü o kafiyelerde, o mısralarda şairin “bütün bir gençliği, ruhu, ümidi, sevdiği var.”

Duygular... Düşünceler... diye ayırdığı kısımda “düşündük mü?” gibi ince ve şairane “istiğnâ” gibi olgun şiirler okuyoruz.

Öyle anım oldu ki çektiğim ıztırdan

Kendime hürmet ettim, zevki müstahkir gördüm.

Varlığımı kaplayan, haşmetle uğuldayan

O büyük yeis için kâinatı dar gördüm.

Anlıyoruz ki şair çok acı duymuş, ıstıraba kanıksamış bir gönül sahibidir. Duyduğu elemlerden sade bir felsefe ile çıkıyor:

“Mesudum demek için lüzum yok başka şeye

Hayata karşı uysal, sade ruhlu olmalı.

Masal, felsefe olmak isteyen bir nazım. Hükümetin derinliğine inemeyen, masal sadeliğinde kalmamak içinde cılız bir çırpınışı var. Bu garip uğraşışla biraz da ahengini yadırgamış gibi.

Fantezileri hoş buluyoruz. Şakrak mevzuların ince bir ahenkle imtizacı tatlı oluyor. Mizah, Enis Behiç’in oldukça kuvvetli tarafı. “Bir çift iskarpin” “uç kurbağa hikâyesi” ince orijinal bir parça.

Sevgili yurt için yazdıklarını acele geçmek şaire karşı saygısızlık olacak. Mudanya mukavelesinin akdi ona “Türk İli” şiirini yazdırdı. “Çanakkale Şehitliğinde” vatan ölülerine manzumeler yazdı. “Balkan İnhizamı” nda meysus bir “Buhran” içinde “Vatana mersiye” söyledi. Budapeşte’de iken “Tuna Kıyısında” vatani düşündü. Türkçü Ali Canip’e “Turan Kızları” nı hediye etti. İdarenin istirdâdıyla “gözyaşları Meriç’in menbaalarında çağladı.” Enis Behiç’in vatan için yazdığı şiirlerde kuvvetli mısralar, içli beyitler, hasretler, yeisler, sevinçler, matemler, gururlar, binbir türlü duyulmuş hisler var:

Ah, orada renklerin -şark güneşiyle naz eden- sihirbaz ahengi vardır.

Bu akşam yurdumu andırsa bile

Ah, orada akşamın bin rengi vardır.

Kıtasında yurduna hasret bir ruhun vatanını güzel gören necip tahsirini duyuyoruz.

Meriç’e söylediği;

Muhterem hemşiremin tarihe kaldı matemi,

Mısraında taze ve büyük yer yaranın derin sızısı ağrıyor. Bu acıdan duyduğu “muazzam gizi” “alemi yakarak” dindirmek istiyor. Köpüren coşgun bir hiddeti var.

Bir muvakkat cezr olup biran çekildim, şimdi de sermedi milliyetin meddiyle geldim Girit’e.

Velveleli fakat güzel bir teşbih.

Vatan mersiyesinden:

Adalet bu evladı affetmemek.

Ve

Ufuklarda düşmanlarım narezen.

Bu sesler haksız, neden böyle tiz?

Enînim ki haktır, bu pesti neden?

Ve

Çoktur elem hikayesi Türk oğlunun, yazık

Tarihe sığmayacak böyle bir melal

Hala bu mersiyeinin içinde;

Sancak muhakkar oldu, meserret haramdır.

Matem bugün hamiyette bir ihtiramdır.

Beytiyle başlayan bend ne kuvvetli.

“Buhran” yeis içinde bunalan bir ruhun çaresiz isyanını çok iyi anlatıyor:

Tufan küfr için mi nüzûl etti rahmetin?

Kani değil bu ruhu boğan hükme kalb-i zar.

Oldum ümid-i yeis ile, ey tanrı, tövbekar.

Sen yoksa, ah tövbe kabul eylemez misin?

“Mağluplar ve Gurup” aruzun selis ahengine pepe bir eda veriyor. Bunu sadece Enis Behiç’te gördük. Kendi icadını kendide beğenmedi. Bu keşfi Nasrettin Hoca’nın kâr helvasına benzeten İsmail Habib Bey isabet etmiş.

Akdenizin rüzgarları “tarihin, mazinin uzak devirlerinden esen serin ahenkli, göğüs şişiren sağlam nağmeli, menkıbeler fısıldayan tatlı bir rüzgâr. Yukarda da söylediğim gibi “Süvariler” le beraber şiirler Enis Behiç’in ilk şöhreti olmuştur.

Gönülden birkaç yaprak, bunlar eğer gül yaprağı ise rengi uçmuş ve kokusu kaçmış. Kitap sahifesi ise hurufat bozukmuş olmalı pek sarıh tab’ edilemememiş. Sade “Son Akşam” diye yazdığı ve yeni şiirlerinden olan parça güzel ve pürüssüz bir nazım.

Bu şiirim, belki bende son heyecan olacak diye kalbi hisleri eskimiş şaire içimizde ayık bir merhamet duyuyoruz da ondan mı ki şevkatin güzel gören müsamahalı, beğenen masum bir bakışı vardır. Fakat her halde bu parça bu kısmın içinde en şiirli bir nazım.

Birkaç hikâye... bunları okuyunca insanın “nesrin ne suçu vardı ki” diyeceği gelir. Enis Behiç pek çok şiirinde bir hikaye tarzı varken bu “hikaye” lerde pek az muvaffak oluşu şaşılacak şey. Bence Enis Behiç’in en zayıf yeri de burası. O, yazılarına daha çok bir hikaye üslubu veriyor. Kafiyeleler hatasız, mısralar hece adetlerine uygun, ifade kusursuzken şiirlerinde bir eksiklik hissediyoruz. Onu vaktiyle derin bulmayanlara burada bir hak vermek lazım.

Fuat Hüsnü, nr. 6, s. 11-13

4. SOSYOLOJİ İLE İLGİLİ YAZILAR

4.1. BİR TABİAT MEKTEBİ

337 senesinde Ankara’da Rus sefiri Aralov yoldaşın çocuklarına Türkçe dersleri veriyordum. Resmi vazifemi bitirdikten sonra bazen yaylıya bazen bir ata binerek Ankara’nın bir saat uzağında (Keçiören) bağlarındaki köşke gider, uzun müddet bu samimi aileye karışırdım. Mekteplerimizin tatili zamanında Türkçe derslerine kuvvet vermek için büsbütün köşke nakl etmiştim.

Pek muhterem mütefekkir bir zat olan sefir cenaplarının Seva, Slava, İgor isminde üç çocuğu, sırasıyla on, on üç, on yedi yaşlarında idi. Üçü de birbirinden zeki olan bu çocuklar sabahtan akşama kadar kesif badem ve iğde ağaçları arasında göğsü açık bir sadakor gömlek, bir de beyaz kısa pantolonla dört tarafa koşarlar, tabiatın hayvan, nebat, maden eşyaları üzerinde mütemadiyen tetkik ve tatbiata tetâbu’da bulunurlardı.

Aralarında surât-ı mukavemet koşuları tertip etmek, bisikletle her gün Ankara’ya gidip gelmek, leylekleri yumurtalarla yakalamak için subaşlarındaki kavakların tepelerine çıkmak, günde iki, üç defa açık güneş altında havuzun suyuna atılmak, böcek toplamak, bahçe yetiştirmek, güvercin, atmaca, kartal, kaplumbağa, tavşan, köpek, kedi, ayı yavrusu beslemek çocukların başlıca meşgaleleri idi.

Tavşanların ikisi toprağa dalarak kaçmış, güvercinler yumurtlamış, ayı yavrusu gece kulübesinden kaçmış (İgor)un yatağı altına uyumaya gelmiş... Bunlar günün en mühim, en heyecanlı hadiseleri idi.

Koca yaz bu çocukların başları şapka, ayakları çorap, fotin görmedi. Akşam her üçü de çıplak bacaklarında diken, çalı sıırıklarıyla dönerler, annelerinden aldıkları tentürdiyot şişesiyle yaralarını kuruturlardı.

Sabahları gün doğarken kalkarlar, aşağıda acayip seslerle bağrıışan ve yemek zamanını hissederek kulübelerini tekmeleyen muhtelif hayvanların katılarını hazırlarlardı. Kartal, Slava’nın havadan attığı et parçalarını türlü çığlıklarla yırtarken,

aygır ayı yavrusuyla beraber kavakların tepesinde atmaca yuvalarına akın yapmakla meşgul olurdu. Kardeşlerin büyüğü Seva heybetli Ankara'nın ilk ışıklarını tespit ettiği tablosunu bırakır, ya bir gün evvel toplanan yüzlerce renkli böcekleri koleksiyon için zamlamakla meşgul olur yahut beş ciltlik büyük çocuk ansiklopedisinin kartal, ayı bahsini köşkün üst katından bahçedeki kardeşlerine bağıra bağıra okurdu.

Burada en basit ve ucuz vesaitle çocukların şiddetli alaka ve iltizamlarına müstenit canlı ve heyecanlı bir tabiat mektebi kurulmuştu. Çocuklar burada tabiatın maden, nebat, hayvan ve eşyalarına dair en kıymetli malumatı kitaptan değil, yaşamakla, tabiatın muhtelif eşyasını lezzet, tetkik ve tecrübe etmekle sahip oluyorlardı. Mevsimlere, mahsullere, memleketlere, iklimlere dair en doğru ve tecrübe malumat bunlarda hazırdu.

Bir gün küçük (İgor) masum bir Türkçe ile bana:

Bizim küçük ayı hakkında öyle şeyler keşfettim ki bunların hiçbiri bizim ansiklopedide yok! dedi ve bana bu hayvanın pençesiyle tokat atabildiğinden, köpekle birlikte üst üste haz içinde uyuduğundan, toprak üstünde baş aşağı taklaklarını aynen tekrar ettiğinden, başparmağını meme diye zevkli zevkli emdiğinden, merdiven parmakları üstünden gittiği gibi kaydığından, kabahat yaptığı vakit utandığından ve nihayet ayı yavrusunun (vav) harfini mükemmelen telaffuz ettiğinden hararetle bahsetti.

Yuvada kurulan tabiat mektebinin tedrisatı en mükemmel kitapların muhteviyatından zengin, hele hafızadan hiç silinmeyecek kadar canlı idi.

O senenin temmuzu içinde (Seva) ve (Slava) ile Kastamonu'ya kırk gün süren bir seyahate çıktık. Yaylamız olduğu halde çocuklar büyük Ilgaz ormanlarını yaya geçtiler. Fotoğraf, kara kalem, yağlı boya resimlerinden çok kıymetli bir albüm vücuda geldi. Bir tek yaprak, bir bucak için uçurumların üstünde yerden yere, tehlikeden tehlikeye koşan bu çocukların yarın ki vazifelerinde de böyle atılğan, cesur ve çâlak olacaklarına iman etmemek mümkün değildi.

Ankara’da (Keçiören) bağlarında bu küçük tabiat mektebini bir tek il ediyordu: Rusya’da meşhur bir terbiye enstitüsünden mezun madam Aralov. Muhterem madam Roso ile muakiblerinin takdirkârı idi. Çocuklarının terbiyesi de (Emile)in terbiyesine ne kadar benziyordu. Tabiatın bu gençlere verdiği sa’y ve mücadele aşkını her gün daha ziyade inkişaf etmiş gördükçe kendi kendime tam bir kanaatle tabiat terbiyesinin desturlarını bir daha tekrar ediyordum:

“Çocuğu tabiat bizden iyi tanıyor, o halde tabiatın gösterdiği yolları takip edelim. En hakiki merci tabiattır. Fakat kendisinden ümit edilen gayeleri temin edebilecek surette mahirane tertip ve tanzim olunmuş bir tabiat.”

Ahmet Hikmet- nr. 3, s. 1-2

4.2. HERBERT SPENCER

Tabiatla Tekâmül- Cemiyette Tekâmül- Tekâmül Kanunları- Tekâmülün Sevki- Zamanımız Geçid Devresidir- Hôd-endişlik, Gayr-endişlik- Nihânî Muvazene- Hükümetin Salahiyeti Hududu- Terbiye İş- Uzviyet Âlemi ile Cemiyet Arasındaki müşâbehet.

Fen, felsefe, din birbirleriyle barışacak mı? Bunun sonu nereye varacaktı?

Son asrın en büyük filozoflarından olan Spencer, (Umumi malumat)nın ihata derecesi itibariyle pek dikkate şayandır. Ahlâk, siyaset, pedagoji, içtimaiyat, fen, felsefe ve din üzerine pek mühim eserler meydana getirmiştir. Bu ihtisas devrinde, bu kadar mütenevvi' şeylerde gösterdiği kudrettir ki hayrete şayandır.

Spencer'de hâkim fikir (tekâmül-evolution)dir. Bunun hadiseleri ve tahvilleri hep tekâmül kanunu ile izah eyler.

-Spencer'e göre tekâmül nedir?

-(Ayniyet)den (tenvi') e geçiştir.

Her yerde ve daima terakki ve tekâmül, (mütevelli tenvi') neticesidir.

Kâinat evvela (nebülöz) yani (her maddesi aynı şey) halinde idi. Sonra, hareketleri, kesâfetleri ve benniyeleri itibariyle başka başka birçok ecrâm tenvi' husule geldi.

Arz, güzellik ibtida (müphem ve karışık bir kitleden ibaretti. Teberrüd ve tasallüb ettikten sonra muhtelif ânasırlar husule geldi. Bugün (müstehâse) âlemi ne kadar nakıs olursa olsun şunu anlatıyor ki en mu'dil nev'ler, en son vücuda gelenlerdir. Fekariyyelerin en eskisi balıklardır. Sonra zevâhif, sonra memeliler, sonra kuşlar vücut buldu. Canlılar içinde her suretle en mu'dil olanı insan olup arz sahnesine en son çıkanda insandır.

İçtimai tekâmül, her nokta-i nazardan ecramin ve zevîlhayatın tekâmülüne müşâbihdir. Cemiyette ibtida bir (aynîyet) vardı. Cemiyetin fertlerinden her biri avcı, balıkçı, terzi, yapıcı elh..idi. sonra iş bölümü ve tenvi' gittikçe arttı.

İbtida, yalnız (medenî) ve (idare olunanlar) vardı. Sonra askerler, büyük memur ve işçiler ayrı ayrı gruplara ayrıldılar. Ameleler, kezâlik muhtelif sınıflara ayrıldı. Şimdi bir amele, bir işin küçük bir şubesinde çalışıyor.

Menşe'i bir olan lisan, gittikçe muhtelif şaibelere ayrıldı.

Yazı resmin kızıdır, şiir, musiki ve dans eski Yunan trajedilerinde birbirlerinden ayrılmaz bir vahdet teşkil ediyordu. (İlyada) her türlü (edebi nev'iler)i temsil ederdi. Ve tedrici tenvi' neticesindedir ki destanî şiirler ve tarih, lirik şiirler ve ilâhiyat, dramatik şiirler doğdu. Şimdi ise (edebi nev'iler) o kadar çok ki tasnif bile güç...

Tekâmül üç kanun üzerine istinad eyler:

- 1) Gayr-i mütecânis şeylerdeki istikrarsızlık
- 2) Tesiratin taaddi.
- 3) Gayr-ı mütecanis tesirlerin başka başka tarzlarda faaliyette bulunmaları.

Tekâmül var, bu inkâr edilemez, fakat tekâmül ebediyen devam edecek mi?

Spencer'e göre hayır. Tekâmülünde bir nihayeti var. Bir taş yuvarlanırken diğer şeyleri de beraber yuvarlar ve nihayet hepsi durur. Tekâmül eden her şey, nihai muvazene ve ahenge doğru gidiyor.

Cemiyet-i beşer, mütemadiyen tahvilata uğruyor. Bittabi birçok ayak sürçme ve acılar ile... Kırk fertler, kırk cemaatler arasında ziddiyet, evvelden daha çoktu. Bugün de varsa da nispeten azdır. Fakat yavaş yavaş fitrat-ı beşerin mevcudiyeti şartlarına daha iyi intibak mümkün olacaktır: fert, cemiyeti mutazarrır edecek hiçbir şey arzu etmeyecek. Cemiyette fertlere gittikçe daha az (tahdîd)ler teklif ederek daha ziyade hürriyet verecektir.

Tekâmül yolunda olan bir cemiyet, kendini (olduğu yerde-istasyon) bırakan veya inhitata sevk eden birtakım harici avamlık tesiri altındadır.

Her (ihtilâl) cemiyete bir sarsıntı verir. Sanayi ve ticaret durur. Siyasi teşkilatın tahvili ile yeni teşkilat husule gelir ve yenisi tekâmül eyler.

Tekâmülün en üst noktasına varan bir cemiyete inhitat ve zeval mukadderdir. Her tekâmül bir inhitat ve inhilâl ile neticelenir. Şüphesiz ki insaniyet-fennin ve fen vasıtasıyla kudret-i beşerin ilerlemesiyle- gittikçe daha mükemmel bir hale yükselecektir. Fakat tekâmül uç noktasına varınca insaniyetin inhilâl ederek ebediyen (zeval bulması)da muhtemeldir. Meğerki nev'-i beşer, meçhul bir kanun tesiriyle ebediyeti temin ede...

Lakin bu kanun şimdilik fence meçhuldür. Din vadisindedir. Spencer'in ayrılmak istemediği fenden hariçtir. Burada Spencer (isbatiye) felsefesine girmiş oluyor.

Ahlâk: Spencer, ahlâkta da tekâmülcüdür. Ve bunda kendinden evvelki İngiliz filozoflarının (menfaat) desturundan ayrılır. Gerçi Spencer'de, diğer İngiliz filozofları gibi, insaniyetin (faydalı)ya meyl ettiğini kabul eyler. Fakat Spencer'e göre (faydalı): meyl ve arzuya şayan değil, zaruri ve elzemdir. Ecram, nebatat ve hayvanatın tekâmülü nasıl bir takım lâ-yetegayyerkanunlara tabî ise insaniyette öyle lâ-yetegayyer kanunlara tabîdir ve bunlara inkıyâd etmek mecburiyetindedir. Kâinatın (küll) ve (eczâ)sına ait kanunlar, insana da şâmindir. Bütün hadiseler şâmil olan (umumi tekâmül) kanununa insanda tabîdir.

Bu kanun-u tabîi sayesinde insaniyet her ferdin şerait ve ihtiyâcâtına tatabuk etmeye maildir. Diğer taraftan her fertte içtimai hayata ve bunun mevcudiyet ve tekâmülü şeraitine intibaka gayret etmektedir. Hepimizin gayesi şu olmalıdır:

Kırk umum, kırk herhangi bir ferdimiz için azami saadet temini.

Hiç şüphesiz ki şer ve ahlâksızlık na-bedid olacak, yine şüphesiz ki insan, bir gün gelecek, (mükemmel) olacak. İnsanla dünya cennete dönecek...

Bugün insan, mükemmel değilse bir gün (umumi muvazene ve ahenk) hâsıl olup ona vasıl olacaktır. Bugün insanlar arasında ihtilaf vardır, çünkü entereleri birbirine zıttır ve bugün insanlar, birbirinin canavarıdır. Çünkü insanlar en kaba ve en kötü sevk-i tabilerine itaat etmektedirler. Zira arkasında pek ağır basan bir mazi

var ki o mazide harp, daimi bir vaka idi. Lakin bir gün gelecek ki o gün, başka insanları köle etmeye ma'tuf olan (militarizm) yerine [endüstriyalizm-sanayi] kaim olacak. Milletler arasında sulh hükümrân olacak. Ferd, bir cüz' olduğu heyet-i umumiyenin saadeti için çalışacak ve [heyet-i umumiye]nin gayesi de; ferdin saadetini temininden başka bir şey olmayacak.

İnsaniyet şimdi küçük devresindedir. Sulh-harp, ihtilâf-ıtilâf, ihtilâl-irtica devreleri münâvebeleri arasında hürriyet ve müsâvâta doğru girmektedir.

O vakit hayat-ı beşer nev'imizin şerait-i mevcudiyetine tevâfuk ederek bütün fertler adâlet kanununa kendiliklerinden itaat edeceklerdir.

İnsaniyetin bu tekâmülü, hissiyat-ı beşer tekâmülü ile müterafık olacaktır. [Küll]ün tahvili [eczâ]sının tahvili ile husule gelebilir.

Tekâmülün üç safhasıyla mütevazi bir surette tekamül etmekte olan üç türlü hissiyat vardır:

1. Hod-endişelik hissi.
2. Hod-endişelik ile beraber gari-endişelik hissi.
3. Gayri-endişelik hissi.

İbtidâ insan, yalnız nefsi için yaşamıştır. Hod-endişeliğinin başkalarını mutazarrır edip etmediğini hiç düşünmeksizin bütün arzularını tatmin ile bütün temayüllerini yerine getiriyordu. Ba'dehu cemiyetin kendine [faydalar] temin ettiğini anlayarak “ittihâd, kuvveti teşkil eder” düsturuna inandı ve cemiyet teşkil etti. Fakat cemiyet hayatı, hod-peristinin biraz tatil edilmesini ister. Başkalarından iyilik görebilmek için insanın, bazı kere olsun başkalarına iyilik etmesi lazımdır: işte hod-endişelik ile beraber gayri-endişelik devresi.

Bunun gittikçe gayri-endişelik kısmı çoğalacak. Ve gayri-endişelik hissi nesilden nesle geçerek gittikçe kavileşecek. İnsan nihayet hod-endişeliğini söndürerek [gayr-endiş] olacak. Fakat gayr-endişeliği tamamen kendi nefsinden feragat muamelesine almayınız. Bu gayr-endişelik; adalete hürmet ve rağbetten ve herkesin hukukuna riayet olunarak [nihai muvazene ve ahenk] husule gelmekten ibarettir. Yani herkes, diğerinin hakkına da adalete riayet edecektir.

Siyaset: bir milletin ahval-i siyasiyesi ahlakı ile pek sıkı alâkadardır. Mademki beşeriyet henüz [hod-endişelik ile beraber gayr-endişelik] devresindedir. Bu devrede birçok haklar, henüz ayaklar altında çiğneteceğinden herkes, adalete riayet ettirmek için hükümet zaruridir.

Hükümetin vazifesi: ferdi hürriyete vuku' bulacak her türlü hücumu mani, vatandaşlar arasındaki ihtilâfi ezele ve dâhil ve hariçte sulhu idamedir. Fakat hükümetin yapacağı işler burada kalmalıdır.

Bu [hod-endişelik ile beraber gayr-endişelik] devrinde hükümet, cemiyet hayatı için [zaruri bir ağırlık]dır. İnsaniyet, bugün henüz ihtirasları tesiri altında yaşamakta olduğundandır ki ona hükümet lazımdır. Yoksa hükümet haddizatında mütekâmil insaniyete [yakışmayan bir şey]dir. Binaenaleyh hükümet, müstakbel nesillere bir ideal gibi telkin ve teklif edilmelidir. Bu itibarla Spencer, sosyalizmi ve bunun hükümet teşkilatını hiç muvaffak bulmaz.

Spencer, sosyalizmden ziyade insanları hükümete idare etmek isteyen anarşizme meyillidir. Hükümetin salahiyet ve kudretini tevsî' değil zaruri hod-asgariye indirmek taraftarıdır. Hükümet, yalnız efradın hukukunu muhafaza ile mükellef olacak.

Terbiye: Spencer'e göre terbiyenin gayesi: Her şekli altında ferdi ve içtimâî hayata tam ve mükemmel bir surette hazırlamaktır.

Zaruri olan şeyleri süse feda etmemelidir. Eski diller ve tarihin-tekâmül-ü beşeri sezdirmeyen- teferruatlarını öğretmek ile vakit geçirmemelidir. Hayat için en mühim şeyler nelerse onları öğretmelidir. Her dersin terbiyevî kıymeti, bahsettiği kaide ile ölçülmelidir. Bu nokta-i nazardan malumat-ı beşerin en faydalısı [fen] dir. Binaenaleyh terbiyenin esasını [fen] teşkil etmelidir. Bize tabiatın kanunlarını öğretmek layefna bir hazine olan (evvelceden görme), (yapabilme) kudreti veren ve her günkü hayatta bize rehberlik eden fen değil midir? Ticaret ve sanayide muvaffakiyeti temin edecek yine fendir. Muhtelif tatbikatıyla riyaizet ve asrımızın bu saf mümtazı olan makineler için mekanik, fizik, kimya ve ulûm içtimaiye hayatta muvaffak olmak isteyen herkese lazımdır.

Beşeriyetin bu kadar ağır terakkisine en mühim sebep: Ebeveynin beden ve ruh kanunlarını bilmemeleridir. Bilhassa valideler, pek mühim olan vazifelerine hiç hazırlanmamıştır. Validelerin hıfzıssıhha ve psikolojiye dair malumat sahibi olmaları lazımdır.

Her insan yalnız kendi işlerinde değil, içtimai bir iş başına davet edildiği zamanda fenne sağlam vakıf olması lazımdır. Sanatın ilk basamağı, Spencer'e göre fendir. Binaenaleyh [fennî terbiye], [bedî terbiye]nin en iyi mahzarıdır.

Çocuğun zekâsını inkişaf ettirmek için mürebbinin en büyük vazifesi: tabiatı zorlamamak ve bilakis zekânın tekâmülünü takip etmektir. Binaenaleyh fikri terbiye, tedrici olmalıdır. Basitten mürekkebe müşahhasan mücerrede, [empirizm-ihtiyariye]den [akliye-rasyonalizm]ye gitmelidir. Dünya başlayalıdan beri ruh beşerde böyle hareket etmiştir. Bu, en emin ve en feyizli bir yoldur.

Spencer, Sokrat'ın düsturunu ihya ile mürebbilere der ki:

“Çocuklara hazırlanmış malumat hikâye etmeyiniz. Hakikatleri kendilerine buldurunuz. Çocukların teşebbüslerine, şahsi sâîlerine pek çok yer bırakınız.”

Ahlâkı terbiye: Spencer'e göre çocuk, fitraten iyi değildir. Birkaç senelik tezhip, onun kötülüklerini söküp atamaz. Kendi kendine kalınca derhal kötü otlar biter. Çocuktan ahlâkı yüksek şeyler beklemek doğru değildir. Çocuk, ale'l-ekser vahşi insiyâklarına körcesine itaat eden bir vahşidir. Bu vahşi insiyakların inkişaf etmemesine dikkat etmek lazımdır. Fakat çocuğu düzeltmek için de mutlaka azar ve dayağa müracaat etmekte lazım gelmez. En iyisi çocuğa itaatin faydasını anlatmaktır.

Şüphesiz bedenî terbiyede de fevkalade ehemmiyet verir. Ona göre sıhhatemani olan şeyler: gıda, elbise, mûmârese kifayesizliği ile fazla zihnî yorgunluktur.

İçtimaiyat: İçtimai tekâmül nasıl ta'cîl edilebilir? Mazide ve şimdi olan hatalardan ve neticelerden nasıl içtinap etmeli? (Evvelceden görebilmek) için bigâne çare; bilgidir. Kırk ahlâkî, kırk siyasî mefkûreyi hakikat sahasına isal edecek yollarda bize rehberlik edebilecek ancak (içtimaiyat)dır. Fakat içtimai meselelere, maatteessüf, herkes bilir bilmez karışarak indî hükümlerle halletmek istiyorlar. Spencer'e göre İngiltere parlamentosu azaları uhdelere aldıkları işlere hazırlanmış değiller.

Kanunlar tanzim ediyorlar fakat bunların tatbikatta ne gibi neticeler verebileceğini nazar-ı itibare almıyorlar. Evvelceden göremiyorlar. Bizim hükümlerimiz, yalnız cehaletimizle değil aynı zamanda ihtirasatımızla, zekâmızın meseleleri heyet-i umumiyesiyle kavrayamamasıyla, hakikat ile hatayı birbirinden tefrik edememesiyle de bozulmaktadır. Bunlara bir de zekâmızın terbiye ve bazı efkâr-ı batıla tesirleriyle zulmet altında kaldığını da ilave ediniz.

(İçtimai teşkilat) uzviyet-i fizyolojiye müşabihdir. Bir (madde-i namiye) nın icrası arasında vahdet yok ise o (madde-i namiye) yaşayamaz. Harici tesirler onu mahveder. Tıpkı bunun gibi eğer bir cemiyetin fertleri arasında tesânüd ve rabita yok ise bu cemiyet, harici ve dâhili düşmanlara mukavemet edemez.

Uzviyette (iş bölümü) esası caridir. Cihaz-ı hazm ile cihaz-ı devran ile meşguldür. Fakat hepsi hayatı muhafaza içindir. Hayata muzır olan her şeye karşı müdafaa içindir. Bir cemiyette böyle iş bölümü düsturu olursa o cemiyet, efrattan her birine daha kavi ve feyizli bir hayat bahşedebilir.

Bir cemiyette iş bölümü olabilmek için mütekabil vazife ve hizmetleri temin edecek - uzviyette olduğu gibi- daha sık ve orada olmalıdır.

İnsan, (içtimai bir hücre)dir. Binaenaleyh sosyoloji ile biyoloji arasında pek sıkı bir münasebet vardır. Sosyoloji, vâsi' mikyasta bir biyolojidir. Fert hücre-i içtimaiye, nev' beşer tek bir insandır. Sosyolojiye vakıf olmak için evvela biyolojiye vukuf lazımdır. Biyoloji vasıtasıyla ki sosyolojiye hazırlanmalıdır.

İçtimaiyatçı, ruhiyat kanunlarına da vakıf olmalıdır. Çünkü cemiyet fertlerinden mürekkebdir. Ruhiyatta fertlerin efkâr ve hissiyatını mütalaa eyler. İçtimai hadiseler ise efkâr ve hissiyat üzerine istillad eyler.

Spencer, içtimaiyat âlemine pek ziyade ehemmiyet verir ve içtimai hadiseleri- her türlü indî fikirlerden müberra olarak- fennî bir surette mütalaa teşvik eyler.

(Sosyoloji prensibi) eseri, tarih ve etnografyadan alınmış, muhtelif müessesat aileviye, siyasiye, diniye ve meslekiye üzerine ince tarassudlarla doludur. Bunların hem tarihini hem hal-i hazırını mütalaa eyler ve bu müesseselerin - istidlâl fennî usulü ile muhtemel istikballerden bahseder.

Fen, felsefe, din; fennin izah ettiği hadiseler, her gün biraz daha çoğalıyor. Her fen kendine mahsus usul ile meçhul şeylerin birer noktasını yavaş yavaş tenvir ediyor. Fakat bu [hakikatten bir cüz'] den ibarettir.

Ruh-u beşer ise vahdet eriyor. Bunu fende bulamayınca felsefeye müracaat ediyor. Felsefe, bu mütalaa olunmuş cz'leri cem' ile bütün malumat-ı beşerin gğnn bir olduğunu şu müteaddid enhar-ı fnunun bir membadan sdur ettiğini ispata çalışıyor. Felsefe böyle (tecvit-i malumat) a uğraşıyor.

Din, ne olacak? Zaman ile na-bedid mi olacak? Yoksa tekâmül m edecek? Fen ve din birbirine şimdiye kadar zıt gibi kaldı. Zafer hangisinin olacak? Fen her şeyi izah ile dinin hikmet vücudu kalmayacak mı? Yoksa fen her şeyi tamamen izahıtan aciz olarak, âlimler, cehaletlerinin vesaitini görüp fenlerin iflas ettiğini ilan ile dine mi iltica edecekler?

Bu suallere Spencer şöyle cevap verir:

-Ne din na-bedid olacak, ne de fen. Fakat bunlar arasında öteden beri mevcut olan zıddiyet zil olacak. Din ile fen barışacak.

Zihn-i beşer, yalnız (hadisat) ve (izafı)yi mütalaa vadisinde kalamaz. Çünkü o vakit darlaşır, kalır. şüphesiz ki zihn-i beşer (nevmin yani mutlak)a da ulaşamayacak. Fakat (l-y'lem) in azamet ve vz'atını de hissetmek mecburiyetindedir. Ancak bu suretledir ki zihn-i beşer, kendi vadisinin hakiki hudutlarını yani (y'lem) olan şeyleri çizebilir.

Spencer der ki "tezahüratı: tabiat, hayat ve fikir olan kudret-i külliye'nin yani ta kürenin -alamet demeyelim- fakat idrak-ı beşerin ne kadar fevkinden olduğunu ancak hakiki ve samimi bir âlim bilebilir."

M. Rahmi [Balaban], nr. 4, s. 6,7- 10

4.3. DURKHEİM

Fransa’da doğan sosyoloji, Herbert Spencer’in biyoloji ve Almanya’nın (Halk Psikolojisi) mekteplerine temayül ettirilmişti. Durkheim, böyle biyoloji ve psikoloji üzerine değil, bizatihi (İçtimai Şeniyet) üzerine müesses bir sosyoloji aramak lazımdır, diyordu. İnsanın ve cemiyet-i beşeriyenin tabiat ve mahiyetini aramak için Durkheim: tarih ve -ilk cemiyetlerin ve insanların ahlak ve adetlerini öğrenmek üzere- etnografyaya müracaat ediyor. (İçtimai iş bölümü) eseri böyle vesikalarla doludur.

Durkheim’e göre sosyolojiyi, yalnız psikoloji üzerine istinat ettirmek pek hatalıdır. Çünkü psikoloji, bize (tecrit edilmiş tek insan) ın hassasiyet, zekâ ve iradesini öğretebilir. Fakat insan, bundan ibaret değildir. İnsanın dinî ve ahlâkî akideleri, adlî kanunları, içtimai adetleri, tekniği, lisanı, mantığı, elh. Her şeyi- esas cevheri aynı kalmakla beraber- zaman ile değişiyor. İnsanın asıl servetini teşkil eden bunlar olduğu gibi (medenî insanlık)ın temeli de bunlardan ibarettir.

Her birimiz, gelip geçmiş nesillerden tedricen edindiği tecrübelerin muhassalasını taşımaktayız. Bu (tecrübeler muhassalesi) ancak bir teşkilat sayesinde ebedileştirilebilir. Hâlbuki şahıslar fanidir. Bu teşkilat, bütün müesseseleriyle- kütüphaneleriyle, asâr-ı sanaiyeleriyle, elh- cemiyettir. Bize mevrus olan (bu muhassale), böyle insanın servet-i asliyesini teşkil ediyorsa, bu mevrus servetin muhafızı olan (cemiyet)i iyi tanımak iledir ki insan hakkında tam bir fikir edinilebilir.

İnsanı tanımak için içtimaiyat, psikolojiden daha zengin bir âlemdir. Psikoloji: mademki cemiyet, fertlerden mürekkeptir. Ayrıca içtimaiyat yoktur. Mesele: “Ferdin tabiat ve mahiyetini iyi tayin etmektir.” Der.

Durkheim’e göre bu böyle değildir. Ona göre ayrıca (içtimai şeniyet)ler vardır ki bunları içtimaiyat halledebilir. İçtimai şeniyet ve hadiseler nelerdir.” Diğer şeniyetlerden ne suretle ayrılır? Bunu (sosyoloji metotları) eserinde izah eder.

مولد الماء، مولد الهواء, azot, karbon birleşince nasıl yeni havassa malik mürekkep bir cisim husule geliyorsa, fertlerden mürekkep grupta da başka bir ruh, başka bir

karakter, başka itiyatlar husule gelir. Buna (maşeri vicdan) denilir. İşte (içtimai şeniyet) grupta hâsıl olan bu başkalıktır.

-Bu (maşeri vicdan) karşısında ferdin ne gibi istiklali var bu maşer içinde ferd, cemiyet nef'ine, bunalıp kalmaz mı?

-Hayır. Çünkü cemiyet, medeniyet terakkî ettikçe, fertlerine gittikçe daha mütenevvi bir (iş bölümü) teklif etmektedir. Durkheim'e göre iş bölümü, ferdin cemiyetten tedrici surette istiklalini vücuda getirmektedir. Çünkü (iş bölümü) gittikçe daha ziyade (ihtisas) istiyor. Bu ihtisas sayesinde fert, kendi â'mâl ve hareketinin daha hür müdürü olabilir. Binaenaleyh, Durkheim'e göre, cemiyette teşkilat ne kadar tekmi edip efrada ne kadar (iş bölümü) teklif ederse ferdin hürriyeti o kadar ziyade tevsi etmiş olur. Ve bu, ferdin hürriyetini katiyen tehdit etmez. İşte levmenin tevlid edeceği bu fırsat, efradı cemiyetten ayıracak değil, bilakis bütün ferdleri, cemiyetin teâlîsinin hizmetkârı olmak fikrinde hepsini toplayacaktır. Hepsinin gayesi budur.

*

Sosyolojinin mevzuu, müşterek hayat ve bunun ferd ile münasebetidir. Sosyolojinin usulü, tarassut ve izahtır. İçtimai hadiseler, ferdi anlatan psikoloji, yani ferdi hissiyat, ferdi muhayyele, elh. Gibi ferdi ruhiyat ile halledilemez. İçtimai hissiyatı ve içtimai beniyeyi keşfetmek lazımdır.

İçtimai his ve fikirler, müessesât-ı içtimaiyeyi tetkik ile anlayabiliriz. Çünkü içtimai his ve fikrin müessesât üzerine ve müessesâtında içtimai hisler üzerine karşılıklı tesiri vardır. Mesela o zamanın ahval-i içtimaiyesi, Fransa ihtilalini husule getirdi. (İhtilalden doğan fikirler ve hisler)de o zamanın ahval-i içtimaiyesini tadil etti.

Durkheim: "Din, ahlâk, adliye, bedî teknik, iktisadî teknik, übüvvet, izdivaç-ı mukavele, mülkiyyet, elh. Gibi bütün müesseseleri anlamak için (usul-ü tarihi)ye muhtacız" der. Bunların menşelerini, teşekkülleri sebeplerini ve tekâmülleri seyrini tetkik eder. Bunların tekâmülüne ve bazı adetlerle içtimai müesseselerin inhitat ve inkirazına sebep ne olduğunu (usul-ü tarihi) ile tahlil eyler, arar.

Binaenaleyh sosyoloji, müesseseleri hal hususunda (tarih)e müracaat eyler. Fakat yalnız içtimai müesseseler tarihine.

Muhtelif milletlerin (içtimai müesseseler tarihi) mukayeseli bir surette mütalaa edilirse yavaş yavaş (müessesât-ı içtimaiyenin tekâmülü) emelleri ve kanunları meydana çıkar. Binaenaleyh sosyolojik izah için (mukayeseli usul) en muvaffaktır ki Durkheim buna (sosyoloji usulü) namını verdi. Böyle mukayeseden bahseden etnografya âlemi, sosyolojinin pek mühim muaviniidir. İçtimaiyatçının tarih ve etnografyadan istifade etmesi ona üç fayda temin eyler.

1. Tekâmülü meydana getiren âlemler, tezahür sırasıyla meydana çıkar.
2. Bu tezahürü meydana getiren ahval ve icabet anlaşılır.
3. Bu hadisenin eşkâl-i mütevâlîyesinde muhtefi daimi evsafın neler olduğu meydana çıkar.

Şimdi sosyoloji usulüne göre terakkî ve tekâmül esbabı nedir, ona gelelim.

İçtimai müesseselerin tekâmülü âlemi olan bu esbap, tekâmülün husule geldiği (içtimai mahiyet) içindedir. Âmil-i esasî olan bu içtimai mahiyet nedir?

-Durkheim, (içtimai iş bölümü) eserinde bunu tamamen mekaniği anasırlara ayırır. Cemiyetin büyüklüğü ve keşafeti.

İşte Durkheim'e göre içtimai terakkiyi temin eden esbab.

Cemiyette yekdiğeri üzerine (âmil) ve (akselamel) icra edebilen fertler çoğaldıkça (iş bölümü) daha ziyade terakki ediyor. İş bölümünün terakkisine hizmet eden işte bu nüfus keşafetidir.

Fi-elhakika metnu' işler, birbirine ne kadar takrip ederse temas noktaları da o kadar ziyadeleşir. Aynı zamanda mücadele fırsatı da tezayüt eyler. Bu mücadelede zaîfler, na-bedid olur yahut tahvil eyler. Yegâne tahvil vasıtası, yeni bir (ihtisas)dır. Binaenaleyh Durkheim'e göre içtimai tekâmülün ruhu iş bölümüdür.

Fennin emrettiği şey: içtimai mahiyet ile itikad ve müessesât arasında ahenk temin etmektir. Bir grubun ahlâkı kendine göredir. Bir milletin ahlâkı hakkında hüküm verebilmek veya bir milletin ahlâkını tadil edebilmek için onun beden ve

ruhuna vukuf lazımdır. Milletin beden ve ruhu; beniyyesi ve vicdanıdır. Milletin ideali, vücudatında teşkil eder.

M. Rahmi [Balaban], nr. 5, s. 5-6

4.4. AUGUSTE COMTE

1798-1857

Auguste Comte, isbatiye felsefesinin bânîsi ve bugün pek ilerlemiş olan içtimaiyat aleminin müessisidir.

Comte, cemiyetin siyasi vaziyetini anarşi halinde görüyor: “Cemiyet fikirleri tevhit ve muhtelif faaliyetlerin ahengini emin edecek sağlam prensipler üzerine istinad etmiyor.” Diyor. Böyle sağlam prensipler aramaya koyulur. Ve nihayet bunları (1830-1842) de neşrettiği (Müsbet Felsefe) eserinde izah ediyor:

Filhakika siyasi anarşi, ahlâki anarşiden ve bu da fikri anarşiden doğar. Efkâr-ı umumiyenin müştereken kabul ettiği prensipler mevcut olmayan bir yerde umumun kabulüne mazhar olmuş ahlâk desturları yoktur. Böyle yerde cemiyet, tamamen intizamsız ve karma karış bir hale düşer. Ve hiçbir hükümet paydar olamaz. Bundan başka hiçbir (nûfûz ve vilâyet) ve hiçbir (umumi nizâm) tesis edemez.

Binaenaleyh, Comte göre, yeni felsefenin üç gayesi olacak:

1. Zihinlerde bir kanaat sistemi teşkil edecek, ki bu müşterek fikret ve zihniyeti meydana getirecek.
2. içtimai münasebetler için ve kanaat üzerine ibtina’ ve tanzim edilmiş düsturlar tayin edecek.
3. Siyasî teşkillere bütün insanların kabul edebileceği bir esas verecek, ki bu teşkilât onların zihni ve ahlâki temayüllerine muvafak olacak.

(1) Efkârı tevhit edebileceğini herkes kabul edebileceği bir sistem varsa o da filozof (Bacon) dan beri kabul edilen tecrübe usulüdür. (2 ve 3) içtimai kanunlar vesilesi teşkiller (objectif) olmalı.

Comte’ın bu görüşü, vazi’ ettiği üç devre nazariyesinin bir husui halidir. Comte’a göre insaniyet ve her alem, üç devre geçirmiştir:

1. Teolojik: Mağbudî devre. 2- Mâba’dut-tabîa devre. 3- Müsbet ve objektif devre, ki şimdi bu son devre içindeyiz.

Sosyolojinin mevzuu, içtimai hadiselerdir. Bunlarla beraber sosyoloji, içtimai hadiseleri ayrı ayrı mütalaa ve tetkik eden diğer alemlerden tamamen ayrıdır. Sosyolojiye, gerek yalnız riyaziyet uzullerini tatbik etmek, gerek onu biyolojiye müşâbih addetmek veya yalnız, tâli bir şubesi olan iktisadiyat vadisine hasır etmek - Comte'a göre- hatalı olur. Şüphesiz ki içtimai hadiseler, alelumûm uzviyat kanunlarına tabiidir. Ve binaenaleyh bütün tabii hadiselerden -hatta kozmografyadan bile- müteessirdir. Comte'a göre, hayvanat hayatı ile beşer hayatı arasında bir başkalık yoktur. Hayvanların sevk-i tabiisi ile beşerin zekası arasında -Comte'a göre- keyfiyeten bir (gerilik)te yoktur.

Hayvanın lisanı, cenin halinde içtimai hayatı, hissi ihtiyaçları vardır. Âlî hayvanların halet-i zihniyesi, (fetişizm) devresindeki ibtidai insanın halet-i zihniyesine müşebbehtir.

İçtimai hadiselerin izahı tarzını, tabiat-ı beşerde aramak lazım olmakla sosyoloji, bir dereceye kadar biyolojiye tabiidir. Fakat yalnız bir dereceye kadar. Çünkü içtimai hadiselerin ayrıca -birbirini takip ve tevâlî eden insanların ef'âl ve emeli ile husule gelmiş- hususiyet ve mümtâziyeti vardır.

İçtimai hadiseler: tabii hadiselerin en mu'dil ve en yüksek kısmını teşkil eden hadiselerdir. Bunun içindir ki sosyolojinin (pozitif-müspet) bir surette tesisi, diğer fenlerin tamamen teşkilinden sonraya kaldı. Diğer fenler, sosyolojinin temelini teşkil etti ve sosyoloji, onların usullerini alıp tatbik etti. Sosyoloji, yalnız bir ilim mahsus değil, aynı zamanda bütün müsbet alemlerden mürekkep bir ilimdir de. Zihni beşerin faaliyeti müvellidi olan muazzam telakkiyat-ı fenniye, kezâlik sosyolojinin bir mevzuudur. Binaenaleyh sosyoloji, bir (mürekkep işi=sentez) olmakla beraber aynı zamanda tarihtirde.

Vüs'at ve şümûlu naktai nazarından sosyolojinin hudutları, (müsbet felsefe) ile bile karışmaktadır.

Sosyoloji, kendinden evvel teşkil edenalemlerin metodlarını kullanmakla beraber kendine mahsus metodu da vardır: maziye tarassud, ki (tarih usulü) dür. Fakat sosyolojinin bu usulü, sadece tarihi vakıalar -bunlar fenni surette kontrol edilmiş bile olsa -yığınınından ibaret değildir. Burada zaman mefhumu

ehemmiyetsizdir. Nazari bir fen olan sosyoloji, tamamen (mücerret ve umumi) dir. Tarih üzerine değil, (felsefe-i tarih) üzerine istinad eyler. İctimai hayattaki esaslı münasebetler arasında, biyolojide olduğu gibi, muvazene ve ahenk vardır. Mekanik, fizik, kimya ve biyolojide olduğu gibi (cemiyet-i beşer)e mahsusta bir (nizam ve tertip) mevcuttur. Bu (nizam ve tertip); içtimai fiziğin birinci kısmı mevzuunu teşkil eyler ki buna (statik sosyal) denilir.

Bu (nizam tertip), düçar olacağı bir takım tahvillerin âmillerini de muhtevidir. Bu tahvil ve inkılaplar, (terakkî) yi temin eyler ki (dinamik sosyal) in mevzuu budur.

(Terakkî), nizam ve tertibin tekamülünden ibarettir. (nizam ve tertip)de terakkî mahsulüdür; terakkînin zarureti neticesidir.

(Statik sosyal) (dinamik sosyal) birbirine pek sıkı merbuttur. Daha doğrusu aynı fenin iki cephesidir. İctimai fizik yani (statik sosyal); muvazene ve ahenk şeraiti kanunlarına (dinamik sosyal); terakkînin şeraiti kanunlarına dairdir.

(İctimai müesseseler), adetler üzerine ve bu da (müşterek kanaat ve itikatlar) üzerine isnat eyler, her türlü içtimai teşkilat; siyasî, ahlâkî, bedîî ve amelî her hangi cihetten nazar-ı itibare alınırsa alınsın bir takım müşterek kanaat ve itikatlar ile ifade olunur.

Binaenaleyh (statik-sabit) lik nokta-i nazarından, (ictimai mevcudiyet) in birinci şartı: bazı müşterek kanaat ve itakatlara vahdettir. Bu (vahdet) iki nokta-i nazardan tahakkuk edebilir: enfüsî, şey'i, teolojizm ve pozitifizm nokta-i nazarlarından.

Beşerin zihn-i tekamülü, bu iki kutup arasında husule gelecektir ki üç (devre kanunu⁹ da bunu ifade etmektedir.

Siyasiyat nokta-i nazarından cemiyet; ailelerden mürekkebtir, fertlerden değil. (İctimai mevcudiyet) in unsur-u asliyesi olan aile, uzvî hayatın mahsul-u tabiisidir. Aile ve izdivaç, zaruri ve alem-şümül bir müessesedir. Diğer içtimai müesseselerde olduğu gibi ailede de vucud-u zaruri olan (vahdet), ancak kadının erkekten aşağı olduğunu –Comte'a göre, biyolojinin tastik ettiği vecihle- kabul etmekle husule gelebilir. Aile, içtimai hayatın ilk kademe ve derecesidir.

(Aile), bir (ferdler kooperasyonu)değil, bir (ittihad) dır. Vakıa içtimai mevcudiyetin mayetü'l-iltimazi (kooperasyon) dur, fakat (kooperasyon) da (ittihad=unite) kanununa tabiidir. Yani (içtimai hayat), müdür bir kuvvetin= hükümetin idaresi ile kabildir. İşte (statik sosyal) in umumi hatları.

Terakkî şartlarını mütalaa eden (dinamik sosyal), bir [felsefe-i tarih-i fünün] dur. Terakkî; beşerin muhtelif şubelerdeki faaliyetleri neticesidir. Bunu da [üç devre kanunu] yla izah eder. Teolojik devrede [içtimai sistem] bizzarure [askeri] idi. Filhakika insan, iki suretle faaliyette bulunabilir: Harp, iş.

İş [sanatlar], bir takım fenlere ve hünere muhtaç ki teolojik devrede bunlara malik değildi. Binaenaleyh teolojik devrede bizzarure militarizm hükümrandı.

Beşerin maddi tekamülü -zihni tekamül ile muvâzenen- [harp devresi] nden, [sanatlar devresi]ne geçebilmekle olacaktır. [Müsbet siyaset] in tesis etmesiyle [militarizm] mahv ve sanai faaliyet muzaffer olacaktır.

Terakki; bütün fenlere, şuurlu ve iradeli bir surette [insaniyet] i tetkik ve i'lâ istikameti verebilmekle olacaktır. Yani fenlerin hepsi, insaniyetin teâlîyesine şuurlu ve iradeli bir surette çalışmaktır ki hakiki terakki husule gelecektir.

Bütün zihni faaliyetleri, böyle ahenktar bir gayeye teveccüh etmekte [isbatiye felsefesi -pozitivizm], dine müşebbehtir. Bunun içindir ki [pozitivizm] e [insaniyet dini] denildi.

Comte, [dinî hükümet] ile [dünyevî hükümet] i birbirinden ayırır. Dinî hükümeti, ruhbanın elinden alarak alemlerin yani [ispatiyeci filozof] ların eline verir. Bunların başına en büyük bir [ispatiyeci filozof] denir. Bunların vazifesi, içtimai alemleri rehber edinerek, kula gözlük ve mürebbilik olacaktır. Dünyevî hükümetin vazifesi ise; icradır.

[Din-i insaniyet], ferde, cemiyetin azası olması itibariyle, içtimai hayatı yükseltecek surette tanzim etmeyi teklif eyler.

Comte, [din-i insaniyet] için bir takvim yaprak buna eizze isimleri yerine insaniyete büyük hizmetler eden adamların adlarını kaydetti.

(Din-i insaniyet) in ahlâk desturu; başkaları için yaşamaktır. (İspatiyeci-pozitivizm) in remz ve şiarıdır.

“Temelimiz intizam, premsibimiz muhabbet, gayemiz terakkî”dir.

Bu mektep etrafında gerek Fransa’da gerek başka yerlerde bir çok büyük adamlar toplandı. (İspatiye cemiyetleri) teşkil edildi.

M. Rahmi [Balaban], nr. 6, s. 6-7

4.5. CARLYLE

İngilizler, ekseriyetle - milli halet-i ruhiyeleri muktezası- (nef'ici - utilitariste) ve (ispatiyeci- pozitivist)dirler. (İftikâriyeci- idealist) olanları pek azdır. İngiliz şairlerinden (Thomas Charlyle), İngiltere'de pek nadir olan (idealist) lerden biridir. Felsefe, ahlak ve din üzerine olan fikirlerini (SarturResartue) adlı eserinde izah etmiştir.

Carlyle'e göre insanlar, kâinat ve mâ-fihâ karşısında başlıca iki büyük kısma ayrılır:

- 1- Eşyanın yalnız tezahürünü görmekle iktifa edenler. Materyalistler - maddiyeciler.
- 2- Eşyanın - bu tezahüründen başka- batınını da arayanlar: İdealistler.

Evvelkiler nazarında insan, mantığın tarifi veçhiyle, (hayvan-ı nâtık-ı mâşiyen âli kademeye - iki ayağıyla yürüyen hayvan-ı nâtıktır.)

İkinci nazarda insan, bir ruh, bir (ilahi tecelli- divineapparition) dır. Bir kalıptan, bir elbiseden ibaret olan beden derinliklerinde ruh yaşamaktadır. Mamafih elbise yani bedende (nesc-i ilahi), (tanrı elinden çıkma dokuma) denilmeye sezadır. Zira maddede ruh tezahür etmede. Madde, (tezahür-ü ruh= Manifestation of Spirit) dan ibarettir.

Eşya-i meriye yani kâinatta gördüğümüz her şey, birer (rumuz- emblème) dir. (Asıl) ı görmüyoruz. Hakikat kapıları insana kapalıdır. Hayatın mahiyeti ve günahı nedir, insan bunu biliyor mu? Hayatımızı, kendi üstlerinde götüren (zaman ve mekân)ın günahı hakkında kat'i malumatımız var mı? Hâsılı bütün eşya-i mer'ie rumuzdan ibarettir. Kâinat ve insan hep tanrının rumuzudur.

Hayat-ı beşerin, üstünde uçup gittiği (zaman ve mekân) dahi, kuvve-i mefkûremizin birer rumuzudur.

Bizim varlığımızın elyaf-i cezeriyesi, derin gökleri, ta ebediyete ulaştırmaktadır. Ebediyet içindedir. Doğmak, ölmek hep zahiri şeylerdir. Bunların hakiki varlığımız ile hiçbir alakası yoktur.

Zeval bulan yalnız gölge hükmünde olan zamandır. Zıll zamandır. (Asıl olan), min'el-ezel mevcuttur. Ve ebediyen de mevcut olacaktır. A'zamız: havâsımız, damarlarımızda dolaşan iyilik kanımız, kuvvetimiz, ihtiraslarımız... Bunların hepsi manevi enemiz, manevi varlığımız etrafında (toz ve zıll- Dustand Shadow) dan ibarettir.

Biz bu töz ve zıll içinde, ta sabah rüzgârı (yani ölüm), derin sükût içinde uzanıp meskenimize (yani mezar) çağırncaya kadar bağırıyoruz, haykırıyoruz, birbirimizin kalbini kırıyoruz. Elh.

Bütün bu zevahirin altında ne var. Türlü türlü renkler ve manzaralar altında görünen şu kâinattaki (mevcut ezeli) nedir? Onu hiç kimse bilmiyor. Kalp, onu seziyorsa da akıl, idrak edemiyor. Kâinat, önümüzde muhteşem ve namütenahi bir kavs-ı kuzah kavs-i kuzah gibi uzanmaktadır. Fakat bu(alaim-i sema) hadisesini husule getiren güneş arkamızda ve bizim görebileceğimiz ufuktan hariçtedir. Biz o (güneşi) hissediyoruz. Fakat onun hakkında bir fikrimiz yok.

Biz, göremediğimiz bu (güneşe), bu (kudrete) yani tanrıya prestiş etmek ve onu tebcîl ve takdis etmek mecburiyetindeyiz. Prestişsiz ve takdissiz ilim ve fen, Carlyle'e göre semeresiz bir şey olur. Çorak hatta âgîlidir. Takdis ve prestiş edemeyen insan, yüzlerce akademinin resisi olsa kafasında bütün mekanik-i semaviyi, bütün labaratuvarların taharrileri neticelerini taşısa bile adesesiz dürbün gibidir.

Bütün enstitüler, akademiler, darülfünunlar, elh sayısız meçhullerden, yalnız ameli hayatta pek faydalı olan - bir ikisi için reçete bulabilmek için uğraşmaktadır. Kâinat böyle birkaç reçete yani bizim âlemimizle hallolunacak şerlerden mi mürekkebe- hayır.

Kâinata gözlerinin önündeki perdeyi kaldır da bak. Onun noktası yıldızlarla donatılmış bir (kat'i ilahi) dir. Her yıldız, her yaprak bilhassa zi'l-hayat ziü'l-hayat arasında (tanrı) mevcuttur. İnsan, karanlık geceler içinde ayrın bir sabaha doğru gitmektedir.

Semavi olan insan, vatan-ı asliyesine davet edilince topraktan olan elbisesi (yani bedeni) dökülür, toz olur.

Beşeriyet, işte böyle meçhul uçurumlar (yani hayat) içinde yüzüyor.

Yarab! Biz nereden gelip nereye gidiyoruz?

-Buna, ne havâs, ne akıl cevap veremiyor. Yalnız şunu hissediyoruz ki, biz bir (sır)dan gelip diğer bir (sırr)a gitmekteyiz. Görüyoruz ki, (Carlyle), felsefede, bir (mistik) dir. Diğer (mistisizm) lerden farkı; ahlâk esaslarını bilamel tatbika itina etmesidir. Carlyle'e göre insan yalnız iman etmek mecburiyetinde olduğu esasları değil, yapacağı â'mâlde arayıp bulmak mecburiyetindedir. (Şüphe) lerine cevaplar arayacağı gibi â'mâl hareketi için destur bulmak lazımdır. (Allah) ıaramakla beraber ruhumuzun derinliklerinden gelen bir seda;

-Hayır, diyor. Ruhumuzun derin noktalarında (refah ve saadet aşkı)ndan daha yüksek bir şeyi var: Fedakârlık hissi.

İşte ruhumuzun (ilahi olan kısmı) budur. Biz, bizdeki (hiss-i fedakârı) vasıtasıyla tanrıyı sezebiliriz. Yoksa o bize daima meçhul kalırdı. Yine hiss-i fedakârı vasıtayla ulvi bir âlim tasvir edilebiliriz. Ruhun harikulade bir haleti vardır ki (egoizm- hodaned- yeşlik) den ve huzûzât-ı nesaniyeden sıyrılarak fedakârlığa yükseliyor. Bu yoldaki ızdıraplar, onun için birer haz ve meserret, birer (Sublim-ulvi bir şey) olur.

Havâsın, aklın, muhayyilenin muttali olamadığı yüksek ve başka bir hayat, işte böyle (ulvi- sublim)dir.

Tanrı, bu (ulvi) de, eşyanın bu itnânda muvakkat ve mütehavvil şekiller altında ve zevahirin gayr-i mer'i derinliklerindedir.

Carlyle'in mistisizmi ahlâki ve içtimai hayata tatbik edilince şu neticeyi verir:

Fedakârlık, yani kendi için değil başkaları için yaşamak. Cenab-ı hakka giden yol ancak budur.

Mustafa Rahmi [Balaban], nr. 10, sh. 7-8

4.6. MONTESQUIEU

1689-1755

Montesquieu, Bordeaux civarında [Bréde] de dünyaya geldi. Yirmi beş yaşında [giyen] meclis-i umumisine aza oldu. Resmi işleri yanında felsefe ve edebiyata da pek çok çalışırdı. Kendisinin ilk şöhretini temin eden (Acem Mektupları) eseri olmuştur. Sanki bir Acem, Fransa'ya gelerek İran'a Fransa mektupları yazıyor. Ve bunlarda Fransa'nın kanunlarını, müesseselerini elh. İğneliyor. Mektubu, 1728 de Fransa akademisine alındı.

Dört sene kadar Avrupa memleketlerini dolaşarak yazacağı eser için vesaik topladı. Sonra iki sene çiftliğine çekilip [Roma' azamet ve inhitatı sebepleri]ni yazdı. Montesquieu bu eserinde Roma dehasına tamamen nüfuz etmiştir. Bu kitabı, (Felsefe-i Tarih) üzerine olan eserlerin en mühimlerinden sayılır.

Fakat Montesquieu'nün muazzam eseri (Ruh-el Kavanin) dir. Bunda mahvolan ve yaşayan bütün milletleri tetkik ile takip ettikleri prensipleri ve bu prensiplerden de milletleri yaşatan ve canlandıran (kanunlar) çıkarır.

(Ruh-el Kavanin) on sekiz ayda yirmi iki defa tab' ve hemen bütün dillere tercüme edildi. Dilimize de tercüme edilmiştir.*

Montesquieu bu eserini yirmi sene çalıştıktan sonra, ihtiyarlığına yakın, tam kemal çağında yazdı.

Montesquieu'ye göre insan, fitraten (sosyabil) yani cemiyet halinde yaşamaya maildir. Cemiyet-i beşer; bir makale neticesi husul bulmuş değildir. Aslî ve fitrîdir. İngiliz filozoflarından Hobbes'in dediği gibi tabii hal; muharebe olmayıp sulh içinde yaşayan bir hayat-ı içtimaiyedir. Cedal ve harpler, fertlerden her birinin menafî

* Büyük inkılâbımızı müteakip, maarif vekâleti, bütün dillere tercüme edilmiş olan bu gibi mühim eserleri (muhalideler) namı altında tercüme ettirmeye niyet etmiş ve bazı mühim eserlerde tercüme ettirmişti. Bu eser, o güzel niyetin göğsümüzü kabartan neticelerinden biridir.

Muhalideler dilimize tercüme ile hem yolundan dönmemeye azmettiğimiz garp medeniyetinin köklerini ve tekâmül seyrini daha iyi anlarız, hem Türkçemizi daha mükemmel ilim ve felsefe lisanı yapmaya muvaffak oluruz.

Talim ve terbiye heyeti muhteremesinin bu cehti tekrar ele alması pek şayan-ı temennidir.

umumiyeiy kendi menfaatine çevirmeye uğraşmasından yani menafî umumiyyeden yalnız kendileri istifade etmek isteyen şahısların isyanlarından tevellüt etmiştir.

Medenî, siyasî ve beynelmilel bütün kanunların gayesi; menfaat-i umumiyeiy şahıslarına hasretmek isteyenlerin kafasını ezmek ve menfaat-i umumiye ile menafî şahsiyeiy muvazenede tutmak yahut menafî şahsiyeiy menfaat-i umumiyeeye hadim kılmaktır.

Hükümet şekilleri; Montesquieu, hükümet-i mutlakayı; monarşi ve despotizm olmak üzere ikiye ayırır. [Volter, Montesquieu'nın bu taksimi ile eğlenerek bunlar ikizdir, tefrik kabil değildir, der.]

Aristokrasi ve demokrasiyi de alarak dört türlü hükümet şekli kabul eder. Montesquieu'ye kadar filozoflar, üç türlü hükümet şekli öne sürerlerdi.

Montesquieu, bu şekillerden her birinin prensiplerini, bunları harekete getirebilen (beşeri ihtiraslar) ı arar.

Demokrat hükümetin prensibi; (Vertu- fazilet) vatanperverlik,

Aristokrat hükümetin prensibi; (moderasyon- itidal),

Monarşi hükümetin prensibi; (şeref),

Despot hükümetin prensibi; (tedhiş) dir.

Demokraside kanun; (umum-u milletin arzusunu ifade eden bir şey) olup milletin ekseriyeti nezdinde menfaat-i umumiye hissi menafî şahsiyeden üstün tutuldukça kanunlar ve hükümet iyidir. Lakin bu iyi hisler zayıflatıcı yani menafî şahsiye ve egoizm menfaat-i umumiye ve adalet hissine galip geldiğinden itibaren demokrasi hükümet ve kanunları, birer zalim ve harabi vasıtası olur. Ahlâk bozukluğu, yuvarlanan kar kütlesi gibi gittikçe büyür. Hükümet en haris en kanun-şiken adamların eline düşer.

Aristokrat hükümette, hükümet dizginlerini elinde tutan sınıf, halkın ihtilallerine meydan vermemek üzere, vilayet ve nüfuzlarını halka fazla

hissettirmemelidir. İtidal ile hareket etmelidirler. İcabında nüfuzlarını hiç hissettirmemekten bile çekinmemelidirler.

Monarşi için itidal muzırdır. Bunda esas şereftir. Bunda (reis hükümet); içtimai sınıflardan her birini o suretle faaliyetlere sevk etmelidir ki her sınıf kendi menfaatini temin ettiğini zannettiği halde hakikatte menfaat-i umumiye temin edilmiş olsun.

Despot hükümet esası (tedhiş) olmalıdır. Despot hükümdar ve hükümet, tebaasından hiçbirinin nüfuz sahibi olmasına meydan bırakmaz. Sivrililenleri ezer. Hükümdar herkesi kendinden korkutur.

Bu muhtelif şekillerin tevlit edeceği neticeler;

Bu dört türlü hükümetten her birinin kendine mahsus terbiye, teşrî', iktisat, ecnebi devletlere karşı hücum ve müdafaa, ihtilal ve inhitat şekilleri vardır:

Terbiye: Despot bir hükümet ile demokrat hükümetin terbiye usulleri başka başkadır. Despot hükümetin gayesi, vicdan hürriyetini söndürmek, herkesi korkutmaktır. Demokrat hükümetin gayesi ise vatanperverliği ve her türlü faziletleri tenmiye etmektir.

Demokrat devletin kanunları: Müsavat düsturunu hiç nazar-ı dikkatten uzak tutmaz. Bunu yalnız hukukta değil, servet meselesinde de nazar-ı itibara alır. Hakiki bir demokrasi yalnız (hukukta müsavat) ile iktifa etmeyip (servette müsavet) i de mehmâ iken temin etmeyi gaye edinir.

Monarşi, despot, aristokrasi hükümetleri ise süs ve servet içine gömülerek yaşarlar. Bu da hem servetçe müsavatın, hem hukukça müsavatın ayak altına alınmasıyla temin edilirler.

Montesquie'ya göre hükümetlerin inhitatı sebepleri ikidir:

- 1- Esas edindikleri prensipleri terk etmek.
- 2- Veya bu prensipleri ifrata vardırmak.

Demokrasi ve cumhuriyet hükümetlerinin bünyesine, alhâk bozukluğu, mevki iktidar hırsı, hukuk ve servette müsavatsızlık arz olunca istinad ettiği esaslardan uzaklaşmış olur ve inhitat eder.

Monarşi hükümetin, nüfuz ve vilayeti gevşerse.

Despot hükümet, olduğu gibi kalırsa, inhitat eder.

Fakat hükümetler aynen’l-ekser, istinat ettikleri prensipleri bıraktıktan ziyade ifrata vardırarak inhitat ederler.

Demokrasi ve cumhuri hükümet hürriyeti bir ifrat ve anarşiye ve memurlarını zilletin en son noktasına sevk ederse, monarşi hükümet, vilayet ve nüfuz prensibini indiliğe vardırırsa, inhitat eder.

Hükümetler ancak fazilet ve hürriyetin ittihiyatiyle müstekarr ve mütekâmil olabilir.

Siyasi hürriyet, Montesquie’ya göre siyasi hürriyet, her arzu edilen şeyi yapmak değildir. Hürriyet-i siyasiye şudur:

Akıl ve adalete göre başkalarının ve kendimizin hukukuna muvafak olanları yapmak ve bunlara mugayir olanlardan ictinab etmektir.

Hangi hükümet şekli, bu suretle akıl ve adaletin ve kanunun timsali olabilir?

-Kuvay-ı devletten her biri mütekabilen yekdiğerini ihata eden teşkilat-ı esasiye kanununa malik bir hükümet.

Montesquie’nun fikirlerine göre o zamanki kanun esaslar içinde, İngiltere’ninki bu evsafa maliktir.

M. Rahmi [Balaban], nr. 7, s. 7-8

5. EĞİTİM-ÖĞRETİM İLE İLGİLİ YAZILAR

5.1. İÇTİMAİ İNKILÂP VE MAARİF İNKILÂBI

Son büyük inkılâbımıza kadar memleketin içtimai hayatında, zihniyet ve telâkkilerinde yekdiğeri ile imtizaç kabul etmeyen bir ikilik mevcuttu. Mektep ve medreseler, bu ikiliğin takviyesine yardım eden esaslı amillerdi. Bu iki mübariz fevt, müsait fırsatlarda yekdiğerini imhaya çalışırlardı. Mektep, daha ziyade, dünya müesseseleriydi. Yirminci asrı, yıkıldığı ve Türkiye mektepler temsile gayret ediyorlardı. Mektepler, maksatlarında muvaffak oluyorlar mıydı? Bu, tamamıyla ayrı bir meseledir ve bu noktanın üzerinde uzun müddet durmak mümkündür. Lakin gaye itibariyle, mekteplerin yirminci asrı temsile çalıştıkları muhakkaktır.

Medreseler, daha ziyade uhrevi ve kur'an vasıtası müesseseleridi. Medreseler, kötü cahil halktan ve menfaat düşkünü hocalardan alıyordu. Münteşir terbiyemizde vaziyetine hâkim olan kur'un vasıtası ruhtu. Medreseler, milletlerin nihayetsiz terakkîlerine karşı sessizce ve çok zaman düşman müesseselerdi. Halkı, terbiye, ölüm ve esarete sürüklenen münhasıran bu gibi ruhanî teşkilât ve müessesattı.

Bu manasız ve zararlı ikilikle memleketin - son galibiyetimize rağmen- muhakkak bir felakete sürüklendiğini sezen ve onu kökünden izâleye karar veren Gazi Paşa'mız olmuştur. Kur'un vasıtanın örümcek ağı gibi çapraşık ve karışık bağlarını, tederîcî tekamül kanunu ile halletmenin imkân ve ihtimali yoktu. Zira yirminci asrın tayyarelerine kağı arabasının bazı tekamülüyle erişilemez. Bilhassa yirminci asrın dünyevi, celîli zihniyetine ve baş döndürücü terfisine uhrevi, ölü, ruhsuz zihniyetinin ve kaplumbağa gidişinin tekamülüyle varılamazdı. Mutlaka kuvvetli ve uzun bir sıçramaya ihtiyaç vardı. Bu sıçrama iş ihtiyacını duyan Gazi Mustafa Kemal Paşa korkusuz maksadını mevkii icraya koydu.

Dün utanarak şapka giyenler, bugün fesi başta manasız bir ciğer parçasına benzetiyordu. Dün namus ve iffeti çarşaf gibi bir bez parçasından ibaret sayanlar, çarşafsızlarında namuslu olabileceğine iman ediyorlar. Hatta kerhen çarşafı atanlar, bugün çarşafılara imalı ve şüpheli nazarlarla bakıyorlar. Dün, kadını erkeğin esiri

diye telakki edenler ve kadının hariçte çalışmasını ta'yîb eyleyenler, bugün Türkiye Cumhuriyeti binasının inşasında artık tufeyli olmayan kadınında hisse iştirakını tabîî görüyorlar.

Acaba içtimai inkılap olup bittiğ mi, artık yapılacak çok şey kalmadı mı? Bilakis yapılacak daha pek çok işlerimiz var. Biz henüz içtimai inkılap binasının temel taşlarını vâzı etmiş mevkideyiz. Halbuki müteharrik ve elastiki olan içtimai binanın ikmalî senelere mütevakkıftır. Vazifemiz, bu seneleri asgari bir dereceye indirmek ve korkunç tedrici tekamül kanunundan yakamızı sıyırmaktır.

İçtimai binamızı serî ve mahkum bir tarzda kurmak için üç esasi şartın vücûbî ellerimdir:

1. Mütehasısılar ve idareciler. Bunlardan talep edilen başlıca meziyetler, baş inkılabının mefkuresi merdane ve cesurane müdafaa etmek ve bu mefkureyi her yere yaymak, işte sür'at, duruluk ve mesuliyet hissi ile, müşkülattan yılmayan kavi bir irade ve fenafillerle cesurane ve mütemadi bir mücadeledir. Yani seciye ve fikr-i takiptir.

2. Keşf-i halk kitlesini - bizde köylüyü- binanın inşasında alakadar etmek. Bunun içinde en mühim şart, halkı ve köylüyü şuurlaştırmak ve onun hukukunu müdafaa ve terfihini temin etmektir. Zorla ve refah görmeden çalışan köylünün, ehl-i haramı yapan esirlerden farkı yoktur. "Memleketin efendisi köylüdür." Zihniyetini bilfiil ve etraflı olarak tatbik etmek lazımdır.

3. Gelecek nesli daha emin ve daha iyi bir tarzda hayata ve içtimai bina inşasına hazırlamaktır. Mütehasısıların ve idarecilerin meziyetlerini ve say' tarzlarını ve gelenler, amansız ve insafsız bir kontrole tabîî tutmalıdırlar. Hararetli ve canlı mefküreciler bazen resmi müfettiş, bazende hususi ashop mesâlih sıfatıyla idarecileri tetkik etmelidirler. Halkın hakkını müdafada ve terfihinde her vekaletin az çok dahil ce tesiri vardır.

Lakin halkın şuurlaştırılması keyfiyetinde gelecek neslin masluba muvaffak yetiştirilmesi meselesinde bilhassa irfan müesseselerinin, tekniklerin ve maarif teşkilatlarının vazifeleri pek büyüktür. İçtimai inkılabımız, ancak ve ancak

maariftten ve irfan ordusundan gelecek son ve kati cümlelerle itmam ve ikmal edilecektir. Bu itibarla maarif ıslahı aynı zamanda hakiki bir içtimai inkılaptır.

Maarifimiz, zamana uygun bir inkılap yaşıyor mu? Bundan şüphe edenler çünkü mektep ile bugünkü mektebi sathî olarak mukayese etmelidirler.

Dünkü mektep, medreselerden ayrı bir hususiyeti haiz olmakla beraber, korkaktı, idarei maslahatçı idi. Medrese ile katı' münasebetten korkar ve onu mümkün mertebe tatmin etmeye çalışırdı.

Dünkü mektep, demokrasiye düşmandı, cumhuriyete değil, istibdata layık memurlar, başı eğikler yetiştirirdi. Bu itibarla dünkü mektebin hakiki umdeleri arasında (menfaatçilik) ve (seciyesizlik) yaşardı. Dünkü mektep malumatı mâil diye sanardı. Onlar hayattan uzak, oku-yazı müesseseleri idi. Dünkü mektep mezunu, kuru malumat itibarıyla belki bir Alman ve Fransız mektep mezununa fâikti. Hele bir İngiliz ve Amerikalıdan muhakkak çok daha yüksekti. Hayat ve hayatta muvaffak olmak itibarıyla dünkü mektep mezunu, bir Yunanlı ve Bulgar gencinden çok daha aşağı idi. Dünkü mektep, bedenî terbiyenin ve alî umumun sıhhat ve diriliğin düşmanı idi. Hülâsa dünkü mektep, yirminci asrın namütenahi terakkisini ve parlaklığını sinema perdesinde gösteren ve fakat bu parlaklıkta gözleri kamaşan aciz ve âtil müesseselerdi.

Bugün, maarif sahasında bütün bu manasızlıklar sezilmiştir ve bilfiil mektebi hayata yakınlaştırmak temayülleri oldun bir safhayı bulmuştur. Her şeyin temelinden değiştirdiği iddia etmiyorum. Fakat eski ile tamamen kati alaka edildiğini söylemekle inkılabın başladığına işaret ediyorum. Her şeyin matluba muvaffak gitmesi için, dünkü mektep muallimlerinin yani hepimizin mekteplerden çıkarılmaklığımız lazımdır. Buna imkan olmayınca, evvel eski sistemle kati alaka etmek ve muallimleri yeni ruha alıştırmak lazımdır. İşte bugün buna bilfiil çalışılıyor. Çok azimkar ve iradeli maarif vekili, Ankara'da hususi bir musahabe esasında: “ muallimliği hakiki bir meslek haline sokmak ve muallimleri terfih ettirmek için var gücümle çalışacağım.” demişti. Yalnız, bu iki nokta bile maarif hayatımızda büyük bir yeniliğe işaretler. Sonra milli talim ve terbiye heyetini teşkil etmekle, mektepleri şahsilerin oyuncağı yapmaktan kurtarmak ve maarifimizde ilim ve ihtisası başa

koymak büyük bir kazançtır. Hele serbest terbiyeyi ve yeni tedris usullerini resmen terviç etmek, halk dershaneleri açtırmak, halkı tenvir ve irşad edecek teşkilatlar düşünmek ve yapmak köy mekteplerini yani memleketin efendisini maariften hissedar etmek için dârümualliminlere azami ehemmiyet vermek..ilh gibi tedbirler, düne nazaran büyük, hemde pek büyük inkılabî yeniliklerdir.

Muallimlere düşen vazife, mesleği ve yeni ruhu sevmek ve hazmetmek ve yeni eserlerden istifade ederek ilerlemek ve yeni nesli en muvafık tarzda hayata atmaktır.

Maarifimizin en büyük kusurlarından biri, maarif bütçesinin şayan-ı hayret derecede azlığıdır. Lakin bu zaruri vaziyete rağmen yapılan işler, yine çok şayan-ı taktirdir.

Muallimlerimizinde - ekseriyet itibariyle- en büyük kusurlarından biri her memleketten daha az tetkik ve tetbî' ile uğraşmalarıdır. Üç bine yakın Türk muallimi olan Azerbaycan ve Dağıstan'da bir sene zarfında terbiyeye ait bir eserden iki binden fazla nüsha satıldığı halde on binden fazla muallimi olan Türkiye Cumhuriyetinde pedagojik bir eser bir sene zarfında iki bin nüsha satıldığını nadiren işitiyoruz. Bu, dünden kalan bir kusurdur. İctimai hayatımızı hakiki ve mütekamil bir noktaya erdirmek vazifesini üzerine almış bulunan muallimlerimizin, yerinde saymanın geriye doğru gitmek olduğunu düşünerek mesleklerinde çok tetkik etmek ve yenilikleri vaktinde öğrenmekle ayrıca bir fikir inkılabı yaratacaklarına şüphe yoktur. Taraftarlardan kafi derecede müzaheret görmeyen inkılapçılar, maksatlarına hem çok geç ve hem de çok güç muvaffak olurlar.

Terbiye Doktoru

Halil Fikret, nr. 2, sh. 5-6

5.2. MAARİF SİYASETİMİZ

Tanzimatın ve meşrutiyetin “Belâ-tefrik cins ve mezhep bütün vatandaşları ni'met-i marifetten müstefit etmek” şeklinde ilan ettiği gayesiz, mühim maarif programıyla bir inkılap hükümetinin meydana atılması mümkün değildi. Her şeyden evvel inkılabın mefkûrelerini benimseyecek ciddi münavev zümreyi yetiştirmek, memlekette içtimai bir hüviyet ve benlik vücuduna getirecek müesseseleri kuvvetlendirmek gayelerine müteveccih bir maarif siyasetinin kabulü lazımdı. Bunun için cumhuriyet hükümetinin ilan ettiği hayati umdelerden birisini bu siyaset teşkil etmiştir.

Bu gayelere doğru emin hutvelerle yürüyebilmek için bir taraftan hayatî, vatanî ihtiyaçlara uygun teşkilat vücuduna getirirken, diğer taraftan eski devrin yâdgârları olan müessese ve sistemler üzerinde esaslı ve şâfi bir tasfiye yapmak zarureti baş göstermiştir. Darülfünunumuzun maddeten ve ma'nen tekmi için yapılan teşebbüsler bu zaruretin neticesidir. Fakat içlerinde çok yüksek şahsiyetler bulunmakla beraber, eldeki unsurlarla, maddi ve ma'nevi manba'larla bu müessesenin kendisinden beklenen vazifeyi başatabilecek bir seviyeye getirilip getirilmeyeceği meselesi şayan-ı tetkiktir. Her içtimai hareketin, darülfununlar keşfiyyâta, derin tetkiklere tahsis edilmiş merkezlerden, başkalarının “hakikat” olarak kabul ettiklerini ezberletmek değil, bizzat “hakikat”ı aramak ve öğretmek vaziyetindedirler. Heyecansız, sakın bir hayatın, ruhsuz, gayesiz tedrisatın darülfünunda yeri yoktur. Ne yazıktır ki Türk darülfünunundan henüz ne içtimai bir hareket, ne yorulmayan mesai mahsulü olan bir keşfin çıktığını henüz görmedik. Vaziyet umut verici mahiyette de değildir. Bu müesseseyi lâkaydîden kurtarmak, inkılabın kendisine tahmil ettiği vazifeleri yapabilecek bir seviyeye getirmek, sönük vaziyetini ilmi bir varlığa tahvil etmek için sinesinde esaslı bir tasfiye yapmak lazımdır.

Darülfünunun ıslahı bütün tahsil derecelerinde tesirini gösterecektir. Esasen tahsil dereceleri arasında müteakıl münasebetler mevcuttur. Darülfünunda ilmi ruhu, ilmi hamlelerle kazanılabileceği ne kadar doğru ise mekteb için de vaziyet aynıdır. Mektebde de talebe kuru, unutulmaya mahkum malumatı ezberlemekten ziyade şe'ni bir ehemmiyeti haiz olan, zekasının ufkunu genişleten malumatı

öğrenmelidir. Bu da en yüksek tahsil derecesiyle en ibtidai tahsil derecesi arasında mütakabil girintileriyle temin edilebilir. Memleketimizde maa't-teessüf tahsil dereceleri arasında hiçbir münasebet mevcut değildir. Darulfünun orta tahsil müesseselerine tamamen yabancısıdır. Bu iki tahsil derecesi arasında manevi bir âhenk-ü tesânüd tedris ve terbiye işlerinde tabî bir tevâzün olmadıktan başka için için işleyen ve bazen tezahürlerini dışarıya aks ettiren derin bir münâferet vardır.

Orta tahsil ile ilk tahsil arasında da aynı tezahürlere şahit oluruz. Cumhuriyet maarif siyasetinden ilham alan maarif programımız bir küll teşkil eden muhtelif tahsil dereceleri arasında aynı mefkûreye müteveccih teşkilatın aralarında bulunması lazım gelen ahenk ve tevazunun tesisi meselesini de ihtiva etmektedir.

Orta tahsil müesseselerinin daha ziyade hakiki hayata intibakı lazımdır. Liselerin ve orta mekteplerin rolleri umumi hars nokta-i nazarından birbirinin mütemmimi olmakla beraber başlı başına bir cüz' tam telakki edilen ve henüz memlekette amelî ve maddi hedefi main olmayan orta mekteplerin hakiki vaziyetlerinin tesbitine ihtiyaç vardır. Orta mektepler bugün talebesini yalnız mutavassıt bir harse ve terbiye-i umumiyeye mazhar kılmaya veya liselere ihzâre çalışmaktadır. Fakat müfredat programları, umumi muallim vaziyeti elde edilen neticelerin cumhuriyet maarifini tatmin edememesine sebep olmaktadır. Maarif vekaleti bu nokta-i nazardan orta mekteplerin hakiki üf'ûlelerini tesbit ederken mesailerini hakiki hayata, inkılap mefkûrelerine tevcih için programlarında tadilat yapmayı, muallim heyeti arasında ciddi bir tasfiyeyi, kabiliyet-i hayatiyeleri olmayanlarının ilgasını dağılmış olan muallim kuvvetlerinin müsaid yerlerde tekniği derpîş ve bu müesseselere kuvvetli muallim yetiştirmeyi programa dahil etmiştir.

Liseler daha ziyade darulfünuna ihzâr vazifesiyle mükelleftir. Binaenaleyh menfaat esasına mesned utilitair değillerdir. Bununla beraber müesseselerde sadece kuru, nazarî malumatı ezberlemek vesayetinde kalmamalıdırlar. Liseler dahi darulfünunlar gibi talebede ilmi fikrin teşkiline, mefkûre aşkının kökleştirilmesine ve tedrisini vatan ve milliyet mihveri etrafında yapmaya sâî olmalıdırlar. Müfredat programlarında bu müesseseleri gayeden uzaklaştırıcı faaliyetlerin bulunmasını bir inkılap hükümetinin maarif siyasetini tecviz edemez. Binaenaleyh liselerin hayatî

rollerini muvaffakiyetle yapabilmeleri için zaruri tedbirlerin alınması maarif siyasetimizin îcâbatı olarak kabul edilmiştir.

Maarif programımızın en canlı masumesi ilk mekteb meselesi teşkil etmektedir. Memleketin ilk mekteb ihtiyacı bugün [okunamadı] bir tesbitte temin edilmiştir. Bugünkü gidişle ancak yirmi beş sene sonra bugün tahsil çağındaki çocukları okutmak imkanı hasıl olacaktır. Bugün Türk vatandaşlarının as'arı bir tahsil ve terbiyeye malik olabilmelerini gaye edinen bir hükümet bir vaziyeti tecviz ederdi. Bunun için bir taraftan buhranı izale için sa'y ve acil tedbirler alınırken diğer taraftan muallim mekteblerinin tezyîd ve takviyesini maarif vekaleti bir madde olarak kabul etmiştir.

İstikbali hazırlarken bugünkü nesli ihmal etmek doğru olamazdı. Maarif vekaleti bunun için programında halk terbiyesine mühim bir mevkî vermiştir. Bütün memleket halkının umumi bir harse malik olması için muntazam ve şuurlu teşkilatla çalışmasını mühim bir irfan hadisesi olarak kabul etmek lazımdır.

Muhtelif iş sahasında küçük teknik adamlarının ve vasıtaların eksikliği her gün kendisini elim bir surette hissettirmektedir. Umumiyetle işçilerimiz, vasıtalarımız kendi kendine yetişmiş, işinin tekniğine, usulüne vakıf olmayan kimselerdir. Büyük bir binanın inşasında, yahut herhangi mühim sınıî bir teşebbüste esaslı vazifeleri işgal eden işçi ve vasıtalar ecnebidir. Medenî ihtiyaçların talep ettiği konfor işçi noksanından memleketin büyük bir kısmında temin edilememektedir. Bu vaziyet karşısında maarif vekilini ilk tahsile isnad eden meslek mektepleri tesisini en hayatî umdelerinden birisi olmak üzere ilan etmiştir. Bu sahada faaliyetin başlaması memleketi ihtiyacı olduğu hayr-gar bir inkişafa mazhar kılacaktır.

Yalnız her derece mekteb için vârit olduğu gibi bilhassa meslek mekteplerinin muhitine uygun ve muhitine intibâk edebilecek kabiliyette olmasına çok itina etmek lazımdır. Mahiyetine intibâk etmekle mekteb-i umumi sigarından bir şey kaybetmez, bilakis nüfûzunu feyzli ve mesut kılmak için lazım olan vasıfları kazanır. Mahallî seciye ve ihtiyaca göre lazım olan, bir kısım talebenin her şeyden evvel öğrenmesi icap eden malumatı bu vasıfları hâiz olan mektepler daha kolay verir. Meslek mekteplerinin daima zinde, cazip ve binaenaleyh netice itibariyle zengin olması için

mahaline intibâk etmeleri lazımdır. Bu müesseseler aynı zamanda iyi vatandaş yetiştirmek vasiyetinde oldukları için müdavimlerinin ruhî ve fikrî muvazenelerini bozmamak, içtimai tali'lerini vatan, millet mefkurelerinden uzaklaştırmamak için lazım gelen tedbirleri almak mecburiyetindedirler. Müfredat programlarının tertibinde, muallimlerin tayininde bu noktanın hatırlanmasını temenni ederiz.

Fuad, nr. 3, s. 7-8

6. TARİHİ YAZILAR

6.1. ÇARLAR VE SULTANLAR -1-

Osmanlı imparatorluğu tarihinin son asırlarını baştanbaşa işgal eden en mühim ve en muazzam hadise, çarlar ile sultanlar arasında geçen, uzun ve karışık maceradır. Sultanların müstebidd idareleri altında bulunan Osmanlı imparatorluğu ile çarların idare-i mutallâkası alanında bulunan Rusya imparatorluğu on sekizinci asır bidâyetinden itibaren tam iki yüz küsur sene muntazaman ve mutarriden çarpıştılar. Tarihteki Türk-Rus musâraası safha safhadır. Türk milleti gibi kısım kısım Asya'nın her tarafına dağılmış ve dört çevrede devlet kurmuş bir milletle Ruslar gibi Asya'nın tamamen şimalini ve kısmen vasatını elde etmiş bir millet arasında-her iki tarafta eski devrelerin mahdudu müstebidd zihniyetiyle idare olunurken-mücadeleler olmaması imkân haricindedir. Avrupa'yı Rusya'nın şerefinde Kıpçak veya Altınordu hanlığı ve onun enkazından meydana gelen hükümetler ile Moskova knezliğinin yaptığı [okunamadı] bir safhayı ve yine çarların, gerek Osmanlı imparatorluğu himayesine girmeden ve gerekse girdikten sonra Kırım hanlığı ile reisen yaptıkları mücadeleler ikinci bir safhayı, keza Rus imparatorlarının Asya'nın şerefindeki ve ortasında öğeleri ise üçüncü bir safhayı teşkil eder. Bu kısımların her biri başlı başına ciltleri dolduracak derecede ehemmiyetlidir ve vâsi'dir. Fakat bunları mevzu'n haricine bırakmak bizim için hem tabîi ve hem de bahsi dağıtmamak noktasından zaruridir.

Sultanlar ve çarlar mücadelesinde sultanlar müdafaa ve çarlar mütearrız tarafı teşkil ederler. Osmanlı imparatorluğu cüseym ve vesî memleketlerini muhafaza için, çarlar imparatorluğu memleketine yeni yeni ufuklar ilave edebilmek ve çarlığın satvetini, şerefini ve şevketini- ki bilnetice imparatorların şahsi şeref ve itibarlarına ve şöhrat ve debdebelerinin izdiyâdına muntehî olur- artırmak ve yükseltmek için vuruştular. Bu vuruşmalar ile her iki hükümetin ve bilhassa sultanlık hükümetinin muvakkî coğrafyası, iktiza'sı her devlet, bilhassa Avrupa düvel muazzamasının hemen büyümek ve azimet peyda etmek gayesindeki ihtirasını, başlı başına ve serbestçe tatmin edemedi. Sultanların, bir iki muvaffak galibiyet müstesna, mütevellî

mağlûbiyetlerine rağmen Osmanlı imparatorluğu arazisini ele geçirmek Ruslara nasip olamadı. Çünkü bu toprakları kısmen veya tamamen ele geçirmek sevdası, aynı zamanda hem Avrupalı devletlerin bir kısmında hem de Eflaklar, Sırlar, Rumlar-Yunanlılar, Bulgarlar, Arnavutlar, Ermeniler gibi reâyâdan unsurlarda da vardı.

On sekizinci asır nihayetlerinde ve on dokuzuncu asırda Avrupa’da kütle mevcudatını hissettiren milliyet fikirleriyle bu anasırın cümlesi aşılanmışlardır. Her millet bir vahdet ve bir istiklal talebinde idi. Deli veya büyük Petro’dan itibaren çarlar, Balkanlarda oturan ve ekseriyetle Ortodoks ve binaenaleyh Ruslarla aynı dinde bulunan bu küçük milletleri, Osmanlı imparatorluğunu istihlaf için birer alet birer vasıta ve birer bahane yapmayı düşünmüşler. Bilmukabele çarlıktan gördükleri teşvikler ve himayelerle şahsiyetleri, hüviyetleri teşkil eden Balkan milletleri de çarlığı istiklal ve vahdetlerine birer alet telakki ediyorlardı.

Osmanlı imparatorluğuyla mücadele itibariyle çarlıkla aynı safta ve bittabi mücadelede Ruslardan çok daha kıdemli bulunan Avusturya-Habsburg imparatorluğu ise Osmanlı padişahları tarafından zabt olunan arazisini kurtarmak emelinde idi. Türk ülkesinden arazi kazanmak için sultanlık hükûmetiyle mücadelede bu iki devlet birleşiyorlar, fakat araziye taksim meselesinde ehaddi muhafaza edemiyorlardı. Avusturya’nın Ruslardan vakit vakit ayrıldığını ve hatta Ruslarla muharebeler bile ettiğini görmekteyiz. Vakıa bu kavgaların sâiklerini arayarak, Avusturya-Habsburg hanedanının çarlara düşmanlığının sebeplerini tespit etmek yine mevzu'muzun haricinde kalacak. Fakat “Moskof muharebeleri” adını alan bu uzun cidâli izah ederken, Avusturya-Rus düşmanlığının menşelerini hutût-u umumiyesiyle karıştırmak mecburiyetini de vakit vakit hissedeceğiz.

İngiltere ve Fransa gibi Arabî Avrupa’da, İsveç gibi şimâl de, Lehistan, Prusya gibi vasatta bulunan sâtir-i meşhur Avrupa devletlerine gelince: bu devletlerde Osmanlı-Moskof kavgalarıyla cedî surette alakadar oldular. Bu alâkadarlığı şu şekilde izah edebiliriz:

Avrupa, kurûn-u cedide bidayetindeki Rönesans-intibah devrinden sonra, reform cereyanına ve bu cereyanın îka' ettiği denî ve kanlı arbedelere rağmen artık bir siyasî küme ve âtile halini almıştı. Kurûn-u cedide bidayetinde, esliha-i nâriyeye

ve halkın derebeylerden nefretine istinaden mevkilerini tahkim ve saltanat ve hâkimiyetlerini hudutları dâhilindeki arazinin en küçük hazâine kadar teşmil eden krallar, hem memleketlerini genişletmek kaygısına, hem de mücâvirlerden masûn kalmamak emeline düşmüşlerdi. Rönesans-ıntibah cereyanı kurûn evveli medeniyetini ve hükümet teşkilatını ihya ve iade cereyanıdır. Rönesans harekâtının neticesinde kurûn evvelinin merkezi, müstebit ve kahir hükümetlerini tahattur ettiren teşekküllerdir. Eslihe-i nâriye ve halkın derebeylere olan nefretinden istifade eden kralların eliyle, az zamanda hem de birkaç tane olarak Avrupa'da meydana gelivermişti. İngiltere, Almanya, Avusturya, Fransa İspanya kuvvetli birer hükümet halinde ortaya çıkmıştı. Bu hükümetlerden her biri diğerinin büyümesinden pek tabîî olarak endişe ediyordu. Mademki devletlerarasında kuvvetlerinden başka bir müdafaa ve tahaffuz vasıtası yoktur. Mademki devletlerin fevkinde yerkuvv-i alimeyi yeryüzünde tasvir etmek bugün bile mümkün değildir. O halde bir devletin nüfus kazanarak, arazi ilhak ederek kuvvetlenmesi, komşuları için yakın ve sakınılması zaruri bir tehlikedir. Büyük ve kavi olan devlet, küçük ve zayıf olan komşusunu kolaylıkla ortadan kaldırır. Esasen o devirde milletler henüz şuurlanmamış oldukları için bu ameliye, nihayet bir hükümdar ailesinin tahtından feragati verene galip olanın kaim olması demektir. Bu sebeple her Avrupa devleti, diğerinin vaziyeti, kuvveti hududu, arazisiyle alakadardır. Kuvvetler muvâzene halinde bulundurulurdu. Kuvvetleneni komşuları muvâzeneyi ihlal ile itham ederlerdi. [Muvâzene Siyaseti] dediğimiz bu destur, kurûn-ı cedide esnasında her devletin harici siyasetine esas olmuştu. Binaenaleyh bu sultanlar ve çarlar muharebelerinin siyasî safhalarında bilhassa yukarıda ismi geçen devletlerinde alaka ve müdahalelerini göreceğiz.

Osmanlı imparatorluğu etrafındaki bütün mesailin heyet -i umumiyesine birden verilen bir isim vardır.

-Şark meselesi!

Şark meselesi umumi Avrupa siyasetinin en mühim bir meselesidir. Şark-ı karîbde devletlerin kayıtları, faaliyetleri, hırsları ve Osmanlı imparatorluğunun dâhili, harici acz ve zaafı ve imparatorluk eczâsından olan bazı mıntıkalarda lisanlarını, dinlerini, adetlerini ve hususiyetlerini, bir kelime ile mevcudiyetlerini

muhafaza ederek oturmakta ve yaşamakta bulunan kavmiyetlerin, hükümet kurmak ve istiklal kazanmak hevesleri, Şark meselesini, muâsır Avrupa'nın en mühim ve aynı zamanda en karışık bir muamması haline koymuştu.

Şu halde Şark meselesini, Osmanlı imparatorluğunun tarz-ı taksimi meselesi olarak mütalaa edebiliriz. Osmanlı imparatorluğu isti'lâ devri diyebileceğimiz faal, kudretli ve muhteşem devreden sonra, on yedinci asır nihayetleriyle on sekizinci asır bidayetinde zevk ve sefahat ve rüşvet ve atalet devresine çoktan girmişti. Devlet teşkilatı bozulmuş, asayiş azalmış, idare tamamen yürek olmayan fakat Müslüman görünen erkekli, dişili saray anasırının eline geçmiş her türlü yeniliğe karşı kafalar ve kalpler tamamen kapanmıştı. Derin bir cehalet ve gaflet, riyalı bir taassup ve hıyanet memleketin üzerine çıkmıştı. Bu vaziyette bulunan bir devletin zengin ve tarihini arazisine malik olmayı ve bu suretle istilaya uğrayan Şarkî Roma topraklarına ve imparatorluğuna tevârüs etmeyi çarlar kararlaştırdılar ve bu gayeyi elde etmek için ileriye atıldılar.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 3, s. 5-6

6.2. ÇARLAR VE SULTANLAR -2-

Çarlar hükümeti Slav devletidir. Slavları kurûn-u vasıta tanıyabiliyoruz. Müverrih [Herder] in dediği gibi bütün kurûn evveli imtidâdınca ve kurûn-u vasıta bidayetlerinde Slavlar [tarihten ziyade harita üzerinde yer tutmuşlardı.] Laviss Rambo'nun büyük umumi tarihinde Slavlar başka Avrupa milletleriyle mukayese edilirken şu iki nokta üzerinde ısrar edilir:

1- Slavlar diğer Avrupa'lı milletlerden sonra tarih sahasında görünüyorlar. Slavlar henüz çobanlıkla imrâr-ı hayat ederlerken Latinler'in arkasında uzun ve şerefli bir mazi vardı.

2- Slavlar Avrupa'nın pîşdârı makamında bulundukları için kuvvetli hükümetler kuramadılar. Çünkü Asya'dan gelen akvâmın istilalarına maruz kalıyorlardı. Onların işleri medeniyeti terakki ettirmekten ziyade medeniyete vücutlarını siper etmek oldu.

Bu iki hükümde tarafkirane ve kabil münakaşadır. Fakat mevzuyu uzatmamak endişesiyle burada ondan sarf-ı nazar edeceğiz. Yine bu büyük tarih-i umumu Slavların Hint- Avrupa cinsine mensubiyetini kati bir hakikat olarak kaydediyoruz:[vakıa bazı kabileler, mesela büyük Ruslar, Âriyy olmayan unsurlarla ziyadece karışmışlardır. Lakin bu ihtilat Slavları Ural- Altay akvâmından saymaya bir sebep olamaz] diyor.

Slavlar tarihçe tanındığı zaman Avrupa'nın merkezindeki ovada oturuyorlardı. Dün, Dinyeper Vistol nehirleri civarını (55) derece arz-ı şimaliye ve cenûb istikametinde kayın ağaçları mıntıkasına kadar işgal etmişlerdi. Finlerle, Litvanyalılarla, Cermenlerle, İskitlerle¹²⁷ muhât ve onlarla komşu idiler.

Cermenler, Slavlara (Vend) ler diyorlardı. Müverrih tasit [Vend, Vened]şeklinde bu ismi kaydediyoruz. Bu meyanda (Sırp) tabiri de vardır. Sırp kelimesi Slavca kavim, millet manasına eski bir kelimeymiş. Slav kelimesinin en eski şekilleri [Slovan, Slovanes, Sloven Slovènes, Slovak Slovaques] dir.

¹²⁷ İskit bir nam-ı umumdur. Tuna boylarında ve Bahri siyahın şimal sahalarında ikamet eden bütün akvâma eski Yunaniler bu ismi vermişlerdir. İskit namı altında Slav kabaili de vardı. Başka milletlerden müteferrik kavimlerde vardı.

[İslav] tabiri dokuzuncu asra doğru istimala başlanmıştır.

İslavların merkezi ve cenubu Avrupa'ya doğru hareketler ikinci miladî asır sonlarındadır. İslav hareketi bilhassa Balkanlar üzerinde devamlı kuvvetli ve buhranlı olmuştur. İkinci asrın sonlarında ve üçüncü asır içinde Roma'nın Balkan vilayetlerine, esir ve muhacir olarak dahil oldular: Romalılar bu akvâmı kabul etmişler ve yerleşmişlerdi. Bilhassa beşinci asırdan sonra İslavların ve bilhassa şarkî Roma'da kıymetli ve güzide bir anasır olarak tanındığına dair elimizde deliller vardır. İslavlar Bizans ricali arasına dahil oluyorlar. Ve hatta [batiriços] gibi yüksek ünvanları alabiliyorlardı. Bazı müverrihlerin [Justinos,Justinyayos] gibi meşhur imparatorların dahi İslav olduklarına dair delâili kabul edilmese bile bu devirde birçok cezzallerin İslav oldukları tamamen tebeyyün etmiştir.¹²⁸

Mehmet Midhat, nr. 8, sh. 7

¹²⁸ Esasen Bizans imparatorluğu yalnız İslavlara değil diğer yabancı akvâmede devlet teşkilatında paye vermekte beis görmekte idi. Bu devlete şarkî Roma imparatorluğundan ziyade Bizans imparatorluğu ünvanını vermek daha doğrudur. Çünkü Roma'nın hükümetine rağmen Yunanilik şarkta daima zinde kalmıştı.

Yunanilik Avrupa ve Asya'daki geniş ve müteaddid vilayetler arasında bir rabıta teşkil etmekte yalnız yüksek sınıflarda değil halk tabakalarında bile lisan, fikir ve adet birliği şeklinde tecelli etmekte idi. Roma idaresinde Yunan medeniyeti daha parlak görünüyordu. Hükümdarlar imparator ünvanını aldılar fakat hakikat halde bu devlet daha ilk günden Yunanlı idi ve Yunanilikten kuvvet aldı. Ortodoksluk ise Yunaniliğin destur-u diniyesi haline gelmişti. İmparatorluğun mukadderatını idare edenler Yunaniliği mahdud bir daire içinde telakki etmediler. Bu imparatorluğun bir ırka münhasır kalmayarak daire-i hükümete dâhil olan bütün anasırı temsil etmesi lazım geldiğini takdir ettiler. Bizans, an'anâtının nukudu ve medeniyetinin tevevvuk ve rûzhânı sayesinde İslavlar, Bulgarlar, Macarlar, Peçenekler, Hazarlar, Armaniler, Türkler, Araplar gibi muhtelif akvâmı taht hükümetinde tutmak istedi. Ve muktedir olabildiği zaman bu muhtelif milletleri kendisiyle birlikte sürüklemeye ve bu suretle elde ettiği yeni kuvvetlerle zayıfatı telakkiye çalıştı. Bütün ırkı zayıflamakla beraber Yunan medeniyeti devam ediyordu. İmparatorlar memleketleri dâhilinde kaynaşan kaba milletleri Yunanileştirmeye çalışıyorlardı. Yunancılar, kadim düşmanlar Bizans ordularına pek çok kırmışlar ve bu yeni tebeadan devlete cezaller, idare adamları hatta imparatorlarıyla yetişmiştir. Bunu ifade maksadıyladır ki Bizans imparatorluğundan bahsedilirken **رامبوک** tabiri vecihle [yirmi muhtelif milleti idare eden bir hükümet, sun'î bir icat idi] denilebilir.

6.3. ÇARLAR VE SULTANLAR -3-

İlk İslav istilas, ilk İslav Cemiyeti

İslavların Balkanlara yayılmaları beşinci asır nihayetlerinden sonradır. Altıncı ve yedinci asırlarda İslavlardan büyük bir kitle –ki buna Cenup İslavları diyoruz- Tuna ağızlarından Peloponez [Mora] şibh haziresinin nihayetlendiği Akdeniz’e kadar bütün Balkan yarımadasını çiğnediler. Yedinci asır ortalarında bütün balkanlarda İslav müsta’mereleri vardı. Trakya, Makedonya, Teselya, Epir, Beusya, Atik İslavlarla mahmul idi. Islalar asırlarca kaldılar Peloponez’de Taycet dağı (kadim Isparta civarında) üzerinde İslavca konuşuluyordu. Birçok defalar Selanik ve Konstantin gibi büyük şehirler muhasara ve tehdit edildi. taykalarla- Karadeniz Kazaklarının kullandıkları gibi- Adalar denizinde dolaşıyorlar, İyonya sahalarını tahrip ve yağma ediyorlardı. Bu hal onuncu asra kadar hatta daha ziyade devam etmiştir.

İslavlardan bir diğer kol Tuna’nın vasat havzalarına bugünkü Avusturya, Almanya içerilerine, bugünkü İtalya hudutlarına doğru yayılmaya muvaffak oldular. Altıncı asrın nihayetlerine doğru Esterya, Karinitya, Karinola kıtaları İslavların eline düştü. Drava nehri havzası tamamıyla tahrip olundu. Moz Maas nehri membalarına kadar müstemirler kurdular. Yedinci asır evvelinde Bavyeralılar İslavların garba muhaceretlerini tevkif edebilmişlerdir. Slavlardan diğer bir kısım Hırvatlar ve Sırlar yedinci asrın nısf-ı evvelinde Dalmaçya ve civarını elde ettiler. Hırvatlar Hırvatistan’da, Sırlar, Belgrat - yeni pazar- Vedrac hattı ve havalisinde yerleştiler. Romalıların elinde birkaç sahil şehri ve adalar kalmıştı. Müstevliler tarafından tahrip edilen Epidor ve Salone şehirleri halkı, Ragoza beldesini tesis ettiler.

Slavların bir mühim kavli de şimale ve şimal garbına doğru uzadı. Miladi beşinci asrın ikinci nısfında İslavlar Baltık’ın garp sahillerine ve Elbe nehrine kadar ilerlemişlerdi. Bazı kabileler daha garba Ren havalisine, Saksonya, Türingiya, Frankonya, Bavyera’ya ve hatta İsviçre’ye kadar yayıldılar. Yedinci asrın sonlarında istila durdu. Bu esnada İslavlar, Baltık denizinden, Atalar denizine, Akdeniz’e kadar şimalden cenuba, Elbe’den Dinyeper’e kadar da garptan şarka istila etmişlerdi. Atalar denizinde, Cezayir-i Bahr-i Sefid’de Adriyatik’te, Karadeniz’de Baltık’ta

İslav kayıkları düşüyordu. Sekizinci asırdan itibaren, Cermen kabileleri İslavları tazkiye, şarka doğru geriletmeğe ve binnetice şimali ve şarkî Rusya'ya teksife başladılar.

Bu istilalar neticesinde büyük İslav kütlesi belli başlı üç zümreye ayrıldı. Garp İslavları, Cenup İslavları, Şark İslavları. İstila çok geniş, çok büyük ve muhtelif medeniyet ve dine mensup akvamın yurtlarına müteveccih olduğu ve devamlı bulunduğu için bu üç zümre arasındaki farklarda kuvvetli ve ayrılık mahiyetinde kalmıştı.

Garp kavlini Lehler, (Polenezler), Çehler, Polab'lar, Moravlar, yukarı Macaristan'daki Slovaklar teşkil eder.

Yugoslavlar, **Yougo- Slaves** veya Cenup İslavlar - Slovenya, Bulgarlaşmış Tuna İslavları, Sırp, Hırvatlardır. Bulgarlar hakkında Laviss Rambo tarih-i umumisinde şu satırlar vardır: [Ekseriyeti Volga'nın vasat havzasında kalmış bir Fin kavmi olan Bulgarlar -Tuna boyundaki Slovenler- mağlup ettiler, kendilerine karıştırdılar ve Bulgar namını muhafaza ettiler.]

Şark veya bugünkü Rusya'nın İslavlarına gelince, bunlar beyaz Ruslar, küçük Ruslar ve büyük Ruslar namıyla kısımdan mürekkebirdir. Bu kitle bugünkü Rusya'nın cenup garbiyesini ve ancak beşte birini işgal ediyordu. Bugün büyük Rusların saki oldukları yerlerde Türk ve Fin kabaili vardı. Cenup, garp ve şark İslavları arasında bugün görülen farklara bu tarihlerde bittabi tesadüf edilemez. Bu ırkın hemen her ferdi uzun boylu, kuvvetli, sarışın insanlardı. Cesur ve müteşebbistiler. Bazı sanatlara da maliktiler fakat heyet-i umumiye itibariyle cümlesi de çiftçi idiler. İslavlarda pek kuvvetli örf şeklinde şu hukuk-u kaide mer'îdir:

Çapamın, tırpanımın, sapanımın geçtiği yer benimdir.

İlk ve eski İslavlarda devlet teşkilatına tesadüf edilemez. Şehir, kasaba ve hatta toplu bir köy halinde yaşamazlardı. Büyük kitlenin çiftçi olmasının tabîi bir neticesi olarak ikametgâhları, ovalarda, ormanlıklarda, bataklıklar arasında, küçük, dağınık birer kulübeden ibaretti.

Mülkiyet-i şahsiye yoktu. Arazi aileler namına işliyor, ziraat aileler namına yapılıyordu. Her fert çalışıyor, her dert müsavi bir hisse ile geçiniyordu. [Starost-Staroste] tesmiye edilen bir reis ziraat umûrunu her ailede, her nahiyede idare ederdi. Kadim İslav aile teşkilatında teâvün ve iştirak-ı mesai esas olduğu için fakir kelimesi ve sıfatı lisana bile girmemiştir. Kadın erkek müsavi hakka ve hisseye malikti. Kabile haline gelen aileleri [Kinez veya Yoyan] denen büyük estarostlar idare ederdi. Bu prenslerde aile rüesas meclisine sormadan iş yapamazlardı. Aile meclisleri [Herat veya Garut] denilen kalelerde toplanırlardı.

İslavlar piyade-i harp idiler. Pantolon giyerler, kalkan, çekiç, balta, tokmak ve ok kullanırlardı. Pusu kurmakta çok mahirdiler.

Eski İslavların dinler tamamen iptidai ve basittir. Ayinleri de açıkta, dağlarda, ormanlarda icra olunurdu. Bütün iptidai kavimler gibi semaya, güneşe, ateşe, gök gürlemesine, fırtınaya taparlar, perilere cinlere inanırlardı. Her aileyi himaye eden mabetleri vardı.

İslav itikadâtına göre ruh ve ceset başka başkadır. Ruh göğüste oturur. Nefes ruhtan nişanedir. Ruhun cinsten ayrılmasını teshîlen ölüleri yakmak âdeti mevcuttur.

İslavlardaki aile teşkilatı bu kavmin hem kuvveti, hem de zaafı olmuştur. Bu teşkilat sayesinde her tarla olabilecek yerde, hangi şerait dâhilinde olursa olsun bu kavmin müsta'mere olmuş, müsta'mere kurmuştur. Fakat yine bu teşkilat dolayısıyla İslavlar devlet kuramamışlardır. Büyük cemiyetler meydana getirememişlerdir. Aile usul-ü idaresi şahsi hürriyetten mâada her türlü siyasi teşkilatı imkânsız bir dereceye çıkarıyordu. Vehim tehlikeler karşısında kabailin birleştiği olurdu. Fakat mahdut zamanda münhasır ve kuvvetsiz olarak. Bu makalemize me'haz olan büyük tarih-i umumi [hiçbir ırk, milliyet fikrine tetabukta ve yükselmekte onlar kadar zahmet çekmemiştir. Onlar ancak ecnebi nüfuzları sayesinde milliyet fikrine vasıl olabilmişlerdir.] diyor. Ve bir Arap müverrihinin İslavlar hakkındaki şu mütalaasını da ilave ediyordu: "İslavlar öyle kavi öyle dehşetli bir kavimdirler ki, eğer lâyuad kabile ve ailelere bölünmemiş olsalardı, dünyada kimse onlara karşı gelemezdi..."

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 11, s. 9-10

6.4. ÇARLAR VE SULTANLAR -4-

İlk İslav hükümetleri, İslavlar nasıl Hıristiyan oldular?

Samaritan krallığı miladi beşinci, altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu asırlarda geniş dağınık, kalabalık İslav âleminde müstakil bir İslav krallığına tesadüf edilemez. Yalnız 623-670 seneleri arasında bohemler arasında [Kral Dagobert zamanı] Samo namında müstakil bir İslav hükümdarı görülüyor. [Samo] bir frank taciridir. Alış, veriş için birkaç arkadaşıyla beraber [Vend- İslav] ların içerisine girmişti. Avarlarla İslavların mücadelelerinde hizmetleri, muvaffakiyetleri görüldü. Bohemler kendisini kral yaptılar. Samo Avarları mağlup ettiği gibi frankları da mağlup etmiştir. Frank kralı Dagobert'in gönderdiği büyük bir orduyu bu himayede üç gün mücadeleden sonra hezimete duçar etti. (630) otuz beş sene müstakilen idare-i umûr etti. Fakat vefatından sonra hükümeti dağıldı. Garp İslavları, Cermen-Frank istilasına düştüler. Müstevlilerin malikâne ve çiftliklerinde esir oldular. Şarlman imparatorluğu devam ettiği esnada [768-814] bu imparatorluk hududu dâhilinde kalan bil'umûm garp İslavlarıyla bir kısım cenup İslavları Cermen rüesasına (seref) leri idiler. İslav, Iskalavus kelimesi serefin müterâdifi bir kelime olmuştu.

Moravya imparatorluğu- Şarlman devresi esnasında imparatorluğun şark hudutlarında barbar âleminden gelecek tehlikelere karşı hudut Margara Eflakları teşkil olunmuştu. Friyol Margaraflığı şarkı Bavira Margaraflığı, Turnike Margaraflığı gibi margaraflıkların şarkında ikamet eden barbarlar ezcümle Moravya İslavları imparatora itaat ederler belki vergide verirlerdi. Fakat bu uzak memleketlere imparatorluğun hâkimiyeti layıkıyla hiçbir zaman nüfuz edememişti. Şarlman'ın ölümünden sonra buradakiler istiklallerini bütün bütün elde ettiler. Moravya kabilelerinden birinin reisi olan [Moimir] komşu İslavlar üzerinde hâkimiyetini tesis etti. Lui Cermanian bunu hallediverdi ve yerine [Rostisluw] geçti. Buna da yeğeni [Svatopluk] ihanet etti. 870 de Rostisluw esir düştü. Franklar gözlerini oyduklar ve bir manastıra kapattılar. Svatopluk müdebbir, mahir, haristir.

Karolenjiyenlerin Almanya'daki zaafından istifade etti. Polonya'yı zapt etti. Ve imparator şişman Şarlo malikâne olarak bu kıtanın kendisine aidiyetini tasdik ettirdi. Bohemler, Sırplar ve bütün civar İslav kabaili Morav imparatorluğunu tanıdılar ve

ona tabii oldular. Bu zamana kadar hatta bu zamandan sonra teşekkül eden İslav hükümetlerinin en büyüğü bu imparatorluktur. İmparatorluk, aynı zamanda İslav kabailinin ekseriyet azimesini de teşkilâtı altına almış olduğu için tabii bir İslav milliyet teşekkülünü aldirmakta idi. Bir asır evvel uyanan Panslavizm İslav milliyetçiliği ve İslav milliyetperverleri, bilhassa bu imparatorluğu taziz ve takdis ederler. [Rostisluw-Svastopluk] devirlerinde İslavların Hristiyanlığı ve İslav kilisesinin teşekkülü işlerine de ehemmiyet verildi. Hristiyanlık ve kilise meselesinin İslavlarca hali, bu milleti Avrupa milletleri arasına idhâl etmiştir.

İslavlar ve Hristiyanlık- Dünkü Avusturya- Macaristan topraklarında yaşayan barbar akvamın arasına Hristiyanlığın girmesi bu dinin Avrupa'ya dâhil olduğu senelere kadar çıkaranlar vardır. Sain Paul ve şakirdi Sain Andronik, bu havalide vaaz etmişler, dini teşkilât yapmışlar. Fakat buralara Hristiyan rahiplerinin gelişi frankların istilasından sonradır. Hristiyanlık dokuzuncu asrın ilk nısfında Bohemya'ya girmeye başlıyor. Alman vaizler İslavca bilmiyorlardı. Yeni din şaşalı fakat hem mahiyeti meçhul, hem de şaşası nispetinde masraflı idi. Hristiyan olmamak... Bu da tehlikeli. Çünkü asır din asırdır. Hristiyanlığın intişarı namına İslavlar harbe icbar edilecekler belki de felakete uğrayacaklardı. Morav imparatorluğu rüesası, Hristiyan olmaya fakat bu dini Cermenlerden değil, Moravya 'ya uzak bir sahada bulunan şark imparatorluğundan almaya karar verdiler. 862 'de heyeti gönderdi. Heyet imparatora;

[Memleketimize birçok ecnebi rahipler geliyor. Muhtelif tarzda mezhepler yayılıyor. Bize asıl hakikati öğretecek âlimler gönderdiniz. Siz âlicenapsınız. Bu sizin ülkenizden çıkan kanunlar, usuller, adetler her memlekette tanılıyor.] mealinde istirhamlarda bulundular. İmparator bu talebi kabul etti ve rahip (Konstantin ile Methodios) i neşr-i dine memur etti.

Selanik'te doğmuş olan, İslav olmaları kadar Rum olmaları da muhtemel bulunan bu iki kardeş İslav kilisesinin banîleri ve İslav havarileridir. Zengin bir babanın çocukları idiler. Dinî ve felsefî tahsillerine itina edilmişti. Olimpos dağındaki manastırda, bu iki birader inziva tettebbuda müşterekteler. Hayatlarının sonuna kadar yekdiğerinden ayrılmadılar. İmparatorun İslavlar nezdine kendilerini memur etmesinden sonra Moravyalılar nezdinde büyük bir hüsn-ü kabule mazhar

oldular. Rostislav bunlara ifrat ile hürmet ve riayet gösterdi. Az zamanda Moravya İslavları, kitle kitle Ortodoks olmaya başladılar. Konstantin 42 yaşında hasta düştü. Bir manastıra kapandı. [Cyrille] namını aldı. Ve vefat etti. İsmi Eizze isimleri arasına girdi. Bir hayat olan Methodios'un hizmetlerini papa bile takdir etti. Panonya ve Siremiye piskoposluğu ahdesine verildi. Methodios hayatında birçok mücadeleler, tarizlerle karşılaşmıştır. Bir iki senelik hapse bile mahkûm oldu. Mamafih vefatına kadar İslav piskoposluğunu muhafaza etmiştir. [885]

Methodios'un vefatından sonra Moravya imparatorluğu dâhilinde, bilhassa (Svastopluk) devrinin sonlarında Latin ayin ve merasim dinîyesi lehine aksülameller olmuştur. Fakat gerek Cyrille ve gerek Methodios'un eseri İslavlar indinde payidar ve mukaddes kaldı. Laviss Rambo'nun büyük tarih-i umumiyesinde bir Rus müverrihinden şu satırlar naklediliyor:

[Cyrille ve Methodios, vefatlarından beri on asır geçtiği halde maziye ait olmamak gibi bir tali' garibe nail olmuşlardır. Zamanımızda bile bütün İslav âlemini alakadar eden, teheyyüç eyleyen bütün meselede onların isimleri lazım gayr-ı mefârik hükmündedir. Bu noktai nazardan İslav ırkı kahramanlarının hiçbirisi onlarla mukayese edilemez. Bunun sebebini izah etmek ise pek kolaydır: Methodios ve Cyrille'in bütün mesai ve icraatı İslav ittihadı gayesine matuf idi. İslav meşahiri arasında yalnız onlar bu gaye için çalışmışlardır. Bundan dolayıdır ki hem cenup, hem de şark ve garp İslavları kendilerine merbuturlar.]

Cyrille ve Methodios'un faaliyette bulundukları ve Hristiyanlığı İslavlar arasına yaydıkları devrede henüz Katoliklerle-Ortodokslar ayrılmamışlardı. Bu itibar ile bu iki İslav havarisi ve onların Hristiyanlık nokta-i nazarından şerefli hizmetleri Katolikler kadar Ortodokslar nezdinde de kıymetli tanınır. Şarkî Roma ve garbî Roma kiliseleri arasında ayin ve merasim-i diniye ile silsile-i merâtib hususlarında tâli derecede ehemmiyetli bazı başkalıklar, hususiyetler ve ihtilaflar vardır. Bunun için bu İslav havarileri İseviyyet âleminin dinî kahramanları sayılır.

Cyrille'in hizmetleri İslavları din itibariyle Hristiyan yapmakla kalmamıştır. Kitab-ı mukaddeseyi Methodios'un yardımıyla İslav lisanına nakleden bu zattır.

Cyrille İslav alfabesini de meydana getirmiştir. ¹²⁹ Bu sebeple Cyrille İslav lisanının, İslav edebiyatının da müessesesi addolunur.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 16, s. 2-3

¹²⁹ İslav alfabesini meydana getirmek meselesini İslav müverrihleri arasında münakaşa edenler Cyrille'in bu yoldaki şöhretini hakiki bir hizmete tekabül etmediğini iddia ve ispat eyleyenler mevcuttur. Fakat bahsimize bu noktanın alakası olmadığı için naklinden sarf-ı nazar edildi.

6.5. ÇARLAR VE SULTANLAR -5-

İslavların iftirakının amilleri, onuncu asırda İslavlar

Moravya imparatorluğunun tesisi, Cyrille ve Methodios'un dinî mesaisi dokuzuncu asır nihayetlerine doğru bütün İslav âleminin, tekâmül ve ittihadını temin edecek bir İslav milletini âtiyen meydana getirebilecek kıymetli ve ehemmiyetli teşebbüsler idi. İslav âlemini Moravya imparatorluğu etrafında toplanabilirdi. Fakat asude, haricen ve dâhilen sakin bir devre yaşamak şartıyla ve o asırlara göre tabîî batî bir tekâmül geçirmeyi müteakip...

(Moravya) imparatorluğuna bu cinsten bir devre-i sükûn nasip olamadı. İslavların içinde oturan akvamın biraz aşağıda muhtasarca bahsedilecek vaziyetleri ve tesirleri, İslav kabailinin dağınıklığı, cehaleti, iptidailiği ve oturdukları toprakların vesaiti ve bilhassa maceraların istilaları İslav ittihadına hatta Moravya imparatorluğunun küçük bir hükümet halinde yaşamasına mani olmuştur. Cyrille ve Methodios'un mesaisinin müspet neticeleri yalnız din ve lisan sahasında göründü. Bu tecelliyatın Moravya imparatorluğu etrafında bütün İslav kabâilini toplayabilmek tarzındaki tecelliyatı ancak bir hayal olarak kaldı.

İslavların oturdukları sahalarda veya anlarda mülâsık oturan akvam şunlardır:

Litvanyalılar, Fenniler, Avarlar ve nihayet Macarlar...

Litvanyalılar¹³⁰ Baltık denizi sahillerini Baltık'a dökülen nehirlerin ağızlarını Vistül, Niyemen nehirlerinin ormanlarla, göllerle, bataklıklarla örtülü havzalarını işgal ediyorlardı. Birçok kabileler halinde idiler: [Semigal, Lenon, Prusyen, Yimod, Litvanyen, Yatoğ...]

Litvanyalılar namını verdiğimiz aslen İslav olan bu akvamın belli başlı kabile isimleridir. Bu akvam ile Lehler ve Ruslar on üçüncü asra doğru uzun ve kanlı muharebeler yaptılar: Neticeden Litvanya Ruslar tarafından zapt edildi. Litvanyalıların Rusların üzerindeki tesirleri o kadar ehemmiyetli değildir. Yalnız

¹³⁰ Litvanyalıları büyük tarih-i umumi ayrı bir ırk olarak kaydediyor. [Race Lithuanienne] namını verdiği bu ırk için[Hindu-Avrupaî nesline mensup idi. Fakat henüz meçhul idi. Bu ırk yeni müstevli kavimlerin rağbetini celb etmeyecek kadar fakir idiler. Mazisiz ve tarihsizdi] diyor.

uzun uzun harp yapmışlar Islav gurubunun garp ve vasat kullarıyla çarpışmak suretiyle bunları iz'âc eylemişlerdir.

Rus mukadderatı üzerinde daha büyük tesirler mensupturlar.¹³¹ Bugünkü Rusya'nın şimalini ve şarkını işgal ediyorlardı.

1. Bir Islav bunların aralarına muslih-âne bir tarzda yayıldılar. Fin kabaili arasına Islav kabailinin girmesi Fennileri üç zümreye ayırdı.

1. Baltık zümresi: Finlandiyalılar, Litvanyalılar.

2. Şimali Ural zümresi: Samoyedler, Zyryanlar, Permidenler, Yoğriler, Voytaglar, Vogullar...

3. Volga zümresi: Çermisler, Çoraslar...

Ruslar, Finleri aralarına girip ayırdıktan sonra mütemadiyen temsilde onların arazisini kazanmakta devam ettiler. Bu büyük Türk kolundan bugün Rusya'da nihayet altı milyon var. Vasatı ve cenubi Rusya'da kalan kabail Türklerle, Tatarlarla karıştılar. Fakat Baltık Finleri ortaya giren kesif Islav kitleleriyle Rusya'nın şimal-i garbi taraflarına sıkışıp kaldıkları için derece derece ezildiler. Bu sebeple din ve lisan itibariyle muhtelif milletlerin harsi tesiraltı altında kaldılar. Milletlerini, asıllarının birliğini anlayamadılar. Dağınık ve gafil bir heyet olarak yaşadılar. Bu kolun büyük bir ekseriyeti Rus kanında kayboldu. Finler arasında yalnız Finlandiyalılar milli şuura, edebiyata, tarihe ve vatan telâkkisine malikdirler. Finlerin Ruslarla komşuluğu ve kısmen yer yer onlara temsili büyük Rus tipi dediğimiz tipi meydana getirmiş Ruslar için pek faideli olmuştur. Finler medeniyeti kabul ve temsilde istidad sahibidirler. Büyük tarih-i umumi [Ruslar ırklarının hayat ve mukavemet kabiliyetlerini Fin kanına borçludurlar.] diyor. Rus dininde ve mezheplerinde Rus

¹³¹ Race Ourale- Altaique hakkında da büyük tarih-i umumide şu izahat vardır. Finva - Türk şubelerine ayrılır. İskandinavya'nın şimaline, Finlandiya'ya şimdiki Rusya'nın şimaline, şarka doğru Altay dağlarının öte tarafına ta sed-i Çin'e kadar uzayan kıtalara yayılmışlardı. Bunlar Arya veya Hindu - Avrupaî neslinden değildiler. Topraklarına merbutturlar. Çodlar, Moriyenler, Morumyenler, Votyaklar, PERmiyenler, Mordovlar, Çeremisler, Çuvaşlar, Meşceraklar, Ezarlar, Ogriler, Ostyaklar] gibi şimali Avrupa dâhilinde yerleşenleri istila ve muhaceret seline karışmadılar. Yerlerinden kınıldamadılar. Fakat Ural- Altay ırkının Asya'da oturan ve çobanlıkla, göçebelikle imrar-ı maişet eden kısmı hicrete -ki bunlar büyük akınlardır- sergüzeşte müsteid ve hevesli idiler. Roma ve Yunan âleminin her tarafını dehşet içinde bıraktılar. Bu kavimlerden sıra ile [Hunlar, Avarlar, Hazarlar, Macarlar veya Hongrovalar, Peçenekler, Kumanlar, Tatarlar, Moğollar, Selçuk ve Osmanlı Türkleri] Avrupa'yı çiğnediler. Bir kısmı menderes oldu, bir kısmı Avrupa'da yerleşti.

destanlarında, halk şiirlerinde, musikide, mimaride Fin dehasının âsârı el'an vardır.¹³²

İslavlara cenup yolu uzun zaman kapalı kalmış. İslav kitleleri Karadeniz'e inememişlerdi. Kurûn evvela nihayetlerinde bugünkü Rusya'nın cenubunda Orstrogotlar, Vizigotlar vardı. Umumi muhaceret ve istiladan sonra bu havalide Hunlar, Bulgarlar, Avarlar, Hazarlar, Peçenekler, Macarlar sıra ile geldiler. Bazıları o havalide hükümet kurdular, bazıları daha garba yürüdüler. Bahr-i Hazar kenarındaki Hazarlar ile Volga Bulgarları kuvvetli hükümetler kurmuşlardı. Bulgarlar Tuna'nın kısm-ı süfelâ'sındaki İslavları hâkimiyetleri altına almışlardı. Şarktan gelip bu havalide durmadan yağma ede ede seyreden Türk akvamı arasında zikre layık mevcudiyet, Avarlar 'dır. Avarların istilasını altıncı asırda başlar. Dokuzuncu asırda nihayetlenir. Bu kısa devrede Avarlar İslavlara pek korkunç hatıralar bırakmışlardır. İslav masallarında Avarlar bir nev' dev, umacı gibi zikrediliyor. Avarlar komşuları olan bütün devletlere aynı haşyet hissini ilkâ etmişlerdi. [795-800] seneleri arasında Şarlman'ın oğlu ve İtalya kralı olan Pepin, bunların müstahkem ordugâh halindeki merkezlerini, ringleri zapt etti. Dokuzuncu asrın rub' elleinde Avarla, bir kısmı Macarların arasında eridiler. Akvam-ı saireye de karıştılar. İslavlara en kuvvetli tesiri Macarlar yaptılar, en kuvvetli darbeyi Macarlar vurdular.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 17, sh. 7-8

¹³² Fin destanlarının en meşhurlarından biri Kalevela'dır. Merhum Ömer Seyfettin Fransızca'dan Türkçe'ye bu destanı nakletmiş ve eser bin kısım klişesi Türk Yurdu mecmuasının 150-160 sayıları arasında intişar etmişti.

6.6. HARFİYATTAN DOĞAN TARİH

Yirminci asrın ibtidalarına kadar Akdeniz adalarının ötesinde birisinde görülmekte olan âsar-ı atıkanın mahiyeti bilinmemişti. Bu âsar mütehasşıslarınca Yunan-ı kadim bekâyâsı addolunmuş ve eski Yunan medeniyetinin daha parlak zamanları bulunduğu kanaati bütün Avrupa ulemasınca kabul olunmuştu.

Yunânîlerden evvel adalarda oturan milletlere dair ciddi hiçbir malumatımızda yoktu. Yalnız bu eski milletlerin umumuna birden mahallerine göre Cariens Pelasges, Lélèges, diyorlar. (Homer) zamanından itibaren kahramân-âne masallar nevinden haklarında hikayeler uyduruyorlar, Yunan tarihi ibtidâsı meçhul zamanlara kadar yürütülüyor ve bütün dünya medeniyetinin müessesesi olarak – nebatat gibitopraklarından neşv ü nemâ bulmuş zannedile- Yunânîler gösteriliyordu.

On dokuzuncu asrın sonlarında adaların nazı yerlerinde, tesadüf edilen âsarın Yunan-ı kadimden evvelki zamanlara ait âsar olduğu anlaşılmaya başlamıştı.

(Melos) adasından Sevr ve (Kefalonya)dan [Neuchetel] müzelerine giden âsar bu cümledendi. (Rodos) adasındaki “Yalizos ve Kamiros” koylarının derin hufrelerinde bulunan eşyanın kadim Yunânîlerle hiçbir alâkası görülüyordu. Fouquè, “Tera ve Terasya” adalarında volkan indifâlleriyle kaybolmuş milattan iki bin sene evvellerine ait meşhurlar meydana çıkarmışlardı. Kablelmiat iki bin sene mühim bir şeydi. Halbuki (Homer)in bildirdiği “Troie” muharebeleri milattan evvel ancak on ikinci asırda vukua gelmişti.

Bütün âsar-ı atıka mütehasşısı bu âsar muvâcehesinde şaşınıyorlar, me'yûsâne harabeler etrafında dolaşıyorlar, müteessir oluyorlardı.

O halde kablelmiat... 12'li... 25 senelerinden evvele ait garip şekillerde âsar mevcut, fakat bu âsarın mahiyeti meçhul bulunuyordu. Bu tarihlerde henüz kadim Yunânîler buralara gelmemişlerdi. Acaba adalarda gezinen eski sakinleri kimlerdi?

Tarihin bu sahifelerini zulmetten kurtarmak için ediyordu. Bu yolda ilk muvaffakiyetli adımı atan Alman milletinden Schliemann isminde biri olmuştur. Filhakika 1875 senesinde (İlyada) ve (Odysseia) sahibi meşhur İzmir'li [Humor]Jun

eserlerinden ilham alan “Schliemann” Çanakkale Boğazındaki (Troie) ve (Mora) nam-ı kadimi (Peloponnes) adasındaki Mycènes ve Tirynthe kadim şehirlerini meydana çıkarmakla tarihe bînihâye sahifeler ilave etmeye ve ilimde büyük bir inkılap vücuda getirmeye muvaffak olur. (Troie) muharebelerinden evvel yaşayan muhteşem bir medeniyet aleminin kıymetli ve zengin bu üç şehri Schliemann’ın ehemmiyetiyle şimdi yeniden doğuyordu. Bu doğan şehirlerden eski bir medeniyet Mycènes medeniyeti de doğmuş oluyordu.

[Schliemann]ın muvaffakiyeti çok geçmeden, bütün kainata aksetti. Âsar-ı atîka mütehassıslarının bu keşfiyetten mütevellid sürurları bînihâyedir...

Schliemann, herkes ve bütün erbab-ı alemin taktirine mazhar olur.

Şüphesizdir ki bu ilk muvakkıyetli adım üzerinde tevakkuf caiz değildi. Şimdiye kadar şaşkın şaşkın harabelerde dolaşan mütehassıslara artık yol gösterilmiş oluyordu. Fırsattan istifade lazımdı, hemen hareket başladı:

Fransız, İngiliz, Alman hatta İtalyan ve İsveç alimleri adalara geldiler. Amerika’dan bile bu husus için alimler gönderildi. Meçhul bir medeniyeti meydana çıkarmak ve ilim alemine hizmet etmek herkesçe şayan temenni bir keyfiyet değil miydi? Her milletin alimleri birbirleri ile rekabet edercesine faaliyete giriştiler. Adaların yüzlerce mahallerinde hafriyat başladı ve binlerce sene karanlıklar içinde kalmış şehirler ve medeniyetler şimdi artık birer birer meydana çıkıyordu.

1878 senesinde fendiye tacirlerindenfendiye tacirlerinden MitosKalfarinos fendiye’nin cenubundaki [Cnosse] şehri kadimini bulmuştu. 1886’da bu kadim şehri tetkike gelen [Schliemann] burada (Troie) muharebelerine iştirak eden krallardan (Idomenée) e ait bazı âsara tesadüf eder. 1891-1892’de Atina’daki Fransız mektebi de bu âsar üzerinde tetkikat yapar. Bu tetkikat Girit’in bilhassa [Kaunos]un tarihi ehemmiyetini artırır. [Yda] dağı civarında [Camores] mağaralarında ve Şimal sahilindeki (Milate) şehriyle cenubda (Anoja)da mühim vazolar cenaze alet ve edevatı bulunur ve bulunan bazı yazılar tasnif edilir. Mamafih en mühim keşfiyat 1900-1905 senelerinde Evans’ın gayret ve dirayeti sayesinde meydana çıkmıştır. (Evans), Kaunos şehri civarında krallara mahsus bir mahal bulmuştur ve buradaki

hafriyatta büyük, küçük saraylar, köşk ve biraz ötede tahtelzemin mezarlar zuhur etmiştir.

Bu kıymettar âsar üzerinde tetkikatta bulunmak için (Evaus) tarafından Kaunos'a birçok aleme davet edildiler. Tetkikat çok kıymetli bir netice verir. Kablelmlat... 6000 senesinde tesis etmiş, terakkîden terakkîye koşarak, 2000 senesinde sönmüş bir cemiyetin buralarda yaşadığına hükm olunur.

Kaunos'dan (Yda)ya kadar ve civarında hafriyat devam ederken İngiliz'lerde adanın şarkında ((Psychro) mukaddes mağaralarını ve kadim Zaros limanını ve (Massccra)da taş devrinin son zamanlarını-cılalı taşa ait müessesâtı ve (Petsota) mabedlerini bulmuşlardır.

İtalyan'ların hizmetleride inkâr olunamaz. Adanın cenubunda (Kaunos) ile rekabet eden şehirler meydana çıkardılar ve küçük mabedler dahilinde çok kıymetli eşyaya tesadüf ettiler.

Amerikalılar şark taraflarındaki vasiliği civarında birçok şehirler ile (Çungaras) mezarını buldular.

Velhasıl Girit'in her tarafında istifade bahş birçok âsar elde edildi. Şimdiye kadar hemen elli kadar şehir bulunmuştu. Mamafih Girit daha çok zengindi.

Şair (Homer) âsarlarından birisinde Girit yüz şehirli bir adadır demişti. Şairin bu hususta mübalağası yoktu.

İşte hafriyatın bir ikinci hizmeti kablelmlat 2000'den 6000 senesine kadar devam eden muazzam bir devletin mevcudatından biri haberdar idi. Hafriyat esasında zuhur eden âsar-ı nefise-i fendiye mevzusuna vuzu olunarak alem-i medeniyete arz edilmiştir. Bu büyük medeniyeti tesis edenler kimlerdi? Nerelerden gelmişlerdi? Bu cihet henüz malum olmamakla beraber anahatlarına ait malumat bilahare arz olunacaktır.

Girit'te eski zamanlara ait büyük bir tarih meydana çıkarken yine kadim Yunanîlerden evvel Siklad adalarında yerleşmiş başka bir cemiyet medeniyetine de bu sürede tesadüf edilmiştir: (Syna, Siphonos, Paros, Amorgos) adalarının

mezarlarında bulunan vuzu, ıslaha ve küçük heykellerden koleksiyonlar yapılır. (Kalandraya) ve (Haciendias) şehirlerindeki Naocos'ı himaye eden kadim-i müstahkem mevkiler temizlenerek meydana çıkarıldıktan sonra Troie ve Miken şehirleriyle mukayese edilir. Neticede Troie ve Miken medeniyetlerinden evvel ve Girit medeniyetinden sonra takriben 3000 senesinden 2400 senesine kadar Siklad adalarında ayrıca bir cemiyetin hüküm-fermâ olduğu sabir olur. Bu cemiyetin adamları müdevver başlı idiler. Ârilerden ve Helenlilerden değildiler. Asyalı bir kavme benziyorlardı. Nihayet (Peloponnes) ve (Yunanistan) kıtası hafriyatı devam eder. Miken tamamiyle meydana çıkarılır. Bir Alman mektebi (Tirinitte)de kıymettar âsar elde eder. Bir Fransız mektebi ve bir İsveçli Prens Poloponnes'in cenubunda bilahare Isparta'nın kurulduğu yerlerden eski şehirler çıkarıyorlar. Sergo adasında bütün Akdenizle alakadar şehri bulunur. Bu âsar Girit ve ve Siklad medeniyetlerinden ayrı bir şekil arz ettiğinden bu medeniyetin kablelmilad 2500 senesindeki muhâceretdolayısıyla Balkanlardan gelen bir millet tarafından te'sis olunduğuna hükm olunmuştur. Ve 2500 senesinden 1600 senesine kadar devam eden devre eski Miken ve 1600'den 1400'e kadar devam eden devreye de Miken devri denmiştir.

Harb-i umumiye de İngiliz ve Fransızlar Makedonya'da birçok hafriyatta bulunmuşlar ve zengin Tesalya'dan Tuna'ya kadar vâsi bir arazi dahilinde yaşayan eski bir milletin izlerine tesadüf etmişlerdir.

İşte hafriyatın Girit, Siklad Peloponnes'de bahşettiği neticeler...

Hafriyat maatteessüf Anadolu sahilimizde bu devreye ait şayan-ı ehemmiyet netâic vermez. Anadolu sahilinde Schliemann himmetiyle bulunan [Truva] şehri [Truva] harplerine kadar altı defa yeniden te'sis edilmiş bir şehirdir. Her bir şehir tetkik olununca birbirlerinden büsbütün ayrı âsara tesadüf edilmiştir.

Bundan Çanakkale boğazında birçok milletlerin gelip yerleştiği kanaati hasıl olur.

Anadolumuzun garp sahasında bu devreye ait yalnız iki şehir görülmektedir. Foça, Milet, Milas şehirleri... Buralardaki âsarı ise daha ziyade Mezopotamya'ya ve bilahare Hititlere ait âsar olduğu sabit olunca bu şehirlerin adalı olmaktan ziyade

Anadolulu olmalarına ihtimal verilir. Adalılar bu şehirlerle de ancak ticaret mahalleleri te'sis suretiyle alakadar olmuşlardır.

On beş yirmi sene evvel tarih yalnız bir Yunan medeniyetinden ederken ve (Truva) devri bilinirken şimdi sırf hafriyattan doğmuş bir (Miken 1600-1400) ve daha ilerilere gidilerek (Siklad 3000-2400) ve (Girit 6000-2000)medeniyetleri doğmuş oluyor. Bu medeniyetler bilhassa Girit ve Siklad medeniyetleri henüz Yunaniler Yunanistan'a gelmezden evvel te'sis olunmuşlardır. Yunanilerle hiç alakası yoktur ve pek tabîdir ki aşiret halinde bilahare buralarda yerleşen Yunaniler, medeniyeti adalar denizinin saf muhitinde yaşayan bu milletlerden almış olacaklardır.

Haydar, nr. 3, s. 8-9

6.7. EYLÜLÜN DOKUZU

Silahlar patladı, süngüler işledi top gürültüleri derin derin akisler yapıyor. İstiklal şehitleri kirlenen yurdu kanlarıyla yıkadılar. Türk başbuğu, yerle gök kubbe arasını kaplayan bir sesle haykırdı: gaziler, ufukları avuçlarından kan damlayan bayraklarla doldura doldura İzmir'e iniyorlar, Türk milleti tek kalp halinde coşmuş çarpıyor. Tayfunlarla çalkalanan bir dış deniz, toprakları sarsa sarsa fışkıran bir yanar dağ daha muhteşem ve daha ulvi olamaz. Ölmeyen günlerde yaşamaktayız, onlar tekrar geldiler.

Bu günleri dolduran ve büyütüp ebedileştiren vakıaları sıralamaya, toplamaya ve tespit etmeye imkân mı var? İstiklal kadar kutsileşen İzmir'in açılmış kollarına atılmak, kim bilir kaç yüz bin Türk'ü şehit ve ayakta kalan bütün bir milleti gazi etti. Dile gelen bir yavrudan ölüm karşısında henüz kendini kaybetmemiş ihtiyarlara kadar bütün Anadolu'nun bu büyük günlerde duası, hizmeti ve fedakârlığı var. Hiçbir devirde, millet halinde yaşayan hiçbir insan kitlesine bu kadar umumi ve bu kadar çetin bir masâri henüz nasip olmadı. Etlerimizden bir türlü ayıramadıkları tınaklardan başka bir silahı elimizde bırakmak istemeyen pür düşman kitlesi, her biri aman vermeyen bir ölümü sinesinde saklayan sayısız pusuların arkasına İzmir'imizi ve istiklalimizi saklamıştılar. Türk milleti cihan efsanelerinin anlattığı kahramanlıkların hepsinden daha ağır, daha kanlı bir imtihana davet edildi. Göğsümüzde vuran kalbi ve onu harekete getiren bükülmez aşk ve imanı kimse hesaba katmıyordu. Onun mahalleri mümkün kılacak, yeryüzünde bilinen ve bulunan bütün melanet ve tahrip vasıtalarını iflas ettirecek kadar kuvvetli ve kahir olmasına ihtimal verilemezdi. Hesaba katılmayan, tasvir edilemeyen bir ihtimal, beş sene evvel bugün suhulet ve muhabbetle tahkik ediyordu. Mucizelerin kâfirleri, o tarihten sonra Türk milletine baş kestiler, inandılar.

Koyu karaltılarından sesler gelen geceleri, dört çevreye dağılan ölüm ve barut kokulu rüzgârları, kanla boyanan dağları, ovaları, yolları, başından sonuna kadar büyük gazayı gece ve gündüz temaşa etmek, günü, ayı yıldızı söyletmek mümkün olsa... Bilinen, hayretle kulaktan kulağa söylenen, dinlenen şaşalı vakıalar, bilinmeyenlerin yanında birer küçük tepe gibi kalır. Şehâmet şahikaları zirvelerine

göz ermeyen, yanlarına yaklaşılmayan esrarengiz kitleler halinde, arkamızda namütenahiliğe kadar uzayıp gidiyor. Geçmiş zamanların destanları, kahramanları, efsaneleri, hep başka milletlerin olsun. Bize onların ne lüzumu var? Büyük günleri var eden, gören ve yaşayanların karşısında tarih samittir. Dinlenmeye layık bir vakıa bulamaz, anlatamaz.

Dünyanın var olduğu günden beri hak ve fazilet tecavüze uğruyor. Silahlananlardan ekserisinin gönlünde mutlaka bir ihtiras kıvılcımı yanar, bir suikast yılına kımıldanır. Beşeriyetin hayatı çok lakayttır. Mütecavizler, bilhassa eski dünyanın umumi kavgasından sonra, emsali görülmemiş derecelerde şeni' olmuşlardı. Sayısı milyonlara eren bir millet, kendi yurdunda zincirlere vurulmuş, işkencelere, yangınlara uğratılmıştı. Türk milletinin tahammül edilmez ıstırapıyla, medeniyet dünyasında bir tek kulak ve bir çift göz bile meşgul olmadı. Beşeri alkışlamak artık umumi bir kanun ve yüksek bir teâmüldü. Izdırap merhametsiz ve katil emellerini, Türk ve hak azap ve kudreti bir hafta içinde yok ettiği zaman cihandaki dehşette evvelki lakaydi kadar umumi oldu. Aşk, azmi ve imanı içinde saklayan bir gönül sağlamakta elmadan da üstündür. Fazilet bozulup yıpranmadıktan sonra mağlubiyet mevzubahis olamaz. En keskin, en zehirli silahların envânı ellerinde bulunduran süre süre düşmanın, kan tutmuş gibi bir hareket ve pür haşyet doğup kalması ispat etti ki, hiyanete mukadder akıbet er geç fakat daima hüsrandır.

Mamafih umumi vaziyet ve kerre şamil hakikati ne kadar yazık, el-eman acıdır; gider verir. Dünya yüzünde hala hürriyet avazesinden ziyade zincir sesi duyuluyor. Esir milletler köle olmayanlardan ziyadedir. Fakat her noktada ızdırap, eskiye nazaran daha şuurlu ve binaenaleyh daha kuvvetlidir. Şuurlu ve kuvvetli ıstıraplar, büyük fırtınaları ansızın doğuran sahte sükûnlara benzerler. İstiklal ve istikbalini çalmak için vatanına kadar gelen düşmanı, kanında boğan Türk milleti, bu cinsten yüksek emellerin tesellisidir, yabancı ayaklar altında çiğnenenlere örnektir. Türk'e benzeyen, Türk'ün yürüyüp geçtiği yolda yürüyen, ne kadar kalın ve kuvvetli olursa olsun, zincirlerini mutlaka kırarak, hürriyet ve istikbaline behemehâl kavuşacaktır. Asya'da, Avrupa'da, "Ah onlar gibi yapabilirsek" diyenler az mı?

Eylülün dokuzunda gazasını bitiren ve istiklâlini sevgili İzmir'i ile birlikte tamamen kucaklayan büyük millet, aziz ve muhteşem ırkım, sen, dost, düşman bütün

kâinat için ne bitip tükenmez bir ilham, teselli, gayret ve azim kaynağı, ne muazzam bir ibret levhasısın!

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 6, s. 1-2

6.8. 30 AĞUSTOS DUMLUPINAR

Eskişehir-Afyonkarahisar- Uşak Müselleşi arasında 338 senesi ağustosunun son altı gününde cereyan eden kanlı ve şanlı meydan cenginin beşinci yıl dönümündeyiz. 338 senesinde orada cihan kavgalarının en ulvisi yapıldı. Maceraya, ihtirasın koyu ve karanlık derinliklerine atılan bir küçük millet, o sahada hüsrana, hakkını, şerefini, tarihini ve istiklâlini kurtarmaya ve korumaya mecbur kalan bir büyük millet de, yine o topraklarda istikbaline kavuştu. Anadolu'daki Türk varlığı, küçük Asya'da büyük Yunanistan'ı meydana getirmek isteyenleri, toparla, tüfeklerle, kralları, diplomatları, müşvikleri, yardımcıları, kumandanları ve ordularıyla tarumar etti.

Osmanlı imparatorluğunu Avrupa'da ve Asya'da asırlardan beri, bazen kutlu, bazen hile ve müfsidatla, kâh münferiden ve kâh müştereken parça parça edenler, imparatorluğun kitle-i asliyesini de, Türk milletini de ortadan kaldırmak istemişler, bu kara emeli kalplerine yerleştirmişlerdi. Umumi harpteki mağlubiyet üzerine silahlarımız alınmış, ordularımız bozulmuş, ümitlerimiz kırılmış, fikirlerimiz, gönüllerimiz zehirlenmişti. Muntazam bir plan dairesinde, bizi zaafa düşürmesi melhûz, ulu küçük, ulu ehemmiyetsiz ve basit olsun, her çare, her tedbir nazar-ı dikkate alındı. Hiçbiri ihmal edilmedi. Her noktasından, her yanından çürümüş, çürütülmüş, baltalanmış, tutuşturulmuş bir büyük çınar gibi, Anadolu'daki Türk varlığı da devrilecek, asırlardır iştilahlarla bağlanan netice elde edilecek, ihtiraslar kâmilten tatmin olunacaktı. Osmanlı imparatorluğu, Türk milletiyle birlikte imhaya ve idama mahkûm idi.

Kazandıkları zaferin azametiyle gözleri kararan, kalpler, Türk milletinin hukuk-u tabiyesini, hatta sadece yaşamak hakkını bile tanıyamadılar. 324-908 meşrutiyet ve kanun-ı esasi istihalesinden itibaren yurdumuzda kendini gösteren, bilhassa mütarekeden sonra Anadolu'da hükümet halinde taazzuv eden millet fikrine ve Türk milliyetperverliğine sahte bir cereyan, hâlet nez'e mahsus bir nev' titreyiş, bir nev' buhran nazarıyla bakıyorlardı. Çünkü vurdukları darbeler o kadar amansız, sundukları zehirler o kadar şifasız, açtıkları yaralar o kadar iltiyâmsızdı.

Dışarıdan yurdumuza atf olunacak herhangi bir nazarın dimağlara getirdiği intibâ daima menfî oluyordu. Dostlar esefli, düşmanlar bahtiyar idiler. Hasta adam, birçok sağlam görünenleri ani kılıçlarla, ani darbelerle mahfeden bu badireden bittabi kurtulamayacaktı. İşte mütarekeden sonraki senelerimiz! İşte o seneler, içerisinde bizi cezb eden uçurum!

Bugünkü dostlarından birkaçı tarafından Türk milleti, mütarekeye müteakip gözleri bağlı, elleri bağlı, müdafaasız, silahsız bu ölüm uçurumunun kenarına getirildi. Müttefiklerden biri en küçüğü, şerih en kabiliyetlisi, medeni bir vazifeyi ifa teranesiyle, ancak efsanelerde görülen milli hakkını istirdat bahanesiyle milletimizi uçuruma atmak işini der-uhte etti. Bu devlet, Venizelos'un, Konstantin'in ve Luid Corc'un Yunanistanı'dır.

Türk milletine mezar yapılmak istenilen bu uçurumun kenarında, Anadolu yaylalarında 338 senesine kadar amansız, fasılasız bir boğuşma olmuştu. Girdiği her noktada kandan, külden, dumandan izler bırakarak ilerleye ilerleye Sakarya boylarına kadar uzanan sefil düşman, orada inhizâma uğradıktan sonra Eskişehir-Afyon hattına çekilmiş, ufak, en ufak çalı diplerine kadar her noktada pusu tutmuştu. Anadolu'nun, bu sihirli, esrarlı ve sevimli Türk yuvasının yüksek dağlarından, geniş yaylalarından, yeşil ormanlarından, şirin vadilerinden, katre katre süzülerek meydana gelen temiz ırmaklar gibi Türk askerleri toplandılar. Adalar denizinden Marmara'ya kadar bir zaviye-i kaime şeklinde uzanan istila seddinin o günde, 338 Ağustos'unun ikinci nısfında, bir berrak sinesinde arzın en yüksek kudretlerinden birini taşıyan bir Türk imanı hâsıl oldu. Bir gün Türk milletinin halas, istiklâl ve intikam aşkı, ateşten bir fırtına halinde bu imanı kaydattı, dalgalandırdı. Ağustosun tam yirmi altısı idi. O sabah birkaç hamleden sonra Türk ordusunun pençeleriyle sarsılan, yarılan bu iftirâs ve ihtiras seddi, ağustosun 27, 28, 29 ve 30 uncu günlerinde derin taraklarla yıkıldı ve zerre zerre dağıldı.

Anadolu'yu masum, mazlum ve muazzam bir milletin mezarı yapmak isteyenler binnetice maksatlarına fakat menfî şekilde vasil oldular: ihtirası, cinayeti, tahribi, yangını ve şenâati temsil eden Yunan ordularının Anadolu bir mezarı oldu. Fazilet ayakta kaldı, şer, isâet, mezellet topraklara düştü. İşte 338 senesinin 26 ağustosundan başlayarak 30 uncu günü akşamına kadar devam eden bu son ve

muhteşem meydan muharebesinin yapıldığı saha: Eskişehir-Afyonkarahisar ve Uşak müsellesidir. Geceli gündüzlü bir savaştan sonra bu müselles, zaferimizin, ebediyetleri ayaklar altına alan ehramına bir kaide oldu ehrâmın zirvesini Dumlupınar'daki tepe ve tepenin üzerinden: yalnız harp meydanına, yalnız Akdeniz'e ve İzmir'e, yalnız boğazlara ve İstanbul'a, yalnız Meriç'e ve Edirne'ye değil, aynı zamanda Türk âtîsinin feyzlerine ve kudretlerine dahi bakan Gazi'nin muazzam ve muhteşem nâsiyesi ve içinden mavi güneşler parlayan kudretli gözleri teşkil eder. Zafer ve i'tilâ ehâmının karşısında, 30 Ağustos'un beşinci yıl dönümü vesilesiyle dize gelelim.

Mehmet Midhat [Arukan], nr. 5, s. 1-2

6.9. KABLETTARİH DEVRİNDE TÜRKLER

Kable't-tarih devre ait Türkler hakkında en mühim taharriyât yapanlardan biri, eski Petersburg coğrafya cemiyeti azasından (zapiski) dir. Bu zat, Türklerin kadim vatanlarından biri olan Sibiry'a da 1857'de taharriyâta bulundu.

Cenubi Sibiry'a da;

- 1- Türklerin eski kurganlarını
- 2- Estatorlar
- 3- Sarp kayalarda resimler
- 4- Kayalara hakk olunmuş yazılar

Bulundu.

1- (Kurgan) Altay dağlarında Ural havalisinde, Kamada, Volga'dan Hazar deniziyle Karadeniz kıyılarına kadar havalide mezara denilirdi. Bilahare düşmanlardan ve vahşi hayvanlardan tahaffuz için yayılan ilticâgâhlardan mezar taklit edilmiş ve ona bu nâm verilmişti.

Eski Türkçede (Kur: Yükselmek ve Kurgan: Yüksek yer) demektir. Birçok lisanlarda mezar, tepe manasında olan kelimedden müştaktır. Macarcada mezara (Magliya) derlermiş ki, tepe demekmiş. Rusçada keزالık (Magliya) dendir. Handiçe mezara (tepe) derler. (Kopen) nam-ı müellif Türkçe (kurgan) kelimesinin Farisî (Kur: Mezar) ile (Gan: Hane) den muharref olduğunu söyler.

Altay'da Kable't-tarih zamana ait mabet harabeleri avlularında böyle (kurgan)lar buldu ki, buraların Kable't-tarih-i ezminede mesk3un olduğunda hiç şüphe bırakmadı. Altay'da pek çok olan bu (kurgan)lar, 76-7 metre irtifâ'ndadır. Kutreleri 14-20 metre arasında mütehavvildir. Yanları tuğla ile örülmüştür.

Dinyeper nehrinin üst taraflarıyla Yenisey ırmağının manba' yanlarında ki (Kurgan)lar, eski kavimlerin adetleri nazar-ı itibarıyla tutularak tetkik olunursa, buradakilerin yalnız Türk değil, Kable't-tarih de, Afrika ve Avrupa akvamından olan (Sekit) lerin mezarları da bulunduğu da anlaşıyor.

Türk mezarları, (Sekit)lerinkinden haricen ya pek az farklı veya hiç farksızdır. Fakat Türk mezarlarının içinde eski Türklere mahsus bir adet yerine getirilmiş görülmektedir. Ölünün heykeli, silahları kabı kacağı ki, (Ural-Altay) kavimleri, bilhassa Türkler bunları mezara korlardı.

Birde Sibirya'da ağır bâhâ madenli kurganlara, Dinyeper vesair havalidekilerden -ki buralarda Türk olmayan akvamda vardı- daha ziyade tesadüf olunur.

Bundan başka Sibirya'daki statüler ve bunların üstündeki nakışlar o kadar güzel değildir. Azak denizi havalisindekiler ise – cenup akvamı zevkinden daha ziyade mülhem olmakla- daha sanatkâranedir.

Bu kurganlar, Altay dağlarının her tarafında ve cenupta Gobi'den Hirkan çölüne kadar sahada bulunuyor. Bugün buralardaki Moğollar, budaları hakkında;

“Onların boyları dev kadar uzunmuş, koca koca ağaçları tutunca koparırlarmış” gibi menkıbeler zikretmektedirler. Küçüle küçüle insanlar, bugünkü şekle gelmiş ve gittikçe daha küçülecekmiş, diyor.

Diğer bir rây’e göre; kurganlar, harbe giderken hükümdar ve kumandanların kıymetli eşyasını saklamak için inşa olunan mahallerdir.

2- Statü: Altay dağlarında, Yenisey nehri menba’ı yanlarında, Azak havalisinde bulunmuştur. Aileden biri ölünce bunun taştan veya başka bir şeyden statüsünü yapıp evlerinde hıfz ederlerdi. Belki sonrada bu statüleri, mezara koymaya adet edinmişlerdir. Bu statülerde Türklerin pek eski dini olan Şaman izleri görülmektedir.

Ölü namına kurban edilen insan ve hayvan başları ve haber aş (toy) resimleri görülmüyor. Kezalik bu statüler üstünde görülen güneş, kahramanlık, ay, kut, kamçı, saltanat ve kudret sembolleridir.

3- Sarp kayalarda resimler: Altay’da kayalar üstüne nakşedilmiş eşya, hayvan, insan resimleri görülmektedir. Bugün en vazih (kadeh sunmak) nakşıdır. Bir han tahta çıkınca atalarımız ona “hanlığı kutlu olsun” kadehi sunarlardı. Bu resim öyle bir merasimi tespit etmektedir.

4- Kayalar üstüne mahkuk yazılar: bir kısmı meçhul olup henüz okunamamıştır. Uygur veya saîr malum harflerle olup olduğu kadar okunabilen iki kayadan birinde;

Budur bu Aksır: Burası Aksır’dır.

Ta tilir Takto: Adı Takto’dur. İli Yadi.

Adluk yir, atlık yir: Meşhur, ünlü yer bin ili gelmeyüb.

.....

..... okunamıyor.

Bolmasa ya yazılık gelsin.

Almasa malım.

Diğer kayada da:

Tanrı kim bir yolan: Tanrı yardım etsin.

.... Yutup amus.

Ayık tutan kesilmesin

Çam pagasu.

Çeri kesin düzmeye

Tutsum muyuz

Yüz ornuk yeğ yay bulup

.....

İbaresini okunmaktadır. Kayalardaki yazıların bir sureti ve emirinin (Das Türkish Folken) eserinde mevcuttur.

Mustafa Rahmi [Balaban], nr. 10, s. 9-10

7. FELSEFİ YAZILAR

7.1. FRIEDRICH NIETZSCHE

Bugünün Avrupa zihniyeti üzerinde filozof (Nietzsche)'nin mühim tesiri vardır. Avrupa diplomatları sermayedarları açıktan açığa itiraf etmezler ise de Nietzsche felsefesini tatbik etmektedirler. Bu itibarla Nietzsche felsefesinin ana hatlarını çizmeyi faydalı buluyorum.

(Friedrich Nietzsche) 1844 de Luetzen'de dünyaya geldi. Babası Protestan rahibi idi. Kuvvetli bir tahsilden sonra, Leipzig darülfünunu ona imtihansız bir doktora payesi verdi. 24 yaşında İsviçre'nin (Basel) darülfünununda felsefe okutuyordu. O zaman bir kitap ve okumak kahramanı olmaktan ziyade şövalye ruhlu idi. Fransa'ya karşı 1870 muharebesine iştirak etti. 1876'dan itibaren sıhhati bozuldu. Nice gibi mutedil yerlerde ikamete mecbur oldu. Bilhassa gözleriyle asabından mustarıptı. Sıhhati müsait olduğu günlerde eserlerini yazardı. Nihayet deli olup öldü. 1889

(Nietzsche) ise (Urbemensch) dediği (fevkalbeşer)lerin hakimiyetini ister. Nietzsche'ye göre insanlar iki kısımdır:

1. Fevkalbeşerler ki bunlar sağlam iradeli büyük işlere sarılır, ferdiyetçi, haris, kumanda etmek, hükümlan olmak, yaratmak için dünyaya geldiklerine inanır kimselerdir. Bunların miktarı azdır.

2. Sürüdür ki bunlar bir takım batıl şeylerin esiridirler. Kendilerinin üstünde olanlara karşı kin taşırlar ve onlara düşmandırlar.

Nietzsche'ye göre dünyada büyük her ne eser varsa bunları o fevkalbeşer ve müstesna adamlar meydana getirmiştir. Dünyada ne kadar adi ve müptezel şeyler varsa bunlarda (sürü) hâkim olduğu zaman (sürü), (fevkalbeşer)leri ezmiş, birkaç arslan milyonlarca tavşanın hakimiyeti altında kalmıştır.

(Nietzsche)ye göre beşeri tekamülde ame-i güzide ve fevkalbeşer olan insanlardır. Buna (aristokratik tez) derler ki Fransız filozoflarından (Ernest Renan)'da

bu fikirde idi. Bu iddiaya göre, cemiyetlerin terakkîsi: (mücadele-i hayatve maişet) esasından ziyade, halk kitlelerini sevk ve idare eden (fevkalbeşerlerin zaferi), bunların hükümrân olası neticesidir.

Bu fevkalbeşerlerdir ki halk tabakalarına yeni bir kuvvet, yeni bir hayat nefh ederler.

Bu halde beşerin gayesi böyle fevkalbeşerler yetiştirmek olmalıdır. Halk tabakaları bunlara feda edilmelidir. Yani fevkalbeşerler istedikleri gibi faaliyette bulunmalı ve halk tabakaları hiç sesini çıkarmamalıdır. Çünkü ancak fevkalbeşerlerdir ki terakki ettirebilirler.

İşte bu dava bu suretle ifade edilebilir.

Birde buna tamamen zıt (demokratik tez) denilen bir iddia vardır ki buna göre: “halk tabakaları arasında tekamül ve terakkinin hakiki amilleri bulunmaktadır. Hem bazı rüesâ, terki ve tekamül yolunda cemiyete faideli olmaktan ziyade zararlıdır. Binaen aleyhe fert, cemiyete feda edilmelidir. Cemiyetin işleri ârâyî umumiye ile tanzim edilmelidir.”

Lakin hahikat, bu iki iddianın ortasındadır. Bunu izah edelim: ferde hudutsuz bir salahiyyet ve iktidar veren birinci iddia, tabîî hayat şeraiti ile içtimai hayat şeraitini birbirine karşı yermektedir. Bir insan içinde yaşadığı cemiyetin iyi, kötü her vasfına az çok iştirak etmektedir. Tek başına bir insan, bir şeyi yapamaz, büyük fetihler şecî arzulara, büyük artistler zeki halka büyük alimler yeni şeyler keşfedebilmek için fenlerin yığın yığın neticelerine muhtaçtırlar. Eğer devrinin ahval ve icabatını, efkar-ı umumiye'yi kafi derece ihzar etmemiş ise böyle yerde bir devlet adamı umumi işlerde büyük inkılaplar yapamaz.

Binaen aleyhe Nietzsche'nin fevkalbeşerleri cemiyetlerin tekamülü hususunda amil yegane değildir. Halk tabakalarında istîdat olmak lazımdır.

İkinci iddia kusuru da: şahsiyete, fevkalbeşere, kafi derece ehemmiyet vermeyişidir. Büyük şahsiyetlerin ayrı bir vazife-i malik olduklarına nev'lerinin şahıslarına münhasır bulunduğu'na inanmayışdır. Orta insanlar ne kadar toplansa bunların hasıl cemaatten bir büyük adam meydana gelemez. Yüzlerce şöyle böyle

şairin hasıl-ı cemaatten bir hamid olamaz. Kezalik büyük bir erkan-ı harp, ve ya büyük bir kumandan, birçok orta seviyedeki zabıtarların hasıl-ı cemi' demek değildir.

Nietzsche'ye göre umumi ahlâk desturu bu kadar. Ona göre fevkalbeşerlerin takip edeceği yol başka, sürününki başkadır. "Fevkalbeşerlerin" sevk-i tabiîlerini her bir surette inkişaf ettirmeye egoizme hakları vardır" der. Bunları hiçbir ahlâk kaydı ile bağlamaz.

Nietzsche hristiyanlığında en büyük düşmanıdır. Bu din insanlar arasında merhamet ve şevkat, tevazu, riyazet propaganda etmesi sebebiyle insanın en asil sevk-i tabiîlerini söndürerek yerlerine bunları ikame ediyor, der. Ona göre İsa'nın İncil'i dünyayı derece derece bir takım hastalarla doldurdu. Halbuki İsa'nın birinci vazifesi sıhhat içinde yaşamak olmalıdır. Nietzsche hristiyanlığı ancak hükümler olmaya vasıta olmak şartıyla kabul ediyor.

(Nietzsche), demokrat idare usulünde düşmanıdır. Bu usule kavî iradeleri, mühim şahsiyetleri, büyük teşebbüs sahiplerini boğuyor, diyor. Nietzsche'ye göre devlet, ancak bir demirelin elinde iyi şeyler meydana getirebilir.

Nietzsche, fevkalbeşer tipini böyle ahlâk, din, devlet kaydlarından irade kıldıktan sonra kadın zulmündende azade kılıyor. "Kadının eline düşmekten ise celladın eline düşmeyi tercih ederim. Onlar çeşit çeşit eldivenleri içinde ne yaman pençeler saklamaktadırlar." diyor. Hele madam Stabel, madam Rolan gibi yüksek görünmeye **وزن** kadınlara pek kızıyor. George Sand "memeleri merkep hokkası iten." diyor.

İki büyük devre perestiş ediyor: Karun evveli ile intibah devri.

Kavi insan tipini, iptida iyilikten çıkmış ve büyük bir ceht ile medeniyete atılmış bu devir adamlarında görüyor.

Bugünün insanlarını ise büyük ızdıraplara dayanamamakla ve büyük zevkler yaratmaya cesaret edememekle itham eder. Nietzsche'ye göre bugünün insanları saadeti kendi kuvvetlerini inkişaf ettirmekte arayacakları yerde bir takım tembellerin ve değersizlerin saadetini temin etmekte ve kadınlaştıran istirahat ve lüks vasıtaları aramaktadırlar. Bugünün insanı korkusundan katletmiyor fakatiftira ediyor. Bununla

iyi olmuş add olunabiliyor mu? Bugünün insanlarında fazilet denilen şeyler zaafıtan mütevellit şeylerdir. Kötülüğü yapmıyor değil, yapamıyor. Rıclane Azmi mümârese ettirmeye yegâne vasıta olan harp artık bezirgan kafasıyla yapılmakta...

İlk tahsil ve matbuat, iddia ettiği tenvir vasıtasıyla tabî zekâ ve istidatları ve ibtidatı insiyakları bozuyor. Gittikçe hepimiz irada hastalığa tutulmaktayız. Bununla beraber bozulan yalnız irademiz değil, bünyemizde bozulmaktadır. Çünkü imdatlarına yetişmek suretiyle zaîfler ve marazlar yaşatılmaktadır. Nev’i beşeri terbiye vasıtasıyla kemale getirmezden evvel (ıstıfa) tarikiyle asıl bünyesini ıslah etmelidir. Beşeriyet, yeni bir fevkalade bir nesil yetişmeyince düzelecek değildir. Avrupanın her tarafı işte böyle fevkalbeşer adamlar tarafından idare edilmelidir.

Nietzsche’nin “Zarathustra” kitabı fevkalbeşerlerin incilidir. Bunda der ki: “Ey fevkalbeşer, bilki hiçbir şeyin aslı yok, her şeye müsaade var. Nichts ist wahr, alles ist erlaubt.”

Nietzsche’nin felsefesi günlerini eski Yunan (Cynique **كلبيہ**) felsefesinde görürüz. Schopenhauer ile Ernest Renan’dan ilhamlar almıştır. Yalnız Schopenhauer gibi (nirvana-yok olmak) ile kavuşmak yerine zaîfleri ezip yok etmeye ve fevkalbeşerlerin hakimiyetini gaye ediniyor, selameti bunda görüyor.

Ernest Renan’dan mülhem olduğu ceht, cemiyetin güzideler sayesinde yükseleceği iddiasıdır. “Beşeriyetin gayesi, yarı münevver halk kitleleri yetiştirmek değil, birkaç büyük adam yetiştirmektir. Çünkü büyük medeniyetleri yapan ve yapacak olan bu kıraatteki büyük adamlardır.” der.

Nietzsche’nin fevkalbeşer dediğine Renan (**دهوا - اله**) demişti ki, bunlar dimağ, kan, adale itibariyle büsbütün başka olacak ve bugünün en yüksek insanlarından kıymetçe daha yüksek olacak. İnsanları bunlar idare edecek ve bugünün insanları hayvanları ne suretle kullanıyorlarsa o (**دهوا**) lerin de insanları öyle kullanmaya hakkı olacak.

Nietzsche’de fevkalbeşerlere bu salahiyeti verir. “Hayale kapılmaksızın, merhametsiz, sert ve sıkı bir idare. Gayen ırkı yükseltmek ve büyük medeniyet kurmaktır.”

Nietzsche, alim kadınlar hakkında “zannederim ki bunlarda fizyolojik bir noksan vardır. Çünkü alim kadınlarda, kadınlık ruhu azalıyor. Kadın, muhâribleri eğlendirmek ve gülbüz çocuklar yetiştirmek içindir” derdi.

Nietzsche, kendisi ihtiras halini almış bir aşkı özlüyordu. Müptezel aşklardan nefret ederdi. Kendisi evlenmedi, bekar yaşadı. Mümtaz birkaç kadınla nazik ve müşfik bir dostluk hayatı geçirdi.

Harp hakkındaki fikirleri de, harbin temdinkar bir amil olduğu hakkında idi. Yarının fevkalbeşerleri sosyalizme karşı gelerek idareyi ellerine alacaklar derdi.

Nietzsche, ideal bir cemiyet tipini eski Roma’da görürdü: fevkalbeşerler idare başına geçerek yüksek bir medeniyet yaratmak için fevkalbeşer ceht ve gayret sarf etmek ve halk kitlelerini zorla bu yola sokmak.

Nietzsche, rehavetin, zaafın en büyük düşmanı idi. “İnsan, her sabah bir gün evvelinden daha kavi bir irade ile kalkmalı. Ona göre göre işe sarılmalı.” derdi.

Azimkar, her acıya mukavim, büyük işlere sarılğan, büyük medeniyet yaratmaya can atan bir kahraman olmalı.

Bu (azim ve irade)kısım, şüphesiz Nietzsche’nin felsefesinin makbul cehtidir. Fakat halk kitlelerini hiç nazar-ı itibara almayışı (el-avvam hüvam) deyişi, avamın ancak fevkalbeşerlerin, onların üstüne basıp yükselmek için olduğunu iddia etmesi doğru değildir.

Nietzsche’nin fevkalbeşerler hakkında cevaz verdiği “gaye, vasıtaları mübah kılar” düsturunu (Ömer Hayyam) da dahi görürüz.

Tâ betüvânî hidmet rânden mîkon

Bünyâd-ı nemâz u rûze mîkon

Bişnev suhan-ı râst zi (Ömer Hayyam)

Mey mî-hored u reh mî-zen u ihsân mîkon

Bu rubainin son mısraı: Şarap iç, yol kes yani ne istersen yap lakin gayen iyilik etmek olmalıdır, der.

Nietzsche, aklını kaybettiği zaman “Ben İsa’yım!” demeye başladı. Son zamanda bütün ömründe uğraştığı İsa’dır ki hayalini kavramıştı. Artık son günlerinde hayalinden Zaredostra silinmiş bunun yerine ilk çocukluğunda tesiri altında kaldığı - çünkü Nietzsche bir protestan rahibinin oğlu idi- İsa kaim olmuştu.

Mustafa Rahmi [Balaban], nr. 1, s. 6-7

7.2. FELSEFİ TABİR VE İSTİLAHLARIMIZA DAİR BİR MÜTALAA

Bizim herhangi bir ilim ve fenne ait olarak yeni bir tabir ve ıstılah ihtiyacımız olduğu veyahut yazı dilimizi lügat ve kelimece zenginleştirmek bahsi ortaya atıldığı zaman ilk zihinden geçecek olan şey, biraz irkilmeksizin, bunun için Arapça'ya başvurmaktır. Avrupalılarda, diyelim ki Fransızca'dan ıstılah almak emelini güden bazı kimseler veya ufak bir zümre istisna edilecek olursa, bu işte büyük âlim ve hüküm ve mütefenninlerimiz, hatta bir kısım lisancılarımız bile böyle düşünür. Onlar için Arapça ve hatta Acemce gibi elde zengin ve tükenmez iki menbâ ve iki işlenmiş dil var iken, onlardan istifadeye müserrâttan başka düşünülecek ve yapılacak tabii ve yararlı bir iş yoktur. İşte, bu sebeple, ilme, felsefeye vesaire dair dilimizde eski ve yeni ne kadar ıstılah var ise, ufak bir yekûn tutan Acemce ile Frenkçelerden başka, hemen hepsi Arapça 'dır.

Çok gariptir ki meşrutiyetin ilanı üzerine, milliyet fikri serbestçe ortalığa yayılmaya başladıktan sonra, bu dediğim iki dilden kelime ve tabir almak ve yapmak itiyadımız biraz tavsayacağı birde daha ziyade pekişmiştir. Bir yandan sağlamlaşan bu itiyad, diğer yandan belki bunun bir netice ve icabı olarak, Türkçe'nin sözde güzelliği muhafaza etmek emeli, işin doğrusu, Türkçe'yi her yüzce inkişaftan alıkoyacak bir gaye takibine saik olmuştur diyebilirim. Bu hususta istinad edilmiş bulunan dillerin, esasların ilmî bir değeri olmadığı şimdilik şahıs ve zümre göstermeye de lüzum görmeyerek, yalnız işret etmekle iktifa ederim.

İşte bu sebeple veya burada henüz bahse hacet olmayan diğer sebeplere mebni pek eski zamanlarda nasılsa, şu son yıllarda da Fransızca felsefe ıstılahlarına mukabil Arapçadan ve Acemceden bulunan, uydurulanlar arasında Türkçe bir tabire, hiç dememek için güç tesadüf edilir. Gerçek, böyle bir Türkçe tabir veya ıstılah bilmem, okuduklarını şöyle bir göz önüne getirerek hatırlayabilen var mıdır? Araştırılırsa ihtimal [bin] de [dört veya beş] nispetinde bulunur ki bu da yine yok demek gelir.

Bütün bu tabir ve ıstılahların yazı ve konuşma dilimizde az ve çok mukabilleri olmaya yaraşır sözler veyahut unsurlar bulunmadığı için böyle davranılmaktadır denilemez. Çünkü koskoca bir milletin, anlayış ve zekâca büyük bir

tekâmül gösterdiğine göre, yazdığı ve konuştuğu dilde felsefî ve ilmî tabir ve ıstılah olmaya yarayacak kırk basit ve müştak ve kırk mürekkeb veya terkibe gelebilecek sözlerin bulunamayacağını hiçbir akıl kabul etmez. Bu gibi sözler, lazım gelen unsurlar herhalde vardır. Nitekim felsefe ıstılahlarının hepsinin değilse bile bir kısmının mukabilleri olabilecek bir haylisi bulunur ve hatırlanabilir.

İşi geniş tutmamak için burada yalnız felsefe ıstılahlarını göz önünde bulundurmaya münasip görüyorum.

Kolayca bulunabileceğini söylediğim Türkçe mukabilleri burada sıralayıp saymaya pek lüzum yok. Yalnız misal olarak birkaçı tetkik edilmekle maksat hâsıl olabilir.

1. Fransızca'da felsefe tabirleri arasında da gözüken (Réalité - Vérité) gibi iki kelime vardır. Bir de burada araya katmak istemediğim (Vrai) var. O iki kelime arasında manaca bir fark olmamakla beraber her ikisi de hemen (Hakikat) ile tercüme veyahut (Hakikat) ile ifade olunabiliyordu. Bu iki kelimenin, bizde ehemmiyeti artan felsefece ayrı ayrı mukabilleri bulunmayışı tabi mühim bir eksiklik addedilerek bunlardan birine vasıl ikincisine münasip bir mukabil arayıp bulmak zaruri görülür. Bunun üzerine Arapça (şe'n) den istenilen bir mukabil olmak üzere (şe'niyet) yapılarak ortaya konuyor.

Bu söz, Arapça'da Fransızca'nın tamamıyla mukabili mi oluyor ve Araplarda Türkçe'de aynıyle bunu mu isti'mâl ediyorlar? Buralarını sağlamca kestirememekle beraber bana oldukça şüpheli görünür. Düzcesi (şe'niyet) Fransızca (Réalité) nin o lisanda bir mukabili olması cehti galip! Şekli ve telaffuzu bizim tasavvutumuza uymayan bir kelimenin, asıl Fransızca'sını bilmeyenlerde ne gibi bir fikir uyandırdığı da ayrıca tetkike değer bir meseledir! Aslındaki manası bu işe pek gelmeyen veya gelmesi, bence şüpheli bulunan bununla beraber şu son yıllarda içtimai veya felsefî meselelere dair yazılan yazılarda gerek şekil ve şemailindeki garabetler, gerek menşesine karşı beslenen duygu ile ve gerekse çok sık kullananların ilmî vakar ve mevkiiyle bayağı bir ehemmiyet kazanan (şe'niyet) den bizim (gerçek) bu işte çok elverişliydi çok uygundu derim.

Ancak, buna karşı derhal bazı itirazların savrulacağına da ihtimal veririm. Mesela, (bu avama, halka mahsus bir kelimedir, daha ziyade konuşma veya yazı dilinde yer tutan, yeri olan kelimedir. Ulema ve hükemâ arasında, hususiyle felsefî lisanında bir mevkiî olamaz. Bu yalan olmayan bir şey ifade eder. Nihayet olsa olsa (hakikat) in şöyle biraz mürâdifidir. Bu gibi mühim ilmî ve hatta lisanî sebeplerden dolayı başka bir dilden bir tabir bulmak, en münasibi Arapçadan (şe'niyet) i almak zaruridir.)

Bu gibi ve başka şekilde, ayrıca mukabeleyi, her halde fazla çürük olduklarından icap etmeyen itirazlar, (gerçek) in, gerçekte, muhtelif tarzda kullanışlarına nazaran manaca malik olduğu kıymeti düşüremez, gideremez. Sanırım ki, Arapça bulunmazdan evvel alçak gönüllülük ederek (gerçek) le pek yakından temasa ve yüz yüze gelmedi! Eğer bu yapılsaydı ve biraz da istenseydi, bunda Fransızca tabirin bir mukabili bulunabilirdi!

2. (Gerçek) in (şe'niyet) ten daha muvaffak olduğu besbelli ise de, diyelim ki, bu onu söz menşesine ve aralarında dolaştığı ağız ve kafalara nazaran yüksek vazifeye yaraşmasın, (şe'niyet), bu ise daha çok yakışsın, bunu böylece muvakkaten farz ve kabul ettikten sonra, Fransızcadaki (moi) nin Arapça (ene) ile tercümesini ele alabiliriz. Artık bunun su götürür bir yanı yok! Acaba Fransızların kullandığı (ben) e, Türklerin kullandığı (ben) Arapça (ene) kadar tekabül etmiyor mu? Haydi, (arkaik) bir şeyi adıyla Yunanca (ego) Arapça (ene) ile tercüme edilebilsin fakat mesele diğeri için tabii böyle değil. Fransızların kullandığından hiçte farklı olamaz. Çünkü Fransızlarda –başka milletlerde de- ben fikri nasıl duruyorsa (ince kapalı var) Türklerde başka türlü durmuyor, olmuyor. Bir Türk'te (ben) i Fransız'ın kendi dilindeki (ben-moi) gibi anlıyor ve kullanıyor. Bu (ben)i Arapça (ene) ile tercüme edenler, bunların arasında bir fark olamayacağını herkesten iyi bilir kimseler olduğunu da teslim etmek tabiidir. O halde nasıl oluyor da bir eksikliği, bir kusuru olduğunu aklın kabul edemeyeceği Türkçe (ben) hatıra gelmeyerek Arapça (ene) hem Rumca (ego) ve hem Fransızca (moi) nin karşılarında oturtuluyor!

Böyle davranış için ortada ne gibi makul mantıkî ve ilmî sebep bulunduğunu bilmiyorum. Yalnız, diyebilirim ki, şu biricik misal ve delil bile bu gibi ıstılahlar için, Arapça ve hatta Acemce 'ye başvurmanın, Türkçe'de bu gibi işlere gelebilecek

sözlerin bulunmamasından ileri gelme bir şey olmadığını ispat eder. Bunu teyit edecek ortaya daha başka misallerde konabilir.

Her birinin, bu yolda ayrıca tetkik veya tenkidi, bahsi lüzumsuz yere uzatacağına mebni yalnız bizim kullana durduğumuz (bilmek) (bilgi) (anlayış) (düşünme) (düşünce) (söz) (var) (olmak) (olan) elh gibi bir sürü sözlerimizin dediğim tabir ve ıstılahlar arasında gözükmediklerini hatıra getirmek isterim. Bunların yerlerini tamamıyla Arapçalar doldurmuş, kaplamıştır.

İhtimal bazı âlim veya hâkimlerimiz, bu söylediklerime karşı, yukarıdaki muhtemel gördüğüm itiraz kabilinden; henüz işlenmemiş! Yani halk arasında kullanılmaktan ve yazılmaktan pek de ileri geçememiş bu gibi add ve manaca mahdud kelimeler ile bir ecnebi dilindeki felsefi tabirler nasıl edâ ve tercüme olunabilir? Ve bunlar, eski manalarından nasıl sıyrılırlar? Bunun için, bizde felsefeyi ilerletmek ona layık olduğu lisan ve ıstılahları tedarik etmek azminde olan bize, yüksek bir harsa malik olmuş bulunan Arapça'ya behemehâl müracaat etmek vazifesi tertip ederler.

Ben bu muhterem âlimlerin bu mefruz mütalaasını yine muvakkaten doğru gibi kabulde bir mahzur görmem. Buna mukabilde; o halde dilimizde her gün ve pek çok defa konuşur iken, yazar iken kullandığımız bu gibi kelimelerin manaları ne oluyor ve bunlar müşahhas, mücerret, hususi, umumi veya da nefsanî bir şeye delalet etmiyorlar mı? Bunların nihayet gördükleri iş ne oluyor yolunda ve pek yerde olarak bazı sualler sorabilirim. Gerçekten bunların manaları, medlûlleri yoluyla usulüyle tayin edildi de, bu gibi ilim işlerinde bir şeye yarar yerleri olmadığı mı anlaşıldı? Ancak bir de bu zemin ve mevzu üzerinde bir teşebbüs ve yeltenişte bulunduğundan benim haberim yok. Bizim âlimlerimiz pek yüksek fikirlerin ve nazariyelerin arkasında koştukları için bu gibi sade bir işle uğraşıp oyalanmaya özeneceklerini hiçte ümit etmem.

Haklarında bu türlü bir muamelede bulunmamış olan biraz yukarıda saydığım ve emsali sözler, faraza, Fransızcalarına, Arapçadan alınanlar gibi tekabül etmiyorlarsa her halde manadan mahrum kuru bir sestten ibaret değildirler!

Mesela onlar arasında, (anlayış) (düşünüş) (bilgi) vesaire gibi sözler zekânın faaliyetine, bazı ameliyesine delalet edebiliyorlardır diyebiliriz. Böyle ise de bunların bizim, ortaya çıkan ruhiyat kitaplarımızda yeri yok, orada (maarif) i görebilirsiniz (bilgi) gözünüze ilişmez (anlayış) ı türlü türlü anlamaktayız. Bu Fransızca'da (entendement) e de tekabül eder. O halde bu orada o ilimde bir yere sıkışamıyor mu?

Bir Alman kendi dilinde (anlıyorum, anladım) diyor, sonra onun ruhiyatında, aynı cezrden müştak bir (verstand) görebiliyorsunuz. Bizde (anlıyorum, anladım) diyoruz fakat bizim (anlayış) ın böyle (psikoloji) kitaplarında vazifesi yok. Keza bir Alman (bilmek) mastarıyla hem konuşuyor, sonra onu bizdeki (ilim) yerine kullanıyor. Daha bu gibi bazı misaller ortaya konabilir. Bunlar ile de anlaşılıyor ki, Almanlar kendi sözlerini bir yana atmamışlar (intellectus) u alıp da (verstand) ı ihmal etmemişler.

Belki birisi bunların arasında manadaki genişlik itibariyle bir tekabül yoktur, der. Bir defa bu görüş ve deyişin, yukarılarda işaret ettiğim gibi usulü bir tetkik ve mukayeseye müstenit olduğunu zannettim. Almanların kullandıkları, şamil ve geniş manalı ise bizimde gözümüzden pek de kaçırmamak musib olan halimize göre kullanacağımız dar manalı olsun! Eğer sözlerimizde manaca böyle darlık ve geride kalma var ise, yalnız (anlayış) için değil. Bütün sözlerimizde dilimize ait olarak bu suç bizdedir.

Bununla beraber biz sözlerimizin halk ağzında kullanılarak, ilmi ve felsefi bir tabir olmaya layık olmamaları düşünce ve inanışlarını hiçte doğru görmemeliyiz. Çünkü Arapça ve Acemceden alınan, uydurulan tabirler bizim Türkçelerden mana kıymetince pek de farklı ve vaziyette değildirler, ancak bu kelimelerin bizde mana ile alakası olmayan bir nesirde bulduklarını da itiraf etmeliyim, mesela şöyle hatırıma gelen (teraî) (mefkûre) (iftikârî) (enfûsî) (afakî) (üf'ûle) elh gibi adedi belki yüzlere baliğ olacak bu gibi tabirlerin bir Fransızca mukabilleri, bir de bunların asıl manaları göz önüne getirilsin. Bunların arasında manaca benzerlik veya tekabül ne dereceye kadardır?

Şu ciheti de kaydedelim ki, bunları muharrir veya âlimlerimiz kullanıp duruyorlar. Bunlardan bazıları konuşma diline bile -manaları tanınmaz bir hale

gelerek- sokulmuştur. Ancak bunlardan kendilerine verilmek istenen manaya göre bir kıymete malik olmadıklarını göstermek üzere yine misal olarak birkaçını gözden geçirelim:

1- [Teraî] kelimesi, Fransızca'da [Représentation] mukabili olarak kabul edilmiştir.¹³³ İnsanın yarı yerinde soluğunu tutarak veya keserek telaffuza mecbur olduğu bu söz Fransızcasınca gerçekten bir mukabil olabilir mi? Bundan (tasvir) (tahattur) veya (tahlil) gibi bir şey anlaşılır mı? (Ferdî teraî) (maşerî teraî) terkiplerini bir makalede bir mecmuada gören bu (ropresantation) bahsiyle az ve çok bir uğraşması olmayan bir kar, bundan doğrusu ne anlayabilir? Binaenaleyh bu kullanışlı bir kelime olmadığı gibi manaca da yine böyle kof bir şeydir.

Vaktiyle (yirmi beş yıldan evvel) bir misal olarak Çağatayca'dan alıp zikrettiğim (ıskarmak) bundan daha manalı ve daha delâletlidir. Eğer zor zoruna ve keyfi olarak, ona beceremeyeceği böyle bir iş gördürülecek olur ise Türkçe'de (göründürme) (gözüktürme) (göründürtme) elh gibi sözlerine gönene duruyorlardı. (Teraî) nin göreceği vazifeyi bunlar ve benim hatırıma gelmeyen aynı veya başka cezrden müştak diğer mürekkep kelimelerde görebilir ve böyleleri de her vakit bulunabilir.

2- Bizde şu on beş yıl içinde ilmî, felsefî makalelerde pek çok görülen ve çok kullanılan tabirlerden ikisi de (enfüsî) ile (afakî) dir. Bunlar Fransızca (sübjektif) (objektif) e mukabil olarak alınıyorlar. Bu iki Arapça kelimenin asıl manaları ne oluyor? Arapça'da ve felsefe kitaplarında, Fransızlar gibi bir mana ve mevkide bulunmuşlukları var mı? Bunların mazileri, hakiki ve değişmeceli manaları, kendilerine gördürülmek istenen bu yeni işe ne kadar uyuyor, işte cevap bekleyen bazı sualler.

Gerçi bu kelimeler bize o kadar yabancı değildir, gerek müferrid ve gerek cem' olarak arada tanışıklığımız vardır. (Nefs) (ufuk) ile bunların cem'ileri hatıramızı yoklar isek ve nelerin kullanıldıkları yerler, belki gözümüzün önüne gelir.

¹³³ İstilah encümeninin lügatcesi elimde bulunmadığı için ve encümene dâhil olduğunu zannettiğim bir zatın yazısında görmekle, encümence bu kelimenin de böyle istilah olarak kabul edildiğine hükmettim.

İşte bunlar Fransızcaları ile karşılaştırılacak olur ise aralarında hiçbir vecihle bir tekabül ve tevafuk bulunmadığına derhal hükmedilir. Hele (afakî) ile (şey'e aidiyet) in hiçbir münasebeti yoktur. Burada bunların felsefî manaları itibariyle tetkik ve mukayeseye girişmek pek uzun süreceği için yalnız bunların mezkûr makalelerde veya kitaplarda hizmetlerinin Fransızcalarını hatırlatmaktan başka bir şey olamayacağını söylemekle iktifa ederim.

Bunların ve bu gibi tabirlerin Fransızcalarının kullanılmasını iltizam edenlere de bir bakıma insanın, bayağı hak vereceği geliyor. Ancak bunların peşinden ayrılmayacak olan müştakları ve taallukatı da hesaba katılırsa Fransızcalarının kullanılmasına edilen taraftarlık beğenilemez. Muharrir ve âlimlerimiz tarafından istimali edilmekte olmasına rağmen şu iki tabirinde kıymetleri, işe yararlıkları pek azdır. Bu hükmü yukarıda yazdığım ve yazmadığım daha bir haylisine bir hatada bulunmuş olmaksızın teşmil edebiliriz.

Fakat bu tabir ve ıstılah ihtiyacı Arapça'ya müracaat etmez ve onunla münasebeti keser isek ne ile giderilecek? Bunun için bazı zatların düşündükleri gibi garp lisanlarına mı müracaat olunacak? Bu hususta nasıl davranılacak diye hatıra tabii olarak bazı sualler gelir.

Avrupa dillerinden tabir alma meselesi tetkik ve tenkide bile değmez. Bunun için yeni tabir ve ıstılah ihtiyacı karşısında yapacağımız bundan böyle kendi dilimize müracaattan, ondan istifadeye çalışmaktan başka bir şey olamaz fikrindeyim. Gerek eskilerin ve gerek ıstılah encümeninin felsefeye hizmeti ile beraber dilimize kaştı katmerli bir suç işleme kabilinden görülmeye layık hareketini boyuna taklit etmek, eski itiyadımıza kakılıp kalmak artık caiz olmasa gerek!

Dilimize bundan böyle, alıcı gözüyle bakmalıyız. Şimdiye kadar doğrusu böyle davranmadığımızı itiraf edelim. Eğer böyle yapar isek onda bugüne kadar farkında olmadığımız kabiliyetler bulabileceğiz. Dilimizin kuruluş ve yapılışına göre onda mevcut olan mana ve teşkil unsurlarından kelime teşkilinde bu gibi ilmî veya felsefî ıstılahları yapmakta istifade edeceğiz. Bu unsurlar az ve çok istinkâfa istintaka Türkiye'de yarayabilirler. Bu hususta başka hangi yolu tutulsa nihayet evvela şöyle çok olan şimdiki gibi bir çıkmaz olacak ve orada bir kör dövüşüdür gidecek!

Türkçemiz, bundan yirmi beş yıl evvelde, lazım gelen esasları mümkün olduğu kadar göz önüne ekmiş olarak ileri sürdüğüm ve iddia ettiğim vecihle bu işe pek güzel gelebilir. Biz bugün kendi felsefi ve ilmî tabirlerimizi bazı milletlerin yaptığı gibi kendi dilimizden atmak vaziyetindeyiz. Bizde onları onlarında birbirlerini olduğu gibi taklit edebiliriz. Dilimizde terkiib suretiyle kelime teşkiline doğru inkişaf çoktan başlamıştır. İştikak cihetine olduğu kadar terkiib muamelesine de ehemmiyet vereceğiz. Ve bundan istifade edeceğiz.

Bahsettiğim taklit içinde birkaç misal ve örneği göz önüne koymak isterim.

Almanca 'da [vicdan] veya [sakur] namına iki kelime var. Bunlardan biri [gevissen] diğeri [beusstsein] dir. Bunlar iki ayrı kimse tarafından, Latince [conscientia] yı taklit ederek, sırf Almanca unsurlardan yapılmışlardır. Burada gerek [teşkil unsurları veya morfem] lar ve gerek mana unsurları Latincenin mukabili veya tercümesi bulunuyorlar. Latinlerde, o tabiri kendilerinden uydurmamışlar, onlarda Yunanca [sin ebedisis] kelimesini taklit etmişler.

Yukarılarda bahsetmiş olduğum [sübjektif] [objektif] tabirlerinin aslını da Latinler, yine Yunancayı taklitte yapmışlar Bunlardan birincisi [ekinde bulunan, duran veya ekine konmuş olan], ikincisi de [karşıya-koyma, konan] gibi manalara geliyorlarmış. Almanlarda bu sonrakini [gegenstand] la tercüme ve taklit etmişler. İşte böyle birçok Latince ve burada sorulmaya lüzum görmediğim Almancalar, nihayet Yunanca kelimelerin bu dediğim tarzda taklidinden bir şey olmuyorlar.

Bizde sabit veya müştak olmasını tercih ettiğimiz birçok kelime ve tabirler onlarda görüldüğü üzere mürekkeb. Mesela yukarıda tetkik ettiğim [teraî] nin Almanca mukabili de [varstelling] şeklinde mürekkebdir. Bundan başka bizde sabit görülen [derin, fehim, mevcudiyet, sayrûret, terakki, inkişaf] elh gibi sözler onlarda hemen de yukarıdakiler gibi terkiib edilmiştir.

Biz evvelce Latinlerin, sonradan Almanların yaptığı gibi niçin yapmayalım? Buna hakiki surette mani olacak olan nedir?

Dilimizde, bugün (hakiki mürekkeb kelime) addolunacak birçok sözler var. Bunların mürekkeb olduğunu belki de kullanır veya yazar iken fark etmiyoruz bile.

Mademki ortada, kendiliğinden olma, böyle örnekler var, onlar bize bu işte çok yararlar.

Bu dediğim mürekkep kelimelerden yalnız birini misal olmak üzere hatırlatayım:

Bizim dilimizde artık Türkçeleşmiş sayılan bir [terakki] var. Bu aynı zamanda bir felsefe tabiri de addolunabilir. Şimdi bu kelime dilimizde olmasa, Fransızca (progres) i tercüme etmek lazım gelse ne yapacaktık. Fransızcada olduğu gibi Almancada da öylece mürekkep. Terakki fikrini ifade edecek bir tabire ihtiyaç bulunduğu, Arapça ile de münasebet kesildiğine göre bunları taklide kalkışacaktık.

Bizde bir (ileri) birde (gitmek) ile bir terakib yapacaktık. Ortaya (ileri-gitmek) (ileri- yürümek) gibi mürekkep kelimeler koyacaktık. Bu yapacağımızı tasvir ettiğim kelime ise zaten dilimizde mevcut. Bunu Avrupa dillerindeki mukabilleri gibi aynı mana ve aynı hadiselerle karşı kullanıp durmaktayız. Ve öylece de anlıyoruz. Bununla beraber biz (ilerlemek) i de bu manada kullanıyoruz. Mesela yine; (Türkiye her gün ileri gitmektedir.) veyahut (bizde maarif bir düziye ileri gidiyor) (filan adam işini ileri götürdü) (filan zat ticaretinde ilerledi) elh dersem, bunları Fransızca (progres) den pek farklı anlamayız. Hem bunlar bize sabit bir kelime imiş gibi gelirler.

Diğer taraftan (terakki) kelimesinin asıl manasına bakarsak, bu Avrupa dillerinde olduğu gibi ileri bir hareket yapmak manasında değildir. Bu bilindiği üzere (yukarı çıkmak ve yükselmek) demeye geliyor. İşte aslındaki bu mana farkının tesiriyle olacak ki [terakki] birçok yerlerde [ileri gitmek] ve [ilerleme] nin tamamıyla yerini tutamıyor.

Burada görülüyor ki [ileri] bir [progres] hizmeti görmektedir. Bunun daha başka fiillerin evvelinde aynı vazifeyi yaptığını görüyoruz. Bununla bir hayli mürekkep kelimeler teşkil etmiştir. Mesela [ileri varmak, ileri çekmek, ileri sürmek, ileri atılmak, elh.] gibi.

Mürekkep kelimelerimiz tabii bu tarzda teşekkül edenlere inhisar etmez. Ben bunu mürekkeplerden birinin bir felsefe tabiri gibi kullanabileceğine bir misal olarak

getirdim. Ve bizim için terkeb târîkiyle de kelime teşkiline imkân bulunduğunu göstermek istedim.

Buraya kadar fazla izahlara girişemeyerek yazdıklarım, ilmî ve felsefî tabir ve ıstılahlarımızın kendi dilimizden yapılmasına imkân bulunduğunu az ve çok gösterebilmiştir zannederim. Bunu yazarken zihinlerden geçmesi melhûz ruhî, içtimaî ve lisanî bazı ehemmiyetli mütalaa ve itirazları da gözden uzak bulundurmuş değilim. Bunlarda süresinde ayrıca gözden geçirilir.

Bundan başka dilimizde kullana geldiğimiz bilmek, anlamak, duymak, sezmek veya [yapan] [eden] [olmuş] gibi bir gün işe yarayacak birçok sözlerin manaca kıymetlerini tayin etmek zamanı gelmiş ve bana kalırsa haylide geçmiştir. Bunlar ile uğraşmak şimdi yaptığımız birtakım işlerden umum için, fikir hayatımız için faidece hiçte geri kalmaz. Belki daha ileri geçer.

16 Teşrini Evvel 1927

Mehmet Necip [Türkçü], nr. 9, s. 6-9

7.3. SOKRAT

İki bin üç yüz seneden beri gelen filozoflara ilham menbâı olan Sokrat fikir tarihinin en şayan-ı ehemmiyet bir şahsiyetidir. Sokrat bugünkü Arap medeniyetinin esas prensiplerini vaz' eden mütefekkirlerin babası addedilebilir. Sokrat'ın vaz' ettiği esâsât bugün bile iki bin üç yüz sene evvelki tarâvet ve kuvvetini muhafaza etmektedir. Sokrat'ı ve felsefesini anlamak için ondan evvelki devreyi tetkik etmek lazımdır. Sokrat'tan evvel felsefe şok içinde kalmıştı. Hükümetin tetkikat ve vasıl oldukları neticelerde psikolojiden henüz şema bile his olunmuyordu. Yalnız tabiatı tetkikle iktifa olunuyordu. Bir taşın, bir ağacın aslı nedir sualiyle uğraşıp da insanı tetkik etmemek elbette esassız bir felsefe kurmak demektir. Tabiatı tetkikle başlayan ilk Yunan felsefesi Sokrat'ıdır ki insan tetkikine münce oldu. Ve bittabi insana has meselelerin fikri fikrî tetkiki meydana çıktı. Yani dimağ-ı beşer, ahlâk-ı beşer meseleleri mantık, psikoloji ve siyaset meseleleri doğdu. Fikrî ve ahlâkî intizamı temin, hayrı, şerri tefrik, esas şeylerle ârızî şeyleri temiz müfrit muhafazakârlarla müfret liberaller arasında muvazeneyi temin edecek büyük adam Sokrat'ın şahsında tecelli etmişti.

Felsefe hakiki manasıyla Sokrat ile başlamıştır denebilir. Ondan evvel felsefe diğer ilimlerle karışık addedilirdi. Felsefeye layık olduğu istiklâl ve hâkimiyeti veren Sokrat'tır.

Felsefenin mahiyetini ve istikametini değiştiren Sokrat'tır. Sokrat (madde âlemini) tamamıyla ihmal etti. Bu sayede felsefenin en mühim mevzuu (kâinat-ı câmidenin cevher-i asliyesi) değil, (ruh-u beşer) oldu. Metafizik hayli itibardan düştü. Psikoloji meselelerinin belirmesi ile yeni bir ilim doğmaya başladı. Tenkit usulü yoluna girdi. Mantık ilminin esası kuruldu. Mamafih şurası da itiraf edilmelidir ki Sokrat eğer sofestâiler olmasaydı o bildiğimiz büyük Sokrat olamazdı. Sofestâilerin Sokrat üzerindeki tesiri hakkında meşhur alman filozofu (Hegel) şöyle diyor:

“Sofestâiler Sokrat'ın rakibi olmaktan daha ziyade zuhurunun mübeşşiridirler. Felsefiyat ilminde enfûsi devre açmak şerefi (Protagoras) ın hak

sarihidir. Sokrat’a (kendini bil!) düsturunu ilham eden, Protagoras’ın (insan her şeyin mi’yâridir.) sözüdür.”

(Çiçero) ya göre Sokrat:

“Felsefeyi semadan zemine indiriyor. Ve mer’î bir sema, bir mabut yerine gayr-i mer’î bir sema ve bir vicdan tesis ediyordu.”

Ahlâk, Sokrat felsefesinin merkez noktasını teşkil eder. “Delf” mabedinin üzerinde yazılı olan ve Sokrat’ın derslerinde daima tekrar eden meşhur “kendini bil” meseli iki bin üç yüz seneden beri ağızdan ağza ve dimağdan dimağa intikal eden cidden düşündürücü bir hakikattir. “Kendini bil” düsturu insanı sadece derunî tefahhusa, Bâtını müşahedeye davet eden bir düstur olmaktan ziyade ahlâki bir hatt-ı hareket gayesidir. “Kendini bil” fakat şuurunda cereyan eden hâlâte seyirci kalmak gibi vâhî bir zevk için değil, bilakis bu hâlâtı kuvvetli muhakemelerle hiç yorulmadan sevk ve idare etmek için bil. “Kendini tanı” fakat nefsinin seyr ve temaşa için değil, yenmek için tanı.”

Sokrat’ın felsefe ve ulûmda kullandığı usul olan usuliyat meselelerinde mühim bir bahis işgal eder. Sokrat “ben dünyada bir şey biliyorum ki o da bilmediğimi bildiğimdir” düsturuyla hareket ettiği için bilmedikleri öğrenmek ister ve bunun içinde herkese sualler sorar ve bu suretle hakikate ulaşırdı. Sokrat’ın bu malumlarından meçhulü çıkarmak usulüne “usul-ü isticvâb” derler. Bu usul-ü isticvâbın müspet ve menfî tarzları vardır. Birincisi “usul-ü istilad” yani dostlarını ve talebelerini irşat ve hakikate îsâl için kullandığını [doğurtma usulü]dür ki Sokrat buna istinaden annesi nasıl ebe ise kendisinin de (müvellid-el efkâr) olduğunu tekrar ederdi. Bu nevi istivcab tarzından hali hazırda bilhassa tedrisatta istifade edilmektedir. Bugün Sokrat’ın usulünden istifade ederek düşündürücü ve çocuğa yahut gence hakikati buldurucu sualler sorabilmek büyük bir liyakat addolunmaktadır.

Usul-ü isticvabın menfî şeklini ise Sokrat fikrî hasımları ile münakaşa ve cidâl esnasında kullanırdı. Bu tarz mübâhasede muhataba kendi kendini cerh edecek surette sualler sormak ve binnetice kendi fikirleriyle bizzat kendisini müşkül ve gülünç vaziyete düşürmek gayesini takip ederdi. Bu suretledir ki hakikatle hatayı

karşılaştırarak hakikati i'lâ ve hatayı tashih ederdi. Bu menfi usul isticvaba [İronei istihza] denilir. Sokrat fikren muarız olduğu bir adamla mübâhaseye girdiği zaman temas ettiği meseleyi hiç bilmiyormuş gibi masumane ve basit sualler sorarak ta ki meselenin can noktasına ulaşabilsin. Gayet nazik ve kibar bir tarzda nükteler ve mizaci cümleler istimali suretiyle zamanının şarlatan dessâs kimselerine fikirlerinin boşluğunu anlatmakta ve onları gülünç mevkîe düşürmekte Sokrat en büyük zevki duyardı.

Sokrat'ın münakaşa ve muhaveresine mevzu olarak aldığı ve tetkik ettiği meseleler hep insan üzerine idi. Harp, siyaset, arkadaşlık, izdivaç, aşk ev idaresi, sanat ve ticaret, ilim, din ve bilhassa ahlâkî meseleler gibi sualleri gayet vazih ve basit idi. Mesela;

Dindarlık nedir? Dinsizlik nedir?

Güzel nedir? Çirkin nedir?

Adalet nedir? Zulüm nedir?

Hükümet nedir? Rical-i devlet nedir?

Şimdi birazda Sokrat'ın ahlâkî telâkkiyatından ve irade nazariyesinden bahsedelim.

Sokrat'a göre ihtiyariyle fenalık yapan hiç kimse yoktur. Her ahlâkî zaafın menşei akıldadır. Ve müdrikenin bir hatasına müsteniddir. Adalet ve fazilet ancak [ilim]dir. Hak olanı bilen kimsenin işlediği haktır ve güzeldir. Bu iyiliği ve güzelliği tanıyan bir kimse fena ve çirkin bir şeyi asla bunlara tercih edemez. Ahlâka mugayir ef'alın yegâne membai doğru fikirler mefkudiyettir. Şu halde Sokrat'a göre fena harekette bulunanlar daha iyi düşünemiyor demektir.

“Hiç kimse kendi arzusuyla fena değildir.”

İşte bu cümle Sokrat'ın felsefesinin ruhunu teşkil eder.

Sokrat'ta (intifâi ahlâk moral utilitaire) felsefesinin de esaslarını görürüz.

Faide Sokrat'ın ahlâkî, siyasî ve içtimai meselelerde tefekküratını tanzim eden yıldızdır.

Sokrat diyor ki; hayrı öğreniniz ve işleyiniz. İnsanlara ilim tahsil ettiriniz. [Sokrat'ın nazarında bir kimseye bir şeyi öğretmek o kimseye yeni bir şey vermek değil belki o kimseye nefsinde mündemic hakikatleri doğurtmaktır.] Onları yükseltiniz. Bir kimsenin hayır addettiği şey diğer bir kimsenin hayır addettiği şeyle teâruz etmez. Fazilet ve saadet birbirinden ayrılamaz. Bu nazariyeyi Sokrat'a ilham eden başlıca ruhî vakıa şudur:

Sokrat'ın bir hayat mefkûresi hükümet, adalet, cesaret ve istiklal mefkûresi vardı. Kendisi o mefkûresine tapındığı vakit kendisini bahtiyar addediyordu. Hâlbuki diğer insanlarda da hayat mefkûreleri vardı. Fakat bunlarda aynı zamanda gayretsizlik, alâkasızlık, içeriden mücadeleler, kararsızlık görülürdü. Yüksek zihni melekeler, kuvvetli sevk-i tabiiler, emin bir idare altında olmadıklarından israf veya ziyâ'ı uğruyordu. Binaenaleyh bu gibiler ahenkli bir hayat ve devamlı bir saadete asla vasıl olamıyorlardı.

Sokrat'a göre esas akıl ve hükümettir ki insanda cesareti, kanaati, adaleti ve bunun gibi faziletleri doğurur ve hatta merhameti de tevlid idi. Akıl, cesaret ve kanaat şahsi faziletlerdir. İyilik adalette dâhildir.

Fenalığa karşı fenalık etmek haddimiz değildir. Her yerde ve herkes için hayrı aramalıyız. Herkese dost muamelesi yapmaya mecburuz. İnsaniyete muhib [Philantrope] olmak icap eder. Sokrat daha ve daha ileri giderek henüz bugün bile tazeliğini muhafaza eden şu düstura varıyor: “Bir aile içinde kadın erkeğe müsavidir. Hatta bir faziletkâr kadını erkeğe tercih etmelidir.”

Sokrat indinde saiy muhteremdir ve serbest olmalıdır. Bu düşünceye binaen esirlerin âzâd edilmesini ister.

Sokrat nezdinde siyaset, hakkın ilmi ve faide-i umumiye demektir. Binaenaleyh kim çok âlim ise insanların idaresi ona ait olmak lazım gelir. Cebir ve şiddet vasıtasıyla tesadüfen idareye salahiyet kazanmak haksızlıktır. Buradan Sokrat'ın aristokrasiye temayülünü anlıyoruz. Hiçbir kimse diğerine kuvvetle bir şeyi

kabul ettirmeye me'zun değildir. Ancak ikna etmelidir. Fikriyle de Sokrat demokrasiye temayül etmiştir. Siyaseti karışık usullerden müteşekkil ise de bugünkü demokratik fikirlerin müvellidi addolunabilir. Bilhassa Eflatun gibi bir talebe yetiştirmiş olması bu kanaatimizi takviye eder.

Bu esâsâttan Sokrat'ın birtakım nazariyeler vaz' etmekle iktifa ettiği zannolunmamalıdır. Bilakis Sokrat öğrettiği faziletleri hayatında tamamıyla tatbik ederek kendisi faziletlere misal olmuştur. Harikulade denebilecek derecede nefesine hâkim âlî, asil, kanaatler ve her türlü müzâhim ve meşakkate mütehammil olan ve gayet basit bir hayat yaşayan Sokrat yetmiş senelik temiz hayatıyla hem maddi ve hem manevi vaziyetini îfâya muvaffak olmuş yani gerek siyasi ve gerek vatani ve içtimai vazifesini kemal-i itina ile yapmıştır.

Sokrat büyük bir filozof olmak itibariyle ta gerinin mevcudiyetine ve birliğine kani olmuş ve ta gerinin mevcudiyetine ve insanlar üzerine olan lütfunu ispata uğraşmıştır. O kadim Yunanistan'ın binlerce ilahına itikad etmemiş ve bu kanaatidir ki diğer sebeplerle beraber zehir içerek ölüme mahkûmiyetine sebep olmuştur. Evvelce zikrolunduğu vecihle Sokrat ahlâk ilminin yalnız vâzı' olmak şerefiyle iktifa etmeyerek bizzat en büyük ahlâkî meziyetleri ibraz etmiş ve bunu bilhassa hayatının en müşkül anlarında göstermiştir. Hiçbir şey onu sözünden döndürmemiştir. Zehir içerek ölmek üzere bulunduğu anlarda bile etrafını saran şakirdânına ahlâkî ve insanî faziletler telkin etmekte devam etmiştir. Kendisini kurtarmak isteyenlerin tekliflerini şu sözlerle reddetmiştir.

“siz bana kanunlara itaat etmemekliği mi teklif ediyorsunuz. Hâlbuki ben hayatımda o kanunların faidesini bizzat gördüm ve tattım. Bu ihtiyar yaşımda bu suretle riyatesizlik nankörlüğünden başka bir şey olamaz.”

Sokrat'ın muhakemesi ve ölüme mahkûmiyeti de tetkike şayan bir noktadır. O memleketin mabudlarına itaat etmemek, yeni mabudlar idhâl etmek ve yanlış fikirlerini gençliğe aşılama haremeleriyle itham edilmişti. Hâlbuki evvela Sokrat hayatında diğer arkadaşları gibi ibadet ve hemcinslerinin ibadetlerine iştirak etmiştir. Saniyen Sokrat her vesileyle hayatının zucretli dakikalarında ilahi bir seda-yı derûnî ile istişare ettiğini söylüyordu. Bu seda, vicdanının sedasından başka bir şey olmadığı

halde muarızları sû'-i te'vil neticesi olarak başka ilahlar kabul etmiş olduğu zehabında bulunmuşlar ve bunu bir vesile-i hücum addetmişlerdi. Salisen Sokrat felsefenin mihverini tebdil ve felsefeyi hariç dünyadan dâhil dünyaya, gökten yere, tabiattan insana naklederek hakkı na-haktan, hakikati hatadan, güzeli çirkinden, iyiyi fenadan tefrik ve insana bunlardan başka bir şeyin lüzumu olmadığını ileri sürmek ve bütün fezâilî tevhit ve “bilgi” ye ircâ’ etmekle sofistiklerinde bazı adâvetini celp etmişti.

Sokrat doğrudan doğruya hiçbir eser yazılmamıştır. Böyle olmakla beraber bunu takip eden mütefekkirler üzerindeki tesiri namütenahidir. Mamafih başta Eflatun ve Ksenefos olmak üzere şakirdleri hocalarının efkâr ve nazariyelerini o kadar mükemmel bir surette tespit ve nakletmişlerdir ki bugün bile Sokrat felsefe ve ilim ve ahlâk sahalarında en mühim tetkik mevzuunun birini teşkil eder. Ve tefekkür âleminin babası olmak şerefini muhafaza eder.

Sokrat bizzat bir metafirik sistemi yahut bilgi ve (Conduit turu hareket) sistemi tesis etmiş değildir. Ancak talebeleri için üzerine bina kurulacak sağlam bir temel hazırladı. Ondan sonra gelen tilmizleri ve muâkıbları Sokrat'ın tatbik ettiği sistemden ilham alarak bazıları mantık meselelerini mütalaa, bazıları da ahlâkî meseleleri tetkik ve nazariyeler vazına çalıştılar.

(Okalisıs) tarafından kurularak felsefe mektebi Sokrat'ın (ilim fazilettir) düsturunu kendisine düstur ittihaz etti. Ve yine Sokrat'ın vaz' ettiği düsturlara bazı mühim noktalar istinad eden [Sirenayik- Kirene] ve [کینیک - Kinik] mektepleri de doğdu.

Aristippos tarafından vücuda getirilen [Sirenayik- Kirene] mektebi (zevk en büyük iyiliktir.) nazariyesini güdüyor. Epiküryenlere zemin hazırlıyordu.

Antisthenes tarafından kurulan [کینیک - Kinik] felsefesi ise “fazilet, fazilet aşkı içindir” nazariyesini görerek stoik mektebinin inkişafına bâis olmuştu.

Sokrat'ın en mühim eseri Eflatun'dur. Çünkü bugünkü sosyalizm ve cumhuriyet nazariyelerini iki bin üç yüz sene evvel kuran o olmuştur.

Netice; Sokrat felsefe ve ahlâk sahasında [determinizm] ve [intifa'] ahlâkın müessis tedrisatında el-yevm tazeliğini muhafaza eden sistemler ikamesi ve insaniyete düşünmeyi öğretmesi itibariyle bütün beşeriyetin müebbeden veli nimetlerinden addolunur. Sokrat iki bin seneden beri fikri beşerde yaşıyor ve düşüncesinde hâkim oluyor. “Eğer ruhu beşerden cehli ve hatayı silmeye muvaffak olursak ef’âl-i beşerdeki fenalıkları ve haksızlıkları da izale etmiş olacağız” diyen büyük dahi menşe itibariyle eski ellase mensup ise de mahiyet nokta-i nazarından beynelmileller bütün insaniyetin medar-ı iftiharıdır.

Felsefe Üzerine

19 Kanun evvel 1927

Mehmet Sadık, nr. 20, sh. 10-12

8. PSİKOLOJİ İL İLGİLİ YAZILAR

8.1. MONTESSORİ USULÜNÜN HAYATİ ESASİLERİ

Her şeyin bir gayesi vardır. Mâden ve nebatlar kendilerinde mevcut esrareniz bir kuvvetle yılmaksızın gayelerine teveccüh ederler. Hayvanlarında mukadderatlarıyla alakalı az çok hisleri vardır. Bu alaka haz ve alim suretinde tecelli eder. Hayvanlarda gayelerini bilmeyerek, anlamayarak hizmet ederler. Mahlukatın içinde yalnız insandır ki gayesini bilir ve akıl ve hürriyet gibi iki imtiyazlı kabiliyet ile gayesinin tahkikine iştirak eder.

Akıl ve hürriyet tedrici tekamül ile inkişaf eder, hayatın ilk merhalesinde fitrî temayülleriyle insiyaklarının idaresinde olan insan bu devirde akıl ile alakasız dahili bir kuvvet ile itilerek gayesine doğru gider. Yakınında ne bulursa ağzına götürür, beşiği içinde civilderken savtî tellerini müstakbel tekellüme alıştırır. Arka üstü yatarak bacaklarını kımıldatır ve adalelerini ilerideki yürüyüşe hazırlar. İcrasına muvaffak olduğu hareketleri on, yirmi, yüz defa tekrar eder, çocuğa bu hususta her galebenin bahşettiği haz gayr-ı kabil tariftir.

Bu devirde çocuğu insiyaklarının götürdüğü istikamete bırakmalı, fakat tecrübesinin henüz geçmeye muvaffak olamadığı tehlikelerden de vikaye etmeli. Fröbel ve Montessuri: “çocuğu tabiat bizden daha iyi tanıyor, o halde tabiatın göstereceği yolları takip edelim ve na-muhal müdehalelerle onun îcâbatına müdehale etmeyelim.” diyor.

Madam Montessori vaktinden evvel verilen terbiye-i zihniyeden ihtiraz ederek bilhassa hâsse ve azleterbiyesiyle meşgul oluyor. Bundan başka o, bu sahada münhasıran tabiatın icap ve işaretlerine uymak istiyor.

Çocuk yetişmiş bir insan değil, belki büyümekte ve yetişmekte olan bir mevcuttur. Uzuvarı ne aynı zamanda, ne de aynı süratle, inkişaf eder. Bazı uzuvların tekмили diğerlerine takdim eder. Çocuğun hayatında büyük faaliyet devreleri olduğu gibi, tamamiyle tevakkuf ve hareketsizlik zamanları da vardır. Kemiklerin ve adelelerin hayat mecmuası cümle-i sabitenin müsnedidir. Ruh, vücut üzerindeki

faallerini cümle-i asabiyye denilen esrarengiz alet ile icra eder. Azli inkişafın asabi inkişaf ile münasebeti zahirdir. Cümle-i asabiyyenin her kısmı mesâvî süratle tekemmül etmez. Yani bu cihaz, asabiyyesiyle sirayetine her devirde mesâvî süratle kabiliyetli olmaz.

Bu husus dimâğ ve dimâğ-çe gibi ulvi merkezler için bilhassa bir hakikattir.

Dimâğ yalnız sincâbî renkte cevheri bir zarın örttüğü mütecânis ve beyaz bir kitle-i cevheriye değil, belki müctemi' merkezleriyle ve birbirine benzemeyen aksamıyla her biri ancak müteakabilen faaliyete geçerek rollerini ifa eden ve görüldüğünden çok fazla muadilliyeti haiz olan bir uzuvdur.

Şuurlu hayatın aleti makamında olan dimâğ gılâfı, terabiti ve irtisamî merkezlerden mürekkebirdir. İrtisâm merkezleri hâsselerden giden hissi a'sâbın müntehi olduğu yerlerdir. Bu asap gözlerin tabaka-i şebekiye, bürünen muhati kabarcıkları, cildin her tarafına yapılan lems cesimleri mahsulatı muhtelif surette gılaflar- dimagiyye isal ederler.

İrtisam merkezleri harekât asab ile adelelere bağlıdır.

Elyâf-ı asabiyeden müteşekkil terabiti merkez ise irtisami merkezlerin arasına mevzu ve bunları birbirine bağlamaya yarar. Terabiti merkezlerin güzergahında muhtelif irtisam merkezlerini bağlayan hatlar tesis eder. Bu yollar ne kadar muhtelif ve mükemmel olursa tefekkürün aleti o kadar tam demektir. Bu irtibatlar mürâhiklerde çocuklardakinden münevver adamda tahsil ve tahris görmemiş insanlardan nihayet derecede farklıdır. Dimağ yollar terbiye sayesinde azim miktarda inkişaf eder.

Çocuğun kemale gelmiş dimağ iksâmını, birbirine köprü veya tahtelbahir kablolarla bağlı olan münferid adalarla mukayese edebiliriz. Dimağda bu köprü ve kablolardan bazıları yavaş yavaş, fakat daima müterakkî, bazılarıda ancak mürâhiklik sesinde hal-i kemale gelebilen terabiti elyafa tekabbül eder. Taakkul iktidarı terabiti a'sabın inkişafıyla baş başa gider. Çocuklarda zihni melekelerin za'fî esbabı buradan neş'et etmektedir.

Uzuvlarımızın hepsi üç merhaleden geçer, dimağda bu kaideye tabiidir: birincisi, münhasıran neşv-ü nema devresi. Bu devrede hücreler su cehtinden zengin olduğundan her türlü temrinler muzırdır. İkinci devrede uzuvlar talim ve temrin ister. Çünkü bu, müstakbel inkişafların şartıdır. Üçüncüsü, velûd ve muntazam sa'yn talim mahsul vereceği devredir.

Çocukların sıhhatlerini tehlikeden vikâye için uzuvlarının ne zaman idman ve temrine müsait olduğunu bilmek ehemmiyetlidir. Vakitsiz müdehalelerden ancak bu takdirde ictinab olunabilir. Bunun içindir ki madam Montessori mürebbilere musirr-âne surette çocuğun ilmen tetkik ve tetebbu'nı dosya ediyor. Büyük ve küçük çocuğun adaleleri kemiyet itibariyle ikinci devreye vasıl oldukları halde birçok adaleler o dimağın ehemmiyetli aksamı henüz birinci devreyi bitirmemiş olabilir. Şu taktirde bir uzuvun tekamülünü ikmal ettiğini ve talimve terbiyeye kabiliyetli bulunduğunu bize anlatacak harici alamet nedir? Ve hangi şeydir ki merkezleri itibariyle selsâl-i merâtib teşkil eden dimağın aynı zamanda tenemmüv ve inkişaf etmediğini bize gösteriyor?

Bu suallerin cevabını tabiat veriyor. Yalnız bize bu cevabın nerede yazılı olduğunu araştırmaktan ibaret bir vazife kalıyor.

Açlıktan ağlayan çocuk gıda ihtiyacını izahat eder. Bu ihtiyaç temin edilince susar ve uyur. Tıpkı onun gibi çocuğun adaleleride maîn bir zamanda talim ve terbiye arzusu izhar eder. Bilhassa çocuğa has olan oynama ve kımıldama ihtiyacı bu arzusunun ifadesidir. Yalnız tecrübe ile biliriz ki çocuk çabuk yorulur. Adaleleri az zamanda çok tekrar eden temrinler ister.

Âlî ve zihni merkezlerin talim ve terbiye ihtiyacı çocuğun muhtelif eşyaya karşı duyduğu alaka ile tezahur eder. Bu alaka eşgalinin takibi açlığın veya adalâtın temrin ihtiyaçlarının tezahürü gibi fizyolojik kanunlarla meşrûttur. Çocuğun mütemadiyen alakasını cezbeden eşyayı tetkik arzusu hangi dimağı merkezin terbiyesi lazım geldiğini bize bildirdiğinden favkalade haiz ehemmiyettir. Çocuğun alaka duymadığı eşya ve eşyalarla işigali faydasız, hatta adem-i memnuniyeti ve nefreti mucip olacağı için tehlikelidir.

Ruhiyat alemi gösteriyor ki, çocukta ilk defa harekete gelen merkezler hissi olanlardır. Harekî merkezler sonra, zihni merkezler daha sonra faaliyete girerler. Zihni merkezlerin inkişafı birçok cehitten kendisine temel hizmetini gören diğer ikisine bağlıdır. Zihni merkezin iki mühim esasını inkişaf ettirmek bizzat zihni takviye etmek demektir.

O halde Fröbel ve muakibleri gibi madam Montessori’inde (Çocuklar Evi-Case Dei Bambeine)inde arada, akıl ve muhayyile terbiyesine hasse adalelerinin ve adalî hasse terbiyesinin takdimini istemesi pek haklı bir taleptir. O, henüz kemale gelmemiş bir uzuvu çalıştırmakla zekaya zarar vermekten kaçınıyor, evvel verilen hasse, adale terbiyesiyle bu ana melekenin daha iyi işleyeceğini iddia ediyor. Madem ki bizi anlamıyorlar, o halde çocukların sözle talim ve terbiyesini istemek hatadır. mürâhiklerle çocuklarda kelimelerin mana ve muhtevileri aynı değildir. Küçüklerin her kelimeyi nasıl anladıklarını bilmek maksadıyla yapılacak bir anket pek şayan-ı hayret neticeler verecektir. Kullandığımız kelimelerin muhtevileri hakkında onlarla bizler arasında bu kadar büyük farklar mevcutsa ana mektebi çocuklarını dersler ve ve tafsilatıyla sıkmakta mana yoktur.

Çocuklar söylediklerimizin onda dokuzunu anlamıyorlar. Her gün kullandığımız tabirlerin hatta iptidai mektebi talebeleri tarafından nasıl anlaşıldığını hakikaten bilsek cidden hayret ederiz. Mesela tarih dersinde kalan prens tahta çıktı deriz, bu söz onların nazarında muhteşem bir tâk altından geçerek mezhep koltuğunun basamaklarını çıkan bir adamı canlandırır. Derste kalan kral tahtından düştü desek bu onlar için zemini kırmızı halılı yüksek bir mevkinden muhteşem bir kürsünün baş aşağı değerlenmesinden başka bir şey değildir. Dikkat ediniz, Bürüksel mahallelerinden bir çocuk bir müsabaka esnasında şu garip ifadeyi kullanıyor: “Fransa kralı Clovis hristiyanlığa bir buse vermişti.”

Tercüme Eden: Ahmet Hikmet- nr. 1, s. 8-9

9. BASIN-YAYIN HAYATI İLE İLGİLİ YAZILAR

9.1. SANSÜR İŞİNDE BENİM DÜŞÜNÜŞÜM

Bursa Amerikan mektebinde üç kızın Hristiyanlığa dönmesi epeyce mürekkep akmasına sebep oldu. On dört milyon Türk içinde üç kızın ne kıymeti vardır ki, bunun üzerinden bu kadar uzun böyle münakaşalar cereyan etsin? Üç kız, otuz kız, hatta üç yüz kız, herhangi bir müstevlî hastalıkta ölebilir yahut Müslümanlık camiasından çıkıp Hristiyanlık camiasına girebilir. Bence bunda bir fevkaladelik yoktur. Din değiştirecek kadar seciyesinde değişiklik olan fertlerin bir cemaate keyfeten bir kaidesi olmaz ki kemiyeten olacak faidesini nazar-ı dikkate alalım. Bu üç kız Hristiyanlığı kabul etmemiş olsalardı da millî seciyelerinin zaafı yahut fikdânı yüzünden esasen bizim için kaybolmuşlardı.

Bu işin maddi cehti. Geçenlerde gazeteler Abdülhamit paşalarından bilmem kimin oğlu papaz olmuş diye yazıyorlardı. Eski devre mensup mütereddi bir zadenin din değiştirmesi kimsenin hayreti mucip olmadı, kimseyi kızdırmadı. Fakat Bursa’da bursa’da üç kız Hristiyan olunca derin bir tesire kapıldık. Niçin? Çünkü bir kere kızlarımızın, okumak, lisan öğrenmek üzere verdiğimiz bir müessesede iğfal edilmeleri canımızı sıktı. Amerikan milisleri bizim misafırperverliğimizi, emniyetimizi suistimal ediyorlardı. Bu bizim hüsnüniyetimizle, safviyetimizle bir nevi ağır istihza oluyordu. Sonrada biz “din ve millet birdir” devrinden henüz şeklen çıktık ise de ruhen o devirdeyiz.

İslamlıktan çıkan bir fert milletimiz için kaybolmuş demektir. Çünkü bizde milliyet hissi daha pek yeni inkişaf ediyor ve din bizim için milli vasıflardan biri ve belki en birincisi oluyor. Adeta Türk demek Müslüman demektir gibi bir zihniyet içinde asırlarca yaşadık, o zihniyeti söküp atamıyoruz, atamayız.

Garba bakılırsa, orada bir milletin fertlerini, zümrelerini birbirine düşüren, aralarında dereler gibi kanlar akmasına on yedinci asırdan sonra umumi Hristiyanlık vasfı altında itilâfa müncer oluyor. Ve hakiki millet doğuyor. Bizde daha düne kadar seni şem’iye şem’i seniye kız vermezdi. Bugün mezhep itilâflarının milliyet

vahdetinde itilâfa varacağı zamana yakın mı, uzak mı olduğumuzu tayin edemeyiz. Binaenaleyh bazı fertlerimizin Hristiyanlığa girmesi bizi ıgđâb ederse şaşılmalıdır.

Yalnız nedendir ki en ziyade hurafelerden kurtulmuş olmaları lazım gelen münevverlerde böyle gazaplara rast geliyoruz? Kendisi dinine karşı mübâlâtsiz, hatta çekinmeyerek diyeyim ki dinsiz olan bir kimse, nasıl oluyorda başkasının Hristiyanlığı kabul etmesine kızıyor. İşte bu sualin cevabını vicdani hislerde bir de milliyet hissinin yeniliğinden mütevellit efradında aramalıdır.

Çocuklarımızın iğfâle nasıl mağlup olduklarını aramak bizi daha ziyade işgal eder. Münevver aile çocukları ya dinî duygulardan mahrum ihmalkâr bir terbiyenin tesiri ile iğfâle kapılıyorlar yahut kanunlarının en büyük bir âlicenaplık duygularıyla devran ettiği başlara hayr ve hüsn ideali olarak karşılarına konan Hristiyanlığa ihtiyarsızca meclub oluyorlar.

Bizim (ulema-yı din) dediğimiz kimseler İslamı tamamiyle maddileştirmişler. Onda cebre ve hüsne talik eden ne varsa sükût ile geçiştirerek halkı ya cennet tam'ıyla, ya cehennem korkusuyla dine rabt etmekten başka bir şey yapmamışlardır. Daha on sene evvel umumi harp esnasında, camilerde müezzinlerin musiki usulleriyle tekbir getirmeleri bile men edilmişti. Buna mukabil Hristiyanlık kalplerin en ince veterlerini bile tehviz edecek surette edebiyattan, musikiden, resimden, heykeltıraşıktan hatta tiyatrodan istifade etmeyi bilmişti.

İslamlık münhasıran zihne hitap eden kuru bir din şekline sokulmuştu. Kalbin tahsisine kıymet verilmez olmuştu. Münevver takımın dinî hislere yabancı gibi durması (ulema-yı din)in bu maddiyyeciliği neticesidir. Bugünde o türlü aile çocuklarının Hristiyan olduğunu görüyoruz.

Hars buhranı mevzu bahis olan bilir mi? Şüphesiz. Bir harsın zindeliği kendine temas edenleri kolayca temsil etmesiyle anlaşılır. Hâlbuki ne görüyoruz. Yarım asır evvel Kafkasya'dan, Arnavutluk'tan bu seneden hicret edenleri Türklüğe temsil edememişiz. Bütün hayatını Türkler içinde geçirmiş, Türk mekteplerinin en alasından çıkmış, bir kelime bile Arapça bilmeyen bir adam, bir gün Halepli olduğunu hatırlıyor. Yeniden Arapça öğreniyor, nihayet Araplığa hizmete kalkıyor.

Bu adamı tâyip etmiyorum. Tenkit etmiyorum. Çünkü kendimde böyle bir hak göremiyorum. Bütün kabahati harsımın bilhassa münevver muhitte pek kuvvetsiz olmasına buluyorum.

Hâlbuki bizim harsımız vaktiyle hiçte böyle değildi. Daha on beş yirmi sene evveline kadar Anadolu'da bir Rum'u, bir Ermeni'yi Türk'ten ayırt eden yalnız dini idi. Bir hamparsom tek bir kelime Ermenice, bir Nicoli tek bir kelime Rumca bilmezdi.

Elli sene İngiliz işgali altında kalan Kıbrıs adasında bir Türk kadar Türkçe bilen, hatta başındaki fesi muhafaza eden Rumlara tesadüf ettim.

Musikişinaslarımız içinde kaç Rum, kaç Ermeni, kaç Yahudi vardı. Halk şairleri meyanında, hatta Bektaşilikle o günün kaç Ermeni, kaç Rum maruftur. Biz bu harsı asırlarca ihmal ettik. İstanbul gibi büyük şehirlerde, bilhassa münevver muhitlerde Türk harsını boğmaya çalıştık. Bundan bir buhran doğması kadar tabîî bir şey olamaz. Anadolu'da harsımız, daima o iptidai şekliyle mevcuttur. Mevcut olmasaydı, Türk milleti bugünkü hayatını gösteremezdi. İşte yeni yeni o harsın kıymetini anlamaya başlıyoruz. Fakat ne kadar aziz ve ne kadar ağır bir şekilde. Bir Köprülü-zade Fuat gibi ilmi bir metotla Türk harsına çalışan, kaç şuurlu harsçımız var?

Binaenaleyh bence tenessara hadisesi pek münferit olmasa da kıymet verilecek bir şey değildir. Şüphesiz iğfale meydan vermemelidir. Körpe yavrularımızın dimağlarını, kalplerini sakınmak bize vaciptir.

Fakat bu tarz, menfidir. Müspet netice vermez. Ve garba temsil etmek üzere bulunan bizler için ale'd-devam hoş görülmez. Bizde nihayet Tolérance'ın manasını öğrenip anlayacak ve kimsenin vicdanına karışmayacağız. O ana kadar ve ondan sonra da nihayete kadar yapacağımız bir şey varsa milli harsımızın her şaibesini her Türk'e şuurlu kılmaktır. Bu hars dâhilinde dinî ihmal etmek doğru olmaz. Harsın dinî kısmını hakikaten Türk metinleri ilmî ve kalbî bir surette düşünmelidirler.

Kazım Nami [Duru], nr. 20, s. 1-2

SONUÇ

Çalışma konumuz olan Fikirler Mecmuası Cumhuriyet dönemi İzmir'inin en önemli dergilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. 1927-1950 yılları arasında yayın hayatında kalan ve İzmir'in en uzun soluklu mecmuası olan Fikirler, içerisinde barındırdığı isimler ve yazılar ile gerek İzmir'e gerekse bütün Türkiye'ye edebiyat, kültür, sanat, eğitim vb. birçok alanda hizmet etmiştir. İnceleme konumuz olan ilk 30 sayı ile İzmir'de cumhuriyet döneminde yapılan çalışmaları Fikirler Mecmuası özelinde gün yüzüne çıkarmayı amaç edindik. Çalışmamızın tür ve eser çeşitliliği bakımından oldukça zengindir. Mecmua içerisinde şiir ve makale türlerinde eserlerin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Makaleler genel olarak dil-harf meselesi, felsefe, sosyoloji ve eğitim konularında kaleme alınmıştır. Özellikle dil konusunda (İzmir'de Yeni Lisan, Dilimize Dair Yazılanlar Hakkında) yayınlanan seri makaleler, Tanzimat'tan başlayarak Cumhuriyet'e kadar gelen ve harf devrimi ile sonuçlanan dilde sadeleşme meselesi üzerine kuvvetli fikirlerin sunulduğu makaleler olarak mecmuada karşımıza çıkmaktadır. Dil konusunda yapılan tartışmalar, tezler ve antitezlerin tarihi süreç içerisinde işlenişini mecmuada görmek mümkün olmaktadır. Bu yönüyle Fikirler, dönemin önemli mütefekkirleri tarafından tartışılan dil ve harf konusu üzerinde sıkça durduğu için bu konulara kaynaklık edecek bir nitelik taşımaktadır. Yaptığımız çevirilerle Cumhuriyet dönemindeki dil çalışmalarını gün yüzüne çıkarmaya, bu konularda çalışma yapan, yapacak olan araştırmacılara kolaylık sağlamaya çalıştık.

Bununla beraber mecmuanın yazar kadrosunun çoğunun eğitimciler oluşturmaktadır ve mecmua içerisinde eğitim sistemi ile ilgili çokça yazı yer almaktadır. Bu isimlerden ve makalelerden Türk eğitim sisteminin diğer ülkelerin eğitim sistemleri ile karşılaştırılması yapılarak varılan sonuçlarla eğitimi yeniden şekillendirmek ve genç neslin yetiştirilmesinin önemine dikkat çekilmek istendiği çıkarımı yapılabilmektedir. Çünkü Fikirler Mecmuası Cumhuriyet ilkelerine sahip çıkan ve bu ilkeler doğrultusunda yetiştirilmiş bir nesli topluma kazandırarak muasır medeniyet seviyesine ulaşmaya çalışan bir mecmuadır. Mecmuada yer alan felsefî, psikolojik ve sosyolojik yazılarda yine hem Türkiye'yi hem de birçok Avrupa ülkesini ve mütefekkirlerini konu almıştır. Edebî alanda verilen eserlere bakacak

olursak, piyes, hikâye, nesir, mektup türlerinde eserler kaleme alındığını görmekteyiz. Hikâyelerde Cumhuriyet ilkeleri ile yetiştirilmiş ve idealize edilmiş öğretmen kahramanlar karşımıza çıkmaktadır. Şiirlerde genç şairlere çokça yer verildiği, genel olarak aşk, ayrılık, gurbet, tabiat sevgisi gibi konuları işlendiği görülmektedir.

Bu eserlerden şiirlerin, hikâye ve piyeslerin tamamı, makale, nesir, mektup türlerinin de bazıları Latin harflerine aktararak okuyucuya sunulmuştur. Yaptığımız çeviriler ile söz konusu alanlarda yapılan çalışmalara bir nebze de olsa katkı sağlamaya çalıştık.

Cumhuriyeti yaşamış bir mecmua olması o dönemde yapılan çalışmaları, yenilikleri, ilkeleri ve bunların halka ulaştırılması süreçlerini, yazarların ve kaleme aldıkları eserlerin bu ilkeler doğrultusunda yol aldıklarını incelediğimiz metinlerden hareketle söyleyebiliriz.

Görüldüğü üzere Fikirler hem tür hem yazar kadrosu hem de etki sahası olarak okuyucuya çok geniş bir çerçeve sunmuştur. Yeni bir yönetim, yeni bir sistem ve yeni kurulan/kurulacak olan düzeni desteklemiş ve muasır medeniyetlere ulaşma gayesi güderek yayın hayatını sürdürmüştür. 1950 yılına gelindiğinde geçmişinde çok kuvvetli kalemleri barındırmış, ülkenin fikir hayatını canlandırmış 370 sayılık uzun soluklu bir yayın dönemi bırakmıştır.

KAYNAKÇA

- AKAR, Ali, **Türk Dili Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2005
- BANARLI, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II**, M.E.B. Yayınları, İstanbul 1998
- BAYRAKTAR, Levent, Cumhuriyet Dönemi Türk Düşüncesine Toplu Bir Bakış, **Cumhuriyet Dönemi Türk Kültürü- 1920-1938 Atatürk Dönemi C.2**, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara 2009, s. 535
- BERKES, Niyazi, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2019
- BURAN, Ahmet-ALKAYA, Ercan, **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2015
- DEVELİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2013
- ERGİN, Muharrem, **Osmanlıca Dersleri**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1995
- ERTAYLAN, İ. Hikmet, **Türk Edebiyatı Tarihi I-IV**, TTK. Yayınları, Ankara 2011
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **İzmir Fikir ve Sanat Adamları (1850-1950)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000
- HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **İzmir’de Edebiyat ve Fikir Hareketleri Üzerine Araştırmalar**, İzmir B.B Kültür Yayınları, İzmir 2004
- İNAN, Afet, **Türkiye Cumhuriyeti ve Türk Devrimleri**, TTK Yayınları, Ankara 1998
- KABACALI, Alpay, **Başlangıcından günümüze Türkiye’de Matbaa Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul 2000
- KABACALI, Alpay, **Bilinmeyen Yönleriyle Cumhuriyet Tarihi**, Deniz Yayınları, (Yay. Yeri yok), 2004

- KANAR, Mehmet, **Farsça-Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul 2018
- KOLCU, Ali İhsan, **Ara Nesil Edebiyatı Tarihi**, Salkımsöğüt Yayınları, Erzurum 2018
- KOLOĞLU, Orhan, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul 1992
- LEVEND, Agâh Sırrı, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri**, Dil Derneği Yayınları, Ankara 2010
- LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yay., Ankara 2017
- NECATİGİL, Behçet, **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul 1975
- ÖZSARI, Mustafa, **“Ege Bölgesi Halkevi Dergilerindeki Edebî ve Kültürel Muhteva Üzerine Bir İnceleme”**, (Doktora Tezi), Ege Üni. Sosyal Bil. Enst., İzmir 2002
- SAMİ, Şemseddin, **“Kâmus-ı Türkî”**, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010
- ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir, **Atatürk ve Harf Devrimi**, TDK Yayınları, Ankara 1981
- YILDIRIM, Tahsin, **Edebiyatımızda Müstear İsimler**, Selis Kitaplar, İstanbul 2006

DİZİN

A

A(yın) Faruk, 27, 42, 61
 Abdullah Nafiz, 27, 40, 68, 71, 431, 523
 Ahmet Alp, 27, 40, 61, 225
 Ahmet Hikmet, 21, 25, 26, 27, 28, 40, 41, 76, 80, 82, 86, 904, 923, 1012
 Aka Gündüz, 27, 41, 85, 382
 Ali Rıza, 27, 41, 42, 68, 69, 70, 76, 82, 397, 797, 812, 817, 821, 861
 Asım İsmet [Kültür], 27, 42, 68, 69, 71, 76, 357, 410, 551, 840
 Avni, 9, 21, 27, 32, 42, 71, 511

B

Benal Nevzat [İştar Arıman], 42
 Benal Nevzat [İştar Arıman], 27, 125, 307, 856
 Bülent Nuri, 27, 43, 61, 247

C

Celal Enver, 27, 43, 61, 62, 72, 122, 155, 177, 182, 197, 209, 213, 217, 231, 236, 244, 257, 265, 270, 426, 503

Ç

Çiftçi Necati, 27, 43, 76

E

E(lif) Aziz, 27, 43, 80
 Emin Ali [Sipahi], 27, 43, 44, 76, 82
 Esad Nuri, 27, 44, 76
 Eşref Sabit, 27, 44, 62, 72, 138, 148, 174, 208, 209, 223, 233, 237, 253
 Ethem Vassaf, 27, 44, 62, 68, 88, 103, 366

F

Fuad, 5, 27, 44, 70, 87, 782, 842, 848, 903, 906, 955
 Fuat Hüsnü, 27, 44, 45, 62, 74, 116, 913, 920

G

Güzide Osman, 27, 45, 62, 71, 72, 240, 519

H

Hakkı Şakir, 27, 45, 62, 119
 Halil Fikret, 27, 45, 82, 951
 Halit Ahmet, 27, 45, 69
 Hamdi Nüzhet [Çançar], 27, 45, 71, 439
 Hasan Ali, 27, 45, 75, 906
 Haşim Nezihi [Okay], 27, 46, 62, 63, 110, 114, 126, 137, 174, 180, 198, 217, 221, 229, 239, 254, 258
 Haşim Sururi [Gökbaş], 27
 Haydar, 26, 27, 46, 47, 76, 77, 80, 780, 976
 Hikmet Şevki, 27, 47, 68, 74, 287, 387, 395, 489, 493, 497, 501
 Hüseyin Rıfat [Işıl], 27, 47, 63, 135, 143, 153, 154, 161, 162

K

Kadircan [Kafı], 27
 Kami Refet, 27
 Kazım Nami [Duru], 27, 47, 70, 75, 77, 83, 85, 874, 898, 1015
 Kemal Emin [Bara], 27, 48, 63, 68, 69, 70, 74, 85, 94, 99, 104, 132, 315, 769, 777, 782, 789, 794, 802, 809, 853, 886
 Kemal Kamil, 27, 48, 77
 Kemal Nevzat, 27, 48, 77
 Kemal Turan, 27, 49, 69, 77, 80, 83, 406
 Kemalettin Kamu, 27, 907, 908, 913

M

M. Aziz, 27, 49, 80
 M. Enver, 27, 49, 63, 96
 M. Fuad, 27, 49, 83
 M. Lemi, 27
 M. M., 27, 49, 50, 83, 85, 237
 M. Mazhar, 27, 50, 69, 72, 400, 403
 M. Remzi, 27, 50, 64, 250, 267
 Mahir Said, 27
 Mahmut İsmet, 27, 50, 64, 128, 220
 Mahmut Nedim [Şehitoğlu], 27, 50, 51
 Mansur Tekin, 27, 51, 77, 83
 Mehmet Esat [Çınar], 27
 Mehmet Mithat [Arukan], 27, 51, 52, 70, 71, 75, 77, 78, 80, 81, 83, 85, 560, 850, 865, 880, 882, 902, 959, 964, 968, 971, 979, 982

Mehmet Necip [Türkçü], 27, 52, 79, 83, 632, 639,
656, 667, 676, 685, 695, 704, 714, 726, 741,
752, 761, 1001

Mehmet Reşat, 27, 381, 419, 531

Mehmet Sadık, 27, 53, 79, 1008

Mehmet Sezai [Söker], 27, 53

Mehmet Sırrı [Sanlı], 27, 53, 73

Mesih Semih, 27, 53, 73

Mesud Refik, 27, 53, 78

Mihriban Sıdkı, 27, 53, 64

Muammer Lütfü, 27

Mustafa Rahmi [Balaban], 27, 53, 54, 72, 78, 79,
81, 83, 84, 86, 943, 985, 991

Mustafa Şevket [Geredeli Mustafa], 27, 54, 55, 64,
129, 157, 166, 200, 214, 219, 235, 255, 268

Mustafa Turgut [Türkoğlu], 27

Muzaffer Şerif, 27, 55, 69, 324

Müderis İsmail Hakkı, 27, 55, 71, 78, 863

N

N. Kamil, 27, 55, 69, 425

Nahit Nafiz [Ergüer], 27, 55, 189

Nazım Hikmet [Ran], 27, 246

Necati Kemal [Kıp], 27, 55, 78

Necmettin Halil [Onan], 27, 64, 186

Nesimi Sârim, 27, 121, 164

Nurettin İbrahim, 27

O

Orhan Rahmi [Gökçe], 27, 56, 65, 154, 160

Osman Faruk, 27, 56, 65, 109, 118, 128, 158, 172,
184, 188, 212, 230

Osman Uluğ [Nebioğlu Osman], 27, 56, 57, 65, 73,
260, 263

Ö

Ömer Bedrettin [Uşaklı], 27

Ömer Selahattin [Kantar], 27

R

Remzi Oğuz [Arık], 27, 65, 203

Reşat Nuri [Güntekin], 27, 57, 72, 472

Rıdvan Nafiz, 27, 57, 70, 557

Rıfat Ahmet [Moralı], 27, 57, 65, 66, 97, 113, 142,
187, 195, 226

Rıfat Necdet [Evrimer], 27, 58, 66, 168, 191, 262,
271

S

S. Necdet, 27, 58, 66

Sabih İzzet [Alaçam], 27, 58, 66, 74, 140, 152, 169,
176, 194, 196, 242

Salih Faik, 27, 58, 78

Selim Sırrı [Tarcan], 27, 58, 78

Semih İzzet, 27

Seniye Ümit, 27, 74, 368

Suad Derviş [Boraner], 27, 69

Suad Sali, 27, 59, 66, 118, 147, 150

Süleyman Ferit, 27, 68, 210

Süleyman Sıddık, 27, 59, 60, 66, 67, 71, 81, 95,
102, 105, 107, 115, 122, 134, 146, 148, 159,
167, 172, 178, 183, 185, 193, 195, 199, 207,
211, 215, 222, 224, 227, 241, 253, 260, 261, 892

Ş

Şekur Çağatay, 27, 60, 74

Şevket Kazım, 27, 60, 74

T

T. S, 27, 60, 71, 74

Tahir Nafiz, 27, 60, 61, 68, 202, 204, 238, 269, 272

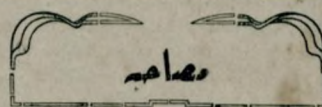
ÖZ GEÇMİŞ

فکر

صافی ۱

ازمیر ۱، ۹۲۷

جلد ۱۴

مقصودیمز و مسلکمز

محترم قارئین،

[فکرلر] بوگون ازمیرده حضور یکنه چقبور . شکلی ، طرزی ، تربی ، اوقیه جق کزیده صنفک آرزو و تصور ایده بیلجکی مکملیتی مع الاسف و البته حائر دکادر . [فکرلر] بوگونکی شکلیله ازمیرکنجلیکی و کزیده لرینی تماماً قلمین ایده من . ننه کیم اونی بوخاله کتیره نلری بیله قسماً ممنون ایده بیلدی . [فکرلر] قسماً ممنونیت[تعیری ایله افاده ایتک ایستدیکمز معنا شودر :

[فکرلر] کزیده ومنور طبقه مالکیت اعتباریله ملکتنک الک مختار کوشه لرندن بری بولنان برعصمدکی بوشلی دولدر مق بولنده یاپیلش برتشیست و آتیلش بر آدیمدر . ارمیر و غربی آناطولی ، چوق فیضی برکنجلیکی و چوق منور برکتله بی سینه سنده طاشیور . تورک آتیشک عظمتی ، قدرتی باروز برشکده حس ایستیرن نقطه لر دن بری شه یوق که محیطلر در [فکرلر] بو ذی اقتدار محیطک ، بوزنده وارلنک اورتاسنه ادعارله چیقامازدی . حتی اونک ایچون اسمنک نهایته [ر] اداتی علاوه بی ضروری بولدی .

هر وارلنی محیطنده مثبت مننی ، جزئی کلی برتأثیر یاپار . [فکرلر] نور ایچون ، خیر ایچون ، فضیلت ایچون دوغدی . اونلر ایچون و آتیشق اونلره استناد ایده رک یاشایه جق .. شوخالده تأثیری مننی دکل ، مثبت در . منی ایده لم که ، یا چینی بوتأثیر ، عینی زمانده پک آز دکل ، آزده دکل ، چوق ، پک چوق و پک بویوک اولسون ..

[فکرلر] ک ایلاک صایسی کنجلیکه ، عرفانه خدمت ایتک وظیفه سیله مکلف برهیت طرفدن مملکت کنجلیکنه و مملکت عرفانه یکی بر خدمت املیه اورتابه آتیلدی . بوسایی بویله بر خدمت غایه سنده برلشمش برتحریر عالمه سنک کوکلرندن بلرشمش برغنجدر . بو غنجه نیک انکشافی امید ، ایلاک مساعی بی دوغوردی . و ایچمزمده قسماً ممنونیت کله لر یله افاده ایده بیلدی کمز حسی وارلنی میدان کتیردی . ایشته بوسیدین در که صمیمی و منفعتدن تماماً مزه حسارله اورتمیه آتیلان بویلاک صانی منته دکل میدادر . هر مبدأ محدود و متواضع اولور . هر غنجه کیم چو کدر ، رنک اعتباریله ده ، راجحه اعتباریله ده انکشاف ایتش برکل صایله ماز . [فکرلر] ایچون ده بو قسطه وارددر . حقیقت در .

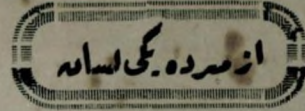
[فکرلر] بر قاج کیشیلک برهیتنک دکل ، دوغوردن دوغور یه ازمیر کنجلیکنک

اوله جق ایچون آتی اعتباریله بویوک تکامللره نامزد اوله بیلیر . آتی بی ، انکشافلر امید ایتدیرن آتی بی ، آرقه لر نده و یا یا کلرنده عد و تلقی ایدنلر یا کیلیرلر . او ، او کزیده در ؟ غار شیمزده در .

[فکرلر] ، اوغورنده خدمت ایتک ایچون حیقیدنی کنجلیک و منور طبقه کی ملیتی در . شوخالده مندرجانه غربی آناطولینک و تورک ازمیرک مفکوره می و شخصیتی انعکاس ایتلیدر . بومفکوره تورک ملتکده مفکوره سیدر . بوشخصیت ایشه هر شیدن اول تورک انقلابی و تورک تکاملی افاده و تمثیل ایدر . برنجی صایسندن اعتباراً کنجلیکمزده انحراف و تودیع ایدیلن [فکرلر] ده طبیعی بر صورتده ازمیرک و منطقه منک خصوصیتلری تجلی ایده جکدر . تحریر عالمه من ، منطقه منی علاقه دار ایدن تدقیقلری صحیفه لر مزده طو پلامنی برنجی وظیفه عد ایدر .

ملیتجلیک ، کندی عصری اولان یکر منجی عصرده یالکز قلبلری طو توشدران بر حسن حالتده قالمشدر . بومفهوم ، مقاومت ایده بیلجه ک در ده قوتی اولان حسی جمه سنک یانده ، عین درجه ده رصین بر فکری جمه یه ده مالکدر .

ملیتجلیکی یالکز تحکم و اغازات آنته آلتش و یا آلتق ایسته نیلن مملک خلاص

- ۱ -

ازمیرده یگی لسانه - خلقیه یگی - حرکتی فاعلی
عریف الدین - تالیف - لسانه یگی - حرکتی فاعلی

ازمیرده ۳۱۶ سینه شده بایش بر لسان حرکتی
وارد که دیرک تاریخی اعتباریله حاکم اولدی
اهیته رغماً بوکونه قدر اساسی بر صورتیله

تقدیر ایدیش ده کیدر .
حالیله حرکت لسانی ساده لشدرمک

برایک بر جوق اساسی علمی بر اصول ایل
تمامیله حق اوده قدر بایشامش بر جوق

لسانی تقدیراتی احتوا ایدن قیتلی بر مرحله در
بر مرحله در دیرک تاریخی بایشامش همه حال نظر

اعتبار آلتی حق حاکم در ۳۱۶ سینه شده اوده
حسب سندن اقامه مأمور ازمیرده کونده دین

عریف لسانی ساده لشدرمک فکری
اطرافنده اساسی بر مجادله ایچین غزه ستونلرده

حاضر لیلر بابوردی .
استقلال مجادله سینه بر واسطه بر محرک

اوله رق مطالعه ایچمه ملیدر . ملتجیلک عینی
زمانده بو فکری جه سنک موجودیتدن

دولانی ملاتر ایچون بر تکامل واسطه سیدر .
ملت فکری بوکون خاتمک هر جه سینه

اقتصادده صنعتده حقوقده حق و حق
علملرده بیله مستقل ورها کار بر حیات

سیتمی اوله رق موجودیتی کو ستر بیور .
ملت حسله آتله ن بر مفکره نك علم

فن ، فلسفه ، صنعت ، حقوق و حیات وادیلر نه
دوغوراجنی هر اثر ملتجیلک دین

سیتمه نك جزئی تشکک ایدر . [فکرلر]
منطقه مزین و محیط مزین آلتی حق موضوعلر

و اثرلرله بو حقیقی ایضاح و اثبات ایچمه
جالیله جقدر . بومانی نك بوته کیتیمه

چونکه تورک ملتجیلک قیلر و حیلر ساحه سی
باشدن باشه اسقیلا و قدرتیه رام ایدر کدن

صوکره تکاملنده دوام ایدرک ارتق فکری
صنعت ، اقتصاد ، علم و عرفان و حیات

ساحلر نه تاثیرلری کو سترمه کباشلا
شدر . تورک دنجلکی بوساحلر نه در

بوسیرالده استانبول غزه لریک ستونلر نه
تقدیر جیلرله تورکیه ساده لشدرمک ط فاعلی

آزاستند شدنی مناشله بایشامش رعی نجیب بک
سیتمی تماماً علمی بر مایه نده ایدی تورکیه

لسانی قاعده لری نه کوره مدقیق ایدیلر و مدقیقاند
لسانی ساده لشدرمک ایچین آتبع ایدیلر

دستورلری استخراج ایلوردی . بوسستورلر
بیش جهلرده اوزمانه قدر بایشامش تقدیر

استاد ایدیلوردی .
نجیب بک مامر لسانیات طالعینی چوق ایدی

طابوردی بو : ف اونا آزاداشلری آراستند
مستقلاً بر موقع آیدیلوردی .

بومانی بالک لسانیات اصلاحی استبدادی ایدیلوردی
نجیب بک لسانیات کوکدن انجمن بر مؤسسه

اولدین چوق ایدی بیلوردی لسانیات ایچما
حیاتده وظیفه لری تماماً قاورامشدی لسانی

اصلاح ایچمه نك جمعی دوزلکده اولدین بدردی
بو سیدندر که ازمیرده لسان حرکتی خلقه

دوغور کیتیمک خلقه دیار مجور یارلق بوتون
علمی تقدیراتی اولک اطرافنده تکلیف ایچیک کندیته

الک اساسی عهده تلق ایشدی .
بو حرکت علمی بر تورکیه حرکتی ایدی . دعوا لک

واردی اولق استعدادنی ابراز وارائه
ایدیلور . هیتیمز درین وصیمی بر ایمان

ایله بو محمول و تکامله قاندر .
بو قناعت سائقه سیله در که داها ایلاک

ساییدن اعتباراً مثلاً مجموعه نك شعر قسمی
دنجلکله تودیلر ایتدک آرزمانده پیشه نلری

غبطه ایتدیرمک مرتبه فیض و قدرت
ابراز ایدمک برکنج شاعرلر زمره سینه

ازمیرده مالک اوله بیله جکمز شپه
ایچمه مکده یز .

مجموعه نك محتوی اولاجنی دیگر قسملر
ایچونده بک یاقین بر آیدیه عینی مسعود

محمولک مقدر اولدین قبول ایچمه مک هیچ
برسب یوقدر . [فکرلر] ایشته اوزمان

شرقی بر استحاله و تکامل کچیرمک تماماً
کنجلیک مالی اوله حق و مجموعه انتشاردن

بکله ن غایه ده تماماً وارمش بولنه جقدر .
[ایشان کورور] مشهور بر مئلدر . آرز

زمان صوکره بوسویلی حاکمه نك کوزلریز
اوکنده تجلیسی تمی ایدم .

محمد ممدت

الک اساسی نیزی تورک ملتورلک ایدی تورک
ملت معروض بولندی بو بوشلرکله دن قوروق

اندیشه ایدی بولک ایچین ده تورک کندی دیکه
صاحب قلمی زومه ایمان ایدیلوردی تورک

استقلالی قازاندندن سوکرا بولانله ماته هاند
هر شئی قونوشه لایله جکدی بورادکی حرانک

خالقه دوغور کندیکن سوکرا اوکله قول اوله
بوله بیقما سی ایشته بومانی کوروشک حصول ایدی .

بو حرکت آهنگ ستونلر نه نجیب بک انتشار
ایدن بر مکتوبیه باشلامشدی اوسیرالده توفیق

توفیق مان آتلاشدی غزه سی و حقیقته مدافعه سینه
تخصیص ایشدی ، نشریاتی اونا کوره ایدی .

دیرک تاریخی اعتباریله بو یورک امری حاکم اوله
بو حرکت ساده ده بر مانه خاندنه قالسیدی

بلکه مصلحت ایچیکز ایشته تماماً مستحق اولالادی
حالیله بو حرکتی تقدیراً عینی وادیلر بر جوق

نشریات بایشامش . ازمیرده چوق خدمت یاران
«مناهی اراعت و تجارت مجموعه سی» بو فکری

مصول ایدی . بر آتلاش خلق دیالیه خلق
ایچین بیقاریلان وخالقه اوقومق هوسنی ویرمک کی

خدمتلی کوره ن «کریل» غزه سینه
بو تون افراتلر نه رغماً عینی کوردن ملیددی .

بو نشریات و محیط لک لسان فکریله مشهور اولدین
ایشات ایدن دلیلدر . معنایه بومانی نك داها

جانیلر تأثیرلر ده اولدی . سلائیکه کی یکلان
حرکتک باشنده بولونان عریف الدین مرحوم

بو فکری ازمیرده بولندی صیراده نجیب بک
نشر اشدن آتلاشدی . عریف الدین و نجیب بک

اورتابه ادبی اساسلری کورمش ، قبول ایش و حق
بو بولده کوچوک حکایه لری ایشدی . کچ قلدلر ده

مدافعه ایدیلر دعوا لک و اضی اولدین [۱] سلائیله
حرکتک سینه صلاحیتداره بر کندن اهره مدیکیمز

عریف الدین ازمیرده بوقیتیه ایمان ایدیلر نه
مل جانب بک و عریف الدینک خاطر ات قدرندن

تقدیر نشر ایشکلری توطله تصادف ایشدیکمز
قناعتلر ده [۲] نجیب بک طرقتدن ۲۷ سینه اول

ازمیرده اورتابه آتیلان حقیقتلر . ایشته یز
شوقاله لری سینه بوقادار و اسع و شامل تأثیرلری

کورولان ازمیر حرکتی تقدیر حصر ایدیلور .
نتیجه ده کوروله جکدر که ازمیر حرکتی نه کاظم

نامی بک و قیتله ظن ایشدیک کی علی الماده بر تعقیب
و تقلید غیری نه ده «تورک مجد ادبیاتی تاریخی»

مؤلف عترتک دیدیک کی [۳] صاغر افقره
یاد یارق سون بر صدادور . معنایه اساسه

کیریمزدن اول شفا یاندن بری بو وادیه بایشامش
[۱] علی جانب «عریف الدین» حیات صافی ۱۵

[۲] علی جانب «یار و کیکر» داتر حیات صافی ۲۶
[۳] اسماعیل حبیب ، تورک مجد ادبیاتی تاریخی ص ۷۰

اولان ایشله - قوش بایشی ده اوله - بر نظر
معلق ایتک ضرورنده .

✱

تغیاتی باطنی حان هبسی او دورک شاعر
وهروری ایدی بوتک ایچندره کی بیلان اسکی
مؤسسه لک ایچنده لاند وادی .

ادبیات لسانک ملی حیاته کی موقعی غریبه کی
مناسیه آکلش السانلر ایچین بو یک طبعی
بر شیئی اساساً اسکی لک انده مناسی
واجبای حیاته کی وظیفه لری قایب ایدن لسان
مؤسسه کی آرتیق بر آدم آناهی حق حاله کلندی
پایه دن استانیوله کلک کی طبعی بر حادثی
«کشش لری دیاری» یه دن کلین ذات فطانت منناد
ولند استمداد لری پرورش یافته نیم نسیم طاقت
کردکاری وکلنجه طبع شکفته و خندان لری
پرورده عنایت پروردکاری اولقدن سکره سته
یک حسان سکر صغریه تکام بهارنده کلاب
افغان روی شاهد مضمون دلستان اولوق
شبهه شهود وبلدان وصرح شعاع باصره
روشنلان اولوب مدارعالم وکال افتخار دولت
واقبال اولان بلده طبعیه مسموره دیار تسلیطیه
واصل و مجالس کبار انامه داخل اولدی .

شکله بر معایه چورن بو لسان ایله ملنی
علاقه دار ایدن مسئله لری مناسیه ایچمه امکان یوقدی
بیک تورولیه لکه لره قارش قارش یه کلن تورک
ملته معروض یولدی ملامت لری آجیق بر لسانله
خبر و بر مک لازمده یوسیدن داهایلک خطومه
تغیاتی رجانک «لسانی ساده لشدرم» فکری
اطرافنده طویلاند لری کوروپور .

یواندیه یالکز بر احتیای تطمین ایچمه قلیور
تغیاتی باشارمه چالیشدی ایشله برده ساده
لسانله یازم مسئله سی علاوه ایدیهوردی .

تأثیر لری دولت حیاته قادر ایشیل ایدن
بواجتاج بو یوک رشید باشایه «کتابت رسمیه»
ده بر انقلاب پادشاه برکن اودورک ال یوک خلق
آدمی اولان شناسی یه ده «آجیق وهر کک
آکلایله چی برور کجه ایل یازم» فکری ایدیه
سلی بر فطانت حالده مدافعه ایدیهوردی .

کرجه تغیاتدن اولده یویوله بعضی تغایلر
کوروشدی .
فقط بوتلر علمی ماهیتده فاعلر کادی .

«استانبول تورکجه سیله اوأشز بدیهه لری
پاراتان ندیم ونده اولک مقبلری لسانه بر اغلاب
کتریم احتیاجی سزمش دکالردی .

ندیم شعرده کوزل ویک بر شیئی پایپوردی
«اسکی» دن «اسکی» لک بعضی قیدلر ندن آز
چوق صیریلوردی فقط لسانده یی بر شیئی ایدی
لازمکلدیکن آکلش دکادی .

بوتک ایچندره کدیزک نایبندده ایلک اغلاچی اولوق

شناسی ملیتوروز شناسی پارسده غرب علمیه
پایندن عاسه کلندی لسانک وادیاتک ملی حیاته کی
موقعی چوق کوزله پایپوردی ویسی و ترکیس
لسانک تورک اولادین سزمشده استانیوله
دویدیک زمان ایلک پایپدی شیئی هیچ کیمسه لک
اولایان اولسانه اعلان حرب ایتک اولدی . آجیق
وساده بر لسانه شعر لری کندی تمیز بله صافی تورکجه

هیران یوجاغنده

کوزلر مده هر آن خیالک یاشار ؛

بکلرم یولکی کونش پاتارکن ...

یورغون کوکل وصلت سمنه قوشار ،

فقط یشمه دن کون دوغان ایرکن ...

هر طرف تهلکه ؛ قورقوج حصارلر ،

قالم یول اوشتنده قایار یارلر ...

چاریدی آق صاچه آسن روزکارلر .

سلام کتیردی هیچ سکا بندن ؟

بروقت سنکله نه شندی طاعلر ؛

جاغلایانلر شیمدی نه حزن جاغلار .

تنها ، اُمیده ، اووالر آغلار ،

ایسز ایلده قالم نه یار ، نه مسکن !

یار اولدی حیالک غمی ، اکداری ؛

ایکرم بوردکده کوروب آغیاری .

هر کس یوز چوریدی ، لطف ایتده باری

بویکس کوکلمه من اوله دشمن ...

وصلتکله کچن ، او ناملر کوندی ...

اونشئر ، ذوقلر بو کون هپ سوندی .

فرقتکله بنیم یوردینه دوندی .

بیقیدیگ کوکلکی شیمدی بر کورسه ک !

کال امیر

منظومه لری یازدی غنیه سنده روزمره حیاته عائد

قمره لری هر کک آکلایله چی بر تورکجه ایلده

قله آدی «ترجمان احوال» یازدین مقدمه ده

غنیه سی عموم خلک قولایقه آکلایله چی بر

مرتبده قلمه آلمانک کندیسجه ملنیز اولدین

اعلان ایتدی و دیدیک کی ده یادی او مدرک

کندیسندن سکره کلن لسله بیله تقدیم ایتدی .

هر حالده شناسی لک لسانی خاله خیالک جنالک
لسانندن چوق داهای واضحدی . چوق داهای فله
یزدی .

شناسی یویوله یالکز قالمشده شاکردی
نامق کال ایله شایاشانی ده عینی یوک پولجیلری
کوروپور .

نامق کال شایانجه نامیه بر لسان ملیتوروز دیارک
اوج لساندن مرک اولوشی اونا چوق غریب

کلپوردی شایا باشا ایسه یویوله داهای ایلری
کیدیهوردی لسانک غریب طبعی تشکلی لری مناسیه

واسکی ادبیاتک بزم اولادین اعلان ایدیهوردی
باشلک شعر و اشعار حقتدک دوستو توشلری

یویوله آتیلش میهم بر آدیدی اونا کوره «مدار
نماط» افکار لاندیر بر مانک لانی قواعد مضبوطه

آلنده ایلایویده هر الفه قلم آلالن کیسه لک
کیفته متابعت ایدو حال طبعیه سندن چقارسه

اومل ییئنده واسطه معاملات بوزلش دیک اولور
اسکی لک بولانی حال طبعیه سندن ناصیل بیقرار

دقزلی چوق افر کوروپوردی . بابانچی لسانلرک
استیلا سندن دوغان غریب طبعی وضعتک تمام فر

قنده ایدی «منشآت فریدون و آمار ویسی و ترکیس
وساثر منشآت معتبره آله آلیسه ایچلر نده اوچده بر

ترکجه کلمه بولونه زهر مصاحف افاده ایدم کن
بدیع و بیان فنلری قاریشدر بلوق ابراز بلاغت

ایچون اوله مشوش و متناهی الاضافات عبادلر
یازمشدر که قاموس و فیهنک برابر اولاد قجه

و بر آدم فن نمائی و آداب عربده کال مهارتی
اولقدن سکره نادر درس معالیه ایدر کی بر

چوق زمانلر صرف ذهن ایچدکجه مناسی استخراجه
مقدور اولاماز بولاله کوره بزم مننده طبعی حال

اوزر نه شعرونه انشاوار دیک اولور «دیوردی
وفیق وجودت باشالرد عینی وادیده کی چالیشمه

لریله قیبتی خدمت یار ایشلردی بری لاندی بایلان
حرکتک مشعل حاضر لامش دیکریده اثر لنده

بوتکری بالافل تطبیق ایتشدی . اودورک دیکر
بوتون متفکر لری ده بودعوایه آرزو چوق خدمت

ایشلردی
یوماسی عجباً مطلوب اولان نمره بی تمام ویر .

دیمی بو سوئاله قضی و مثبت ماهیتده جواب ورکه
الیه امکان یوقدر فقط دوشونک لازمکلر که

آنجاق دون بایلایان حق بو کون بیله هنوز بایلایا
مايان شیلری تغیات دورینک هرایشه تشک

مجبور شنده اولان رجانندن بکلیمک حسن لری ارلوردی
نه شناسی ونده مقبلری بویاشده ندی اولار

مازلردی . بوتک ایچون بر چوق سیلر واردی .
او دورک متفکر لری حاکم علاقه دار ایدن بوتون

مسئله لره مشغول اولتی مجبور شنده ایدیلر .
«لسانیات» ساحه سنده اختصار لری یوقدی .

بکی اُزُر

مبات - بوبوبوك علم وصنعت مجھو
عەسەنك ۷۷ نەجى صايدىي چوق كزېدە
مەدرجات ايله انتشار ايتىشدر .

بكي فەسكەر - قونىيەنك بوقىيەتلى ادبى
مجموعەسەنى قارئەلر مەحرارەتە ئوصىيە
ايدرز . بېرىنچەسى اون غرۇشدر .

دېش طېبىيى عەلى حەلىمە

ايكنىجى بىكار نومرو ۴۱ خستەلرېنى
مەركون اوكلەدن اول وصوكرە
قبول ايدرز

ارامە قەلبە رغىبىيە مەخسەسى

دوقتور ادھم وصاف

آوروپادە اىكال تەخصيل ايتىشدر .
بىكار سولاقىندە نۆۋە خستەخانەسىندە اوكلەدن
اقتامە قادار خستەلرېنى قبول ايدرز .

دېش طېبىيى عەبدوللە ناخجى

ايكنىجى بىكار سولاقىندە بىكارخانى قارشوستىدە
خسوسى مەياشە خانەسىندە اوكلەدن اول ساعت
۹دەن ۱۲ ۋە ۳دەن ۷ قەدەر خستەلرېنى قبول
ايدرز .

مەركىبى قاسم قولىدا ناملر

ايمەكز وسانچىلردن مەقۇل تالانس
مارقەسىنى ايتە يەكز قەلمكەزك سەنتە ،
كەسە كەزك مەنەتتە در .

« رفیق رطفی »

لوازامات تەرسىمىيە وقراطسىيە مەغازەسى
ازمىر : حكومت جوارى

قەلمەركەزك حسن مەخافەتەسى ، اوزون
مەدت استىمال ايدە بىسامەلرېنى تەمىن
واوچىلرە لاسىيەكەركەزك دائىما يوزولمى
تەككەسە قارشى بابا بىلە جەكەرى يكانە
سەفورە تالانس مارقالى خسوسى
مەركەبلى قوللانمىقدەر . مەزكۇر مەركەبلى
مەغازە مەن بالخاصە تور كەيە اقلەمكەزك
خسوسىيەتتە قارشى احضار ايتىدەرىش
قولىنىقەدن دېكەر مارقەلى سەركەزە تەرجىيە

آبونه و اعلانه سرائطی

فكر لرك بكمى دى نسته اعتبار بد يمللى آبونسى اوج لبرادر . اوده بكي نسته
اعتبار بد آلتى بلفى بور آلتهمه غروشدور . اجني ممالكتمه سلك آبونه برلى
اوج دولادور .

قابك اومجى و درونجى صحف لرينه هر نوع اعلانه قبول ابر بمر اعلانك
بهر سطر نره اوده غروسمه آلتير .

بازى بشدرى ايجونه نخرم بر بخته مراجعت ابر بمر بدير

اداره خانه : از مبر تورك اوجا غنده دائرة مخصوصه

اوجاق نشر ياتندن

قالموق نوركلارى

يازان . ترجمه ايدن

روس اقا ده بيسى اعضا ستندن ليه فلسفه واجتماعيات معلمى

بالوس مصطفى رضى

« قالموق » لر توركلرك بوزولهش صافيتى ، اك
اسكى قادتلر دائره سنده ياشايشلرى محافظه ايتيش
بريجك برجز شيدر . يك فيصلى برتد فيقدور .

فياق ۲۵ غروشدور

اوجاق نشر ياتندن

مكتب وسيله ما

يازان . ترجمه ايدن

بروكسل معلم مكنتى مديرى ازمير اوكاك معلم مكنتى مديرى

آ . سلوى احمد حكمت

سبيله ماك پكي مكتب تربيه سنده كى بويوك دولتى
اك علمى مارزده تدقيق ايدن بر اوردور . مربيلىر سزه
وتربيه حياتيه علاقه دار وطندا اشاره توصيه ايدوز .

فياق ۳۰ غروشدور

